

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi

Yıl
Year

2024

Cilt
Volume

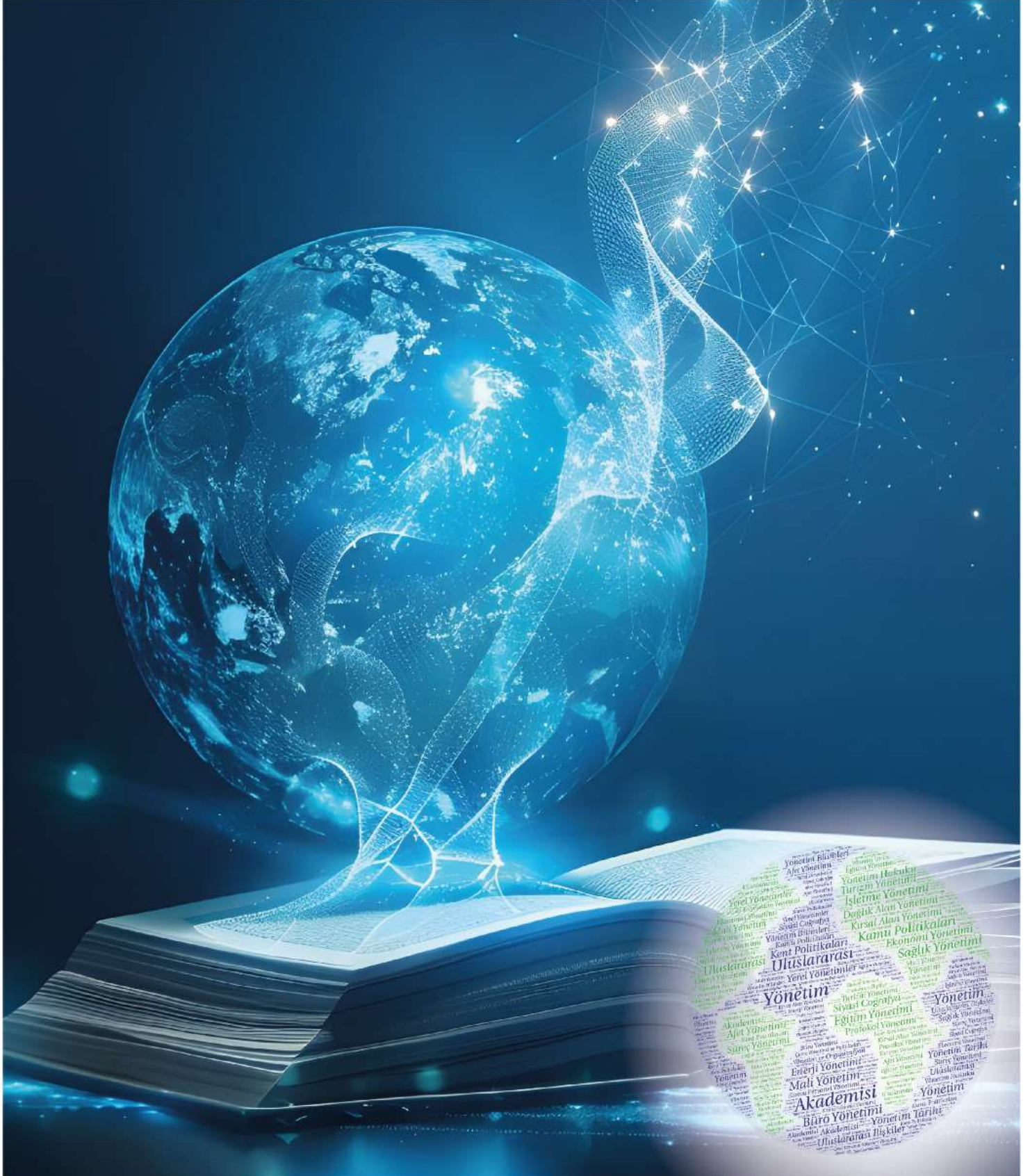
7

Sayı
Issue

2

ISSN: 2636-8048

International Journal of Management Academy

ULUSLARARASI YÖNETİM AKADEMİSİ DERGİSİ (UYAD)

Cilt / Volume: 7 - Sayı / Issue: 2 - Yıl / Year: 2024

ISSN: 2636-8048

“Uluslararası Hakemli Dergi / International Peer-Reviewed Journal”

“Sosyal Bilimler Dergisi / A Journal of Social Sciences”

Yayın Periyodu / Publication Period

Mart/March – Haziran/June – Eylül/September – Aralık/December

Sahibi / Owner

Mehmet MECEK

Baş Editör / Chief Editor

Öğr. Gör. Mehmet MECEK

İletişim / Contact

E-mail: meceklife@gmail.com

Web: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/mana>

Instagram: <https://www.instagram.com/yonetimakademisidergisi/>

Facebook: <https://www.facebook.com/groups/417028645447471>

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>

10.33712/mana.

<https://www.budapestopenaccessinitiative.org/boai10/>

<https://publicationethics.org/>

BAŞ EDITÖR / CHIEF EDITOR	
Öğr. Gör. Mehmet MECEK (Lect. Mehmet MECEK)	Afyon Kocatepe Üniversitesi (Türkiye)
	meceklife@gmail.com
	https://orcid.org/0000-0001-7173-8254
	Kamu Yönetimi, Yerel Yönetimler, Kentsel Alan Yönetimi, Katılım ve Yönetişim, Yönetim Psikolojisi / Public Administration, Local Government, Urban Area Management, Participation and Governance, Management Psychology
ALAN EDITÖRLERİ / FIELD EDITORS	
Bilimsel Alan Editörlüğü Scientific Field Editor	Editör Bilgileri Editor Information
Kamu Yönetimi Alan Editörü Public Administration Field Editor	Prof. Dr. Bekir PARLAK (Bursa Uludağ Üniversitesi - TÜRKİYE) bparlak21@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-8919-6481
Yerel Yönetimler Alan Editörü Local Government Field Editor	Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN (Hacettepe Üniversitesi - TÜRKİYE) omur@hacettepe.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-9851-2618
Kentsel Alan Yönetimi Alan Editörü Urban Management Field Editor	Prof. Dr. Hasan YAYLI (Kırıkkale Üniversitesi - TÜRKİYE) hyayli@hotmail.com - https://orcid.org/0000-0002-9567-6382
Kırsal & Dağlık Alan Yönetimi Alan Editörü Rural & Mountainside Management Field Editor	Prof. Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN (9 Eylül Üniversitesi - TÜRKİYE) zerrin.toprak@deu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-7153-2838
Kamu Personel Yönetimi Alan Editörü Public Personnel Management Field Editor	Prof. Dr. Doğan Nadi LEBLEBİCİ (Hacettepe Üniversitesi - TÜRKİYE) nadi@hacettepe.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-7666-3623
Yönetim Tarihi Alan Editörü History of Management Field Editor	Prof. Dr. Mehmet SEYİTDANLIOĞLU (Hacettepe Üniversitesi - TÜRKİYE) mehmets@hacettepe.edu.tr - https://orcid.org/0009-0000-7832-4062
Yönetim Hukuku Alan Editörü Administrative Law Field Editor	Doç. Dr. Selman Sacit BOZ (Selçuk Üniversitesi - TÜRKİYE) selmansacitboz@gmail.com - https://orcid.org/0000-0002-3033-0997
Yönetim Sosyolojisi Alan Editörü Sociology of Management Field Editor	Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL (Süleyman Demirel Üniv. - TÜRKİYE) songulgul@sdu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0003-1107-7372
Yönetim Psikolojisi Alan Editörü Psychology of Management Field Editor	Prof. Dr. Selahattin AVŞAROĞLU (Necmettin Erbakan Üniv. - TÜRKİYE) seloavsar@gmail.com - https://orcid.org/0000-0002-0953-2922
İşletme Yönetimi Alan Editörü Business Management Field Editor	Prof. Dr. Mehmet ERYILMAZ (Bursa Uludağ Üniversitesi - TÜRKİYE) mehmetyery@uludag.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-8851-0771
Yönetim Ekonomisi Alan Editörü Managerial Economics Field Editor	Doç. Dr. Akif ABDULLAH (Afyon Kocatepe Üniversitesi - TÜRKİYE) aabdullah@aku.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-8750-3783
Kamu Mali Yönetimi Alan Editörü Public Financial Management Field Editor	Prof. Dr. Özhan ÇETİNKAYA (Bursa Uludağ Üniversitesi - TÜRKİYE) ozhanc@uludag.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-8729-611X
Finansal Yönetim Alan Editörü Financial Management Field Editor	Prof. Dr. Selçuk BALI (Selçuk Üniversitesi - TÜRKİYE) selcukbali@selcuk.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-5349-1921
Üretim Yönetimi ve Pazarlama Alan Editörü Production Management and Marketing Field Editor	Prof. Dr. Yavuz AKÇI (Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi - TÜRKİYE) yavuzakci@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-6755-6650
Uluslararası İlişkiler Alan Editörü International Relations Field Editor	Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ (Kütahya Dumlupınar Üniversitesi - TÜRKİYE) husamettin.inac@dpu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-6922-2010

Siyaset Bilimi Alan Editörü Political Science Field Editor	Doç. Dr. Abdullah AYDIN (Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi - TÜRKİYE)
	abdullahaydin01@hotmail.com - https://orcid.org/0000-0002-1785-4999
Siyasi Coğrafya Alan Editörü Political Geography Field Editor	Prof. Dr. Mesut DOĞAN (İstanbul Üniversitesi - TÜRKİYE)
	esutan@istanbul.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-4926-5769
Kamu Politikaları Alan Editörü Public Policies Field Editor	Doç. Dr. Yıldız ATMACA (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi - TÜRKİYE)
	yildizatmaca@yyu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-6345-4745
Çevre Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Environmental Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU (Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi - TÜRKİYE)
	elifco80@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-9703-3412
Güvenlik Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Security Politics and Management Field Editor	Doç. Dr. Ali Fuat GÖKÇE (Gaziantep Üniversitesi - TÜRKİYE)
	afgokce@gantep.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-6484-8305
Afet Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Disaster Politics and Management Field Editor	Doç. Dr. Vedat YILMAZ (Malatya Turgut Özal Üniversitesi - TÜRKİYE)
	vedatylimaz1977@gmail.com - https://orcid.org/0000-0003-4624-9824
Göç Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Immigration Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Mithat Arman KARASU (Harran Üniversitesi - TÜRKİYE)
	mithatkarasu@yahoo.com - https://orcid.org/0000-0003-3477-5843
Sağlık Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Health Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Oğuz IŞIK (Hacettepe Üniversitesi - TÜRKİYE)
	oguzisik@hacettepe.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-7368-7024
Spor Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Sports Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Mustafa KAYA (Sivas Cumhuriyet Üniversitesi - TÜRKİYE)
	mustafakaya58@cumhuriyet.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-8158-4671
Turizm Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Turism Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Akyay UYGUR (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi - TÜRKİYE)
	akyay.uygur@hbv.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-8006-7867
Eğitim Yönetimi ve Politikaları Alan Editörü Educational Politics and Management Field Editor	Prof. Dr. Ercan YILMAZ (Necmettin Erbakan Üniversitesi - TÜRKİYE)
	ercanyilmaz70@gmail.com - https://orcid.org/0000-0003-4702-1688
Sosyal Politikaları Alan Editörü Social Politics Field Editor	Prof. Dr. Ali Fuat ERSOY (Karabük Üniversitesi)
	alifuatersoy@karabuk.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-7665-6741

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Dergideki Rolü Role in the Journal	Üye Bilgileri Member Information
Yayın Kurulu Başkanı Chairman of the Editorial Board	Öğr. Gör. Mehmet MECEK (Afyon Kocatepe Üniversitesi – TÜRKİYE) meceklife@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-7173-8254
Yazım Editörü Spelling Editor	Bil. Uzm. Gülsevil MECEK (Afyonkarahisar Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü - TÜRKİYE) gulsevill@gmail.com - https://orcid.org/0000-0001-5864-6347
İngilizce Dil Editörü English Language Editor	Dr. Hilal ERKOL (T. C. Milli Eğitim Bakanlığı – TÜRKİYE) hilal-erkol@hotmail.com - https://orcid.org/0000-0001-6837-9887
İngilizce Dil Editörü English Language Editor	Arş. Gör. Aras OKUYUCU (Hacettepe Üniversitesi – TÜRKİYE) arasokuyucu@hacettepe.edu.tr - https://orcid.org/0000-0001-6406-9152
Türkçe Dil Editörü Turkish Language Editor	Dkt. Serhat DÜVENCİ (Sakarya Üniversitesi - TÜRKİYE) serhatduvenci@outlook.com - https://orcid.org/0000-0003-4450-2574
İstatistik Editörü Statistics Editor	Doç. Dr. Fatih ÇEMREK (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi - TÜRKİYE) fcemrek@ogu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-6528-7159
Yayın Editörü Publication Editor	Dr. Gülnaz KILIÇ ÖZKAYNAR (TÜRASAŞ Genel Müdürlüğü - TÜRKİYE) gulnazkic@gmail.com - https://orcid.org/0000-0002-0002-4526

İndeks Editörü Index Editor	Blm. Uzm. Fatma AKAR DUMAN (Bağımsız Araştırmacı - TÜRKİYE)
	fatmaakar.sdu@gmail.com - https://orcid.org/0000-0002-5432-0304
Teknik Editör Technical Editor	Doç. Dr. Fatih GÜLER (Çanakkale 18 Mart Üniversitesi - TÜRKİYE)
	fatih.guler@comu.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-5365-5700
Tasarım Editörü Design Editor	Tamer TAKMAZ (Bağımsız Araştırmacı - TÜRKİYE)
	grafik.tamer@gmail.com - https://orcid.org/0009-0003-8993-8838
Tanıtm Editörü Publicity Editor	Doç. Dr. Fatih AYHAN (Afyon Kocatepe Üniversitesi - TÜRKİYE)
	fayhan@aku.edu.tr - https://orcid.org/0000-0003-0922-6586

Dergideki Rolü Role in the Journal	Üye Kurum Bilgisi Member Information
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (ABD) International Editorial Board Member (USA)	Prof. Dr. Eric James STRAUSS (Michigan State University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Almanya) International Editorial Board Member (Germany)	Prof. Dr. Eva SCHMITT-RODERMUND (Potsdam University of Applied Sciences)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Azerbaycan) International Editorial Board Member (Azerbaijan)	Prof. Dr. Galib SAYILOV (Azerbaycan Milli İlimler Akademisi)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Belarus) International Editorial Board Member (Belarusian)	Prof. Dr. Elena GALAY (Belarusian State University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Cezayir) International Editorial Board Member (Algeria)	Prof. Dr. Mohamed BELKHIRA (Hassiba Benbouali University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Endonezya) International Editorial Board Member (Indonesia)	Prof. Dr. S. E. L. LINDRIANASARI (University of Lampung)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Filipinler) International Editorial Board Member (Philippines)	Prof. Dr. Maria V. O. ESPALDON (University of the Philippines Los Banos)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (İtalya) International Editorial Board Member (Italy)	Prof. Dr. Igor JELEN (University of Trieste)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Kazakistan) International Editorial Board Member (Kazakhstan)	Prof. Dr. Zharas G. BERDENOV (Eurasian National University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (KKTC) International Editorial Board Member (TRNC)	Prof. Dr. Remziye TERKAN (YÖDAK)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Lübnan) International Editorial Board Member (Lebanon)	Prof. Dr. Zouhour EL-ABIAD (Lebanese University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Polonya) International Editorial Board Member (Poland)	Prof. Dr. Jan A. WENDT (Gdansk University)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Rusya) International Editorial Board Member (Russia)	Prof. Dr. Svetlana TSOHLA (V.I. Vernadsky Federal University of Crimea)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Sırbistan) International Editorial Board Member (Serbia)	Prof. Dr. Snezana M. SERBULA (University of Belgrade)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Sri Lanka) International Editorial Board Member (Sri Lanka)	Prof. Dr. Suranga SILVA (University of Colombo)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Türkiye) International Editorial Board Member (Türkiye)	Prof. Dr. Emin ATASOY (Bursa Uludağ Üniversitesi)
Uluslararası Yayın Kurulu Üyesi (Ukrayna) International Editorial Board Member (Ukraine)	Prof. Dr. Liudmyla RADOVETSKA (National Academy of Security Service of Ukraine)

BİLİM VE DANIŞMA KURULU / SCIENTIFIC AND ADVISORY BOARD	
Üye Unvanı, Adı – Soyadı Member Title, Name - Surname	Üye Kurum Bilgisi Member Institution Information
Prof. Dr. A. Menaf TURAN	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi - TÜRKİYE
Prof. Dr. Abdeldjabar DJEBBAR	University Hassiba Ben Bouali Echlef - CEZAYİR
Prof. Dr. Abdullah ÇELİK	Harran Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Adnan GERÇEK	Bursa Uludağ Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Agnieszka BÓGDAŁ-BRZEZIŃSKA	University of Warsaw – POLONYA
Prof. Dr. Alikram ABDULLAYEV	Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi – AZERBAYCAN
Prof. Dr. Arzu KARACA	Munzur Üniversitesi - TÜRKİYE
Prof. Dr. Ayşe ÖZCAN BUCKLEY	Giresun Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Bayram COŞKUN	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Bouaicha BOUGHOUFALA	Ammar Selici University – CEZAYİR
Prof. Dr. Çiğdem ERDEM	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU	Atılım Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Elena GALAY	Belarusian State University – BELARUS
Prof. Dr. Eric James STRAUSS	Michigan State University – ABD
Prof. Dr. Eva SCHMITT-RODERMUND	Potsdam University of Applied Sciences – ALMANYA
Prof. Dr. Fatma Neval GENÇ	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Ferit İZCİ	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Funda GÜNŞOY TUROWSKI	Bursa Uludağ Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Hamza ATEŞ	İstanbul Medeniyet Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Hayriye ŞENGÜN	Bayburt Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Himmet KARADAL	Abant İzzet Baysal Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Hocine HASSANI	University of Chlef – CEZAYİR
Prof. Dr. Hüseyin GÜL	Süleyman Demirel Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Igor JELEN	University of Trieste – İTALYA
Prof. Dr. İdil SAYIMER	Kocaeli Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Jan A. WENDT	Gdansk University – POLONYA
Prof. Dr. Kürşat ÖZDAŞLI	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Maria Victoria Ortega ESPALDON	University of the Philippines Los Banos – FİLİPİNLER
Prof. Dr. Mete YILDIZ	Hacettepe Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa GÖRÜN	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi - TÜRKİYE
Prof. Dr. Mustafa KOCAOĞLU	Necmettin Erbakan Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Ruşen KELEŞ	Kapadokya Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. S. E. Lindrianasari LINDRIANASARI	University of Lampung – ENDONEZYA
Prof. Dr. Sefa USTA	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Semih Mustafa ÖNEN	İnönü Üniversitesi – TÜRKİYE
Prof. Dr. Snezana M. SERBULA	University of Belgrade – SİRBİSTAN

Prof. Dr. Suranga SILVA	University of Colombo – SRİ LANKA
Prof. Dr. Svetlana TSOHLA	V.I. Vernadsky Federal University of Crimea – RUSYA
Prof. Dr. Valentina KHRAPKINA	National University of Kyiv - UKRAYNA
Prof. Dr. Veysel EREN	Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi - TÜRKİYE
Prof. Dr. Yakup BULUT	Gaziantep Üniversitesi - TÜRKİYE
Prof. Dr. Zharas Galimzhanovich BERDENOV	Eurasian National University - KAZAKİSTAN
Prof. Dr. Ziyafet HEBİBOVA	Azerbaycan Devlet İdarecilik Akademisi - AZERBAYCAN
Prof. Dr. Zouhour EL-ABIAD	Lebanese University - LÜBNAN

SAYI HAKEM KURULU / ISSUE REFEREE COMMITTEE

Hakem Unvanı, Adı – Soyadı Referee Title, Name - Surname	Üye Kurum Bilgisi Refere Institution Information
Prof. Dr. Berk AYVAZ	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Berrin FİLİZÖZ	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Ercan TAŞKIN	Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan Vahit ERKUTLU	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Handan ERTAŞ	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan YÜKSEL	Kırıkkale Üniversitesi
Prof. Dr. Mesut DOĞAN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Rüveyda KIZILBOĞA ÖZASLAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Sefa USTA	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Prof. Dr. Selim ZAIM	İbn Haldun Üniversitesi
Prof. Dr. Sezer KORKMAZ	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Süreyya KARSU	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Şenay MANTAŞ	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Uluç ÇAĞATAY	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Yavuz AKÇİ	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf ŞAHİN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmed Emin OSMANOĞLU	Bingöl Üniversitesi
Doç. Dr. Akif ABDULLAH	Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Ayşe YILDIZ ÖZSALMANLI	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. Cihat ERBİL	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr. Cihat KARTAL	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Emre Burak EKMEKÇİOĞLU	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan ARSLAN	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Doç. Dr. Gülbeniz AKDUMAN	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Doç. Dr. Halit Buluthan ÇETİNTAŞ	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Meryem ARSLAN	Gaziantep Büyükşehir Belediye Başkanlığı
Doç. Dr. Muhammet DÜŞÜKCAN	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Murat AK	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç. Dr. Murşit IŞIK	Süleyman Demirel Üniversitesi

Doç. Dr. Nihat ALTUNTEPE	Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Serdar ÇAKAN	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Vedat YILMAZ	Malatya Turgut Özal Üniversitesi
Doç. Dr. Yasemin TANRIVERDİ	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Yıldız ATMACA	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep HATİPOĞLU	İstanbul Bilgi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Başak DOĞAN	Aydın Adnan Menderes Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Bekir TUNCER	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Eda DİŞLİ BAYRAKTAR	Gümüşhane Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Ferhat UĞURLU	İskenderun Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Hatike KOÇAR UZAN	Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Laçın AKYIL	İstanbul Arel Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi. Vildan BAYRAM	İstanbul Aydın Üniversitesi
Dr. Öğr. Gör. Abdullah TURAN	Aksaray Üniversitesi
Dr. Öğr. Gör. İslam KÖSEOĞLU	Uşak Üniversitesi
Dr. Fatma KIZILELMAS	Düzce Üniversitesi
Dr. Şerife KARAGÖZ	Süleyman Demirel Üniversitesi

DİZİNLER – VERİ TABANLARI
INDEXES - DATABASES

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisinin (UYAD) dizinlendiği indeksler/veritabanları
Indexes/databases in which the “*Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*” (UYAD)” is indexed

Dizin / Veri Tabanları Indexes – Databases	Dizin / Veri Tabanı Bilgileri Indexes – Databases Information
Erih Plus	https://kanalregister.hkdir.no/publiseringsskanaler/erihplus/periodical/info.action?id=499424
EBSCO	https://www.ebsco.com/m/ee/Marketing/titleLists/e5h-coverage.htm
Index Copernicus	https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=50272
ROAD	http://road.issn.org/issn/2636-8048-yonetim-akademisi#.WzHxY6czbIU
idealonline	http://idealonline.com.tr/IdealOnline/lookAtPublications/journalDetail.xhtml?uId=557
ESJI	http://esjindex.org/search.php?id=2681
ResearchBib	https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/2636-8048
Rootindexing	https://rootindexing.com/journal/uluslararasi-yonetim-akademisi-dergisi-international-journal-of-management-academy--2/
COSMOS IF	http://www.cosmosimpactfactor.com/page/journals_details/6291.html
OpenAIRE	https://explore.openaire.eu/search/find?f0=q&fv0=y%25C3%25B6netim%2520akademisi%2520dergisi&type=publications&active=result
Jurix	https://jurix.com.tr/dergi/uluslararasi-yonetim-akademisi-dergisi
Sindex	http://www.sindex.org/JournalList.aspx?ID=5095
CiteFactor	https://www.citefactor.org/journal/index/22771#.Y8Xd0nZBzIV
Google Scholar	https://scholar.google.com.tr/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=%22uluslararasi%20akademisi%20dergisi%22&btnG=
Kaynakça.info	http://kaynakca.hacettepe.edu.tr/uye/37868286/uluslararasi-yonetim-akademisi-dergisi
OJOP	https://www.ojop.org/wp-content/uploads/2023/09/IND-55-Uluslararasi-Yonetim-Akademisi-Dergisi.pdf
Türkiye Turizm Dizini	http://www.turizmdizini.com/p/uluslararasi-yonetim-bilim.html
Asos İndeks	https://asosindex.com.tr/index.jsp?modul=journal-page&journal-id=1156
DRJI	http://olddrji.lbp.world/IndexingCertificate.aspx?jid=9280
EuroPub	https://europub.co.uk/journals/uluslararasi-yonetim-akademisi-dergisi-J-18653
Exaly Impact	https://exaly.com/journal/94754/uluslararasi-yonetim-akademisi-dergisi/
Semantic Scholar	https://www.semanticscholar.org/search?q=uluslararasi%20akademisi%20dergisi&sort=relevance
Türk Eğitim İndeksi	http://www.turkegitimindeksi.com/Search.aspx?where=journal&field=all&text=y%20akademisi
Crossref	https://search.crossref.org/?q=2636-8048&from_ui=yes
Academindex	https://www.academindex.com/journals/3651

FatCat	https://fatcat.wiki/container/fcwst5tclvbxpbnq6qkhpczne
Acar Index	https://www.acarindex.com/journals/uluslararasi-yonetim-akademisi-dergisi-1355#
Wizdom.ai	https://www.wizdom.ai/journal/uluslararasi_yonetim_akademisi_dergisi/2636-8048
Kezana	https://tr.kezana.net/Search/Result?q=&sf_21_0_3=International+Journal+of+Management+Academy&opsf_21_0=1
ScienceGate	https://www.sciencegate.app/source/1831679549
ResearchGate	https://www.researchgate.net/journal/Uluslararasi-Yoenetim-Akademisi-Dergisi-2636-8048
Scilit	https://www.scilit.net/wcg/container_group/98244
WorldCat	https://www.worldcat.org/search?q=%22y%C3%B6netim+akademisi%22
General Impact Factor	http://generalif.com/jdetails.php?jname=Uluslararası%20Yönetim%20Akademisi%20Dergisi
BASE	https://www.base-search.net/Search/Results?type=all&lookfor=%22uluslararası%20yönetim+akademisi+dergisi%22&ling=0&oaboost=1&name=&thes=&refid=dcresen&newsearch=1
IAD	http://openaccess.izmirakademi.org/journal/mana/1430

DERGİ BİLGİLERİ VE YAYIN POLİTİKALARI

JOURNAL INFORMATION AND PUBLICATION POLICIES

Dergi Hakkında / About Journal

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi (UYAD), başta kamu yönetimi ve işletme yönetimi olmak üzere “*yönetim*” ile ilgili teorik ve uygulamalı bilimsel/özgün makaleleri kabul etmektedir. Yönetim Akademisi, yönetim ile ilgili hazırlanan ulusal ve uluslararası düzeydeki akademik çalışmaları yayımlayan hakemli bir dergidir. Dergi ile multidisipliner bir çalışma alanı tesis edilerek literatüre ve uygulamaya katkı sağlanması hedeflenmektedir. Editörler tarafından yapılan ön değerlendirmeyi geçen çalışmalar, kör hakem sistemine göre seçilen en az iki hakem tarafından incelenmektedir. Türkçe ve İngilizce dillerinde 2023 yılı itibarıyla yılda dört sayı (Mart - Haziran - Eylül - Aralık) olarak yayımlanmaktadır. Dergi, 2018-2022 yıllarında yılda üç sayı olarak yayımlanmıştır. Makalelerin ortalama değerlendirme süresi 2 aydır. Makalelerin başvuru aşamasından yayın aşamasına kadar olan tüm süreçleri “*DergiPark*” sistemi üzerinden gerçekleştirilmektedir. Yazarlardan çalışmalarının yayımlanması için herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Ayrıca yazarlara ve hakemlere de bir ücret ödemesi yapılmamaktadır. Dergimize gönderilen makalelerin daha önce hiçbir fiziksel ve elektronik ortamda yayımlanmamış olması gerekmektedir. Aynı anda birden fazla dergiye gönderilen bir yayının tespit edilmesinde ilgili yazara/yazarlara ait tüm makale değerlendirmeleri iptal edilerek süreç sonlandırılacaktır. Bu nedenle başka bir bilimsel/aktüel dergiye gönderilen ve sonuçlandırılmayan çalışmaların sisteme yüklenmemesi önemle rica edilir. Yazarların ortaya koymuş oldukları veri, bilgi, belge, ifade ve değerlendirmeler kendi sorumluluklarındadır. Bu nedenle ortaya çıkabilecek olumsuzluklardan dolayı yayın, hakem, bilim ve değerlendirme kurulu ile diğer çalışanlarımızın sorumlu tutulamaz. Her yazarın makalelerini sisteme yüklemekle birlikte tüm bilimsel, hukuki ve etik kuralları bildiğini ve bu kurallara uygun bir şekilde yayını oluşturduğunu beyan ve taahhüt ettiği kabul edilmektedir. Dergide yer alan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir, yayımlayan kurulu ve dergiyi bağlamaz. Yayımlanan makalelerin idari, hukuki, etik vb. sorumlulukları yazar(lar)a aittir. Tüm çalışmalar “*Turnitin*” intihal programı ile ön kontrol sürecinden geçirilmektedir. UYAD, muhtelif ulusal ve uluslararası indeksler tarafından dizinlenmektedir. Dergi tüm kullanıcılar için “*sınırsız açık erişimli*” olma politikasını benimsemiştir. Dergimizde araştırma makalelerine yer verilmektedir. UYAD’ın yayın süreçleri, bilginin bilimsel yöntemle yansız biçimde üretilmesi, geliştirilmesi ve paylaşılmasına dayanır. Dergi, tüm süreçlerde ve uygulamalarında hukuk kuralları ile etik değerlere bağlı bir şekilde faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.

INTERNATIONAL JOURNAL OF MANAGEMENT ACADEMY (UYAD) accepts the theoretical and practical scientific/original articles on “*management*”, especially on public administration and business administration. It is aimed to contribute to the literature and practice by establishing a multidisciplinary workspace with the journal. The works having passed the preliminary consideration done by the editors is evaluated by at least two referees who are selected according to the blind referee system. It is published in Turkish and English languages four times a year (March - June - September - December) as of 2023. The journal was published three times a year in 2018-2022. The average evaluation period of the articles is 2 months. All the processes from the application process to the publication process are carried out through the *DergiPark* system. The writers don’t charge a fee for publication of their works. There is also no payment for authors and referees. The articles submitted to our journal are supposed not to have been published in any physical or electronic environment before. In the event that it is identified that a publication has been sent to more than one journal at the same time, all article evaluations of the relevant author/authors will be cancelled, and the process will be terminated. For this reason, it is strongly recommended that the works, which have been sent to any other scientific/actual journal and not been completed, should not be loaded into the system. The data, information, documents, statements, and evaluations that authors present are at their own responsibility. The publication, referee, science and evaluation committee and other employees can not be held responsible for any inconvenience this may cause. It is accepted that along with the loading their articles to the system, all the authors know all legal and ethical rules and declares and undertakes that they have generated their publications in accordance with these rules. Any views expressed in this publication are the views of the authors and are not the views of International Journal Of Management Academy. The administrative, legal, ethical, etc. responsibilities of published articles belong to the author(s). All studies are pre-checked with the “*Turnitin*” plagiarism program. UYAD is indexed by various national and international indexes. The journal has adopted the policy of “*unlimited open access*” for all users. Our journal includes research articles. UYAD’s publication processes are based on the impartial production, development, and sharing of information using the scientific method. The journal conducts its activities in accordance with legal and ethical principles in all processes and practices.

Konu Kategorisi: UYAD, genel olarak “*Sosyal ve Beşeri Bilimler*” alanında hazırlanmış çalışmaları kabul etmektedir. Dergi, başta kamu yönetimi ve işletme yönetimi olmak üzere “*yönetim*” ile ilgili teorik ve uygulamalı bilimsel/özgün makaleleri kabul etmektedir. Özelde ise yönetim bilimleri, ekonomi, finans, muhasebe, maliye, pazarlama, hukuk, eğitim bilimleri, tarih, coğrafya, turizm, gastronomi, sosyoloji, psikoloji, felsefe, dil bilimleri, çevre, enerji, kent, göç, güzel sanatlar, tasarım, spor, müzik, kültür, iletişim, halkla ilişkiler, siyaset bilimi, uluslararası ilişkiler vd. sosyal bilimler alanındaki makaleler değerlendirilmektedir.

Subject Category: UYAD generally accepts studies prepared in the field of “*Social Sciences and Humanities*”. Journal accepts the theoretical and practical scientific/original articles on “*management*”, especially on public administration and business management. Specifically, articles related to social sciences like management sciences, economics, finance, accounting, finance, marketing, law, educational sciences, history, geography, tourism, gastronomy, sociology, psychology, philosophy, linguistics, environment, energy, city, migration, fine arts, design, sports, music, culture, communication, public relations, political science, and international relations are evaluated.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilimler, Yönetim Bilimleri, Kamu Yönetimi, İşletme Yönetimi, Yerel Yönetimler, Çevre Yönetimi, Enerji Yönetimi, Güvenlik Yönetimi, Afet Yönetimi, Göç Yönetimi, Sağlık Yönetimi, Turizm Yönetimi, Eğitim Yönetimi, Üretim Yönetimi, Finansal Yönetim, Ekonomi Yönetimi, Yönetim Sosyolojisi, Yönetim Psikolojisi, Yönetim Tarihi, Yönetim Hukuku, İnsan Kaynakları Yönetimi vb.

Keywords: Social Sciences, Management Sciences, Public Administration, Business Management, Local Government, Environmental Management, Energy Management, Security Management, Disaster Management, Immigration Management, Health Management, Tourism Management, Educational Management, Production Management, Financial Management, Economic Management, Sociology of Management, Psychology of Management, History of Management, Administrative Law, Human Resources Management

<p>Başvuru Dönemi ve Makalelerin Sayıya Atanması: Makale kabulleri için bir başvuru dönemi sınırı bulunmamaktadır. Dolayısıyla yılın her döneminde makale kabulü gerçekleştirilmektedir. Makaleler “KABUL” tarihine göre takip eden sayılara eklenmektedir. Her sayının kendi içindeki sıralanması ise makalelerin tür ve içeriğine göre yayın kurulu tercihinin bir sonucu olarak bırakılmaktadır.</p>	<p>Application Period and Assignment of Articles to Issues: There is no application period limit for article acceptances. Therefore, articles are accepted at any time throughout the year. Articles are added to the following issues according to the "ACCEPTANCE" date. The editorial board chooses the order of each issue within itself based on the type and content of the articles.</p>
<p>UYAD dergisinin amacı; akademik teamüller, etik ilkeler, hukuk normları ve evrensel değerler içerisinde teorik ve uygulamalı bilimsel/özgün makaleleri bilim dünyasına kazandırmak ve okuyucu ile buluşturmadır. UYAD'ın yayın süreçleri, bilginin bilimsel yöntemle yansız biçimde üretilmesi, geliştirilmesi ve paylaşılmasına dayanır. Bu kapsamda bilimsel bilginin yazımında, sisteme yüklenmesinde, ön kontrol süreçlerinin uygulanmasında, makale değerlendirilmesinde, kabul ve yayın süreçlerinde birçok kural, ilke ve değerleri esas alır.</p>	<p>UYAD journal's purpose is to bring theoretical and applied scientific/original articles to the scientific world and introduce them to readers within the framework of academic practices, ethical principles, legal norms, and universal values. UYAD's publication processes are based on impartial information production, development, and sharing using the scientific method. In this context, the publication processes adhere to numerous rules, principles, and values that govern the writing of scientific information, its uploading to the system, the application of pre-flight processes, the evaluation of articles, and the acceptance and publication processes.</p>
<p>UYAD dergisinin kapsamı; hakem değerlendirmeli bilimsel makale yayınlanması ile sınırlıdır. Bu sınır; dil, tema, benzerlik, süreç yönetimi, yayın periyodu ve yayın ilkeleri odağında birbirinden bağımsız bir şekilde ayrı ayrı uygulanmaktadır. UYAD, konu/tema itibarıyla yönetim bilimleri alanındaki teorik ve uygulamalı makaleleri kabul etmektedir. UYAD, tür olarak multi-disipliner, uluslararası ve hakemli bir dergidir. Yayın dili olarak Türkçe ve İngilizce dillerinde makaleler kabul etmektedir. Dergi yılda dört sayı (Mart - Haziran - Eylül - Aralık) periyodunda yayın yapmaktadır. Makalelerin ortalama değerlendirme süresi 2 aydır. Değerlendirme sürecinde "çift kör hakem" uygulaması vardır. Tüm çalışmalar "Turnitin" intihal programı ile ön kontrol sürecinden geçirilmektedir. UYAD, muhtelif ulusal ve uluslararası indeksler tarafından dizinlenmektedir. Dergi tüm kullanıcılar için "sınırsız açık erişimli" olma politikasını benimsemiştir. Dergi, tüm süreçlerde ve uygulamalarında hukuk kuralları ile etik değerlere bağlı bir şekilde faaliyetlerini gerçekleştirmektedir.</p>	<p>The UYAD journal is scope is only publishes peer-reviewed scientific articles. This limit is applied separately, independently of each other, focusing on language, theme, similarity, process management, publication period, and publication principles. UYAD accepts theoretical and applied articles in the management/administration sciences by subject or theme. UYAD is a multi-disciplinary, international, and peer-reviewed journal. Articles in Turkish and English are accepted as publication languages. The journal publishes four issues per year (March - June - September - December). The average evaluation period for articles is 2 months. The evaluation process includes a "double-blind referee" practice. All studies are pre-checked with the "Turnitin" plagiarism program. UYAD is indexed by various national and international indexes. The journal has adopted the policy of "unlimited open access" for all users. The journal conducts its activities in accordance with legal and ethical principles in all processes and practices.</p>
<p>Ücret Bilgisi / Fee Information</p>	
<p>UYAD bilimsel amaçları doğrultusunda kurulmuş bir dergi olup, asli amacı ticari faaliyet gerçekleştirmek değildir. Yazarlardan çalışmalarının yayınlanması için herhangi bir ücret talep edilmemektedir. Ayrıca yazarlara ve hakemlere de bir ücret ödemesi yapılmamaktadır. Dergi ile ilgili aşağıdaki hizmet ve uygulamalar tamamen ücretsiz olup, hiçbir ad altında bir ek ücret alımı/ödemesi yapılmaz.</p>	<p>UYAD is a journal established for scientific purposes, and its primary purpose is not to carry out commercial activities. The authors don't charge a fee for publication of their works. There is also no payment for authors and referees. The Journal offers the following services and applications completely free of charge, with no additional fees under any name.</p>
<p>UYAD dergisi hakemlik ve editörlük süreçleri, mizanpaj ve yayın basımı (sayfa veya renk ücretleri) için herhangi bir ek ücret talep etmemektedir.</p>	<p>The UYAD journal does not charge any additional fees for referee and editing processes, layout, or publication printing (page or color fees).</p>
<p>UYAD dergisi yazarlara, hakemlere, editörlere ve kurul üyelerine herhangi bir ücret ödememektedir.</p>	<p>The UYAD journal does not pay any fees to authors, referees, editors, or board members.</p>
<p>UYAD dergisindeki makalelerin okunması ve indirilmesi tamamen ücretsizdir. UYAD dergisi, araştırma literatürüne ücretsiz erişimi teşvik eden Budapeşte Açık Erişim Girişimini (BOAI: Budapest Open Access Initiative https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation) imzalamış ve bu girişimde açıklanmış olan Açık Erişim İlkeleri'ni kabul etmiştir. NOT: UYAD adına BOAI ilkeleri yayıncı "Mehmet Mecek" tarafından imzalanmıştır. Sorgulama linki: https://www.budapestopenaccessinitiative.org/sign/signatures/</p>	<p>Reading and downloading articles in UYAD Journal is completely free. The UYAD journal has signed the Budapest Open Access Initiative (BOAI: Budapest Open Access Initiative, https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation), which promotes free access to research literature, and has accepted the Open Access Principles outlined in this initiative. NOTE: On behalf of UYAD, the BOAI principles are signed by the owner "Mehmet Mecek". Inquiry link: https://www.budapestopenaccessinitiative.org/sign/signatures/</p>
<p>UYAD dergisindeki tüm eserler "Dergipark" Dergi Sistemi üzerinden ve şirket özel veri depolama sistemi üzerinden arşivlenmektedir. Ayrıca derginin dizinlendiği indekslere de bu konuda süresiz ve tam izin verilerek daha çok depolanma olanağı oluşturulmaktadır. Ayrıca "researchgate" vb. bilimsel depolama alanlarında da özel depolamalar yapılmaktadır. Bu depolama işlemleri ve erişimleri için kişilerden bir ücret istenmemektedir.</p>	<p>All works in the UYAD journal are archived through the Dergipark Journal System and the company's private data storage system. In addition, indefinite and full permission is given to the indexes where the journal is indexed, thus creating more storage opportunities. Also, special storage is made in special scientific storage areas like "researchgate". There are no fees for these storage operations or access.</p>

UYAD dergisi abonelik ücreti talep etmeyen açık erişimli bir dergidir.	The UYAD journal is an open-access journal that does not charge a subscription fee.
UYAD dergisi makalelerin profesyonel kalitede reproduksiyonlarına ihtiyaç duyanlar için yeniden baskı hizmeti sunmamaktadır.	The UYAD journal does not offer reprint services for those who need professional-quality reproductions of articles.
Lisans Bilgisi / License Information	
<p>UYAD dergisi kurulduğu andan itibaren tüm akademik makaleleri Creative Commons Atf (CC BY-NC-ND 4.0) lisansı kapsamında yayınlamaya başlamıştır. Bu lisans, tüm içeriğin kullanıcıya veya kurumuna ücretsiz olarak sunulduğu anlamına gelir. Yayıncı, Açık Erişim'in etkili bir şekilde çalışması için lisanslama yoluyla kullanıcı haklarının ve telif hakkı sahipliğinin açık olması gerektiğine inanmaktadır. Kullanıcılar, yayıncıdan veya yazardan önceden izin almaksızın makalelerin tam metinlerini okuyabilir, indirebilir, kopyalayabilir, dağıtabilir, yazdırabilir, arayabilir veya bunlara bağlantı verebilir veya başka herhangi bir yasal amaç için kullanabilir. Bu durum, Budapeşte Açık Erişim Girişimi'nin (BOAI) açık erişim tanımına ve "Creative Commons Atf (CC BY-NC-ND 4.0)" lisansı kapsamına uygundur. Yapılan bu lisanslama ile dergi materyallerinin kullanımını aşağıda belirtilen şekillerde gerçekleştirilebilecektir:</p>	<p>The UYAD journal has started to publish all academic articles under the Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND 4.0) license since its establishment. This license means that all content is available free of charge to the user or their institution. The publisher believes that for Open Access to work effectively, user rights and copyright ownership must be clear through licensing. Users may read, download, copy, distribute, print, search for, or link to the full text of articles, or use them for any other lawful purpose without prior permission from the publisher or author. This is in accordance with the Budapest Open Access Initiative's (BOAI) definition of open access and the scope of the "Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND 4.0)" license. With this license, journal materials can be used in the following ways:</p>
<p>Erişim: Açık erişim, yayınların çevrimiçi olarak herkese ücretsiz olarak ve yeniden kullanımla ilgili birkaç kısıtlamayla erişilebilir olmasıdır. Araştırmanın sınırsız bir şekilde yayılması özellikle yazarlar, okuyucular ve fon sağlayanlar için önemlidir. Dergi "açık erişimli" olup, yayınlanan bilimsel yazılara kullanıcı veya kurumlar ücretsiz olarak erişebilecektir. Derginin açık erişim politikaları tüm paydaşlar tarafından titizlikle uygulanması esas alınmaktadır.</p>	<p>Access: Open access means publications are available to anyone online, free of charge, and with few restrictions on reuse. The unrestricted dissemination of research is especially important for authors, readers, and funders. The journal is "open access", and users or institutions can access scientific articles free of charge. The journal's open access policies are based on meticulous implementation by all stakeholders.</p>
<p>Arama Yapmak / Okumak / Kopyalamak: Dergide yer alan tüm makaleler için üçüncü kişilerin arama/tarama yapması, makaleleri okuması ve kopyalaması konusunda tam ve sınırsız bir serbestlik söz konusudur. Ancak bu hak ve yetki "ticari" amaçlı olamaz.</p>	<p>Searching / Reading / Copying: There is full and unlimited freedom for third parties to search, scan, read, and copy the articles in the journal. However, this right and authority cannot be for "commercial" purposes.</p>
<p>Paylaşım ve Depolama: Lisans koşullarına uymak kaydıyla makaleler herhangi bir formatta kopyalanabilir ve fiziksel/dijital ortamlarda serbestçe paylaşılabilir. Özellikle yazarlar makalenin çıktısını PDF belgesi olarak indirebilirler. Yazarlar makalenin kopyalarını meslektaşlarına herhangi bir ambargo olmaksızın gönderebilirler. Ayrıca yayınlanmış makalelerini bağlı buldukları kurum ve kuruluşların fiziksel/elektronik depolarına serbestçe yükleyebilirler. Yayınlanmış çalışmalarını researchgate, academia vb. depolama özelliği bulunan platformlarda asıl kaynağı belirtmek ve link eklemek kaydıyla paylaşılabilirler. Bilimsel indeks ve veri tabanları dergide yayınlanmış çalışmaları açık erişim politikalarına uymak kaydıyla dizeleyebilirler. Ticari kazanç elde etme amaçlı paylaşımlar ve depolamalar bu kapsamda değildirler.</p>	<p>Sharing and Storage: Articles can be copied in any format and shared freely in physical or digital media, provided that the license conditions are adhered to. In particular, authors can download the printout of the article as a PDF document. Authors can send copies of the article to their colleagues without any embargo. They can also freely upload their published articles to their affiliated institutions' physical or electronic repositories. Researchers can choose to publish their published works in a variety of academic journals and other platforms. They can share it on platforms with storage features, provided that they indicate the original source and add a link. Scientific indexes and databases can index studies published in the journal, provided that they comply with open access policies. Sharing and storing for commercial gain are not included in this scope.</p>
<p>Ticari Kullanım Yasağı: Dergide yayınlanmış makaleler ve dergiye ait diğer tüm dokümanlar ile veriler yayıncının yazılı izni olmadan ticari bir amaçla kullanılamaz.</p>	<p>Prohibition of Commercial Use: Articles published in the journal and all other documents and data belonging to the journal cannot be used for commercial purposes without the written permission of the publisher.</p>
<p>Uyarlama: Dergi, yazarlara yeniden uyarlama (<i>karıştır, aktar ve mevcut eserin üzerine inşa et</i>) konusunda bir sınırlama getirmemektedir. Ancak yazar bu konuda hukuksal, bilimsel, etik vd. kurallar ile ilkelere uymak zorundadır.</p>	<p>Adaptation: The journal does not impose any limitations on authors' ability to re-adapt (<i>mix, transfer, and build upon existing work</i>). However, the author must comply with the legal, scientific, ethical, or other rules and principles related to this subject matter.</p>
<p>Atıf: Dergide yayınlanmış makalelere hukuk kuralları, bilimsel teamüller ve etik ilkeler çerçevesinde atıfta bulunulabilir. Bunun için ayrıca izin alamaya gerek yoktur. Ancak yapılan alıntılar ve yönlendirmeler için mutlaka usulüne uygun atıf yapılmalı ve kaynak açıkça belirtilmelidir.</p>	<p>Citation: Articles published in the journal can be cited within the framework of legal rules, scientific practices, and ethical principles. There is no need to get additional permission for this. However, for quotations and directions, proper attribution must be made, and the source must be clearly stated.</p>

<p>Embargo Süresi: Dergiye gönderilen makale metinlerinin ilk hali, düzenlenmiş halleri, yayına kabul hali ve yayımlanmış versiyonları için dergi tarafından herhangi bir embargo süresi YOKtur.</p>	<p>Embargo Period: The journal does not impose an embargo period on the initial version, edited versions, acceptance for publication, and published versions of the article texts submitted to the journal.</p>
<p>Telif vd. Haklar: Bu lisanstaki hiçbir şey, bir yazarın çalışmalarının bütünlüğünü ve sahipliğini koruma hakkını bozamaz veya kısıtlamaz. Dergide yayımlanan tüm makalelerin ilk yayın hakkı yayıncıya aittir. Ancak yazar(lar)ın eserleri ile ilgili kullanma, depolama, bağlantı oluşturma, kullanma, yayma vd. hakları konusunda bir engel bulunmamaktadır. Telif hakları ile ilgili yayıncı ve yazar arasında “Telif Hakkı Devir Sözleşmesi” düzenlenmesi esas olup, bu sözleşmenin yazar(lar) tarafından yayın sürecinden önce imzalanması zorunludur.</p>	<p>Copyright et al. Rights: Nothing in this license impairs or restricts an author's right to maintain the integrity and ownership of their work. The publisher owns the first publication rights. However, the authors have the right to use, store, link, exploit, and disseminate their works. The publisher and the author must prepare a "Copyright Transfer Agreement" to protect copyrights, and the author(s) must sign this agreement before the publication process begins.</p>
<p>Etik İlkeler ve Yayın Politikaları / Ethical Principles and Publication Policies</p>	
<p>UYAD dergisi Etik İlkeleri ve Yayın Politikaları “yayın etiği”, “yayıncının etik sorumlulukları”, “yazarların etik sorumlulukları”, “hakemlerin etik sorumlulukları”, “editör ve alan editörlerinin etik sorumlulukları”, “yayın kurulunun etik sorumlulukları”, “intihal ve etik dışı davranışlar” ile “Etik İlkelere Uymayan Durumun Editöre Bildirilmesi” başlıkları altında aşağıda belirtilmiştir.</p>	<p>The UYAD journal Ethical Principles and Publication Policies “publication ethics”, “ethical responsibilities of the publisher”, “ethical responsibilities of authors”, “ethical responsibilities of referees”, “ethical responsibilities of editors and field editors”, “ethical responsibilities of the editorial board”, “plagiarism and unethical behavior” and “notifying the editor of situations that don’t comply with ethical principles” are stated below.</p>
<p>1. Yayın Etiği</p>	<p>1. Publication Ethics</p>
<p>UYAD dergisi'nin yayın süreçleri, bilginin bilimsel yöntemle yansız biçimde üretilmesi, geliştirilmesi ve paylaşılmasına dayanır.</p> <p>Hakemli makaleler, bilimsel yöntemin uygulanmasını, yansızlığı sağlayan çalışmalardır. Bilimsel üretimin gerçekleştirilmesinde yayın sürecinin tüm bileşenlerinin; yayıncı, editörler, yazarlar, hakemler ve okuyucuların etik ilkelere uymaları gerekir. Bu kapsamda UYAD'ın yayın etiği ile açık erişim politikası da, Yayın Etiği Komitesi'nin (Committee on Publication Ethics, COPE) açık erişimde yayınladığı kılavuzlar ve politikalar doğrultusunda (Örneğin “Yayın Etiği Komitesi (COPE) Davranış Kuralları ve Dergi Editörleri İçin İyi Uygulama Kılavuzları; “Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors” ve “COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors”) yayın sürecinin tüm bileşenlerinin etik ilkelere uymasını gerektirmektedir.</p> <p>UYAD Dergisi, araştırma ve yayın etiği konusunda ulusal ve uluslararası standartlara bağlıdır. Basın Kanunu, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ile Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi'ne uymaktadır. UYAD, Committee on Publication Ethics (COPE), Directory of Open Access Journals (DOAJ), Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA) ve World Association of Medical Editors (WAME) tarafından yayınlanan Uluslararası Etik Yayıncılık İlkeleri'ni benimsemiştir. UYAD Dergisi, yayın etiği kapsamında tüm paydaşlarından aşağıdaki etik sorumlulukları taşımasını beklemektedir. Aşağıda yer alan etik görev ve sorumluluklar, başta açık erişim olarak Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından yayınlanan rehberler ve politikalar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Dergi, aşağıdaki hukuk normlarına ve ilkelerine uymayı taahhüt eder;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Basın Kanunu (Ulusal Mevzuat) • Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu (Ulusal Mevzuat) • Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi (Ulusal Mevzuat) • Akademik Yayıncılıkta Şeffaflık ve İyi Uygulama İlkeleri (Uluslararası Kriterler) - COPE - DOAJ - OASPA - WAVE 	<p>The UYAD journal's publication processes are based on impartial production, development, and sharing of information using the scientific method.</p> <p>Refereed articles are studies that ensure the application of the scientific method and impartiality. All components of the publication process involved in the realization of scientific production—the publisher, editors, authors, referees, and readers—must adhere to ethical principles. In this context, the UYAD implements its publication ethics and open access policy in accordance with the open access guidelines and policies published by the Committee on Publication Ethics (COPE), such as the “Committee on Publication Ethics (COPE), Code of Conduct and Application Guides of Best Practices for Journal Editors, and “COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors”. These guidelines and policies mandate that all components of the publication process adhere to ethical principles.</p> <p>The UYAD Journal adheres to national and international standards for research and publication ethics. It complies with the Press Law, the Law on Intellectual and Artistic Works, and the Directive on Scientific Research and Publication Ethics for Higher Education Institutions. UYAD has adopted the International Ethical Publishing Principles published by the Committee on Publication Ethics (COPE), the Directory of Open Access Journals (DOAJ), the Open Access Scholarly Publishers Association (OASPA), and the World Association of Medical Editors (WAME). UYAD Journal expects all its stakeholders to bear the following ethical responsibilities within the scope of publication ethics. The Committee on Publication Ethics (COPE), primarily through open access, has published guidelines and policies that have shaped the ethical duties and responsibilities listed below. The journal undertakes to comply with the following legal norms and principles:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Press Law (National Legislation) • Intellectual and Artistic Works Law (National Legislation) • Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive (National Legislation) • Transparency and Best Practice Principles in Academic Publishing (International Criteria)- COPE- DOAJ- OASPA-

<ul style="list-style-type: none"> • <u>Türkiye Editörler Çalıştayı Kararları (Ulusal Kriterler)</u> <p>NOT: Makalelerde kullanılan verilerin manipüle edilmesi, çarpıtılması ve uydurma verilerin kullanılması gibi durumlar tespit edilirse, makale yazarının çalıştığı kuruma bu durum resmi yollardan bildirilecek ve makale red edilecektir. Bilimsel dergimiz, editörya ve/veya hakemler tarafından verilen dönütlere göre yazarlardan analiz sonuçlarına ilişkin çıktı dosyalarını isteme hakkına sahiptir.</p>	<p>WAVE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Turkish Editors' Workshop Decisions (National Criteria) <p>NOTE: If situations such as manipulation, distortion and use of fabricated data in the articles are detected, this situation will be notified officially to the institution where the article author works and the article will be rejected. Our scientific journal has the right to request output files of the analysis results from the authors, based on the feedback given by the editor and/or referees.</p>
<p>2. Yayıncının Etik Sorumlulukları</p>	<p>2. Ethical Responsibilities of the Publisher</p>
<p>UYAD dergisi, Yayıncı Mehmet Meccek tarafından yayımlanmaktadır. YönetimPark, ticari amaçla kurulmuş bir tüzel kişidir. Yayıncının etik sorumlulukları aşağıdaki gibidir:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yayıncı, UYAD’da makale yayımlama sürecinde karar merciiinin ve hakemlik sürecinin editörün sorumluluğu olduğunu kabul eder. Bu noktada editörler, hakemler ve yayın kurulu üzerinde bir etki/baskı unsuru oluşturmazlar. • Yayıncı, şeffaf bir makale değerlendirme sürecinin gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan dergi yönetim sisteminin kurulmasını sağlar. • Yayıncı, derginin web sayfasında derginin açık, elektronik ve ücretsiz erişimini sağlar. <p>Akademik yayıncılığa ilişkin her türlü bilimsel suistimal, atfı çeteciliği ve intihalle ilgili önlemleri alma sorumluluğuna sahiptir.</p>	<p>The UYAD Journal is published by Mehmet Meccek is a legally established entity that operates for commercial purposes. The ethical responsibilities of the publisher are as follows:</p> <ul style="list-style-type: none"> • The publisher accepts that the decision-making and referee processes in the process of publishing articles in UYAD are the responsibility of the editor. At this point, they do not create any influence or pressure on editors, referees or the editorial board. • The publisher ensures the installation of the journal management system necessary to carry out a transparent article evaluation process. • The publisher ensures that the journal is open on the journal's web page., provides electronic and free access. • It has the responsibility of taking precautions against all kinds of scientific misconduct, citation fraud, and plagiarism regarding academic publishing.
<p>3. Yazarların Etik Sorumlulukları</p>	<p>3. Ethical Responsibilities of Authors</p>
<p>UYAD dergisine gönderilen makalelerin özgün çalışmalar olması gerekmektedir. UYAD Dergisi’ne makale başvurusu yapan yazar(lar)ın etik sorumlulukları;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yazar(lar), başka yerde yayımladıkları ya da yayımlanmak üzere gönderdikleri bir makalesini, aynı anda birden fazla makalesini UYAD Dergisi’ne göndermemelidir. • Yazar(lar), UYAD Dergisi’ne özgün makale göndermelidir. • Yazar(lar), makale yazımı sırasında yararlandıkları kaynaklara etik ilkeler doğrultusunda doğru biçimde yollama (atf) yapmalıdır. • Makaleye katkı sağlamayan kişilerin adı, yazar olarak yazılmamalı, yayımlanmak üzere başvurusu yapılan bir makalenin yazar sırasını değiştirme, yazar çıkartma, yazar ekleme önerilmemelidir. • Yayımlanma başvurusu yapılan makaleyle ilgili çıkar çatışması-çıkar birliği olan kişileri editörlere bildirmelidir. • Değerlendirme sürecinde yazar(lar)dan makalelerine ilişkin bilgi ya da ham veri istenmesi durumunda beklenen bilgileri Editörlere sunmalıdır. • Yazar(lar), makalelerinde kullandıkları verilerin kullanım haklarına, araştırma-çözümlenmelerle ilgili izinlerin ya da üzerinde araştırma yaptıkları katılımcıların onayının alındığını belgelemelidirler. • Yazar(lar), değerlendirme ve erken görünüm aşamasındaki ya da elektronik ortamda yayımlanmış makalesiyle ilgili hatayı fark ettiklerinde bilgi vermek, düzeltmek ya da geri çekmek için editörle iletişime geçmesi gerekir. • Yazar(lar), etik kurul kararı gerektiren deney, anket, ölçek, görüşme, gözlem, odak grup çalışması gibi nicel ya da nitel yöntemlerle veri toplamayı gerektiren araştırmalar için etik kurul onayı aldığını; etik kurul adı, karar tarihi ve sayısı aday makalenin ilk-son sayfasında ve 	<p>Articles submitted to the UYAD must be original works. The author(s) who submit an article to the UYAD Journal bear the following ethical responsibilities:</p> <ul style="list-style-type: none"> • UYAD Journal authors should not submit previously published, under consideration, or multiple articles. • The author(s) must submit an original article to the UYAD Journal. • According to ethical principles, the author(s) must correctly refer to the sources they used while writing the article. • Individuals who don’t contribute to the article should not be listed as the authors. Don’t recommend changing the author order, removing, or adding authors to an article for publication. • People with a conflict of interest or community of interest regarding the article applied for publication should be notified by the editors. • During the evaluation process, if the editors ask the author(s) for information or raw data about their article, they must provide the requested information. • When the author(s) notice an error regarding their article, which is at the evaluation and early appearance stage or published electronically, they must contact the editor to inform, correct, or withdraw it. • The author(s), should upload documents to the system that show they have received ethics committee approval for research that requires a board decision and requires collecting data through quantitative or qualitative methods such as experiments, surveys, scales, interviews, observations, and focus group studies. The first and last pages of the candidate article, as well as the method section, should include the name of the ethics committee, decision date, and number. Additionally, upload the document confirming

<p>yöntem bölümünde belirtmeli, etik kurul kararını gösteren belgeyi makalenin başvurusuyla birlikte sisteme yüklemelidir. Ayrıca olgu sunumlarında aydınlatılmış olur/onam formunun alındığına ilişkin bilgiye makalede yer vermelidir.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yazar(lar), veri toplama sürecinde etik ilkelere özen gösterdiklerinin kanıtlarını (<i>başkalarının ölçek, anket, fotoğraf gibi belgelerinin kullanılması için kendilerinden izin alınması gibi</i>) makale içinde sunmalıdır. Makalelerde araştırma ve yayın etiği ile fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğu belirtilmelidir. Araştırma insan ve hayvan denekler üzerinde gerçekleştirilmiş ise araştırmanın uluslararası bildiriler, kılavuzlar vb uygun gerçekleştirildiği bildirilmelidir. • Yazar(lar)dan derleme makaleler için etik kurul onayı istenmez. Bununla birlikte etik kurul kararı gerektirmeyen makalelerde de, etik kurul kararının gerekmediği, makalenin ilk-son sayfasında ve yöntem bölümünde belirtilmelidir. • Makalelerde yararlanılan tüm kaynaklar (<i>yazarlar, çevrimiçi sayfalar, kişisel görüşmeler vb.</i>) için doğru ve uygun bir şekilde kaynak gösterilmelidir. • Dergiye gönderilen makalelerin başka bir dergiye gönderilmediği belirtilmeli ve Telif Hakkı Devir Formu doldurulmalıdır. • Makaleye fikren katkıda bulunmayan kişiler yazar olarak belirtilmemelidir. • Gönderilen makaleye ilişkin çıkar çatışmaları belirtilmeli ve nedeni açıklanmalıdır. • Yazarların, hakem sürecindeyken çalışmalarına ilişkin ham verileri editörler kuruluna iletmesi istenebilir. Bu durumda yazarların ham verilerini editörler kuruluyla paylaşmaları beklenmektedir. Yazarlar, yayımlanan bir makaleye ilişkin verileri 5 yıl süreyle saklamakla yükümlüdürler. • Yazarlar çalışmalarında bir hata tespit ettiklerinde editörü ve editörler kurulunu bilgilendirmeli, düzeltme ya da geri çekme süreci için işbirliği kurmalıdırlar. 	<p>the ethics committee decision to the system alongside the article application. The article should also include information about the receipt of an informed consent form in case presentations.</p> <ul style="list-style-type: none"> • In the article, the author(s) must provide evidence that they pay attention to ethical principles during the data collection process (<i>such as obtaining permission from others to use documents such as scales, surveys, and photographs</i>). Articles must adhere to research and publication ethics, as well as copyright regulations for intellectual and artistic works. If the research was conducted on human and animal subjects, it should be stated that the research was carried out in accordance with international declarations, guidelines, etc. • Ethics committee approval is not requested from the author(s) for compilation articles. However, articles that do not require an ethics committee decision should explicitly state this on the first and last pages of the article, as well as in the method section. • All sources in the article (authors, online pages, individual meetings, etc.) must be cited. • It should be stated that the articles sent to the journal have not been sent to another journal, and the Copyright Transfer Form must be filled out. • People who don't contribute intellectually to the article should not be listed as authors. • Conflicts of interest regarding the submitted article should be stated, and the reasons should be explained. • Authors may be asked to submit raw data regarding their work to the editorial board while they are in the referee process. In this case, authors are expected to share their raw data with the editorial board. Authors are obliged to keep the data regarding a published article for 5 years. • When authors detect an error in their work, they must inform the editor and the editorial board and cooperate in the correction or retraction process.
<p style="text-align: center;">4. Hakemlerin Etik Sorumlulukları</p>	<p style="text-align: center;">4. Ethical Responsibilities of Referees</p>
<p>UYAD Dergisi'ne gönderilen tüm makaleler çift taraflı kör hakemlik süreci ile değerlendirilmektedir. Çift taraflı kör hakemlik, yansız, nesnel ve bağımsız bir değerlendirme sürecinin sağlanabilmesi için yazarların hakemlerden, hakemlerin de yazarlardan gizli tutulması anlamına gelmektedir. Hakemlere makaleler değerlendirilmek üzere dergi yönetim sisteminden iletilmektedir. Hakemlerin, makalenin yayımlanabilir olup olmadığına ilişkin kararları ve bu kararlarına ilişkin gerekçelerini içeren bir form doldurmaları gerekmektedir. UYAD Dergisi'nin hakemlerinin etik sorumlulukları ve rolleri aşağıda belirtildiği gibidir;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hakemlerin yalnızca uzmanlık alanlarına ilişkin makalelere hakemlik yapmaları gerekmektedir. • Hakemlerden çıkar çatışmaları bulunmayan makalelere hakemlik yapmayı kabul etmeleri beklenmektedir. Hakemler herhangi bir çıkar çatışması fark ettiklerinde editörü bilgilendirmeli ve ilgili makalenin hakemliğini yapmayı reddetmelidirler. • Hakemler makaleleri yansız ve nesnel olarak değerlendirmelidirler. • Hakemlerin değerlendirdikleri makalelere ilişkin Hakem Değerlendirme Formu'nu doldurmaları gerekmekte, çift taraflı kör hakemlik sürecine zarar vermemek için formlarda isimlerini belirtmemeleri beklenmektedir. Hakemlerin değerlendirdikleri makalenin yayımlanabilir olup olmadığına ilişkin kararları ile kararlarına ilişkin gerekçelerini de bu formda belirtmeleri 	<p>All articles submitted to the UYAD Journal are evaluated through a double-blind referee process. Double-blind refereeing ensures an unbiased, objective, and independent evaluation process by keeping the authors and reviewers secret from each other. Articles are forwarded to the referees through the journal management system for evaluation. Referees are required to fill out a form containing their decisions on whether the article is publishable and the reasons for their decisions. The UYAD Journal's referees have the following ethical responsibilities and roles of the referees of the UYAD Journal are as follows:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Referees must evaluate the articles related to their field of expertise. • Referees are expected to agree to referee articles that are free from conflicts of interest. When reviewers become aware of any conflict of interest, they should inform the editor and decline to referee the relevant article. • Referees must evaluate the articles impartially and objectively. • Referees must complete the Referee Evaluation Form for each article they evaluate, ensuring double-blind refereeing. They are expected not to indicate their names on the forms in order not to harm the process. Referees are required to explicitly state their decisions on whether the article they evaluate is publishable or not, along with the reasons for their decisions, in this form. • The tone used by referees in their suggestions must be polite,

<p>gerekmektedir.</p> <ul style="list-style-type: none"> Hakemlerin önerilerinde kullandıkları üslubun kibar, saygılı ve bilimsel olması gerekmektedir. Hakemler saldırgan, saygısız ve öznel kişisel yorumlardan kaçınmalıdırlar. Hakemlerin bu tür bilimsel olmayan yorumlarda buldukları tespit edildiğinde yorumlarını yeniden gözden geçirmeleri ve düzeltmeleri için editör ya da editörler kurulu tarafından kendileriyle iletişime geçilebilmektedir. Hakemlerin kendilerine verilen süre içerisinde değerlendirmelerini tamamlamaları gerekmekte ve burada belirtilen etik sorumluluklara uymaları beklenmektedir. Hakemler, değerlendirmeyi yansızlık ve gizlilik içinde yapmalıdır. Bu ilke gereğince inceledikleri makaleleri değerlendirme sürecinden sonra yok etmeli, ancak yayımlandıktan sonra kullanmalıdırlar. Uyrak, cinsiyet, dinsel inanç, siyasi inanç ve ticari kaygılar, değerlendirmenin yansızlığını bozmamalıdır. Hakemler değerlendirmesini kabul ettikleri makaleyi süresi içinde değerlendirmelidirler. 	<p>respectful, and scientific. Referees must avoid offensive, disrespectful, and subjective personal comments. When referees are found to make such unscientific comments, they may be contacted by the editor or the editorial board to reconsider and correct their comments.</p> <ul style="list-style-type: none"> Referees are required to complete their evaluations within the time given to them and are expected to comply with the ethical responsibilities specified here. Referees must make the evaluation impartially and confidentially. In accordance with this principle, they should destroy the articles they review after the evaluation process and use them only after they are published. Nationality, gender, religious belief, political belief, and commercial concerns should not impair the impartiality of the evaluation. Referees must evaluate the article they have accepted within the deadline.
<p>5. Editör ve Alan Editörlerinin Etik Sorumlulukları</p>	<p>5. Ethical Responsibilities of Editors and Field Editors</p>
<p>Editörün, Yayın Etiği Komitesi'nin (<i>Committee on Publication Ethics – COPE - https://publicationethics.org/</i>) yayınlamış olduğu "COPE Dergi Editörleri için Etik Davranışlar ve En İyi Uygulamalar Kılavuzu" (<i>Code of Conduct and Best Practice Guidelines for Journal Editors – COPE - https://publicationethics.org/files/Code_of_conduct_for_journal_editors_Mar11.pdf</i>) ve "COPE Dergi Editörleri için En İyi Uygulamalar Kılavuzu"nda (<i>COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors - https://publicationethics.org/files/u2/Best_Practice.pdf</i>) yer alan ve aşağıda listelenen etik sorumluluklara uyması gerekmektedir.</p> <p>Editör dergide basılan tüm makalelerden sorumludur. Editörün etik görevleri ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir;</p> <ul style="list-style-type: none"> Editörler, hakemlerin, yazar(lar)ın, araştırmacı, uygulayıcı ve okuyucuların bilgi gereksinimlerini karşılamaya gerektiğinde dönüt vermeye, yayın sürecinde düzeltme, açıklama gerektiren konularda açıklık ilkelerine göre davranmaya çaba gösterirler. Editörler, makalelerin yayımlanmasına karar verirken, makalelerin özgün olmasına, bilimsel alanyazına, okuyucu, araştırmacı ve uygulayıcılara katkı sağlamasına özen gösterirler. Editörler, makalelerle ilgili olumlu ya da olumsuz karar verirken, makalelerin özgün değeri, alana katkısı, araştırma yönteminin geçerli ve güvenilirliği, anlatımın açıklığı ile derginin amaç ve kapsamını göz önünde tutarlar. Editörler, başvurusu yapılan makalelerin önemli sorunu olmadığı sürece ön değerlendirme aşamasına alır, olumlu hakem önerilerini göz önünde bulundurur, ciddi sorun olmadıkça önceki editör(ler)ce verilen kararları değiştirmezler. Editörler, derginin yayın politikaları arasında bulunan kör hakemlik ve değerlendirme süreci politikalarını uygular, hakemlerin kimlik bilgilerini gizli tutar, her makalenin yansız ve süresi içinde değerlendirilmesini sağlarlar. Editörler, hakemleri zamanında dönüş ve performans gibi ölçütlerle değerlendirmelidir. Hakemlere teşvik ve motive edici ifadeler kullanılmalı, hakemlerle içerik tartışmasına girmemelidir. Editörler, makaleleri alan editörleri ve hakemlerin uzmanlık alanlarını dikkate alarak gönderir, değerlendirmelerin yansız ve bağımsız yapılmasını desteklerler. Editörler, makalenin yansız değerlendirilmesi için editörler, hakemler ve yazar(lar) arasındaki çıkar çatışması-çıkar birliği 	<p>Editor(s) should implement these guides such as "<i>COPE Ethical Conduct and Best Practices Guide for Journal Editors (https://publicationethics.org/files/Code_of_conduct_for_journal_editors_Mar11.pdf)</i>" and "<i>COPE Best Practice Guidelines for Journal Editors</i>" (https://publicationethics.org/files/u2/Best_Practice.pdf) published by the <i>The Editor's Committee on Publication Ethics (COPE - https://publicationethics.org/)</i></p> <p>The editor is responsible for all articles published in the journal. The ethical duties and responsibilities of the editor are as follows:</p> <ul style="list-style-type: none"> Editors strive to meet the information needs of referees, author(s), researchers, practitioners, and readers, to provide feedback when necessary, and to act in accordance with the principles of openness on issues that require correction and clarification during the publication process. When deciding to publish articles, editors take care to ensure that the articles are original and contribute to the scientific literature, readers, researchers, and practitioners. When making positive or negative decisions about articles, editors consider the original value of the articles, their contribution to the field, the validity and reliability of the research method, the clarity of the expression, and the purpose and scope of the journal. Editors take the submitted articles to the preliminary evaluation stage as long as there are no significant problems, they take into account the positive referee suggestions, unless there are serious problems, they don't change the decisions made by the previous editor(s). Editors implement the journal's blind referee and evaluation process policies, maintain the confidentiality of the referees' identities, and guarantee the impartial and timely evaluation of each article. Editors should evaluate respondents according to criteria such as on-time return and performance. They should use encouraging and motivating expressions with the referees, not engage in content discussions with them. Editors send the articles by taking into account the field editors and the referees' areas of expertise, and supporting the evaluations to be made impartially and independently. Editors consider whether there is a conflict of interest or

olup olmamasını göz önüne alırlar.

- Dergi sahibi, yayıncı ve diğer hiçbir politik ve ticari unsur, editörlerin bağımsız karar almalarını etkilemez. Editörler bu konuda bir etki altında kaldıklarını hissettiklerinde süreci durdururlar. Etki unsurları tamamen ortadan kalkmadan süreç yönetimlerine devam etmezler. Bu konuda yayın kurulu uyarılır.
- Editörler, alan editörlerinin kör hakemlik sürecini yürütmelerinde dikkatli davranmaları için yardımcı olurlar, kör hakemliği ihlal edecek hususlarda onları bilgilendirirler ve gerektiğinde uyarırlar.
- Editörler, hakem havuzunun geniş bir yelpazeden oluşması ve sürekli güncellenmesi için arayış içinde olurlar.
- Editörler, akademik görgü kurallarına uymayan ve bilimsel olmayan değerlendirmeleri engellerler.
- Editörler, dergi yayın süreçlerini yayın politikaları ve kılavuzlara uygun işletilmesini sağlar, süreçte görev alanları yayın politikaları konusundaki gelişmelerden bilgilendirir, gerektiğinde eğitim programı hazırlarlar.
- Editörler, yayın sürecinde görev alanlar herkesle etkili bir iletişim içinde olur, belirli aralıklarla toplantılar düzenlerler.
- Editörler, değerlendirilen makalelerdeki kişisel verilerin korunmasını sağlarlar; yazar, hakem ve okuyucuların bireysel verilerini korurlar.
- Editörler; makalelerde insan ve hayvan haklarının korunmasına özen gösterirler, makalenin katılımcılarının açık onayının belgelendirilmesini önemserler, makalenin katılımcılarına ilişkin etik kurul onayı, deneysel araştırmalarda izinleri olmadığında makaleyi reddederler.
- Dergi başeditörü, etik ihlalden şüphelenirse veya bir ihlal iddiası olursa harekete geçmekle yükümlüdür. Bu görev hem yayınlanmış hem de yayınlanmamış makaleleri kapsar.
- Editörler; görevi kötüye kullanmaya karşı önlem alırlar. Görevi kötüye kullanmaya yönelik yakınmalar olduğunda, nesnel bir soruşturma yaparak, konuyla ilgili bulguları paylaşır.
- Editörler, makalelerdeki hata, tutarsızlık ya da yanlış yönlendirmelerin düzeltilmesini sağlarlar.
- Editörler, yayımlanan makalelerin fikri mülkiyet hakkını korur, ihlal olması durumunda derginin ve yazar(lar)ın haklarını savunurlar. Ayrıca yayımlanan makalelerin içeriğinin başka yayınların fikri mülkiyet haklarını ihlal etmemesi konusunda gerekli önlemleri alırlar; özgünlük-benzerlik denetimini yaparlar.
- Editörler, Dergide yayımlanan makalelere yönelik tutarlı eleştirileri dikkate alırlar, eleştirilen makalelerin yazar(lar)ına yanıt hakkı tanırırlar.
- Editörler olumsuz sonuçları içeren çalışmalarını da göz önünde bulundururlar.
- Editörler, Dergiye iletilen yakınmaları, şikâyet ve talepleri inceleyerek gerekli açıklamaları yaparlar.
- Editörler, hakemlerin değerlendirme aşamasında ihtiyaç duyacakları bilgi ve rehberleri sağlamakla yükümlüdür.
- Editörler, reddedilen makalelerde yazarla olan diyaloglarda mümkün olduğunca nezaketli cevap verir ve ret gerekçelerini mutlak surette maddeler halinde ifade eder.

community of interest between the referees and the author(s).

- The journal owner, publisher, and any other political or commercial element don't affect the independent decision-making of the editors. When editors perceive such influence, they halt the process. They refrain from proceeding with process management until they have completely eradicated the influencing factors. The editorial board has been warned about this.
- Editors assist field editors in carrying out the blind peer review process with caution. They inform them about issues that could violate blind refereeing and provide warnings when necessary.
- Editors strive to maintain a diverse and continuously updated referee pool.
- Editors should prevent unscientific evaluations that do not comply with academic etiquette.
- Editors make sure the journal publication processes follow the publication policies and guidelines, keep those in charge informed about changes to the policies during the process, and create training programs as needed.
- Editors communicate effectively with everyone involved in the publication process, and they organize meetings at regular intervals.
- Editors ensure that personal data is protected in the articles they evaluate. They protect the individual data of authors, referees, and readers.
- Editors pay attention to the protection of human and animal rights in articles. They care about documenting the explicit consent of the participants in the article; they reject the article when there is no ethics committee approval or permission for experimental research.
- The chief editor of the journal is obliged to take action if he/she suspects or alleges an ethical violation. This role covers both published and unpublished articles.
- Editors take precautions against abuse of power. When there are complaints about abuse of power, it conducts an objective investigation and shares the relevant findings.
- Editors make sure to correct any errors, inconsistencies, or misdirections in the articles.
- Editors protect the intellectual property rights of the published articles, and ensure that there is no infringement. If this happens, they defend the journal and author's rights. They also take the necessary precautions to ensure that the content of the published articles does not violate the intellectual property rights of other publications. Therefore, they verify the articles for originality and similarity.
- Editors take into account consistent criticisms of the articles published in the journal and give the author(s) of the criticized articles the right to respond.
- Editors also take into consideration studies containing negative results.
- Editors examine the complaints and requests submitted to the journal and make the necessary explanations.
- Editors examine the complaints and requests submitted to the journal and make the necessary explanations.
- Editors must supply the referees with the necessary information and guidelines during the evaluation phase.
- Editors respond as politely as possible in the dialogues with the author(s) of rejected articles, and they definitely express the

	reasons for rejection in bullet points.
6. Yayın Kurulunun Etik Sorumlulukları	6. Ethical Responsibilities of the Editorial Board
<p>UYAD dergisi yayın kurulu; Baş editör, varsa ikinci editör ve yardımcıları, dil editörü, yazım editörü, varsa istatistik editörü, yayın editörü vd. kişilerden oluşur. Yayın kurulunun oluşturulması yayıncı ve editörün ortak sorumluluğundadır. Dergi yayın kurulunun etik görevleri ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir;</p> <ul style="list-style-type: none"> Dergi yayın kurulu, dergide süreci tamamlanan her makalenin dergi yayın politikaları/ilkeleri, ulusal/uluslararası mevzuat, etik kurallar, uluslararası standartlar ve akademik teamüllere uygun olarak yayınlanmasından sorumludur. Yayın Kurulu, dergiye gönderilen çalışmaların tüm süreçlerinden sorumludur. Bu çerçevede ekonomik ya da politik kazançlar göz önüne alınmaksızın karar verici kişiler editörlerdir. Makalelerin değerlendirme süreci sonunda KESİN KABUL/RED kararını açıklamak yayın kurulunun sorumluluğundadır. Bu sorumluluk ve görevi yerine getirirken şeffaf ve objektif olurlar. İlgili görev, yayın kurulu başkanı ve/veya kurulun doğal üyesi olan editör üzerinden gerçekleştirilir. Makalelerin kesin KABUL/RED kararını vermek genel olarak editörlerin görev ve sorumluluğundadır. Ancak, makalenin yayınlanması kararını vermek yayın kurulunun yetki ve sorumluluğundadır. Yayına kabul edilen makalelerin hangi sayıda ve sırada yer alacağı yayın kurulunca belirlenir. Bu konudaki ilke ve kurallar yine kurul tarafından tespit edilir. Makalelerin yayına kabul edilmesinde KESİN KABUL/RED kararları (hakemlerin, editörün ve alan editörünün görüşleri) esas alınır. Makul ve açıklanabilir bir neden olmadan aksi yönde karar alınmaz. Bununla birlikte yayın kurulu ihtiyaç duyarsa makale yazar(lar)ından ek güncelleme talebinde bulunabilir. Yayın kurulu almış olduğu kararları sorumlu yazara sistem üzerinden açıklayıcı bir şekilde iletirler. Bu konuda kendilerine yapılan döntütlere açıklayıcı ve makul cevap verirler. Bu görevi, yayın kurulunun doğal üyesi olan editör üzerinden de gerçekleştirebilirler. Dergi yayın kurulu, makale değerlendirme sürecinde hakemlik yapan bilim insanları için “<i>hakemlik belgesi</i>” düzenler ve bu belgelerin elektronik ortamda ilgililerine iletilmesini sağlar. Bu görev, yayın kurulu başkanı ve/veya kurulun doğal üyesi olan editör üzerinden gerçekleştirilir. Derginin yayın politikaları ve temel ilkeleri yayın kurulu tarafından belirlenir. Bu ilke ve politikaların belirlenmesinde mevzuat ve etik ilkeleri ile akademik teamüller esas alınır. Derginin yayın periyotları, görevlendirmeleri, yayın bilgileri, indeks başvuruları, akademik işbirlikleri vd. yönetsel süreçler yayıncı ve editör ile birlikte yayın kurulunun sorumluluğundadır. Yayın kurulu, bu bağlamda üzerine düşen sorumluluk ve görevleri yerine getirir. Yayın kurulu, derginin içerik, teknik ve görsel bakımdan eksik ve aksaklıklarına karşı kayıtsız kalmaz, bu kapsamda ortaya çıkan olumsuzlukları ilgililerine zaman kaybetmeden iletir. Eksiklik ve aksaklıkların giderilip giderilmediğini periyodik olarak kontrol eder. Yayın kurulu, belirli periyotlarda ve/veya ihtiyaç duyulan durumlarda toplanarak görev ve sorumlulukları kapsamında görüşme yaparlar. Her üyenin eşit oy hakkı bulunur. Tüm üyeler görüşlerini serbestçe ifade ederler. Hiçbir üye, diğer(ler)i üzerinde manüple edici söz ve davranışlarda bulunamaz. Kararlar "oy çokluğu" ilkesine göre alınır. Yayın kurulu, kendi içerisinde "<i>yayın kurulu başkanı</i>" seçer. 	<p>The editorial board of the UYAD journal comprises the chief editor, a second editor, and any additional assistants, such as a language editor, spelling editor, statistics editor, publication editor, etc. The formation of the editorial board is the joint responsibility of the publisher and the editor. The ethical duties and responsibilities of the journal's editorial board are as follows:</p> <ul style="list-style-type: none"> The journal editorial board is responsible for the publication of every article completed in the journal in accordance with the journal publication policies and principles, national and international legislation, ethical rules, international standards, and academic practices. The Editorial Board is in charge of overseeing all processes related to the submission of works to the journal. In this context, editors are the decision-makers, regardless of economic or political gains. It is the responsibility of the editorial board to announce the FINAL ACCEPTANCE/REJECTION decision at the end of the evaluation process of the articles. They are transparent and objective while fulfilling their responsibilities and duties. The chairman of the editorial board and/or the editor, who is a natural member of the board, undertake the relevant task. It is generally the duty and responsibility of the editors to make the final ACCEPT/REJECTION decision of the articles. However, it is the editorial board's authority and responsibility to decide on the article's publication. The editorial board determines the number and order of articles accepted for publication. The board determines the principles and rules relevant to this issue. The acceptance of articles for publication is based on FINAL ACCEPT/REJECTION decisions (the opinions of the referees, editor, and field editor). A decision to the contrary is not taken without a reasonable and explainable reason. However, if necessary, the editorial board may request additional updates from the article author(s). The editorial board communicates its decisions to the responsible author through the system in a descriptive manner. They give descriptive and reasonable answers to the feedback given to them on this subject. This task can also be performed by the editor, who is a natural member of the editorial board. The journal editorial board issues "<i>referee certificates</i>" for the scientists who serve as referees during the article evaluation process and ensures the electronic transmission of these documents to the relevant parties. The chairman of the editorial board or the editor, who is a natural member of the board, carry out this duty. The editorial board determines the journal's publishing policies and basic principles. Legislation, ethical principles, and academic practices serve as the basis for determining these principles and policies. The journal's publication periods, assignments, publication information, index applications, and academic collaborations etc. are all under the editorial board's jurisdiction. The editorial board, together with the publisher and editor, is responsible for administrative processes. In this context, the editorial board fulfills its responsibilities and duties. The editorial board is not indifferent to the deficiencies and defects of the magazine in terms of content, technique, and visuality. It conveys the negativities that arise in this context to the relevant parties without wasting time. Periodically, it verifies the correction of deficiencies and malfunctions. The editorial board meets at certain periods and/or when necessary and holds discussions within the scope of their duties and responsibilities. Each member has equal voting rights. All members

<p>Yayın kurulu, başkan tarafından temsil edilir. Yayın kurulu başkanının görevi bırakması durumunda, yeni başkan seçilinceye kadar baş editör kurula başkanlık eder.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yayın kurulunda "<i>yazım editörü</i>" bulunur. Yazım editörü dergiye gelen makalenin dergi şablonuna yerleştirilmesi, makalenin dergi yazım kurallarına uygun olarak yazılmasını kontrol etmekle görevlidir. Bu konuda yazar tarafından güncelleme yapılmasını talep edebilir. • Yazım kontrolünden sonra makalelerin turnitin intihal programı üzerinden benzerlik kontrolü yapılır. • Yayın kurulu ve intihal/benzerlik kontrolünden sonra makalenin İngilizce gramer ve anlatım kontrolü yapılır. Bunun için yayın kurulunda en az bir "<i>dil editörü</i>" bulunur. İhtiyaç halinde bu sayı artırılabilir. • Önkontrol işlemlerinin son aşamasında analizli çalışmalar için bir "<i>istatistik editörü</i>" bulundurulabilir. • Makale yayın süreci işlemlerini kontrol etmek ve editöre yardımcı olmak amacıyla dergi yayın kurulu tarafından "<i>yayın editörü</i>" atanır. • Yayın sürecinde makalenin dil, anlatım ve şekilsel unsurlarının son kontrolünün yapılması için "<i>son okuma görevlisi</i>" atanır. • Yayın kurulu üyeleri görevlerini yerine getirirken objektif, eşitlikçi, adaletli, şeffaf ve ilkeli olmayı kabul ederler. Görev ve sorumluluklarını en ideal şekil ve sürede yerine getirirler. Yayın kuruluna karşı görevlerini aksatmamayı ilke edinirler. • Dergide Yayın Kurulu'nun talebi üzerine ek ya da özel sayı yayımlanabilir. Ek/Özel sayı, belirli bir temada ve/veya kongre bildirimlerinden oluşur. Ek/Özel sayılar yayınlanmadan önce özel olarak duyurulur. Bu sayıların süreç yönetimi vd. hususlardaki sorumluluğu editördedir. Ancak bu sayılarda konuk editör de görev alabilir. Genel sayılar için belirlenen tüm kurallar, ilkeler ve politikalar özel/ek sayılar için de geçerlidir. Ek/Özel sayıdaki sayfa numaraları, yıl içindeki düzenli sayılardan farklı şekilde numaralandırılır. Ek/Özel sayı adedi; normal periyodun 1/3'ünden fazla olamaz. • Dergide Yayın Kurulu'nun talebi üzerine armağan sayısı yayımlanabilir. Armağan sayıları, özel veya ek sayı statüsünde kabul edilmez. Normal sayı olarak numaralandırılır. 	<p>express their opinions freely. No member can use manipulative words or behavior toward the other(s). Decisions are taken according to the principle of "<i>majority vote</i>".</p> <ul style="list-style-type: none"> • The editorial board elects the "<i>chairman of the editorial board</i>" among itself. The editorial board is represented by the president. In the event of the editorial board chairman's resignation, the editor-in-chief assumes leadership of the board until a new chairman emerges. • There is a "<i>writing editor</i>" on the editorial board. The writing editor is in charge of aligning the article with the magazine template and ensuring its adherence to the journal's writing guidelines. The writing editor may request an update on this issue. • After the spelling check, the articles are checked for similarity through the Turnitin plagiarism program. • After the editorial board and plagiarism/similarity check, the English grammar and expression of the article are checked. For this purpose, there is at least one "<i>language editor</i>" on the editorial board. This number can be increased if necessary. • A "<i>statistics editor</i>" may be employed for analytical studies at the final stage of the pre-flight process. • A "<i>publication editor</i>" is appointed by the journal editorial board to control the article publication process and assist the editor. • During the publication process, a "<i>final reading officer</i>" is appointed to take final control of the language, expression, and formal elements of the article. • Editorial board members agree to be objective, egalitarian, fair, transparent, and principled while performing their duties. They fulfill their duties and responsibilities in the most ideal way, at the most ideal time. They adopt it as a principle to not neglect their duties to the editorial board. The editorial board may request the publication of additional or special issues in the journal. A supplementary or special issue consists of a specific theme and/or congress papers. Special announcement of additional/special issues are made before they are published. The responsibilities of these special issues belong to the editor. However, guest editors may also take part in these issues. All rules, principles and policies established for general issues also apply to special/additional issues. Page numbers in special issues are numbered differently than regular issues throughout the year. Number of special issues can't be more than 1/3 of the normal period. • The gift issue may be published in the journal upon the request of the Editorial Board. Gift issues are not accepted as special or additional issues. They are numbered as regular numbers.
<p>7. Bilim ve Danışma Kurulunun Etik Sorumlulukları</p>	<p>7. Ethical Responsibilities of the Science and Advisory Board</p>
<p><i>UYAD</i> dergisi bilim ve danışma kurulu; dünyanın farklı yerlerinden ve doktorasını tamamlamış bilim insanları arasından seçilir. Bilim ve danışma kurulunun oluşturulması yayıncı, editör ve yayın kurulunun ortak sorumluluğundadır. Kurulun asli görevi, ihtiyaç duyulan durumlarda editör, yayın kurulu ve yayıncı için danışma görevini yerine getirmektir. Dergi bilim ve danışma kurulunun etik görevleri ve sorumlulukları aşağıdaki gibidir;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dergi ilke ve politikalarının belirlenmesi ile güncellenmesi durumlarında dergi yayıncısına, yayın kuruluna ve editörüne bilimsel açıdan danışmanlık yapar. Bu kapsamda görev ifa ederken etik ilkeler, mevzuat ve akademik teamüllere bağlı kalırlar. • Görevlerini yerine getirirken dergi paydaşları ile herhangi bir menfaat çatışmasına girmezler. 	<p>The UYAD journal's scientific and advisory board is selected from scientists who have completed their doctorates and from various parts of the world. Establishing the scientific and advisory boards is the responsibility of the publisher, editor, and editorial board. The primary duty of the board is to fulfill its advisory role for the editor, editorial board, and publisher when needed. The ethical duties and responsibilities of the journal's scientific and advisory boards are as follows:</p> <ul style="list-style-type: none"> • They offer scientific consultation to the journal's publisher, editorial board, and editor, assisting them in determining and updating the journal's principles and policies. In this context, they adhere to ethical principles, legislation, and academic practices while performing their duties. • They do not enter into any conflict of interest with the journal stakeholders while performing their duties.

<ul style="list-style-type: none"> • Dergiyi, bireysel menfaatlerine aracı etmezler. • Dergi üzerinden herhangi bir menfaat elde etmezler. Tamamen gönüllülük esasına göre kurulda yer alırlar. • Dergi ile ilgili yaptıkları danışmanlık toplantıları, görüşmeler vb. etkinlikler ile bu etkinliklerde alınan kararlar hakkında gizlilik ilkesine uyarlar. Bu kapsamdaki bilgi, belge vd. unsurları üçüncü kişiler karşısında açıklamazlar. <p>Dergi ile ilgili gördükleri tüm hatalar, eksiklikler ve aksaklıkları bireysel ya da kurul halinde zaman kaybetmeden yayıncı, editör veya yayın kuruluna bildirirler.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • They do not use the journal as a tool for their individual interests. • They don't derive any benefit from the journal. They join the board on voluntarily. • They adhere to the principle of confidentiality about consultancy meetings, interviews, and other activities related to the journal and decisions taken in these activities. The documents related to activity such as information, documents, and so on aren't disclosed to third parties. <p>They report all errors, deficiencies, and malfunctions they find in the journal to the publisher, editor, or editorial board, individually or collectively, without wasting any time.</p>
8. İntihal ve Etik Dışı Davranışlar	8. Plagiarism and Unethical Behaviors
<p>UYAD Dergisi'ne gönderilen tüm makaleler basılmadan önce Turnitin (https://www.turnitin.com/) yazılım programı ile taranmaktadır. Benzerlik oranı %25 ve altında olan makaleler yayına kabul edilir. Bu oranı aşan makaleler ayrıntılı olarak incelenir ve gerekli görülürse gözden geçirilmesi ya da düzeltilmesi için yazarlara geri gönderilir veya tespit edilmesi durumunda intihal ya da etik dışı davranışlar nedeniyle yayımlanması reddedilir. Aşağıda etik dışı bazı davranışlar listelenmiştir;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Çalışmaya fikren katkıda bulunmayan kişilerin yazar olarak belirtilmesi. • Çalışmaya fikren katkıda bulunan kişilerin yazar olarak belirtilmemesi. • Makale yazarın yüksek lisans/doktora tezinden ya da bir projeden üretilmişse bunun belirtilmemesi. • Dilimleme yapılması yani, tek bir çalışmadan birden fazla makale yayımlanması. • Gönderilen makalelere ilişkin çıkar çatışmalarının bildirilmemesi. • Çift taraflı kör hakemlik sürecinin deşifre edilmesi. • Destek alınarak yürütülen araştırmalar sonucu yapılan yayınlarda destek veren kişi, kurum veya kuruluşlar ile bunların katkılarını belirtmemesi. • Henüz sunulmamış veya savunularak kabul edilmemiş tez veya çalışmaların, sahibinin izni olmadan kaynak olarak kullanılması. • İnsan ve hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalarda etik kurallara uyulmaması. • Bilimsel araştırma için sağlanan veya ayrılan kaynakları, mekânları, imkânların ve cihazların amaç dışı kullanılması. • Akademik atama ve yükseltmelerde bilimsel araştırma ve yayınlara ilişkin yanlış veya yanıltıcı beyanda bulunulması. • İntihal Yapmak: Başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek, • Sahtecilik: Bilimsel araştırmalarda gerçekte var olmayan veya tahrif edilmiş verileri kullanmak, • Çarpıtmak: Araştırma kayıtları veya elde edilen verileri tahrif etmek, araştırmada kullanılmayan cihaz veya materyalleri kullanılmış gibi göstermek, destek alınan kişi ve kuruluşların çıkarları doğrultusunda araştırma sonuçlarını tahrif etmek veya şekillendirmek, • Tekrar Yayımlamak: Mükerrer yayınlarını akademik atama ve yükseltmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak, • Dilimleme Yapmak: Bir araştırmanın sonuçlarını, araştırmanın bütünlüğünü bozacak şekilde ve uygun olmayan biçimde parçalara 	<p>All articles sent to the UYAD journal are scanned with the Turnitin (https://www.turnitin.com/) software program before printing. Articles with a similarity rate of 25% or less are accepted for publication. Articles exceeding this rate are examined in detail and, if necessary, sent back to the authors for review or correction. If detected, they are rejected for publication due to plagiarism or unethical behavior. Some unethical behaviors are listed below:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Listing as authors those who made no intellectual contributions to the study. • Not listing authors who made intellectual contributions to the study. • Failure to specify whether the paper originated from a Project or the author's master or doctorate thesis. • Doing slicing. That is publishing more than one article from a single study. • Not declaring conflicts of interest regarding the submitted articles. • Deciphering the double-blind referee process. • Not mentioning individuals, institutions or organizations and their contributions providing support and their contributions in publications resulting from supported research. • Using theses or studies that have not yet been presented or defended and accepted as a source without the permission of the owner. • Failure to comply with ethical rules in research conducted on humans and animals. • Misuse of resources, spaces, facilities and devices provided or allocated for scientific research. • Making false or misleading statements about scientific research and publications during academic appointments and promotions. • Plagiarism: Presenting others' original ideas, methods, data, or works as one's own, in whole or in part, without citing them in accordance with scientific rules, • Forgery: The use of falsified or non-existent data in scientific research. • Distorting: The act of falsifying research records or data obtained, presenting devices or materials not used in the research as if they were, and manipulating the research results to align with the interests of those receiving support. • Republishing: Assigning duplicate publications to academic journals and presenting them as distinct publications in promotional campaigns. • Slicing: Dividing the results of a research into parts in a way that violates the integrity of the research in an inappropriate manner and publishing them in more than one issue and presenting these

<p>ayıpı birden fazla sayıda yayımlayarak bu yayınları akademik atama ve yükselmelerde ayrı yayınlar olarak sunmak,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Haksız Yazarlık: Aktif katkısı olmayan kişileri yazarlar arasında dâhil etmek veya olan kişileri dâhil etmemek, yazar sıralamasını gereksiz ve uygun olmayan bir biçimde değiştirmek, aktif katkısı olanların isimlerini sonraki baskılarda eserden çıkartmak, aktif katkısı olmadığı halde nüfuzunu kullanarak ismini yazarlar arasında dâhil ettirmek. <p>UYAD Dergisi, aşağıdaki veya benzeri konularda suistimal iddialarıyla karşılaştığında COPE akış şemalarını (https://publicationethics.org/files/Full_set_of_flowcharts_Turkey_2017%20%281%29.pdf) uygulamayı kabul ve taahhüt eder.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tekrar yayından şüphelenildiğinde yapılacaklar • İntihalden şüphelenildiğinde yapılacaklar • Uydurma verilerden şüphelenildiğinde yapılacaklar • Yazarlık değişikliği taleplerinde yapılacaklar • Açıklanmamış çıkar çatışması durumundan şüphelenildiğinde yapılacaklar • Haksız veya hediye yazarlıktan şüphelenildiğinde yapılacaklar • Bir yazıda etik probleminden şüphelenildiğinde yapılacaklar • Etik ihlal şüphesi e-posta vb. ile doğrudan haber verildiğinde yapılacaklar • Sosyal medya aracılığıyla etik ihlal şüphesi duyurulduğunda yapılacaklar 	<p>publications as separate publications in academic appointments and promotions,</p> <ul style="list-style-type: none"> • Unfair Authorship: Including people who don't have an active contribution among the authors or not including people who do, changing the author order in an unjustified and inappropriate way, removing the names of those who have an active contribution from the work in subsequent editions, and having his name included among the authors by using his influence even though he has no active contribution. <p>UYAD Journal uses COPE flowcharts (https://publicationethics.org/files/Full_set_of_flowcharts_Turkey_2017%20%281%29.pdf) when faced with allegations of abuse on the following or similar issues. accepts and undertakes the practice.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Things to be done if there is suspect about republication. • Things to be done if there is suspect about plagiarism. • Things to be done if there is suspect about fabricated data? • Things to be done if there is request for a change of authorship? • Things to be done if there is suspect about undisclosed conflicts of interest . • Things to be done if there is suspect about unfair or gifted authorship? • Things to be done if there is suspect about article contains an ethical problems. • Things to be done in case of suspicion of an ethical violation is reported via email, etc. • Things to be done in case of suspicion of an ethical violation is reported via social media .
<p>9. Etik İlkeler Uymayan Durumun Editöre Bildirilmesi</p>	<p>9. Reporting a Situation That Does Not Comply with Ethical Principles to the Editor</p>
<p>UYAD Dergisi'nde alan editörler, hakemler, yazarlar vd. paydaşlar ile ilgili etik ilkeler uymayan bir davranış ya da değerlendirme sürecindeki, erken görünümdeki ya da yayımlanmış bir makale ilgili etik olmayan bir durumla karşılaşılması durumunda meceklife@gmail.com adresine iletme yoluyla bildirilmesi gerekir.</p>	<p>If any behavior that does not comply with ethical principles is encountered regarding the editors, referees, authors, etc. stakeholders in UYAD Journal, or an unethical situation is encountered regarding an article in the evaluation process, in early view, or in a published article, it should be reported to meceklife@gmail.com by e-mail.</p>
<p>İntihal / Benzerlik Politikaları / Plagiarism / Similarity Policies</p>	
<p>Başkalarının özgün fikirlerini, metotlarını, verilerini veya eserlerini bilimsel kurallara uygun biçimde atıf yapmadan kısmen veya tamamen kendi eseri gibi göstermek İntihal olarak değerlendirilmektedir. Ancak başkalarına ait fikir, metot, veri, eser vb. unsurların kaynak gösterilmesine rağmen doğrudan (birebir ya da çok fazla aynı olarak) aktarılması nedeniyle ortaya çıkan durum benzerlik olarak adlandırılmaktadır. İntihal eylemi bir suç olmakla birlikte, benzerlik eylemi bir usulsüzlük (şekilsel eksiklik/hata) olarak değerlendirilir. İntihal eyleminde oranın önemi yoktur. Küçük/az oranda olması bile suç olup, kabul edilemez. Benzerlik fiili ise şekilsel bir hata/eksiklik olup, oransal ve/veya lokal olarak düzeltme gerektirir.</p> <p>UYAD dergisi açısından akademik yayıncılığa ilişkin her türlü bilimsel suistimal, atıf çeteciliği ve intihalle ilgili önlemleri alma sorumluluğuna sahiptir. UYAD Dergisi İntihal / Benzerlik Politikaları genel olarak aşağıda belirtilmiştir. Buna göre;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yazarlar, orijinal yazılarını UYAD Dergisi'ne teslim ettiklerinden 	<p>It is considered plagiarism to present the original ideas, methods, data, or works of others as one's own, in whole or in part, without citing them in accordance with scientific rules. However, the transfer of ideas, methods, data, works, etc. belonging to others directly by citing (either exactly or very much the same) is called similarity. While the act of plagiarism is a crime, the act of similarity is considered an irregularity (a formal deficiency or error). In the act of plagiarism, the ratio does not matter. Even a small amount is accepted as a crime, and it is unacceptable. The act of similarity is a formal error/omission and requires proportional and/or local correction.</p> <p>UYAD journal has the responsibility of taking precautions against all kinds of scientific misconduct, citation fraud, and plagiarism regarding academic publishing. UYAD Journal Plagiarism and Similarity Policies are generally stated below:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Authors must ensure that they submit their original articles to the GSSB Journal.

<p>emin olmalıdırlar.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yazarlar, makalelerini hukuk kuralları, etik ilkeler, akademik teamül, dergi politikaları vb. kurallara uygun olarak hazırlamak zorundadırlar. Bu kurallar kapsamında benzerlik ve/veya intihal olarak belirlenen tutum ve davranışlardan uzak durmaları gerekmektedir. • UYAD Dergisi yazarlara makalelerini sisteme yüklemeye önce intihal/benzerlik açısından kontrol etmek için intihal/benzerlik tespit araçlarını kullanmalarını önerir. Benzerlik/intihal ile ilgili bu öntespit, süreç işlemlerinin gereksiz yere uzamasına engel olacaktır. • Çalışmanın dergi sistemine yüklendiği anda yazarların dergi ile ilgili benzerlik/intihal ilkelerini bildikleri ve bunlara uygun bir şekilde çalışmalarını hazırlayarak sisteme yükledikleri kabul edilir. • Diğer araştırmacıların çalışmalarına uygun şekilde atıfta bulunmak veya alıntı yapmak yazar(lar)ın sorumluluğundadır. • Kör hakemlik sürecinden önce editörler, intihal tespit aracını (<i>Turnitin, iThenticate: Plagiarism Detection Software</i>) kullanarak tüm makaleleri intihal açısından kontrol ederler. • UYAD tarafından yapılan genel uygulama: Yazım kontrolünden sonra makalelerin turnitin intihal programı üzerinden benzerlik kontrolü yapılır. Benzerlik oranı %25 ve altında olan makaleler yayına kabul edilir. Bu oranı aşan makaleler ayrıntılı olarak incelenir ve gerekli görülürse gözden geçirilmesi ya da düzeltilmesi için yazarlara geri gönderilir veya tespit edilmesi durumunda intihal ya da etik dışı davranışlar nedeniyle yayımlanması reddedilir. Tezden üretilen makalelerde makul olmak şartıyla benzerlik oranı %30'a kadar artırılabilir. Yine mevzuat analizi ya da yoğun mevzuat normlarının aktarıldığı çalışmalarda oranlar ile ilgili sınırlar makul olmak şartıyla artırılabilir. Bu konuda karar editörlere ve yayın kuruluna aittir. • Makalenin genel benzerlik/intihal oranının yanı sıra benzeşen cümle ve görseller de dergi editörleri tarafından incelenir. Makul sayılmayacak kısımların güncellenmesi/düzeltilmesi yazar(lar)dan istenir. • UYAD olarak alıntı yapılan kaynakların belirli eserler üzerinde yoğunlaştırılmamış olması beklenir. Bu nedenle aynı kaynak ile benzerlik oranının %3 sınırını geçmemesi gerekmektedir. Tezden üretilen çalışmalardaki asıl kaynak (tez) benzerlik oranı bu kural dışında bırakılmıştır. Yine hukuk normları, sözleşmeler, temel raporlar vb. kural grupları için bir sınır öngörülmemektedir. Bu hususta ortaya çıkan değerlendirmeler akademik teamüllere göre editörler tarafından yapılmaktadır. • Tarama yapılırken makalenin şablona yerleştirilir ve dergi yazım kurallarına uygun halde olduğu kontrol edilir. Makalenin yazar bilgileri de dâhil olmak üzere hiçbir kısmı çıkartılmadan tarama işlemi gerçekleştirilir. Ancak benzerlik/intihal oranının tespit edilmesinde "<i>Kaynakça</i>" dikkate alınmamaktadır. Bu nedenle rapor hazır olduğunda "<i>bibliyografyayı çıkar</i>" seçeneği işaretlenerek rapor güncellenir. İntihal sorunu yaşayan yazılar yazarlarına iade edilir ve gerekli işlemler ivedilikle yapılır. • İntihal/benzerlik şüphesi durumunda editör ve/veya yayın kurulu inceleme başlatır. Dergi 15 gün içinde açıklamalarını göndermek için yazar(lar)la iletişime geçer. Dergi, belirtilen süre içinde yazardan herhangi bir yanıt almazsa, yazarın bağlı olduğu üniversite/kurum ile iletişime geçerek iddianın araştırılmasını talep eder. • Editörler, intihal/benzerlik ile ilgili sorunlar keşfederlerse, hâlihazırda yayınlanmış makaleyi kaldırma hakkına sahiptirler. İlgili makalenin başlığına "<i>İntihal Edilmiş Makale</i>" ibaresi eklenir. • İntihal yaptığı tespit edilen yazarların dergi sistemi üzerindeki 	<ul style="list-style-type: none"> • Authors must submit their articles in accordance with the legal rules, ethical principles, academic practices, journal policies, etc. Within the scope of these rules, they must stay away from attitudes and behaviors determined as similarity and/or plagiarism. • UYAD Journal recommends authors to use plagiarism/similarity detection tools to check their articles for plagiarism/similarity before uploading them to the system. This preliminary determination of similarity/plagiarism will prevent the process from being unnecessarily prolonged. • As soon as the study is uploaded to the journal system, it is assumed that the authors know the similarity/plagiarism principles of the journal and that they have prepared their work in accordance with these and uploaded it to the system. • It is the responsibility of the author(s) to appropriately cite or quote the work of other researchers. • Before the blind review process, editors check all articles for plagiarism using the plagiarism detection tool (<i>Turnitin, iThenticate: Plagiarism Detection Software</i>). • General practice by UYAD: After the spelling check, the articles are checked for similarity through the Turnitin plagiarism program. Articles with a similarity rate of 25% or less are accepted for publication. Articles exceeding this rate are examined in detail and, if necessary, the article sent back to the authors for review or correction, or if detected. They are rejected for publication if plagiarism or unethical behavior is detected. In articles produced from the thesis, the similarity rate can be increased up to 30%, if it is reasonable. Again, in studies where legislation analysis or intensive legislation norms are conveyed, the limits on rates can be increased, if they are reasonable. The decision on this matter belongs to the editors and the editorial board. • In addition to the general similarity/plagiarism ratio of the article, similar sentences and images are also examined by the journal editors. The author(s) are requested to update/correct the parts that are not considered reasonable. • It is expected that the sources cited as UYAD are not concentrated on specific works. For this reason, the similarity rate with the same source should not exceed the 3% limit. The similarity rate to the main source (thesis) in studies produced from the thesis is excluded from this rule. Again, for legal norms, contracts, basic reports, etc. there is no limit. The resulting evaluations in this regard are made by the editors according to academic practices. • When scanning, the article is placed in the template and checked to ensure that it complies with the journal's writing rules. The scanning process is carried out without removing any part of the article, including author information. However, the "References" are not considered in determining the similarity/plagiarism rate. Therefore, when the report is ready, the "remove bibliography" option is selected and the report is updated. Articles with plagiarism problems are returned to their authors and the necessary procedures are carried out immediately. • In case of suspicion of plagiarism/similarity, the editor and/or editorial board initiates an investigation. The journal contacts the author(s) to send their comments within 15 days. If the journal does
--	---

<p>hesapları pasif hale getirilir. Dergi, ilgili yazarların gelecekteki tüm gönderilerini <u>2 yıl süreyle reddedecektir.</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Tespit edilen intihal/benzerlik durumu yazar(lar)ın çalıştığı kurumlar ile üst akademik kurumlara/kurullara bildirilir. • Benzerlik/intihal yapılan çalışma sahipleri, tespit edilen intihal durumu hakkında haklarını savunabilmeleri için haberdar edilir. • Yazarın, daha önceden yayınlanmış kendi eser(ler)ine yönelik benzer davranışları da bu kapsamda değerlendirilir. 	<p>not receive any response from the author within the specified time, it contacts the university/institution to which the author is affiliated and requests that the claim be investigated.</p> <ul style="list-style-type: none"> • If editors discover problems with plagiarism/similarity, they have the right to remove the already published article. The phrase "Plagiarized Article" is added to the title of the relevant article. • The accounts of authors who are found to have plagiarized are deactivated in the journal system. The journal <i>will reject all future submissions by the relevant authors for 2 years.</i> • Any detected plagiarism/similarity cases will be reported to the institutions where the author(s) work and to higher academic institutions/boards. • Authors are informed about the detected plagiarism situation if there is, so that they can defend their rights. • Similar behaviors of the author towards his own previously published work(s) are also evaluated in this context.
---	---

<p>Gizlilik Bildirimi ve Kişisel Verilerin Korunması / Privacy Statement and Protection of Personal Data</p>

<p>UYAD dergisi hukuk normları, etik ilkeler, akademik teamüller vb. kuralları da dikkate alarak "gizlilik ilkesini" ve "kişisel verilerin korunması ilkesini" benimseyerek çalışmalarını bu ilkeler kapsamında gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dergi, faaliyetleri kapsamında gizlilik ilkesine uyacağını açıkça kabul ve beyan eder. • UYAD Dergisi; genel editörler, alan editörleri, kurul üyeleri, hakemler, yazarlar ve okuyucuların bireysel verilerini korumakla yükümlüdür. • UYAD Dergisi'nin web sitesine girilen yazarların adları, e-posta adresleri ve diğer bilgileri, münhasıran bu derginin belirtilen amaçları için kullanılacak ve başka hiçbir amaçla veya başka herhangi bir tarafın kullanımına sunulmayacaktır. • Dergi süreçlerinde kimlik bilgileri açıklanmaması gereken durumlarda bu kural her ne sebeple olursa olsun ihlal edilemez. • Makale değerlendirmelerinde "kör hakem" ilkesi gereği yazar(lar)ın bilgileri hakemlere, hakemlerin bilgileri de yazar(lar)a açıklanmaz. • Dergi, değerlendirilen çalışmalarda tüm canlıların (insan, hayvan, vd.) haklarının korunmasını sağlamakla yükümlüdür. Araştırmalarda kullanılan ve/veya veri elde edilen denekler, katılımcılar vs. için etik kurul onayı ile deneysel araştırmalara ilişkin izinlerin olmadığı durumlarda çalışmayı reddetmektedir. • Makale değerlendirme süreci esnasında sistemde yer alan veriler ilgili merciler dışında üçüncü kişiler ile paylaşılmaz. Kişisel veri güvenliği ilkeleri esas alınır. • Dergi, değerlendirilen çalışmalarda yer alan katılımcılara, deneklere ya da görsellere ilişkin kişisel verilerin korunmasını sağlamakla yükümlüdür. Çalışmalarda kullanılan bireylerin açık rızası belgeli olmadığı sürece çalışmayı reddedebilir. • UYAD dergisi kişisel ve kurumsal veri güvenliği ile gizlilik ilkelerini benimsediği için elde ettiği ya da kendisine haberdar edilen gizli bilgileri resmi makamlar dışında hiç kimse ile paylaşmaz. Bu konuda açıklamalarda bulunmaz. <p>UYAD Dergisi, gizlilik ve kişisel verilerin korunması ilkesi kapsamında olası suiistimal ve görevi kötüye kullanma durumlarına karşı önlem almakla yükümlüdür. Bu fiiller ile ilgili şikâyetlerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi hususunda özenli ve objektif bir süreç yönetmenin (inceleme yapmanın) yanı sıra, konuyla ilgili</p>	<p>UYAD publishes articles on academic procedures, legal standards, and ethical guidelines. It follows the guidelines "principle of privacy" and the "principle of protection of personal data" in order to carry out its activity within the parameters of these principles. Within this particular framework;</p> <ul style="list-style-type: none"> • The journal expressly accepts and declares that it will comply with the confidentiality principle within the scope of its activities. • The UYAD Journal are obliged to protect their individual data of general editors, field editors, board members, referees, authors and readers. • The names, e-mail addresses and other information of the authors entered on the website of the UYAD Journal will be used exclusively for the stated purposes of this journal and it won't be made available for any other purpose or for the use of any other party. • In cases where identity information should not be disclosed during journal processes, this rule cannot be violated for any reason. • In accordance with the "blind referee" principle in article evaluations, the information of the author(s) is not disclosed to the referees, and the information of the referees is not disclosed to the author(s). • The journal is obliged to ensure that the rights of all living things (human, animal, etc.) are protected in the studies evaluated. If there is no ethics committee approval for subjects, participants, etc. and permission for experimental research, the article will be rejected. • During the article evaluation process, the data in the system is not shared with third parties other than the relevant authorities. Personal data security principles are taken as basis. • The UYAD journal is obliged to ensure the protection of personal data regarding the participants, subjects or images included in the evaluated studies. Unless the explicit consent of the individuals used in the studies is documented, they may refuse to participate in the study. • Since UYAD journal adopts personal and corporate data security and confidentiality principles, it does not share the confidential information it obtains or is notified to anyone except official authorities. It does not make statements on this subject. <p>The GSSB Journal is obliged to take precautions against possible</p>
--	--

bulguların paylaşılması editörün ve yayın kurulunun sorumlulukları arasında yer almaktadır.	abuse and malfeasance within the scope of the principle of confidentiality and protection of personal data. In addition to managing a meticulous and objective process (reviewing) in identifying and evaluating complaints regarding these acts, sharing the relevant findings is among the responsibilities of the editor and the editorial board.
---	--

Açık Erişim Politikası / Open Access Policy

<p>UYAD dergisi, açık erişim politikası benimsemektedir. Bu kapsamda dergi, Budapeşte Açık Erişim Girişimi'ni desteklemektedir. Bilimsel literatüre daha geniş ve daha kolay erişimin birçok derecesi ve türü vardır. Bu bildirmede açık erişim, “bilimsel literatürün İnternet aracılığıyla finansal, yasal ve teknik bariyerler olmaksızın, erişilebilir, okunabilir, kaydedilebilir, kopyalanabilir, yazdırılabilir, taranabilir, tam metne bağlantı verilebilir, dizinlenebilir, yazılıma veri olarak aktarılabilir ve her türlü yasal amaç için kullanılabilir olması” anlamında kullanılmıştır. Çoğaltma-dağıtım üzerindeki kısıtlama ve bu alandaki telif hakkı rolü; kendi çalışmalarının bütünlüğünü kontrol etmeleri, düzgün şekilde tanınmaları ve alıntı yapılabilmesi için yazarlara verilmektedir. Bu nedenlerle UYAD Dergisi yayın kurulu tarafından kabul edilen açık erişim politikalarını https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation adresinde bulabilirsiniz. Dergi materyallerine erişim ve kullanımı aşağıda belirtilen şekillerde gerçekleştirilebilecektir. Bu kapsamda;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Erişim: Açık erişim, yayınların çevrimiçi olarak herkese ücretsiz olarak ve yeniden kullanımla ilgili birkaç kısıtlamayla erişilebilir olmasıdır. Araştırmanın sınırsız bir şekilde yayılması özellikle yazarlar, okuyucular ve fon sağlayanlar için önemlidir. Dergi “açık erişimli” olup, yayınlanan bilimsel yazılara kullanıcı veya kurumlar ücretsiz olarak erişebilecektir. Derginin açık erişim politikaları tüm paydaşlar tarafından titizlikle uygulanması esas alınmaktadır. • Arama Yapmak / Okumak / Kopyalamak: Dergide yer alan tüm makaleler için üçüncü kişilerin arama/tarama yapması, makaleleri okuması ve kopyalaması konusunda tam ve sınırsız bir serbestlik söz konusudur. Ancak bu hak ve yetki “ticari” amaçlı olamaz. • Paylaşım ve Depolama: Lisans koşullarına uymak kaydıyla makaleler herhangi bir formatta kopyalanabilir ve fiziksel/dijital ortamlarda serbestçe paylaşılabilir. Özellikle yazarlar makalenin çıktısını PDF belgesi olarak indirebilirler. Yazarlar makalenin kopyalarını meslektaşlarına herhangi bir ambargo olmaksızın gönderebilirler. Ayrıca yayınlanmış makalelerini bağlı buldukları kurum ve kuruluşların fiziksel/elektronik depolarına serbestçe yükleyebilirler. Yayınlanmış çalışmalarını researchgate, academia vb. depolama özelliği bulunan platformlarda asıl kaynağı belirtmek ve link eklemek kaydıyla paylaşabilirler. Bilimsel indeks ve veri tabanları dergide yayınlanmış çalışmaları açık erişim politikalarına uymak kaydıyla dizinleyebilirler. Ticari kazanç elde etme amaçlı paylaşımlar ve depolamalar bu kapsamda değildirler. • Ticari Kullanım Yasağı: Dergide yayınlanmış makaleler ve dergiye ait diğer tüm dokümanlar ile veriler yayıncının yazılı izni olmadan ticari bir amaçla kullanılamaz. • Uyarılma: Dergi yazarlara yeniden uyarılma (<i>kariştr, aktar ve mevcut eserin üzerine inşa et</i>) konusunda bir sınırlama getirmemektedir. Ancak yazar bu konuda hukuksal, bilimsel, etik vd. kurallar ile ilkelere uymak zorundadır. • Atıf: Dergide yayınlanmış makalelere hukuk kuralları, bilimsel teamüller ve etik ilkelere çerçevesinde atıfta bulunulabilir. Bunun için ayrıca izin alamaya gerek yoktur. Ancak yapılan alıntılar ve yönlendirmeler için mutlaka usulüne uygun atıf yapılmalı ve kaynak açıkça belirtilmelidir. 	<p>UYAD journal adopts an open access policy. In this context, the journal supports the Budapest Open Access Initiative. There are many degrees and types of broader and easier access to scientific literature. In this declaration, open access means “scientific literature can be accessed, read, saved, copied, printed, scanned, linked to the full text, indexed, transferred as data to software and used for all legal purposes through the Internet, without financial, legal and technical barriers”. Restriction on reproduction-distribution and the role of copyright in this field; should be given to authors so that they can check the integrity of their own work and be properly recognized and cited. For these reasons, you can find the open access policies accepted by the editorial board of the UYAD Journal at https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation. Access and use of journal materials can be done in the following ways. In this context;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Access: Open access is when publications are available to anyone online, free of charge and with few restrictions on reuse. The unrestricted dissemination of research is especially important for authors, readers and funders. The journal is “open access” and published scientific articles can be accessed by users or institutions free of charge. The journal's open access policies are based on meticulous implementation by all stakeholders. • Searching / Reading / Copying: There is full and unlimited freedom for third parties to search / scan, read and copy the articles for all articles in the journal. However, this right and authority cannot be for “commercial” purposes. • Sharing and Storage: Articles can be copied in any format and shared freely in physical/digital media, provided that the license conditions are observed. In particular, authors can download the printout of the article as a PDF document. Authors can send copies of the article to their colleagues without any embargo. They can also freely upload their published articles to the physical/electronic repositories of the institutions and organizations to which they are affiliated. You can publish your published works in platforms with storage features such as; researchgate, academia etc., provided that they indicate the original source and add a link. Scientific indexes and databases can index studies published in the journal, provided that they comply with open access policies. Sharing and storing for commercial gain are not included in this scope. • Commercial Use Prohibition: Articles published in the journal and all other documents and data belonging to the journal cannot be used for commercial purposes without the written permission of the publisher. • Adaptation: The journal does not impose any restrictions to authors on re-adaptation (mix, transfer and build on existing work). However, the authors must comply with the legal, scientific, ethical etc. rules and principles. • Citation: Articles published in the journal can be cited within the framework of legal rules, scientific practices and ethical principles. There is no need to get additional permission for this. However, for quotations and directions, proper attribution must be made and the source must be clearly stated.
--	--

<ul style="list-style-type: none"> • Ambargo Süresi: Dergiye gönderilen makale metinlerinin ilk hali, düzenlenmiş halleri, yayına kabul hali ve yayınlanmış versiyonları için dergi tarafından herhangi bir ambargo süresi YOKtur. • Telif vd. Haklar: Bu lisanstaki hiçbir şey, bir yazarın çalışmalarının bütünlüğünü ve sahipliğini koruma hakkını bozmaz veya kısıtlamaz. Dergide yayınlanan tüm makalelerin ilk yayın hakkı yayıncıya aittir. Ancak yazar(lar)ın eserleri ile ilgili kullanma, depolama, bağlantı oluşturma, kullanma, yayma vd. hakları konusunda bir engel bulunmamaktadır. Telif hakları ile ilgili yayıncı ve yazar arasında “<i>Telif Hakkı Devir Sözleşmesi</i>” düzenlenmesi esas olup, bu sözleşmenin yazar(lar) tarafından yayın sürecinden önce imzalanması zorunludur. • Lisanslama: Yayıncı, açık erişimin etkili bir şekilde çalışması için lisanslama yoluyla kullanıcı haklarının ve telif hakkı sahipliğinin açık olması gerektiğine inanmaktadır. Bu kapsamda GSSB Dergisi, kurulduğu andan itibaren tüm akademik makaleleri Creative Commons Atıf (CC BY-NC-ND 4.0) lisansı kapsamında yayınlamaya başlamıştır. Bu lisans, tüm içeriğin kullanıcıya veya kurumuna ücretsiz olarak sunulduğu anlamına gelir. <p>Beyan ve Sözleşme: UYAD dergisi, araştırma literatürüne ücretsiz erişimi teşvik eden Budapeşte Açık Erişim Girişimini (BOAI: Budapest Open Access Initiative https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation) imzalamış ve bu girişimde açıklanmış olan Açık Erişim İlkeleri’ni kabul etmiştir. NOT: UYAD adına BOAI ilkeleri yayıncı olan “<i>Mehmet Mecek</i>” tarafından imzalanmıştır. Sorgulama linki: https://www.budapestopenaccessinitiative.org/sign/signatures/</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Embargo Period: There is NO embargo period by the journal for the initial version, edited versions, acceptance for publication and published versions of the article texts sent to the journal. • Copyright and other rights: Nothing in this license impairs or restricts an author's right to maintain the integrity and ownership of their work. The first publication right of all articles published in the journal belongs to the publisher. However, there are no obstacles to their rights about the use, storage, linking, use, dissemination, etc. It is essential to prepare a "<i>Copyright Transfer Agreement</i>" between the publisher and the author and this agreement must be signed by the author(s) prior to publication. • Licensing: The publisher believes that user rights and copyright ownership must be clear through licensing for open access to work effectively. In this context, the GSSB Journal has started to publish all academic articles under the Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND 4.0) license since its establishment. This license means that all content is made available free of charge to the user or their institution. <p>Declaration and Agreement: UYAD journal supports the Budapest Open Access Initiative (BOAI) https://www.budapestopenaccessinitiative.org/translations/turkish-translation, which promotes free access to research literature and accepted the Open Access Principles outlined in this initiative. NOTE: On behalf of the UYAD, the BOAI principles are signed by the publishing “<i>Mehmet Mecek</i>” Inquiry link: https://www.budapestopenaccessinitiative.org/sign/signatures/</p>
---	---

Arşiv Politikası / Archive Policy

<p>UYAD dergisi bir arşiv politikasına sahiptir. Faaliyetlerinde bu politikaya bağlı olup, dergi ile ilgili tüm paydaşların da bu politikalara uymasını talep etmektedir. Aksi durumların tespiti durumunda dergi yönetimi gerekli tedbir ve yaptırımları doğrudan uygular. Bu kapsamda;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dergideki tüm eserler “<i>Dergipark Dergi Sistemi</i>” üzerinden ve şirket özel veri depolama sistemi üzerinden arşivlenmektedir. Ayrıca derginin dizinlendiği indekslere de bu konuda süresiz ve tam izin verilerek daha çok depolama olanağı oluşturulmaktadır. • Dergi tarafından çalışmaların bilimsel tanınırlığını artırmak ve yaygınlaştırmak amacıyla “<i>researchgate</i>” vb. bilimsel depolama alanlarında da özel bir arşivleme yapılmaktadır. Bu depolama işlemleri ve erişimleri için kişilerden herhangi bir ücret istenilmemektedir. • Dergide yayınlanan makalelerin ilk sürümü, ön kontrol raporları, hakem raporları, revizyonları ve yayınlanan nihai hali makale süreç yönetimi sisteminde (Dergipark) saklanmaktadır. Yazarlar makale süreç yönetimi sisteminden makalenin tüm versiyonlarını görebilmektedir. Dergi tarafından makale yazarlarına, kendilerine ait olan makalenin yazarın kişisel web sitesi ya da kurumsal sayfalarında arşivlemesine ve/veya yayınlandıktan sonra kurumsal bir havuzda arşivleme için makalenin nihai yayınlanmış sürümünün kullanılmasına izin verir. • Makale yazarları, bireysel ve kurumsal veri depoları ile birlikte mesleki kurul ve komisyonların veri tabanlarında da çalışmalarını saklama ve paylaşma hakkına sahiptirler. • Yazarlar makalenin yayınlanmış kopyasını ve bağlantı adreslerini meslektaşlarına ve üçüncü kişilere herhangi bir ambargo olmaksızın gönderebilirler. Bu bağlamda sosyal medya üzerinden genel paylaşımlar yapabilirler. • Yazarlar için arşivleme (depolama) konusunda herhangi bir 	<p>UYAD journal has an archive policy. It adheres to this policy in its activities and demands that all stakeholders related to the journal comply with these policies. If contrary situations are detected, the journal management directly implements the necessary measures and sanctions. In this context:</p> <ul style="list-style-type: none"> • All works in the journal are archived through the "<i>Dergipark Journal System</i>" and the company's private data storage system. In addition, indefinite and full permission is given to the indexes where the journal is indexed, thus creating more storage opportunities. • The journal uses "<i>researchgate</i>" etc. in order to increase and disseminate the scientific recognition of the studies. Special archiving is also carried out in scientific storage areas. No fee is requested from individuals for these storage processes and access. • The first version, preliminary control reports, referee reports, revisions and the final published version of the articles published in the journal are stored in the article process management system (Dergipark). Authors can see all versions of the article from the article process management system. The journal allows article authors to archive their article on the author's personal website or institutional pages and/or to use the final published version of the article for archiving in an institutional repository after publication. They also have the right to store and share their work in the databases of professional boards and commissions. • Authors have the right to store and share their work in individual and institutional data repositories as well as in the databases of professional boards and commissions. • Authors can send the published copy of the article and its link addresses to their colleagues and third parties without any embargo. In this context, they can make general shares on social media. • There is no embargo period regarding archiving (storage) for
---	--

<p>ambargo süresi yoktur. Ancak depolama yapılırken yayınlanan asıl kaynak belirtilmeli ve makalenin dergideki URL adresine veya makalenin DOI'sine bağlantı verilmelidir.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dergide yayınlanan çalışmaların depolanması, yayınlanması, paylaşılması vd. hususlarda açık erişim politikaları hâkim olmaktadır. Bu kapsamda yazarlara herhangi bir kısıtlama uygulanmamaktadır. Ancak ticari faaliyetler bu kapsamda yer almaz. Dergide yayınlanan makaleler ve diğer tüm veriler ile ilgili ticari faaliyetler tamamen yayıncı iznine bağlıdır. Yazarlar ve üçüncü kişiler yayıncının yazılı izni olmadan çalışmalar ve ilgili diğer materyalleri ticari faaliyetlere konu edemezler. Bunlar üzerinden ticari gelir elde edemezler. Bu konuda hak ve yetki tamamen yayıncıya aittir. • Dergi, makalelerin tüm versiyonlarının korunması, şeffaflığın oluşturulması, arşiv güvenliğinin oluşturulması, açık erişim politikalarının hayata geçirilmesi vd. bilimsel gereksinimlerin karşılanması amacıyla gerekli tedbirleri alır ve süreçleri yönetir. 	<p>authors. However, when storing, the original published source should be stated and a link to the URL address of the article or DOI of the article should be given.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Open access policies govern the storage, publication, sharing, etc. of studies published in the journal. There are no restrictions on authors within this scope. However, commercial activities are excluded from this scope. Commercial activities relating to articles published in the journal and all other data are entirely subject to the publisher's permission. Authors and third parties may not make works and other related materials subject to commercial activities without the written permission of the publisher. They can't make any commercial revenue from these. The right and authority in this respect belongs entirely to the publisher. • The journal takes the necessary measures and manages the processes to preserve all versions of the articles, create transparency, establish archive security, implement open access policies etc. to meet scientific requirements. • In this context, no restrictions are imposed on authors. However, commercial activities are not included in this scope. Commercial activities related to the articles published in the journal and all other data are completely dependent on the permission of the publisher. Authors and third parties cannot use the works and other related materials for commercial activities without the written permission of the publisher. They cannot generate commercial income from these. The rights and authority in this regard belong entirely to the publisher. • The journal takes necessary measures and manages the processes in order to meet scientific needs such as; transparency, establishes archive security, implements open access policies.
--	--

Çıkar Çatışması Politikası / Conflict of Interest Policy

<p>UYAD dergisi bir “<i>çıkar çatışması</i>” politikasına sahiptir. UYAD Dergisine gönderilen makaleler ile ilgili olarak yazarların kendi arasında ve yazar(lar)ın herhangi bir kurum, kuruluş, kişi vb. ile başta mali olmak üzere herhangi bir çıkar çatışmasının olmaması gerekmektedir. Yazarlar, makaleleriyle ilgili çıkar çatışmalarını (varsa) bildirmelidirler. Eğer makalede dolaylı veya dolaysız ticari bağlantı (varsa <i>istihdam edilme, doğrudan ödemeler, hisse senedine sahip olma, firma danışmanlığı, patent lisans ayarlamaları veya hizmet bedeli vb. gibi</i>) veya çalışma için maddi destek veren kurum mevcut ise yazarlar, kullanılan ticari ürün, firma vb. ile ticari hiçbir ilişkisinin olmadığını ve/veya varsa nasıl bir ilişkisinin olduğunu bildirmelidir. UYAD bilimsel yayın ilkeleri gereğince dergiye gönderilen makaleler ile ilgili olarak;</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bu çalışma sırasında, yapılan araştırma konusu ile ilgili doğrudan bağlantısı bulunan herhangi bir kurum veya işletmeden alet, gereç ve malzeme sağlayan ve/veya üreten bir firma veya herhangi bir ticari firmadan, çalışmanın değerlendirme sürecinde, çalışma ile ilgili verilecek kararı olumsuz etkileyebilecek maddi ve/veya manevi herhangi bir destek alınıp/alınmadığı, • Bu çalışma ile ilgili olarak yazarların ve/veya aile bireylerinin çıkar çatışması potansiyeli olabilecek bilimsel ve tıbbi komite üyeliği veya üyeleri ile ilişkisi, danışmanlık, bilirkişilik, herhangi bir firmada çalışma durumu, hissedarlık ve benzer durumlarının olup/olmadığı, • Çalışma hazırlanırken; veri toplanması, sonuçların yorumlanması ve makalenin yazılması aşamalarında herhangi bir çıkar çatışması alanının bulunup bulunmadığı açık bir şekilde belirtilip, formun bütün yazarlar tarafından imzalanması gereklidir. <p>Yazarlar, bu formu imzalamak ile aşağıdaki hususları kabul ettiklerini</p>	<p>UYAD journal has a “<i>conflict of interest</i>” policy. Regarding the articles sent to the UYAD Journal, there shouldn't be a conflict of interest between the authors themselves and the author(s) with any institution, etc. There should be no conflict of interest, especially financial. Authors must declare any conflicts of interest related to their articles (if any). If there is an indirect or direct commercial connection in the article (<i>such as employment, direct payments, ownership of shares, company consultancy, patent license arrangements or service fee, etc.</i>) or if there is an institution providing financial support for the study, the authors must state that there is no commercial relationship with any institution or if there is what kind of relationship he has. Regarding the articles sent to the journal in accordance with the UYAD scientific publication principles:</p> <ul style="list-style-type: none"> • During this study, whether any material and/or moral support was received from the company during the evaluation process of the study, which could negatively affect the decision to be made regarding the study, or whether they have a relationship with its members, consultancy, expertise, employment in any company, shareholding or similar situations. • Whether or not the authors and/or their family members are members of scientific and medical committees or have relationships with their members, consultancy, expertise, employment in any company, shareholding or similar situations that may have a potential conflict of interest regarding this study. • While preparing the study; it must be clearly stated whether there is any conflict of interest during the data collection, interpretation of the results and writing of the article, and the form must be signed by all authors. <p>By signing this form, the authors are deemed to have declared and</p>
---	---

<p>ve onayladıklarını beyan ve taahhüt etmiş sayılırlar.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Çalışma ile ilgili hiçbir şekilde (mali vs.) çıkar elde etmediklerini onaylamış olurlar. • Çalışmanın değerlendirme sürecini etkileyebilecek, bilinen herhangi bir çıkar çatışması veya herhangi bir kurum/kuruluş ya da kişi ile ortak çıkar bulunmadığını onaylamış olurlar. <p>UYAD Dergisi genel ve kapsamlı çıkar çatışmalarının mevcut olduğu durumlarda makale yayınına uygun görmemektedir. Ancak eserin yayınının içeriğini ve niteliğini etkilemeyecek düzeyde bilinen çıkarlar bu kapsamda değerlendirilmemektedir. UYAD dergisine gönderilen çalışmalarda herhangi bir çıkar çatışmasının olması halinde bunun açıkça ve ayrıntılı olarak belirtilmesi gerekmektedir. Dergi editör(ler)i ve yayın kurulu tarafından beyan edilen çıkar çatışması değerlendirilir. Bu kapsamda makalenin dergiye KABULÜ/REDDİ ile ilgili karar verilir. Bu hususlardaki hukuki, etik, bilimsel vb. sorumluluklar tamamen yazar(lar)a aittir. Çıkar çatışması olması durumunda çıkarın adını, türünü, içeriğini, düzeyini/derecesini/miktarını, taraflarını ve varsa diğer detaylarını detaylı olarak belirtiniz.</p>	<p>undertaken that they accept and approve the following matters:</p> <ul style="list-style-type: none"> • They confirm that they have not received any benefit (financial, etc.) related to the study. • They confirm that there is no known conflict of interest or common interest with any institution/organization or person that could affect the evaluation process of the study. <p>The UYAD Journal does not deem it appropriate to publish articles in cases where general and comprehensive conflicts of interest exist. However, known interests that do not affect the content and quality of the publication of the work are not evaluated within this scope. If there is any conflict of interest in the studies submitted to the UYAD journal, it must be stated clearly and in detail. Conflicts of interest declared by the journal editor(s) and the editorial board are evaluated. In this context, a decision is made regarding the ACCEPTANCE/REJECTION of the article to the journal. The legal, ethical, scientific, etc. responsibilities on these issues belong entirely to the author(s). In case of a conflict of interest, the name of the interest, Please specify in detail its type, content, level/degree/amount, sides and other details.</p>
<p>Yazar Katkıları Tespit ve Açıklama Politikaları / Author Contribution Identification and Disclosure Policies</p>	
<p>UYAD dergisine gönderilen çalışmalar için tüm yazarların çalışmaya olan katkıları önemsenmektedir. Makale yazarlarının gönderilen çalışmaya esas “fikir”, “tasarım”, “denetleme”, “kaynaklar”, “veri toplama/işleme”, “analiz/yorum”, “literatür taraması”, “metin yazımı/düzenleme”, “eleştirel inceleme” ve “diğer” kıstaslarına göre katkı oranları (yüzdelikleri) örnek beyan formuna göre kayıt altına alınır. Makalenin yazarları tarafından imzalanan bu belge dergi sistemi ve diğer arşiv kayıtlarında saklanır. Makale yayınlanmadan önce “Sonuç – Kaynakça” bölümleri arasında özet bildirim metni içerisinde yazar katkılarına kısaca yer verilir. Makalenin hazırlanmasında doğrudan katkısı olmayan kişilerin yazar olarak eklenmesine izin verilmez. Makale sürecinde (yazım) doğrudan katkısı olan kişilerin de yazar olarak eklenmesi gerekmektedir. Yazar sıralaması ile katkı oranları arasında bir doğru orantı olması beklenir. Yazarlar ile ilgili daha detaylı bilgilere dergi web sayfasında yer alan “Yazarlar İçin Rehber” menüsünden ulaşılabilir. Lütfen makale yüklemeye başlamadan önce bu rehberi dikkatli bir şekilde inceleyiniz.</p>	<p>For studies submitted to the UYAD journal, the contributions of all authors are taken into account. The contribution rates (percentages) of the authors’ are recorded according to principles in the sample declaration form like “idea”, “design”, “supervision”, “sources”, “data collection/processing”, “analysis/interpretation”, “literature review”, “text writing/editing”, “critical review” This document, signed by the authors of the article, is stored in the journal system and other archive records. The authors' contributions to the article are stated as a summary within the text of the article (between the Conclusion and References sections). People who have not directly contributed to the preparation of the article are not allowed to be added as authors. People who directly contributed to the writing processes should also be added as authors. A direct proportion is expected between author ranking and contribution rates. More detailed information about the authors can be found in the "Guide for Authors" menu on the journal website. Please review this guide carefully before uploading an article.</p>
<p>Yazım Kuralları / Writing Rules</p>	
<p>Dergi yazım kuralları, dergi web sitesinde ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. İlgili link: https://dergipark.org.tr/tr/pub/mana/writing-rules</p>	<p>Journal writing rules are detailed on the journal website. Related link: https://dergipark.org.tr/tr/pub/mana/writing-rules</p>

CONTENTS

ARTICLE

PAGE

Yusuf KARACA, Kübra UYAR

X, Y ve Z Kuşaklarının Kurumsal Sosyal Sorumluluk Reklamlarına Karşı Tutumlarının Nöropazarlama Yöntemiyle Karşılaştırılması

Comparison of Generation Z and Generations X, Y and Z's Attitudes towards Social Responsibility Advertisements with Neuromarketing Method

Araştırma Makalesi / **Research Article**

390 - 410

Khatira HÜSEYNOVA

Medya Eleştirisi ve Medya Okuryazarlığının Ortak Yönleri, Medya Okuryazarlığı Eğitiminde Medya Eleştirisinin Önemi

Common Aspects of Media Criticism and Media Literacy, the Importance of Media Criticism in Media Literacy Education

Araştırma Makalesi / **Research Article**

411 - 425

Canan ARMAĞAN, Sevtap ÜNAL

Mobil Alışveriş Uygulamalarının Dürtüsel Alışveriş Davranışına Etkisi: Bir Model Önerisi

The Effect of Mobile Shopping Applications on Impulsive Shopping Behavior: A Model Proposal

Araştırma Makalesi / **Research Article**

426 - 450

Serra Asena BİROL, Ahmet UÇAR

Temiz Bir Çevrede Yaşama Hakkının Büyükşehirlerde Uygulanması ve Avrupa Birliği'ne Uyum Açısından Değerlendirilmesi: Manisa Büyükşehir Örneği

Implementation of the Right to Live in a Clean Environment in Metropolitan Cities and its Evaluation in Terms of Harmonization with the European Union: Manisa Metropolitan Case

Araştırma Makalesi / **Research Article**

451 - 469

Rıdvan IŞIK, İsmail SEVİNÇ, Ayhan GÜRBÜZER

Danıştay Birinci Daire Kararları Doğrultusunda Yükseköğretim Üst Kuruluşları ile Yükseköğretim Kurumları Yöneticileri ve Personeli Ceza Soruşturma Usulü: Eleştiriler ve Öneriler

Criminal Investigation Procedure for Higher Education Superior Institutions and Higher Education Institutions' Administrators and Staff in Accordance with the Decisions of the Council of State of the First Chamber: Criticisms and Suggestions

Araştırma Makalesi / **Research Article**

470 - 483

CONTENTS

ARTICLE

PAGE

Emin ATASOY, Gizem ÖZGÜREL, Furkan İNAN

Gizemli ve Büyülü Bir Filipin Adasının Turizm Portresi: Siquijor

Tourism Portrait of a Mysterious and Magical Philippines Island: Siquijor

Araştırma Makalesi / Research Article

484 - 501

Nuran GÜLER, Tuğçe ŞİMŞEK

The Relationship between Servant Leadership and Job Satisfaction: Research on Teachers

Hizmetkâr Liderlik İle İş Tatmini Arasındaki İlişki: Öğretmenler Üzerine Araştırma

Araştırma Makalesi / Research Article

502 - 514

Muhammet Uğur ÇAKMAKCI, Eray Ekin SEZGİN

Etik İklim ve Prosedür Adalet İlişkisi: Hastane Çalışanlarına Dayalı Bir Kanıt

The Relationship between Ethical Climate and Procedural Justice: Evidence Based on Hospital Employees

Araştırma Makalesi / Research Article

515 - 535

Doğan PEKER

Göç ve Sosyal Uyum Açısından Halk Eğitimi Merkezi Programlarının Etkisi: Antalya, Muğla, Hatay ve Van İllerinde Bir Analiz

The Effect of Public Education Center Programs in Terms of Migration and Social Cohesion: An Analysis in Antalya, Muğla, Hatay and Van Provinces

Araştırma Makalesi / Research Article

536 - 555

Selma BARAN, Emine ŞENER

Entelektüel Sermaye ve Bilgi Yönetimi İlişkisine Dair Sistemik Bir Değerlendirme

A Systematic Review on the Relationship between Intellectual Capital and Knowledge Management

Araştırma Makalesi / Research Article

556 - 567

CONTENTS

ARTICLE

PAGE

Murat ÇUBUKCU

İşletmelerde Örgütsel Çevikliğin Stratejik Öneme Dair Literatürdeki Güncel Tartışmalar

Current Discussions in the Literature About the Strategic Importance of Organizational Agility in Businesses

Araştırma Makalesi / **Research Article**

568 - 592

Biset TOPRAK, Emine Elif NEBATİ

Dijital Tedarik Zincirinin Gelişen Trendleri: Bibliyometrik Bir Değerlendirme

Emerging Trends in Digital Supply Chain: A Bibliometric Assessment

Araştırma Makalesi / **Research Article**

593 - 609

Mustafa ERBİR

İşkoliklik ve İş - Aile Çatışması Yaşam Tatminini Etkiler Mi? Üniversite İdari Personeli Üzerinde Bir Araştırma

Do Workaholism and Work-Family Conflict Affect Life Satisfaction? A Research on University Administrative Staff

Araştırma Makalesi / **Research Article**

610 - 623

Vildan ARMAĞAN

Solastalji Kavramı Perspektifinden Yeni Bir Milli Park Önerisi: Hasan Dağı (Aksaray) Örneği

A New National Park Proposal from the Perspective of the Solastalgia Concept: The Example of Mount Hasan (Aksaray)

Araştırma Makalesi / **Research Article**

624 - 644

Esra AYAZ

Bibliyometrik Analiz Çalışmaları Üzerine Yapılan Çalışmaların VOSviewer ile Bibliyometrik Analizi

Bibliometric Analysis of Studies on the Concept of Fear of Missing Out with VOSviewer

Araştırma Makalesi / **Research Article**

645 - 655

CONTENTS

ARTICLE

PAGE

Ahmet GÜNEY, Enes YALÇIN

Belediyelerde Akıllı Kent Uygulamaları: İzmir Büyükşehir Belediyesi

Smart City Applications in Municipalities: Izmir Metropolitan Municipality

Araştırma Makalesi / **Research Article**

656 - 669

Seccad SOYUK

Marka İmajının Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Iğdır İli Z Kuşağı Tüketicileri Üzerine Bir Çalışma

The Effect of Brand Image on Purchase Intention: A Study on Generation Z Consumers in Iğdır Province

Araştırma Makalesi / **Research Article**

670 - 684

Cansu YILDIZ

Bankacılık Sektöründe Yetenek Yönetimi Anlayışı Kapsamında Yapılan İşe Alım ve Eğitim - Gelişim Faaliyetlerinin İncelenmesi

Examining the Recruitment and Training - Development Activities Carried Out within the Scope of Talent Management Approach in the Banking Sector

Araştırma Makalesi / **Research Article**

685 - 699

Ali TOSUN

Türkiye’de Konut Politikaları ve TOKİ’nin Bu Kapsamdaki Rolü

Housing Policies in Türkiye and the Role of TOKI in This Scope

Araştırma Makalesi / **Research Article**

700 - 710

Göktuğ ŞEKER, Senem ORHAN

Elit Teoriler Kapsamında Belediye Başkanlarının Demografik Analizleri: 1980 Sonrası Elazığ İli Örneği

Demographic Analysis of Mayors within the Scope of Elite Theories: The Case of Elazığ Province After 1980

Araştırma Makalesi / **Research Article**

711 - 738

X, Y ve Z Kuşaklarının Kurumsal Sosyal Sorumluluk Reklamlarına Karşı Tutumlarının Nöropazarlama Yöntemiyle Karşılaştırılması¹

Comparison of Generation Z and Generations X, Y and Z's Attitudes towards Social Responsibility Advertisements with Neuromarketing Method

Yusuf KARACA

Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF,
İşletme Bölümü, karaca@aku.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-2931-2289>

Makale Başvuru Tarihi: 07.07.2024

Makale Kabul Tarihi: 23.09.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Kübra UYAR

Öğr. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Şuhut MYO,
Muhasebe ve Vergi Bölümü, kkilicaslan@aku.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-3136-8364>

ÖZET

İşletmelerin çevresel ve toplumsal sorunlara yönelik sorumluluk taşıyan eylemleri, tüketiciler tarafından giderek daha fazla önemsenmektedir. Bu durum, işletmelerin toplum ve çevre üzerindeki sorunlara duyarlılık göstermelerini ve sürdürülebilirlik ilkesini benimsemeleri konusunda önemli bir gereklilik arz etmektedir. Bu çalışma, işletmelerin hedef kitlesinin büyük bir kısmını oluşturan Z Kuşağı (2000-2012 doğumlular), X Kuşağı (1965-1980 doğumlular) ve Y Kuşağı (1981-1999 doğumlular) arasında farklı mesaj içeriklerine sahip (korku, mutluluk ve rasyonel içerikli) çevresel sosyal sorumluluk reklamlarına yönelik tutumları incelemekte ve işletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk reklamlarını nasıl optimize edebileceklerini araştırmaktadır. Çalışma, kolayda örneklem yöntemi ile seçilen ve X, Y, Z kuşaklarını temsil eden 45 katılımcı üzerinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların farklı kuşaklara mensup olmaları nedeniyle, çalışmada nöropazarlama teknikleri olan GSR (Deri İletkenliği Ölçümü) ve Göz İzleme (Eye Tracking) yöntemleri kullanılarak, her bir kuşağın çevresel sosyal sorumluluk reklamlarına yönelik fizyolojik ve görsel tepkileri ölçülmüştür. Nöropazarlama ölçümlerinin ardından katılımcılara anket uygulanmıştır. Elde edilen sonuçlar, kuşaklar arasında sosyal sorumluluk reklamlarına karşı yaklaşımlarında bazı farklılıklar olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler:

Sosyal Sorumluluk Reklamları,

Kuşaklar,

Nöropazarlama,

ABSTRACT

Responsible actions of businesses towards environmental and social problems are increasingly being recognized by consumers. This situation presents an important necessity for businesses to show sensitivity to the problems in society and the environment and to adopt the principle of sustainability. This study examines the attitudes towards environmental social responsibility advertisements with different message content (fear, happiness, and rational content) among Generation Z (born 2000-2012), Generation X (born 1965-1980), and Generation Y (born 1981-1999), which constitute a large part of the target audience of businesses, and investigates how businesses can optimize their corporate social responsibility advertisements. The study was conducted on 45 participants representing generations X, Y, and Z, selected by convenience sampling method. Since the participants belonged to different generations, the physiological and visual responses of each generation to environmental social responsibility advertisements were measured using neuromarketing.

Keywords:

Social Responsibility Advertising,

Generation,

Neuromarketing,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): KARACA, Yusuf ve UYAR, Kübra (2024), "X, Y ve Z Kuşaklarının Kurumsal Sosyal Sorumluluk Reklamlarına Karşı Tutumlarının Nöropazarlama Yöntemiyle Karşılaştırılması", **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.7(2), ss.390-410, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1512162>

1 Bu makale 2. yazarın, 1. yazar danışmanlığında hazırladığı ve 2024 yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde sunduğu "Z Kuşağı ile X ve Y Kuşakların Sosyal Sorumluluk Reklamlarına Karşı Tutumlarının Nöropazarlama Yöntemiyle Karşılaştırılması" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Çevresel ve toplumsal sorunların dünya genelinde giderek daha fazla hissedilmesiyle birlikte, bireyler ve devletlerin sorumluluk üstlenmesinin yanı sıra, işletmelere de önemli bir rol düşmektedir. İşletmeler çevresel ve toplumsal olumsuz etkilerini azaltmak ve sürdürülebilir bir gelecek için çözümler sunmak amacıyla çeşitli adımlar atmalıdır. Bu bağlamda kurumsal sosyal sorumluluk kavramı büyük bir öneme sahiptir (Kotler ve Lee, 2008:10). İşletmeler kurumsal sosyal sorumluluk stratejileri geliştirerek hem topluma hem de çevreye duyarlı şekilde hareket etmelidir. Bu şekilde sürdürülebilirlik anlayışını benimseyerek pozitif bir etki yaratabilirler. Bu stratejiler sayesinde, işletmeler sosyal ve çevresel sorunlara karşı duyarlılık göstererek toplumun ve çevrenin refahını artırabilirler. Aynı zamanda bu durum işletmelerin kurumsal itibarını güçlendirir ve sektörde rekabet avantajı elde etmelerini sağlar (Balı ve Cinel, 2011).

Literatürde kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin paydaşlar tarafından nasıl algılandığı, bu algıların tutumları nasıl şekillendirdiği, kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinin tüketicilerin satın alma davranışları üzerindeki etkileri ve bu kapsamdaki işletme performanslarının nasıl etkilendiğine yönelik çalışmalar yapılmaktadır (Ahmad vd., 2021). Söz konusu çalışmalar kapsamında işletmelerin uyguladıkları kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerine yönelik tutumların eğitim, gelir ve cinsiyet gibi demografik özelliklere göre farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır.

İşletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerinden paydaşlarının haberdar olabilmesi için etkili iletişim stratejileri geliştirmeleri gerekmektedir. İşletmeler, bu sayede şeffaf bir iletişimle toplumun desteğini kazanabilir ve daha geniş bir kitleye ulaşarak sosyal sorumluluk faaliyetlerini etkili bir şekilde yürütebilirler (Gülmez ve İnan, 2020; Gümüş ve Öksüz, 2009). İşletmeler böylelikle bir yandan kurumsal imaj ve performanslarını artırırken, diğer yandan da tüketicilere ve çevreye karşı olan bazı sorumluluklarını yerine getirmiş olacaktırlar. Elbette ki bu davranışların tüketiciler üzerindeki etkisinin yönü, içeriği ve şiddetinde muhtelif değişkenlerden dolayı bazı farklılaşmalar da olacaktır.

Günümüzde tüketici gruplarının büyük çoğunluğunu oluşturan X, Y ve Z kuşaklarının farklı değerlere ve ilgi alanlarına sahip olmaları nedeniyle, reklamda ikna edici unsurların etkinliği belirlenerek iletişim stratejileri bu gruplara uygun şekilde tasarlanmalıdır. Şirketlerin hedef kitlelerini iyi analiz etmeleri ve onların beklentilerine cevap verecek reklam stratejileri belirlemeleri önemlidir (Kotler ve Armstronger, 2018:1000-102). Bu sayede şirketlerin reklam kampanyaları daha etkili olacak ve potansiyel müşterilere daha fazla ulaşabilecektir. Ayrıca doğru hedef kitleye hitap eden reklamların marka imajını güçlendireceği unutulmamalıdır.

Bu çalışmanın amacı; işletmelerin çevresel kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerine bağlı olarak geliştirdikleri sosyal sorumluluk reklamlarına yönelik farklı mesaj çekiciliğine sahip (korku, mutluluk ve rasyonel) reklamların X, Y ve Z kuşaklarının duygusal ve dikkat düzeyleri üzerindeki etkilerini ve bu etkileri belirleyen algı ve tutumlar arasındaki farklılık olup olmadığını belirlemektir. İlgili farklılıkları belirlemede ise anket, Galvanik Deri Tepkisi (GSR) ve Göz İzleme (Eye Tracking) teknikleri kullanılacaktır. Bu farklılıkların tespiti, reklamcılık stratejilerinin daha doğru ve etkili bir şekilde belirlenmesine olanak sağlayacaktır. Bu sayede işletmeler çevresel kurumsal sosyal sorumluluk reklamlarında hedef kitlelerine daha etkili ve kişiselleştirilmiş mesajlar iletebilecektir.

2. KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK REKLAMLARI VE KUŞAKLAR

İşletmelerin kurumsal sosyal sorumluluk projeleri çerçevesinde, toplumsal odaklı ve sosyal içerikli mesajlarla hedef kitleyi istenen davranışa yönlendiren reklamlar, literatürde '*sosyal reklam*', '*sosyal sorumluluk reklamı*', '*sosyal mesaj içerikli reklam*' ve '*iyilik reklamı*' gibi çeşitli isimlerle ifade edilmektedir (Kölgelir, 2022:124). Sosyal pazarlama ve sosyal girişim uygulamaları kapsamında oluşturulan sosyal içerikli reklamlar (Yıldız ve Deneçli, 2011), toplumun tümünü ilgilendiren olaylarda ve çeşitli toplumsal konularda kamuoyunun dikkatini çekmek, sorunun çözümü konusunda ilgili kurum ve kuruluşların harekete geçmesini sağlamak, insanları bilgilendirmek ve bilinç oluşturmak için hazırlanmaktadır (Tükel, 2008).

William C. Frederick'e göre; kurumsal sosyal sorumluluk iletişiminin temel motivasyonu "*suçlu bir sosyal vicdan*"dır. Toplumsal beklentilere cevap veremeyen kurumlar yasal ve ekonomik sınırları dâhilinde sosyal açıdan sorumlu olduklarını göstermek için uzun yıllar boyunca, yıllık faaliyet raporları, basın bültenleri ve kurumsal reklamlar gibi araçlar ile paydaşlarına ulaşmaya çalışmıştır (Yücel ve Ünlü, 2023:6). Kurumsal sosyal sorumluluk reklamları, yazılı ve video reklamları aracılığıyla hedef kitlelere sunulmaktadır (Han vd., 2023).

Günümüzde internetin hızlı gelişimi sosyal medya kanallarının kullanımının yaygınlaşması ve haberleşmenin hızlı şekilde gerçekleşmesi, sosyal reklamların etkisini artırmak için önemli fırsat sunmaktadır. Kurumların sosyal sorumluluk faaliyetleri hakkında bilgilerin hızlı şekilde dijital ortamda sunulması ve geri bildirimlerin alınması, iletişim sürecinin başarılı bir şekilde yürütülmesini sağlamaktadır. Bu da kurumların mesajlarının daha geniş bir kitleye ulaşmasını ve etkisinin artırılmasına yardımcı olmaktadır (Salas, 2022).

İşletmelerin sosyal sorumluluk davranışlarına vurgu yapmak amacıyla gerçekleştirdiği sosyal reklamlar (Wu ve Overton, 2022), hem tüketicilerin toplumsal konulara ve sorunlara yönelik tepki geliştirmelerine hem de markaya yönelik olumlu tutum geliştirmelerinde etkili olabilmektedir (Şiker, 2020).

Kurumsal sosyal sorumluluk reklamlarında asıl amaç kurum ya da kuruluşların hedef kitleye ulaşmaları ve sosyal mesaj ne ise bu mesajın tüketicilere doğru şekilde aktarılması ve anlatılmasıdır. Ancak son yıllarda özellikle kuşaklar üzerine yapılan çalışmalar tüketici gruplarının sosyal sorumluluk reklamlarına yönelik farklı yaklaşımlar sergilediğini ortaya koymaktadır (Reavis vd., 2021). Bu nedenle kuşakların sosyal sorumluluk reklamlarına karşı yaklaşımları arasındaki ayrışmaların anlaşılması, işletmelerin bu reklamlara karşı belirleyecekleri stratejileri de şekillendirecektir. Araştırmalar sosyal sorumluluk sahibi markaların iletişiminin önemli bir yönü olan yeşil pazarlamanın, farklı kuşaktaki müşterileri çekmede ve elde tutmada hayati rol oynadığını göstermektedir (Nadanyiov vd., 2020).

Çalışmalar, farklı kuşakların kurumsal sosyal sorumluluk reklamlarını nasıl algıladıklarını ve algılanan kurumsal sosyal sorumluluğun satın alma niyeti ve marka güveni üzerindeki etkilerini incelemenin önemli olduğunu göstermektedir (Lee ve Haley, 2019). İşletmelerin pazarlama stratejilerinde kurumsal sosyal sorumluluk reklamlarına yönelik kuşaklar arası yaklaşımları anlamak, işletmelerin çeşitli tüketici bölümleri ile etkili şekilde etkileşim kurması ve sürdürülebilir marka ilişkileri oluşturması için çok önemli olduğu düşünülmektedir.

3. KUŞAKLARIN TÜKETİM DAVRANIŞLARI VE SOSYAL SORUMLULUK REKLAMLARINA YÖNELİK YAKLAŞIMLARI

Literatürde taraması ışığında kuşakların bilgi/deneyim değişkenlikleri ve hayat beklentilerindeki farklılıklar başta olmak üzere bazı değişkenlerin etkisi ile aynı olaylara farklı şekillerde ve yoğunluklarda baktıkları tespit edilmiştir. Buradan kapsamda X, Y ve Z kuşaklarının genel özelliklerinin değerlendirilmesi önemlidir.

Kuşak, nesil, jenerasyon vb. kavramların kullanılması ile toplumların yaş/dönem unsuru içinde demografik olarak tasnif edilmesi çok uzun bir tarihsel arka plana sahiptir. Örneğin Aristotelesçi düşünürlerin iddialarına göre kuşaklar arasındaki yaş ayrımı Klasik, Helenistik ve Roma dönemi boyunca aynı yaş gruplarının sınıflandırılması şeklinde açıklanmaktadır (Bristow, 2015:23).

Kuşak kavramı bilimsel açıdan ilk olarak 19. yüzyılın başlarında (1928 yılında) Alman sosyolog Karl Mannheim tarafından yazılan ve 1952 yılında İngilizceye çevrilen “*The Problem of Generations*” adlı çalışmada ortaya atılmıştır. Kuşak tanımı ve sınıflandırmanın yapılandırılması ise ilk olarak Ronald Inglehart (1977) tarafından yayımlanmıştır. Daha sonraki süreçte William Strauss ve Neil Howe'nin 1991 yılında yayımlanan kitapları ile kuşak teorisi önemli bir ivme kazanmıştır. Bu nedenle bazı araştırmacılar tarafından kuşak teorisi, William Strauss ve Neil Howe'nin soyadlarının birleşimi olan “*Strauss-Howe Kuşak Teorisi*” şeklinde ifade edilmektedir (Anbar, 2020:96; Aslan ve Staub, 2015:5).

Kuşak kavramı toplum bilimi açısından “*yaklaşık yirmi beş - otuz yıllık yaş kümelerini oluşturan bireyler öbeği, göbek, nesil, batın, jenerasyon*” olarak ifade edilmektedir. Felsefi açıdan ise “*yaklaşık olarak aynı yıllarda doğmuş, aynı çağın şartlarını, dolayısıyla birbirine benzer sıkıntıları, kaderleri paylaşmış, benzer ödevlerle yükümlü olmuş kişiler topluluğu*” olarak tanımlanmıştır (TDK, 2021). Kuşaklar, dönem boyunca benzer önemli toplumsal ve tarihsel olaylara maruz kalmış, belirli bir periyotta doğum, gençlik ve yetişkinlik dönemleri yaşamış bireylerin gruplandırılması olarak tanımlanmaktadır (Cyril de Run ve Ting, 2013:146).

Her kuşak kendi doğasında aynı olaylara maruz kaldıklarından dolayı benzer sorumluluk sistemleri, değerleri ve kişilik eğilimleri göstererek kendilerinden önceki ve sonraki kuşaklardan farklılaşmaktadır. Bu farklılaşma iletişim stillerini, bilgi birikimlerini, yeteneklerini etkileyebileceği gibi sosyalleşme ve satın alma gibi yaşamın diğer yönlerini de etkileyeceği düşünülmektedir (Thangavel vd., 2021:2159). Literatürde birçok araştırmacıya göre, kuşak farklılaşması, tarihte gerçekleşmiş olan önemli olayların, belirli dönemlerde yaşamış bireylerin davranış ve tutumlarını etkilemesi sonucunda ortaya çıkmaktadır (Demirel, 2021:1801). Bu faktörler ülkeden

ülkeye değişkenlik gösterebildiği gibi, kuşakların sınıflandırılmasında yer alan zaman aralıklarının belirlenmesi açısından da ülkeler arasında farklılıklar oluşturabilmektedir (Anbar, 2020:97).

Kuşaklar arasındaki tabakalaşma, pazar bölümlendirmesi, tüketicilerin bireysel kuşak kohortlarında etiketlenmesine dayanmaktadır. İşletmelerin sürdürülebilir pazarlama uygulamalarının ön koşulu satın alma kararları, subjektif değer algıları ve sadık tüketici oluşturmada tarihsel içeriklerin etkileri, sosyo-kültürel değişimleri doğrultusunda düzenlenmesinde kullanılmaktadır. Pazarlama uygulamalarının yanında işletme yönetimi alanında örneğin insan kaynakları alanında da sıkça kullanılmaktadır (Nadanyiova vd., 2020:3).

Tablo 1. Tüketici Kuşaklarının Farklı Sınıflandırılması

Yazarlar	Depresyon Kuşak, Gelenekselciler, Sessiz Kuşak (The Silent Generation)	Bebek Patlaması Kuşağı (The Baby Boomer Generation)	X Kuşağı (Gen X)	Y Kuşağı (Gen Y, Gen Me, Milenyum, Ngen)	Z Kuşağı (İ Gen, Next Generation, Instant Online)
Howe ve Strauss (2000)	1925 - 1945	1943 - 1960	1961 - 1981	1982 - 2000	-
Lancaster ve Stillman (2002)	1900 - 1945	1946 - 1964	1945 - 1980	1981 - 1999	-
Oblinger ve Oblinger (2005)	1900 - 1946	1947 - 1964	1965 - 1980	1981 - 1995	1995 - 2010
Williams ve Page (2011)	1930 - 1945	1946 - 1964	1965 - 1976	1977 - 1994	1994 ve Sonrası
Altuntuğ (2012)	-	1946 - 1964	1965 - 1980	1981 - 2000	2000 ve Sonrası
Fishman (2016)	-	1943 - 1960	1961 - 1981	1982 - 2000	-
Parry ve Urwin (2017)	1925 - 1942	1943 - 1960	1961 - 1981	1982 - 2000	2001 ve Sonrası
Koçer ve Aysel (2019)	1925 - 1945	1946 - 1964	1965 - 1979	1980 - 1999	2000 ve Sonrası

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Her ülkenin içinde bulunduğu sosyal, politik ve ekonomik durumlara bağlı olarak kuşakların yer aldığı yıl ve olaylar farklı tarihlerde gerçekleşebilmektedir. Türkiye’de yapılan araştırmalarda kuşakların sınıflandırılması genel olarak şu şekilde yapılmıştır (Aslan ve Staub, 2015; Altuntuğ, 2012; Koçer ve Aysel, 2019; Anbar, 2020; Acılıoğlu, 2015);

- Sessiz Kuşak için: 1925-1945
- Bebek Patlaması Kuşağını İçin: 1946-1964
- X kuşağını için: 1965-1980
- Y kuşağını ifade etmek için: 1981-1999
- Z kuşağı için; 2000- 2014

Türkiye’de yapılmış araştırmalar da dikkate alınarak bu çalışmanın örneklem seçiminde X, Y ve Z kuşaklarının sınıflandırılması ulusal literatüre göre yapılmış olup, bu sınıflandırma Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Bu Araştırmada Kullanılan Kuşakların Dönemleri

Kuşak	X Kuşağı	Y Kuşağı	Z Kuşağı
Doğum Tarihleri	1965-1980	1981-1999	2000 ve 2014
2024 Yılındaki Yaşları	59-44	43-25	24-10
Kapsadığı Dönem	15 yıl	18 yıl	14 yıl

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kuşakların yaşadıkları dönemlere göre tasnifi sonrasında, her bir kuşağın kısaca genel özelliklerini ortaya koymak yararlı olacaktır. Buna göre;

- **Gelenekselci (Sessiz) Kuşak:** 1925-1945 yıllarında doğmuş olanların oluşturduğu bu kuşak “*savaş kuşağı*”, “*sessiz kuşak*” gibi adlarla da tanımlanmaktadır. Bu yıllar arasında Ekonomik Buhran ve İkinci Dünya Savaşı dünya genelinde yaşanmış en önemli olaylardır (Uslu Divanoğlu, 2017:271). 20. yüzyılın başlarında dünyaya gelen ve günümüzün büyüklerini oluşturan gelenekselci kuşak, İkinci Dünya Savaşı ve Ekonomik Buhran’ın (1929) yarattığı olumsuz etkilerinden dolayı hayatta kalma mücadelesinin önemini öğrenerek büyümüş bir nesildir (Acılıoğlu, 2015:24). Bu zor şartlar altında büyüme mücadelesi veren bir nesil olarak elindeki imkânlarla yetinmeyi bilmeleri, kanaatkâr bir yapıya sahip olmaları ve göreve uyumlulukları dolayı “*sessiz kuşak*” olarak da ifade edilmiştir (Silik vd., 2020:347). Geleneksel Kuşak üyeleri, politik açıdan zorlu bir dönemden geçtikleri için, otoriteye itaat eden, devletin uyguladığı

politikaların doğruluğuna inanan, kendi menfaatlerinden önce vatan ve milletin menfaatlerini gözeten, sabırlı, hayatlarında meydana gelebilecek yeniliklere karşı temkinli ve vatansız bir yaşam felsefesi benimsemişlerdir (Akyıldız, 2020:60). Ekonomik Buhrandan etkilenmiş olan bu kuşak kendilerini ailelerine ve arkadaşlarına adanmış bir yapıya sahiptirler. Bazı kaynaklarda “*Sanayiciler*” olarak da isimlendirilen bu kuşak, günümüz iş dünyasının ve ekonomik dönüşümün temellerini oluşturan kuşaktır. Bu kuşağın sahip olduğu bilgi birikimleri, yaşam deneyimleri ve pratik zekâları, onları iş dünyası içerisinde yüksek mevkilere gelmelerinde rol oynamıştır. Onlar sahip oldukları iş yaşamında oldukça disiplinlidir ve iş yerlerine çok sadıktırlar. Günümüzde bu kuşağın temsilcilerinin çoğu emekli olmuştur. Kendileri büyüklerine karşı saygılı olduklarından dolayı kendilerine de saygı duyulmasını istemektedirler. (Baxley, 2021:38; Anbar, 2020:99). Bu kuşağın üyeleri ürün ve hizmet özelliklerinde basitlik, pratiklik, erişilebilirlik, kullanım kolaylığı, hizmet ve destek gibi unsurların öne çıkması önem arz etmektedir. Aynı zamanda onlar kaliteli ve yerli malı ürünleri tercih etmektedir (Williams ve Page, 2011:40).

- **Bebek Patlaması Kuşağı:** Gelenekselci kuşağı izleyen bebek patlaması kuşağı genellikle 1946-1964 yılları arasında dünyaya gelmiş kuşak olarak tanımlanır. Bu kuşak, 2024 yılında 60-78 yaşları arasındadır. İkinci Dünya savaşıdan sonra çoğu ülkede doğum oranlarında bir artış görülmüştür. Bu artıştan dolayı bu dönemde yer alan kuşak “*Baby Boomer*” yani “*Bebek Patlaması*” ismiyle belirtilmektedir. Dünyaya sıkıntılı bir dönemde gelen bu kuşağın üyeleri, almış oldukları eğitim, devlet destekleri ve teknolojik gelişmeler ışığında başarılı olmuşlardır. Çoğu eğitilmiş olan bu kuşağın üyeleri kolaylıkla iş bulabilen, ailesinin yaşamına ekonomik olarak katkı bulunan, birikim yaparak erken yaşta varlık sahibi olmuştur. Ülkelerin ekonomik büyümeye bağlı olarak artan refah seviyeleri dünyaya bakış açılarının değişmesine neden olmuştur (Akyıldız, 2020:61; Çetinkaya, 2019:86). Bebek Patlaması Kuşağı, Sessiz/Gelenekselci Kuşağın aksine, kontrol altında olmayı istemeyen ve katı kurallara karşı mesafeli duran bir kuşak olarak tanımlanmaktadır. Bu kuşağın temsilcileri, 1960'lı yılların sonunda başlayan ve dünyayı etkisi altına alan özgürlük hareketlerinin öncüleri olmaları nedeniyle “*68 Kuşağı*” olarak da bilinmektedir. Geleneksel toplumsal kurallara karşı mücadele eden ve güçlü bir kişisel özgüvene sahip bireyler olarak değerlendirilen bu kuşak, ırk ayrımına karşı mücadele, kadın ve erkek eşitliği ile çevre duyarlılığı gibi önemli düşünceleri sonraki kuşaklara aktarmıştır (Sarı ve Harta, 2018:968; Baxley, 2021:39; Schewe ve Meredith, 2004:55). Yüz yüze etkileşim ve geleneksel iletişime yöntemlerine alışkın olan bu kuşak çalışkan, idealist, kararlarında tutarlı özelliklere sahiptir. Ayrıca aşırı yetki alma duygusu, kendini işine adanma ve bencillik gibi birtakım olumsuz özellikleri bulunmaktadır (Gürbüz, 2015:41; Göksel ve Güneş, 2017:811). Tüketici davranışı açısından ele alındığında, bu kuşakta yer alan bireyler para harcama konusunda çok dikkatlidir. Kendilerine sunulacak esneklik ve seçenekten hoşlanmaktadırlar. Onlar satın alacakları ürün ve hizmetin sağladığı prestijden daha çok sağladığı faydaya odaklanırlar. İyi bir değer ve özellikli bir ürün sunulması durumunda fiyatta karşı hassasiyetleri azalmaktadır. Bu sebeple satın alma kararı vermeden önce perakendecilerle güçlü iletişim kurarak ürün hakkında bilgi almak isterler ve rasyonel karar verme davranışı sergilemektedirler. Bu kuşak, Sağlık konusunda oldukça endişelilerdir (Bathmanathan vd., 2018:964; Williams ve Page, 2011:41).
- **X Kuşağı:** 1965-1980 yılları arasında dünyaya gelmiş ve 2024 yılında 44-59 yaş aralığında yer alan bireyler tarafından oluşmaktadır. X kuşağı, Kanadalı yazar olan Douglas Coupland tarafından 1991 yılında yayımlanan “*Generation X: Tales for an Accelerated Culture*” adlı kitabının yayınlanmasının ardından bu isimle anılmamaya başlanmıştır (Anbar, 2020:100). X kuşağı üyelerinin çocuk veya ergenlik dönemleri, Dünya’daki dengelerin değişim gösterdiği bir döneme denk gelmiştir. Vietnam Savaşı ve Enerji krizi bu kuşağın döneminde yaşanmıştır. Sokaklarda yaşanan şiddet olaylarına birebir şahit olmaları ve televizyonlarda bu yaşanan şiddet olaylarını günlerce maruz kalmaları bu kuşağın hem kişilik özelliklerinin şekillenmesinde hem de “*korku nesli*” olarak etiketlenmesinde etkili olmuştur (Sarı ve Harta, 2018:968; Slootweg ve Rowson, 2018:87). X kuşağının yaşam süreçlerinde karşıladıkları eşitlik mücadelesi, devrim çabaları, materyalist düşünce ve teknolojinin yükselişinden etkilemeleri aile ve çalışma hayatlarında ki davranışlarına ve sosyal duyarlılıklarına yansımıştır. Onların hayatta kalma çabaları daha rekabetçi bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur. Çalışma yaşamlarında güvenlik ve maaş beklentileri olan bu kuşağın üyeleri çalışma yerlerine sadık ve kanaatkâr yapılara sahiptirler. Kadınların çalışma hayatına katılımları bu kuşakta yoğun olarak gözlemlenmiştir (Baxley, 2021:42; Yıldız, 2022:3). Geniş ailelerde büyüyen X kuşağı, öne çıkabilme çabası içinde olmaları bireyselleşme özelliklerinin oluşmasına neden olmuştur. Bu özellikleri sürekli yükselme ve kendini gösterme çabasıyla çalışma hayatlarına yansımıştır (Acıiloğlu, 2015:26). X Kuşağı bireyleri, çalışma hayatında aktif rol alan

ve ekonomik açıdan güçlü bir tüketici grubunu temsil ettikleri için, sosyoloji, yönetim ve pazarlama gibi disiplinler açısından dikkatle incelenmesi gereken bir kuşak olarak değerlendirilebilir.

- **Y Kuşağı:** Milenyum Kuşağı olarak adlandırılan ve 1980-1999 yılları arasında doğmuş olan kuşaktır. Bu kuşağın ebeveynleri baby boomers kuşağı ile X kuşağıdır. Her şeyi sorgulayıp araştıran bu “*Generation Why*” olarak tanımlanmış ve “*Why*” kelimesinin İngilizce okunuşu “*Y*” olması nedeniyle Y kuşağı ismini buradan almıştır (Akyıldız, 2020:64). Bu kuşağın dünyaya geldiği dönemde meydana gelen en önemli olay internetin buluşu olarak görülmektedir. Bu nedenle bu kuşağa ait diğer ismi “*internet kuşağı*” olarak karşımıza çıkmaktadır. Y kuşağı, çok kanallı televizyon ve sosyal medyanın kullanılması ile popüler kültürden ve küreselleşmeden yoğun olarak etkilenen bireylerden oluşmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler onların davranış ve yaşam stillerinde önceki kuşaklarla karşılaştırıldığında önemli değişimler meydana getirmiştir. Özellikle dijital teknolojiler aracılığıyla sivil aktiviteler, sanal arkadaşlıklar ve sosyal etkileşimler onların yaşamlarında önemli günlük aktiviteleri haline gelmiştir (Lissitta ve Kol, 2016:305-306). Günümüz iş dünyasında Baby Boomer ve X kuşağından daha fazla işgücü olarak yer almaktadır (Thomas ve Shivani, 2020:77). Yaşanan teknolojik gelişmeler altında bu kuşak hem iş yaşantısında hem de sosyal yaşantıda farklı bakış açıları ve yöntemleri geliştirmiştir. Bilgiye erişmekte zorluk yaşamayan ve otoriter bir figüre ihtiyaç duymayan ilk kuşaktır. Bu sebeple benzersiz ve kendini sürekli geliştirmekte olan iş gücü olarak görülmektedir (Ordun, 2015:42). Güçlü ahlaki bilince sahip olan Y kuşağı, özgürlüğe önem veren, sosyalliğe ve aileye önem vermektedir. Ayrıca elde ettikleri gelirlerini keyfi olarak harcayabilmektedir (Yüksekbilgili, 2013:344). Belirli bir amaç duygusuna ve topluma karşı sorumlu olma bilinci içerisinde olan bu kuşak konulara ve sorunlara yönelik yeni çözümler ve yaklaşımlar geliştirmekte ve denemektedir (Anbar, 2020:103). Sorgulama ve araştırma özelliklerine sahiptir. Bu nedenle, düşüncelerini ifade etmekten çekinmeyen ve mevcut olan uygulamaların doğruluğunun kanıtlanmasını istemektedir (Bekmezci, 2017:105; Acılıoğlu, 2015:52).
- **Z Kuşağı:** 2000 yılından sonra doğan grubu temsil etmektedir (Yıldız, 2021:4). Bu kuşağın yarısından fazlası internet teknolojisi ve sanal bağlantının varlığı içerisinde dünyaya gelmiştir (Dobrowolski vd., 2022:4). Bu kuşak için “*Yeni Milenyumlar*”, “*Dijital Yerliler*”, “*Kristal Kuşak*”, “*Screenagers*”, “*İGen*”, “*Zees*”, “*i-Teknolojisi*” ve “*İnternet Kuşağı*” gibi ifadelerde kullanılmaktadır (Nadanyiova vd., 2020:4; Kartal ve Tatlı, 2020:213). Bu kuşağın temsilcileri 11 Eylül olayı, küresel kriz, çevre sorunları ve terör olaylarına maruz kalmışlardır (Koçer ve Aysel, 2019:83). Yeni teknolojileri, hayatlarının vazgeçilmez bir unsuru olarak değerlendirmekte ve elde etmek için çabalamaktadır. İlkokul çağına gelmeden birçok sosyal ağlara üye olmaktadır. Bu nedenle hayatlarına giren yeni dijital süreç ve yenilikleri içselleştirmektedirler (Acılıoğlu, 2015:30). Bu ağlarda kendi deneyimlerini, beklentilerini ve görüşlerini sürekli olarak paylaşma eğilimindedirler. Z Kuşağı, tüketim davranışlarında sorumlu ve çevreye duyarlı bir tutum sergilemektedir. Bu nedenle “*Yeşil Kuşak*” olarak da adlandırılmaktadır. Özellikle ürün seçimlerinde organik ve çevreci özelliklere sahip ürünleri tercih etmektedirler. Ahlak ve çevreye yükledikleri bu değerler, Z Kuşağı'nın bir statü sembolü haline gelmiş ve onların manifestosu olarak kabul edilmiştir (Businessinsider, 2021). Z kuşağı üyeleri, hızlı bir şekilde istedikleri anda (7/24) bilgiye ulaşabilme yetenekleri mevcuttur. Bilgiyi ulaşmada yetenekleri olmasına rağmen kanıtların geçerliliği için analiz yapma yetenekleri yoktur. Onların problem çözme, derin düşünme, takım çalışması gibi konularda eğitilmesi gerekmektedir (Dobrowolski, 2020:5). Değişimlere açık olan bu nesil “*ben*” odaklı bir hayat felsefesi içerisindedir. Ayrıca bu nesil istediklerini kolay bir şekilde elde etmelerinden dolayı hiçbir şeye değer vermemekte her şeyden hızlı bir şekilde sıkılmalarına neden olmaktadır. Bu nedenle sadakat duyguları düşüktür (Taş vd., 2017:1041). Sadakat duygularının az olması pazarlamacıları etkileyecek bir dezavantaj gibi görülse de sanal ortamda bir birilerini çok fazla etkilemelerini avantaj olarak değerlendirerek viral pazarlama konusunda stratejiler geliştirmektedir (Altuntuğ, 2012:210). Kendinden önceki kuşaklara göre daha çok bilgili, donanımlı ve meraklı bir şekilde büyümelerinden dolayı özgür ruhlu, meraklı ve araştırmacı olmaya yöneltmektedir (Kartal ve Tatlı, 2020:213). Ayrıca bu kuşak aynı anda birden fazla iş yapabilme özelliğine sahiptir (Bielińska-Dusza, 2022:5).

Reklam ve pazarlama yöneticileri açısından kuşak farklılıklarının anlaşılması, hedef kitle belirleme ve konumlandırma stratejileri açısından kritik bir öneme sahiptir (Okan ve Yalman, 2013:137). Özellikle genç kuşaklar, markaların toplumsal sorumluluk bilincine sahip olmasını beklemekte ve bu beklenti, işletmelerin itibarını doğrudan etkileyebilmektedir (Cone Communications, 2017). İşletmelerin itibarını güçlendirmek ve olumsuz algıları en aza indirmek için kurumsal sosyal sorumluluk reklamları etkili bir yöntemdir. Bu reklamlar, markanın toplumsal faydayı gözetmesinden dolayı tüketicilerin güvenini kazanmaya yardımcı olmaktadır (Scharf ve Fernandes, 2013:25). İşletmelerin sosyal sorumluluk faaliyetlerine, kuşkuyla yaklaşan tüketici grubuna, sosyal sorumluluk mesajları aktarılırken, sosyal soruna dair somut eylemlerle desteklenmiş bir anlatım

dili kullanmak tüketicilerin işletmelere/markaya karşı bağlılığını olumlu yönde değiştirebilir (Uğur ve Kılıçer, 2019:357-358).

Literatürde kuşakların sosyal sorumluluk reklamlarına yaklaşımlarıyla ilgili çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Örneğin; Kartal ve Tatlı'nın (2020)'de yapmış oldukları çalışmada Z kuşağı tüketicilerin yeşil reklamlara karşı olumlu tutumlar sergilediği belirlenmiştir. Ayrıca Z kuşağının yeşil reklam yapan firmalara güvenmediklerini, çevreyle ilgili kaygılarının işletmeler tarafından suiistimal edildiğini düşündükleri bulmuştur. Titko vd. (2021) yaptıkları çalışmada kurumsal sosyal sorumluluk faaliyetlerine yönelik tutumları etkileyen en önemli faktörün yaş olduğunu ve yaşlı kuşakların kurumsal sosyal sorumluluğa genç bireylerden daha fazla değer verdiğini bulmuştur (Titko vd., 2021). Lee ve Haley (2020) tarafından yapılan araştırmada, Y kuşağı gibi genç tüketicilerin, baby boomers ve X Kuşağı gibi eski nesillere kıyasla kurumsal sosyal sorumluluk reklamlarına daha olumlu tepkilere sahip olma eğiliminde olduğunu ortaya koymuştur (Lee ve Haley, 2020). Anuar vd. (2020) Y kuşağının, kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) girişimlerine ve Müşteri İlişkileri Kampanyalarına (CRM) daha olumlu tepkiler verme eğiliminde olduklarına dair bulgulara ulaşmıştır.

Sosyal sorumluluk reklamları, kurumsal sosyal sorumluluk iletişimi, kurumsal sosyal sorumluluk reklamları olarak araştırmalar yapılmıştır. Araştırma sonucunda sosyal reklamların çoğunlukla göstergebilim analizi ve anket tekniklerin kullandığı sonucuna varılmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarında kuşakların sosyal sorumluluk reklamlarına yönelik yaklaşımlarını belirlemek üzere yapılan araştırmaların çok kısıtlı olduğu sonucuna varılmıştır.

4. NÖROPAZARLAMA

İşletmelerin yoğun bir rekabet ortamında yer alması, müşterilerin bilgi düzeylerinin artması ve tüketicilerin sürekli değişkenlik gösteren ihtiyaç ve isteklerine cevap verebilmek adına işletmelerin farklı satış ve pazarlama stratejileri geliştirmelerine neden olmaktadır. Özellikle karmaşık bir yapıya sahip olan tüketici davranışlarını ve tüketici karar verme süreçlerini anlamak pazarlama alanında başarının kilit noktasını oluşturmaktadır (Gedik, 2020:257). İlerleyen teknoloji birçok alanda olduğu gibi pazarlama alanında da çeşitli gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Pazarlama araştırmaları alanında geçmişten günümüze kadar devam eden geleneksel araştırma yöntemlerinin nöro bilimi ile desteklenmesi bilimsel araştırma alanında giderek önem kazanmaya başlamıştır (Gorgiev, 2020).

İktisadın bir alt bilimi olarak değerlendirilen pazarlama da tüketici davranışlarını daha iyi değerlendirebilmek amacıyla sinir bilimin insan beyini üzerinde nöronların tepkileri sonucunda elde ettikleri bulgulardan yararlanmaktadır. Paul Glimcher ve Michael Pratt'ın 1999 yılında maymunların davranışlarını anlamak amacıyla gerçekleştirdikleri deneyde nöroekonomik analizlerde yer almıştır (Akıllıbaş ve Ceylan, 2019:45-46).

Nöroekonomi ve pazarlama karar verme süreçlerini anlama odaklı bir amaç altında birleşmeler dahi pazarlama mesleği nörogörüntüleme tekniklerinin kullanılması konusunda daha az istekli bir yaklaşım sergilemektedir (Vargas-Hernández ve Christiansen, 2014:146). Bu yaklaşım günümüzde hala pazarlama alanında nöro tekniklerin kullanılıp kullanılmaması konusunda ciddi tartışmalar ve görüş ayrılıkları yaşanmaktadır. Bazı pazarlama uzmanları ve akademisyenler nöropazarlama alanında uygulanan tekniklere olumlu baksalar da kullanmayı bilemeyeceklerini iddia etmektedirler. Nöro bilimciler ise pazarlamada bu tekniklerin kullanılmasının etik açıdan doğru olmadığını ileri sürmektedirler (Ural, 2008:422).

Psikofizyoloji, tüketicilerin zihinsel ve bedensel süreçleri arasında ne tür bir ilişki olduğunu daha iyi anlamak için fizyolojik kontroller ile bu kontrollerin sonucu ortaya çıkan fizyolojik tepkilerin ölçülme sürecidir. Psikofizyolojide duygusal tepkileri (*korku, kızgınlık*) ve bilişsel prosesleri (*problem çözme ve karar verme*) içeren psikolojik süreçler yer almaktadır (Ustaahmetoğlu, 2015:156). Pazarlama araştırmacıları, tüketicilerin satın alma süreçlerinin oldukça karmaşık bir yapıya sahip olması nedeniyle bu sürecin çözümü için tek bir disiplinin yetersiz kaldığını fark etmişlerdir. Bu yüzden tüketici davranışı konusunda pazarlamanın yıllardır karşılaştığı bazı önemli sorunları çözüme için multidisipliner bir bakış ile yaklaşmışlardır. Sinir bilimi, psikoloji ve pazarlama disiplinlerinin uygulama ve tekniklerinin birleşmesi sonucu ortaya çıkan bu yeni disiplin "*nöropazarlama*" olarak tanımlanmaktadır (Martiniuc vd., 2022:20; Gorgiev, 2020:73). Nöropazarlamanın disiplinler arası doğası, tüketicilerin daha iyi anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Bu da daha etkili ve verimli pazarlama stratejilerine yol açacaktır.

Nöropazarlama, bireyin pazarlama uyarısına maruz kaldığı durumların psikofizyolojik reaksiyonlarının analiz edilmesi, duygusal ve bilişsel tüketicinin yanıtlarını nesnel ve bilimsel olarak ölçülebilir sonuçlara dayalı olarak

incelemek için kullanılmaktadır (Moses ve Clark, 2020:450). Kararların çoğu sezgisel veya bilinçsiz bir şekilde alınmaktadır. Bu karar sürecinin iyi anlaşılması ile tüketiciyi daha iyi anlaşılmasına ve ihtiyaçlarını daha etkili bir şekilde karşılmasına imkân vermektedir (Alsharif vd., 2021:345). Pazarlamacılar tüketicilerin ihtiyaç, istek ve deneyimlerinde yaratıcılık sağlamak amacıyla çalışmalar sergilemektedir. Fakat işletmeler yoğun rekabet ortamının yaşandığı pazarlarda genellikle yeni ürün ve hizmetlerin yapılanmasında tüketicinin dikkatini ne çektiğini belirleme konusunda başarısız olabilmektedirler (Erdoğan ve Akın, 2023:44). Tüketicilerin satın alma kararlarının açıklanmasında tutum ve davranışlarının uyumsuzluk olabildiği vurgulanmaktadır. Bu sebeple geleneksel pazar araştırmasının eksikliğinin üstesinden gelmek için son yıllarda tüketici pazarlaması analitik odaklı ve veri odaklı hale gelmiştir (Peedikayal, 2023:156).

Tüketicilerin tepkileri ve duyguları kelimelere dökülmeden önce saniyenin milyonda biri gibi süre içinde beyimize yansımaktadır. Bu nedenler pazarlamacılar için gerçeklere aracı olmadan ve sansürlü bir şekilde ulaşmanın yolu olarak tüketicilerin beyinleriyle görüşme olduğu sonucu ortaya çıkmıştır (Lindstrom, 2008:29-30). Şüphesiz müşterinin sadece sosyolojik ve psikolojik profili doğrultusunda elde edilen bilgilerin tek başına yeterli olmadığı bilişsel yönlerinin de dikkate alınması gerekmektedir (Vargas-Hernandez ve Christiansen, 2014:154). Bu nedenle, beyin reaksiyonlarının tüketici karar verme süreçlerini nasıl yansıdığını anlamaya yönelik artan bir ilgi vardır. Tüketicinin bir reklama maruz kaldığında, bir mekânda ve internette alışveriş yaparken, video oyunu oynarken, bir ürün geliştirirken ve benzeri durumlarda ne hissettikleri ve ne düşündüklerini ortaya çıkarmaktadır. Bu prosesleri incelerken beyin ve klinik psikoloji bilimlerinde kullanılan görüntüleme tekniklerinden yararlanılmaktadır. Bu bağlamda nöropazarlama, pazarlama uyaranlarına müşteri davranışını analiz etme doğrultusunda tüketici beyin tepkilerini inceleme süreci olarak bilinmektedir (El Kssaimi ve Develi, 2022:58; Canoğlu ve Yalçın, 2021:2).

Nöropazarlama, pazarlamacıların çeşitli pazarlama uyaranlarına ve bunların yanıtlarına gerçek zamanlı ölçümler yaparak stratejiler geliştirmelerine yardımcı olur (Erdoğan ve Akın, 2023:43). Nöropazarlama, pazar araştırmalarında uygulanan çıkarımsal yaklaşımların aksine, tüketici tepkilerini doğrudan belirlemeye çalışan yöntemlerle açıklamak için kullanılır (Akdoğan, 2022:231). Bu nesnel yaklaşım, pazarlamacıların daha etkili ve verimli stratejiler geliştirilerek, tüketicilerin düşünce süreçlerini daha iyi anlamalarına olanak tanır.

Nöropazarlamaya dair ilk çalışmalar, David Lewis'in 1981 yılında Sussex Üniversitesinin deneysel psikoloji laboratuvarındaki araştırmalarına kadar gitmektedir. Lewis "*biogeridönüş etkili seanslarını*" geliştirerek nöro pazarlamanın temellerini atmıştır (Şık, 2022:78). Lewis 1984 yılında yayınlanan "*Brain Wave Analysis*" adlı makalede deneklerin geleneksel yöntemlerde kültür, sosyal ortam gibi faktörlerden etkilendiğini bu yüzden daha doğrudan ölçüm modellerinin daha anlamlı sonuçlar verebileceğini göstermiştir (Oyman, 2019:26). Nöropazarlama fikri, 1990 yılında Harvard Üniversitesi'ndeki terapistler tarafından oluşturulmuştur. Geleneksel pazarlama yaklaşımı, ürünün tipik özelliklerine ve avantajlarına bağlı olarak, ürün satın alınmadan önce müşteriyi etkileme üzerine odaklanmışken, reklam verenler açısından önemli olan, ürünü bir rafa yerleştirmek yerine müşterinin belleğine yerleştirmektir (Gill ve Singh, 2022:2969). Müşterinin belleğinde yer edinmek için ise tüketicilerin dikkatini daha fazla çekmek gereklidir. Nöropazarlama, bu hedefi gerçekleştirmek üzere ortaya çıkmış ve Amerika Birleşik Devletleri'nde 1998 yılında, pazarlama araştırmacısı Gerald Zaltman ve psikolog Stephen Kosslyn'in "*Pazarlama Aracı Olarak Nöro-Görüntüleme*" başlıklı bir patent başvurusu yapmasıyla somutlaşmıştır (El Kssaimi ve Develi, 2022:59). Bu gelişme, tüketici davranışlarını daha derinlemesine anlamak ve etkili pazarlama stratejileri geliştirmek için nörobilim ve pazarlama disiplinlerinin birleşimi olarak ifade edilmektedir.

Nöro pazarlama uygulamalar son on yıl öncesine kadar saf araştırma alanları olarak görülüyordu ve laboratuvar dışında büyük ölçekte uygulanması ve günlük aktivitelerle ilişkilendirilmesi zor görülüyordu. Bununla birlikte, beyin görüntüleme tekniklerinde (*giyilebilir ve daha az invaziv teknolojiler gibi*) ortaya çıkan yenilikçi çözümler hikâyeyi değiştirdi (Iloka ve Onyeke, 2020:28). Sonraki yıllarda, farklı bağlamlarda insan davranışını analiz etmek ve anlamak için nörobilim (ve onun nörobilimsel yöntemleri) uygulamasında önemli bir artış olduğu gözlenmektedir.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE UYGULANMASI

5.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Araştırmanın amacı, işletmelerin sorumluluk reklamcılığına yönelik farklı mesaj içeriğine sahip (korku, mutluluk ve rasyonel) sosyal sorumluluk reklamlarının X, Y ve Z kuşaklarının algı ve tutumları arasındaki farklılıkların anket, GSR ve Eye Tracking teknikleriyle belirlenmesidir. Araştırmada klasik araştırma

metotlarından olan anketin nöropazarlama yöntemlerinin birlikte kullanılması, katılımcıların bilinçaltı tepkilerini ölçerek daha derinlemesine bir anlayış sağlayabilecektir. Ayrıca anket yöntemiyle toplanan veriler farklı kuşakların sürdürülebilirlik alanında yapılmış kurumsal sosyal sorumluluk, reklamlarına yönelik tutumlarını ortaya koyacaktır. Yapılan çalışmada elde edilen bulgular sonucunda işletmelerin standart mesajlar yerine hedef kitlede yer alan kuşakların özellikleri dikkate alınarak çevresel kurumsal sosyal sorumluluk iletişim stratejilerini daha uygun hale getirmelerine katkı sağlayacaktır.

5.2. Araştırmanın Hipotezleri

Çalışmada X, Y, Z kuşaklarının sosyal sorumluluk reklamlarına karşı yaklaşımlarını ve nöropazarlama cihazlarıyla elde edilen tepkilerini gösteren hipotezler oluşturulmuştur. Çalışmada toplamda dokuz hipotez bulunmaktadır. İlk üç hipotez kuşakların çevreyle ilgili ifadelerle karşı yaklaşımlarını göstermektedir. Dört, beş ve altıncı hipotezler Göz İzleme (Eye Tracking) ölçümüyle elde edilen verilerden oluşturulmuş ve kuşakların sosyal sorumluluk reklamlarına karşı dikkatlerini karşılaştırmaktadır. Yedi, sekiz ve dokuzuncu hipotezler ise Galvanik Deri Tepkisi (GSR) ölçümüyle elde edilmiş ve kuşakların sosyal sorumluluk reklamlarını izlerken uyarılma düzeyleriyle ilgili farklılıkları ortaya koymaktadır. Çalışmanın hipotezleri aşağıdadır;

- H1: X, Y ve Z kuşaklarının çevresel bilgi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- H2: X, Y ve Z kuşaklarının çevresel endişe düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- H3: X, Y ve Z kuşaklarının bilinçli tüketim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- H4: X, Y ve Z kuşaklarının olumlu duygusal reklam çekicilik öğeleri barındıran reklamlara karşı gösterdikleri dikkat düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- H5: X, Y ve Z kuşaklarının olumsuz duygusal reklam çekicilik öğeleri barındıran reklamlara karşı gösterdikleri dikkat düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- H6: X, Y ve Z kuşaklarının rasyonel çekicilik öğeleri barındıran reklamlara karşı gösterdikleri dikkat düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- H7: X, Y ve Z kuşaklarının olumlu duygusal reklam çekiciliğine karşı, uyarılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- H8: X, Y ve Z kuşaklarının olumsuz duygusal reklam çekiciliğine karşı, uyarılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- H9: X, Y ve Z kuşaklarının rasyonel reklam çekiciliğine karşı, uyarılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

5.3. Araştırmanın Örnekleme ve Kısıtları

Bilimsel araştırmalarda, çalışmanın evreni veya ana kütlelerini, araştırma problemine cevap verebilecek tüm katılımcıları içeren grup olarak tanımlanır. Örneklem ise, araştırmacının ana kütlelerden seçtiği ve ana kütleleri temsil etme yeteneğine sahip olan bir alt grup olarak ifade edilir (Altunışık vd., 2010). Bu doğrultuda araştırmanın evrenini, günlük hayatlarında çeşitli şekillerde reklam filmlerine maruz kalmış Türkiye’de yaşayan ve 1965-1980 yılları arasında doğmuş X kuşağı bireyler, 1981-1999 yıllarında doğmuş Y kuşağı bireyler ve 2000 ve 2012 yılları arasında doğmuş Z kuşağı tüketicilerden oluşmaktadır.

Mevcut araştırmada, örneklem büyüklüğü belirlenirken nöropazarlama alanındaki ilgili çalışmalar referans alınmıştır. Göz İzleme çalışmaları ve EEG gibi nöropazarlama yöntemlerinde, reklam filmlerinin etkinliğini %90 doğrulukla ölçmek için 34 katılımcı yeterli bulunmaktadır (Şenduran, 2019; Koşar ve Tor Kadioğlu, 2020:205). Ayrıca, göz izleme tekniği üzerine yapılan araştırmalarda, grup başına ortalama 8 katılımcının yeterli olduğu belirtilmektedir (Goldberg ve Wichansky, 2003). Bu doğrultuda toplam 45 katılımcı (15 X kuşağı, 15 Y kuşağı ve 15 Z kuşağı) Afyonkarahisar’da yaşayan tüketici grupları içerisinde tesadüfi olmayan kolayda örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Böylece nöropazarlama yöntemlerinde önerilen örneklem büyüklüklerine

uygun, farklı tüketici kuşaklarını temsil edebilecek bir katılımcı grubu oluşturulmuştur. Bu sayede araştırma problemine dair daha kapsamlı ve güvenilir bulgulara erişilmesi hedeflenmiştir.

Araştırmanın kısıtları ise reklam seçiminde, belirli bir sektörü ve konuyu temsil eden reklamların tercih edilmesi, çalışmanın kapsamını belirli bir alana ile sınırlamaktadır. Çalışmada temizlik ve hijyen sektöründe faaliyet gösteren üç markanın reklam filmlerinin kullanılması ve katılımcıların ilgisini sürdürmek için iki dakikadan kısa süreli reklamların seçilmesi gerekliliği, çalışmanın metodolojik tercihlerini etkileyen bir başka kısıtlamadır. Farklı sektör ve markaların kullanılması sonuçları farklılaştırabileceği öngörülebilir. Deneysel bir prosedürün gerçekleştirildiği bu çalışmanın en önemli kısıtı gönüllü katılımcıların bulunmasında yaşanan zorluktur. Çalışmada yer alan örnekleme farklı kuşakların yer alması ve özellikle X ve Y kuşağı katılımcıların deney süreci için temkinli yaklaşımları, bu kuşağa ait katılımcı bulması noktasında zorluk yaşanmasına sebep olmuştur. Çalışmanın örnekleminin kolayda örneklem yöntemi ile belirlenmesi olması, araştırmanın genellenebilirliğini sınırlayan bir diğer faktördür.

5.4. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi

Çalışmada anket, GSR, Eye Tracking gibi çeşitli yöntemler kullanılmıştır. Farklı analiz yöntemlerinin birlikte kullanılması sayesinde çalışmanın geçerliliği ve güvenilirliğinin artacağı düşünülmüştür. Sanayileşme ve kentleşme süreçleri, tüketim alışkanlıklarının çeşitlenmesi ve artması gibi faktörler doğal kaynakların azalmasına ve çevresel etkilerin olumsuz yönde artmasına yol açmaktadır. Özellikle iklim değişikliği ve küresel ısınma beraberinde getirdiği iklim krizi ile birlikte çevresel sorunlar toplumun öncelik verdiği konular arasında yer almaktadır (Dwidienawati vd., 2021). Çalışma kapsamında son beş yıl içinde Türkiye’de iklim temalı çevresel sosyal sorumluluk kampanyaları incelenmiştir (Demirbilek vd., 2024:33). Aynı sektörde yer alan markaların çevresel sosyal sorumluluk kampanyalarına ait reklam filmleri, çalışmanın amacı doğrultusunda analiz edilmiştir.

Çalışmada katılımcılara uyarın olarak üç farklı marka ve çekiciliğe sahip çevresel sosyal sorumluluk reklamları seçilmiştir. İlk olarak Omo markasının "*İyilik İçin Kirlenmek Güzeldir*" (<https://www.youtube.com/watch?v=UO4UjmrDNzE>) isimli reklamı incelenmiştir. Omo reklamı aile ve çocuk temalarıyla olumlu duygusal çekicilik üzerine odaklanan bir iletişim stratejisi benimsemektedir (Öztürk ve Bayraktar, 2023). İkinci reklam, Finish markasının "*Suyun Sonu Gözüküyor*" (<https://www.youtube.com/watch?v=LVxoHd-c0sY>) isimli reklamıdır. Bu reklam, su kaynaklarının tükenmesi temasıyla olumsuz duygusal mesaj çekiciliği ve korku çekiciliği oluşturmaktadır (Burç vd., 2021:680). Üçüncü reklam ise, Cif markasının "*Denizlerimiz Temizken Güzel*" (<https://www.youtube.com/watch?v=Uw50deiPfxk>) isimli reklamıdır. Bu reklam rasyonel çekiciliğe sahiptir.

Rasyonel reklam çekiciliği; nesnellik, tüketiciye sağladığı faydalar, kanıt ve mantıksal argümanlar sunarak tutum oluşturmayı hedeflemektedir. Bu tür reklamlar duygulardan ziyade gerçeklere ve bilgiye odaklanır (Aksoy ve Ağaçcı Kitiroğlu, 2023:1520). Bu bağlamda Cif reklamında yer alan "*Peki nedir bu çöp kapar?*" sorusu, bilgilendirici bir üslupla yanıtlanarak tüketicilere mantıklı ve somut bilgiler sunmaktadır. Reklamlar sırasıyla katılımcılara izletilmiş ve aynı anda Göz İzleme ve Galvanik Deri Tepkisi yöntemleriyle veriler toplanmıştır.

Çalışmada kullanılan nöropazarlama tekniklerinden biri Göz İzleme Yöntemi (Eye Tracking) gelmektedir. Bu yöntem bireylerin görsel dikkat dağılımlarını analiz etmek amacıyla göz hareketlerinin izlenmesi sürecini tanımlamaktadır (<https://www.sr-research.com>). Araştırmada RealEye firması tarafından geliştirilen ve web kamerası ile ölçüm yapan bir göz izleme uygulaması kullanılmıştır. RealEye platformu, göz hareketlerini saniyede 60 Hz hızında ölçebilen bir test mekanizması sunmaktadır (Lewandowska, 2024). Bu, göz izleme cihazının her saniye 60 farklı konumu belirleyebildiği anlamına gelmektedir (Farnsworth 2023). Ayrıca göz izleme testlerinin çevrimiçi olarak gerçekleştirilebilmesi ve katılımcıların ek bir cihaza ihtiyaç duymaması, deneyime katılan kişilerin daha rahat bir ortamda bulunmalarını sağlamaktadır.

Çalışmanın diğer bir nöropazarlama tekniği olan Galvanik Deri Tepkisi (GSR), cildin nem seviyesine bağlı olarak değişen elektriksel iletkenliğini ölçen bir yöntemdir (Farnsworth, 2023). Nöropazarlama alanında tüketicilerin pazarlama uyarınlarına verdikleri duygusal tepkileri ve uyarılma düzeylerini belirlemek için kullanılmaktadır (Mancini, 2024). Deney süresince Grove GSR sensörü ATmega328P mikrodenetleyicisine sahip halde bulunan Arduino Uno modülüyle bağlanmıştır. GSR değeri, sensör modülü üzerinde bulunan yüksekteçer ve gerilim bölücü dirençler aracılığıyla 0 ila 5 volt arasında bir gerilim seviyesine dönüştürülmüştür. Arduino'nun tümleşik geliştirme arayüzü (IDE)'nde geliştirilen kod parçacığıyla Arduino

Uno kartının üzerinde yer alan ve GSR'den gelen toplandığı analog pindeki değerler 0 ile 1023 arasında ölçeklendirilerek bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Oluşturulan devre ve bilgisayar arasındaki iletişimin sağlanabilmesi için seri haberleşme hattında 9600 baudrate hızı kullanılmıştır. Elde edilen ham veriler Microsoft Excel aracılığıyla kaydedilmiştir. Excel programında her bir katılımcının belirlenen üç reklama ait ayrı ayrı normalizasyon dağılımları yapılarak ve SPSS Programına aktarılmıştır.

Nöropazarlama teknikleri uygulandıktan sonra her bir kuşağa algılanan çevre bilgisi, çevresel endişe ve bilinçli tüketim ölçeklerini içeren anket formu verilmiştir. Bu yöntemle her kuşağın çevresel farkındalık ve davranışlarına göre reklam içeriklerine verdikleri dikkat ve tepkiler arasındaki fark belirlenmek istenmiştir. Bu sayede farklı çekiciliğe sahip çevresel sosyal sorumluluk reklamlarının farklı kuşaklar üzerindeki etkisi analiz edilerek bu tür reklamların etkinliğinin artırılması amaçlanmıştır.

5.5. Araştırmanın Veri Analiz Yöntemleri ve Güvenilirliği

Kaiser-Meyer-Olkin testi, verilerin faktör analizi için ne kadar uygun olduğunu belirlemek için istatistiksel bir ölçümdür. Test, tüm modeldeki her bir değişken için örnekleme yeterliliğini ölçmektedir (Wikipedia, 2023). Kaiser-Meyer-Olkin değerinin 0.50 ve üzerinde olması gerekmektedir. Kaiser-Meyer-Olkin ≤ 0.50 olması durumunda veri grubunun faktörleşmeyeceği öne sürülmektedir (Şimşek ve Yay, 2022). Bartlett testi ise eş varyanslılığı, yani birden fazla numunenin eşit varyansa sahip popülasyonlardan gelip gelmediğini test etmek için kullanılmaktadır (Sutradhar, 1996).

Çalışmada KMO değeri 0,54 Barlett testi ise 168,8 bulunmuştur. Elde edilen sonuçlar örneklem hacminin yeterli olduğu ve faktör analizinin uygulanabilir olduğunu göstermektedir. Tablo 3, çevre bilincinin tüketicilerin gözünden değerlendirilmesine yönelik ifadelerle ilişkin faktör analizi sonuçlarını içermektedir. Faktör analizi sonucunda değişkenlerin toplam varyansın %52.14'ünü açıklayan 3 faktör altında toplandığı görülmektedir.

3 ifadeden oluşan ve katılımcıların daha çok çevre bilgisini ölçen ifadelerin yer aldığı “*Algılanan Çevre Bilgisini*” oluşturan faktörün aritmetik ortalaması 4,15'dir. Yine 3 ifadeden oluşan ve katılımcıların çevreye duydukları endişeyi gösteren “*Çevresel Endişe*” faktörünün aritmetik ortalaması 4,52'dir. 6 ifadeden oluşan ve katılımcıların çevreyi koruma amacıyla gösterdikleri bilinçli tüketimi gösteren “*Bilinçli Tüketim*” faktörünün aritmetik ortalaması ise 3,97'dir. Buna göre katılımcılar anket içerisinde en fazla “*Çevresel Endişe*” faktöründeki ifadelerle katılmışlardır. Ayrıca ankette; “*Su kirliliğinin acil önlem alınması gereken önemli bir sorun olduğunu düşünüyorum*” ifadesi en fazla desteklenen görüş olurken, “*Çevreyi korumak için plastik kullanmaktan kaçınıyorum*” ifadesi en az destek verilen ifadeyi ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Faktör Analizi

Faktörler	İfadeler	1	2	3	Ortalama
Algılanan Çevre Bilgisi (AÇB)	İklim değişikliği hakkında bilgi sahibiyim	0,689			4,24
	Karbon ayak izinin ne olduğunu biliyorum	0,855			3,75
	Geri dönüşüm hakkında bilgi sahibiyim	0,681			4,46
Çevresel Endişe (ÇE)	Hükümetler ekonomiden ziyade çevre konularına öncelik vermeli		0,550		4,15
	Su kirliliğinin acil önlem alınması gereken önemli bir sorun olduğunu düşünüyorum		0,891		4,86
	Hava kirliliğinin sağlık üzerindeki etkilerinden endişe duyuyorum		0,611		4,55
Bilinçli Tüketim (BT)	Çevreyi korumak için plastik kullanmaktan kaçınıyorum			0,521	3,64
	Geri dönüşüm sağlamak için plastik ürünleri, metal ürünleri ve kâğıtları ayrı ayrı geri dönüşüm kutularına atarım			0,403	3,97
	Belgeleri kâğıda yazdırmak yerine bilgisayarda okumayı tercih ederim			0,670	3,86
	Çevreyi korumak için günlük aktivitelerimde su tasarrufu yapmayı önemserim			0,762	4,35
	Sürdürülebilir bir çevre için toplu taşımayı tercih ederim			0,683	3,86
	Gereksiz enerji kullanımını önlemek için ışıklı ve elektrikli cihazları sadece ihtiyaç duyulduğunda kullanırım			0,602	4,11
Faktörlere İlişkin Aritmetik Ortalama Değerleri		4,15	4,52	3,97	
Toplam Varyansı Açıklama Oranı		52,147			
Kaiser-Meyer-Olkin (Örneklem Yeterliliği)		0,549			
Bartlett Testi Ki-Kare Değeri		168,803			
Anlamlılık Düzeyi		0,000*			

* p<0.001

Güvenilirlik analizinde iç tutarlılık yöntemiyle hesaplanan Alfa Modeli (Cronbach Alpha Coefficient) kullanılmıştır. Çalışmanın Cronbach Alpha değeri 0,647 olarak hesaplanmıştır. Buna göre ölçeğin güvenilirlik katsayısı yüksektir.

5.6. Araştırmanın Bulguları

Araştırma ile elde edilen bulguları konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından “*Kurumsal Sosyal Sorumluluk Reklamlarına İlişkin Demografik Değerler*” ve “*Kurumsal Sosyal Sorumluluk Reklamlarına İlişkin Değerlerin Kuşaklara Göre Karşılaştırılması*” olarak iki alt başlıkta ele alınabilir.

5.6.1. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Reklamlarına İlişkin Demografik Değerler

Ankete 45 kişi katılmıştır. İlgili katılımcıların cinsiyet, gelir düzeyi, eğitim düzeyi ve yaş gibi demografik bilgileri Tablo 4’de detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 4. Katılımcıların Demografik Özellikleri

	Değişkenler	N	%
Cinsiyet	Kadın	22	48,9
	Erkek	23	51,1
	Toplam	45	100
Gelir	10.000 ve altı	16	35,6
	10.001-20.000	8	17,8
	20.001-30.000	3	6,7
	30.001-40.000	4	8,9
	40.001-50.000	11	24,4
	50.001 ve üstü	3	6,7
	Toplam	45	100
Eğitim Düzeyi	İlköğretim	1	2,2
	Lise	10	22,2
	Ön Lisans	10	22,2
	Lisans	8	17,8
	Lisansüstü	16	35,6
	Toplam	45	100
Yaş	0-24 (Z kuşağı)	15	33,3
	25-44 (Y kuşağı)	15	33,3
	45-64 (X kuşağı)	15	33,3
	Toplam	45	100

Ankete katılanların %48,9’u kadınlardan, %51,1’i erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların cinsiyet dağılımlarının birbirine yakın seviyelerde olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaklaşık %35’i aylık 10.000 ve altı gelire sahiptir. Yine katılımcıların yaklaşık %35’i lisansüstü eğitimi bulunmaktadır. Çalışma X, Y ve Z kuşakları üzerinde gerçekleştirildiği için katılımcılar bu kuşaklar arasından eşit sayıda seçilmişlerdir.

5.6.2. Kurumsal Sosyal Sorumluluk Reklamlarına İlişkin Değerlerin Kuşaklara Göre Karşılaştırılması

Kurumların sosyal sorumluluk reklamlarına ilişkin değerlerin kuşaklara göre karşılaştırılması kapsamında farklı kuşakların çevresel ifadelerini karşılaştıran Varyans Analizinden yararlanılmıştır.

Tablo 5. Kuşaklara Göre Çevresel İfadeleri Karşılaştıran Varyans Analizi

	Faktörler	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	Anlamlılık
Algılanan Çevre Bilgisi (AÇB)	X Kuşağı	15	3,93	0,669	0,172	0,360
	Y Kuşağı	15	4,24	0,771	0,199	
	Z kuşağı	15	4,28	0,754	0,194	
Çevresel Endişe (ÇE)	X Kuşağı	15	4,28	0,517	0,133	0,050
	Y Kuşağı	15	4,66	0,377	0,097	
	Z kuşağı	15	4,62	0,434	0,112	
Bilinçli Tüketim (BT)	X Kuşağı	15	3,81	0,548	0,141	0,274
	Y Kuşağı	15	3,94	0,749	0,193	
	Z kuşağı	15	4,15	0,390	0,100	

Tablo 5'e göre X,Y ve Z kuşaklarının Algılanan Çevre Bilgisi, Çevresel Endişe ve Bilinçli tüketim konusundaki görüşleri karşılaştırılmaktadır. Elde edilen verilere göre Algılanan Çevre Bilgisi en yüksek olan kuşak Z kuşağıdır (4,28). En az olan kuşak ise X kuşağıdır (3,93). Varyans Analizi sonuçlarına göre bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir ($0,050 < 0,360$). Bu nedenle "*H1: X, Y ve Z kuşaklarının çevresel bilgi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır*" hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 5'e göre kuşaklar arasında çevresel endişesi en yüksek olan kuşak Y kuşağıdır (4,66). En az çevresel endişe duyan kuşak ise X kuşağıdır (4,28). Bu kuşakların çevresel endişe düzeyleri istatistiksel olarak da anlamlıdır ($0,05 \leq 0,05$). Bu nedenle "*H2: X, Y ve Z kuşaklarının çevresel endişe düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır*" hipotezi kabul edilmiştir.

Bilinçli tüketim faktörüne bakıldığında en fazla bilinçli tüketimin Z kuşağı tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir (4,15). En az bilinçli tüketim yapan grup ise X kuşağıdır (3,81). Kuşaklar arasında bilinçli tüketim konusunda farklılıklar olmakla birlikte bu farkların istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmüştür ($0,05 < 2,27$). Bu nedenle "*H3: X, Y ve Z kuşaklarının bilinçli tüketim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır*" hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 6. Kuşakların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Reklamlarına Karşı Gösterdikleri Dikkat Değerlerini Karşılaştıran Varyans Analizi

	Faktörler	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	Anlamlılık
Olumlu Duygusal Çekicilik Dikkat Değeri (Omo Reklamı)	X Kuşağı	15	0,35	0,072	0,018	0,622
	Y Kuşağı	15	0,35	0,142	0,036	
	Z kuşağı	15	0,39	0,140	0,036	
Olumsuz Duygusal Çekicilik Dikkat Değeri (Finish Reklamı)	X Kuşağı	15	0,38	0,060	0,15	0,016
	Y Kuşağı	15	0,30	0,070	0,18	
	Z kuşağı	15	0,30	0,121	0,31	
Rasyonel Çekicilik Dikkat Değeri (Cif Reklamı)	X Kuşağı	15	0,35	0,074	0,019	0,607
	Y Kuşağı	15	0,33	0,075	0,019	
	Z kuşağı	15	0,32	0,089	0,023	

Tablo 6'da ise kuşakların reklamlara karşı gösterdikleri dikkat değerlerini karşılaştıran Varyans Analizi gösterilmektedir. Elde edilen verilere göre olumlu duygusal çekiciliğe sahip (Omo reklam) reklam filmini en dikkatli biçimde Z kuşağı izlemiştir. Ancak diğer gruplarla arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($0,05 < 0,62$). Bu nedenle "*H4: X, Y ve Z kuşaklarının olumlu duygusal çekicilik öğeleri barındıran reklamlara karşı gösterdikleri dikkat düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır*" hipotezi reddedilmiştir.

Olumsuz duygusal çekiciliğe sahip (Finish reklamını) en dikkatli izleyen kuşak X kuşağıdır (0,38). Bu kuşağın diğer gruplara göre dikkat değerleri istatistiksel olarak da farklıdır ($0,01 < 0,05$). Bu nedenle "*H5: X, Y ve Z kuşaklarının olumsuz duygusal çekicilik öğeleri barındıran reklamlara karşı gösterdikleri dikkat düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır*" hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 6'a göre rasyonel reklam çekiciliğine sahip Cif reklamını en dikkatli izleyen grup X kuşağıdır. Ancak bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir ($0,05 < 0,60$). Bu nedenle "H6: X, Y ve Z kuşaklarının rasyonel çekicilik öğeleri barındıran reklamlara karşı gösterdikleri dikkat düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi reddedilmiştir

Tablo 7. Kuşakların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Reklamlarına Yönelik GSR Değerlerini Karşılaştıran Varsans Analizi

	Faktörler	N	Ortalama	Standart Sapma	Standart Hata	Anlamlılık
Olumlu Duygusal Çekicilik GSR Değeri (Omo Reklamı)	X Kuşağı	15	0,42	0,133	0,034	0,953
	Y Kuşağı	15	0,41	0,157	0,040	
	Z kuşağı	15	0,43	0,145	0,037	
Olumsuz Duygusal Çekicilik GSR Değeri (Finish Reklamı)	X Kuşağı	15	0,43	0,143	0,037	0,871
	Y Kuşağı	15	0,40	0,141	0,036	
	Z kuşağı	15	0,41	0,151	0,039	
Rasyonel Çekicilik GSR Değeri (Cif Reklamı)	X Kuşağı	15	0,45	0,058	0,015	0,794
	Y Kuşağı	15	0,44	0,144	0,037	
	Z kuşağı	15	0,47	0,119	0,030	

Tablo 7'de kuşaklar arasındaki Galvanik Deri Tepkisi (GSR) değerlerini karşılaştıran Varyans analizi yer almaktadır. Tabloya göre tüm reklam türlerinde kuşakların Galvanik Deri Tepkisi (GSR) değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu nedenle; "H7: X, Y ve Z kuşaklarının olumlu duygusal çekiciliğe karşı, uyarılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi ile "H8: X, Y ve Z kuşaklarının olumsuz duygusal reklamlara karşı, uyarılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır" hipotezi ve "H9: X, Y ve Z kuşaklarının rasyonel reklamlara karşı, uyarılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır" hipotezlerinin tamamı reddedilmiştir.

5.6.3. Hipotez Sonuçları

Araştırma kapsamında dokuz adet hipotez oluşturulmuştur. Söz konusu hipotezler ve sonuçları Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8. Hipotez Sonuçları Tablosu

H1: X, Y ve Z kuşaklarının çevresel bilgi düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.	Reddedildi
H2: X, Y ve Z kuşaklarının çevresel endişe düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul Edildi
H3: X, Y ve Z kuşaklarının bilinçli tüketim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.	Reddedildi
H4: X, Y ve Z kuşaklarının olumlu duygusal çekicilik öğeleri barındıran reklamlara karşı gösterdikleri dikkat düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.	Reddedildi
H5: X, Y ve Z kuşaklarının olumsuz duygusal çekicilik öğeleri barındıran reklamlara karşı gösterdikleri dikkat düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.	Kabul Edildi
H6: X, Y ve Z kuşaklarının rasyonel çekicilik öğeleri barındıran reklamlara karşı gösterdikleri dikkat düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.	Reddedildi
H7: X, Y ve Z kuşaklarının olumlu duygusal çekiciliğe sahip reklamlara karşı, uyarılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.	Reddedildi
H8: X, Y ve Z kuşaklarının olumsuz duygusal çekiciliğe sahip reklamlara karşı, uyarılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.	Reddedildi
H9: X, Y ve Z kuşaklarının rasyonel çekiciliğe sahip reklamlara karşı, uyarılma düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.	Reddedildi

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; H2 ve H5 hipotezleri kabul edilmiş, diğer hipotezler ise reddedilmiştir.

6. SONUÇ

Son yıllarda ortaya çıkan ve toplumun geniş bir kesimini etkileyen çevre sorunları ile sosyal problemler, X, Y ve Z kuşaklarının bu konulara karşı duyarlılığını artırmıştır. Bu duyarlılık, tüketicilerin satın alma kararlarını etkileyen önemli bir faktör haline gelmiştir. İşletmeler, hedef kitlelerine etkili bir şekilde ulaşmak için bu kuşakların farklı özelliklerini, değerlerini ve beklentilerini iyi tanımalıdır. Bu anlayış sayesinde, firmalar hedef pazarlarındaki tüketici kesimleriyle daha etkili ve anlamlı bir iletişim kurarak, müşteri sadakatini artırma ve

marka imajını güçlendirme fırsatına sahip olacaklardır. Böylece rekabet avantajı elde etmeleri mümkün hale gelecektir. Bu doğrultuda, işletmelerin hedef kitlesinin büyük bir bölümünü oluşturan X, Y ve Z kuşağına ait bireylerin çevreye yönelik tutumları ve farklı çekiciliklere sahip kurumsal sosyal sorumluluk reklamlarına verdikleri tepkiler, anketler, Galvanik Deri Tepkisi (GSR) ve Göz İzleme (Eye Tracking) yöntemleri kullanılarak belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; katılımcılar çevre bilincinin tüketicilerin gözünden değerlendirilmesine yönelik faktörlerden en fazla “Çevresel Endişeyle” ilgili ifadelerle katılmaktadır. Tüketicilerin en fazla katıldıkları madde “*Su kirliliğinin acil önlem alınması gereken önemli bir sorun olduğunu düşünüyorum*” ifadesidir. Algılanan “Çevre Bilgisi” ve “Bilinçli Tüketim” faktörlerinin aritmetik ortalaması yüksektir. Buna göre katılımcıların çevre konusunda bilinçli oldukları ve konuyla ilgilendikleri söylenebilir. Kurumsal sosyal sorumluluk reklamlarına ilişkin değerlerin karşılaştırılması yapıldığında kuşaklar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı gözlemlenmektedir. Algılanan çevre bilgisinde Z kuşağı (4,28), Çevresel endişe konusunda Y kuşağı (4,66), Bilinçli tüketim konusunda da yine Z kuşağı (4,15) en yüksek aritmetik ortalamaya sahiptir.

Çalışmadan elde edilen diğer bir sonuca göre; olumsuz duygusal öğeler barındıran olumsuz duygusal çekicilik (Finish reklamı) reklam filmini en dikkatli izleyenler X kuşağındadır (0,38). Bu kuşağın diğer gruplara göre dikkat değerleri istatistiksel olarak da farklıdır ($0,01 < 0,05$). Dolayısıyla olumsuz mesajlara en dikkat eden kuşak 1965 ve 1980 yılları arasında doğanların oluşturduğu X kuşağıdır. Y ve Z kuşakları ise bu reklamları aynı dikkatle izlemişlerdir.

Çalışmada araştırılan diğer bir konu ise kuşakların farklı çekiciliğe sahip kurumsal sosyal sorumluluk reklamları izlerken Galvanik Deri Tepkilerindeki farklılıktır. Bu değer, kuşakların farklı çekiciliğe sahip reklamları izlerken uyarılma düzeyleri arasında farklılık olup olmadığını ortaya koyacaktır. Elde edilen sonuçlara göre X, Y ve Z kuşaklarının farklı çekiciliğe sahip reklamlara yönelik Galvanik Deri Tepkisi (GSR) değerleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Araştırmadan elde edilen sonuçlar literatürdeki alan diğer çalışmalardan bazı farklılıklar barındırmaktadır. Örneğin Titko vd. (2021) yaptıkları çalışmada yaşlı kuşakların kurumsal sosyal sorumluluğa genç bireylerden daha fazla önem verdiğini bulmuştur. Ancak bu çalışmada tüm kuşakların sosyal sorumluluk bilinçlerinin yakın olduğu, istatistiksel olarak aralarında bir farklılık bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Lee ve Haley (2020) Y kuşağının, Baby Boomers ve X kuşağı gibi eski nesillere kıyasla kurumsal sosyal sorumluluk reklamlarına daha olumlu tepkiler verdiğini ortaya koymuştur. Yapılan bu çalışmada ise özellikle olumsuz reklam çekiciliği sahip çevresel sosyal sorumluluk reklamlarını en dikkatli şekilde izleyenlerin X kuşağından olduğu görülmüştür. Anuar ve Mohamad (2020) Y kuşağının, kurumsal sosyal sorumluluk girişimlerine daha olumlu yaklaştığına dair bulgulara ulaşmıştır. Ancak çalışmada tüm kuşakların çevre bilgisi ve bilinçli tüketim kalıplarının birbirlerine yakın olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde X, Y ve Z kuşaklarının çevre bilinçlerinin birbirine yakın olduğu ve olumlu, olumsuz ve rasyonel mesaj çekiciliğine sahip çevresel kurumsal sosyal sorumluluk reklamlarından benzer oranda etkilendikleri görülmüştür. Buna karşın olumsuz reklam çekiciliğine sahip sosyal sorumluluk reklamlarını en dikkatli izleyen grubun X kuşağı olduğu görülmüştür. Katılımcıların en önem verdikleri sosyal sorun su kirliliği olduğu anlaşılmıştır. Yine “Çevreyi korumak için plastik kullanmaktan kaçınırım” ifadesi ise en az katılan görüş olmuştur.

Bu çalışmadan elde edilen veriler ışığında gelecek çalışmalar için bazı önerilerde bulunulabilir. Sonraki araştırmalarda, farklı sektörlerde yapılmış reklamlar veya web sayfaları uyarıcı olarak tercih edilebilir. Ayrıca bilginin işlenmesi üzerinde etkisi olduğu düşünülen farklı demografik özellikler (*cinsiyet, eğitim düzeyi, sosyoekonomik durum gibi*) ve kişilik özelliklerine (*dışa dönüklük, nevrotiliklik, açıklık gibi*) bağlı olarak spesifik olarak seçilmiş tek bir kuşağın (*örneğin Z kuşağı*) tepkilerini belirlemeye yönelik araştırmalar yapılabilir. Bu çalışmaların kapsamı genişletilerek kültürel farklılıklar ve medya kullanım alışkanlıkları gibi değişkenlerin de dahil edilmesi elde edilen bulguların daha kapsamlı ve genellenebilir olmasını sağlayabilir. Ayrıca farklı sosyal sorumluluk alanlarını içeren (*örneğin cinsiyet eşitliği, eğitim veya engellilere yönelik*) reklamlara yönelik tepkiler ve davranışlar üzerindeki etkilerini inceleyen deneysel çalışmalar da gerçekleştirilebilir. Bu tür çalışmalar hem akademik literatüre katkı sağlayacak hem de pazarlama ve reklamcılık sektöründe stratejik kararlar almak için değerli bilgiler sunacaktır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “en az iki dış hakem” ve “çift taraflı körleme” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazarlar, dergiye imzalı “Telif Devir Formu” belgesi göndermişlerdir. **Bu araştırmanın yapılması ile ilgili olarak Afyon Kocatepe Üniversitesi Etik Komisyonundan 26/06/2024 tarih ve 2024/216 sayılı “Etik İzni Belgesi” alınmıştır.** / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. **Regarding the conduct of this research, an “Ethics Permission Certificate” dated 26/06/2024 and numbered 2024/216 was obtained from the Ethics Committee of the Afyon Kocatepe University.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

KAYNAKÇA

- ACILIOĞLU, İnan (2015), **İş'te Y Kuşağı**, Elma Yayınevi, Ankara.
- AHMAD, Naveed, ULLAH, Zia, MAHMOOD, Asif, ARİZO-MMONTES, Antonio, VEGA-MUÑOZ, Alejandrero, HAN, Heesup ve SCHOLZ, Miklas (2021), “*Corporate Social Responsibility at the Micro-Level as a “New Organizational Value” for Sustainability: Are Females More Aligned towards It?*” **International Journal Of Environmental Research And Public Health**, 18(9), 4608.
- AKDOĞAN, Çağatay (2022), “*Tüketici Davranışı ve Nöropazarlama*”, **Tüketici Davranışları-I: Güncel Akademik Çalışmalar** (Ed. Davut Karaman), Eğitim Yayınları, Konya, ss.221-253.
- AKILLIBAŞ, Erman ve CEYLAN, Kutalmış Emre (2019), “*Nöropazarlama Perspektifinden Tüketici Beynine Yapılan Yolculuk*”, **Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi**, S.3(2), ss.43-58.
- AKSOY, Ramazan ve AĞAÇCI KİTİROĞLU, Leyla (2023), “*Sosyal Reklam Çekicilikleri ile Tutum ve Reklam İlgilenimi İlişkisine Yönelik Kavramsal Bir İnceleme*”, **Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi**, S.6(11), ss.1515-1532.
- AKYILDIZ, Serdar (2020), “*Sosyal Medyanın Tüketici Satın Alma Karar Sürecine Etkisi: Kozmetik Sektöründe Kuşaklar Arası Farklılıklar Üzerine Bir Araştırma*”, **Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi Bilişim Enstitüsü, Ankara.
- ALSHARIF, Ahmed H., SALLEH, Nor Zafir Md, BAHARUN, Rohaizat ve YUSOFF, Effandi (2021), “*Consumer Behaviour Through Neuromarketing Approach*”, **Journal of Contemporary Issues in Business and Government**, S.27(3), ss.344-354.
- ALTUNIŞIK, Remzi, COŞKUN, Recai, BAYRAKTAROĞLU, Serkan ve YILDIRIM, Engin (2010), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı**, Sakarya Yayıncılık, Adapazarı.
- ALTUNTUĞ, Nevriye (2012), “*Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profili*”, **Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, S.4(1), ss.203-212.
- ANBAR, Adem (2020), “*Kuşaklar ve Kuşakların Finansal Eğilimleri*”, **İktisadi ve İdari Bilimlerde Akademik Çalışmalar** (Ed. Zafer Gölen, Yüksel Akay Unvan, Sevilay Özer), İvpe Yayınları, Cetinje-Montenegro, ss.95-118.

- ANUAR, Marhana Mohamed, MOHAMAD, Osman ve OMAR, Maznah Wan (2020), “*Millennials’ Response Toward Cause-Related Marketing Advertisements Via Social Media and Magazines: Which is More Effective?*”, **Eurasian Business Perspectives: Proceedings of the 23rd Eurasia Business and Economics Society Conference**, Springer International Publishing, New York (US), ss.239-250.
- ARSLAN, Aykut ve STAUB, Selva (2015), “*Kuşak Teorisi ve İç Girişimcilik Üzerine Bir Araştırma*”, **Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.6(11), ss.1-24.
- BALI, Selçuk ve CİNEL, Mehmet Ozan (2011), “*Bir Rekabet Aracı Olarak Kurumsal Sosyal Sorumluluk*”, **Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, S.2(4), ss.45-60.
- BATHMANATHAN, Vathana, RAJADURAI, Jegatheesan ve SOHAIL, M. Sadiq (2018), “*Generational Consumer Patterns: A Document Analysis Method*”, **Global Business and Management Research**, S.10(3), ss.958-970.
- BAXLEY, Amy Marie (2021), “*Generational Learning Styles: A Phenomenology*”, **Doctoral Dissertation**, Liberty University, Virginia (US).
- BEKMEZCİ, Mustafa (2017), “*Nesillerin Karşılaştırılması ve İş Dünyasında 'Y' Kuşağına Kuramsal Bir Bakış*”, **Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi**, S.4(7), ss.101-111.
- BIELIŃSKA-DUSZA, Edyta (2022), “*The Motivation of Generations—What Drives Generation X, Y, Z*”, **Journal of Human Resources Management Research**, S.(2022), ss.1-14.
- BRISTOW, Jennie (2015), **Baby Boomers and Generational Conflict**, Palgrave Macmillan Press, London.
- BURÇ, Mehmet, BAŞAKCI, Derya ve KOÇER, Mustafa (2021), “*Reklamlarda Korku Çekiciliği Unsurunun Kullanılması: Televizyon Reklamlarına Yönelik Bir Analiz*”, **Erciyes İletişim Dergisi**, S.8(2), ss.665-690.
- BUSINESSINSIDER (2021), “*Sustainability*”, **Businessinsider Kurumsal Web Sayfası**, (tarihsiz), <https://www.businessinsider.com/sustainability> (Erişim Tarihi: 25.05.2022).
- CANOĞLU, Meltem ve YALÇIN, Zübeyde (2021), “*Nöropazarlama Araştırması: Bir Sınıflandırma Şeması ve Literatür İncelemesi*”, **25. Pazarlama Kongresi Bildiriler Kitabı** (Ed. Alper Özer), 30 Haziran – 2 Temmuz 2021 – Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara, ss.(1-15).
- CİF TÜRKİYE (tarihsiz), “*Denizlerimiz #TemizkenGüzel*”, **Youtube Kurumsal Web Sayfası** (Video), <https://www.youtube.com/watch?v=Uw50deiPfxk> (Erişim Tarihi: 03.04.2023).
- CONE COMUNICACION, (2017), “*2017 Cone Communication CSR Study*”, <https://www.cbd.int/doc/case-studies/inc/cs-inc-cone-communications-en.pdf> (Erişim Tarihi: 20.05.2022).
- CYRIL DE RUN, Ernest ve TING, Hiram (2013), “*Generational Cohorts and Their Attitudes Toward Advertising*”, **Market-Tržište**, S.25(2), ss.143-160.
- ÇETİNKAYA, Nur Çağlar (2019), “*Ürün Konumlandırmanın Ankara ve Çankırı’da Yerleşik X, Y, Z Kuşaklarındaki Satınalma Niyetlerine Etkisinin Ölçülmesine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Araştırma*”, **Doktora Tezi**, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- DEMİRBILEK, Ezgi Zengin, ŞAHİN, Derya ve AYDINLIOĞLU, Ömer (2024), “*İklim Kriziyle Mücadelede Bir İletişim Aracı Olarak Sosyal Sorumluluk Kampanyaları: Türkiye Örneği*”, **İklim İletişimi** (Ed. Zekiye Tamer Gencer), Eğitim Yayınevi, Ankara, ss.23-42.
- DEMİREL, Zümrüt Hatun (2021), “*Çalışma Hayatında Geleceğin İnsan Kaynağı: Alfa Kuşağı*”, **OPUS International Journal of Society Researches**, 2021, 18.Yönetim ve Organizasyon Özel Sayısı, ss.1796-1827.
- DOBROWOLSKI, Zbysław, DROZDOWSKI, Grzegorz ve PANAIT, Mirela (2022), “*Understanding the Impact of Generation Z on Risk Management a Preliminary Views on Values, Competencies, and Ethics of the Generation Z in Public Administration*”, **International Journal of Environmental Research and Public Health**, S.19(7), ss.(3868).

- DWIDIENAWATI, Diena, ABDINAGORO, Sri Bramantoro, GANDASARI, Dyah ve TJAHAJANA, David (2021), “Do Generation Y and Z Really Concern About Environmental Issues?”, **IOP Conference Series: Earth and Environmental Science**, S.729, ss.1-8.
- EL KSSAIMI, Fatima Zahrae ve DEVELİ, Evrim İldem (2022), “Neuro-Marketing's Perspective on Consumer Behavior”, **Journal of Industrial Policy and Technology Management**, S.5(1), ss.57-73.
- ERDOĞAN, Zeynep ve AKIN, Murat (2023), “Pazarlama Stratejisi ve Uygulamalarına Güncel Bir Yaklaşım: Nöropazarlama”, **Güncel İşletme Yönetimi Yaklaşımları: Teori ve Uygulamalar** (Ed. Sabiha Kılıç, Eyyüp Ensari Şahin), Gazi Kitapevi, Ankara, ss.43-71.
- FARNSWORTH, Bryn (2023), “10 Most Used Eye Tracking Metrics and Terms”, **Imotions Kurumsal Web Sayfası**, <https://imotions.com/blog/learning/10-terms-metrics-eye-tracking/> (Erişim Tarihi: 10.01.2024).
- FINISH TÜRKİYE (tarihsiz), “Finish Suyun Sonu Görüyor #Kapatalım Muslukları”, **Youtube Kurumsal Web Sayfası** (Video), <https://www.youtube.com/watch?v=LVxoHd-c0sY> (Erişim Tarihi: 03.04.2023).
- FISHMAN, Ann Arnof (2016). “How Generational Differences Will Impact America’s Aging Workforce: Strategies For Dealing With Aging Millennials, Generation X and Baby Boomers”, **Strategic Hr Review**, S.15(6), ss.250–257.
- GEDİK, Yasemin (2020), “Nöropazarlama ve Nöropazarlama Araçları: Teorik Bir Çerçeve”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.11(2), ss.251-267.
- GILL, Rupali ve SINGH, Jaiteg (2022), “A Study of Neuromarketing Techniques for Proposing Cost Effective Information Driven Framework for Decision Making”, **Materials Today: Proceedings**, S.49, ss.2969-2981.
- GOLDBERG, John, Have ve WICHANSKY, Anna M. (2003), “Eye Tracking in Usability Evaluation: A Practitioner's Guide”, **The Mind's Eye** (Ed. Ralph Radach, Jukka Hyona, Heine Deubel), Elsevier Publisher, Amsterdam (The Netherlands), ss.493-516.
- GORGIEV, Anka (2020), “Revolution in Marketing: Using Intentions and Willingness as Behavioral Indicators for Adopting Neuromarketing”, **Doctoral Dissertation**, University of Sheffield, Sheffield (UK).
- GÖKSEL, Aykut ve GÜNEŞ, Gülden (2017), “Kuşaklar Arası Farklılaşma: X ve Y Kuşaklarının Örgütsel Sessizlik Davranışı Bağlamında Analizi”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.19(3), ss.807-828.
- GÜLMEZ, Murat ve İNAN, Hilal (2020), “Kurumsal Sosyal Sorumluluk İletişimi ve Türkiye’deki Yeri Üzerine Kavramsal Bir Çalışma”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.29(3), ss.29-48.
- GÜMÜŞ, Murat ve ÖKSÜZ, Burcu (2009), “İtibar Sürecinde Kilit Rol: Kurumsal Sosyal Sorumluluk İletişimi”, **Yaşar Üniversitesi E-Dergisi**, S.4(14), ss.2129-2150.
- GÜRBÜZ, Sait (2015), “Kuşak Farklılıkları: Mit mi, Gerçek mi?”, **İş ve İnsan Dergisi**, S.2(1), ss.39-57.
- HAN, Joon Hye, GRIMES, Anthony ve DAVIES, Gary (2023), “When Pretesting Corporate Social Responsibility Advertising Can Mislead: Feelings vs Attitudes”, **Corporate Communications: An International Journal**, S.28(6), ss.924-942.
- HOWE, Neil, ve STRAUSS, William. (2000). **Millennials Rising: The Next Great Generation**. New York: Vintage Books.
- ILOKA, Chiemelie Benneth ve ONYEKA, Kenechi John (2020), “Neuromarketing: A Historical Review”, **Neuroscience Research Notes**, S.3(3), ss.27-35.
- KARTAL, Abdulvahap ve TATLI, Erdem (2020), “Yeşil Reklamların Z Kuşağı Tüketicilerin Satın Alma Kararları Üzerine Etkisi”, **Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.6(1), ss.208-224.
- KOÇER, Sevim ve AYSEL, Aysu (2019), “Kuşakların Tüketim Davranışlarındaki Farklılıklar Üzerine Bir İnceleme”, **Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi**, S.14, ss.77-105.
- KOŞAR, Alaiddin ve TOR KADIOĞLU, Cansu (2020), “Türkiye’de Nöropazarlama Alanındaki Lisansüstü Tezlerin İçerik Analizi Yöntemiyle İncelenmesi”, **Yönetim, Liderlik ve Pazarlama** (Ed. Serkan Gün), İksad Yayınevi, Ankara, ss.191-212.

- KOTLER, Philip ve ARMSTRONG, Gary (2018), **Principles of Marketing**, Pearson Education Limited Press, London (UK), 17th Edition.
- KOTLER, Philip ve LEE, Nancy (2008), **Kurumsal Sosyal Sorumluluk** (Çev. Sibel Kaçamak), MediaCat Kitapları, İstanbul, 2. Basım.
- KÖLGELİER, Yelda Özlem (2022), “*Sosyal Sorumluluk Reklamlarını Aristo’nun İkna Modeliyle Okumak*”, **İkna Odaklı Reklam** (Ed. Yelda Özlem Kölgeliler, Gül Dilek Türk), Kriter Yayınevi, İstanbul, ss.119-161.
- LANCASTER, Lynne C. ve STILLMAN, David (2002). **When Generations Collide: Who They Are. Why They Clash. How To Solve The Generational Puzzle At Work**. New York: Harper Business.
- LEE, Yoon Joo ve HALEY, Eric (2019), “*Role of Variability in Cultural Dimensions Across Generations in the Context of CSR Advertising in an East Asian Market*”, **International Journal of Advertising**, S.38(1), ss.116-138.
- LEWANDOWSKA, Beata (2024), “*What is Eye-Tracking?*”, **Realeye Kurumsal Web Sayfası**, <https://www.realeye.io/blog/126-what-is-eye-tracking-and-how-does-it-work> (Erişim Tarihi: 11.09.2023).
- LINDSTROM, Martin (2008), **Buy.Ology Satın Almaya Dair Bildiğimiz Her Şey Neden Yanlış?** (Çev. Ümit Şensoy), Optimist Yayınevi, İstanbul.
- LISSITTA, Sabina ve KOL, Ofrith (2016), “*Generation X vs. Generation Y—A Decade of Online Shopping*”, **Journal of Retailing and Consumer Services**, S.31, ss.304-312.
- MANCINI, Marco (2024), “*What is the Galvanic Skin Response (GSR) and How to Use it in Neuromarketing*”, **Marco Mancini Bireysel Web Sitesi** (E-Makale), (tarihsiz), <https://mancinimarco.com/what-is-the-galvanic-skin-response-gsr-and-how-to-use-it-in-neuromarketing/> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).
- MARTINIUC, Cristina, MAVROUDIS, Ioannis, CIOBICĂ, Alin ve LUCAI, Florn Alexandru (2022), “*Mini-Review on Some Neuropsychiatric Perspectives of Modern Neuromarketing Studies*”, **Bulletin of Integrative Psychiatry**, S.2(93), ss.20-27.
- MOSES, Elissa ve CLARK, Kimberly R. (2020), “*The Neuromarketing Revolution: Bringing Science and Technology to Marketing Insight*”, **Anthropological Approaches to Understanding Consumption Patterns and Consumer Behavior**, **Business Science Reference** (Ed. Valentina Chkoniya, Ana Oliveira Madsen, Paata Bukhrashvili), Springer Publisher, New York (US), ss.449–464.
- NADANYIOVA, Margareta, GAJANOVA, Lubica ve MAJEROVA, Jana (2020), “*Green Marketing as a Part of the Socially Responsible Brand’s Communication From the Aspect of Generational Stratification*”, **Sustainability**, S.12(17), ss.(7118).
- OBLİNGER, Diana, ve OBLİNGER, James (2005), “*Is It Age Or IT: First Steps Toward Understanding The Net Generation*”, **Educating The Net Generation**, 2.1-2.20.
- OKAN, Elif ve YALMAN, Neva (2013), “*Türkiye’de Tartışmalı Reklamlar: Kuşaklar Arası Karşılaştırma*”, **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.31(2), ss.135-152.
- OMO TÜRKİYE (tarhsiz), “*Benimle Oynar Mısın?*”, **Youtube Kurumsal Web Sayfası** (Video), <https://www.youtube.com/watch?v=UO4UjmrDNzE> (Erişim Tarihi: 03.04.2023).
- ORDUN, Güven (2015), “*Millennial (Gen Y) Consumer Behavior, Their Shopping Preferences and Perceptual Maps Associated with Brand Loyalty*”, **Canadian Social Science**, S.11(4), ss.40-55.
- OYMAN, Turgay (2019), “*Televizyon Reklamlarının Tüketicilerde Oluşturduğu Davranışsal Tepkilerin Elektroensefalografisi (EEG) Aracılığı ile Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma*”, **Doktora Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- ÖZTÜRK, Bilge Nur ve BAYRAKTAR, Tuba (2023), “*Omo Reklamlarına Yönelik Marka İletişim Stratejisi Araştırması: Pandemi Etkisi*”, **Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.13(2), ss.664-694.

- PARRY, Emha ve URWIN, Peter (2017). “*The Evidence Base For Generational Differences: Where Do We Go From Here?*”, **Work, Aging And Retirement**, S.3(2), ss.140-148.
- PEEDIKAYIL, Siddique Kadavathe (2023), “*Neuromarketing Techniques for Consumer Analytics*”, **Marketing Analytics: A Machine Learning Approach** (Ed. Anifa Mansurali, Mary Jeyanthi), Apple Academic Press, New York (US), ss.155-170.
- REAVIS, Mark, SINGH, Kuldeep ve TUCCI, Jack (2021), “*Millennials' Strategic Decision Making Through the Lens of Corporate Social Responsibility and Financial Management*”, **Journal of Business Strategies**, S.38(2), ss.125-146.
- SALAS, Paola Eunice Rivera (2022), “*Responsible Digital Communication, Infographics and Organizations: The Case of Mexico in Social Networks*”, **International Visual Culture Review/Revista Internacional de Cultura Visual**, S.10(4), ss.1-16.
- SARI, Emre ve HARTA, Gözde (2018), “*Kuşakların Tüketim ve Satın Alma Davranışları Üzerine Bir Araştırma*”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.11(61), ss.968-980.
- SCHARF, Edson Roberto ve FERNANDES, Josiane (2013), “*The Advertising of Corporate Social Responsibility in a Brazilian Bank*”, **International Journal of Bank Marketing**, S.31(1), ss.24-37.
- SCHEWE, Charles D. ve MEREDITH, Geoffrey (2004), “*Segmenting Global Markets By Generational Cohorts: Determining Motivations By Age*”, **Journal of Consumer Behaviour: An International Research Review**, S.4(1), ss.51-63.
- SİLİK, Cemal Ersin, ILGAZ, Burcu ve DÜNDAR, Yusuf (2020), “*Covid-19 Sonrası Turist Davranışlarının Kuşak Farklılıkları Açısından Çoklu Uyum Analizi (MCA) ile Değerlendirilmesi*”, **Iğdır University Journal of Social Sciences**, S.24, ss.341-372.
- SLOOTWEG, Emilie ve ROWSON, Bill (2018), “*My Generation: A Review of Marketing Strategies on Different Age Groups*”, **Research in Hospitality Management**, S.8(2), ss.85-92.
- SR RESEARCH EYELINK (2023), “*About*”, **SR Research EyeLink Kurumsal Web Sayfası**, <https://www.sr-research.com> (Erişim Tarihi: 05.10.2023).
- SUTRADHAR, Brajendra C. (1996), “*Score Test Versus Bartlett Type Modified Test for Testing Homogeneity of Variances with Autocorrelated Errors*”, **Sankhyā: The Indian Journal of Statistics**, S.(Series B), ss.10-27.
- ŞENDURAN, Fatih (2019), “*Göz Takip Sisteminin (Eye Tracker) Spor Biliminde Kullanılması: Yeni Araştırmacılar İçin Kılavuz*”, **Ankara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi**, S.17(4), ss.1-13.
- ŞIK, Eser (2022), “*Gözler Yalan Söylemez; Açık Hava Reklam Enstrümanlarının Etkinliğinin Göz Takip Tekniği ile Araştırılması: Bir Nöropazarlama (Neuromarketing) Uygulaması*”, **Doktora Tezi**, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uşak.
- ŞIKER, Perihan (2020), “*Covid-19 Pandemisi Dönemindeki Reklamların Kurumsal Sosyal Sorumluluk Açısından İncelenmesi*”, **Electronic Turkish Studies**, S.15(8), ss.3775-3791.
- ŞİMŞEK, Hayal Zelal ve YAY, Serdar (2022), “*Açımlayıcı Faktör Analizi ve E-Ticaretin Vergilendirilmesinde Karşılaşılan Sorunlar Üzerinde Etkili Olan Boyutların Belirlenmesi Üzerine Bir Uygulama*”, **Ekonomi Bilimleri Dergisi**, S.14(2), ss.216-236.
- TAŞ, Hacı Yunus, DEMİRDÖĞMEZ, Mehmet ve KÜÇÜKOĞLU, Mahmut (2017), “*Possible Effects of Future Architects' Z Generation on Business Life*”, **Opus International Journal of Society Researches**, S.7(13), ss.1031-1048.
- TDK – TÜRK DİL KURUMU (2021), “*Kuşak*”, **Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü**, TDK Yayını, Ankara, <https://sozluk.gov.tr/?kelime=kuşak> (Erişim Tarihi: 21.11.2021).
- THANGAVEL, Packiaraj, PATHAK, Pramod ve CHANDRA, Bibhas (2021), “*Millennials and Generation Z: A Generational Cohort Analysis of Indian Consumers*”, **Benchmarking: An International Journal**, S.28(7), ss.2157-2177.

- THOMAS, Mary Rani ve SHIVANI, Madiya P. (2020), "*Customer Profiling of Alpha: The Next Generation Marketing*", **Ushus Journal of Business Management**, S.19(1), ss.75-86.
- TITKO, Jelena, SVIRINA, Anna, TAMBOVCEVA, Tatjana ve SKVARCIANY, Viktorija (2021), "*Differences in Attitude to Corporate Social Responsibility Among Generations*", **Sustainability**, S.13(19), ss.(10944).
- TÜKEL, İrem Begüm (2008), "*Sosyal Pazarlama ve Reklam: Dergi Reklamlarına Yönelik Bir Analiz*", **Yüksek Lisans Tezi**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- UĞUR, Uğur ve KILIÇER, Tuğba (2021), "*Tüketicilerin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Uygulamalarına Yönelik Algıları: Şüphencilik ve Marka Bağlılığı Üzerine Bir Profil Araştırması*", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.48, ss.341-363.
- URAL, Tülin (2008), "*Pazarlamada Yeni Yaklaşım: Nöropazarlama Üzerine Kuramsal Bir Değerlendirme*", **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.17(2), ss.421-432.
- USLU DİVANOĞLU, Sevilay (2017), "*Kuşak Farklılıklarının Politik Pazarlama ve Siyasal İletişim Açısından Değerlendirilmesi*", **Electronic Turkish Studies**, S.12(31), ss.265-278.
- USTAAHMETOĞLU, Erol (2015), "*Nöropazarlama Üzerine Bir Değerlendirme*", **Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi**, S.3(2), ss.154-168.
- VARGAS-HERNANDEZ, Jose G. ve CHRISTIANSEN, Bryan (2014), "*Neuromarketing as a Business Strategy*", **Handbook of Research on Effective Marketing in Contemporary Globalism** (Ed. Bryan Christiansen, Salih Yıldız, Emel Yıldız), IGI Global Publisher, Hershey (PA), ss.146-155.
- WIKIPEDIA (2023), "*Kaiser-Meyer-Olkin Test*", **Wikipedia Kurumsal Web Sayfası** (E-Sözlük), https://en.wikipedia.org/wiki/Kaiser%20%80%93Meyer%20%80%93Olkin_test (Erişim Tarihi: 12.01.2024).
- WILLIAMS, Kaylene C. ve PAGE, Robert A. (2011), "*Marketing to the Generations*", **Journal of Behavioral Studies in Business**, S.3(1), ss.37-53.
- WU, Linwan ve OVERTON, Holly (2022), "*Examining Native CSR Advertising as a Post-Crisis Response Strategy*", **International Journal of Advertising**, S.41(2), ss.354-381.
- YILDIZ, Deniz (2021), "*Türkiye’de Korona Virüs Pandemisi ve Kuşaklar*", **Social Sciences Research Journal**, S.10(1), ss.1-7.
- YILDIZ, Öykü Ezgi ve DENEÇLİ, Ceyda (2011), "*Sosyal Sorumluluk Kampanyalarının İkna Sürecinde Sosyal İçerikli Reklamların Kullanımı: Bir Çözümleme Örneği*", **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, S.1(1), ss.97-108.
- YILDIZ, Sanem Turan (2022), "*Dijitalin Yerlileri: Z Kuşağının Tüketici Kimliği*", **Boğaziçi Üniversitesi Social Media Lab Kurumsal Web Sayfası** (E-Makale), 19 Mart 2022, https://sml.bogazici.edu.tr/index.php/2022/03/19/dijitalin-yerlileri-z-kusaginin-tuketici-kimligi/#_ftn2 (Erişim Tarihi: 01.02.2023).
- YÜCEL, Havve Eylül ve ÜNLÜ, Simge (2023), "*Kurumsal Sosyal Sorumluluk İletişimi Reklamları: Birleşmiş Milletler Dünya Kız Çocukları Günü “Freedom For Girls” Reklamının Göstergibilimsel Çözümlemesi*", **Spor, Eğitim ve Çocuk Dergisi**, S.3(2), ss.1-20.
- YÜKSEKBİLGİLİ, Zeki (2013), "*Türk Tipi Y Kuşağı*", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, S.12(45), ss.342-353.

Medya Eleştirisi ve Medya Okuryazarlığının Ortak Yönleri, Medya Okuryazarlığı Eğitiminde Medya Eleştirisinin Önemi

Common Aspects of Media Criticism and Media Literacy, the Importance of Media Criticism in Media Literacy Education

Khatira HÜSEYNOVA

Doç. Dr., Bakü Devlet Üniversitesi, Gazetecilik Fakültesi,
Yeni Medya ve İletişim Teorisi Bölümü, hatirebsu@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-0697-380X>

Makale Başvuru Tarihi: 19.06.2023

Makale Kabul Tarihi: 27.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Günümüzün kitlesel izleyicisi sadece bilgilendirme amacı değil, aynı zamanda manipülasyon amacı güden farklı kaynakların bilgi içeriğine de maruz kalmaktadır. XXI. yüzyılda gençlerin medyaya olan ilgisinin artması, çok yönlü manipülasyonlarının artmasıyla toplumda doğru bilgi ile yanlış bilgi arasındaki ayırım zorlaşmakta ve bunun sonucunda medya üretimine yönelik tutum da değişmektedir. Medya araçlarına herkesin ulaşabilmesi, yeni içerik üretimi ve dağıtımını kitlesel hale getirmektedir. Bu bağlamda medya eğitimi kitlelerin bilinçlenmesi için önemlidir. Son zamanlarda uluslararası medya alanında medya eleştirisi ile medya okuryazarlığının sentezi gözlemlenmektedir. İnternette ve basında sadece profesyonellere değil, geniş bir kitleye hitap eden medya eleştirisi, toplumun tüm kesimleri için genellikle medya eğitiminin yerini aldığı görülmektedir. Eleştirmen, izleyicilerin üzerine yağdırılan sayısız programlar arasında bir tür rehber görevi üstlenmektedir. Deneyimler, geniş kitlelere hitap eden eleştirel materyallerin etkisiz kalmadığını göstermektedir. Medya eleştirisiyle yüzleşecek olan içerik oluşturucusu, artık daha fazla sorumluluk ve hesap verebilirlik hisseder ve medya ürününün doğuracağı profesyonel tepkilerle yüzleşmeyi dikkate alır. Sonuç olarak, izleyiciye daha kaliteli, daha verimli bir ürün sunulur. Medya eleştirisini tek bir kompleks yapı olarak araştırmak önemli olduğu gibi, onun ayrı ayrı bileşenlerini; televizyon eleştirisini, radyo eleştirisini, çağdaş basınının eleştirisini ve internet yayıncılığı eleştirisini de araştırmak önemlidir.

Anahtar Kelimeler:

Medya Eleştirisi,
Medya Okuryazarlığı,
Analitik Düşünme,
Eleştirel Düşünme,

ABSTRACT

Today's mass audience is exposed to informational content from different sources, not only for informational purposes but also for manipulation purposes. In the 21st century, with the increase of young people's interest in the media and their manipulations, the distinction between true and false information in society becomes difficult, and as a result, the attitude towards media production also changes, and the accessibility of media tools makes new content production and distribution massive. In this context, media education plays a crucial role in raising awareness among the masses. Recently, a synthesis of media criticism and media literacy has been observed in the field of international media. Media criticism, which appeals not only to professionals but also to a wide audience on the Internet and in the press, is generally seen as replacing media education for all segments of society. Critics serve as guides amid the multitude of programs bombarding the audience. Experience shows that critical material that appeals to large audiences is not ineffective. Faced with media criticism, the creator now feels more responsibility and accountability and considers facing the professional backlash that the media product will elicit. As a result, a higher quality, more efficient product is presented to the audience. While it is important to analyze media criticism as a complex structure, it is equally important to dissect its individual components: television criticism, radio criticism, contemporary press criticism, and internet broadcast criticism.

Keywords:

Media Criticism,
Media Literacy,
Analytical Thinking,
Critical Thinking,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): HÜSEYNOVA, Khatira (2024), "Medya Eleştirisi ve Medya Okuryazarlığının Ortak Yönleri, Medya Okuryazarlığı Eğitiminde Medya Eleştirisinin Önemi", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.411-425, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1316637>

1. GİRİŞ

Medya ürünleri (reklam, haber, film vb.) davranışlarımızı şekillendirir, tanımlar ve hatta değiştirir. Medya okuryazarlığı, aldığımız bilgileri analiz etmemize, gerçekleri araştırmamıza ve doğru sonuçlara varmamıza ve sonunda kaliteli yeni medya içeriği oluşturmamıza yardımcı olur. Toplum her zaman yeni bilgileri almak, işlemek ve iletmekle ilgilenir. Teknolojik gelişme ve medyanın ulaşılabilirliği sonucunda toplumun temel kesimini oluşturan ergenler ve gençler de medyanın sürekli ürettiği enformasyonun hedefi olmaktadır.

Hazırlıksız ve deneyimsiz bir kullanıcı, sürekli bilgi akışı içinde ihtiyaç duyduğu bilgiyi bulmakta zorlanır, kandırılır ve bazen kişisel bilgilerinin güvenliğini zedeler. Bazen bilginin doğruluğu kontrol edilmeden, kaynağın ne kadar güvenilir olduğu araştırılmadan bilgi dolaştırılır veya yanlış bilgiye dayalı yeni içerikler ağa aktarılır. Bu bakımdan gençlerin medyayı doğru kullanmalarının sağlanması önemlidir. Dolayısıyla medya araçlarından yararlandıklarında zarar görmemeleri için medya okuryazarlığına büyük ihtiyaç vardır.

Medya eleştirisinin temel görevi; bilişim endüstrisini anlatmak, medya ürününün toplumda doğru algılanmasını sağlamak, kitle izleyicisinin zihninde oluşan yanlış kalıpları ortadan kaldırmak, medya etkinliğini değerlendirme kültürünü oluşturmak, izleyici kitlesi ve eleştirel-analitik bir düşünme biçimi oluşturmaktır. Buradaki amaç medya içeriği oluşturanların yaratıcı ve profesyonel becerilerini arttırmaktır. Aslında medya okuryazarlığının önemli koşulları izleyicide analitik düşüncenin oluşması, eleştirel düşünme tarzı, içeriğin doğru değerlendirilmesi için medya eleştirisinin görevleri bakımından önemlidir. Bu bakımdan profesyonel medya eleştirisi, hem medya okuryazarlığının temeli, hem de itici gücü olarak değerlendirilebilir.

Bu çalışma medya eleştirisi ve medya okuryazarlığının ortak yönlerini incelemektedir. Medya eğitiminin önemi vurgulanmakta, Azerbaycan'da okullarda bir ders olarak medya okuryazarlığının öğretilmesinin önemi anlatılmaktadır. Okullardaki medya eğitimini Türkiye-Azerbaycan ölçeğinde incelenerek güncel örnekler ile konunun önemi ortaya konularak yaşanan bazı sorunlar tespit edilmiş ve bu sorunlar için çözüm önerileri sunulmuştur.

2. MEDYA ÜRÜNÜNÜN DOĞRU ALGILANMASINI SAĞLAYAN BİR FAKTÖR OLARAK MEDYA ELEŞTİRİSİ

Medya eleştirisi, belirli bir yönde “pusula” rolünü oynayarak kitlelerin bilgi seçimine ve güvenilir kaynak arayışına katkıda bulunmaya çalışır. Medya takipçilerine bir yandan ön bilgi sunumu yapılırken, diğer yandan da medya ürünü hakkında eleştirel farkındalıklar ortaya konulur. Medya eleştirileri birçok zaman kişilerin tercihlerinin belirginleşmesinde de önemli bir etkiye sahiptir. Bu gibi nedenlerden dolayı iletişim alanında eğitim gören kimselerin medya okuryazarlığı alanında bilgi sahibi olmaları ve bu alanda kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Medya eleştirileri de bu kapsamın önemli bir parçasıdır.

Medya eleştirisi, bir eğitsel araç olarak izleyicilerin medya kültürünü geliştirmek ve eğitim çabalarını kolaylaştırmak için büyük bir potansiyele sahiptir (Fedorov ve Levitskaya, 2015:108). Ancak, kitlelerin medya okuryazarlığını sağlamadan tek taraflı yaklaşımı her zaman için kendini doğrulamamaktadır. Bu kapsamda bazı ilkeler geliştirilmeli, bu kapsamda mevzuatsal düzenlemeler yapılmalı ve mesleki ilke kararları oluşturularak bunların denetimleri sağlanmalıdır. Nitekim bilgi kirliliğinin ve manipülasyonun etkin olduğu bir medya atmosferinde medya eleştirileri, kendisinden olumlu beklentileri optimal düzeyde karşılamakta zorlanacaktır. Bu kapsamda yakın geçmişte Azerbaycan'da yaşanan bir örnek olayın kısaca aktarımı, konunun anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

2021'de Hazar Denizi'nde ani bir patlama olmuş ve patlama ile bir yangın gerçekleşmiştir. Bu patlama ve yangın, bölge insanı ve hatta bölgeye farklı uzaklıktaki yerleşim alanlarındaki insanlar üzerinde bir panik atmosferinin oluşmasına neden olmuştur. Bu durumda petrol sahalarında çalışan petrol işçilerinin ve gemilerde hizmet veren denizcilerin ailelerinin endişelerini tahmin etmek zor değildir. Bu olayların yaşanması esnasında doğruluğuna güvenilebilecek resmi haberlerin olmaması, bilgi manipülasyonuna uygun bir ortam oluşturmuş ve halk ifadesindeki karşılığı ile medya içerisindeki "yalancı çobanlar" yani manipüle ediciler için fırsatlar ortaya çıkmıştır. Hızlı etki oluşturma özelliğine sahip olan sosyal medyada haber web sitelerinde oluşan merakı karşılamak amacıyla bilgi eksikliği/yokluğu nedeniyle kurgu ve tahminlere başvurulmuş, hatta daha çok dikkat çekmek adına yalan haberler de üretilmiştir. Bu kapsamda can kayıplarıyla ilgili kurgular ve yalan haberler yapılmıştır. Yangının ortaya çıkma nedeni, tankerin füzelerle vurulmasından petrol yataklarında patlama yaşanmasına kadar farklı senaryolar ile sunulmuştur. Savaştan yeni çıkmış bir ülkede böylesine asılsız bilgilerin

sosyal medya kanallarında yayılması halk nezdinde bazı endişelerin yaşanmasına neden olmuştur. Hâlbuki olayın meydana geldiği anda yetkililer tarafından hızlı - doğru bir bilgi akışı ve devamı bilgi akışı için güvenilir haber kanalları oluşturulabilmiş olsaydı, yaşanan bu olumsuzlukların çok büyük bir kısmı hiçbir şekilde gerçekleşmeyebilirdi. Çünkü ortada sağlam kaynaklı doğru bir bilgi akışı alternatifi olmuş olacaktı.

Yaşan olay özelinde sosyal medyanın yetkililer tarafında da doğru ve etkin bir şekilde kullanımı önem arz etmektedir (Eren ve Aydın, 2014:198). Zira halka ilginç gelen abartılı bilgilerin yayılması gerçekten çok daha önce ve hızlı olacaktır. Bu noktada önleyici hamleleri yapmak ve buna göre bir sosyal medya dili geliştirmek kurum ve kuruluşları bir ileri noktaya taşıyacaktır.

Sosyal medya, aynı anda milyonlarca insana erişimin sağlandığı önemli bir mecradır. Bu durum aynı zamanda bazı tehlikelere de açık bir ortam meydana getirmektedir. Yayınlanan bilginin gerçek veya doğru olup olmadığı sorgulanmadan geniş kitleler istenilen doğrultuda manipüle edilebilir ve bu kapsamda yönlendirilebilir. Bu anlamda insanları belirlenen amaç ve hedefler doğrultusunda etkileyip harekete geçirmede algı yönetimi önemli bir araç olmaktadır (Bayram, 2020:133). Bu sebeple sosyal medya üzerinde etkili bir denetim mekanizmasının kurulması ve ilgili kurumların manipülasyonlara karşı hızlı ve etkili bir hareket tarzı belirlemeleri gerekmektedir. Aksi halde, yaşanan örnek olayda olduğu gibi bazı olumsuzlukların yaşanmasına neden olabilecektir. Bu kapsamda, yaşanan olaydan kısa bir süre sonra Azerbaycan Hazar Deniz Gemiciliği Şirketi'nin (ASCO) basın sekreteri kendi sosyal medya (Facebook) hesabında aşağıdaki açıklama yapmıştır (<https://report.az/hadise/asco-gemide-partlayis-bas-vermeyib/>, 2021);

"Sosyal ağlarda Hazar Denizi'ndeki olayı tanker patlamasıyla ilişkilendirenler de var. Bu tür bilgiler insanlarda arasında kargaşaya neden olduğundan Azerbaycan Hazar Deniz Nakliye donanmasına ait herhangi bir gemide patlama olmadığını belirtmek isteriz"

Belirli bir süre sonra halk nezdindeki bilgi kirliliğinin ve kargaşanın devam etmesi üzerine Azerbaycan Acil Durumlar Bakanlığı resmi internet sitesinde bir açıklama yapmıştır. İlgili açıklamada şu ifadeler yer verilmiştir (<https://fhn.gov.az/az/melumatlar/fhn-metbuat-xidmetinin-melumati-video-foto-39964>, 2021);

"4 Temmuz 2021 tarihinde akşam saatlerinde sosyal medyada ve sitelerinde yayılan ve denizdeki yangına ilişkin video görüntüleri ile ilgili olarak, Acil Durumlar Bakanlığı'na ülkede gün boyunca denizdeki petrol altyapısı veya endüstri tesislerinde herhangi bir acil olayın gerçekleştiği konusunda bilgi ulaşmamıştır. Bununla birlikte, ilgili kurumların uzmanlarıyla birlikte video görüntülerde yansıtılan yangın olayıyla ilgili bir soruşturma yürütülmektedir. Kamuya ek bilgi verilecektir."

Azerbaycan Televizyonu araştırmalar sonuçlanmamasına rağmen özel bir programla yayına çıkarak olay yerine bir muhabir göndermiştir. İlgili saha muhabiri paniğe gerek olmadığını ifade etmiştir. Böylelikle biraz gecikmeli de olsa resmi düzeyde bazı açıklamalar yapılarak bilgi kirliliği ve manipülasyonun önüne geçilerek halkın doğru bilgi alması sağlanmış ve endişe ortamı önemli ölçüde dağıtılmıştır. İlgili açıklamaya ait özet ve önemli olarak görünen bir kesiti kısaca vermek yararlı olacaktır (<https://www.fhn.gov.az/organizations.php?aze-10/news/xeber/2021/7/4/39960>, 2021);

"Denizin Salyan bölgesi istikametinde, sahilden yaklaşık 30 kilometre mesafedeki Taşlı adasında, yapılan ilk gözlemlere göre, çamur volkanının püskürmesi tespit edildi. Şu anda, volkanın kraterinde oldukça küçük bir alev gözlemlenmektedir. Volkan, açık deniz petrol ve gaz altyapısı ve diğer objeler, aynı zamanda insan hayatı için bir tehdit oluşturmamaktadır"

Örnekten de anlaşılacağı üzere resmi bilginin hemen verilmemesi, yanlış bilgi için elverişli bir ortam oluşturmuştur. Farklı ve bağımsız kaynaktan edinilen bilgiler doğrulanmadan yanlış bir şekilde sunulması bilgi kirliliğine ve kargaşaya neden olmaktadır. Bu durum, halkın bu konuda bilgi edinme talebinin artmasına neden olmuştur. Halk tarafından oluşturulan bilgi talebi de medyada kendi kontrolsüz haber arzının oluşmasına katkı sağlamıştır. Bilgi talebini karşılamak için birçok medya kanalı doğruluğunu teyit etmediği/edemediği bilgiler ile haber yapmak zorunda kalmıştır. Hatta bazı medya kanalları da bu kriz durumunu fırsat bilerek kendi çıkarları doğrultusunda kasıtlı haberler üretmişlerdir. Özellikle abartılı ve endişe uyandırıcı haberler ile halkın olaya daha çok yoğunlaşmasını sağlayarak, bu kapsamda yaptıkları haberler ile kendi medya kanallarının daha çok takip edilmesini sağlamaya çalışmışlardır. Ortaya çıkan bilgi kirliliği ve endişe ortamı nedeniyle sosyal medyada bu haberler çok daha farklı versiyonlara da evrilerek yaygınlık kazanmıştır. Kimi kasıtlı, kimi de iyi niyetli davranışlar ile gerçek bilginin yerini doğru olmayan ve kargaşaya neden olan sahte bilgiler almıştır.

Medya araçlarının temel işlevleri, sosyal medya üzerinden yeniden şekillenirken medya – toplum - birey ilişkisi, sosyal medya araçları ile değişime uğramıştır. Değişim olgusu yaşayan unsurlardan biri

de kamuoyu ve gündemdir. Sosyal medya ile gündemin oluşumu, üretilmesi ve bu üretim sürecinde etkili olan aktörler de farklılaşmıştır (Demir ve Ayhan, 2020:16).

Ana akım haline gelmiş medya organlarının ürettiği haberler ile sosyal medyanın ürettiği haberlerin çatışması genel olarak itibar üzerinden devam etmektedir. Halkın bir kesimi geleneksel-ana akım medya haberlerine güvenirken bir diğer kısmı da sosyal medyanın ham görüntüler veya bilgilerle gelen haberlerine güvenmektedir (Aydın ve Duzcu, 2019:59-60). Bu noktada esas olanın “gerçek” olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Bahsedilen örnek olayda bir manipülasyonun ve yalan haber dalgasının toplumda meydana getirdiği infial özet olarak anlatılmaya çalışılmıştır. Her ülke ve toplumda bu tür örnekler sıkça rastlanılmaktadır. Bu olumsuz durumların ortaya çıkmasını engellemek ya da olumsuz etkilerini minimum seviyelerde tutmak için resmi haber kanallarının hızlı bilgi akışı sağlaması, ihtiyaç varsa yayın yasaklarının getirilmesi, yalan haberler ile ilgili teknik ve hukuki denetimlerin daha etkin hale getirilmesi, failler ile ilgili hukuki süreçlerin başlatılarak bireysel ve kurumsal yaptırımların uygulanması gibi uygulamalar hayata geçirir. Bu uygulamaların etkin bir şekilde hayata geçirilmesi ortaya çıkan olumsuzlukların seviye olarak azaltılması mücadelesine önemli katkılar sunmaktadır.

Yukarıda bahsedilen durumlara rağmen sosyal medyanın özgürlüğünün kısıtlanabilir olmasının zor olması belirli bir olumsuzluğun yayılmasına etki edebilmektedir. Zira sosyal medyanın ucu ve bucağı kestirilemeyen bir alana dönüştüğü çok yönlü ve karmaşık bir dönem yaşanmaktadır. İşte bu noktada bu olumsuzluklar ile mücadelede çok önemli olan bir diğer araç da medya okuryazarlığı eğitimidir. Bu ve benzeri olumsuz durumların ortaya çıkmasında medya okuryazarlığı oranının düşük olmasının da önemli bir etkisi bulunmaktadır. Halkın, kendilerine sunulan bilgileri olduğu gibi kabul etmemesi, bazı mantık süzgeçlerinden geçirebilmesi, haber kaynağının ve içeriğinin doğruluğu yönünde bazı öz/ön değerlendirmelerde bulunabilmesi ilgili olumsuzlukların ortaya çıkmasını engellemek adına oldukça önemlidir. Bu nedenle de medya okuryazarlığının kapsamlı bir şekilde artırılmasına her zaman ihtiyaç vardır.

Medya okuryazarlığı geniş bir yelpazeye sahip olup, içerisinde birçok konu ve unsur barındırmaktadır. Örneğin medya okuryazarlığının gelişimini etkileyen temel alan, medya ürününün analizine yönelik medya eleştirisidir. Medya eleştirisi, analitik eleştirel düşünce tarzını profesyonel-etik yönlerden yaratıcılık özelliklerine kadar sosyal açıdan değerlendirerek sunulan medya içeriğini değerlendirir.

Başta iletişim, halkla ilişkiler, edebiyat vb. alanlar olmak üzere sosyal bilimlerin tüm alanlarında “eleştiri” önemli bir yere sahiptir. Kavramsal olarak “eleştiri yapma” terimi “kritik yapma” ve “analiz etme” gibi kavramlar ile de ifade edilmektedir. Bilim dalları bu kavramları kendi çalışma alanları ile kavramsal olarak birleştirirler ve kendi bilim dallarının amaç ve içeriğine göre yorumlarlar. Örneğin İngiliz edebiyatında bu olgu “mediacriticism” olarak kavramlaştırılmıştır. Hüseynova’ya (2014:32) göre “mediacriticism” terimi iki anlamda açıklanması gerekir;

- Bu terim, kitle iletişim araçlarının faaliyetlerinin bilimsel analizine odaklanan araştırmalarda kullanılır. Bu durumda, gazetecilik biliminin ayrılmaz bir parçası olan bilimsel eleştirden bahsedilir.
- Terim, medya üretimini gerçekleştiren, kitle iletişim araçlarının güncel sorunlarını araştıran gazetecilik yaratıcılığı alanına dâhil edilir.

Dar anlamda medya eleştirisinin, daha geniş anlamda ise medya okuryazarlığının temel uygulama sahası kitle iletişim araçlarıdır. Toplumsal bir kurum olan kitle iletişim araçları, haber verme ve bilgilendirme işlevinin yanı sıra bir tür denetleyici ve düzenleyici işlevlere de sahiptir. Bu kapsamda toplumun görüşlerine, kararlarına ve hatta davranışlarına etki eden bir konuma sahiptir. Günümüzde medyanın kitleler üzerindeki etkisi neredeyse herkes tarafından kabul edilmiştir. Medyanın yarattığı düşünce tarzının toplumda egemen bir konuma gelmesi de bir gerçektir. Örneğin sosyal medyada binlerce ve milyonlarca takipçisi olan kişilerin sadece konuşma tarzı, hitap şekli değil, dış görünüşleri bile bazen birçok sosyal grup (örneğin gençler) tarafından örnek alınmaktadır.

Peki, yaratıcı bir ürün olan medya içeriğinin kalitesini ve etkinliğini izleyen ve düzelteren bir mekanizma var mıdır? Tabii ki geleneksel medya kuruluşlarında bu işi kısmen editörler yerine getirmektedir. Bireylerin fikrini şekillendiren, topluma örnek model sunma vazifesini üstlenen medyanın; kendini sürekli eleştiren, medya ürününün değerini ve kalitesini araştıran medya eleştirisine ihtiyaç vardır. Eleştirmen de aynı zamanda medya izleyicisi kullanıcısıdır. Ancak onu farklı kılan profesyonel olmasıdır. Medya eleştirisi ve medya içeriğinin kalitesinin de bir göstergesidir. Sonuçta medyanın işini iyileştirmeye yardımcı olan, aynı zamanda medyanın kendi kendini kontrol mekanizmasını daima hareketli tutan temel faktörlerdendir. Medya eleştirisi, hem kitle iletişim araçları faaliyetlerinin bilimsel analizini hem de medya üretiminin yani medyanın ürünü olan herhangi

bir içeriğin analizini içerir. Bu yönüyle medya eleştirisi, izleyiciyi eğiterek kalitesizlikle mücadele etmenin bir aracı olarak nitelendirilmektedir. Medya eleştirisi; medyanın işini iyileştirmesine yardımcı olan ve medyanın kendi kendini kontrol mekanizmasını daima hareketli tutan temel faktörlerdendir. Medya eleştirisi bir “*peşinen kabullenme*” davranışına da karşılık gelir. Kitlelerin düşünme ve eleştiride bulunarak değerlendirme yapmasına olanak sağlar. Bu da eleştirel düşünmenin daha belirgin hale gelmesi açısından önemli bir katkıdır.

Eleştirel düşünme en dar anlamıyla” *ifadelerin mantıklılık düzeyini, geçerliliğini veya doğruluğunu; ya da bir sonucun ne ölçüde makul veya kanıtla doğrulanmış olduğunu değerlendirme*” (Eğmir ve Ocak, 2017:820), şeklinde tanımlanabilir. Eleştirel düşünmenin medya bağlamındaki karşılığı olan medya eleştirisi ise medya içeriğinin üretiminde yaratıcı yönü ön plana çıkararak, medyanın ürettiği bilginin toplumsal açıdan anlamlı, güncel-yaratıcı, mesleki-etik, hukuki, ekonomik ve teknik yönlerine eleştirel bir yaklaşım oluşturan önemli bir gazetecilik alanıdır (Koroçenskiy, 2003:35).

Akran ve okuyucu/izleyici kayıtsızlığının antitezi olan medya eleştirisi bilgi ve değerlendirme yoluyla sosyal yönelimin bir sentezidir. Dolayısıyla eleştirinin ikili doğası, bilişsel bir olgu ve aynı zamanda bir toplumsal düzenleme olayı olmasıdır (Koroçenskiy, 2015:50). Modern çağımızda, geleneksel sanat eleştirisi türlerinin (*edebi eleştiri, müzik eleştirisi, tiyatro ve film eleştirisi*) yanı sıra medya eleştirisinin de geçerli olması mantıklıdır. Yayın medyası içeriği, her türlü medya ürünü analize, yoruma ve değerlendirmeye açıktır. Medya eleştirisi, bilgi üretiminin sosyal açıdan önemli, kültürel, yaratıcı, profesyonel, etik, yasal, ekonomik, teknolojik yönlerini analiz eden ve değerlendiren modern gazeteciliğin hızla gelişen bir alanıdır. Bu bağlamda medya eleştirisi “*bilimsel (akademik)*”, “*intrashop (şirket içinde)*” ve “*kitleysel*” olmak üzere üç grupta kategorize edebilir.

Bilimsel (akademik) medya eleştirisi, genellikle bilim adamları ve araştırmacılar tarafından bilim çevrelerine ve kitle iletişim araçları profesyonellerine yöneltilir. Bilimsel medya eleştirisi, medyanın daha karmaşık, kapsamlı ve çok yönlü sorunlarını üst düzey bir teorik-analitik yaklaşım gerektiren konuları analiz eder. Bu tür medya eleştirisi, yaratıcıları medya alanında teorik araştırmalarda uzman olduğundan dolayı daha akademiktir. İç medya eleştirisi (intrashop), medya holdingleri ve büyük medya kuruluşları bünyesinde oluşan ve medyanın etkinliğini izleme yoluyla analiz eden ve böylece belirli bir medya kuruluşunun etkinliğini düzenleyen bir faaliyet türüdür. Kitleysel medya eleştirisi daha geniş bir kitleye yöneliktir. Kitle iletişim araçlarında yayınlanan bu tür analitik materyaller, izleyiciyi medyanın faaliyetlerini analiz etmeye ve medya ürününü eleştirel düşünme süzgecinden geçirmeye teşvik eder. Son dönemde sivil toplum temsilcilerinin artan medya etkinliği göz önüne alındığında, medyaya erişimin bu kadar kolaylaştığı bir dönemde “*sivil medya eleştirisi*”nin oluştuğunu gözlemlemek mümkündür.

Modern bilgi ortamı agresif olduğu kadar dinamiktir. Birey herhangi bir konuya bakış açısını büyük ölçüde etkileyebilen medya ortamından, toplumsal bir düzen olan medya eleştirisi sayesinde kurtulabilir. Medya eleştirisinin ana konusu, gazetecilerin çalışmalarının somutlaşmış ürünü olan bilgidir. Ancak bilgiye erişim olanaklarına, kaynakların bolluğuna ve kaynakların güvenilirliğine her zaman dikkat edilmediği hesaba katılırsa medya alanında dolaşan bilginin ölçeğin ve sıklığın tahmin edilebilir. Dolayısıyla medya eleştirisinin konusu nicelik ve nitelik olarak sürekli değişmektedir. Eleştirel medya çalışmaları, bilimsel ilkelere bağlı olarak nesnel sonuçlar elde etmenin ötesinde araştırma sonuçlarının medya okuryazarlığı ile ilgili pratik sonuçlar elde etme peşindedir ve bu nedenle de inceleme yapılan konuda yargılama yapma ve ele alınan medya yapımlarının kimin çıkarına olduğu konusunda yorum yapma eğilimini gösterir (Bostancı, 2019:85).

Özetle; özel bir düzeltici işlevi olan medya eleştirisi, önde gelen kitle iletişim araçları tarafından yayılan medya içeriğine ilişkin izleyici algısını değiştirme, medya içeriğine karşı bilinçli bir eleştirel tutum oluşturma, medya tüketimini ve medya pratiğini etkileme yeteneğine sahip olduğu ifade edilebilir. Koroçenskiy’e (2003:260) göre; medya eleştirisi türlerinin kural olarak kitle iletişim araçlarının etkinliğini bilimsel bir açıdan ele aldığı ve profesyonel bir bakış açısıyla değerlendirdiği belirtilmelidir.

3. MEDYA OKURYAZARLIĞI VE BİREYİN GÖRÜŞLERİNİN SALDIRGAN MEDYA ORTAMINDAN KORUNMASI

Medya okuryazarlığı medya metinlerinin oluşturulması ve dağıtılmasıyla izleyiciye sunulan bağlamın yanı sıra içeriğini değerlendirebilen ve yorumlayabilen analitik bir düşünme biçimi de geliştirir. Medyayı araştırmak ve incelemek genellikle belirli metinler üretme alışkanlığıyla ilgilidir. Medya okuryazarlığı olan bir kişi, yalnızca okuryazar bir metin hazırlamakla yetinmez; aynı zamanda sosyal, kültürel ve politik yönlerin algı, analiz ve değerlendirilmesinde farkındadır ve medyanın yararlandığı bilgi aktarımının kod ve özelliklerine aşinadır.

Modern medya sonucunda medya okuryazarı bir kişi aynı zamanda okur olarak sorumluluğunun bilincinde olan bir vatandaş da olmaktadır. Özellikle dijital teknolojilerin hızla hayatın içinde yer alması ve daha da özelde internetin hayatın her anına yayılması ile birlikte tüm bireylerin farklı boyutlarda okuryazarlıklar geliştirmesi bir gereklilik olmuştur (Orhon, 2019:38).

Medya okuryazarlığı kişinin yazılı basın, televizyon, radyo, video ve internetin açtığı bilgi alanında aktif bir kullanıcı olmasına ve medya kültürü kazanmasına yardımcı konumundadır. Ancak Art Silverblatt de (2001:438) belirttiği gibi hem medya yerinde bir şekilde işaret ettiği gibi hem medya okuryazarlığının hem de medya eleştirisinin önünde pek çok engel bulunmaktadır. Yazar bunlardan bazılarını şu şekilde açıklamaktadır (Art Silverblatt, 2001:438);

“İnsanlar medyanın belirli bir kişi üzerindeki etkisini kolayca görebilirler ama medyanın kendi yaşamları üzerindeki etkisini anlamak istemezler; medya dilinin karmaşıklığı; duygusal medya etkileri, belirli davranış kalıpları ve medyaya halkın güveni. Yukarıdakilerin tümü, medya metnini eleştirel bir şekilde analiz etme yeteneğini engeller”

Medya eğitimi ve medya okuryazarlığı, izleyicinin eleştirel düşünmesini geliştirir. Eleştirel düşünme stiline sahip kişi, karşı tarafın düşünce ve görüşlerinin, davranışlarının genel kabul görmüş kural ve normlara uygun olup olmadığını belirler; ileri sürülen iddiaların doğruluğunu veya yanlışlığını ortaya koyar, görüş bildirir; bir fikri kanıtlar veya çürütür. Özgen’in (2019:64) de ifade ettiği gibi medya okuryazarlığı ve eğitimi, günümüz koşullarında, demokratik bir ülkede, vatandaşların sosyal farkındalığının oluşması için devletin öngördüğü bir faaliyet ve eğitim alanı haline gelmiştir.

Zamanla medya okuryazarlığı olgunlaştıkça medyayı okuma yeteneği de olgunlaşır. Alternatif medya mesajları üretme yani “medya yazma” becerisi, ortaöğretimde medya okuryazarlığı eğitiminin “yazılımı” sırasında bile mümkün hale gelmektedir. Yazmayı seven öğrenciler meslek tercihlerinde bu özelliklerinden ve eğitimlerinden yararlanabilmektedirler. Hatta meslek hayatlarında medya sektörünü profesyonel olarak tercih edebilmekte ve bu doğrultuda eğitim hayatlarına (yükseköğrenim) devam edebilmektedirler (Bilici, 2020:35).

Günümüzde medya ve medya aracılığıyla iletilen bilgiler sadece insanları bilgilendirmekle yetinmemekte; insanın değerlerini, inançlarını, hayata bakışını şekillendirmekte ve hatta bunları önemli ölçüde değiştirmektedir. Bu nedenle cevaplandırılması önem arz eden şu sorular hâlen güncelliğini korumaktadır;

- Medyayı nasıl kullanıyoruz?
- Gün içinde bize gelen çeşitli ve bazen birbiriyle çelişen haberleri nasıl analiz ediyoruz?
- Medyanın etkisini, yönünü ve davranışlarımızda yaptığı değişiklikleri nasıl tespit edebiliyoruz?

Bu ve benzeri sorulara alınan cevaplar bu konudaki sorunların tespit edilerek çözümler üretilebilmesi noktasında oldukça önemlidir. Alınacak bazı tedbirler ve medya okuryazarlığı bilincinin geliştirilmesi ile birçok olumsuz etki ve unsur daha en baştan doğmamış ya da minimum bir düzeye hapsedilmiş olacaktır. Kişisel medya okuryazarlığı bilinci ile kişilerin olumsuz etki ve yönlendirmelere maruz kalması da önemli ölçüde engellenmiş olacaktır. Bilgi edinme ile ilgili olarak talepte (kişilerde) oluşan bu değişim, arzı da (haber üretimini) etkileyecek ve kendi içinde dönüştürecektir. Birçok medya aktörü bu nedenle daha gerçekçi ve sorumluluk içeren paylaşımlar yapmak durumunda kalacaklardır. Böylece bireyler saldırgan bir medya ortamından da kendilerini korumuş olacaktır.

Medya okuryazarlığı edinen bir kişi, kitle iletişim araçlarının ilettiği bilgilerden yararlanmanın yanı sıra sosyal medyada dolaşan bilgilerden ve oluşturduğu içeriklerden daha fazla sorumlu olacaktır. Medyayı okuma yetenekleri geliştikçe, anlatılan mesajların gerçek amacını daha iyi anlayarak, manipüle edilme noktasında önemli bir direnç gösterilecektir. Bu kapsamda medya okuryazarlığındaki “okuma” ile kastedilen (Bilici, 2020:35);

“medya mesajlarının yüzeysel anlamı ile birlikte derin anlamı, görünen amacı ile birlikte, arka plandaki diğer amaçları (örneğin ticari çıkarları gerçekleştirmek) görebilmek, kurgulanmış olan ile gerçek olanı görüp ayırt edebilmek gibi bir dizi çalışmayı içerir”

Bu düşünceler doğrultusunda medya okuryazarlığında bir dizi alışkanlığın edinilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bunlar kısaca özetlenecek olursa;

- Bilginin kaynağı, muhatabı, bilgiyi dolaşıma sokan her bireyin kitle iletişim araçlarının gücünü ve etkisini fark etmesi gerekir. Modern dünyada kitle iletişim hayatımızda ve gündelik hayatta ana faktörlerden biri haline gelmiştir. İnsanların bilgiye olan talebi sürekli artmakta ve bilgi medyası halkı bilgilendirir,

eğlendirir, eğitir, kamuoyunu şekillendirir ve doğrudan veya dolaylı olarak bireylerin ahlakı, değerleri ve davranışları üzerinde güçlü bir etkiye sahiptir. Belki de dünyada bu etki alanının dışında bir insan bulmak imkânsızdır. Medyanın kitleler üzerinde yarattığı bağımlılık ve sosyal yalnızlaşma önemli bir sorun olarak gündemdeki yerini korumaktadır (Dolanbay, 2019:93).

- Medyanın aktardığı içeriği yabancı seslerden, dış etkilerden (profesyonel olmayan yorumculardan uzak) temizleyerek asıl amacı anlamaya çalışmak gerekir. Nereden, hangi koşullarda, hangi ortamda bilgi alındığında onun algılanmasını etkiler. Başka işlerle uğraşırken radyo dinlemek, televizyon izlemek ya da sosyal medyadaki herhangi bir bilgiyi okumak bizi pasif bir muhatap yapar ve bilginin tam olarak alınıp alınmayacağından alınmayacağı konusunda şüpheye neden olur. Kişi kendisinden çok, üyesi olduğu sosyal grubun çıkarlarına uygun bilgileri öğrenmek ister. Bu ise bireysel bilgi algısını engelleyebilir. Sembolik metnleri analiz etme yani çözümleme yeteneği medya okuryazarlığı eğitiminin odak noktasını oluşturur (Dolanbay, 2019:95)
- Yazarlar genellikle içeriği duygusal bir bağlamda etkilemeye çalışırlar ve bu sayede daha fazla dolaşım elde ederler. Önemli unsurlardan biri de içeriğin yarattığı duygusal etkiyi anlamak, olabildiğince etkisiz hale getirmek ve bu etkiye kapılmadan eleştirel bir yaklaşımla sonuçlar çıkarmaktır. Medya okuryazarlığı medyanın gönderdiği iletileri üst bilişsel becerileri kullanarak deşifre etme aracı olarak medyanın çeşitli kötü amaçlı, çarpıtmaya yönelik, yanıltıcı içeriklerini anlamamızı sağlar (Devrim, 2023:280).
- Her kitle iletişim aracı kullanıcısı dünya görüşünü farklı yönlerde geliştirmelidir çünkü hazırlıklı ve bilgili bir kullanıcı iletişim aracının içeriğine karşı daha talepkâr olacaktır, her şeyden önce yüksek kalite talep edecektir. Bu nedenle izleyicilerin bir kısmı, ciddi toplumsal sorunların çözümüne yönelik platformları gölgede bırakan ev dedikodularına ayrılmış programları, kültür sanat programlarını arka plana atmaya çalışan iş skandallarını izlemeyi ret edecektir.
- Medya ürününün formatını doğru anlamak, gereksinimlerini bilmek ve birbirinden ayırmaya çalışmak gerekir. Haberlerde verilen bilgilere analitik bir yaklaşımla yaklaşmak, gerçekle manipülasyon arasındaki sınırı belirlemek zorlaşmaktadır. Bu nedenle bilgi kaynağının güvenilirliğine bakılmaksızın kitle iletişim araçlarının yaydığı bilgilere eleştirel ve biraz da şüpheli bir şekilde yaklaşmak gerekmektedir. Medyanın manipülasyon ve propagandaya araç olma ihtimali göz önünde bulundurulursa medyayı eleştirel okumanın önemi daha da anlaşılacaktır (Bostancı, 2019:85). Bu iletişim araçlarının her birinin farklı siyasi, ideolojik veya ticari amaçları olabileceğinden, izleyiciler kendilerine yöneltilen herhangi bir medya ürününe hemen inanmak zorunda değildir. Olay, iletişimcinin süzgecinden geçirilerek onun kişisel görüş ve zevklerine göre cilalanarak muhatabına iletilir.
- Kitle iletişiminin etkinliğini sağlamak için işaret sistemini, kendi dilini bilmek önemlidir. Görsel-işitsel medyada müzik, ses tonu, çeşitli efektler, bakış açısı, sayfa düzeni, basılı medyada ise metnin sayfadaki konumu, yazı tipi, başlığın boyutu, ayrımlar, fotoğraflar- bunların her biri belirli bilgilerin taşıyıcıları ve bilinçaltına iletilen bir mesajın bileşenleridir.

İnci (2016), medya okuryazarlığının topluma getirdiği yenilikleri yazarken medya okuryazarlığının, alınan iletilerdeki bilgileri, eklenen yorumları, ilginç ve gerekli bilgileri değerlendirmeyi öğreterek “*bilgi kirliliği*” ile mücadeleye yardımcı olduğunu belirtmektedir. Yazara göre topluma bilgiyi süzme, açıklama, tartışma, yazma, çizme, yanlış düşüncelerden kaçınma, konuyu esnek bir şekilde değerlendirme, doğru karar verme, öğrenip hatırlama ve arınma yeteneği kazandıran medya okuryazarlığıdır.

4. MEDYA OKURYAZARLIĞININ İTİCİ GÜCÜ OLARAK MEDYA ELEŞTİRİSİ

Günümüzde kitle iletişim araçlarının yakınsadığı ortamda, medyanın karmaşık ve sistematik bir eleştirel analizine, yorumlanmasına ve değerlendirilmesine büyük ihtiyaç duyulmaktadır. Modern gazeteciliğin bir alanı olan medya eleştirisini bilimsel-kuramsal açıdan inceleme ihtiyacı, modern toplumsal gelişmenin medya eleştirisine olan talebiyle doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Bu alandaki boşluğu kapatmak için medya eleştirisi araştırmaya tek bir karmaşık sistematik olgu olarak dâhil edilmelidir. Sistematik olarak işleyen ve tek bir sosyal kurum oluşturan çeşitli medyanın karşılıklı etkisi ve birbirine bağımlılığı artmaktadır. Bu nedenle medya eleştirisi karmaşık haliyle incelenmeli ve medya sosyal analizlerle desteklenmelidir. Bu nedenle profesyonel medya eleştirisi, medya okuryazarlığının hem entelektüel temeli hem de itici gücü olarak değerlendirilebilir.

Konuyla ilgili olarak Azerbaycan Bakü Devlet Üniversitesi'nde medya eğitimi uzmanı Qulu Meherremli'nin fikirleri şu şekilde olmuştur (Meherremli, 2023);

"Medya eleştirisi kaçınılmaz olarak medya okuryazarlığını etkiler ve artırır. Çünkü medya eleştirisi, medyanın özü, işlevleri, görevleri ve toplum üzerindeki etkisi hakkındaki gerçekleri ifade ederek, süreçlerin bir resmini çizerek medya hakkındaki fikirleri genişletir. Kitle iletişim araçlarında bu tür konulara yer verildiği için, medyanın felsefesi ve sosyolojisi ile topluma hizmet etmesi gereken yönleri açıkça görülmektedir. Bu nedenle medya eleştirisi, medya okuryazarlığı açısından oldukça önemlidir. Medya- radyo, gazete, televizyon ve çeşitli web siteleri- sayfalarında bu tür eleştirel görüşlere yer ayırmak çok önemlidir. Aslında medya eleştirisi bir tür dürtüdür. Bu eleştirinin varlığı medya okuryazarlığının önünü açmakta ve kitle kitlelerinde medya hakkındaki düşünceleri genişletmektedir"

Bu ifadelerden hareketle medya eleştirisinin geniş kitlelerin medya okuryazarlığını etkileme gücüne sahip olduğu sonucuna varabiliriz. İzleyiciye eleştirel düşünme ve analitik yaklaşım kazandıran medya eleştirisi, medya ürününün toplumsal açıdan değerlendirilmesinde ve profesyonel-etik yönlerinin ayırt edilmesinde yol gösterici bir rol oynamaktadır. Bu hem profesyonel hem de amatör platformlarda yeni ve daha eksiksiz bir medya ürününün yaratılmasına yol açmaktadır.

Memmedov'a (2023) göre medya eleştirisi ve medya okuryazarlığı arasındaki etkileşimle ilgili olarak medya eleştirisi, medya üretiminin analiziyle ilgilenen önemli bir alandır. Medya okuryazarlığı, kullanıcıların basın, televizyon ve radyo ile interneti daha eğitilmiş ve mesajı daha derinden anlayarak kullanmaları açısından önemlidir. Ne yazık ki bugün Azerbaycan'da medya eleştirisi istenilen düzeyde gelişmemiştir. Medya okuryazarlığı çağın gereklerine göre her alanda uzman kişilere öğretilmelidir. Medya eleştirisi de medya okuryazarlığının gelişimini destekleyen ve teşvik eden bir alandır.

Pek çok uzman medya okuryazarlığının temel koşulları olarak, medya ürününün yapısının, iletişimcinin amacının, medyanın dilinin yanı sıra hedef kitlenin incelenmesini göstermektedir. Medya eleştirisinin hem profesyonel hem de kitle kitlesine hitap ettiği ve aynı koşulları esas aldığı unutulmamalıdır. Buradan hareketle medya eleştirisi ve medya okuryazarlığı arasındaki etkileşimin önemi vurgulanabilir.

Medyadaki tüm bilgilerin taraflı ya da tarafsız, olumlu veya olumsuz yönlerinin ayrımının yapılmasının temel yolu eleştirel bir biçimde okunması, eleştirel bir biçimde görülmesi, eleştirel bir biçimde duyulmasıyla olanaklıdır (Kurt ve Kürüm, 2010:28). Medya eleştirmenleri, kitle iletişim araçlarındaki çeşitli medya ürünlerini analiz ederek medya okuryazarlığına doğrudan katkıda bulunurlar.

Medya eleştiri uzmanı olan Korochenski, medya eleştirisinin temel görevlerinin medya üretimini anlamak olduğunu belirtir; medya içeriği algısının kamu bilinci tarafından incelenmesi ve değiştirilmesi, halk ve medya ilişkilerinin düzenlenmesi, kitle iletişim araçlarının etkinliğinin değerlendirilmesi alanında halk kültürünün oluşumu; medya ürünü yaratıcılarının mesleki seviyelerinin geliştirilmesine ve iyileştirilmesine ve son olarak medya etkinliği için sosyal bir ortamın oluşturulmasına destek olmaktadır. Medya eleştirisi, yalnızca medya ürününün yaratıcılarının faaliyetlerini ve kitle iletişim araçlarının içeriğini değerlendirmekle kalmaz, aynı zamanda yazılı ve elektronik medyanın İzleyicisini ve bir bütün olarak toplumla sürekli gelişen çok yönlü etkileşimini de inceler (Korochensky, 2003). Aslında medya okuryazarlığı da az çok medya eleştirisi işlevini yerine getirdiği düşünülebilir. Medya okuryazarlığı, medya eleştirisi gibi izleyicilerin medya kültürünün geliştirilmesinde yer alan eğitim ve öğretim kurumlarının faaliyetlerini desteklemede büyük bir potansiyele sahiptir (Fedorov, 2005:137).

Medya okuryazarlığının öğretimi de bu alandaki önemli konulardan biridir. Sezer (2019), haklı olarak medya ürününün her zaman görüldüğü gibi olmadığını ve birçok dış anlam içerdiğini ifade eder. Gerekli bilgileri kabul etmede ana rolün medya okuryazarlığı olduğu söylenebilir. Bu bağlamda (Sezer, 2019);

"Medya okuryazarlığı, başka bir deyişle ister görünür ister görünmez olsun satır aralarını okuma becerimizde daha seçici olmamızı sağlar. Daha analitik, daha sorgulayıcı ve eleştirel bir bakış açısına sahip olmak, medyanın olumsuz etkilerini kontrol altına almanın ilk adımudur. Aktarılan mesajların farkında değilsek, medya dünyayı nasıl anladığımızı kontrol edebilir. Oysa tam tersi olması gerekir..."

Fedorov ve Levitskaya'nın (2015) medya eleştirisi ve medya okuryazarlığıyla ilgili yaptığı bir araştırmaya 18 ülkeden 64 medya uzmanı katılım göstermiştir. Öğretim sürecinde medya okuryazarlığı ve medya eleştirisinin sentezine yönelik soruya yanıt veren uzmanların yüzde 70'e yakını medya okuryazarlığı öğretirken medya eleştirisini bir dereceye kadar kullandığını belirtmişlerdir. Uzman görüşlerine dayalı olarak yapılan bu araştırma sonuçlarına göre medya eleştirisi ve medya okuryazarlığı birçok benzer özelliğe sahiptir. Hem medya okuryazarlığı hem de medya eleştirisi, analitik düşüncenin gelişimini büyük ölçüde desteklemektedir. Medya

okuryazarlığının en önemli amaçlarından biri de izleyiciye sadece çeşitli formatlardaki medya metinlerini analiz etmeyi değil, aynı zamanda toplumdaki uygulama ve işleyiş mekanizmalarını anlamayı öğretmektir. Aslında medya eleştirisi hem profesyonel topluluğu hem de mümkün olan en geniş izleyici kitlesini hedef alarak aynı konuları inceler. Medya eleştirisi ile medya okuryazarlığının sentezinin önemi buradadır (Fedorov, 2015:135).

Potter (2011), mümkün olan en geniş izleyici kitlesinin medya okuryazarlık düzeyini yükseltmeye çalışanların, çeşitli kitle iletişim araçlarında çalışan medya eleştirmenleri ve medya eğitimi öğretmenleri olduğunu yazıyor. Bu konuda düşüncesi özetle şöyledir (Potter, 2011);

“Herhangi bir bireyin medya yetkinliği çok boyutludur ve gelişmiş bir bilgi yapısına dayalı geniş bir bakış açısı gerektirir. Donmuş bir kategori değildir, ancak medya okuryazarlığı bilişsel, duygusal, estetik ve etik bilgileri algılama, yorumlama ve analiz etme yeteneği olarak yaşam boyu geliştirilebilir. Medya okuryazarlığı yüksek olan kitleler, medya dünyasını daha iyi anlama, kontrol etme ve takdir etme düzeyine sahiptir”

Aslında medya okuryazarlığının sıralanan tüm önemli koşulları izleyicide analitik düşüncenin oluşması, eleştirel düşünme tarzı, muhataba iletilen mesajın özünün daha doğru bir şekilde iletilmesi, içeriğin doğru değerlendirilmesi için medya eleştirisinin görevleri bakımından önemlidir. Bu anlamda profesyonel medya eleştirisi, medya okuryazarlığının hem entelektüel temeli hem de itici gücü olarak değerlendirilebilir. Medya eleştirmenleri, kitle yayınlarında çeşitli medya ürünlerini analiz ederek, izleyicide eleştirel-analitik bir düşünce biçimi oluşturmakta ve bu sayede medya okuryazarlığının artmasına doğrudan katkı sağlamaktadır.

Modern medya eleştirisi ve medya okuryazarlığı eğitiminin ortak dayanak ve amaçları mevcuttur. Özetleyecek olursak: Hem medya eleştirisi hem de medya okuryazarlığı eğitimi kritik analizi içerir. Bireyleri, çeşitli medya formlarında sunulan mesajları, teknikleri ve altta yatan varsayımları sorgulamaya ve değerlendirmeye teşvik eder. Kritik analiz, bireylerin medya etkileri hakkında daha derin bir anlayışa ve toplum üzerindeki potansiyel etkiye yardımcı olmaktadır.

Medya eleştirisi ve medya okuryazarlığı medyanın kamuoyunu değerleri ve davranışları şekillendirme gücünü tanıır. Medya içeriğinin, bireylerin tutumlarını, inançlarını ve inançları ve eylemleri üzerindeki potansiyel etkilerinin farkına varmalarını sağlamayı amaçlarlar. Medyanın etkisini anlayanlar aktif enformasyon aldıkları medya ile ilgili daha bilinçli seçimler yapabilirler. Medya eleştirisi ve medya okuryazarlığı eleştirel düşünme becerilerini destekler, medyanın ötürdüğü mesajlar hakkında eleştirel düşünmeye, mesajların dayandığı kaynakların güvenilirliğini sorgulamaya, önyargıları tanımlamaya ve sunulan kanıtların doğru olup-olmadığını araştırmaya teşvik ederler. Eleştirel düşünme, olayların nedenleri ve sonuçlarını geçerli ve güvenilir verilere dayandırarak açıklamaya çalışan ve temelde “neden” sorusuna yanıt arayan bir düşünme becerisidir. Eleştirel düşünme ve medya okuryazarlığı kavramlarının kapsamı incelendiğinde, iki kavram arasında ortak özelliklerin olduğu görülmektedir (Kurt ve Kürüm, 2010:21).

Her iki yaklaşım bireylerin olgu ve kanaat arasındaki farkı anlama becerilerini geliştirir ve yayımlanan içeriği mantıklı bir şekilde analiz etmeye teşvik eder. Hem medya eleştirisi hem de medya okuryazarlığı, medya tekniklerinin anlaşılmasının önemli olduğunu vurgular. Hikâye anlatma yöntemleri, görsel ve ses işaretleri, ikna edici stratejiler de buna dâhildir. Medya tekniklerini anlayan bireyler medya mesajlarını daha iyi analiz edebilir ve yorumlayabilirler. Hem medya eleştirisi hem de medya okuryazarlığı bilgi değerlendirmesi, medya üretimi, dijital habercilik ve medya analizi gibi önemli medya okuma becerilerine sahip bireyleri yetiştirmeyi amaçlamaktadır. Hem medya eleştirisi hem de medya okuryazarlığı, bireylerin enformasyonla davranma kabiliyetini güçlendirir ve sivil katılımı yaygınlaştırabilmektedir. Sonuçta bireyler, kritik medya okuma becerilerini geliştirerek dezenformasyona meydan okuyabilir, aldatıcı haberleri ayırt edebilir ve sorumlu vatandaşlar olarak bilinçli kararlar verebilirler.

Özetle, medya eleştirisi, belirli medya içeriğini veya medya ürününü analiz eder, inceler ve eleştirir. Medya okuryazarlığı ise bireyleri, medyayla eleştirel ve bilinçli bir şekilde davranabilmeleri için gerekli becerilere alıştıırır, kullanıcılara medya tarafından üretilen bilgileri eleştirel bir filtreden geçirerek kabul etmeyi öğretir ve son olarak yeni içerik oluşturmak için bir dizi alışkanlık aşılır. Her iki yaklaşım da birbirini tamamlar ve medyanın toplumdaki rolünün daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasına katkıda bulunur.

5. ARAŞTIRMANIN YÖNTEM VE UYGULANMASI

Konuyla ilgili olarak, teorik çalışma sırasında analitik, karşılaştırmalı ve ampirik yöntemler kullanılmıştır. Makalenin bu kısmında araştırmaya dahil edilmiş anketin konusuna, amacına, önemine, veri toplama yöntemine, veri analiz yöntemlerine ve sonuçlarına yer verilmiştir.

Araştırma sırasında, veri toplama yönteminden, daha net bir ifade ile, anket yönteminden istifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, verilerin içerik analizi ve istatistiksel olarak işlenmesi teknolojileri kullanılmıştır. Belli seçeneklerin olduğu ve bunlardan birinin seçilmesinin istendiği kapalı-uçlu sorular tertip edilerek, anketler internet üzerinden 13-16 yaşlı öğrencilere yöneltilmiştir. Tüm katılımcılar aynı soru formundaki soruları cevaplamışlardır.

Araştırmanın konusu, amacı ve önemine gelince, 2022 yılının ekim-kasım aylarında, Azerbaycan'ın farklı bölgelerinden okul müdürlerinin onayıyla 2530 öğrenci ile Google-Forms üzerinden online anket yapılmıştır. Anketin amacı Azerbaycanlı okul çocuklarının medyaya ne kadar bağlı olduğunu, gençlerin internette ne kadar zaman geçirdiklerini ve temel bilgileri hangi kanallardan aldıklarını ve medyayı kullanma amaçlarını belirlemektir. Medyaya yakın temasta bulunan okul çocukları, internet üzerinden yayılan şiddete, nefret söylemlerine, zorbalık ve aldatmaya maruz kalmaktadır. Maalesef, bu gibi durumların olumsuz sonuçlarına karşı hiç kimse garanti altında değildir. Araştırma sonucunda öğrencilerin medyaya olan ilgisini, medyada geçirilen süreyi ölçmek ve böylece okullarda medya okuryazarlığı dersinin görülmesinin önemini belirlemek hedeflenmiştir. Azerbaycan'ın ortaöğretim genel eğitim okullarında medya okuryazarlığının ders olarak verilmediği dikkate alındığında konunun önemi vurgulanabilir.

Araştırmanın modeli ve hipotezleri hakkında dikkat çekici husus ise bu çalışmada model olarak, nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Belirli bir zaman diliminde internet üzerinden anket tekniği uygulanmıştır. Araştırmanın amacına göre, iki temel hipotez oluşturulmuştur. Birinci hipotez gün içinde öğrencilerin televizyon karşısında veya internette geçirdikleri süre ile ilgilidir. İkinci hipotez ise öğrencilerin medyayı kullanım amacının ne olması ile ilgilidir.

Çalışmanın kapsamının çok geniş olmaması açısından bu konuda sadece katılımcıların yaş oranı dikkate alınmıştır. Bu nedenle, 13-16 yaşlı öğrencilerin fikirleri alınmıştır. Araştırmanın veri toplama yöntemi internet üzerinden anket uygulamasıdır. Ankete Bakü şehrinin yanı sıra İsmayılı, Guba, Ağdaş ve Şamahı'dan da öğrenciler katılmıştır.

Anket tekniği kullanılarak katılımcılara belirli sorular yöneltilmiş ve yanıtlar toplanmıştır. Bu anketlerle öğrencilerin televizyon karşısında ve internette geçirdiği zamanın ölçülmesi, öğrencilerin medyayı kullanma amaçları ve tercihlerine yönelik veriler toplanmıştır. Anket sonuçları, toplanan veriler analiz edilmiştir.

Medya eğitiminin en önemli amacı, medyanın hem konu hem de öğrenme aracı olduğu bir medya ortamında bağımsız hareket edebilme alışkanlıklarının oluşturulmasıdır. Medya yetkinliğinin bir bileşeni olarak medya eleştirisi, orta ve yüksekokullardaki öğretim sürecinde her geçen gün daha önemli hale gelmektedir. Medya eleştirisi hiçbir şekilde metin dilinin "kuru" analiziyle sınırlı olmayıp, medya metinlerini etik açıdan değerlendirme ve kendi medya ürünlerini yaratma pratiğini de içerir. Dolayısıyla medya ürünlerinin eleştirel analizi ve değerlendirilmesi, medya kullanımının öğretilmesinin yanı sıra medya okuryazarlığı öğretiminde görev alan öğretmenler için önemli bir faaliyet alanıdır. Medya okuryazarlığı öğretmenleri ve medya eleştirmenlerinin ortak çalışmaları bugün her zamankinden daha fazla önem taşımaktadır.

6. MEDYA OKURYAZARLIĞI EĞİTİMİNİN TEMELİ OLARAK MEDYA ELEŞTİRİSİ

Medya eğitimi konusunda çalışma yapan teorisyenler, medya eleştirisini, kitle iletişim araçlarıyla bir iletişim kültürü oluşturmanın yanı sıra iletişim becerilerini geliştirmeyi, böylece bir kişiyi öğretmeyi ve eğitmeyi amaçlayan pedagojik faaliyetin bir unsuru olarak görürler (Korochensky, 2015). Medya eğitimi kavramları, modern bilgi çağına uygun yeni bir iletişim kültürünün oluşumuna, özellikle öğrencilerin medya içeriğinin özelliklerini anlamak da dâhil olmak üzere medya içeriğini bağımsız olarak eleştirel bir şekilde değerlendirme becerilerinin geliştirilmesine özel önem verir. Medya eğitimi almış bir birey, eleştirel düşünme stiline sahiptir ve medya metinlerini bağımsız olarak analiz etme, yorumlama ve değerlendirmenin yanı sıra yeni kaliteli içerik oluşturma becerisi kazanır.

“Bir haber okunurken, haber, başlık ve fotoğraflar arasında bir bağlantı olup olmadığına, nasıl bir dil kullanıldığına, nasıl bir ideolojik bakış açısının egemen olduğuna, haber kaynağına, eğlence içeriği taşıyıp taşımadığına, olay kişilerinin tanımlanma biçimlerine ve bir peşin hüküm olup olmadığına bakılmalıdır” (Sezer, 2019).

Medya eğitimi, medyanın sosyal faaliyetini, çeşitli ifade araçlarını anlamının yanı sıra kitle iletişim araçları ile birey ve genel olarak medya ve toplum arasında etkili etkileşimin kurulmasına katkıda bulunur. Medya eğitimi, medyaya ilişkin eleştirel düşüncenin geliştirilmesine, medyadaki yanlış bilgi ve çarpıtmaların yayılması yönünde pratik deneyime, bunlara karşı güçlü bir bağımsızlığın oluşmasına büyük önem verilmektedir. Medya okuryazarlığı araştırmacıları 5 temel kavramı temel alır. Bunlar (Jolls ve Thoman, 2008);

- Medya mesajlarının tümü kurgulanmıştır.
- Medya mesajları, kendine özgü kurallar kullanılarak yaratıcı bir dille kurgulanmıştır.
- Aynı mesajı, farklı kişiler farklı şekilde algılayabilirler.
- Medyanın gizlenmiş değer ve görüşleri vardır.
- Medyadaki mesajların büyük çoğunluğu, kazanç ya da güç elde edebilmek için düzenlenmiştir.

Bazı ülkelerde medya okuryazarlığı da ortaokullarda öğretilmektedir. Öğrencilere medya ile nasıl doğru davranılacağı, alınan bilgilerin nasıl doğru kullanılacağı, gerçeklerin nasıl kontrol edileceği ve yeni içeriğin nasıl oluşturulacağı öğretilir. Bu sayede genç neslin yanlış bilgilerden etkilenme riskinin önüne geçilmektedir. Medya okuryazarlığı konusu Türkiye’de 2007 yılından itibaren eğitim çerçevesinde ele alınmakta ve seçmeli ders olarak müfredatta yer almaktadır. Buna karşın medya okuryazarlığı dersinin zorunlu olarak okutulması ve iletişim fakültesi mezunlarına verilmesine ilişkin tartışmalar da sürmektedir (Yılmaz Sert ve Çevik Ergin, 2019: 151). Azerbaycan’da faaliyete geçen Medya Geliştirme Ajansı bu alanda bazı çalışmalar yapıyor. Başkent Bakü’nün yanı sıra bölgelerdeki gençlerin katılımıyla medya okuryazarlığı konusunda konferans ve eğitimler düzenleniyor. Türkiye’den ve yurt dışından davet edilen uzmanların yanı sıra yerel medya uzmanları da gençleri medya okuryazarlığının temelleri konusunda bilgilendiriyor. Ancak son zamanlarda gençlerin internet bağılılığındaki artışa ve medya kullanım yoğunluğuna rağmen, medya okuryazarlığı henüz Azerbaycan okullarında bir ders olarak verilmemektedir.

Medyayı anlamak, bu nedenle pek açık ve büyük ölçüde belirgin olmayabilir. Hiçbir zaman tamamlanmaz, ancak yalnızca pragmatik olarak sınırlanabilir ve tek taraflı değildir. Kesinlikle medyanın nedensel olarak ortaya çıkan bir ürünü değildir, aynı zamanda özerk bir şekilde yaratılmış tamamen keyfi bir yapı da değildir. Daha ziyade, medyanın algılanması sırasında ve sonrasında çeşitli, karmaşık, çoklu döngüsel yeniden yapılanmalardan, durumsal ve sosyokültürel bağlamsallaştırmalardan, etkileşimli güncellemelerden ve paylaşılan yorumlardan kaynaklanır. Buna nedenle, analitik bulgular oldukça tesadüfi ve bireysel nitelikte olup, yalnızca dikkatli ve spekülatif bir biçimde genelleştirilebilirler ve ilgili analizler ve araştırmacılar tarafından sürekli olarak daha fazla yorumlanma olasılığına açık kalabilirler (Kübler, 2009:16).

Gazeteciler tarafından üretilen medya eleştirisi, eğitimsel ve gelişimsel potansiyeli ile medya eğitimcilerinin çabalarını önemli ölçüde tamamlayabilir. Medya eleştirmenlerinin yayınlanmış çalışmaları, medya eğitiminin içeriğinin ve öğretim sürecinin iyileştirilmesi, eğitim programının didaktik kullanıma yönelik değerli materyallerle donatılması açısından önemlidir. Zira medya okuryazarlığı hem eleştirel bir şekilde okuyup anlamayı hem de medya ortamına aktif bir şekilde katılmayı vurgulamaktadır (Barut ve Koç, 2016:598).

Araştırmacı L.N.Seliverstova, "*Osobnosti integratsii mediakritiki i mediaobrazovaniya v Avstrii*" (Avusturya’da medya eleştirisi ve medya eğitiminin entegrasyonu) başlıklı makalesinde şöyle yazıyor (Seliverstova, 2016:109);

“Avusturya’da medya eğitimi devlet tarafından ciddi bir şekilde desteklenmektedir. Medya eğitimi ve çeşitli medya hizmetleri sağlayan Eğitim Bakanlığı’nın Medya Eğitimi Dairesi aktif olarak faaliyet göstermektedir (Abteilung Medienpädagogik / Bildungsmedien / Medienservice). Bölüm, medya eğitiminin her tür okul müfredatına zorunlu olarak entegre edilmesini öngören yeni standartların gerekliliklerine uygun olarak didaktik materyal sağlamak ve iyileştirmeler yapmak konusunda öğretmenlere destek sağlamaktadır”

Medya eleştiri kuruluşları medyanın kalitesini takip ederek medya üreticilerinin medya kültürünün gelişmesine katkı sağlarken, pedagojik camia da medya okuryazarlığı olan bir medya izleyicisi yetiştirmektedir

(Seliverstova, 2016:109). Bu hususta bir diğer örneği de Ukrayna'dan gösterilebilir. Medya eğitimine pratik bir yaklaşım ve medya eğitimi sürecinin kendi medya metinlerini oluşturma ve bunları değerlendirme yeteneği gibi önemli bir görevinin çözümü, okul çocukları ve gençlerin birkaç yıldır katıldığı medya yaratıcılık yarışmalarında sunulmaktadır. Ukraynalı okul çocukları arasında dikkat çeken bir yıllık medya yaratıcılığı etkinliği, “*Kryshdalevi Dzherela*” festivalidir. Festivalde, okul çocukları ve öğrenciler, ünlü kameramanlar, gazeteciler, yazarlar, yönetmenler, sanat eleştirmenleri ve oyuncuların öncülüğünde düzenlenen yaratıcı atölyelerde kendi filmlerini, televizyon programlarını sunuyor ve becerilerini geliştirmektedir (Çelişev ve Çelişeva, 2015:87).

Medya okuryazarlığı, yalnızca çocuk-medya ilişkisi ve çocuğun korunması bağlamında ele alınmamalıdır. Aynı zamanda bireylerin daha etkin medya kullanıcıları olmalarını amaçlamalıdır. Öğrenciler, hem mevcut medya ürünlerini nasıl anlayacaklarını hem de kendi kültürel metinlerini nasıl oluşturacaklarını öğrenmelidir (Hasdemir ve Demirel, 2012).

Konuyla ilgili olarak, 2022 yılında, Azerbaycan'ın farklı bölgelerinden 2530 okul öğrencileri üzerinde yapılan araştırmanın temel amacı, okul çağındaki çocukların medya ile iletişim düzeylerini belirlemek, gün içinde televizyon veya internette geçirdikleri süreyi belirlemek ve ayrıca medyayı kullanım amaçlarını incelemektir. Araştırmanın sonuçları aşağıda gösterildiği gibidir.

Tablo 1. Katılımcıların Televizyon ve İnternette Zaman Geçirme Süreleri

Vakit Geçirilen Süre	Televizyon	İnternet
1 saatten az	1678	1358
2 – 3 saat	559	794
3 – 4 saat	131	354
Vakit Geçirmiyorum	162	24

Tablo 1'e göre yapılan anket sonucunda, ankete katılanların sadece %6'sı (162 kişi) TV izlemediğini söylüyor. Ergenlerin çok fazla televizyon izlememesi medya ile temaslarının olmadığı anlamına gelmemektedir. Televizyon izlemeyenler de internette daha fazla vakit geçirdiklerini belirtmiştir. Yani sadece 24 kişi gün içinde interneti kullanmadığını açıklamıştır.

Araştırma verilerine göre öğrencilerin televizyon ve internet ile yakın temas halinde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durum “*okul çocukları medyayı daha çok hangi amaçla kullanıyor?*”, sorusunu gündeme getirmektedir.

Tablo 2. Sizin İçin Medya Nedir?

Medya Kullanım Amacı	Kişi Sayısı
Yeni bilgi kaynağı	1567
Eğlenme kaynağı	309
Boş zaman geçirme aracı	654

Tablo 2'ye göre medyanın gençlerin eğitimindeki rolünü netleştirmek için gençlere medyayı ne amaçla kullandıkları sorulmuştur. 2350 öğrenciden 1567'si medyayı yeni bilgi kaynağı olarak görürken, 309 kişi medyada eğlence bulunduğunu, 654 kişi ise boş zamanlarını değerlendirme aracı olarak medyayı kullandığını ifade etmiştir. Çalışma kapsamında son olarak, öğrencilerin medyayı nasıl karakterize ettiği incelenmiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu (%60) medyayı yeni bilgi kaynağı olarak tanımlasa da geri kalan öğrenciler medyayı sadece boş zaman geçirme (%30) veya eğlenme (%10) aracı olarak gördüklerini belirtmiştir.

Anketin oluşturduğu tablo, okul çocuklarının medyanın çeşitli alanlarıyla iletişim halinde olduklarını, medyayı bilgi kaynağı, eğlence aracı olarak kullandıklarını ve boş zamanlarını değerlendirmek için medyaya yöneldiklerini göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında medya okuryazarlığının öğretilmesi, öğrencilerin medyayı doğru anlamaları, doğru amaçlarla kullanmaları, şiddet, şiddet ve nefret söyleminden uzak tutmaları, yanlış bilgi tuzağına düşmemeleri ve son olarak yeni kaliteli içerik oluşturma ayağını cilalamak. Bu konuda yapılan bir dizi çalışmamız, medya eğitiminin sadece önemli değil, hatta gerekli olduğu sonucuna varmıştır.

"Modern öğrencilerin medya yetkinliği geliştirilmelidir. Bu nedenle üniversite öğrencilerinin (hatta okul öğrencilerinin) medya okuryazarlığı kurslarına ihtiyacı vardır" (Fedorov ve Lavitskaya, 2016:205).

Buradan çıkarılacak kanaat Azerbaycan okullarında ve üniversitelerinde konu olarak medya okuryazarlığının öğretilmesi, uzmanlık alanı ne olursa olsun, gençlerin medya alanındaki davranışlarını düzenleyecektir. Doğrulanmayan bilgiye inanmamak, habere açıklık getirmek, yanlış bilgiyi yaymamak, kaynağı incelemek gibi temel ilkeler öğrencilere aşılanmalıdır.

7. SONUÇ

Medya eleştirisi öncelikle medya ürününü değerlendiren ve analiz eden bir alandır. Medya üretiminin kalitesinin bir göstergesidir. Aynı zamanda bir toplumsal düzen, bir izleyicinin sürekli akış içinde seçimler yapmasına yardımcı olan bir kılavuzdur. Bilginin çeşitli kanallar aracılığıyla hedef kitleye yönlendirilmesi ve medyanın çalışmasının iyileştirilmesine yardımcı olan temel unsurlardan biridir.

Medya okuryazarlığı, medya ile iletişim kültürü oluşturmak için eleştirel düşünme, algılama, analiz etme ve değerlendirme alışkanlıklarının ve son olarak medya teknikleriyle kendini ifade etme alışkanlıklarının aşılması kitle iletişim alanında kişilik geliştirme süreci olarak da görülmektedir. Sonuç olarak araştırmalar, okul çağındaki çocukların medya ile ilgilenmeleri ve medyayı doğru kullanmaları için bir takım alışkanlıkların geliştirilmesinin önemli olduğunu ve bu sürecin medya eğitimi ile doğrudan ilgili olması nedeniyle medya okuryazarlığı konusunun orta ve yükseköğretimde öğretilmesinin önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Fedorov ve Levitskaya'nın (2014) yaptığı "*Modern Dünyada Medya Eleştirisi ve Medya Okuryazarlığının Sentezi*" araştırmasının sonuçları, medya eleştirisi ile medya okuryazarlığı arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Medya eğitimi ve medya alanında 18 ülkeden 64 medya eğitimcisi, medya eleştirmeni ve araştırmacının katıldığı ankette Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Almanya, İrlanda, İspanya, Portekiz, İsveç, Finlandiya, Yunanistan, Kıbrıs, Macaristan, Ukrayna, Sırbistan, Türkiye ve Rusya'dan uzmanlar katılmıştır. Verilerin analizi, uluslararası uzman topluluğunun bir bütün olarak medya eleştirisi ile medya okuryazarlığının sentezinin sadece mümkün değil, aynı zamanda özellikle etkili olması açısından gerekli olduğunu göstermektedir.

Medya eğitimi sürecinde medya eleştirisi örneklerinin kullanılması, ergenlerde ve gençlerde eleştirel düşünme tarzının oluşmasını sağlamakla kalmaz, aynı zamanda medya eğitimi yürüten eğitimci ve öğretmenlerin çalışmalarına da destek olur. Medya eleştirmenlerinin metinlerinin eğitim pratiğinde kullanılması, öğrencilerin medya ürünlerini algılama ve analiz etme konusunda hem teorik hem de pratik bilgilerini artırmaya hizmet eder. 2022 yılında medya okuryazarlığının eğitimi konusunda yaptığım araştırmada, Azerbaycan okullarında sözü geçen alanda eğitim ihtiyacının olduğu sonucuna varılmıştır. Azerbaycan'da faaliyet gösteren üniversitelerin gazetecilik mezunları ortaokullarda medya okuryazarlığı öğretimine katılabilirler. Medya eleştirisi, medya ürününü analiz ederek izleyicinin eleştirel düşünme yeteneğini oluşturarak medya okuryazarlığı konusunun daha rahat anlaşılması için verimli bir ortam yaratır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, "en az iki dış hakem" ve "çift taraflı körleme" yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede kullanılan ölçek için yazar(lar) tarafından ölçeğin orjinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı "*Telif Devir Formu*" belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye "*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*" gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.

KAYNAKÇA

- AYDIN, Abdullah ve DUZCU, Murad (2019), “*Arap Baharı Sonrası Sosyal Medya*”, **Arap Baharı Sonrası Ortadoğu: Kuram ve Siyaset** (Ed. Orhan Battır, M. Cüneyt Özşahin), Nobel Yayınları, Ankara, ss.57-73.
- BARUT, Esra ve KOÇ, Mustafa (2016), “*Yeni Medya Okuryazarlığı*”, **Eğitim Teknolojileri Okumaları** (Ed. Aytakin İşman, Hatice Ferhan Odabaşı, Buket Akkoyunlu), Salmat Basım Yayıncılık, Ankara, ss.595-613.
- BAYRAM, Vildan (2020), “*Sosyal Medyada Etik Sorunlar: Bir Literatür Taraması*”, **Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, S.4(19), ss.125-139.
- BİLİCİ, İbrahim Ethem (2020), **Medya Okuryazarlığı ve Eğitimi**, Nobel Yayınevi, Ankara.
- BOSTANCI, Meltem (2019), “*Manipülasyon, Dezenformasyon ve Propaganda Politikalarına Yönelik Farkındalık Oluşturabilmede Eleştirel Medya Okuryazarlığının Yeri ve Önemi*”, **Medya Okur/Yazarlığı** (Ed. Meltem Bostancı), Nobel Yayınevi, Ankara, ss.67-90.
- ÇELİŞEV, Kiril Aleksandroviç ve ÇELİŞEVA, İrina Viktorovna (2015), “*Sintez Mediakritiki i Mediaobrazovaniya v Prosesse Obuçeniya Şkolnikov i Studentov Ukraini*”, **Mediaobrazovanie. Media Education**, S.1, ss.77-89.
- DEMİR, Yavuz ve AYHAN, Bünyamin (2020), “*Sosyal Medyanın Gündem Belirleyicileri: Twitter’da Gündem Belirleme Süreci Üzerine Bir Sosyal Ağ Analizi*”, **İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, S.51, ss.1-19.
- DEVİRİM, Nehir (2023), “*Medya Okuryazarlığı, Medyaya Güven ve Demokrasi*”, **Anlambilim MTÜ Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi**, S.3(1), ss.275-283.
- DOLANBAY, Hacer (2019), “*Sınıfta Medya Okuryazarlığı*”, **Medya Okur/Yazarlığı** (Ed. Meltem Bostancı), Nobel Yayınevi, Ankara, ss.91-111.
- EREN, Veysel ve AYDIN, Abdullah (2014), “*Sosyal Medyanın Kamuoyu Oluşturmadaki Rolü ve Muhtemel Riskler*”, **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S.2014(3), ss.197-205.
- EĞMİR, Eray ve OCAK, Gürbüz (2017), “*Eleştirel Düşünme Becerisi Öğretim Programı Tasarısının Uygulanmasını Etkileyen Faktörler*”, **Küreselleşen Dünyada Eğitim** (Ed. Özcan Demirel, Serkan Dinçer), Pegem Akademi Yayınları, Ankara, ss.819-832.
- FEDEROV, Alexander (2005), “*Mediaobrazovanie, Mediaqramotnost, Mediakritika i Mediakultura*”, **Visşee Obrazovanie v Rossii**, S.6, ss.134-138, <https://cyberleninka.ru/article/n/mediaobrazovanie-mediaqramotnost-mediakritika-i-mediakultura/viewer> (Erişim Tarihi: 07.04.2023).
- FEDOROV, Alexander ve LEVITSKAYA, Anastasia (2015), “*The Framework of Media Education and Media Criticism in the Contemporary World: The Opinion of International Experts*”, **Comunicar Media Education Research Journal**, S.23(45), ss.107-115.
- FEDOROV, Alexander ve LEVITSKAYA, Anastasia (2016), “*Modern Media Criticism and Media Literacy Education: The Opinions of Russian University Students*”, **European Journal of Contemporary Education**, S.16(2), ss.205-216.
- HASDEMİR, Tuğba Asrak ve DEMİREL, Gökçen (2012), “*İletişim Eğitimi ve Medya Okuryazarlığı: Türkiye’deki Uygulamadan Bir Kesit*”, **Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, S.17, ss.176-191.
- HÜSEYNOVA, Khatira (2014), **Televiziya Tenqidi**, Heroqlif Yayınevi, Bakı (AZ).
- JOLLS, Tessa ve THOMAN, Elizabeth (2008), **21.Yüzyıl Okuryazarlığı** (Çev. Cevat Elma, Alper Kesten), Ekinoks Yayınları, Ankara.
- KOROCHENSKY, Aleksandr Petroviç (2003a), **Media Criticism in the Theory and Practice of Journalism**, Rostov State University Publisher, Rostov.
- KOROCHENSKY, Aleksandr Petroviç (2003b), **Pyataya Vlast? Mediakritika v Teorii i Praktike Jurnalistiki**, Roctov n/D. – izd-vo Rostovskoğu Universiteta.

- KOROCHENSKY, Aleksandr Petroviç (2015), **Mirovaya Jurnalistika: İstoriya, Teoriya, Praktika: Sb Nauç i Publisistiçeskix Robot/Red**, Belgorod (BelQU) Publisher, Belgorod.
- KURT, Adile Aşkı ve KÜRÜM, Dilruba (2010), “*Medya Okuryazarlığı ve Eleştirel Düşünme Arasındaki İlişki: Kavramsal Bir Bakış*”, **Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.2, ss.20-34.
- KÜBLER, Hans Dieter (2009), “*Mediensozialisation - ein Desiderat zur Erforschung von Medienwelten: Versuch einer Standortbestimmung und Perspektivik*”, **Journal of Childhood and Adolescence Research**, S.4(1), ss.7-26.
- MEHERREMLİ, Qulu (2023), “*Medya Okuryazarlığı*”, **Kişisel Röportaj**, 03.04.2023, Bakü Devlet Üniversitesi, Bakü.
- MEMMEDOV, Cahangir (2023), “*Medya Okuryazarlığı*”, **Kişisel Röportaj**, 03.04.2023, Bakü Devlet Üniversitesi, Bakü.
- ORHON, Nezih (2019), “*Media Okuryazarlığı Açısından Dijital Vatandaşlık Tartışmaları*”, **Medya Okuryazarlığı Üzerine** (Ed. Nilüfer Sezer, Nuray Yılmaz Sert), Eğitim Yayınevi, Konya, ss.37-51.
- ÖNAL, Hatice İnci (2016), “*Medya Okuryazarlığının Topluma Getirdiği Yenilikler*”, **Medya Okuryazarlığı** (Ed. Elif Küçük Durur), Siyasal Kitapevi, Ankara, ss.179-195.
- ÖZGEN, Murat (2019), “*Medya Okuryazarlığının Ekonomi-Politik Bağlamda Çözümlemesi ve Değerlendirilmesi*”, **Medya Okur/Yazarlığı** (Ed. Meltem Bostancı), Nobel Yayınevi, Ankara, ss.49-66.
- POTTER, W. James (2011), **Media Literacy**, Sage Publications, Los Angeles (US).
- REPORT İNFORMASIYA AGENTLİYİ (2021), “*ASCO: Gəmidə Partlayış Baş Verməyib*”, **Report İnformasiya Agentliyi** (E-Haber), 4 Eylül 2021, <https://report.az/hadise/asco-gemide-partlayis-bas-vermeyib/> (Erişim Tarihi: 20.04.2023).
- SELIVERSTOVA, Ludmila (2016), “*Osobennosti Integratsii Mediakritiki İ Mediaobrazovaniya v Avstrii*”, **Mediaobrazovayie: Media Education**, S.4, ss.106-126.
- SEZER, Nilüfer (2019), “*Türkiye’de Medya Okuryazarlığı Eğitimine İlişkin İlk Gelişimler ve Sonrası*”, **Medya Okuryazarlığı Üzerine** (Ed. Nilüfer Sezer, Nuray Yılmaz Sert), Eğitim Yayınevi, Konya, ss.53-114.
- SILVERBLATT, Art (2001), **Media Literacy**, Praeger Publisher, Westport – London (UK), Second Edition.
- YILMAZ SERT, Nuray ve ÇEVİK ERGİN, Tuba (2019), “*Medya Okuryazarlığı Kavramına Yönelik Betimsel Bir Araştırma*”, **Medya Okuryazarlığı Üzerine** (Ed. Nilüfer Sezer, Nuray Yılmaz Sert), Eğitim Yayınevi, Konya, ss.145-164.
- <https://fhn.gov.az/az/melumatlar/fhn-metbuat-xidmetinin-melumati-video-foto-39964> (Erişim Tarihi: 20.04.2023).
- <https://report.az/hadise/asco-gemide-partlayis-bas-vermeyib/> (Erişim Tarihi: 20.04.2023).
- <https://www.fhn.gov.az/organizations.php?aze-10/news/xeber/2021/7/4/39960> (Erişim Tarihi: 20.04.2023).
- https://www.researchgate.net/publication/330168555_Sintez_mediagramotnosti_i_mediakritiki_v_sovremenno_m_mire_rezultaty_mezdunarodnogo_ekspertnogo_oprosa_Media_Education_Mediaobrazovanie_2015_n_3_9-31 (Erişim Tarihi: 18.05.2023).

Mobil Alışveriş Uygulamalarının Dürtüsel Alışveriş Davranışına Etkisi: Bir Model Önerisi¹

The Effect of Mobile Shopping Applications on Impulsive Shopping Behavior: A Model Proposal

Canan ARMAĞAN

Dr. Öğr. Üyesi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,
Şaphane MYO, Bankacılık ve Sigortacılık Programı,
canan.armagan@dpu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-5306-3409>

Makale Başvuru Tarihi: 03.01.2024

Makale Kabul Tarihi: 30.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Sevtap ÜNAL

Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İİBF,
Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik A.B.D.,
sevtap.unal@ikc.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-3227-0756>

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Dürtüsel Alışveriş,

S-O-R Modeli,

P-A-D Modeli,

Mobil Uygulamalar,

Yapısal Eşitlik
Modellemesi,

Dürtüsel alışveriş, tüketicinin mantıklı düşünme ve planlama süreçlerini göz ardı ederek, anlık tatmin arayışı içinde, içgüdülerinin hâkimiyetiyle kontrolsüz olarak gerçekleştirildiği bir alışveriş eylemidir. Dürtüsel satın alma davranışı çevresel, durumsal ve içsel tetikleyiciler aracılığıyla gerçekleşmektedir. Mobil ortam ve özellikle mobil alışveriş uygulamalarının, mekân ve zaman sınırını ortadan kaldırarak sağladığı alıveriş kolaylığı günümüz tüketicisini dürtüsel alışverişe karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Bu araştırmanın amacı, mobil alışveriş uygulamalarının dürtüsel satın alma davranışı üzerindeki etkisini S-O-R ve P-A-D modelleri çerçevesinde yapılandırılmış kapsamlı bir model önerisi ile açıklamaktır. Araştırma evreni mobil uygulamalar ile alışveriş deneyimine sahip 18 yaş ve üzeri tüketicilerden oluşturmaktadır. Araştırma bulgularına göre; zevk ve uyarılma duyguları dürtüsel alışveriş davranışı üzerinde önemli etkiye sahiptir. Alışverişten alınan zevk üzerinde algılanan mobilite, satış geliştirme çabaları, hedonik alışveriş değeri etkilidir. Kıtık mesajları, zaman uygunluğu, hedonik alışveriş değeri ve normatif sosyal etki değişkenleri algılanan uyarılma üzerinde etkilidir. Bulgular ayrıca, tüketicinin alışverişten hissettiği uyarılmanın algıladığı zevk üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

ABSTRACT

Keywords:

Impulsive Behavior,

S-O-R Model,

P-A-D Model,

Mobile Applications,

Structural Equation
Modeling,

Impulsive shopping is an uncontrolled shopping behaviour in which the consumer ignores the logical thinking and planning process and is dominated by instincts in search of instant gratification. Impulsive buying behaviour is mediated by environmental, situational, and internal triggers. The mobile environment and especially the ease of shopping provided by mobile shopping applications by eliminating space and time limits make today's consumers more vulnerable to impulsive shopping. The aim of this study is to explain the effect of mobile shopping applications on impulsive buying behaviour with a comprehensive model proposal structured within the framework of S-O-R and P-A-D models. The research population consists of consumers aged 18 and over who have shopping experience with mobile applications. According to the research findings, pleasure and arousal emotions have a significant effect on impulsive shopping behaviour. Perceived mobility, sales promotion efforts, and hedonic shopping value are effective in enhancing shopping pleasure. Scarcity messages, time availability, hedonic shopping value, and normative social influence variables are effective on perceived arousal. The findings also show that the arousal that the consumer feels from shopping is effective on the perceived pleasure.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ARMAĞAN, Canan ve ÜNAL, Sevtap (2024), "Mobil Alışveriş Uygulamalarının Dürtüsel Alışverişe Etkisi: Bir Model Önerisi", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.426-450, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1414405>

1 Bu makale, 1. Yazarın, 2. Yazar danışmanlığında hazırlanan ve 2022 yılında İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen "Mobil Alışveriş Uygulamalarının Dürtüsel Alışveriş Davranışına Etkisi: Bir Model Önerisi" başlıklı Doktora tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Tüketicinin, satın alma eylemine sadece zorunlu ihtiyaçlarını karşılamanın ötesinde farklı anlamlar yüklediği yeni dünya düzeninde, değişen koşulları iyi analiz etmek işletmeler açısından hayati değer taşımaktadır. Dijitalleşme ile yaşanan baş döndüren değişim tüketicinin yaşam şeklini ve alışveriş alışkanlıklarını kökten değiştirmiş ve satın alma davranışını işletmeler açısından daha karmaşık bir fenomene dönüştürmüştür. Bu noktada artan teknolojik gelişmeler özellikle mobil ortamda tüketimi sürekli olarak arttırmaktadır (Liu ve Zhang, 2019; Meola, 2020).

Statista (2023) tarafından yayınlanan bir raporda mobil ortamdaki satışların 2023'te 2,2 trilyon dolara ulaştığı ve dünya çapındaki tüm e-ticaret satışlarının %60'ını oluşturduğu ifade edilmiştir. Bu oranın 2027 yılına kadar istikrarlı bir yükselişle %62 (3,4 trilyon dolar) olacağı tahmin edilmektedir. Mobil ortamın hızlı ve istikrarlı büyümesi tüketicilere satın alma eylemini istedikleri yer ve zamanda gerçekleştirme kolaylığı sağlarken, işletmelere de ürün ve hizmetlerini yer ve zaman kısıtlaması olmadan pazarlamayı sağlayan bir ortam yaratmıştır. Satın alma davranışının kolaylaşması, mobil ortamın stratejik bir güç olarak gittikçe daha önemli hale gelmesine sebep olmuştur. Mobil ortamı mobil web siteleri ve mobil uygulamalardan oluşan iki önemli ortam paylaşmaktadır (Liu vd., 2019). Bu iki ortam benzer görünseler de önemli farklılıklar içermektedirler (Fernandes ve Barfknecht, 2020; Tarute vd., 2017).

Newark (2011) mobil uygulamaların 2011 yılından bu yana artan şekilde mobil webden daha fazla kullanıldığını ifade etmiştir. Pilewski (2020) tüketicilerin sadece %12'sinin alışveriş için mobil web'i tercih ettiğini belirtmiştir. Mobil ortam dikkate alındığında tüketiciler alışveriş için mobil uygulamaları daha fazla tercih etmektedirler (Compuware, 2012; Natarajan vd., 2018; Khalaf, 2015; Magrath ve McCormick, 2013). Bu tercihin kökeninde mobil uygulamaların tüketicilere vadettiği yenilikçi özellikler bulunmaktadır.

Mobil uygulamalar tüketicilerle sorunsuz bağlantı kurabilen, kişiselleştirilmiş teklifler sunan, potansiyel müşterinin marka sadakatini arttıran ve sadık olmayan müşteriler üzerinde satın almayı teşvik eden benzersiz bir marka iletişim kanalı haline gelmiştir (Kim ve Baek, 2018; Liu vd., 2019; Natarajan vd., 2018).

Statista (2022) verilerine göre, mobil uygulamalar yoluyla yapılan alışverişlerin yıllık %12,38 büyüme oranı ile 2026 yılına kadar 19,54 milyon dolara ulaşması tahmin edilmektedir. Global bazda yıllık büyüme oranının %10,14 olduğu düşünüldüğünde, %12,38 oranındaki büyüme oranı Türk tüketicisinin mobil uygulama ortamını yükselen yeni alışveriş trendi olarak gördüğünü açıkça göstermektedir. Dahası alışverişini her zaman ve ortamda gerçekleştiren bir eyleme dönüştürmesi mobil uygulamaları tüketiciler açısından önemli bir alışveriş uyarısı haline dönüştürmektedir. Ancak mobil uygulamaların hızlı gelişimine rağmen, bu alandaki çalışmalar aynı hızda ilerlememiş ve yapılan çalışmalar büyük ölçüde mobil uygulamaların benimsenmesi ve kullanımına odaklanmıştır (Anwar vd., 2021; Bhandari vd., 2017; Chaouali vd., 2017; Chopdar vd., 2018; Chopdar ve Balakrishnan, 2020; Gupta ve Arora, 2017; Harris vd., 2016; Hsiao vd., 2016; Kim vd., 2015; Lee ve Kim, 2019; Mehra vd., 2021; Min vd., 2019; Natarajan vd., 2017; Sarkar vd., 2020; Tarute vd., 2017; Wang, 2020; Yang vd., 2021; Zhu vd., 2017).

Mobil uygulamalar yoluyla gerçekleştirilen yüksek etkileşimli hızlı ve kolay alışveriş imkânı tüketicinin alışverişten daha fazla zevk almasını sağlayarak dürtüsel satın alımları önemli oranda arttırmaktadır (Budiman vd., 2022; Chen ve Yao, 2018; Chopdar vd., 2022; Drossos vd., 2014; Lee ve Lim, 2020; Lee vd., 2014; Xu, 2018). Dürtüsel alışveriş, satın alma sırasında ani, güçlü ve ısrarcı bir dürtü ile sonuçları düşünülmeden gerçekleştirilen bir satın alma eylemidir (Rook, 1987).

Weinberg ve Gottwald (1982) dürtüsel alımların yüksek duygusal aktivasyon, düşük bilişsel kontrol içeren tepkisel bir davranış olduğunu ifade etmiştir. Bu satın alma davranışının en spesifik özelliği tüketicinin rasyonel düşünce ve bilişsel müzakereden yoksun bir şekilde duygu durumu, anlık ruh hali ile satın alma karar sürecini tamamlamasıdır. Dürtüsel satın alma süreci için, her ne kadar tüketicinin ruh hali ve duygu durumu ön koşul gibi görünse de iç ve dış uyaranlara maruz kalma, süreci tamamlamaktadır. Bu satın alma türü özellikle çevrimiçi ortam uyaranları tarafından tetiklenmektedir (Parboteeah vd., 2009). Ancak iç ve dış uyaranlar ile birlikte durumsal ve tepkisel faktörlerin tüketicileri mobil ticarete dürtüsel satın alımlara nasıl teşvik ettiğine yönelik sınırlı bilgi mevcuttur (Aleshaiwi ve Soliman, 2014 ; Yang vd., 2021 ; Zheng vd., 2019).

Ayrıca bazı çalışmalar, mobil ortamda dürtüsel satın alma davranışına yönelik araştırmaların önemli olduğu ve bu tür çalışmaların literatürdeki önemli bir boşluğu dolduracağını ifade etmektedir (Chen ve Yao, 2018; Chopdar vd., 2022; Chopdar ve Balakrishnan, 2020; Gupta vd., 2021; Redine vd., 2023). Dahası mobil uygulamalar bazında tüketicilerin dürtüsel satın alımlarını inceleyen az sayıda çalışma bulunmaktadır (Chopdar

ve Balakrishnan, 2020; Chen ve Yao, 2018; Chopdar vd., 2022). Bu sebeplerle çalışma mobil uygulamaların dürtüsel satın alma davranışına etkisini kapsamlı bir model önerisi sunarak açıklamaya çalışmıştır. Özellikle çevrimiçi dürtüsel satın alma davranışı ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde çevresel ipuçlarının önemli bir rol üstlendiği görülmektedir. Çevresel uyaranları teşvik eden satın alma atmosferi, tüketicilerin satın alma kararlarını önemli ölçüde etkilemektedir (Hsieh vd., 2021)

Çevresel ipuçlarını değerlendirmek için Mehrabian ve Russell (1974) tarafından önerilen Uyarıcı-Organizma-Tepki (S-O-R) ve Zevk-Uyarılma-Hâkimiyet (P-A-D) yaklaşımları satın alma araştırmalarında sıklıkla kullanılmıştır. Bu yaklaşımlar çevrimiçi dürtüsel satın alma araştırmalarında kullanılan en uygun teorik yaklaşımlar (Chan vd., 2017) olmasına rağmen mobil alışveriş uygulamaları üzerinde gerçekleştirilen dürtüsel alışveriş araştırmalarında nadiren kullanılmıştır (Liu ve Lu, 2017; Chopdar vd., 2022; Liu vd., 2020). Literatürdeki bu boşluğu doldurmak üzere bu çalışmada; S-O-R ve P-A-D modeli kullanılmış, mobil alışveriş uygulamalarında dürtüsel satın alma davranışı ile tüketici duygusal tepkileri arasındaki ilişkiyi analiz eden bir model önerilmiştir.

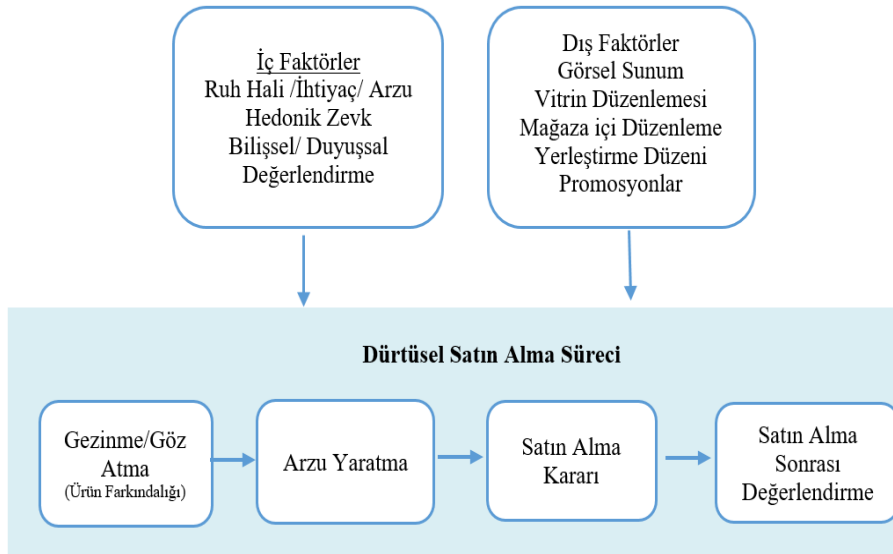
2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Dürtüsel satın alma kavramı ilk olarak 1948 yılında gerçekleştirilen Tüketici Satın Alma Alışkanlıkları Araştırması'nda planlanmamış satın alma kavramı ile eşdeğer olarak kullanılmıştır (Lin, 2020). Clover (1950) perakendecilik sektöründe dürtüsel alımların önemine dikkat çekmiş ve perakende mağazaların karını önemli ölçüde bu satın alma türünün etkilediğini ifade etmiştir (Xu, 2018). 1970'li yıllarda ürüne odaklanan dürtüsel satın alma çalışmaları, 1980'li yıllara geldiğinde tüketicilerin duyguları ile karakterize edilmiştir (Ammar, 2018 ; Weinberg ve Gottwald, 1982).

Rook (1987) dürtüsel satın alımların kavramsallaşmasına çok önemli katkılarda bulunmuş (Aragoncillo ve Orús, 2018) ve kavramın en çok kabul gören tanımını “*tüketici tarafından hissedilen ani güçlü ve ısrarcı bir dürtü ile gerçekleşen, hedonik, karmaşık, duygusal çatışmayı tetikleyen ve sonuçları dikkate alınmadan yapılan satın alımlar*” şeklinde yapmıştır. 1990'lara geldiğinde dürtüsel satın alma çalışmalarına tüketicinin duygusal ve bilişsel tepkileri dâhil edilmiştir (Ammar, 2018). Bu noktada özellikle bu dönemde ruh hali ile dürtüsel satın alma arasındaki ilişkiler incelenmiş ve ruh halinin dürtüsel satın alma üzerindeki anahtar rolü üzerinde durulmuştur (Beatty ve Elizabeth Ferrell, 1998 ; Dittmar vd., 1996 ; Rook ve Gardner, 1993).

2000'li yıllarda ise pek çok çalışmanın dürtüsel satın alma için temel itici güç olarak kabul edilen hedonik tüketim kavramına odaklandığı görülmüştür (Arnold ve Reynolds, 2003 ; Hausman, 2000 ; Hidayah ve Marlana, 2021 ; Irdiana, 2019 ; Kacen vd., 2012 ; Nurlinda ve Christina, 2020 ; Park vd., 2006 ; Xiao ve Nicholson, 2013). Son yıllarda küresel düzeydeki teknolojik gelişmeler ve pazarlama trendlerinin yansımaları ile dürtüsel satın alma önemli bir araştırma alanı haline gelmiştir (Redine vd., 2023).

Şekil 1. Dürtüsel Satın Alma Süreci

Kaynak: Kim, 2003:9.

Şekil 1’de görüldüğü üzere, dürtüsel satın alma süreci ürün farkındalığı ile başlayarak, sırasıyla arzu yaratma, satın alma kararı ve son olarak satın alma sonrası değerlendirme aşamalarından oluşur. Tüketici bu süreci iç ve dış uyaranların etkisi altında tamamlar. Bu noktada tüketicide memnuniyet yaratan alışveriş eyleminin kendisidir. Bu yüzden satın alma, ihtiyacı karşılamak amacıyla yapılan araştırmanın sonucunda gerçekleşmez, tüketici arama çabasına girmez, alternatifleri değerlendirmeden satın alma dürtüsü yaratan uyaranlarla tetiklenerek hızlı ve ani satın alma kararı verir (Yassin, 2019).

Dürtüsel satın alma ile ilgili ilk çalışmalar, kavramın tanımlanması ve ölçülmesine odaklanmış, bu satın alma türünün altında yatan faktörlerin belirlenmesine yönelik çalışmalar gözardı edilmiştir (Youn ve Faber, 2000). Bununla birlikte başlangıçta ürüne odaklanan dürtüsel satın alma çalışmaları Rook (1987) tarafından dürtüsel satın alımların tüketicinin mağaza uyaranlarına maruz kaldıktan kısa bir süre sonra ortaya çıkan, istenmeyen bir reaksiyon olarak nitelendirilmesinden sonra, davranışsal yönlerinin de önemli bir araştırma alanı olduğu keşfedilmiştir (Pandey ve Bharti, 2019). Böylelikle ürün odağından sıyrılan dürtüsel satın alma araştırmaları çok boyutlu olarak incelenmeye başlanmıştır. Bu gelişmeler ışığında dürtüsel satın alma, dürtüsel satın almayı etkileyebilecek ekonomik özellikler, kişilik özellikleri, zaman, alışveriş yeri, kültür, cinsiyet gibi farklı bakış açılarından da incelenmeye başlanmıştır (Lin, 2020).

Özellikle Youn ve Faber (2000); olumlu duygular, reklamlar, görsel öğeler, fiyat, depresif ve acı verici duygular, satış geliştirme çabaları, tatil dönemleri vb. faktörlerin etkisini ölçerek, bu faktörlerin, satın alma ile ilişkili hem çevresel hem de duygusal uyaranları etkilediğini aynı zamanda olumlu/olumsuz duygu durumları hakkında ipuçları verdiğini savunmuştur.

Dürtüsel satın alma davranışını etkileyen faktörler ile ilgili olarak gerçekleştirilen pek çok çalışma bu faktörleri iç ve dış faktörler olarak sınıflandırmıştır (Akram vd., 2017; Ayub ve Zafar, 2018; Dawson ve Kim, 2009; Kalla ve Arora, 2011; Karbasivar ve Yarahmadi, 2011; Kim, 2003; Ma, 2013; Virvilaitė vd., 2011). Dürtüsel satın alma davranışlarında etkili olan iç faktörler; doğrudan doğruya bireye odaklanan, bireyi dürtüsel satın almaya teşvik eden iç ipuçlarını ve bireyin kişiliğine bağlı özellikleri kapsamaktadır (Karbasivar ve Yarahmadi, 2011; Muruganatham ve Bhakat, 2013).

İç faktörler, tüketicinin dürtüsel satın alma eğiliminin derecesini belirleyen kişilik özelliklerini, duygusal durumlar gibi iç ipuçlarını, tüketicinin dürtüsel satın alma davranışı ile ilgili normatif değerlendirmesini ve demografik faktörlerini kapsar (Dawson ve Kim, 2009 ; Kacen ve Lee, 2002). Dış faktörler, tüketiciyi bir satın alma işlemi yapmaya ikna etmek amacıyla pazarlamacılar tarafından kontrol edilen ve yerleştirilen pazarlama uyaranlarına veya ürün özelliklerine atıfta bulunan, çevresel ve duygusal faktörleri içerir (Dawson ve Kim, 2009; Youn ve Faber, 2000). Bu faktörler aynı zamanda ürünle ilgili faktörler ve alışveriş ortamı ile ilgili faktörler (Sirhindi, 2010), pazarlama karması ilgili faktörler (Duarte vd., 2013), durumsal faktörler (Yassin, 2019) olarak da tanımlanmıştır.

Dürtüselliliği yüksek tüketiciler düşük dürtüsel tüketicilere kıyasla, dış uyaranları yansıtan faktörlere daha duyarlıdır (Youn ve Faber, 2000). Bu nedenle literatür incelendiğinde tüketicileri dürtüsel satın almaya iten dış faktörlerin pek çok çalışma tarafından incelendiği görülmüştür (Akram vd., 2018; Ayub ve Zafar, 2018; Boz, 2015; Chan vd., 2017; Dawson ve Kim, 2009; Kalla ve Arora, 2011; Karbasivar ve Yarahmadi, 2011; Kim, 2003; Ling ve Yazdanifard, 2015; Mathur, 2019; Muruganatham ve Bhakat, 2013; Neves, 2016; Sirhindi, 2010; Virvilaitė vd., 2011).

Çevrimiçi dürtüsel satın alma üzerine gerçekleştirilen çalışmalar, çevresel ipuçlarının bu satın alımlar üzerinde önemli bir rol oynadığını ifade etmektedir. Çevresel uyaranların oluşturduğu atmosfer tüketicilerin satın alma kararları üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır (Hsieh vd., 2021). Mehrabian ve Russell (1974)’in çevre psikolojisi yaklaşımı, çevresel ipuçları ve deneyimleri değerlendirmek ve tanımlamak için sıklıkla kullanılmaktadır. Mehrabian ve Russell modeli, çevresel özelliklerin, his ve duygular aracılığıyla, bireyleri çevreye yaklaşmaya veya çevreden kaçınmaya yönlendirdiğini savunur. Bu durumun temel nedeni bireylerin farklı ortamlara farklı duygularla tepki vermesidir (Tai ve Fung, 1997).

Mehrabian ve Russell (1974) tarafından çevre psikolojisinden türetilerek önerilen S-O-R çerçevesi; çevresel psikolojideki en önemli modellerden biridir. Model, bir dış çevresel faktörün (uyaran) bireysel iç süreçleri (organizma) tetikleyerek, yaklaşma veya kaçınma davranışı (tepki) ortaya çıkaracağını varsaymaktadır (Chopdar ve Balakrishnan, 2020; Fang, 2014; Zheng vd., 2019). S-O-R modelinde uyaran (S); organizmayı etkileyen ve bireyi harekete geçiren bir etki olarak kavramsallaştırılmıştır (Eroglu vd., 2001:179). Organizma (O), uyaran ile bireyin tepkileri arasındaki ilişkilere aracılık eden, duygusal ve bilişsel süreçleri ifade etmektedir (Chang ve Chen, 2008:820). Tepki (R) ise; yaklaşma ve kaçınma davranışı içerir ve bireyin duygusal, bilişsel karar ve nihai eylemlerini temsil eder (Eroglu vd., 2001; Sherman vd., 1997; Xiang vd., 2016). Çevresel psikoloji

bağlamında farklı uyaranların çevrimiçi alışveriş ortamlarında dürtüsel satın alma davranışı üzerindeki önemli etkisi pek çok çalışma ile desteklenmiştir (Chang vd., 2014; Floh ve Madlberger, 2013; Guo vd., 2017; Huang ve Hsieh, 2011; Lin ve Lo, 2016; Parboteeah vd., 2009; Shen ve Khalifa, 2012; Wells vd., 2011).

Günümüz tüketicisi günlük yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelen mobil cihazlarda kullanılan uygulamalara daha fazla yönelmekte ve mobil uygulamalar tüm sektörlerde kullanılan kritik bir kanal olarak önem kazanmaktadır (Huang vd., 2019; Van Noort ve Van Reijmersdal, 2019). Özellikle mobil alışveriş uygulamaları diğer uygulama kategorilerinin çoğundan daha hızlı bir büyüme oranına sahiptir (Khalaf, 2015; Magrath ve McCormick, 2013; Compuware, 2012; Natarajan vd., 2018). Bu kanal aynı zamanda tüketicilerin tutum ve niyetleri üzerinde etkili olan verimli bir reklam aracıdır (Bellman vd., 2011).

Mobil uygulamalar tüketiciye mekânsal boyut ve çalışma saatleri ile sınırlı etkileşim şekliyle, konumla sınırlandırılmamış ve erişim açısından zenginleştirilmiş bir alanda her zaman ve her yerde tüketicinin satın almaya, perakendecinin ise satmaya hazır olduğu bir ortam vadetmektedir (Pantano ve Priporas, 2016). Bu sebeple müşteri-perakendeci etkileşimini alışılabilirlikten çıkartarak marka sadakatini arttıran önemli bir marka iletişim aracı olarak firmaların müşterileri ile bağlantı kurma şeklini temelden değiştirmiştir (Wang, 2020).

Mobil uygulamaları güçlü kılan en önemli özellik, uygulamaların gelişmiş özellikleri sayesinde tüketicinin markayı deneyimlemesine olanak sağlayan etkileşimli bir doğaya sahip olmasıdır (Kim vd., 2015). Ancak işletmeler açısından en önemli zorluk, mobil uygulamaların kullanımının ve bu kullanımın devamlılığının sağlanmasıdır. Bu sebeple işletmeler için uygulama seçimi ve benimsenmesi davranışını etkileyen faktörlerin belirlenmesi oldukça önemlidir (Kumar vd., 2018).

Gera (2020), mobil uygulamaların benimsenmesini etkileyen faktörleri kişisel faktörler (*bilişsel, duygusal, davranışsal*) ve ikincil faktörler (*sosyal, pazarlama ile ilgili ve kişilikle ilgili*) olarak sınıflandırmıştır. Mobil uygulamaların benimsenmesi ve kullanımı harcama (Wang, 2020) ve satın alma sıklığı artışına (Liu vd., 2019; McLean vd., 2020; Narang ve Shankar, 2019), marka ile etkileşimin derinleşmesine (Kim vd., 2015; Narang ve Shankar, 2019), çok kanallı ortamda kullanıcı deneyim ve davranışlarının farklılaşmasına (Sun vd., 2019) sebep olmuştur. Mobil uygulamaların benimsenmesi ve kullanımı algılanan kullanışlılık, algılanan eğlence, alışkanlık ve sosyal bağlar (Hsiao vd., 2016), fiyat tasarrufu, seçim çeşitliliği ve kolaylık (Gupta ve Arora, 2017), nispi avantajlar sağlama, kullanım uygunluğu ve denenebilirlik (Mehra vd., 2021), duygular ve kalite algıları (Bhandari vd., 2017), algılanan fayda, güven ve aşinalık (Harris vd., 2016) gibi faktörlerden etkilenmektedir.

Bugüne kadar gerçekleştirilen akademik çalışmalar, genel olarak mobil uygulamaların benimsenmesine ve kullanılmasına odaklanmış, mobil alışveriş uygulamalarının kabulü ve kullanımına yönelik olarak daha az sayıda çalışma yapılmıştır (Chopdar vd., 2018). Natarajan vd. (2018) tarafından yürütülen bir çalışma mobil uygulamalarla gerçekleştirilen alışveriş öncüllerini; algılanan kullanım kolaylığı, algılanan risk, algılanan yararlılık ve algılanan zevk olarak tespit etmiştir. Rattanaburi ve Vongurai (2021) ise mobil alışveriş uygulamalarının kullanımında etkili faktörleri inceledikleri araştırmada; algılanan kullanışlılık, kişisel yenilikçilik ve uyumluluğun davranışsal niyet üzerinde etkili olduğunu ve algılanan maliyetin mobil alışverişin engellerinden biri olduğunu tüketicinin diğer kanallardan daha az maliyetli olduğunu düşündüğünde mobil uygulama ile alışverişini benimseyebileceklerini savunmuşlardır. Mobil uygulamalar sağladıkları teknolojik ortam özellikleri, alışveriş kolaylığı ve yüksek etkileşim sayesinde anında memnuniyet sağlarken, sağladığı hızlı ve her yerde alışveriş yapabilme imkânı ile tüketicinin alışverişten keyif almasını sağlayarak dürtüsel satın alma davranışının görülme oranını da arttırmaktadır (Budiman vd., 2022; Chen ve Yao, 2018; Chopdar vd., 2022; Drossos vd., 2014; Lee ve Lim, 2020; Lee vd., 2014; Xu, 2018; Zheng vd., 2019).

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Yapılan araştırmanın konusu, mobil alışveriş uygulamalarının dürtüsel alışverişe etkisinin bir model önerisi bağlamında incelenmesidir. Bu araştırmanın amacı, mobil alışveriş uygulamalarının dürtüsel satın alma davranışı üzerindeki etkisini S-O-R ve P-A-D modelleri çerçevesinde yapılandırılmış kapsamlı bir model önerisi ile açıklamaktır.

3.1. Araştırmanın Evreni/Örnekleme ve Veri Toplama Araçları

Araştırmanın ana kütlesi, Türkiye’de 18 yaş üzeri, mobil alışveriş uygulamalarını kullanarak alışveriş deneyimine sahip olan tüketicilerdir. TÜİK, 2022 yılı verilerine göre Türkiye nüfusu 85 milyondur. TÜİK

Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması (2023)'e göre, Türkiye'de internet kullanan bireylerin oranı %87,1 ve internet üzerinden mal/hizmet satın alma/sipariş verme oranı %49,5 olarak gerçekleşmiştir. İnternet erişimi olan kişi sayısı (85 milyon* %87,1) yaklaşık 74 milyon kişidir. İnternet üzerinden alışveriş yapan tüketici sayısı (74 milyon* %49,5) yaklaşık 37 milyon kişidir. Türkiye Rekabet Kurumu E-Pazaryeri Platformları Sektör İncelemesi Ön Raporu (2021) verilerine göre, tüketicilerin mobil uygulama kullanarak gerçekleştirdikleri alışveriş oranı %79,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu veriye göre Türkiye'de mobil cihaz kullanarak alışveriş yapan kişi sayısı (37 milyon* %79,6) yaklaşık 29 milyon kişidir. Bu noktada ana kütleden tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan kolayda örnekleme yöntemi ile seçilen %5 standart hata payı (0,05) ve %95 güven düzeyinde ($Z=1,96$) hesaplanan örneklem büyüklüğü 384 olarak belirlenmiştir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi tercih edilmiştir. Gönüllülük esasına dayalı olarak uygulanan anketler uygulanmadan önce İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Araştırmalar Etik Kurulu'ndan 27.02.2020 tarih 2020/02-01 sayılı karar ile etik izin belgesi alınmıştır. Bu amaçla hazırlanan anket üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölüm katılımcıların; mobil uygulamaları kullanma davranışları ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. İkinci bölümde araştırma modelinde bulunan değişkenleri ölçmeye yönelik sorular yer almıştır. Üçüncü bölümde ise katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili sorulardan oluşmaktadır. Anket sorularının paralel tercüme metodu ile hazırlanmış Türkçe versiyonlarının uygunluğunu test etmek ve ankete son şeklini vermek amacıyla 12/08/2021-20/08/2021 tarihleri arasında araştırmanın ön testi 63 kişi ile gerçekleştirilmiştir. Öntest sonucunda dürtüsel alışveriş davranışı (DA), parasal uygunluk (PU) ve zaman uygunluğu (ZU) ölçeklerinin bazı maddelerinin (DA8, ZU4, PU2) katılımcılar tarafından anlaşılmadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple nihai ankette bu maddeler tekrar düzenlenerek ankete son şekli verilmiştir.

18/11/2021-08/01/2022 tarihleri arasında 540 çevrimiçi anket gerçekleştirilmiş ve bu verilerden mobil uygulamalar ile alışveriş yapmadığını beyan eden 54 katılımcının anketi ve hatalı ya da eksik doldurulduğu tespit edilen 18 katılımcının anketi araştırma kapsamına alınmamış ve 468 kullanılabilir veri elde edilmiştir.

Tüm yapılar ile ölçüm maddeleri, yapı geçerliliği ve güvenilirliği sağlamak amacıyla geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş teoride yer alan ölçeklerden uyarlanmıştır. Dürtüsel alışveriş davranışını test etmek için Rook ve Fisher (1995), kullanım kolaylığı için Venkatesh ve Davis (1996), görsel çekicilik için Loiacono vd. (2002), bilgilendiricilik için Ducoffe (1996), algılanan mobilite (2008), kişiselleştirme Pappas vd. (2014), kıtlık mesajları Brock (1968) ve Song vd. (2015), satış geliştirme çabaları Karbasivar ve Yarahmadi (2011) ve Badgaiyan ve Verma (2015), zaman uygunluğu ve parasal uygunluk Beatty ve Ferrell (1998) ve Ammar (2018), hedonik alışveriş değeri Prashar vd. (2017), normatif sosyal etki Bearden vd. (1989), anlık tatmin Liu vd. (2013), zevk ve uyarılma değişkenleri Mehrabian ve Russel (1974) ve Porat ve Tractinsky (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmalardan uyarlanmıştır.

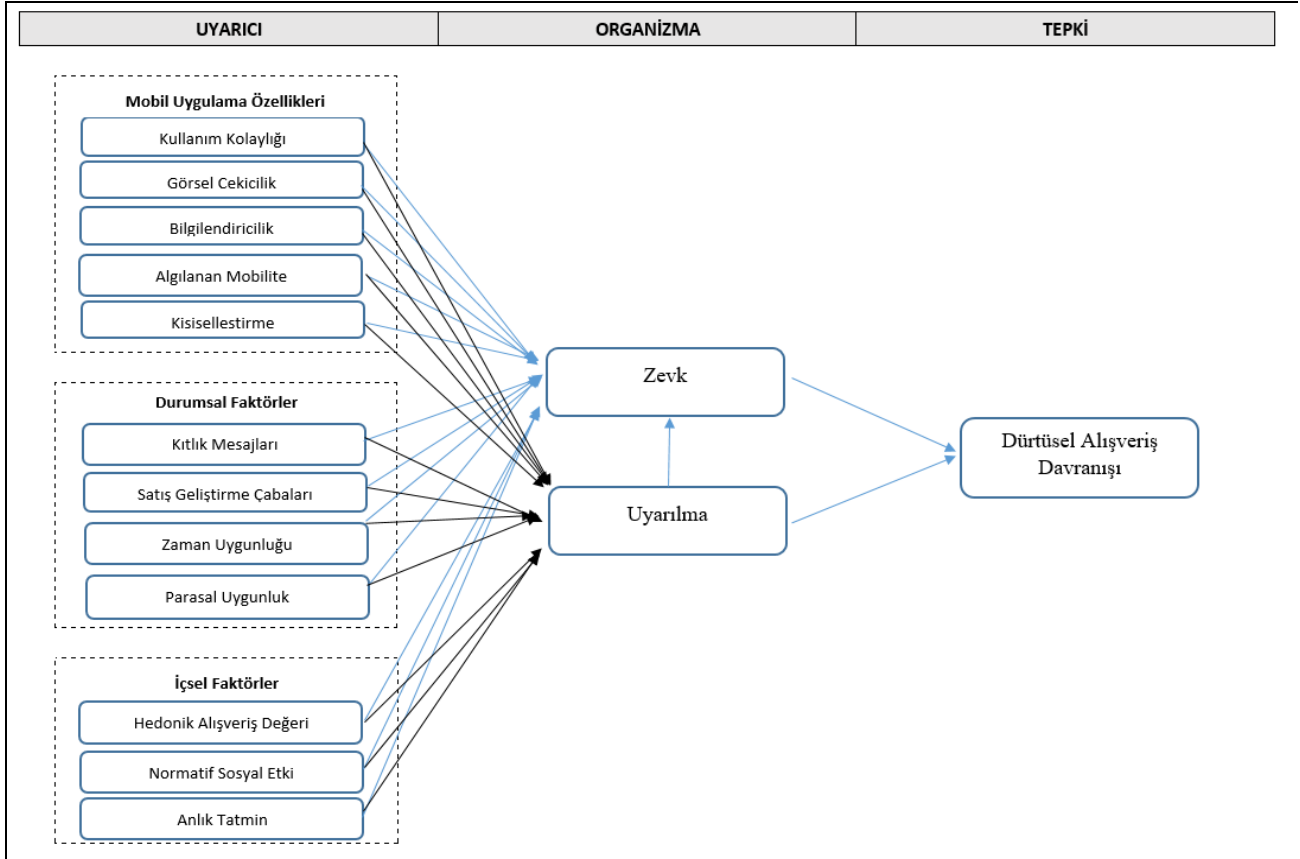
Ölçeklerde yer alan sorular 5'li Likert ölçeği kullanılarak (1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Tamamen Katılıyorum) oluşturulmuştur. Veri analizinde tanımlayıcı istatistikler SPSS 25, araştırma modeli ise Smart PLS (3.2.9) yazılımı kullanılarak analiz edilmiştir.

3.2. Araştırmanın Modeli

Araştırma Mehrabian ve Russell (1974) tarafından geliştirilen çevre psikolojisi teorisine dayanarak S-O-R Modeli çerçevesi ve P-A-D duygusal modeline göre yapılandırılmıştır. Bu amaçla; mobil uygulama özellikleri, durumsal faktörler ve içsel faktörler uyarıcı (S) olarak, zevk ve uyarılma değişkenleri organizma (O) olarak ve dürtüsel alışveriş davranışı tepki (R) değişkenleri olarak modelde kullanılmıştır.

Model oluşturulurken P-A-D modelindeki üç duygusal durumdan sadece ikisi (zevk ve uyarılma) değişken olarak kullanılmıştır. P-A-D modeli çerçevesinde üçüncü duygusal durum olan hamiyet, bilişsel yönler içerir ve bu sebeple duygusal tepki gerektiren durumlarda uygulanmamalıdır (Russell ve Pratt, 1980) çünkü dürtüsel alışverişlere duygusal süreçler hâkimdir (Verhagen ve Van Dolen, 2011). Bu sebeple hâkimiyet değişkeni modele dâhil edilmemiştir. Bu doğrultuda oluşturulan model Şekil 2' de sunulmuştur.

Şekil 2. Araştırma Modeli

Araştırmanın amacı ve modeli doğrultusunda oluşturulan hipotezler şu şekilde belirlenmiştir;

- H_{1a}: Kullanım kolaylığı ile tüketicinin algıladığı zevk arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{1b}: Kullanım kolaylığı ile tüketicinin algıladığı uyarılma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{2a}: Görsel çekicilik ile tüketicinin algıladığı zevk arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{2b}: Görsel çekicilik ile tüketicinin algıladığı uyarılma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{3a}: Bilgilendiricilik ile tüketicinin algıladığı zevk arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{3b}: Bilgilendiricilik ile tüketicinin algıladığı uyarılma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{4a}: Algılanan mobilite ile tüketicinin algıladığı zevk arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{4b}: Algılanan mobilite ile tüketicinin algıladığı uyarılma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{5a}: Kişiselleştirme ile tüketicinin algıladığı zevk arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{5b}: Kişiselleştirme ile tüketicinin algıladığı uyarılma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{6a}: Kıtlık mesajları ile tüketicinin algıladığı zevk arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{6b}: Kıtlık mesajları ile tüketicinin algıladığı uyarılma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{7a}: Satış geliştirme çabaları ile tüketicinin algıladığı zevk arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{7b}: Satış geliştirme çabaları ile tüketicinin algıladığı uyarılma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{8a}: Zaman uygunluğu ile algılanan zevk üzerinde arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{8b}: Zaman uygunluğu ile tüketicinin algıladığı uyarılma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{9a}: Hedonik alışveriş değeri ile tüketicinin algıladığı zevk arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{9b}: Hedonik alışveriş değeri ile tüketicinin algıladığı uyarılma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.

- H_{10a}: Normatif sosyal etki ile tüketicinin algıladığı zevk arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{10b}: Normatif sosyal etki ile tüketicinin algıladığı uyarılma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H₁₁: Uyarılma ile Zevk arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H₁₂: Zevk ile dürtüsel satın alma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H₁₃: Uyarılma ile dürtüsel satın alma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{14a}: Anlık tatmin ile algılanan zevk arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{14b}: Anlık tatmin ile uyarılma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{15a}: Parasal uygunluk ile tüketicinin algıladığı zevk arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.
- H_{15b}: Parasal uygunluk ile tüketicinin algıladığı uyarılma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki vardır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırma kapsamında elde edilen bulgular “*mobil uygulamalara yönelik bulgular*” ve “*demografik bulgular*” başlıkları altında gruplandırılarak açıklanmıştır. Ayrıca “*araştırmanın ölçüm modelinin değerlendirilmesi*” ve “*araştırmanın yapısal modelinin değerlendirilmesi*” başlıklarına da içerik olarak yer verilmiştir.

4.1. Mobil Uygulamalara Yönelik Bulgular

Katılımcıların mobil uygulama kullanma oranları ile mobil uygulama kullanma nedenleri Tablo 1’de verilmiştir. Tabloya göre katılımcıların %90’ı mobil uygulama kullanarak alışveriş yaptığını belirtmiş ve mobil uygulamaları daha hızlı alışveriş imkânı sunduğu (%30), erişiminin daha kolay olduğunu düşündüğü için (%27,4) ve web ve diğer kanallara göre daha avantajlı fırsatlar sunduğunu düşündüğü (%17) için kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Tablo 1. Mobil Uygulama Kullanımı ve Kullanım Nedeni

Mobil uygulamaları kullanarak alışveriş yapıyor musunuz?		
	Frekans	Yüzde (%)
Evet	486	90
Hayır	54	10
Toplam	540	100
Mobil uygulamaları kullanarak alışverişini tercih etmeniz en önemli sebepleri nelerdir?		
Mobil Uygulamaların;	N	Yüzde (%)
daha güvenli olduğunu düşünüyorum.	54	5,4
daha hızlı alışveriş imkânı sunduğunu düşünüyorum.	303	30,1
daha kişiselleştirilmiş hizmetler sunduğunu düşünüyorum.	127	12,6
erişiminin daha kolay olduğunu düşünüyorum.	275	27,4
web ve diğer kanallara göre daha avantajlı fırsatlar sunduğunu düşünüyorum.	171	17
web ve diğer kanallara göre daha keyifli olduğunu düşünüyorum.	75	7,5
(*birden fazla seçenek işaretlenebildiği için N sayısı yüksektir.)	Toplam	1005*
		100

4.2. Demografik Bulgular

Araştırmaya katılan katılımcıların demografik özellikleri Tablo 2’de görülmektedir. Tabloya göre çalışmaya katılan 468 katılımcının %68,6’sı kadın, %31,4’ü erkektir. Katılımcıların %53,8’i 1980-1999 yılları arasında,

%26,5'i 2000 sonrası, %15,2'si 1965-1979 yılları arasında ve %4,5'i ise 1946-1964 yılları arasında doğmuştur. Dolayısıyla araştırmaya katılan katılımcıların çoğunluğunu Y kuşağı oluşturmaktadır.

Katılımcıların %51,5'i evli, %48,5'i bekârdır. Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde %41'inin lisans, %26,7'sinin önlisans, %14,5'i yüksek lisans, %10'u lise, %6,2'si doktora ve %1,5'u ilköğretim mezunudur. Katılımcıların gelir durumlarına bakıldığında ise % 28,6'sı 2000 tl altı, %22,6'sı 2501-5000 tl arası, %21,8'i 5001-7500 tl arası, %12,6'sı 7501-10.000 tl arası, %9,6'sı 10.001 tl üzeri gelir elde etmektedir.

Tablo 2. Örneklemin Demografik Özellikleri

EĞİTİM			CİNSİYET		
	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
İlköğretim	7	1,5	Kadın	321	68,6
Lise	47	10	Erkek	147	31,4
Ön lisans	125	26,7	Toplam	468	100
Lisans	192	41	YAŞ		
Y. Lisans	68	14,5		Frekans	Yüzde
Doktora	29	6,2	1946-1964	21	4,5
Toplam	468	100	1965-1979	71	15,2
GELİR			1980-1999	252	53,8
	Frekans	Yüzde	2000 sonrası	124	26,5
2000 altı	134	28,6	Toplam	468	100
2001-2500	22	4,7	MEDENİ DURUM		
2501-5000	106	22,6		Frekans	Yüzde
5001-7500	102	21,8	Evli	227	48,5
7501-10000	59	12,6	Bekâr	241	51,5
10001 üzeri	45	9,6	Toplam	468	100
Toplam	468	100			

4.3. Araştırmanın Ölçüm Modelinin Değerlendirilmesi

Ölçüm modelinin değerlendirilmesi aşamasında, öncelikle tüm değişkenler için reklektif ölçekler kullanıldığı için Hair vd. (2021) tarafından reklektif ölçüm modeli değerlendirme prosedürü olarak nitelendirilen değerlendirme süreci kullanılmıştır. Belirtilen değerlendirme süreci, gösterge yüklerinin incelenmesi, iç tutarlılık güvenilirliğinin değerlendirilmesi, her bir yapının yakınsak geçerliliğinin değerlendirilmesi ve ayırt edici geçerliliğin değerlendirilmesi olarak dört aşamadan oluşmaktadır (Hair vd., 2019).

Bu aşamada öncelikle gösterge yükleri incelenmiştir. PLS-SEM temelli analizlerde gösterge yüklerinin genel olarak 0,708 olması gerekmektedir (Hair vd., 2021; Hair vd., 2019; Hair vd., 2017). 0,400 ile 0,708 arası gösterge yükleri iç tutarlılık güvenilirliğinde ve yakınsak geçerlilikte iyileşmeye yol açıyorsa korunmalı, 0,400 değerinin altındaki değerler modelden çıkarılmalıdır (Hair vd., 2021; Hair vd., 2017).

Bu kriterlere uygun olarak Parasal Uygunluğa (PU) ait PU2 göstergesi modelden çıkarılmıştır. İç tutarlılık güvenilirliği değerlendirilirken, Cronbach's Alfa, Composite Reliability, Dijkstra-Henseler's Rho_A değeri hesaplanmıştır. Hair vd. (2017) Cronbach's Alfa ve Composite Reliability değerlerinin 0,700 - 0,950 değerleri arasında olabileceğini bu değer keşifsel araştırmalarda 0,600 - 0,700 arasında kabul edilebilir olduğunu ifade etmiştir.

Composite Reliability değeri 0,950 üzerinde olan Zevk (Z) değişkenine ait Z3 ve Z4 göstergeleri ile Anında Tatmin değişkeninin de modelden çıkarılmıştır. Ayrıca Cronbach's Alfa Değeri eşik değerin altında olmasına rağmen, Rho_A ve Composite Reliability değerleri eşik değerin üzerinde olan Zaman Uygunluğu (ZU) değişkeninin modelde tutulmasına karar verilmiştir. Yakınsak geçerlilik için Açıklanan Ortalama Varyans (AVE) değerine bakılmıştır. AVE değerlerinin 0,500 ve üzerinde olması gerekmektedir (Bagozzi ve Yi, 1988; Hair vd., 2012).

Tablo 3. Yapı Geçerliliği ve Güvenilirliği

Değişken	İfade	Güvenilirlik			Birleşme Geçerliliği
		Cronbach's Alfa	Birleşik Güvenilirlik	Rho_A	
Kritik Değer		$\alpha \geq 0,700$	CR $\geq 0,700$	Rho_A $\geq 0,700$	AVE $\geq 0,500$
	Dürtüsel Alışveriş Davranışı (DA)	0,870	0,898	0,870	0,527
	Kullanım Kolaylığı (KK)	0,765	0,849	0,786	0,588
	Görsel Çekicilik (GC)	0,837	0,902	0,839	0,754
	Bilgilendiricilik (BL)	0,882	0,909	0,881	0,588
	Algılanan Mobilite (MB)	0,863	0,904	0,918	0,703
	Kişiselleştirme (K)	0,833	0,900	0,842	0,751
	Kıtlık Mesajları (KM)	0,903	0,932	0,908	0,774
	Satış Geliştirme Çabaları (SP)	0,869	0,920	0,870	0,793
	Zaman Uygunluğu (ZA)	0,695	0,795	0,778	0,501
	Hedonik Alışveriş Değeri (HD)	0,803	0,872	0,835	0,635
	Normatif Sosyal Etki (NE)	0,904	0,924	0,908	0,605
	Zevk (Z)	0,919	0,949	0,920	0,861
	Uyarılma (U)	0,914	0,936	0,924	0,746

Belirtilen kriteri karşılamayan Dürtüsel Alışveriş Davranışına ait DA1 değişkeni modelden çıkarılmıştır. Tablo 3'de görüldüğü üzere ölçüm modelinin yapı güvenliği ve geçerliliği kriterlerini sağladığı görülmektedir. Ayırt edici geçerliliğin değerlendirilmesi için Fornell-Larcker ve Heterotrait-Monotrait Ratio (HTMT) kriterleri incelenmiştir. Fornell-Larcker kriterleri değerlendirilirken, her bir gizil değişkenin AVE'sinin karekökünün, gizil değişkenler arasındaki korelasyonlardan daha büyük olması gerekmektedir (Wong, 2013). Tablo 4'de Fornell-Larcker kriterlerinin Tablo 5'de HTMT kriterlerinin sağlandığı görülmektedir.

Tablo 4. Ayırt Edici Geçerlilik (Fornell-Larcker Kriterleri)

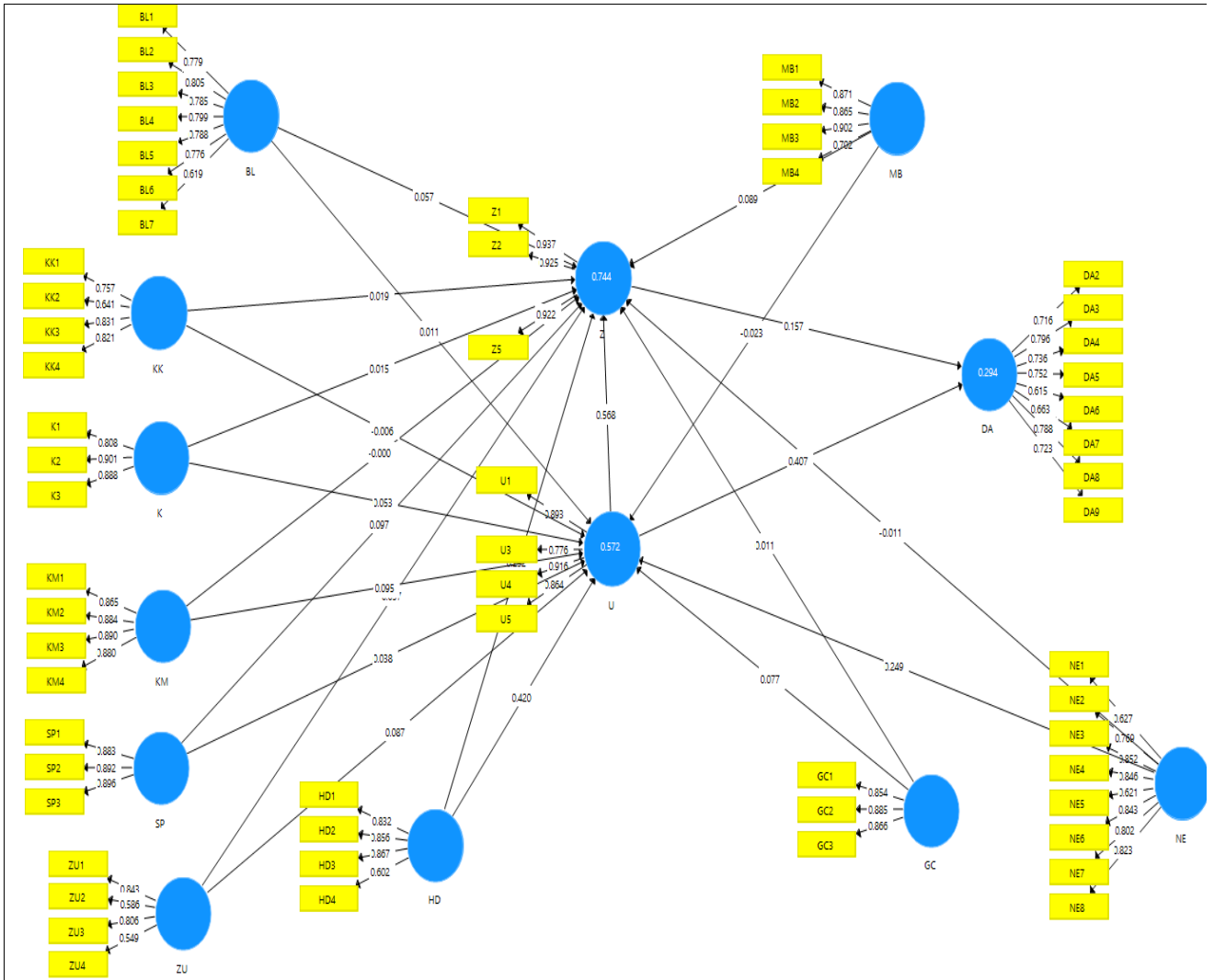
	BL	DA	GC	HD	K	KK	KM	MB	NE	SP	U	Z	ZU
BL	0,767												
DA	0,249	0,726											
GC	0,548	0,301	0,868										
HD	0,408	0,531	0,440	0,797									
K	0,524	0,192	0,407	0,356	0,867								
KK	0,612	0,318	0,554	0,400	0,518	0,767							
KM	0,236	0,359	0,298	0,446	0,305	0,205	0,880						
MB	0,605	0,139	0,411	0,281	0,568	0,574	0,148	0,839					
NE	0,151	0,452	0,247	0,432	0,118	0,179	0,353	0,006	0,778				
SP	0,389	0,340	0,355	0,462	0,383	0,400	0,453	0,298	0,229	0,890			
U	0,338	0,534	0,408	0,684	0,315	0,326	0,466	0,203	0,537	0,417	0,864		
Z	0,455	0,486	0,458	0,726	0,406	0,433	0,438	0,356	0,426	0,496	0,808	0,928	
ZU	0,320	0,557	0,317	0,550	0,216	0,244	0,466	0,186	0,432	0,478	0,523	0,486	0,708

Tablo 5. Ayırt Edici Geçerlilik (HTMT Kriterleri)

	BL	DA	GC	HD	K	KK	KM	MB	NE	SP	U	Z	ZU
BL													
DA	0,269												
GC	0,641	0,338											
HD	0,480	0,633	0,528										
K	0,610	0,219	0,487	0,427									
KK	0,737	0,377	0,692	0,501	0,640								
KM	0,259	0,397	0,338	0,518	0,350	0,237							
MB	0,700	0,156	0,483	0,311	0,684	0,701	0,154						
NE	0,168	0,510	0,286	0,507	0,138	0,214	0,394	0,128					
SP	0,442	0,379	0,415	0,540	0,449	0,474	0,508	0,339	0,260				
U	0,371	0,599	0,469	0,794	0,363	0,386	0,517	0,203	0,605	0,473			
Z	0,501	0,534	0,521	0,836	0,464	0,501	0,476	0,380	0,466	0,554	0,888		
ZU	0,385	0,630	0,385	0,635	0,256	0,296	0,525	0,235	0,479	0,557	0,586	0,524	

4.4. Araştırmanın Yapısal Modelinin Değerlendirilmesi

Ölçüm modeli değerlendirildikten sonra, yapısal model değerlendirilmesine geçilmiştir. Değerlendirme sonrası ulaşılan yapısal model Şekil 3’de gösterilmiştir.

Şekil 3. Yapısal Model

Araştırmada kullanılan yapısal modelin değerlendirilmesi aşamasında öncelikle çoklu doğrusal bağlantı probleminin varlığı varyans artırıcı faktör (VIF) ile belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın VIF değerlerinin 1,284 ile 3,693 arasında olduğu görülmüştür. Literatür incelendiğinde VIF değerleri için en muhafazakâr eşik Garson (2016) tarafından $VIF < 4$ olması gerektiği şeklinde ifade edildiği görülmüştür. Çalışmanın VIF değerlerinin belirtilen bu en muhafazakâr eşik değeri sağladığı ve değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı sorunu olmadığı görülmektedir.

Yapısal model değerlendirilmesi aşamasında, yapısal model yol katsayılarının değerlendirilmesi bir sonraki aşamada gerçekleştirilmiştir. Bu aşamada t değerlerini ile yol katsayılarını tespit etmek edebilmek için Hair vd. (2011) tarafından önerilen bootstrapping analizi minimum önyükleme örneklem sayısı 5.000 ve 0,05 anlamlılık düzeyinde ($p < 0,05$) yapılmıştır.

Analiz sonuçları Tablo 7' de gösterilmiştir. Buna göre; algılanan mobilite zevk üzerinde, kıtlık mesajları uyarılma üzerinde, satış geliştirme çabaları zevk üzerinde, zaman uygunluğu uyarılma üzerinde, hedonik alışveriş değeri zevk üzerinde, hedonik alışveriş değeri uyarılma üzerinde, normatif sosyal etki uyarılma üzerinde, uyarılma zevk üzerinde, zevk dürtüsel alışveriş davranışı üzerinde, uyarılma dürtüsel alışveriş davranışı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla H4a, H6b, H7a, H8b, H9a, H9b, H10b, H11, H12, H13 hipotezleri kabul edilirken, H1a, H1b, H2a, H2b, H3a, H3b, H4b, H5a, H5b, H6a, H7b, H8a, H10a hipotezleri reddedilmiştir.

Tablo 7. Yol Analizi Sonuçları ve Hipotez Testi

Hipotezler	Yol	β Değeri	T Değeri	Etki Düzeyi ¹ f^2	P Değeri	Etki Düzeyi ² q^2	Sonuç
H1a	KK -> Z	0,019	0,546	0,000	0,585	0,000	Red
H1b	KK -> U	-0,006	0,130	0,000	0,897	-0,002	Red
H2a	GC -> Z	0,011	0,310	0,000	0,756	0,000	Red
H2b	GC -> U	0,077	1,790	0,007	0,074	0,003	Red
H3a	BL -> Z	0,057	1,548	0,004	0,122	0,003	Red
H3b	BL -> U	0,011	0,014	0,000	0,260	-0,002	Red
H4a	MB -> Z	0,089	2,307	0,016	0,021	0,008	Kabul
H4b	MB -> U	-0,023	0,604	0,000	0,546	-0,002	Red
H5a	K -> Z	0,015	0,468	0,000	0,640	0,000	Red
H5b	K -> U	0,053	1,242	0,002	0,214	0,000	Red
H6a	KM -> Z	0,000	0,012	0,000	0,991	0,000	Red
H6b	KM -> U	0,095	2,485	0,012	0,013	0,003	Kabul
H7a	SP -> Z	0,097	2,814	0,020	0,005	0,011	Kabul
H7b	SP -> U	0,038	0,904	0,000	0,366	-0,003	Red
H8a	ZU -> Z	-0,037	1,149	0,004	0,250	0,000	Red
H8b	ZU -> U	0,087	1,984	0,009	0,047	0,003	Kabul
H9a	HD -> Z	0,252	5,557	0,109	0,000	0,065	Kabul
H9b	HD -> U	0,420	8,502	0,217	0,000	0,116	Kabul
H10a	NE -> Z	-0,011	0,400	-0,004	0,689	-0,003	Red
H10b	NE -> U	0,249	6,488	0,100	0,000	0,057	Kabul
H11	U -> Z	0,568	13,594	0,539	0,000	0,323	Kabul
H12	Z -> DA	0,157	2,381	0,016	0,017	0,004	Kabul
H13	U -> DA	0,407	6,217	0,075	0,000	0,035	Kabul

Çift kuyruk test için değerler;

* 1.65 (önem derecesi 10%).

** 1.96 (önem derecesi=5%).

*** t-değeri 2.58 (önem derecesi = 1%) (Hair vd., 2011).

Not: *** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

Etki düzeyi : 0.02 – küçük, 0.15 - orta, 0.35 – büyük (Cohen, 1988).

Aşağıdaki formüller kullanılarak hesaplanan etki büyüklükleri;

(1) $f^2 = R^2_{included} - R^2_{excluded} / 1 - R^2_{included}$

(2) $q^2 = Q^2_{included} - Q^2_{excluded} / 1 - Q^2_{included}$

Yapısal model değerlendirilirken ayrıca modelin açıklayıcı gücü (R^2), tahmini alaka düzeyi (Q^2), etki büyüklüğü (f^2) ve kısmi tahmin gücü (q^2) hesaplanmıştır. Hair vd. (2021)'e göre, sosyal bilimler alanında R^2 değeri 0,75

güçlü, 0,50 orta ve 0,25 zayıf olarak kabul edilmektedir. Tablo 8 hesaplanan R^2 ve Q^2 Değerlerini göstermektedir. Tablo incelendiğinde egzojen değişkenlerin zevk değişkeninin % 74,4' ünü, uyarılma değişkeninin % 57,2' sini açıkladığı, zevk ve uyarılma değişkenlerinin dürtüsel alışveriş davranışı değişkeninin % 29,4' ünü açıkladığı görülmektedir. Hair vd. (2017) R^2 değerlerine ek olarak, Stone-Geisser'in Q^2 değerinin de hesaplanması gerektiğini ifade etmiştir. Çalışmada bu değer Blindfolding prosedürü kullanılarak ve ihmal mesafesi (OD=7) belirlenerek hesaplanmıştır. Q^2 değerinin sıfırdan büyük olması modelin yüksek tahmini alaka düzeyine sahip olduğu anlamına gelmektedir (Hair vd., 2014; Hair vd., 2017; Henseler vd., 2009).

Tablo 7. R^2 ve Q^2 Değerleri

	R^2	Q^2
Dürtüsel Alışveriş Davranışı	0,294	0,146
Uyarılma	0,572	0,416
Zevk	0,744	0,628

Son olarak model uyumu değerlendirilmiştir. Model uyumu için RMStheta değeri ve SRMR (Standardized Root Mean Residual) değeri hesaplanmıştır. SRMR değeri Garson (2016)'a göre 0,10'un altındaki değerler kesme değeri olarak kabul edilirken, Hu ve Bentler (1998) 0,08 yakın ve altında olan değerlerin kesme değeri olarak kabul edilebileceğini ifade etmiştir. Çalışmada SRMR değeri 0,06 olarak hesaplanmıştır. Bu değer kesme değerinin altında bir değer olduğu için bu kriter dikkate alındığında model uyumunun bulunduğu söylenebilir. Ayrıca Hair vd. (2017) ve Henseler vd. (2014) RMStheta değeri ≤ 0.12 olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Mevcut araştırmada RMStheta değeri 0,10 olarak eşik değerinin altındadır. Çalışma bu açıdan değerlendirildiğinde model uyum indeksleri olarak ifade edilen tüm kriterleri karşılamaktadır.

5. SONUÇ

Dürtüsel satın alma davranışları üzerinde mobil uygulama özellikleri, durumsal ve içsel faktörlerin etkilerini S-O-R ve P-A-D modelleri ile belirleme amacı güden bu araştırmaya katılan katılımcıların çoğunlukla 23-42 yaş aralığında, lisans mezunu, 2500-5000 TL arası gelire sahip, bekâr kadınlardan oluştuğu görülmüştür. Katılımcıların mobil uygulamaları daha hızlı alışveriş imkânı sunduğu ve erişimin kolay olduğunu düşündüğü için kullandığı tespit edilmiştir.

Araştırma bulguları mobil uygulamaların algılanan mobilitesinin tüketicinin algılanan zevki üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Tojib ve Tsarenko (2012) herhangi bir zamanda ve yerde erişilebilme, kullanılabilme ve etkileşim kurulabilme özelliklerinin, tüketicilerin özellikle zamanlarını daha etkili şekilde yönetmelerini ve hareket halinde iken can sıkıntısını gidermelerini sağlayarak, algılanan zevki artırdığını ifade etmiştir. Tüketiciler için her zaman, her durumda ve hareket halindeyken potansiyel olarak alışverişe hazır olmak çevrimiçi ortamlarda bilişsel zevki artırır (Chen ve Yao, 2018; Jung ve Chung, 2015; Lu vd., 2017; Tojib ve Tsarenko, 2012; Yen ve Wu, 2016). Araştırmadan elde edilen bulgu çevrimiçi ortamlar için ifade edilen bu sonucu mobil uygulama ortamı için de doğrular niteliktedir. Mobil uygulamaların kıtlık mesajları ile tüketicinin algıladığı uyarılma arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç literatürdeki benzer çalışmalarla desteklenmiştir (Chen ve Yao, 2018 ; Guo vd., 2017 ; Islam vd., 2021 ; Wu vd., 2021).

Guo vd. (2017) kıtlık mesajlarının tüketicide aciliyet duygusu yarattığını, bu aciliyet duygusunun hızlı satın almaya yol açarak dürtüsel satın alma davranışını beraberinde getirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca çalışmanın sonuçları kısmen Kim'in (2014) çalışması ile de benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Kim (2014) çalışmasında sınırlı miktarda kıtlık mesajlarının (ürün kıtlığı) uyarılma üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını ifade etmiş, ancak sınırlı süreli kıtlık mesajlarının tüketicinin uyarılmasını sağladığı savunmuştur. Çalışmanın bulguları mobil uygulamalar tarafından gerçekleştirilen satış geliştirme çabalarının tüketici için ürünün çekiciliğini artırarak ve alışverişten zevk alma hissi oluşturarak dürtüsel satın almaya teşvik ettiğini göstermektedir. Bu sonuç literatürdeki benzer çalışmalar ile uyumludur (Andani ve Wahyono, 2018 ; He vd., 2019 ; Song vd., 2015).

Chandon vd. (2000), satış geliştirme çabalarının tüketicinin kendilerini akıllı veya iyi alışveriş yapan kişiler gibi algılamalarına yardımcı olarak tüketicinin alışverişten zevk almasını sağladığını ifade etmişlerdir. Çevrimiçi platformlardaki satış geliştirici çabaları tüketicinin zevk alma hissi yaşamasını sağlayarak dürtüsel satın almaya yol açmaktadır (Liu ve Xiao, 2018). Araştırma bulgularına göre zaman uygunluğu tüketicide zevk duygusu yerine uyarılma duygusu meydana getirerek dürtüsel satın almaya yol açmaktadır. Bu sonuç tüketicinin zaman baskısı yaşamadığı durumlarda uyarılma ile dürtüsel satın alma arasında pozitif bir ilişki tespit eden Xu (2007)

çalışması ile benzer sonuçlar ifade etmektedir. Dahası alışveriş için yeterli zamanı olan tüketici ürünleri incelemek, satın almayı sağlayan bilgileri işlemek ve rahat bir alışveriş deneyimi gerçekleştirmek için uygun ortam bulur. Bu durum tüketicinin mağaza içi uyaranlardan daha çabuk etkilenmesine ve sonuçta dürtüsel alımlar yapmasına neden olmaktadır (Haryanto vd., 2019 ; Iyer, 1989).

Çalışmadan elde edilen önemli bulgulardan biri de mobil alışveriş uygulamalarının hedonik alışveriş değeri ile tüketicinin algıladığı zevk arasında anlamlı bir ilişki olduğudur. Bu sonuç literatürdeki benzer çalışmalar ile uyumludur (Andani ve Wahyono, 2018 ; Hidayah ve Marlana, 2021 ; Irdiana, 2019 ; Jones vd., 2006 ; Moon, 2016 ; Nurlinda ve Christina, 2020 ; Prashar vd., 2017 ; Yüksel, 2007).

Hedonik değer, alışveriş deneyiminin duygusal değeridir. Bu yüzden alışverişten elde edilen zevk ile güçlü bir ilişkisi bulunmaktadır (Jones vd., 2006). Çalışma bulguları aynı zamanda hedonik alışveriş değerinin tüketicinin algıladığı uyarılma ile de anlamlı bir ilişkisi bulunduğunu göstermektedir. Chih vd. (2012) tüketicinin hedonik tüketim ihtiyacının, dürtüsel satın alımları olumlu duygulanım olarak nitelendirdikleri uyarılma yoluyla etkilediğini savunmaktadırlar. Ku ve Chen (2020) uygulamanın kalitesini hedonik özelliklerin arttıracağını, algılanan zevk ve uyarılma sağlayacağını savunmuştur.

Verplanken vd. (2005)'e göre bilişsel düzeyde, dürtüsel alışveriş yapan tüketiciler faydacı olmaktan çok hedoniktir ve bu nedenle dürtüsel tüketicilerin alışveriş deneyimleri uyarılma ve zevk gibi duygulardan etkilenmektedir. Çalışmanın sonuçları ayrıca normatif sosyal etkinin tüketicinin algıladığı zevk ile anlamlı bir ilişki içinde olmamasına rağmen algılanan uyarılma ile anlamlı bir ilişki içinde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla mobil uygulamalar ile alışveriş yaparken başkalarının beklentilerine uyma isteği tüketicinin alışverişten algıladığı zevki arttırarak dürtüsel alışverişe yönlendiren önemli bir uyarıcıdır. Bu sonuç literatürdeki çalışmalar (Bandyopadhyay, 2016; Gwee ve Chang, 2013; Silvera vd., 2008) ile benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Yine Çakmak ve Çakır (2012) tarafından yapılan bir çalışma, sosyal ilişkilerini güçlendiren ve başkaları tarafından tasvip edilen, beğenilen ürünleri satın almanın tüketicilerin aldığı zevki arttırdığını tespit etmiştir.

Çalışma bulguları mobil alışveriş uygulamaları perspektifinden hem zevk ve uyarılma duyguları arasında, hem de bu iki duygu ile dürtüsel alışveriş davranışı arasındaki ilişkilere ışık tutması bakımından önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Buna göre uyarılma tüketicinin alışverişten elde ettiği zevk üzerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Bu sonuç literatürdeki benzer çalışmalar tarafından da desteklenmektedir (Bigné vd., 2005; Chebat ve Michon, 2003; Hall vd., 2017; Jang ve Lee, 2019; Liu vd., 2020; Miniero vd., 2014). Dahası çalışma zevk ile dürtüsel satın alma arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç literatürdeki pek çok çalışma ile uyumludur (Atulkar ve Kesari, 2018; Barakat, 2019; Bayramoğlu vd., 2019; Fatmawati vd., 2021; Floh ve Madlberger, 2013; Handayani vd., 2018; Hashmi vd., 2020; L.-Y. Huang ve Hsieh, 2011; Irdiana, 2019; Liu vd., 2020; Nurlinda ve Christina, 2020; Xu, 2007; Zhao vd., 2021). Ayrıca uyarılma ile dürtüsel satın alma arasında da anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre hem zevk ve hem de uyarılma duygusunun dürtüsel satın alma üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu görülmüştür. Dolayısıyla önceki araştırmalarla tutarlı olarak bu çalışma zevk ve uyarılma gibi duyguların dürtüsel satın almayı tetiklediğini teyit etmektedir.

Çalışmanın bulgularına dayanarak şu önerilerde bulunulabilir; İlk olarak Türkiye'de mobil alışveriş uygulamaları üzerine S-O-R modeli çerçevesinde gerçekleştirilen bu çalışmada dürtüsel alışveriş davranışı üzerinde zevk ve uyarılma duygularının önemli bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla tüketicinin mobil uygulamalar ile alışveriş esnasında hissettiği zevk ve uyarılma duygusu ne kadar güçlüyse, tüketici o kadar fazla dürtüsel alışveriş davranışı sergileyecektir. Bu bulgu mobil uygulama sağlayıcılarının tüketicinin mobil uygulama ile alışveriş deneyimi esnasında yaşadığı zevk ve uyarılma duygularını arttırmanın yolları hakkında daha stratejik düşünceleri gerektiğini vurgulamaktadır.

İkinci olarak; uyarılma tüketicinin algıladığı zevk üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Mobil uygulamaların tüketicilerde özellikle uyarılma duygusunu tetikleyecek, heyecan yaratacak duygusal bir uyarılma deneyimi oluşmaları dürtüsel satın almanın gerçekleşmesi açısından oldukça önemlidir. Bu sebeple mobil uygulamaların heyecan duygusu yaratarak tüketiciyi uyarmak için farklı pazarlama stratejileri geliştirmesi gerekmektedir. Unutulmamalıdır ki dürtüsel tüketim olgusu, tüketicinin sürekli heyecan veren uyaranlara maruz bırakılması ile gerçekleşir. Bu uyaranlara maruz kalan tüketici mobil alışveriş uygulamalarından daha fazla zevk alma eğiliminde olacaktır.

Üçüncü olarak; normatif sosyal etki tüketiciyi dürtüsel satın alma davranışına yönlendiren önemli bir uyarıcıdır. Bulgular mobil alışveriş uygulamaları ile alışverişte başkalarının beklentilerine uyma isteği, başkalarının kararlarını takip etme eğilimi ve diğer tüketicilerin beğeni ve tavsiyelerinin dürtüsel satın almayı tetiklediğini göstermektedir. Bu sebeple mobil uygulamaların kendi sosyal ağ ortamlarını tasarlamaları veya mevcut sosyal

ağ ortamlarına kolay bağlantı sağlayacak şekilde uygulamalarını tasarlamaları önerilmektedir. Böylece tüketicilerin alışveriş deneyimlerini bu platformlar yoluyla paylaşmaları sağlanacak ve mobil ağızdan ağıza iletişim (m-WOM) olanağı yaratılarak tüketici dürtüsel satın alma konusunda uyarılacaktır.

Dördüncü olarak; daha önce de belirtildiği gibi, hedonik alışveriş yapan tüketici alışverişten zevk, eğlence, uyarılma, yenilik, sürpriz beklentisi içindedir. Rook ve Fisher (1995) tarafından belirtildiği gibi, dürtüsel alışveriş tüketicilerin hedonik veya duygusal değerleri ile bağlantılıdır. Bulgularımızda bu durumu destekler nitelikte hedonik alışveriş değeri ile hem zevk ve hem de uyarılma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki tespit etmiştir. Bu sebeple mobil uygulamaların, hedonik bir mobil uygulama ortamı yaratmaları önemlidir. Mobil uygulama ortamının hedonik müşteriler için zevk, eğlence, yenilik ve sürpriz öğeler sunacak şekilde tasarlanması tüketicinin alışverişten algıladığı zevk ve uyarılma düzeyini arttıracaktır. Dahası, mobil uygulamalar bunu yaparken, tüketicinin alışveriş sürecinde daha kişiselleştirilmiş hizmetler sunması ve görsel çekiciliği daha yüksek mobil alışveriş ortamı sağlaması yoluyla tüketici için hedonik faaliyetleri uygulama ortamına dâhil etmesi önerilmektedir.

Beşinci olarak; zaman uygunluğu dürtüsel satın alma davranışının önemli bir uyarıcısıdır. Dolayısıyla tüketici alışveriş için ne kadar uygun zamana sahipse dürtüsel satın alma için o kadar uyarılır. Tüketici zaman baskısı yaşadığında ise dürtüsel satın alma olasılıkları azalmaktadır. Ayrıca kıtlık mesajları da dürtüsel satın alma için önemli bir uyarıcıdır. Bu iki bulgu incelendiğinde; zaman baskısı yaratacağı düşünüldüğü için sınırlı süreli kıtlık mesajları yerine sınırlı miktar ifade eden kıtlık mesajlarının kullanılması önerilebilir.

Altıncı olarak; satış geliştirme çabaları tüketicinin algıladığı zevki pozitif yönde etkileyen önemli bir etkidir. Satış geliştirme çabaları tüketicinin algıladığı zevki arttırarak dürtüsel satın alma davranışının ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır. Bu sebeple mobil uygulamalar etkin satış geliştirme stratejilerini kullanarak tüketiciler için dürtüsel satın almayı daha cazip hale dönüştürebilirler. Ayrıca bulgularımız satış geliştirme çabalarının dürtüsel satın alma konusunda tüketiciyi uyarmada yetersiz olduğunu göstermiştir. Bu noktada ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik koşullar dikkate alındığında, tüketicinin satın alma gücünde meydana gelen düşüş ile fiyatların nispeten tüketici için yüksek olarak algılanması bu sonucu doğurmuş olabilir. Bu sebeple mobil uygulamaların özellikle yüksek fiyat duyarlılığını dikkate alacak şekilde uygun satış geliştirme çabalarına yönelik stratejilerini kullanarak pazarlama sürecini yönetmeleri ve süreç kontrolünü güçlendirmeleri önerilir.

Yedinci olarak; mobil alışverişin önemli bir karakteristiği olan mobilite tüketicinin mobil alışveriş uygulamalarından aldığı zevki etkilemektedir. Bu sebeple işletmelerin mobil uygulamaların mobilitesinin tüketicilerin alışveriş zevkinin belirleyicilerinden biri olduğunu anlamaları son derece önemlidir. Bu sebeple işletmelere mobil uygulamaların geliştirilmesi aşamasında mobil uygulamalara zaman ve mekân esnekliğini tüketicinin gözünde daha belirgin hale getiren farklı özelliklerin eklenmesi önerilmektedir. Örneğin artırılmış gerçeklik uygulamaları kullanarak kullanıcının ürünleri sanal ortamda deneme, favori görünümleri kaydetme, sosyal medyada paylaşma ve satın alma imkânı sağlanabilmelidir. Bu uygulamalar tüketicinin kişiselleştirilmiş özel görünümler yaratarak ürünleri keşfetmesini ve istediği zaman, istediği yerde alışveriş yapabilme özgürlüğüne sahip olmasını sağlayabilmektedir. Türk tüketicilerin fiyat duyarlılığının özellikle içinde bulunduğumuz dönemin ekonomik koşullarının da etkisiyle yüksek olmasından dolayı, mobil uygulama kullanan işletmelerin rekabet avantajı sağlayabilmek için küresel rekabeti dikkate alarak fiyatlandırma stratejileri geliştirmeleri, çevrimiçi fiyat karşılaştırmalarına yardımcı olan kesintisiz ve akıcı bir mobil uygulama ortamı oluşturmaları önerilir.

Ek olarak mobil uygulama kullanan işletmelerin bugün için sorun yaşamıyor gibi görünseler de ileride küreselleşmenin etkisiyle uluslararasılaşma zorunluluğu doğabileceğinden mobil uygulama özellikleri konusunda uluslararası standartlara uyum konusunda sorun yaşayabilecekleri düşünülmektedir. Bu sebeple özellikle görsel çekiciliği yüksek, yararlı ve bilgilendirici içeriği olan, mobil uygulama özelliklerini tüketici tercihleri doğrultusunda uyarlayarak kişiselleştiren bir mobil uygulama ortamını benimsemeleri önerilmektedir. Bu sebeple vizyoner bir bakış açısıyla işletmelerin şimdiden bu eksikliklerini gidermelerinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca mobil uygulamaların web ortamında son yıllarda sıklıkla kullanılan remarketing uygulamalarını etkili bir pazarlama taktiği olarak kullanmaları önerilir. Bu uygulamalar tüketicinin farklı kanallar (SMS, e-Posta, anlık bildirim vb.) yoluyla satın almaya yönlendirilmesini sağlaması bakımından önemlidir.

Remarketing uygulamalarının özellikle mobil uygulama üzerinden satın alma işlemi tamamlamadan ayrılan tüketicinin, satın alma işlemi tamamlaması için yeniden uygulamaya yönlendirilmesine olanak sağlanabilme potansiyeli açısından uyarıcı olarak kullanılabilirliği düşünülmektedir. Ayrıca işletmelerin veri madenciliği ve

makine algoritması yolu ile kişiselleştirilmiş satış geliştirme çabalarını daha rasyonel gerçekleştirecekleri mobil uygulama ortamı tasarımları son derece önemlidir.

Türkiye’de mobil uygulamalara yönelik dürtüsel satın alma ile ilgili çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir. Bu noktada çalışma P-A-D modeli bağlamında daha önce ifade ettiğimiz gibi çevresel uyaranlara tepki olarak sergilenen duygu aralığının temsilinde zevk ve uyarılma duygularını yeterli bulan çalışmalarla paralel bir kapsam geliştirmiştir. Ancak gelecekteki araştırmacıların P-A-D modelinde önerilen üç duygusal tepkinin (Zevk-Uyarılma-Hâkimiyet) tamamını dikkate alarak farklı sonuçlar elde edebilecekleri düşünülmektedir. Dahası mevcut çalışma genel anlamda uyarılma duygusunu araştırma bağlamına almıştır. Gelecekteki araştırmalar uyarılma duygusunu, farklı biçimlerini dikkate alarak (enerjik uyarılma-gergin uyarılma) daha kapsamlı araştırabilirler. Ayrıca çalışmada herhangi bir ürün türü sınırlaması bulunmadığından gelecekteki çalışmalar belirli bir ürün türü üzerinden tüketicilerin mobil uygulamalardaki dürtüsel alışveriş davranışını araştırabilirler.

Değişen müşteri istek ve ihtiyaçlarını ortaya çıkarmak için belirli bir mobil uygulamayla ilgili tüketici davranışları da araştırma kapsamına alınabilir. Gelecekteki araştırmalar, mobil uygulamaların dürtüsel alışveriş davranışı üzerindeki etkisinin gelişmekte olan ülkelere ve farklı kültürlere göre değişip değişmediğini test etmek için kültürler arası çalışmalar gerçekleştirebilirler. Son olarak, gelecekteki çalışmalarda, bu çalışmaya temel oluşturan S-O-R ve P-A-D modelleri dışında bilişsel duygu teorisi, akış teorisi, beklenti teorisi, reaktans teorisi gibi farklı teoriler kullanılabilir. Farklı teorilerin kullanımının mobil uygulama bazlı dürtüsel alışveriş davranışlarını açıklamak için önemli ipuçları vereceği düşünülmektedir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS’ DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede kullanılan ölçek için yazar(lar) tarafından ölçeğin orjinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Bu araştırmanın yapılması ile ilgili olarak İzmir Katip Çelebi Üniveritesi Etik Komisyonundan 27/02/2020 tarih ve 2020/02-01 sayılı “*Etik İzni Belgesi*” alınmıştır. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. Regarding the conduct of this research, an "Ethics Permission Certificate" dated 27/02/2020 and numbered 2020/02-01 was obtained from the Ethics Committee of the University of İzmir Katip Çelebi.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS’ CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

KAYNAKÇA

- AKRAM, Umair, HUI, Peng, KHAN, Muhammad K., HASHIM, Muhammad ve SADUZAI, Sehrish K. (2017), “*Impulsive Buying: A Qualitative Investigation of the Phenomenon*”, **Advances in Intelligent Systems and Computing**, S.502, ss.1383-1399.
- AKRAM, Umair, HUI, Peng, KHAN, Muhammad K., YAN, Chen ve AKRAM, Zubair (2018), “*Factors Affecting Online Impulse Buying: Evidence from Chinese Social Commerce Environment*”, **Sustainability (Switzerland)**, S.10(2), ss.1-28.
- ALESHAIWI, Alia ve SOLIMAN, Ahmed Ali (2014), “*Impulse Buying Tendency of Apple’s App Store Customers and its Relationship to Information Sources*”, **The Euro-American Conference for Academic Disciplines**, 31 Mart – 3 Nisan 2014 – Paris (Fransa), ss.1-53.

- AMMAR, Hussain (2018), “*Effect of Store Environment and Website Characteristics on Impulse Buying Behaviour of University Students*”, **Doktora Tezi**, University of Bedfordshire, United Kingdom.
- ANDANI, Kiki ve WAHYONO, Wahyono (2018), “*Influence of Sales Promotion, Hedonic Shopping Motivation and Fashion Involvement Toward Impulse Buying through a Positive Emotion*”, **Management Analysis Journal**, S.7(4), ss.448-457.
- ANWAR, Ali, THONGPAPANL, Narongsak ve ASHRAF, Abdul R. (2021), “*Strategic Imperatives of Mobile Commerce in Developing Countries: the Influence of Consumer Innovativeness, Ubiquity, Perceived Value, Risk, and Cost on Usage*”, **Journal of Strategic Marketing**, S.29(8), ss.722-742.
- ARAGONCILLO, Laura ve ORÚS, Carlos (2018), “*Impulse Buying Behaviour: An Online-Offline Comparative and the Impact of Social Media*”, **Spanish Journal of Marketing - ESIC**, S.22(1), ss.42-62.
- ARNOLD, Mark J. ve REYNOLDS, Kristy E. (2003), “*Hedonic Shopping Motivations*”, **Journal of Retailing**, S.79(2), ss.77-95.
- ATULKAR, Sunil ve KESARI, Bikrant (2018), “*Role of Consumer Traits and Situational Factors on Impulse Buying: Does Gender Matter?*”, **International Journal of Retail and Distribution Management**, S.46(4), ss.386-405.
- AYUB, Rafia ve ZAFAR, Maira (2018), “*External Stimuli and Impulsive Buying Behavior*”, **College of Management Sciences**, S.13(1), ss.70-89.
- BADGAIYAN, Anant J. ve VERMA, Anshul (2015), “*Does Urge to Buy Impulsively Differ from Impulsive Buying Behaviour Assessing the Impact of Situational Factors*”, **Journal of Retailing and Consumer Services**, S.22, ss.145-157.
- BAGOZZI, Richard P. ve YI, Youjue (1988), “*On the Evaluation of Structural Equation Models*”, **Journal of the Academy of Marketing Science**, S.16(1), ss.74-94.
- BARAKAT, Mohamed A. (2019), “*A Proposed Model for Factors Affecting Consumers’ Impulsive Buying Tendency in Shopping Malls*”, **Journal of Marketing Management**, S.7(1), ss.120-134.
- BAYRAMOĞLU, Ece, ÖZATA, Kübra T., ALTUNA, Oylum K. ve ARSLAN, Müge (2019), “*E-Atmosferin Plansız Satın Alma Davranışı Üzerindeki Etkisinde Alışveriş Keyfinin Aracılık Rolü: Tüketicilerin Atmosfer Duyarlılıklarına Göre Bir Karşılaştırma*”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.19(2), ss.347-368.
- BEARDEN, William O, NETEMEYER, Richard G., ve TEEL, Jesse E., (1989), “*Measurement of Consumer Susceptibility to Interpersonal Influence*”, **Journal of Consumer Research**, S.15(4), ss.473-481.
- BEATTY, Sharon E. ve FERRELL, Elizabeth M. (1998), “*Impulse Buying: Modeling its Precursors*”, **Journal of Retailing**, S.74(2), ss.169-191.
- BELLMAN, Steven, POTTER, Robert F., TRELEAVEN-HASSARD, Shiree, ROBINSON, Jennifer A. ve VARAN, Duane (2011), “*The Effectiveness of Branded Mobile Phone Apps*”, **Journal of Interactive Marketing**, S.25(4), ss.191-200.
- BHANDARI, Upasna, NEBEN, Tillmann, CHANG, Klarissa ve CHUA, Wen Y. (2017), “*Effects of Interface Design Factors on Affective Responses and Quality Evaluations in Mobile Applications*”, **Computers in Human Behavior**, S.72, ss.525-534.
- BIGNÉ, J. Enrique, ANDREU, Luisa ve GNOTH, Juergen (2005), “*The Theme Park Experience: An Analysis of Pleasure, Arousal and Satisfaction*”, **Tourism Management**, S.26(6), ss.833-844.
- BOZ, Hakan (2015), “*Turistik Ürün Satın Alma Karar Sürecinde İtkiselliğin Rolü: Psikonörobioyokimyasal Analiz*”, **Doktora Tezi**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- BROCK, Timothy C. (1968), “*Implications of Commodity Theory for Value Change*”, **Psychological Foundations of Attitudes** (Ed. Anthony G. Greenwald, Timothy C. Brock ve Thomas M. Ostrom), Academic Press Inc., New York (US), ss.243-275.

- BUDIMAN, Santi, PALUPI, Majang, HARYONO, Tulus ve UDIN, Udin (2022), “*The Effect of Design Quality on Hedonic Search, Utilitarian Search and Impulse Buying in Distribution Market*”, **Journal of Distribution Science**, S.20-5, ss.49-64.
- ÇAKMAK, Ali Ç. ve ÇAKIR, Merve (2012), “*12-18 Yaş Arası Gençlerin Hedonik Tüketim Davranışlarının İncelenmesi: Kocaeli Şehir Merkezinde Bir Araştırma*”, **Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, S.1(4), ss.545-565.
- CHAN, Tommy K. H., CHEUNG, Christy M. K. ve LEE, Zach W. Y. (2017), “*The State of Online Impulse-Buying Research: A Literature Analysis*”, **Information and Management**, S.54(2), ss.204-217.
- CHANDON, Pierre, WANSINK, Brian ve LAURENT, Gilles (2000), “*A Benefit Congruency Framework of Sales Promotion Effectiveness*”, **Journal of Marketing**, S.64(4), ss.65-81.
- CHANG, Shu H., CHIH, Wen H., LIOU, Dah K. ve HWANG, Lih R. (2014), “*The Influence of Web Aesthetics on Customers' PAD*”, **Computers in Human Behavior**, S.36, ss.168-178.
- CHAOUALI, Walid, SOUIDEN, Nizar ve LADHARI, Riadh (2017), “*Explaining Adoption of Mobile Banking with the Theory of Trying, General Self-Confidence, and Cynicism*”, **Journal of Retailing and Consumer Services**, S.35, ss.57-67.
- CHEBAT, Jean C. ve MICHON, Richard (2003), “*Impact of Ambient Odors on Mall Shoppers' Emotions, Cognition, and Spending: A Test of Competitive Causal Theories*”, **Journal of Business Research**, S.56(7), ss.529-539.
- CHEN, Chia C. ve YAO, Jun Y. (2018), “*What Drives Impulse Buying Behaviors in a Mobile Auction? The Perspective of the Stimulus-Organism-Response Model*”, **Telematics and Informatics**, S.35(5), ss.1249-1262.
- CHIH, Wen H., WU, Cedric H. J. ve LI, Hung J. (2012), “*The Antecedents of Consumer Online Buying Impulsiveness on a Travel Website: Individual Internal Factor Perspectives*”, **Journal of Travel and Tourism Marketing**, S.29(5), ss.430-443.
- CHOPDAR, Prasanta Kr, KORFIATIS, Nikolaos, SIVAKUMAR, Vepur Jayaraman ve LYTRAS, Miltiades D. (2018), “*Mobile Shopping Apps Adoption and Perceived Risks: A Cross-Country Perspective Utilizing the Unified Theory of Acceptance and Use of Technology*”, **Computers in Human Behavior**, S.86, ss.109-128.
- CHOPDAR, Prasanta Kr ve BALAKRISHNAN, Janarthanan (2020), “*Consumers Response Towards Mobile Commerce Applications: S-O-R approach*”, **International Journal of Information Management**, S.53, ss.3-16.
- CHOPDAR, Prasanta Kr, PAUL, Justin, KORFIATIS, Nikolaos ve LYTRAS, Miltiadis D. (2022), “*Examining the Role of Consumer Impulsiveness in Multiple App Usage Behavior Among Mobile Shoppers*”, **Journal of Business Research**, S.140, ss.657-669.
- CLOVER, Verton T. (1950), “*Relative Importance of Impulse-Buying in Retail Stores*”, **Journal of Marketing**, S.15, ss.66-70.
- COMPUWARE (2012), “*Mobile Apps : What Consumers Really Need and Want A Global Study of Consumers Expectations and Experiences of Mobile Applications*”, **Compuware Web Page**, http://offers2.compuware.com/rs/compuware/images/Mobile_App_Survey_Report.pdf (Erişim Tarihi: 17.07.2021).
- DAWSON, Sandy ve KIM, Minjeong (2009), “*External and Internal Trigger Cues of Impulse Buying Online*”, **Direct Marketing**, S.3(1), ss.20-34.
- DITTMAR, Helga, BEATTIE, Jane ve FRIESE, Susanne (1996), “*Objects, Decision Considerations and Self-Image in Men's and Women's Impulse Purchases*”, **Acta Psychologica**, S.93, ss.187-206.
- DROSSOS, Dimitris A., KOKKINAKI, Flora, GIAGLIS, George M. ve FOUSKAS, Konstantinos G. (2014), “*The Effects of Product Involvement and Impulse Buying on Purchase Intentions in Mobile Text Advertising*”, **Electronic Commerce Research and Applications**, S.13(6), ss.423-430.

- DUARTE, Paulo, RAPOSO, Mário ve FERRAZ, Marlene (2013), “*Drivers of Snack Foods Impulse Buying Behaviour Among Young Consumers*”, **British Food Journal**, S.115(9), ss.1233-1254.
- DUCOFFE, Robert H. (1996), “*Advertising Value and Advertising the Web*”, **Journal of Advertising Research**, S.36(5), ss.21-35.
- FATMAWATI, Indah, ASTUTI, Fitri D. ve ISWANTI, Luluk (2021), “*The Influence of Store Atmosphere, Shopping Lifestyle, and Time Availability on Emotional Response and Impulse Buying*”, **Proceedings of the 4th International Conference on Sustainable Innovation 2020-Accounting and Management (ICoSIAMS 2020)**, S.176(ICoSIAMS), ss.346-354.
- FERNANDES, Naquita ve BARFKNECHT, Catherine (2020), “*Keep Customers Coming Back: Enhancing Value and Satisfaction in a Mobile Shopping Application Context*”, **Cogent Business and Management**, S.7(1), ss.1-22.
- FLOH, Arne ve MADLBERGER, Maria (2013), “*The Role of Atmospheric Cues in Online Impulse-Buying Behavior*”, **Electronic Commerce Research and Applications**, S.12(6), ss.425-439.
- GARSON, G .David (2016), **Partial Least Squares: Regression and Structural Equation Models**, Statistical Publishing Associates, Washington (US).
- GERA, Rajat, CHADHA, Priyanka ve AHUJA, Vandana (2020), “*Mobile App Usage and Adoption: A Literature Review*”, **International Journal of Electronic Business**, S.15(2), ss.160-195.
- GUO, Junpeng, XIN, Liwei ve WU, Yi (2017), “*Arousal or Not? The Effects of Scarcity Messages on Online Impulsive Purchase*”, **International Conference on HCI in Business, Government, and Organizations**, Springer International Publishing, New York (US), ss.29-40.
- GUPTA, Anil ve ARORA, Neelika (2017), “*Understanding Determinants and Barriers of Mobile Shopping Adoption Using Behavioral Reasoning Theory*”, **Journal of Retailing and Consumer Services**, S.36, ss.1-7.
- GUPTA, Priyanka, PRASHAR, Sanjeev, PARSAD, Chandan ve SAI Vijay, T. (2021), “*Role of Shopping App Attributes in Creating Urges for Impulse Buying: An Empirical Investigation Using SEM and Neural Network Technique*”, **Journal of Electronic Commerce in Organizations**, S.19(1), ss.43-64.
- HAIR, Joe F., SARSTEDT, Marko, HOPKINS, Lucas ve KUPPELWIESER, Volker G. (2014), “*Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM): An Emerging Tool in Business Research*”, **European Business Review**, S.26(2), ss.106-121.
- HAIR, Joe F., SARSTEDT, Marko, RINGLE, Christian M. ve MENA, Jeannette A. (2012), “*An Assessment of the Use of Partial Least Squares Structural Equation Modeling in Marketing Research*”, **Journal of the Academy of Marketing Science**, S.40(3), ss.414-433.
- HAIR, Joseph F., HULT, Tomas G., RINGLE, Christian M., SARSTEDT, Marko, DANKS, Nicholas ve RAY, Soumya (2021), **Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM) Using R: A Workbook**, Springer Publisher, Cham (Switzerland).
- HAIR, Joseph F., RISHER, Jeffrey J., SARSTEDT, Marko ve RINGLE, Christian M. (2019), “*When to Use and How to Report the Results of PLS-SEM*”, **European Business Review**, S.31(1), ss.2-24.
- HAIR, Jr Joseph, HULT, G. Tomas, RINGLE, Christian ve SARSTEDT, Marko (2017), **A Primer on Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM)**, Sage Publications, Washington (US), Second Edition.
- HALL, Mark, ELLIOTT, Kevin ve MENG, Juan G. (2017), “*Using the PAD (Pleasure, Arousal, and Dominance) Model to Explain Facebook Attitudes and Use Intentions*”, **The Journal of Social Media in Society**, S.6(1), ss.144-169.
- HANDAYANI, Wiwik, ANSHORI, Muslich, USMAN, Indrianawati ve MUDJANARKO, Sri W. (2018), “*Why Are You Happy with Impulse Buying? Evidence from Indonesia*”, **Management Science Letters**, S.8(5), ss.283-292.

- HARRIS, Mark A., BROOKSHIRE, Robert ve CHIN, Amita G. (2016), “*Identifying Factors Influencing Consumers’ Intent to Install Mobile Applications*”, **International Journal of Information Management**, S.36(3), ss.441-450.
- HARYANTO, Haryanto, WIYONO, Wimbo ve KB, Dwi Hastjarja (2019), “*Impulse Buying: The Effect of Price Fairness , in Store Promotion, Merchandise and Time Availability*”, **The 2nd International Conference on Islamic Economics, Business, and Philanthropy (ICIEBP) Theme: “Sustainability and Socio Economic Growth”**, Knowledge Engaging Minds Publisher, Minneapolis (US), ss.924-932.
- HASHMI, Hammad B. A., SHU, Chengli ve HAIDER, Syed W. (2020), “*Moderating Effect of Hedonism on Store Environment-Impulse Buying Nexus*”, **International Journal of Retail and Distribution Management**, S.48(5), ss.465-483.
- HAUSMAN, Angela (2000), “*A Multi-Method Investigation of Consumer Motivations in Impulse Buying Behavior*”, **Journal of Consumer Marketing**, S.17(5), ss.403-419.
- HE, Jun H., LI, Fu, DU, Shang R., TAO, Yi ve LI, Zhong X. (2019), “*A Qualitative Study of the Stimuli on Consumer Emotion in Mobile Shopping*”, **Advanced Engineering Forum**, S.33, ss.47-56.
- HENSELER, Jörg, DIJKSTRA, Theo K., SARSTEDT, Marko, RINGLE, Christian M., DIAMANTOPOULOS, Adamantios, STRAUB, Detmar W., KETCHEN, David J., HAIR, Joseph F., HULT, Tomas M. ve CALANTONE, Roger J. (2014), “*Common Beliefs and Reality About PLS: Comments on Rönkkö and Evermann*”, **Organizational Research Methods**, S.17(2), ss.182-209.
- HENSELER, Jörg, RINGLE, Christian M. ve SINKOVICS, Rudolf R. (2009), “*The Use of Partial Least Squares Path Modeling in International Marketing*”, **Advances in International Marketing**, S.20(January), ss.277-319.
- HIDAYAH, Nurul ve MARLENA, Novi (2021), “*The Effect of Hedonic Shopping Value and Atmosphere Store on Impulse Buying with Positive Emotion as Intervening Variables on Ketos Consumers (Kediri Town Square)*”, **Journal of Management**, S.11(1), ss.219-227.
- HONG, Se J., THONG, James Y. L., MOON, Jae Y. ve TAM, Kar Y. (2008), “*Understanding the Behavior of Mobile Data Services Consumers*”, **Information Systems Frontiers**, S.10(4), ss.431-445.
- HSIAO, Chun H., CHANG, Jung J. ve TANG, Kai Y. (2016), “*Exploring the Influential Factors in Continuance Usage of Mobile Social Apps: Satisfaction, Habit, and Customer Value Perspectives*”, **Telematics and Informatics**, S.33(2), ss.342-355.
- HSIEH, Sara H., LEE, Crystal T. ve TSENG, Timmy H. (2021), “*Branded App Atmospherics: Examining the Effect of Pleasure–Arousal–Dominance in Brand Relationship Building*”, **Journal of Retailing and Consumer Services**, S.60(January), ss.(102482).
- HU, Li-Tze ve BENTLER, Peter M. (1998), “*Fit Indices in Covariance Structure Modeling: Sensitivity to Underparameterized Model Misspecification*”, **Psychological Methods**, S.3(4), ss.424-453.
- HUANG, Lan-Ying ve HSIEH, Ying-Jiun (2011), “*What Drives Consumer Impulse Buying? Evidence from a Retail Setting in Taiwan*”, **Quality**, S.6(1), ss.1-8.
- HUANG, Lijuan, MOU, Jian, SEE-TO, Eric W. K. ve KIM, Jongki (2019), “*Consumer Perceived Value Preferences for Mobile Marketing in China: A Mixed Method Approach*”, **Journal of Retailing and Consumer Services**, S.48(January), ss.70-86.
- IRDIANA, Sukma (2019), “*Impulse Buying: What Do You Feel? The Impact of the Hedonic Shopping Motives, Shopping Lifestyle and Positive Emotion on Purchasing Impulsif: A Study on the Matahari Department Store in the City of Surabaya Indonesia*”, **Proceeding Book 7th Asian Academic Society International Conference**, Indonesia, ss.102–106.
- ISLAM, Tahir, PITAFI, Abdul H., ARYA, Vikas, WANG, Ying, AKHTAR, Naeem, MUBARIK, Shujaat ve XIAOBEI, Liang (2021), “*Panic Buying in the COVID-19 Pandemic: A Multi-Country Examination*”, **Journal of Retailing and Consumer Services**, S.59, ss.1-13.

- IYER, Easwar S. (1989), “*Unplanned Purchasing: Knowledge of Shopping Environment and Time Pressure*”, **Journal of Retailing**, S.65(1), ss.40–57.
- JANG, Ha-Won ve LEE, Soo-Bum (2019), “*Applying Effective Sensory Marketing to Sustainable Coffee Shop Business Management*”, **Sustainability (Switzerland)**, S.11(22), ss.4-17.
- JONES, Michael A., REYNOLDS, Kristy E. ve ARNOLD, Mark J. (2006), “*Hedonic and Utilitarian Shopping Value: Investigating Differential Effects on Retail Outcomes*”, **Journal of Business Research**, S.59(9), ss.974-981.
- KACEN, Jacqueline J., HESS, James D. ve WALKER, Doug (2012), “*Spontaneous Selection: The Influence of Product and Retailing Factors on Consumer Impulse Purchases*”, **Journal of Retailing and Consumer Services**, S.19(6), ss.578-588.
- KACEN, Jacqueline J. ve LEE, Julie A. (2002), “*The Influence of Culture on Consumer Impulsive Buying Behavior*”, **Journal of Consumer Psychology**, S.12(2), ss.163–176.
- KALLA, Supriya M. ve ARORA, Anu Priya (2011), “*Impulse Buying: A Literature Review*”, **Global Business Review**, S.12(1), ss.145-157.
- KARBASIVAR, Alireza ve YARAHMADI, Hasti (2011), “*Evaluating Effective Factors on Consumer Impulse Buying Behavior*”, **Asian Journal of Business Management Studies**, S.2(4), ss.174-181.
- KHALAF, Simon (2015), “*Shopping, Productivity and Messaging Give Mobile Another Stunning Growth Year*”, **Flurry Analytics Blog**, <https://www.flurry.com/blog/shopping-productivity-and-messaging-give-mobile/> (Erişim Tarihi: 05.06.2021).
- KIM, Jeonghye, YOON, Youngseog ve ZO, Hangjung (2015a), “*Why People Participate in the Sharing Economy: A Social Exchange Perspective*”, **Pacific Asia Conference on Information Systems (PACIS) at AIS Electronic Library (AISeL)**, ss.1-10.
- KIM, Jiyeon (2003), “*College Students’ Apparel Impulse Buying Behaviors in Relation to Visual Merchandising*”, **Master's Thesis**, The University of Georgia, Athens (Georgia).
- KIM, Seeun ve BAEK, Tae H. (2018), “*Examining the Antecedents and Consequences of Mobile App Engagement*”, **Telematics and Informatics**, S.35(1), ss.148-158.
- KIM, Su Jung, WANG, Rebecca Jen-Hui ve MALTHOUSE, Edward C. (2015b), “*The Effects of Adopting and Using a Brand’s Mobile Application on Customers’ Subsequent Purchase Behavior*”, **Journal of Interactive Marketing**, S.31, ss.28-41.
- KU, Edward C.S. ve CHEN, Chun-Der (2020), “*Flying on the Clouds: How Mobile Applications Enhance Impulsive Buying of Low Cost Carriers*”, **Service Business**, S.14(1), ss.23-45.
- KUMAR, Deepak S., PURANI, Keyoor ve VISWANATHAN, Shyam A. (2018), “*Influences of ‘Appscape’ on Mobile App Adoption and M-loyalty*”, **Journal of Retailing and Consumer Services**, S.45(September), ss.132-141.
- LEE, Changjoon ve LIM, So Youn (2020), “*Impact of Environmental Concern on Image of Internal GSCM Practices and Consumer Purchasing Behavior*”, **Journal of Asian Finance, Economics and Business**, S.7(6), ss.241-254.
- LEE, Thaemin, PARK, Cheol ve JUN, Jongkun (2014), “*Two Faces of Mobile Shopping*”, **International Journal of E-Business Research**, S.10(1), ss.15-32.
- LEE, Yoojung ve KIM, Hye Y. (2019), “*Consumer Need for Mobile App Atmospherics and its Relationships to Shopper Responses*”, **Journal of Retailing and Consumer Services**, S.51(October), ss.437-442.
- LIN, Sheng Wei ve LO, Louis Y. S. (2016), “*Evoking Online Consumer Impulse Buying Through Virtual Layout Schemes*”, **Behaviour and Information Technology**, S.35(1), 38-56.
- LIN, Yuan (2020), “*An Integrative Study on Impulse Buying*”, **Doctoral Thesis**, Durham University, Durham.

- LING, Lim P. ve YAZDANIFARD, Rashad (2015), “*What Internal and External Factors Influence Impulsive Buying Behavior in Online Shopping Global*”, **Journal of Business and Management Research: E-Marketing**, S.15(5), ss.25-32.
- LIU, Huan, LOBSCHAT, Lara, VERHOEF, Peter C. ve ZHAO, Hong (2019), “*App Adoption: The Effect on Purchasing of Customers Who Have Used a Mobile Website Previously*”, **Journal of Interactive Marketing**, S.47, ss.16-34.
- LIU, Qihua ve ZHANG, Fuguo (2019), “*Study on the Influencing Factors of Mobile Users’ Impulse Purchase Behavior in a Large Online Promotion Activity*”, **Journal of Electronic Commerce in Organizations**, S.17(2), ss.88-101.
- LIU, Shengnan ve XIAO, Liang (2018), “*Research on the Influence of Website Characteristics on Consumers’ Impulsive Purchase Intention*”, **Advances in Social Science, Education and Humanities Research (ASSEHR)**, S.182, ss.743-748.
- LIU, Yang, LI, Qi, EDU, Tudor, JOZSA, Laszlo ve NEGRICEA, Costel I. (2020), “*Mobile Shopping Platform Characteristics as Consumer Behavior Determinants*”, **Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics**, S.32(7), ss.1565-1587.
- LIU, Yong, LI, Hongxiu ve HU, Feng (2013), “*Website Attributes in Urging Online Impulse Purchase: An Empirical Investigation on Consumer Perceptions*”, **Decision Support Systems**, S.55(3), ss.829-837.
- LIU, Zhichao ve LU, Zhouwei (2017), “*Research on Influence of Shopping APP’s Characteristic on Consumer’s Impulse Buying*”, **Modern Economy**, S.08(12), ss.1484-1498.
- LOIACONO, Eleanor, CHEN, Daniel ve GOODHUE, Dale (2002), “*Webqual Revisited : Predicting the Intent to Reuse a Website*”, **Americas Conference on Information Systems (AMCIS) Proceedings**, ss.301-309.
- MA, Wei Chen (2013), “*To Buy or Not to Buy? A Behavioural Approach to Examine Consumer Impulse Buying Choice in Various Situations*”, **Doctoral Thesis**, Durham University, Durham.
- MAGRATH, Victoria ve McCORMICK, Helen (2013), “*Marketing Design Elements of Mobile Fashion Retail Apps*”, **Journal of Fashion Marketing and Management**, S.17(1), ss.115–134.
- MATHUR, Shipra (2019), “*A Review of Impulse Buying Behavior: Definition and Affecting Factors*”, **Journal of Emerging Technologies and Innovative Research**, S.6(6), ss.270-275.
- MCLEAN, Graeme, OSEI-FRIMPONG, Kofi, AL-NABHANI, Khalid ve MARRIOTT, Hannah (2020), “*Examining Consumer Attitudes Towards Retailers’ M-Commerce Mobile Applications-An Initial Adoption vs. Continuous Use Perspective*”, **Journal of Business Research**, S.106(August), ss.139-157.
- MEHRA, Aashish, PAUL, Justin ve KAURAV, Rahul P. S. (2021), “*Determinants of Mobile Apps Adoption Among Young Adults: Theoretical Extension and Analysis*”, **Journal of Marketing Communications**, S.27(5), ss.481-509.
- MEHRABIAN, Albert. ve RUSSELL, James A. (1974), **An Approach to Environmental Psychology**, MIT Press, Cambridge (US).
- MEOLA, Adrew (2020), “*Rise of M-Commerce: Mobile Ecommerce Shopping Stats & Trends in 2021*”, **Insider Intelligence eMarketer** (E-Article), <https://www.businessinsider.com/mobile-commerce-shopping-trends-stat> (Erişim Tarihi: 20.05.2021).
- MIN, Jae H. J., CHANG, Hyo J. J., JAI, Tun M. C. ve ZIEGLER, Morgan (2019), “*The Effects of Celebrity-Brand Congruence and Publicity on Consumer Attitudes and Buying Behavior*”, **Fashion and Textiles**, S.6(10), ss.1-19.
- MINIERO, Giulia, RURALE, Andrea ve ADDIS, Michela (2014), “*Effects of Arousal, Dominance, and Their Interaction on Pleasure in a Cultural Environment Giulia*”, **Psychology & Marketing**, S.31(8), ss.628-634.
- MOON, Yun Ji (2016), “*Consumer’s Shopping Values for E-Satisfaction and e-Loyalty: Moderating Effect of Personality*”, **International Journal of u- and e- Service, Science and Technology**, S.9(2), ss.331-342.

- MURUGANANTHAM, Ganesan ve BHAKAT, Ravi S. (2013), “A Review of Impulse Buying Behavior”, **International Journal of Marketing Studies**, S.5(3), ss.149-160.
- NARANG, Unnati ve SHANKAR, Venkatesh (2019), “Mobile App Introduction and Online and Offline Purchases and Product Returns”, **Marketing Science**, S.38(5), ss.756-772.
- NATARAJAN, Thamaraiselvan, BALASUBRAMANIAN, Senthil A. ve KASILINGAM, Dharun L. (2017), “Understanding the Intention to Use Mobile Shopping Applications and its Influence on Price Sensitivity”, **Journal of Retailing and Consumer Services**, S.37(February), ss.8-22.
- NATARAJAN, Thamaraiselvan, BALASUBRAMANIAN, Senthil A. ve KASILINGAM, Dharun L. (2018), “The Moderating Role of Device Type and Age of Users on The Intention to Use Mobile Shopping Applications”, **Technology in Society**, S.53, ss.79-90.
- NEVES, Jacinta A. (2016), “Factors Influencing Impulse Buying Behaviour Amongst Generation Y Students”, **Doctoral Thesis**, North-West University, South Africa.
- NEWARK, Charles (2011), “Mobile Apps Put the Web in Their Rearview Mirror”, **Flurry Analytics Blog**, <https://www.flurry.com/blog/post/113367503685/mobile-apps-put-the-web-in-their-rear-view-mirror> (Erişim Tarihi: 04.05.2020).
- NURLINDA, Raden A ve CHRISTINA, Desi (2020), “Peran Positve Emotion Sebagai Mediator Hedonic Shopping dan Shopping Lifestyle Terhadap Impulse Buying di Lazada”, **Jurnal Riset Manajemen dan Bisnis (JRMB) Fakultas Ekonomi UNIAT**, S.5(1), ss.231-244.
- PANDEY, Abhishek ve BHARTIY, Krishna K. (2019), “A Review Study and Analysis on Factors that Influence Impulse Buying”, **International Journal of Research in Engineering, Science and Management**, S.2(2), ss.842-846.
- PANTANO, Eleonora ve PRIPORAS, Constantinos V. (2016), “The Effect of Mobile Retailing on Consumers’ Purchasing Experiences: A Dynamic Perspective”, **Computers in Human Behavior**, S.61, ss.548-555.
- PAPPAS, Ilias O., KOUROUTHANASSIS, Panos E., GIANNAKOS, Michail N. ve CHRISSIKOPOULOS, Vassilios (2014), “Shiny Happy People Buying: The Role of Emotions on Personalized E-Shopping”, **Electronic Markets**, S.24(3), ss.193-206.
- PARBOTEEAH, D. Veena, VALACICH, Joseph S. ve WELLS, John D. (2009), “The Influence of Website Characteristics on a Consumer’s Urge to Buy Impulsively”, **Information Systems Research**, S.20(1), ss.60–78.
- PARK, Eun J., KIM, Eun Y. ve FORNEY, Judith C. (2006), “A Structural Model of Fashion-Oriented Impulse Buying Behavior”, **Journal of Fashion Marketing and Management**, S.10(4), ss.433-446.
- PILEWSKI, Shana (2020), “50 Research-Backed Web Personalization Statistics”, **Dynamic Yield** (E-Article), <https://www.dynamicyield.com/article/50-most-important-dynamicyield-personalization-stats/> (Erişim Tarihi: 02.07.2021)
- PORAT, Talya ve TRACTINSKY, Noam (2012), “It’s a Pleasure Buying Here: The Effects of Web-Store Design on Consumers’ Emotions and Attitudes”, **Human-Computer Interaction**, S.27(3), ss.235–276.
- PRASHAR, Sanjeev, SAI, Vijay T. ve PARSAD, Chandan (2017), “Effects of Online Shopping Values and Website Cues on Purchase Behaviour: A Study Using S–O–R Framework”, **Vikalpa**, S.42(1), ss.1-18.
- RATTANABURI, Konrawan ve VONGURAI, Rawin (2021), “Factors Influencing Actual Usage of Mobile Shopping Applications: Generation Y in Thailand”, **Journal of Asian Finance, Economics and Business**, S.8(1), ss.901-913.
- REDINE, Artem, DESHPANDE, Sameer, JEBARAJAKIRTHY, Charles ve SURACHARTKUMTONKUN, Jiraporn (2023), “Impulse Buying: A Systematic Literature Review and Future Research Directions”, **International Journal of Consumer Studies**, S.47(1), ss.3-41.
- ROOK, Dennis W. (1987), “The Buying Impulse”, **Journal of Consumer Research**, S.14(2), ss.189-199.

- ROOK, Dennis W. ve FISHER, Robert J. (1995), “*Normative Influences on Impulsive Buying Behavior*”, **Journal of Consumer Research**, S.22(3), ss.305-313.
- ROOK, Dennis W. ve GARDNER, P. Meryl (1993), “*In the Mood : Impulse Buying’s Affective Antecedents*”, **Research in Consumer Behavior**, S.6(7), ss.1-28.
- RUSSELL, James A. ve PRATT, Geraldine (1980), “*A Description of the Affective Quality Attributed to Environments*”, **Journal of Personality and Social Psychology**, S.38(2), ss.311-322.
- SARKAR, Subhro, KHARE, Arpita ve SADACHAR, Amrut (2020), “*Influence of Consumer Decision-Making Styles on Use of Mobile Shopping Applications*”, **Benchmarking**, S.27(1), ss.1-20.
- SHEN, Kathy N. ve KHALIFA, Mohamed (2012), “*System Design Effects on Online Impulse Buying*”, **Internet Research**, S.22(4), ss.396-425.
- SIRHINDI, Amna (2010), “*A Critical Review of in-Store and Online Impulse Purchase Behavior*”, **Master's Thesis**, Oklahoma State University, Oklahoma (US).
- SONG, Hyo G., CHUNG, Namho ve KOO, Chulmo (2015), “*Impulsive Buying Behavior of Restaurant Products in Social Commerce: A Role of Serendipity and Scarcity Message*”, **Pacific Asia Conference on Information Systems, PACIS Proceedings**, ss.113-127.
- STATISTA (2022), “*Shooping-Turkey*”, **Statistical Publishing Associates** (E-Static), <https://www.statista.com/outlook/dmo/app/shopping/turkey> (Erişim Tarihi: 15.06.2022).
- STATISTA (2023), “*Global Mobile E-Commerce Worth \$2.2 Trillion in 2023*”, **Statistical Publishing Associates** (E-Static), <https://www.statista.com/chart/13139/estimated-worldwide-mobile-e-commerce-sales/> (Erişim Tarihi: 17.09.2023)
- SUN, Tianshu, SHI, Lanfei, VISWANATHAN, Siva ve ZHELEVA, Elena (2019), “*Motivating Effective Mobile App Adoptions: Evidence from a Large-Scale Randomized Field Experiment*”, **Information Systems Research**, S.30(2), ss.523-539.
- TAI, Susan H. C. ve FUNG, Agnes M. C. (1997), “*Application of an Environmental Psychology Model to In-Store Buying Behaviour*”, **International Journal of Phytoremediation**, S.21(1), ss.311-337.
- TARUTE, Asta, NIKOU, Shahrokh ve GATAUTIS, Rimantas (2017), “*Mobile Application Driven Consumer Engagement*”, **Telematics and Informatics**, S.34(4), ss.145-156.
- TOJIB, Dewi ve TSARENKO, Yelena (2012), “*Post-Adoption Modeling of Advanced Mobile Service Use*”, **Journal of Business Research**, S.65(7), ss.922-928.
- TÜİK – TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2023), “*TÜİK Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması*”, **TÜİK Kurumsal Web Sayfası**, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2021-45634%0Ahttps://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2021-45633> (Erişim Tarihi: 17.09.2023).
- VAN NOORT, Guda ve VAN REIJMERSDAL, Eva A. (2019), “*Branded Apps: Explaining Effects of Brands’ Mobile Phone Applications on Brand Responses*”, **Journal of Interactive Marketing**, S.45, ss.16-26.
- VENKATESH, Viswanath ve DAVIS, Fred D. (1996), “*A Model of the Antecedents of Perceived Ease of Use: Development and Test*”, **Decision Sciences**, S.27(3), ss.451-481.
- VERPLANKEN, Bas, HERABADI, Astrid G., PERRY, Judith A. ve SILVERA, David H. (2005), “*Consumer Style and Health: The Role of Impulsive Buying in Unhealthy Eating*”, **Psychology and Health**, S.20(4), ss.429-441.
- VIRVILAITĚ, Regina, SALADIENĚ, Violeta ve ŽVINKLYTĚ, Jurate (2011), “*The Impact of External and Internal Stimuli on Impulsive Purchasing*”, **Economics and Management**, S.16, ss.1329-1336.
- WANG, Rebecca J. H. (2020), “*Branded Mobile Application Adoption and Customer Engagement Behavior*”, **Computers in Human Behavior**, S.106(December 2019), ss.1-15.
- WEINBERG, Peter ve GOTTWALD, Wolfgang (1982), “*Impulsive Consumer Buying as Result of Emotions*”, **Journal of Business Research**, S.10(1), ss.43-57.

- WELLS, John D., PARBOTEEAH, D. Veena ve VALACICH, Joseph S. (2011), “*Online Impulse Buying: Understanding the Interplay between Consumer Impulsiveness and Website Quality*”, **Journal of the Association for Information Systems**, S.12(1), ss.32-56.
- WONG, Ken Kwong-Kay (2013), “*Partial Least Squares Structural Equation Modeling (PLS-SEM) Techniques Using SmartPLS*”, **Marketing Bulletin**, S.24(1), ss.1-32.
- WU, Yi, XIN, Liwei, LI, Dahui, YU, Jie ve GUO, Junpeng (2021), “*How Does Scarcity Promotion Lead to Impulse Purchase in the Online Market? A Field Experiment*”, **Information and Management**, S.58(1), ss.1-10.
- XIAO, Sarah H. ve NICHOLSON, Michael (2013), “*A Multidisciplinary Cognitive Behavioural Framework of Impulse Buying: A Systematic Review of the Literature*”, **International Journal of Management Reviews**, S.15(3), ss.333-356.
- XU, Misha (2018), “*The Effect of Social Norms on Bribe Offers*”, **Doktora Tezi**, University of Birmingham, Birmingham (UK).
- XU, Yingjiao (2007), “*Impact of Store Environment on Adult Generation Y Consumers’ Impulse Buying*”, **Journal of Shopping Center Research**, S.14(1), ss.39-56.
- YANG, Feng, TANG, Jing, MEN, Jinqi ve ZHENG, Xiabing (2021), “*Consumer Perceived Value and Impulse Buying Behavior on Mobile Commerce: The Moderating Effect of Social Influence*”, **Journal of Retailing and Consumer Services**, S.63(July), ss.(102683).
- YASSIN, Cherouk A. A. H. (2019), “*Understanding Impulse Buying Behaviour: The Role of Promotions, Emotions and Cognitive Dissonance*”, **Doctoral Thesis**, Universidade do Minho, Portugal.
- YOUN, Seounmi ve FABER, Ronald J. (2000), “*Impulse Buying: Its Relation to Personality Traits and Cues*”, **Advances in Consumer Research**, S.27, ss.179-185.
- YÜKSEL, Atila (2007), “*Tourist Shopping Habitat: Effects on Emotions, Shopping Value and Behaviours*”, **Tourism Management**, S.28(1), ss.58-69.
- ZHAO, Yang, LI, Yixuan, WANG, Ning, ZHOU, Ruoxin ve LUO, Xin (Robert) (2021), “*A Meta-Analysis of Online Impulsive Buying and the Moderating Effect of Economic Development Level*”, **Information Systems Frontiers**, S.24, ss.1667-1688(1-22).
- ZHENG, Xiabing, MEN, Jinqi, YANG, Feng ve GONG, Xiuyuan (2019), “*Understanding Impulse Buying in Mobile Commerce: An Investigation into Hedonic and Utilitarian Browsing*”, **International Journal of Information Management**, S.48, ss.151-160.
- ZHU, Ge, SO, Kevin KAM, Fung ve HUDSON, Simon (2017), “*Inside the Sharing Economy: Understanding Consumer Motivations Behind the Adoption of Mobile Applications*”, **International Journal of Contemporary Hospitality Management**, S.29(9), ss.2218-2239.

Temiz Bir Çevrede Yaşama Hakkının Büyükşehirlerde Uygulanması ve Avrupa Birliği'ne Uyum Açısından Değerlendirilmesi: Manisa Büyükşehir Örneği¹

Implementation of the Right to Live in a Clean Environment in Metropolitan Cities and its Evaluation in Terms of Harmonization with the European Union: Manisa Metropolitan Case

Serra Asena BİROL

Lisans Öğr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İİBF,
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
a_serrabirol@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2533-7887>

Makale Başvuru Tarihi: 25.08.2024

Makale Kabul Tarihi: 30.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Ahmet UÇAR

Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İİBF,
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü,
ahmet.ucar@cbu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-2533-7887>

ÖZET

Günümüz insanı, modern hukukla elde ettiği çevre hakları çerçevesinde yaşam kalitesini sürekli artırma eğilimindedir. Ancak sağlıklı, kaliteli bir yaşam için her bireyin çevre hakkı konusunda bilgili olması önemlidir. Bilhassa günümüzde gelişen teknoloji, nüfus artışı, kentleşme ve sanayileşme ile “çevre hakkının” önemi anlaşılmıştır. Dünya'daki ekolojik gelişmeler ele alındığında Avrupa Birliği'nin çevre politikası üzerine yürüttüğü çalışmaların devamlılık arz ettiği görülmektedir. 1970'lerden bu yana Avrupa Birliği Çevre Politikası, çeşitli eylem programları ile uygulanmaktadır. Avrupa Tek Senedi (1987), Maastricht Antlaşması (1993), Amsterdam Antlaşması (1999), Lizbon Antlaşması (2009) ve son olarak Avrupa Yeşil Mutabakatı (2019-2024) bu politikaların en önemlileridir. AB'ye üye olmak isteyen ülkeler bu programlardaki kriterleri sağladığında üye olabilmektedirler. Bu ülkelerden biri olan Türkiye'nin de Avrupa Birliği'ne üyelik müzakerelerinde yürütülen müktesebat uyum süreci incelendiğinde çevre hakkına dair uygulanması gerekli düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Bu düzenlemeler parlamento tarafından oluşturulacak yasalar ve bu yasaları uygulayacak kurumlar üzerinden Türk toplumunun hayatını etkilemeye başlamıştır. Bu hususta bireylerin en çok maruz kaldığı etki ise yerel yönetimlerin uygulamaları olmuştur. Son zamanlarda önemli hale gelen “temiz çevre hakkı” akademik çalışmalarda çok incelenmemiştir. Ancak son 20-30 yılda yaşanan iklim sorunları ve çevre felaketleri sonucunda, son yıllarda ortaya atılan “yeni nesil haklar” kavramı içerisinde temiz çevre hakkı da yer alarak önem kazanmıştır. Bu kapsamda bu çalışmada “temiz çevre hakkı'nın” önce AB ve diğer uluslararası belgelerde nasıl yer aldığı incelenecek, sonrasında Türk mevzuatındaki yeri incelenecektir. Sonrasında Manisa Büyükşehir Belediyesinin sorumluluk alanındaki belediye ve diğer kurum bürokratları ile Manisa Büyükşehir Belediyesinin bu konudaki uygulamalarının AB normlarına uyumu ve temiz çevre konusundaki bilincin ölçülmesine yönelik yapılandırılmış görüşme soruları ile nitel bir araştırma yapılarak Manisa'da AB'ye uyumunun ne kadar sağlandığı araştırılacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Avrupa Birliği,

Çevre Hakkı,

Çevre Politikası,

Temiz Çevre Hakkı,

Manisa Büyükşehir
Belediyesi,

1 Bu makale 2. Yazarın danışmanlığında 1. Yazar tarafından Tübitak 2209-A kapsamında yürütülen “Temiz Bir Çevrede Yaşama Hakkının Büyükşehirlerde Uygulanması ve Avrupa Birliği'ne Uyum Açısından Değerlendirilmesi: Manisa Büyükşehir Örneği” isimli projeden üretilmiştir.

ABSTRACT

*Today's people tend to continuously improve their quality of life within the framework of the environmental rights they have acquired through modern law. However, it is important for every individual to be knowledgeable about environmental rights for a healthy, quality life. Especially today, the importance of "environmental rights" has been understood with the developing technology, population growth, urbanization, and industrialization. Considering the ecological developments in the world, it is seen that the European Union's work on environmental policy is continuous. Since the 1970s, the European Union Environmental Policy has been implemented through various action programs. The European Single Act (1987), the Maastricht Treaty (1993), the Amsterdam Treaty (1999), the Lisbon Treaty (2009), and finally the European Green Deal (2019-2024) are the most important of these policies. Countries wishing to become members of the EU can join when they meet the criteria in these programs. When the *acquis* harmonization process of Turkey, which is one of these countries, is examined, it is seen that the necessary regulations on the right to environment are included. These regulations have started to affect the lives of Turkish society through the laws that will be created by the parliament and the institutions that will implement them. The "right to a clean environment", which has recently become important, has not been analyzed much in academic studies. However, as a result of climate problems and environmental disasters in the last 20-30 years, the right to clean environment has gained importance by being included in the concept of "new generation rights". In this context, this study will first examine how the "right to a clean environment" is included in the EU and other international documents, and then its place in Turkish legislation will be examined. Afterwards, qualitative research will be conducted with semi-structured interview questions with the bureaucrats of the municipality and other institutions in the area of responsibility of Manisa Metropolitan Municipality in order to measure the compliance of Manisa Metropolitan Municipality's practices on this issue with EU norms and the awareness on clean environment and to what extent the harmonization with the EU has been achieved in Manisa.*

Keywords:

European Union,
Environmental Right,
Environmental Policy,
Right to a Clean
Environment,
Manisa Metropolitan
Municipality,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): BİROL, Serra Asene ve UÇAR, Ahmet (2024), "Temiz Bir Çevrede Yaşama Hakkının Büyükşehirlerde Uygulanması ve Avrupa Birliği'ne Uyum Açısından Değerlendirilmesi: Manisa Büyükşehir Örneği", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.451-469, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1538389>

1. GİRİŞ

Çevre, canlıların yaşamını sürdürdüğü, etkileşimde bulunduğu ve bağımlı olduğu doğal ve fiziksel ortamdır. Bu, insanların, hayvanların ve bitkilerin yaşam kalitesini ve sağlığını doğrudan etkileyen hava, su, toprak ve ekosistemleri içerir. Çevrenin sürdürülebilir yönetimi, tüm canlıların sağlıklı ve dengeli bir yaşam sürdürebilmesi için çok kritik bir öneme sahiptir.

Temiz bir çevrede yaşama hakkı, bireylerin sağlıklı, güvenli ve dengeli bir ekosistemde yaşama hakkıdır. Bu hak, sadece insanların değil, tüm canlıların çevresel etkilere karşı korunmasını ve doğal kaynakların adil ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesini gerektirir. Bu bağlamda Avrupa Birliği (AB), çevre koruma ve sürdürülebilirlik konularında önemli bir rol oynamaktadır. Bu anlamda AB çevresel sürdürülebilirlik, biyoçeşitliliği koruma, iklim değişikliği ve atık yönetimi gibi konulara odaklanan bir dizi politika ve yönetmelik geliştirmiştir.

Bu politikalar AB'nin ve üye ülkelerinin çevre koruma çabalarını yönlendiren bir çerçeve sunar. Örneğin Paris Anlaşması ve Kyoto Protokolü gibi uluslararası anlaşmalar, AB'nin çevresel sürdürülebilirlik konusundaki taahhütlerinin ve hedeflerinin oluşturulmasında önemli rehber olarak kabul edilmiş ve buradaki ilkeler AB çevre politikalarında yer almıştır.

Bu çalışma, Manisa Büyükşehir Belediyesi'nin çevresel sürdürülebilirlik ve yaşam kalitesi açısından Avrupa Birliği standartlarına ne ölçüde uyduğunu incelemeyi amaçlamaktadır. Bu anlamda çalışmada Avrupa Birliği'nin çevre politikaları ve standartları çerçevesinde, Manisa il düzeyinde temiz bir çevrede yaşama hakkının nasıl sağlandığı ve bu hakkın uygulanabilirliği incelenecektir. Bu kapsamda şehir planlaması, atık yönetimi, hava kalitesi, suyun sürdürülebilir kullanımı ve enerji verimliliği gibi çevreyi ilgilendiren çeşitli bileşenler üzerinde durulacaktır.

Çalışmada metot olarak öncelikle çevre ve temiz çevre hakkı konusunda uluslararası ve ulusal mevzuatın neler söylediğine ilişkin kavramsal çerçeve literatür taraması yapılarak oluşturulacak, arkasından da alan araştırması olarak Manisa Büyükşehir Belediyesinin sorumluluk alanındaki belediye ve diğer kurum bürokratları ile Manisa

Büyükşehir Belediyesinin bu konudaki uygulamalarının AB normlarına uyumu ve temiz çevre konusundaki bilincin ölçülmesine yönelik nitel bir araştırma yapılacaktır. Bu araştırma için yarı yapılandırılmış görüşme soruları hazırlayarak bu sorularla bürokratların bu konudaki görüşleri alınıp Manisa’da temiz çevrenin ne kadar gerçekleştiği ve AB’ye uyumunun ne kadar sağlandığı araştırılacaktır. Elde edilen bulgular doğrultusunda sonuç ve değerlendirme bölümü ile çalışma tamamlanacaktır.

2. KAVRAMSAL AÇIDAN ÇEVRE VE ÇEVRE HAKKI

Çevre, çeşitli bileşenleri barındıran ve bu yüzden farklı açılardan ele alınabilen bir kavramdır. Bu çeşitliliğe rağmen, çevre genel olarak insanların ve diğer canlıların yaşadıkları, etkileşimde buldukları sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel alana verilen addır (Güneş ve Coşkun, 2004:4-6). Başka bir tanıma göre çevre, insanların, hayvanların ve diğer varlıkların yaşamları boyunca etkileşimde buldukları ve birbirlerini etkileyen fiziksel, biyolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel alan olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, doğal kaynaklar da çevrenin bir parçası olarak ele alınır. Başka bir açıdan, çevre fiziksel, kimyasal, biyolojik özelliklerin yanı sıra kültürel ve sosyo-ekonomik değerlerin birleştiği karmaşık bir yapı olarak görülür. Bu perspektiften, insan ve çevrenin birbirleriyle oldukça karmaşık ilişkiler içinde olduğu söylenebilir (Tıraş, 2012:64-65).

Tekeli (2005:6) çevre hakkı konusunun yaşamın içinde gerçekleşen çevre olduğunu belirterek, çevre hakkını, özellikle insan merkezli bir perspektifle ele almakta ve çevrenin de insanı referans olarak tanımlanması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda çevre hakkı, insanların sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını ifade eder ve tüm insanlar için geçerlidir. Çevre hakkının kapsamı, çevresel unsurların (*hava, su, toprak, doğal kaynaklar, bitki örtüsü ve fauna*) korunmasını ve bozulan çevrenin doğal durumuna döndürülmesi için alınması gereken tedbirleri içerir. Çevre hakkının faydalanıcıları insanlar ve insanlar tarafından kurulan organizasyonlardır (devlet, kamu kurumları, özel sektör vb.). Özellikle bu organizasyonlar içerisinde AB önemli bir yere sahiptir.

Çevre hakkının ortaya çıkışı, kontrolsüz üretim süreçleri, artan tüketim eğilimleri ve doğaya zararlı enerji kaynaklarının kullanımı gibi faktörlerin ekolojik dengenin bozulmasına yol açması sonucunda gelişmiştir. Bu durum, su kaynaklarının azalması, iklim değişikliği ve hava kirliliği gibi insan kaynaklı felaketlere yol açmıştır. Karel Vasak’ın insan hakları sınıflamasında, çevre hakkı üçüncü nesil insan hakları arasında yer almakta ve "*dayanışma hakları*" veya "*halkların hakları*" olarak da adlandırılmaktadır. Bu haklar, belli bir grup ya da topluluğa özgü olmayıp, tüm insanlığın ve toplumun kabul ettiği evrensel değerlere dayanmaktadır (Bilgili, 2015:568).

Çevre hakkının tanımlanmasında, Stockholm Bildirgesi, Rio Bildirgesi ve Aarhus Sözleşmesi gibi bölgesel ve uluslararası belgelerin çok önemli katkıları olduğu görülmektedir. Bilhassa 1972 Stockholm Bildirgesi, çevre hakkı konusunda ilk önemli uluslararası belge olarak insanların nitelikli bir çevrede yaşama hakkının olduğuna vurgu yapmıştır. Aynı şekilde Stockholm Konferansı ile başlayan çevreyi önemseyen sürecin belirli aralıklarla yapılan Rio Konferansları ile devam ettiği ve bu konferanslarda da çevre hakkına yer verilmiştir (Bilgili, 2015:568; Özmen ve Kızılboga Özaslan, 2022: 57).

Çevrenin korunup geliştirilmesi bağlamında, merkezi idarenin yerel yönetimler üzerindeki etkisi, demokrasi ve kamu hizmetinin sunulması açısından bazen sorunlar yaratabilir. Bu sorunları ortadan kaldırmak için bu kurumların yanı sıra STK ve kamu kurumu niteliğindeki meslek örgütleri ile daha sıkı bir iş birliği gereklidir. Çevre Kanunu’nun 30. maddesi vatandaşlara da yükümlülük vererek bunun ihmal edilmemesini vurgular. Buna göre çevre bilincinin artırılarak hakların elde edilmesini beklemeden, çevreyi korumak ve çevre hakları için mücadele etmek daha doğrudur. Zira bu, hukuk devleti olmanın ötesinde, hukukun hâkim olduğu bir toplum olma meselesidir (Keleş, 2013:31).

Sadece bugünkü nesiller için değil aynı zamanda gelecek nesiller için de sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını garanti altına almayı amaçlayan bir talep hakkı olarak çevre hakkının önemi hergün bir kat daha artmaktadır. Çevre hakkının sadece insan merkezli yaklaşımdan ziyade bütün canlıları kapsayacak şekilde bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmesi oldukça önemli bir husustur (Kızılboga Özaslan ve Bozkurt, 2019: 90-91). Bu açıdan çevrenin korunması ve sürdürülebilir doğal kaynak kullanımı, insan ve diğer canlıların yaşam alanları üzerinde önemli etkiler yaratmaktadır. Bu durum çevre yönetimi ve politikalarının yeniden değerlendirilmesini ve sürdürülebilirlik perspektifiyle şekillenmesini zorunlu kılmaktadır. Çevre sorunlarını önlemek için kaynağında müdahale edilmesi gerektiği anlayışı, yerel politikaların ve yerel yönetimlerin bu alandaki rolünü vurgulamaktadır. Bu açıdan yerel yönetimler, toplulukların ihtiyaçlarını karşılayan kamu kurumları olarak, yerel çevre sorunlarının çözümünde önemli bir yere sahiptir (Tekin, 2018:1135). Aynı görüşü Kızılboga ve Batal’ın

(2012: 210) çalışmasında da görmekteyiz. Onlara göre, çevre sorunlarının en önemli özelliği tehlikenin olduğu yere ait olmasıdır. Sorunların çıktığı yerde faaliyet gösteren yerel yönetimler sorunları önleyip çözümünün bulunmasında fonksiyonel olan ilk kurumlardır. Günümüzde çevre sorunlarının küresel öneminin artması ve bu alandaki gelişmeler, belediyeleri çevre yönetiminde etkin aktörler haline getirmiştir. Ancak, politikaların etkinliği, belediyelerin bu alanda doğrudan görev ve sorumluluk almalarına bağlıdır (Toprak, 2017:174).

3. ULUSAL VE ULUSLARARASI BELGELERDE ÇEVRE HAKKI VE TEMİZ ÇEVRE HAKKI

Çevre ve temiz çevre hakkı “uluslararası belgelerde ve AB politikalarında çevre hakkı” ve “ulusal mevzuatta çevre hakkının ortaya çıkışı ve gelişimi” başlıkları altında ayrı ayrı ele alınacaktır.

3.1. Uluslararası Belgelerde ve AB Politikalarında Çevre Hakkı

Çevreyle ilgili haklar, uluslararası hukukta çeşitli belgelerde tanımlanmıştır. İlk olarak, 1948'de kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinde, bireylerin ve ailelerinin sağlık ve refahını destekleyecek yeterli bir yaşam seviyesine sahip olma hakkı belirtilir. 1972'de düzenlenen Stockholm İnsan ve Çevre Konferansı'nda yayımlanan bildiride, bireylerin onurlu ve rahat bir çevrede yaşama, özgürlük, eşitlik ve yeterli yaşam koşullarına sahip olma temel hakkına vurgu yapılmıştır. Bu bildiri, şimdiki ve gelecek nesiller için çevreyi koruma ve geliştirme sorumluluğunun altını çizmiştir (Keleş, 2013:30). Daha sonra 1987'de hazırlanan Ortak Geleceğimiz (Brundtland) raporunda, tüm insanların sağlıklı ve yeterli bir çevreye hakları olduğunu ve devletlerin bu çevreyi koruma yükümlülüğü olduğu belirtilmiştir. Bu kavramlar, San Salvador Protokolü (1988) ve Lahey Bildirgesi (1989) gibi ek tüzel metinlerde de genişletilmiştir (Keleş, 2013:30).

1972'deki Stockholm Konferansı çevre hakkının insan odaklı bir yaklaşımla ele alındığını ve geleneksel insan haklarıyla ilişkilendirildiğini göstermektedir (Yıldırım vd., 2000:111). BM'nin düzenlediği ve 113 ülkenin katıldığı Stockholm Konferansı'nın temel amacı, her ülkeye çevresel sorumluluklar yüklemesi ve insanın yeryüzündeki varlığını sürdürmenin temel koşulu olarak bu sorumlulukları kabul etmesine yöneliktir. Bu kapsamda konferansın yapıldığı 1972 yılından bu yana, insan hakları, sağlık ve çevre arasındaki ilişki pek çok uluslararası hukukî belgeye ve uluslararası mahkemelerin kararlarına girmiştir (Olgun ve Işık, 2017:40).

1992'deki Rio Konferansı'nda ise sürdürülebilir kalkınma önemsenmiş ve çevre koruma ve geliştirmeyle ilgili herhangi bir önlem önerilmemiştir. İnsanların sürdürülebilir ve dengeli kalkınmanın merkezinde olduğu ve doğayla uyum içinde sağlıklı ve verimli bir yaşam sürme hakkına sahip oldukları belirtilmiştir. Bilhassa bu konferansta sürekli kalkınma sürecinde ortaya çıkabilecek çevresel zararlara yönelik herhangi bir yaptırım öngörülmemiş ve bağlayıcı bir karar alınmamıştır (Abdülhakimoğulları vd., 2011:72).

Öte yandan Avrupa Birliği de çevreyle ilgili geniş kapsamlı politikalar oluşturmuş ve halen bu politikaları uygulamaktadır. En önemlisi AB belirli yılları (5 yıllık ya da fazlası) kapsayan çevre eylem planları hazırlayarak çevreyle ilgili politika ve uygulamalarını bunlara göre gerçekleştirmektedir. Bugüne kadar AB tarafından 8 çevre eylem programı hazırlanmış olup, bu programlarda önemli ilke ve hedeflere yer verilmiştir. Ayrıca AB'nin üye devletlerle oluşturduğu Maastricht Antlaşması, Amsterdam Antlaşması, Lizbon Antlaşması, Avrupa Tek Senedi ve Avrupa Yeşil Mutabakatı gibi önemli anlaşmalarda da çevre ve temiz çevrede yaşamının önemine vurgu yapılmıştır. Bu anlaşmalarda belirlenen çevre kriterleri üye olacak devletlerden yerine getirilmesi istenmektedir. Zira AB'nin çevre politikaları, üye ve aday ülkeler için oldukça önemli bir durum arz etmektedir. Bu politikalar, hava ve su kalitesi, atık yönetimi ve doğal kaynakların korunması gibi konuları kapsar.

Aday ülkeler, AB'nin çevre standartlarına uyum sağlamak zorundadır. Özellikle, çevre hakkı ve sürdürülebilir kalkınma konusunda Amsterdam Antlaşması önemli yenilikler getirmiştir. Antlaşma, çevre korumasını AB'nin temel politikaları arasına yerleştirerek, ekonomik büyüme ve çevresel sürdürülebilirlik arasında bir denge kurulmasını amaçlamaktadır. Bu anlamda AB'nin oluşturduğu anlaşmaların her birinde çevre korumaya ve çevre hakkına farklı şekillerde yer verilmiştir. Nitekim AB'nin çevre koruma politikaları, 1986'da imzalanan Tek Senet ile Avrupa Topluluğu'nun kurucu anlaşmalarına dâhil edilerek, çevre sorunlarının Avrupa ve uluslararası düzeyde ele alınmasının önü açılmıştır. 1993'te yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile çevre koruma prensibi, AB'nin temel hedefleri arasına eklenmiş ve ekonomik faaliyetlerin çevreyle uyumlu olarak yürütülmesi gerektiği vurgulanmıştır. Daha sonra 1997'de imzalanan Amsterdam Antlaşması ile çevre politikaları daha da güçlendirilmiş, sürdürülebilir kalkınma ve çevresel sorunların önlenmesi konularında AB'nin rolü

pekiştirilmiştir. 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması, çevre korumayı ve iklim değişikliği ile mücadeleyi AB politikalarının merkezine taşımıştır.

AB, 2019'da Avrupa Yeşil Mutabakatını kabul ederek, 2050 yılına kadar Avrupa'nın ilk iklim nötr kıtası olma hedefini belirlemiştir. Bu mutabakat, ekonomik büyüme ile çevrenin korunması arasındaki dengenin sağlanması, temiz enerjiye geçiş, sürdürülebilir ulaşım ve biyoçeşitliliğin korunması gibi alanlarda somut adımlar öngörmektedir.

AB, yalnızca uluslararası ticaretin bir aracı değil, aynı zamanda kültürel, siyasal ve ekonomik entegrasyonu hedefleyen kapsamlı bir yapıdır. Bu entegrasyon, üye devletlerin birçok alanda sınırsız iş birliği ve uyum içinde olmalarını zorunlu kılar. Ekonomik ve siyasal birliklerin ötesinde, çevre kirliliği gibi sınır tanımayan sorunlar, üye devletlerin ortak gündeminin önemli maddelerinden birini oluşturur. 1980'lerden itibaren, çevrenin korunması ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, AB'nin politik öncelikleri arasında giderek daha fazla yer almaya başlamıştır (Çokgezen, 2007:92). Bu kapsamda AB çerçevesinde, temiz bir çevrede yaşamının, bireylerin temel hakları arasında yer aldığı kabul edilir. AB'nin çevre müktesebatı, üye devletlerin çevresel standartları yükseltmesini ve çevre koruma politikalarını uyumlaştırmasını gerektirir. Bu, özellikle çevre mevzuatının geniş ve karmaşık yapısı nedeniyle, üye ve aday ülkeler için zorlu bir süreçtir. Böylece AB'nin çevre politikaları, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, çevresel sorunların önlenmesi ve çevre hakkının korunması konularında temel bir rehber oluşturur. Bu politikalar, aynı zamanda, gelecek nesillerin de temiz bir çevrede yaşama hakkının garanti altına alınmasını amaçlamaktadır.

3.2. Ulusal Mevzuatta Çevre Hakkının Ortaya Çıkışı ve Gelişimi

Türkiye'nin 1980'lerden itibaren önem vermeye başladığı insan hakları arasında, çevreye dair hakların öne çıkmakta olduğu görülmektedir. Çevrenin korunması ve iyileştirilmesi açısından, çevre hakkı, son derece yeni bir insan hakkı olarak kabul edilmekte ve uluslararası belgelerle ülkenin anayasasına dâhil edilmektedir. Türkiye, uluslararası alanda düzenlenen toplantılar ve yayımlanan belgelerin ardından, 9 Ağustos 1983'te 2872 sayılı Çevre Kanunu'nu ilan ederek çevrenin muhafazası yönünde kritik bir adım atmıştır. Bu kanunun temel amacı, tüm canlıların paylaştığı çevrenin devamlılığını güçlendirmek ve sürdürülebilir gelişme amaçları doğrultusunda onu korumaktır. Bu bağlamda çevrenin korunması sürdürülebilirlik kavramı altında, şehirlerin gelişimi ve inşası için önemli bir şart olarak belirlenmiştir (Kocaoğlu vd., 2021:243-245).

1972'deki Stockholm Çevre Konferansı'nda ilk kez dile getirilen bu hak, daha sonra birçok ülkenin anayasasına eklenmiştir. Özellikle Türkiye, 1982 Anayasası'yla bu hakkı resmen tanımıştır (Uçar, 2022:12-13). Hem 1982 Anayasası hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde, her insanın temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Bu hakkın hayata geçirilmesinde hem bireylerin hem de devletin, sağlıklı bir çevre oluşturma ve koruma sorumluluğu bulunmaktadır (An. 56 md.).

Sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı, insanların temiz, sağlıklı bir ortamda, yeterli ve sağlıklı gıda ile suya erişebileceği, çevre düzeninin korunduğu, insan sağlığını tehlikeye atmayacak maddelerden arınmış ve vatandaşların sağlığını olumsuz etkilemeyecek bir ortamda yaşamalarını içerir. Bu bağlamda vatandaşların yaşadıkları şehirlerin yönetim süreçlerine katılımı ve karar alma mekanizmalarında etkin rol alması da bu hakkın bir parçasıdır (Uçar, 2022:13).

1982 Anayasası'nın 56. maddesine göre çevre hakkının tarafları ve sorumlulukları net bir şekilde tanımlanmıştır. Hakkın sahibi "*herkes*", yükümlüsü ise "*devlet ve vatandaşlar*" olarak belirlenmiştir. Bu hakkın konusu, "*sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama*" olup, yükümlünün sorumluluğu, çevrenin geliştirilmesi, korunması ve kirlilikten uzak tutulmasını içerir. Çevre hakkı, vatandaşların pasif bir şekilde çevreyi kirletmemek ve ilgili yasalara uymakla sınırlı olmayan görevleri de beraberinde getirmektedir. Vatandaşlar aynı zamanda çevreye zarar verici faaliyetlere karşı aktif bir tutum sergilemeli, ilgili karar ve eylemlere katılarak bu konuda girişimlerde bulunmalıdırlar (Abdülhakimoğulları vd., 2011:74).

Çevre Kanunu'nda, çevre politikalarının şekillendirilmesinde halkın katılımının önemi vurgulanmıştır. Kanunun 3/e maddesi, Bakanlık ve yerel yönetimlerin, çevre haklarının kullanılmasını kolaylaştıracak her türlü imkânı vatandaşlara ve topluluklara sunma yükümlülüğü olduğunu belirtir. Bu, bireylerin ve toplulukların, çevre sorunlarını önleme veya çözüme konusunda aktif rol alabilmesini sağlamaktadır. Yerel yönetimler, vatandaşa en yakın hizmet sağlayıcılar olarak bu süreçte kilit bir rol oynamaktadır. Zira küresel düzeyde çevre sorunlarının artmasına paralel olarak ortaya çıkan gelişmeler yerel yönetimleri ve bilhassa belediyeleri çevre alanında etkili en önemli aktörlerden biri haline getirmiştir. 1992'de Rio'da gerçekleşen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma

Konferansı'nın önemli çıktılarında biri Gündem 21 olup, bu belge ile çevrenin korunması yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve diğer ortaklarla birlikte yapılacağı vurgulanmaktadır (Kızılıboğa ve Batal, 2012: 202).

2000 sonrasında AB uyum sürecine yönelik çıkarılan yeni yerel yönetim yasaları bu görüşü desteklemektedir. Dolayısıyla 5393 sayılı Belediye Kanunu, belediyelerin yapısını, yönetimini ve görevlerini düzenlerken, şehir çevre planlaması ve yönetimi ile ilgili temel ilkeleri belirler. Özellikle imar, su, ulaşım, çevre sağlığı ve atık yönetimi gibi alanlarda belediyelerin sorumluluklarının altını çizer. Büyükşehir belediyeleri ile ilgili konularda 5216 sayılı Kanunun yanı sıra 5393 sayılı Kanunun hükümleri de geçerli olabilmektedir. Her iki kanun da çevre koruma ve sağlık gibi konularda, görevlendirmelerin açık bir şekilde yapıldığını ortaya koymaktadır. Bu da şehirlerin sağlıklı ve kaliteli yaşam alanları olarak ele alınmasını sağlar (Kocaoğlu vd., 2021:243-245).

Devletin çevre hakkı konusundaki görevi sadece "kaçınma" ile sınırlı olmayıp, aynı zamanda hakkın kullanım koşullarını belirleme, bu hakkı güvence altına alma ve bu amaçla kamu otoritelerini ve sivil toplum kuruluşlarını yönlendirme gibi önemli sorumlulukları da kapsar. Böylece devlet bu ilave sorumlulukları kapsamında alacağı tedbirlerle çevreyi bozacak faaliyetlerin önüne geçebilir. Günümüzde temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının insan hakları kapsamında anlaşılması ve kabul edilmesi ile genişlemekte olan bir kavramdır. Birçok ülkenin yargı organları, belirli durumlarda anayasal hükümlere dayanarak kararlar vermektedir. Temiz ve sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı kapsamında yaşam hakkını tehdit eden uygulamalara karşı, anayasa temelinde yasal yaptırımlar uygulanmaktadır. Dolayısıyla çevre hakkının insan hakları çerçevesinde anayasal düzenlemelerle güvence altına alınması büyük önem taşımaktadır (Abdülhakimoğulları vd., 2011:75). Bu anlamda devletlerin hem ulusal hem de uluslararası taahhütlerini yerine getirme yükümlülükleri, çevre hakkının etkin bir şekilde uygulanmasını destekleyen önemli unsurlar arasında yer almaktadır.

4. MANİSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ SORUMLULUK ALANINDA AB NORMLARINDA TEMİZ ÇEVRE OLUŞTURULMASI VE UYGULANMASINA YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI

Çalışmanın bu kısmında sırasıyla araştırmanın konusu, amacı, kapsamı, veri toplama yöntemi, veri analiz yöntemi, bulgular ve tartışmalar ele alınacaktır.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Araştırmanın bu bölümünde Manisa ili ölçeğinde temiz çevre oluşturulması ve uygulanması konusunda AB kriterlerine uyumlu çalışmaların Manisa Büyükşehir Belediyesi tarafından ne kadar yapıldığı ve temiz çevre hakkının ne olduğuna yönelik farkındalık düzeyinin olup olmadığı hem belediye bürokratları hem de diğer kurum bürokratları ile yapılan görüşmelerle ölçülmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda araştırmanın evrenini Manisa Büyükşehir Belediyesinin sorumluluk alanının tamamı oluşturmakta, ancak gerek mali kısıt ve gerekse zaman kısıtından dolayı Manisa merkezi dışındaki ilçelerin hepsine ulaşmak mümkün olmamıştır. Merkezdeki 2 ilçe belediyesi, büyükşehir belediyesi ve 2 adet dış ilçe belediyesi araştırmaya dâhil edilmiştir. Bunlardan başka Manisa'da görev yapan diğer kurum bürokratları ve akademisyenlerle de görüşmeler yapılarak hem uygulamaların neler olduğu hem de temiz çevre hakkının önemi konusunda farkındalık düzeyi ölçülmeye çalışılmıştır. Belirtilen bu kurumlarda görev yapan 11 bürokrata yöneltilen görüşme soruları şöyledir;

1. Küreselleşme, sanayileşme ve şehirleşmeye bağlı oluşan çevre sorunları nelerdir?
2. Manisa'nın çevre sorunları hakkında neler düşünüyorsunuz?
3. "Temiz Çevre Hakkı" konusunda bildiklerinizi ifade edebilir misiniz? Sizce "Temiz Çevre Hakkı" nedir? Bildiklerinizi yazınız.
4. Avrupa Birliği (AB) Temiz Çevre Hakkı uygulamalarının Türkiye'de de gerçekleştiğini düşünüyor musunuz? Cevabınız evet ise hangi alanlarda yapılan çalışmaları örnek gösterebilirsiniz? Cevabınız hayır ise nedenleri ile yazar mısınız?
5. Avrupa Birliği (AB) Temiz Çevre Hakkı'nın büyükşehir belediyelerinin faaliyetlerinde yeteri kadar uygulandığını düşünüyor musunuz? Aynı zamanda bu konudaki mevzuat hakkında bilgi verebilir misiniz?
6. Manisa Büyükşehir Belediyesi bu konu hakkında hangi faaliyetleri/çalışmaları yapmaktadır?
7. Belediye haricinde sizin yer aldığınız kurum ve/veya diğer kurumlar neler yapmaktadır? Örnek vererek açıklayınız.

4.2. Araştırmanın Veri Toplama ve Analiz Yöntemi

Araştırmada, nitel araştırma tekniklerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi benimsenmiştir. Görüşme tekniğini en basit bir şekilde tanımlarsak, bir konuya ilişkin ilgili kişi(ler)den sorulacak sorular kapsamında bilgi alınması olarak tanımlanabilir. Yani nitel görüşme, görüşülen kişiye herhangi bir konuda nitelikli ilgili detaylı sorular sorarak konu hakkında geniş bilgi toplamaktır. Böyle görüşmelere “*derinlemesine görüşme ya da mülakat*” denir. Kişilerin sayısı araştırmanın konusu ve amacına göre değişebilir (Aziz, 2014:85-86). Bu yöntem, yapılandırılmış mülakatların katılığında ve yapılandırılmamış mülakatların aşırı esnekliğinden uzak bir ara form sunar. Katılımcılara önceden belirlenen sorular yöneltilirken, görüşmenin seyri doğrultusunda konu dışına çıkma imkânları da tanınmıştır. Bu yaklaşım, görüşme esnasında doğal bir diyalog ortamı yaratılmasına olanak sağlamıştır (Karasar, 1995:212; Biricikoğlu ve Yalınzoğlu, 2018:268).

Çalışmada yüz yüze görüşmeler ve gözlemler kullanılarak elde edilen veriler betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Alan yazınına baktığımızda analiz yöntemi de genel olarak iki şekilde uygulanmaktadır. Bunlar Yıldırım ve Şimşek’in Strauss ve Corbin’in önerisine dayanarak kitabında kullandığı “*betimsel analiz*” ve “*içerik analizi*”dir. Betimsel analiz yaklaşımına göre elde edilen veriler, önceden belirlenmiş olan temalara göre özetlenir ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2013:255-256). Dolayısıyla betimsel analiz yönteminin, verilerin önceden belirlenen kategorilere göre sınıflandırılmasını ve yorumlanmasını içerdiği söylenebilir. Araştırmada, katılımcıların ifadelerinden sıkça alıntılar yapılarak, görüşlerinin analize doğrudan yansıtılması sağlanmıştır. Bu çalışmada katılımcıların perspektiflerinin ön plana çıkarılması amaçlanmıştır. Elde edilen bulgular, açık ve sistematik bir şekilde betimlenmiş ve sonrasında bu bulgular üzerinden çeşitli yorumlar yapılarak neden-sonuç ilişkileri ortaya konmuştur (Biricikoğlu ve Yalınzoğlu, 2018:269).

Araştırmada yer alan görüşmeler, 11 Mart 2024 ile 15 Mart 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Bu dönemdeki ve öncesindeki tedbirler ile kısıtlamalar, verilen cevapların analizinde dikkate alınmıştır. Araştırmaya katılan katılımcılar, toplamda yedi farklı soruya yanıt vermişlerdir. Araştırmanın devam eden bölümlerinde, bu sorular detaylı olarak sunulacak ve görüşmelerden elde edilen veriler, ilgili soruların altında yer alarak analiz edilecektir.

Sonuç ve değerlendirme bölümünde ise toplanan verilerin analizi üzerinden çıkarımlarda bulunulacaktır. Özellikle Avrupa Birliği'nin Temiz Çevre Hakkı'nın Manisa Büyükşehir Belediyesi tarafından nasıl entegre edildiği, sanayileşme ve şehirleşmenin çevresel etkileri ve bu süreçlerin daha etkin ve verimli bir şekilde yönetilmesi için yapılabilecekler tartışılacaktır. Bu değerlendirmeler politika yapımcılar ve ilgili kurumlar için yol gösterici nitelikte olmayı amaçlamaktadır. Görüşme sorularının değerlendirmesine geçmeden önce katılımcıların demografik bilgilerine de bakmakta yarar vardır. Görüşmeye katılanların bilgileri aşağıdaki tabloda görüldüğü gibidir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Eğitim Durumu	Lise	0
	Lisans	8
	Lisans Üstü	3
Yaş	25 Yaş altı	0
	25-35	2
	35-45	3
	45 Yaş Üstü	6
Yaşanan Bölge	Büyükşehir	9
	Kasaba	0
	Köy	0
	İlçe	2

Görüşmeye katılanlara ilk olarak “*Küreselleşme, sanayileşme ve şehirleşmeye bağlı oluşan çevre sorunları nelerdir?*” sorusu sorulmuş ve aşağıdaki cevaplar alınmıştır.

- A1: Yaşadığımız ilçede sanayileşme tarım üzerine olduğundan zeytinyağı fabrikalarının atıklarının sıkım zamanı çok fazla koku yayılması, şehirleşme ile gelen araç sayısının fazlalığı ve gürültü kirliliği, aynı zamanda yer altı sularının ağır metal yönünden dahada fazlalaşması

- A2: Hava kirliliği, atıkların suları kirletmesi, yeterli sosyal alanların bulunmaması son olarak da kira artışları.
- A3: Evsel atıkların vahşi depolanması, sanayinin atık sularının arıtılmadan dere ya da ırmaklara bırakılması sonucu akarsuların kirletilmesi. Kirlenen akarsularda canlı popülasyonunun yok olması. Kirlenen akarsular ile birlikte tarım arazilerinin ve yer altı sularının kirletilmesi. Şehirlerde aşırı nüfus artışı sonucu yerel yönetimlerin artan bu nüfusa yeterli derecede hizmet verememesi sonucu çevre kirliliğinin artması. Yerel yönetimlerin arıtma ve ayrıştırma işlemlerini yapmaması.
- A4: Sanayileşmeye bağlı olarak endüstriyel üretimin artması ile birlikte, endüstriyel atıklar başta olmak üzere her türlü atıkta artış gözlemlenmektedir. Nüfusların kırsaldan şehirlere doğru artış göstermesi tüketimi arttırdığı gibi buna bağlı atık oluşumunu da artırmaktadır.
- Sanayileşme ve şehirleşme hava kirliliğini de arttıran birer etmendir. Sanayileşme üretime bağlı hava kirliliğine, şehirleşme ise özellikle ulaşım kaynaklı hava kirliliğinde artışa yol açar. Sanayinin su kirliliğine yol açmasının yanında, şehirleşmenin yol açtığı beton ve asfalt benzeri yüzeyler, yağış sonrası yüzey akış sularının oluşumuna sebep olmakta ve bu durum suyun doğal döngüsünü bozmaktadır.
- A5: Sanayileşme ile birlikte fabrikalardan kaynaklı atıkların yol açtığı kirlilik bitki örtüsü ve doğal kaynakların tahrip olmasına, türlerin yok olmasına yani biyoçeşitliliğe zarar vermektedir. Hava, su, toprak kirliliği, küresel ısınma, flora ve faunanın tahribi, ekolojik dengenin bozulması, katı atıklar, nüfus artışı ve göçler sayılabilir.
- A6: Hava kirliliği, ulaşım problemleri, atık problemi, orman ve tarım alanlarının azalması.
- A7: Kirlilik, küresel ısınma ve tarım/su havzalarının işgali.
- A8: Doğal kaynakların yetersizliği neticesinde, arazi yapısının bozulması, atık çeşitliliğinin artması ve beratının maliyetli olması.
- A9: Hava kirliliği, gürültü kirliliği, sanayiden kaynaklı olarak düzensiz ve aşırı yapılaşma, tarım alanlarının kamu kararı ile sanayiye açılması, yeraltı sularının aşırı kullanımı, orman varlığının her geçen gün azalması.
- A10: Küreselleşme ve özellikle sanayileşme sonucu özellikle atmosfere salınan sera gazları sonucunda hava kirliliğinin yanı sıra sera olayı sonucunda küresel ısınma olmaktadır. Küresel ısınmaya neden olan sera gazları iklim değişikliğine neden olurken aynı zamanda kuraklaşma ya da yağış rejimlerinin bozulmasına neden olur. Bir taraftan kuraklık baş gösterirken diğer taraftan ani ve çok şiddetli yağışlar ortaya çıkmaktadır. Sanayileşme sonucunda pek çok endüstriyel atık arıtılmadan sulara karışmakta ve bu da zaten çok kısıtlı olan tatlı su kaynaklarında kirlenmeye neden olur. Kirlenen toprak ve su da besin zincirine katılarak insanların sağlığını tehdit eder.
- A11: Küreselleşme, sanayileşme ve şehirleşmeye bağlı olarak çevre üzerinde çeşitli olumsuz etkileri olduğunu söylemek mümkündür. Sanayileşme ve artan trafik yoğunluğu hava kirliliği problemlerini ve bunun sonucunda da çevre ve sağlık problemlerini beraberinde getirmektedir. Artan nüfusa bağlı olarak, endüstriyel atıklar, şehirlerdeki evsel atıkların artışı paralel olarak ilerlemekte ve su kaynaklarının kirlenmesine doğrudan ve dolaylı yoldan sebep olmaktadır. İçme ve kullanma sularının azalması ekosisteme zarar vermektedir. Endüstrileşmenin getirdiği olumsuzluklardan bir tanesi de zararlı toksik maddelerin kontrolsüzce doğaya salınması durumunda toprak kalitesini ve verimini düşürebilir. Yeraltı su kaynaklarını kirletebilir. Sanayileşmeye bağlı olarak hava kalitesini bozması ve sera gazlarının artışına sebep olabilir. Bütün bunlar küresel bir iklim değişikliğine neden olabilir. İklim değişikliği yaşanan coğrafyanın ekosistemini etkileyebileceği gibi doğal afetlerin yaşanmasına sel baskınları toprak erozyonu, kuraklık ve deniz seviyelerinin yükselmesi gibi neticeler doğurabilir. Orman alanlarının azalması ve kontrolsüz tarım alanlarının arttırılması canlı türlerinin popülasyonunu ve hatta yok olmasına neden olabilir. Şehirleşmenin sonucu olarak evsel atıkların bertarafı ve geri dönüşümünde güçlükler meydana gelebilir. Bu güçlükler de çevre kirliliği ve canlıların doğal yaşam alanlarında kısıtlara sebep olabilir.

Görüldüğü üzere 1. soruya verilen cevapların bazıları oldukça kısadır ve sanayi ve küreselleşmeye hiç değinilmemiştir. Yani A6, A7 ve A8 katılımcılarının cevapları diğerlerinin cevaplarından oldukça farklıdır. Sadece hava kirliliği, ulaşım, küresel ısınma ve tarım arazilerinin bozulması gibi nedenlerle çevre sorunlarının

ortaya çıktığını ifade etmektedirler. Öte yandan diğer katılımcıların hepsi çevre sorunlarını sanayileşme, küreselleşme ve şehirleşmenin getirdiği atık artışı, araç artışı, nüfus artışı ve bunlara bağlı oluşan çeşitli sorunlardan kaynaklandığını belirtmektedirler. Aynı zamanda zaman zaman yerel yönetimlerin bu sorunları çözmekte yetersiz kaldığını da vurgulamışlardır. Katılımcılar, sanayileşmenin tarım üzerine kurulu olduğu bölgelerde fabrika atıklarının sebep olduğu koku ve kirliliğin arttığını, şehirleşmenin araç sayısını ve gürültü kirliliğini artırdığını belirtmektedirler. Yine katılımcı cevaplarına göre nüfus artışı ve şehirleşmenin yol açtığı betonlaşma, yağış sularının doğal döngüsünü bozarak su kaynaklarının azalmasına sebep olmakta ve bunlara bağlı olarak küresel iklim değişikliği gibi derin ve uzun vadeli çevresel tehditler ortaya çıkmaktadır.

İkinci olarak “*Manisa'nın çevre sorunları hakkında neler düşünüyorsunuz?*” sorulmuştur.

- A1: Sanayileşmenin planlı yürütülmediğini ve bu plansız büyümenin trafik şehirleşme gibi konularda sorun yarattığını düşünüyorum. Yaşadığımız ilçede su sorunu (kalite sorunu) olduğunu ve suyun daha kaliteli bir hal alması için çalışma yapılması şart. Kömürlü kaloriferlere sulu baca şartı olmalıdır.
- A2: Çevre sorunları ile ilgili acil önlemler alınmazsa Manisa yaşanılabilir bir çevre olmaktan çıkacaktır.
- A3: Manisa çevre sorunlarının çözümünde örnek tesisler kurarak insanların çevreye vermiş olduğu zararları en az düzeye düşürmeye çalışmaktadır. Kurmuş olduğu arıtma ve ayrıştırma tesisleri ile bu sorunun giderilmesinde önemli yol katedilmiştir. Ancak diğer il sınırları içinden doğup il sınırlarımız içerisinde geçen Gediz ve Nif Çayı çevresel kirlilik açısından büyük bir sorun teşkil etmektedir.
- A4: Şehir merkezinin dağın eteğine kurulmuş olması, sıklıkla oluşan inversiyon hava akımı, oluşan hava kirliliğinin şehirde kalmasına sebep olmakta. Çarpık kentleşme atık yönetim operasyonlarını zorlaştırmakta (atığın toplanması ve taşınması).
- A5: Tüketiciler arasındaki mevcut farkındalık düzeyi o kadar düşüktür ki, belediyenin atıkların kaynak ayrıştırma çalışmalarını engellemektedir. Binaların enerji verimliliğinin düşük olması ve binaların ısıtılmasında linyit kullanımının görülmesi (%35).
- A6: Daha büyük bir şehirde doğup büyüdüğüm için Manisa'nın büyükşehir niteliğini tam olarak kazanmamış bir İl olduğunu düşünüyorum. Sanayi var ama çevre duyarlılığının tam olarak sağlanmadığını düşünüyorum. Fabrikaların bacalarında olması gereken filtreler gereken niteliklere sahip değil. Alaşehir'de Tariş fabrikasını örnek verebilirim. Fabrika civarından geçerken ağır bir sterilizasyon kokusu alıyorsunuz. Burada sürekli yaşayan ve bu kokuya maruz kalan insanların Akciğer hastalıklarına maruz kaldığını düşünüyorum. Ayrıca aynı şekilde Güzelyurt semtinde sanayiye yakın yerlerde de yine koku problemi bulunuyor. Bu da gereken önlemlerin yeterince alınmadığının göstergesi olduğunu düşünüyorum.

Su kirliliği de bulunmaktadır. Tarımda kullanılması gereken kimyasal oranları konusunda köylünün de yeterli bilince sahip olmaması nedeniyle sulama sonrası kimyasalların Gediz nehrine karıştığını belirtebiliriz.

Trafik problemi; Orantısız göç olan bir şehir olan Manisa'nın trafik sorunu bulunmaktadır. Yollar yeterince trafiği karşılayamamaktadır. Mesai saatlerinde tali yollar yeterince olmadığı için trafik kitlenmektedir. Ayrıca yollar oldukça bozuktur. 17 ilçeyi görev sebebiyle ziyaret eden biri olarak net olarak ifade edebilirim.

Atık problemi; Manisa'da birçok yerelde geri dönüşüm kutuları bulunmaktadır ancak evlerden geri dönüşüm atıkları toplanmamaktadır.

- A7: Sanayinin tarım alanlarının işgali sonucu, çok değerli alanların geri dönülemeyecek şekilde kaybı oluyor.
- A8: Kamu gücü ve bireysel (vatandaş) iş birliği neticesinde ilin atıklarının temel kaynağından azaltılması sağlanabilir. Uzun vadede nüfus artışı nedeniyle alt yapı sorunları ve doğa, tarım alanlarının kirlenmesi söz konusudur.
- A9: Sanayiden kaynaklı hava kirliliği, atıksu arıtma tesisinin şehrin içinde kalması ve yazın çok kötü bir kokunun yayılması, gittikçe artan trafik sorunu ve bundan kaynaklı gürültü kirliliği oluşumu.
- A10: Manisa'da özellikle sanayiden kaynaklanan hava kirliliği başta olmak üzere, atıkların Gediz Nehrine karışmasından dolayı su kirliliği de gözlenmektedir. Daha önceki yıllarda balık avlanabilen Gediz Nehri Şu anda 4. sınıf kalite parametresine uyar ve sulama suyu için bile tavsiye edilmez.

A11: Manisa'nın çevre sorunları, artan nüfusuna bağlı olarak artan trafik yoğunluğu, evsel atıkların artışına, iklim değişikliğine bağlı olarak su kaynaklarında azalma, tarım arazilerinin şehirleşmeye açılması ile azalma ve endüstriyel atıkların artışı genel olarak hava, su ve toprak kalitesinde üstel olarak dejenerasyon söz konusudur.

Soru 2'ye de farklı cevaplar verilmiştir. A2 katılımcısı oldukça genel bir cümle ile acil önlem alınması gerektiğini belirtirken, A4 katılımcısı şehrin dağ eteğine kurulmasının hava akımı olmadığında kirlilik yarattığını ve çarpık kentleşme sonucu atıkların toplanmasının sorun yarattığını vurgulamıştır. A5 katılımcısı ise tüketicilerin bilinç düzeyinin düşük olmasının ve ısınmada düşük kaliteli linyit kömürü kullanımının kirliliği artırdığını ifade etmektedir. A6 katılımcısı ise çok detaylı görüş bildirmiş, sorunları sanayileşme, nüfus artışı, trafik sorunu, su kirliliği, fabrikaların arıtma kurmaması ve atıkların tam olarak evlerden toplanıp dönüştürülememesi gibi nedenlere bağlamıştır. Diğer katılımcılar aşağı yukarı aynı sorunlara değinmiş, yani sanayileşme, şehirleşme ve nüfus artışı gibi faktörlerin çevresel problemlere sebep olduğunu söylemişlerdir. Özellikle öne çıkan sorunlar olarak; sanayi atıkları, trafik yoğunluğu, su kirliliği ve hava kirliliği, sanayileşmenin plansız yürütülmesi ve şehirleşme sürecinin kontrolsüz ilerlemesi, trafik sorunlarına ve çarpık kentleşmeye yol açmaktadır.

Katılımcılara 3. olarak "*Temiz Çevre Hakkı*" konusunda bildiklerinizi ifade edebilir misiniz? Sizce "*Temiz Çevre Hakkı*" nedir? Bildiklerinizi yazınız" soruları yöneltilmiştir.

- A1: Sigarasız daha çok ortam, katı atıkların çok daha iyi değerlendirilmesi, toplumun çöpi nereye atacağına dair ilköğretim den itibaren net eğitim.
- A2: Düzenli geri dönüşüm ve ayrıştırma işlemi, bilinçli toplum bilgilendirme seminerleri.
- A3: İnsanların, hayvanların ve bitkilerin yaşamlarını devam ettirmeye yönelik olan barınma ihtiyacı, yaşamsal faaliyetlerini sürdürmelerini için gerekli yer temiz çevredir. Yaşamın sağlıklı bir şekilde nesilden nesle taşınmasında dahi temiz çevrenin büyük etkisi görülmektedir.
- A4: Evrensel olarak kabul gören, tüm insanların doğal ve temiz bir çevrede yaşayabilmesini savunan düşüncedir. Doğanın korunması (toprak, su ve hava kirliliğinin önlenmesi), bitki örtüsünün korunması, planlı ve kontrollü sanayileşme, atık kontrolünün iyi yapılması, kültürel varlıkların korunması olarak özetlenebilir.
- A5: Doğal yaşamın flora ve faunanın korunması, doğanın (hava, su, toprak) temiz olarak muhafazası, düzenli sanayileşme, kimyasal atıkların uygun bir şekilde imha edilmesi, çevre ve doğanın düzenini aynı zamanda da yurttaşların sağlığını olumsuz etkilemeyen bir ortamda yaşamayı ifade eder.
- A6: Her bireyin "*Temiz Çevre Hakkı*" bulunmaktadır. 1982'de kabul edilen Anayasası'nın 56. maddesinde "*Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek devletin ve vatandaşların görevidir*", hükmü yer almaktadır.
- A7: Hava, su, toprak gibi yaşamamız için gerekli ortamların temiz olması.
- A8: Kalkınmayla birlikte, sürdürülebilir, minimal bir yaşam ile temiz bir çevrenin olması mümkün.
- A9: Kişi başına düşen orman varlığı ve parkların yüksek olması, hava kirliliğinin uluslararası standartların altında kalması, düzenli kentleşme ve yapılaşma.
- A10: Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Devlet, bu konuda yurttaş girişimlerini destekleyerek çevreyi korur ve geliştirir, çevrenin bozulmasını engelleyecek ve gelecek nesillerin de yararlanmalarını sağlayacak önlemleri alır.

İnsanlar var oldukları günden beri ihtiyaçlarını karşılamak için doğadan yararlanmışlardır. Topluluk halinde yaşayan insanlar doğal kaynaklardan yararlanırken uyulacak kuralları çok eski çağlardan beri tespit etmiş ve uygulamışlardır. İnsanlar doğadan yararlanırken ilk zamanlarda onu çok tahrip etmemişler veya yirminci yüzyıldaki gibi doğanın tahribatı çok ön plana çıkmamıştır. Fakat yirminci yüzyılda bu durum ciddi bir değişime uğramış doğanın geri dönülemez bir biçimde tahrip edilmesi gibi bir netice ortaya çıkmıştır. Çevreyi korumak, çevreye verilecek zararları gidermek, bunların gerektirdiği mali kaynakları belirlemek, cezaları ve öteki yaptırımları göstermek hep hukukun alanına giren konulardır. Bunların toplamından, bugün, bütün dünya ülkelerinde "*çevre hukuku*" adı ile anılan yeni bir hukuk dalı ortaya çıkmıştır. Çevre hukukunun amacının "*çevreyi korumak*" olduğu söylenebilir. Çevre hakkı insanın yaşama hakkına referansla tanımlanmaktadır. Bu anlayışa göre çevre

hakkı, “*insanların sağlıklı bir çevrede yaşama yetkisi*” olarak tanımlanabilir. Çevreye zarar veren tek canlı insan olduğuna göre hakkının sorumluluğu da insana aittir ve diğer canlılar bu hak karşısında sorumsuzdurlar denilebilir. Dolayısı ile “*insanların, diğer canlıların da yaşama hakkına saygı göstermek şartıyla, çevrenin korunmasına, iyileştirilmesine ve geliştirilmesine yönelik sahip oldukları haklardır*” denilebilir.

- A11: Temiz çevre hakkı, bireylerin yaşadıkları bölgede, diğer bireylerin haklarını gasp etmeden sağlık ve huzurunu bozmadan ilgili çevre mevzuatına, kanunlarına riayet ederek yaşama özgürlüğünü ifade eder. Bu temiz çevre kapsamında atık yönetimi, hava kirleticilerin kontrolü, gürültü kaynaklarının azaltılması, su kaynaklarının bilinçli kullanımı gibi faktörlerin önce bireysel olarak sonra toplumsal olarak denetim altına alınmasıdır.

Bu soruya katılımcılar farklı yanıtlar vermişlerdir. A1, A7 katılımcıları Temiz Çevre Hakkı'nı daha çok temiz hava olarak algılamış ve tanımlamıştır. A2 katılımcısı düzenli geri dönüşüm ve bilinçli toplum olarak tanımlarken, A8 katılımcısı ise kalkınmanın sürdürülebilir olması olarak tanımlamıştır. A6 katılımcısı anayasanın 56 maddesine atıfta bulunarak herkesin temiz çevrede yaşama hakkı olduğunu ve bunun devlet ve kişiler tarafından sağlanmasının görevleri olduğunu belirtmiştir. Diğer katılımcıların hemen hemen hepsi Temiz Çevre Hakkı'nın sadece hava temizliği olmadığını aynı zamanda toprak, su, çevrenin temizliği, yeşil ve orman alanlarının varlığı gibi çeşitli unsurlarla ilişkili olduğunu da vurgulamışlardır. A10 katılımcısı son zamanlarda kaynakların bilinçsiz kullanılması ile çevrenin çok bozulduğuna dikkat çekmiş ve çevrenin korunması için özellikle çevre hukukunun geliştirildiğini belirtmiştir. A11 katılımcısı ise Temiz Çevre Hakkı'nı bireylerin başkalarının hakkını gasp etmeden sağlık ve huzurunu bozmadan çevre mevzuatına uyumlu olarak yaşama özgürlüğü olarak tanımlamıştır.

Sonuç olarak Temiz Çevre Hakkı, bireylerin sağlıklı bir çevrede yaşama yetkisi olarak tanımlanabilir ve bu hakkın sorumluluğu insanlara aittir. Çevrenin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik haklar, insanların diğer canlılarla birlikte yaşama hakkına saygı göstermeleri şartıyla gerçekleştirilmelidir.

4 Soru “*Avrupa Birliği (AB) Temiz Çevre Hakkı uygulamalarının Türkiye’de de gerçekleştiğini düşünüyor musunuz? Cevabınız evet ise hangi alanlarda yapılan çalışmaları örnek gösterebilirsiniz? Cevabınız hayır ise nedenleri ile yazar mısınız?*” şeklindedir.

- A1: Çabaladığımı düşünüyorum ama yetersiz olduğunu bunun da bizim toplumdan kaynaklandığını düşünüyorum.
- A2: Hayır. Avrupa’da temiz çevre için ağır yaptırımlar var. Eğitimli toplum var. Ancak ülkemizde bilinçsiz ve duyarsız bir toplum mevcut.
- A3: Manisa ilimizde Sıfır Atık Projesi uygulamasında 2022 yılı Mart ayında 240.502 kg geri kazanılabilir. Atık toplanmış toplanan bu atıklar sayesinde Manisa’da toplam 3.126 adet ağaç kurtarılmış aynı zamanda 944.018 kwh enerji ve 5.149 m³ su tasarrufu sağlanmıştır.
- A4: Evet düşünüyorum, çevre yatırımları ülkemizde devlet ve Avrupa ajanslarınca sıklıkla desteklenmekte. Yasalarının etkisiyle sanayileşme sürecinde çevreci yatırımlar da yapılmakta, atık yönetimi, atık su deşarjı, hava kirliliği kaynakları mevzuatlar vesilesiyle standardize edilip denetlenmektedir.
- Örneklendirmek gerekirse, sanayiden ve evlerden kaynaklı atıksular arıtma tesislerinde arıtılıp deşarjı öyle yapılmakta. Atıksu arıtma tesislerinden deşarjı yapılan su Bakanlığa bağlı online sistemle 7/24 anlık olarak takip edilmekte, uygunsuz bir durum olduğunda sistem bakanlığa haber vermekte. Ulaşımında kullanılan araçlar zorunlu egzoz muayenesine tabi tutulmakta. Çoğu atıklar ayrıştırılıp taşınmasına, hatta bertarafına kadar entegre çevre bilgi sisteminde takip edilmektedir.
- A5: Düşünüyorum. 81 ilde iklim eylem planlarının hazırlanmaya başlandığı ve bazılarının tamamlandığı bilinmektedir. Bakanlık tarafından İklim Değişikliği Başkanlığı kurulmuştur. Bununla birlikte iklim değişikliğinin halka duyurulması için tüm belediyelerde iklim değişikliği daire başkanlıkları ve müdürlükleri kurulmuştur. Tüm Türkiye’de temiz enerjiye yönelik yatırımlar başlanmıştır.
- A6: 81 ilimiz var, çoğunda sağlandığını düşünmüyorum. Toplum olarak bu bilince sahip değiliz. Yeterince önemsemiyoruz. Geleceği, bizden sonraki nesilleri düşünmeyerek sadece bize ait gibi yaşıyoruz.
- A7: Geri dönüşüm ve katı atık toplama ve bertaraf atıksu arıtma tesisleri ile minimum zararlı hale getirilmeye çalışılıyor.

A8: Evet. Taraf olduğumuz uyum yasalarının uygulanıyor oluşu ve bunun için 2872 sayılı kanunun temiz verilmeden uygulanıyor olması.

A9: Hayır. Yeterli yeşil alanın olmadığını, hava kirliliğinin yüksek olduğunu düşünüyorum. Ayrıca şehrin çok sıkışık ve dar alanda olduğunu ve yeterli park alanlarının bulunmadığını düşünüyorum.

A10: AB Çevre Politikaları hedefleri şunlardan oluşur;

- Çevrenin korunması, kollanması ve çevre kalitesinin yükseltilmesi,
- Doğanın ve doğal kaynakların, ekolojik dengeye zarar verecek yöntemlerle işletilmelerinden sakınılması ve bunların akılcı yönetilmelerinin sağlanması,
- İnsan sağlığının korunması,
- Kalkınmaya, kalite gereksinimleriyle uyum içinde özellikle de çalışma şartlarının ve yaşam çevresinin geliştirilmesine yön verilmesi,
- Kent planlaması ve toprak kullanımında çevresel etkilerin daha fazla dikkate alınmasının sağlanması,
- Birliğin dışındaki devletler özellikle de uluslararası örgütlerle küresel çevre problemlerine ortak çözümler aranmasıdır.

Bunun için Avrupa birliğine üye ülkeler tarafından imzalanan pek çok antlaşma vardır. Ülkelerin CO₂, sera gazı salınımlarını düşürmeleri için belli limitler belirlenmiştir. Ancak Avrupa ülkelerinde bu hedeflere ulaşmak için çevre vergileri alınmaktadır. Ülkemizde böyle bir durum yoktur. Türkiye'de ne kadar kalkınma planlarında çevrenin öneminden bahsedilse de bu konuda çok fazla bir gelişme kaydedilmemektedir.

A11: Türkiye'de endüstrileşmeye bağlı olarak hava, su ve toprak kaynaklarının kirlendiğini düşünüyorum. Ancak devletin aldığı önlemler kapsamında denetimlerin yapıldığını, herhangi bir kirleticinin doğaya salınması durumunda ilgili sınırlar aşıldığında yaptırım ve cezalar verildiğini de basından takip ediyorum. Örneğin geçen sene Manisa'da bir geri dönüşüm fabrikasının yanması sonucunda çevreye verdiği zarar nedeniyle para cezası verilmişti. Hava kirleticilerinin önüne geçmek için doğal gaz kullanımı yaygınlaştırıldı. Endüstriyel alanlarda baca gazı kontrolü için filtre kullanımları teşvik edildi ve hatta zorunlu hale getirildi.

Bu soruya 5 katılımcı (A1, A2, A6, A9 ve A10) hayır cevabı vermiş ve bunu farklı sebeplere dayandırmışlardır. Örneğin A1, A2 ve A6 katılımcıları ülkemizde Avrupa'daki gibi yaptırımın olmamasına ve toplumun bilinçsiz olmasına dayandırmış, A9 katılımcısı şehrin çok sıkışık, yeşil alanların eksik ve park alanlarının yetersiz olduğunu belirtmiş ve A10 katılımcısı ise AB çevre politikalarının hedeflerinden bahsederek bu durumun Türkiye'de henüz oluşmadığını vurgulamıştır. Diğer 6 katılımcı evet diyerek Türkiye'nin AB Temiz Çevre Hakkı uygulamalarını çeşitli faaliyetlerle gerçekleştirdiğini belirtmektedirler. Görüşme sonuçlarına göre, Türkiye'deki "*Temiz Çevre Hakkı*" uygulamalarının Avrupa Birliği (AB) standartlarına ulaşma süreci farklı görüşlerle değerlendirilmektedir. Katılımcılar arasında, Türkiye'nin bu alanda ilerleme kaydettiğine dair bir uzlaşma olmamakla birlikte, çeşitli alanlarda atılmış önemli adımların varlığından söz edilmektedir. Özellikle atık yönetimi ve arıtma tesisleri gibi alanlarda yapılan yatırımların olumlu örnekler olarak sunulduğu görülmektedir. Manisa ilinde uygulanan Sıfır Atık Projesi gibi örnekler, geri dönüşüm ve enerji tasarrufu konusunda kaydedilen başarıları ortaya koymaktadır. A11 katılımcısına göre ise Türkiye'de uygulanan yaptırımlarla çevrenin kirlenmesi önlenmeye çalışılmakta, ayrıca doğal gaz kullanımının yaygınlaştırılması ve fabrikalarda baca gazı kontrolü için filtre kullanımının teşvik edilmesi ile hava kalitesi iyileştirilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca çevre yatırımlarının desteklenmesi, atık su deşarj standartlarının belirlenmesi ve hava kirliliği gibi konularda yasal düzenlemelerin getirilmesi, Türkiye'nin Temiz Çevre Hakkı konusunda ilerleme kaydettiğine işaret etmektedir. Bu tür yatırımlar ve yasal düzenlemeler, çevre bilincinin artırılması ve sürdürülebilir çevre politikalarının hayata geçirilmesi açısından önemli adımlardır.

5 Soru ise, "*Avrupa Birliği (AB) Temiz Çevre Hakkı'nın büyükşehir belediyelerinin faaliyetlerinde yeteri kadar uygulandığını düşünüyor musunuz? Aynı zamanda bu konudaki mevzuat hakkında bilgi verebilir misiniz?*" diye sorulmuştur.

A1: Yeteri kadar uygulandığını düşünmüyorum. Ancak imkân dâhilinde belediyeler ellerinden geleni yapmaya çalışıyorlar.

- A2: Uygulamaya çalışıyor. Fakat uyum sağlayan yok.
- A3: Avrupa Birliği (AB) Temiz Çevre Hakkı'nın büyükşehir belediyelerinin faaliyetlerinde yeteri kadar uygulandığını düşünmüyorum. Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Vatandaşlarımızın daha sağlıklı bir çevrede yaşamalarını mümkün kılmak amacıyla çevreyi geliştirmek, korumak ve kirlenmesini önlemek herkesin görevidir. Çevre yönetimi faaliyetlerinin başarıyla devam etmesi, uygulamaların hedefine ulaşması, bireylerin, toplumun çevre konularına karşı duyarlılık ve farkındalıkla konuya sahip çıkmasıyla mümkün olmaktadır.
- A4: Avrupa ülkeleri ile bizim çevreciliğimiz kıyaslandığında biz onlardan çok daha gerideyiz. Ancak bunun temel sebebi bizim bugün atmış olduğumuz adımların Avrupa ülkelerinde yıllar önce atılmış olmasıdır. Çevre bilincinin toplumdaki karşılığı yıllar geçtikçe artacak ve Avrupa ülkelerinin 30 yılda geldiği noktaya günümüz imkânları ile belki 15 yılda gelinecektir.
- A5: Düşünüyoruz. İklim kanununun hazırlanma aşamasında olduğu Bakanlık tarafından belediyemize iletilmiştir.
- A6: Hayır yeteri kadar yapıldığını düşünmüyorum.
Avrupa Birliği'nin çevre politikasının temel ilkeleri, "kirleten öder", "bütünleyicilik", "yüksek seviyede koruma", "kaynakta önleme", "önleyicilik" ve "ihtiyat"tır. Avrupa Birliği'nin çevre politikasının gelişiminde, 1973 yılından bu yana hazırlanan Çevre Eylem Programları oldukça etkili olmuştur.
- A7: Manisa için uygulanmaya çalışılıyor (Büyükşehir Belediyesince). Mevzuat çok ve geniş kapsamlı olduğundan.
- A8: Belediyelerin uygulamaları günü kurtarmak adına gerçekleştiği için düşünmüyorum.
- A9: Kesinlikle düşünmüyorum. Sera gazı emisyonlarını azaltma ile ilgili taahhütler olduğunu ve 2050 tarihinde sera gazı emisyonlarını sıfırlamayı hedeflediklerini bununla ilgili çevre eylem planlarının olduğunu okumuştum.
- A10: Çevresel sorunlar, başta kentin ve kent halkının sorunu olarak, belediyeleri doğrudan doğruya ilgilendirir. Belediyeler, çevrenin korunmasına karşı ve yönetimine ilişkin altyapı ve hizmetleri üretmektedirler.
Tarımsal sulamada su tasarrufu sağlayacak sistemlerin yaygın kullanılmaması, enerji verimliliği uygulamalarının yaygın olmaması, doğal kaynakların korunması açısından çok sayıda kurumun yetkili olması, kış aylarında ısınma amaçlı olarak fosil kaynaklarının (Kömür, Petrol vs.) kullanılmasının yaygın olması, atık su arıtma tesislerinin yerel yönetimlerce projelendirilmesinde yaşanan sorunlar, yerel yönetimlerde imar planları yapılırken doğal kaynakların korunması konusundaki kıstasların değerlendirilmesindeki eksikler, büyük şehir kanunu ile büyükşehir sınırlarının değişmesi ve büyükşehir sınırları dışında kalan yerleşimlerden kaynaklı evsel atık sular için arıtım tesislerinin yetersiz olması, Türkiye'de, belediyelerin EMAS ve ISO 14001 standartlarına uyum noktasında çeşitli ilerlemeler kat etse de henüz arzu edilen seviyeye ulaşmamış olması, zehirli atıkların (Tarımsal ilaçlar, Sanayi atıklar vs.) yeraltı sularını tehdit etmesi, boş arazilerin yeterince değerlendirilememesi sonucu arazilere atılmış kontrol dışı atıkların bertarafı konusunda problemlerin yaşanması, Türkiye'de çevre yönetimi ve politikası konusundaki eksikliklerdir.
- A11: Manisa özelinde temiz çevre hakkı konusunda büyükşehir belediyesinin çabaları olmakla birlikte yeterli düzeyde olduğunu düşünmüyorum. Belediyelerin yükümlülüklerini, atık yönetimi başlığı altında atıkların toplama, geri dönüşüm, bertaraf ve atık azaltma konularında belirli standartları karşılamalı. Atık su arıtma tesisleri işletilmeli ve çevreye zararlı atıkların kontrol altına alınmalı. Hava kalitesi başlığı altında hava kalitesi standartlarını sağlamalı ve hava kirliliğini azaltmayı hedeflemeli. Trafik yoğunluğunu azaltmalı, toplu ulaşımı özendirmeli ve elektrikli araçları yaygınlaştırmalı. Su kalitesi başlığı altında belediyelerinin içme suyu sağlama, su kirliliğini önleme ve su kaynaklarını koruma konularında belirli AB standartlarını karşılamalı. AB'nin çevresel etki değerlendirme süreçleri başlığı altında büyük altyapı ve endüstri projelerinin ÇED raporlarının alınmasını belediye olarak incelemek ve uygun önlemleri almalıdır.

Araştırma sonuçları, Türkiye'deki "Temiz Çevre Hakkı" uygulamalarının Avrupa Birliği (AB) normlarına ulaşma konusunda çeşitli zorluklarla karşılaştığını göstermektedir. Katılımcı görüşleri, ülkede bu hakkın tam

anlamıyla uygulanmadığı yönünde bir eğilim sergilemektedir. Ancak belediyelerin çevre koruma çabaları konusunda olumlu adımlar attığı da belirtilmiştir.

Katılımcılar, çeşitli belediyelerin çevre koruma ve yönetimi konularında çaba gösterdiğini, ancak bu çabaların genellikle yetersiz kaldığını ifade etmişlerdir. Özellikle büyükşehir belediyelerinin atık yönetimi, su tasarrufu, enerji verimliliği ve hava kalitesi gibi alanlarda yürüttüğü projelerden söz edilmiştir. Ancak bu girişimlerin AB standartlarına ulaşmak için yeterli olmadığı vurgulanmaktadır.

Katılımcıların bir kısmı, AB'nin çevre politikalarındaki "*kirliten öder*", "*önleyicilik*" gibi ilkelere Türkiye'de tam olarak uyulmadığını belirtmiştir. Bu, çevresel yükümlülüklerin yerine getirilmesi, cezai yaptırımların etkinliği ve çevre bilincinin artırılması gerekliliğine işaret etmektedir.

6 Soruda "*Manisa Büyükşehir Belediyesi bu konu hakkında hangi faaliyetleri/çalışmaları yapmaktadır?*" sorulmuştur.

- A1: En büyük yarar katı atık bertaraf tesisi olduğunu düşünüyorum.
- A2: Yılın belirli günlerinde temiz çevre temiz toplum faaliyeti yapmaktadır. Bertaraf atık tesislerinde ayrıştırma ve bertaraf işlemi yapmaktadır.
- A3: Manisa ilinde geçmişte çöp alanlarının patlamalarıyla ve hava kirliliğiyle sürekli olarak ulusal medyada gündeme geliyordu. 2017 yılında Uzunburun Katı Atık Bertaraf Tesisi ve Düzenli Depolama Sahasının açılışını yaparak Manisa'nın 40 yıllık çöp sorununu çözülmüştür.
- Manisa Büyükşehir Belediyesi her ilçede katı atık depolama istasyonları açarak, burada toplanan atıkları, karayolu ve demiryolu ile Uzunburun da bulunan Katı Atık Bertaraf Tesisine taşımaktadır.
- A4: Manisa büyükşehir belediyesi, ülkenin örnek katı atık düzenli depolama ve bertaraf tesislerinden birini kurmuş bu tesisi farklı ilçelere kurduğu atık transfer istasyonları ile desteklemiştir. Transfer istasyonlarına gelen evsel katı atıklar tırlar ve tren vasıtasıyla uzunburuna taşınmaktadır. Bu tesisler yani olduğu için modern ve günümüz mevzuatına uygun tesislerdir.
- Toplu taşımada kullanılan elektrikli otobüsler hava kirliliğinin önlenmesi yanında halk üzerinde çevreci algı oluşturmaktadır.
- A5: Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planımız tamamlanmıştır. İller bankasından raporun gelmesi beklenmektedir. İklim Değişikliği ve Temiz Enerji yönetimi şube müdürlüğü kurulmuş olup, ortaokul öğrencilerine İklim Değişikliği ve Temiz Enerji konulu eğitimler verilmektedir. Atık Depolama alanına yakma tesisi yapılarak karbon salınımı azaltılmaktadır. Evsel atıklar tırlarla taşınmak yerine tek seferde toplu olarak trenle taşınmaktadır.
- A6: Büyükşehir Belediyesinin resmi sitesinde faaliyet/çalışmaları bulunmaktadır. Ne kadar gerçekleştirilebildiği, amaca ulaştığı tartışılır.
- A7: Katı atık depolama ve bertaraf tesisleri, atıksu arıtma tesisleri, yenilenebilir enerji tesisleri.
- A8: M. B. B çevre kanununda ortalamanın üstünde çevre yatırımlarına önem verilmektedir. Her ilçeye arıtma tesisi kurulması, tıbbi atık tesisinin kurulması, evsel atıklar için katı atık bertaraf tesisi kurması vs. sayılabilir.
- A9: Gördüğüm kadarıyla fazla bir çalışma yok. En azından ben dikkat etmedim.
- A10: Manisa Büyükşehir Belediyesinin, katı atık tesisi, elektrikli otobüsler, organize ve evsel atık tesisleri temiz çevre hakkı için yürüttüğü faaliyetlere örnek olarak gösterilebilir.
- A11: Manisa belediyesi toplu ulaşımda elektrikli araçları devreye almıştır. Atıkların bertarafında su atık arıtma tesisleriyle ve evsel katı atıkların katı atık bertaraf tesisleri ile hizmet vermeye çalışmaktadır.

Manisa Büyükşehir Belediyesi'nin "*Temiz Çevre Hakkı*"na yönelik faaliyetlerinin olduğu katılımcıların verdiği cevaplardan anlaşılmaktadır. Bu soruya verilen cevaplara göre, belediyenin özellikle katı atık yönetimi ve hava kirliliği konularında önemli adımlar attığı anlaşılmaktadır. Bu adımlar arasında, Uzunburun Katı Atık Bertaraf Tesisi ve Düzenli Depolama Sahası gibi tesislerin kurulması, ilçe bazında atık toplama istasyonlarının açılması ve evsel atıkların tırlarla değil, daha çevreci bir yöntem olan trenle taşınması gibi faaliyetler bulunmaktadır. Bu minvalde katılımcılar, Manisa Büyükşehir Belediyesi'nin temiz çevre yaratma çabalarını genellikle olumlu karşılamış, ancak bazıları yeterli bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin, A9 katılımcısı belediyenin çabalarını

yeterli bulmadığını söylerken, A6 katılımcısı ise belediyenin web sayfasında bu konuda yapılan faaliyetlerin olduğunu fakat bunların gerçekleşmesi konusunda şüphe duyduğunu belirtmektedir. Özellikle yenilenebilir enerji tesisleri, atıksu arıtma tesisleri ve tıbbi atık tesisleri gibi çevre yatırımlarına yapılan vurgular, belediyenin çevre politikalarında modern ve sürdürülebilir yöntemleri benimsediğini ortaya koymaktadır.

Son olarak 7. soru ise “*Belediye haricinde sizin yer aldığınız kurum ve/veya diğer kurumlar neler yapmaktadır? Örnek vererek açıklayabilir misiniz?*” şeklindedir.

- A1: Ben de bir Belediyede yönetici olarak çöp transfer merkezlerine aktarım, sulu baca sistemleri, tarımsal endüstri yapılarının atıklarının zararsız bertarafı konusunda çalışmalar yapmaktayız.
- A2: Sivil Toplum Kuruluşları ile temiz toplum ve temiz çevre etkinlikleri düzenliyoruz.
- A3: Belediye haricinde Organize Sanayi Bölgeleri kendi arıtma tesislerini kurarak akarsu ve yer altı sularının temiz kalması sağlanmakta, ayrıca arıtılmış sular tarımsal sulamada kullanılmaktadır. Sivil toplum kuruluşları olan dernek ve vakıflarda yaptıkları eylem ve etkinliklerle çevre bilincinin gelişmesine katkıda bulunarak çevrenin korunmasında önemli rol oynamaktadırlar.
- A4: Tüm kurumlarda yavaş yavaş sıfır atık sistemi kurulmakta, ayrıca Avrupa Birliği ajanslarının teşvikleriyle kurumlarda çevreci projeler oluşturmakta veya ortak olmakta.
- A5: -
- A6: Bakanlığımız (MEB) tarafından yürütülen “*Sıfır Atık Projesi*” sürdürülmektedir.
Ulusal ve Uluslararası projeler dönemsel olarak yer almaktadır.
Kurum olarak ilimizde farklı kurumların gerçekleştirdiği projelerde paydaş olarak görev almaktayız.
- A7: Atıksu arıtma tesislerinin enerji giderlerinin %50’si Çevre Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır. Çevre izin lisans konularında yatırımcı kuruluşlara teknik destek verilmektedir.
- A8: Çevre konusunda icracı kurum olmamız Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı nedeniyle tüm ilerlemelerin kurulmadan ÇED iznini, kurulma aşamasında “*çevre izni*” alma zorunluluğunu yasalar tarafından (Çevre kanunu) verilen yetki ile uygulamaları hayata geçirme adına tüm denetim, izin işlemlerini izlemek ve uygulamak.
- A9: Bakanlığımızın (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı) yenilenebilir kaynaklara geçişi ile ilgili teşvikler mevcut olup, bunların artırılması gerektiğini düşünüyorum. Ayrıca Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının birbirinden ayrılması ve çevre ile ilgili mevzuatın daha sert denetlenmesi gerektiğini düşünüyorum.
- A10: Kurum olarak çevreye zarar vermemek adına atıkların atık firmalarına verilmesi, sıfır atık belgeli bir kampüs olma, çöplerin ayrıştırılarak belediyeye teslimi, sensörlü muslukların kullanımı gibi örnekler verilebilir.
- A11: Geri dönüşüm için atıkların sınıflandırılması, temiz çevre için ağaçlandırma faaliyetleri ve plastik atıkların geri dönüşüme kazandırılması için sosyal sorumluluk projeleri, evsel atık yağların biyodizel dönüştürülerek yeşil yakıtı dönüştürülebileceği pilot tesis ve üniversitemizde çevre bilinci ve farkındalığı oluşturmak adına çevre topluluğu oluşturuldu ve konferanslar düzenlendi. Çevre, tarım ve orman müdürlükleri ile iş birliği çalışmaları için hazırlıklarımız sürmektedir.

Görüldüğü üzere bu soruya katılımcılar farklı farklı cevaplar vermişlerdir. Buna rağmen bazı katılımcılar sıfır atık projesine vurgu yapmışlardır. Yine bu soruya verilen cevaplardan anlaşıldığı üzere belediyeler, sivil toplum kuruluşları, bakanlıklar ve eğitim kurumları dâhil olmak üzere birçok kuruluş, çevrenin korunması ve sürdürülebilirliği konusunda aktif çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda katı atık yönetimi, arıtma tesisleri, sıfır atık projeleri, enerji tasarrufu ve yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş gibi çeşitli alanlarda yapılan çalışmalar, çevre koruma çabalarının çok yönlü olduğunu göstermektedir. Örneğin bir katılımcının belirttiği gibi Manisa Büyükşehir Belediyesi ve diğer büyükşehir belediyeleri, atık bertaraf tesisleri kurarak ve katı atık depolama alanlarını yöneterek önemli adımlar atmıştır. Ayrıca sivil toplum kuruluşlarının düzenlediği temiz çevre ve temiz toplum etkinlikleri, çevre bilincinin artırılmasına katkıda bulunmaktadır.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Türkiye'de "*Temiz Çevre Hakkı*"nın AB düzeyinde uygulanabilirliği, mevcut çevresel düzenlemelerin güçlendirilmesi, yasal mevzuatın etkin bir şekilde uygulanması ve çevresel bilincin toplum genelinde artırılması ile mümkün olacaktır. Bu süreçte belediyelerin ve devletin rolü büyük önem taşımaktadır. Büyükşehir belediyeleri ve diğer belediyelerin çevre yönetimi konusunda daha kapsamlı yetkilere sahip olması, AB norm ve standartlarının benimsenmesi ve çevresel yaptırımların caydırıcılığının artırılması, bu hakkın ülke genelinde etkin bir şekilde uygulanmasına katkı sağlayabilir. Küreselleşme, sanayileşme ve şehirleşmeye bağlı ortaya çıkan çevre sorunlarının çözümü için, çok katmanlı ve bütüncül bir yaklaşım gerekmektedir. Bu yaklaşım politika yapımcılar, sanayiciler, çevre uzmanları ve halkın ortak çabalarıyla sürdürülebilir bir gelecek yaratma yolunda önemli bir adım olabilir. Manisa'nın çevre sorunlarının çözümünde de bu tür bir yaklaşım benimsenerek ve daha etkin politikalar üretilerek çevre sorunlarının üstesinden gelinebilir. Ayrıca çevre bilincinin artırılması ve kamuoyunun bu konudaki farkındalığının yükseltilmesi, çevresel sorunlara karşı daha etkin bir mücadelede önemli bir rol oynayacaktır.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, sanayileşme ve şehirleşmenin yönetilmesinde sürdürülebilirlik ilkelerinin daha fazla benimsenmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda belediyelerin atık yönetimi ve arıtma süreçlerine daha fazla yatırım yapması, kentsel planlamada yeşil alanların korunması ve genişletilmesi, sanayi tesislerinin çevresel standartlara uyumunun sıkı şekilde denetlenmesi ve halkın çevresel bilincinin artırılması gibi faaliyetlere öncelik vermesi önemlidir.

Araştırma sonuçlarına göre, Manisa Büyükşehir Belediyesi'nin bu konuda gerçekleştirdiği faaliyetler arasında aşağıdaki önemli noktalar öne çıkmaktadır;

- Katı atık bertaraf tesisleri ve düzenli depolama alanları kurulmuş ve bu tesisler sayesinde şehrin uzun süreli çöp sorunlarına çözüm getirilmiştir.
- Çevreci taşımacılık çözümleri olarak elektrikli otobüslerin kullanımı artırılmış, bu sayede hava kirliliğinin önlenmesine katkı sağlanmıştır.
- Sürdürülebilir Enerji ve İklim Eylem Planı gibi stratejik dokümanlar hazırlanmış, bu planlar çerçevesinde çeşitli çevre koruma projeleri hayata geçirilmiştir.

Manisa Büyükşehir Belediyesi'nin Temiz Çevre Hakkı kapsamında yaptığı çalışmalar, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşma konusunda önemli adımlar olarak değerlendirilebilir. Ancak bu faaliyetlerin etkinliğinin artırılması ve daha geniş bir kesime yayılması için sürekli iyileştirmeler ve kamuoyu farkındalığının artırılması gerekmektedir. Belediye faaliyetlerinin, yerel halkın ve çevre uzmanlarının katılımıyla daha da geliştirilmesi, bu sürecin başarısını artıracaktır.

Görüşmelerden elde edilen verilere göre, katılımcılar çevre hakkına büyük değer verdiklerini ve bunun anayasal bir hak olarak tanınmasının önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Ayrıca, araştırma çevre hakkının korunmasının, sadece hükümetlerin değil, aynı zamanda vatandaşların da sorumluluğunda olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla ancak bu ortak sorumluluk bilinci ile çevre kirliliğinin önlenileceği ve çevre sağlığının korunabileceği ön plana çıkmakta ve önemli hale gelmektedir. Bu anlamda çevre eğitiminin toplumun her kesimi için gerekli olmasından dolayı, her kademedeki eğitimler verilerek çevre bilincinin yaygınlaştırılması oldukça önemli ve gereklidir. Bilhassa çocukluk çağlarında çevreyle ilgili faaliyetler yapılarak, çocuklarda ve ailelerde çevre duyarlılıkları ve bilinçleri artırılmalıdır. Çevresel bilinç düzeyinin artırılması çalışmalarında sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği yapılması oldukça önemlidir ve temiz çevre oluşturulmasına büyük katkıları olacaktır (Karahan vd., 2017:74).

Araştırma sonuçları ile, temiz çevre hakkının bireysel ve toplumsal düzeyde nasıl ele alınması ve uygulanması gerektiğine dair önemli görüşler elde edilmiştir. Bu görüşler, mevcut çevresel sorunların çözümünde ve sürdürülebilir bir gelecek için gerekli politika ve uygulamaların geliştirilmesinde yol gösterici olabilir. Bu araştırmada yapılan alan araştırması görüşmelerinden elde edilen bulgular sonucunda aşağıdaki görüşler önerilebilir;

- Temiz çevre hakkının tüm toplum kesimleri tarafından anlaşılması ve sahiplenilmesi için kapsamlı eğitim ve bilinçlendirme programları geliştirilmelidir

- Temiz çevre hakkını destekleyecek yasal düzenlemelerin güçlendirilmesi ve etkin bir şekilde uygulanması sağlanmalıdır
- Çevre hakkının korunması ve geliştirilmesi için devletin ilgili kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında etkin bir iş birliği ve koordinasyon sağlanmalıdır
- Çevresel sürdürülebilirlik, biyoçeşitliliğin korunması ve iklim değişikliği ile mücadele konularında bütüncül ve uzun vadeli politikalar benimsenmelidir.

Sonuç olarak Türkiye'nin "*Temiz Çevre Hakkı*" konusunda AB standartlarına tam anlamıyla ulaşmış olmasa da belirli alanlarda önemli ilerlemeler kaydedildiği ve çevresel düzenlemelerin giderek arttığı görülmektedir. Bu ilerlemeler, özellikle çevre politikalarının uygulanması ve çevresel bilincin artırılmasında kritik öneme sahiptir. Ancak bu süreçte hala aşılması gereken engeller ve yapılması gereken çalışmalar bulunmaktadır. Bu bağlamda daha fazla eğitim, daha sıkı yaptırımlar ve toplumsal bilincin daha da güçlendirilmesi gerekmekte, bu sayede Türkiye'nin Temiz Çevre Hakkı konusundaki uygulamalarının AB standartlarına ulaşabileceği söylenebilir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, "en az iki dış hakem" ve "çift taraflı körleme" yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı "Telif Devir Formu" belgesi göndermişlerdir. Bu araştırmanın yapılması ile ilgili olarak Manisa Celal Bayar Üniversitesi Etik Komisyonundan 23/06/2022 tarih ve E--050.01.04-328962 sayılı "Etik İzni Belgesi" alınmıştır. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. Regarding the conduct of this research, an "Ethics Permission Certificate" dated 23/06/2022 and numbered E--050.01.04-328962 was obtained from the Ethics Committee of the University of Manisa Celal Bayar.

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1** ve **Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1** ve **Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1** ve **Y2**. / Conceptualization, writing-original draft, editing – **Y1** and **Y2**, data collection, methodology, formal analysis – **Y1** and **Y2**, Final Approval and Accountability – **Y1** and **Y2**.

KAYNAKLAR

- ABDULHAKİMOĞULLARI, Erdal, SEZER, Özcan ve AKPINAR, Mahmut (2011), "*Küresel Ulusal ve Yerel Düzeyde Bir İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkının Gelişimi*", **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.2(14), ss.61-88.
- İKTİSADİ KALKINMA VAKFI (2021), "*AB Yeşil Mutabakatı Temel Unsurları ve Yol Haritası*", **İktisadi Kalkınma Vakfı Kurumsal Web Sayfası** (E-Makale), https://www.ikv.org.tr/images/files/AB_Yesil_Mutabakatı_Temel_Unsurlari_ve_Yol_Haritasi.pdf (Erişim Tarihi: 19.02.2024).
- AZİZ, Aysel (2014), **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri**, Nobel Yayınevi, Ankara.
- BİLGİLİ, Muhammed Yunus (2015), "*Anayasal Bir Hak Olarak Çevre Hakkı*", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.6(2), ss.563-584.
- BİRİCİKOĞLU, Hale ve YALNIZOĞLU, Yasemin (2018), "*6360 Sayılı Kanun'un Etkinlik-Verimlilik ile Hizmette Yerellik İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi: Kocaali İlçesinde Yapılan Bir Araştırma*", **Yönetim Bilimleri Dergisi**, S.16(32), ss.255-284.

- ÇOKGEZEN, Jale (2007), “Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.23(2), ss.91-115.
- GÜNEŞ, Ahmet M. (2008), “Lizbon Antlaşması Sonrasında Avrupa Birliği”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S.12(1), ss.739-772.
- GÜNEŞ, Yusuf ve COŞKUN, Aynur Aydın (2004), **Çevre Hukuku**, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul.
- KARAHAN, Mehmet, GÖRGÜN, Bahar ve OKTAY, Ayşe (2017), “Üniversite Öğrencilerinin Yeşil Pazarlama ve Çevre Farkındalık Düzeyleri: Fırat Üniversitesi Örneği”, **Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi**, S.4(2), ss.57-76.
- KARASAR, Niyazi (2016), **Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.
- KELEŞ, Ruşen (2013), “İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı”, **Uluslararası Türk Dünyası Çevre Sorunları Sempozyumu Tam Metin Bildiri Kitabı**, 25-26 Kasım 2013- Eskişehir, ss.29-31.
- KIZILBOĞA, Rüveyda ve BATAL, Salih (2012), “Türkiye’de Çevre Sorunlarının Çözümünde Yerel Yönetimlerin Rolü” **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt/Volume: 9, Sayı/Issue: 20, ss. 191-212.
- KIZILBOĞA ÖZASLAN RÜVEYDA and BOZKURT Ecem, (2019), “The Right to Environment and Its Reflections on Municipalities”, in *Strategic Perspectives on Sustainable Development and Migration Issues in Turkey and Abroad* (pp. 90-117), (Ed. İmam Bakır Kanlı), Cambridge Scholars Publishing.
- KOÇAOĞLU, Mustafa ve ÖZMEN, Zeynep Nur (2021), “Yerel Yönetimlerde Çevre Sorunlarının Çevre Hakkı Kapsamında İncelenmesi: Uluslararası ve Ulusal Mevzuat Ekseninde Karşılaştırmalı Bir Analiz”, **Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.7(2), ss.233-248.
- OLGUN, Hakan ve IŞIK, Volkan (2017), “Bir ‘İnsan Hakkı’ olarak ‘Çevre Hakkı’ ve Türk Hukukundaki Yeri”, **Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi**, S.3(1), ss.33-52.
- ÖZMEN, Zeynep Nur ve KIZILBOĞA ÖZASLAN, Rüveyda (2022). Çevreci Hareketler Konulu Gazete Haberlerinin Mukayeseli İncelemesi. **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi**, 12(1), ss.56-75.
- TEKELİ, İlhan (2005), “Çevre Hakkına Yerelden Yaklaşmak”, **Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Kurumsal Web Sayfası** (E-Makale), <http://www.stgm.org.tr/tr/icerik/detay/cevre-hakkina-yerelden-yaklasmak> (Erişim Tarihi: 10.03.2024).
- TEKİN, Ömer Fruk (2018), “Yerel Yönetimlerin Çevresel Hizmet ve Politikaları: Antalya Büyükşehir Belediyesi Örneği”, **Antalya Kitabı: Selçukludan Cumhuriyet’e Sosyal Bilimlerde Antalya** (Ed. Bedia Koçakoğlu, Bahset Karşlı, Demet Sustam, Zehra Sula, Halil İbrahim Yücel, Ayşe Demir), Palet Yayınevi, Antalya, ss.1132-1142.
- TIRAŞ, H. Hayrettin (2012), “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme”, **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.2(2), ss.57-73.
- TOPRAK, Düriye (2017), “Türkiye’nin Çevre Politikasında Yerel Yönetimlerin Rolü: Yerel Yönetim Bütçesinin İncelenmesi”, **Maliye Araştırmaları Dergisi**, S.3(2), ss.173-193.
- UÇAR, Ahmet (2022), “Ulusal ve Uluslararası Belgelerde Temiz Çevrede Yaşama Hakkının Gerçekleşmesinde Yerel Yönetimlerin Rolü: Manisa Büyükşehir Belediyesi Örneği”, **Yerel Yönetimler Üzerine Sosyo-Politik – Yönetimsel – Kültürel- Teknolojik ve Tarihi Perspektiften Güncel Tartışmalar** (Ed. Burak Hamza Eryiğit, Ramazan Tiyek), Ekin Yayınevi, Bursa, ss.11-27.
- UÇAR, Ahmet, ŞEMŞİT, Suhal ve YÜKSEL, Mehmet Ali (2018), “AB Politikaları Açısından Büyükşehir Belediyelerinin Katı Atık Yönetimi: Manisa Büyükşehir Belediyesi Örneği”, **Türk İdare Dergisi**, S.90(487), ss.743-767.
- YILDIRIM, Ali ve ŞİMŞEK, Hasan (2013), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayınevi, Ankara.

YILDIRIM, Uğur, GENÇTÜRK, Muharrem ve TAŞ, İbrahim Ethem (2000), “Sürdürülebilir Kalkınmaya İlişkin Uluslararası Düzenlemeler ve Bunların Hukuki Niteliği”, **Türk İdare Dergisi**, S.72(426), ss.107-119.

1982 **Türkiye Cumhuriyeti Anayasası** (09.11.1982 tarih ve 17863 (mükerrer) sayılı Resmi Gazetesi).

Treaty of Amsterdam (Amsterdam (The Netherlands)- 2nd October 1997 - Entry into force: 1 May 1999).

Danıştay Birinci Daire Kararları Doğrultusunda Yükseköğretim Üst Kuruluşları ile Yükseköğretim Kurumları Yöneticileri ve Personeli Ceza Soruşturama Usulü: Eleştiriler ve Öneriler¹

Criminal Investigation Procedure for Higher Education Superior Institutions and Higher Education Institutions' Administrators and Staff in Accordance with the Decisions of the Council of State of the First Chamber: Criticisms and Suggestions

Rıdvan IŞIK

Doktorant, Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBE,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D.,
ridvan@erbakan.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-5754-6467>

Makale Başvuru Tarihi: 02.05.2024

Makale Kabul Tarihi: 29.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

İsmail SEVİNÇ

Prof. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBF,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
isevinc@erbakan.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-4229-8760>

Ayhan GÜRBÜZER

Doktorant, Necmettin Erbakan Üniversitesi, SBE,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D.
ayhangurbuzer@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4616-8098>

ÖZET

Yükseköğretim üst kuruluşları ile yükseköğretim kurumları yöneticilerinin, kadrolu ve sözleşmeli öğretim elemanlarının, bu kuruluş ve kurumların 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'na tabi memurların, görevleri dolayısıyla ya da görevlerini yaptıkları sırada işledikleri ileri sürülen suçların ceza soruşturması ve yargılama aşaması, 4483 sayılı Kanun'dan farklıdır. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda yükseköğretim kurum ve kuruluşlarında görev yapan personel için özel soruşturma usulü düzenlenmiştir. 2547 sayılı Kanun uyarınca Cumhuriyet Başsavcılığı doğrudan ceza soruşturması başlatamaz. Cumhuriyet Başsavcılığı görevsizlik kararı vererek, hakkında şikâyet yapılan yönetici ya da personelin görev yaptığı yükseköğretim üst kuruluşu veya kurumuna şikâyet dosyasını gönderir. Yükseköğretim personelinin görevleri dolayısıyla ya da görevleri sırasında işlemiş olduğu iddia edilen suçlarda, 2547 sayılı Kanun'un 53'üncü maddesinin (c) bendinin 8 alt bendinde yer alan özel soruşturma usulü uygulanır. Danıştay Birinci Daire tarafından ceza soruşturmasında eksik ya da hataların bulunması halinde, soruşturma dosyası iade edilerek bunların düzeltilmesi için yeniden soruşturma yapılır. Danıştay Birinci Dairenin kararları, ceza soruşturmalarının tam ve hızlı olarak tamamlanmasında, usul yönünden yapılan hata nedeniyle zaman kaybının önlenmesinde, gereksiz soruşturmaların açılmasında, ceza soruşturmalarının nasıl yapılacağı ya da görev ile ilgisi olmayan suçların doğrudan Cumhuriyet Başsavcılığınca soruşturmanın yürütülmesinin tespit edilmesinde önemli bir kaynaktır. Bu çalışmanın amacı, yükseköğretim personeli hakkında yürütülen ceza soruşturması kapsamında soruşturmanın tam ve eksiksiz tamamlanması amacıyla Danıştay Birinci Dairenin kararları doğrultusunda ceza soruşturmasının nasıl olması gerektiğine yönelik görüş ve öneriler sunmaktır.

Anahtar Kelimeler:

Yükseköğretim
Personeli,
Ceza Soruşturması,
2547 Sayılı Kanun,
5271 Sayılı Kanun,
Danıştay Birinci Daire,

1 Bu makale, yazarların 26-27 Ekim 2023 tarihinde Ankara'da düzenlenen Kamu Yönetimi Kongresi'nde "Danıştay Birinci Daire Kararları Doğrultusunda Yükseköğretim Üst Kuruluşları ile Yükseköğretim Kurumları Yöneticileri ve Personeli Ceza Soruşturma Usulü" başlığı altında sundukları bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş şeklidir.

ABSTRACT**Keywords:**

Higher Education
Personnel,
Criminal Investigation,
Law No. 2547,
Law No. 5271,
First Chamber of the
Council of State,

The criminal investigation and prosecution phase of the alleged crimes committed by the administrators of higher education supreme organizations and higher education institutions, permanent and contracted academic staff, civil servants subject to the 657th State Civil Servants Law in these institutions and organizations, due to their duties or while performing their duties, is different from the Law No 4483. The Higher Education Law No. 2547 has established a special investigation procedure for personnel working in higher education institutions and organizations. Pursuant to Law No. 2547, the Chief Public Prosecutor's Office cannot directly initiate a criminal investigation. The Chief Public Prosecutor's Office decides on the lack of jurisdiction and sends the complaint file to the higher education supreme organization or institution where complained administrator or staff member is employed. In cases where higher education personnel are alleged to have committed crimes due to or during their duties, the special investigation procedure specified in the 8th subparagraph of the (c) clause of Article 53 of Law No. 2547 is applied. If deficiencies or errors are found in the criminal investigation by the Council of State's First Chamber, the investigation file is returned and a new investigation is conducted to correct them. The decisions of the First Chamber of the Council of State are an important source in completing criminal investigations fully and quickly, preventing loss of time due to procedural errors, avoiding unnecessary investigations, determining how to conduct criminal investigations should be conducted, or identifying that crimes unrelated to duty should be investigated directly by the Chief Public Prosecutor's Office. The purpose of this study is to provide opinions and suggestions on how the criminal investigation should be in line with the decisions of the First Chamber of the Council of State in order to complete the investigation fully and completely within the scope of the criminal investigation carried out against higher education personnel.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): IŞIK, Rıdvan, SEVİNÇ, İsmail ve GÜRBÜZER, Ayhan (2024), “Danıştay Birinci Daire Kararları Doğrultusunda Yükseköğretim Üst Kuruluşları ile Yükseköğretim Kurumları Yöneticileri ve Personeli Ceza Soruşturma Usulü: Eleştiriler ve Öneriler”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.470-483, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1477566>

1. GİRİŞ

Kamu hizmetini yerine getiren memur ve diğer kamu görevlileri, görevleri ile ilgili işledikleri öne sürülen suçlardan ötürü yargılanmadan önce yetkili makamlarca özel soruşturma usulüne tabidir. Anayasa ve personel kanunlarında yer alan özel soruşturma usulü, kamu personelinin haksız suç isnadı ile karşılaşmasını önler, hiçbir tesir altında kalmadan güven içinde görevini yapmasını sağlar.

Memur ve diğer kamu görevlilerine yönelik soruşturma usulü 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun'da belirlenmiştir. Cumhuriyet Başsavcılığı, kamu personelinin suç işlemesi halinde kurumundan soruşturma izni ister. Soruşturmaya yetkili merci, yargılama izni verilip verilmemesine karar verir. Yargılama izni verilmesi üzerine yapılacak ön inceleme ve hazırlık soruşturmasından sonra açılan dava ile yargılama süreci başlar.

İhbar, şikâyet ya da başka bir yol ile suçun tespit edilmesi halinde suçu ortaya çıkarmak, delilleri bulmak ve muhafaza etmek Cumhuriyet Savcısının görevidir. Suçun işlendiğine kanaat getirildikten sonra mahkemelerde kovuşturma sürecinin ardından işlenip işlenmediği kesinleşir. Ceza muhakemesi, suçun öğrenilmesinden itibaren başlar. İddianamenin kabul edilmesiyle yargılama süreci işler.

Kamu hizmetini yerine getirmekle görevli memur ve diğer kamu görevlileri, görevini yaparken işlediği öne sürülen suçlardan ötürü yargılanmadan önce görevli oldukları idarenin yetkili makamları tarafından özel soruşturma usulüne tabidir. 2547 Sayılı Kanun'a tabi olan yönetici ve personellerin görevleri dolayısıyla ya da görevlerini yaptıkları sırada işledikleri ileri sürülen suçlar hakkında ceza soruşturması usulü Danıştay Birinci Dairenin içtihatlarına göre şekillenir.

02.12.2016 tarih ve 6764 sayılı Kanun'un 26'ncı maddesi ile 4.11.1981 tarih ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'na, yükseköğretim personeline soruşturma yetkisine sahip makamlara, gerekli görmeleri halinde soruşturmadan önce inceleme yetkisi eklenmesine rağmen inceleme sonucunda soruşturma açılmaması kararına karşı nasıl işlem yapılacağına dair düzenleme bulunmamaktadır. Bu durumda soruşturma açılmaması kararını Danıştay Birinci Daire incelemekten reddetmektedir. Soruşturma açılmasını gerektiren bir durum var ise bu durumda soruşturma yapılamamaktadır.

2547 sayılı Kanun'un 53'üncü maddesinde yer alan özel soruşturma usulünde ceza soruşturmasını yapan yetkilinin soruşturma sürecinde yapacağı işlemlerin, sahip olduğu yetkilerin neler olduğuna dair bir düzenleme

olmadığından şikâyet veya ihbar sonucu soruşturma başlatılması, suçun tespit edilmesi, delillerin elde edilmesi, ifade alınması, bilirkişi görevlendirmesi, keşif yapılması sırasında çeşitli güçlükler ortaya çıkmaktadır. İdare tarafından yapılan soruşturmalarda görevlendirilen kişiler, soruşturmayı yürütecek kadar yeterli düzeyde bilgi sahibi olmayabilirler.

Başta yükseköğretim üst kuruluşları olmak üzere Yükseköğretim Kurulu, Üniversitelerarası Kurul, Yükseköğretim Denetleme Kurulu ve 208 üniversitede (Devlet ve vakıf üniversiteleri) yürütülen ceza kovuşturmaları, Danıştay Birinci Dairenin incelemesine tabidir. Yükseköğretim kurum ve kuruluşlarındaki personel hakkında, gereksiz yere soruşturma açılmasının önüne geçilerek yargı yükünün hafifletilmesi, personelin gereksiz yere açılan soruşturmalarda yıpratılmasının önlenmesi, soruşturma sürecinde tebligatın eksik yapılması, bilirkişi görevlendirilmemesi vb. nedenlerden dolayı usulden kaynaklı hataları önlemek için Danıştay Birinci Daire içtihatlarına yer verilerek açılan ceza soruşturmalarının doğru ve hızlı bir şekilde yürütülmesi sağlanmalıdır. Soruşturmanın sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, suç isnadının araştırılması ve değerlendirilmesi ile soruşturmanın aydınlatılmasında önceki uygulama örnekleri ve Danıştay Birinci Daire kararları çok önemlidir. Zira, yetkili makamların başlatmış olduğu her soruşturmanın Danıştay Birinci Dairenin incelemesine tabi olması nedeniyle verilen yargı kararları ceza soruşturmasının yürütülmesi yönünde rehber olarak ortaya çıkmaktadır.

Cumhuriyet Başsavcılığına iletilen ihbar ve şikâyetler, görevsizlik kararı verilerek ya da doğrudan yetkili makamlar tarafından başlatılan ceza soruşturması ile yürütülmektedir. Ceza soruşturmasında 2547 sayılı Kanun'da yer almayan hallerde, 4483 sayılı Kanun geçerlidir. 4483 sayılı Kanun'da yer almayan durumlarda ise 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu uygulanır.

2. YÜKSEKÖĞRETİM ÜST KURULUŞLARI

Anayasanın 131'inci maddesinin 1'inci fıkrasına göre Yükseköğretim Kurulu'nun amacı, *“yükseköğretim kurumlarının öğretimini planlamak, düzenlemek, yönetmek, denetlemek, yükseköğretim kurumlarındaki eğitim - öğretim ve bilimsel araştırma faaliyetlerini yönlendirmek bu kurumların kanunda belirtilen amaç ve ilkeler doğrultusunda kurulmasını, geliştirilmesini ve üniversitelere tahsis edilen kaynakların etkili bir biçimde kullanılmasını sağlamak ve öğretim elemanlarının yetiştirilmesi için planlama yapmak”*tır. Yükseköğretim üst kuruluşları, 2547 sayılı Kanun'un üçüncü bölümünde yer alan Yükseköğretim Kurulu, Üniversitelerarası Kurul ve Yükseköğretim Denetleme Kurulu'ndan oluşur (Pınar ve Çalışkan, 2020:459).

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 11'inci maddesinde yükseköğretim kurumlarının üstünde yer alan ve akademik bir organ olan Üniversitelerarası Kurul'a üniversitelerin eğitim - öğretim, bilimsel araştırma ve yayım faaliyetlerini koordine etmek, uygulamaları değerlendirmek, üniversitelerin öğretim üyesi ihtiyacını karşılayacak önlemleri teklif etmek, yükseköğretim kurumlarının eğitim - öğretimine ilişkin ilkeler ve süreler arasında uyum sağlamak, doktora ile ilgili esasları tespit etmek ve yurt dışında yapılan doktoraları, doçentlik ve profesörlük ünvanlarını değerlendirmek, yeterli yayın ve çalışmaya sahip olan adaylara doçentlik ünvanı vermek görevleri verilmiştir. Bir diğer yükseköğretim üst kuruluşu olan Yükseköğretim Denetleme Kurulu'nun görevi ise yükseköğretim kurumlarında eğitim-öğretim ve diğer faaliyetleri denetlemek, istenilen soruşturmaları yapmaktır.

2547 sayılı Kanun'un ek 35'inci maddesinde *“yükseköğretim kurumlarının eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetleri ile idari hizmetlerinin kalite düzeylerine ilişkin ulusal ve uluslararası kalite standartlarına göre değerlendirmeler yapmak, ... idari ve mali özerkliğe sahip, kamu tüzel kişiliğini haiz ve özel bütçeli Yükseköğretim Kalite Kurulu”* yükseköğretim üst kuruluşu arasında sayılmamaktadır. Yükseköğretim üst kuruluşlarının başkan ve üyeleri 2547 sayılı Kanun'un 53/c maddesi kapsamındadır.

3. YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI

2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 3'üncü maddesinde yükseköğretim kurumları *“Üniversite ile yüksek teknoloji enstitüleri ve bunların bünyesinde yer alan fakülteler, enstitüler, yüksekokullar, konservatuvarlar, araştırma ve uygulama merkezleri ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı meslek yüksekokulları ile bir üniversite veya yüksek teknoloji enstitüsüne bağlı olmaksızın ve kazanç amacına yönelik olmamak şartı ile vakıflar tarafından kurulan meslek yüksekokulları”* ndan oluşmaktadır.

2547 sayılı Kanun'un 13'üncü maddesinde üniversite ya da yüksek teknoloji enstitülerinin organları rektör, senato ve yönetim kuruludur. Rektör, üniversitenin ya da yüksek teknoloji enstitüsünün tüzel kişiliğini temsil eder ve en üst yöneticidir. Kanunun 14'üncü maddesine göre rektör senatoya başkanlık eder. Senato üyeleri rektör yardımcıları, dekanlar ve her fakülteden fakülte kurullarınca seçilecek birer öğretim üyesi ile rektörlüğe bağlı enstitü ve yüksekokul müdürleridir. Senato, üniversitenin akademik organıdır. Kanunun 15'inci maddesinde yer alan düzenlemeye göre rektöre idari faaliyetlerde yardım eden yönetim kurulu, rektörün başkanlığında dekanlar, üniversiteye bağlı değişik öğretim birim ve alanlarını temsil edecek şekilde senato tarafından seçilen üç profesörden teşekkül olur.

Fakülteye dair düzenlemelere 2547 sayılı Kanun'un 16, 17 ve 18'inci maddelerinde yer verilmiştir. Fakülte organları dekan, fakülte kurulu ve fakülte yönetim kuruludur. Dekan fakültenin ve birimlerinin temsilcisidir. Dekan, fakülte ve birimin yönetiminden eğitim-öğretiminden, bilimsel araştırma ve faaliyetlerinden rektöre karşı sorumludur. Dekanın başkanlığında fakülte kurulu, fakülteye bağlı bölümlerin başkanları ile fakülteye bağlı enstitü ve yüksekokul müdürlerinden ve fakültedeki profesörlerin kendi aralarından seçtiği üç, doçentlerin kendi aralarından seçtiği iki, doktor öğretim üyelerinin kendi aralarından seçtiği bir doktor öğretim üyesinden oluşarak akademik bir organ olarak görev yapar. Fakülte yönetim kurulu dekan fakülte kurulunun seçtiği üç profesör, iki doçent ve bir doktor öğretim üyesinden teşekkül olur. Yönetim kurulu dekana idari faaliyetlerde yardım eder.

Enstitüye dair düzenlemeler 2547 sayılı Kanun'un 19 ve 20'nci maddelerindedir. Enstitü müdürü, enstitü kurulu ve enstitü yönetim kurulu enstitü organları arasındadır. Dekanın yaptığı görevler enstitü bakımından enstitü müdürü tarafından yerine getirilir. Enstitü müdürünün başkanlığında, müdür yardımcıları ve enstitüyü oluşturan ana bilim dalı başkanları enstitü kurulunu meydana getirir. Enstitü yönetim kurulu, enstitü müdürünün başkanlığında, müdür yardımcıları, müdürün göstereceği altı aday arasından enstitü kurulu tarafından seçilen üç öğretim üyesinden oluşur. Enstitü organları fakülte organlarına verilmiş görevleri enstitü bakımından yerine getirir.

Yüksekokul müdürü, yüksekokul kurulu ve yüksekokul yönetim kurulu yüksekokul organını oluşturur. Yüksekokul müdürü, bu kanun ile dekanlara verilen görevleri yüksekokul düzeyinde yerine getirir. Yüksekokul müdürü başkanlığında, müdür yardımcıları ve bölüm ya da ana bilim dalı başkanları yüksekokulu kurulunu meydana getirir. Yüksekokul yönetim kurulu; yüksekokul müdürünün başkanlığında, müdür yardımcıları, müdürün göstereceği altı aday arasından yüksekokul kurulu tarafından seçilen üç öğretim üyesinden oluşur. Yüksekokul organları fakülte organlarına verilmiş görevleri yüksekokul bakımından yerine getirir.

Fakülte ve yüksekokulların, eğitim-öğretim, bilimsel araştırma ve uygulama birimi olan bölüm ve bölüm başkanına ilişkin açıklamalar 2547 sayılı Kanun'un 21'inci maddesinde geçmektedir. Buna göre bölüm, fakülte ve yüksekokullarda birbirine yakın, aynı ve benzer nitelikte eğitim-öğretim yapan anabilim ve anasanat dallarından oluşan akademik birimdir. Bölüm başkanı, bölümün aylıklı profesörleri, bulunmadığı takdirde doçentleri, doçent de bulunmadığı takdirde doktor öğretim üyeleri arasından dekanca, yüksekokullarda yüksekokul müdürünün önerisi üzerine dekanca ya da yüksekokul müdürünün önerisi üzerine rektörce atanır. Bölüm başkanı, bölümde her türlü görevin düzenli ve verimli olarak yürütülmesini sağlar.

Yükseköğretim kurumlarının üç organı, yönetim kademesi bulunmaktadır. Her organın görevi mevzuatta sayılmaktadır. Yapılan görevin niteliğine göre sorumluluklar belirlenir. Üniversite ya da yüksek teknoloji, fakülte, enstitü, yüksekokul organları, bölüm başkanı görevleri nedeniyle ve görev sırasında işledikleri suçlar 2547 sayılı kanunun 53/c maddesi kapsamındadır (Pinar ve Çalışkan, 2020:451-456).

2547 sayılı Kanun'un 53/c-2 maddesindeki "*üniversite*" deyimini, 6764 sayılı Kanun ile "*Devlet ve vakıf yükseköğretim*" olarak değiştirilmiştir. Bu şekilde vakıf yükseköğretim kurumlarının rektörleri, rektör yardımcıları ile üst kuruluş genel sekreterleri bu madde kapsamına alınmasına rağmen akademik ve idari personel dâhil edilmemiştir.

Kamu tüzel kişisi, kamu hukukuna tabi tüzel kişidir. Kamu tüzel kişisi anayasa, kanun ya da Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle kurulmuş olmalı, kamu gücü ayrıcalık ve yükümlülükleriyle donatılmalıdır (Gözler, 2021:47). Vakıf yükseköğretim kurumları, 2547 sayılı Kanun'un hükümlerine tabi, kamu tüzel kişiliğine sahiptir. Vakıf yükseköğretim kurumlarında akademik ve idari personelin kamu görevlisi sayılıp sayılmayacağına dair vakıf yükseköğretim kurumunda görev yapan çalışanın işe iade ve tazminat istemine ilişkin görülen davada Uyuşmazlık Mahkemesi "*davalı üniversitenin, sürekli ve düzenli nitelikteki kamu hizmetinde çalıştırdığı davacının; statüsü, göreve alınması, hak ve yetkileri gözetildiğinde, İdare Hukuku kapsamında bir kamu personeli olduğu açıktır*" yönünde karar vererek vakıf yükseköğretim kurumlarında sürekli ve düzenli nitelikte

çalışan personelin kamu görevlisi olduğuna açıklık getirmiştir. (Uyuşmazlık M. 23.12.2019, E:2019/603, K:2019/818).

Danıştay Birinci Dairenin “*vakıf yükseköğretim kurumlarının tüzel kişiliğini temsil eden mütevelli heyetinin; yönetici, öğretim elemanı ve diğer personelin sözleşmesini yapacağı, atamalarını, görevden alınmalarını ve yükseköğretim kurumunun bütçesini onaylayacağı, akademik organların düzenlenmesinde, görevlerini yerine getirmesinde, ... akademik ve idari personelin sözleşmeli olarak istihdamı nedeniyle tabi oldukları hukuki rejim göz önünde bulundurulurken vakıf yükseköğretim kurumlarındaki rektörler, rektör yardımcıları ve üst kuruluş genel sekreterleri hariç tutularak diğer personelin görevleri dolayısıyla ya da görevlerini yaptıkları sırada işledikleri ileri sürülen suçlar hakkında 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 53 üncü maddesinde öngörülen soruşturma usulüne tabi olacaklarına ilişkin bir hükme yer verilmediği*” kararında vakıf üniversitelerinde rektör ve rektör yardımcıları haricinde vakıf yükseköğretim kurumları çalışan görevlilerin ceza soruşturmasında genel hükümlere tabi oldukları görülmektedir (Danıştay 1. D. 01.07.2020, E:2020/825, K:2020/804). Vakıf yükseköğretim kurumları personelinin asli ve sürekli kamu hizmeti yapması nedeniyle 2547 sayılı Kanunun 53/c maddesi kapsamında ceza soruşturmasına dâhil edilmeleri yönünde düzenlemeye ihtiyaç vardır.

3.1. 2547 Sayılı Kanun Kapsamında Yer Alan Personel

2547 sayılı Kanun kapsamında Yükseköğretim Kurulu ve Üniversitelerarası Kurul başkan ve üyeleri, öğretim elemanları ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’na tabi memurlar yer alır. Yükseköğretim Kurulu Başkanı, kurul üyeleri arasında Cumhurbaşkanı tarafından dört yıllık süre için atanır. Kurul üyeleri, rektörlük ve öğretim üyeliğinde başarılı hizmeti bulunan profesörlere öncelik verilmek suretiyle yedi, üst düzey Devlet görevlileri veya emeklilerden yedi, Üniversitelerarası Kurul tarafından profesör öğretim üyelerinden seçilip Cumhurbaşkanı tarafından atanan yedi olmak üzere yirmi bir kişiden meydana gelir. Rektörler, üniversitelerin Cumhuriyet döneminde kuruluş yıllarına göre bir yıl süre ile Üniversitelerarası Kurul’a başkanlık edeceği yer almaktadır. Kurul üyeleri, rektörler ile üniversite senatosunca her üniversitenin senatosunun seçeceği birer profesörden oluşur.

Yükseköğretim kurumlarındaki doktor öğretim üyesi, doçent ve profesörler öğretim üyelerini oluşturmaktadır. Öğretim üyeleri, öğretim görevlileri ve araştırma görevlileri öğretim elemanı olarak tanımlanır. Doktor öğretim üyesi, doktora çalışmalarını başarılı olarak tamamlamış; tıpta, diş hekimliğinde, eczacılıkta ve veteriner hekimlikte uzmanlık ünvanını almış ya da belirli sanat dallarının birinde yeterlik kazanmış kişidir. Doçent, Üniversitelerarası Kurul tarafından doçent ünvanına sahip kişidir. Profesör ise en yüksek düzeyde olan akademik ünvana sahip kişidir. Öğretim görevlisi, yükseköğretim kurumlarında ders vermek, uygulama yapmakla görevlidir. Araştırma görevlisi yükseköğretim kurumlarında belirli sürelerde görevlendirilen öğretim elemanıdır. Profesörler, doçentler ve doktor öğretim üyeleri, öğretim görevlileri, araştırma görevlilerinin tamamı akademik personel olarak adlandırılmaktadır (İstanbul, 2009:8).

Yükseköğretim kurum ve kuruluşlarında genel sekreter, daire başkanları, müdürler, hukuk müşavirleri, uzmanlar, büro ve iç hizmet görevlerini yapmak üzere 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’na tabi memurlar ve diğer görevliler yer alır. Devlet ya da kamu tüzel kişilerinde asli ve sürekli kamu hizmetini genel idare esaslarına göre 657 sayılı Kanunun 4/A maddesine tabi görev yapanlar memur olarak kabul edildiğinden 2547 sayılı Kanunun 53/c maddesi kapsamındadır (Şahin, 2018:35).

657 sayılı Kanun’un 4/B maddesine göre istihdam edilen sözleşmeli personel, işçi olmayan kamu hizmeti görevlileridir. Sözleşmeli personelin kamu görevlisi olması nedeniyle 2547 sayılı Kanuna tabi ceza soruşturması kapsamındadır (Mesci, 2011:138). Yargı kararına göre 657 sayılı Kanun’un 4/B maddesi uyarınca görev yapan sözleşmeli personelin kamu görevlisi olması nedeniyle 4483 sayılı Kanun gereği ön inceleme yapılmaktadır. Yükseköğretim kurum ve kuruluşlarında görev yapan sözleşmeli personele 2547 sayılı Kanun’a göre ceza soruşturması yapılmaktadır (Danıştay 1. D. 25.09.2018, E:2018/1440, K:2018/1476).

Danıştay Birinci Daire kararlarına göre yükseköğretim personeli, suç işlediği tarihte yükseköğretim kuruluş ya da kurumunda görevli ise ceza soruşturması buna göre yapılmalıdır. “... atılı suçun da bu kişilerin görevde oldukları tarihte ve görevleri sırasında işlendiği, atılı suçun işlendiği tarihte üniversite personeli olan adı geçenler hakkında atılı suç nedeniyle 2547 sayılı Kanunun 53 üncü maddesi kapsamında ceza soruşturması yapılması gerektiği ...” (Danıştay 1. D. 24.06.2020, E:2020/423, K:2020/730). “..., isnat edilen suçun işlendiği tarih itibarıyla ... Üniversitesi ... ve ... Meslek Yüksekokulu Müdürü olarak görev yapan ... hakkında Yüksekokuldaki görevinden kaynaklanan atılı suçla/suçlarla ilgili olarak 2547 sayılı Kanun uyarınca ...

Üniversitesi Rektörlüğünce ceza soruşturması yaptırılması,” (Danıştay 1. D. 04.07.2023, E:2020/690, K:2020/582). Soruşturmanın tamamlanarak yetkili kurulun karar alması sağlanmalıdır.

3.2. 2547 Sayılı Kanun Kapsamında Yer Almayan Personel

Vakıf yükseköğretim kurumlarında rektör ve rektör yardımcısı haricinde mütevellî heyeti, sözleşmeli öğretim elemanları ve idari personel 2547 sayılı Kanun’un 53/c maddesi kapsamında sayılmamaktadır. Yükseköğretim kurumları öğrencileri, kadrolu ya da geçici işçiler, kadrosu yükseköğretim kurumlarında olmayıp uzmanlık eğitimi alan araştırma görevlileri 2547 sayılı Kanunun 53/c maddesi kapsamında değildir.

Akademik ve idari personel, yükseköğretim kurumları dışında görevli iken görevi ile ilgili suçlar nedeniyle ilgili kurumun soruşturma usulüne tabidir. 4483 sayılı Kanunun 3’üncü maddesi uyarınca soruşturma açmaya yetkili mercinin belirlenmesinde kamu görevlisinin suç tarihindeki görevi esastır. Uzmanlık eğitimi almak için üniversitede görevlendirilen uzmanlık eğitimi öğrencisi hakkında Danıştay Birinci Dairenin, “*şüpheli ...’ın Sağlık Bakanlığı Bingöl Devlet Hastanesi kadrosunda olduğu, 663 sayılı Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 56’ncı maddesi uyarınca Adyaman Üniversitesi Tıp Fakültesinde uzmanlık eğitimi süresince görevlendirildiği anlaşılmıştır.*

Şüpheli ... hakkında hazırlanan fezlekeye dayalı olarak ... Üniversitesi Rektörlüğünce oluşturulan Kurulun 09.09.2014 tarih ve 2014/8 sayılı kararıyla adı geçen men-i muhakemesine karar verildiği görülmekteyse de; Sağlık Bakanlığı kadrosunda 657 sayılı Kanun’a tabi olarak görev yapan adı geçen hakkında 2547 sayılı Kanun uyarınca ceza soruşturması yapılmasına olanak bulunmadığı açıktır.” kararında, kadrosu yükseköğretim kurumlarında olmayıp, görev yapanların 2547 sayılı Kanunun 53/c’ye tabi olmadığı görülmektedir (Danıştay 1. D. 26.12.2014, E:2014/1686, K:2014/2008).

Kadrosu yükseköğretim üst kuruluşlar ve kurumlarında olup başka bir kamu kurumunda geçici görev yapan kişilerin görev yaptıkları kurumda işledikleri öne sürülen suçlar nedeniyle kadrosunun olduğu yer tarafından ceza soruşturması yapılmamaktadır. Bununla ilgili olarak da yetkili yargı merci tarafından çeşitli kararlar verilmiştir. “*... isnat olunan suçun işlendiği 2011 yılı Eylül ayı itibarıyla Sağlık Bakanlığına bağlı ... Eğitim ve Araştırma Hastanesinde Başhekim ve Başhekim Yardımcısı olarak görev yapan adı geçenler hakkında söz konusu Hastanedeki görevleri nedeniyle ve bu görevlerinden kaynaklanan suçlarla ilgili olarak 2547 sayılı Yasa uyarınca ceza soruşturması yapılmasına, ... olanak bulunmadığı açıktır”,* öğretim üyelerinin üniversite dışındaki görevleri ile ilgili olarak 2547 sayılı Kanun kapsamında soruşturma yapılamayacağı “*söz konusu kazı heyetlerinin başkanı olarak 2863 sayılı Kanunun 35 inci maddesi uyarınca Kültür ve Turizm Bakanlığınca görevlendirilmiş iseler, şüphelilere isnat edilen ve kazı başkanlığı görevlerinden kaynaklanan eylemlerin, şüphelilerin Üniversitedeki öğretim üyeliği görevlerinden kaynaklanmaması, Üniversitedeki görevleri dolayısıyla ya da görevlerini yaptıkları sırada işlenmemesi nedenleriyle 2547 sayılı Kanunun 53 üncü maddesine göre soruşturulamayacağı, şüpheliler hakkında ceza soruşturması yapılamayacağı ve Rektörlükçe oluşturulan Kurul tarafından lüzum-u muhakemeleri ya da men-i muhakemeleri yolunda bir karar alınmayacağı açıktır”* yönünde karar bulunmaktadır (Danıştay 1. D. 24.05.2012, E:2012/510, K:2012/894).

3.3. Soruşturma Açılmasını Gerektiren Haller

Yükseköğretim üst kuruluşları ve kurumlarında öğretim elemanı ya da idari personel hakkında suç iddiasına ilişkin bilgi ve belgeler çeşitli yollar ile öğrenilmektedir. İhbar, şikâyet, inceleme sonucu ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarının bildirimde bulunmasıyla öğrenilir (Şahin, 2017:344). Cumhuriyet Başsavcılığına tevdi edilen ihbar ve şikâyetler 2547 sayılı Kanuna göre görevsizlik kararı ile takdir ve ifası yapılmak üzere ilgili yükseköğretim üst kuruluşları ve kurumlarına gönderilir.

Şikâyet, isnat edilen fiil nedeniyle zarar gören ya da mağdur olan kişiler tarafından yapılır. İhbar ise doğrudan zarar görmeyen kişiler tarafından suç işlediği öne sürülen şahıslara karşı yapılır. İhbar ve şikâyetin, sözlü olması halinde bu durum tutanakla tespit edilir. 2547 sayılı Kanuna eklenen 6764 sayılı Kanunun 26’ncı maddesiyle “*...yetkili makamlarca inceleme başlatılabilir, inceleme sonucunda soruşturma açılmasına karar verilmesi ya da doğrudan soruşturma başlatılması hâlinde ...”* ibaresi ile inceleme sonucu suç iddiası hakkında soruşturma başlatılır. Bu durum ihbar ve şikâyet sonrasında inceleme neticesinde soruşturma açılmasını gereken bir düzenlemedir. İnceleme sonucu soruşturma açılıp açılmayacağına karar verilir. Suç isnadına karşı doğrudan soruşturma açmak yerine kanuna eklenen bu düzenleme ile inceleme başlatılarak inceleme sonucu soruşturma açılıp açılmayacağı getirilmiştir. Ancak inceleme sonucu yapılacak işlem konusunda belirsizlik bulunmaktadır.

İnceleme sonucunda, soruşturma açılmamasına karar verilmesi durumunda işlemin iptali için yargıya başvurulmalıdır.

Yükseköğretim personeline yapılan ihbar ve şikâyeti işleme koymama/soruşturma açmamaya yönelik kararlar Danıştay Birinci Daire tarafından men-i muhakeme olarak kabul edilmemesi nedeniyle 2547 sayılı Kanun kapsamında özel soruşturma usulü olmadığından dosya incelenmeksizin reddedilmektedir. Bu kapsamdaki kararlar idari işlem olarak kabul edildiğinden idare mahkemeleri iptal davasına konu olmaktadır. Ancak bu kararların Danıştay Birinci Daire tarafından incelenerek yapılması, özel soruşturma usul ve esaslarına uygun olacağından kanunda düzenlemeye gidilmelidir (Ayturan, 2018:463).

Danıştay'ın "...uzun yıllardır uygulamada görülen, fakat yasal dayanağı olmayan ceza soruşturması açılmaması kararlarına yasal dayanak getirilmiştir. Ancak bu düzenlemenin devamında söz konusu kararlara karşı izlenecek yolla ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Maddenin devamında yetkili makamlar tarafından ceza soruşturması açılmasına karar verilmesi halinde uygulanacak hükümler korunmuş, ceza soruşturması açılmaması kararlarına karşı şikâyetçinin başvurulabileceği herhangi bir itiraz yolu öngörülmemiştir. Dolayısıyla söz konusu düzenleme, ceza soruşturması açılmaması kararlarının yasal dayanağını oluşturmakla sınırlı kalmış, bu kararların idari işlem olduğu yolundaki geçmişte oluşan içtihat birliğini ortadan kaldıracak yasal bir düzenleme getirmemiştir" kararı yasal düzenlemeye işaret etmektedir. (Danıştay 1. D. 04.03.2020, E:2020/339 K:2020/324).

İhbar ve şikâyetin işleme alınması belli şartlara bağlıdır. 2547 sayılı Kanunun 53/c-8 maddesi ve 4483 sayılı Kanunun 4'üncü maddesinin 3 ve 4'üncü bentlerinde yer alan "*Bu Kanuna göre memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında yapılacak ihbar ve şikâyetlerin soyut ve genel nitelikte olmaması, ihbar veya şikâyetlerde kişi veya olay belirtilmesi, iddiaların ciddi bulgu ve belgelere dayanması, ihbar veya şikâyet dilekçesinde dilekçe sahibinin doğru ad, soyad ve imzası ile iş veya ikametgâh adresinin bulunması zorunludur. Üçüncü fıkradaki şartları taşımayan ihbar ve şikâyetler Cumhuriyet başsavcuları ve izin vermeye yetkili merciler tarafından işleme konulmaz ve durum, ihbar veya şikâyette bulunana bildirilir...*" hükmüne göre işlem yapılır.

3.3.1. Suçun Görev Dolayısıyla İşlenmesi

2547 sayılı Kanuna tabi yönetici ve personel görevlerini güvence ilkesi doğrultusunda yürütür (Yılmaz, 2013:106). 657 sayılı Kanun'a tabi memurlar, 2547 sayılı Kanun kapsamında yer aldığından 4483 sayılı Kanuna göre işlem yapılmayacaktır. Görev dolayısıyla işlenen suçların neler olduğu belirlenmemiştir. Öğreti, uygulamalar ve Danıştay kararları belirleyicidir.

4483 sayılı Kanun'a göre ön inceleme, memurlar ve diğer kamu görevlilerinin görevleri nedeniyle işledikleri suçları kapsamaktadır. 2547 sayılı Kanunda görev dolayısı ve görev nedeniyle işlenen suç deyimi yer almaktadır. Görev dolayısı ve görev nedeniyle işlenen suçlardan görev esnasında işlenen suçlar anlaşılmaktadır (Ayturan, 2018:439-440). Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin görevlerini yaparken baskı ve tehdide maruz kalmadan, kamu hizmetinde sürekliliğin sağlanması, aksamalara, eksikliklere mahal vermeden kamu otoritesinin zedelenmemesi için özel ceza soruşturması usulü getirilmiştir (İzmir, 2019:117).

3.3.2. Suçun Görev Sırasında İşlenmesi

Görev sırası, personelin görevini yaptığı yer anlamına gelmektedir. Görev sırasında işlenen suçlar nedeniyle özel soruşturma usulü 2547 sayılı Kanun kapsamında yer almaktadır. Görev sırasında işlenen suçlar 4483 sayılı Kanun kapsamına alınmamıştır. Bunun sebebi görevin ifası sırasında işlenen ve görev ile ilgili olmayan adli suçların özel soruşturma yöntemine tabi tutulmasının haklı ve kabul edilebilir gerekçenin bulunmamasına dayanmaktadır (Pınar ve Çalışkan, 2020:467). 2547 sayılı Kanun kapsamında görev sırasında, kişisel nedenle suç işlenmesi durumunda 2547 sayılı Kanunun 53'üncü maddesine göre ceza soruşturması yapılmamaktadır. (Şahin, 2017:359).

Geçici görevle başka bir kurumda görevli olan personele görevli olduğu kurumdaki hükümler uygulanmaktadır. "*Yetkili mercilerin saptanmasında, memur veya kamu görevlisinin suç tarihindeki görevinin esas alınacağına vurgu yaparak, geçici görevle başka bir kurumda görev yapan kamu personelinin görevli olduğu kurumdaki fiili nedeniyle ön inceleme yapmaya geçici görevli olduğu kurumun idari merciinin yetkili olduğu*" hükmedilmiştir (Danıştay 1. D. 22.04.2021, E:2021/673, K:2021/621).

Görev sırasında ya da görevi dolayısıyla meydana gelmeyen suçun soruşturması, 2547 sayılı Kanun kapsamında sayılmamaktadır. Konuya benzer Danıştay Birinci Daire kararında "... şikâyetçinin kardeşinin, şüphelinin özel muayenehanesine başvurduğu, bu aşamadaki tetkiklerinin özel muayenehanede ve özel bir görüntüleme merkezinde yapıldığı, daha sonra ... Üniversitesi Acil Polikliniğinde ve aynı hastanenin değişik birimlerinde yapılan tetkik ve tedavisinde şüphelinin herhangi bir katılımının olmadığı anlaşılmıştır. Bu durumda hastanın tetkik ve tedavisinde gerekli özeni göstermeyerek ölümüne neden olma şeklinde şüpheliye isnat edilen eylemin, ... Üniversitesindeki görevi sırasında ya da görevi dolayısıyla meydana gelmediği, özel muayenehanesindeki mesleki faaliyetiyle ilgili bulunduğu anlaşıldığından, 2547 sayılı Kanun kapsamında ceza kovuşturmasına konu edilmesine olanak bulunmamaktadır" yer almaktadır. Görevin yapıldığı yerde meydana gelmeyen olayda soruşturma 2547 sayılı Kanun kapsamında değildir (Danıştay 1. D. 24.01.2006, E:2005/1255, K:2006/95).

4. İLK SORUŞTURMA SÜRECİ

İlk soruşturma Cumhuriyet Başsavcılığının hazırlık soruşturmasında uyguladığı usul ve esaslara göre yapılmaktadır. İlk soruşturmacı, Cumhuriyet Savcısının yetkilerini kullanarak işlem yapar. İlk soruşturmayı yapan yetkilinin yapacağı işlemlerin, sahip olduğu yetkilerin neler olduğuna dair bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu durumda 4483 sayılı Kanun hükümlerine, kanunda bulunmayan durumlarda Ceza Muhakemesi Kanunu'na atıf yapılmıştır.

Ceza soruşturmasında savcılık görevsizlik kararı vererek yetkisizlik nedeniyle müdahalede bulunmadığından, ilk soruşturmacının yetki ve görevlerini bilerek bunları kullanması önemlidir. Soruşturmacının görev ve yetkilerinin 2547 sayılı Kanunda açıkça düzenlenmesi soruşturmayı yapanların temel hak ve hürriyetlerin korunması açısından önemlidir (Ayturan, 2018:463).

4.1. İlk Soruşturmaya Yetkili Makamlar

İlk soruşturmaya yetkili makamlar, 2547 sayılı Kanun'un 53'üncü maddesinin (c) bendinde sayılmıştır. Disiplin amirleri ilk soruşturma açmaya yetkilidir. Vakıf üniversiteleri rektör yardımcıları ve genel sekreter için rektör soruşturma izni vermeye yetkilidir. İlk soruşturmaya yetkili makamın bulunmaması halinde nasıl bir yol izleneceği 2547 sayılı Kanunda düzenlenmediğinden 4483 sayılı Kanuna göre soruşturma yapılmaktadır. İlk soruşturmaya yetkili makamların vekâleten görevlendirilmiş olması durumunda bu yetki vekillerce devredilmeden bizzat kullanılır (Pınar ve Çalışkan, 2020:475).

İlk soruşturma, uzmanlık gerektiren ve konusuna hâkim personelin yapması gereken bir görevdir. Soruşturmanın konusu olan alanda deneyimli ve eğitim almış kişilerin görevlendirilmesi soruşturmaların eksiksiz ve hatasız yürütülmesi için gereklidir. Soruşturmanın uzmanlık gerektirdiği düşünüldüğünde bunun için eğitime ağırlık verilerek yetişmiş tecrübeli personel ile ihtiyaç giderilebilir. Bu bağlamda Yükseköğretim Kurulu Yükseköğretim Denetleme Kurulu, ceza soruşturması eğitimi vererek soruşturmanın sağlıklı şekilde yürütülmesi sürecine büyük katkı sağlayabilir.

4.2. İlk Soruşturmanın Yapılması

İlk soruşturma, yetkili makamın görevlendirmesi ile başlar, gerekli ifadelerin alınmasından sonra fezleke düzenlenerek sona erer. İlk soruşturmada, hakkında soruşturma yapılanların suç işleyip işlemedikleri saptanır (Ayturan, 2018:452). Fezlekedeki şüpheli ya da şüpheliler hakkında "*men-i muhakeme*" ya da "*lüzum-u muhakeme*" kararı verilir.

Yetkili makamın ilk soruşturma yapma yetkisi bulunmaktadır. Gerekli gördüğünde ilk soruşturma yapmak üzere birden fazla soruşturmacı görevlendirilir. Hakkında soruşturma açılacak öğretim elemanının akademik ünvanı soruşturmacı ile aynı ya da soruşturmacının akademik ünvanının daha üst olması gerekir. Aynı durum 657 sayılı Kanuna tabi olanlar için de geçerlidir (Uz, 2014:82).

2547 sayılı Kanun'da ilk soruşturma açmaya yetkili makamın ya da ilk soruşturmacının yetkilerinin neler olduğuna ve bunları nasıl kullanacağına yönelik bir hüküm bulunmamaktadır. 4483 sayılı Kanun ya da 5271 sayılı Kanun uygulanarak, hakkında soruşturma yürütülen şüpheli lehinde ve aleyhinde tüm deliller toplanır (Pınar ve Çalışkan, 2020:489). Bu nedenle muhbir ve/veya şikâyetçi ile tanıkların ve şüphelinin ifadelerini alır, gerektiğinde şüpheliyi kolluk kuvvetiyle getirebilir, bilirkişi görevlendirme isteyebilir, keşif yapabilir, el koyma

ve arama yollarına başvurabilir, şüphelinin tutuklanmasını, görevden uzaklaştırılmasını isteyebilir, istinabe usulünden yararlanabilir, soruşturmanın mahiyetine göre muayene ve otopsi yaptırabilir. İlk soruşturmacı, soruşturma kapsamında her türlü araştırmayı yapma ve bütün kamu görevlilerinden her türlü bilgiyi isteme hakkına sahiptir. Bu yetki, kanun ile verilmiştir (Duman, 2016:102).

Danıştay Birinci Daire'nin "görevlendirilen soruşturmacının öncelikle suç konusu eylemleri belirlemesi, bu bağlamda şikayetçilerin ifadelerine başvurması, suç konusu eylemleri belirledikten sonra şüphelilerin yazılı olarak savunmalarını, suç konusu eylemlerde tanıklığı bulunan kişilerin de tanık olarak ifadelerini alması, şikayet dilekçelerinden başlayarak yaptığı soruşturmada elde ettiği tüm bilgi ve belgeleri değerlendirerek hazırlayacağı fezleke ile gerekçesini belirtmek suretiyle ulaştığı kanaate göre şüphelilerin men-i muhakemeleri veya lüzum-u muhakemeleri şeklinde öneri getirmesi, tüm bilgi ve belgelerin yazılı olarak bulunduğu soruşturma dosyasını fezleke ile birlikte soruşturma emri veren makama teslim etmesi, yetkili kurulun da iddia konusu suçların şüphelilerle illiyet bağıını irdelenmek suretiyle bir karar vermesi gerekmektedir" kararı, soruşturmanın nasıl yapılması gerektiğine yöneliktir (Danıştay 1. D. 23.12.2015, E:2015/2041, K:2015/1851).

İlk soruşturmada ve devamında suç isnadı olan yükseköğretim personeli, şüpheli olarak ifade edilir. Hakkında soruşturma yürütülen kamu görevlisine sanık denilmez (Duman, 2016:103). Muhbir, şikâyetçi ya da mağdurun beyan ettiği iletişim bilgilerinden sözlü ya da yazılı çağrı ile ihbar ve şikâyetin ayrıntıları, konuya ilişkin bilgi, belgenin olup olmadığı, eklenecek başka bir hususun bulunup bulunmadığı ve gerek görülen diğer sorulara verilen cevaplar tutanak ile kayda geçilir (Pınar ve Çalışkan, 2020:491). Konuya ilişkin yetkili yargı mercinin Danıştay kararında "Gerek Başsavcılık tarafından gerekse Rektörlükçe başlatılan soruşturmayı yürüten soruşturmacı tarafından şikayetçilerin ifadelerinin alınmadığı, oysa yukarıda belirtilen düzenlemeler karşısında, soruşturmada şikayetçilere ve vekiline çağrı kağıdı çıkarılarak bu kişilerin davet edilmeleri ve dinlenmeleri, gelmedikleri takdirde de sonraki usuli işlemlerin yapılması" şikâyetçinin ifadesinin alınması vurgulanmıştır (Danıştay 1. D. 30.12.2015, E:2015/2034, K:2015/2013).

Soruşturmanın seyri açısından delillerin toplanması açısından tanık ifadeleri önemlidir. Tanık ifadeleri ve sunulan deliller dosyada yerini alır. Usulüne uygun olarak çağrılan tanık, mazeret belirtmeksizin ifade vermeye gelmez ise kolluk kuvvetleriyle zorla getirtilir (Şahin, 2017:407). Tanığın ifadesinde neler olması gerektiği Danıştay kararında anlaşılmaktadır. "5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun "İfade veya sorgu için çağrı" başlıklı 145'inci maddesinde ifadesi alınacak veya sorgusu yapılacak kişinin davetiye ile çağrılacağı, çağrılma nedeninin açıkça belirtileceği ve gelmezse zorla getirileceğinin yazılacağı; Kanunun "İfade ve sorgunun tarzı" başlıklı 147'nci maddesinde, şüphelinin veya sanığın ifadesinin alınmasında veya sorguya çekilmesinde hangi hususlara uyulacağı düzenlendiği, buna göre, şüpheli veya sanığın kimliğinin saptanacağı, kendisine yüklenen suçun anlatılacağı, müdafii seçme hakkının bulunduğu ve onun hukukî yardımından yararlanabileceğinin, müdafii ifade veya sorgusunda hazır bulunabileceğinin, müdafii seçecek durumda olmadığı ve bir müdafii yardımından faydalanmak istediği takdirde, kendisine baro tarafından bir müdafii görevlendirileceğinin hatırlatılacağı, ayrıca ifade ve sorgu işlemlerinin kaydında, teknik imkânlardan yararlanılacağı, ifade veya sorgunun bir tutanağa bağlanacağı hükümleri yer almıştır" kararı ifadenin nasıl alınacağına yöneliktir (Danıştay 1. D. 10.12.2009, E:2009/1503, K:2009/1722).

Bilirkişi incelemesi 5271 sayılı Kanunun 62'nci ila 73'üncü maddeleri arasında, keşif ise 74'üncü ila 89'uncü maddeleri arasında düzenlenmiştir. Hasta şikâyetlerinde tedaviye katılan tüm sağlık personelinin şüpheliler arasında gösterilerek ifadelerinin alınması, şikâyet konusu tetkik ve tedavi süreçleri konusunda bilirkişiye başvurulması ve iştirak halinde suçla illiyet bağı bulunan tüm şüphelilerin ifadesinin alınması, soruşturmanın tamamlanabilmesine yönelik işlemler arasındadır. Bilirkişi raporunun aydınlatıcı olması, soruşturmaya konu olayda suçun bulunup bulunmadığının ortaya çıkması, şüphelinin tam ve doğru olarak tespit edilmesi gerekir. Bununla ilgili olarak Danıştay Birinci Daire kararında "şikâyetçi muayenesi, tetkikleri yapılmak suretiyle hasta için multinodüler guatr tanısıyla ameliyat kararı alınmasının tıbbi kurallara uygun olup olmadığı, hasta için ameliyat dışında tedavi seçeneği bulunup bulunmadığı, ameliyat tarihi itibarıyla tetkik ve muayene sonuçlarının ameliyat kararı verilmesini gerektirip gerektirmediği, hasta için başka tedavi seçenekleri olup olmadığı, bu ameliyatta ses tellerine zarar verilip verilmediği, ameliyattan sonra hastanın çektiği nefes darlığı ameliyat sonrası geçen zaman da dikkate alınarak kalıcı olup olmadığı, söz konusu ameliyatta hekim veya uygulama hatası, kusuru, ihmali, dikkatsizlik veya acemilik gösterilip gösterilmediği, erken dönemde teşhis edilseydi bu durumun tedavisinin mümkün bulunup bulunmadığı hususlarını açıklayan ve aydınlatan bilirkişi raporu alınarak yeniden soruşturma yapılması gerektiği anlaşılmıştır" yönünde bilirkişi raporunda olması gereken hususlara yer verilmiştir (Danıştay 1. D. 28.01.2020, E:2020/114, K:2020/60).

Bilirkişi raporunun gerçeğe aykırı düzenlenmesi suçu nedeniyle yürütülen ceza soruşturmasında verilen men-i muhakeme kararının Danıştay Birinci Dairece incelemesi sonucunda “...Şüphelilere isnat edilen suçun Kanun dairesinde kendilerinden istenen adliye ile ilgili bir işe, dolayısıyla adli bir görevin ifasına ilişkin olması nedeniyle 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 161 inci maddesinin 5 inci fıkrası uyarınca bu suçla ilgili olarak Cumhuriyet Başsavcılığınca doğrudan soruşturma yapılması gerektiği...” suç unsurunun bulunduğu karar verilmiştir (Danıştay 1. D. 29.05.2014, E:2014/821, K:2014/809).

Suçun delillerinin ortadan kaldırılmasını, yok edilmesini, değiştirilmesini engellemek ve olayın nasıl meydana geldiğini saptamak amacıyla keşif yapılabilir. Keşif sonucu tespit edilen hal ve duruma, olayın özelliğine göre bulunması lazım iken bulunmayan hususlara yer verilir.

İlk soruşturmacı, soruşturmaya konu olan olayı aydınlatacak tüm bilgi ve belgeyi, eşyayı muhafaza altına alır. Hakkında soruşturma yapılan kişinin özel eşyasında, konutunda, benzer diğer yerlerde ispat vasıtası, belge ve eşya kuvvetli olasılık bulunuyorsa Cumhuriyet Başsavcılığı kanalıyla yetkili mahkemeden alınan kararla arama ile bunlara el konulabilir (Pınar ve Çalışkan, 2020:499). İlk soruşturmacı olarak görevlendirilenler, soruşturmaya konu olayı usulüne uygun şekilde tamamlamak amacıyla her türlü bilgi ve belgeyi isteyebilir. İlgili kamu görevlileri, istenilen bilgi ve belgeleri zaman kaybına yol açmayacak şekilde temin etmekle sorumludur. İlk soruşturmacının görev mahalli dışında başka bir şehirde işlem yapılması gerektiğinde 5271 sayılı Kanunun 161’inci maddesi hükümleri doğrultusunda o yerdeki Cumhuriyet savcısından veya üniversite rektörlüğünden istinabe yoluyla işlem yapılabilir. Burada önemli bir hususu belirtmekte fayda vardır. Anayasa ve Ceza Muhakemesi Kanununda soruşturma işlemlerinden yetki kullanımı sadece Cumhuriyet savcısı ve hâkim tarafından yapılacağı belirtilmiştir. 2547 sayılı Kanunun 53’üncü maddesinde açıkça soruşturma usulünün yer olmayışı, kanunlara atıf yapılması belirsizliğe yol açarak farklı yorumların yapılmasına neden olmaktadır (Duman, 2016:109).

Fezleke, ilk soruşturmacının hazırladığı rapor için kullanılmaktadır. Bu raporda soruşturmanın özüne ve görüşlere yer verilir. Danıştay Birinci Daire “...görevlendirilen soruşturmacının öncelikle suç konusu eylemleri belirlemesi, bu bağlamda şikâyetçinin, şüphelilerin ve varsa suç konusu eylemlerde tanıklığı bulunan kişilerin ifadelerine başvurması, gerektiğinde bilirkişi incelemesi yaptırması, şikâyet dilekçesinden başlayarak yaptığı soruşturmada elde edilen tüm bilgi ve belgeleri değerlendirerek hazırlayacağı fezlekede gerekçesini belirtmek suretiyle ulaştığı kanaate göre, suçlarla illiyet bağı tespit edilemeyen veya eylemi suç oluşturmeyen şüpheliler hakkında karar verilmesine yer olmadığına, suçlarla illiyet bağı olmayan, sonradan illiyet bağı kesilen veya soruşturma şartı bulunmayan şüpheliler hakkında kovuşturmaya yer olmadığına, atılı suçları işledikleri şüphesi bulunanlar hakkında lüzum-u muhakemelerine, atılı suçları işlemedikleri kanaatine varılanlar hakkında ise men-i muhakemelerine karar verilmesi gerektiği yolunda öneri getirmesi, tüm bilgi ve belgelerin bulunduğu soruşturma dosyasını fezleke ile birlikte soruşturma emri veren makama teslim etmesi, 2547 sayılı kanunun 53’üncü maddesi gereğince oluşturulacak yetkili kurulun da, iddia konusu suçların şüphelilerle illiyet bağını irdelemek suretiyle gerekçeleriyle birlikte şüpheliler hakkında yukarıda belirtilen türlerde kararlar vermesi gerekmektedir” kararında görüldüğü üzere ilk soruşturmacının bilgi ve belgeleri toplayıp hazırladığı raporu fezleke olarak tanımlar (Danıştay 1. D. 17.10.2017, E:2017/1447, K:2017/1771).

İlk soruşturmacı, fezlekede soruşturmaya konu olan olay ile ilgili işlemleri tamamladıktan sonra mevcut delillere göre şüpheli hakkında görüş ve kanaatini açıklar. Fezlekede suçun oluşup oluşmadığına, suç oluşmamış ise şüphelinin men-i muhakemesine, suç oluşmuş ise ne şekilde işlendiğine ve şüphelinin lüzum-u muhakemesine, suçla şüpheli arasında illiyet bağının olmadığı durumlarda şüpheli hakkında kovuşturmaya yer olmadığına yer verir. Böylece ilk soruşturma tamamlanarak, soruşturma dosyası ekiyle beraber ilk soruşturmaya yetkili makama teslim edilir (Duman, 2016:110-111).

5. YETKİLİ KURUL KARARI VE İTİRAZ SÜREÇLERİ

Soruşturmaya yetkili makam, fezleke ve eklerini içeren dosyayı karar vermek için yetkili kurula tevdi eder. Bundan sonra şüphelinin yargılanma sürecinin başlayıp başlamayacağı yönünde karar verilir. Soruşturulanlar arasında birden fazla kadro, görev, ünvan ya da statü bulunduğu hiyerarşide en üsttekinin göre yetkili kurul belirlenir. Fezlekenin, yetkili kurula sevk edilmesi gerektiği yönünde Danıştay Birinci Dairenin “2547 sayılı Kanunun yukarıda anılan 53 üncü maddesi gereğince şüphelilerin ünvanları dikkate alınarak oluşturulacak yetkili kurul tarafından şüpheliler hakkında lüzum-u muhakeme veya men-i muhakeme kararı verilmesi, lüzum-u muhakeme kararına itiraz edilmesi halinde, men-i muhakeme kararının ise yasa gereği incelenmek üzere Dairemize gönderilmesi” kararı bulunmaktadır (Danıştay 1. D. 14.01.2009, E:2008/1231, K:2009/63).

Yükseköğretim kurumlarında görev yapan 657 sayılı Kanun'a tabi personel hakkında yürütülen soruşturmada ilk soruşturmacının hazırladığı fezleke, yetkili kurul olarak yer itibarıyla yetkili il idare kuruluna sevk edilir. "Yükseköğretim kurumlarında 657 sayılı Kanuna tabi olarak görev yapan memurlar hakkında, görevleri dolayısıyla ya da görevlerini yaptıkları sırada işledikleri ileri sürülen suçlardan dolayı 4483 sayılı Kanun ile 2547 sayılı Kanun hükümlerinden hangisine göre işlem yapılacağı konusunda düşünülen duraksamanın giderilmesine ilişkin Dairemizin 7.11.2002 günlü, E:2002/168, K:2002/178 sayılı kararında da bu husus açıkça belirtilmiş olup, esasen İstanbul İl İdare Kurulunca verilen pek çok karar yanında örnek olarak belirtilebilecek 26.1.2005 günlü, 2005/1 sayılı kararında da bu görüş doğrultusunda kararlar verildiği anlaşılmaktadır" (Danıştay 1. D. 06.07.2005, E:2005/507, K:2005/906).

Yetkili İl İdare Kurulu'nun şüpheli hakkında son soruşturma açılması kararı veya son soruşturma açılmaması yönünde karara itirazı Danıştay Birinci Daire inceler. Yetkili kurul kararı, 7201 sayılı Tebligat Kanunu'na göre şikâyetçiye, varsa vekile ve şüpheliye imzalı ve günlü bildirim alındıkları ile gönderilir. Nitekim yetkili kurul kararının şüpheliye ve şikâyetçiye tebliğine yönelik Danıştay Birinci Daire "2547 sayılı Kanununun 53/c maddesi hükmü gereğince soruşturma emri verilmesiyle başlayan ve hazırlanan soruşturma raporuna dayalı olarak yetkili kurul kararı ile tamamlanan ceza soruşturması sonunda verilen men-i muhakeme veya lüzum-u muhakeme kararlarının, haklarında karar verilenlere (şüphelilere) ve şikâyetçilerine tebliği zorunludur.

Dosyanın incelenmesinden, Üniversitesi Fakültesi Araştırma Görevlisi men-i muhakemesine ilişkin Üniversitesi Rektörlüğünce oluşturulan Kurulun 22.2.2016 tarihli kararının şikâyetçi tebliğ edildiğine dair tebliğ alındısının dosya içerisinde bulunmadığı anlaşılmıştır.

Buna göre, anılan Kurul kararının şikâyetçi tebliğ edilmişse tebliğ alındısının dosyaya eklenmesi, tebliğ edilmemişse bu Kurul kararının adı geçen şikâyetçiye tebliğ işlemlerinin usulüne uygun olarak tamamlanması, günlü ve imzalı yazılı bildirim alındısı ile şikâyetçinin itiraz etmesi halinde itiraz dilekçesinin eklenmesi, şikâyetçinin itiraz etmemesi durumunda da bu kararın Yasa gereği kendiliğinden incelenebilmesi için Dairemize gönderilmek üzere" şeklinde izah etmektedir (Danıştay 1. D. 21.04.2016, E:2016/775, K:2016/588). "Lüzum-u muhakeme" kararına şüphelinin, "men-i muhakeme" kararına şikâyetçinin itiraz hakkı bulunmaktadır. İtiraz süresi, 2547 sayılı Kanun'da yer almadığından, 4483 sayılı Kanun'a göre 10 gündür. Sağlık kurulu raporları itiraz süresini kesmemektedir (Mesci ve Aydın, 2017:74).

Tebligatlar, 7201 sayılı Tebligat Kanunu'na göre yapılır. Tebligatın nasıl yapılacağı "7201 sayılı Tebligat Kanununun "Bilinen adrese tebligat" başlıklı 10 uncu maddesinde, tebligatın, tebliğ yapılacak şahsın bilinen en son adresinde yapılacağı, bilinen en son adresin tebligata elverişli olmadığı anlaşılmaması veya tebligat yapılamaması halinde, muhatabın adres kayıt sisteminde bulunan yerleşim yeri adresinin, bilinen en son adresi olarak kabul edileceği ve tebligatın buraya yapılacağı, Kanununun 28 inci maddesinde, adresi meçhul olanlara tebligatın ilan edilmesinin yapılacağı, ... Tebligat Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmeliğin 48 inci maddesinde kendisine tebligat yapılamayan, tebliğ memuru tarafından adresi tespit edilemeyen, adres kayıt sisteminde de yerleşim yeri adresi bulunmayan kişinin adresinin tespiti için tebligatı çıkaran merci tarafından adres araştırması yapılacağı, tebligatı çıkaran merci, muhatabın adresini öncelikle resmî veya özel kurum ve dairelerden, bunlardan sonuç alınmadığı takdirde kolluk vasıtasıyla araştırabileceği, yapılan araştırmalara rağmen muhatabın adresinin tespit edilememesi halinde adresin meçhul sayılacağı, adresi meçhul olanlara tebligatın ilan edilmesinin yapılacağı hüküm altına alınmıştır" şeklinde izah edilmiştir (Danıştay 1. D. 23.01.2020, E:2020/16, K:2020/37).

Yargıtay İçtihatları Birleştirme Büyük Genel Kurulunda "Muhatabın bilinen en son adresine çıkartılan tebligatın iade edilmesi ve adres kayıt sistemindeki yerleşim yeri adresinin bilinenenden farklı olması halinde; adres kayıt sistemindeki yerleşim yeri adresine 'MERNİS Adresi' şerhi verilerek Tebligat Kanunu'nun 21/2. maddesi uyarınca doğrudan tebligata çıkarılması yeterli olup, öncelikle bu adrese normal bir tebligat çıkartılması gerekmemektedir". MERNİS adresine yapılan bildirim yeterli olduğuna karar verilmiştir (Yargıtay İBBGK 20.11.2020, E:2019/2, K:2020/3).

6. 2547 SAYILI KANUN KAPSAMINDA YER ALMAYAN SUÇLAR

Yükseköğretim personeli, işlediği iddia edilen bazı suçlardan dolayı ayrı bir soruşturma ve kovuşturma usulüne tabi olduğu belirtilmiştir. Bazı suçlar ise 2547 sayılı Kanun kapsamında yer almamaktadır. Bu kapsamda yer alan bir suç ile karşılaşılması durumunda, yetkili ya da ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına bilgi verilerek dosya gönderilmelidir. Diğer taraftan disiplin soruşturması açılması için disiplin amirine bilgi verilmelidir.

2547 sayılı Kanun'un 53/c-7 maddesinde “*İdeolojik amaçlarla Anayasada yer alan temel hak ve hürriyetleri, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü veya dil, ırk, sınıf, din ve mezhep ayrılığına dayanılarak nitelikleri Anayasada belirtilen Cumhuriyeti ortadan kaldırmak maksadıyla işlenen suçlarla bunlara irtibatlı suçlar, öğrenme ve öğretme hürriyetini doğrudan veya dolaylı olarak kısıtlayan, kurumların sükun, huzur ve çalışma düzenini bozan boykot, işgal, engelleme, bunları teşvik ve tahrik, anarşik ve ideolojik olaylara ilişkin suçlar ile ağır cezayı gerektiren suçüstü halleri*” suçları yer almaktadır.

Yükseköğretim üst kuruluşlarında ve kurumlarında görev yapan personel, 5816 sayılı Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun'da yazılı suçlar, 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'da yazılı suçlar, 3780 sayılı Millî Korunma Kanunu'nun 64'üncü maddesi ile bu Kanun'un uygulanmasına ilişkin suçlar, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 1'inci – 8'inci maddesi arasında sayılan suçlar, 2935 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu kapsamındaki suçlar, 4483 sayılı Kanunun 15'inci maddesinin 1'inci fıkrasında yer alan; “*Memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkındaki ihbar ve şikayetlerin ihbar veya şikayet edileni mağdur etmek amacıyla ve uydurma bir suç isnadı suretiyle yapıldığı hazırlık soruşturması sonucunda anlaşılır veya yargılama sonucunda sabit olursa haksız isnatta bulunanlar hakkında yetkili ve görevli Cumhuriyet savcılığınca re'sen soruşturmaya geçilir*” suçu, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 161'inci maddesinin 5'inci fıkrası gereğince, Cumhuriyet Savcılarının adli işlemlerle ilgili yazılı veya sözlü talep ve emirlerini yerine getirmeme suçları, 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 94'üncü maddesinde yer alan işkence suçu ve aynı Kanunun 256'ncı maddesinde yer alan zor kullanma yetkisine ilişkin sınırın aşılması suçu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 299'üncü maddesinde yer alan Cumhurbaşkanına hakaret suçu 2547 sayılı Kanun kapsamında soruşturma ve kovuşturma usulüne tabi değildir (Şahin, 2017:362-363).

7. SONUÇ

Yükseköğretim üst kuruluşlarında ve kurumlarında görev yapan yönetici, akademik ve idari personel, görevleri dolayısıyla ya da görevleri sırasında işledikleri öne sürülen suçlar nedeniyle özel soruşturma usulüne tabidir. Bu özel soruşturma usulü 2547 sayılı Kanun'da yeterince belirtilmemiştir. Bundan dolayı soruşturmaya yetkili amirler ve soruşturmacılar 2547 sayılı Kanun'un yanı sıra 4483 sayılı Kanun ve 5271 sayılı Kanunu da bilmek zorundadır. Bu durum uygulamada farklılıklara yol açabilmektedir. Hâlihazırda 2547 sayılı Kanun tek başına yeterli olmayıp kanunda özel soruşturma usulünün düzenlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Yükseköğretim ceza soruşturması usulünün düzenlenmesi ile diğer kanunlara atıfta bulunmaya gerek kalmadan 2547 sayılı Kanun'a soruşturma usulüne yönelik maddeler eklenebilir.

Savcının görevsizlik kararı vererek suç duyurusuna ilişkin bilgi ve belgeleri gönderdikten sonra soruşturmacı savcının yetkisine haizdir. Soruşturmacının görev ve yetkilerinin doğrudan 2547 sayılı Kanun'da açıkça belirtilerek soruşturmacının temel hak ve hürriyetleri korunmalıdır.

Taksirle yaralama, ölüme sebebiyet verme konulu ceza soruşturmaları daha uzun sürmektedir. Bu tür soruşturmaların daha hızlı sona ermesi için mevzuat açısından gerekli önlemlerin alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Yükseköğretim personeli süresi içinde tamamlanmayan soruşturmalar nedeniyle yargılama ile yüz yüze geldiğinden bu soruşturmanın eksiksiz ve hatasız şekilde ve kısa sürede tamamlanmasında yarar bulunmaktadır.

Vakıf üniversitelerinde rektör, rektör yardımcısı ve genel sekreter 2547 sayılı Kanun'a tabi iken öğretim elemanları ve idari personel için genel hükümlere göre işlem yapılmaktadır. Vakıf üniversitelerinde görev yapan öğretim elemanları ve idari personel kamu görevlisi olduklarından 2547 sayılı Kanun'da bununla ilgili düzenlemeye gidilmesinin isabetli olacağı düşünülmektedir. Vakıf yükseköğretim kurumları personelinin asli ve sürekli olarak kamu hizmetinde bulunmalarından dolayı 2547 sayılı Kanun kapsamında cezai soruşturmasına tabi olmalıdır.

Ceza soruşturmasından önce inceleme yetkisi verilmiş, ancak inceleme sonucu itirazın yapılacağı yer belirtilmediğinden idari işlem niteliğinde değerlendirilmiştir. Bu nedenle inceleme sonucu soruşturma açılmaması kararına karşı idari yargıya başvurulmaktadır. İnceleme sonucu soruşturma açılmaması yönünde karara karşı yasal düzenleme ile itiraz yolu belirlenmelidir.

Yükseköğretim kurum ve kuruluşlarında inceleme ve soruşturma işlemlerinin idare ve ceza hukuku alanında uzman kişilerce yapılmasına, usulden kaynaklı hataların ortadan kaldırılmasına, gereksiz yere soruşturma açılmasının önlenmesine ve soruşturma açmaya yetkili makamların da bilgi sahibi olmasına önem verilmelidir. Soruşturma tebliğ edilen personel olumsuz yönde etkilenebilmektedir. Bu bağlamda Danıştay'da görevli tetkik hâkimleri yüksek öğretim üst kuruluşlarında ve kurumlarında soruşturma açmaya yetkili makam ve soruşturma

yapmak üzere görevlendirilen kişilere usul ve mevzuat eğitimi vererek soruşturmalardaki hata ve eksiklikler ortadan kaldırılabılır. Bu doğrultuda Yükseköğretim Kurulu Yükseköğretim Denetleme Kurulu üyelerinin, ceza soruşturmalarının nasıl yapılacağı konusunda deneyimlerine başvurulabilir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1, Y2 ve Y3**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1, Y2 ve Y3**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1, Y2 ve Y3**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1, Y2 and Y3, data collection, methodology, formal analysis – Y1, Y2 and Y3, Final Approval and Accountability – Y1, Y2 and Y3.**

KAYNAKÇA

- AYTURAN, Berkan (2018), “*Yükseköğretim Personelinin Göreve İlişkin Suçlarının Soruşturması*”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, S.35, ss.429-467.
- DUMAN, Bahattin (2016), **Yükseköğretim Ceza ve Disiplin Soruşturması**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 6.Baskı.
- GÖZLER, Kemal (2021), **Türkiye'nin Yönetim Yapısı (T.C. İdari Teşkilatı)**, Ekin Yayınevi, Bursa, 3. Baskı.
- İSMAİLOĞLU, Göksel Zekeriya (2017), **Yükseköğretim Personeli ve Öğrencileri Hakkında Soruşturma Usulü ve Rapor Yazma Tekniği**, Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- İSTANBULLU, Burhanettin (2009), “*Devlet Üniversitelerindeki Kamu Görevlilerinin Görevleri Nedeniyle İşledikleri Suçlardan Dolayı Soruşturulması*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- İZMİR, Barış (2019), “*Memurların ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanmasında İdari Soruşturma Usulü (4483 Sayılı Kanun)*”, **Yüksek Lisans Tezi**, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- MESCİ, Hatice (2011), “*Yükseköğretim Kurumları ve Üst Kuruluşlarında Çalışan Kamu Görevlilerinin Yargılanmaları Öncesi Soruşturmaları*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- MESCİ, Hatice ve AYDIN, Vahdettin (2017), “*Yükseköğretim Kurumlarında Çalışan Kamu Görevlilerinin Ceza Soruşturma Usulü*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S.7(2), ss.1-91.
- PINAR, İbrahim ve ÇALIŞKAN, Öner (2020), **Kamu Personeli Ceza Soruşturma Usulü**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- ŞAHİN, Alaaddin (2017), **Yükseköğretim Kurumlarında Disiplin ve Ceza Soruşturması**, İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul, 2. Baskı.

ŞAHİN, Mahmut (2018), “09.06.2010 Tarihli Kanun Tasarısı Işığında Türkiye’de Kamu Personel Sisteminin Sorunları ve Çözüm Önerileri”, **Yüksek Lisans Tezi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

UZ, Abdullah (2014), “Yükseköğretim Personelinin Ceza Soruşturması Öncesinde 4483 Sayılı Kanunun Ön İnceleme ve İzin Müessesesinin Uygulanabilirliği Sorunu”, **International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal**, S.2(1), ss.1-14.

YILMAZ, Dilşat (2013), “Yükseköğretim Personeli Ceza Soruşturması, Yasal Eksiklikler ve Çözüm Önerileri”, **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S.17(1-2), ss.101-125.

Danıştay 1. D. 2005/507 Esas, 2005/906 Karar ve 06.07.2005 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2005/1255 Esas, 2006/95 Karar ve 24.01.2006 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2008/1231 Esas, 2009/63 Karar ve 14.01.2009 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2009/1503 Esas, 2009/1722 Karar ve 10.12.2009 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2012/510 Esas, 2012/894 Karar ve 24.05.2012 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2014/821 Esas, 2014/809 Karar ve 29.05.2014 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2014/1686 Esas, 2014/2008 Karar ve 26.12.2014 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2015/2041 Esas, 2015/1851 Karar ve 23.12.2015 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2015/2034 Esas, 2015/2013 Karar ve 30.12.2015 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2016/775 Esas, 2016/588 Karar ve 21.04.2016 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2017/1447 Esas, 2017/1771 Karar ve 17.10.2017 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2018/1440 Esas, 2018/1476 Karar ve 25.09.2018 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2020/16 Esas, 2020/37 Karar ve 23.01.2020 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2020/114 Esas, 2020/60 Karar ve 28.01.2020 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2020/339 Esas, 2020/324 Karar ve 04.03.2020 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2020/423 Esas, 2020/730 Karar ve 24.06.2020 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2020/825 Esas, 2020/804 Karar ve 01.07.2020 tarihli kararı.

Danıştay 1. D. 2021/673 Esas, 2021/621 Karar ve 22.04.2021 tarihli kararı.

Uyuşmazlık M. 2019/603 Esas, 2019/818 Karar ve 23.12.2019 tarihli kararı.

Yargıtay İBBGK 2019/2 Esas, 2020/3 Karar ve 20.11.2020 tarihli kararı.

Gizemli ve Büyülü Bir Filipin Adasının Turizm Portresi: Siquijor¹

Tourism Portrait of a Mysterious and Magical Philippines Island: Siquijor

Emin ATASOY

Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü,
eatasoy@uludag.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-1473-7420>

Makale Başvuru Tarihi: 30.05.2024

Makale Kabul Tarihi: 25.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Gizem ÖZGÜREL

Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye UBF,
Turizm İşletmeciliği Bölümü, gizem.ozgurel@balikesir.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-1161-3721>

Furkan İNAN

Uzman, Balıkesir Üniversitesi, SBE, Coğrafya A.B.D.,
furkan.inan@baun.
<https://orcid.org/0000-0002-9946-5216>

ÖZET

Bu çalışmada Filipinler Cumhuriyeti'nde ve Merkezi Visayas adalar grubunda yer alan Siquijor adasının başlıca coğrafi özellikleri ve turizm potansiyeli irdelenmiştir. "Ateş Adası" olarak da bilinen Siquijor adası mistik, gizemli ve büyüleyici bir Filipin adasıdır. Ada, küçük yüzölçümüne sahip olmasına rağmen ilginç doğal güzellikler ve zengin turizm çeşitliliği barındırır. Son çeyrek yüzyılda adayı ziyaret eden yabancı turist sayısı giderek arttığından dolayı Siquijor, Filipinler Cumhuriyeti'nin yükselen turizm yıldızı olarak tanımlanabilir. Bu çalışmada Siquijor adasının coğrafi konumu, doğal ve beşeri coğrafi özellikleri açıklandığı gibi turizm çekicilikleri ve turizm kaynakları da kısaca ele alınmıştır. Adanın başlıca plajları, kentleri, şelaleleri, mağaraları, akarsuları, doğa koruma alanları, inanç merkezleri ve tarihsel-kültürel çekicilikleri irdelenerek adanın turizm potansiyeli resmedilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın sonuç kısmında, Filipinlerin diğer adalarıyla karşılaştırıldığında Siquijor adasının en büyük turizm avantajları ve dezavantajları nelerdir sorularına yanıt aranmıştır.

ABSTRACT

In this study, the main geographical features and tourism potential of Siquijor Island are examined. The Siquijor Island is in the Central Visayas Islands group of the Philippines. The island of Siquijor, also known as the "Fire Island", is a mystical, mysterious, and magical Philippine island. Although the island has a small surface area, it has captivating natural beauties and rich tourism variety. Due to the increasing number of foreign tourists visiting the island in the last quarter century, Siquijor can be defined as the rising tourism star of the Philippines. In this study, the geographical location, natural and human geographical features of the island of Siquijor are explained, as well as tourism attractions and tourism resources, are briefly discussed. The tourism potential of the island was tried to be illustrated by examining the main beaches, cities, waterfalls, caves, streams, natural protected areas, belief centers, and historical-cultural attractions of the island. In the conclusion of the study, the answer to the question of what are the biggest tourism advantages and disadvantages of the island of Siquijor compared to other islands of the Philippines has been sought.

Anahtar Kelimeler:

Siquijor Adası,
Filipinler Cumhuriyeti,
Turizm,
Filipin Takamadalari,

Keywords:

Siquijor Island,
Republic of Philippines,
Tourism,
Philippine Archipelago,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ATASOY, Emin, ÖZGÜREL, Gizem ve İNAN, Furkan (2024), "Gizemli ve Büyülü Bir Filipin Adasının Turizm Portresi: Siquijor", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.484-501, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1493100>

1 Bu araştırma Emin Atasoy ve İsa Cürebal tarafından 2020 yılında Varna'da (Bulgaristan) gerçekleştirilen "International Scientific Conference «Global Challenges – Scientific Solutions»" etkinliğinde sunulan "Rising Tourism of Philippines: Siquijor Island" kongre bildirisinden esinlenerek kaleme alınmıştır. Ayrıca bu makale "2219-Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı" kapsamında TÜBİTAK – BİDEB tarafından 2020 yılında kabul edilen ve Emin Atasoy tarafından yürütülen "Siyasi, İktisadi ve Beşeri Coğrafya Perspektifinden Filipinler Cumhuriyeti ve Türkiye-Filipinler Etkileşimi" başlıklı araştırma programının bilimsel çıktılarından biridir.

1. GİRİŞ

Siquijor tek bir adadan oluşan ve yönetsel birim olarak eyalet olarak tanımlanan bir coğrafi alan olarak ifade edilebilir. Mindanao adasının kuzeybatısında ve Bohol denizinin batısında yer alan Siquijor adası, Filipinlerin en ilginç en çok merak edilen turizm merkezlerinden biridir. Merkezi Visayas İdari Bölge sınırları içinde yer alan bu küçük ada, Bohol adasının güneybatısında, Camiguin adasının batısında, Negros adasının güneydoğusunda ve Cebu adasının güneyinde yer almaktadır.

Ateş Adası (*Isla Del Fuego*) olarak da bilinen Siquijor, mistik, gizemli ve büyülü bir Filipin adasıdır. Şamanların, büyücülerin ve cadıların burada büyü iksirlerini pişirdikleri konuşulur. Bu nedenle de çoğu Filipinli bu batıl inançlardan dolayı buraya pek gelmez ve Siquijor adasında geceleme yapmaz. Yaşlı Filipinliler adanın kara büyüüne ve uğursuzluğuna inanmaya devam etseler de bu söylentilerden rahatsız olmayan yabancı turistler bu tropikal cenneti çoktan keşfetmişlerdir (Atasoy ve Cürebal, 2020).

İspanya döneminde Siquijor adasına “*Isla de Fuegos*” yani “*Ateş Adası*” adı verildi. Bunun nedeni, o sırada Visayas Bölgesi’ni keşfeden İspanyolların, uzaktan bakıldığında geceleri adanın parıldayan ışıklarla kaplı olduğunu fark etmeleriydi. Ama gerçekte, bunlar sadece molave ağaçlarını kaplayan ateş böcekleriydi. Siquijor adası, Cebu adasındaki en yakın noktaya 25 kilometre, Negros adasına sadece 19 kilometre, Bohol adasındaki en yakın noktaya 30 kilometre ve Mindanao adasındaki en yakın noktaya da 45 kilometre uzaklıkta yer almaktadır. Siquijor adasının Camiguin, Bohol, Negros, Cebu ve Mindanao adalarına yakın mesafede bulunması onun için hem kolay ulaşım bağlantıları hem de turizm açısından büyük bir avantaj sağlamaktadır. 103 000 kişilik nüfusa sahip olan adanın yüz ölçümü sadece 337 km² olup km²’ye 310 kişi düşmektedir (Atasoy ve Cürebal, 2020). Özetle, Siquijor eyaleti, Camiguin ve Batanes’den sonra hem nüfus hem de yüzölçümü bakımından Filipinler’in üçüncü en küçük eyaletidir. İdari yönetim açısından Siquijor adasında 6 ilçe yer almaktadır: Lazi, San Juan, Maria, Siquijor, Larena ve Enrique Villanueva. Bu altı ilçenin idari merkezleri aynı zamanda adanın en kalabalık nüfuslu kasabalarıdır (<http://www.nscb.gov.ph>). Bu küçük ada 6 kasaba barındırır da sınırları içinde hiçbir kentsel yerleşme yer almaz.

Siquijor adası ile Doğu Negros eyaletinin başkenti olan Dumagete kenti arasındaki tekne yolculuğu sadece bir saat sürmektedir. Bu nedenle yabancı turistler Negros, Bohol veya Cebu adasına geldikten sonra bu adayı da en az 2-3 günlüğüne ziyaret etmektedirler. Beyaz kumlu uzun plajlara sahip olan Siquijor’un toplam 102 kilometre uzunluğunda kıyı şeridi vardır. Neredeyse hiç küçük adaya sahip olmayan bu kıyı şeridi, hem sakin ve sessiz deniz tatili yapmak isteyenler için hem de sualtı dalışları sevenler için müthiş güzel olanaklar sunmaktadır. Alçak olan adanın kıyıları fazla girintili-çıkıntılı olmadıklarından dolayı, çok az sayıda körfez ve yarımada görülmektedir. Kireçtaşı falezleri, mangrov ormanları, uzun plajlar ve mercan resifler Siquijor kıyılarında en sık görülen doğal oluşumlardır. Adanın doğusunda yer alan “*Maria Körfezi*” ile güneyinde yer alan “*Lazi Körfezi*” Siquijor’un en büyük körfezleridir. Siquijor adasının en büyük yüzölçümüne sahip karasal kökenli doğa koruma alanları “*Bulakaw Forest Reservation*”, “*Bandilaan Nature Park*” ve “*Salagdoong Forest*”dır. Adanın kıyılarında çok sayıda deniz koruma alanı yer almaktadır. Bunlar arasında “*Tulapos Marine Sanctuary*”, “*Maite Marine Sanctuary*”, “*Bino-ongan Marine Sanctuary*”, “*Paliton Marine Sanctuary*” ve “*Tubod Marine Sanctuary*” en büyük yüzölçümüne sahip deniz kökenli doğa koruma alanlarıdır (<https://siquijorprovince.com/>).

Bu çalışmada Filipinler Cumhuriyeti’nde ve Merkezi Visayas adalar grubunda yer alan Siquijor adasının başlıca coğrafi özellikleri ve turizm potansiyeli irdelenmiştir. Çalışmasının yapılmasındaki öncelikli amaç, bu bölgeleri ziyaret edecek olan bilim uzmanlarına, öğrencilere, yatırımcılara, iş insanlarına, turistlere ve diğer sosyal gruplara detaylı bir rehber niteliğinde coğrafi ve turizm bilgileri sunmaktır. Çalışma kapsamında bölgenin coğrafi özellikleri, turizm merkezleri ve başlıca turizm çekicilikleri açıklanmıştır. Böylece bölgenin bir yandan demografik ve iktisadi özellikleri, diğer yandan da kültürel turistik mekânları ve doğal turizm çekicilikleri incelenmiştir.

2. SIQUIJOR EYALETİNİN GENEL COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

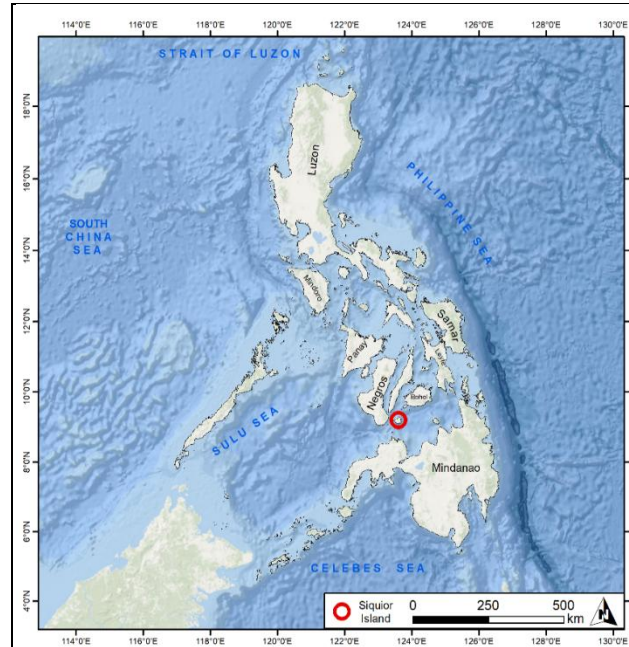
Hem Bohol denizinde hem de Visayas Adalar Grubu’nda yer alan Siquijor, bu adalar grubunun en güney adasıdır. Yüksek dağlara sahip olmayan adada dalgalı tepelik araziler, tropikal ormanlar, küçük ovalar ve kıyı düzlükleri en yaygın doğal unsurları oluşturmaktadırlar.

Tablo 1. Siquijor Eyaletinin Başlıca Özellikleri

Yer Aldığı Adalar Grubu: Visayas Adaları	Toplam Nüfus: 103 395 (2020 Yılı)
İdari Merkez: Siquijor	Aritmetik Nüfus Yoğunluğu: 310 people/km ²
Toplam alan: 337 km ²	En Büyük Kent: Siquijor
En Yüksek Nokta: Mount Bandilaan (628 m.)	En Uzun Akarsu: Senora River
Matematik Konumu: 9°06' ile 9°18' kuzey enlemleri 123° 28' ile 123° 42' doğu boylamları	En Büyük Yerleşmeler: Lazi, Maria, Enrique Villanueva, San Juan, Larena, Siquijor
Kapsadığı İlçe Sayısı: 6	Kapsadığı Barangay Sayısı: 134
Başlıca Deniz Koruma Alanları: “Tulapos Marine Sanctuary” “Maite Marine Sanctuary” “Tubod Marine Sanctuary” “Bino-ongan Marine Sanctuary” “Paliton Marine Sanctuary” “Caticugan Marine Sanctuary”	Başlıca Doğa Koruma Alanları: “Bandilaan Nature Park” “Bulakaw Forest Reservation” “Salagdoong Forest” “Liloan Forest Reserve” “Uela’s Three Mangrove Trees” “Old Enchanted Balete Tree”

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır

Adanın orta kesimlerinde yer alan ve 628 metre yüksekliğindeki Mount Bandilaan, Siquijor’un en yüksek noktasını oluşturmaktadır. Kuzey-güney istikametinde akan ve Lazi körfezine sularını boşaltan Senora Irmağı adanın en uzun akarsuyudur. Maria, Sambulawan, Pao, Gabayan ve Tagibo ada sınırları içinde yer alan diğer önemli akarsulardır. Bu akarsuların tümü kısa boylu ve dar vadilere sahip ve tümü nehir ulaşımına müsait değildir. Adanın orta kesimlerinde yer alan “*Bandilaan Tabiat Parkı*” adanın en geniş koruma alanı olup, çok zengin bitki ve hayvan çeşitliliği barındırmaktadır. Genel olarak kıyı kesimlerinden adanın iç kesimlerine doğru gidildikçe bir yandan yerleşme ve nüfus yoğunluğu azalmakta, diğer yandan da engebeli ve ormanlı araziler artmaktadır. Bu nedenle adanın kıyı kesimleri daha yoğun nüfuslu iç kesimler ise çok seyrek nüfuslu özelliği ile dikkat çekmektedir (Atasoy ve Cürebal, 2020).

Harita 1. Siquijor Adasının Lokasyon Haritası

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur

Nemli ekvatorial iklimi tüm adada egemendir, yüksek sıcaklık değerleri ve yüksek nem değerleri tüm aylarda görülmektedir. Adada yıl içinde uzun bir yağışlı mevsim ve kısa bir kurak mevsim belirgin olarak görülmektedir. Aylık yağış miktarlarının daha az olduğu kurak mevsim Şubat – Mayıs dönemini, aylık yağış miktarlarının daha fazla olduğu yağışlı mevsim ise Haziran – Ocak döneminde görülmektedir. Siquijor adasında yıl boyunca Muson rüzgârları belirgin etkisini göstermektedir bu nedenle mevsimler ve aylar arasında yıllık

sıcaklık farkları çok düşüktür. Şubat – Mart –Nisan aylarında ortalama aylık yağış miktarları 50 ile 80 mm. arasında değiştiğinden dolayı bunlar adanın en kurak ayları kabul edilmektedirler. Oysa Ekim – Kasım – Aralık döneminde aylık yağış miktarları 150 ile 220 mm. arasında değiştiğinden dolayı en nemli ve en yağışlı dönem olarak bilinir. Siquijor adasına düşen yıllık ortalama yağış miktarı 1500-1700 mm. civarındadır. Deniz seviyesinden 19 metre yükseklikte bulunan Siquijor kasabasında, yıllık sıcaklık ortalaması 27,83 °C olup Filipinler ortalamasından %0,61 °C daha yüksektir. Siquijor kasabasında ortalama aylık yağış miktarı 77,5 milimetre ve ortalama nem oranı %78,1 olup yılda 190 yağmurlu gün vardır. Bir başka anlatımla 365 günden %52'sinde yağmur vardır ve %48'inde yağmur yoktur. Eyalet başkentinde en sıcak ay Mayıs olup aylık sıcaklık ortalaması 29,91 °C'dir. Oysa en soğuk ay Şubat olup aylık sıcaklık ortalaması 24,91 °C'dir. Siquijor kasabasında en kurak ay Nisan'da 38,9 milimetre yağış, oysa en yağışlı ay olan Ekim'de 124,1 mm. yağış düşmektedir (<https://tckctck.org/philippines/siquijor>).

1565 yılında sömürgeci İspanyollar tarafından tarafından ilk kez keşfedilen Siquijor, daha önceki dönemlerde idari statü olarak Bohol'a bağlı iken 1971 yılında kendi bağımsız eyaletini oluşturmuştur (Chavez, 2021). Filipinler Cumhuriyeti eyaletleri arasında en küçük alana sahip eyaletlerinden biri olan Siquijor'un başkenti de aynı adı taşımaktadır. Özetle Siquijor bir havaalanı, bir ilçe, bir liman, bir eyalet, bir kent ve en önemlisi de bir ada adıdır. Siquijor, Lazi, Larena, San Juan, Maria ve Enrique Villanueva adanın en kalabalık nüfuslu yerleşmeleridir. Siquijor ve Larena limanlarından kalkan gemiler komşu adalarla ulaşım bağlantısı sağlamaktadır. Bu nedenle feribot ulaşımına, turistik tekne gezilerine ve yük taşımacılığına açık olan Siquijor ve Larena adanın en işlek ve en yoğun limanlarıdır. Adada hava ulaşımı pek gelişmiş değildir. Siquijor kentinin hemen batısında yer alan Siquijor Havalimanı adanın tek havaalanıdır (Atasoy ve Cürebal, 2020).

Tablo 2. Siquijor Eyaletindeki İlçelerin Coğrafi ve İdari Özellikleri

İlçe Adı	İlçe Nüfusu (2020 Yılı)	Toplam Alan (km ²)	Nüfus Yoğunluğu (kişi/km ²)	Kapsadığı Barangay Sayısı
Enrique Villanueva	6790	28,6	240	14
Larena	14454	49,8	290	23
Lazi	22488	70,6	320	18
Maria	14385	53,3	270	22
San Juan	16363	44,3	370	15
Siquijor	28915	90,7	320	42
TOPLAM	103 395	337	310	134

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Visayas Adalar Grubu içinde ve Merkezi Visayas İdari Bölgesi sınırları içinde yer alan Siquijor eyaleti, tek adadan oluşan küçük bir eyalet olarak tanımlanabilir. Siquijor eyaletinin kuruluş tarihi 17 Eylül 1971 olup ilk eyalet başkenti Larena kasabası olmuştur. 1975 yılında eyalet başkenti Larena'dan Siquijor kasabasına taşınmıştır (<https://siquijorprovince.com/>). Bugün Siquijor eyaleti sınırları içinde 6 ilçe ve 134 Barangay yer almaktadır. Bu 6 ilçeden, sadece 2 ilçenin nüfusu 20 000'den fazladır ve sadece 1 ilçenin nüfusu 10 000'den azdır. Tablo 2'de de görüldüğü gibi Siquijor ve Lazi, eyaletin en kalabalık nüfuslu ilçeleridir. Enrique Villanueva ise 7000'den az insan barındırdığı için hem Siquijor eyaletinin en az insan barındıran hem de en seyrek nüfuslu ilçesidir (Maxino ve Arbon, 1999). Turizm bakımından adanın en popüler ilçesi olan San Juan, aynı zamanda adanın en yoğun nüfuslu ilçesidir. Siquijor eyaleti sınırları içinde, yüzölçümü olarak Siquijor en büyük oysa Enrique Villanueva en küçük alanlı ilçedir (Tablo 2).

Sonuç olarak Siquijor, küçük bir ada olduğundan dolayı hem alan hem de nüfus bakımından küçük ilçelere sahip olması doğal bir sonuçtur. Ayrıca bugün, ada sınırları içinde hiçbir şehir yer almadığı gibi nüfusu 30000'e ulaşan kasaba da yoktur. Siquijor eyaletinin temel geçim kaynaklarını bitkisel üretim, hayvancılık, ticaret, balıkçılık ve turizm oluşturmaktadır. Pirinç ve mısır üretimi, fırıncılık ve sepet dokuma, kıyı balıkçılığı ve kümes hayvancılığı, mango ve muz üretimi, domuz besiciliği ve el sanatları adada yaygın olan diğer iktisadi faaliyetlerdir. Adada büyük sanayi tesisleri ve istihdam yaratacak büyük şirketler olmadığı gibi büyük alışveriş merkezleri, modern hastaneler, büyük spor ve kültür merkezleri de yoktur (Bulloch, 2014). Lüks tatil beklentileri ve kaliteli yaşam koşulları bekleyen turistler için Siquijor çok ta uygun bir ada olmadığı söylenilebilir.

Siquijor adasının nüfusu son yarım yüzyılda çok hızlı bir tempoyla olmasa da belirgin bir şekilde artmıştır. Ada nüfusu 1970 yılında 63 000, 1990 yılında 74 000, 2010 yılında 91 000, 2015 yılında da 96 000'e yükselmiştir. Bugün Siquijor adası 105 binden fazla insan barındırmaktadır (<http://www.nscb.gov.ph>). Adanın batı kıyıları

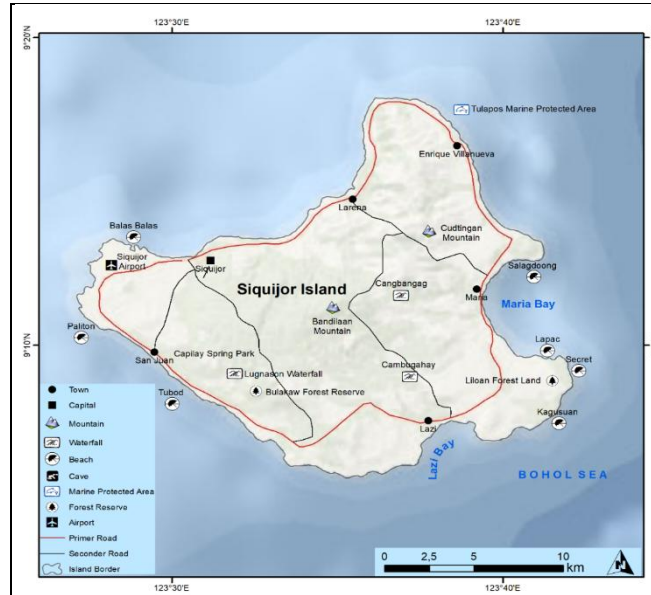
doğu kıyılarından hem daha yoğun nüfuslu hem de ekonomik olarak daha gelişmiştir. Ayrıca, adanın tüm bölgelerinde kıyı yöreleri daha yoğun oysa engebeli ve ormanlarla kaplı olan iç kesimler ise daha düşük nüfus yoğunluğuna sahiptirler. Turizm merkezlerinden uzakta kalan adanın daha engebeli orta kesimleri Siquijor'un en seyrek nüfuslu ve en az gelişmiş sahalarını oluşturmaktadırlar. Ada nüfusunun neredeyse tamamını (%95'ini) Katolik Hristiyanlar oluşturmaktadırlar. Ortodoksların, Budistlerin, Müslümanların, Hinduların ve Protestanların toplam nüfus içindeki oranı ise %4'ü aşmamaktadır (<http://www.nscb.gov.ph>).

3. SIQUIJOR ADASININ TURİZM POTANSİYELİ

Negros – Bohol – Mindanao adalar üçgeninin ortasında yer alan Siquijor adası, küçük yüzölçümüne rağmen zengin turizm çeşitliliği ve çarpıcı doğal güzellikler barındırmaktadır. Issız koylar ve yüksek falezler, huzur dolu plajlar, yoğun ve ürkütücü mangrov ormanları, yüksek çağlıyanlar ve derin mağaralar, İspanyol sömürge döneminden kalma Katolik kiliseler, inanç merkezleri ve kaleler, okyanus sularında görülen renkli mercanlar ve yoğun ekvatorial ormanlar adanın en dikkat çeken turizm atraksiyonlarını oluşturmaktadır. Bu gizemli ve büyüklü ada her yıl 140 000 ile 210 000 arasında turist tarafından ziyaret edilir. Örneğin 2019 yılında toplam 168 366 turist adayı ziyaret etmiştir ve bunlardan 85 713'ü yabancı turist (%51) ve 82 653'ü yerli turist (%49) oldukları tespit edilmiştir (<https://siquijorprovince.com/about-siquijor/>).

Çok sayıda doğa koruma alanına sahip olan Siquijor, Filipinlerin en çevre dostu adalarından biridir. “*Molave Seed Production Area*”, “*Paliton Marine Sanctuary*”, “*Bandilaan Nature Park*”, “*Tulapos Marine Sanctuary*”, “*Tubod Marine Sanctuary*”, “*Uela's Three Mangrove Trees*”, “*Maite Marine Sanctuary*”, “*Hambilica Fire Fly Hatchery*”, “*Bino-ongan Marine Sanctuary*”, “*Bulakaw Forest Reservation*”, “*Guiwanon Spring Park*”, “*Liloan Forest Reserve*”, “*Butterfly Sanctuary*” ve “*Caticugan Marine Sanctuary*” ada sınırları içinde yer alan en önemli ve en çok ziyaret edilen doğa koruma alanlarıdır. Siquijor Adası sınırları içinde en iyi korunmuş ekvatorial orman arazilerini “*Liloan Forest Reserve*” ve “*Bandilaan Tabiat Parkı*” oluşturmaktadırlar. Aslında Bandilaan Nature Park adanın en ilgi çeken, en popüler ve en çok ziyaret edilen doğa koruma alanların başında gelir. Siquijor gibi küçük bir adacıkta yirmiden fazla doğa koruma alanının yer alması, Filipin hükümeti yetkililerin ve yerel ada yöneticilerin çevre hassasiyetlerinin bir göstergesidir (Chassels, 2007).

Harita 2. Siquijor Adasının Turizm Haritası

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur

Siquijor adasında özel mülkiyet plajları, ücretsiz halk plajları, özel otel plajları ve paralı lüks plajlar olmak üzere 4 farklı grupta plaj alanı bulunmaktadır. Halka ve turistlere tüm yıl boyunca açık olan ücretsiz halka açık plajlar tüm adada sayıca en kalabalık olanlarıdır ve Siquijor plajlarının %80'den fazlasını oluşturmaktadırlar. Adanın kendi sınırları içinde yerli ve yabancı turistlere hizmet veren 50'den fazla popüler turistik plaj yer almaktadır ve bunların büyük bir bölümü tamamı ücretsiz hizmet vermektedir. Bütün yıl boyunca adadaki aylık sıcaklık ortalamaları 20 °C'nin altına düşmediğinden dolayı bu plajlar 365 gün boyunca kesintisiz deniz turizmine hizmet verebilmektedirler. “*Salagdoong Beach*”, “*Paliton Beach*”, “*Coral Cay Beach*”, “*Talisay Beach*”, “*Kagusuan Beach*”, “*Tubod Beach*” ve “*San Juan Beach*” Siquijor adasının en güzel ve en popüler plajlarıdır.

Bu plajların etrafında çok sayıda otel, restoran, bar ve konaklama tesisi bulunduğundan dolayı yabancı turistler deniz turizmi için en çok bu bölgeleri tercih etmektedirler. Ayrıca daha az popüler olmakla birlikte “Balas Balas Beach”, “Monkey Beach”, “Sabas Beach and Campsite”, “Islanders Paradise Beach”, “Oceanfront Beach Resort”, “Liloan Forest Reserve”, “Siquijor Eastern Garan Garden Resort”, “Cangbusyo Beach”, “Dapdap Beach”, “Candanay Sur Beach”, “Lapac Beach”, “Bacong Beach”, “Secret Beach”, “Inccel Sands”, “Pontod Beach”, “Solangon Public Beach” ve “The Norwegian Dream Beach Resort” adanın diğer turistik plajlarına örnek gösterilebilirler (<https://www.philippinebeaches.org/>; <https://guidetothephilippines.ph/>).

Yerleşmelerden ve otellerden uzakta yer alan Siquijor’un sapa kalmış, ıssız ve sessiz plajlarına örnek olarak “Lapac Beach”, “Kagusuan Beach”, “Monkey Beach”, “Secret Beach”, “Bacong Beach” ve “Compass Beach” gösterilebilir. Tropikal yeşil ormanlarla okyanus sularının birleşim noktalarında yer alan bu plajlar gizemli tropikal adanın en romantik plajlarına örnektirler. Siquijor adasının kuzeydoğu kıyılarında ve Maria kasabasının kuzeydoğusunda yer alan “Salagdoong Beach”, adanın en güzel ve en popüler plajı kabul edilir. “Salagdoong Beach Resort” hotelde konaklayan turistler bu plajı ücretsiz kullanabilirler.

Siquijor, hem tarihsel, kültürel ve inanç çekicilikleri bakımından hem de ekolojik ve doğal turizm çekicilikleri bakımından çok zengin ve renklidir. Fakat Siquijor sadece ekolojik parklar, şelaleler, plajlar ve mağaralar adası değildir. Aynı zamanda kültürel etkinliklerinin ve renkli festivallerinin gerçekleştirildiği bir turistik mekândır. Siquijor kasabasında eyalet başkentinin koruyucusu kabul edilen “St. Francis of Assisi” onuruna her 4 Ekim’de “Dilaab Festivali” yani “Ateş Festivali” düzenlenmektedir. Maria kasabasında her Mayıs ayının üçüncü haftasında “Lubi Festivali” düzenlenir. Larena kasabasında her 1 Mayıs tarihinde “Kan-anan ni Juan” olarak adlandırılan ilginç bir mutfak festivali düzenlenir. Yine Larena kasabasında 2-3 Mayıs tarihlerinde yerleşmenin koruyucusu olan Vincent Ferrer onuruna renkli ve müzikli şenlikler düzenlenir. Ayrıca San Juan kasabasında her 28 Ağustos’ta kasabanın koruyucu Azizi St. Augustine’nin anısına organize edilen “Bugwas Festivali” ve Lazi kentinde her 15 Mayıs’ta Çiftçi Aziz Isidore’yi onurlandırmak için organize edilen “Saging Festivali” düzenlenir. Tüm bu kültürel organizasyonlar her yıl binlerce yerli ve yabancı turistin bu yörelere akın etmesine ve sonuçta bu küçük adada turizm faaliyetlerin daha da canlanmasına neden olmaktadır (<https://www.philippinetrails.com/>).

3.1. Siquijor Adasının Başlıca Turizm Çekicilikleri

Doğa koruma alanları, tarihi kiliseler, mağaralar, şelaleler, mangrove ormanları, ilginç müzeler, plajlar, doğal parklar, ilginç hidrografik ve jeomorfolojik oluşumlar Siquijor adasının en popüler turizm çekiciliklerinin başında gelirler. Siquijor adasında yer alan en ilgi çeken ve en çok ziyaret edilen turizm çekicilikleri şunlardır (Atasoy ve Cürebal, 2020);

- **Doğa Koruma Alanları:** “Bino-ongan Marine Sanctuary”, “Uela’s Three Mangrove Trees”, “Molave Seed Production Area”, “Tulapos Marine Sanctuary”, “Maite Marine Sanctuary”, “Tubod Marine Sanctuary”, “Paliton Marine Sanctuary”, “Old Enchanted Balete Tree”, “Hambilica Fire Fly Hatchery”, “Bulakaw Forest Reservation”, “Butterfly Sanctuary”, “Bandilaan Nature Park”, “Liloan Forest Reserve”, “Man-made Forest”, “Hambilica Firefly Hatchery and Sanctuary”, “Caticugan Marine Sanctuary”.
- **Turistik Plajlar:** “Paliton Beach”, “Coral Cay Beach”, “Talisay Beach”, “Salagdoong Beach”, “Kagusuan Beach”, “Tubod Beach”, “Pontod Beach”, “Solangon Beach”, “Lapac Beach”, “Bacong Beach”, “Coco Grove Beach Resort”, “Secret Beach”, “Monkey Beach”, “Inccel Sands”, “San Juan Beach”.
- **Tarihi Kiliseler ve İnanç Merkezleri:** “Our Lady of Mount Carmel Parish”, “Banban Catholic Church”, “San Isidro Labrador Convent Church”, “Larena Bell Tower Church”, “St. Francis of Assisi Parish Church”, “Lazi Church Amphitheatre”, “Mount Carmel Church”, “Saint Augustine of Hippo Parish”, “Our Lady of Divine Providence Parish”, “St. Vincent Ferrer Catholic Church”.
- **Turistik Hidrografik ve Jeomorfolojik Oluşumlar:** “Royal Cliff”, “Sambulawan Underground River”, “Alawihao Enchanted River”, “Capilay Spring Park”, “Secret Lagoon Siquijor”, “Guiwanon Spring Park”, “Water Steps in the Lugnason Valley”, “Mount Bandilaan”.
- **Müzeler, Tarihi ve Mimari Eserler:** “Cang-isok House”, “Kanheron Ranch”, “Sea Shell Museum and Souvenir Shop”, “Marelle’s Seashell Museum”, “Smile Talingting Signage”, “Siquijor Boulevard”.
- **Dalış Eğitimi ve Dalgıçlık Merkezleri:** “Villa Marmarine Diving Center”, “Last Frontier Dive”, “Oceanlife Explorers Dive Resort”, “Coco Grove Dive Shop”, “Dive Point Dive Center”, “Dive Point”, “Mystic Divers”.

- **Turistik Mağaralar:** “Tulawog Cave”, “Cantabon Cave”, “Sambulawan Cave”, “Banahaw Cave”.
- **Turistik Şelaleler:** “Cambugahay”, “Lagaan”, “Cangbangag”, “Lugnason”, “Kawasan”, “Locong”, “Cabugsayan”, “Kinamandagan”.
- **En Popüler Restoranlar:** “Aroi Makmak Thai Station Cafe and Restaurant”, “Bucafe (Bucid Cafe)”, “Mr. Sumo Siquijor”, “Villa Marmarine Restaurant”, “Marco Polo Italian Restaurant”, “Toto's the Little Molmol”, “Dolce Amore Italian Restoran”, “Cockatoo Restaurant”, “Kandanai Shore”, “Royal Cliff Restaurant”, “Sunset Restaurant”, “Salamandas Restaurant”, “Larena Triad Coffee Shop”, “Tuko Restaurant”, “Ayans Local Food”, “Dagsa”, “Fuego Cantina & Grill”, “Luca Loko Restaurant”, “Monkey Business”.
- **En Prestijli Karasal Oteller:** “Garden Bungalows Resort”, “Southmountain Resort”, “Infinity Heights Resort”, “Hillside Village and Saki Restaurant”, “In'Sense Mountain Resort by Cocotel”, “Elend's Kraal”, “Wild Ocean Ecolodge”.
- **En Prestijli Deniz Kıyısı Otelleri:** “Salamangka Beach and Dive Resort”, “Descanso en Paraiso Resort”, “White Villas Resort”, “Villa Marmarine Resort”, “One Sunset View”, “Infinity Sands Resort”, “FIG Sunset View Resort”, “Replica Manor”, “Coco Grove Beach Resort”, “Eastern Garan Resort Hotel”, “Kawayan Holiday Resort”, “The Gabayan Riviera”, “Kalachuchi Beach Resort”, “Casa Royal Beach Front”, “Aquamare Beach Camp Resort”, “Blue Wave Inn”, “Sascha's Place”, “Oceanlife Explorers Dive Resort” ve “Adayo Cove Resort”.

Siquijor adasında çok sayıda kaliteli restoran ve lezzetli yemek sunan turistik mekân yer almaktadır. Tayland mutfağını sevenler “Aroi Makmak Thai Station Cafe and Restaurant”, otantik Japon yemeklerini sevenler “Mr. Sumo Siquijor” veya “Villa Marmarine Restaurant”, İtalyan yemeklerini ve pizzaları sevenler “Marco Polo Italian Restaurant”, “Toto's the Little Molmol” veya “Dolce Amore Italian Restoran”ın lezzetli yemeklerini deneyebilirler. Usta Filipinli aşçıların yerel yemeklerini denemek isteyenler “Cockatoo Restaurant”, “Kandanai Shore”, “Royal Cliff Restaurant”, “Sunset Restaurant”, “Salamandas Restaurant”, “Tuko Restaurant”, “Ayans Local Food”, “Dagsa” ve “Fuego Cantina & Grill”, gibi restoranlardan birini seçebilirler. Avrupa mutfağını ve vejetaryen yemeklerini sevenler için “Luca Loko Restaurant” veya “Monkey Business” çok isabetli bir seçim olur (<https://siquijorprovince.com/>).

Tablo 3. Siquijor Adasının Başlıca Doğal ve Kültürel Turizm Çekicilikleri

Siquijor Adasında Yer Alan Top 30 Turistik Çekicilik	
Tubod Marine Sanctuary	Kanheron Ranch
The Man-Made Forest	Salagdoong Beach
Old Enchanted Balete Tree	Cambugahay Falls
Capilay Spring Park	Tulawog Cave
Salamangka Beach and Dive Resort	Lagaan Falls
Our Lady of Divine Providence Church	Lugnason Falls
Maite Marine Sanctuary	Paliton Beach
Siquijor Butterfly Sanctuary	Cantabon Cave
Marelle's Seashell Museum	Talisay Beach
San Isidro Labrador Parish Church	San Juan Beach
Guiwanon Spring Park	Mount Bandilaan
Larena Triad Coffee Shop	Kawasan Falls
St. Francis of Assisi Parish Church	Coral Cay Beach
Kagusuan Beach	Monkey Business
Larena Bell Tower Church	Salagdoong Forest

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur

Siquijor adası sınırları içinde adayı ve kıyıları tepeden görebilecek çok sayıda turistik mekân vardır ama en geniş ve en güzel panoramik manzaraya sahip olanların başında “Bucafe”, “Larena Triad Coffee Shop” ve “Infinity Heights Resort Hotel” gelir. Siquijor adasının çevresinde çok sayıda mercan resifi ve dalış yeri vardır. En büyük dalgıçlık okulları San Juan kasabası ve çevresinde bulunmaktadır. Ada sınırları içindeki en önemli

dalgıçlık merkezleri şunlardır: “*Villa Marmarine Diving Center*”, “*Dive Point Dive Center*”, “*Last Frontier Dive*”, “*Coco Grove Dive Shop*”, “*Dive Point*” ve “*Mystic Divers*”.

İspanyol sömürgecilik döneminden kalan tarihi katolik kiliseleri Siquijor adasının en popüler kültürel turizm çekiciliklerini oluşturmaktadırlar. Aslında tüm adada üç önemli inanç merkezi ve tarihi kilise yer almaktadır. Biri “*San Isidro Labrador Parish Church*”, ikincisi “*Our Lady of Divine Providence Church*” ve üçüncüsü de “*St. Francis of Assisi Parish Church*” (Tablo 3). İspanyol sömürge dönemine atıfta bulunan bu ilginç ve gizemli tarihi turistik merkezler, Hristiyan Katolik medeniyetinin estetik ve mimari bakış açılarını ve Siquijor halkının zorla Hristiyanlaştırma dönemlerini de ayrıca çağırıştırılmaktadır. Lazi kasabasında yer alan ve sıkça ziyaret edilen “*San Isidro Labrador Parish Church*” Katolik Kilisesi, tropikal adanın en ilgi çeken, en popüler ve en çok ziyaret edilen tarihi kiliselerin başında yer almaktadır. Siquijor kasabasında yer alan ve 1783 yılında inşa edilmiş olan “*St. Francis of Assisi Parish Church*” adanın en eski Katolik kilisesi olup, mercan kayalarından inşa edilmiş duvarlarıyla turistlerin ilgisini çekmektedir. Siquijor kasaba meydanına ve limana yakın mesafede yer alan kilise ilginç mimarisıyla dikkat çekmektedir. 1889 yılında faaliyete geçen “*Larena Bell Tower Church*” Siquijor adasının en ünlü, en eski ve en iyi muhafaza edilmiş İspanyol döneminden kalma kiliselerinden biridir.

Siquijor adasının en güzel doğal oluşumlarının başında adadaki güzel şelaleler gelir. Adanın her ilçesinde mutlaka güzel bir şelale vardır. “*Lagaan*”, “*Lugnason*”, “*Locong*”, “*Cabugsayan*” “*Cangbangag*”, “*Kawasan*”, “*Cambugahay*” ve “*Kinamandagan*” adanın en popüler ve en çok ziyaret edilen şelalelerin başında gelirler. Gabayan ırmağı üzerinde yer alan “*Locong*”, “*Kawasan*” ve “*Lagaan*” şelaleleri bu akarsuyun orta çıkışında birbirlerine çok yakın mesafede yer aldıklarından dolayı bu 3 şelale grubu 2-3 saat içinde aynı gün içinde gezilebilirler. Aslında “*Salagdoong Beach*”, “*Old Enchanted Balete Tree*”, “*Alawihao Enchanted River*”, “*Cambugahay Falls*” ve “*Kagusuan Beach*” sadece adanın değil tüm ülkenin en ilginç ve en popüler doğal oluşumların başında yer almaktadırlar (Atasoy ve Cürebal, 2020).

3.2. Siquijor Adasının Başlıca Doğal Turizm Çekicilikleri

Siquijor sınırları içinde çok sayıda şelale, mağara, plaj ve doğa koruma alanı yer aldığı gibi çok çeşitli jeomorfolojik ve hidrografik oluşum da yer almaktadır. Siquijor adasındaki coğrafi, kültürel ve ekolojik çeşitlilik rekreasyon faaliyetlerinin ve turizm tiplerinin de adada çeşitlenmesine neden olmuştur. Bu nedenle küçük bir yüzölçümüne sahip olmasına rağmen adada çok sayıda hem doğal hem de tarihsel-kültürel turizm çekiciliği yer almaktadır. Yabancı turistler tarafından Siquijor adasının en çok ziyaret edilen doğal turizm çekiciliklerinin başında “*Cambugahay Falls*”, “*Tubod Marine Sanctuary*”, “*Enchanted Balete Tree*”, “*Paliton Beach*”, “*Lagaan Falls*”, “*Cantabon Cave*”, “*Salagdoong Beach*”, “*Tulapos Marine Sanctuary*” ve “*Tubod Beach*” gelir. Aşağıdaki satırlarda Siquijor adasında yer alan en popüler doğal turizm çekicilikleri kısaca açıklanmaya çalışılmıştır (Atasoy ve Cürebal, 2020).

- **Enchanted Balete Tree:** Lazi kasabasının hemen batısında yer alan “*Enchanted Balete Tree*” (Büyülü Balete Ağacı) yaklaşık 400-500 yaşında olan ilginç, görkemli, dikkat çeken, devasa boyutlarında bir tarihi ağaçtır. Balete ağacının hemen yanı başında sevimli ve küçük bir yapay havuz inşa edilmiş ve bu ilginç ağacı görmeye gelen yerli ve yabancı turistler ayaklarını bu doğal havuza sokarak hem günün yorgunluğunu atmaktadırlar hem de renkli sevimli balıkların ayaklarına masaj yapmalarını izlemektedirler. Çok ilginç görünüme sahip olan ve yerli halka göre kutsal olan bu ağaç Siquijor adasının en güzel doğal turistik çekiciliklerinden biridir. Barangay Campalanas sınırları içinde yol kenarında yer alan ve yıl boyunca yeşilliklerle örtülü olan bu büyümlü ağacın gövdesi çok uzun sarmaşıklarla kaplanmıştır, tuhaf görünümlü kökleri ise yabancı turistleri adeta ürkütüyor. Filipin korku filmlerinden fırlamış gibi dış görünüme sahip bu tuhaf yaşlı ağacın, mistik, büyümlü ve doğüstü güce sahip olduğu inanılır. Siquijor adasının yerli halkı, bu dev ağacın, cadılara, efsanevi ve korkunç yaratıklara ev sahipliği yaptığına inanmaktadır. “*Enchanted Balete Tree*” ağacının yakın çevresinde “*Frank & Amor's Garden*” adında ilginç bir turistik bahçe, muhteşem görüntüye sahip “*Locong Falls*” ve deniz kenarında ünlü “*Lazi Beach Resort*” plajı yer almaktadır.
- **Mount Bandilaan:** Siquijor adasının merkez kesimlerinde yükselen görkemli Bandilaan Dağı (628 m.) adadaki en yüksek noktayı oluşturmaktadır. Siquijor kasabasının 25 km. güneydoğusunda ve Larena kasabasının güneybatısında yer alan Bandilaan Dağı, ada kıyılarını ve denizi izlemek için müthiş doğal manzaralar sunmaktadır. Eskiden “*Malabahok Dağı*” olarak bilinen dağın adı, İkinci Dünya Savaşı sırasında Filipin Bayrağını zirveye çeken Filipinli gerilla onuruna Bandila-an olarak değiştirilmiştir. Savaştan sonra Bandilaan Dağının çevresi, Filipin tik ağacı, maun, molave, narra gibi kaliteli orman ağaç türlerinin dikildiği önemli bir ağaçlandırma alanı haline getirilmiştir. Mount Bandilaan, mağara gezileri,

piknik, doğa yürüyüşü ve dağ tırmanışı gibi birçok spor ve rekreasyon faaliyetine müsaittir. Boyut olarak kesinlikle daha küçük olmasına rağmen, mükemmel şekli nedeniyle, Bandilaan Dağı'nın konisi, Luzon adasında yer alan Mayon Dağı'ninkine çok benzemektedir. “*Bandilaan Butterfly Range and Breeding Farm*”, “*Shrine of Our Lady of Lourdes*”, “*Cantabon Cave*”, “*Cangbangag Falls*” ve “*Butterfly Sanctuary*” gibi ünlü turizm çekicilikleri Mount Bandilaan'a çok yakın mesafede yer alsalar da ulaşım bağlantılarının kötü olması meraklı turistlerin buralara ulaşmalarını zorlaştırmaktadır. Bandilaan Dağı'nın eteklerinde Siquijor adasının en büyük doğa koruma alanlarından biri olan “*Bandilaan Tabiat Parkı*” yer almaktadır. Bu park sahası, bir zamanki Siquijor Ağaçlandırma Projesi'ni kapsamakta ve şu anda büyük çeşitlilik gösteren flora ve fauna türlerine ev sahipliği yapmaktadır. Tabiat Parkı sınırları içinde, inançlı Katolik hacıların arasında çok popüler yerler olan “*Shrine of Our Lady of Lourdes*” ve “*Stations of the Cross*” yer almaktadır. Hava durumu ve yol koşullarına bağlı olarak Lazi kasabasında “*Bandilaan Tabiat Parkı*”na motorlu araçla 30 - 40 dakikada ulaşılabilir. Tabiat Parkı'nın girişinde “*Shrine of Our Lady of Lourdes*” e giden 200 basamaklı bir tepe yer almaktadır. Altı farklı ilçenin topraklarında yayılmış durumda bulunan Tabiat Parkı, 244 hektarlık yüzölçümüne sahiptir. Bandilaan Tabiat Parkı, Filipinler Çevre ve Doğal Kaynaklar Dairesi tarafından ülkenin eko-turizm destinasyonlarından biri olarak korunmaya ve geliştirilmektedir (<https://www.philstar.com/business/agriculture/2005....>).

- **Salagdoong Beach:** Siquijor adasının doğu kıyılarında Maria kasabasının kuzeydoğusunda yer alan Salagdoong Beach, eyaletin en ünlü ve en güzel plajlarının başında gelir. Salagdoong Ulusal Orman Alanının hemen güneyinde yer alan bu popüler plaj alanı, turkuaz renkli temiz suları, denize atlama trampelenleri ve dalış noktaları ile ünlüdür. Salagdoong Beach, hindistancevizi palmyeleri ve beyaz kumlu kıyı şeritleriyle kaplı iki güzel koya (küçük körfeze) sahiptir. Kıyıya çok yakın mesafede, şnorkelli yüzme ve dalış için uygun olan renkli bir resif vardır. Adrenalini sevenler için, plaj yakınında biri 5 metre, diğeri 10 metre olmak üzere iki adet su atlama trampeni yer almaktadır. Uçurumun tepesinden turkuaz deniz sularına atlamak Salagdoong Beach'te yapılacak en iyi etkinliklerinden biridir. Davetkâr berrak deniz suları ve büyük çeşitlilik gösteren deniz canlılarıyla Salagdoong, şnorkelli yüzme, dalış ve hatta eğlenceli bir piknik geçirmek için harika fırsatlar sunmaktadır. Dalış eğitimi, şnorkelli yüzme, tropikal balıkları su altında izleme ve kano sporu için çok güzel doğal ortam sağlayan plaj alanına küçük bir ücret karşılığı girilir. Salagdoong Beach devlete aittir ve Siquijor Eyaleti İl Turizm Ofisi tarafından işletilmektedir. Bu nedenle plaja en yakın hotel olan “*Salagdoong Beach Resort*” veya diğeri adıyla “*Agripino*” da devlet tarafından işletilen bir konaklama tesisidir. Plaja yakın mesafede yer alan “*Suite Princess Beach Resort*” ve “*Mango Tree Beach Resort*” yörenin en kaliteli konaklama tesisleridir. Yabancı turistlerin ilgisini çeken ve Salagdoong Beach'e yakın mesafede yer alan, “*Molave Seed Production Area*”, “*Our Lady of Divine Providence Parish*”, “*Olang Marine Sanctuary*”, “*Salagdoong Ulusal Ormanı*” ve “*Ocean View Farm*” yörenin en ilginç turizm çekicilikleridir.
- **Guiwanon Spring Park:** Siquijor ve Larena kasabaları arasında yer alan “*Guiwanon Spring Park*” adanın en ilginç yerlerinden biridir. Ayrıca bu park alanı, Siquijor adasında yer alan doğal mangrov ormanlarını görülebileceği en iyi doğal mekânlardan biridir. Deniz kıyısında yer alan ahşap kazıklar üzerindeki yapay yüksek yol hem okyanus canlılarını izlemeye hem de mangrov ormanların derinliğini algılamaya fırsat vermektedir. Bu turistik yörede ıssız küçük bir plaj ve mavi renkli bir küçük göl de yer almaktadır. Guiwanon Spring Parkta yer alan ve birbirleriyle bağlantılı olan deniz manzaralı ahşap kır evleri turistlere ucuz konaklama imkânları sunmaktadır. Guiwanon Spring Park yakınlarında yer alan “*Kanheron Ranch*”, otantik iç mimarisyle ve lezzetli yemekleriyle turistlerin mutlaka ziyaret etmeleri gereken bir diğeri mekândır. Yakın mesafede yer alan “*Infinity Heights Resort*” üç yıldızlı bir konaklama tesisisi olmasına rağmen yörenin en kaliteli otellerin başında gelir ve nefes kesen manzaraya sahiptir.
- **Cambugahay Falls:** Kuşkusuz “*Cambugahay Falls*” hem Siquijor adasının hem de Filipinlerin en popüler ve en güzel şelalelerinden biridir. Adeta yağmur ormanları arasında gizlenmiş tropikal bir mücevher. Tubod Plajı ile Paliton Plajı'na çok yakın mesafede yer alan bu ünlü şelale, Lazi kasabasının hemen kuzeybatısında yer almaktadır. İlginç bir mimariye sahip olan “*Siquijor Heritage Museum*”, Siquijor adasının en popüler inanç merkezlerinden biri olan “*San Isidro Labrador Parish Church*” ve ünlü “*Alawihao Enchanted River*”, Lazi kasabasında görülebilecek diğeri turistik çekiciliklerdir. Basamaklar şeklindeki “*Cambugahay Falls*” aslında üç farklı seviyeden veya üç bölümden oluşmaktadır. Bu nedenle ziyaretçilerin tüm basamakları ve tüm doğal havuzları görmelerinde fayda vardır. Şelalenin oluşturduğu doğal havuz kristal berraklığında sulara sahip ve etrafı yoğun yağmur ormanlarıyla çevrili olduğundan nefes kesen bir manzara oluşturmaktadır. Cambugahay Falls, hem serinlemek ve yüzmek; hem piknik yapmak ve dinlenmek; hem de müthiş fotoğraflar çekmek için idealdir. Şelalenin

oluşturduğu doğal havuzun ortasında kiralanmak için doğal bir sal yer almaktadır. Gelen yabancı turistler genelde bu sal üzerinde hatıra fotoğrafları çekmektedirler. Ayrıca doğal havuzun üzerinde sallanan uzun halatlar, tutunup havuza yüksekten atlamak için yerli halk tafamdan yapılmış bir başka ilginç unsurdur. Şelale halka açık olup, giriş ücretsizdir. Halkalar şeklindeki iplerden yapılmış salıncaklarda sallanmak veya uzun halatlardan şelaleye doğal havuzlarından birine atlamak istiyorsanız küçük bir ücret karşılığında bu isteğinizi yerine getirebilirsiniz. Cambugahay Falls kadar popüler ve heybetli olmasalar da yakın mesafede “*Kawasan Falls*”, “*Cabugayan Falls*”, “*Locong Falls*” ve “*Lagaan Falls*” gibi başka şelaleler de turistlerin ilgisini çekebilir.

- **Lugnason Falls:** Siquijor adasının güneybatısında bulunan Luganson Falls, motorlu araçla San Juan kasabasına yaklaşık 15-20 dakikalık sürüş mesafesinde yer almaktadır. Napo Barangay sınırları içinde ve “*Bulakaw Forest Reservation*”un hemen kuzeybatısında yer alan Luganson Falls, Siquijor adasının en güzel şelalelerinden biridir. Asfaltlı yol olmadığından dolayı şelaleye ulaşmak biraz zordur. Ana yola yakın olmasına rağmen, tropikal ormanların içinden dar patikalardan geçilerek yerel halktan bir rehberle bu güzel şelaleye kolaylıkla ulaşılır. Tubod yakınlarında yer alan “*Marelle's Seashell Museum*” gezdikten sonra ve Tubod Beach'te yüzdükten sonra şelaleye gidilmesi tavsiye edilir. Şelaleye çok yakın mesafede bulunan “*Wild Ocean Ecolodge*” hoteli hem sıra dışı mimarisıyla, hem ucuz fiyatıyla geceleme için ideal bir ortam sunmaktadır. Yüksek boyutlara sahip olmayan şelale, kalabalık turist kitlelerin uğrak noktası olmadığı için hafta sonlarında piknik için de uygundur. Şelalenin oluşturduğu 2 metrelik derinliğindeki doğal havuz sıcaklıktan bunalanlar için güzel bir serinleme yeri oluşturmaktadır.
- **Kagusuan Beach:** Siquijor adasının güneydoğusunda bulunan Kagusuan Beach, Maria kasabasının güneyinde ve Lazi kasabasının hemen doğusunda yer almaktadır. Görkemli hindistancevizi ağaçlarının gölgesinde, ince beyaz kumları, berrak açık mavi suları ve ilginç kaya oluşumları ile kuşkusuz Siquijor adasının en romantik plajıdır. Bedenen rahatlamak, sessiz bir ortamda güneşlenmek ve tropikal denizin tadını çıkarmak için mükemmel bir yer olduğu söylenilebilir. El değememiş doğa, hırçın dalgalar, derin sessizlik, vahşi kayalıklar ve beyaz kumullar bu plajı en iyi tanımlayan sözcüklerdir. Yerleşmelerin ve ana yollarının dışında kalması, ayrıca yakınında market, lokanta veya konaklama tesisinin bulunmaması dezavantaj gibi görülse de sessizliği özleyenler ve gözlerden uzak tenha kıyılarda deniz tatili arayanlar için tam da aradıkları romantik mekândır. Toz halindeki kumullarıyla, nefes kesen jeomorfolojik oluşumlarıyla ve dalgalı deniziyle Kagusuan Beach, unutulmaz bir hafta sonu geçirmek için ideal bir tatil yeridir. Maria ilçe sınırları içindeki bu plaj sahası, bozulmamış doğasıyla ve sessizliği ile dikkat çekmektedir. Plajın yakınlarında market, eczane, internet, banka, lokanta, telefon, bakkal gibi hiçbir beşeri unsur olmadığından dolayı plaja planlama yapılarak gidilmeli ve tüm günlük ihtiyaçlar önceden dikkatli bir şekilde hazırlanmalıdır. Yakın mesafede yer alan “*Monkey Beach*”, “*Kagusuan Orman Alanı*”, “*Bacong Beach*”, “*Azul Beach Camp*”, “*Sabas Beach and Campsite*” ve “*Man-Made Forest*” yöresinin en popüler diğer turizm çekicilikleridir.
- **Cantabon Cave:** Siquijor kasabasının güneydoğusunda ve Bandilaan Dağı'nın hemen batısında yer alan Cantabon Mağarası, Siquijor adasının en ilginç turistik yerlerinden biridir. Mağaraya girebilmek için rehber, kask, çevre vergi ücreti ve gezi organizasyonunu kapsayan bir giriş ücreti ödenmesi gerekmektedir. Uzunluğu yaklaşık 800 metre olan bir mağaradır ve ortalama gezi süresi yaklaşık 1 saattir. Cantabon Mağarası alçak tavanlara ve dar yeraltı geçitlerine sahiptir, bu nedenle çoğu zaman ilerlemek çok zor koşullar altında gerçekleşmektedir. Bu nedenle, kalp hastası olanlar, aşırı şişman kişiler, psikolojik sorunları olanların mağaraya girişi önerilmez. Mağaranın içinde çok sayıda karstik doğal havuz, sarkıt ve dikit bulunmaktadır. “*Kral yatağı*” ve “*Duş Çanı*” adını taşıyan çok ünlü karstik oluşumlar bunlar arasında en popüler olanlardır. Yağmurlu havalarda Cantabon Mağarasına girilmesini tavsiye edilmemektedir. Müthiş doğal manzaralara ve ilginç mimariye sahip olan “*Canjahawon Nipa Hut*” Cantabon Mağarasına en yakın konaklama merkezidir. Özetle Cantabon, Siquijor adasının en popüler en ünlü ve en çok ziyaret edilen mağarasıdır.
- **Paliton Beach:** San Juan kasabasının 4 km. kuzeybatısında yer alan Paliton Beach, Siquijor adasının en çok ziyaret edilen plajların başında gelir. Uzaktaki Kagusuan plajının aksine, Paliton Beach'in yakınlarda çok sayıda market, dalış merkezi, restoran ve farklı konaklama tesisi bulunmaktadır. Bu nedenle gürültü de seyar satıcılar da turistler de bu ünlü plajda hiç eksik olmaz. Bu popüler plaj sahası, Siquijor ile San Juan kasabalarını birbirine bağlayan ana yola sadece 1,5 km mesafededir. Turkuaz deniz suları, beyaz ince kumlar, büyük mercan kayaları ve şnorkelli dalış için mükemmel resifler bu plajı benzersiz ve çok özel kılmaktadır. Sığ suları nedeniyle Paliton Beach şnorkelli yüzme için idealdir. Ayrıca plaja giriş ücretsizdir. Paliton Beach, beyaz ince kumlu plajı ve uzun hindistancevizi ağaçlarından dolayı “*Siquijor*

Adasının Mini Boracay”ı olarak tanımlanır. Plajdan bakıldığında, hem nefes kesen gün batımı manzaraları hem de açık havalarda Negros ve Apo adaları görülebilir. Paliton Beach’e çok yakın mesafede yer alan “*Pontod Beach*”, “*Coral Cay Beach*”, “*Cangbusyo Beach*”, “*Aqua Azul Cabana Resort & Dive Shop*”, “*Dolce Amore Italian Restaurant*” ve “*Capilay Spring Park*” yörede yer alan diğer ünlü turizm çekicilikleridir. Uzun bir deniz tatili planları yapanlar Paliton Beach’e çok yakın mesafede yer alan “*Descanso en Paraiso Resort*”, “*Becano Restobar & Resort*”, “*Tahanan Resort*” ve “*Paliton Guest House*” gibi konaklama tesislerinden birini tercih edebilirler.

- **Tubod Marine Sanctuary:** Siquijor adasının batı kıyılarında yer alan “*Tubod Marine Sanctuary*” adanın en büyük ve en ilginç deniz koruma alanlarından biridir. “*Tubod Plajı*” ve “*Coco Grove Beach Resort*”un önünde uzanan resifi koruyan bu doğa koruma alanı San Juan kasabasının 2 kilometre güneydoğusunda yer almaktadır. Doğa koruma alanının sınırları içinde turistlerin uymaları gereken dört önemli kural vardır: kabuklu deniz canlılarını toplamayın, mercanların üzerine basarak onlara zarar vermeyin, motorlu tekneyle dolaşmayın ve balık avlamayın. Plaja erişim ücretsizdir. Ancak doğa koruma alanı sınırları içinde şnorkel kullanmak için 100 Filipin Pezosu ödenmelidir. Meraklı turistler “*Tubod Marine Sanctuary*” alanına doğrudan Coco Grove Beach Resort otelinin önündeki plajdan da girebilirler. Tubod Marine Sanctuary hemen doğusunda yer alan “*Tubod Beach*” tüplü dalış ve şnorkelli yüzme için Siquijor adasının en iyi plaj alanlarından biridir. Tubod Marine Sanctuary, 7 hektarlık bir deniz alanına sahiptir ve Siquijor'daki en iyi şnorkelli yüzme ve dalış alanlarından biri olan “*Coco Grove Beach Resort*”un hemen önünde yer almaktadır. Benzersiz bir deniz biyoçeşitliliğine sahip olan doğa koruma alanı, yüzlerce balık ve kabuklu türüne, çok çeşitli mercanlara ev sahipliği yapan ilginç bir dalış yeridir. Bohol denizinin sahip olduğu canlı tür çeşitliliğini görmek için binlerce yerli ve yabancı turist her yıl bu doğa koruma alanını ziyaret etmektedir. 30 yılı aşkın bir süredir korunan “*Tubod Marine Sanctuary*”, şüphesiz hem Siquijor Adası'ndaki hem de Filipinlerdeki en güzel ve en iyi korunmuş mercan kayalığı alanlarından biridir.
- **Lagaan Falls:** Lagaan Şelalesi, Siquijor adasının Lazi ilçe sınırları içinde yer almaktadır. Ünlü Cambugahay şelalesinin batısında yer alan Lagaan, Lazi kasabasının hemen kuzeybatısında bulunmaktadır. Kawasan ve Kinamandagan şelaleleri arasında yer alan Lagaan, çok basamaklı ve güzel bir şelaledir. Çok yüksek olmayan şelaleye dar bir ormanlık patikadan yürüyerek ulaşılır. Şelalenin serin sularında yüzmek, yakın çevrede piknik yapmak veya yüksek kıyılardan şelale havuzuna atlamak için Lagaan ideal bir turistik mekândır. Şelale etrafında yer alan berrak ve soğuk sularla dolu akarsu çukurları, uzun iplerden oluşan salıncaklar, dik kaya atlama yerleri ve küçük mağaralar her yıl binlerce yerli ve yabancı turisti buraya çekmektedir. Turistik rehberlerle bu güzel şelaleye gidilemediğinden dolayı her ziyaretçi kendi imkânlarıyla buraya ulaşmak zorundadır.
- **Tulapos Marine Sanctuary:** Siquijor adasının kuzeydoğusunda bulunan “*Tulapos Marine Sanctuary*”, Enrique Villanueva kasabasına çok yakın mesafede yer almaktadır. Tulapos Marine Sanctuary, aslında “*Tubod Marine Sanctuary*” ile birlikte Siquijor adasının en popüler ve en güzel deniz koruma alanıdır. Bu ilginç doğa koruma alanı renkli mercan resiflerini incelemek, canlı su altı dünyasını yakından görmek ve şnorkelle dalış yapmak için çok müsait ve benzersiz bir doğal ortam sunmaktadır. Deniz koruma alanı sınırları içinde rehberli deniz dalış turları ve çeşitli eğitim programları düzenlenmektedir. Zengin flora ve faunasıyla ilginç denizaltı oluşumlarıyla, renkli mercan kayalıklarıyla “*Tulapos Marine Sanctuary*” adeta bir tropikal cennettir. Deniz koruma alanı sınırları içinde dalış yapanlar deniz kaplumbağalarını, barracuda sürülerini, dev istiridyeleri ve siyah yüzgeçli resif köpekbalıklarını yakından görebilirler. 1986 yılında kurulan “*Tulapos Marine Sanctuary*”, Siquijor sınırları içindeki en eski deniz koruma alanıdır. Doğa koruma alanı 14 hektardan fazla bir alan yayılmış olup, plajları, mangrov ormanlarını, mercan resiflerini ve kıyı şeridini kapsamaktadır. Tulapos Marine Sanctuary'nin yakın çevresinde çok fazla turizm çekiciliği yoktur. “*Smile Talingting Signage*”, “*Cang-isok House*”, “*Uela's Three Mangrove Trees*” ve “*Our Lady of Mount Carmel Church*” yörede yer alan ve yabancı turistlerin ilgisini çekebilecek başlıca turizm çekicilikleridir. Ayrıca koruma alanının yakın çevresinde kaliteli otel, restoran ve diğer turistik tesislerin olmaması gelen ziyaretçiler açısından büyük bir dezavantaj oluşturmaktadır.
- **The Butterfly Sanctuary:** Maria kasabasının batısında ve Larena kasabasının güneyinde yer alan “*The Butterfly Sanctuary*” Siquijor adasının adeta merkezinde konumlanmıştır. Lazi ilçe sınırları içinde yer alan bu özel Kelebek Koruma Alanı, Bohol adasında yer alandan çok daha küçüktür. Ancak görmeye ve gezmeye değerdir. Kelebek Koruma Alanı, adanın tam merkezinde yer alır ve San Juan kasabasından arabayla 40 dakika uzaklıktadır. Aslında “*The Butterfly Sanctuary*” Siquijor adasının en ilginç ve en popüler eko-turizm merkezlerinden biri olup küçük bir ücret ödendikten sonra gezilebilir. Doğa koruma alanına 100 Filipin Pezosu ödendikten sonra alana girmeye izin verilir. Çeşitli böceler, çiçekler ve

kelebekler barındıran bu 200 m²'lik özel koruma alanı Dante Jumapit tarafından işletilmektedir. The Butterfly Sanctuary, ziyaret eden turistler yakın çevrede yer alan diğer ilginç turistik mekânları da görebilirler. “*Cangbangag Falls*”, “*Mt. Bandilaan National Park*”, “*Cantabon Cave*”, “*Heal Tops Farm*” ve “*Quisol Mountain View and Campsite*” yörede yer alan diğer turizm çekiciliklerine örnek olarak gösterilebilir.

3.3. Siquijor Adasının Başlıca Kültürel Turizm Çekicilikleri

İspanyol döneminden kalma tarihi inanç merkezleri, su parkları, botanik bahçeler, turistik çiftlikler, tarihi kaleler, müzeler, ilginç mimariye sahip Katolik kiliseler ve kaplıca merkezleri Siquijor adasının en popüler kültürel turizm çekiciliklerinin başında gelirler. Kuşkusuz yabancı turistler için Siquijor adasında yer alan doğal turizm çekiciliklerin sayısı kültürel turizm çekiciliklerin sayısından çok daha fazladır. Güzel manzaralı kıyıların, tenha plajların ve görkemli şelalelerin mimari eserlerden, müzelerden ve tarihi binalardan daha çok ilgi gördükleri de bir başka gerçektir. Fakat ada sınırları içinde az sayıda da olsa ilginç tarihsel – kültürel turistik eser olduğu da iddia edilebilir. Yabancı turistler tarafından Siquijor adasının en çok ziyaret edilen kültürel turizm çekiciliklerinin başında “*San Isidro Labrador Parish Church*”, “*Marelle’s Underwater World Museum*”, “*Hapitanan*”, “*Our Lady of Divine Providence Church*”, “*Larena Triad Restaurant and Coffee Shop*”, “*Kanheron Ranch*”, “*St. Francis of Assisi Parish Church*”, “*Capilay Spring Park*” ve “*Lazi Convent*” gelir. Aşağıdaki satırlarda Siquijor adasında yer alan en popüler kültürel turizm çekicilikleri kısaca açıklanmaya çalışılmıştır (Atasoy ve Cürebal, 2020).

- **San Isidro Labrador Parish Church (Lazi Church and Convent):** Siquijor adası, plajların, şelalelerin ve mağaraların yanı sıra bölgenin en popüler kiliselerinden bazılarında da ev sahipliği yapmaktadır. Bu ünlü kiliselerden biri de “*San Isidro Labrador Parish Church*”. Katolik olmayan misafirlerin bile kiliseyi gördükten sonra hayret duyacakları için adanın ziyaret edilmesi gereken önemli inanç merkezlerinden biridir. Dumaguete Piskoposluğunun yetki alanındaki bir Katolik kilisesi olan “*San Isidro Labrador Parish Church*” veya diğer adıyla “*Lazi Church and Convent*”, Siquijor adasının güneydoğusundaki Lazi kasabasında yer alır. Siquijor'daki turistik yerlerin çoğu gibi St. Isidoro de Labrador Kilisesi ticarileştirilmemiştir. Bu nedenle konuklar diğer ziyaretçilerin gürültüsünden rahatsız olmadan mekânın klasik havasının tadını çıkarabilirler. Kilise 150 yılı aşkın bir süredir dimdik ayakta duruyor ve kaçınılmaz yaşlanmadan dolayı aşınma ve yıpranma şimdiden belirgin olsa da, ahşap döşemenin, kalın duvarların ve ahşap minberlerin orijinal yapısını görülmeye değerdir. Devasa manastırıyla da tanınan kilise, Filipinler Ulusal Müzesi tarafından 2001 yılında Ulusal Kültür Hazinesi ilan edilmiştir. Ayrıca, 2014 yılında Filipinler Cumhuriyeti hükümeti, Lazi Kilisesi'ni Dünya Mirası Listesi'ne aday gösterdi. İlginç Barok mimariye sahip bu tarihi taş kilise 1884'te Filipinli zanaatkarlar tarafından mercan taşları yaygın olarak kullanılarak inşa edilmiştir. “*U*” şeklindeki “*Lazi Katolik Manastırı*”, İspanyol sömürge döneminde inşa edilen Filipinlerin en büyük manastırlardan biridir. Manastırın inşaatına 1887'de başlanmış ve 1891'de tamamlanmıştır. Hem kilise hem de manastır, Recollect rahibi Peder Toribio Sánchez'in yönetiminde yapılmıştır. Lazi Kilisesi'nin hemen yanında inşa edilmiş olan “*Lazi Manastırı*” 2500 metrekaarelik arazisiyle bir zamanlar Asya kıtasının en büyükleri arasında yer almıştır. Bu, devasa iki katlı tarihi manastır, kilisesinin inşa edilmesinden otuz yıl sonra tamamlanmıştır. Son dönemde tamamen onarılan ve yenilenen iki katlı manastır, geleneksel Bahay-Na-Bato tarzında inşa edilmiş ve zemin katının yapımında mercan taşları kullanılmıştır.
- **Marelle’s Underwater World Museum:** Her şekil, boyut ve türden deniz kabuklarından, mercanlardan ve yengeçlerden oluşan kapsamlı bir koleksiyona sahip olan “*Marelle’s Underwater World Museum*”, hem çocuklar ve öğrenciler için hem de ebeveynler ve turistler için eğitici ve büyüleyici bir kültürel mekândır. San Juan kasabasının 2-3 kilometre güneydoğusunda yer alan bu ilginç müzede, Siquijor'daki balıkçılık kültürüne hitap eden katamaran balıkçı tekneleri, ilginç balık ağları, renkli grafikler ve tablolar, deniz atlasları ve haritalar gibi sergiler görülebilir. Burası aynı zamanda yerel Filipin sanatçılarının emeği ile ortaya çıkan otantik hediyelik eşyalar satın bir ticaret yeridir. Mağaza satış yerinde, müknaatlara, anahtarlıklara ve biblolara dönüştürülmüş çok sayıda “*Siquijor*” temalı deniz ürünü vardır. Filipin deniz kültürünü ve deniz tarihini yansıtan müzenin hemen yanında, küçük bir hayvanat bahçesi ve mütevazı bir konaklama tesisi faaliyet göstermektedir. Müzeyi ziyaret eden turistler genelde yakın mesafede yer alan “*Tubod Marine Sanctuary*”, “*Capilay Spring Park*”, “*Maite Marine Sanctuary*”, “*Pitogo Cliff*”, “*Bulakaw Forest Reservation*” ve “*Lugnason Falls*”ı da ziyaret etmektedirler. Siquijor adasının en popüler ve en kaliteli konaklama merkezlerine örneklere olan “*FIG Sunset View Resort*” ve “*Coco*

Grove Beach Resort” “*Marelle’s Underwater World Museum*” alanına yürüme mesafesinde yer almaktadırlar.

- **Our Lady of Divine Providence Church (Maria Church):** Siquijor adasının doğu kıyılarında Maria kasabasının merkezinde yer alan “*Our Lady of Divine Providence Church*” bölgenin en popüler inanç merkezlerinin başında gelir. Bu tarihi Katolik Kilisesi mucizevi güçleriyle tanınır ve birçok Hristiyan Meryem Ana’nın bu kutsal mekânda onlara şifa, koruma ve rehberlik verdiğiğine inanır. İspanyol sömürge döneminde bir taş kilise olarak inşa edilmiş olan “*Our Lady of Divine Providence Church*” asırlara ve tarihsel olaylara adeta meydan okuyarak XXI. yüzyılda da dimdik ayakta kalmayı başarmıştır. Maria kasabası sınırları içinde yer aldığından dolayı “*Maria Church*” olarak ta bilinir. Maria Katolik cemaati tarafından 1887 yılında kurulan bu tarihi kilise altıgen çan kuleye sahiptir ve Filipinlerin en değerli tarih ve kültür hazinelerinden biridir. Koyu minimalist tasarımı nedeniyle kireçtaşı kayaları ile inşa edilmiş olan kilise binasının ahşap ana kapılarında on emir yazılıdır. Maria’daki kilisenin benzersiz özelliklerinden biri, istismara uğramış eşlerin, dul bayanların, mutsuz ve kalbi kırık kadınların hamisi olan Santa Rita de Cascia’nın kilise duvarlarındaki büyüleyici resim görüntüsüdür. Dudakları çökmüş üzgün bir kadın yüzünün yer aldığı çarpıcı resim, sol elinde büyük bir haç, sağ elinde ise kafatası tutan ürkütücü ve gizemli bir kadını tasvir etmektedir. Yerli halkın ona Kara Maria demesinin sebebi, bu mutsuz ve ürkütücü kadının siyah bir çüppe taşımasıdır. Bu nedenle “*Our Lady of Divine Providence Church*” ile kara Maria efsanesi iç içe geçmiş inanç ve kavramlardır. Sonuç olarak, büyücülerin ikamet ettikleri sihirli bir ada olarak bilinen Siquijor, halk efsaneleriyle, ürkütücü görünümlü kiliseleriyle, cadı ve kara büyü hikâyeleriyle dolu mistik ve ürkütücü bir yer olarak da ünlenmiştir.
- **Kanheron Ranch:** Siquijor adasının kuzey kıyılarında Larena ve Siquijor kasabaları arasında yer alan “*Kanheron Ranch*” hem bir özel mülk hem bir sanat merkezi hem bir şarap satış merkezi hem bir özel müze hem Amerikan kültürünü yansıtan bir çiftlik hem de havuz barındıran ilginç bir rekreasyon merkezidir. Bu nedenle “*Kanheron Ranch*” çok temalı, çok amaçlı ve çok fonksiyonlu bir kültürel turizm çekiciliği olarak ta görülebilir. İçerdiği zengin sanat ürünleri ve sunduğu eşyalarla Eski Amerikan kültürünü ve Vahşi Batı’yı yansıtan bu sıra dışı mekân, ilginç mimarisi, yüksek kirişli tavanları, ahşap dokusu, zengin dekor ürünleri ile ziyaretçilerini büyülemektedir. Bu özel müzeyi gezen turistler kovboy kıyafetleri ve şapkaları, Eski Amerikan sanat eserlerini, av malzemelerini, ilginç tarım ve folklor ürünlerini, Amerikan kökenli giysileri ve süs eşyalarını yakından inceleyebilirler ve bunlarla hatıra fotoğraflar çekebilirler. Ayrıca “*Kanheron Ranch*” ta hem ithal şarapların sergilendiği bir şarap odası yer almaktadır hem de çok sayıda viski, rom ve şarap gibi alkollü ürünler satışa sunulmaktadır. Bu nedenle bu ilginç mekân hem bir özel çiftlik hem de kar amaçlı satış yapan bir ticari kurumdur. Nefes kesen panoramik deniz manzaraya sahip olan bu Batı tasarımlı turistik mekân, süs havuzlarına ve çeşitli bitkilere de ev sahipliği yapmaktadır. Bu sıra dışı mekânda küçük bir ücret karşılığında kovboy şapkası, kovboy çizmesi veya kovboy özel kıyafetleri kiralanabilir ve hatıra fotoğraflar çektirilebilir. Bar veya restoran olarak hizmet vermeyen “*Kanheron Ranch*”te gıda ürünleri satılmadığı gibi yemek, çay veya kahve de servis edilmemektedir. Bu özellikler ise bu ilginç turistik mekânın en büyük eksikliği olarak görülmektedir. “*Infinity Heights Resort*” ve “*In’Sense Mountain Resort by Cocotel*” yakın mesafede yer alan en kaliteli konaklama tesisleridir. “*Guiwanon Spring Park*”, “*Candanay Sur Beach*”, “*Larena Triad Coffee Shop*” ve “*Banban Catholic Church*” yörede görülebilecek diğer ilginç turizm çekicilikleridir.
- **St. Francis of Assisi Parish Church (Siquijor Church):** Siquijor eyaletinin idari merkezi olan Siquijor kasabasında yer alan “*St. Francis of Assisi Parish Church*” Siquijor limanı ile Siquijor Provincial Tourism Officer arasında yer almaktadır. Katolik rahipler tarafından 1 Şubat 1783’te kurulan bu tarihi taş kilisesi, kaba yontulmuş mercan taşlarından bir cepheye sahiptir. Uzun süren inşaat çalışmaları ancak 1831 yılında tamamlandığı için “*Siquijor Church*” veya “*St. Francis of Assisi Parish Church*” olarak adlandırılan kutsal mekân, bu tarihte eksiksiz olarak Katolik Hristiyanlara hizmet vermeye başlamıştır. XVIII. yüzyılda korsan istilaları yaygın olduğu için o zamanki manastır binası, yerli topluluklar için bir sığınak işlevi gören heybetli bir kale şeklinde inşa edilmiştir. Kerpiçten yapılmış çan kulesi, gelen düşman kuvvetlerine karşı toplumu uyarmak için bir gözetleme kulesi olarak savunma görevi üstlenmiştir. O zamanki Siquijor Çan Kulesi manastırın yakınında, denizin daha iyi görülebildiği tepelik bir alanda inşa edilmiştir. Bugün hem Siquijor eyaletinin hem de Siquijor kasabasının turistik sembollerinden biri olan “*Siquijor Church*”, adanın en eski ve en popüler inanç merkezlerinin başında gelir. Her yıl 4 Ekim tarihinde “*St. Francis of Assisi Parish Church*”te St. Francis of Assisi’nin bayram günü kutlamaları organize edilmektedir.

- **Larena Triad Restaurant and Coffee Shop:** Siquijor adasının kuzeydoğu kıyılarında Larena kasabasının sadece 2 kilometre güneybatısında yer alan “*Larena Triad Restaurant and Coffee Shop*” tüm adanın en büyüleyici Bohol Denizi manzarasına sahip turistik mekânlarından biridir. “*Triad View Deck*” olarak adlandırılan bir tepenin en yüksek noktasına inşa edilmiş olan bu turistik mekân, kaliteli yerel Filipin yemekleri, soğuk kokteylleri, nefis ve taze kahveleri, ilginç hediyelik eşyaları ve lezzetli çorbalari ile ünlüdür. Özel bir turistik tesis olan “*Larena Triad Restaurant and Coffee Shop*”, asıl meslekleri dış hekimliği olan Napoleon ve Elena Masayon'a aittir. Restoranın seyir terasından hem Siquijor adasının kuzey kıyıları hem Larena körfezi hem de Larena kasabasının muhteşem manzarası izlenebilir. Tropikal ormanlar, temiz hava, derin sessizlik, büyüleyici deniz manzarası, Filipin misafirperliği, yemyeşil doğal ortam ve lezzetli yemekler bu turistik tesisi tanımlamak için kullanılabilir en isabetli sözcüklerdir. Dondurma, kahve ve tatlı çeşitleriyle de ünlü olan “*Larena Triad Restaurant and Coffee Shop*” aslında hem bir kafe hem bir fırın hem de bir restoranı kapsayan çok fonksiyonlu bir turistik tesisidir. Tesis sınırları içinde hem deniz manzaralı büyük bir restoran hem kahve satış dükkânı hem de küçük bir fırın faaliyet göstermektedir. Bu nedenle gelen turistler mekândan ayrılmadan önce genelde hatıra olarak ya farklı ekmekler ve hamur işleri ya da hediyelik kahve paketleri veya tatlı çeşitleri satın alırlar. Restoranın seyir terasından etrafı izleyen yabancı turistler, hem Larena körfezinin nefes kesen kıyılarını hem de yok edilmiş ormanlardan geriye kalan çıplak tepelerin manzarasını göreceklerdir. Bu nedenle “*Larena Triad Restaurant and Coffee Shop*” ziyaretçileri büyük olasılıkla doğal güzellikleri ve beşeri çirkinlikleri, sevinç ve hayranlıkla üzüntü ve hayal kırıklığını aynı anda yaşayacaklardır.

Tablo 4. Siquijor Adasında Yer Alan Yüksek Fiyatlı Kaliteli Konaklama Tesisleri

Salamangka Beach and Dive Resort	Southmountain Resort
Coco Grove Beach Resort	Garden Bungalows Resort
Cliff Side Beach Resort and Cottages	Elend's Kraal
In'Sense Mountain Resort by Cocotel	Adayo Cove Resort
Hillside Village And Saki Restaurant	The Gabayan Riviera
Suite Princess Beach Resort	Aloha Resort
Princesa Bulakna Beach Resort	Zosimo's Inn
Aquamare Beach Camp Resort	PMG Islandscape Resort
Kawayan Holiday Resort	One Sunset View Resort
FIG Sunset View Resort	Golden Sunset Inn
Becano Restobar & Resort	White Villas Resort
Descanso en Paraiso Resort	Treasure Island
Charisma Beach Resort and Restaurant	Infinity Sands Resort
Siquijor Eastern Garan Seaview Resort	Replica Manor
Day Dream Guest House	Villa Marmarine Resort
U Story Guesthouse Siquijor	The Flying Pen Suites
Casa Royal Beach Front	South Mountain Resort
Cang Doki Resort and Dive Camp	Infinity Heights Resort
Apo Diver Beach Resort	Sea View Resort Siquijor
Maria Nico Mystic Island Resort	Kalachuchi Beach Resort
Firefly Cove Beach Resort	Jelly Sea Resort
Dumalaay Coastline Resort Hotel	Blue Wave Inn
Tropical Fun Ta Sea Rentals	Mandala Tribe Treehouses
Treasure Island Beach Bungalows	Gold View Beach Resort
Nakabalo Guesthouse	The Bruce Resort

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır

Siquijor adasında farklı özelliklere ve farklı yatak kapasitelere sahip toplam 200 civarında konaklama tesisi yer almaktadır. Bunların büyük bir bölümü deniz kıyısı kuşağında ve çok küçük bir bölümü de adanın iç kesimlerinde yer almaktadır. Ekonomik hoteller ve hosteller, pansiyonlar ve moteller, kiralık villalar ve aile işletmeleri adada en yaygın konaklama tesislerini oluşturmaktadırlar. Adanın batı kıyılarındaki konaklama tesisi yoğunluğu doğu kıyılarına kıyasla çok daha fazladır (Blijleven ve Van Naerssen, 2001).

Siquijor ve San Juan kasabalarının yakın çevresinde en yüksek hotel yoğunluğu görüldüğü gibi adanın en prestijli hotellerinin de bu iki yörede kümelenmiş oldukları gözlenmektedir. Lüks sınıfında yer alan “4” ve “5” yıldızlı otellerin yok denecek kadar az olduğu Siquijor adasında sadece bir adet beş yıldızlı otel faaliyet göstermektedir. Avrupa’daki en lüks otellerle kaliteli hizmet konusunda yarışabilecek özelliklere sahip olan “*Salamangka Beach and Dive Resort*” ada sınırları içinde faaliyet gösteren tek 5 yıldızlı lüks oteldir. Adayı ziyaret eden yabancı turistler genelde otel bulmada pek sıkıntı çekmezler ama kaliteli restoran veya tam donanımlı bir hastane bulmak çok ta kolay değildir. Deniz kıyısından ve kabalık plajlardan uzak, tropikal ormanlarla çevrili doğal ve sessiz bir ortamda dinlenmek isteyenler için “*Garden Bungalows Resort*”, “*Southmountain Resort*”, “*Hillside Village and Saki Restaurant*”, “*In’Sense Mountain Resort by Cocotel*” veya “*Infinity Heights Resort*” tam da aradıkları hotel seçeneği olabilir. Bu konaklama mekânlarının en büyük özelliği sıra dışı mimari özelliklere, nefes kesen manzaralara ve yerel kültürel özelliklere atıfta bulunarak inşa edilmiş olmalarıdır (Sumaylo, 2016).

4. SONUÇ

Siquijor adası kuşkusuz Filipinlerin en popüler ve en ünlü turistik merkezlerinden biri değildir. Ama ada genelinde turistik yatırımlarının giderek yaygınlaştığını, konaklama tesislerinin mantar gibi çoğaldığını ve adanın uluslararası turizm popülaritesinin giderek arttığını söyleyebiliriz. Siquijor adasına gelen yabancı turistler kabaca üç büyük gruba ayrılabilirler. Birinci gruptakiler sessiz ve sakin plaj tatili arayan aileler veya romantik tatile çıkmış olan çiftlerdir. İkinci gruptaki turistler, daha çok dalgıçlık sporları ile uğraşan turistler veya şelale, orman, akarsu ve mağara gezilerine katılmak isteyen adrenalin tutkunlarıdır. Üçüncü gruptaki turistler, daha çok Cebu, Bohol, Negros, Panglao veya Mindanao gibi komşu adalardan birini ziyarete gelen ve sonra da gelmişken bu küçük adayı da bir göreyim diyen, tesadüfen buraya gelen turistlerdir. Bir başka anlatımla Kanada’dan, ABD’den, Çin’den veya Avustralya’dan sadece Siquijor adasında tatil yapmak için gelen yabancı turist sayısı son derece azdır. Ayrıca ada küçük bir alana sahip olup, kısa sürede tamamı gezilebildiği için gelen yabancı turistlerin Siquijor’da bir haftadan fazla kalmadıkları gözlenmektedir (Calibo vd., 2019).

Diğer Filipin adalarında olduğu kadar olmasa da Siquijor adasında da bazı sorunlar görülmekte ve bazı turizm problemleri çözüm beklemektedir. Ada genelinde çağdaş sinema ve tiyatroların, modern polikliniklerin, donanımlı ezanelerin ayrıca bankaların ve döviz bozduracak merkezlerin yetersiz olması gelen yabancı turistlere bazen büyük zorluklar yaşatmaktadır. Pahalı bar ve restoranların, lüks konaklama tesislerinin, büyük şehirlerin, kalabalık ve çok katlı alışveriş merkezlerinin, modern spor, sanat, eğitim ve sağlık kurumlarının, ayrıca lüks eğlence ve alışveriş merkezlerinin adada yer almaması Siquijor’un en önemli turizm dezavantajlarının başında gelir. Tüm ada sınırları içinde ne bir AVM ne de büyük bir marketin faaliyet göstermemesi, alış veriş seven yabancı turistler için adeta bir hayak kırıklığı oluşturmaktadır. Bu nedenle eyaletin siyasi yöneticileri poliklinik, sinema, spor salonu veya sanat merkezi inşaatından önce bir an önce adada büyük bir süpermarketin inşaatını planlamaları gerekmektedir. Siquijor adasının ülkenin iktisadi kalbi olan Luzon adasından ve başkent Manila’dan uzak mesafede kalması, büyük turizm şirketlerinin ve büyük otel zinciri yatırımcılarının cezbedememiş olması, ayrıca küresel turizm reklamlarında ve uluslararası tur paketlerinde yeterince yer almaması Siquijor adasının diğer turizm dezavantajları oldukları söylenilebilir (Shields ve Thomas-Slayter, 1993). Diğer Filipin adalarında olduğu gibi sıklıkla yaşanan elektrik kesintileri, hızlı internet ve telefon bağlantılarının tüm yörelerde görülmemesi Siquijor adasında çözüm bekleyen diğer önemli sorunlardır. Deniz kıyılarındaki plansız yapılaşmayı ve çirkin betonlaşmayı önemek, ayrıca çok hassas yapıya sahip olan mercan resiflerini korumak adadaki yerel idarecilerinin ve turizm yetkililerinin en öncelikli görevi olmalıdır (White vd., 2010). Ülke sınırları içindeki diğer adalarıyla karşılaştırıldığında Siquijor adasının en olumlu turizm özellikleri aşağıdaki satırlarda maddeler halinde özetlenmiştir (Atasoy ve Cürebal, 2020);

- Bohol denizinde yer alan adanın Filipinlerin en ünlü turizm merkezleri olan Bohol, Negros, Panglao, Camiguin, Mindanao ve Cebu adalarına yakın mesafede bulunması ve bu komşu adalarla düzenli ve ucuz feribot ulaşım bağlantılarına sahip olması, hem ulaşım bağlantıları hem de turizm bakımından büyük bir avantaj oluşturmaktadır.
- Ada sınırları içinde çok sayıda plaj, mercan resifi, lagün, tropikal orman, mağara, koy, şelale gibi doğal turizm çekiciliklerin olması doğal turizm çeşitliliğinin fazla olmasına yol açmıştır. Ada sınırları içinde çok sayıda deniz koruma bölgesinin, mercan oluşumunun, ilginç müzenin, mangrov ormanı alanının, tabiat parkının ve dalgıçlık merkezinin yer alması Siquijor’daki coğrafi ve ekolojik zenginliğin bir yansımasıdır (Wagey ve Bucol, 2016). Ayrıca İspanyol sömürgecilik yıllarından kalma köprü, deniz feneri, kilise, han, kale ve manastır gibi tarihi yapılara sahip olması ada genelinde kültürel turizmin gelişmesine yol açmıştır. Ada sınırları içinde çok sayıda su sporları merkezi, kaplıca, agroturizm merkezi,

botanik bahçesi ve dalış eğitim merkezi faaliyet göstermektedir. Özetle Siquijor küçük bir yüzölçümüne (337 km²) sahip ve çok az nüfus barındırmasına (103 000 kişi) rağmen, adada hem turistik merkezler hem rekreasyon faaliyetleri hem de turizm tipleri büyük çeşitlilik göstermektedir.

- Ada sınırları içinde hem konaklama tesis türlerinde büyük bir çeşitlilik gözlenmektedir hem de her bütçeye uygun otel ve tatil olanakları yaygındır. Siquijor adasında 190'dan fazla hotel, pansiyon, hostel, motel, villa ve diğer türde konaklama tesisi vardır. Ancak bunlardan sadece 25-30'u konforlu ve yüksek kalitede konaklama tesisi oldukları iddia edilebilir. Bu nedenle adanın en büyük turizm sorunlarından birisi “*Radisson Hotel Group*”, “*Mövenpick*”, “*Four Seasons Hotel*”, “*Hilton Worldwide*”, “*Wyndham Hotels*”, “*Marriott Hotel*”, “*Shangri La Hotels*”, “*Intercontinental Hotels Group*” ve “*Hyatt Hotels*” gibi uluslararası hotel zincirlerinin henüz bu tropikal cenneti keşfetmemiş ve buraya henüz yatırım yapmamış olmalarıdır. Ayrıca birçok Filipin adasında olduğu gibi Siquijor adasında da “4” ve “5” yıldızlı kaliteli lüks otel sayısının çok yetersiz olması, önemli bir turistik eksiklik olarak görülebilir.
- Ada sınırları içinde yer alan çok sayıda hem karasal hem de okyanusal doğa koruma alanının (20 civarında) yer alması, ayrıca Filipinler Cumhuriyetinin hiçbir adasında görülmeyen çarpıcı doğal güzellikler ile benzersiz jeomorfolojik ve hidrografik oluşumlara sahip olması, uluslararası turizm açısından, Siquijor adasını çok özel ve ayrıcalıklı kılmaktadır (Chassels ve Bucol, 2011).
- Yabancı turistler için Siquijor kolay gezilebilen, huzurlu ve güvenli bir adadır. Ada genelinde ne terör ve çatışma olayları yaşanmaktadır ne de gasp, cinayet ve hırsızlık gibi güvenlik sorunları sıkça görülmektedir. Bugün toplumsal ve kültürel özellikleriyle, halkın misafirperverliği ve yardımseverliği ile Siquijor adası Filipinlerin en güvenli en huzurlu ve en mutlu adalarından biridir (Fillone vd., 2011). Ayrıca Siquijor adasında, büyük metropol kentlerinin, gürültülü ticaret ve ulaşım merkezlerinin, çevre sorunları yaratan büyük sanayi tesislerinin olmaması turizm faaliyetlerin gelişimi açısından büyük bir şans sayılır.
- Ada sınırları içinde haberleşme, taşımacılık, internet, elektrik, ulaşım ve alt yapı sorunları sık sık görülmemektedir. Ayrıca yüksek dağlara sahip olmayan adada engebeli arazilerinin yaygın olmaması yerleşim merkezleri arasında ulaşımın bisiklet veya motosikletle kolay yapılmasına olanak sağlamaktadır. Adanın küçük ve kompakt yapıda olması, uygun fiyata kiralık motorlu araçların her yerde kolay bulunabilmesi, trafik sıkışıklığı sorunlarının olmaması, bütün adayı çevreleyen asfaltlı bir karayolu ağının olması adayı ziyaret eden turistler için büyük kolaylıklar sağlamaktadır (Rahman, 2007).
- Siquijor adasında bir bölgesel havalimanının hizmet vermesi hava ulaşımını tercih eden turistler için büyük bir avantaj oluşturmaktadır. Eyalet başkenti olan Siquijor kasabasının hemen batısında yer alan “*Siquijor Airport*” büyük Filipinli kentler ile hava ulaşım bağlantısı olan adanın tek havalimanıdır. Ayrıca, Siquijor adası sınırları içinde sadece Siquijor ve Larena limanları deniz yolcu iskelesine sahip olup komşu adalarla deniz ulaşım bağlantısı ve yolcu gidiş-gelişleri sağlamaktadırlar. Siquijor adası ile Bohol, Cebu ve Negros adaları arasındaki feribot bağlantılarını bütün yıl kesintisiz olarak sürmektedir. Bu nedenle bu üç komşu ada ile Siquijor'un en yoğun deniz ulaşım bağlantıları olduğu iddia edilebilir.

Siquijor adasını sürdürülebilir turistik mekâna dönüştürebilmek için bölgesel siyasetçilerinin ve ada yöneticilerinin imar durumunu, doğa kaynak kullanımını, yerleşme planlamasını ve çevre koruma anlayışlarını insan merkezli değil doğa merkezli yönünde geliştirmeleri gerekmektedir (Sumaylo, 2016). Çünkü doğal kaynaklarını koruyamamış ve çevre sorunlarını önleyememiş bir Filipin adasının turizm geleceği olamaz. Bu nedenle kıyılarıdaki plansız yapılaşma ve kontrolsüz gecekondulaşmanın engellenmesi; akarsu ve göl havzalarının antropojen faaliyetlerden korunması; yağmur ormanlarının, mangrov sahalarının ve sulak arazilerinin korunması; akarsu, göl ve deniz havzalarının kirletilmemesi; bitki ve hayvan türlerinin korunup yaşatılması; kaçak avcılık, ormancılık ve balıkçılık faaliyetlerinin kontrol altına alınması sürdürülebilir turizm perspektifinden Siquijor adasında çözüm bekleyen en önemli ekolojik sorunlardır (Weeks vd., 2012).

Bu çalışmanın araştırma kapsamı, Filipinler Cumhuriyeti'nin güney kesimlerinde yer alan Siquijor adasıdır. Çalışma ile bu tropikal adanın başlıca coğrafi özellikleri ve turizm potansiyeli irdelenerek bu bölgeleri ziyaret edecek olan bilim uzmanlarına, öğrencilere, yatırımcılara, iş insanlarına, turistlere ve diğer sosyal gruplara detaylı bir rehber niteliğinde coğrafi ve turizm bilgileri sunmak amaçlanmıştır. Dolayısıyla aynı örneklemin ileri zamanlarda benzer şekillerde ele alınması ortaya çıkacak değişim ve dönüşümün izlenebilmesi ve farklı bakış açılarının ortaya konulması açısından yararlı olacaktır. Yine adanın farklı özellikleri üzerine de yeni çalışmalar yapılabilir. Ayrıca “Siquijor Adası” kapsamında yapılan bu çalışmanın benzer ve farklı özellikler gösteren diğer coğrafi bölgeler üzerinde de tekrarlanması akademik yazına katkı sağlayacaktır. Diğer yandan, bu coğrafi alanları ziyaret edecek sosyal gruplar için yeni ve güncel bir rehber oluşturulmuş olacaktır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Bu makale “2219-Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı” kapsamında TÜBİTAK – BİDEB tarafından 2020 yılında kabul edilen ve birinci yazar tarafından yürütülen “Siyasi, İktisadi ve Beşeri Coğrafya Perspektifinden Filipinler Cumhuriyeti ve Türkiye-Filipinler Etkileşimi” başlıklı araştırma programının bilimsel çıktılarından birisidir. Araştırmanın ortaya konulmasında ilgili kurumdan mali destek alınmıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “en az iki dış hakem” ve “çift taraflı körleme” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “Telif Devir Formu” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu” gönderilmiştir. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare. This article is one of the scientific outputs of the research program titled “The Republic of the Philippines and Turkey-Philippines Interaction from the Perspective of Political, Economic and Human Geography”, which was accepted by TÜBİTAK – BİDEB in 2020 within the scope of the “2219-International Postdoctoral Research Fellowship Program” and carried out by the first author. Financial support was received from the relevant institution for the conduct of the research. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1, Y2 ve Y3**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1, Y2 ve Y3**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1, Y2 ve Y3**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1, Y2 and Y3, data collection, methodology, formal analysis – Y1, Y2 and Y3, Final Approval and Accountability – Y1, Y2 and Y3.**

KAYNAKLAR

- ATASOY, Emin ve CÜREBAL, İsa (2020), “*Rising Tourism Star of Philippines: Siquijor Island*”, **International Scientific Conference: Global Challenges – Scientific Solutions** (Ed. Vilian Krastev), 12 May 2020 – Varna (Bulgaria), GCSS Press, Varna, ss.24-31.
- BLIJLEVEN, Erika ve VAN NAERSSSEN, Ton (2001), “*European Tourists and Tourism Development in the Central Visayas*”, **Philippine Quarterly of Culture and Society**, S.29(3/4), ss.267-283.
- BULLOCH, Hannah (2014), “*Contending Developments: Local Notions of Development on Siquijor Island, Philippines*”, **Journal of International Development**, S.26(2), ss.177-186.
- CALIBO, Dawn Iris, CABALLERO, Jonathan M. ve VIRATA, Alvin Jason A. (2019), “*M-Commerce Model: An Applied Business Transformation Framework for Tourism Industry*”, **IEEE 4th International Conference on Computer and Communication Systems (ICCCS)**, 23-25 Şubat 2019 – Singapore, IEEE Publisher, New York (US), ss.761-765).
- CHASSELS, Marla R. (2007), “*Participatory Conservation in the Philippines: A Case Study in Siquijor*”, **Doctoral Dissertation**, Washington State University, Washington (US).
- CHASSELS, Marla R. ve BUCOL, Abner A. (2011), “*Participatory Conservation in the Philippines: The Case of Luyang Mangrove Reserve in Siquijor, Central Philippines*”, **Silliman Journal**, S.52(1), ss.143-154.
- CHAVEZ, Edgar M. (2021), “*Assessment of Public Open Space Management: Case Study of Siquijor Island, Philippines*”, **IOP Conference Series: Earth and Environmental Science**, IOP Publishing, Bristol (UK), V.771(1), ss.(012013).

- FILLONE, Alexis M., ROXAS, Nicanor R. ve GOCE-DAKILA, Cristela (2011), “*The Geographic Profiling of Poverty and Accessibility: The Case of Two Provinces in the Philippines*”, **DLSU Business & Economics Review**, S.20(2), ss.45-65.
- MAXINO, Mikhail Lee L. ve ARBON, Atty Manuel (1999), “*A Case Study of Enrique Villanueva, Siquijor, Philippines*”, **Phuket Marine Biological Center Special Publication**, S.20, ss.61-68.
- RAHMAN, M. Shafiq-Ur (2007), “*Determining Appropriate Public Transport System Given the Level of Development/Urbanization: The Case of Siquijor Province, The Philippines*”, **11th World Conference on Transport Research World Conference on Transport Research Society**, 24-28 Haziran 2007 – Berkeley, TRB Publications, Berkeley – California (US), ss.(33).
- SHIELDS, M. Dale ve THOMAS-SLAYTER, Barbara P. (1993), “*Gender, Class, Ecological Decline, and Livelihood Strategies: A Case Study of Siquijor Island, The Philippines*”, **ECOGEN Research Project, International Development Program**, Clark University Publications, Massachusetts (US), ss.1-52.
- SUMAYLO, Steven J. (2016), “*Green Practices of Accommodation and Lodging Establishments in Siquijor Province, Philippines*”, **Journal of Educational and Human Resource Development (JEHRD)**, S.4, ss.14-25.
- WAGEY, Billy T. ve BUCOL, Abner A. (2016), “*Indigenous Ecological Knowledge (IEK) on the Utilization and Conservation of Coastal Resources in Siquijor Island, Central Philippines*”, **Ecology, Environment and Conservation**, S.22(3), ss.111-118.
- WEEKS, Rebecca J., BAIRD, Michelle, AMOLO, Rizaller C., CATITIG, Reann, EISMA-OSORIO, Rose-Liza, PRESSEY, Bob ve ALICEA, Eileen (2012), “*Developing a Provincial Marine Protected Area Network Management for Siquijor, Philippines*”, **Final Report**, United States, National Oceanic and Atmospheric Administration Publisher, Washington (US).
- WHITE, Alan T., DIAZ, Roxie, TESCH, Sheryll C., MARTINEZ, Rafael ve WHITE, Evangeline (2010), “*Summary Field Report*”, **Coral Reef Monitoring Expedition to Siquijor Province, Philippines**, 21-29 Mart 2009 – Cebu City, CCEF Publisher, Cebu City, ss.1-75.

<http://psa.gov.ph/> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

<http://www.nscb.gov.ph> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

<https://guidetothephilippines.ph/> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

<https://jonnymelon.com/siquijor-itinerary/> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

<https://siquijorprovince.com/> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

<https://tckctck.org/philippines/siquijor> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

<https://tipstrips.ru/siquijor/> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

<https://www.bemytravelmuse.com/siquijor-island-tourist-spots/> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

<https://www.life-in-travels.ru/siquijor/> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

<https://www.lonelyplanet.com/philippines/the-visayas/siquijor> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

<https://www.philatl.com/luzon/mimaropa/marinduque.html> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

<https://www.philippinebeaches.org/> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

<https://www.philippinetrails.com/> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

<https://www.philstar.com/business/agriculture/2005/03/06/269177/magical-trip-through-siquijor146s-bandila-nature-park> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

<https://www.sabaiaasia.ru/Philippines/siquijor.htm> (Erişim Tarihi: 03.04.2024).

The Relationship between Servant Leadership and Job Satisfaction: Research on Teachers¹

Hizmetkâr Liderlik İle İş Tatmini Arasındaki İlişki: Öğretmenler Üzerine Araştırma

Nuran GÜLER

Blm. Uzm., Bağımsız Araştırmacı,
nuran.guler04@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9149-6213>

Makale Başvuru Tarihi: 05.06.2024

Makale Kabul Tarihi: 19.09.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Tuğçe ŞİMŞEK

Dr. Öğr. Üyesi., Gümüşhane Üniversitesi,
Gümüşhane İİBF, İnsan Kaynakları Yönetimi Bölümü,
tugce.simsek@gumushane.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-3256-4348>

ÖZET

Liderlerin çalışanların iş tatmini üzerinde etkisi olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda araştırmanın amacı, öğretmenlerin hizmetkâr liderlik algısı ile iş tatmini arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Çalışmada çalışanların iş tatmin düzeylerini ölçmek amacıyla "İş Tatmini Ölçeği" kullanılmıştır. Hizmetkâr liderlik algısını belirlemek amacıyla "Hizmetkâr Liderlik Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma Ağrı ilinde kamu ve özel eğitim kurumlarında çalışan 351 öğretmen üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmış ve SPSS 20.0 Programı ile veriler analiz edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde güvenilirlik analizi, regresyon analizi, korelasyon analizi ve faktör analizinden yararlanılmıştır. Öğretmenlerin hizmetkâr liderlik algısı ile iş tatmini arasındaki ilişkiyi inceleyen bu çalışmanın sonucunda elde edilen verilerin analizine göre, hizmetkâr liderlik ile iş tatmini arasında güçlü düzeyde pozitif ($r=0.582$) ve anlamlı ($p<0.05$) bir ilişki tespit edilmiştir. İlişkinin etkisine yönelik yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre; hizmetkâr liderliğin iş tatminini pozitif yönde ve anlamlı olarak etkilediği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Hizmetkâr Liderlik,
İş Tatmini,
Öğretmenler,

ABSTRACT

It is known that employees' job satisfaction is impacted by leaders. In this regard, the aim of the research is to reveal the relationship between teachers' servant leadership perception and job satisfaction. "The Job Satisfaction Scale" was used in the study to measure the job satisfaction levels of employees. "The Servant Leadership Scale" was used to determine the perception of servant leadership. The research was conducted on 351 teachers working in public and private educational institutions in Ağrı. The survey method was used as a data collection tool and the data were analyzed with SPSS 20.0 program. Reliability analysis, regression analysis, correlation analysis, and factor analysis were used to evaluate the data. According to the analysis of the data obtained as a result of this study, which examined the relationship between teachers' servant leadership perception and job satisfaction, a strong positive ($r = 0.582$) and significant ($p < 0.05$) relationship was determined between servant leadership and job satisfaction. According to the results of the regression analysis regarding the effect of the relationship; it has been determined that servant leadership affects job satisfaction positively and significantly.

Keywords:

Servant Leadership,
Job Satisfaction,
Teachers,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): GÜLER, Nuran ve ŞİMŞEK, Tuğçe (2024), "The Relationship between Servant Leadership and Job Satisfaction: Research on Teachers", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.502-514, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1496276>

1 This article was developed from the master's thesis titled "The Relationship between Servant Leadership and Job Satisfaction: Research on Teachers", prepared by the 1st author under the supervision of the 2nd author and presented at Gümüşhane University Social Sciences Institute.

1. INTRODUCTION

Leadership emerged with the existence of humanity. The needs that arise as societies change and transform have increased the importance of the concept of leadership for people. A leader is a person who can persuade people, direct them, make them follow himself and his vision, and lead (Çoban, 2019:1). The increasing importance of leadership has led to the development of new leadership approaches. One of these understandings is the servant leadership approach put forward by Greenleaf (1970). In this context, servant leadership is expressed as an approach that supports the view that individuals should be encouraged to be who they are in both their professional and personal lives. A servant leader is considered as a person who motivates and serves individuals. At this point, the human-centered work of organizations has revealed the importance of the servant leadership style.

In order to achieve their goals, businesses have conducted research on the factors affecting employees' job satisfaction levels. The concept of job satisfaction, defined as employees' perception of satisfaction with their job, is important for organizational studies. It is thought that when the job satisfaction level of employees is low, situations that will negatively affect the business will arise. For this reason, it is argued that the leadership approach of principals, who are school administrators in schools that form the organizational structure, affects teachers' job satisfaction levels and directs teachers. In this regard, although there are studies in the literature on the relationship between servant leadership and job satisfaction, it seems that there are not enough studies on teachers.

The concepts of "*servant leadership*" and "*job satisfaction*" are mentioned within the framework of this research, which examines the relationship between teachers' servant leadership perception and job satisfaction. Then, the analysis results of the data obtained through the survey method and evaluations of the findings are included.

2. CONCEPTUAL FRAMEWORK

2.1. Servant Leadership

The concept of leadership, which is as old as human history, emerged as a result of the need to direct and manage people living in communities (Kınalı, 2021:3). In this context, leadership defines the process by which organizations influence and manage their employees to achieve a common goal (Özer, 2019:105). The rapid technological change in the world has caused significant changes in organizations. These changes have enabled the human factor, which is a part of the organization, to enter a new era in its relationship with the organization. In this context, moral and human values have gained importance as important concepts. Leaders that employees follow voluntarily, without any compelling situation, have an important position for the success of the organization. Classical leadership approaches were insensitive to people's psychological needs and could not contribute to employees' focus on work. This drew attention to the servant leadership approach that cares about human values (Begenirbaş and Yalçın, 2020:28).

The concept of servant leadership was first mentioned in Greenleaf's work "*The Servant As Leader*", written in 1970. According to Greenleaf, servant leaders refer to people who care more about the priority needs of others and make more efforts than leaders who lead first and serve later (Farling et al., 1999: Quoted in; Tokmak, 2018:960). The concept of servant leadership is based on the philosophy of serving followers, meeting their needs and developing their employees (Kuick, 1996: Quoted in; Ghalavi and Nastiezaie, 2020:242). Servant leadership is defined as an approach dedicated to human development and contributing to it, while also creating common value for all employees. (Dinçer and Bitirim, 2007:68: Quoted in; Özdemir and Yılmaz, 2019:199).

Although there are different groupings in the literature on servant leadership characteristics, in general Spears' (1995) ten characteristics are listening, empathy, awareness, improvement, foresight, persuasion, conceptualization, stewardship/serving, dedication to the development of people, and community building. comes to the fore (Saç, 2019:10). Spears, who explains listening as finding a solution to the problem, states that in this way, the servant leader will learn the wishes of the person or group and understand their intentions (Çetin, 2014:27). Empathy includes looking at events from another person's perspective and not rejecting the other person's intentions by interpreting them as good (Çetin, 2014:27). Awareness involves the leader, who is aware of the problems within the organization (Uğurluoğlu et al., 2015:244), understanding the effects of events

by collecting clues from the environment and being skilled in this regard (Melchar and Bosco, 2010:79: Quoted in; Bilgin and Yıldırım, 2017:472).

Healing includes the leader accepting that people cannot fully reach personal integrity, as well as helping and supporting the recovery of discouraged individuals and being sensitive to the personal wishes and needs of her followers (Sanı et al., 2013:65). Foresight includes being able to foresee future dangers and opportunities and making decisions in line with this foresight (Özmutlu, 2011:27). Persuasion is the leader's effort to persuade others instead of forcing them when making decisions (Çalışkan et al., 2013:299) and the process of motivating and encouraging others for organizational goals (Karabal and Efe, 2018:4).

Conceptualization refers to the ability to see the realities beyond the daily responsibilities of the leader, who can look at the problems or the organization with a conceptual approach, and to conceptualize these problems and think and examine them with a broader horizon (Çetin, 2014:28). Stewardship/Serving describes serving the members and purposes of the group (Özmutlu, 2011:29). Dedication to the Development of the Individual: While leaders contribute to the emotional, personal, social and professional development of the individuals within their team, they mobilize by creating opportunities for them with the available resources (Topaloğlu, 2019:59). Creating a Community explains the aim of establishing communities within and outside the organization in line with certain principles, showing correct attitudes and behaviors, and establishing relationships that include unity and solidarity (Topal, 2019:76).

2.2. Job Satisfaction

It was first put forward by Hoppock (1935). Hoppock explains the concept of job satisfaction as the individual's perception of satisfaction with the work environment (Köse, 2019:133). Job satisfaction is expressed as determining to what extent needs are met and expectations are met (Mert, 2011:122). It covers the evaluation of situations related to work conditions such as job satisfaction, responsibility, and task diversity (Bıyık et al, 2017:63). Job satisfaction includes the emotional response that organizations demand from employees (Şimşek, 2022:1163).

Job satisfaction, what employees think and feel about their jobs, is important for both themselves and their jobs. Likewise, job satisfaction is important for managers in terms of the impact of people's attitudes towards their jobs on performance and productivity. Because it causes negative behaviors that affect job satisfaction, turnover, absenteeism, performance, and mental and physical health (Feldman and Hugh, 1983:192: Quoted in; Keleş, 2006:245-246). Other leadership types that have a relationship with job satisfaction are transformative leadership (Kenek and Sökmen, 2022), transformational leadership (Sökmen and Benk, 2020), participative leadership (Yazıcıoğlu et al., 2021) and instrumental leadership (Sökmen et al., 2021).

Factors affecting job satisfaction are divided into two: "*individual*" and "*organizational*". Individual Factors, employees' personal characteristics and other individual variables affect job satisfaction. Individual factors affecting job satisfaction are listed as age, gender, personality, education level and status (Divanoğlu and Usta, 2017:112). Organizational Factors, There are many factors that affect job satisfaction. Organizational factors affecting job satisfaction are listed as the nature of the job, wage, working conditions, colleagues, management and promotion (Kara, 2021:11).

Job satisfaction has some basic consequences. It is possible for employees to develop positive feelings towards the enterprise and their job with a high level of job satisfaction (Akarca, 2021:91). With the effect of job satisfaction, employees become healthier, more successful and happier (George and Jones, 2008: Quoted in; Koçak, 2021:24).

Conditions must be sufficient for the employee to be productive, work determined and willing, and take ownership of his job. Employees must be socially, materially and spiritually satisfied. The role of managers is also important in this. In this direction, employees' organizational commitment increases and they become more motivated for their work. Businesses that think that it is important for their employees to have a participatory and collaborative spirit think that the factor in achieving their goals is possible by having employees with high job satisfaction levels (Pancasila et al., 2020; Quoted by Özkan, 2023:43).

In case of job dissatisfaction, employee morale is negatively affected, and recurring negative situations in their lives can also cause low productivity and work accidents. As a result, job satisfaction will affect the performance, productivity, physical and mental health of employees and the continuity of business success (Kök, 2006:296).

3. METHODOLOGY AND APPLICATION OF THE RESEARCH

3.1. Purpose and Importance of the Research

In today's business world, job satisfaction is a determining factor in the high performance of employees in order for businesses to continue their existence and gain competitive advantage. Managers' leadership style affects employees' job satisfaction. There have not been enough studies in the literature on the extent to which principals' servant leadership behaviors are perceived by teachers and to what extent this situation affects teachers. It is thought that examining the relationship between servant leadership and job satisfaction in terms of working styles, especially on teachers, may yield important results. In this regard, the aim of the research is to reveal the relationship between teachers' servant leadership perception and job satisfaction.

3.2. Limitations, Assumptions and Method of the Research

The research was carried out in public and private educational institutions in Ağrı province. This study, which investigates the job satisfaction levels of working teachers, is limited to people teaching in public and private educational institutions in Ağrı. The research is limited to the place where it is applied and the sampling frame, and the results obtained from the research and the answers given by the teachers who participated in the research with their own consent.

It was assumed that the scales used for the research measured the concepts appropriately, that the sample group correctly understood the questions in the servant leadership and job satisfaction scales, and that the participants answered the survey questions sincerely and objectively. Quantitative research method was used. Data was collected by survey method and the results were presented by analyzing the data with SPSS 20.0 program.

3.3. Research Model and Hypotheses

In the research of Akdöl (2015) titled "*The Effect of Servant Leadership on Job Satisfaction: A Research in the Information Technology Sector*", it was determined that servant leadership has an effect on job satisfaction according to the statistical analysis results.

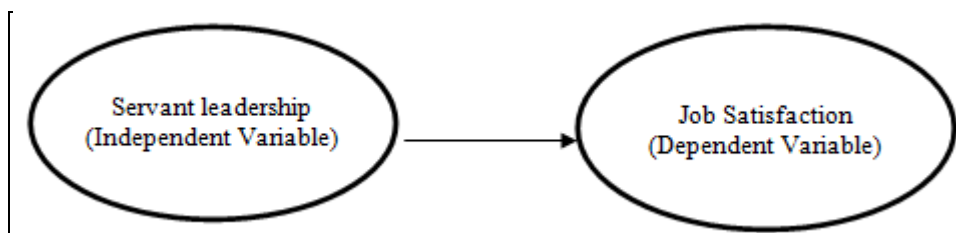
According to the results of the data obtained from Eren's (2017) research titled "*The Relationship Between Servant Leadership and Job Satisfaction: An Airline Company Example*", it was determined that there was a positive and significant relationship between servant leadership perception and employee job satisfaction, and that there were significant differences in terms of job satisfaction as a result of examining the demographic factors such as gender and working hours.

In the study titled "*The Relationship between Supervisors' Servant Leadership and Police Officers' Job Satisfaction*" conducted by Chikeleze et al. (2021), it was examined whether there was a relationship between the perceived servant leadership of law enforcement leaders and the job satisfaction of police officers. As a result of this study, it was found that there was a statistically significant relationship between the servant leadership of police officers in the department and employee job satisfaction. In the light of the studies conducted in the literature, the hypothesis was established as follows:

H₁: Servant leadership has a positive significant effect on job satisfaction.

Variables examined within the scope of this research; servant leadership is the independent variable and job satisfaction is the dependent variable. The research model developed in this study by considering the relationship between servant leadership and job satisfaction is shown in Figure 1.

Figure 1. Model of the Research

H₁: Servant leadership has a positive significant effect on job satisfaction.

3.4. Collection of Research Data

The population of the study consists of teachers working in all public and private schools affiliated with Ağrı Provincial Directorate of National Education. A total of 351 participants, 193 female and 158 male participants, participated in the study conducted for this purpose, reached by snowball sampling method. Participation in this study is voluntary.

Ethics committee permission dated 22/06/2022 and numbered 2022/4 was received by Gümüşhane University Scientific Research and Publication Ethics Board to conduct the study. During the data collection process, a demographic data form and a survey form containing the research scales were delivered to the participants via Google Forms. After the sufficient number of answers was reached, they were transferred to the package program for the classification and analysis process.

The survey method was used as a data collection tool in the research. The forms and scales included in the prepared survey are given below. It is a data form created by the researcher, which includes the participants' age, gender, marital status, length of service, education level, school they work in, and the sector and branch of the institution.

In this study, the servant leadership scale, consisting of 7 items and a single dimension compiled by Liden and colleagues (2013) and adapted into Turkish by Kılıç and Aydın (2016), was used to determine the perception of servant leadership. The scale was evaluated with expressions created using a five-point Likert type (*Strongly Disagree, Disagree, Undecided, Agree and Strongly Agree*).

In this study, the job satisfaction scale developed by Brown and Peterson (1994) was used to measure employees' job satisfaction levels. The scale consists of five-point Likert type (*Strongly Disagree, Disagree, Undecided, Agree and Strongly Agree*) and 6 items.

3.5. Analysis of Data

The analysis of the data obtained in the study was evaluated through the SPSS 20.0 package program. The analysis of the data was evaluated on 351 participants. 5 people were removed from the data set and not evaluated due to incomplete and incorrect information. Factor analysis, correlation analysis and regression analysis were used for construct validity in examining the relationships between concepts.

4. FINDINGS OF THE RESEARCH

In this section, the analysis results of the data obtained will be included. Cronbach's Alpha coefficient was used to determine the reliability level of the servant leadership and job satisfaction scales. Peterson (1994) states that the scales used in research are reliable and consistent if their reliability coefficient is 0.70 or above (Çetin, 2014:72).

Table 1. Cronbach's Alpha Coefficients

Scales	N of Items	Cronbach's Alpha
Servant Leadership	6	0.867
Work satisfaction	7	0.864

In this study, the reliability of the servant leadership scale was calculated as Cronbach's Alpha = 0.867 and the reliability of the job satisfaction scale was calculated as Cronbach's Alpha = 0.864. These values showed that the reliability of the scales was at a sufficient level. Factor analysis results regarding servant leadership are given below.

Table 2. Servant Leadership KMO and Bartlett's Test Table

KMO and Bartlett's Test	
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy	0.867
Bartlett's Test of Sphericity Approx. Chi-Square	977.916
df	15
Sig.	0.000

KMO Sampling Adequacy and Bartlett Sphericity Test results are shown in Table 2. The KMO value in the table is 0.867, which indicates that the sample is sufficient for factor analysis application ($KMO=0.867>0.60$). Since the Bartlett Sphericity test result in this table is ($p=0.000<0.05$), it is assumed that the matrix formed by the relationship between variables is significant for factor analysis. The total explained variances of the factors resulting from the factor analysis related to servant leadership are given in Table 3.

Table 3. Servant Leadership Total Explained Variance Table

Total Variance Explained						
Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3.661	61.020	61.020	3.661	61.020	61.020
2	0.793	13.223	74.243			
3	0.516	8.607	82.850			
4	0.385	6.423	89.272			
5	0.333	5.555	94.828			
6	0.310	5.172	100.000			

Extraction Method: Principal Component Analysis

There is a factor with eigenvalues greater than 1 and this factor is collected in 61.020 of the variance. The explained variance value showed that the scale was safe and valid. The components showing the factor loadings of the items of the servant leadership scale are shown below. All items of the scale are included under a single factor.

Table 4. Servant leadership components matrix table

	Component
	1
HL. S1	0.766
HL. S2	0.807
HL. S3	0.743
HL. S4	0.858
HL. S5	0.827
HL. S6	0.672

Factor Extraction Method: Principal Components Analysis

Factor analysis results regarding job satisfaction are given below.

Table 5. Job satisfaction KMO and Bartlett's test table

KMO and Bartlett's Test	
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy	0.834
Bartlett's Test of Sphericity Approx. Chi-Square	1175.021
df	21
Sig.	0.000

Job satisfaction KMO Sampling Adequacy and Bartlett Sphericity Test result are shown in Table 5. The KMO value in the table is 0.834, which indicates that the sample is sufficient for factor analysis application ($KMO=0.834>0.60$). Since the Bartlett Sphericity test result in this table is ($p=0.000<0.05$), it is assumed that the matrix formed by the relationship between variables is significant for factor analysis. The total explained variances of the factors resulting from the factor analysis regarding job satisfaction are given in Table 6.

Table 6. Job Satisfaction Total Explained Variance Table

Total Variance Explained						
Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	3.939	56.276	56.276	3.939	56.276	56.276
2	0.933	13.331	69.607			
3	0.692	9.893	79.499			
4	0.563	8.048	87.547			
5	0.358	5.109	92.656			
6	0.271	3.873	96.529			
7	0.243	3.471	100.000			

Extraction Method: Principal Component Analysis

There is a factor with eigenvalues greater than 1 and this factor is collected in 56.276 of the variance. The explained variance value showed that the scale was safe and valid. The components showing the factor loadings of the items of the Job Satisfaction scale are shown below.

Table 7. Job Satisfaction Components Matrix Table

	Component
	1
İT. S7	0.628
İT. S8	0.804
İT. S9	0.830
İT. S10	0.762
İT. S11	0.755
İT. S12	0.786
İT. S12	0.664

Factor Extraction Method: Principal Components Analysis

As shown in the table, it can be seen that all items of the job satisfaction scale are included under a single factor. Findings regarding the demographic information of the participants are given below.

Table 8. Number and Percentage Distribution for Demographic Information of Participants

Groups	Frequency	Percentage (%)
Age		
Between 20-30 Years	145	41.3
Between 31-40 Years	142	40.5
Between 41-50 Years	50	14.2

Between 56-60 Years	6	1.7
Over 61 Years	8	2.3
Gender		
Woman	193	55.0
Man	158	45.0
Marital status		
Married	216	61.5
Single	135	38.5
Service Duration		
Between 1-5 Years	139	39.6
Between 6-10 Years	96	27.4
Between 11-15 Years	50	14.2
Between 16-20 Years	30	8.5
Over 21 Years	36	10.3
Educational Status		
Associate Degree	5	1.4
Licence	294	83.8
Degree	52	14.8
School of study		
primary school	227	64.7
High school	124	35.3
Sector to which the school is affiliated		
Public	336	95.7
Private Sector	15	4.3
Branch		
Class Teacher	95	27.1
Religious Culture and Moral Knowledge Teacher	30	8.5
Turkish teacher	27	7.7
Pre-school teacher	12	3.4
Social Studies Teacher	14	4.0
Physical Education Teacher	10	2.8
Art Teacher	4	1.1
Geography teacher	12	3.4
English teacher	33	9.4
Math teacher	31	8.8
Biology Teacher	2	0.6
Physics teacher	9	2.6
Arabic Teacher	2	0.6
Chemistry teacher	10	2.8
German teacher	2	0.6
ICT Teacher	8	2.3
Visual Arts Teacher	2	0.6
Guidance and psychological counseling	11	3.1
Turkish language and literature	12	3.4
Special Education Teacher	5	1.4
History teacher	9	2.6
Science Teacher	9	2.6
Music teacher	1	0.3
Philosophy Group Teacher	1	0.3
Total	351	100.0

The study included 145 people (41,3%) in the 20-30 age range, 142 people (40,5%) in the 31-40 age range, 50 people (14,2%) in the 41-50 age range, 6 people (1,7%) in the 51-60 age range and 61 people in the 61-year age range (1,7%). A total of 351 people participated, including 8 people over the age of 2,3 (2,3%). 193 (55%) of the participants are women and 158 (45%) are men. 216 (61,5%) of the participants are married and 135 (38,5%) are single. According to the total service period, the participants were 139 people (39,6%) between 1-5 years, 96 people (27,4%) between 6-10 years, 50 people (14,2%) between 11-15 years, 30 people (30 people) between 16-20 years (8,5) and 36 people (10,3%) over 21 years. According to the educational level of the participants, 5 people have an associate degree (1,4%), 294 people have a bachelor's degree (83,8%) and 52 people have a master's degree (14,8%). When the type of school where the participants work is evaluated, it is seen that there are 227 people in primary school (64,7%) and 124 people in high school (35,3%).

When the sector to which the school is affiliated is examined, it is divided into public 336 people (95,7%) and private 15 people (4,3%). According to the branch of the participants, there were 95 classroom teachers (27,1%), religious culture and ethics teachers 30 people (8,5%), Turkish teachers 27 people (7,7%), pre-school teachers 12 people (3,4%), social studies teachers 14 people (4%), physical education teacher 10 people (2,8%), art teacher 4 people (1,1%), geography teacher 12 people (3,4%), English teacher 33 people (9,4%), mathematics teacher 31 people (8,8%). , biology teacher 2 people (0,6%), physics teacher 9 people (2,6%), Arabic teacher 2 people (0,6%), chemistry teacher 10 people (2,8%), German teacher 2 people (0,6%), information technologies teacher 8 people (2,3%), visual arts teachers 2 people (0,6%), guidance and psychological counseling teachers 11 people (3,1%), Turkish language and literature teachers 12 people (3,4%), special education teachers 5 people (1,4%), History teachers are 9 people (2,6%), science teachers are 9 people (2,6%), music teachers are 1 person (0,3%) and philosophy group teachers are 1 person (0,3%).

Table 9. Descriptive Statistics of the Scales

Scales	Min.	Max.	Average	Standard deviation	Distortion	kurtosis
Servant Leadership	1.00	5.00	3.9044	0.77458	-0.906	1.113
Job satisfaction	1.17	5.00	3.9644	0.77074	-0.854	0.766

The minimum and maximum values, mean and standard deviation values for the servant leadership scale and job satisfaction scale total scores are given in Table 9. The servant leadership scale was found to be between 0.77 - 3.90 points, and the job satisfaction scale was found to be between 0.77 - 3.96 points. Tabachnick and Fidell (2013:482) state that the data have a normal distribution if the skewness and kurtosis values of the variables are in the range of +1.5-1.5. Pearson Correlation Analysis was used to determine the relationship between servant leadership and job satisfaction. The findings obtained are shown in Table 10.

Table 10. The Relationship between Servant Leadership and Job Satisfaction (Correlation Analysis)

		Job Satisfaction
Servant Leadership	r	0.582*
	p	0.000
	n	351

Correlation is significant at $p < 0.01$ level

Correlation refers to the coefficient that shows the strength of the linear relationship between variables. In order for there to be a relationship between the variables, this coefficient must be statistically significant. According to the correlation analysis results, a strong positive ($r=0.582$) and significant ($p < 0.05$) relationship was determined between servant leadership and job satisfaction. H1 hypothesis was accepted. Table 11 shows the regression analysis findings regarding the effects of servant leadership on job satisfaction.

Table 11. The Relationship between Servant Leadership and Job Satisfaction (Regression Analysis)

The Dependent Variable	Independent Variable	B	Beta	t	R ²	F	P
Job Satisfaction	Constant(A)	1.705	-	9.886	-	-	0.000
	Servant Leadership	0.579	0.582	13.355	0.338	178.362	0.000

Since the significance level (significance) was $p < 0.05$, the established regression model was found to be significant. The F value indicating the significance of the model was found to be 178.362. According to the results of the regression analysis regarding the effect of the relationship; Servant leadership appears to affect job

satisfaction positively and significantly. The total change in the servant leadership level is explained by job satisfaction at a rate of 33,8% ($R^2 = 0.338$). Beta coefficient of the independent variable included in the regression model is = 0.582. This value represents a statistically significant effect. H2 hypothesis was accepted.

5. CONCLUSION AND EVALUATION

As a result of this research, which was conducted to examine the relationship between teachers' servant leadership perception and job satisfaction, some findings were reached and these findings were evaluated and interpreted. For the servant leadership scale and job satisfaction scale total scores, the smallest and largest values, mean and standard deviation values were evaluated. The servant leadership scale was found to be between 0.77 - 3.90 points, and the job satisfaction scale was found to be between 0.77 - 3.96 points. It is assumed that the data are normally distributed, with skewness and kurtosis values in the range of +1.5-1.5. By testing the reliability and validity of the measurement tools used in the study, Cronbach Alpha values were found to be 0.86 for the servant leadership and job satisfaction scales. According to this result, the scales were found to be reliable. In the study, correlation analysis was conducted to determine whether there was a relationship between servant leadership and job satisfaction. According to the results of this statistical analysis, a positive and statistically strong ($r=0.582$) and significant ($p<0.05$) relationship was determined between servant leadership and job satisfaction.

In this research, regression analysis was conducted to measure the effect of the independent variable, servant leadership, on the dependent variable, job satisfaction. According to the results obtained, it was determined that servant leadership affected job satisfaction positively and significantly ($F=178.362$, $p<0.05$). This result shows that as the perception of servant leadership increases, job satisfaction will also increase. When the research results between servant leadership and job satisfaction are examined in order to compare the findings with the findings of previous studies, it was determined that servant leadership has an effect on job satisfaction in the study conducted by Çetin (2014) in hotel businesses; and that servant leadership behavior has a positive effect on athlete satisfaction in Özmütlu (2011). The findings of the studies seem to support the findings of this study. Factor analysis was applied in the study to control structural validity. Since the Bartlett test result for the servant leadership scale was ($p=0.000<0.05$), it was assumed that the relationship between the variables was significant. KMO value was 0.867. This value is sufficient for factor analysis application of the sample. There is a factor with eigenvalues greater than 1 and this factor is collected in 61.020 of the variance; The explained variance value assumed that the scale was safe and valid. Since the Bartlett test result for the job satisfaction scale was ($p=0.000<0.05$), the relationship between the variables was found to be significant. KMO value was 0.834. This value was found to be sufficient for the factor analysis application of the sample. There is a factor with eigenvalues greater than 1 and this factor is collected in 56.276 of the variance; The explained variance value determined that the scale was safe and valid. All items from both scales were included under a single factor.

In line with the analysis results of this research, it is assumed that the perception of principals' attitudes and behaviors by teachers affects teachers' job satisfaction levels. In line with this assumption, awareness about the servant leadership model can be created. Establishing a qualified relationship between teachers and school principals in line with the concepts of love and respect will improve teachers' organizational commitment. It is important for institutions such as schools that organizational and individual relationships affected by the servant leadership style exhibit positive behavior. Leadership behaviors can be achieved through practical training. The behaviors and attitudes of school principals contribute to the motivation of teachers and the establishment of quality relationships among teachers, and will also affect their relationships with students. The teacher's work with a principal who adopts servant leadership behavior will affect the quality of education and therefore the success of the student. One of the important issues that should be included among the practices that need to be carried out in the education sector is studies on the concept of servant leadership. Seminars or training can be given for this purpose. The servant leadership model can be included especially in the exams administered to principal candidates. It is clear that such studies will bring benefits to education.

In schools where principals can exhibit servant leadership behavior and have internalized this understanding, teachers will take on a more active role. The fact that school principals have servant leadership behaviors will make principal-teacher relationships qualified. This will ensure that teachers develop commitment to their organizations and do their jobs more willingly. It will also support teachers to establish quality relationships among themselves. When teachers help each other, it will facilitate their solution-oriented approaches when they encounter a problem. This will add value to the teacher's success.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede kullanılan ölçek için yazar(lar) tarafından ölçeğin orjinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Bu araştırmanın yapılması ile ilgili olarak Gümüşhane Üniversitesi Etik Komisyonundan 22/06/2022 tarih ve 2022/4 sayılı “*Etik İzni Belgesi*” alınmıştır. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. Regarding the conduct of this research, an "Ethics Permission Certificate" dated 22/06/2022 and numbered 2022/4 was obtained from the Ethics Committee of the Gümüşhane University.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

REFERENCES

- AKARCA, Murat (2021), “*Psikolojik Sahiplenme ve Örgütsel Değişime Dönük Tutumun, İş Tatmini, İş Stresi ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisi: Sağlık Çalışanları Üzerinde Bir Uygulama*”, **Doktora Tezi**, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ALİMOĞLU ÖZKAN, Sema (2023), “*Erdemli Liderliğin Çalışanların İş Tatmini ve Performansına Etkisinde Psikolojik İyi Oluşun Aracı Rolü*”, **Doktora Tezi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- AKDÖL, Buket (2015), “*Hizmetkâr Liderliğin İş Tatminine Etkisi: Bilişim Sektöründe Bir Araştırma*”, **Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- BAYRAK KÖK, Sabahat (2006), “*İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılığın İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma*”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.20(1), ss.291-310.
- BEGENİRBAŞ, Memduh ve YALÇIN CAN, Rukiye (2020), “*Hizmet Çalışanlarının İş Tatmini ve Performansı Liderlik Algulamalarından Etkilenir Mi? Hizmetkâr Liderlik Örneği*”, **Kara Harp Okulu Bilim Dergisi**, S.30(1), ss.25-49.
- BIYIK, Yunus, ŞİMŞEK, Tuğçe ve ERDEN, Pelin (2017), “*Etik Liderliğin Çalışanların İş Performansı ve İş Tatminine Etkisi*”, **Gazi İktisat ve İşletme Dergisi**, S.3(1), ss.59-70.
- BİLGİN, Emrah ve YILDIRIM, Ali (2017), “*Devlet Yönetiminde Hizmetkâr Liderlik Özelliklerine Göre Yavuz Sultan Selim*”, **Kesit Akademi Dergisi**, S.3(10), ss.463-483.
- CHIKELEZE, Michael, VIGIL, Jennifer, HALE, William, JOHNSON, Iris ve WILLIAMS, David (2021), “*The Relationship between Supervisors' Servant Leadership and Police Officers' Job Satisfaction*”, **SLTP**, S.8(1), ss.13-28.
- ÇALIŞKAN, Sezer Cihan, SANI ÜRÜ, F. Oben, ATAN, Özlem ve YOZGAT, Uğur (2013), “*Hizmetkâr Liderliğin İş-Aile Zenginleşmesi Üzerindeki Etkisinde Kapsamlı Bir Model Geliştirme Arayışları: Örgütle Özdeşleşme ve Pozitif Psikolojik Kaynakların Bu Etkileşimde Aracılık Rolü Üzerine Bir Araştırma*”, **21. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongresi Bildiriler Kitabı**, ss.298-304.

- ÇETİN, Hayrullah (2014), “*Otel İşletmelerinde Hizmetkâr Liderliğin Çalışanların İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerine Etkisi*”, **Doktora Tezi**, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- ÇOBAN, Orhan (2019), “*Okul Müdürlerinin Hizmetkâr Liderlik Davranışları İle Öğretmenlerin İş Doyumu Arasındaki İlişkiler*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
- EREN, Feyza (2017), “*Hizmetkâr Liderlik İle İş Tatmini Arasındaki İlişki: Bir Havayolu Şirketi Örneği*”, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- GHALAVI, Zahra ve NASTIEZAIE, Naser (2020), “*Relationship of Servant Leadership and Organizational Citizenship Behavior with Mediation of Psychological Empowerment*”, **Eurasian Journal of Educational Research**, S.89, ss.241-464.
- KARA, Mehmet Erdal (2021), “*Yerli ve Yabancı Sermayeli İşletmelerde İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılığın İşgören Performansı Üzerine Etkisi*”, **Doktora Tezi**, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- KARABAL, Cem ve EFE, Mehmet Naci (2018), “*Hizmetkâr Liderliğin İki Taraflı İstismarı: Bir Örnek Olay*”, **Türkay Dergisi**, S.2(8), ss.1-14.
- KELEŞ, Hatice Necla (2007), “*İş Tatmininin Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkisine İlişkin İlaç Üretim ve Dağıtım Firmalarında Yapılan Bir Araştırma*”, **Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S.7(13), ss.243-263.
- KENEK, Gökhan ve SÖKMEN, Alptekin (2022), “*Dönüştürücü Liderlik ve İşle Bütünleşme İlişkisinde İş Tatmininin Aracılık Rolü: Yapısal Eşitlik Modeli ile İncelenmesi*”, **İşletme Araştırmaları Dergisi**, S.14(1), ss.1023-1040.
- KILIÇ, Kemal Can ve AYDIN, Yavuz (2016), “*Hizmetkâr Liderlik Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması: Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması*”, **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi**, S.18(30), ss.106-113.
- KINALI, Sadife (2021), “*Hizmetkâr Liderlik Davranışının İçsel Motivasyona Etkisinde Psikolojik Güçlendirmenin Aracılık Rolü Araştırması*”, **Doktora Tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- KOÇAK, Mustafa (2021), “*Kişilik Tipleri ve Bireysel Satış Performansının İş Tatmini Üzerindeki Etkisinin İncelenmesi: Emlak Danışmanları Üzerine Bir Araştırma*”, **Doktora Tezi**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KÖSE, Ertuğrul (2019), “*Çalışanların İş Tatmini Algıları İle İş Motivasyonu Düzeyleri Arasındaki İlişkinin Araştırılması*”, **Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.4(1), ss.131-148.
- MERT, İbrahim Sani (2010), “*İş Tatmini Alt Boyutlarının Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisi: Yöneticiler Üzerine Bir Araştırma*”, **Savunma Bilimleri Dergisi**, S.9(2), ss.117-142.
- ÖZDEMİR, Necip ve GÜL YILMAZ, Esra (2019), “*Algılanan Hizmetkâr Liderliğin Presentizm (Edimsizlik) Üzerindeki Etkisi: Frigya Bölgesi*”, **Turizm Araştırmaları Dergisi**, S.30(3), ss.198-209.
- ÖZER, Özlem (2019), “*Hemşirelerde Hizmetkâr Liderlik ve Çalışan Performansının İncelenmesi*”, **Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi**, S.6(1), ss.105-112.
- ÖZMUTLU, İlker (2011), “*Bedensel Engelli Sporcularda Antrenörlerin Hizmetkâr Liderlik Davranışlarının Sporcu Tatmini İle İlişkisi*”, **Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- SAC, Özgür (2019), “*Liderlik Tarzları ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki ve Bu İlişkiye Örgüt Kültürünün Aracılık Etkisi: Bir Kamu İktisadi Teşekkülü ve Bağlı İşletmelerinde Uygulama*”, **Doktora Tezi**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- SÖKMEN, Alev ve BENK, Osman (2020), “*Dönüşümsel Liderlik, Kişi - Örgüt Uyum ve İş Tatmini İlişkisi: Kamu Çalışanlarına Yönelik Araştırma*”, **İşletme Araştırmaları Dergisi**, S.12(2), ss.1347-1357.

- SÖKMEN, Alev, YAZICIOĞLU, İrfan ve BENK, Osman (2021), “*Araçsal Liderliğin İş Tatmini ve İşten Ayrılma Niyetine Etkisinde Örgütsel Güvenin Aracılık Rolü: Yiyecek - İçecek Çalışanları Üzerine Bir Araştırma*”, **Journal of Tourism and Gastronomy Studies**, S.9(3), ss.1836-1857.
- SÖKMEN, Alev, YAZICIOĞLU, İrfan ve KENEK, Gökhan (2021), “*Katılımcı Liderlik, Duygusal Bağlılık ve İş Tatmini İlişkisi: Örgütsel Güvenin Aracılık Rolü*”, **İşletme Araştırmaları Dergisi**, S.13(3), ss.2746-2758.
- ŞİMŞEK, Tuğçe (2022), “*İş Tatmini İle Çalışan Performansı Arasındaki İlişkide İş Yaşamında Yalnızlığın Aracı Rolü: Market Zincirleri Çalışanları Üzerine Bir Uygulama*”, **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.13(3), ss.1161-1175.
- TABACHNICK, Barbara G. ve FIDELL, Linda S. (2013), **Using Multivariate Statistics**, Pearson Publisher, Boston (US), 6th Edition.
- TOKMAK, Mutlu (2018), “*Yöneticilerin Hizmetkâr Liderlik Davranışlarının Çalışanlar Tarafından Algılanma Düzeylerine Yönelik Bir Araştırma*”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.32(4), ss.959-978.
- TOPAL, Ali (2019), “*Kurum Çalışanlarının, Örgütsel Bağlılığını Etkileme Sürecinde Otantik ve Hizmetkâr Liderlik Davranışlarının İncelenmesi: Sağlık Bakanlığı Merkez Teşkilatı Örneği*”, **Doktora Tezi**, İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- TOPALOĞLU, Canan (2019), “*Hizmetkâr Liderliğin Örgütsel Vatandaşlık Davranışı Üzerindeki Etkisinde İş Tatmininin Aracı Rolü: Belediyeler Üzerinde Bir Uygulama*”, **Doktora Tezi**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- UĞURLUOĞLU, Özgür, DURUKAN KÖSE, Serap ve KÖSE, Tuncay (2015), “*Sağlık Çalışanlarının Hizmetkâr Liderlik Algularının Lider - Üye Etkileşimi ve Örgütsel Güven Üzerindeki Etkisi*”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.19(2), ss.239-262.
- USLU DİVANOĞLU, Sevilay ve USTA, Şaban (2017), “*İş Tatmini ve Demografik Özellikler Arasındaki İlişki: Bir Alan Araştırması*”, **İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi**, S.6(2), ss.108-129.
- ÜRÜ SANI, F. Oben, ÇALIŞKAN, Sezer Cihan, ATAN, Özlem ve YOZGAT, Uğur (2013), “*Öğretim Üyelerinin Hizmetkâr Liderlik Davranışları ve Ardılları Üzerine Bir Araştırma*”, **Ege Akademik Bakış Dergisi**, S.13(1), ss.63-82.

Etik İklim ve Prosedür Adalet İlişkisi: Hastane Çalışanlarına Dayalı Bir Kanıt¹

The Relationship between Ethical Climate and Procedural Justice: Evidence Based on Hospital Employees

Muhammet Uğur ÇAKMAKCI

Uzm., Bağımsız Arş.,

ugurckmkcm23@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-2718-4885>

Makale Başvuru Tarihi: 12.11.2023

Makale Kabul Tarihi: 30.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Eray Ekin SEZGİN

Dr. Öğr. Üyesi, Munzur Üniversitesi,

İİBF, Sağlık Yönetimi Bölümü

<https://orcid.org/0000-0002-8565-0269>

ÖZET

İş yaşamında çalışan tutumları üzerinde etkili olan etik iklim, onlarca yıldır önemli bir örgütsel çalışma iklimi olarak görülmektedir. Hastane çalışanları, örgütlerin etik konuları nasıl ele aldığını algıladıklarında ve örgütlerin yaptıklarını onayladıklarında, daha yüksek düzeyde adalet algısı hissederler. Etik iklimin prosedür adaletin şekillenmesinde önemli bir rol oynamasına rağmen, etik iklimin prosedür adalet ile ilişkisi olup olmadığı hakkında çok az şey bilinmektedir. Bu nedenle, bu çalışma hastane çalışanlarından elde edilen ampirik bulguları kullanarak etik iklim ile prosedür adalet arasındaki ilişkiyi araştırmayı amaçlamaktadır. Bu kesitsel araştırmada, kolayda örnekleme yöntemi kullanılarak 248 hastane çalışanı seçilmiştir. Öz bildirim anketleri ile hastane çalışanlarının prosedür adalet ve etik iklim algıları değerlendirilmiştir. Sonuçlar, etik iklim ile prosedür adalet arasında pozitif yönde güçlü bir anlamlı ilişkinin olduğunu göstermiştir. Öte yandan regresyon modeli, etik iklimin prosedür adaletteki varyansın %71,5'ini açıklamıştır. Ayrıca, hastane çalışanları arasında etik iklim ve prosedür adalet ortalaması orta düzeydedir. Hastane çalışanlarının prosedür adalet algıları artırmak için hastanelerde uygun bir etik iklimin yaratılması önemlidir.

Anahtar Kelimeler:

Etik İklim,

Prosedür Adalet,

Hastane Çalışanları,

ABSTRACT

The Ethical climate, which has an impact on employee attitudes in business life, has been seen as an important organizational work climate for decades. When hospital employees perceive how organizations handle ethical issues and approve of what organizations do, they feel higher levels of justice perceptions. Although ethical climate plays an important role in shaping procedural justice, little is known about whether ethical climate is related to procedural justice. Therefore, this study aims to investigate the relationship between ethical climate and procedural justice using empirical findings from hospital employees. In this cross-sectional study, 248 hospital employees were selected using convenience sampling method. Self-report questionnaires were used to assess hospital employees' perceptions of procedural justice and ethical climate. The results showed that there is a strong positive and significant relationship between ethical climate and procedural justice. On the other hand, the regression model revealed that ethical climate explained 71.5% of the variance in procedural justice. Moreover, the average level of ethical climate and procedural justice among hospital employees is moderate. It is important to create an appropriate ethical climate in hospitals to increase hospital employees' perceptions of procedural justice.

Keywords:

Ethical Climate,

Procedural Justice,

Hospital Employees,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ÇAKMAKCI, Muhammet Uğur ve SEZGİN, Eray Ekin (2024), “Etik İklim ve Prosedür Adalet İlişkisi: Hastane Çalışanlarına Dayalı Bir Kanıt”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.515-535, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1389721>

1 Bu çalışma 1. yazarın, 2. yazar danışmanlığında hazırladığı ve 2022 yılında Munzur Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı'nda kabul edilen yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Gün geçtikçe önemi artan ve eğilim haline gelen etik davranışlar pek çok örgüt tarafından geliştirilmiş ve uygulanmaya koyulmuştur (Durmuş, 2015'ten akt. Aslan ve Sünbül, 2018:17). Örgütler faaliyet gösterdikleri sektörde ayakta kalabilmek ya da mevcut pazar paylarını artırmak adına beşeri sermayesine yani işgücüne gereken önemi vermeleri (Düşükcan ve Kaya, 2021:129) ve üst yönetim de dâhil olmak üzere tüm çalışanların örgütün etik değerlerini özümsemeleri gerekmektedir. Yüksek etik değerlerin olduğu, güvenin ve dürüstlüğün hâkim olduğu bir örgütün çalışanlarının hem iş doyumları hem de örgütsel bazda başarıları artmaktadır (Şahin ve Dündar, 2011:130).

Genel anlamda bireylerin iş uğraşlarında veya sosyal hayatlarında ne yapmaları veya yapmamalarını gerektiğini ortaya koyan etik kavramı, insanların yer aldığı her ortamda görülebilecek geniş kapsamlı değerleri yansıtmaktadır. Örgütsel etik iklim ise örgütte görülen ve ahlaki sonuçları bulunan durumların nasıl çözüme kavuşturulacağı ile alakalı işgörenlerin ortak algısını içermektedir. Örgüt çalışanlarının tutum ve davranışlarını etkileyen ayrıca örgüt içindeki tüm süreçler üzerinde bir etkisi olan etik iklim, işgörenlerin değerleri ile uyum içerisinde olduğunda pozitif, aksi bir durumda ise negatif örgütsel tutum ve davranışlara yol açabilmektedir (Yorulmaz, 2021:58).

Günümüzde sağlık işletmeleri, sektörde tutunabilmek ve rekabet avantajı elde edebilmek için hem sağlık tüketicileriyle hem de işgörenleri ile karşılaşılabilir etik ve ahlaki problemleri belirleyebilmeli, bu problemlere ilişkin gerekli önlemleri almalı ve gereken etik iklimi oluşturması gerekmektedir (Aydan, 2017:62). Etik iklim algısı, hasta bakımı hususunda yaşanan sorunlara karşı uygulamada güvenli ve çözüm odaklı bir bakış açısı sağlamaktadır. Akademik çalışmalar, hemşirelerin negatif etik iklim algısına sahip olmalarının, sunulan bakım hizmeti veya tedavinin olumsuz yönde etkilendiğini göstermektedir (Koskenvuori vd., 2019; Schminke vd., 2005).

Etik, yaşamın her anında hissedilen vazgeçilmesi imkânsız bir olgudur. İş yaşamında her alandaki işgörenlerin sahip oldukları etik değerler bulunmaktadır. Bu doğrultuda etik; kurum çalışanlarının tutum ve davranışları üzerinde etkili olan, onları yönlendiren kurallar ve standartlar bütünü şeklinde tanımlanabilir (Dönertaş, 2008). Örneğin, sağlık alanındaki mesleklerin etik açıdan tutum ve davranışların uygunluğunu deontoloji açıklar. *Tıp etiğinde özerkliğe saygı duyulması*, sağlık tüketicisinin kendi kararlarını verebilme yetisini; *yararlılık*, sağlık tüketicisine olan faydanın göz önünde bulundurulmasını; *yönetim ilişkisi*, sağlık tüketicisinin yanında olmayı; *aydınlatılmış onam*, sağlık tüketicisine tüm yapılacak adımların aktarılmasını ve gerekli izinlerin yazılı bir şekilde alınmasını; *adalet* ise tüm tıbbi malzeme ve hizmetin ortak dağıtımını ifade eder (Kantarıcı, 2007).

Sağlık işletmelerinde yeni bir fenomen olarak görülen etik iklim, “etik karmaşıklığı olan, zor hasta bakım problemlerinin tartışıldığı ve karar verildiği yolları etkileyen örgütsel durum ve uygulamalar” şeklinde tanımlanabilir (Hart, 2005:174). Olson (1998) ise bu durumu, güç, güven, ait olma, rol esnekliği ve danışma şeklinde açıklamaktadır (Olson, 1998). Hastaneler, sağlık çalışanı-sağlık tüketicisi ilişkilerini ortaya koyan yasal eksiklikler sebebiyle etik olgunun en hızlı olduğu ve en etkin biçimde kullanıldığı kurumların başında gelmektedir. Hastanelerde ayrıca kompleks yapının mevcudiyeti ve farklı meslek grubunda işgörenleri barındırması nedeniyle örgütsel bazda da etik kuralların varlığına gereksinim duyarlar. Dolayısı ile hastaneler, işgörenlerin yoğun iş stresi yaşadıkları, huzursuzluk ve gerginliği en hat safhada hissettikleri sektörlerin başında gelmesi sebebiyle işgörenler kendilerine yol gösterecek etik ilkelerin örgütte varlığının net bir şekilde ortaya konulması taraftarıdır (Erdoğan ve Çelik, 2019:105-106).

Hastanelerin hemen hemen tüm faaliyetlerinin kamu önünde gerçekleşmesi, bu kurumların hem hizmet sundukları sağlık tüketicilerine hem de çalışanlarına karşı ortaya çıkabilecek problemleri önceden görüp önlemler almaları elzem bir konudur (Gül, 2006). Sağlık alanında teknolojik ve farmakolojik gelişmelerin her geçen gün artması, sağlık personellerinin birbirleriyle ve sağlık tüketicileri ile sürekli iletişim halinde bulunması, hizmet sunumu anında görülen etik olmayan davranışların artması ve bu konulara ilişkin hem yazılı hem de görsel basında haberlerin çıkması (Hart, 2005) etik değerlerin hastaneler için de kilit bir öneme sahip olmasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda sağlık sektöründe etik konusu üzerine araştırmaların fazlalığı dikkat çekmektedir (Albejaidi, 2021; Emül ve Demirel, 2018; Erdoğan vd., 2018; Silen vd., 2012; Şahin ve Dündar, 2011). Olson (1998) Amerika’da yaptığı araştırmada, hemşirelerin hastanelerinin şartları ve uygulamaları, hasta bakımı üzerine önemli etik problemler yaşandığını bulgulamıştır. Bahçecik ve Özgür (2003) tarafından yürütülen yine aynı örneklem üzerinde incelenen çalışmada daha az mesleki tecrübeye sahip hemşirelerin etik iklim algılarının daha pozitif olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Örgütlerin başarılı bir şekilde sürdürülebilirliklerini devam ettirebilmelerinde etik iklim olgusu kadar bir diğer önemli olgu ise örgütsel adalettir. Adalet konusu esasında tüm insanlık için önem arz eden bir olgu olması, örgütsel adalet olgusunun da her geçen gün artan rekabette hem örgütler hem de örgüt çalışanları için büyük bir öneme sahip olmasına neden olmuştur (Elovainio vd., 2002:105).

Örgütsel adalet, kişinin kurumlarındaki uğraşlarla alakalı algılamalarına atıfta bulunan (Greenberg, 1996) ve Adams'ın Eşitlik Kuramı'na dayalı olan bir olgudur (Luthans 1981). Kurama göre kişiler ortaya koydukları işler sonucunda elde etmiş oldukları kazanımları diğer kişilerin kazanımları ile kıyaslar ve bu kıyaslama sonucu adaletsiz bir durum olduğunu algılayarlarsa örgütleriyle, yöneticileriyle ve işiyle ilgili birtakım tutum ve davranışlar geliştirirler (Işık vd., 2012:254-255).

Dürüstlük, bütünlük, özgünlük, samimiyet, eşitlik, tarafsızlık, güvenilirlik ve onur, örgütlerde karar verme davranışına rehberlik eden çağdaş, etik ve ahlaki standartlardır (Gölcür, 2022:2). Adaletin yerleşmiş olduğu bir iş ortamında mümkün mertebe pozitif şeyler düşünülmesi de işgörenler açısından mümkündür. Büyük ölçüde adaletli, endişe duymayacakları bir iş ortamda çalışmak, işgörenler açısından motive edici bir faktördür. Bu noktadan hareketle işgörenlerin, bir iş tatmini yaşamaları ile birlikte daha iyi performans sergilemeleri de mümkün olabilmektedir (Özkan, 2017).

Hastaneler, kritik ve yaşamsal değeri olan sağlık konusunda hizmet verdiklerinden toplumda önemli yere sahip kurumlardır. Toplumun sağlık hizmeti ihtiyaçlarını karşılamak için kurulan sağlık kurumlarının başarılı olması ve amaçlarını yerine getirmesinde çalışanlar önemli bir yere sahiptir. Bundan dolayı sağlık sektörü yöneticilerinin işgörenlerine değer verdiğini hissettirmesi, onlara karşı adaletli olması; yani örgütsel adalet algılarını artırmaya yönelik gayret göstermesi gerekmektedir (Şahin ve Taşkaya, 2010:106).

Hastanelerde görev yapan sağlık personellerinin adaletli bir ortamda çalıştıkları hissine kapılmaları; işten ayrılma isteği oranlarının azalmasına, örgütsel adanmışlıklarının artmasına ve tükenmişlik oranlarının azalmasına yol açmaktadır (Düğer, 2015). Aksi takdirde çalışanların adalet algılamalarının olumsuz olması durumunda, işgörenlerin yaptıkları işleriyle alakalı olan gayretleri, performansları ve örgütün verimliliği negatif yönde etkilenecektir (Jankingthong ve Rurkkhum, 2012).

Bu kapsamda sağlık çalışanlarının etik iklim ve prosedür adalet algılarını ortaya koymaya imkan sağlayan ölçeklerin ve etik iklimin birçok değişken ile ilişkisini raporlayan araştırmaların bulunmasına rağmen ulusal yazında sağlık sektörü üzerine etik iklimi herhangi bir örgütsel adalet ve alt boyutları tipiyle ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Uluslararası yazında ise sağlık sektöründe bu değişkenleri ele alan sınırlı sayıda araştırmanın yapıldığı gözlenmiştir.

Kavramların birlikte ele alınarak daha önce sağlık sektörü üzerinde ulusal yazında herhangi bir araştırmanın yapılmamış olması nedeniyle hem literatüre katkı sağlayabileceği hem de sağlık yöneticilerine önemli bilgiler sunacağı düşünülmektedir. İlave olarak girdi ve çıktısı insan olan sağlık kurumlarında etik iklim ile prosedür adalet arasındaki ilişkinin incelenmesinin etiğe ve adalete dayalı oluşabilecek örgütsel sorunlara dolaylı veya doğrudan ışık tutabilmesi ve sağlık literatüründeki boşluğu doldurabilmesi açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle bu çalışmanın amacı etik iklim ve prosedür adalet arasındaki ilişkinin sağlık çalışanları görüşlerine göre incelenmesidir.

2. KAVRAMSAL AÇIDAN ETİK İKLİM VE PROSEDÜR ADALET

Araştırmanın daha iyi anlaşılması açısından çalışmada ele alınan temel kavramların açıklanması yararlı olacaktır. Bu kapsamda sırasıyla “*Etik İklim*”, “*Prosedür Adalet*” ile “*Etik İklim ve Prosedür Adalet İlişkisi*” konularına kısaca değinilecektir.

2.1. Etik İklim

Etik iklim kavramını bir bütün halinde anlayabilmek açısından “*etik*” “*ahlak*” ve “*iklim*” kavramlarının açıklanması yerinde olacaktır. Kökeni Yunanca olan etik kelimesinin anlamı esas olarak karakter ve huy anlamına gelmekte olup, insanlar bu terimi iyi davranışları tanımlamak için kullanmaya başlamışlardır (Stefkovic ve Shapiro, 2003:89). Etik, geçmiş, günümüz ve gelecekte bireylerin tutum ve davranışlarını iyi veya kötü, doğru ya da yanlış olarak yorumlamasını kapsayan ve dünyanın her yerinde geçerliliği olan ilke ve kuralların bütünü şeklinde ifade edilmektedir (Yatkın, 2008:213). En basit haliyle etik, ahlaki ilkeler sistemidir

ve bireylerin nasıl karar verdiklerini ve hayatlarını nasıl sürdürdüklerini etkiler. Kısacası etik, kişiler ve toplum için neyin doğru olduğuyla ilgilenir ve aynı zamanda ahlaki bir felsefe olarak da tanımlanabilir.

Ahlak kavramı bireylerin davranışlarının çerçevesini oluşturan ilke, prensip ve kurallardan oluşmaktadır. Etik ise toplumdaki bireylerin refahını artıran, insanlara daha iyi bir yaşam sunmak için yapılan uygulamaları içermektedir. Etik ahlak kavramını içine alan felsefenin bir dalını oluşturmaktadır. Buradan hareketle etik kavramı bireylerin davranışlarının nedenlerini inceleyen bir bilim dalıdır. Ahlak ise davranışların sonuçlarını inceleyen toplumun oluşturduğu sözlü kurallardan oluşmaktadır (Öz, 2021).

İklim, bir örgütü tanımlayan, onu diğerlerinden ayıran ve örgütteki bireylerin davranışlarını etkileyen benzersiz bir baskın nitelikler dizisidir (Forehand ve Von Haller, 1964). İklim, örgütün resmi ve resmi olmayan politikalarına, uygulamalarına ve prosedürlerine yönelik paylaşılan algıları ifade etmektedir (Reichers ve Schneider, 1990). İklim, örgütsel boyutta ilk olarak Cornell (1955) tarafından örgüt iklimi şeklinde ifade edilmiştir. Cornell (1955), örgüt iklimini, bireylerin bir örgütteki işlerine veya rollerine ilişkin yaptıkları yorumların veya algıların hassas bir karışımı olarak tanımlamaktadır.

Etik iklim ise tipik örgütsel faaliyetlerin hâkim algılamaları ve etik içeriği yansıtacak süreçler olarak ifade edilmekte ve çalışanlar tarafından uygulanan ve desteklenen davranışları ve etik değerlerin bileşik algılamaları, bir örgütün etik iklimi olarak görülmektedir (Kitapçı ve Elçi, 2005). Victor ve Cullen (1987) tarafından yapılan klasik tanıma göre etik iklim, bir kuruluş veya şirket içindeki etik davranış beklentilerini şekillendiren, hem kodlanmış hem de gayriresmi prosedür ve politikaların ortak algıları olarak tanımlanabilir. Olson (1998:346) ise etik iklimi, “*etik davranış ve karar vermenin gerçekleştiği bağlam*” şeklinde tanımlamıştır. Bu nedenle, etik iklim, bireylere kuruluşlar içinde yaptırım uygulanmasının yerine neyin kabul edilebilir olduğunu anlamalarına yardımcı olan davranış kurallarını izler.

Etik iklim, örgüt çalışanlarının karşılaştıkları sorunlar karşısında farklı bir bakış açısıyla değerlendirmelerine imkân sunduğu gibi, kabul edilebilir olsun ya da olmasın tutumlar üzerine de karar vermede yol göstermektedir (Barnett ve Schubert, 2002:281). Bir örgütte etik iklim yaratabilmek demek; örgüt etiğinin formal olarak, kesin ve açık bir biçimde günlük iş yaşamının içinde örgütün bir parçası olması, ayrıca örgütün dış politika hedeflerinde, yöneticilerinde, işgörenlerin tüm iş görevlerinde ve günlük kararlarında etiğin yayılması demektir (Büte, 2011:172).

Güçlü bir grup düzenleme aracını temsil eden etik iklim (Polat, 2021:2), ahlaki memnuniyete sahip, tipik örgütsel pratik ve işlemlerin en geçerli olduğu algıları yansıtmaktadır (Schneider ve Rentsch, 1988:183). Victor ve Cullen (1988)’e göre etik iklim olgusu, örgütlerde pek çok işleve aracılık eder. Kişilerin etik problemlerinin çözüme kavuşturulmasında, etik ikilemler görülünce, örgüt çalışanlarının, “*benim ne yapmam gerekiyor*” sorusuna yanıt arar. Bir başka işlevi ise örgüt çalışanlarının etik problemlerinin ortaya konulmasında başka bir ifadeyle, çalışanların durumlarının teşhis edilebilmesi ve değerlendirilebilmesi konusunda yarar sağlar (Cullen vd., 2003:129).

2.2. Prosedür Adalet

Örgütsel adaletin bir boyutu olan prosedür adalet kavramını bir bütün halinde anlayabilmek açısından “*adalet*” ve “*örgütsel adalet*” kavramlarının açıklanması yerinde olacaktır. Adalet olgusu, felsefe, hukuk, iktisat vb. birçok sosyal bilim alanında kullanılan bir olgudur. Temel bir değer olarak adalet kavramı, insanoğlunun bir topluluk halinde yaşamlarını sürdürmeye başlamasıyla birlikte önemsedığı görülmektedir (Deyneli, 2010).

Adalet, “*doğruluk, dürüstlük, eşitlik, hakkaniyetli olma, tarafsız olma, insani*” gibi anlamlara yordandır. Kişilerin kendi amaçlarını ulaşmak maksadıyla bir grup içerisinde yaşamını sürdürme gereksinimi, kaynakların kişiler arasında dağılımı ve kişiler arasındaki ilişkilerle ilgili yasal düzenlemelerin yapılması durumunu ortaya çıkartmıştır (Yürür, 2008:297). Örgütsel adalet, işgörenin örgüt süreçlerinde, örgütteki ilişkilerinde ve iş çıktılarında ne kadar adil bulunduğu konusundaki algısını yansıtmaktadır (Karadut, 2014:19). Örgütsel adalet en basit anlatımla, kişilerin örgütteki adalet sevgilerini ifade etmektedir (Karaman, 2009:6).

Örgütsel adalet yeni bir bakış açısı kazandıran prosedür adaleti, örgütsel adalet algılamalarının belirlenmesinde, çalışanların sadece örgüte olan katkılarına karşılık elde ettikleri kazanımların pay edilmesini içeren dağıtım adaletinin yeterli olmadığını ifade etmektedir. Çalışanların adalet algılamaları üzerindeki etkide kazanımların dağıtım sırasında baz alınan kıstasların adaletli olup olmadığını inceleyen prosedür adaleti de önemli bir rol oynamaktadır (Usmani ve Jamal, 2013). Bir başka tanımlamada ise prosedür adalet; maaş, terfi

etme, maddi olanaklar, iş koşulları ve performans değerlemesi gibi faktörlerin ortaya konulması ve ölçümünde kullanılan teknik, prosedür ve politikaların adil olma derecesi olarak nitelendirilmektedir (Doğan, 2002).

Prosedür adalet kavramı Thibaut ve Walker (1975) tarafından yazına kazandırılmıştır. Kavram, çalışanların göstermiş oldukları performans sonucunda edindikleri ödüllerin nasıl belirleneceğini, ödüllerin dağıtımında tercih edilen karar alma süreçlerinin ve prosedürlerin çalışanlarca ne derece adil bir şekilde algılandığını belirtir. Alan yazında prosedür adalet üzerinde etkili olan altı faktörden bahsedilmektedir (Özdevecioğlu, 2003:79);

- **Tutarlılık Kuralı:** Dağıtımsal kararlar ile ilgili verilecek politikaların tutarlı olması gerektiğini açıklar.
- **Önyargı Beslememek Kuralı:** Dağıtımsal karar verilirken çalışanlara karşı önyargılı olunmaması ile ilgili kuralı yansıtmaktadır.
- **Doğruluk Kuralı:** Bilgilerin doğruluğu ile ilgili kurala yordandır.
- **Düzeltilme Kuralı:** Yöneticileri tarafından verilen kararlara çalışanların itiraz edebilmeleri ile alakalı bir kural şeklinde yorumlanır.
- **Temsilcilik Kuralları:** Çalışanları etki edecek kararların alınmasında onlar adına temsilciler seçilmesi ile alakalı bir kuralı yansıtmaktadır.
- **Etik Kural:** Alınacak kararların, dağıtım ve işlem ile alakalı olarak, çalışanların ahlaki değerleri ile aynı yönde olması gerektiğine ilişkin bir kuraldır.

Bu kriterler çalışanların prosedürlerin adalet derecelerini yargılamasında ölçü olarak kullanılır (Demirer, 2018:47).

2.3. Etik İklim ve Prosedür Adalet İlişkisi

Etik değerler, bütün bireylere eşit ve adaletli davranılması gerekliliğini yansıtan ilkelerdir. Bu sebeple kurum içerisinde var olan etik iklim algısının adalet algısı üzerinde etkisi bulunmaktadır (George ve Jones, 2005). Çalışanların birbirleriyle olan ilişkilerinin etik değerler göz ardı edilmeden oluşturulması, örgütsel adalet algısını pozitif yönde geliştirecektir (Folger ve Cropanzano, 1998). Bir başka ifadeyle çalışanların herhangi bir olay karşısındaki mevcut durumu yorumlamalarına ve alternatifleri seçmelerine olanak sağlayan etik iklim, kurum içerisindeki algılanan adalet ile anlamlı bir ilişki içerisindedir (Beugre ve Baron, 2001). Bu bağlamda ulusal yazında Ankara ve Eskişehir illerinde havacılık ve uzay sanayi işletmelerinde görev yapan çalışanlar üzerinde yapılan bir araştırma bu bilgileri destekler niteliktedir. Yapılan araştırma sonucunda, etik iklimin yenilikçi davranış üzerindeki etkisinde dağıtımsal adaletin kısmi aracılık rolüne sahip olduğu gözlenmiştir (Akkoç, 2012). Bir başka çalışma ise altı Avrupa ülkesinden 6000 işgören örneklemini üzerinden yapılmıştır. Yürütülen çalışmada etik iklim ile örgütsel adalet arasında pozitif yönde, güçlü ve anlamlı ilişkiler olduğu raporlanmıştır (Nedkovski vd., 2017).

Deconinck vd. (2012)'in araştırmasında, örgütsel adaletin satış personellerinin iş ortamlarının etik olduğu dereceye ilişkin algılarını nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Araştırma bulguları örgütsel adaletin iki boyutu olan dağıtım ile prosedür adaletinin, satış personellerinin etik bir iş ortamı algısı ve örgütsel bağlılıkları üzerinde doğrudan bir ilişkisi olduğunu göstermiştir. Ayrıca algılanan adaletin satış personellerinin etik çalışma ortamı algısı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu ortaya konulmuştur.

Sert vd.'nin (2014), etik iklim ile örgütsel adaletin iş ile ilgili strese etkisini incelediği araştırma, 915 işgörenin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre, dağıtım ve prosedür adaleti ile işle ilgili stres arasında anlamlı ve negatif bir ilişki olduğu saptanırken etik iklimin de işle ilgili stres üzerinde olumsuz etkisi olduğu ortaya konulmuştur. Bu çalışmayla örgütlerde etik iklimin ve adaletin geliştirilmesinin iş ile ilgili stresin azalmasında işgörenlere yardımcı olduğu yorumu yapılmıştır.

Adalet olgusu işgörenlere kurumdaki var oluşlarının değerli olduğu, kurumun işgörenlerine saygı duyduğu ve işgörenlerin menfaatlerinin göz ardı edilmediği mesajını içerir. İşgörenler, gerek etik gerekse adalet arasında bilişsel bir bağ kurduğundan kuruma yönelik tutum ve davranışlarına yön vermede adalet kavramına dayanırlar (Weaver ve Trevino, 2001'den akt. Çakar, 2015:86). Bu teorik düşünceler ve ilgili ampirik araştırmalar, etik iklim ve prosedür adalet arasındaki bağlantıya yönelik potansiyel bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın bu kısmında sırasıyla araştırmanın amacına, önemine, modeline, hipotezlerine, örnekleme, veri toplama araçlarına ve verilerin analizine yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

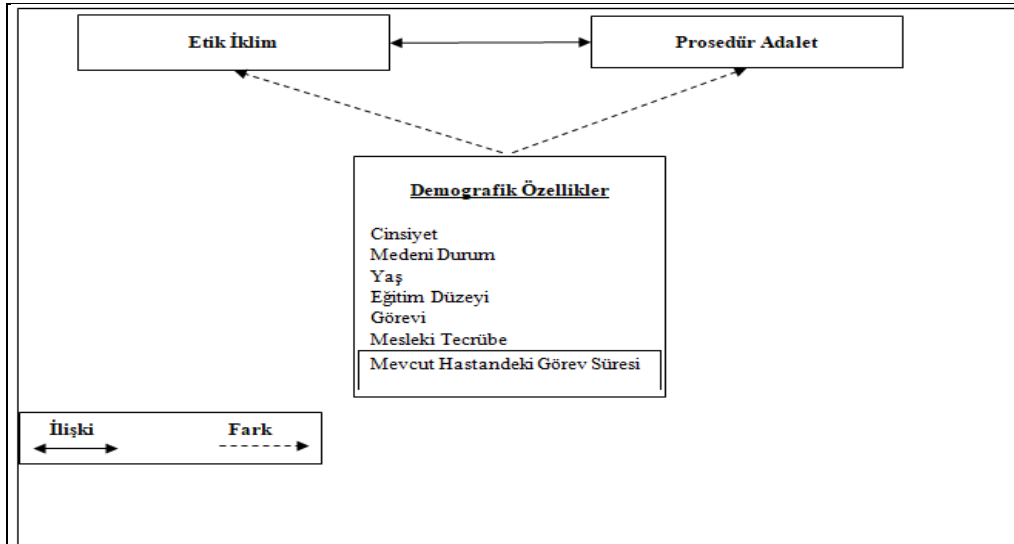
Sağlık çalışanlarının etik iklim ve prosedür adalet algılarını ortaya koymaya imkan sağlayan ölçeklerin ve etik iklimin birçok değişken ile ilişkisini raporlayan araştırmaların bulunmasına rağmen ulusal yazında sağlık sektörü üzerine etik iklimi herhangi bir örgütsel adalet ve alt boyutları tipiyle ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Etik iklim ve örgütsel adalet konularına yönelik yapılan araştırmalar genellikle bankacılık sektörü (Mumcu ve Döven, 2016), turizm sektörü (Ekiztepe, 2011; Karadut, 2014), eğitim sektörü (Gölcür, 2022; Surjanti vd., 2018) ve işletme (Fein vd., 2013; Luria ve Yagil, 2008; Öz, 2021) üzerine yapıldığı görülmüştür. Bu nedenle hastanelerdeki etik iklim ile prosedür adalet arasındaki ilişkinin incelenmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Uluslararası yazında ise sağlık sektöründe bu değişkenleri ele alan sınırlı sayıda araştırma yapılmıştır. Bu doğrultuda, sağlık kurumlarına örgütsel adalet ve işyeri stresi arasındaki ilişkide etik iklimin aracılık etkisini konu alan çalışma (Albejaidi, 2021) örnek verilebilir. Halbuki prosedür adalet, hastanelerde bütün sağlık personelinin prosedür ve sonuçlar konusunda aydınlatılmaları ve tüm faaliyetin kişiler arasında eşit uygulanmasına olanak sağlayan, bütün bir şekilde çalışanların kendini geliştirmelerine imkan sağlayacak süreçleri destekleyen bir olgu iken etik iklim bir hastane içerisinde verilen kararlarına ve doğrudan sağlık çalışanlarının hastanelerine ilişkin algılarına etki etmektedir. Girdi ve çıktısı insan olan sağlık kurumlarında etik iklim ile prosedür adalet arasındaki ilişkinin incelenmesinin etiğe ve adalete dayalı oluşabilecek örgütsel sorunlara dolaylı veya doğrudan ışık tutabilmesi ve sağlık literatüründeki boşluğu doldurabilmesi açısından katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu noktada etik iklim ile prosedür adalet arasındaki ilişkiyi sağlık sektörü bazında ortaya koyan bir çalışmanın ulusal yazında araştırılmamasından hareketle bu çalışmanın amacı etik iklim ve prosedür adalet arasındaki ilişkinin sağlık çalışanları görüşlerine göre incelenmesidir. Araştırmanın öncelikli amacına ek olarak çalışanların demografik özellikleri ile bu değişkenler (etik iklim ve prosedür adalet) arasında anlamlı bir farklılığın olup olmadığını tespit etmek ise alt amaç olarak belirlenmiştir.

3.2. Araştırmanın Modeli ve Hipotezleri

Bu araştırma, kesitsel ve tanımlayıcı bir alan araştırması niteliğine sahiptir. Bu doğrultuda bu araştırmanın problem cümlesi; *“Elazığ il merkezinde bulunan hastanelerde görev yapmakta olan sağlık çalışanlarının görüşlerine göre etik iklim ile prosedür adalet arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?”* şeklinde belirlenmiştir. Bu doğrultuda önceki bölümlerde sunulmuş olan yazına bağlı olarak, araştırmada önerilen model Şekil 1’de yer almaktadır.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Araştırma problemi ışığında oluşturulan ve incelenen hipotezler ise şu şekildedir;

- H₁: Hastane çalışanlarının etik iklim algıları ile prosedür adalet arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır.
- H₂: Hastane çalışanlarının etik iklim algıları demografik özelliklerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterir.
- H_{2a}: Hastane çalışanlarının etik iklim algıları cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterir.
- H_{2b}: Hastane çalışanlarının etik iklim algıları medeni durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterir.
- H_{2c}: Hastane çalışanlarının etik iklim algıları yaşlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterir.
- H_{2d}: Hastane çalışanlarının etik iklim algıları eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterir.
- H_{2e}: Hastane çalışanlarının etik iklim algıları görevlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterir.
- H_{2f}: Hastane çalışanlarının etik iklim algıları mesleki tecrübelerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterir.
- H_{2g}: Hastane çalışanlarının etik iklim algıları mevcut hastanedeki görev sürelerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterir.
- H₃: Hastane çalışanlarının prosedür adalet algıları demografik özelliklerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterir.
- H_{3a}: Hastane çalışanlarının prosedür adalet algıları cinsiyetlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterir.
- H_{3b}: Hastane çalışanlarının prosedür adalet algıları medeni durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterir.
- H_{3c}: Hastane çalışanlarının prosedür adalet algıları yaşlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterir.
- H_{3d}: Hastane çalışanlarının prosedür adalet algıları eğitim durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterir.
- H_{3e}: Hastane çalışanlarının prosedür adalet algıları görevlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterir.
- H_{3f}: Hastane çalışanlarının prosedür adalet algıları mesleki tecrübelerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterir.
- H_{3g}: Hastane çalışanlarının prosedür adalet algıları mevcut hastanedeki görev sürelerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar gösterir.

3.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Bu araştırmanın hedef evrenini (ana kütlelerini) 2021 yılında Elazığ il merkezinde bulunan bazı hastanelerde (*Fırat Üniversitesi Hastanesi, Elazığ Fethi Sekin Şehir Hastanesi, Elazığ Ağız ve Diş Sağlığı Hastanesi, Medical Park Elazığ Hastanesi*) fiili olarak görev yapan sağlık çalışanları oluşturmaktadır. Araştırmanın ana kütlelerine yönelik veriler, Elazığ İl Sağlık Müdürlüğü istatistiklerinden (URL-1, 2021) ve hastane yönetimlerinden alınarak Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Hedef Evrene İlişkin Bilgiler

Hastane Adı	Hastanenin Çalışanı Sayısı	Mevcut Hastanelerdeki Toplam Sağlık Çalışanı Sayısı
Elazığ Fethi Sekin Şehir Hastanesi	2207	5207
Fırat Üniversitesi Hastanesi	2350	
Elazığ Ağız ve Diş Sağlığı Hastanesi	156	
Medical Park Elazığ Hastanesi	494	

Literatürde örneklem büyüklüğünün ne olması gerektiğine ilişkin farklı kriterler bulunmaktadır. Tabachnick ve Fidell (2007) yüksek yük değerleri elde etmek için, büyük bir örneklemin gerekli olmadığı, 150 civarında örneklem büyüklüğünün yeterli olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca Tabachnick ve Fidell ifade sayısının 5 katı kadar katılımcıya ulaşmanın da uygun görüldüğünü ifade etmişlerdir. İlave olarak Preacher ve MacCallum (2002) örneklem sayısının en az 100 ile 250 arasında olması gerektiğini söylemişlerdir. Bu geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında, örneklem büyüklüğü/madde sayısı 248/20'dir. Çalışmanın örneklem büyüklüğü için hem Tabachnick ve Fidell (2007) hem de Preacher ve MacCallum'un (2002) asgari ölçütleri karşılanmıştır. Araştırmaya dâhil olan sağlık çalışanlarının bazı demografik özelliklerine göre dağılımları aşağıda (Tablo 2) aktarılmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Profilleri (n=248)

Değişkenler	Kategori	Frekans	%
Cinsiyet	Erkek	146	58,9
	Kadın	102	41,1
Medeni Durumunuz	Evli	169	68,1
	Bekar	79	31,9
Yaşınız	21 yaş altı	11	4,4
	21-30 arası	120	48,4
	31-40 arası	85	34,3
	41-50 arası	23	9,3
	51 yaş ve üzeri	9	3,6
Eğitim Durumu	Ortaokul	34	13,7
	Lise	35	14,1
	Ön Lisans	58	23,4
	Lisans	109	44,0
	Lisansüstü	12	4,8
Göreviniz	Hekim	41	16,5
	Hemşire	85	34,3
	Diyetisyen	10	4,0
	Fizyoterapist	10	4,0
	Sağlık Memuru	12	4,8
	Laborant	20	8,1
	Teknisyen	26	10,6
	Diğer	44	17,7
Mesleki Tecrübeniz	5 yıl ve altı	36	14,5
	5-10 yıl arası	132	53,2
	10-15 yıl arası	48	19,4
	15-20 yıl arası	23	9,3
	20 yıl ve üzeri	9	3,6
Mevcut Hastanedeki Görev Süreniz	5 yıl ve altı	69	27,8
	5-10 yıl arası	137	55,3
	10-15 yıl arası	25	10,1
	15-20 yıl arası	11	4,4
	20 yıl ve üzeri	6	2,4

Tablo 2'de görüldüğü gibi, araştırmaya katılanların %58,9'u erkektir ve %68,1'i evlidir. Yaş aralığı açısından en büyük grubu, %48,4 ile 21-30 yaş arasındakiler oluşturmaktadır. Eğitim düzeyleri açısından çalışanların %44'ünü lisans mezunları oluşturmaktadır. Çalışanların görevlerine göre dağılımları incelendiğinde büyük

çoğunluğunun %34,3 ile hemşire olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla diğer görevde çalışanlar (temizlik görevlileri) %17,7, hekim %16,5, teknisyen %10,6, laborant %8,1, sağlık memuru %4,8 ve fizyoterapist ve diyetisyen %4 izlemektedir. İlave olarak katılımcıların %55,3'ü aynı hastanede 5-10 yıl arası hizmet süresine sahip, %53,2'si meslekte 5-10 yıl arası hizmet süresine (mesleki tecrübe) sahiptir.

3.4. Araştırmanın Veri Toplama Aracı

Etik iklim ve prosedür adalet konuları ile ilgili literatür taranmış ve bu araştırmaya Munzur Üniversitesi Girişimsel Olmayan Etik Kurulundan 08.09.2020 tarih ve E.12156 sayılı kararı ile etik kurul onayı alınmıştır. Gerekli izinler alınarak araştırmada üç bölümden oluşan anket kullanılmasına karar verilmiştir. Anketin birinci bölümünde yedi sorudan oluşan “*Kişisel Bilgiler Formu*” yer almaktadır. Anketin ikinci bölümünde “*Etik İklim Ölçeği*” yer almaktadır. Etik İklim Ölçeği 5’li likert tipi 7 sorudan oluşmaktadır. Anketin üçüncü bölümünde ise “*Prosedür Adalet Ölçeği*” bulunmaktadır. Prosedür Adalet Ölçeği 5’li likert tipi 6 sorudan oluşmaktadır.

- **Etik İklim Ölçeği:** Qualls ve Puto (1989) tarafından geliştirilen Etik İklim Ölçeği, daha sonraları Schwepker vd. (1997) tarafından temel alınarak ölçeğin son halini yazına sunmuşlardır. Ölçek Bulut (2012), Özçelik (2011), Mumcu (2014) ile Emül ve Demirel (2018) tarafından yürütülen çalışmalarda da kullanılmış, güvenilirlik - geçerliliği test edilmiş ve yeterli düzeye ulaşılmıştır. Cronbach’s Alfa (içsel tutarlılık katsayısı) değeri Bulut (2012) tarafından 0,92; Özçelik (2011) tarafından 0,89, Mumcu (2014) tarafından 0,94, Emül ve Demirel (2018) tarafından ise 0,88 olarak ölçülmüştür. Etik iklim ölçeği için uygulanan açıklayıcı faktör analizi (AFA) incelendiğinde $KMO=0,936>0,50$ ve $\chi^2=2378,222$, $p=0,000<0,01$ olarak bulunmuştur. Field (2000), KMO değerinin en az 0,50 olması gerektiğini ve $0,90 \leq KMO \leq 1,00$ aralığında örneklem büyüklüğünün faktör analizi için mükemmel düzeyde olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle $KMO>0,90$ olması eldeki verilerin AFA’ya uygun olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğe uygulanan faktör analizi sonucunda, ölçeğin hem orijinaliyle hem de Türkçe versiyonuyla uyumlu olarak, tek boyut (faktör) altında toplandığı görülmüştür. Ölçeğin faktör yük değerleri ise 0.897-0.952 arasında değişkenlik sergilemiştir. Faktör yük değerleri ile alakalı ulaşılan bu bulgu mükemmel seviyededir. Analiz sonucunda hesaplanan toplam açıklanan varyans ise %85.759’dur. Bu sonuçta mükemmel seviyededir. Bu bakımdan genel olarak değerlendirildiğinde etik iklim ölçeğine uygulanan açıklayıcı faktör analizi sonuçları, ölçeğin faktör yapısını ve geçerliliğini destekler niteliktedir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık güvenilirlik katsayısının ise 0.968 olduğu saptanmıştır. Güvenilirlik referans değerlerinin 1’e yakın 0,70 üzeri bir değer alması çalışmanın güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğuna işaret eder (Demir vd., 2023; Kılıç, 2016). Etik iklim ölçeğinin, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen sonuçlar, ölçeğin kullanıma uygun olduğunu göstermektedir.
- **Prosedür Adalet Ölçeği:** Araştırma kapsamında Niehoff ve Moorman’ın (1993) geliştirdikleri Örgütsel Adalet Ölçeği’nin bir alt boyutu olan prosedür adalet ölçeği soruları kullanılmıştır. Ölçeğin orijinal İngilizce formu için Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı prosedür adalet alt boyutu için 0,85 olduğu bildirilmiştir (Niehoff ve Moorman, 1993). Ölçek Karaman (2021) ile Yüksekbilgili ve Hatipoğlu (2015) tarafından yürütülen çalışmalarda da kullanılmış, güvenilirlik ile geçerliliği test edilmiş ve yeterli düzeye ulaşılmıştır. Cronbach’s Alfa (içsel tutarlılık katsayısı) değeri Karaman (2021) tarafından 0,939, Yüksekbilgili ve Hatipoğlu (2015) tarafından ise 0,61 olarak bulgulanmıştır. Prosedür adalet ölçeği için uygulanan açıklayıcı faktör analizi incelendiğinde ($KMO=0,891>0,50$) ve ($\chi^2=1222,438$, $p=0,000<0,01$) olarak bulunmuştur. Field (2000), KMO değerinin en az 0,50 olması gerektiğini ve $0,80 \leq KMO \leq 0,89$ aralığında örneklem büyüklüğünün faktör analizi için çok iyi düzeyde olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle $KMO>0,80$ olması eldeki verilerin AFA’ya uygun olduğuna işaret etmektedir. Ölçeğe uygulanan faktör analizi sonucunda, ölçeğin hem orijinaliyle hem de Türkçe versiyonuyla uyumlu olarak, tek boyut (faktör) altında toplandığı görülmüştür. Ölçeğin faktör yük değerleri ise 0.732-0.906 arasında değişkenlik sergilemiştir. Faktör yük değerleri ile alakalı ulaşılan bu bulgu mükemmel seviyededir. Analiz sonucunda hesaplanan toplam açıklanan varyans ise %74.292’dir. Bu sonuçta çok iyi seviyededir. Bu bakımdan genel olarak değerlendirildiğinde prosedür adalet ölçeğine uygulanan açıklayıcı faktör analizi sonuçları, ölçeğin faktör yapısını ve geçerliliğini destekler niteliktedir. Ölçeğin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısının ise 0.930 olduğu bulgulanmıştır. Güvenilirlik referans değerlerinin 1’e yakın 0,70 üzeri bir değer alması çalışmanın güvenilirlik düzeyinin yüksek olduğuna işaret eder (Demir vd., 2023; Kılıç, 2016). Prosedür adalet ölçeğinin, geçerlik ve güvenilirlik çalışmalarından elde edilen sonuçlar, ölçeğin kullanıma uygun olduğunu göstermektedir.

3.5. Araştırma Verilerinin Analizi

Araştırmada kullanılan etik iklim ve prosedür adalet ölçeklerine ilişkin normallik testi bulgularına göre çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri şu şekildedir; etik iklim (S= -0,411; K= -1,522) ve prosedür adalet (S= -0,307; K= -1,419). Elde edilen veriler irdelendiğinde, etik iklim ve prosedür adalet ölçeklerine ait basıklık ve çarpıklık katsayılarının normal dağılım kriterleri aralığında olduğu görülmektedir. Çarpıklık ve basıklık değerlerinin (-2 ile +2) aralığında olması ölçeğin ortalama puanının normallik varsayımlarını sınıadığının bir işareti olarak kabul edilmektedir (George ve Mallery, 2010). Bu sebeple araştırmada parametrik test teknikleri kullanılmıştır. Anket formları ile elde edilen veriler Statistical IBM SPSS Statistics 24 yazılımı aracılığıyla bilgisayar ortamına geçirilmiştir. Çalışmada elde edilen veriler betimleyici istatistikler (*frekans, yüzde, aritmetik ortalama ve standart sapma gibi*) ile analize tabi tutulmuştur. Ayrıca çalışmanın amacı ve alt problemleri doğrultusunda; katılımcı görüşlerinin demografik özelliklerine göre anlamlı farklılık olup olmadığının irdelenmesinde iki alt kategoriden oluşan değişkenler için bağımsız örneklem t-testi (independent samples t-test), üç ya da daha fazla alt kategorisi olan değişkenler için tek yönlü varyans analizi (*One-way Analysis of Variance [ANOVA]*) testi gibi çıkarımsal istatistiklerden yararlanılmıştır. ANOVA testinin sonucunda varyansların eşit dağıldığı bir durum söz konusu ise Post-Hoc testlerinden Scheffe testi ve varyansların eşit dağılmadığı bir durum ortaya çıktığında ise Games-Howell tercih edilmiştir. Yapılan tüm analizlerde 0.05 anlamlılık düzeyi baz alınmıştır. İlave olarak, çalışma kapsamında ele alınan etik iklim ile prosedür adalet arasındaki ilişkinin değerlendirilmesinde korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen analiz sonuçlarına göre elde edilen bulgular bu bölümünde aktarılmıştır. Bulguların sunumunda “*araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının etik iklim ve prosedür adalet algı düzeyleri demografik özelliklere göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermekte midir?*” ve “*araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının görüşlerine göre etik iklim ile prosedür adalet arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? Sağlık çalışanlarının etik iklim ve prosedür adaletle yönelik algısı ne düzeydedir?*” şeklinde iki temel sorunsal (araştırma alt problemi) üzerinden açıklanmıştır.

Araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının etik iklim ve prosedür adalet algı düzeyleri demografik özelliklere göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermekte midir?

Araştırma kapsamında geliştirilen “*Araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının etik iklim ve prosedür adalet algı düzeyleri demografik özelliklere göre anlamlı düzeyde bir farklılık göstermekte midir?*” sorusunun cevaplanması amacıyla katılımcıların demografik özelliklerine göre ölçek puanları arasındaki istatistiksel fark değerleri Tablo-3’te açıklanmıştır.

Tablo 3. Demografik Özelliklere Göre Ölçek Puanları Arasındaki İstatistiksel Fark Değerleri (n=248)

	Sayı (n)	Etik İklim	Prosedür Adalet
Değişkenler		Ort ± Ss	Ort ± Ss
Cinsiyet			
Kadın	102	3,04±1,44	3,20±1,30
Erkek	146	3,35±1,35	3,51±1,25
	t:	-1,690	-1,889
	p:	0,092*	0,060*
Medeni Durum			
Bekâr	79	3,15±1,35	3,30±1,28
Evli	169	3,26±1,41	3,42±1,28
	t:	0,672	0,672
	p:	0,564*	0,502*
Yaş			
21 yaş altı	11	4,36±0,59	4,00±0,93
21-30 arası	120	3,29±1,31	3,48±1,20
31-40 arası	85	3,04±1,46	3,22±1,38
41-50 arası	23	2,52±1,47	2,87±1,28
51 yaş ve üzeri	9	4,38±0,19	4,26±0,88
	F:	5,769	1,730
	p:	0,000**	0,013**

Eğitim			
Ortaokul	34	3,16±1,28	3,00±1,08
Lise	35	2,99±1,33	2,88±1,27
Ön Lisans	58	3,13±1,45	3,50±1,24
Lisans	109	3,33±1,42	3,60±1,31
Lisansüstü	12	3,52±1,31	3,36±1,36
	F:	0,638	3,161
	p:	0,636**	0,015**
Hastanedeki Görevi			
Hekim	41	3,02±1,60	3,27±1,38
Hemşire	85	3,52±1,34	3,70±1,27
Diyetisyen	10	3,49±1,23	3,88±1,15
Fizyoterapist	10	3,76±1,21	3,78±1,23
Sağlık Memuru	12	3,29±1,46	2,96±1,08
Laborant	20	3,00±1,52	3,39±1,22
Teknisyen	26	2,61±1,29	2,90±1,30
Diğer	44	3,08±1,21	3,08±1,17
	F:	1,863	2,299
	p:	0,076**	0,028**
Mesleki Tecrübe			
5 yıl ve altı	36	2,85±1,51	3,19±1,28
5-10 yıl	132	3,47±1,24	3,58±1,22
10-15 yıl	48	2,90±1,48	3,13±1,29
15-20 yıl	23	2,73±1,62	2,76±1,38
20 yıl ve üzeri	9	4,06±0,81	4,26±0,87
	F:	4,056	4,029
	p:	0,003**	0,003**
Hastanedeki Görev Süresi			
5 yıl ve altı	69	3,07±1,51	3,36±1,31
5-10 yıl	137	3,34±1,30	3,45±1,25
10-15 yıl	25	2,78±1,47	2,91±1,22
15-20 yıl	11	3,08±1,63	3,12±1,52
20 yıl ve üzeri	6	4,33±0,28	4,56±0,23
	F:	2,122	2,404
	P:	0,079**	0,050**

* t-testi; **ANOVA

Tablo 3 incelendiğinde;

- Ölçülen hiçbir değişken cinsiyete ve medeni duruma göre istatistiki bakımdan anlamlı bir farklılık göstermemiştir ($p>0.05$). Her iki değişken için erkeklerin ortalamasının kadınların ortalamasından ve evli sağlık çalışanlarının ortalamasının ise bekâr olanların ortalamasından yüksek olduğu görülmüştür.
- Etik iklim puanlarının [$F(4-243)=5.769$, $p<0.05$] ve prosedür adalet puanlarının [$F(4-243)=1.73$, $p<0.05$] yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmıştır. Ayrıca, 51 yaş ve üzeri ($4.38±0.19$) ve 21 yaş altında ($4.36±0.97$) olanların 21 ile 30 yaş ($3.29±1.31$), 31 ile 40 yaş ($3.04±1.46$) ve 41 ile 50 yaş ($2.52±1.47$) arasında olanlara göre etik iklim algısı ortalaması daha yüksektir. Başka bir deyişle 51 yaş ve üzerinde olanların, etik iklimle ilişkin algılarının diğer katılımcıların algılarından daha yüksek olduğu söylenebilir. İlave olarak, 51 yaş ve üzeri ($4.26±0.88$) ve 21 yaş altında ($4.00±0.93$) olanların 21 ile 30 yaş ($3.48±1.20$), 31 ile 40 yaş ($3.22±1.38$) ve 41 ile 50 yaş ($2.87±1.28$) arasında olanlara göre prosedür adalet algı ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle 51 yaş ve üzerinde olanların, prosedür adaletle ilişkin algılarının diğer katılımcıların algılarından daha yüksek olduğu söylenebilir.
- Etik iklim puanlarının [$F(4-243)=0.638$, $p>0.05$] eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulgulanmıştır. Buna karşın prosedür adalet puanlarının [$F(4-243)=3.161$, $p<0.05$] eğitim durumu değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca lisansüstü eğitim düzeyinde ($3.52±1.31$) olanların ortaokul ($3.16±1.28$), lise ($2.99±1.33$), ön lisans ($3.13±1.45$) ve lisans eğitim düzeyinde ($3.33±1.42$) olanlara göre etik iklim algısı ortalaması daha yüksektir. Başka bir deyişle lisansüstü eğitim düzeyinde olanların, etik iklimle ilişkin algılarının diğer katılımcıların algılarından daha

yüksek olduğu söylenebilir. İlave olarak lisans düzeyinde (3.60±1.31) olanların ortaokul (3.00±1.08), lise (2.88±1.27), ön lisans (3.50±1.24), ve lisansüstü eğitim düzeyinde (3.36±1.36) olanlara göre prosedür adalet algı ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle lisans eğitim düzeyinde olanların, prosedür adalete ilişkin algılarının diğer katılımcıların algılarından daha yüksek olduğu söylenebilir.

- Etik iklim puanlarının [F(7-240)=1.863, p>0.05] hastanedeki görevi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Buna karşın prosedür adalet puanlarının [F(7-240)=0.028, p<0,05] hastanedeki görevi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği bulgulanmıştır. Ayrıca fizyoterapist (3.76±1.11) olanların diğer pozisyonlarda olanlara göre etik iklim algısı ortalaması daha yüksektir. Başka bir deyişle fizyoterapist olanların, etik iklime ilişkin algılarının diğer katılımcıların algılarından daha yüksek olduğu söylenebilir. İlave olarak, tablo da diyetisyen (3.88±1.15) olanların diğer pozisyonlarda olanlara göre prosedür adalet algı ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle diyetisyen olanların, prosedür adalete ilişkin algılarının diğer katılımcıların algılarından daha yüksek olduğu söylenebilir.
- Etik iklim puanlarının [F(4-243)=4.056, p<0.05] ve prosedür adalet puanlarının [F(4-243)=4.029, p<0,05] meslekteki tecrübe değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği saptanmıştır. Ayrıca 20 yıl ve üzeri (4.06±0.81) olanların 5 yıl ve altı (2.85±1.51), 5 ile 10 yıl arası (3.47±1.24), 10 ile 15 yıl arası (2.90±1.48) ve 15 ile 20 yıl arasında (2.73±1.62) olanlara göre etik iklim algısı ortalaması daha yüksektir. Başka bir deyişle 20 yıl ve üzerinde mesleki tecrübeye sahip olanların, etik iklime ilişkin algılarının diğer katılımcıların algılarından daha yüksek olduğu söylenebilir. Ek olarak Tablo da 20 yıl ve üzeri (4.26±0.87) olanların 5 yıl ve altı (3.19±1.28), 5 ile 10 yıl arası (3.58±1.22), 10 ile 15 yıl arası (3.13±1.29) ve 15 ile 20 yıl arasında (2.76±1.38) olanlara göre prosedür adalet algı ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle 20 yıl ve üzerinde mesleki tecrübeye sahip olanların, prosedür adalete ilişkin algılarının diğer katılımcıların algılarından daha yüksek olduğu söylenebilir.
- Etik iklim puanlarının [F(4-243)=2.122, p>0.05] mevcut hastanedeki görev süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulgulanmıştır. Buna karşın prosedür adalet puanlarının [F(4-243)=2.404, p<0,05] mevcut hastanedeki görev süresi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca 20 yıl ve üzeri (4.33±0.28) olanların 5 yıl ve altı (3.07±1.51), 5 ile 10 yıl arası (3.34±1.30), 10 ile 15 yıl arası (2.78±1.42) ve 15 ile 20 yıl arasında (3.08±1.63) olanlara göre etik iklim algısı ortalaması daha yüksektir. Başka bir deyişle 20 yıl ve üzerinde mevcut hastanelerinde görev süresine sahip olanların, etik iklime ilişkin algılarının diğer katılımcıların algılarından daha yüksek olduğu söylenebilir. İlave olarak Tablo da 20 yıl ve üzeri (4.56±0.23) olanların 5 yıl ve altı (3.36±1.31), 5 ile 10 yıl arası (3.45±1.25), 10 ile 15 yıl arası (2.91±1.22) ve 15 ile 20 yıl arasında (3.12±1.52) olanlara göre prosedür adalet algı ortalamalarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle 20 yıl ve üzerinde mevcut hastanelerinde görev süresine sahip olanların, prosedür adalete ilişkin algılarının diğer katılımcıların algılarından daha yüksek olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının görüşlerine göre etik iklim ile prosedür adalet arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? Sağlık çalışanlarının etik iklime ve prosedür adalete yönelik algısı ne düzeydedir?

Araştırma kapsamında geliştirilen “Araştırmaya katılan sağlık çalışanlarının görüşlerine göre etik iklim ile prosedür adalet arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? Sağlık çalışanlarının etik iklime ve prosedür adalete yönelik algısı ne düzeydedir?” sorusunun cevaplanması amacıyla etik iklim ile prosedür adalet arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik korelasyon ve basit doğrusal regresyon analizi Tablo-4’te açıklanmıştır.

Tablo 4. Etik İklim ile Prosedür Adalet Arasındaki İlişkiyi İncelemeye Yönelik Korelasyon ve Basit Doğrusal Regresyon Analizi

Ortalama, Standart Sapma ve Korelasyon Değerleri					Regresyon Değerleri			
Değişkenler	Ort.	S.S.	Bağımsız	Bağımlı	B	SH	B	P
Etik İklim	3.22	1.39	-	0.846*	0.779	0.031	0.846	0.000
Prosedür Adalet	3.38	1.28	0.846*	-				
Sabit					0.875	0.110		0.000

[R² = 0.715; F(1,247) = 618.218; p < 0,01]; [Prosedür Adalet = 0.875 + 0.779x(Etik iklim)]; * p < 0,01

Tablo 4 incelendiğinde modelin bütünsel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir (p<0,01). Etik iklim ile prosedür adalet arasında pozitif yönde, güçlü ve anlamlı bir ilişki olduğu bulgulanmıştır. Kurulan regresyon modeline göre ise bağımsız değişken (etik iklim) bağımlı değişkeni (prosedür adalet) %71,5 oranında etki etmektedir.

Diğer bir ifade ile bağımsız değişken bağımlı değişkendeki değişimlerin %71,5'inin kaynağıdır. Ayrıca tabloda hastanelerdeki etik iklimin (ort.=3.22) ve prosedür adaletin (ort.=3.38) orta düzeyde ortalamaya sahip olduğu tespit edilmiştir.

5. TARTIŞMA

Yapılan araştırma ve elde edilen bulgular ile ilgili tartışmalar “sağlık çalışanlarının etik iklim ve prosedür adalet algı düzeylerine ilişkin tartışma”, “sağlık çalışanlarının etik iklim algı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesine ilişkin tartışma”, “sağlık çalışanlarının prosedür adalet algı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesine ilişkin tartışma” ve “sağlık çalışanlarının etik iklim ve prosedür adalet algıları arasındaki ilişkiye yönelik tartışma” olarak gruplandırılarak kısaca ele alınacaktır.

Sağlık Çalışanlarının Etik İklim ve Prosedür Adalet Algı Düzeylerine İlişkin Tartışma

Araştırma bulgularına göre belirlenen hastanelerdeki sağlık çalışanlarının hissettikleri etik iklim algılarının genel itibariyle orta düzeyde olduğu (ort: 3.22) tespit edilmiştir. Bu tespit sağlık çalışanlarının hastanelerindeki etik iklimi orta düzeyde algıladıklarını yani çalışma ortamlarına yönelik kararsız bir etik iklim algısına sahip olduklarını göstermekle birlikte Aydan (2017) ile Özçelik (2011) tarafından yürütülen çalışma bulgularıyla desteklenmektedir.

Tespit doğrultusunda sağlık çalışanlarının, hastanelerindeki etik uygulamalara veya etik içeriğe yönelik kararsız bir algı içerisinde olduğu ve sağlam temellere dayalı bir etik iklim algısının yokluğunun, etik ilkeler ve değerlerin özümsememesinden ve etik liderliğin yeterince görünür olmamasından kaynaklandığı yorumu yapılabilir.

Mammadova (2015) yapmış olduğu çalışmada, etik liderliğin etik olmayan davranışlar üzerinde negatif bir etkisinin olduğunu bulgulanmıştır. Çalışmada, etik olmayan davranışların kurumlar açısından maliyetinin yüksek olması sebebiyle tüm yöneticilerin bu tür etik olmayan davranışları doğru şekilde yönetmelerinin kurumlar için önemli yararlar sağlayacağı vurgusunda bulunulmuştur.

Araştırma bulgularına göre belirlenen hastanelerdeki sağlık çalışanlarının hissettikleri prosedür adalet algılarının genel itibariyle orta düzeyde olduğu (ort: 3.38) tespit edilmiştir. Bu tespit, sağlık çalışanlarının hastanelerindeki prosedür adaleti orta düzeyde algıladıklarını yani çalışma ortamlarına yönelik kararsız bir adalet algısına sahip olduklarını göstermekle birlikte Gür (2014), Düğer (2015) ile Koyutürk (2015) tarafından yürütülen araştırma sonuçlarıyla desteklenmektedir. Tespit doğrultusunda sağlık çalışanlarının fikir ve duygularını yeterince ifade edemediklerini ve hastane yöneticilerinin karar almadan önce sağlık çalışanlarının görüşlerine tam olarak başvurmadıklarının ve hastane prosedürlerinin her sağlık çalışanına adil uygulandığı konusunda kararsızlığın hâkim olduğu bir delil şeklinde yorumlanabilir.

Sağlık Çalışanlarının Etik İklim Algı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesine İlişkin Tartışma

Araştırma bulgularına göre sağlık çalışanlarının etik iklim algılarının cinsiyetlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır. Bu doğrultuda, kadın ve erkek sağlık çalışanlarının hastanelerindeki etik iklimle ilişkin benzer algılara sahip olduğu yorumu yapılabilir. Araştırmanın bu bulgusu, Dündar (2010) ile Emül (2017) tarafından elde edilen sonuçlarca desteklenmektedir.

Diğer taraftan sağlık çalışanlarının etik iklim algılarının medeni durumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olmadığı bulgulanmıştır. Bu doğrultuda, evli ve bekâr sağlık çalışanlarının hastanelerindeki etik iklimle ilişkin benzer algılara sahip olduğu yorumu yapılabilir. Araştırmanın bu bulgusu Aydan (2017), Dündar (2010) ve Emül (2017) tarafından elde edilen sonuçlar ile paralellik göstermektedir.

Bunun yanı sıra sağlık çalışanlarının etik iklimle ilişkin algılarının yaşlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. 51 yaş ve üzerinde olanların, etik iklimle ilişkin algılarının diğer katılımcıların algılarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla, yaş değişkeninin sağlık çalışanlarının etik iklim algıları üzerinde etkili bir faktör olduğu yorumu yapılabilir. Bu çalışmanın bulguları, Emül'ün (2017) yürütmüş olduğu çalışma ile paralellik göstermektedir. Buna karşın Dündar'ın (2010) yapmış olduğu çalışmada ise yaş değişkeninin etik iklimi etkilemediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Bir başka araştırma bulgusuna göre sağlık çalışanlarının etik iklim algılarının eğitim düzeylerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olmadığı bulgulanmıştır. Bu tespit doğrultusunda, ortaokul, lise, ön lisans, lisans ve lisansüstü programı mezunu sağlık çalışanlarının hastanelerindeki etik iklimle ilişkin benzer

algılara sahip olduğu yorumu yapılabilir. Araştırmanın bu bulgusu Emül (2017) tarafından elde edilen sonuçlarca desteklenmektedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre sağlık çalışanlarının etik iklimle ilişkin algılarının hastanedeki görevlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır. Bu tespit doğrultusunda hekim, hemşire, diyetisyen, fizyoterapist, sağlık memuru, laborant, teknisyen ve diğer meslek görevini icra eden sağlık çalışanlarının hastanelerindeki etik iklimle ilişkin benzer algılara sahip olduğu yorumu yapılabilir. Araştırmanın bu bulgusu Emül (2017) tarafından elde edilen sonuçlarca desteklenmektedir.

Bir diğer araştırma bulgusuna göre ise sağlık çalışanlarının etik iklimle ilişkin algılarının meslekteki tecrübeye göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir. 20 yıl ve üzerinde mesleki tecrübeye sahip olanların, etik iklimle ilişkin algılarının diğer sağlık çalışanlarının algılarından daha yüksek olduğu söylenebilir. Dolayısıyla, meslekteki tecrübe değişkeninin sağlık çalışanlarının etik iklim algıları üzerinde etkili bir faktör olduğu yorumu yapılabilir. Emül (2017), bu çalışmanın aksine meslekte geçirilen toplam süre değişkeninin etik iklimi etkilemediğini tespit ederken; Aydan (2017) yürütmüş olduğu çalışmada etik iklimin meslekteki tecrübeye göre farklılaştığını bulgulamıştır.

Son olarak araştırmada sağlık çalışanlarının etik iklimle ilişkin algılarının hastanedeki görev sürelerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olmadığı bulgulanmıştır. Bu tespit doğrultusunda, 5 yıl ve altı, 5-10 yıl arası, 10-15 yıl arası, 15-20 yıl arası ve 20 yıl ve üzeri görev süresine sahip sağlık çalışanlarının hastanelerindeki etik iklimle ilişkin benzer algılara sahip olduğu yorumu yapılabilir. Araştırmanın bu bulgusu, Aydan (2017) ile Emül (2017) tarafından elde edilen sonuçlarca desteklenmektedir.

Sağlık Çalışanlarının Prosedür Adalet Algı Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesine İlişkin Tartışma

Araştırma bulgularına göre sağlık çalışanlarının prosedür adalet algılarının cinsiyetlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olmadığı saptanmıştır. Bu doğrultuda, kadın ve erkek sağlık çalışanlarının hastanelerindeki prosedür adaletle ilişkin benzer algılara sahip olduğu yorumu yapılabilir. Araştırmanın bu bulgusu Gür (2014) ve Düğer (2015) tarafından elde edilen sonuçlarca desteklenmektedir.

Diğer taraftan sağlık çalışanlarının prosedür adalet algılarının medeni durumlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olmadığı bulgulanmıştır. Bu doğrultuda evli ve bekar sağlık çalışanlarının hastanelerindeki prosedür adaletle ilişkin benzer algılara sahip olduğu yorumu yapılabilir. Araştırmanın bu bulgusu Gür (2014) tarafından elde edilen sonuçlarca desteklenmektedir.

Bunun yanı sıra sağlık çalışanlarının prosedür adaletle ilişkin algılarının yaşlarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. 51 yaş ve üzerinde olanların, prosedür adaletle ilişkin algılarının diğer katılımcıların algılarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla yaş değişkeninin sağlık çalışanlarının prosedür adalet algıları üzerinde etkili bir faktör olduğu yorumu yapılabilir. Gür (2014) ile Düğer (2015) yürütmüş oldukları çalışmalarında prosedür adaletin yaş değişkenine göre farklılaştığını tespit etmişler ve bu tespitler bu çalışmanın sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Bir başka araştırma bulgusuna göre sağlık çalışanlarının prosedür adaletle ilişkin algılarının eğitim düzeylerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olduğu bulgulanmıştır. Lisans mezunu olanların, prosedür adaletle ilişkin algılarının diğer katılımcıların algılarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla eğitim düzeyi değişkeninin sağlık çalışanlarının prosedür adalet algıları üzerinde etkili bir faktör olduğu yorumu yapılabilir. Gür (2014) ile Düğer (2015) yürütmüş oldukları çalışmalarında prosedür adaletin eğitim düzeyi değişkenine göre farklılaştığını tespit etmişler ve bu tespitler bu çalışmanın sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre sağlık çalışanlarının prosedür adaletle ilişkin algılarının hastanedeki görevlerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olduğu tespit edilmiştir. Diyetisyenlik mesleğini icra edenlerin, prosedür adaletle ilişkin algılarının diğer katılımcıların algılarından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla hastanedeki görevi değişkeninin sağlık çalışanlarının prosedür adalet algıları üzerinde etkili bir faktör olduğu yorumu yapılabilir. Gür (2014), Düğer (2015) ve Koyutürk (2015) yürütmüş oldukları çalışmalarında prosedür adaletin hastanedeki görev değişkenine göre farklılaştığını tespit etmişlerdir. Bu tespitler, bu çalışmanın sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Bir diğer araştırma bulgusuna göre ise sağlık çalışanlarının prosedür adaletle ilişkin algılarının meslekteki tecrübeye göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olduğu belirlenmiştir. 20 yıl ve üzerinde mesleki tecrübeye sahip olanların, prosedür adaletle ilişkin algılarının diğer sağlık çalışanlarının algılarından daha yüksek olduğu söylenebilir. Dolayısıyla meslekteki tecrübe değişkeninin sağlık çalışanlarının prosedür adalet algıları

üzerinde etkili bir faktör olduğu yorumu yapılabilir. Gür (2014), bu çalışmanın aksine meslekte geçirilen toplam süre değişkeninin prosedür adaleti etkilemediğini tespit ederken; Düğer (2015) ve Koyutürk (2015) yürütmüş oldukları çalışmalarında prosedür adaletin meslekteki tecrübeye göre farklılaştığını bulgulamışlardır.

Son olarak araştırmada sağlık çalışanlarının prosedür adalete ilişkin algılarının hastanedeki görev sürelerine göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılığın olduğu bulgulanmıştır. 20 yıl ve üzerinde mevcut hastanede görev süresine sahip olanların, prosedür adalete ilişkin algılarının diğer sağlık çalışanlarının algılarından daha yüksek olduğu söylenebilir. Dolayısıyla hastanedeki görev süresi değişkeninin sağlık çalışanlarının prosedür adalet algıları üzerinde etkili bir faktör olduğu yorumu yapılabilir. Düğer (2014), bu çalışmanın aksine mevcut hastanede geçirilen toplam süre değişkeninin prosedür adaleti etkilemeyeceğini tespit ederken; Koyutürk (2015) yürütmüş olduğu çalışmada prosedür adaletin mevcut hastanede geçirilen toplam süreye göre farklılaştığını bulgulanmıştır.

Sağlık Çalışanlarının Etik İklim ve Prosedür Adalet Algıları Arasındaki İlişkiye Yönelik Tartışma

Araştırma bulgularına göre sağlık çalışanlarının etik iklim ile prosedür adalet algıları arasında pozitif yönde, güçlü ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç doğrultusunda sağlık çalışanlarının etik iklim algısı arttıkça prosedür adalet algılarının da arttığı çıkarımı yapılabilir. Dolayısıyla etik standartlara sahip davranışlar sergilenen, karar verilirken etik ilkelere öncelik tanınan, etik değerlere önem verilen ve etik dışı davranışların engellendiği bir hastanede adalet kavramının yerleşmesi beklenen bir durumdur.

Araştırma kapsamında ulaşılan bu bulgu, Albejaidi'nin (2021) Suudi Arabistan'ın Qassim eyaletinde bulunan kamu ve özel sağlık kuruluşlarında çalışan 510 hemşire üzerinde yürütmüş olduğu araştırmanın bulguları ile paralellik göstermektedir. Bu saptamaya bağlı olarak adalet ögesinin de içinde yer aldığı mesleki etik ilkelere bağlı olan sağlık çalışanlarından oluşan bir hastanede adil bir sistemin işlediğine kanaat getirebilir.

6. SONUÇ

Bu araştırmayı diğer araştırmalardan farklı kılan bazı yönleri söz konusudur. İlk olarak sağlık yazınında örgütsel adalet algısı ile etik iklim arasındaki ilişkiye yönelik yapılan ulusal yazındaki ilk araştırma olması açısından, yazına sağlayacağı katkı bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. İkinci olarak, belirlenen hastanelerde yapılan araştırma bakımından Türkiye bağlamında etik iklim algısı ile prosedür adalet algısı arasındaki ilişkiyle ilgili ilk çalışmadır.

Çalışmanın sağlık çalışanları üzerinden yürütülmesi, etik iklim ve prosedür adalet konusunda yapılan araştırmaların farklı sektörlerde de yapılabildiğinin bir göstergesidir. İlave olarak tespit edilen bulgular hem alan yazınına hem de hastane personellerine performans bakımından olumlu çıktılar sunmaktadır.

Araştırma sonucu elde edilen bulgular, hastanede fiili olarak çalışmakta olan sağlık çalışanları ve yöneticiler için de önem arz etmektedir. Sağlık çalışanlarının etik iklim ve prosedür adalet algısının nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu anlamalarına yardımcı olacaktır. Sağlık çalışanlarına etik değerlerin varlığını ve esasında sunulan uygulamaların adaletli bir şekilde yürütüldüğünü hissettirmek, yöneticilerin birincil görevlerindedir. Aksi durumda çalışanlardan yüksek performans beklemek yanlış olacaktır ve bu durum sağlık tüketicilerine kaliteli hizmet sunmaması ile sonuçlanacaktır. Araştırma sonuçlarının değerlendirilmesiyle hem araştırmaya hem de uygulamaya yönelik öneriler sunulmuştur. Bu kapsamda araştırmaya yönelik öneriler şunlardır;

- Mevcut araştırma, hastanelerde fiili olarak çalışmakta olan sağlık çalışanları ile yürütülmüştür. Bu araştırma hastane yönetim kurulu üyelerine de uygulanarak sağlık işletmeleri bazında konuya farklı bakış açıları kazandırabilir.
- Nicel araştırma deseni üzerinden yürütülen bu araştırmanın modeli tarama desenidir. Bu araştırma konusu, nitel veya karma araştırma yöntemleriyle ele alınabilir. Bu doğrultuda konuya farklı bir mercekten bakılmasının sağlanması ve konuya ilişkin netlik kazanmayan unsurların açıklığa kavuşturulması mümkün hale getirilebilir.
- Araştırmanın ana kütlesi Elazığ il merkezinde bulunan hastanelerde görev yapan sağlık çalışanlarıdır. Araştırma Türkiye'nin farklı illerinde gerçekleştirilebilir.
- Etik iklim son zamanlarda ilgi çeken ve araştırılan bir konu olduğu görülmektedir. Etik iklim konusu, farklı değişkenler (etik liderlik, örgüt kültürü, sessiz istifa vd.) ile araştırılması önerilebilir.

- Araştırmada tercih edilen etik iklim ölçeği tek boyutlu olarak geliştirilmiştir. Daha sonraki araştırmalarda, farklı yazarlar tarafından geliştirilen etik iklim ölçeği (egoizm, yardımseverlik ve ilkelilik boyutları bulunan) kullanılabilir. Daha sonraki araştırmaların bu alt boyutlar ile ele alınması konuya yeni bakış açıları sağlayabilir ve araştırmaya derinlik katarak farklı sonuçlar verebilir.
- Sağlık sektörü özelinde etik iklim değişkenine yönelik geliştirilmiş bir ölçek bulunmamaktadır. Bu sektör özelinde bir ölçeğin geliştirilmesi çalışmanın bulguları açısından yararlar sağlayabilir.

Araştırma sonuçlarının değerlendirilmesiyle geliştirilen uygulamaya yönelik öneriler şunlardır;

- Hastanelerde pozitif yönde algılanan bir etik iklim oluşturmak için etik ilkeler pekiştirilirken etik dışı davranışlara göz yumulmamalıdır.
- Araştırma kapsamında sağlık çalışanlarının etik iklim algılarının orta düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bu çerçevede, tüm etik iklim türleri (araçsallık, başkalarının iyiliğini isteme, bağımsızlık, kurallar ve yasa ve kodlar) arasında bir dengenin oluşturulması, ortaya çıkabilecek koşullar karşısında yasa ve kanunlar suistimal edilmeden sağlık çalışanı, örgüt ve sağlık tüketicisi yararına kararların alınması elzem görülmektedir.
- Araştırma kapsamında sağlık çalışanlarının prosedür adalet algılarının orta düzeyde olduğu bulunmuştur. Bu çerçevede hastane, personellerinin prosedür adalet algılamasının değerini yükseltecek karar alma süreçlerinde katılımlarını sağlamalı ve teşvik etmelidir.
- Hastane, etik iklimin oluşmasında üst yönetimin etkili bir unsur olduğunu göz ardı etmemelidir. Hastane işe alım sürecinde, bir değerlendirme kriteri olarak etik değerlere sahip olmak önemli bir konu olarak benimsenmeli ve üst yönetim, etik değerleri özümsemiş yönetici ve personellere öncelik vermelidir.
- Etik iklim ve prosedür adalet arasında pozitif yönde, güçlü ve anlamlı bir ilişki saptanmış ve etik ikliminin prosedür adaletin önemli bir yordayıcısı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bu çerçevede, hastane yöneticilerinden hastane iklimi ve etik iklim gibi olumlu iklim tiplerinin güçlendirilmesine yönelik bir strateji izleyerek hastanelerini geliştirmeleri beklenebilir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede kullanılan ölçek için yazar(lar) tarafından ölçeğin orijinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Bu araştırmanın yapılması ile ilgili olarak Munzur Üniversitesi Girişimsel Olmayan Etik Kurulundan 13/07/2020 tarih ve 2802 sayılı “*Etik İzni Belgesi*” alınmıştır. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. Regarding the conduct of this research, an "Ethics Permission Certificate" dated 13/07/2020 and numbered 2802 was obtained from the Ethics Committee of the University of Munzur.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

KAYNAKÇA

- AKKOÇ, İrfan (2012), “*Gelişim Kültürü ve Etik İklimin Yenilikçiliğe Etkisinde Dağıtım Adaletinin Rolü*”, **Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi**, S.4(3), ss.45-60.
- ALBEJAIDI, Fahad (2021), “*The Mediating Role of Ethical Climate between Organizational Justice and Stress: A CB-SEM Analysis*”, **Amazonia Investiga**, S.10(38), ss.82-96.
- ASLAN, Şebnem ve SÜNBUİL, Fatih (2018), “*Sağlık Çalışanlarında Personel Güçlendirme, Başarı Güdüsü ve Etik Liderliğin Demografik Açısından Farklılıkları*”, **Journal of Healthcare Management and Leadership**, S.1, ss.13-26.
- AYDAN, Seda (2017), “*Sağlık Sektöründe Etik İklim ve Örgütsel Güvenin İhbarcılık (Whistleblowing) Niyeti Üzerine Etkisi: Bir Üniversite Hastanesi Örneği*”, **Doktora Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- BAHÇECİK, Nefise ve ÖZGÜR, Havva (2003), “*Hospital Ethical Climate Survey in Turkey*”, **JONA’S Healthcare Law, Ethics and Regulation**, S.5(4), ss.94-99.
- BARNETT, Tim ve SCHUBERT, Elizabeth (2002), “*Perceptions of the Ethical Work Climate and Covenanta Relationships*”, **Journal of Business Ethics**, S.36(3), ss.279-290.
- BEUGRE, Constant D. ve BARON, Robert, A. (2001), “*Perceptions of Systemic Justice: The Effects of Distributive, Procedural and Interactional Justice*”, **Journal of Applied Social Psychology**, S.31(2), ss.324-339.
- BULUT, Hayati (2012), “*Etik Liderliğin ve Etik İklimin Çalışanların Örgütsel Bağlılığına ve İş Performanslarına Etkileri*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Gebze.
- BÜTE, Mustafa (2011), “*Etik İklim, Örgütsel Güven ve Bireysel Performans Arasındaki İlişki*”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.25(1), ss.171-192.
- CORNELL, Francis G. (1955), “*Socially perceptive administration*”, **The Phi Delta Kappan**, S.36(6), ss.219-223.
- ÇAKAR DEMİRCAN, Nigar (2015) “*Toplumsal Cinsiyet Temelinde Örgütsel Adalet Algısı: Etik İklimin Rolü*”, **KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi**, S.1(2), ss.79-93.
- CULLEN, John B., PARBOTEEAH, K. Praveen ve VICTOR, Bart (2003), “*The Effects of Ethical Climates on Organizational Commitment: A Two-Study Analysis*”, **Journal of Business Ethics**, S.46(2), ss.127-141.
- DECONINCK, James, JOHNSON, Julie ve BUSBIN, James (2012), “*The Effect of Organizational Justice on Salespersons’ Perceived Ethical Climate, Organizational Commitment and Turnover Intentions*”, **GSTF Journal on Business Review**, S.2(2), ss.57-64.
- DEMİR, Özcan, AÇIK TAŞAR, Sezin ve NARLIKAYA, Zülküf (2023), “*An Assessment Regarding Business Ethics: A Challenging Concept in Accounting Profession*”, **Turkish Studies-Economics, Finance, Politics**, S.18(3), ss.723-740.
- DEMİRER, Kazım (2018), “*Çalışanlarda Güç Mesafesine Bağlı Olarak Prosedür Adaleti Algısı ve Yönetici Tatmini, İş Arkadaşlarından Tatmin, İş Tatminine İlişkin İskenderun’da Öğretmenler Üzerine Yapılan Bir Araştırma*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Osmaniye.
- DEYNELİ, Fatih (2010), **Türkiye’de Adalet Ekonomisinin Karşılaştırmalı Analizi**, Umut Ofset Matbaacılık, Ankara.
- DOĞAN, Hulusi (2002), “*İşgörenlerin Adalet Algılamalarında Örgüt İçi İletişim ve Prosedürel Bilgilendirmenin Rolü*”, **Ege Academic Review**, S.2(2), ss.71-78.
- DÖNERTAŞ, Can Fuat (2008), “*Etik İklimin Kuruma Güven Üzerindeki Etkisi*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- DÜĞER, Serdar (2015), “*Örgütsel Adalet Algısının, İş Tatmini ve Tükenmişlik Üzerine Etkisi: Kamu Hastanesinde Bir Araştırma*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- DÜNDAR, Tuğba (2010), “*Sağlık Çalışanlarının Yıldırımaya Maruz Kalmalarında Hastane Etik İklimi ile Sosyodemografik Özelliklerinin Rolü: Bolu İli Hastanelerinde Bir Araştırma*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- DÜŞÜKCAN, Muhammet ve KAYA, Enes (2021), “*Sağlık Kurumlarında İşte Var Olma(ma)*”, Sağlık Kurumları Penceresinden Negatif Örgütsel Davranış (Ed. Arzu Karaca, Eray Ekin Sezgin), Eğitim Yayınevi, Konya, ss.129-142.
- EKİZTEPE, Burçak (2011), “*Konaklama İşletmelerinde Etik İklimi, Örgütsel Adalet ve Örgütsel Bağlılık İlişkisi*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- ELOVAINIO, Marko, KIVIMAKI, Mika ve VAHTERA, Jussi (2002), “*Organizational Justice: Evidence of a New Psychosocial Predictor of Health*”, **American Journal of Public Health**, S.92(1), ss.105-108.
- EMÜL, Eda (2017), “*Etik İklim Algısının Hasta Güvenliği Kültürü Üzerine Etkisi: Elazığ Örneği*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- EMÜL, Eda ve DEMİREL, Erkan Turan (2018), “*Etik İklim Algısının Hasta Güvenliği Kültürü Üzerine Etkisi: Elazığ Örneği*”, **Turkish Studies**, S.13(7), ss.83-122.
- ERDOĞAN, Mustafa, KIRILMAZ, Harun ve ARSLANOĞLU, Ali (2018), “*Enformel İletişimin Etik İklim Algısı Üzerine Etkisi: Bir Kamu Hastanesi Örneği*”, **Sağlık Akademisyenleri Dergisi**, S.5(2), ss.109-118.
- ERDOĞAN, Pınar ve ÇELİK, Adnan (2019), “*Sağlık Sektöründe Etik İklim Oluşturmanın Hemşirelerin Performansına Etkisi*”, **Sağlık Akademisyenleri Dergisi**, S.6(2), ss.105-113.
- FEIN, Erich C., TZINER, Aharon, LUSKY, Liat ve PALACHY, Ortal (2013), “*Relationships between Ethical Climate, Justice Perceptions, and LMX*”, **Leadership & Organization Development Journal**, S.34(2), ss.147-163.
- FIELD, Andy (2000), **Discovering Statistics Using SPSS for Windows**, Sage Press, London (UK).
- FOLGER, Robert A. ve CROPANZANO, Russell (1998), **Organizational Justice and Human Resource Management**, Sage Press, London (UK), 7th Edition..
- FOREHAND, Garlie A. ve VON HALLER, Gilmer (1964), “*Environmental Variation in Studies of Organizational Behavior*”, **Psychological Bulletin**, S.62(6), ss.361-382.
- GEORGE, Darren ve MALLERY, Paul (2010), **SPSS for Windows Step by Step: A Simple Guide and Refrence. 17.0 Update**, Pearson Publisher, Boston (US).
- GEORGE, Jennifer M. ve JONES, Gareth R. (2005), **Understanding and Managing Organizational Behavior**, Pearson Prentice Hall Publisher, New Jersey (US), 6th Edition.
- GREENBERG, Jerald (1996), **The Quest for Justice on the Job: Essays and Experiments**, Sage Publications, Thousand Oaks – California (US).
- GÖLCÜR, Mehmet (2022), “*Ortaokullardaki Örgütsel Etik İklim İle Algılanan Örgütsel Adalet İlişkisi*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- GÜL, Hasan (2006), “*Etik Dışı Davranışlar ve Ussallaştırılması: Devlet Hastanelerinde Bir Uygulama*”, **Selçuk Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi**, S.10(9), ss.65-79.
- GÜR, Emel (2014), “*Kamu, Özel ve Üniversite Hastanelerinde Çalışan Hemşirelerde Örgütsel Adalet Algısı ve Tükenmişlik Durumları*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- HART, Sara Elizabeth (2005), “*Hospital Ethical Climates and Registered Nurses’ Turnover Intentions*”, **Journal of Nursing Scholarship**, S.37(2), ss.173-177.

- IŞIK, Oğuz, UĞURLUOĞLU, Özgür ve AKBOLAT, Mahmut (2012), “Sağlık Kuruluşlarında Örgütsel Adalet Algularının Örgütsel Bağlılığa Etkisi”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, S.13(2), ss.1-8.
- JANKINGTHONG, Korkeaw ve RURKKHUM, Suthinee (2012), “Factors Affecting Job Performance: A Review of Literature”, **Silpakorn University Journal of Social Sciences, Humanities, and Arts**, S.12(2), ss.115-127.
- KANTARCI, Zeynep (2007), “İş Etiği ve Ahilik”, **Yüksek Lisans Tezi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- KARADUT, Gürcan (2014), “Etik İklimin ve Örgütsel Adalet Algularının Çalışanların İş Tatminine Etkisi: Konaklama İşletmelerinde Ampirik Bir Uygulama”, **Yüksek Lisans Tezi**, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KARAMAN, Mustafa (2021), “Okul Yöneticilerinin Otantik Liderlik Davranışlarının Öğretmenlerin Örgütsel Adalet Alguları Üzerine Etkileri: Karaman İlinde Bir Araştırma”, **Yüksek Lisans Tezi**, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karaman.
- KARAMAN, Pınar (2009), “Örgütsel Adalet Algısı İle Tükenmişlik Arasındaki İlişkinin İncelemesine Yönelik Öğretmenler Üzerine Bir Uygulama”, **Yüksek Lisans Tezi**, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- KILIÇ, Selim (2016), “Cronbach’ın Alfa Güvenirlik Katsayısı”, **Journal of Mood Disorders**, S.6(1), ss.47-48.
- KİTAPÇI, Hakan ve ELÇİ, Meral (2005), “Quality Culture, Ethical Climate, Person-Organization Fit and Organizational Commitment: An Empirical Investigation”, **International Strategic Management Conference**, Çanakkale, ss.142-150.
- KOSKENVUORI, Janika, NUMMINEN, Olivia ve SUHONEN, Riitta (2019), “Ethical Climate in Nursing Environment: A Scoping Review”, **Nursing Ethics**, S.26(2), ss.327-345.
- KOYUTÜRK, Ayşe (2015), “Sağlık Çalışanlarında Örgütsel Adalet ve İş Doyumu Bir Kamu Hastanesi Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi**, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- LURIA, Gil ve YAGIL, Dana (2008), “Procedural Justice, Ethical Climate and Service Outcomes in Restaurants”, **International Journal of Hospitality Management**, S.27(2), ss.276-283.
- LUTHANS, Fred (1981), **Organizational Behavior**, McGraw Hill Publisher, New York (US), 3th Edition.
- MAMMADOVA, Chinara (2015), “Çalışanların Etik-Dışı Davranışlarını Azaltmada Etik Liderliğin Rolü: Ampirik Bir Çalışma”, **Yüksek Lisans Tezi**, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- MUMCU, Ahmet (2014), “Etik İklim ve Algılanan Örgütsel Adalet İlişkisi: Tokat İli Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma”, **Yüksek Lisans Tezi**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- MUMCU, Ahmet ve DÖVEN, Musa Said (2016), “Etik İklim ve Algılanan Örgütsel Adalet İlişkisi: Tokat İli Bankacılık Sektöründe Bir Araştırma”, **İş Ahlakı Dergisi**, S.9(1), ss.113-152.
- NEDKOVSKI, Vojkan, GUERCI, Marco, DE BATTISTI, Francesca ve SILETTI, Elena (2017), “Organizational Ethical Climates and Employee's Trust in Colleagues, the Supervisor, and the Organization”, **Journal of Business Research**, S.71, ss.19-26.
- NIEHOFF, Brian P. ve MOORMAN, Robert H. (1993), “Justice as a Mediator of the Relationship between Methods of Monitoring and Organizational Citizenship Behavior”, **Academy of Management Journal**, S.36(3), ss.527-556.
- OLSON, Linda L. (1998), “Hospital Nurses’ Perception of Ethical Climate of Their Work Settings”, **Journal of Nursing Scholarship**, S.30(4), ss.345-349.
- ÖZ, Halil Hakdan (2021), “Örgütsel Adalet ile İş Stresi Arasındaki İlişkide Etik İklimin Aracılık Rolü”, **Yüksek Lisans Tezi**, Bayburt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bayburt.
- ÖZÇELİK, Kader (2011), “Kişi Örgüt Uyumu ve Etik İklimin Hastaneye Bağlılığa Etkisi: Hemşireler Üzerinde Bir Araştırma”, **Yüksek Lisans Tezi**, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- ÖZDEVECİOĞLU, Mahmut (2003), “Algılanan Örgütsel Adaletin Bireylerarası Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.21, ss.77-96.
- ÖZKAN, Nurgül (2017), “İstanbul Çekmece Bölgesi Genel Sekreterliğine Bağlı Hastanelerde Çalışan Doktorlarda ve Hemşirelerde Örgütsel Adalet, İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılık Üzerine Bir Çalışma”, **Yüksek Lisans Tezi**, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- POLAT, Mehmet (2021), “Örgütsel Etik İklimin Üretkenlik Karşıtı İş Davranışları Üzerindeki Etkisi: Antalya Sahil Otellerinde Bir Araştırma”, **Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi**, S.5(1), ss.1-15.
- PREACHER, Kristopher J. ve MACCALLUM, Robert C. (2002), “Exploratory Factor Analysis in Behavioral Genetics Research: Factor Recovery with Small Sample Sizes”, **Behavior Genetics**, S.32(2), ss.153-161.
- QUALLS, William J. ve PUTO, Cristopher P. (1989), “Organizational Climate and Decision Framing: An Integrated Approach to Analyzing Industrial Buying Decisions”, **Journal of Marketing Research**, S.26, ss.179-192.
- REICHERS, Arnon R. ve SCHNEIDER, Benjamin (1990), “Climate and Culture: An Evolution of Constructs”, **Organizational Climate and Culture** (Ed. Benjamin Schneider), Jossey-Bass Publisher, California (US), ss.5-39.
- SCHMINKE, Marshall, AMBROSE, Mauren L. ve NEUBAUM, Donald O. (2005), “The Effect of Leader Moral Development on Ethical Climate and Employee Attitudes”, **Organizational Behavior and Human Decision Processes**, S.97, ss.135-151.
- SCHNEIDER, Benjamin ve RENTSCH, Joan (1988), “Managing Climates and Cultures: A Future Perspective”, **Futures of Organizations** (Ed. Jurriaan Hage), Lexington Books, Lanham - Maryland (US), ss.181-200.
- SCHWEPKER, Charles H., FERREL, O. Colin ve INGRAM, Thomas N. (1997), “The Influence of Ethical Climate and Ethical Conflict on Role Stress in the Sales Force”, **Journal of the Academy of Marketing Science**, S.25(2), ss.99-108.
- SERT, Arzu, ELÇİ, Meral, USLU, Tanyeri ve ŞENER, İrge (2014), “The Effects of Organizational Justice and Ethical Climate on Perceived Work Related Stress”, **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, S.150, ss.1187-1198.
- SILEN, Marit, KJELLSTROM, Sofia, CHRISTENSSON, Lennart, SIDENVALL, Birgitta ve SVANTESSON, Mia (2012), “What Actions Promote a Positive Ethical Climate? A Critical Incident Study of Nurses’ Perceptions”, **Nurs Ethics**, S.19(4), ss.501-512.
- STEFKOVICH, Jacqueline A. ve SHAPIRO, Joan Poliner (2003), “Deconstructing Communities: Educational Leaders and Their Ethical Decision-Making Processes”, **The Ethical Dimensions of School Leadership** (Eds. Paul T. Begley, Olof Johansson), Springer Publisher, Dordrecht, ss.89-106.
- SURJANTI, Jun, SOEJOTO, Adi ve MUAFI (2018), “The Impact of Procedural Justice (PJ), Distributive Justice (DJ) and Ethical Climate (EC) on Continuous Professional Development (CPD): The Role of Work-Related Stress (WRS) Mediation”, **Journal of Entrepreneurship Education**, S.21(1), ss.1-9.
- ŞAHİN, Bayram ve DÜNDAR, Tuğba (2011), “Sağlık Sektöründe Etik İklim ve Yıldıрма (Mobbing) Davranışları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S.66(01), ss.129-159.
- ŞAHİN, Bayram ve TAŞKAYA, Serap (2010), “Sağlık Çalışanlarının Örgütsel Adalet Algılarını Etkileyen Faktörlerin Yapısal Eşitlik Modeli ile İncelenmesi”, **Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi**, S.13(2), ss.85-114.
- T.C. SAĞLIK BAKANLIĞI YÖNETİM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2021), “Personel Dağılım Cetveli”, **T. C. Sağlık Bakanlığı Kurumsal Web Sitesi** (E-Doküman), <https://yhg.gov.tr/TR-42988/personel-dagilim-cetveli-pdc.html> (03.06.2021).
- TABACHNICK, Barbara G. ve FIDELL, Linda S. (2007), **Using Multivariate Statistics**, Pearson Publisher, Boston (US), Fifth Edition.

- THIBAUT, John ve WALKER, Laurens (1975), **Procedural Justice: A Psychological Analysis**, Erlbaum Publisher, Hillsdale - New Jersey (US).
- USMANI, Sania ve JAMAL, Siraj (2013), “*Impact of Distributive Justice, Procedural Justice, Interactional Justice, Temporal Justice, Spatial Justice on Job Satisfaction of Banking Employees*”, **Review of Integrative Business and Economics Research**, S.2(1), ss.351-383.
- VICTOR, Bart ve CULLEN, John B. (1987), “*A Theory and Measure of Ethical Climate in Organizations*”, **Research in Corporate Social Performance and Policy**, S.9, ss.51-71.
- YATKIN, Ahmet (2008), “*Etik Düşünce ve Davranışın Yerel Yönetimlerde Hizmet Verimliliğinin Arttırılmasında Rolü ve Önemi (Elazığ Belediyesi Örnek Alan Araştırma)*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.18(1), ss.211- 231.
- YORULMAZ, Murat (2021), “*Tersane İşletmelerinde Etik İklimin Örgütsel Güvене Etkisinde Örgütsel Adalet Algısının Aracılık Rolü*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi**, S.13(1), ss.57-84.
- YÜKSEKBİLGİLİ, Zeki ve HATIPOĞLU, Zeynep (2015), “*Kuşaklara Göre Örgütsel Adalet Algısı*”, **Gaziantep University Journal of Social Sciences**, S.14(2), ss.403-412.
- YÜRÜR, Şenay (2008), “*Örgütsel Adalet ile İş Tatmini ve Çalışanların Bireysel Özellikleri Arasındaki İlişkilerin Analizine Yönelik Bir Araştırma*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.13(2), ss.295-312.

Göç ve Sosyal Uyum Açısından Halk Eğitimi Merkezi Programlarının Etkisi: Antalya, Muğla, Hatay ve Van İllerinde Bir Analiz¹

The Effect of Public Education Center Programs in Terms of Migration and Social Cohesion: An Analysis in Antalya, Muğla, Hatay and Van Provinces

Doğan PEKER

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı,

doganpeker_31@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-8202-1902>

Makale Başvuru Tarihi: 03.06.2024

Makale Kabul Tarihi: 30.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Dünyamızda çok çeşitli nedenlerle krizler ve savaşlar yaşanmaktadır. Küreselleşme, teknolojinin hızlı gelişmesi, dünyamızın herhangi bir yerinde yaşanan problem, diğer ülkeleri de etkilemektedir. Küreselleşme, kriz ve savaşların etkisi ile insanlar buldukları mekânları terk ederek farklı ülke ve bölgelere göç etmektedir. Bu araştırmanın amacı küresel göç hareketi ile Türkiye'ye gelen "göçmen" ve "sığınmacıların" programlarının etkisini belirlemektir. Küresel göç problemi dünyanın önemli problemi olduğu gibi ülkemiz içinde önemli problemdir. Sosyal uyum problemi yaşayan göçmen ve sığınmacıların en temel uyum engeli dil bariyeridir. Dil bariyerini aşmayı ve sosyal uyumu en iyi şekilde eğitim sağlamaktadır. Türkiye'de dil bariyeri aşma ve sosyal uyumu sağlama konusunda en iyi örgütlenmiş olan kurumlar, halk eğitimi merkezleridir. Göç ve sosyal uyum açısından halk eğitimi merkezi programlarının etkisini anlamak için hedeflenen bu çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve Antalya, Muğla, Hatay ve Van illerinde bir uygulama yapılmıştır. Kısacası bu illerde bulunan 58 halk eğitimi merkezi müdürü ile yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. İçerik analizi yöntemi ile elde edilen temalar ile kodlar tespit edilmiştir. Oluşturulan temalar, kodlar ile kavramlarla ilişkiler açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda, yurtdışı kaynaklı göç ile gelen insanların dil problemi ve sosyal uyum açısından halk eğitimi merkezi programlarının etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ABSTRACT

Crisis and wars occur in our world for various reasons. Globalization, The rapid development of technology, and global problems impact our countries. Due to the effects of globalization, crises, and wars, peopler leave their homes and migrate to different countries and regions. Aims to determine/ investigate the impact of public education center programs on language problems and social adaptation among "immigrants" and "asylum seekers," individuals who migrate from abroad to Turkey as part of the global migration movement. The global migration problem is important in the world as well as in our country. The most basic adaptation obstacle for immigrants and refugees who have social adaptation problems is the language barrier. Education provides the best way to overcome the language barrier and social adaptaion. The best organized institutions in Turkey to overcome the language barrier and ensure social harmony are public education centers. In this study, which aimed to understand the impact of public education center programs in terms of migration and social adaptation, qualitative research method was used and an application was made in Antalya, Muğla, Hatay and Van provinces. In short, semi-structured interviews were conducted with 58 public education center directors in these provinces. The themes and codes obtained through the content analysis method were determined. The created themes, codes, and relationships with concepts were tried to be explained. As a result of the study, it was concluded that public education center programs had an impact on the language problems and social adaptation of people who migrated from abroad.

Keywords:

Immigration,

Social Cohesion,

Public Education Center Programs,

Social Exclusion,

Language Barrier,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): PEKER, Doğan (2024), "Göç ve Sosyal Uyum Açısından Halk Eğitimi Merkezi Programlarının Etkisi: Antalya, Muğla, Hatay ve Van İllerinde Bir Analiz", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.536-555, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1495238>

1 Bu çalışma, yazarın 2023 yılında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesince kabul edilen "Türkiye'de Halk Eğitimi Merkezi Programlarının Beşeri Sermayenin Geliştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Açısından Etkinliği: Antalya, Muğla, Van ve Hatay Örnekleri" adlı doktora tezinden üretilmiştir. Mevcut çalışma 16-18/05/2024 tarihinde düzenlenen Kamu Yönetimi Forumu 24 (KAYFOR24) etkinliğinde sözlü olarak sunulmuştur.

1. GİRİŞ

Göç, hareketi dünya tarihi kadar eski bir olgudur. Bireyler ve topluluklar çok çeşitli nedene bağlı olarak yer değiştirirler. Bu yer değiştirme karşımıza “*coğrafi hareketlilik*” olarak çıkar. Günümüzde küreselleşme, Dünya’nın her hangi bir yerinde oluşan krizler, savaşlar, göç hareketine neden olmaktadır. Günümüzde teknolojinin hızlı ilerlemesi beraberinde iletişimi daha etkili kullanmayı ve dünyanın her hangi bir yerindeki gelişmeleri öğrenme, sosyal ağların gelişmesine de etki etmektedir. Bireyler ve topluluklar çeşitli nedenlere bağlı olarak gerek “*gönüllü*” gerekse “*zoraki*” buldukları mekânları değiştirme yani göç etmektedir. Nihayetinde göç edilen yer ile terk edilen yer arasında ilişki bulunmaktadır. Göç aynı zamanda süreç odaklıdır. Bu bağlamda göç zaman ve mekân açısından ilişkileri barındıran bir olgudur.

Göç, toplumsal hayatı çok boyutlu etkileyen süreç odaklı bir hareketliliktir. Göç hareketinde çıkış ülkesini etkilediği gibi varış ülkesini de etkilemektedir. Göç olgusu altında birçok nedeni barındırır. Ülkelerde ki ekonomik, siyasi, askeri, afetlere bağlı ve küresel nedenler olmak üzere iklime bağlı olarak insanların göç etmesine neden olabilir. Nitekim Türkiye’nin komşusu Suriye’de 2011 yılında başlayan krize bağlı olarak bu ülkede yaşayan insanlar daha güvenli bir ortama veya ülkeye gitmesine neden olmuştur. Türkiye bu Suriye olaylarına bağlı olarak ülke dışından büyük bir göç almıştır. Suriye’den gelen insanlar Türkiye’nin birçok kentine yerleşmiştir. Türkiye’de “*geçici sığınmacı*” statüsünde Türkiye Göç İdaresi Başkanlığı Haziran 2024 verilerine göre Türkiye’de 3.113.478 kişi bulunmaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2023).

Göç hareketinden dünyada ki ülkelerin etkilendiği gibi ülkemiz Türkiye’de oldukça etkilenmektedir. Türkiye bulunduğu konum itibarıyla gelişmiş ülkelere giden güzergâh üzerinde olması, jeopolitik konumu göç bağlamında etki altındadır. Ulusüstü örgütlerin belge ve raporlarında Türkiye’yi göç anlamında “*transit ülke*” ve “*kalkan ülke*” olarak önerilerde bulunmaktadır. Türkiye’nin küresel göç hareketinden önemli derece etkileneceği ve bu durumun geçici olmadığı da söz konusudur. Suriye göç hareketinden etkilenen önemli derecede etkilenen ülke Türkiye’dir. Can güvenliği gibi nedenler vardır. Suriyeli sığınmacılar geldikleri ülkeye adapte olmak veya ekonomik olarak adapte olmak adına “*her iş olursa*” her şartta çalışma isteği vardır. Bu gibi nedenlerle iş bulmak istemesi ve işvereninde Suriyelileri çalıştırma isteği de yerli halkı işsiz bırakma ve “*içten içe nefret*” ya da ön yargı ve “*sosyal patlamalara*” tavırların doğmasına neden olacaktır (Özkan, 2019:140-141). Göç hareketliliği ile gelenlerin entegrasyonunun önünde birçok etken vardır. Gidilen ülkenin kültürüne uyum sağlamak belirli süreç gerektirmektedir.

Göç ederek ülke değiştiren kişi ve topluluklar göç ettikleri ülkenin kültürüne, sosyo-ekonomik yapısında uyum göstermesi kolay olacak bir süreç değildir. Göç eden kesimlerin gittikleri ülkede ilk önce karşına dil problemi çıkar. Bu durum bireylere dil bariyeri şeklinde ortaya çıkan önemli bir engeldir. Buldukları ülke kültürüne uyum sağlaması dil engelini aşması ile daha kolay olması beklenmektedir. Dil engelini aşmasında kurs ve eğitim etkilidir. Bu bağlamda halk eğitimi merkezi programlarının arasında yer alan “*Türkçe A1-A-2 ve B1*” kurs programları ve genel ve mesleki kurslar mevcuttur.²

Bu çalışmada göç bağlamında sosyal uyum açısından halk eğitimi merkezi programlarının etkisi araştırılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılarak elde edilen veriler analiz edilmiştir. Araştırma, Antalya, Muğla, Hatay ve Van illerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın metodolojisi ve bulguları üzerinde değerlendirme yapmadan önce göç, göçmen, mülteci ve sığınmacı ile sosyal uyum hakkında kısa bilgiler de verilmiştir.

2. KAVRAMSAL AÇIDAN GÖÇ VE SOSYAL UYUM

Literatürde göç ile ilgili çalışmaların da artması ile birlikte kavramsal açıdan bazı karışıklıkların ortaya çıkmaması açısından bu kapsamdaki terimlerin doğru bir şekilde kullanılması gerektiği düşünülmektedir. Özellikle “*göçmen*” kavramı ile “*mülteci*” ve “*sığınmacı*” gibi kavramların birbirinin yerine kullanılmaması gerekmektedir. Bu bağlamda söz konusu kavramların uluslararası mevzuat ve akademik yazın bağlamında kısa da olsa açıklanması gerektiği görülmektedir.

2 Ayrıntılar için Bkz.: Millî Eğitim Bakanlığı, 2023..

2.1. Göç ve Göçmen Kavramının Mülteci ve Sığınmacı Kavramlarıyla İlişkisi

Göç kavramı ile üzerinde uzlaşmış bir tanım bulunmamakla birlikte, çok genel olarak insanların yaşadıkları bölgeleri terk ederek bir başka yere veya ülkeye sürekli olarak yaşamak için gitmeleri olarak tanımlanabilmektedir. Göç tanımı yapılırken “mekân” ve “zaman” arasında ilişki dikkate alınmaktadır. Göçün tanımlanmasında yine süreç odaklı bir olgu olduğu da ön plana çıkmaktadır (Yılmaz ve Mecek, 2023:4). 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda göç şöyle ifade edilmiştir; “*Yabancıların, yasal yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını ve Türkiye’den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını, Türkiye’den çıkışını ve Türkiye’de izinsiz çalışmasını ifade*”³ eder. Göç ile ilgili farklı disiplinlerde çeşitli tanımlamalar yapılmaktadır. Yılmaz vd. (2020) göre göç;

“Muhtelif çekici ve/veya itici sebeplerden dolayı, insanların belirli bir zaman dilimi içerisinde, içinde buldukları yerleşim alanlarından bireysel ya da kitlesel olarak ayrılarak, iskân etmek amacıyla, yer değişikliği olarak anlamlandırabilecek (eski yerleşim alanından tamamen kopuk sayılabilecek) mesafedeki başka bir yerleşim alanına, kalıcı ya da yarı kalıcı olarak hareket etmeleri, yer değiştirmeleridir”

Göçmen kavramı ise en temel anlamda bakılacak olduğunda göç hareketini yapan kişi veya kitleye verilen isim olarak karşımıza çıkmaktadır. TDK sözlüğe (Güncel Türkçe Sözlük) göre ise “*kendi ülkesinden ayrılarak yerleşmek üzere başka ülkeye giden (kimse aile veya topluluk); muhacir*” şeklinde tanımlanmıştır (<https://sozluk.gov.tr/>). Kısacası göçmen “*göç eden kişi*”yi ifade etmekle birlikte göç etme hareketini karar alma ve göç ile ilgili tüm durumları kapsamaktadır (Yılmaz ve Mecek, 2023:5).

Mülteci ile ilgili literatürde türlü tanımlar yapıldığı görülmektedir. Mülteci, en temel anlamda bir toplumda siyasal ve ekonomik nedenlerle toplumsal hadiseler neticesinde farklı ülkelere “*iltica*” eden kişilere verilen isimdir (Yılmaz ve Mecek, 2023:6). Mülteci kavramı uluslararası boyutu olan bir kavramdır. Bu kavram kişilere statü vermek için kullanılmaktadır. Türk mevzuatında 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda (md.61) bu durum şöyle ifade edilmektedir;

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir”

Sığınmacı kavramı mülteci statüsünde olup, hali hazırda koruma bekleyen resmen durumları belirsiz olanları ifade etmektedir. Sığınma olgusu can korkusu ve eziyet gibi durumları içinde barındıran ve kişilerde korku ve farklı ülkelerce korumayı içinde barındırmaktadır. Yani kişiler dini, mezhepsel, etnisite veya her hangi bir gruba üyeliğinden ya da farklı siyasi fikirlerinden ötürü kendi ülkesinden yararlanamayan farklı ülkenin himayesine girmek veya faydalanmak isteyen “yabancı” kişileri ifade etmektedir (Yılmaz ve Mecek, 2023:7).

2.2. Sosyal Uyum

Göç ile gelen kitleler ve bireylerin geldikleri ülke ve bölgede en çok karşılaşılan problem alanlarına bakıldığında, eğitim, sağlık, istihdam, geldikleri ülke vatandaşına sağlanan haklar ölçeğinde geride kalmaları, zorunlu çalıştırılma, bu çalışmalarda yeterli ücret alamama, işten çıkartılma kaygıları, vs. gibi geldikleri ülkeye sosyal uyum açısından engel olan birçok sorunsal alanlarla karşılaştığı belirtilebilir. Bu kitlelerin ülkelerinden gelme nedenleri açısından bakıldığında etnik, dini, mezhepsel veya siyasi istikrarsızlık, ekonomik, iklimsel vs. kendilerini dezavantajlı ve kaygı düzeylerinin yüksek olmasını doğurmaktadır. Bu bağlamda bu kitlelerin göç ettikleri ülkeye ve topluma uyum sağlamaları oldukça güçleşmektedir (Kara vd., 2023:421-422).

Göç, süreç odaklı bir olgu olması bağlamında göç eden kişi ve topluluklar geldikleri ülke kültürüne uyum sağlaması ile bu süreci tamamlamış olacaktır. Aksi halde uyum sağlayamaması durumunda ise tekrar göç etme potansiyeli taşınmaktadır. Yani göç hareketi nihayetlendirelemiş olacağından tekrar göç eyleminde bulunma

3 Bkz.: 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (04.04.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmi Gazete).

eğilimi söz konusu olacaktır. Bu açıdan bakıldığında ise kişilerin davranışlarının yeni ülkenin kültürüne uyum sağlaması süreci ile olacağından bireylerin davranışlarının göç edilen kültüre uyumu ile olacaktır (Akıncı vd., 2015:67).

TDK sözlüğe (Güncel Türkçe Sözlük) göre; “*Toplumsal çevreye veya bir duruma uyma, uyum sağlama: intibak, entegrasyon*” şeklinde ifade edilmiştir. Entegrasyon kavramında sözlüğe göre; “*Bütünleşme: uyum*” olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal uyum modellerine bakılacak olduğunda dört ana evrede olduğu görülmektedir. Bu evreler, Berry (1997) göre; “*bütünleşme*”, “*asimilasyon*”, “*son birim*” ve “*ayrışma*” şeklinde ifade etmiştir. Bütünleşme süreci tek taraflı bir süreç değildir. Göç eden kişi ve kitleler göç ettikleri ülkenin kültürüne ve bölgeye aidiyet hissetmesi, bu kültüre kendi öz değerlerini kaybetmeden uyum sağlamasıdır. Bununla birlikte ülke vatandaşlarına ve ülkeye düşen görev ise bu bütünleşme/entegrasyon sürecinin sağlıklı bir şekilde işlemesi ve çeşitli “*alt yapının*” sağlanması şeklindedir (Akıncı vd., 2015:70). Bir başka ifade ile bütünleşme sürecinin başarılı olması için göç eden kişi ve topluluğun aidiyet hissetmesi ve uyum sağlaması, ülke vatandaşları ve ülkeye düşen görev ise bu sürecin sağlam zeminde olması ve gerekenlerin yapılması şeklinde ifade edilebilir.

Sosyal uyum, bir topluluğun birlikte hareket etmesi, faaliyette bulunması, güçlükler karşısında birlikte harekette bulunulması, içinde buldukları topluluğun üyesi olma duygusuna sahip olunması şeklinde ifade edilebilir. Sosyal uyumun temel ortak özellikleri açısından karşılıklı “*güven*”, “*sadakat*” ile paylaşılan değerlerin kuvveti, içinde bulunulan topluma “*aidiyet*” hissetme ile birliktelikte “*dışlanmanın*” ve “*eşitsizliğin*” azaltılması olarak ifade edilmektedir (Alaeddin ve Batuhan, 2022:387).

3. ARAŞTIRMANIN UYGULANMASI

Çalışmanın bu kısmında araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, evreni/örnekleme, sınırlılıkları (kısıtları), veri toplama şekli, veri analizi yöntemi vb. hakkında önbilgiler verilerek elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme esnasında konu ile ilgili sorunlar tespit edilerek çözüm önerileri sunulmuştur.

3.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Araştırmanın konusu, göç ve sosyal uyum açısından “*Halk Eğitimi Merkezi*” programlarının etkisinin Antalya, Muğla, Hatay ve Van İlleri örnekleminde incelenmesidir. Araştırmanın amacı göç yolu ile gelen bireylerin sosyal uyum açısından halk eğitimi merkezi programlarının etkisinin Antalya, Muğla, Hatay ve Van illerinde tespit etmektir. Göç, sadece gerçekleştiği coğrafi alan ve yerel unsurlar ile sınırlı olmayan çok yönlü ve dinamik bir olgudur. Başta siyasal, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan önemli sonuçları olmaktadır. Bu açıdan incelenmesi ve analiz edilmesi gereken çok önemli bir olgu ve süreçtir. Araştırma ile bu önemli olgunun bir alt unsuru (sosyal uyum) ele alınarak genel tablonun değerlendirilebilmesine bilimsel katkı sağlanması hedeflenmektedir. Bu durum çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel çalışmada, elde edilen bulgular şeklen ayrıntılı ve uzundur. Kapsam yönünden değişken yapıda olması çözümlenmesini güçleştirir. Bunun nedeni de nitel çalışmada elde edilen cevapların sistematik olmamasıdır. Bu nedenle belli bir standarda kavuşturulamaz. Nitel çalışmada doğrudan alıntılar araştırmanın temelini oluşturur. Araştırmaya katılanların düşüncelerini ve tecrübelerini ortaya çıkartmaktadır (Patton, 2014:21). Nitel çalışmada, görüşme ve belge inceleme gibi veri elde etme araçları kullanılarak olgu ve olayları kendi mecrasında ve tümevarımsal açıdan meydana getirilmesi ile nitel aşamalar takip edilerek sonuçların tespit edildiği çalışma şeklinde anlaşılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018:41).

Bu içerik analizle amaçlanan oluşturulan bilgileri ifade edebilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu yöntem ile görüşmelerden ulaşılan kavramlardan hareketle temalara varmaktır. En sonunda ulaşılan verilerin kolayca anlaşılmasının sağlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018:242). Nitel desenli araştırma yöntemi “*tümevarımsal*” gelişen özelliktedir. Araştırmayı yapan kişinin veri toplaması ve analiz yapma deneyimiyle şekillenmektedir. Nitel desenli yapılan çalışmalarda bir teoriden ziyade tümevarımsal şekilde sürecin yönetilmesi şeklinde ifade edilmektedir (Creswell, 2013:22). Niteliksel araştırma sonucunda rapor oluşturmanın amacı “*gerçekliğin neye benzediğinin onu yaşayanların anlatılarından anlatılmasıdır*” şeklinde ifade etmiştir

(Kümbetoğlu, 2019:169). Bu yöntem ile çok fazla olguları ve durumları meydana çıkartılması ve yorumlanması çok yararlı olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018:118).

3.3. Araştırma Verilerinin Toplanması

Yapılan araştırmada verilerin toplanması için nitel araştırma yöntemleri esas alınmıştır. Bu kapsamda katılımcılar için “*yarı yapılandırılmış görüşme formu*” hazırlanmıştır. Daha yalın bir ifade ile katılımcılara görüşme esnasında sorulacak temel sorular hazırlanarak belirli bir sistematığe kavuşturulmuştur. Ancak görüşme esnasında görüş ve yanıtların tam ve doğru olarak alınabilmesi için ek sorular da yöneltilmiştir.

Çalışmanın nitel yarı yapılandırılmış görüşme formu sorularının hazırlanmasında uzman görüşü alınarak kamu yönetimi, eğitim, hayat boyu öğrenme, beşeri sermayenin geliştirilmesi ve yoksullukla mücadele politikalarının 11. Kalkınma planından ve 2014-2018 Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesinin 6 temel hedeflerinden faydalanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu 19 sorudan oluşturulmuştur. Bu sorular açık uçlu olarak tasarlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu 3 Halk Eğitimi Merkezi müdürüne pilot olarak uygulanmıştır. Bu pilot uygulamada sorulara verilen cevapların araştırmanın seyri konusunda doyurucu olduğu görülmüştür. Pilot uygulamada yarı yapılandırılmış 19 soruya daha derinlemesine cevaplar alınması amacıyla literatürden edinilen araştırmayla ilgili kavramların temalarını ortaya konması için sonda sorularda (*açıklamaya ve aydınlatmaya yönelik sonda sorular*) ek olarak hazırlanmıştır. Halk Eğitimi Merkezi programlarının bireye katkısını, beşeri sermaye ve yoksullukla mücadele açısından etkinliğini yönetici perspektifinden elde etmek amaçlanmıştır.

Araştırmada derinlemesine görüşmelerin gerçekleştirilmesi konusunda Halk Eğitimi Merkezi programlarının uygulanmasında görevli olan Halk Eğitimi Merkezi yöneticileri (müdürleri) seçilmiştir. Seçilen çalışma alanında 4 büyükşehir, 60 ilçe ve 61 Halk Eğitimi Merkezi müdürlüğü bulunmaktadır. Bu görüşmeye 61 Halk Eğitimi Merkezi müdürlerinden nitel görüşme yapılmak üzere planlanmış, ancak 58’ine ulaşılmıştır. Görüşmelerin birisi dışında katılımcıların tamamının izni ile ses kaydı alınmıştır. Araştırmada 57 görüşme ses kaydı alınarak 1 görüşme ses kaydı alınmaksızın gerçekleştirilerek toplamda 58 derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu 58 görüşmenin 55’i yüz yüze 3’ü çevrimiçi bilişim araçlarıyla gerçekleştirilmiştir.

Araştırma etiği açısından araştırma sonunda değerlendirmeye alınan görüşler birincil kişilere aittir. Tartışma bölümünde görüşmeye katılan yöneticilerin anlattıklarından alıntılar aktarılmıştır. Araştırmaya katılanların gerçek isimlerinin kullanılması etik ilkeler açısından karşı görüldüğünden ve görüşmeye katılanların kamu görevi üstlendikleri nedeniyle alıntılarının yer verilmesinde görüşmeci ve sıra numarası şeklinde kodlanarak⁴ (*G-1-K-35, G-2-E-41, G-3-E-52.....G-58-E-40*) yönetici görüşü olarak verilmiştir. Etik kurallardan dikkat edilecek bir diğer konu da katılımcıların kendilerini rahat ifade edecekleri ve güvende hissedecekleri ortama özen gösterilmiştir. Araştırmada ses kayıtlarının alınacağı, araştırmaya katılanların kimlik bilgileri ve cevaplarının gizli kalacağı ve görüşülen kişilere olumsuz yansıtacak bir durumun söz konusu olmayacağı bildirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Evren – Örneklem ve Sınırlılıkları

Araştırmanın evreni Antalya, Muğla, Van ve Hatay şehirlerinde bulunan tüm halk eğitimi merkezlerinde görevli kurum müdürleridir. Bu merkezlerde 61 halk eğitimi merkezi müdürleri çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise kolayda örnekleme yöntemi ile yukarıda sayılan şehirlerden toplamda 61 yönetici oluşturmaktadır. Yani seçilen örneklem evrenin tamamıdır.

Bu çalışmada örneklemin ana kütleyle oranı %100’dür. Bu değerler istatistiksel analiz yapmak için yeterlidir. Antalya, Muğla, Van ve Hatay şehirlerinde 60 ilçe ve 61 Halk eğitimi merkezi bulunmaktadır. Bu Halk eğitimi merkezlerinde görevli 61 yöneticiden 58’ine nitel yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Bu çalışmada evrenin %95,08’ine ulaşılmıştır. Araştırma 4 il 60 ilçe ve 61 halk eğitimi merkezinde uygulanmıştır.

Yapılan araştırmanın “*zaman*”, “*yer*”, “*örneklem*” ve “*içerik*” gibi unsurlar açısından sınırlılıkları bulunmaktadır. Dolayısıyla veri toplamadaki zaman dilimi, seçilen iller, bu illerde o an için görevli olan yöneticiler ve soruların kapsamındaki bulgular elde edilmiştir. Bu sınırlar dışında kalan veriler toplanmadığı için bulguların elde edilmesinde ve yapılan analizlerde kullanılmamıştır.

4 “G: Görüşme”, “Sayı: Görüşme Sırası”, “K: Kadın”, “E: Erkek”, “Sayı: Görüşülenin Yaşı”

3.5. Araştırma Verilerinin Analiz Edilmesi (Çözümlemesi)

Araştırmanın yarı yapılandırılmış görüşme formlarıyla elde edilen verilerin çözümlemesi bölümünde görüşmelerin bulunduğu ses kayıtlarının raporlanması yoluyla gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde elde edilen ses kayıtları görüşmelerin tamamlanmasının ardından deşifre edilmiştir. Halk Eğitimi Merkezi müdürleriyle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler 3 ana kavram altında literatür taramasından oluşturulan temalar aracılığıyla MAXQDA 2022 22.2.0 nitel analiz programıyla içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Literatürden elde edilen temalara ek olarak içerik analizinde oluşan temalar da ortaya çıkartılmıştır.

İçerik analiziyle elde edilmek istenen amaç toplanan verileri açıklayabilecek kavramlar arası ilişkileri ortaya çıkartmaktır. Ölçekteki kavramları ve bu kavramları oluşturan temalar arası ilişkileri ortaya çıkartmaktır. Böylece verilerin daha anlaşılır hâle gelmesi sağlanacaktır. Nitel içerik analizinde “*kavramlar bizi temalara götürür ve temalar sayesinde olguları daha iyi düzenleyebilir ve daha anlaşılır hâle getirebiliriz*” (Yıldırım ve Şimşek, 2018:242).

3.6. Araştırmanın Bulguları

Göç sebepleri ve sonuçları olan bir olgudur. Göç yapılan ülke ve şehirleri etkilemektedir. Araştırmamız kapsamında saha çalışmasındaki bölgelere ülke dışından gelen göçlerin olup-olmadığını göç nedeniyle ülkemize gelen göçmen, geçici sığınmacılar var ise halk eğitimi merkezlerin bu konu ile ilgili ne gibi faaliyetlerinin olduğu öğrenilmek hedeflenmiştir. Göç nedeni ile ülkemize gelen göçmen, geçici sığınmacılar ile ilgili halk eğitimi merkezi programlarının faaliyet ve etkilerini öğrenmek için yöneticilere “*Göç nedeni ile ilçenizde bulunan göçmenlere yönelik halk eğitimi merkezi olarak faaliyetleriniz nelerdir? Yeterli midir?*” sorusu yöneltilmiştir.

Ülkemize yurtdışından gelen göçmen, geçici sığınmacılar ile ilgili halk eğitimi merkezlerinin ne gibi faaliyetlerinin olduğunu öğrenmek için halk eğitimi merkezi yöneticilerine yöneltilen “*Göç nedeni ile ilçenizde bulunan göçmenlere yönelik halk eğitimi merkezi olarak faaliyetleriniz nelerdir? Yeterli midir?*” sorusuna yöneticilerin cevapları şu şekildedir;

“*Göç nedeni ile mesela yabancı uyruklu insanları kast ediyorsak onlara yönelik kurumumuzda HEP (Hızlandırılmış Eğitim Programı), A1-A2 kursları var. Onun dışında okuma-yazma kurslarıyla da onlara destek veriyoruz. Önce Türkçeyi öğretiyoruz. Daha sonra okuma-yazmayı öğretiyoruz hatta ikinci kademe belgelerini alıp açık ortaokula gönderiyoruz. Denkliklerini yaparak örgün eğitime yönlendiriyoruz ya da örgün eğitimin dışına çıkmışsa açık ortaokul ve açık liseye yönlendiriyoruz. Açık ortaokul ve açık liseye devam etme imkânını sağlıyoruz. Fırsatlar sağladığımı düşünüyorum*” (G-1-K-35)

“*Evet, son zamanlarda bu Suriye olaylarından sonra bizde sınura yakın olduğumuz için oldukça fazla vatandaşa ev sahipliği yapıyoruz. Çocuklara yönelik hızlandırılmış eğitim şu an devam eden bir çalışmadır. Güzel meyveleri de var. Oldukça öğrenciyi de Türk Eğitim Sistemine adapte ettik. Onun dışında onların ebeveynlerine A1-A2 Seviyesinde Türkçe kursları açıyoruz. Bunlarla artı olarakta Türkmen olan vatandaşlar var. Bunların Türkçeleri de iyi veya şu an buraya gelip Türkçesi zayıf olan insanların A1-A2 ve daha sonra okuma-yazma kursları ile bir ehliyet sahibi bile olabiliyorlar. Onların Türk eğitim sistemine veya Türk sosyal hayatına adapte olmaları için halk eğitimi çok büyük bir katkısı var. Şu an hatta bizim diğer kurslarımıza bile katılmaya başladılar. Yani dikiş-nakiş olsun açıcılık olsun nedir? Bu tarz kurslara da mesleki kurslara da katılmaya başladılar*” (G-2-E-41)

“*En başta halk eğitimi olarak okuma yazma kursları, Türkçe kursları bunun yanında İngilizce kursları bilgisayar kursları. Biz burada vatandaşlarımıza sağladığımız her türlü programları göçmenlere de sağlamaktayız. Eşit bir şekilde fırsat sağlıyoruz. Hatta göçmenlere kendi vatandaşlarımızdan daha fazla da imkânlar sağlamaktayız. İstekte buldukları zaman kursa açıyoruz. Tabi ki burada projeler yapılmaktadır. Concern gibi ve onlara yönelik kurslar düzenlenmektedir. Hibe programları hibe yönelik projeler mevcuttur. Halk eğitimi bünyesinde açılan bir yıl boyunca önceki yıl açılmıştı. Ben yoktum ama ben geldiğimde o projeler bitmiştir*” (G-13-E-57)

Suriye olayları patlak verdikten sonra göç olgusu en çok Türkiye'nin güney kentlerini etkilemiştir. Etkilenen

kentler arasında Hatay kenti de vardır. Hatay'ın bazı ilçelerinde yerel halkın nüfusundan fazla Suriyeli geçici sığınmacıların bulunduğu halk eğitimi merkezi faaliyetlerinden de anlaşılmaktadır. Bu konuda yönetici görüşleri şu şekildedir;

“Şimdi özellikle ilçemizde göçmen sayısı nüfusunun fazla olması ki de bu kurumumuza yansıyor. Biz kurumumuzda verdiğimiz hizmetlere baktığımızda %30 oranında yerel halka hizmet veriyorsak %70 göçmenlere veriyoruz. Suriye'den en fazla göçmenlerimiz. Türkçe öğrenmelerini burada sağlıyoruz. Her yaş grubuna hitap ediyoruz. Bu hizmeti sağlıyoruz meslek edindirme kursları icra ediyoruz. İnsanlar da özellikle kadınlar burada vurgulamak isterim. Kadınların dışarıya, çıkma nefes alma durumları pek olmadığından dolayı halk eğitime rağbetleri bu yüzden üst düzeydedir. Suriye'den göç edenler daha çok halk eğitimi tercih etmektedirler. Halk eğitimi merkezi programları tam da bunu icra ediyor diyebiliriz. Yani Suriyelileri toplumumuza entegre etme konusunda tartışılmaz bir hizmet sunmaktadır. Kesinlikle marjinalleşmenin önüne geçmiş oluyoruz” (G-10-E-41)

Hatay ili Suriyeli geçici koruma statüsündeki “sığınmacı”, “göçmenlere” ev sahipliği yapmaktadır. Hatay'ın bazı ilçelerinde Suriyeli sığınmacı ve göçmen sayısı oldukça az ya da yoktur. Bu durum ile yönetici görüşleri şöyledir;

“Göç noktasında Biz de fazla talep yoktur. Açıkçası bizim ilçemizde dışarıdan gelen çok fazla göç yoktur. Açtığımız göçmenlere yönelik kurs sayısı sene içerisinde 1 veya 2'yi geçmez” (G-12-E-39)

Araştırmacı: o zaman ilçenizde göçmen sayısı çok az?

“Evet, ilçemizde göçmen sayısı çok azdır” (G-12-E-39)

“Kesinlikle yeterlidir. Belki bu şanssızlığımız olarak değerlendirilebilir. İlçemizde göçmenler açısından göç çok azdır. Özellikle uluslararası proje olan hızlandırılmış eğitim projesine bir sınıfı ite-kaka zorla açmışızdır. Öğrenci bulamadığımızdan dolayı ilimizin diğer ilçelerinde göçmenler daha fazladır. İlçemizde Afgan göçmen 0 sayısındadır. Sadece varsa Suriye'den gelenler vardır. Onlar da son derece azdır ve onları da biz sistem içine alarak entegre ediyoruz. Toplumsal olarak hiç bir sıkıntıları yoktur” (G-8-E-60)

Halk eğitimi merkezlerinde Suriyeli sığınmacılara yönelik, Türkçe A1-A2 kursları meslek edindirme kursları, okuma-yazma kursları ve diğer kurslar verilmektedir. Suriyeli sığınmacılar ve Fas ve Etiyopya'dan da göçmenlerin bulunduğu ilçelerimiz vardır. Bu konuda yönetici görüşleri şu şekildedir;

“Göçmenlere yönelik Türkçe öğretimi kurslarımız var mesleki kurslarımız var kalorifer ateşçiliği zeytin yetiştiriciliği Sepet örücülüğü mesela üniversiteye hazırlanma kurslarımız 11 ve 12. sınıfta okuyan yabancı uyruklu öğrencilere yönelik üniversite hazırlık kurslarımız var bu kurslarımızdan faydalanabilmektedir. Çocuk oyun odalarına çocuklarını bırakarak diğer kurslarımıza katılabilmektedir. Çocuklarını da rahatlıkla oyun odalarla bırakarak diğer kurslarımızdan faydalanmaktadır. Mesleğe yönelik kurslarımızda vardır. Mahallelerde ki kurslarımızda %50-%50 oranında okuma ve ipek kurslarımızda da %50 %50 oranında yabancı uyruklu ve yerli vatandaşlarımız katılmaktadır. Okuma yazma kurslarımızda yüzde 30'a yüzde yetmiş oranında yabancı ve yerli kursiyerlerimiz var. Gelinlik üst-abiye giyim kurslarımızda gecelik kıyafetlerimiz için tören kıyafetlerimiz için kurslarımıza yabancı uyruklu 55 tane kursiyerimiz var. Abiye kurslarına katıldıktan sonra evlerde de bunların iki katı oranında vatandaşlarımız faaliyetleri yapmaktadırlar. Bu kurslardan mezun olduktan sonra işler yapan vatandaşlarımız bulunmaktadır. Bunlar da ekonomik olarak ailelerine katkı sağlamaktadırlar. En çok yabancı uyruklu Suriye kökenli vatandaşlar bulunmaktadır. 5-6 ailede Fas kökenlidir. Hatta Etiyopya'dan da var ancak onlar Türk vatandaşlığına geçtiler” (G-27-E-49)

“Bizde bu çok yetersiz Bize gelen göçmenler sadece ve sadece Türkçe öğrenme öğrenmek için geliyorlar 5-6 kişilik bir grup var Bunlar Faslıdır” (G-14-E-45)

Araştırmacı: Fas'tan geldiler değil mi?

“Evet, Fas'tan geldiler. Evliler yuva kurmuşlar ama Türkçe sıkıntıları var ve bunlar getirdikleri diploma, diplomalarına baktığım zaman üniversiteleri bitirmişler” (G-14-E-45)

Araştırmacı: Denkliğinin sağlayabiliyorlar mı?

“Ama Türkçe bilmiyorlar işte” (G-14-E-45)

Araştırmacı: O zaman Türkçe bariyerine aşmak için A1 Türkçe kursuna gidiyorlar?

“Evet, A1 düzeyi Türkçe kursuna bir şeyler öğrenmeye bir şeyler yapmaya çalışıyorlar ama bence bu yetersiz yeterli değil” (G-14-E-45)

Halk eğitim merkezleri göçmen ve sığınmacılara önce dil öğreterek dil bariyerlerini ortadan kaldırmaktadır. Ardından mesleki ve istihdam ile ilgili uyum problemlerini çözmektedir. Halk eğitimi merkezi kurslarına katılmalarına engel bulunmamaktadır. Bu durumu yöneticiler şöyle belirtmektedirler;

“Göç nedeni ile ilçemize gelen göçmenler bulunmaktadır. Bu kişilerin ilk başta dil sorunu olmaktadır. İlk etapta bu kişilere dil kursları açarak bu toplumda yaşadığı dili öğrenmesi sağlanmaktadır. Daha sonra bu kişilerin meslek edinmeye yönelik birçok kurs açılmaktadır. Göçmenlerimiz bu sayede bu kurslara katılarak zaten şöyle de bir şey halk eğitimi kurslarının tümüne göçmenlerin katılmasına bir engel yoktur. Hepsine rahatlıkla katılabilmektedirler. Kurslarımızın da ücretsiz de olması, bunlardan faydalanılıyor ve belgelendiriliyor olması ve bu almış olduğu yetenek ve belge sayesinde aynı zamanda iş piyasasına da katılmaktadır göçmenler” (G-3-E-52)

Araştırmacı: Peki göçmenlerin her yaş grubuna hitap edebiliyor musunuz? Çocuklara, yetişkinlere?

“Evet, göçmenlerimizin bizim modüllerimize baktığımızda en küçük anasınıflı seviyesinde çocuklar olduğu gibi ilkökul, ortaokul seviyesinde çocuklara da eğitim vermekteyiz. Hatta Bakanlığımızın uluslararası projelerde yapılarak, Avrupa Birliği projeleri yaparak bu kesimlere daha hızlı, daha etkin bir şekilde ulaşılması için çaba sarf edilmektedir. Bu konuda da başta halk eğitimi merkezleri en büyük çabayı gösteren, en hızlı ve etkin bir şekilde göçmenlere ulaşan kurumdur” (G-3-E-52)

“Evet, şu anda yabancılara yönelik kurslarımız; aşçılık kursları, el sanatları kurslarımız, okuma-yazma kurslarımız” (G-4-E-56)

Araştırmacı: Önce Türkçe öğretiyorsunuz?

“Tabi, A1-A2 kursları ve B1 kurslarını alıyorlar. Aşçılık kurslarına katılabilmek için okuma-yazma şartı var. Okuma-yazma şartı da A1-A2 belgeleridir. Hali ile bu aşçılık kursunda 3-4 tane açtık bu kursların yarısı Suriyeli idi. Dikiş kursu 3-4 tane açtık yarısı yine Suriyeli idi. Şu anda A1-A2 ve B1 sınıflarımız 2’şer tane açıktır. Hızlandırılmış eğitim projesi (HEP) kapsamında çocuklara yöneliktir” (G-4-E-56)

Araştırmacı: Yani her yaş grubuna yönelik Halk eğitimi programları topluma entegre ediyor diyebilir miyiz?

“Doğrudur. Bir şey daha söyleyeyim. Göçmenlerin, halk eğitimi merkezleri en rahat ettiği kurumlardır” (G-4-E-56)

“Kesinlikle bak bu yaklaşık ilçemize 4.000 göçmen yani Suriyeli var. Suriye sınırına yakın olmamızdan dolayı buradaki tüm göçmenlere okuma-yazma, Türkçe öğreniyor kurslarda çocuklara uyum sınıfları bu konuda 1.000 tane küçük kurs verdik. Yaklaşık 800-900 kişiye yani yetişkinlere de kurs verdik. Özellikle kadınlara” (G-5-E-50)

Araştırmacı: Her yaş grubuna hitap ediyorsunuz?

“Her yaş grubuna hitap ediyoruz. Suriyeli kadınlara 4 tane sınıf açtık. Özellikle Türkçe öğrenmeleri konusunda. Çünkü çocukların annesi çocuklar ile evde konuşması için Suriyeli bayanlara bunlar evlerinden de çıkamıyorlar” (G-5-E-50)

Araştırmacı: Peki entegre edebiliyor musunuz?

“Entegre ediliyor kesinlikle hatta bizim usta öğreticiler ile birlikte gezilere gidiyorlar ondan sonra ev ziyaretleri yapıyorlar” (G-5-E-50)

Araştırmacı: Türk kültürüne adapte olabiliyorlar mı?

“Türk kültürüne adapte oluyorlar. Zaten bu kurslar sayesinde biz onlara yabancı gözü ile bakmaz olduk. Komşu olduk. Cenazelerine gidiyoruz” (G-5-E-50)

Araştırmacı: Kurslarımız o zaman ortak dil oldu?

“Evet, kurslarımız ortak dil oldu” (G-5-E-50)

“En başta ilçemize Suriyeli göçmenler. Okuma yazmadan meslek edindirme ye kadar Türkçe öğretimini kurslarımızda sağlıyoruz. Suriyeli göçmenler kurslarımızdan yararlanmaktadırlar. Kurslarımızın çeşitliliği pastacılık, aşçılık, kuaförlük, el sanatları alanında da göçmenlere iş ve meslek öğretimi dalında kurslarımız vardır” (G-7-E56)

Halk eğitimi merkezlerinde uygulanan yabancılara yönelik kurslarla sosyal uyum ve entegrasyon açısından etkilidir. Bununla beraber okuma-yazma sorunu yaşayan veya örgün eğitime kazandırılmamış yabancı çocuklara yönelik Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nün Uluslararası Kuruluşlarla birlikte yürüttüğü projelerde bulunmaktadır. Bu durum ile ilgili yönetici görüşleri şu şekildedir;

“Evet şu an projemiz özellikle ilçemize Suriye'den gelen göçmen sayısı fazla farklı bir ülkeden gelen yok. Karşımıza çıkan. Projemiz var. Sadece Suriyeliler vardır projelerimizde ki okula hiç gitmemiş okuma yazma bilmeyen Çocukları okula kazandırma projemiz tüm mahallelerimizde köşe bucak arayarak eğitime kazandırıyoruz aynı zamanda yabancı kadınları özellikle yapabilecekleri işler dediğimiz meslek edindirme kurslarına alıyoruz” (G-6-E-54)

“Şimdi yeterliliği biraz tartışılır buradan girmek istiyorum ama biz birçok alanda çalışmalarımızla Ülkemize gelen yabancılara destek oluyoruz bunlardan sadece şu anda bir projemiz de 600 öğrenciye yakın Suriyeli göçmen çocuklarımızı eğitime hazırlıyoruz. Okuma yazmayı öğretiyoruz. Bu okuma yazmayı hızlandırılmış eğitim programları ile öğrendikten sonra eğitime hazırlıyoruz, denkliklerini veriyoruz ve bunların okumaları gerektiği eğitim seviyesine ulaştırarak eğitimlerine okullarına ulaştırıyoruz. Yine aynı anda Suriye'de vatandaşlarımızın yüzde 80'e veya daha büyük oranda Türkçe bilmemekte Türkçe kurslarına katılıyorlar. Çok fazla Türkçe kursları açıyoruz. Okuma yazma kursları açıyoruz. Türkçeyi öğrendikten sonra yine bir örnek daha vermek istiyorum. Ehliyetlerini alabiliyorlar ve ehliyetlerini alabilmek için bu yoğunlaştırılmış okuma yazma kursları ve okuma yazma sınavlarına Tabii tutulup Türkçeyi öğrendikten sonra 1 ve 2 seviye diplomalarını alarak ehliyetlerini almak için kurslara gidip sınavlara gitmektedirler. Bu anlamda ülkemizde Ülkemize gelen insanlara yeterince faydalı olduğumuzun düşünüyorum” (G-9—E-52)

“Şimdi faaliyetler yeterli midir yani her geçen gün ihtiyaca göre faaliyet şekilleri de değişmektedir. Bunlar her an yenilenebilir. Onunla ilgili zaten genel müdürlüğümüz geçen yıl 3600 olan program sayımızı bu sene 3700'e çıkmıştır. Yeterli mi? Yetmeyebilir artırılabilir. Kaldı ki buraya gelen göçmenlere biz öncelikle bir dil kursları veriyoruz. Ondan sonra onlara meslek edindirme kursları düzenliyoruz. Gerek projelerle gerekse bireysel başvurularla onlara bir şekilde topluma uyma ve hazırlamaya çalışıyoruz” (G-11-E-63)

Araştırma yaptığımız bir diğer kentimiz Van kentidir. Van kentimizde sınır kapıları ve göç idaresi geri gönderme merkezi bulunmaktadır. Van iline uluslararası göç olarak Afganistan, İran, Irak ve Suriye kökenliler gelmektedir. Van ilinde en çok Afganistan kökenli göçmenler bulunmaktadır.

Halk eğitimi merkezleri uluslararası göçmenlere yönelik geri gönderme merkezlerinde de kurslar düzenlenmektedirler. Van ilinin kendi özelinde içgöç açısından Van il merkezine doğru ve Türkiye'nin metropollerine ve batı şehirlerine doğru göçler söz konusudur. Bu konuda yönetici görüşleri şu şekildedir;

“İki başlık altında toplayabiliriz. Birincisi ilçemizde göç idaresi geri gönderme merkezi bulunmaktadır. Yani uluslararası göçmenlere yönelik bizim kurslarımız vardır el sanatları kursumuz var. Türkçe okumayı yazmayı öğretme kursumuz var. Spor kursumuz var. Erkek kuaförlüğü kursumuz var ve buna ilave olarak müzik kursumuz da vardır. Bunlara yönelik çok ciddi bir şekilde geri gönderme merkeziyle iş birliği içindeyiz. Bunun dışında ilçemizde Avrupa Birliği destekli toplum merkezi kuruldu. Toplum merkezinde daha çok iç göç ile bir şekilde ülkemize göç eden bireylere yönelik her türlü talep ettikleri ihtiyaç duydukları her türlü kursu açmaktayız. Uluslararası göçle gelen daha çok Afganistan, İran, Irak ve Suriye'den göçmenler bulunmaktadır. Van ilinde daha çok Afganistan ağırlıklı göçmenler bulunmaktadır” (G-18-E-51)

“Halk eğitim merkezimiz olarak göçmenlere yönelik yaptığımız düzenlediğimiz kurslar yeterlidir. Sosyal uyum kursları, okuma yazma kursları, Türkçe A1, A2 kursları açıyoruz. Bu tür kurslar ile destek olmaya çalışıyoruz. Genellikle yurt dışından gelenler İran ülkesinden gelmektedirler. Suriye, Irak ve Afganistan bu ülkelerden çok gelmektedirler” (G-25-E62)

“Bizim ilçemizde çok nadirdir, göç almaktadır. Özellikle Yurt dışından gelen göçmenler bizde Suriyeliler olabilir, Afganlar olabilir. Bizim ilçemizin nüfusu 65 bindir. Bu nüfusa sadece onlarla ifade edebilecek sayıdadır. Hatta göçmenler yok denecek kadar azdır. Bölgemizin coğrafi ve iklimsel ve ekonomik şartlarından dolayı pek fazla göçmen yoktur. Sadece kendi kırsal mahallelerinden ve köylerinden göç alan bir ilçedir. Kırsal kesimden gelen vatandaşlarımızı kurslarımızla sorunlarını çözecek hale getirebiliyoruz” (G-22-E28)

Araştırma yapılan illerden Van ilinde dış göç hareketi sınır kapısı olan ilçeler ve merkez ilçe durumunda ki üç ilçede görünmektedir. Van ilinde iç göç hareketi ise diğerlerine göre az gelişmiş ilçelerden il merkezindeki üç ilçeye doğrudur. Kırsal mahallelerden ilçe merkezine doğru göç bir başka boyutudur. Göç hareketinde Van ilinde kırsaldan ilçe merkezlerine ve il merkezinden Türkiye'nin batı kentlerine büyükşehir merkezlerine doğru olmaktadır. Bu kentler İstanbul, Adana ve Mersin kentleri olarak görülmektedir. Bu durumlar ile ilgili yönetici görüşleri şu şekildedir;

“Evet, genellikle ilçemiz yurt dışından göç almıyor. Ancak ilçemize çevre illerden göç alıyor ve kırsaldan göç alıyor. Bu gençlere yönelik genellikle okuma-yazma kursları düzenliyoruz. Aile Destek merkezlerine sosyal ve ekonomik durumları kötü olan aileler içinde fırsatlar sunuyoruz. Onlara bu sayede onlar da üretime katılabilmektedir. Buradaki aldıkları kurslarla aile bütçelerine katkı sağlamaktadırlar” (G-15-E-51)

“İlçemiz dış göç almıyor. İlçemiz ile yakın olduğu için en yakın ilçelerden bir tanesi ve sosyal olarak da çok fazla gelişmemiş olmasından kaynaklı göç eden vatandaşların burada o imkânları bulunmamasından kaynaklı pek fazla göç almamaktadır. Göçmenler burayı tercih etmemektedir” (G-16-E-63)

“İlçemiz göç almamaktadır. Tam tersine göç vermektedir. İlçemizin köylerinden daha çok ilçe merkezine doğru göç vardır. Bu göçmenlere karşı da öncelikle okuma-yazma bilmeyenlere yönelik kurslarımız vardır. Bunları hemen okuma yazma kurslarına alıyoruz ve diğer mesleki ve el sanatları kursları hızlı öneriyoruz. Kurslarımıza katılmalarını sağlıyoruz kesinlikle. Böylelikle hem sosyalleşmelerini sağlıyoruz, hem de kamusal alanda beşeri sermayelerini geliştiriyoruz. Ayrıca uyum sağlamalarını sağlıyoruz” (G-17-E-39)

“Bizim ilçemiz göç alan bir yer değildir. Aksine ilçemizden göç vardır. Mesela bilgisayar kursuna gelen bir kursiyerimiz yarıda bırakarak göç ederek gitmiştir. İlçemizden büyük şehirlere doğru göç vardır. Buradaki insanlarımıza dışarıya gitme düşünceler olduğu için, buradan bizim ilçemize yol sıkıntısı olduğu için ve iklim şartları ağır olduğu için zaten hiç kimse gelmiyor. Genelde mecbur olanlar geliyor. İlçemizden genellikle il merkezine ve özellikle Van'dan batıya (İstanbul-Adana Mersin'e) doğru göç vardır” (G-19-E-30)

“İlçemiz bazında yurt dışından ilçemizde göçmen yoktur. Ancak kırsal kesimden ilçe merkezine gelen var. Ancak onlar vardır. Bunları da toplumun zaten hemen entegre etmektedir. Bu şekilde yabancılaşmaktadırlar” (G-20-E-41)

“Yani göç oluyor, kaçak göç oluyor. Kolluk kuvvetleri bunları tekrar sınır dışı ediyor. Başka merkezlere aktarıyor. 1 yıllık görev sürem zarfında bu konuyla ilgili muhatap olmadım” (G-21-E34)

“Bizim ilçemiz ne yazık ki göç veren bir ilçedir. Dolayısıyla ilçemize göç ile gelen ya da adapte olmaya çalışan kursiyer kitlemiz şu ana kadar olmadı. İlçemizden daha çok büyükşehirlere göç edilmektedir. İlçemiz sürekli küçülen bir durumdadır. İlçemizden daha çok dışarıya göç vermektedir” (G-23-E30)

Araştırma yapılan Van ilinde daha önce gerçekleşen göç hareketine örnek olan bir durum daha vardır. Bu durum 1980’li yıllarda Afganistan Pamir Bölgesinden gerçekleşen Kırgız göçüdür⁵. Bu göçte sosyal uyum ve entegrasyon için örnek verilebilir. Bu durum ile yönetici görüşleri şöyledir;

“Göçmenlere yönelik en baştaki kurslarımız Türkçe öğrenmeye yönelik kurslarımız olan A1 ve A2 kurslarımız vardır. Daha sonra okuma-yazma kursları düzenliyoruz. İlçemizde Az sayıda Suriyeli göçmenler bulunmaktadır. Güney illerimizde daha fazladır ancak bizim ilçemizde daha azdır. Bizim ilçemizde 15-20 aile bulunmaktadır. Bu ailelere okuma yazma ve Türkçe kursları düzenlemekteyiz” (G-24-E-57)

Araştırmacı: İlçenizde Kırgızlardan bahsetmişsiniz?

“İlçemizde Kırgızlar çok önceden yerleşmiştir. Kırgız kardeşlerimiz 1983 yılında Turgut Özal Cumhurbaşkanımızın zamanında bu ilçeye yerleşmişlerdir. İlçemizde bir köyleri bulunmaktadır. Bu kardeşlerimiz Türk vatandaşlığına geçmiştir. Mahallelerinin adı da Ulu Pamir Mahallesi’dir. Artık Türk vatandaşlarıdır. Suriyeli gibi değil, artık Kırgızlar Türk vatandaşlarıdır. Bu mahallemizin ayrı gayrısı yoktur. Türk vatandaşlığını almışlardır. İlçemizde eşit şekilde imkânlardan faydalanmaktadırlar” (G-24-E-57)

Araştırmacı: Sosyal dışlanma algıları var mıdır?

“Bu köyümüzde ilgili sosyal dışlanma algısı kesinlikle yoktur. Hatta bizden daha bağlıdır ülkemize. Bizim köylerimiz nasıl ise o köyümüzde aynıdır” (G-24-E-57)

Bu araştırmada Van ilinde iç göç ile ilgili atında yatan yapısal sorunların bu bölgede olduğu, bu nedenlerle ilçelerden il merkezlerine oradan ise Türkiye’nin batı bölgelerine göçlerin neden olduğu yönünde görüşler oluşmuştur. Yöneticilerin görüşleri şu şekildedir;

“İlçemizde yurt dışından göç yoktur. Bizim ilçemizde göçmen yoktur. İlçemizden il merkezlerine ve büyük şehirlere göç bulunmaktadır. Nüfusumuz her sayımda ortalama 4.000 kişi azalmaktadır. 78.000’den düştük 48.000’ne artık siz hesaplayın. Göç, eğitim-öğretim ile de ilgili bir durumdur. Buradaki kalburüstü öğrencilerimizi biz hep kaybediyoruz. İlçemizden kaçırıyoruz. Van il merkezine gidiyorlar. Örneğin 5. sınıfı bitirmiş öğrencilerin ortaokula gitmesi için veya liseye gidecek öğrencilerin kalburüstü öğrencilerimizin hepsi Van merkeze gidiyor. Bunun sebebi nedir? Buradaki yani ilçemizdeki çok ücretli öğretmen bulunmaktadır. Merkezdeki bir lisede örneğin kimya dersine ücretli bir muhasebeci giriyorsa, vallahi çocuğunu kimse tutmaz diye düşünüyorum. İlçemizden il merkezine doğru bir göç vardır. Bunun için şöyle diyebiliriz. Göç almıyor, göç veriyordur. Bunun sebeplerinden sosyal – ekonomik, bir de buna feodal yapının da etkisi vardır. Adam ben sana edemedim deyip bırakıp gidiyor” (G-26-E-56)

Bu araştırmanın yapıldığı turizm bölgelerimizde ki kentlerde göçlerle ilgili olarak Avrupa ülkeleri ve Rusya bölgesinden gelen yabancıların çoğunlukta olduğu görülmektedir. Turizm bölgesinde ki kentlerimize dünyanın birçok ülkesinden gelmektedirler. Bu konuda yönetici görüşleri şu şekildedir;

“Şu anda ilçemizde 96 ülkeden çocuk vardır. İlçemizin okullarında bu 96 ülkeden gelen çocuklar eğitim görüyorlar. Halk eğitimlerinde bu da geçerli ama bizde genelde Rusya ve o civar ülkelerinden geliyor kursiyerlerimiz. Örneğin Suriye, Afganistan ya da Ortadoğu’nun diğer ülkelerinden gelenler ilimizin diğer merkez ilçelerinde oluyor. Bizim bölgemizde daha çok Rusya ve Avrupa ülkelerinden geliyorlar. Bu ülkeden gelenlere yönelik Türkçe kursları düzenlenmektedir ve bu kurslar genel olarak etkilidir” (G-33-E-48)

“İlçemiz turizm bölgesi olduğu için yabancı uyruklu vatandaşlar çoğunluktadır. İngiliz, Alman ve daha değişik ülkelerden Yabancı uyruklulara Türkçe öğretim kursunu yoğun bir şekilde açıyoruz. Onun dışında buralarda Suriyeli kardeşlerimiz de var. Onların bulunduğu bölgede açıkçası biz onlara yönelik çok kurs açamadık. Kurs merkezimizde ancak burada açabiliyoruz. İlçemize sebze halinin olduğu bölgede genelde orada barınıyorlar. İlçemizde binin üzerinde Suriyeli göçmen bulunmaktadır. Tabii ki çocukları okullara gidiyorlar. Okullardan talep geldiğinde en yakın okul hangisi ise orada eğitim desteği veriyoruz. Birçok bilgi, bilgisizlikten kafalarında yer etmiş. Kulaktan dolma zaten birçoğu. Sosyal medyada da çok kirli bilgi olabiliyor. Ama insanlar

5 Daha detaylı bilgi için Bkz.: Bapaeva, 2021:347-361.

eğitilince doğrusunu öğrenebiliyorlar. Dediğiniz gibi biz projeler ile ilgili kursları bu bölgede açamadık” (G-48-E-48)

“İlçemizde Suriye, Afganistan uyruklu göçmen vatandaşlarımız bulunmaktadır. Yani hükümetin sağladığı bütün programları sağlıyoruz. Mesela bunlar eğer Türk vatandaşlığına geçtiyse tüm kurslarımızdan eşit olarak faydalanmaktadır. Değilse de yabancılara Türkçe A1-A2, uyum eğitimleri, okuma-yazama gibi kurslarımızdan faydalanmaktadır” (G-34-E-51)

“Yabancılara yönelik Türkçe kurslarımız çok revaçtadır. Türkçe A1-A2 kursları yabancılara yönelik kurslarda faydalı oluyoruz ve buna inanıyorum. Suriyeli göçmenlere yönelik okuma-yazma kursları veriyoruz. Suriyeli göçmen ilçemizde oldukça çok var. Diğer kurslarımıza da katılıyorlar” (G-51-K-45)

“İlçemiz bazında her milletten insan bulunmaktadır. Bizim bölgemiz turizm bölgesi olduğu için. Hepsine de eşit miktarda kurslar düzenlemekteyiz. Hatta aşağıdaki derslerimizde Türkçe kursumuz var bizim. Yabancılara yönelik Türkçe A1-A2 kursları. Kimisi evlenmiş, kimisi iş için gelmiş buraya ve işe girmek için Türkçe kurslarına katılmaktadırlar. Türkçe öğrenmek istemektedirler. Buraya sezonluk olarak da gelenler var, ülkemizi seviyorlar. Yerleşenler de çoktur. İşe girmek için de Türkçeye ihtiyaç duyuyorlar. Yediden yetmişe tüm kesimleri kurslarımızı vermekteyiz” (G-53-E-36)

Araştırma yapılan illerden biriside turizm bölgesindeki Antalya’dır. Antalya ilinde doğal nedenler ve iklim şartları, yükselti, ulaşım gibi nedenlerle göç almayan ilçeleri vardır. Bu durum ile ilgili yönetici görüşleri şöyledir;

“İlçemiz, göç açısından göç veren, kırsal bir ilçedir” (G-56-E-29)

“İlçemiz doğa ve iklim şartları ulaşım noktasında zorlu olduğu için ilçemiz dışardan göç almamaktadır” (G-57-E-45)

“İlçemiz yurtdışından ve yurtiçinden göç almamaktadır” (G-58-E-40)

Araştırma ele alınan turizm bölgesindeki iki il olan Antalya ve Muğla ilimize dünyanın birçok yerinden insan gelmektedir. Bu bağlamda bu iki ilimize yarı zamanlı, tamamen yerleşmek üzere ve ülkemizden evlenerek yerleşen insanların olduğu mevcuttur. Bu durum ile yöneticilerimizin görüşleri şöyledir;

“Halk eğitim merkezi olarak ilçemiz göç alan bir Turizm bölgesidir. Her ülkeden insan vardır. Avrupa’dan gelen vatandaşlar vardır. Almanya İskandinav ülkeleri Hollanda, ilçemizde 20 bine yakın Avrupa’dan göçen yabancı vardır. Bu yerleşik Yabancılar ne yapacak Türkçe öğrenecek halk eğitim merkezi olarak yabancılara Türkçe kursumuzun yüzde olarak çok fazla kursumuz vardır. Sadece ilçe merkezinde değil, diğer beldelerde de mahallelerde de kurs var açıyoruz. Yabancılara yönelik Türkçe kurslarına açıyoruz. Okullarımızda da 6-7 yaş 9-10 yaş 11-13 yaş modellerimiz var onlara da Türkçe öğretiyoruz. Okullarımızda da misafir öğrencilere ders saati sonunda mesai saati dışında onlara da Türkçe öğretiyoruz. Hem ülkemizi hem de Türkçe’mizi tanıtımda halk eğitim merkezlerinin büyük faydası olmaktadır. Hem de bu yerleşik yabancıların ülkemize entegre etmiş oluyoruz. İlçemizde yerleşik yabancı sayısı çok fazladır Bu vatandaşlarımıza da dil öğretiyoruz Türkçe öğretiyoruz” (G-29-E-61)

“Şimdi burada ilçemize iç göç olarak geliyorlar ama çok fazla uzun kalmazlar ilçemizde. Genellikle 6 ay kalıyorlar. Yaşam şartlarına şöyle bir bakıyorlar. Genelde gelirler ve giderler. Onlar da ne yaparlar, İşte bizim hijyen kurslarımıza, yabancı dil kurslarımıza, bilgisayar kurslarımıza katılırlar. İlçemizde yabancı gelinlerimiz çok. Dış göç çok fazla vatandaşlığı alan yabancı uyruklular. Her ülkeden vatandaşlık alan insanlar var. Biz de Avrupa’dan Rusya’dan her ülkeden var İngiltere, Hollanda, Almanya, Ukrayna, Kazakistan her yerden vardır. Yabancılara yönelik Türkçe kursu açıyoruz A1-A2 kursu açıyoruz. Her sene bu kurslar açılır. A1 ve A2 kurslarına talepte çoktur. Yabancı kursiyerler kurslara çok düzenli gelirler. Ayrıca mesela vatandaşlık alan meslek kurslarımızda var el ve ayak bakımı. O kurslarımıza da yabancılar katılıyorlar. Bu yıl özellikle kadının para kazanmasına yönelik meslek kurslarına önem verildi. Mesleki kurslara şöyle bir gözlemlediğimiz de ayak bakımı, cilt bakımı tırnak bakımı güzellikle ilgili kurslar. Kadınlar kendi evinde ya da çantasını alıp bir başkasının evine giderek hizmet sunan para kazananlar vardır. Bu hizmet için 200 TL alıp gidip dönüyor. Yabancı kursiyerlerimiz çoktur. Kursu kursiyer sayısı 30 kişi ise bunun 15 tanesi yabancıdır. Yabancıların bildiği alanları açıyoruz

ve onları da geliştiriyorlar. Kalıcı makyaj, yabancıların sanat üzerine el yetenekleri çok gelişmiştir tırnak kalıcı ojeler. İş disiplinleri bizden çok daha iyidir. Bizim vatandaşlarımızdan daha disiplinlidirler. Kurs anlayışları da öyle kurallara uyarlar devamsızlık yapmazlar. Bizde de vatandaşımız esnektir kayıt olur 10 gün ararsınız adam yok gelmiyor” (G-45-K-54)

Araştırmacı: Şöyle de diyebilir miyiz, görüştüğün halk eğitim müdürleri ile kursiyerin devamsızlık nedeniyle bir sonraki kursa tedbir alınması konusunda veya yaptırım uygulanması konusunda bu konuda ne düşünüyorsunuz?

“İnsanların bazen mazeretleri olabiliyor ama ikinci kursta da gelmediyse insanlar otomatikman sistem reddetmesi lazımdır diye ben de düşünüyorum” (G-45-K-54)

Araştırmacı: Almanya'da Hayat Boyu Öğrenme kurslarının ücretli olduğunu öğrendim?

“Ben her zaman şöyle söylüyorum. Cüzi bir miktar para alınması gerekiyor. Çünkü bizim insanımız para verdiği işe değer veriyor. Yabancılarda öyle değil. Eğer bir kursa gidiyorlarsa bu işi gerçekten öğrenmek için veya gitmek istedikleri için gidiyorlar. Bizde alternatif var gidiyor 10 gün sonra bir bakıyorsun 10 kursa hususi kaydolmuş. Bu nedenle optimal kullanılamamaktadır. Olması gereken aslında bu türlü davranışlar belge ihtiyacı olan insanların önünü kesmiş oluyorlar. Sınıflarımız zaten 30 kişiliktir, sayısı bellidir. 10 kişi sadece vakit geçirmek için kaydoluyor ve kursa gelmiyor. Bir sonraki kursa yeniden kayıt oluyor. Ama bir bakıyoruz, bu belgeye ihtiyacı olan kişilerin mağdur olduğu yönünde. Onun önüne kapatmış oluyor” (G-45-K-54)

“Şimdi ilçemizde sığınmacı statüsünde Suriyeli vatandaşlar ilçemizde bulunmaktadır. Onlara biz okuma-yazma kursları ve Türkçe A1 ve A2 seviye kursları açıyoruz. Dünya'dan ve Avrupa'dan gelen ve ilçemizde yerleşen yabancı uyruklu vatandaşlarımız var. İlçemiz önemli bir turizm bölgesinde olması sebebiyle Alman, Rus kökenli yerleşen insanlarımız var. Bunlarda fiilen okuma yazma kursuna devam eden kursiyerlerimizdir. Türkçe öğreniyorlar. Halk eğitim programları bu insanlara Türkçe ve okuma-yazma öğretmek üzere entegre ediyorlar. Önemli bir bariyerlerini ortadan kaldırmış oluyoruz” (G-31-E-62)

“Biz de yabancılara yönelik sadece, Türkçe öğrenme kursu var” (G-43-E-51)

Araştırmacı: Buraya yerleşmek için gelen yabancılar var değil mi?

“Evet, kısmi zamanlı gelmek için tam zamanlı olarak burada yaşamak için gelen yabancılar var. Onlara Türkçe eğitimi veriyoruz. Şu anda bir tane kursunuz açık durumdadır. Talep oldukça da bu kursları açıyoruz. Onun dışında az evvel ifadesi geçen Suriyeli göçmenler veya başka göçmenler tarafından bu konuda bir talep gelmedi bize. Talep gelmiş olsaydı cevap verirdik mutlaka. Ancak olmadığı için de böyle bir kursumuz yok” (G-43-E-51)

Araştırma yapılan illerden Antalya'nın elit semtlerine Avrupa Birliği Ülkeleri ile Rusya Federasyonu ve Ukrayna gibi ülkelerden göçler görülürken, diğer semt ve ilçelere Orta Doğu, Asya, Suriye, Irak, İran gibi bölge ve ülkelerden göç hareketini görmek mümkündür. Bu durumla ilgili olarak yöneticilerin görüşleri şöyledir;

“Halk Eğitim merkezimizde yabancılara yönelik genelde Türkçe öğretimi A1 ve A2 seviye kurslar vermekteyiz. Yabancılar çok fazla Türkçe öğrenmek istiyorlar. Bir okulda 7 tane Türkçe öğrenme kursumuz var. Yaklaşık 22 tane KONSEM (Konyaaltı Sanat Eğitim Merkezi) ve ATASEM (Antalya Büyükşehir Belediyesi Atatürk Sanat Eğitim Merkezi)'de Türkçe öğrenme kursumuz var. Yani Konyaaltı Belediyesi ve Antalya Büyükşehir Belediyesi'nde kurslarımız var. Aynı zamanda dışarıdan göç eden yabancı uyrukluların çocukları var. Yeterince Türkçe bilmiyorlar ama bizim okulumuzdalar. Yine öğrencilere yönelik, ilkokul grubuna yandaki okulda 3-4 grubum var. Lise ve ortaokullar istiyor. Hepsine kendi okullarında öğretmenlerimizi gönderiyoruz. Yabancılara yönelik Türkçe anlamında kurs veriyor. Diğer kurslarımızın kursiyer anlamında Türk - yabancı ayrımı yoktur zaten. Resim, müzik, futbol, fitness, atletizm gibi aklınıza gelebilecek hangi kursları açtıysak diksiyon, kişisel gelişim kurslarına zaten giriyorlar” (G-36-K-53)

“Yeterli olmasını isterdim. Çünkü bu insanlara ulaşamıyoruz. Bölgemize göç nedeniyle gelenler genellikle dil kurslarını tercihleriyle bize katılıyorlar. Yabancılar için Türkçe öğretimi. Diğerleri zaten ekonomik sıkıntıları nedeniyle kısa süreli kurslarımıza geliyorlar. Hijyen kursu, pastacı çırağı kursları gibi kısa süreli olanları geliyorlar. Yurt dışı göçlerden gelenler özellikle dil kurslarına geliyorlar. Bunun dışında izin alabilmek, resmi kayıt oluşturmak için geliyorlar. İlçemize gelen göçmenler Ortadoğu kökenli, Suriye, Irak ve Afganistan ağırlıklıdır. Tabi Antalya'da Rus, Alman

bunlar daha elit sınıfları tercih ediyorlar. Konyaaltı ile görüştiyseniz burada Rus'lar ağırlıktadır. Kırgızistan, Tacikistan kökenli maalesef bu insanlara ulaşamıyoruz. Çünkü ilçenin demografik yapısıyla ilgilidir. Bu insanlar çalışıyorlar. Mesela Suriye ve Irak kökenliler geri dönüşüm malzemesi toplayarak geçiniyorlar. Sektör şu anda tamamen ellerine geçmiş durumdadır” (G-37-E-50)

“Antalya turizm bölgesi olduğu için çok sayıda farklı ülkeden vatandaşlarımız vardır. Bir hafta öce yaptığımız istatistik çalışmasında, geçen yıl yaptığımız kurslara 39 farklı ülkeden kursiyer katıldığını gördük. Bulduğumuz ilçe Antalya'nın en büyük nüfusuna sahip ilçesidir. Nüfusu 600.000'ni geçmiştir. Diğer ilçelere nazaran kira ve ev fiyatları bir tık düşük olduğu için bu sebeple daha fazla yabancı uyruklu kursiyerimiz mevcuttur. Kursiyerlerimizin büyük çoğunluğu Ortadoğu, Suriye ve Asya kökenlidir. Kursiyerlerimizin özellikle en çok tercih ettiği kurslar, yabancılara yönelik Türkçe A1,A2 kursu, İngilizce kursu ve okuma-yazma kurslarıdır. Vatandaşlarımız ayrıca bu tip kursların yanında meslek edindirme kurslarına oldukça rağbet göstermektedir. Bu kurslarında her geçen gün buldukları yerler uzak bile olsa kendi şartlarını zorlayarak bu kurslara gitme gereği hissetmektedirler” (G-35-E-49)

“Göçmenlere özellikle okuma yazma, Türkiye'den gelenlere okuma yazma, yabancı ülkelere gelenlere Türkçe A1- A2 ve yine okuma yazma kursları açıyoruz. Ama yeterli mi? değil. Bunun için ayrı bir proje yapılması gerekmektedir. Suriye kökenli göçmen oldukça fazladır. İlçemiz, turizm bölgesindedir. Bununla ilgili 2 tane görevli vardı. Onları bizden aldılar. Ücretleri ile ilgili bir sıkıntı oldu” (G-30-E-51)

Turizm bölgesinde olan Antalya ilimiz aynı zamanda tarımsal faaliyette de önemli yere sahip olması nedeniyle hem iç göç hem de sığınmacı göçü ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum ile ilgili yöneticilerimizin görüşleri şöyledir;

“İlçemiz tabii ki göç alan bir yerdir. Bu açıdan hem turizm, hem de tarım memleketidir. Yurtdışı göç ile gelen göçmenlerin halk eğitim merkezlerine tam olarak yansımalarını düşünmüyorum. Hayatın akışı içinde devam ediyorlar ama nadiren merkezimize geliyorlar. Tabii ki biz kurs duyurularımızı yapıyoruz. Okul müdürlükleri aracılığıyla oralara giden öğrencilerin ailelerine ulaşma açısından duyurularda bulunuyoruz. Yabancılar için Türkçe A1- A2 kursları düzenliyoruz. Yine okuma - yazma kursları düzenliyoruz. İlçemize dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen ve yerleşenler var. Bu nedenle Türk Dilini öğrenmek istiyorlar. Suriyeliler de yine Almanlar, Ruslar ve diğer ülkelere gelen insanlarla birlikte Türkçe öğreniyorlar. Halk eğitim, göçmenlere yönelik faydalı kurslar düzenlenmektedir” (G-28-E-49)

“İlçemiz turizm bölgesi olması nedeniyle iller arası iç göç ve uluslararası (yurtdışından) göçler almaktayız. Suriyeli göç pek fazla yoktur. İç göç ile gelenlere genellikle açık ortaokul ve açık lise gibi kurslarımıza ve faaliyetlere katılmaktadırlar. İşe girmek için ve çalışmak için genellikle bu tür faaliyetlere başvuruyorlar. Yabancılara yönelik Türkçe kurslarımız (A1-A2) vardır. Özellikle yabancılar bu kursları çok talep ediyorlar. Bir de buraya çalışmaya gelen (iç göç olarak gelenlerde) turizm sektöründe çalışabilmek için mesleki kurslarımıza başvurmaktaadırlar. Bireysel olarak gelişimlerini tamamlamak için ve işe girebilmeleri için gereken kursları almaktadırlar. Mesela hijyen kursu, aşçı çırağı kursu, pastacılık kursu gibi mesleki kurslara başvuruyorlar. İç göç ile gelenlerden okuma - yazma bilmeyenler de çıkıyor. Biz onlara kurslar açıyoruz. Bazen okuma yazma bilip de belgesi olmayanlar oluyor. Onlar için de sınavlar düzenliyoruz. Halk eğitim merkezleri onlara 1. kademe ya da ikinci kademe, eksikleri nerelerde ise kurslar ve sınavlar düzenleriz. Bu kapsamda eksiklerini tamamlayarak belgelerini vermekteyiz” (G-49-K-42)

Araştırmacı: Şöyle diyebilir miyiz? Halk eğitim merkezleri programları okuma yazma bilmeyenden tutun, örgün eğitimi boşluklarını doldurup, kişileri üniversiteye kadar hazırlar.

“Kesinlikle diyebiliriz. Okuma bilmeyenden üniversiteye hazırlığa kadar halk eğitim programları bunu sağlar” (G-49-K-42)

“Ülkemizde göç olarak fazla yok. Ancak mevsimlik işçilerin geldiği bir ilçedir. İlçemizde Nüfus artışı yok. Tarıma yönelik geçici mevsimlik işçiler ilçemize geliyor. Sürekli göç alan bir ilçe değiliz. Son birkaç yıldır ilçemizin nüfusu göç veren durumundadır. Bu bağlamda nüfusumuz azalmaktadır. Yaklaşık 26 bin nüfusumuz vardır. Son birkaç yıldır ilçemizin nüfusu artmamaktadır. Suriye uyruklu vatandaşlarımız vardır. Onlara okuma - yazma kursları açtık. Türkçe öğrenme kursu (A1-

A2) kursu açtık. Onlara okuma - yazma kursları daha çok açtık. Suriyeliler gündüzleri çalıştıkları için el sanatları kurslarına gelemiyorlar. Daha çok okuma - yazma kurslarına geliyorlar. Özellikle bu anlamda Suriye uyruklu vatandaşlarımızın çok fazla okuma - yazma kursu açtık. Hala da açmaya devam ediyoruz. Toplumaya uyumlu hale gelmeleri için. Çünkü insanlar dil ile iletişime geçebiliyorlar. İnsanlar konuşamadıkları zaman kendilerini yetersiz ve eksik hissediyorlar. Biraz daha yol kat ettikleri zaman hem işleri konusunda başarıya ulaşıyorlar, hem çevreyle ilişkileri konusunda artı sağlamış oluyorlar. Böylece önlerindeki bariyerler kalkmış oluyor” (G-50-E-51)

“İlçemizde ağırlıklı olarak Suriye kökenli göçmenler vardır. İlçemizde geçim kaynaklarından tarımsal faaliyet alanları çok olduğu için buralarda çalışmak üzere geliyorlar. Bu göçmenlerin bizden ağırlıklı talepleri yabancılara yönelik Türkçe öğrenme, okuma - yazma kurslarıdır. Diğer kurslara da katılıyorlar. Ancak kitlesel olarak okuma - yazma ile Türkçe öğrenme kurslarına talepleri ağırlıktadır. Diğer kurslarımıza katılan kursiyerlere bakıldığında bir kısmının Suriye kökenli göçmenlerden ve diğer yabancı ülke vatandaşlarından oluşmaktadır” (G-52-E-35)

“İlçemize gelen göçmenler vardır. Bunlara yönelik Türkçe A1-A2 kursları düzenlemekteyiz. Göç eden yabancılara yönelik Türkçe kurslarımızda yaygındır. Yabancılara yönelik okuma - yazma kursları da düzenlemekteyiz. İlçemiz turizm bölgesi ve tarım bölgesinin hemen yanındadır. Bu nedenle yabancuların buraya gelmesi söz konusudur. Yabancılara yönelik onlar için engel olan Türkçe ve okuma - yazma ile ilgili problemlerini de halk eğitim kursları ile çözmüş oluyoruz” (G-32-E-56)

“İlçemizde doğu illerinden ağırlıklı olmak üzere tarım sektöründe çalışmak için gelen iller arası göç etmiş insanlar vardır. Bu şekilde gelenlerin içinden açık lise ve açık ortaokullara kayıtlarını yapmaktayız. İlçemizde Suriyeli göçmenler de vardır. Onlara yönelik okuma - yazma kursları ile Türkçe A1-A2 kursları açmıştık. İlçemizde Suriyeli göçmenler bulunmaktadır” (G-54-E-42)

“Göç nedeniyle ilçemizde Suriye uyruklu insanlar vardır. Onlara yönelik Türkçe A1-A2 kursları ve okuma - yazma kursları açıyoruz. Meslek edindirme kursları düzenliyoruz” (G-55-E-52)

Araştırmacı: Halk eğitimi merkezinizin yer tarifini Suriye kökenli vatandaşımızdan sorarak öğrendim. Türkçe tarif etti. Hatta şöyle düşündüm: Türkçe öğrenmiş ilgili kişi. Halk eğitim de bu bağlamda görevini yapmış. Türkçesinin zayıf olduğunu fark ettim. Belki de kurslarınıza gelmiştir.

“Kesinlikle katılmıştır. Kurslarımıza gelmezse bilemez. Türkçe öğretiyoruz. Katkı sağlıyoruz” (G-55-E-52)

Araştırma yapılan bir başka kentimizde Muğla’dır. Muğla ilimizde kaçak yollarla gelen yabancılara geri gönderme merkezi bulunmaktadır. Bu merkezin bulunduğu ilçede halk eğitim merkezimizin açtığı çeşitli kurslar bulunmaktadır. Bu durum ile ilgili olarak yöneticimizin görüşleri şöyledir;

“İlçemizde göç alan bir yer değildir. Sadece burada geri gönderme merkezi bulunmaktadır. Yurt dışından kaçak gelenlerin toplanıp geri gönderildiği yer var. Bu merkezde de kurs açıyoruz. Burada ahşap boyama kursu açtık. Tekrar talep ediyorlar. Burada süreçler zor tamamlanıyor. Genellikle deniz yoluyla kaçak gelenlerin çoğunlukta olduğu merkezdir. Muğla’da Suriyeli göçmen çok yoktur. Muğla’nın elit ilçelerinde pek yoktur. Kursiyer profilimizde yurtdışında çalışmışlar, fizik ve matematik mühendisleri babaanne olarak görülen kursiyerler çalışma hayatlarında çok başarılı işler yapmış genellikle elit yerlerden gelen emekli olmuş insanlardan oluşmaktadır. Kursiyerlerimiz ahşap boyama, kanaviçe, hobi amaçlı ve bir araya gelip keyifli vakit geçirme amaçlı kullananlardır” (G-39-K-35)

Araştırma yapılan illerden biriside Muğla’dır. Muğla iline çeşitli nedenlerle yurtiçi ve yurt dışından gelenler olmaktadır. Beşeri sermayesi oldukça yüksek olan ile emekli olmuş yerli ve yabancılarda gelmektedir. Türkçe kursları ve dil kursları bu konuda oldukça açılmaktadır. Bu konu ile ilgili yönetici görüşleri şöyledir;

“Bizim ilçemize genellikle emekli olup, yerleşmek üzere gelenlerden oluşmaktadır. Suriye’den çok az (belli oranda) göçmenler vardır. Onlar da bizim kurslarımıza katılıyor. Okuma - yazma ve Türkçe öğrenme ile diğer kurslarımıza katılıyorlar” (G-38-E-53)

“Var. Bunlara yönelik Türkçe öğrenme kursları (A1-A2) ve okuma - yazma kurslarımız vardır. Özellikle Türkçe kursları düzenliyoruz. Sosyal uyum konusunda önemli bir bariyerlerini kaldırmış oluyoruz” (G-40-E-33)

“Suriyeli göçmenler ilçemizde bulunmaktadır. Onlara yönelik okuma - yazma ve Türkçe öğrenme (A1-A2) kursları düzenlemekteyiz” (G-41-E-58)

“Yurtdışından göç olanlara değişik kurslar açıyoruz. Suriyeli vardır ama çok olmamakla birlikte Afrika ülkelerinden göçmenler var. Genellikle bu kimseler Türkçe A1-A2 kursları ile okuma - yazma kursları istiyorlar” (G-44-E-62)

“Yurtiçinden de Yurtdışından da burada ilçemizden iç göç ve dış göç çok var. İç göç de okuma yazma ile karşılaşmıyoruz. Hayır, genelde buraya turizm ya da iş için geliyorlar. Okuryazar da. Suriyeli vatandaşlarımız var. Onlarda okuma - yazma ve Türkçe sıkıntısı var. Suriyeli sayısı ülkenin diğer yerlerine göre çok yüksek değil. Sayıları, doğu ile veya güney ile karşılaştırsak çok fazla sayıları yok ama neticede varlar. Ben bununla ilgili bir çalışma yaptım. Tüm okul müdürleri ile görüştim. Her sınıfta 2-3 öğrenci var. Hemen hemen her sınıfta ve bunların hepsine ben Türkçe kursu açtım okullarında. Amaç bu kişileri topluma entegre etmek. Türkçe ve sınıf öğretmenlerinin ekstra bir zaman ayırıp Türkçe veya okuma - yazma öğretme şanslar olmuyor. O hep dışarıda ve bir sorun olarak kalıyor. Sınıf içinde çocuk bir ilerleme kaydedemiyor. Bu bağlamda öğretmen için de bir ilerleme olmuyor. Biz halk eğitim olarak bunları Türkçe kurslarıyla desteklemeye çalışıyoruz. Ancak kursiyerlerde devam sıkıntısı oluyor. İdarecilerin bununla biraz daha ilgilenmeleri gerekebilir açıkçası” (G-46-K-32)

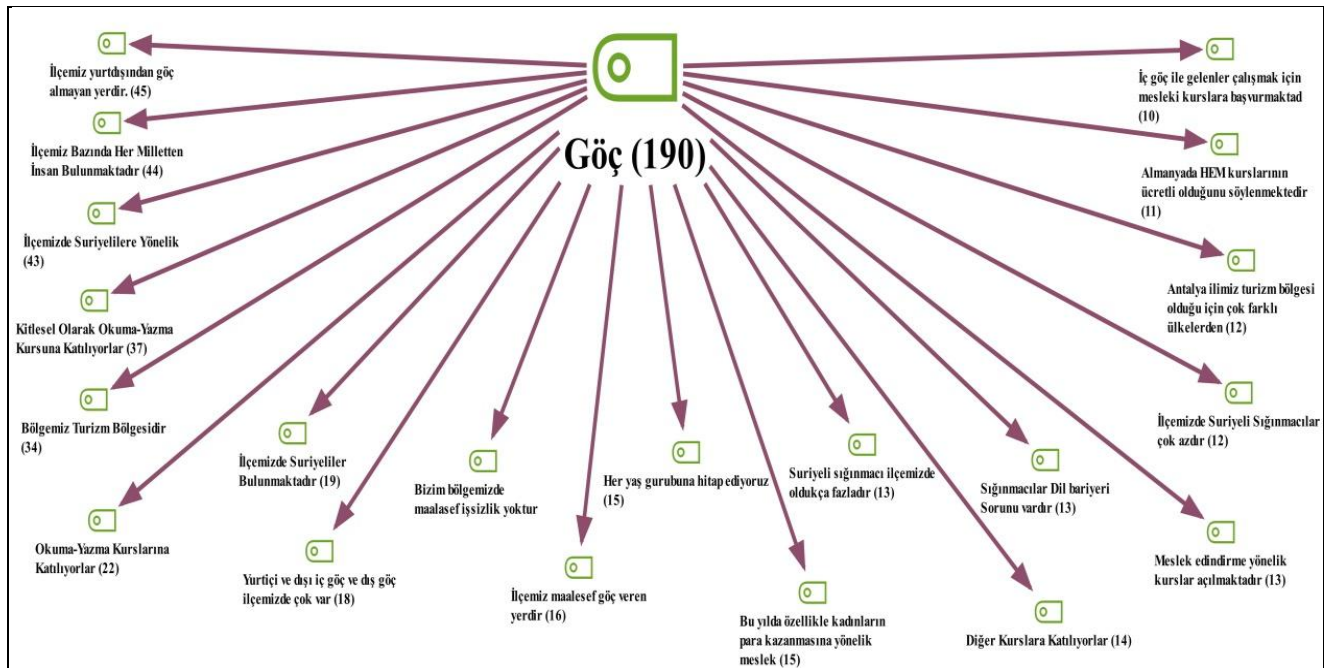
Araştırmacı: Şöyle öneride geliyor; Bizim 15 yaş üzeri açtığımız için kursları, bu yaş grubunun altındaki öğrencilerin (çocukların) Türkçe bilmedikleri için halk eğitim kursu açabiliyor muyuz?

“Yabancılara Türkçe öğretimi modülü eklendi. Artık her yaşa açabiliyoruz. Kurumsal olarak biz her yaş grubunu açtık Suriyelilere. Ayrıca yetişkinlere yönelik okuma - yazma kurslarımız var. Yabancılara yönelik Türkçe kurslarımız var. İsteyene okuma – yazma, isteyene Türkçe A1 A2 kursu veriyoruz. Ayrıca Avrupalı vatandaşlarımız da var buraya yerleşen. Turizm bölgemiz olduğu için yine onlara da yabancılara yönelik Türkçe A1-A2 kursu açıyoruz” (G-46-K-32)

“Suriyeli ve Avrupa’nın çeşitli ülkelerinden ülkemize gelen ve yerleşenler ilçemizde de bulunmaktadır. Bu insanlara Türkçe A1, A2 kursları ile okuma - yazma kursları düzenlemekteyiz. Ayrıca bu kimseler diğer kurslarımıza da katılmaktadırlar. Diğer ülkelerden gelen bireylerin farklı yetenek ve becerilerle de Türk vatandaşlarına yönelik etkileşimler olmaktadır” (G-47-K-53)

Halk eğitimi merkezlerinin ülkemize gelen dış göçlerle ilgili yaptıkları faaliyetleri açısından yönetici perspektiflerinden oluşan kavram ve temalarla ilgili kod listesi Şekil-1’de verilmiştir.

Şekil 1. Göç ile İlgili Kod Listesi (yazar tarafından hazırlanmıştır).

Göç alt teması altında oluşan kod listesi ve frekansları şu şekildedir;

- Göç (612 Toplam)
- İlçemiz yurtdışından göç almayan yerdir (45)
- İlçemiz bazında her milletten insan bulunmaktadır (44)
- İlçemizde Suriyelilere yönelik kurslar düzenlenir (43)
- Kitlesele olarak okuma-yazma kursuna katılıyorlar (37)
- Bölgemiz turizm bölgesidir (34)
- Okuma - yazma kursuna katılıyorlar (22)
- İlçemizde Suriyeliler bulunmaktadır (19)
- Yurtiçi ve yurtdışı iç göç ve dış göç ülkemizde çok var (18)
- Bizim bölgemizde maalesef işsizlik yoktur (16)
- İlçemiz maalesef göç veren yerdir (16)
- Her yaş grubuna hitap ediyoruz (15)
- Bu yılda kadınların para kazanmasına yönelik meslek kursları açıyoruz (15)
- Diğer kurslara da katılıyorlar (14)
- Suriyeli sığınmacılar ilçemizde oldukça fazladır (13)
- Sığınmacıların dil bariyeri sorunları vardır (13)
- Meslek edindirmeye yönelik kurslar açılmaktadır (13)
- İlçemizde Suriyeli sığınmacılar çok azdır (12)
- Antalya ilimiz turizm bölgesi olduğu için çok farklı ülkeden insan vardır (12)
- Almanya’da HEM kurslarının ücretli olduğu söylenmektedir (11)
- İç göç için gelenler çalışmak için mesleki kurslara başvurmaktadır (10)

Göç kavramı, toplam 612 defa ifade edilmiş ve kod listesi oluşmuştur. Göç kavramı adı altında dikkati çeken ifadeler bakıldığında, araştırma yapılan alanlarda uluslararası göç aldığı ifade edilmiştir. Bu uluslararası göç hareketinde Suriye, Rusya federasyonu, Ukrayna, Afganistan ve Orta Asya ile diğer bölgelerden geldiği ifade edilmiştir. En fazla göç hareketinin Suriye kaynaklı olduğu görülmektedir. Uluslararası göç hareketi ile gelen bu insanlara halk eğitimi merkezlerinde en çok okuma - yazma, Türkçe (A1, A2, B1), sosyal uyum semineri ve mesleki kurslar uygulandığı görülmektedir. Göç hareketi ile gelenlerin en çok sosyal uyum için en önemli engeli dil konusunda hissetmeleri bu bağlamda dil kurslarına katıldıkları sonucuna ulaşılmıştır. İş ve istihdam bağlamında da mesleki kurslara katıldıkları yönünde görüşler oluşmuştur. Alan araştırmasında turizm bölgesi olan illerde her ulustan insanın geldiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma yapılan illerden Hatay’da Suriye uyruklu “göçmen” veya “geçici sığınma statüsünde” insan bulunduğu, Van ilinde Ortadoğu, Irak, İran, Suriye daha çok Afganistan uyruklu insanların olduğu ifade edilmiştir.

Kişinin doğup büyüdüğü sosyal çevreden ayrılarak başka bir coğrafi alana doğru hareketliliğini ifade eden göç, hem zor bir karar hem de göç sonrasındaki bilinmezlik nedeniyle çok çeşitli riskler barındıran bir eylemdir. İnsanların sebepsiz yere yaşadığı toprakları terk edip başka bir şehre veya ülkeye yerleşmesi mümkün değildir. Bu nedenle göç varsa sebeplerinin de olması kaçınılmazdır (Uysal ve Güler, 2020:223). Göçün ekonomik sorunlar, savaş, deprem, sel felaketi, salgın hastalıklar gibi zorunlu nedenlerden dolayı yapılması ya da daha iyi bir eğitim alma ile daha konforlu bir yaşam sürme gibi zorunlu olmaktan ziyade tercihe dayalı nedenler olabilmektedir (Yılmaz ve Mecek, 2023:1).

4. SONUÇ

Sebebi her ne olursa olsun göç hareketi hem göç edenler için, hem geride bıraktıkları yerler için, hem de yeni geldikleri yerler için önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Sonuçlar olumlu ve olumsuz niteliklere sahiptirler. Türkiye açısından son yıllarda yaşanan yoğun göç, ülke açısından birçok olumsuzluğu içinde barındırmaktadır. Göç gerçeği yadsınamaz bir hale geldiği için zararın en aza indirilebilmesi açısından bazı politikaların geliştirilmesi ve bu kapsamda muhtelif uygulamaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Göçmenlerin Türkiye'deki en önemli sorunlarından birisi de “sosyal uyum” olarak karşımıza çıkmaktadır. Göçmenlerin Türkiye'ye sosyal uyumunun gerçekleştirilmesi, öncelikle dil, okuma – yazma, meslek edindirme vb. kurslar ile sağlanabilecektir. Yapılan araştırma kapsamında talep edilen ve dolayısıyla da talep üzerine açılan kurslarda da bu durum açıkça görülmektedir. Bununla birlikte göçmenlerin uyruğu, ekonomik yapıları, göç ettikleri coğrafi alanın özellikleri vb. unsurlar bu kursların ve ihtiyaçların tür ile boyutlarını da şekillendirmektedir.

Halk eğitimi merkezlerinin yurt dışından göç ile gelenlere en çok açtığı kurslar okuma - yazma, Türkçe A1-A2, sosyal uyum semineri, mesleki kurslar ile diğer kurslardır. Yurt dışından gelenlerin en çok sıkıntı yaşadığı konu dil bariyeridir. Bu sorunu halk eğitimi merkezi programları çözmektedir. Yine toplumsal farklılıklar olmasından yabancılara yönelik sosyal uyum semineri düzenlenmektedir. Özellikle Suriyeli geçici sığınmacılara yönelik düzenlenen bu kurslar topluma entegre etme, toplum ile ilgili iş ve işleyişlere uyumunu sağlamaktadır.

Suriye savaşı ile göç olgusu Türkiye'nin güney kentlerini etkilemiştir. Göç ile etkilenen kentler arasında Hatay kenti de vardır. Hatay'ın bazı ilçelerinde yerel halkın nüfusundan fazla Suriyeli geçici sığınmacıların bulunduğu sonucuna halk eğitimi merkezi faaliyetlerine katılan kursiyer sayısından anlaşılmaktadır.

Halk eğitimi merkezlerinde Suriyeli sığınmacılara yönelik, Türkçe A1-A2 kursları, meslek edindirme kursları, okuma - yazma kursları ve diğer kurslar verildiği sonucuna ulaşılmıştır. Alan araştırılması yapılan şehirlerden Hatay kentinde Suriyeli sığınmacılar ile Fas ve Etiyopya'dan da göçmenlerin bulunduğu ilçelerin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma yapılan bir diğer kentimizden birisi de Van kentidir. Van'da sınır kapıları ve göç idaresi geri gönderme merkezi bulunmaktadır. Van iline uluslararası göç olarak Afganistan, İran, Irak ve Suriye kökenliler gelmektedir. Van ilinde en çok Afganistan kökenli göçmenler bulunmaktadır. Halk eğitimi merkezleri uluslararası göçmenlere yönelik geri gönderme merkezlerinde de kurslar düzenlendiği sonucuna ulaşılmıştır. Van ilinin kendi özelinde içgöç açısından Van il merkezine doğru ve Türkiye'nin metropollerini ile batı şehirlerine doğru göçlerin olduğu tespit edilmiştir.

Bu araştırmanın yapıldığı turizm bölgelerimizde ki kentlerde göçlerle ilgili olarak Avrupa ülkeleri ve Rusya bölgesinden gelen yabancıların çoğunlukta olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Turizm bölgesinde ki kentlerimiz olan Antalya ve Muğla'ya dünyanın birçok ülkesinden insanlar geldiği anlaşılmıştır. Halk eğitimi merkezlerinin yurt dışından göç ile gelenlere en çok açtığı kurslar: okuma - yazma, Türkçe A1-A2, sosyal uyum semineri, mesleki kurslar ve diğer kurslardır. Yurt dışından gelenlerin en çok sıkıntı yaşadığı konu dil bariyeridir. Bu sorunu halk eğitimi merkezi programlarının çözdüğü sonucuna ulaşılmıştır. Yine toplumsal farklılıklar olmasından yabancılara yönelik sosyal uyum semineri düzenlendiği görülmektedir. Özellikle Suriyeli geçici sığınmacılara yönelik düzenlenen bu kurslar topluma entegre etme, toplum ile ilgili iş ve işleyişlere uyumunu sağlamak olduğu görüşü oluşmuştur.

Her dört ilde Orta Doğu ülkelerinden, Asya ülkeleri ve Rusya gibi ülkelerden bu illere insanların geldiği tespit edilmiştir. Özellikle Suriye kökenli göçmen ve sığınmacıların en fazla olduğu görülmektedir. Türkiye'ye gelen bu göçmen ve sığınmacılar halk eğitimi merkezlerinde sosyal uyum, dil kursları A1-A2 Türkçe kursları, okuma - yazma kursları ve meslek edindirme kurslarına katıldıkları görülmektedir. Bu çalışmada göçmen ve sığınmacılar ile ülkemizde bulunan yabancılara halk eğitimi merkezi programlarının sosyal uyum sağlamada ve dil bariyerini ortadan kaldırma açısından etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Daha önce de belirtildiği üzere yapılan araştırmanın “zaman”, “yer”, “örneklem” ve “içerik” gibi unsurlar açısından sınırlılıkları bulunmaktadır. Dolayısıyla veri toplamadaki zaman dilimi, seçilen iller, bu illerde o an için görevli olan yöneticiler ve sorulan sorular kapsamında bulgular elde edilmiştir. Bu sınırlar dışında kalan veriler toplanmadığı için bulguların elde edilmesinde ve yapılan analizlerde kullanılmamıştır. Bu nedenle farklı zamanlarda aynı örneklem grubu ile çalışmalar yapılması, sonuçların karşılaştırılabilmesi açısından oldukça

yararlı olacaktır. Yine farklı örneklem gruplarında yapılacak çalışmalar elde edilen bulguların karşılaştırılabilmesi açısından oldukça yararlı olacaktır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar atışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*ift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede kullanılan ölçek için yazar tarafından ölçeğin orjinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Bu araştırmanın yapılması ile ilgili olarak Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Etik Komisyonundan 03/03/2021 tarih ve 92 sayılı “*Etik İzni Belgesi*” alınmıştır. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. Regarding the conduct of this research, an "Ethics Permission Certificate" dated 03/03/2021 and numbered 92 was obtained from the Ethics Committee of the University of Muğla Sıtkı Koçman. The author contributed to all sections and stages of the study alone.**

KAYNAKÇA

- AKINCI, Buket, NERGİZ, Ahmet ve GEDİK, Ercan (2015), “*Uyum Süreci zerine Bir Değerlendirme: Gc ve Toplumsal Kabul*”, **Gc Araştırmaları Dergisi**, S.2, ss.58-83.
- ALAEDDİN, Rawan ve BATUHAN, Tuna (2022), “*Hatay-Antakya’da Yaşayan Suiyeli Sığınmacıların Sosyal Uyumunun lmesi*”, **Ortadoğu ve Gc**, S.12(2), ss.378-426.
- BAPAEVA, Aya (2021), “*Gc Nedeniyle Van Kırgızlarının Doğumla İlgili Gelenek-Greneklerinde ve ocukluk Dönemindeki Geçiş Törenlerinde Oluşan Değişimler*”, **Uluslararası İnsan alışmaları Dergisi**, S.4(8), ss.347-361.
- CRESWELL, John W. (2013), **Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni** (ev. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- GC İDARESİ BAŞKANLIğI (2023), “*Geçici Koruma Statts İstatistik*”, **GİB Kurumsal Web Sayfası**, www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638 (Erişim Tarihi: 13.06.2024).
- KARA, Ece, DÖNMEZ YAPUCUOğLU, Melek ve ERYILMAZ BALLI, Funda (2023), “*Gcmen Kadınların Sosyal Uyum Süreçlerinin İncelenmesi*”, **Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.(34), ss.420-442.
- KüMBETOğLU, Belkis (2019), **Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- MİLLİ EğİTİM BAKANLIğI- MEB (2023), “*Kurs Programları*”, **MEB Kurumsal Web Sayfası** (e-yaygın), <https://e-yaygin.meb.gov.tr/pagePrograms.aspx> (Erişim Tarihi: 12.05.2024).
- ÖZKAN, Recep (2019), “*Gc Olgusu ve Toplumsal Yapıya Etkisi*”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.33(47), ss.127-145.
- PATTON, Michael Quinn (2014), **Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri** (ev. Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir), Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- PEKER, Doğan (2023), “*Türkiye’de Halk Eğitimi Merkezi Programlarının Beşeri Sermayenin Geliştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Açısından Etkinliği: Antalya, Muğla, Van ve Hatay rnekleri*”, **Doktora Tezi**, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

- PEKER, Doğan (2024), “Yoksullukla Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü: Antalya, Muğla, Hatay ve Van Büyükşehir Belediyesinde Bir Analiz”, **Kent Akademisi Dergisi**, S.17(2), ss.433-455.
- PEKER, Doğan, DEMİREL, Betül, YUMUŞAKER, Mehmet Can, KÜÇÜKBEYAZIT, Zekeriya ve PEKER, Furkan (2021), “Halk Eğitimi Merkezlerinde Uygulanan Kurslara Kursiyerlerin Katılma Nedenleri ve Memnuniyet Algısı: Erzin İlçesi Örneği”, **Assam Uluslararası Hakemli Dergi**, S.8(19), ss.123-139.
- PEKER, Doğan, ERDEM, Mehmet, CEMİLOĞLU, Mehmet ve PEKER, Hatice (2023), “Göç Yönetiminde Yerel Yönetimlerin Rolü: Hatay İlçelerinde bir Analiz”, **Assam Uluslararası Hakemli Dergi**, S.10(23), ss.1-16.
- TDK – TÜRK DİL KURUMU (2023), “Göçmen”, **Güncel Türkçe Sözlük**, TDK Yayını, Ankara, 13. Baskı, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 13.06.2024).
- UYVAL, Yusuf ve GÜLER, Fatih (2020), “Türkiye’de Dış Göçün Kent Hayatına Etkileri: Çanakkale Örneği”, **Türkiye’de Göçün Kentler Üzerindeki Etkileri ve Yönetimi** (Ed. Vedat Yılmaz, Yıldız Atmaca), Ekin Yayınları, Bursa, ss.219-240.
- YILDIRIM, ALİ ve ŞİMŞEK, Hasan (2018), **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- YILMAZ, Vedat ve MECEK, Mehmet (2023), “Kavramsal ve Kuramsal Açından Göç”, **Türkiye’de Göç Yönetim Politikaları** (Ed. Vedat Yılmaz, Muzaffer Bimay), Nobel Yayınları, Ankara, ss.1-26.
- YILMAZ, Vedat, ÇELİK EFŞAN, Nur ve MECEK, Mehmet (2020), “Suriyeli Göçmenlerin Kentlere Etkilerinin Torbalı Özelinde Değerlendirilmesi”, **Türkiye’de Göçün Kentler Üzerindeki Etkileri ve Yönetimi** (Ed. Vedat Yılmaz, Yıldız Atmaca), Ekin Yayınevi, Bursa, ss.285-312.

6548 sayılı **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu** (04.04.2013 tarih ve 28615 sayılı Resmi Gazete).

Entelektüel Sermaye ve Bilgi Yönetimi İlişkisine Dair Sistemik Bir Değerlendirme

A Systematic Review on the Relationship between Intellectual Capital and Knowledge Management

Selma BARAN

Doktorant, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, SBE,
İşletme A.B.D., selma_baran137@hotmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8285-789X>

Makale Başvuru Tarihi: 05.09.2023

Makale Kabul Tarihi: 14.09.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Emine ŞENER

Doç. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi,
İİBF, İşletme Bölümü, esener@ahievran.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-8903-1684>

ÖZET

Bu çalışmada örgütün verimli ve etkili olmasına katkı sağlayan "entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi" ilişkisinin hangi boyutta olduğu üzerinde durulmuştur. Küreselleşmenin getirdiği değişim ile birlikte değer yaratmak isteyen örgütlerin "entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi" ilişkisinin nasıl etkileşim içerisinde olduğunu içeren çalışmalar dikkate alınmıştır. Bu araştırmanın amacı, 2000-2023 yılları arasında yapılan "entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi" konusunu birlikte alan çalışmaların sistemik olarak analizinin yapılmasıdır. Literatür taraması sonucu 117 çalışma sistemik derleme ile analiz edilip doğrudan ilgisi olmayan 108 çalışma dışlanıp 9 makale araştırmaya dâhil edilmiştir. Araştırma sonucunda, yapılan çalışmalarda iki olgunun birbiri ile etkileşim içerisinde olduğu vurgulanmaktadır. Ancak bu iki olgu arasındaki ilişkinin etkili kullanılıp kullanılmadığı önem arz etmektedir. Böylece birçok alanda yapılan çalışmalar sistemik derleme ile genel bir perspektif sunmayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler:

Entelektüel Sermaye,
Bilgi Yönetimi,
Sistemik Derleme,

ABSTRACT

This study focuses on the dimension of the relationship between "intellectual capital and knowledge management" which contributes to the efficiency and effectiveness of an organization. With the change brought about by globalization, studies that include how the relationship between "intellectual capital and knowledge management" interacts with organizations that want to create value are taken into consideration. The aim of this research is to systematically analyze the studies conducted between the years 2000 and 2023 on "Intellectual Capital and Knowledge Management". As a result of the literature review, 117 studies were analyzed with a systematic review, and 108 studies that were not directly related were excluded, resulting with 9 articles being included in the research. As a result of the research, it is emphasized that the two phenomena interact with each other in the studies. However, it is important whether the relationship between these two phenomena is used effectively. Thus, studies in many fields aimed to present a general perspective with a systematic review.

Keywords:

Intellectual Capital,
Knowledge
Management,
Systematic Review,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): BARAN, Selma ve ŞENER, Emine (2023), "Entelektüel Sermaye ve Bilgi Yönetimi İlişkisine Dair Sistemik Bir Değerlendirme", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.556-567, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1355587>

1. GİRİŞ

Bilgisayar ve iletişim teknolojisindeki gelişmeler ile küreselleşmenin getirdiği ivme, işletmeleri yeni bir oluşumun içine çekmiştir. Bu yeni dünyada bilginin önemli bir sermaye unsuru olması bilgi ve bilgi yönetiminin önemini ortaya koymaktadır. İşletmelerin bilgiyi toplaması, depolaması, yorumlaması ve finansal bir değere dönüştürmesi entelektüel sermayeye olan ilgiyi artırmıştır (Alagöz ve Özpeynirci, 2007:168).

Örgütsel karar süreçleri oluşturmada, yeteneğin geliştirilmesinde, teknolojik yenilik yönetiminde, fırsatların değerlendirilmesinde, hataların yok edilmesinde bilgi yönetimi önemli rol oynamaktadır. Örgütler yaşamlarını sürdürebilmek, rekabet avantajı elde edebilmek için bilgi yönetimi ışığında yeniden yapılanma gereksinimi duyarlar. Bu amaçla örgütler, bilgi temelli varlıkları ve entelektüel sermayeyi dönüştürebilecek oluşumlar geliştirmiştir (Gümüştekin, 2004:209). Ancak bugün kullanılan birçok kurumsal değerlendirme yöntemi arasında yer alan geleneksel işletme değerlendirme yöntemleri, tarihsel rakamlara veya kesin olmayan tahminlere daha fazla dikkat çekmektedir. Bu yöntemler çoğunlukla işletmenin fiziksel varlıklarını dikkate alırken bilgiye dayalı unsurlarda ise çalışana ve entelektüel sermayeye daha fazla önem verilmektedir (Berzkalnea ve Zelgalve, 2014:888).

Bu çalışmada entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi ilişkisinin örgütsel olarak hangi düzeyde olduğunun belirlenmesi amaçlanmaktadır. Entelektüel sermayeye sahip olan örgütlerin aynı zamanda bilgi yönetimini de etkili kullanmaları sonucu birbiri ile ilişkisinin olup olmadığı belirlenmiştir. Her ne kadar iki ayrı kavram olarak görünüyorsa da literatürde yapılmış çalışmaların incelenmesi sonucu entelektüel sermaye ve bilgi yönetiminin iç içe olduğu görülmektedir. Bu amaçla araştırma problemimizi gerekelendirmek maksadıyla literatür taraması sonucu ilgili makaleler incelemiş ve elde edilen sonuçlar aşağıda sunulmuştur.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Entelektüel Sermaye

Son yıllarda işletmeler, maddi olmayan varlıkları yönetmenin önemini kabul etmişlerdir. Marka, patent, paydaş ilişkileri, itibar ve kurum kültürünün gelişimi işletmelerin sürdürülebilir rekabet avantajı kaynağı olarak görülmektedir. Bu maddi olmayan varlıkların değerini anlama ve bunlardan yararlanma yeteneği, işletmeler için temel bir yetkinlik olarak görülmektedir (Kannan ve Aulbur, 2004:389).

Entelektüel sermaye, zenginlik yaratmak için kullanılabilir bilgi, fikri mülkiyet ve deneyim gibi entelektüel materyalleri ifade etmektedir (Kannan ve Aulbur, 2004:389). Bu bakımdan entelektüel sermaye işletmenin sahip olduğu fikir, icat, teknoloji, genel bilgi, bilgisayar programı, tasarımı, veri yeteneği, süreç ve yaratıcılığın toplamıdır. Kısaca entelektüel sermaye, kazanca dönüştürülebilir bilgidir (Sullivan, 1999:133).

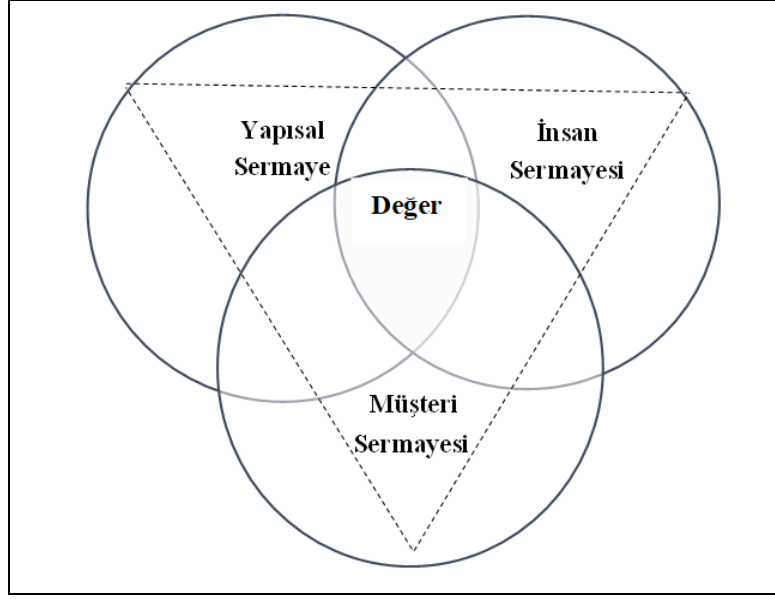
Entelektüel sermaye yönetimi gelişen bir faaliyet alanıdır. Entelektüel sermaye evrimi iki farklı bakış açısıyla ortaya çıkmıştır. İlk olarak değer yaratmaya yönelik işletmeler yönetim enerjilerini beşerî sermayeye odaklayarak; nasıl organize edilmesi gerektiği ve nasıl değer sağlama gerektiği ile ilgilenmiştir. İkinci olarak odak noktası kâr olan işletmeler, enerjisini entelektüel varlıklarına yönlendirerek ticarileştirilebilir maddi olmayan varlıklar ile ilgilenmiştir (Edvinsson ve Sullivan, 1996:357).

Genel olarak entelektüel sermaye kavramına ilişkin farklı tanımlar bulunmaktadır. Literatürde entelektüel sermaye tanımları şu şekildedir. Kannan ve Aulbur (2004) entelektüel sermayeyi; bilgi, enformasyon, düşünce ve deneyim gibi maddi olmayan fakat fikri zenginlik yaratmak için kullanılan düşünce materyali olarak tanımlamaktadır. Mouritsen (2003), entelektüel sermayeyi, bilgi toplumunda değer yaratan dolayısıyla sınırları çizmenin zor olduğu soyut kavram olarak nitelemektedir. Jurczak (2008) entelektüel sermayeyi işletmede başarılı iş yapmanın önemli bir parçası olarak belirtir. Roos vd. (2005)'a göre entelektüel sermaye, tamamen veya kısmen örgüt tarafından kontrol edilen ve örgütün değer yaratmasına katkıda bulunan parasal ve fiziki olmayan kaynaklar olarak tanımlanır. Moon ve Kym (2006)'a göre ise entelektüel sermaye yapısal bir stoktur ayrıca birey, grup, örgütsel öğrenme ve örgüt düzeylerinde meydana gelen dinamik bir strateji yenileme süreci olarak vurgulanmaktadır.

Şekil 1' de görüldüğü gibi "Entelektüel sermaye" üç unsurun toplamından oluşmaktadır. İnsan sermayesi, her bireyin sahip olduğu ve ürettiği bilgi; yapısal sermaye, işletmenin süreçleri ve kültürü içinde kurumsallaştırılmış bilgi; müşteri sermayesi, müşterinin bir mal veya hizmet tedarikçisiyle iş yapmasından elde ettiği değer

algısıdır. Bu unsurların her birinin birbirine bağımlılığı ve aralarında bilgi akışı “değerin” nasıl yaratıldığını göstermektedir (Petrash, 1996:366).

Şekil 1. Değer Platform Modeli: Entelektüel Sermaye = İnsan Sermayesi + Yapısal Sermaye + Müşteri Sermayesi

Kaynak: Petrash, 1996:367.

Şekil 1’de entelektüel sermayenin üç ana bileşeni arasındaki karşılıklı ilişkileri gösterilmektedir. Noktalı çizgiler fikri varlıkların yönetimini temsil etmektedir. Amaç, değer alanını maksimize edecek şekilde karşılıklı ilişkilerin sayısını artırmaktır. İnsan, örgüt ve müşteri sermayesi arasındaki karşılıklı ilişkiler ne kadar yakınsa, değer alanı o kadar genişir (Tan vd., 2008:4).

- **İnsan Sermayesi:** Bilgi sermayesi, yeterlilik sermayesi, hızlı karar alma, problemlerle başa çıkma ve kişiler arası iyi ilişkiler kurma yeteneklerinden oluşur (Jurczak, 2008:38). İnsan sermayesi, işgücünün bilgi, beceri, deneyim, sezgi ve tutumları olarak tanımlanmaktadır. Her çalışanın kapasitesi yükseltilerek entelektüel sermaye artırılabilir (Akpınar ve Akpınar, 1999:334). İnsan sermayesi önemlidir. Çünkü bir araştırma laboratuvarında beyin fırtınası yapmak, ofiste hayal kurmak, eski dosyaları atmak, yeni süreçleri yeniden yapılandırmak, kişisel becerileri geliştirmek dâhilinde bir stratejik yenilenme kaynağıdır. İnsan sermayesinin özü örgüt üyesinin zekâsıdır (Bontis ve Fitz-enz, 2002:225). Özetle, insan sermayesi, her bireyin sahip olduğu ve bir örgütün varlıkları olarak kabul edilen benzersiz değerleri ifade etmektedir. Tanımlanması ve açıklanması en kolay teorik insan sermayesi olmasına rağmen, bu tek başına entelektüel sermayeyi destekleyemez. Kişiler ile bilgi arasında bağlantı kurma gerekliliği, entelektüel sermayenin ikinci temel bileşeni olan yapısal sermayenin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Harris, 2000:25).
- **Yapısal Sermaye:** Yapısal sermaye, bir örgütte çalışanları işlerinde destekleyen her şeydir. Beşerî sermayenin işlev görmesini sağlayan destekleyici altyapıdır. Yapısal sermaye bir örgüte aittir ve insanlar ayrılrsa bile örgütte kalmaktadır. Yapısal sermaye; bina, donanım, yazılım, süreç, patent ve marka, kuruluşun imajı, bilgi sistemi ve tescilli veri tabanları gibi unsurları içerir (Luthy, 1998). İnsan sermayesinden yararlanmak için çalışanın beceri, yetenek veya bilgiyi kullanacağı fiziksel yapı olarak konumlanmıştır. Her çalışanın içinde örgütün kullanmaya çalıştığı kodlanmamış bilgi bulunmaktadır (Sullivan, 1999:133). İnsan sermayesi yapısal sermaye ile değer kazanmaktadır. Edvinsson ve Sullivan (1996:360) bunu daha iyi anlatmak için şu şekilde örneklendirmektedir;

“Bir an için bir yamaçta toplanmış harika iş fikirleri düşünen bir grup yetenekli insanı hayal edin. Ancak bir işletmenin destekleyici kaynakları olmadan fikirleriyle hiçbir şey yapma yetenekleri yoktur. Bir şeyler yazacakları kâğıtları yok, üretim personeli veya üretim tesisi yoktur, potansiyel müşterileri arayacak telefon yoktur. Kısaca, insan sermayesi, işletmenin yapısal sermayenin destekleyici altyapısından yoksun olduğunda değeri daha azdır”

- **Müşteri Sermayesi:** İlişkisel sermaye veya dış sermaye olarak da bilinen müşteri sermayesi; müşteriler ve tedarikçiler, devlet veya ilgili endüstri birlikleri, marka adları, ticari markalar ve bunların ilişkilerinden oluşmaktadır (Hashim vd., 2015:208). Müşteri sermayesi; müşteri, tedarikçi, örgütler arası iletişim ve

pazarda olan ilişkilerin birleşik değeri olarak tanımlanır. Güven ve anlayış ile müşteri ilişkilerinin gücü ve sadakati gibi konuları ifade etmektedir. Müşteri memnuniyeti, tekrarlanan iş, finansal refah ve fiyat duyarlılığı müşteri sermayesinin göstergeleri olarak kullanılmaktadır (Kannan ve Aulbur, 2004:390). Entelektüel sermayenin faaliyetleri üzerinde bir köprü görevi gören müşteri sermayesi, entelektüel sermayenin piyasa değerine dönüştürülmesinde ve örgütün iş performansında gerekli ve belirleyici bir faktördür. Müşteri sermayesi olmadan, piyasa değeri veya örgütsel performans elde edilemez. Bu açıdan en çok bir örgütün iş performansı ile doğrudan ilişkilidir (Chen vd., 2004:203).

Entelektüel sermayenin önemli kaynağından biri insandır. Bu göz önüne alındığında bilgi yönetiminin başarısı için entelektüel sermayenin önemi daha da artmaktadır (Sezer ve Ak, 2017:211). Bilgi yönetimi ve entelektüel sermaye özünde bilgiyi öğrenmek, oluşturmak, paylaşmak ve kullanmak için bireylerin nasıl birlikte çalıştıklarıyla ilgilidir. Bir örgütün entelektüel sermaye ve ileriye dönük hedefleri, bilgi yönetimi faaliyetinin yöntemini etkiler. Eğer bilgi yönetimi aktifse entelektüel sermaye daha etkili olmaktadır. Örgütler, rekabet avantajı elde etmek için bilgi birikimini kullanır bu nedenle entelektüel sermaye değer yaratan bilgi, zekâ ve deneyimden oluşmaktadır (Chen ve Tsai, 2020:483).

2.2. Bilgi Yönetimi

Uzun yıllar, bilgi yönetimi literatürünün gelişim sürecinde, bilgi ve yönetimin bir araya gelmesi zor olan iki kavram olarak düşünülmüştür. Ancak bilginin kurumsal kaynak olarak görülmesi ve giderek yaygınlaşması, örgütlere rekabet üstünlüğü sağlaması bakımından önemli hâle gelmiştir. Bu bakımdan işletmenin kurumsal olarak bilginin nasıl elde edileceği, nerelerde kullanılacağı ve bilginin ulaşılabilirliği için nasıl ortam yaratılacağı fikri kaçınılmaz olmuştur (Özdemirci ve Aydın, 2007:167). Bilginin güç olduğu gerçeği kabul edilirse, doğasında var olan enerji ve değişim nedeniyle bilginin dinamik olduğu söylenebilmektedir (McInerney, 2002:1010).

Kurumsal bilgi yönetimi, genellikle ileri bilgi teknolojisi kullanılarak bilgiye erişimi ve bilginin yeniden kullanımını kolaylaştırmak için bilgi kaynaklarının resmi olarak yönetilmesini gerektirir. Kurumsal bilgi yönetiminin öncelikli amacı bilgiyi örgüt için erişilebilir ve yeniden kullanılabilir hale getirmektir (Leary, 1998:54). Bilgi kaynağını elde etme, sürdürme ve kullanma araçları bu nedenle kuruluşlar için daha yüksek başarı seviyelerine yol açabilir. Bu nedenle bilgi yönetimi, çevresel zorluklarla yüzleşmek, pazarda rekabetçi kalabilmek ve örgütsel hedeflere ulaşmak için bilgiyi kullanan tüm faaliyetleri içermektedir (Greiner vd., 2007:4). Bu açıdan, bilgi yönetim alanının, farklı disiplinlerden fikirler, teoriler ve metaforlar çekmesi şaşırtıcı değildir (Maier, 2007:21).

Bilgi yönetimi, farklı operasyon türlerinde pozitif ve negatif kritik bilgi fonksiyonlarını bulmak ve yönetmek, yeni ürünler veya stratejiler belirlemek, insan kaynakları yönetimini artırmak için tasarlanmış bir dizi farklı ve iyi tanımlanmış yaklaşımlar ve süreçlere ulaşmayı hedefler (Wiig, 1995:3).

Bilgi yönetimi, rekabet avantajını sürdürmek ve geliştirmek için ihtiyaç duyulan sorun çözme, karar verme, yenilik ve diğer tüm unsurlarda ve örgüt içinde yapılandırılmamış bir şekilde bulunan kurumsal hafızanın bir parçası olan uzmanlık ve bilgiyi yaymaya yardımcı olmaktadır (Gupta vd., 2000:17). Bilgili uzmanların etkinliğini artırmak için bilgi sistem grupları tarafından veri tabanları oluşturmaya başlanmıştır. Endüstriyel çağın ilk yıllarında örgütler, el emeğini otomatikleştirerek verimliliklerini, etkililiklerini ve dolayısıyla rekabet güçlerini geliştirmişlerdir. Ancak günümüzde bilgi işçisi çağında birçok örgüt, gereksiz işçileri ve işleri ortadan kaldırmak için büyük çaplı yeniden yapılanmalara geçmiştir (Gupta vd., 2000:17-18).

Bilgi yönetiminin taktiksel ve operasyonel perspektifleri bulunmaktadır. Bu açıdan bilgi oluşturma, dönüştürme ve kullanma gibi bilgiyle ilgili etkinlikleri kolaylaştırmaya ve yönetmeye odaklanan ayrıntılı bir süreçtir. İşlevi, etkin bir entelektüel sermaye yönetimi için gerekli olan bilgi ile ilgili tüm faaliyet ve programları planlamak, uygulamak, işletmek ve izlemektir (Wiig, 1997:400).

Bilgi yönetimi kavramına ilişkin literatürde birçok tanım bulunmaktadır. Yılmaz (2009) bilgi yönetimini; ihtiyaç duyulan bilginin edinimi, bu bilginin paylaşımı ve gerektiğinde kullanmak üzere depolanmasının örgütsel verimliliği ve etkinliği artıran önemli unsur olarak belirtmektedir. Durna ve Demirel (2008), bilginin etkili bir şekilde yönetimi için örgütler tarafından bilgiye doğru anlam verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bilgi yönetiminin uygulanabilmesi için veri, enformasyon ve bilgi kavramının doğru anlaşılması gerektiği vurgulanmaktadır. Özdemirci ve Aydın (2007)'a göre bilgi yönetimi; bilgiden en etkin şekilde katma değer yaratmak için bilginin üretilmesi, düzenlenmesi, geliştirilmesi, kullanılması, paylaşılması gibi süreç ve teknikleri içermektedir.

Civi (2000) bilgi yönetimini, öğrenme süreçlerini ve yönetim bilgi sistemlerini içeren, bilginin edinilmesi, paylaşılması ve kullanılması olarak tanımlamaktadır. Gupta vd. (2000)'ya göre bilgi yönetimi, örgütlerin problem çözme, dinamik öğrenme, stratejik planlama ve karar verme faaliyetleri için gerekli bilgilerin seçimi, dağıtımı, organize edilmesi ve transfer edilmesine yardımcı olan süreçtir. Hult (2013) tarafından bilgi yönetimi, örgütün pazarda rekabet avantajına ulaşabilmesi ve benzersiz bir değer yaratılabilmesi için bilgi üretme, bilgiyi seçme, damıtma ve dağıtmanın sistemantik süreci olarak tanımlanmaktadır. Darroch (2003)'a göre bilgi yönetimi; bilgi oluşturan veya bilgiyi konumlandıran ve bilginin örgüt içinde ve örgütler arasında yayılımını ve kullanımını yöneten süreçtir. Ooi (2009) bilgi yönetimini; işletme bileşenlerini geliştirmek için bilgi edinme, dağıtma ve organize etme yeteneğini geliştirmeye çalışan teknik bir metodoloji olarak tanımlamaktadır.

2.3. Entelektüel Sermaye ve Bilgi Yönetimi İlişkisi

Küreselleşme ile birlikte tüketicilerin isteklerine cevap veren işletme sayıları da artmaktadır. Bu artış beraberinde güçlü bir rekabeti de getirmektedir. İşletmeler arasındaki rekabetin önemli itici gücü bilgi ve bilginin yönetimi olmuştur. İşletmeler için bilginin stratejik bir kaynak oluşturması bilgi kaynaklarına verilen önemi artırmış ve müşterinin değişen istek ve ihtiyacına yönelik hizmet üretilmeye başlanmıştır (Özer vd., 2020:4625).

Bilgi yönetimi; örgütlerde bilgi elde etme, bilgiyi depolama ve entelektüel sermaye ile dikkate alınmaktadır. Bu nedenle bilgi yönetimi örgütte insan, süreç, teknoloji ve örgütsel yapının yenilenmesi amacıyla sistemantik bir koordinasyon sağlamaktadır (Yazıcıoğlu vd., 2011:31). Bu koordinasyon için entelektüel sermayenin etkili yönetilebilmesi ve görünür olması önemlidir. Entelektüel sermayenin bir kısmı patent gibi kolaylıkla görülebilirken deneyim ve uzmanlık işlevleri kolaylıkla görülemez. Entelektüel sermayenin soyut varlıkları örgütün var olan enformasyonudur. Bu bakımdan entelektüel sermaye varlıkları bilgi yönetimi ile etkili kullanılabilirse gelecekte işletmeye değer ve nakit akışı sağlayacaktır (Yazıcıoğlu vd., 2011:17-18). Bilgi yönetimi, entelektüel sermayeyi örgüt için değer yaratma aracı haline getirir ve rekabet avantajı oluşturmak için örgütte en verimli şekilde kullanılmasını sağlar (Gümüştekin, 2004:206).

Entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi ilişkisine yönelik Serenko vd. (2010) bibliyometrik çalışmaları sonucunda entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi alanının önündeki engelin araştırmacılar ve uygulayıcılar arasındaki iletişim boşluğu ile ilgili olduğunu belirtmektedir. 1990'ların başından bu yana uzun bir yol kat edilmesine rağmen teori ve pratik arasındaki uçurumu kapatmak zorlu bir görev olmaya devam etmektedir. Chan vd. (2012), bilgi yönetimi ile entelektüel sermaye verimliliği arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, bu iki kavram arasında ilişkinin karmaşık olduğunu belirtmiştir. Bu karmaşıklığı gidermek için yapılması gerekenlerin; değişkenleri tanımlamak, doğru uygulama belirlemek, entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi arasındaki ilişkiyi keşfetmede bütünsel model oluşturmak olduğunu ifade etmiştir.

Entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi çalışmaları dikkate alındığında bu kavramların iç içe olduğu görülmektedir. Entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi ilişkisinden doğan farklılığın olması örgüt veya içsel iş süreç farklılığından olduğu düşünülebilir. Örgütlerin misyonu, vizyonu, amaçları ve hedefleri farklılık gösterdiğinden ortak değerlendirmeler hariç değişim göstermesi olağandır.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın genel amacı entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi ilişkisini sistemantik bir değerlendirme ile daha önce yapılmış çalışmaların bulguları dikkate alınarak, ortaya koymaktır. Sistemantik derleme yöntemi kullanılarak yapılan bu çalışmada araştırmaya dâhil edilen çalışmalarda entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi etkileşiminin süreçleri nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Böylece literatürde ilgili olgu ve sürecin birbiri ile etkileşiminin doğurduğu sonuçların bütünsel bir şekilde analiz edilerek olası araştırma konularının belirlenmesi de sağlanmış olacaktır. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki şu sorulara cevap aranmıştır;

- Araştırmaya dâhil edilen çalışmaların türü ve kullandığı yöntem nedir?
- Araştırmaya dâhil edilen çalışmalarda entelektüel sermaye ve bilgi yönetim ilişkisi nasıl kurulmuştur?
- Araştırmaya dâhil edilen çalışmaların bulgularından elde edilen sonuçlar nelerdir?
- Araştırmaya dâhil edilen çalışmaların sonuçlarından elde edilen çıkarımlar nelerdir?

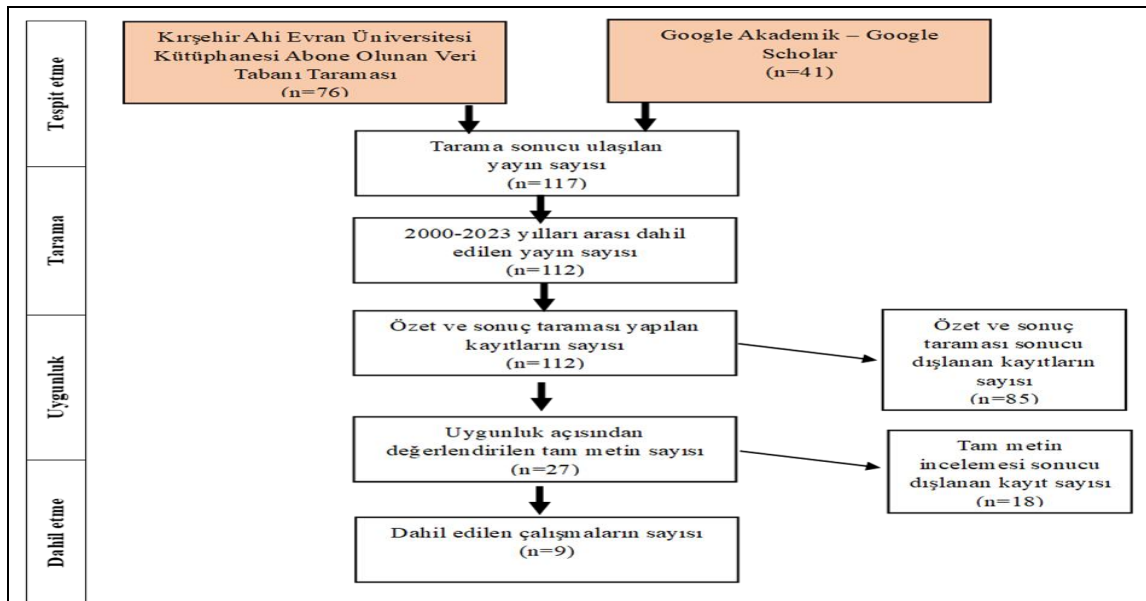
3.2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmanın amacı entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi ilişkisine yönelik alan taraması sonucu sistematik derleme yapmaktır. Bu çalışmada belirli bir protokol çerçevesinde sistematik derleme yapabilmek için entelektüel sermaye ve bilgi yönetim kavramlarını içeren bütün araştırmalar incelenmiştir. Sistematik derleme, kanıta dayalı uygulamaların üretildiği bir araştırma yöntemidir (Karaçam, 2013:26). Sistematik bir şekilde yapıldığında derleme, daha geniş bir kanıt yelpazesi sunması, inceleme sorusunun tanımlanması, kriterlerinin geliştirilmesi, çalışmaların araştırılması, değerlendirilmesi, bulguların sentezlenmesi ve sunulmasına kadar inceleme sürecinin her adımı için çıkarımlara sahiptir (Snilstveit vd., 2012:410). Araştırmalar sonucunda bu çalışmanın sistematik derleme kapsamında dâhil etme ve dışlama kriterleri şu şekilde belirtilmiştir;

- **Dâhil Edilme Ölçütü 1:** 2000-2023 yılları arasında ulusal ve uluslararası dergilerde yayınlanmış makale olması.
- **Dâhil Edilme Ölçütü 2:** Makalenin tam metnine ulaşılabilmesi.
- **Dâhil Edilme Ölçütü 3:** Makalenin tam metninin Türkçe veya İngilizce dillerinde olması.
- **Dâhil Edilme Ölçütü 4:** Çalışmanın “entelektüel sermaye” ve “bilgi yönetimi” ilişkisine odaklanmış olması.
- **Dâhil Edilme Ölçütü 5:** Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Kütüphanesi Abone Veri Tabanlarından ve Google Akademiden çalışmanın tam metnine ulaşılabilmesi.
- **Dışlama Ölçütü 1:** Tez çalışması ve bildiri yayını olması
- **Dışlama Ölçütü 2:** Çalışmanın “entelektüel sermaye” ve “bilgi yönetimi” dışında konular içermesi.

Bu çalışmada, “entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi”, “intellectual Capital ve knowledge management” anahtar kelimeleri ile tarama yapılmıştır. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi abone olunan veri tabanı sisteminde anahtar kelimeler ile tarama yapılmış olup, “Science Direct, TRDizin, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Wiley Online Library, EconBiz, Emerald Publishing, Taylor and Francis, Libdis Akademik Kaynaklar Kütüphanesi, Libdis Makale Koleksiyonu, SAGE Publications, Al Manhal, DSpace Makaleler” veri tabanına ait toplamda 76 yayına ulaşılmıştır. Bu yayınlar içerisinde 2000 yılı öncesi yayınlanmış olan 5 makale çıkarılmış ve sonuç olarak 71 yayın taramaya alınmıştır. Ayrıca “Google Akademik” ve “Google Scholar” veri tabanları taranmış olup Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi abone olunan veri tabanı sisteminde bulunan benzer makaleler ayrıştılarak toplamda 41 yayına erişim sağlanmıştır. Tam metin olarak ulaşılan toplam 112 yayın içerisinde özet ve sonuç taramaya alınmış olup 27 makale çalışmaya dâhil edilmiştir. Tam metin inceleme neticesinde 18 makale çalışma amacımız dışında olduğundan araştırma dışında tutulmuş olup sonuç olarak, Şekil 2’de görüldüğü üzere 9 makale sistematik derleme kapsamına dâhil edilmiştir.

Şekil 2. Veri Tarama Akış Diyagramı

3.3. Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın bu bölümünde “entelektüel sermaye” ve “bilgi yönetimi” ile ilgili yapılmış çalışmalar sistematik olarak derlenmiş ve analiz edilmiştir. Entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi üzerine yapılan çalışmaların;

- Araştırmanın yıllara göre dağılımı,
- Araştırmanın türü ve hangi desende yapıldığı,
- Entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi ilişkisine dair içerdiği bilgiler,
- Hangi sonuçların elde edildiği belirlenmiş ve yorumlanmıştır.

İncelemeye konu olan 9 adet bilimsel çalışmanın tamamı çok yazarlıdır. Çalışmaların 4’ü 2 yazarlı; 3’ü 3 yazarlı; 2’si 4 yazarlıdır. Çalışmalar 2003-2020 yılları arasında dağılım göstermiştir. Ancak çalışma sayısı 2011 yılı ve sonrası artmaktadır.

Tablo 1. Entelektüel Sermaye ve Bilgi Yönetimine İlişkisine Yönelik Çalışmaların Yöntem ve Yıllarına İlişkin Bulgular

Araştırmacılar	Çalışma Adı	Yöntem
Zhou ve Fink (2003)	“Entelektüel Sermaye Ağı Entelektüel Sermaye ve Bilgi Yönetiminin Sistematik Bağlantısı”	Sistematik Derleme
Marr, Gupta, Pike ve Roos (2003)	“Entelektüel Sermaye ve Bilgi Yönetimi Etkinliği”	Derleme
Booker, Bontis ve Serenko, (2008)	“Bilgi Yönetimi ve Entelektüel Sermaye Araştırmasının İlişkisi”	Nitel
Seleim ve Khalil (2011)	“Bilgi Yönetimi-Entelektüel Sermaye İlişkisini Anlamak: İki Yönlü Bir Analiz”	Nicel
Hsu ve Sabherwal (2012)	“Entelektüel Sermaye ve Bilgi Yönetimi İlişkisi: Ampirik Bir İnceleme”	Nicel
Cabrita, Machado ve Grilo (2012)	“Bilgi Yönetimi ve Entelektüel Sermayeyi İlişkilendirmek: Portekiz Bankaları Araştırmasına Dayanan Bir Kanıt”	Derleme
Hendriks ve Sousa (2012)	“Entelektüel Sermaye Yönetimi ve Bilgi Yönetimi Arasındaki Bağlantıları Yeniden Düşünmek”	Derleme
Poura, Masjedib ve Akhavan (2015)	“Bilgi Yönetimi ve Entelektüel Sermaye Arasındaki İlişkiyi Keşfetmek: Bir İran Üniversitesi Vaka Çalışması”	Nicel
Garcia-Perez, Ghio, Occhipinti ve Verona (2020)	“Bilgi Tabanlı Örgütlerde Bilgi Yönetimi ve Entelektüel Sermaye: Bir İnceleme ve Teorik Perspektifler”	Sistematik Derleme

Tablo 1’de sistematik derleme çalışmalarının yöntemi ve yapıldığı yıllara ilişkin bulgular sonucu elde edilen toplam 9 makalenin 5’i derleme, 4’ü ise araştırma makalesi olduğu görülmektedir. Araştırma makalelerinin de 3’ünün nicel, 1’inin ise nitel araştırma yöntemleri ile hazırlandığı tespit edilmiştir.

Tablo 2. Entelektüel Sermaye ve Bilgi Yönetimi İlişkisine Dair Sonuçlar ve Çıkarımlar

Araştırmacılar	Çalışmanın Temel Sonucu	Entelektüel Sermaye ve Bilgi Yönetimi İlişkisi
Zhou ve Fink (2003)	21. yüzyılın bilgi ekonomisinde entelektüel sermayeyi doğru bir şekilde en üst düzeye çıkarmak için örgütlerin entelektüel sermayelerini iyi anlamaları ve bunu bilgi yönetim süreçleriyle entegre etme kapasitesine sahip olmaları gerektiği vurgulanır.	Bulunmaktadır
Marr, Gupta, Pike ve Roos (2003)	Örgütün entelektüel sermayesini başarılı bir şekilde yönetmesi için bilginin oluşturulmasında gerekli olan farklı ihtiyaç ve yollar tanıması önerilmektedir.	Bulunmaktadır
Booker, Bontis ve Serenko, (2008)	Bilgi yönetimi ve entelektüel sermayedeki genel bilimsel bilgi birikiminin çok ilgili olduğunu ve etkili bir şekilde kullanılırsa örgütsel uygulamalar üzerinde önemli bir etkiye sahip olacağı ifade edilmektedir.	Bulunmaktadır
Seleim ve Khalil (2011)	Örgütsel etkinliği en üst düzeye çıkarmak için bilgi yönetimi ve entelektüel sermaye entegre edilmelidir. Bu ilişkiyi etkili yönetebilmek için biriken entelektüel sermayenin bilgi yönetim faaliyetlerine nasıl yansıdığını anlamının zorunluluk olduğu vurgulanmaktadır.	Bulunmaktadır
Hsu ve Sabherwal (2012)	Entelektüel sermayenin bilgi yönetimi üzerinde olumlu etkisinin olduğu	Bulunmaktadır

	vurgulanırken bilgi yönetiminin entelektüel sermayeyi kolaylaştırmadığı belirtilmektedir.	
Cabrita, Machado ve Grilo (2012)	Entelektüel sermayenin başarılı yönetimi bilgi yönetim süreçlerinin verimliliği ile yakından ilgilidir. Bu açıdan bilgi yönetiminin başarılı bir şekilde uygulanmasının entelektüel sermayenin gelişmesini ve yenilenmesini garanti ettiği vurgulanır.	Bulunmaktadır
Hendriks ve Sousa (2012)	Bilgi yönetimi ve entelektüel sermaye yönetimi arasındaki bağlantı, bazılarının önerdiği kadar doğal görünmediğini ve bu bağlantı için yapılan hazırlıkların sözsöz sanat aşamasının çok ötesine geçemediği vurgulanmaktadır.	Etkisi az
Poura, Masjedib ve Akhavan (2015)	Bilgi yönetiminin entelektüel sermayenin geliştirilmesinde ve güçlendirilmesinde etkili olduğu vurgulanmaktadır. Bunun için birine yatırım yapıldığında diğerinin güçleneceği vurgulanmaktadır.	Bulunmaktadır
Garcia-Perez, Ghio, Occhipinti ve Verona (2020)	Hem entelektüel sermaye hem de bilgi yönetimi örgütsel değer yaratmaktadır. Entelektüel sermaye bileşenleri (insan, yapısal ve müşteri sermayesi) stratejik maddi olmayan varlıklardır ve bileşenlerinden faydalanmak için bilgi yönetimi stratejileri uygulanır. Bilgi yönetim stratejileri değer yaratmanın erdemli döngüsünü tetiklediği vurgulanmaktadır. Ancak değer yıkımına da yol açabilmektedir.	Bulunmaktadır

Tablo 2’de sistematik derleme sonucu ulaşılan 9 çalışmanın entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi ilişkisine dair sonuç ve çıkarımları yer almaktadır. Ulaşılan bulgularda; Zhou ve Fink (2003) ile Seleim ve Khalil (2011) çalışmalarında örgütsel etkinliği artırmak için entelektüel sermaye ve bilgi yönetim süreçlerinin birbirine entegre edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Poura vd. (2015) ile Cabrita vd. (2012) bilgi yönetiminin etkili bir şekilde uygulanmasının entelektüel sermaye gelişimine katkı sağladığını tespit etmişlerdir.

Booker vd. (2008), çalışmasında örgütün sahip olduğu bilimsel bilginin doğru ve etkili kullanılmasının entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi üzerinde önemli etkiye sahip olacağını belirtmektedir. Marr vd. (2003), örgüt tarafından bilgiyi yönetmek için tasarlanan bilgi yönetim süreçlerinin entelektüel sermayeyi de başarılı bir şekilde yönetmeye fırsat tanıdığını ifade etmektedir. Benzer şekilde Garcia-Perez vd. (2020), entelektüel sermaye bileşenlerinden faydalanmak için bilgi yönetim stratejileri uygulamanın değer yaratacağını vurgulamaktadır. Hsu ve Sabherwal (2012) ise çalışmasında tek taraflı bir etki olduğunu belirtmektedir. Buna göre entelektüel sermayenin bilgi yönetim süreci üzerinde olumlu etkisi olduğunu belirtirken, bilgi yönetimin entelektüel sermaye kullanımını kolaylaştırmadığı vurgulanmaktadır. Hendriks ve Sousa (2012), entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi arasındaki etkileşimin çok görünür olmadığını ifade etmektedir.

Tabloya göre Hendriks ve Sousa (2012) tarafından yapılan çalışmanın entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi ilişkisinin düşük düzeyde olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte diğer tüm çalışmalarda entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi ilişkisinin mevcut olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

4. SONUÇ

Bilginin oluşturulması ve dağıtılmasının hâkim olduğu bir ekonomide küreselleşme, teknolojik gelişmeler, sürekli değişen rekabet ortamı, işletmelerin yaşamlarını sürdürebilecekleri stratejik kararlar almaya zorlamaktadır. Bu nedenle işletmeleri rakiplerinden ayıracak bilgi, tecrübe, yetenek ve yetkinlik faktörleri önemli duruma gelmektedir. İşletme performansına etki eden ancak finansal tablolarda yer almayan entelektüel sermaye işletmenin yaşamını sürdürmesi ve rekabet avantajı elde etmesinde etkin rol oynamaktadır (Özer vd., 2020:4638).

Zhou ve Fink (2003) çalışmasında, entelektüel sermaye ve bilgi yönetim entegrasyonunu sağlamak ve işletmenin stratejik ihtiyaçlarını karşılamak için bilgi yönetim süreçlerinin entelektüel sermaye varlıklarıyla uyumlu hale getirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Çalışmasında bu iki unsurun birbiriyle entegre edilmesi için entelektüel sermaye ağı aracılığıyla sistematik bir yaklaşım geliştirmeye çalışmıştır. Buna göre entelektüel sermaye ağının altı bileşeni bulunmaktadır. Bu bileşenleri; stratejik hedefler, bilgi çalışanları, ödül ve teşvik sistemleri, yönetim sistemleri, harekete geçme ve ölçüm sistemleri olarak belirtmektedir.

Seleim ve Khalil (2011) çalışmasında entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi arasında üç ilişki modelini ortaya çıkarmıştır. Bilgi yönetiminden entelektüel sermayeye tek yönlü etki (*örneğin: bilgi uygulaması; insan sermayesi, örgütsel sermaye ve ilişkisel sermayenin her birini etkiler*); entelektüel sermayeden bilgi yönetimine tek yönlü etki (*örneğin: insan sermayesi; bilgi edinme ve bilgi transferini etkiler*); bilgi yönetimi ve entelektüel

sermaye arasında iki yönlü etki (örneğin: bilgi transferi ve ilişkisel sermaye arasındaki etki) olarak belirtmektedir. Bu açıdan her iki kavramı etkili şekilde yönetebilmek için birbirine entegre edilmesi gerektiğine ilişkin görüş bildirmiştir.

Marr vd. (2003) yapmış olduğu çalışmada, bilgi yönetimi gerekliliği ile bireyin örgütsel bilgi yönetimi faaliyet algısı arasındaki önemli uyumsuzluğu vurgulamaktadır. Bilgi yönetimindeki bu uyumsuzluğun değer elde etme faaliyetinde yaşanan sorunlardan kaynaklandığını iddia etmektedir. Çalışma, entelektüel sermayeyi büyütme ve bilgi oluşturmayı daha iyi anlamak ve yönetmek için örgüt kaynağını tanımlamanın ve değerlendirmenin yollarını önermektedir. Bu durum örgüt bilgisini yönetmek için etkili ve verimli sistemler sağlamak amacıyla çalışanların en uygun bilgi yönetim süreçlerini tasarlamasına olanak tanımaktadır.

Booker vd. (2008) entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi hakkında araştırmacı ve uygulayıcılara yönelik nitel araştırma yapmıştır. Bu çerçevenin merkezinde iki kilit oyuncu bulunmaktadır: araştırmacılar ve uygulayıcılar. Araştırmacı, teori oluşturmak ve doğrulamak için bilimsel araştırmalar yapmaktadır. Ugulayıcılar üretkenliği artırmayı hedefleyerek rekabet avantajı elde etmeye çalışmaktadır. Araştırmacıların doğrudan uygulayıcılar için çoğu zaman yararlı olan bilgiler üreteceklerine dair bir beklenti bulunmaktadır. Araştırma ve uygulayıcıların sahip olduğu bilgi yönetimi ve entelektüel sermayedeki genel bilimsel bilgi birikimi, doğru bir şekilde kullanıldığında örgütsel uygulamalar üzerinde önemli bir etkiye sebep olmaktadır.

Hsu ve Sabherwal (2012)'a göre entelektüel sermaye, bilgi yönetimi ve dinamik yetenekleri kolaylaştırır. Ancak bilgi yönetimi, yeniliği kolaylaştırırken dinamik yetenekleri veya entelektüel sermayeyi kolaylaştırmamaktadır. En azından kısa vadede, bilginin bilgi yönetim üzerindeki etkileri, bilgi yönetiminin bilgi üzerindeki etkilerinden daha önemli olmaktadır. Araştırmanın sonucu, mevcut kurumsal bilginin bilgi yönetim süreçlerini kolaylaştırdığı görüşünü desteklemektedir. Ancak çalışmada bazı sürpriz sonuçlarda bulunmaktadır. Ne entelektüel sermaye ne de bilgi yönetimi işletme verimliliğini etkilememektedir.

Cabrita vd. (2012) çalışmasında entelektüel sermayenin değer yaratmaya odaklandığı durumları belirlemektedir. Entelektüel sermaye yönetiminin amacı; entelektüel sermaye varlıklarını oluşturmak, bunlardan yararlanmak ve kurumsal değer yaratma yeteneğini geliştirmektir. Böylece kritik bir örgütsel kaynak olarak entelektüel sermaye varlığı sağlanır, geliştirilir ve kullanılır. Ayrıca çalışmada bilgi yönetimi süreç perspektifinden tartışılmıştır. Bu açıdan bilgi yönetimi, bir örgütün entelektüel sermayesini değerli bir forma dönüştürme yeteneği olarak belirtilmiştir. Bilgi yönetim süreçlerini inşa etmek ve bunları entelektüel unsurlara bağlamak örgütlerin bilgiyi verimli bir şekilde yakalaması, kullanması, depolaması ve aktarmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda iş performansı ve rekabet avantajının artmasına yol açmaktadır.

Hendriks ve Sousa (2012)'a göre entelektüel sermaye maddi olmayan varlıklarla ilgilenir ve soyut olmalarının bir kısmı görünmezliklerinden kaynaklanmaktadır. Yaratıcı bilgi çalışmasının yalnızca özgürlük içinde geliştiği fakat yönetimin sınırladığı düşünülürse bilgi yönetimi de farklı bir durumdan muzdariptir. Bu iki kavram arasındaki etkileşim karşılıklı yarar sağlayacak şekilde gelişim gösterse dahi böyle bir ilişkide gerilimlerin de ortaya çıkması kaçınılmazdır. Çünkü entelektüel sermayenin bilgi sistemleri olarak anlaşılması zorluk oluşturmaktadır. Daha ayrıntılı olarak entelektüel sermaye ölçüm tartışmalarındaki baskın bilgi görüşü, çok işlevsel görünmemektedir.

Poura vd. (2015), entelektüel sermaye bileşenleri ve bilgi yönetimi süreçleri arasında insan sermayesi ve bilgi oluşumunun en yüksek önceliğe sahip olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yapısal sermayenin bilgi edinimi üzerinde büyük etkiye sahip olduğu; müşteri ve insan sermayesinin daha çok bilgi paylaşımı üzerinde etkiye sahip olduğunu belirtmektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde beşerî sermaye, yapısal sermaye ve müşteri sermaye bileşenlerinin benzersiz bir birim oluşturduğu ve bu bileşenlerin bilgi ediniminde bilgi paylaşımında anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu ifade edilmektedir.

Garcia-Perez vd. (2020)'e göre entelektüel sermaye bileşenleri ve bilgi yönetim stratejileri örgütsel değer yaratma sürecini belirlemektedir. Ancak analiz sonucunda bilgi yönetim stratejileri ile değer arasındaki ilişkiyi şekillendiren unsurların yalnızca değer yaratmaya değil aynı zamanda değer yıkımına da yol açtığı görülmektedir. Tüm paydaşlar için değer yaratan veya yetersiz stratejiler, bir grup paydaşın stratejisini olumlu ya da olumsuz etkilemektedir.

Bu sistematik derleme araştırması sonucunda, bilgi yönetimi sürecinde entelektüel sermaye olgusunun ilişkisel önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Ancak bu iki olgu arasındaki ilişkinin ne kadar etkin kullanılıp kullanılmadığı önemlidir. Çünkü her durumda entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi etkileşimi söz konusu olmayabilir. Bu durumda yapılacak stratejiler entelektüel sermaye ve bilgi yönetim etkileşimi üzerinde olumlu ya da olumsuz durumlara neden olmaktadır.

Bu çalışma entelektüel sermaye ve bilgi yönetimi arasındaki ilişkinin hangi yönde olduğunu belirtmesinin yanı sıra yapılan çalışmaların sonuçları hakkında bilgi vererek literatüre katkıda bulunmaktadır. Bilgi yönetim stratejilerinin entelektüel sermaye yatırımına ilişkin verimliliğini destekleyen kurumsal yönetim mekanizmaları oluşturulabilir veya bilgiye dayalı örgütlerin ihtiyacını karşılayan kodlama uygulamaları ve politikalar tasarlanması önerilebilir (Garcia-Perez vd., 2020). Bu doğrultuda örgütsel düzeyde bilgi yönetimi ve entelektüel sermaye etkileşimi hakkında stratejiler ya da süreçler geliştirirken nasıl bir yol izlenmesi gerektiğine dair araştırma yapılması önerilmektedir. Ayrıca başarıya ulaşmak isteyen örgütler “entelektüel sermaye ve bilgi yönetimini etkili kullanmak, çalışanların yeteneğini geliştirmek ve deneyim kazanmalarını sağlamak için hangi programlar uygulamalıdır?”, “yönetim, çalışanların (insan sermayesi) düşüncelerini ifade etmeye teşvik etmek için bilginin açık bilgiye dönüştürülmesinde nasıl bir örgüt kültürü oluşturmalıdır?” gibi sorulara cevap aranabilir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “en az iki dış hakem” ve “çift taraflı körleme” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede kullanılan ölçek için yazar(lar) tarafından ölçeğin orjinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “Telif Devir Formu” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu” gönderilmiştir. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – Y1 ve Y2, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – Y1 ve Y2, Nihai Onay ve Sorumluluk – Y1 ve Y2. / Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.

KAYNAKÇA

- AKPINAR, Ali Talip ve AKPINAR, Ali (1999), "Intellectual Capital", **Third European Conference: First International Joint Symposium on Business Administration Challenges for Business Administrators in the New Millennium**, ss.332-340, https://www.researchgate.net/publication/270270240_INTELLECTUAL_CAPITAL (Erişim Tarihi: 03.04.2023).
- ALAGÖZ, Ali ve ÖZPEYNİRCİ, Rabia (2007), "Bilgi Toplumunda Entelektüel Varlıklar ve Raporlanması", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.9(2), ss.167-184.
- BERZKALNEA, Irina ve ZELGALVE, Elvira (2014), "Intellectual Capital and Company Value", **Procedia-Social and Behavioral Sciences**, S.110, ss.887-896.
- BONTIS, Nick ve FITZ-ENZ, Jac (2002), "Intellectual Capital ROI: A Causal Map of Human Capital Antecedents and Consequents", **Journal of Intellectual Capital**, S.3(3), ss.223-247.
- BOOKER, Lorne D., BONTIS, Nick ve SERENKO, Alexander (2008), "The Relevance of Knowledge Management and Intellectual Capital Research", **Knowledge and Process Management**, S.15(4), ss.235-246.

- CABRITA, Maria do Rosário, MACHADO, Virgílio Cruz ve GRILO, António (2012), "*Linking Knowledge Management and Intellectual Capital: An Evidence Based on Portuguese Banks Study*", **2012 International Conference on Innovation Management and Technology Research**, Malezya, ss.417-422.
- CHAN, Kin Hang, CHU, Samuel Kai Wah ve WU, Wendy W. Y. (2012), "*Exploring the Correlation between Knowledge Management Maturity and Intellectual Capital Efficiency in Mainland Chinese Listed Company*", **Journal of Information & Knowledge Management**, S.11(3), ss.1-11.
- CHEN, Jin, ZHU, Zhaohui ve XIE, Hong Yuan (2004), "*Measuring Intellectual Capital: A New Model and Empirical Study*", **Journal of Intellectual Capital**, S.5(1), ss.195-212.
- CHEN, Min and TSAI, Mi-Ching (2020), "*Increase Intellectual Capital Through Knowledge Management*", **International Journal of Organizational Innovation**, S.13(1), ss.475-489.
- ÇİVİ, Emin (2000), "*Knowledge Management as a Competitive Asset: A Review*", **Marketing Intelligence & Planning**, S.18(4), ss.166-174.
- DARROCH, Jenny (2003), "*Developing a Measure of Knowledge Management Behaviors and Practices*", **Journal of Knowledge Management**, S.7(5), ss.41-64.
- DURNA, Ufuk ve DEMİREL, Yavuz (2008), "*Bilgi Yönetiminde Bilgiyi Anlamak*", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.30, ss.129-156.
- EDVINSSON, Leif ve SULLIVAN, Patrick (1996), "*Developing a Model for Managing Intellectual Capital*", **European Management Journal**, S.14(4), ss.356-364.
- GARCIA-PEREZ, Aelxeis, GHIO, Alessandro, OCCHIPINTI, Zeila ve VERONA, Roberto (2020), "*Knowledge Management and Intellectual Capital in Knowledge-Based Organisations: A Review and Theoretical Perspectives*", **Journal of Knowledge Management**, S.24(7), ss.1719-1754.
- GREINER, Martina E., BOHMANN, Tilo ve KRUMHOLTZ, Helmut (2007), "*A Strategy for Knowledge Management*", **Journal of Knowledge Management**, S.11(6), ss.3-15.
- GUPTA, Babita, IYER, Lakshmi S. ve ARONSON, Jay E. (2000), "*Knowledge Management: Practices and Challenges*", **Industrial Management and Data Systems**, S.100(1), ss.17-21.
- GÜMÜŞTEKİN, Gülten Eren (2004), "*Bilgi Yönetiminin Stratejik Önemi*", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.18(3-4), ss.201-212.
- HARRIS, Louise (2000), "*A Theory of Intellectual Capital*", **Advances in Developing Human Resource**, S.2(1), ss.22-37.
- HASHIM, Maryam Jameelah, OSMAN, Idris ve ALHABSHI, Syed Musa (2015), "*Effect of Intellectual Capital on Organizational Performance*", **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, S.111, ss.207-214.
- HENDRIKS, Paul H. J. ve SOUSA, Celio A. A. (2012), "*Rethinking the Liaisons between Intellectual Capital Management and Knowledge Management*", **Journal of Information Science**, S.39(2), ss.1-16.
- HSU, I-Chieh ve SABHERWAL, Rajiv (2012), "*Relationship between Intellectual Capital and Knowledge Management: An Empirical Investigation*", **Decision Sciences Journal**, S.43(3), ss.489-524.
- HULT, G. Tomas (2003), "*An Integration of Thoughts on Knowledge Management*", **Decision Sciences**, S.34(2), ss.189-195.
- JURCZAK, Jolanta (2008), "*Intellectual Capital Measurement Methods*", **Economics and Organization of Enterprise**, S.1(1), ss.37-45.
- KANNAN, Gopika ve AULBUR, Wilfried G. (2004), "*Intellectual Capital Measurement Effectiveness*", **Journal of Intellectual Capital**, S.4(3), ss.389-413.
- KARAÇAM, Zekiye (2013), "*Sistemik Derleme Metodolojisi: Sistemik Derleme Hazırlamak İçin Bir Rehber*", **Dokuz Eylül Üniversitesi Hemsirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi**, S.6(1), ss.26-33.
- LEARY, Daniel E. (1998), "*Enter Prise Knowledge Management*", **Computer**, S.31(3), ss.54-61.
- LUTHY, David. H. (1998), "*Intellectual Capital and its Measurement*", **Proceedings of the Asian Pacific Interdisciplinary Research in Accounting Conference**, Osaka (Japan).

- MAIER, Ronald (2007), **Knowledge Management Systems**, Springer Publisher, New York, Third Edition.
- MARR, Bernard, GUPTA, Oliver, PIKE, Stephen ve ROOS, Göran (2003), "*Intellectual Capital and Knowledge Management Effectiveness*", **Management Decision**, S.41(8), ss.771-781.
- MCINERNEY, Claire (2002), "*Knowledge Management and the Dynamic Nature of Knowledge*", **Journal of the American Society for Information Science and Technology**, S.53(12), ss.1009-1018.
- MOON, Yun Ji ve KYM, Hyo Gun (2006), "*A Model for the Value of Intellectual Capital*", **Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne des Sciences de l'Administration**, S.23(3), ss.253-269.
- MOURITSEN, Jan (2003), "*Intellectual Capital and the Capital Market: The Circulability of Intellectual Capital*", **Accounting, Auditing & Accountability Journal**, S.6(1), ss.18-30.
- OOI, Keng-Boon (2009), "*TQM and Knowledge Management: Literature Review and Proposed Framework*", **African Journal of Business Management**, S.3(11), ss.633-643.
- ÖZDEMİRCİ, Fahrettin ve AYDIN, Cengiz (2007), "*Kurumsal Bilgi Kaynakları ve Bilgi Yönetimi*", **Türk Kütüphaneciliği**, S.21(2), ss.164-185.
- ÖZER, Gökhan, CİĞERİM, Erşan ve GÖK, Mehmet Şahin (2020), "*Entelektüel Sermaye ve Bilgi Yönetimi Stratejilerinin Firma Performansına Etkisi*", **BMLJ**, S.8(5), ss.4611-4645.
- PETRASH, Gordon (1996), "*Dow's Journey to a Knowledge Value Management Culture*", **European Management Journal**, S.14(4), ss.365-73.
- POURA, Elnaz Rafiee, MASJEDIB, Shohre ve AKHAVAN, Peyman P. (2015), "*Exploring the Relationship between Knowledge Management and Intellectual Capital: An Iranian University Case Study*", **International Journal of Management Academy**, S.3(1), ss.7-15.
- ROOS, Göran, PIKE, Stephen ve FERNSTORM, Lisa (2005), **Managing Intellectual Capital in Practice**, Routledge Publisher, New York (US).
- SELEIM, Ahmed A. S. ve KHALIL, Omar E. M. (2011), "*Understanding the Knowledge Management-Intellectual Capital Relationship: A Two-Way Analysis*", **Journal of Intellectual Capital**, S.12(4), ss.586-614.
- SERENKO, Alexander, BONTIS, Nick, BOOKER, Lorne, SADEDDİN, Khaled ve HARDIE, Timothy (2010), "*A Scientometric Analysis of Knowledge Management and Intellectual Capital Academic Literature (1994-2008)*", **Journal of Knowledge Management**, S.14(1), ss.3-23.
- SEZER, Özcan ve AK, Murat (2017), "*Bilgi Çağında İnsan Kaynakları Yönetiminin Değişen Fonksiyonları*", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.18(2), ss.205-226.
- SNILSTVEIT, Birte, OLIVER, Sandy ve VOJTKOVA, Martina (2012), "*Narrative Approaches to Systematic Review and Synthesis of Evidence for International Development Policy and Practice*", **Journal of Development Effectiveness**, S.4(3), ss.409-429.
- SULLIVAN, Patrick H. (1999), "*Profiting from Intellectual Capital*", **Journal of Knowledge Management**, S.3(2), ss.132-143.
- TAN, Hong Pew, PLOWMAN, David ve HANCOCK, Philip (2008), "*The Evolving Research on Intellectual Capital*", **Journal of Intellectual Capital**, S.9(4), ss.585-608.
- WIIG, Karl M. (1995), **Knowledge Management Methods**, Schema Press, Arlington – Texas (US).
- WIIG, Karl M. (1997), "*Integrating Intellectual Capital and Knowledge Management*", **Long Range Planning**, S.30(3), ss.399-405.
- YAZICIOĞLU, Osman, VAROL, Kemal ve BORAT, Oğuz (2011), "*Bilgi Yönetimi*", **İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi**, S.20, ss.15-32.
- YILMAZ, Malik (2009), "*Enformasyon ve Bilgi Kavramları Bağlamında Enformasyon Yönetimi ve Bilgi Yönetimi*", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, S.49(1), ss.95-118.
- ZHOU, Albert Z. ve FINK, Dieter (2003), "*The Intellectual Capital Web a Systematic Linking of Intellectual Capital and Knowledge Management*", **Journal of Intellectual Capital**, S.4(1), ss.34-48.

İşletmelerde Örgütsel Çevikliğin Stratejik Öneme Dair Literatürdeki Güncel Tartışmalar

Current Discussions in the Literature About the Strategic Importance of Organizational Agility in Businesses

Murat ÇUBUKCU

Dr., Bağımsız Araştırmacı,
mcubukcu16@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9170-4852>

Makale Başvuru Tarihi: 05.12.2023

Makale Kabul Tarihi: 29.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Değişimi benimsemek ve sürdürülebilirliği teşvik etmek için çevikliğe ihtiyaç vardır. Bu makale öncelikle örgütsel çevikliğin önemini vurgulamaktadır. Çalışmamızda literatürdeki örgütsel çeviklik üzerine örgütlerde ve işletmelerde çeviklik üzerine literatür taraması yöntemiyle elde edilen veriler ve sonuçlar tartışılmaktadır. Bu makale örgüt çapında çevik bir uygulamaya liderlik eden yöneticilere bu tür bir uygulamayı etkili bir şekilde yönlendirmeleri ve yönetmeleri için yardımcı olabilecek ve rehberlik edecek bir çerçeve sunma amacını taşımaktadır. Araştırmacılar örgütsel çevikliği anlamak ve geliştirmek için farklı perspektiflerden yararlanmışlardır. Çeviklik kavramı araştırılıyor, tanımlanıyor ve örgütlerde veya işletmelerde çevikliği artıran yeteneklere yönelik bir çerçeve sunuluyor. Bu birbiriyle ilişkili yetkinliklerin genel kurumsal gelişime nasıl katkıda bulunduğunu daha iyi anlamak için bu çeviklik çerçevesinin belirli yönleri incelenmektedir. Literatürdeki kasti örnekleme yöntemi ile seçilen son 10 yılda yayınlanmış olan uluslararası akademik makalelerdeki örgütlerin veya işletmelerin örgütsel çeviklik kavramını tanımlamaya ve bu konudaki tartışmaları keşfetmeye çalışılmaktadır. Literatür taraması sonucunda örgütsel çevikliğin örgütsel yenilikçilik yeteneğinin yanı sıra işletme performansının artırılmasında ve değişikliklere hızlı uyumun sağlama esnekliğinin kazanılmasında önemli bir rol oynadığı ve araştırmacılar arasında ortak bir yaklaşım eksikliği olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İşletmelerin hızla değişen iç ve dış çevre koşullarında genel olarak rekabet avantajı elde etmek ve sürdürülebilirlik için örgütsel çevikliği temel araçlardan biri olarak kullanmalarının önemi üzerine tartışmaların yoğunlaştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Çeviklik,

Örgütsel Çeviklik,

Stratejik Çeviklik,

ABSTRACT

Agility is needed to embrace change and promote sustainability. This article primarily emphasizes the importance of organizational agility. In our study, the data and results obtained by literature review on organizational agility in organizations and businesses are discussed. This article aims to provide a framework that can help and guide managers leading an organization-wide agile practice to effectively direct and manage such an implementation. Researchers have used different perspectives to understand and improve organizational agility. The concept of agility is explored, defined, and a framework for capabilities that increase agility in organizations or businesses is presented. Specific aspects of this agility framework are examined to better understand how these interrelated competencies contribute to overall organizational development. It tries to define the concept of organizational agility of organizations or businesses and explore the discussions on this subject in international academic articles published in the last 10 years, selected by the deliberate sampling method in the literature. As a result of the literature review, it was concluded that organizational agility plays an important role in increasing organizational innovation ability as well as business performance and gaining the flexibility to quickly adapt to changes, and that there is a lack of a common approach among researchers. It has been determined that discussions have intensified on the importance of businesses using organizational agility as one of the basic tools to gain and sustain competitive advantage in rapidly changing internal and external environmental conditions.

Keywords:

Agility,

Organizational Agility,

Strategic Agility,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ÇUBUKCU, Murat (2024), "İşletmelerde Örgütsel Çevikliğin Stratejik Öneme Dair Literatürdeki Güncel Tartışmalar", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.568-592, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1400420>

1. GİRİŞ

Bilimsel literatürdeki çeşitli örgütsel çeviklik tanımlarının incelenmesi, ortak temaların ve örgütsel çevikliğin yapı taşlarının belirlenmesine olanak sağlamaktadır. Bu makale örgütsel çeviklik kavramını derinlemesine incelemek ve mevcut anlayışını gözden geçirmek için bir çerçeve sunmayı hedeflemektedir. Bu amaçla örgütsel çevikliğin ne olup ne olmadığını, literatürün eleştirel bir incelemesini sağlayarak boşluğu doldurmak amaçlanmaktadır. Makale örgütsel çeviklik ile ilgili literatürün önemli çalışmalarını inceleyecek ve bu alandaki temel kavramları açıklayacaktır. Ayrıca örgütsel çevikliğin işletmeler üzerindeki etkileri ve neden önemli olduğu konusundaki tartışmalar ortaya konulmuştur. Örgütsel çeviklik alanındaki bilgiyi artırmaya yönelik potansiyel katkıları belirlemek için yapılan mevcut çalışmaların bir özeti sunulmuştur.

Çeviklik, bir örgütün veya işletmenin çevredeki değişimleri ve belirsizlikleri yönetmesine yardımcı olan dinamik yeteneğidir (Mrugalska ve Ahmed, 2021:1). Örgütsel çeviklik, günümüzün hiper değişim ve karmaşıklık iş ortamında rekabetçi olmak ve değer katmak isteyen dünya çapındaki işletmeler için bir zorunluluk haline gelmiştir (Joiner, 2019:139). Günümüzün rekabetçi iş ortamında örgütsel çeviklik, rekabetçi başarı için hayati önem taşımaktadır (D'Aveni vd. 2010, Overby vd. 2006). Çünkü örgütsel çeviklik bir işletmenin pazar değişikliklerini sürekli olarak algılama ve bunlara yanıt verme yeteneğini yansıtmaktadır (Lee vd., 2015:398).

İşletmelerde çeviklik ihtiyacı, değişen dış koşullara uyum sağlama ve hatta bunları şekillendirme kapasitesi, giderek artan belirsizliklerle karşı karşıya kalan yöneticilerin gündeminin ön sıralarında yer almaktadır. Günümüzün hızla gelişen iş ortamında, örgütlerin çevikliğe kritik bir yetenek olarak öncelik vermesi gerekmektedir. Oosthuizen ve Scheepers (2018) örgütsel çevikliğin çalkantılı ve hızlı değişen iş ortamıyla başa çıkmada dinamik ve duyarlı bir yetenek olduğunu iddia etmişlerdir. Singh vd. (2013) örgütlerin çevik olma durumunu dış çevreye ve pazar değişikliklerine cevap verme kolaylığı, hızı ve becerisi şeklinde ele aldığımızda çevikliği bir örgütün yeteneğinden ziyade kapasitesi olarak görmüşlerdir. Aburub'e göre (2015) örgütsel çeviklik hem temel yetkinlikler, beceriler, güçlü yönler ve diğerleri üzerindeki rekabet üstünlükleri gibi kuruluş içine (iç çevre bağlamı) hem de müşterilerin talepleri, teknolojiler, politik koşullar ve pazarlarda geçerli olan fırsatlar gibi kuruluş dışına (dış çevre bağlamı) hitap etmektedir (Rafi vd., 2022:398-401).

Günümüzde giderek daha fazla işletme çeviklik yaklaşımı tamamen benimseyerek başarıya ulaştığını iddia etmekte ve bu da çevikliği ana akım haline getirmektedir. Aslında çoğu işletme hala yüzeysel olarak çevik bir metodoloji uygulayan “*geleneksel*” plan temelli bir yaklaşım sergilemektedir. Bazı çalışmalar, çevikmiş gibi davranmanın organizasyonel düzeyde vakaların %59'unda ve ekip düzeyinde vakaların %35'inde yaygın olduğunu göstermektedir (Gogichaty vd., 2023:3307). Yapay zekâ ve Meta verse gibi teknolojilerin önümüzdeki yıllarda rekabet ortamının ve müşterilerin beklentilerinin yeniden şekillendirilmesine katkıda bulunma potansiyeli vardır. Ayrıca işletmelerin hızla değişen ihtiyaçlarına daha iyi uyum sağlayabilmelerine ve rekabet avantajı elde etmelerinde çeviklik kritik bir öneme sahiptir (Girod vd., 2023:7).

Örgütsel çeviklik yeteneği hakkındaki bilgilerin, farklı akademik uzmanların, politika yapıcılarının ve yönetim uzmanlarının görüşlerine dayandırılarak elde edilmiş olması, çalışmanın temeli açısından oldukça güçlü bir yaklaşımdır. Bu tür bir çoklu bakış açısı, örgütsel çeviklik konusunu daha geniş bir perspektiften ele almanıza ve farklı uzmanların deneyimlerini bir araya getirerek daha kapsamlı bir anlayış geliştirmenize olanak tanımaktadır. Farklı uzmanların görüşlerine dayalı çalışmalar, örgütsel çevikliğin analiz etmek ve anlamak için önemli bir kaynaktır. Bu yaklaşım, örgütsel çeviklik hakkında daha zengin ve bilgiye dayalı bir içgörü sunmaktadır (Saha vd., 2020:581). Ancak, bu tür çalışmaların da bazı sınırlılıkları vardır: Örneğin, farklı uzmanların görüşleri arasında çelişkili veya tutarsız bilgiler gibi. Ayrıca, farklı uzmanların bakış açıları öznel olabilir ve bu da sonuçların nesnellikten uzak olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, bu tür bir çalışmanın sonuçlarını yorumlarken dikkatli olmak ve çeşitli görüşleri eleştirel bir şekilde değerlendirmek önemlidir. Ayrıca, çalışmanın zaman sınırlaması göz önüne alındığında, örgütsel çeviklik konusunda daha fazla araştırma ve veri toplamanın gerekliliği de göz ardı edilmemelidir.

Bu çalışma çeviklik üzerine kasti örnekleme yöntemi ile seçilen son on yılda yayınlanmış olan uluslararası akademik hakemli dergilerde yayınlanan makaleler üzerinde sistematik bir literatür taraması yaparak katkı sağlamaktadır. Bu amaçla örgütsel yeteneği, esnekliği, çevikliği ve hızlılığı tartışan örgütsel çevikliğin kavramsal çerçevesi vurgulanmakta ve örgütsel çevikliğin ne olup ne olmadığı konusundaki literatürdeki tartışmalar açıklanmakta ve iş çevikliği hakkındaki tartışmaları inceleyerek mevcut araştırmaların temel temaları tartışılmaktadır. Literatürdeki örgütsel çevikliğe ilişkin önceki tartışmalardaki bazı farklılık ve benzerlikleri ortaya çıkarmak bu makalenin amaçlarından biridir.

Bu makalede örgütsel çeviklik tanıtılmakta ve örgütsel çevikliğin sağlanmasına ve sürdürülmesine katkıda bulunan literatürdeki tartışmalar araştırılmaktadır. Geçmişteki araştırmaların örgütsel çeviklik hakkındaki şu ana kadar ortaya koyduğu bilgileri özetleyerek, ileri sürülen temel argümanları ve araştırmaya ihtiyaç duyulan bazı alanları not ederek literatürdeki önemli temalar vurgulanmaktadır.

Örgütsel çevikliği inceleyen çalışmaları belirlemek amacıyla literatür taraması yöntemi kullanılarak literatür taraması yapılmıştır. Bu yaklaşım, yayınlanmış çalışmaların kapsamlı literatür taramasını yaparak ve incelemecilerin prosedürleri, kararları ve sonuçları izlemesine olanak tanıyarak potansiyel ön yargıyı en aza indiren sistematik, tekrarlanabilir ve şeffaf bir süreci temsil etmektedir (Tranfield vd., 2003).

Literatürdeki örgütsel çeviklik konusundaki tartışmaları ortaya koymak için Google® Scholar aracılığıyla “çeviklik”, “örgütsel çeviklik” ve “stratejik çeviklik” gibi anahtar kelimelerle son 10 yılda yayınlanmış olan uluslararası akademik makaleler aranmıştır. Anahtar kelimeler ile bulunan ve araştırma konumuz ile ilgili akademik makaleler içerisinden tespit edilen makaleler kasti örnekleme yöntemi ile seçilmiştir. Kasti örnekleme yöntemi ile seçilen makaleler içerik analizine tabi tutularak araştırmanın amacı, bulguları ve sonuçlarına dair sonuçlardan tablo oluşturulmuştur.

Literatür incelememiz öncelikle örgütsel çevikliğin ne olup olmadığı, çevik örgütlerin özellikleri, stratejik çeviklik, örgütlerin çevik dönüşümü ve çevikliğin boyutları ve örgütsel çevikliğin iş performansına nasıl katkıda bulunduğu odaklanacaktır. Makale, örgütsel çevikliğin işletme performansı üzerindeki önemine dair literatürde tartışılan pratik ve ampirik kanıtları sunmaktadır. Literatür taramasından elde edilen bulgular, bir örgütün çerçevesinin çeşitli unsurlarının örgütsel çeviklik üzerinde doğrudan etkiye sahip olabileceğini göstermektedir.

2. ÖRGÜTSEL ÇEVİKLİK NEDİR? NE DEĞİLDİR?

Aynı terimin farklı bakış açılarında farklı anlamları vardır ve farklı terimler bazen benzer anlamlara sahiptir. Bu çeviklik, esneklik, tepki verme yeteneği ve uyarlanabilirlik kavramları literatürde bir araya getirilmiştir. Bir terimin doğası ve bu terimlerin ilişkileri konusundaki belirsizlik veya eksiklikler, çeviklik kavramını anlamayı veya uygulamayı zorlaştırabilir. Holsapple ve Singh (2001) bilgi zinciri teorisinde çeviklik kavramının, üretkenlik kavramından oldukça farklı olduğu iddia edilmiştir. Çeviklik, değişikliklere karşı uyanık olma ve kaynakları değişikliklere zamanında ve esnek bir şekilde yanıt verecek şekilde kullanma yeteneği ile çok ilgilidir. Üretkenlik mutlaka çeviklik sağlamaz; tersine, çeviklik mutlaka üretkenlik anlamına da gelmemektedir (Holsapple ve Li, 2008:3).

Çeviklik değişikliklere karşı proaktif tepkileri (Bessant vd., 2001), çalkantılı ortamlarda değişikliklerin içsel fırsatlar olarak kullanılmasını (Sharifi ve Zhang, 2001), değişken ve öngörülemez ortamlarda hayatta kalma ve ilerleme yeteneğini (Dove, 2001) ifade etmektedir (Nafei, 2016:122). Örgütsel çeviklik çeşitli faktörlerin bir araya gelmesiyle oluşan karmaşık ve çok boyutlu bir kavramdır. Örgütsel çevikliğin araştırmanın zorluklarından biri de onun bu çok boyutlu ve karmaşık ve kavramıdır. Araştırmacılar, iş liderleri ve uzmanlar arasında sıkça karşılaşılan bu zorluklar, örgütsel çevikliğin karmaşıklığını ve çok boyutlu doğasını yansıtmaktadır (Zitkiene ve Deksnys, 2018:115). Nafchi ve Gandomani (2016:166) gibi araştırmacılara göre çeviklik sadece bir dizi uygulama değil aynı zamanda kapsamlı yaygın bir organizasyon modelidir (Gogichaty vd., 2023:3308).

Mevcut literatür örgütsel çevikliğin karmaşık bir yapı olarak tanımlanmaktadır. Örgütsel kültür değeri (Felipe vd., 2017), örgütsel esneklik (Koçyiğit ve Akkaya, 2020), işbirlikçi bilgi yaratma (Chung vd., 2019) ve yenilik (Ravichandran, 2018) gibi birçok etkenden etkilenmektedir (Arsawan vd., 2022:2). Literatürde çeviklik kavramının farklı açılardan tanımlandığı görülmektedir. Örneğin, stratejik çeviklik yeni fırsatları tespit etme ve yakalama kapasitesini, portföy çevikliğin kaynakları iş alanları arasında hızlı ve etkili bir şekilde değiştirme kapasitesini, operasyonel çeviklik ise mevcut iş modeli içindeki fırsatlardan yararlanma kapasitesini ifade etmektedir (Sull, 2010). McKinsey stratejik çevikliğin (Heiligtag vd., 2015), tüm örgütten stratejik olarak ilgili bilgileri algılama, ortaya çıkan fırsatları yakalama ve işletme sınırlarını aşma yeteneği açısından tanımlamıştır. Singh vd.’de (2013:7) çevikliğin “*rekabet avantajı elde etmek için kasıtlı bir strateji olarak tanımlanan, planlanan ve yürütülen bir örgütün çıktılarında, yapılarında veya süreçlerinde kalıcı, sistematik değişiklikler*” olarak tanımlamışlardır (Baskarada ve Koronios, 2018:333).

Saha vd. (2017) örgütsel çevikliğin, örgütlerin engelleri aşması veya fırsatları yakalayıp kazanması için, örgütleri değişime ve belirsizliğe hızlı tepki vermeye teşvik eden günümüz iş dünyasında önemli bir kavram olduğunu belirtmişlerdir (Saha vd., 2017:114). Cardoza (2015), De Smet, Lurie ve St. George (2018), Hatch (2016), Holt

(2016), Joiner (2017) çalışmalarına göre gerçek örgütsel çeviklik, yalnızca çeviklik değil, aynı zamanda gerçekten çevik “*olmak*” için kişisel kapasiteye sahip olan liderleri gerektirir (Joiner, 2019:142).

Dupont’a (2019) göre örgütsel çeviklik, bir örgütün kendisini etkin bir şekilde ekosistemine dahil etme ve işletmelerin sürekli değişen bir ortamda teknolojik, ekonomik, toplumsal ve kültürel zorluklara ayak uydurmasını kolaylaştırma yeteneği olarak düşünülmektedir (Saha vd., 2020:578). Roberts ve Grover (2012) Sambamurthy vd. (2003) gibi araştırmacılar örgütsel çevikliği bir işletmenin pazar fırsatlarını yakalamak ve tehditleri zamanında ele almak için dış ortamları algılama ve bunlara hızlı yanıt verme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Hyun vd., 2023:1041).

Tallon ve Pinsonneault’a (2011) göre örgütsel çeviklik, bir işletmenin değişikliklere yanıt olarak hızla değişme veya uyum sağlama yeteneğini ifade etmektedir (Cegarra-Navarro vd., 2016:1544). Örgütsel çeviklik esneklik ve kararlılık arasında hassas bir denge gerektirmektedir (Paasivaara ve Lassenius, 2019:63).

Çeviklik bir işletmenin günümüzün hızla değişen ortamında rekabet avantajını sürdürmek için hızla uyum sağlama ve kendini yenileme yeteneğidir (Morawiec vd., 2021:705). Bir işletmenin prosedürlerini değiştirerek veya değişiklik yaparak pazardaki değişikliklere hızlı bir şekilde yanıt verme becerisine çeviklik denir (Rialti vd., 2018:20). Çevik bir örgüt, çeşitli ekipler arasında geniş ölçekte koordinasyon, hesap verebilirlik, bilgi, açıklık ve iş birliği ile tanımlanmaktadır (Paasivaara ve Lassenius, 2019:63).

Önceki araştırmalara dayanarak (Amos, 1998) kurumsal çevikliği, bir örgütün iç ve dış çevredeki değişiklikleri algılamasına, zamanında ve uygun maliyetli bir şekilde verimli ve etkili bir şekilde yanıt vermesine ve örgütün yetkinliklerini geliştirmek için deneyimlerden ders almasına olanak tanıyan bir dizi süreç olarak tanımlanmaktadır (Seo ve Paz, 2008:136).

Goldman vd. (1995) ile Volberda (1997) örgütsel çevikliği hızlı, amansız ve belirsiz değişimlerle başa çıkabilme ve öngörülemeyen fırsatlarla dolu rekabetçi bir ortamda başarılı olabilme yeteneği olarak tanımlamışlardır. Literatürde Dove (2001), Lu ve Ramamurthy (2011) gibi araştırmacılar tarafından iki tür organizasyonel çeviklik tanımlanmaktadır: piyasa kapitalizasyonu çevikliği ve operasyonel uyum çevikliği. Piyasa kapitalizasyonu çevikliği, iş ortamının sürekli izlenmesi ve kullanılması yoluyla hedef pazarın ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde yanıt verme ve değişken ortamları yeni stratejik yönler için verimli bir fırsat olarak algılama yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Sambamurthy vd., 2003). Güçlü piyasa kapitalizasyonu çevikliği, firmaların mevcut bilgi ve birikimden yararlanarak hedef pazarlardaki fırsatları daha iyi algılamalarına ve uluslararası pazarlardaki değişimin farkına varmalarına yardımcı olmaktadır (Lu ve Ramamurthy, 2011; Swafford vd., 2008). Operasyonel uyum çevikliği (Mikalef ve Pateli, 2017) ise öncelikle işletmenin uluslararası iş operasyonlarındaki öğrenme yeteneği ve uluslararası pazarlarda ortaya çıkan fırsatların tetiklediği hızlı adaptasyon ile ilgilidir (Cheng vd., 2020:96).

Girod vd. (2023:5) iş çevikliği değişen dış koşullara uyum sağlama ve hatta onları şekillendirme kapasitesi olarak tanımlamışlardır. Bir işletmenin “*çevikliği*”, bir kuruluşun çevresindeki değişikliklere tepki verme, bunlara göre hareket etme ve bunları kendi kârı için kullanma kapasitesini ifade etmektedir (Huumonen, 2011:132).

Overby vd., (2006) örgütsel çevikliği, ortamdaki ilgili değişiklikleri zamanında tespit etme ve uygun ve etkili bir şekilde yanıt verme yeteneği olarak tanımlamışlardır. Andrade vd. (2022), Murawski vd. (2018) ve Ravichandran (2018) gibi yazarlar çevikliği bir kuruluşun çevredeki değişikliklere ve fırsatlara hızlı bir şekilde yanıt verme ve bunu üç boyutta kavramsallaştırma yeteneği olarak tanımlamaktadır: müşteriye yanıt verme, operasyonel esneklik ve stratejik esneklik (Ubiparipovic vd., 2023:76).

3. ÇEVİK ÖRGÜTLERİN ÖZELLİKLERİ

Örgütsel çeviklik, oldukça dinamik bir ortamda faaliyet gösteren örgütler için gerekli bir dinamik yetenek olarak kabul edilmektedir. Eisenhardt ve Martin (2000), dinamik yeteneklerin etkin kalıplarının pazar dinamizmine göre değiştiğini belirterek dinamik yetenekler kavramını genişletmektedir. Bu örgütsel çevikliğin bir açma/kapama düğmesi olmadığı anlamına gelmektedir. Örgütler belirli bir düzeyde örgütsel çevikliğe sahip olabilirler (Nijssen ve Paauwe, 2012:3316). Ayrıca Matthiae ve Richter (2018) bu dinamik ortamı bir örgütün çevikliği olarak açıklamıştır. Abd Aziz ve Zailani (2011) göre de çeviklik bir örgütün çevredeki değişimi ve belirsizliği yönetmeye yönelik dinamik becerisidir. Çeviklik genellikle örgütlerdeki belirli dönüşümlere uyum sağlamak ve bunlara tepki vermek için gerekli bir unsur olarak gösterilmektedir (Agarwal vd., 2022:3673).

Çevik bir işletme geliştirmenin mükemmel bir formülü yoktur (Alzoubi vd., 2011). Çeviklik, sürekli gelişime benzer şekilde devam eden bir süreçtir (Harraf vd., 2015:675). Çevik işletmeler müşteri odaklılığına ve müşterilerinin ihtiyaçlarını anlamaya ve özelleştirilmiş çözümler sunmaya oldukça önem vermektedirler (Benkhider ve Kherbachi, 2020:1).

Ortak gelecek vizyonu, çevik bir örgütte çalışanları motive eden ve yönlendiren önemli bir unsurdur. Ortak bir vizyon, güçlendirilmiş bir topluluğun oluşturulmasını kolaylaştırır ve örgütün uzun vadeli başarısı için önemlidir. Çevik bir örgüt, eğitim ve gelişim fırsatlarıyla çalışanlarına değer veren ve onların ilerlemesine yatırım yapan bir kültür geliştirmektedir (Hakovirta ve Denuwara, 2020:3727).

Çeviklik, bir işletmenin iç ve dış olaylara hızlı ve etkili bir şekilde yanıt verme yeteneğini ifade etmektedir (Vidmar vd., 2020:172). Lu ve Ramamurthy (2011) ve Overby vd. (2006) örgütsel çevikliğin genellikle çeşitli bilgi ve kaynaklara hızlı erişimi gerektirdiğini iddia etmişlerdir (Zhang vd., 2022:217). Hill vd. (2017) araştırmalarında çevik düşünmenin, örgütsel çevikliğin temeli olan örgütsel esnekliğin geliştirilmesi için gerekli olduğu göstermişlerdir (Hill vd., 2017:221).

Günümüzün öngörülemez ve rekabetçi dünyasında, işletmelerin rekabet edebilmesi için duyduğu bu özelliklerden biri de çevikliktir. Yeganegi ve Azar'a (2012) göre çeviklik, işletmelere hızlı tepki verme olanağı sağlamakta ve çevreyle uyumluluk ve işletmenin verimliliğinin artmasına olanak tanımaktadır. Örgütsel çeviklik yalnızca öngörülebilir değişiklikleri karşılamak için "esnek" olmakla kalmaz (Oosterhout vd., 2006) aynı zamanda öngörülemeyen değişikliklere hızlı ve verimli bir şekilde yanıt verebilmekte ve uyum sağlayabilmektedir (Nafei, 2016:97-99).

Örgütsel çevikliğin temel özellikleri olarak hız ve yenilik kavramları Lu ve Ramamurthy (2011) tarafından gündeme getirilmiştir. Çevikliği, çevredeki beklenmedik değişikliklerle hızlı ve yenilikçi yanıtlar yoluyla başa çıkma ve bu değişikliklerden yararlanmaya yardımcı olan örgütsel bir yetenek olarak tanımlıyorlar (Zitkiene ve Deksnys, 2018:117).

Örgütsel çeviklik önemli bir işletme yeteneğidir (Lee vd., 2015:398). Yeganegi ve Azar (2012), günümüzde örgütlerin çeviklik yoluyla sürekli çalkantılı ortamlarla başa çıkma yeteneğine sahip olmaları gerektiğini belirtmiştir. Çeviklik, yönetişime anında yanıt verme ve çevreyle uyumluluk olanağı sağlar ve sistemin verimliliğini artırmasına izin verir (Saha vd., 2017:111).

Çeviklik, öngörülemeyen ortamlara uyum sağlamak için dinamik bir yetenektir, ancak mutlaka hızla ilişkilendirilmemelidir. İşletmelerin çevikliği üzerine yapılan akademik araştırmalar, iş dünyasında dış ortamın daha hızlı değiştiği ve daha belirsiz hale geldiği algısını tekrarladı (Teece, 2016:13-35). Bu nedenle çeviklik, bir işletmenin kaynaklarını yeniden yapılandırmasına ve performansını artırmasına olanak tanıyan dinamik bir yetenek olarak çerçevelenmiştir (Girod vd., 2023:7). Trzcielinski'ye (2009) göre bir işletmede çeviklik aşağıdaki özelliklerden veya yeteneklerden oluşur (Huomonen, 2011:132);

- Pazar fırsatlarını ve çevreden kaynaklanan tehditleri hızlı bir şekilde algılama yeteneği.
- Organizasyonun kullanabileceği kaynakların bir özelliği olan esneklik, işletmenin fonksiyonları kullanarak gerçekleştirilebilecek görev dağılımını genişletmek ve bu gibi durumlarda kasıtlı yanıtlar bulmak.
- İşletmenin faaliyet gösterdiği durumları anlama ve bu durumlarda kasıtlı yanıtlar bulma yeteneği.
- İşletmenin fırsatları hızlı ve etkili bir şekilde kullanma yeteneği.

Örgütsel çevikliğin kavramsallaştırmaları üzerine yapılan bir meta çalışmada Sherehiy vd. (2007:456-457) çevikliğin incelenen özelliklerini aşağıdaki niteliklere göre sınıflandırmıştır: esneklik ve uyarlanabilirlik, yanıt verebilirlik, hız, entegrasyon ve düşük karmaşıklık, temel yetkinliklerin harekete geçirilmesi, yüksek kalite ve özelleştirilmiş ürünler ve değişim kültürü kurumsal çevikliğin tüm yönlerini kapsadığını iddia etmişlerdir (Huomonen, 2011:132-133).

Çevik uygulamaları benimseyen işletmeler çevresel sürdürülebilirlik baskılarıyla baş etme konusunda daha iyi konumdadır. Bu nedenle örgütsel stratejik çeviklik, paydaş talepleri, rekabet ve çevresel baskılardan kurtulma gibi (Li vd., 2017) çeşitli ihtiyaçları karşılamada çok önemlidir. Stratejik olarak çevik işletmeler sürekli olarak iç ve dış ortamları izlerler (Kumkale, 2016) bu da çevik olmayan rakiplerine göre daha hızlı bilgi süreci sağlar (Bouguerra vd., 2023:5-6).

Dijital teknolojileri zamanında tanıma ve bu teknolojilere uyum sağlama yeteneği de işletme çevikliği olarak adlandırılır ve bir işletmenin başarısında kritik bir rol oynar. İşletme çevikliği, dijital çağda bir işletmenin

başarısında kritik bir rol oynar. Hızlı tepki verme yeteneği, değişen pazar koşullarına uyum sağlama, rekabet avantajı elde etme, müşteri memnuniyetini artırma, maliyet tasarrufu yapma, inovasyonu teşvik etme, risk yönetimi ve veri analitiği gibi bir dizi fayda sağlar. Bu nedenle, iş dünyasındaki değişen koşullara uyum sağlamak isteyen kuruluşlar için kritik bir stratejik özelliktir (Ubiparipovic vd., 2023:75). Çeviklik işletmelerin çalkantılı ortamlarda uyumlu ve rekabetçi kalabilmek için aradıkları kritik örgütsel özelliklerden biridir (Zitkiene ve Deksnys, 2018:116).

Triaa vd.'ne (2016) göre çevikliğin temel belirleyicileri; değişim yönetiminin değişiklikler yaratması, proaktifliğin aşırı tepkiselliği vurgulaması ve onlardan öğrenme yeteneği olarak özetlenebilir. Bu üç temel belirleyici, bir örgütün çevikliğini artırmak için önemlidir. Değişim yönetimi, proaktiflik ve öğrenme yeteneği örgütlerin hızlı değişen iş dünyasında rekabet avantajı elde etmelerine yardımcı olabilir ve uzun vadeli başarılarını sürdürmelerine katkıda bulunabilir (Ubiparipovic vd., 2023:76).

4. STRATEJİK ÇEVİKLİK

Stratejik yönetim alanında kendi kendine örgütlenme ve çeviklik arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Özellikle çeviklik kavramı, bir örgütün kendi kendini organize etme ve esnek bir yapı oluşturma yeteneği olarak değerlendirilmektedir. İşletmelerin sürekli değişen dış çevreye uyum sağlamaları için iyi bir fırsat sağlar. Çevik yönetim yöntemlerine ilişkin ilk ciddi araştırmanın, Hirotaki Takeuchi ve Ikujiro Nonaki tarafından yürütülen ve 1986'da Harvard Business dergisinde yayınlanan "*Yeni Yeni Ürün Geliştirme Oyunu*" adlı çalışmadır (Takeuchi ve Nonaka, 1986). Xerox, Honda ve Canon gibi Japon işletmelerinde yenilikçi ürün geliştirme için kendi kendini organize eden ekipler yaklaşımı kullanıldı. Çevik yöntemlerin temel unsurları, belirli bir dinamik düzenin ortaya çıktığı ekibin kendi kendini organize etmesidir (Obydenov, 2021:67-68).

Farndale vd. (2021) lee Harsch ve Festing (2020) gibi araştırmacılar bazı örgütlerin yetenek yönetimi uygulamalarını yenileyerek veya çeviklik prensiplerini yetenek yönetimi stratejilerine entegre ederek daha esnek ve uyumlu hale getirmeye çalıştıklarını iddia etmişlerdir. Bu örgütlerin hızlı değişen iş koşullarına daha iyi uyum sağlamalarına yardımcı olabilir (Jooss vd., 2023:1).

Weber ve Tarba (2014) stratejik çevikliği, bir örgütün yürüttüğü bir dizi faaliyet aracılığıyla dış ve iç çevredeki değişikliklere hızlı tepki verme yeteneği olarak tanımlanmaktadır. Asseraf ve Gnizy (2022) ile Harsch ve Festing (2020) gibi araştırmacılar ise stratejik çevikliği, dış ortamda sürekli artan karmaşıklık ve belirsizlik düzeylerine uyumu desteklediğinden, kuruluşların küresel operasyonlarının etkili yönetiminin kritik bir kolaylaştırıcısı olarak kabul etmişlerdir (Jooss vd., 2023:1).

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin dinamik ortamlarda tüm paydaşlar için birlikte değer yaratmak amacıyla stratejilerini hızlı bir şekilde ayarlama ve yenilikçi fikirlerin yinelenmesi ve denenmesine hızla katılma konusunda çevik olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla, bu tür işletmelerin stratejik çeviklik geliştirme ve sahip olma olasılıkları daha yüksektir.

Boojihawon vd. (2021) ve Shams vd. (2021) gibi araştırmacılara göre bu, yeteneklerin tahsisini, geliştirilmesini ve konuşlandırılmasının yanı sıra bu tür yetenekleri zaman içinde dengelemek için gereken çevikliği içeren bir meta-yetenektir. Literatürde Doz ve Kosonen (2010), Pereira vd. (2021) gibi araştırmacılar stratejik çevikliğin, çevresel çalkantıların ortasında değer yaratmanın ve sunmanın daha etkili yollarının geliştirilmesine olanak sağlamak olarak tanımladıkları tespit edilmiştir (Zahoor vd., 2023:2).

Stratejik çeviklik, rekabetçi bir avantaj sağlamak ve değişen iş ortamında başarılı olmak için giderek daha önemli hale gelmektedir. Örgütlerin stratejik çevikliği benimsemesi, değişen ve belirsiz bir iş ortamında başarılı olma şansını artırabilir. Bu örgütlerin esneklik, hız ve yenilikçilik konularında odaklanmalarını ve uzun vadeli sürdürülebilirliklerini sağlayabilir. Bu nedenle birçok örgüt, stratejik çeviklik stratejilerini geliştirmek ve uygulamak için çaba harcamaktadır (Jooss vd., 2023:2-3).

Doz ve Kosonen (2010), Weber ve Tarba (2014) ile Clauss vd. (2021) gibi araştırmacılar stratejik çevikliği, bir işletmenin sürekli olarak kendini yenileme ve verimlilikten ödün vermeden esnekliği sürdürme yeteneği olarak tanımlanmışlardır. Ayrıca stratejik çeviklik bir işletmenin iş modeli içindeki ürün, süreç ve hizmet yapılarında sürekli değişiklikler elde etmek için dinamik yeteneklerin sistematik olarak konuşlandırılması olarak tanımlanmaktadır. Sambamurthy vd. (2003) ile Doz ve Kosonen (2008) gibi araştırmacılar tarafından stratejik çeviklik, temel olarak dinamik yetenek kavramları üzerine inşa edilmiş olsa da işletmelerin yalnızca dış değişikliklere tepki vermektense ziyade amaçlanan stratejilerinin bir parçası olarak avantajlar elde etmek için

örgüt sistemlerini değiştirmede daha proaktif olmalarını sağlayan bir yetenek olarak kavramsallaştırılmıştır (Clauss vd., 2021:769).

Nijssen ve Paauwe (2012) insan kaynakları bağlamında, stratejik çeviklik için iş gücü ölçeklenebilirliği, hızlı organizasyonel öğrenme ve son derece uyarlanabilir bir organizasyonel altyapı dahil olmak üzere üç yetenek önermiştir (Jooss vd., 2023:3). Denning (2018), Doz ve Kosonen (2007) stratejik çevikliği bir işletmenin stratejilerini yeni ortaya çıkan koşulları ve istekleri hesaba katacak şekilde sürekli olarak uyarlama yeteneği olarak tanımlamışlardır (Joiner, 2019:141).

Rekabetçi iş avantajına ilişkin çağdaş tartışmaların (Doz ve Kosonen, 2008; Doz ve Kosonen, 2010; Young, 2008) çoğu “stratejik çeviklik” üzerine odaklanmaktadır. Stratejik çevikliğe aynı zamanda örgütsel dayanıklılık (Hamel, 2003), esneklik ve uyarlanabilirlik (Doz ve Kosonen 2008) ve dinamik yeteneklerde (Ambrosini ve Bowman, 2009; Eisenhardt ve Martin, 2000) denilmektedir (Ananthram ve Nankervis, 2013:456).

Bir işletmenin stratejik çevikliği kendi kurumsal sınırlarının ötesindeki çevresel güçlere nasıl uyum sağladığıyla bağlantılı yenilikçi bir meta-yetenek olarak ortaya çıkmıştır (Ahammad vd., 2021; Junni vd., 2015). Shams vd. de (2021) stratejik çevikliği büyük zorlukların çözümüne katkıda bulunmak isteyen çok uluslu işletmeler için potansiyel olarak kritik öneme sahip olduğunu iddia etmişlerdir. Christofi vd. (2021), Gurkov vd. (2017), Shams vd. (2021) araştırmalarında örgütsel stratejik çevikliğin, işletmelerin dış çevrelerine nasıl uyum sağlayacağına ve bunlara hızlı bir şekilde nasıl tepki vereceğine rehberlik etmedeki güçlü rolüne vurgu yapmışlardır (Bouguerra vd., 2023:2-3).

Teece (2007, 2018) gibi dinamik yetenek perspektifinin savunucuları, stratejik çevikliğin hayati bir dinamik yetenek olduğunu ve daha da önemlisi, Chan vd. (2019), Khan ve Lew (2018) gibi araştırmacılar da küçük ve orta ölçekli işletmelerin bundan değer elde etmek için stratejik eylemler üstlenmesi gerektiğini öne sürdüler. Khan (2020) stratejik çevikliğin dinamik doğasının, işletmelerin kaynaklarını ve yeteneklerini kısa bir zaman dilimi içinde yeniden yapılandırmalarına, duyarlı ve uyarlanabilir olmalarına olanak tanıdığını iddia etmiştir (Zahoor vd., 2023:3).

5. ÖRGÜTLERİN ÇEVİK DÖNÜŞÜMÜ

Çevikliğin kökeni, tedarik zincirindeki değişikliklere uyum sağlamanın hem esneklik hem de çeviklik gerektirdiği imalat sanayine dayanmaktadır. 1990'lı yılların başında kavram, dinamik ve gelişen piyasa koşulları karşısında örgütsel uyum sağlama ihtiyacının hız ve çeviklik gerektirdiği işletmelere uygulanmasıyla uygulayıcılar ve araştırmacılar arasında tanınmaya başladı. Marchwinski ve Shook (2007) gibi çeviklik ve çevik üretimin tarihini yalın üretimden kaynaklandığını iddia eden araştırmalarda vardır (Harraf vd., 2015:677).

Geleneksel örgüt kültüründen çevikliğe geçiş son derece zordur. Çevik bir dönüşümü başarıyla tamamladığını iddia eden birçok işletme, aslında çevik uygulamaları mevcut geleneksel süreçlere ve kültüre sadece yüzeysel bir şekilde entegre etmiş olabilir. Bu yaklaşım, organizasyonun gerçek çeviklik potansiyelini yakalayamaz ve genellikle genel organizasyonel performansını kötüleştirir. Ancak gerçek çevik dönüşümler, artan üretkenlik ve kalitenin yanı sıra zihniyetlerde, davranışlarda, yapılarda ve politikalarda olumlu değişiklikler de dahil olmak üzere önemli stratejik faydalar taşıma potansiyeline sahiptir (Gogichaty vd., 2023:3320). Hess vd. (2016) ile Karimi ve Walter (2021)'e göre işletmelerin başarılı bir örgütsel dönüşümün ön koşulu olan örgütsel çevikliğe ulaşmak için yöneticilerin kaynaklar ile örgütsel kaynakların kullanımı arasında bir denge bulması gerekir (Ubiparipovic vd., 2023:77).

Çevik ilkeler, örgütlerin geleneksel uygulamalarından ve zihniyetlerinden temel olarak farklı olduğundan, çevik dönüşüm, önceden belirlenmiş bir yolu izlemesi muhtemel olmayan son derece karmaşık bir çabadır. Beretta ve Smith (2023) araştırmasında bu dönüşümün kaçınılmaz olarak inişli çıkışlı olacağını, bağlamsal faktörlerin dikkate alınması gerektiğini ve çevik kurallara uyum sağlanması gerektiğini savunmuştur (Beretta ve Smith, 2023:96).

2019'da yapılan bir araştırmaya göre (Deakin vd., 2019) dijital dönüşümde başarılı olan işletmelerin daha çevik çalışma yöntemlerini kullanma olasılıkları daha yüksektir. Çeviklik, dijital dönüşümü teşvik etmek için bir motor olarak kullanıldığında, yalnızca bir proje yönetimi metodolojisi olmaktan farklı bir rol üstlenir ve kültürel bir değişim aracı haline gelir (Beretta ve Smith, 2023:93-94). Ayrıca Gill vd. (2018) ile Bose ve Thakur (2013) tarafından yapılan çalışmalarda da çevikliğin birçok örgüt için uygun ve dinamik görülse de mevcut durumdan (geleneksel) geleceğe geçiş girişimlerinde zorluklar bulunduğunu iddia etmişlerdir. Çalışmalarında çeviklik kavramının birçok örgüt için olumlu ve dinamik bir özellik olarak algılandığını ancak mevcut geleneksel iş

analizi yöntemlerinden geleceğe yönelik geçişte bazı zorluklarla karşılaşıldığını ifade ediyorlar. Bu zorluklar, geleneksel iş analizi yaklaşımlarının, çeviklik gereksinimlerini karşılamada yetersiz kaldığı veya uyumsuz olduğu durumları içerebilir. Çeviklik, hızlı değişen iş ortamında rekabetçi kalmak için önemli bir özellik olabilir. Ancak geçiş süreçleri karmaşık olabilir ve bazı kuruluşlar için zorluklar yaratabilir. Bu nedenle, geleceğe yönelik olarak çevik bir yaklaşım benimsemek isteyen örgütler, mevcut yöntemlerini gözden geçirmeli ve uyarlamalar yapmalıdır (Iyamu ve Seymour, 2023:74).

Günümüzün dinamik ve rekabetçi iş dünyasında örgütler için hızlı yanıt verme becerisi hayati önem taşır. Bu noktada örgütsel çeviklik, işletmelerin bu hızlı değişen ortama uyum sağlayabilme yeteneği olarak karşımıza çıkar. Zain vd.'nin (2005) belirttiği gibi, teknolojinin örgütsel çeviklik üzerinde önemli etkisi vardır. Örneğin, dijital dönüşüm, yapay zekâ, büyük veri analitiği ve otomasyon gibi teknolojik araçlar, iş süreçlerini optimize ederek hızlı tepki verme yeteneğini artırabilir (Alamsjah ve Asrol, 2023:33).

Çevik işletmeler, sürekli değişimin kaosu olmadan daha çevik hale gelir. Ayrıca çevik işletmeler stratejilerini, organizasyonlarını ve operasyonlarını basitleştirmeden basitleştirmeyi başarırlar. Bazı araştırmacılar iş çevikliğini uyum sağlama esnekliği olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte çeviklik basit bir şekilde operasyonel düzeyde esneklikle eşitlenmemelidir; çevikliğin operasyonel düzeyde stratejik sonuçları vardır (Girod vd., 2023:8-9).

Bir işletmenin çevikliğinin temel amacı, değişime daha iyi uyum sağlamak, rekabet avantajı elde etmek, çevredeki değişimlerden fırsatlar yakalamak ve gelişmektir. Bu nedenle çevik işletmelerin bu değişime yanıt verebilmek için bir dizi yeteneğe ve kolaylaştırıcıya ihtiyacı vardır. Kolaylaştırıcılar ve yetenekler çerçevesi, çevik organizasyonun çevreyi değiştirmede rekabet avantajı elde edebileceği önermesine dayanmaktadır. Bu çerçevede, örgütsel çeviklik konusunda statik ve dinamik olmak üzere iki boyuttan yaklaşılabilir. Statik boyut, "Hangi örgüt onu çevik kılıyor?" sorusunu ifade eder ve işletmenin yapısal yönlerine odaklanır. Dinamik boyut "Daha çevik olmak için örgüt neler yapabilir?" sorusuna cevap vermeye çalışırken işletmenin yeteneklerine odaklanır. Her iki boyut da karşılıklı olarak birbirine bağımlıdır (Zitkiene ve Deksnys, 2018:119).

6. ÖRGÜTSEL ÇEVİKLİĞİN İŞ PERFORMANSINA ETKİSİ

E-ticaretin popülaritesinin artması nedeniyle küçük ölçekli işletmeler bile küresel ölçekte rekabet edebiliyor. Bu gelişmeler, iç pazarların dışına uyum sağlamak ve rekabet edebilmek için örgütsel çeviklik ihtiyacını daha da artırıyor. Ortaya çıkan küresel fırsatlardan yararlanmak için işletmeler verimli ve çevik iş süreçlerine, esnek örgüt yapısına, değişime açık iş gücüne, çevik ağlara ve iş ortaklarına, kolay uyum sağlayabilen teknolojiye sahip olması gerekiyor (Zitkiene ve Deksnys, 2018:116).

Walter (2021:343-391) örgütsel çevikliği "değişken bir pazar ortamında iş performansını artırmak için gerekli derecede hızlı ve verimli bir şekilde ve ihtiyaç duyulduğunda gerçekleştirilebilen, öğrenilmiş, kalıcı olarak kullanılabilir dinamik bir yetenek" olarak tanımlanmaktadır (Mrugalska ve Ahmed, 2021:2). Economist (Triaa vd, 2016) tarafından yapılan ankete katılan yöneticilerin yaklaşık %90'ı örgütsel çevikliğin işletmenin başarısı için kritik öneme sahip olduğuna inandıklarını ifade etmişlerdir (Ubiparipovic, 2023:77).

2017 yılında yapılan bir McKinsey (Ahlback vd., 2017) anketinde katılımcıların %81'i, işletmelerinde daha çevik bir yönetimin uygulamaya konmasıyla iş performanslarında bir artış olduğunu bildirdi (Girod vd., 2023:5). McKinsey anketine katılan yöneticiler örgütsel çevikliği hem iş başarısı için kritik öneme sahip hem de zaman içinde önemi artan bir araç olarak değerlendirmiştir (Sull, 2009).

Yusuf vd. (2022) tarafından yürütülen niceliksel ve niteliksel bir çalışma, bilgi teknolojilerinin iş dünyasında değişim ve yeniliği teşvik ettiği iddiasına dayanarak stratejik çevikliğin örgütsel performans üzerindeki etkisini araştırıyor. İlgili çalışmaların varsayımları, stratejik çevikliği kullanan kuruluşların daha yüksek düzeyde kurumsal performansa doğru ilerlediği doğrulandı. Holitluk vd. (2018) tarafından yürütülen bir çalışmada sonuçlar, çevikliğin kurumsal performans üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu ortaya çıkardı. Bu sonuçlar, dijitalleşmenin ve dijital yeniliklerin birçok değişikliğe yol açtığı zamanlarda çevikliğin kurumsal performansı iyileştirmek için ne kadar önemli olduğunu gösteriyor. Lungu (2020) ile Troise vd. (2022) tarafından yürütülen çalışmalarda işletme performansını belirlemede örgütsel çevikliğin önemini vurgulamaktadır (Ubiparipovic vd., 2023:82).

Örgütsel çeviklik üzerine yapılan uluslararası bir araştırmaya göre (American Management Association, 2006) daha yüksek düzeyde çevikliğe sahip işletmeler, daha yüksek karlılığa yol açan belirgin bir rekabet avantajına sahiptir. Daha sonra McCann vd. (2009), Alhadid (2016), Bazigos vd. (2015), De Smet vd. (2014), Langley

(2017) gibi araştırmacılar tarafından aynı sonuçlara ulaşan akademik çalışmalar da kurumsal çeviklik ile iş performansı arasındaki yüksek ilişkiyi doğrulamıştır (Joiner, 2019:141). Handscomb vd. (2020) yüksek organizasyonel çevikliğe sahip işletmelerin, COVID-19 salgınında rakiplerinden büyük ölçüde daha iyi performans gösterdiğini iddia etmiştir (Zhang vd., 2022:215).

Najrani'nin (2016:37-38) çalışması, reaktif çeviklik, proaktif çeviklik ve yenilikçi çeviklik ile çevikliğin işletmelerin performansını basitleştirebileceğini belirtiyor. Reaktif çeviklik, kriz anlarında hayati bir rol oynayarak örgütün ayakta kalmasına yardımcı olabilir. Proaktif çeviklik, gelecekteki belirsizliklere karşı daha hazırlıklı olmayı sağlar ve rekabet avantajı yaratır. Yenilikçi çeviklik ise sürekli olarak öğrenmeyi ve büyümeyi teşvik ederek uzun vadeli başarıyı destekler. Bu üç tür çeviklik, bir arada kullanıldığında, örgütün değişen iş ortamında daha iyi performans göstermesine yardımcı olabilir (Saha vd., 2020:578). Nafei (2016:108) örgütsel çeviklik ile örgütsel performans arasındaki ilişkiyi araştırdığı çalışmasında örgütsel çeviklik ile örgütsel performans arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu kanıtladı.

Bazı araştırmacılar tarafından çeviklik işletmelerde yüksek performansa ulaşmanın ve bunu sürdürmenin bir yolu olarak görülmüştür (Mische, 2000). Çeviklik, iş sürecinin, çalışanların, ekiplerin ve genel örgüt kültürünün temel özelliği olmalıdır (Harraf vd., 2015:676). Tallon ve Pinsonneault (2011) örgütsel performansı artırmak için örgütsel çevikliği geliştirmeyi önermişlerdir. Çalışmalarında çevikliğin performans üzerindeki doğrudan etkisinin değişken ortamlarda daha yüksek olduğunu öne sürerek önceki fikirlere destek sağlamaktadır (Cegarra-Navarro vd., 2016:1547).

7. LİTERATÜRDEKİ GÜNCEL TARTIŞMALAR

Çevikliğin daha uyumlu ve esnek örgütler elde etmenin bir yolu olduğu konusunda genel bir fikir birliği var gibi görünse de çevikliğin ne anlama geldiği ve işletmelerin çeviklik için nasıl dönüştüğü konusunda bir anlayış eksikliği var olduğunu iddia eden araştırmalar vardır (Girod vd., 2023). Bu kafa karışıklığı, çeviklik içindeki iki baskın bakış açısı arasındaki kopukluğun sonucudur: Metodoloji olarak çeviklik görüşü ve iş çevikliği görüşü. İki görüş, etkileşim veya değerlendirme olmaksızın ayrı ayrı geliştirildi (Beretta ve Smith, 2023:95).

Çevik metodoloji (Gosling vd, 2010), mevcut bağlamda bir paradigma değişikliği yaratmak için uygun teknolojileri, metodolojileri ve çalışma kültürünü kullanır (Agarwal vd., 2022:3673). Çevik metodolojiler doğası gereği paradoksaldir: bir yandan katılık ve planlı yaklaşımlarla karakterize edilen önceki metodolojilerden ayrılırlar (Denning, 2018) ve bunun yerine adaptasyonu, esnekliği ve değişimi savunurlar (Beretta ve Smith, 2023:95). Felipe vd. (2017) araştırmalarında örgütsel çevikliğe, işletmelerin rekabetçi avantajlara ulaşmak, bunu sürdürmek, krizlerden ve değişen ortamlardan sağ çıkmak için bilinçli olarak kullanabileceği dinamik bir yetenek olarak yaklaşmışlardır. Örgütsel çeviklik, işletmelerin mevcut aşırı rekabetçi ve dinamik iş ortamında hayatta kalmalarını sağlayan bir paradigmadır (Felipe vd., 2017:1).

Örgütsel çevikliği yakalamanın temel mantığı, örgütün iç ve dış çevresinden gelen sinyalleri algılamak, bu bilgileri etkili bir şekilde işlemek ve tepkisel veya proaktif yanıtlarla uyum sağlamak suretiyle örgütün esnekliğini ve uyum yeteneğini artırmaktır. Değişikliklerin önemli olduğu durumlarda, kaynaklar, süreçler ve hedefler yeniden yapılandırılabilir. Bu bilgi işleme ve öğrenme süreçleri, örgütün yeteneklerini geliştirerek dinamik ve sürekli değişen iş ortamına uyum sağlamasına yardımcı olur (Seo ve Paz, 2008:136).

Büyük işletmelerde çevik metodolojinin uygulanması olgun kültürler, karmaşık alt yapılar, ekipler arasındaki tutarsızlık, eski uygulamalar ve süreçler ve yönetici direnci gibi nedenlerle gerçekten de zorlayıcı olabilir. Bu nedenlerle birçok büyük işletme çevikliği benimsemek ve uygulamak için dışarıdan yardım almayı veya bağımsız değerlendirmeleri tercih edebilir. Uzmanlar, organizasyonun ihtiyaçlarına uygun bir çevik dönüşüm stratejisi oluşturabilirler. Bağımsız değerlendirmeler ise mevcut durumu değerlendirerek eksiklikleri ve fırsatları belirlemeye yardımcı olabilir. Bu tür dışsal yardımlar, çevikliğe geçişi daha etkili ve düzenli bir şekilde yönlendirmeye yardımcı olabilir. Ancak unutulmamalıdır ki çeviklik sadece bir yöntem değil, aynı zamanda organizasyonun kültürel ve yapısal bir dönüşümü gerektirir. Bu nedenle, çevikliği sadece dışarıdan alınan yardımla değil, içeriden başlayarak bir organizasyonun tüm seviyelerindeki katılım ve kabullenme ile başarılı bir şekilde uygulamak önemlidir (Gogichaty vd., 2023:3307).

Gunasekaran vd. (2019) gibi araştırmacılar çevikliği belirsiz iş ortamlarında hayatta kalmanın temel odak noktası olarak kabul etmişlerdir (Agarwal vd., 2022:3673). Agarwal vd. (2022:3682) çevik üretimin işletmelerin rekabet ortamında ayakta kalmalarını desteklediğini ve çeviklik ile sürdürülebilirlik el ele gittiğini iddia etmişlerdir. Agarwal vd. gibi araştırmacılar tarafından çeviklik ve sürdürülebilirlik tek bir strateji değil, üreticilerin mevcut geleneksel tedarik zinciri faaliyetlerini değiştirmelerine yardımcı olan örgüt çapında bir

misyon olarak görülmektedir. Zhang vd. (2022) araştırma bulguları, gelişmekte olan ekonomilerde örgütsel çevikliğe ulaşmak için siyasi ve ticari bağların stratejik kullanımının önemine işaret etmektedir (Zhang vd., 2022:215).

Yeni kurumsalcılık teorisi, örgütlerin başarısını şekillendirmeye yönelik bir yaklaşım ile iş dünyasında çeviklik ve yenilik üzerine odaklanır. Özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler için bu yaklaşımın önemi oldukça büyüktür. Çevik bir küçük ve orta ölçekli işletme, değişime hızlı cevap verebilme, esneklik gösterebilme ve yenilik yapabilme yeteneğine sahip olarak rekabet avantajı elde edebilir (Ramadan vd., 2023:13).

Sambamurthy vd. (2003) araştırmalarında örgütsel çeviklik, bir işletmenin dış çevresindeki fırsatları ve tehditleri tanıma yeteneğini, bu fırsatları değerlendirme ve uygun tepkileri başlatma yeteneğini, gerekli kaynakları ve yetenekleri harekete geçirme yeteneğini içerir. Aynı zamanda örgütsel çeviklik, bu eylemleri hızlı bir şekilde gerçekleştirme ve rekabetçi bir başarı elde etme yeteneği ile de ilişkilendirilir (Lee vd., 2015:400). Appelbaum vd. (2017) strateji, yapı, yetenekler, çalışanlar ve liderlik dâhil olmak üzere bir dizi faktörün örgütsel çevikliği çeşitli şekillerde etkileyebildiğini iddia etmişlerdir. Bu tür faktörler, örgütsel çeviklik çerçevesini oluşturan yeteneklerle karmaşık şekillerde etkileşime girebilir (Baskarada ve Koronios, 2018:339).

Örgütler çevik metodolojileri olduğu gibi uygulamaktan kaçınmalıdır. Beretta ve Smith gibi araştırmacılar işletmelerin çevik metodolojileri sadece taklit etmek yerine daha deneysel ve uyarlanabilir bir yaklaşım benimsemeleri gerektiğini iddia etmişlerdir. Bu yaklaşım, örgütün üyelerinin değişikliklere daha kolay uyum sağlamalarına yardımcı olurken, daha büyük bir sahiplenme duygusu oluşturur. Sonuç olarak, zaman içinde daha organik ve sürdürülebilir bir çeviklik uygulaması geliştirilir (Beretta ve Smith, 2023:94).

Overby vd. tarafından oluşturulan çalışma çerçevesine göre çeviklik örgütteki operasyonel ve stratejik kapasitelerin kapsamlı bir şekilde devreye alınmasını gerektirdiğini öne sürmektedir. Bu kapasitelerin oluşturulması ve sürdürülmesi aynı zamanda maliyet de yaratır. Bu nedenle çevik yaklaşımların gerekli olduğu ve gereksiz maliyetlere yol açtığı bağlamların farkında olmak önemlidir. Belirleyici faktör çevresel değişimlerin dinamikleridir (Ubiparipovic vd., 2023:82).

Doz ve Kosonen (2010), Leih vd. (2015) ile Sambamurthy vd. (2003) gibi araştırmacılara göre stratejik çeviklik, işletmelerin çevresel değişiklikler olmadan, kendilerini yenileme ve stratejik değişim çabalarına girişmelerine olanak tanır. Stratejik çevikliğin bu proaktif doğası, onu, literatürdeki daha önceki çalışmalarda da belirtildiği gibi amacı doğası gereği dış değişikliklere daha duyarlı olan dinamik yeteneklerden biraz farklı kılmaktadır. Clauss vd. (2021) stratejik çevikliğin proaktif doğası argümanı üzerine inşa ettikleri araştırmalarında işletmelerin dışsal değişikliklerin yokluğunda bile stratejik seçimlerinin temeli olarak stratejik çevikliği kullanabileceğini öne sürmüşlerdir (Clauss vd., 2021:769).

Literatürde çevik bir işletmenin performans özellikleri genellikle örgütsel hız, örgütsel uyum yeteneği ve örgütsel esneklik gibi kavramlarla ilişkilendirilir. Bu üç kavram, örgütlerin değişen koşullara hızlı bir şekilde uyum sağlamalarına ve rekabet avantajı elde etmelerine yardımcı olur. Dâhil etme ve hariç tutma kriterlerini uyguladıktan sonra 63 makaleyi analiz edilmiştir.

Aşağıdaki Tablo 1'de son yılda uluslararası akademik dergilerde yayımlanan 43 makalenin konusu ve sonuçlarının özetlendiği kronolojik karşılaştırma tablosu hazırlanmıştır. Araştırmaya dâhil edilen makalelerde çeviklik konusuyla ilgili nasıl bir yaklaşım sergilenmiş? Konu nasıl ele alınmış ve incelenmiş? Araştırmacılar hangi sonuçlara ulaşmış? Bu soruların cevapları aranmış ve kronolojik sıralama ile son 10 yılda yayınlanmış akademik makalelerin araştırma konusu ve temel sonuçlarından tablo oluşturulmuştur. Bu araştırmanın sonuçları, örgütlerde veya işletmelerde örgütsel çevikliğin uygulanmasının performansı artırabileceğini gösterdi. Strateji çevikliği, hız çevikliği, rekabetçilik çevikliği ve yetkinlik çevikliği gibi kategorilerinde literatürde tartışıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 1. Örgütsel Çevikliğe Dair Güncel Bazı Uluslararası Makalelerdeki Tartışma Konuları

Yazarı	Makale Başlığı	Makalenin Konusu	Sonuç
Huomonen, (2011).	Conceptualizing Agility of Enterprises	Bu makale, Trzcielinski (2007, 2009) tarafından tasarlanan kurumsal çevikliğin dört katmanlı (Parlaklık, Esneklik, İstihbarat ve Kurnazlık) seçimini tartışıyor ve detaylandırıyor.	Bu makalenin temel katkısı, algısal (parlaklık) ve temsili (zeka) kategoriler ile eylemler (zekilik ve esneklik) arasındaki ontolojik farklılığın tanındığı kurumsal çeviklik için kapsamlı bir model sunmasıdır.

Anathram ve Nankervis, (2013).	"Strategic agility and the role of HR as a strategic business partner: an Indian perspective"	İnsan kaynakları tarafından stratejik iş ortağı rolünün benimsenmesi, firmaların küresel olarak başarılı bir şekilde rekabet edebilmek için ihtiyaç duyduğu stratejik çevikliğe katkıda bulunma konusunda önemli bir potansiyele sahiptir.	Stratejik çevikliğin önemini, iş ve insan kaynakları yönetimi stratejileri arasındaki yakın uyum ihtiyacını ve Hindistan bağlamında insan kaynakları profesyonelleri için stratejik iş ortağı rolünün giderek ortaya çıkmasını güçlendiriyor.
Alamsjah ve Asrol, (2013).	"The Impacts of Middle Managers' Ambidexterity, Continuous Improvement, and Organizational Agility on Business Performance"	Bu çalışma, orta düzey yöneticilerin çok yönlü becerisinin, sürekli gelişiminin ve örgütsel çevikliğinin imalat ve hizmet endüstrilerindeki iş performansı üzerindeki etkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.	Sonuçlar, orta düzey yöneticilerin çok yönlü becerileri ile iş performansı arasındaki ilişkinin önemsiz olduğunu ancak tamamen sürekli iyileştirme kapasitesi ve örgütsel çevikliğin aracılık ettiğini gösterdi.
Junni vd., (2015).	"The Role of Strategic Agility in Acquisitions"	Bu çalışma stratejik çevikliğin satın alma sürecinin bir bileşeni olarak, kurucu unsurlarını ve satın almalar bağlamında bilgi aktarımı üzerindeki etkilerini araştırarak incelemektedir.	Asimetrik bilginin, daha güçlü bilgi tabanına sahip ortaktan daha zayıf bilgi tabanına sahip ortağa doğru tek yönlü bilgi aktarımına katkıda bulunduğunu bulduk.
Lee vd., (2015).	"How Does IT Ambidexterity Impact Organizational Agility?"	Bilgi teknolojilerinin çok yönlü becerisinin, operasyonel çok yönlülüğü kolaylaştırarak örgütsel çevikliği artırdığını ve kolaylaştırmanın büyüklüğünün çevresel dinamizm düzeyine bağlı olduğunu öneriyoruz.	Sonuçlar, Bilgi Teknolojilerinin çok yönlü becerisinin, operasyonel çok yönlülüğün aracılı etkileri yoluyla örgütsel çevikliğini artırdığını ve işletmenin çevresinin dinamizminin bu ilişkileri etkilediğini doğrulamaktadır.
Harraf vd., (2015).	"Organizational Agility"	Bu makale örgütsel çeviklik kavramını, kavrama ilişkin mevcut anlayışı, ilgili literatürü ve kavramsal çerçeveyi inceleyerek gözden geçirmektedir.	Çevikliğin temel direkleri: yenilik kültürü, yetkilendirme, hoşgörü, vizyon, değişim yönetimi, örgütsel iletişim, pazar analizi, operasyon yönetimi, yapısal akışkanlık ve öğrenen organizasyonlar.
Nafei, (2016).	"Organizational Agility: The Key to Improve Organizational Performance"	Bu çalışmanın amacı, ilaç endüstrisinde örgütsel performansın iyileştirilmesinde örgütsel çevikliğin önemli rolünü vurgulamaktır.	Araştırmada örgütsel çeviklik ile örgütsel performans arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.
Nafei, (2016).	"Organizational Agility: The Key to Organizational Success"	Bu araştırmanın amacı, Mısır'daki Menoufia Üniversitesi Hastanelerinde örgütsel çeviklik türlerini (algılama çevikliği, karar verme çevikliği ve harekete geçme çevikliği) ve bunun çalışanların örgütsel başarısını desteklemedeki rolünü belirlemektir.	Örgütsel çevikliğin çalışanların örgütsel başarısının boyutlarını doğrudan etkilediği konusunda hemfikir olduğunu buldu. Araştırma, örgütlerin çağdaş yoğun rekabeti karşılayabilmek için örgütsel çeviklik uygulaması gerektiğine işaret etti.
Nafei, (2016).	"The Role of Organizational Agility in Enhancing Organizational Excellence: A Study on Telecommunications Sector in Egypt"	Bu araştırma örgütsel çeviklik türlerini (algılama çevikliği, karar verme çevikliği ve harekete geçme çevikliği) ve bunun örgütsel performansı teşvik etmedeki rolünü tanımlamaktadır.	Çalışma bulguları örgütsel çeviklik ve örgütsel performansın ilişkili yapılar olduğu görüşünü desteklemektedir.
Navarro vd., (2016).	"Structured knowledge processes and firm performance: The role of organizational agility"	Bu çalışma, bilgi yönetimi yapıları veya örgütsel çeviklik ve işletme performansları arasındaki ilişkileri araştıran bir araştırma modeli geliştirmektedir.	Bu modelleme çalışmasının sonuçları, belirli bir dizi ve bilgi yönetimi süreçleri dizisinin etkinliğini desteklemekte ve örgütsel çevikliğin aracılık etkisini de doğrulamaktadır.
Saha vd., (2017).	"Organizational agility and HRM strategy: Do they really enhance firms' competitiveness?"	Bu makale, örgütsel ruhu, yeteneği, esnekliği, çevikliği ve hızlılığı tartışan örgütsel çevikliğin kavramsal çerçevesini vurgulamayı ve açıklamayı amaçlamıştır.	Bu çalışmanın sonucu, örgütsel performansın ve rekabet yeteneklerinin artırılmasında etkisi olan örgütsel çevikliğin ve insan kaynağının etkinliğinin önemini vurgulamaktadır.
Saha vd., (2017).	"Organisational agility and KM strategy: Are they effective tools for achieving sustainable organisational excellence?"	Bu makale, örgütsel çevikliğin, bilgi yönetimi stratejisini ve sürdürülebilir bilgi aktarım yeteneğini geliştirip entegre ederek kuruluşların hayatta kalmasını ve rekabet avantajı elde etmesini sağlayan bilgi yönetimi üzerindeki etkisini tartışmaktadır.	Bilgi yönetimi tarzının teknik, insani, kültürel ve yapısal olmak üzere dört bilgi yönetimi kaynağı aracılığıyla daha iyi iş performansına yol açtığı ve bu nedenle kuruluşların rekabet stratejilerini yansıtabilmesi için bilgi yönetimi etrafında bir strateji oluşturmaları gerekir.

Felipe vd., (2017).	"Impact of Organizational Culture Values on Organizational Agility"	İşletmelerin dinamik yetenekler bakışı altında, bu makale iki ilgili araştırma boşluğunun kapsamlı bir analizini sunan bir model önermektedir.	Sonuçlarımız adhokrasi, klan ve hiyerarşi kültürünün örgütsel çeviklik üzerinde yarattığı olumlu etkiyi vurgulamaktadır.
Hill vd., (2017).	"Managing for variability: A neuroscientific approach for developing strategic agility in organizations"	Yapıya ve prosedürel verimliliğe kurumsal odaklanmanın sabit düşünmeyi teşvik ettiği, "uygulanmış değişken" becerilerin geliştirilmesinin ise düşünme çevikliğini teşvik ettiği gösterilmiştir.	Çevik düşünmenin, örgütsel çevikliğin temeli olan organizasyonel esnekliğin geliştirilmesi için gerekli olduğu gösterilmiştir.
Appelbaum vd., (2017).	"The challenges of organizational agility (part 1)"	Makalenin amacı, gelişmiş kurumsal çevikliğin kolaylaştırdığı sürekli stratejik dönüşüm için bilinçli bir vaka sağlamak üzere ilgili araştırmaların bir incelemesini sunmaktır.	Artan örgütsel çeviklik, beklenmedik çevresel değişikliklere proaktif olarak yanıt verme yeteneğini artırır ve çevik stratejilere bağlılık örgütün her seviyesinde değişiklikleri ifade eder.
Park vd., (2017).	"The Role of Business Intelligence and Communication Technologies in Organizational Agility"	Bu çalışma, iş zekasının ve iletişim teknolojilerinin, firmaların farklı örgütsel ve çevresel bağlamlarda örgütsel algılama çevikliğine, karar verme çevikliğine ve hareket çevikliğine nasıl ulaşabilecekleri konusunda oynadığı rolü incelemektedir.	Bulgularımız, örgütsel çevikliğe giden eş nihai yolları ve kuruluşların örgütsel çevikliğe ulaşmalarında iş zekası ve iletişim teknolojilerinin oynadığı rolü belirleyen orta düzey teorimizin spesifik sınır koşullarını ortaya koyuyor.
Zitkiene ve Deksnys, (2018).	"Organizational Agility Conceptual Model "	Bu makale Organizasyonel çevikliğe yönelik farklı yaklaşımları ve açıları, çeşitli sektörlerle ve kuruluşlara uygulanabilecek daha uyumlu ve kapsayıcı bir kavramsal modelde birleştirmeye çalışır.	Faaliyet gösterdikleri sektör ne olursa olsun, geniş ve küresel bir organizasyon yelpazesinde örgütsel çevikliğin incelenmesinde uyarlanabilecek daha birleşik bir kavram sağlayarak araştırmaya katkıda bulunmaktadır.
Baskarada ve Koronios, (2018).	"The 5S organizational agility framework: a dynamic capabilities perspective"	Bu makale dinamik yeteneklere dayanan üst düzey bir kavramsal çerçeve aracılığıyla örgütsel çeviklik yapısının operasyonelleştirilmesine katkıda bulunmaktadır.	5S Organizasyonel Çeviklik Çerçevesi, organizasyonel çevikliğı destekleyen beş dinamik yetenek (algılama, arama, yakalama, değiştirme ve şekillendirme) önermektedir.
Joiner, (2019).	"Leadership Agility for Organizational Agility"	Bu makale, liderlik çevikliğinin çevik organizasyonlar yaratmada oynadığı merkezi rolü vurguluyor ve liderlik çevikliğini anlamak ve geliştirmek için bir çerçeve sunuyor.	Çalkantılı ortam koşullarına uygun bir örgütsel çeviklik düzeyi geliştirmek için yöneticilerin üç alana vurgu yapması gerekir: stratejik çeviklik, operasyonel çeviklik ve liderlik çevikliğı.
Cheng vd., (2020).	"Facilitating speed of internationalization: The roles of business intelligence and organizational agility"	Bu çalışma, iş zekasının uluslararasılaşma hızını artırmak için kurumsal çevikliğı nasıl kullandığını keşfetmek için teorik bir mercek olarak bilgi dönüşümünden yararlanıyor.	İş zekasının uluslararasılaşma hızı üzerinde önemli bir etkisi vardır ve örgütsel çeviklik bu tür nedensel ilişkiye olumlu bir şekilde aracılık eder.
Saha vd., (2020).	"Organizational Agility and Organizational Learning: Do They Accelerate Organizational Innovation and Competency?"	Bu makale örgütsel çevikliğin örgütsel öğrenme stratejisi ve organizasyonların ve işletmelerin teknolojik bozulmanın zorluklarıyla yüzleşmesini sağlayan yenilikçi yetenek geliştirme süreci üzerindeki etkisini tartışmaktadır.	Örgütsel çeviklik ve örgütsel öğrenmeye ilişkin yeni ortaya çıkan perspektiflerin etkilerinin çoğunlukla işletmelerin örgütsel yenilikçilik ve teknolojik gözetim yoluyla hızlı ve esnek bir şekilde tepki vermesini sağlar.
Clauss vd., (2021).	"Strategic Agility, Business Model Innovation, and Firm Performance: An Empirical Investigation"	İşletme düzeyindeki stratejik çeviklik ile iş modeli yeniliklerinin benimsenmesi arasındaki ilişkinin çevresel türbülansın derecesine bağlı olduğunu öneriyoruz.	İş modeli yeniliğinin işletmelerin stratejik çevikliğinin üstün işletme performansına katkıda bulunduğu önemli bir aracı mekanizma olarak hizmet ettiğini göstermektedir.
Mrugalska ve Ahmed, (2021).	"Organizational Agility in Industry 4.0: A Systematic Literature Review"	Bu araştırmanın amacı Endüstri 4.0'da çeviklik perspektifinden literatürü incelemektir.	Sonuçlar işletmelerin Endüstri 4.0 teknolojilerini benimseyerek çevikliklerini önemli ölçüde artıracaklarını de gösteriyor
Obydenov, (2021).	"Parametric Strategic Management & Business Agility"	Parametrik Stratejik Yönetimin örgütlerin iş çevikliğini temsil ettiği fikri geliştirildi. Çevik yöntemlerin Acil Strateji kavramına izomorfik olarak uyduğu ve tutarlı bir şekilde bu kavramı takip ettiği	Çevik Yönetim yöntemlerinin iş büyümesinin temelini oluşturduğu «VkusVill» şirketinin ilk örneğinde Parametrik Stratejik Yönetimin işaretlerini tespit ettik.

		düşünülmektedir.	
Rafı vd., (2021).	"Knowledge management capabilities and organizational agility as liaisons of business performance"	Bu çalışmanın amacı bilgi yönetimi yeteneklerinin örgütsel çeviklik ve iş performansı üzerindeki etkilerini araştırmaktır.	Sonuçlar, bilgi yönetimi yeteneklerinin her iki boyutunun da örgütsel çevikliği ve iş performansını olumlu yönde etkilediğini ortaya koydu.
Arsawan vd., (2022).	"Developing Organizational Agility in SMEs: An Investigation of Innovation's Roles and Strategic Flexibility"	Bu çalışma, inovasyon ve çeviklik oluşturmada ve stratejik esnekliği düzenleyici bir değişken olarak test etmede sosyal sermaye ile işbirlikçi bilgi yaratma arasındaki ilişkiyi inceledi.	Sonuçlar sosyal sermayenin işbirlikçi bilgi yaratmayı, yenilikçiliği ve kurumsal çevikliği önemli ölçüde etkilediğini gösterdi.
Zahoor vd., (2022).	"Grand challenges and emerging market small and medium enterprises: The role of strategic agility and gender diversity"	Bu makale, gelişmekte olan pazarlarda küçük ve orta ölçekli işletmelerin büyük zorluklara karşı değer yaratmasını sağlamada stratejik çeviklik ve cinsiyet çeşitliliğinin oynadığı rolü incelemektedir.	Stratejik çeviklik, gelişmekte olan pazarlarda küçük ve orta ölçekli işletmeleri sorumlu işbirlikçi inovasyon yoluyla yönlendirmesine olanak tanır.
Zhang vd., (2022).	"Managerial ties: How much do they matter for organizational agility?"	Sosyal değişim teorisinden yararlanan bu çalışma, siyasi ve ticari bağların örgütsel çeviklik üzerindeki karşılaştırmalı etkilerini ve rekabet yoğunluğunun ve yasal uygulanabilirliğin olası rollerini incelemektedir.	İş bağlarının örgütsel çeviklik üzerinde siyasi bağlardan daha güçlü bir olumlu etkiye sahip olduğunu bulduk. Gelişmekte olan ekonomilerde çevikliği başarmak için siyasi ve ticari bağların stratejik kullanımına yönelik yeni bilgiler sağlıyor.
Agarwal vd., (2022).	"Role of Industry 4.0 in agile manufacturing to achieve sustainable development"	Otomotiv sektöründe Endüstri 4.0'ın dahil edilmesine ve sürdürülebilirliğe esneklik getiren çeviklik göstergelerini değerlendirmeyi amaçlıyoruz.	Çevik stratejiler arasında "esneklik", "teknolojik yetenekler" ve "müşteri odaklı inovasyon" en önemli stratejilerin başında geliyor.
Junior ve Padua, (2022).	"Toward agile Business Process Management: Description of concepts and a proposed definition"	Bu çalışmanın Çevik iş süreci yönetimi için bilimsel bir tanım geliştirmektedir.	Çevik iş süreci yönetimi kavramı detaylandırıldı ve Çevik iş süreci yönetiminin bir tanımı sunuldu.
Syamil vd., (2022).	"The Positive Impact of ERP Usage on Business Process Outcomes and Organizational Agility"	Bu çalışma, Endonezya'daki en büyük telekomünikasyon şirketlerinden birinde kurumsal kaynak planlaması kullanımının iş süreci sonuçları ve örgütsel çeviklik üzerindeki etkilerini araştırıyor.	Çalışmamızın bulguları, kurumsal kaynak planlaması kullanımının örgütsel çeviklik ve iş süreci sonuçları üzerinde önemli olumlu etkileri olduğunu ortaya koydu.
Idrees vd., (2022).	"Impact of knowledge management capabilities on new product development performance through mediating role of organizational agility and moderating role of business model innovation"	Bu çalışmanın amacı, bilgi yönetimi yeteneklerinin yeni ürün geliştirme performansındaki rolünü, örgütsel çevikliğin aracılık rolü ile araştırmaktır.	Araştırmanın bulguları, otomobil endüstrileriyle sınırlı olmasına rağmen, bilgi paylaşımı ve bilgi uygulamasının anlamlı ve olumlu etkileri olduğunu göstermektedir.
Gómez-Duque vd., (2023).	"Business intelligence and organizational agility: Are rational and intuitive decision-making relevant?"	Bu çalışma, iş zekası ile örgütsel çeviklik arasındaki ilişkide rasyonel ve sezgisel karar vermenin aracılık etkisini analiz etmeyi amaçlamıştır.	İş zekasının örgütsel çeviklik üzerindeki etkisini artırmak için rasyonel süreçlerle desteklenmesi gerekir.
Shajrawi ve Aburub, (2023).	"Impact of ERP usage on service differentiation: role of mediating effect of organizational agility"	Bu çalışma otelcilik sektöründe kurumsal kaynak planlama sistemi kullanımının hizmet farklılaşmasını ne ölçüde etkilediğini ve örgütsel çevikliğin bu ilişkide aracılık etkisini incelemektedir.	Sonuç, Ürdün otellerinde ERP sistemi kullanımının hizmet farklılaşması üzerinde önemli bir etkisinin olduğunu ve bu ilişkiye örgütsel çevikliğin aracılık ettiğini göstermiştir.
Ubiparipovic vd., (2023).	"Digital Business Agility"	Bu makale, son literatürü analiz ederek dijital iş çevikliğinin önemini ve dijital teknolojilerin kapsamlı iş çevikliğinin geliştirilmesine nasıl katkıda bulunduğunu inceliyor.	Araştırma sonuçları ayrıca örgütsel çevikliğin örgütsel performans üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir.

Beretta ve Smith, (2023).	"Embarking on a Business Agility Journey"	Bu makale, büyük bir ürün üreticisinin iki yıllık çevik uygulama yolculuğunun uzunlamasına bir örnek olay incelemesini sunmaktadır. Aynı zamanda organizasyon çapında çevik bir uygulama üstlenen yöneticilere rehberlik edecek bir çerçeve sunmaktadır.	Çalışma, standartlaştırılmış çevik metodolojilerin uygulanmasının nasıl "istenmeyen" sonuçlara yol açabileceğine, ancak bu sonuçların kuruluş için daha sağlam temelli bir dönüşüm geliştirmede büyük değer taşıdığına dair bir örnek sunuyor.
Hyun vd., (2023).	"Organizational agility enabled by big data analytics: information systems capabilities view"	Bu çalışma örgütsel çeviklik hakkındaki bilgiyi bilgi sistemleri yetenekleri görünümünden yapılandırmayı amaçlıyor ve çevikliğin büyük veri analitiği tarafından nasıl etkinleştirildiğini sentezliyor.	Sistemantik literatür taraması, büyük veri analizi yetkinliği ile örgütsel çeviklik arasındaki ilişkiye odaklanarak bilinenleri sentezler ve daha fazla çalışılması gerekenleri tanımlar.
Bouguerra vd., (2023).	"Confronting the grand challenge of environmental sustainability within supply chains: How can organizational strategic agility drive environmental innovation?"	Bu çalışmada, kurumsal stratejik çevikliğin işbirliğine dayalı çevresel inovasyonu nasıl teşvik edebileceğini ve tedarik zincirlerinde çevresel sürdürülebilirliği nasıl geliştirebileceğini incelemek için doğal kaynak temelli görüş ile paydaş kaynak temelli görüşü birleştiriyoruz.	Çalışmamız işletmelerin tedarik zincirlerinde çevresel sürdürülebilirlik becerisine ilişkin büyük zorluğun üstesinden gelmek için stratejik çevikliklerinden nasıl yararlanabileceklerini göstererek, örgütsel stratejik çeviklik ve inovasyon yönetimi hakkındaki literatüre katkıda bulunuyor.
Joos vd., (2023).	"A skills-matching perspective on talent management: Developing strategic agility"	Eşleştirme teorisinden yararlanarak ve çeviklik merceğini benimseyerek, yetenek yönetimi ile stratejik çeviklik arasındaki bağlantıyı araştırıyoruz.	Yetenek yönetimine ilişkin beceri eşleştirme perspektifinde bu süreç aracılığıyla örgütler, stratejik çevikliğe olanak tanıyan stratejik duyarlılık ve kaynak akışkanlığı temelinde bir dizi dinamik yetenek oluşturabilirler.
Gogichaty vd., (2023).	"A Systemic Approach to Evaluating the Organizational Agility in Large-Scale Companies"	Bu makale, iddia edilen çevik dönüşümün değerlendirilmesine yönelik bir yaklaşımı analiz etmek için eylem araştırması sunmaktadır.	Büyük bir örgütte çevik bir süreci değerlendirme modeli, kendi bağlamında faydalı bulunmuştur. Ayrıca büyük örgütlerde çevik yaklaşımı hayata geçirirken tespit ettiğimiz sorunların oldukça yaygın olduğunu düşünüyoruz.
Girod vd., (2023).	"Business Agility: Key Themes and Future Directions"	İş çevikliği ihtiyacı, yani değişen dış koşullara uyum sağlama (ve hatta onları şekillendirme) kapasitesi, artan belirsizlik seviyeleriyle karşı karşıya kalan dünya çapındaki yöneticilerin gündeminin üst sıralarında yer alıyor.	İş çevikliği hakkında bildiklerimiz ve hala bilmediklerimiz gözden geçiriliyor, altı makale tanıtılıyor ve daha fazla araştırma için bir yol öneriliyor. Ulusal kültürel özellikler çevik çalışma yöntemlerinin yaygınlaşmasına yardımcı olabilir veya engel olabilir
Iyamu ve Seymour, (2023).	"Challenges Faced in Transitioning from Traditional Business Analysis to Agile Business Analysis: an Actor-Network Perspective"	Bu makale, geleneksel iş analizinden çevik iş analizine geçiş sırasında karşılaşılan zorlukları tanımlayarak açıklamalar sunmaktadır.	Aktör ağ analizi merceğinden bakıldığında işletmelerin geleneksel iş analizinden çevik iş analizine geçişte karşılaştıkları zorlukları sosyal açıdan tespit etmek ve açıklamak oldukça önemlidir.
Ramadan vd., (2023).	"Toward Digital Transformation and Business Model Innovation"	Bu araştırma makalesi, örgütsel çeviklik ve bilgi aktarımının rollerini göz önünde bulundurarak dijital dönüşüm liderliğinin yenilikçi iş modellerinin geliştirilmesi üzerindeki etkisini incelemektedir.	Sonuçlar, dijital dönüşüm liderliğini benimsemenin örgütsel çevikliği teşvik ettiğini, güçlü bir bilgi aktarım sistemi ile etkili dijital dönüşümü ve iş modeli yeniliğini mümkün kıldığını ortaya koyuyor.

8. SONUÇ

Çeşitli araştırmalar örgütsel çevikliğin artırılmasının işletmelerin başarılı olma şansını artırdığını ortaya koymaktadır. Rialti vd.'nin (2018) çalışması da bu doğrultuda çevikliğin önemini vurgulamaktadır. Teknolojinin, bu çevikliği sağlamanın önemli bir bileşeni haline geldiği iddia edilmiştir (Alamsjah ve Asrol, 2023:33). Helfat ve Winter (2011), Peterafet vd. (2013), Winter (2003) ile Pavlou ve El Sawy (2011) dinamik yeteneklerin bağlama özgü doğasını vurgulamışlardır. Bu yeteneklerin öncelikle belirli örgütsel bağlamlardaki belirli hedefleri ve faaliyetleri desteklediğini iddia etmişlerdir. Ayrıca Tece vd. (2016) gibi araştırmacılar örgütsel çevikliğin belirli bir tür dinamik yeteneğin tezahürü olduğunu öne sürmüşlerdir. Örgütsel çevikliğin, bir kuruluşun değişen koşullara hızlı bir şekilde uyum sağlama, esneklik gösterme ve rekabet avantajı kazanma

yeteneğini temsil ettiğini savunmaktadırlar. Bu kavram kurumsal çevikliğin dinamik yeteneklerin ayrı bir alt kümesini nasıl oluşturduğunun altını çizerken, dinamik yeteneklerin belirli hedeflere göre uyarlanabileceğini ima etmektedir (Park vd., 2017:650).

Örgütsel çeviklik kavramının yönetim literatüründe yeterince veya tutarlı bir şekilde ele alınmadığını gözlemleyen Singh vd. (2013) yapının daha iyi işlevselleştirilmesine ihtiyaç olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak örgütsel çevikliği ele alan çoğu çalışma, destekleyici örgütsel yeteneklerden ziyade çevik örgütlerin özelliklerine odaklanmıştır (Appelbaum vd., 2017). Önceki araştırmalarda tanımlanan çevik örgütlerin özellikleri arasında esneklik, duyarlılık, değişim kültürü, hız, entegrasyon ve düşük karmaşıklık, yüksek kalite ve özelleştirilmiş ürünler ve temel yetkinliklerin harekete geçirilmesi yer almaktadır (Sherehiy vd., 2007). Buna göre bilimsel literatürde kurumsal çevikliği destekleyen temel dinamik yeteneklerin neler olduğu konusunda evrensel bir fikir birliği yoktur (Baskarada ve Koronios, 2018:332).

Literatürdeki tanımlardaki ortak nokta işletmelerin çevikliğinin, işletmenin amacına ulaşması için esneklik ve dayanıklılık sağlayan bir dizi organizasyonel yetenek, davranış ve çalışma şekli olduğudur. Bunun için de işletmeler için sürekli öğrenen ve uyum sağlayan bir organizasyon yapısına sahip olmak önem arz eder. Birçok işletme için "*çeviklik*", işletmelerinin zaten ulaştığına inandıkları durumu tanımlayan belirsiz bir terimdir ve bu yüzden üzerinde gerçek manada durulmaz.

Arsawan vd.'nin (2022:10) çalışmaları örgütsel çevikliğin önemli ölçüde inovasyondan ve sonrasında sosyal sermayeden etkilendiğini ortaya çıkarmıştır. Çevikliği teşvik etmek için kuruluşların fikirleri toplamak ve bilgiye dönüştürmek için koordineli bir ağ kurması, öğrenme ve risk alma kültürünü geliştirmesi, yeni fikirlere açık kalması ve sonuçta çevikliğe olanak sağlayan bir ortam yaratması gerektirmektedir (Khan vd., 2020). Bu, çeşitli kaynaklardan bilgi toplamayı, iç ve dış paydaşlar arasında bilgi akışını kolaylaştırmayı, sürekli öğrenmeyi vurgulamayı, hesaplanmış risk alma istekliliğini teşvik etmeyi ve yenilikçi fikirlerin değerlendirildiği ve hızla değerlendirildiği bir kültürü teşvik etmeyi içerir. Böyle bir yaklaşım, kuruluşların değişen koşullara uyum sağlamasına, inovasyon yeteneklerini geliştirmesine ve dinamik ve belirsiz iş ortamlarında başarılı olmasına yardımcı olmaktadır.

Gelişmekte olan piyasalarda işletmeler kaynaklar açısından kısıtlı olsa da değişen çevresel koşulları proaktif olarak algılayarak, uyarlayarak ve bunlara hızla tepki vererek stratejik çeviklik geliştirebilirler (Khan, 2020). Literatürde stratejik çeviklik taklit edilmesi zor dinamik bir yetenek ve dolayısıyla küçük ve orta büyüklükteki işletmeler için potansiyel bir rekabet avantajı kaynağı olarak yorumlanabilmektedir (Zahoor vd., 2023:4-5). Chan vd. (2019) küçük ve orta ölçekli işletmelerde örgütsel çevikliğin son derece kritik öneme sahip olduğunu iddia etmişlerdir.

Örgütsel çeviklik, işletmelerin dinamik ve rekabetçi ortamlara uyum sağlamasını sağlamada önemli bir örgütsel özellik haline gelmiştir. Değişen pazar koşullarına, teknolojik gelişmelere ve gelişen tüketici ihtiyaçlarına hızlı bir şekilde yanıt verme yeteneği, bir işletmenin başarısı için çok önemlidir. Esnekliği, yenilikçiliği, hızlı karar almayı, uyarlanabilirliği ve iş birliğini vurgulayan örgütsel çeviklik, işletmelerin rekabetçi kalmasını sağlayarak, sürekli gelişen bir ortamın taleplerini karşılamak için hızla uyum sağlamalarını, yenilik yapmalarını ve iş birliği yapmalarını sağlar.

Literatürde organizasyon, teknoloji ve inovasyon gibi bazı değişkenlerin çevik araçlar ve sağlayıcılar olduğu ve örgütsel çevikliğin örgütsel yetenek olarak görüldüğü belirtilmektedir. Dolayısıyla dinamik yetenek perspektifinden bakıldığında çeviklik, Fournie vd. (2014) ile Weber ve Tarba (2014) gibi araştırmacılar tarafından dinamik ortamlarda işletmenin temel yeteneği olduğu iddia edilmiştir (Junni vd., 2015:599). Pham ve Thomas (2011) ile Ivory ve Brooks (2018) tarafından yapılan birçok araştırmada örgütsel çevikliğin kurumsal sürdürülebilirlik üzerinde olumlu bir etki yarattığını ortaya konulmuştur (Felipe vd., 2017:2).

Farklı disiplinlerden araştırmacılar ve uygulayıcılar örgütsel çeviklik konusuna farklı açılardan yaklaşmaktadır. Genel olarak çevikliğin ne olduğu ve çevikliği hangi faktörlerin oluşturduğu bilim adamları arasında hala farklılık gösteren noktalardır. Kişinin bakış açısına ve disiplinine bağlı olarak çeviklik, esneklik, hızlı tepki verme ve uyum sağlama gibi terimler aynı şekilde ele alınmaz (Holsapple ve Li, 2008:2-3).

Araştırmacılar örgütsel çevikliği anlamak ve geliştirmek için farklı perspektiflerden yararlanmaktadır. Bazıları bu çevikliği teknolojik ve niceliksel yönler üzerinden değerlendirirken diğerleri ise kültürel ve süreçsel unsurlara odaklanmayı tercih etmektedir. Farklı araştırmacılar örgütsel çevikliği değerlendirmek ve geliştirmek için farklı unsurlara odaklanabilir. Aslında en etkili yaklaşım, bu farklı perspektifleri birleştirerek örgütsel çevikliği bütünsel bir bakış açısıyla ele almaktır (Crocitto ve Youssef, 2003:388). Literatür taraması sonuçları uzmanlık alanları boyunca bu farklılığı yansıtmaktadır.

Prahalad "*organizasyonlar çevik olamaz, ancak yöneticiler çevik olabilir*" demiştir (Bertin, 2002). Bu yöneticilerin ve bireylerin çevik olması durumunda örgütlerin çevik olabileceği anlamına gelir (Butler ve Gray, 2006). Çünkü bireysel dikkatli çevikliğin toplamı, kurumsal çevikliğin bir parçası haline gelir (Seo ve Paz, 2008:139). Bu araştırma sonuçları, işletmelerin çevikliğinin aslında yöneticiler ve çalışanlar düzeyinde başladığını vurguluyor. Yani bireylerin ve yöneticilerin çeviklik yetenekleri, örgütün genel çevikliğini şekillendirir. İşletmelerin çevik hale gelmesi için çalışanların ve yöneticilerin çeviklik becerilerine sahip olmaları ve bu becerileri kullanmaları gerekmektedir. Bireysel dikkatli çeviklik, işletmenin içinde toplandığında, işletmenin genel çevikliğini artırabilir. Bu nedenle, örgütsel çevikliği artırmak isteyen örgütler, çalışanların ve yöneticilerin çevikliğini teşvik etmek, eğitmek ve geliştirmek için çaba göstermelidirler.

Örgütsel çeviklik stratejik düşünme, yenilikçi bir zihniyet, değişimden yararlanma ve uyarlanabilir ve proaktif olma konusunda amansız bir ihtiyaç gerektiren temel bir yetkinlik, rekabet avantajı ve farklılaştırıcı olarak kabul edilir. Bu nedenle bazı araştırmacılar tarafından çeviklik seçimden ziyade hayatta kalmak için bir iş zorunluluğu olarak görülmüştür (Harraf vd., 2015:675).

Literatürde örgütlerin veya işletmelerin değişimle başa çıkabilmek için belirli bir düzeyde esnekliğe ve çevikliğe sahip olması gerektiği savunulmaktadır. Dolayısıyla mevcut araştırmamızda çevikliğin mevcut dinamik yeteneğin örgütlerin bu tür değişiklikleri benimsemesine ve bunlarla başa çıkmasına nasıl yardımcı olduğuna dair tartışmalar ortaya konulmuştur.

Örgütsel çeviklik çok boyutlu ve karmaşık bir konu olup, birçok araştırmacı, yazar ve uzman tarafından farklı bakış açılarıyla ele alınmaktadır. Bu karmaşıklık ve çok boyutluluk, örgütlerin değişen iş çevrelerine uyum sağlama yetenekleri üzerine yapılan araştırmaların ve tartışmaların çeşitlenmesine yol açmıştır. Literatür taraması sonucu örgütsel çevikliği destekleyen ve geliştiren önemli bileşenleri olarak: yenilik kültürü, yetkilendirme, belirsizliklerle hızlı başa çıkma ve uyum becerisi, vizyon, değişim yönetimi, kurumsal iletişim, operasyon yönetimi ve öğrenen organizasyonlar olduğu tespit edilmiştir.

Örgütsel çeviklik üzerine hakemli makaleler gelişen bir alanı (Nold ve Michel, 2016; Vecchiato, 2015) ve özellikle örgütsel çeviklik ile değer yaratmayı birleştiren literatürü temsil etmektedir (Anand vd., 2016). Bu bulgu, mevcut editörlerin ve yazarların, yöneticilerin, danışmanların ve akademisyenlerin ifade ettiği ihtiyaçlara ilişkin ampirik gözlemlerini güçlü bir şekilde teşvik etti ve bu alandaki literatürün gelişmesine katkıda bulundu (Rademakers vd., 2019:106). Ayrıca literatür taraması sonucu elde edilen bu bulguların, yöneticilerin, danışmanların ve akademisyenlerin gözlemlerine dayanarak işletmelerin daha çevik hale gelmenin ve değer yaratmanın önemini anlamalarına yardımcı olduğunu ve değişen koşullara uyum sağlamanın gerekliliğini vurguladığı belirtilmiştir. Aynı zamanda, işletmelerin sürekliliklerini tehlikeye atan dijitalleşme gibi hızla değişen faktörlere maruz kaldıkları ve bu durumun işletmelerin stratejik çevikliklerini artırma ihtiyacını daha da önemli kıldığı tespit edilmiştir. Bu tür çalışmalar, iş dünyasındaki değişen dinamiklere hızlı bir şekilde uyum sağlama becerisini ve örgütsel çevikliğin işletmeler için neden önemli olduğunu anlamak adına önemli bir kaynak olabilir.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları vardır. İlk olarak çalışma veri tabanları içerisinde seçilen anahtar kelimeleri ve kriterleri karşılayan makale havuzuyla sınırlıdır. Akademisyenler sektör raporlarından, kitaplardan ve dergilerden daha fazla bilgi edinebilir. Bu nedenle önerilen çerçeveyi zenginleştirmek için akademik dergilerin ötesinde çeviklik çalışmalarını keşfetmeye yönelik gelecekteki çalışmalar önerilmektedir. Gelecekteki çalışmalar, çeviklik araştırmalarını daha gelişmiş stratejik çeviklik ve örgütsel ağlar bağlamalarını da birleştiren daha ampirik çalışmaları içermelidir. Literatüründen taraması sonucu elde edilen bulgular, bir işletmenin stratejisi, yapısı, yetenekleri, çalışanları ve liderliği ve iç ve dış çerçevesinin çeşitli unsurlarının örgütsel çeviklik üzerinde doğrudan etkiye sahip olabileceğini gösterdi. Literatürdeki çeviklik ile işletme performansı arasındaki bağlantı konusundaki tartışmalar da gösterilmiştir. Günümüzün dinamik iş ortamında örgütsel çevikliğin önemi vurgulanmaktadır.

Teknolojik gelişmeler işletmelerin hem çevikliğini artırabilir hem de krizlerden toparlanmalarına yardımcı olmak için dayanıklılıklarını da artırabilir. Bu nedenle örgütsel çevikliği hem stratejik çeviklik hem de uyum ve sürdürülebilirlik perspektiflerinden ele alacak gelecekteki araştırmalara ihtiyaç vardır. Gelecekteki çalışmalara hızlı değişim ve uyum yeteneği, yenilikçilik ve örgütsel dönüşüm gibi çeviklikle oldukça alakalı diğer anahtar terimler de dâhil edilebilir. Bu potansiyel olarak stratejik çeviklik ile örgütsel çeviklik arasındaki ilişkilere dair daha fazla bilgi sağlayabilir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “en az iki dış hakem” ve “çift taraflı körleme” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı “Telif Devir Formu” belgesi göndermiştir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.

KAYNAKÇA

- ABURUB, Faisal (2015), “Impact of ERP Systems Usage on Organizational Agility: An Empirical Investigation in the Banking Sector”, **Information Technology and People**, S.28(3), ss.570-588.
- AGARWAL, Vernika, HAMEED, Abdul Zubar, MALHOTRA, Snigdha, MATHIYAZHAGAN, Kaliyan, ALATHUR, Sreejith ve APPOLLONI, Andrea (2022), “Role of Industry 4.0 in Agile Manufacturing to Achieve Sustainable Development”, **Business Strategy and the Environment**, S.32(6), ss.3671–3688.
- AHAMMAD, Mohammad Faisal, MUNJAL, Surender, CLEGG, Jeremy ve SHOHAM, Ofra Bazel (2021), “Strategic Agility, Environmental Uncertainties and International Performance: The Perspective of Indian Firms”, **Journal of World Business**, S.56(4), ss.(101218).
- AHLBACK, Karin, FAHRBACH, Clemens, MURARKA, Monica, SALO, Olli (2017), “How to Create an Agile Organization”, **McKinsey & Company**, 2 October 2017, <https://www.mckinsey.com/capabilities/people-and-organizational-performance/our-insights/how-to-create-an-agile-organization> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- ALAMSJAH, Firdaus ve ASROL, Muhammad (2023), “The Impacts of Middle Managers’ Ambidexterity, Continuous Improvement, and Organizational Agility on Business Performance: A Knowledge-Based View”, **Journal of Industrial Engineering and Management**, S.16(1), ss.27-53.
- ALHADID, Anas Y. (2016), “The Effect of Organizational Agility on Organizational Performance”, **International Review of Management Business Research**, S.5(1), ss.273.
- ALZOUBI, Abed Elkareem, AL-OTOUM, Firas Jamil ve ALBATAINH, Abdel Karim (2011), “Factors Associated Affecting Organization Agility on Product Development”, **International Journal of Research and Reviews in Applied Sciences**, S.9(3), ss.503-515.
- AMBROSINI, Veronique ve BOWMAN, Cliff (2009), “What are Dynamic Capabilities and are They a Useful Construct in Strategic Management”, **International Journal of Management Reviews**, S.11(1), ss.29–49.
- AMERICAN MANAGEMENT ASSOCIATION (2006), **Agility and Resilience in the Face of Continuous Change: A Global Study of Current Trends and Future Possibilities**, American Management Association Publisher, New York (US).
- AMOS, Jeffrey (1998), **Transformation to Agility: Manufacturing in the Marketplace of Unanticipated Change**, Garland Publisher, New York (US).
- ANAND, Abhijith, SHARMA, Rajeev ve COLTMAN, Tim (2016), “Realizing Value from Business Analytics Platforms: The Effects of Managerial Search and Agility of Resource Allocation Processes”, **37th International Conference on Information Systems**, 11-14 Aralık 2016 – Dublin (Ireland), ss.1–12.

- ANANTHRAM, Subramaniam ve NANKERVIS, Alan (2013), “*Strategic Agility and the Role of HR as a Strategic Business Partner: An Indian Perspective*”, **Asia Pacific Journal of Human Resources**, S.51(4), ss.454-470.
- ANDRADE, Cristiana, GONCALO, Claudio R. ve SANTOS, Andre M. (2022), “*Digital Transformation with Agility: The Emerging Dynamic Capability of Complementary Services*”, **Revista de Administração Mackenzie** (E-Document), S.23(6), <https://doi.org/10.1590/1678-6971/eramd220063.en> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- APPELBAUM, Steven H., CALLA, Rafael, DESAUTELS, Dany ve HASAN, Lisa (2017), “*The Challenges of Organizational Agility (Part 1)*”, **Industrial and Commercial Training**, S.49(1), ss.6-14.
- ARSAWAN, Wayan Edi, HARIYNATI, Ni Kadek Dessy, ATMAJA, Made Ari Dwi Suta, SUHARTANTO, Dwi ve KOVAL, Viktor (2022), “*Developing Organizational Agility in SMEs: An Investigation of Innovation’s Roles and Strategic Flexibility*”, **Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity**, S.8(149), ss.1-17.
- AUDRETSCH, B. David ve BELITSKI, Maksim (2023), “*The Limits to Open Innovation and its Impact on Innovation Performance*”, **Technovation**, S.119, ss.1-13(102519).
- AZIZ, Abd K. ve ZAILANI, Suhaiza (2011), “*A Conceptual Paper on Determinants and Outcomes of Supply Chain Agility*”, **International Conference on Computer Communication and Management**, S.5, ss.456-460.
- BASKARADA, Sasa ve KORONIOS, Andy (2018), “*The 5S Organizational Agility Framework: A Dynamic Capabilities Perspective*”, **International Journal of Organizational Analysis**, S.26(2), ss.331–342.
- BAZIGOS, Michael, De SMET, Aaron ve GAGNON, Chris (2015), “*Why Agility Pays*”, **McKinsey Quarterly**, S.4, ss.28-35.
- BENKHIDER, Naima ve KHERBACHI, Sonia (2020), “*I am Modelling Agile Organization Under Scrum Approach and Coordination*”, **Proceedings of the 22nd International DSM Conference (DSM, 2020)**, 13th-15th October 2020 – Massachusetts, Cambridge Press, Cambridge.
- BERETTA, Michela ve SMITH, Pernille (2023), “*Embarking on a Business Agility Journey: Balancing Autonomy Versus Control*”, **California Management Review**, S.65(4), ss.93–115.
- BESSANT, John, KNOWLES, David, FRANCIS, David Louis ve BRIFFA, Greg (2001), “*Developing the Agile Enterprise*”, **Agile Manufacturing: The 21st Century Competitive Strategy** (Ed. Angappa Gunasekaran), Elsevier Science Publisher, Oxford, ss.113-130.
- BOOJIHAWON, Dev Kumar, AUGUSTO, Richeri, YIPENG, Liu ve DANIEL, Chicksand (2021), “*Agile Route-to-Market Distribution Strategies in Emerging Markets: The Case of Paraguay*”, **Journal of International Management**, S.27(1), ss.1-41.
- BOSE, Lipika ve THAKUR, Sanjeev (2013), “*Introducing Agile into a Non Agile Project: Analysis of Agile Methodology with its Issues and Challenges*”, **International Journal of Advanced Research in Computer Science**, S.4(1), ss.305-311.
- BOUGUERRA, Abderaouf, HUGHES, Mathew, RODGERS, Peter, STOKES, Peter ve TATOGLU, Ekrem (2023), “*Confronting the Grand Challenge of Environmental Sustainability within Supply Chains: How Can Organizational Strategic Agility Drive Environmental Innovation?*”, **Journal of Product Innovation Management**, S.41, ss.323-346.
- BRUELLER, Nir, DRORI, Israel ve CARMELI, Abraham (2014), “*How do Different Types of Mergers and Acquisitions Facilitate Strategic Agility*”, **California Management Review**, S.56(3), ss.39–57.
- BURNSON, Patrick (2015), “*Procurement Organizations Focus on Supporting Enterprise Agility by Becoming More of a Trusted Advisor: But Capability Gaps in Key Areas May Cause Challenges*”, **Supply Chain Management Review** (E-Makale), 23 March 2014, http://www.scmr.com/article/procurement_organizations_focus_on_becoming_more_of_a_trusted_advisor (Erişim Tarihi: 03.08.2023).

- CARDOZA, Christina (2015), “*Don’t do Agile, Be Agile*”, **SD Times** (E_Makale), <https://sdtimes.com/agile/dont-do-agile-be-agile/> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- CEGARRA-NAVARRO, Juan Gabriel, SOTO-ACOSTA, Pedro ve WENSLEY, Anthony K. P. (2016), “*Structured Knowledge Processes and Firm Performance: The Role of Organizational Agility*”, **Journal of Business Research**, S.69, ss.1544–1549.
- CHAN, Calvin M. L., TEOH, Say Yen, YEOW, Adrian ve PAN, Gary (2019), “*Agility in Responding to Disruptive Digital Innovation: Case Study of an SME*”, **Information Systems Journal**, S.29, ss.436–455.
- CHENG, Cong, ZHONG, Huihui ve CAO, Liebing (2020), “*Facilitating Speed of Internationalization: The Roles of Business Intelligence and Organizational Agility*”, **Journal of Business Research**, S.110, ss.95-103.
- CHRISTOFI, Michael, PEREIRA, Vijay, VRONTIS, Demetris, TARBA, Shlomo ve THRASSOU, Alkis (2021), “*Agility and Flexibility in International Business Research: A Comprehensive Review and Future Research Directions*”, **Journal of World Business**, S.56(3), ss.(101194).
- CHUNG, Ting-Ting, LIANG, Ting-Peng, PENG, Chih-Hung, CHEN, Deng-Neng ve SHARMA, Pratyush (2019), “*Knowledge Creation and Organizational Performance: Moderating and Mediating Processes from an Organizational Agility Perspective*”, **AIS Transactions on Human-Computer Interaction**, S.11, ss.79-106.
- CLAUSS, Thomas, ABEBE, Michael, TANGPONG, Chanchai ve HOCK, Marianne (2021), “*Strategic Agility, Business Model Innovation, and Firm Performance: An Empirical Investigation*”, **IEEE Transactions on Engineering Management**, S.68(3), ss.767-784.
- CROCITTO, Madeline ve YOUSSEF, Mohamed (2003), “*The Human Side of Organizational Agility*”, **Industrial Management & Data Systems**, S.103(6), ss.388-397.
- D’AVENI, Richard A., DAGNINO, Giovanni B. ve SMITH, Ken G. (2010), “*The Age of Temporary Advantage*”, **Strategic Management Journal**, S.31(13), ss.1371-1385.
- DEAKIN, Jonathan, LABERGE, Laura ve O’BEIRNE, Barbara (2019), **Five Moves to Make During a Digital Transformation**, McKinsey & Company Publisher, 24 April 2019, <https://www.mckinsey.com/capabilities/mckinsey-digital/our-insights/five-moves-to-make-during-a-digital-transformation> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- DENNING, Stephen (2018), “*The Role of the C-Suite in Agile Transformation: The Case of Amazon*”, **Strategy & Leadership**, S.46(6), ss.14-21.
- DOZ, Yves L. (2020), “*Fostering Strategic Agility: How Individual Executives and Human Resource Practices Contribute*”, **Human Resource Management Review**, S.30, ss.(100693).
- DOZ, Yves L. ve KOSONEN, Mikko (2007), **Fast Strategy: How Strategic Agility Will Help You Stay Ahead of the Game**, FT Press, Upper Saddle River – New Jersey (US).
- DOZ, Yves L. ve KOSONEN, Mikko (2008), “*The Dynamics of Strategic Agility: Nokia’s Rollercoaster Experience*”, **California Management Review**, S.50(3), ss.95–118.
- DOZ, Yves L. ve KOSONEN, Mikko (2010), “*Embedding Strategic Agility: A Leadership Agenda for Accelerating Business Model Renewal*”, **Long Range Planning**, S.43(2–3), ss.370–82.
- DOVE, Rick (2001), **Response Ability: The Language, Structure, and Culture of the Agile Enterprise**, John Wiley Press, New York (US).
- DUPONT, Laurent (2019), “*Agile Innovation: Creating Value in Uncertain Environments*”, **Journal of Innovation Economics & Management**, S.1(28), ss.1-5.
- EISENHARDT, Kathleen M. ve MARTIN, Jeffrey A. (2000), “*Dynamic Capabilities: What Are They?*”, **Strategic Management Journal**, S.21, ss.1105–1121.
- FARNDAL, Elaine, THITE, Mohan, BUDHWAR, Pawan ve KWON, Bora (2021), “*Deglobalization and Talent Sourcing: Cross-National Evidence from High-Tech Firms*”, **Human Resource Management**, S.60, ss.259–272.

- FELIPE, Carmen M., ROLDAN, Jose L. ve RODRIGUEZ, Al Leal (2017), “*Impact of Organizational Culture Values on Organizational Agility*”, **Sustainability**, S.9, ss.1-23.
- FOSTER, Richard ve KAPLAN, Sarah (2001), **Creative Destruction: Why Companies That are Built to Last Underperform the Market and How to Successfully Transform Them**, Currency Publisher, New York (US).
- FOURNE, Sebastian P. L., JANSEN, Justin J. P. ve MOM, Tom J. M. (2014), “*Strategic Agility in MNEs: Managing Tensions to Capture Opportunities Across Emerging and Established Markets*”, **California Management Review**, S.56, ss.13–38.
- GILL, Asif Qumer, HENDERSON-SELLERS, Brian ve NIAZI, Mahmood (2018), “*Scaling for Agility: A Reference Model for Hybrid Traditional-Agile Software Development Methodologies*”, **Information Systems Frontiers**, S.20(2), ss.315-341.
- GIROD, Stephane J. G., BIRKINSHAW, Julian ve PRANGE, Christiane (2023), “*Business Agility: Key Themes and Future Directions*”, **California Management Review**, S.65(4), ss.5–21.
- GOGICHATY, Merab, IVANOV, Vladimir, KRUGLOV, Artem, PEDRYCZ, Witold, SAMATOVA, Aliya, SUCCI, Giancarlo ve VALEEV, Raphael (2023), “*A Systemic Approach to Evaluating the Organizational Agility in Large-Scale Companies*”, **IEEE Access**, S.11, ss.3307-3323.
- GOLDMAN, Steven L., NAGEL, Roger N. ve PREISS, Kenneth (1995), **Agile Competitors and Virtual Organizations Strategies for Enriching the Customer**, Van Nostrand Reinhold Publisher, New York.
- GOSLING, Jonathan, PURVIS, Laura ve NAIM, Mohamed M. (2010), “*Supply Chain Flexibility as a Determinant of Supplier Selection*”, **International Journal of Production Economics**, S.128(1), ss.11–21.
- GUNASEKARAN, Angaappa, YUSUF, Yahaya Y., ADELEYE, Ezekiel Oluwadeere, PAPADOPOULOS, Thanos, KOVVURI, Dharma ve GEYI, Dan’Asabe G. (2019), “*Agile Manufacturing: An Evolutionary Review of Practices*”, **International Journal of Production Research**, S.57(15–16), ss.5154–5174.
- GURKOV, Igor, GOLDBERG, Arcady ve SAIDOV, Zokirzhon (2017), “*Strategic Agility and Persistence: HEM's Entry into the Russian Market of Expendable Materials for Clinical Laboratories*”, **Global Business and Organizational Excellence**, S.36(5), ss.12–9.
- HAKOVIRTA, Marko ve DENUWARA, Navodya (2020), “*How COVID-19 Redefines the Concept of Sustainability*”, **Sustainability**, S.12, ss.(3727).
- HAMEL, Gary (2000), **Leading the Revolution**, Harvard Business School Press, Boston (US).
- HAMEL, Gary (2003), **The Quest for Resilience**, Harvard Business Review, S.2003(September), ss.52–63.
- HANDSCOMB, Christopher, MAHADEVAN, Deepak, NAIDOO, Euvin, SRINIVASAN, Suraj, SCHOR, Lars ve SIEBERER, Marcus (2020), “*An Operating Model for the Next Normal: Lessons from Agile Organizations in the Crisis*”, **McKinsey Quarterly Magazine**, S.25, ss.1-7.
- HARRAF, Abe, WANASIKA, Isaac, TATE, Kaylynn ve TALBOTT, Kaitlyn (2015), “*Organizational Agility*”, **The Journal of Applied Business Research**, S.31(2), ss.675-686.
- HARSCH, Katharina ve FESTING, Marion (2020), “*Dynamic Talent Management Capabilities and Organizational Agility: A Qualitative Exploration*”, **Human Resource Management**, S.59, ss.43–61.
- HATCH, Nan (2016), “*10 Critical Culture Change Elements in Agile Transformation*”, **Insight** (E-Makale), (tarihsiz), https://www.insight.com/en_US/learn/content/blog/10-critical-culturechange-elements-in-agile-transformation.html (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- HEILIGTAG, Sven, LUCZAK, Dominik ve WINDHAGEN, Eckart (2015), “*Agility Lessons from Utilities*”, **McKinsey Quarterly**, S.2015(December), ss.36-43.
- HELFAT, Constance E. ve WINTER, Sidney G. (2011), “*Untangling Dynamic and Operational Capabilities: Strategy for the (N)ever-Changing World*”, **Strategic Management Journal**, S.32(11), ss.1243-1250.
- HESS, Thomas, BENLIAN, Alexander, MATT, Christian ve WIESBÖCK, Florian (2016), “*Options for Formulating a Digital Transformation Strategy*”, **MIS Quarterly Executive**, S.15(2), ss.17–33.

- HILL, Mark E., CROMARTIE, Jane ve MCGINNIS, John (2017), “*Managing for Variability: A Neuroscientific Approach for Developing Strategic Agility in Organizations*”, **Creat Innovative Managing**, S.26, ss.221–232.
- HOLOTIUK, Friedrich, BEIMBORN, Daniel ve JENTSCH, Christian (2018), “*The Determinants and Role of Agility in Digital Organizations*”, **Twenty-Sixth European Conference on Information Systems (ECIS2018)**, 23-28 Haziran 2018 – Portsmouth (UK), ECIS Press, Portsmouth (UK), ss.(182).
- HOLSAPPLE, Clyde W. ve LI, Xun (2018), “*Understanding Organizational Agility: A Work-Design Perspective*”, **13th International Command and Control Research and Technology Symposia (ICCRTS)**, 17-19 June 2018 - Bellevue, ICCRTS Press, Bellevue, ss.1-24.
- HUUMONEN, Juha (2011), “*Conceptualizing Agility of Enterprises*”, **Human Factors and Ergonomics in Manufacturing & Service Industries**, S.21(2), ss.132–146.
- HYUN, Youyung, PARK, Jaehyun, KAMIOKA, Taro ve CHANG, Younghoon (2023), “*Organizational Agility Enabled by Big Data Analytics: Information Systems Capabilities View*”, **Journal of Enterprise Information Management**, S.36(4), ss.1032-1055.
- IVORY, Sarah Birrell ve BROOKS, Simon Bentley (2018), “*Managing Corporate Sustainability with a Paradoxical Lens: Lessons from Strategic Agility*”, **Journal of Business Ethics**, S.148, ss.347-361.
- IYAMU, Augustine ve SEYMOUR, Lisa F. (2023), “*Challenges Faced in Transitioning from Traditional Business Analysis to Agile Business Analysis: An Actor-Network Perspective*”, **Proceedings of the 16th IADIS International Conference Information Systems**, 11-13 March 2023 – Lisbon (Portugal), IADIS Press, Lisbon (Portugal), ss.73-82.
- JOINER, Bill (2017), “*Bringing ‘Leadership Agility’ to Agile*”, **Cutter Business Technology Journal**, S.30(8), ss.3-8.
- JOINER, Bill (2019), “*Leadership Agility for Organizational Agility*”, **Journal of Creating Value**, S.5(2), ss.139–149.
- JOOSS, Stefan, COLLINGS, David G., McMACKIN, John ve DICKMANN, Michael (2023), “*A Skills-Matching Perspective on Talent Management: Developing Strategic Agility*”, **Human Resource Management**, S.63(1), ss.141-157.
- JUNNI, Paulina, SARALA, Riikka M., TARBA, Slomo Y. ve WEBER, Yaakov (2015), “*The Role of Strategic Agility in Acquisitions*”, **British Journal of Management**, S.26(4), ss.596–616.
- KARIMI, Jahangir ve WALTER, Zhiping (2021), “*The Role of Entrepreneurial Agility in Digital Entrepreneurship and Creating Value in Response to Digital Disruption in the Newspaper Industry*”, **Sustainability**, S.13(5), ss.(2741).
- KHAN, Samar Hayat, MAJID, Abdul ve YASIR, Muhammad (2020), “*Strategic Renewal of SMEs: The Impact of Social Capital, Strategic Agility and Absorptive Capacity*”, **Management Decision**, S.59, ss.1877–1894.
- KOÇYİĞİT, Yeşim ve AKKAYA, Bülent (2020), “*The Role of Organizational Flexibility in Organizational Agility: A Research on SMEs*”, **Business Management Strategy**, S.11(1), ss.110-123.
- KUMKALE, İlknur (2016), “*Organization's Tool for Creating Competitive Advantage: Strategic Agility*”, **Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences**, S.2(3), ss.118–24.
- LANGLEY, Mark (2017), **Achieving Greater Agility: The People and Process Drivers That Accelerate Results**, Project Management Institute Press, Newtown Square.
- LEE, One Ki, SAMBAMURTHY, Vallabh, LIM, Kai H. ve WEI, Kwok K. (2015), “*How Does IT Ambidexterity Impact Organizational Agility?*”, **Information Systems Research**, S.26(2), ss.398-417.
- LEIH, Sunyoung, LINDEN, Greg ve TEECH, David J. (2015), “*Business Model Innovation and Organizational Design: A Dynamic Capabilities Perspective*”, **Business Model Innovation: The Organizational Dimension** (Ed. Nicolai Juul Foss, Tina Saebi), Oxford University Press, New York (US), ss.24-42.

- LIKER, Jeffrey K. ve MORGAN, James M. (2006), “*The Toyota Way in Services: The Case of Lean Product Development*”, **Academy of Management Perspectives**, S.20, ss.5–20.
- LIU, Hsian Ming ve YANG, Hsin Feng (2020), “*Network Resource Meets Organizational Agility: Creating an Idiosyncratic Competitive Advantage for SMEs*”, **Management Decision**, S.58(1), ss.58-75.
- LU, Ying ve RAMAMURTHY, K. Ram (2011), “*Understanding the Link between Information Technology Capability and Organizational Agility: An Empirical Examination*”, **MIS Quarterly**, S.35(4), ss.931-954.
- LUNGU, Miruna Florina (2020), “*The Influence of Strategic Agility on Firm Performance*”, **Proceedings of the International Conference on Business Excellence**, S.14(1), ss.102–110.
- MALTAVERNE, Bertrand (2016), “*Beginners Guide to Agile Procurement*”, **Pool4Tool Kurumsal Web Sayfası** (E-Blog), <https://blog.pool4tool.com/procurementworld/beginners-guide-to-agile-procurement> (Erişim Tarihi: 25.05.2023).
- MARCWINSKI, Chet ve SHOOK, John (2007), **Lean Lexicon**, Institute Lean France Press, Saint Etienne, 3.1 Edition..
- MATTHIAE, Marc ve RICHTER, Janek (2018), “*Industry 4.0-Induced Change Factors and the Role of Organizational Agility*”, **Global Business and Organizational Excellence**, S.36, ss.46-56.
- McCANN, Joseph, SELSKY, John ve LEE, James (2009), **Building Agility, Resilience and Performance in Turbulent Environments**, Ymcdn (E-Makale), (tarihsiz), <http://c.ymcdn.com/sites/www.hrps.org/resource/resmgr> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- MISCHE, Michalen A. (2000), **Operational Excellence & Organizational Agility**, University of Southern California Publisher, California (US).
- MORAWIEC, Patryk ve SOLTYSIK-PIORUNKIEWICZ, Anna (2021), “*Knowledge Management Significance in Agile Organization in Lights of COVID-19 Pandemic Changes*”, **European, Mediterranean, and Middle Eastern Conference on Information Systems**, 8-9 Aralık 2021 – Springer Publisher, Cham, C.437, ss.705-722.
- MRUGALSKA, Beata ve AHMED, Junaid (2021), “*Organizational Agility in Industry 4.0: A Systematic Literature Review*”, **Sustainability**, S.13(15), ss.1-23.
- MURAWSKI, Matthias, BUHLER, Julian, MARTENSEN, Malte, RADEMACHER, Christina ve BICK, Markus (2018), **How Digital Business Strategy Affects Profitability: Opening the “Black Box” of Performance**, Amcis Press, Utah (US).
- NAFCHI, Mina Ziaei ve GANDOMANI, Taghi Javdani (2016), “*Agile Assessment Methods and Approaches*”, **Advances in Systems Analysis, Software Engineering, and High Performance Computing**, IGI Global Publisher, Hershey (US), ss.165–174.
- NAFEI, Wageeh A. (2016), “*Organizational Agility: The Key to Improve Organizational Performance*”, **International Business Research**, S.9(3), ss.97-111.
- NAJRANI, Majed (2016), “*The Endless Opportunity of Organizational Agility*”, **Strategic Direction**, S.32(3), ss.37-38.
- NIJSSEN, Marc ve PAAUWE, Jaap (2012), “*HRM in Turbulent Times: How to Achieve Organizational Activity*”, **The International Journal of Human Resource Management**, S.23(16), ss.3315–3335.
- NOLD, Herbert ve MICHEL, Lukas (2016), “*The Performance Triangle: A Model for Corporate Agility*”, **Leadership and Organization Development Journal**, S.37(3), ss.341-356.
- OBYDENOV, Alexander (2021), “*Parametric Strategic Management & Business Agility*”, **10th International Conference on Industrial Technology and Management (ICITM)**, 26-28 Mart 2021 – Cambridge, IEEE Publisher, Cambridge (UK), ss.67-72.
- OOSTHUIZEN, Marius ve SCHEEPERS, Caren (2018), “*Strategic Foresight for Organizational Agility at Nedbank Area Collaboration*”, **Emerald Emerging Markets Case Studies**, S.8(1), ss.1-43.

- OVERBY, Eric, BHARADWAJ, Anandhi ve SAMBAMURTHY, Vallabh (2006), “*Enterprise Agility and the Enabling Role of Information Technology*”, **European Journal of Information Systems**, S.15(June 2005), ss.120–131.
- PAASIVAARA, Maria ve LASSENIUS, Casper (2019), “*Empower Your Agile Organisation: Community-Based Decision Making in Large-Scale Agile Development at Ericsson*”, **IEEE Software**, S.36(2), ss.64-69.
- PARK, Young-Ki, SAWY, Omar A. ve FISS, Peer (2017), “*The Role of Business Intelligence and Communication Technologies in Organizational Agility: A Configurational Approach*”, **Journal of the Association for Information Systems**, S.18(9), ss.648-686.
- PAVLOU, Paul A. ve EL SAWY, Omar A. (2011), “*Understanding the Elusive Black Box of Dynamic Capabilities*”, **Decision Sciences**, S.42(1), ss.239-273.
- PEREIRA, Vijay, BUDHWAR, Pawan, TEMOURI, Yama, MALIK, Ashish ve TARBA, Shlomo (2021), “*Investigating Investments in Agility Strategies in Overcoming the Global Financial Crisis-The Case of Indian IT/BPO Offshoring Firms*”, **Journal of International Management**, S.27(1), ss.(100738).
- PETERAF, Margaret, STEFANO, Giada Di ve VERONA, Gianmario (2013), “*The Elephant in the Room of Dynamic Capabilities: Bringing Two Diverging Conversations Together*”, **Strategic Management Journal**, S.34(12), ss.1389-1410.
- PHAM, Duc T. ve THOMAS, Andrew J. (2011), “*Fit Manufacturing: A Framework for Sustainability*”, **Journal Manufacture Technology Management**, S.23(1), ss.103–123.
- PMBOK GUIDE (2021), **The Standart for Project Management and a Guide to the Project Management Body of Knowledge**, Project Management Institute, Pennsylvania (US), 7th Edition.
- RADEMAKERS, Martjin, SCHEEPSTRA, Sabine ve STOKES, Peter (2019), “*Organizational Agility and Value Creation*”, **Journal of Creating Value**, S.5(2), ss.106-110.
- RAFI, Nosheen, AHMED, Alia, SHAFIQUE, Imran ve KALYAR, Masood Nawaz (2022), “*Knowledge Management Capabilities and Organizational Agility as Liaisons of Business Performance*”, **South Asian Journal of Business Studies**, S.11(4), ss.397-417.
- RAMADAN, Muhieddine, ZAKHEM, Najib Bou, BAYDOUN, Hala, DAOUK, Amira, YOUSSEF, Samia, FAWAL, Abir El, ELIA, Jean ve ASHAAL, Ahmad (2023), “*Toward Digital Transformation and Business Model Innovation: The Nexus between Leadership, Organizational Agility, and Knowledge Transfer*”, **Administrative Science**, S.13(8), ss.1-21.
- RAVICHANDRAN, Thiagarajan (2018), “*Exploring the Relationships between IT Competence, Innovation Capacity and Organizational Agility*”, **The Journal of Strategic Information Systems**, S.27(1), ss.22-42.
- RAISCH, Sebastian ve BIRKINSHAW, Julian (2008), “*Organizational Ambidexterity: Antecedents, Outcomes, and Moderators*”, **Journal of Management**, S.34(3), ss.375-409.
- RIALTI, Riccardo, MARZI, Giacomo, SILIC, Mario ve CIAPPEI, Cristiano (2018), “*Ambidextrous Organization and Agility in Big Data Era: The Role of Business Process Management Systems*”, **Business Process Management Journal**, S.24(5), ss.1091-1109.
- ROBERTS, Nicholas ve GROVER, Varun (2012), “*Leveraging Information Technology Infrastructure to Facilitate a Firm’s Customer Agility and Competitive Activity: An Empirical Investigation*”, **Journal of Management Information Systems**, S.28(4), ss.231-270.
- SAHA, Nibedita, GREGAR, Ales ve SAHA, Petr (2017), “*Organizational Agility and KM Strategy: Are They the Effective Tool for Achieving Sustainable Organizational Excellence?*”, **New Trends and Issues Proceedings on Humanities and Social Sciences**, S.4(10), ss.110–117.
- SAHA, Nibedita, SAHA, Tomas, GREGAR, Ales ve SAHA, Petr (2020), “*Organizational Agility and Organizational Learning: Do They Accelerate Organizational Innovation and Competency?*”, **Proceedings of the European Conference on Innovation and Entrepreneurship**, S.2020(September), ss.578-586.

- SAMBAMURTHY, Vallabh, BHARADWAJ, Anandhi ve GROVER, Varun (2003), “*Shaping Agility through Digital Options: Reconceptualizing the Role of Information Technology in Contemporary Firms*”, **MIS Quarterly**, S.27(2), ss.237–263.
- SEO, DongBack ve PAZ, Ariel L. (2008), “*Exploring the Dark Side of IS in Achieving Organizational Agility*”, **Communications of the ACM**, S.51(11), ss.136-139.
- SHAMS, Riad, VRONTIS, Demetris, BELYAEVA, Zhanna, FERRARIS, Alberto ve CZINKOTA, Michael R. (2021), “*Strategic Agility in International Business: A Conceptual Framework for “Agile” Multinationals*”, **Journal of International Management**, S.27(1), ss.(100737).
- SHARIFI, Hossein ve ZHANG, David Zhengwen (2001), “*Agile Manufacturing in Practice-Application of a Methodology*”, **International Journal of Operations & Production Management**, S.21(5), ss.772-794.
- SHEREHIY, Bohdana, KARWOWSKI, Waldemar ve LAYER, John K. (2007), “*A Review of Enterprise Agility: Concepts, Frameworks, and Attributes*”, **International Journal of Industrial Ergonomics**, S.37(5), ss.445-460.
- SINGH, Jagdip, SHARMA, Garima, HILL, James ve SCHNACKENBERG, Andrew (2013), “*Organizational Agility: What it is, What it is Not, and Why it Matters*”, **Academy of Management Proceedings**, S.2013(1), ss.397-417.
- SMET, Aaron De, LURIE, Michael ve GEORGE, Andrew St. (2018), “*Leading Agile Transformation: The New Capabilities Leaders Need to Build 21st-Century Organizations*”, **McKinsey Kurumsal Web Sayfası** (E-Makale), (tarihsiz), <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/business%20functions/organization/> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- SMET, Aaron De, SCHANINGER, Bill ve SMITH, Matthew (2014), “*The Hidden Value of Organizational Health and How to Capture it*”, **McKinsey Quarterly** (E-Article), <http://www.mckinsey.com/business-functions/organization> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- SULL, Donald (2009), “*How to Thrive in Turbulent Markets*”, **Harvard Business Review**, S.87(2), ss.78-88.
- SULL, Donald (2010), “*Competing through Organizational Agility*”, **McKinsey Quarterly**, S.1, ss.48-56.
- SYAMIL, Ahmad, SETIADI, Fajar ve VALENTE, William (2022), “*The Positive Impact of ERP Usage on Business Process Outcomes and Organizational Agility*”, **International Conference on Informatics, Multimedia, Cyber and Information System (ICIMCIS)**, 16-17 Kasım 2022 – Jakarta, IEEE Publisher, Jakarta (Indonesia), ss.509-513.
- SWAFFORD, Patricia M., GHOSH, Soumen ve MURTHY, Nagesh (2008), “*Achieving Supply Chain Agility through IT Integration and Flexibility*”, **International Journal of Production Economics**, S.116(2), ss.288-297.
- TAKEUCHI, Hirota ve NONAKA, Ikujiro (1986), “*The New New Product Development Game*”, **Harvard Business Review**, S.64(1), ss.137-146.
- TALLON, Paul P. ve PINSONNEAULT, Alain (2011), “*Competing Perspectives on the Link between Strategic Information Technology Alignment and Organizational Agility: Insights from a Mediation Model*”, **MIS Quarterly**, S.35(2), ss.463-486.
- TEECE, David, PETERAF, Margaret ve LEIH, Sohvi (2016), “*Dynamic Capabilities and Organizational Agility: Risk, Uncertainty, and Strategy in the Innovation Economy*”, **California Management Review**, S.58(4), ss.13-35.
- TRANFIELD, David, DENYER, David ve SMART, Palminder (2003), “*Towards a Methodology for Developing Evidence Informed Management Knowledge by Means of Systematic Review*”, **British Journal of Management**, S.14(3), ss.207-222.
- TRIAA, Wafa, GZARA, Lilla ve VERJUS, Herve (2016), “*Organizational Agility Key Factors for Dynamic Business Process Management*”, **IEEE 18th Conference on Business Informatics (CBI)**, 29 Ağustos – 1 Eylül 2016 – Paris, IEEE Publisher, Paris, ss.64–73.

- TROISE, Ciro, CORVELLO, Vincenzo, GHOBADIAN, Abby ve O'REGAN, Nicholas (2022), "How Can SMEs Successfully Navigate VUCA Environment: The Role of Agility in the Digital Transformation Era", **Technological Forecasting and Social Change**, S.174, ss.(121227).
- TRZCIELINSKI, Stefan (2009), "Agile Enterprise—An Innovative Organization", **Innovaciomenedzment, Nemzetkozi Konferencia** (Ed. Magdolna Csath), Kodolanyi Janos Foiskola, Budapest.
- UBIPARIPOVIC, Bogdan, RAKOVIC, Lazar, MARIC, Slobodan ve VUKOVIC, Vuk (2023), "Digital Business Agility", **Ekonomika**, S.69(2), ss.75-86.
- WALTER, Anna-Theresa (2021), "Organizational Agility: Ill-Defined and Somewhat Confusing? A Systematic Literature Review and Conceptualization", **Management Review Quarterly**, S.71, ss.343–391.
- WEBER, Yaakov ve TARBA, Shlomo Y. (2014), "Strategic Agility: A State of the Art", **California Management Review**, S.56(3), ss.5–12.
- WINTER, Sidney G. (2003), "Understanding Dynamic Capabilities", **Strategic Management Journal**, S.24(10), ss.991-995.
- VECCHIATO, Riccardo (2015), "Creating Value through Foresight: First Mover Advantages and Strategic Agility", **Technological Forecasting and Social Change**, S.101, ss.25–36.
- VIDMAR, Matjaz, ROSIELLO, Alessandro ve GOLRA, Owais (2020), "The Resilience of New Space Firms in the United Kingdom During the Early Stages of COVID-19 Crisis: The Case for Strategic Agility", **New Space**, S.8(4), ss.172–178.
- VOLBERDA, Henk (1997), "Building Flexible Organizations for Fast-Moving Markets", **Long Range Planning**, S.30(2), ss.169–183.
- YEGANEHI, Kamran ve AZAR, Mohammad (2012), "The Effect of IT on Organizational Agility", **Proceedings of the 2012 International Conference on Industrial Engineering and Operations Management**, 3-6 Temmuz 2012 – İstanbul, IEOM Publisher, İstanbul (Türkiye).
- YILDIZ, Tayfun ve AYKANAT, Zafer (2021), "The Mediating Role of Organizational Innovation on the Impact of Strategic Agility on Firm Performance", **World Journal of Entrepreneurship, Management and Sustainable Development**, S.17(4), ss.765–786.
- YOUNG, Ruth (2008), "Interview with Mikko Kosonen and Yves Doz", **Strategic Direction**, S.24(7), ss.30–32.
- YUSUF, Muhammad, SURYA, Batara, MENNE, Firman, RUSLAN, Muhlis, SURIANI, Seri ve ISKANDAR, Iskandar (2022), "Business Agility and Competitive Advantage of SMEs in Makassar City, Indonesia", **Sustainability**, S.15(1), ss.(627).
- ZAHOR, Nadia, KHAN, Huda, DONBESUUR, Francis, KHAN, Zaheer ve RAJWANI, Tazeeb (2023), "Grand Challenges and Emerging Market Small and Medium Enterprises: The Role of Strategic Agility and Gender Diversity", **Journal of Product Innovation Management**, S.41(2), ss.473-500(1-28).
- ZHANG, Mengru, LIU, Hefu, CHEN, Meng ve TANG, Xinlin (2022), "Managerial ties: How Much Do They Matter for Organizational Agility?", **Industrial Marketing Management**, S.103, ss.215-226.
- ZITKIENE, Rima ve DEKSNYS, Mindaugas (2018), "Organizational Agility Conceptual Model", **Montenegrin Journal of Economics**, S.14(2), ss.115-129.

Dijital Tedarik Zincirinin Gelişen Trendleri: Bibliyometrik Bir Değerlendirme

Emerging Trends in Digital Supply Chain: A Bibliometric Assessment

Biset TOPRAK

Arş. Gör., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi,
Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi,
Endüstri Mühendisliği Bölümü, biset.toprak@izu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-1009-789X>

Makale Başvuru Tarihi: 27.05.2024

Makale Kabul Tarihi: 30.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Emine Elif NEBATİ

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi,
Mühendislik ve Doğa Bilimleri Fakültesi,
Endüstri Mühendisliği Bölümü, emine.nebati@izu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-3950-4279>

ÖZET

Son yıllarda teknolojinin gelişimiyle birlikte firmaların vazgeçilmez haline gelen endüstri 4.0, tedarik zinciri üzerinde de etkisini göstermektedir. Küreselleşme ile firmaların varlıklarını sürdürülebilmeleri için dijitalleşme zorunluluk haline gelmiştir. Böylelikle makine öğrenmesi, blok zincir, nesnelerin interneti gibi teknolojilerin geleneksel tedarik zincirine entegre edilmesiyle dijital tedarik zincirine yönelim başlamıştır. Tedarik zincirinde dijital dönüşüm sonucunda firmalar, daha iyi planlama, üretimde sürdürülebilirlik, daha yüksek müşteri memnuniyeti, daha hızlı, daha az maliyetli, şeffaf bir tedarik zinciri ağı elde ederek geleneksel tedarik zincirinden kaynaklanan stoksuzluk, teslimat gecikmeleri ve aşırı stok gibi problemlerin ortadan kaldırılmasına yardımcı olmaktadır. Stok maliyetleri ve tedarik süreleri düşürülürken müşteri deneyimi iyileştirilerek tedarik zinciri performansı optimize edilmektedir. Bu çalışmada öncelikle dijital tedarik zincirinin ne olduğu, şirketlerin tedarik zincirinde dijitalleşme için kullanması gereken teknolojilerin neler olduğu ve dijital tedarik zincirindeki gelişmeler üzerine bir araştırma yapılmıştır. Dijital tedarik zincirinin önemi ve faydaları vurgulanmıştır. Sonrasında ise WoS veri tabanında 2001-2023 yılları arasında yayınlanan 201 makale bibliyometrik analiz ile incelenmiştir. Dijital tedarik zinciri alanındaki makalelerin yıllara göre dağılımı, makalelerde öne çıkan ülkeler ve kurumlar, makalelerin indekslere ve yayımlandıkları dergilere göre dağılımı, en çok atıf alan makaleler ve makalelerde kullanılan anahtar kelimelerin dağılımı incelenerek elde edilen veriler çeşitli görseller ile desteklenmiştir. Çalışmanın, dijital tedarik zinciri alanındaki bilgi birikimini, öne çıkan araştırma konularını, eğilimleri ve boşlukları sunması açısından araştırmacılara yol göstereceği umulmaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Dijital Tedarik Zinciri,
Dijital Dönüşüm,
Tedarik Zinciri,
Bibliyometrik Analiz,

ABSTRACT

In recent years, with the advancement of technology, Industry 4.0, which has become indispensable for companies, has also shown its impact on the supply chain. With globalization, digitalization has become necessary for companies to sustain their existence. Thus, integrating technologies such as machine learning, blockchain, and the Internet of Things into the traditional supply chain has initiated a shift toward the digital supply chain. As a result of digital transformation in the supply chain, companies achieve better planning, sustainability in production, higher customer satisfaction, and a faster, more cost-effective, and transparent supply chain network. This helps eliminate problems such as stockouts, delivery delays, and excessive inventory associated with traditional supply chains. While stock costs and supply times are reduced, customer experience is improved, optimizing supply chain performance. In this study, the concept of the digital supply chain, the technologies that companies should use for digitalization in their supply chain, and developments in the digital supply chain were researched. The importance and benefits of the digital supply chain were emphasized. Subsequently, 201 articles published between 2001 and 2023 in the WoS database were analyzed bibliometrically. The distribution of articles by year, leading countries and institutions in the articles, distribution of articles by indices and the journals in which they were published, the most cited articles, and the distribution of keywords used in the articles were examined, and the obtained data were supported by various visuals. It is hoped that the study will guide researchers by presenting the accumulated knowledge, prominent research topics, trends, and gaps in the field of the digital supply chain.

Keywords:

Digital Supply Chain,
Digital Transformation,
Supply Chain,
Bibliometric Analysis,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): TOPRAK, Biset ve NEBATİ, Emine Elif (2024), “*Dijital Tedarik Zincirinin Gelişen Trendleri: Bibliyometrik Bir Değerlendirme*”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.593-609, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1490675>

1. GİRİŞ

Tedarik zinciri, ürün ya da hizmetin tedarikçilerden müşterilere doğru hareketini kapsayan ve bu süreçte insan, teknoloji, faaliyet ve kaynak sürecini tanımlamaktadır. Bir ürün veya hizmetin müşteriye ulaşması için gerekli adımları temsil etmektedir. Optimize edilmiş tedarik zincirleri maliyetleri düşürmeyi ve üretim döngülerini kısaltmayı mümkün kılmaktadır. Bu nedenle müşteri ve tedarikçi ilişkilerini iyi yönetmek bir işletmenin başarısı için büyük önem taşımaktadır. Bu ilişkileri başarılı bir şekilde yönetmek için, müşteri, tedarikçi güveni ve ortak çalışmalarını en üst düzeye çıkarmaları, riskleri en aza indirmeleri, amaçları belirleme ve gerçekleştirmede iş ortaklığı yapmaları gerekmektedir. Ancak geleneksel tedarik zincirleri, mevcut ve gelecekteki iş ihtiyaçlarında gereksinim duyulan belirli yeteneklerden yoksundur. Karmaşıklıklardan ortaya çıkan aşırı stoklama, teslimat gecikmeleri, stoksuzluk geleneksel tedarik zincirinin sorunlarından bazılarıdır (Obal ve Lancioni, 2013:851; Büyüközkan ve Göçer, 2018:634).

Dijital tedarik zinciri ise katma değerli yeni bir süreçtir. Endüstri 4.0 ile geleneksel tedarik zinciri, akıllı tedarik zincirine veya diğer bir ifade ile dijital dönüşümlü tedarik zincirine evrilmiştir (Öztemiz, 2023:377). Dijital tedarik zinciri hem dijital dönüşüm hem de akıllı teknolojiler üzerine kurulu olup, dijitalleşmenin işletmelerin iş birliği yapma ve etkileşim kurma şeklini değiştireceği bir bağlamdır (Aker vd., 2016:113). Günümüzde işletmelerin rekabet gücünü artırmak ve operasyonel verimliliği optimize etmek için dijital teknolojilere olan ihtiyaç giderek artmaktadır. Bu bağlamda dijital tedarik zinciri yönetimi, işletmelerin üretim, tedarik, lojistik ve dağıtım süreçlerini daha etkin bir şekilde yönetmelerini sağlayan önemli bir kavram haline gelmiştir.

Dijital tedarik zinciri, geleneksel tedarik zinciri yönetiminin temel prensiplerini dijital teknolojilerle birleştirerek işletmelere daha hızlı, esnek ve verimli bir işletme modeli sunmaktadır. Dijital tedarik zinciri yönetimi, internetin ve bilgi teknolojilerinin kullanımıyla birlikte tedarik zincirinin her aşamasında veri toplama, analiz etme, paylaşma ve kullanma süreçlerini optimize etmeyi amaçlar. Bu sayede işletmeler tedarik zincirlerindeki faaliyetleri daha iyi planlayabilir, envanter yönetimini geliştirebilir, lojistik operasyonlarını optimize edebilir ve müşteri taleplerine daha hızlı yanıt verebilirler.

Dijital tedarik zinciri, dijital teknolojilerin entegrasyonu yoluyla tedarik zinciri süreçlerini optimize eder ve bu alanda yapılan araştırmalar, işletmelerin daha verimli, şeffaf ve esnek olmasına yardımcı olmaktadır. Bunun yanı sıra, dijital tedarik zinciri yönetimi, işletmelere bir dizi avantaj sunmaktadır. Bunlar arasında operasyonel maliyetlerin düşürülmesi, stok seviyelerinin azaltılması, müşteri memnuniyetinin artırılması, tedarikçi ilişkilerinin güçlendirilmesi ve rekabet avantajı elde edilmesi gibi faktörler söylenebilir. Ancak dijital tedarik zinciri yönetimi uygulamalarının başarılı bir şekilde hayata geçirilmesi ve sürdürülmesi için uygun teknolojilerin seçilmesi, veri güvenliğinin sağlanması, tedarik zinciri paydaşları arasında iş birliğinin artırılması oldukça önemlidir.

Bu çalışmanın amacı, dijital tedarik sürecinin gelişimini, işletmelerin tedarik zinciri yönetim sürecine etkisini ve bu sürecin uluslararası literatürdeki yansımalarını değerlendirmektir. Çalışmada, geleneksel tedarik zincirinden dijital tedarik zincirine geçiş ele alınarak son gelişmelere değinilmiştir. Yapılan bibliyometrik analiz ile dijital tedarik zinciri alanındaki makalelerin yıllara göre dağılımı, makalelerde öne çıkan ülkeler ve kurumlar, makalelerin indekslere ve yayımlandıkları dergilere göre dağılımı, en çok atıf alan makaleler ve makalelerde kullanılan anahtar kelimelerin dağılımı incelenerek elde edilen veriler çeşitli görseller ile desteklenmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı umulmaktadır. Çalışmanın geri kalanında sırasıyla literatür araştırması, dijital tedarik zinciri yönetimi ve bu alanda önem çıkan teknolojiler, metodoloji, bibliyometrik analiz bulguları, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Dijital teknolojilerin tedarik zinciri yönetimine olan etkisini, bu teknolojilerin kullanımının sağladığı faydaları ve işletmelerin dijital tedarik zinciri yönetimini benimseme süreçlerine literatürdeki bazı önemli çalışmalarda değinilmiştir. Akben ve Avşar (2017:104), dijital tedarik zinciri uygulamalarında bulut bilişime geçiş

aşamasında oluşabilecek olumsuzlukları tespit edip çözüm sunmuştur. Korpela vd. (2017:4182), tedarik zinciri entegrasyonunun gerekliliklerini ve işlevlerini araştırmıştır. Blockchain teknolojisi yardımıyla tedarik zinciri entegrasyonunun dijital tedarik zincirleri ve ağlarda nasıl yıkıcı dönüşüm sağlayabileceği açıklanmıştır.

Huddar vd. (2017:34), dijital tedarik zinciri, bulut bilişim ve teknolojisi ve kapsama alanlarından bahsedilmiştir. Bu bağlamda tedarik zinciri ve dijital tedarik zinciri, bulut bilişim, bulut bilişimin dağıtım ve servis modelleri, bulut bilişimin temel özellikleri yanında tedarik zincirinde bulut bilişime geçiş sürecindeki güvenlik, entegrasyon gibi temel endişelere değinmişlerdir.

Agrawal ve Narain (2018), dijital tedarik zinciri yönetiminin önemini, zorluklarını ve bu zorlukların rekabet avantajına nasıl dönüştürülebileceğine değinmiştir. Yıldız vd. (2018:416), tedarik zincirinde endüstri 4.0'a dayalı dijitalleşme araştırılıp analiz etmiştir. Bechtsis vd. (2018:60), akıllı otonom araçların sürdürülebilir dijital tedarik zincirine etkili bir şekilde uyumunu sağlayan simülasyon araçları geliştirmiştir.

Attaran (2020:158), teknolojilerin dijital tedarik zinciri performansını nasıl etkinleştirebileceği veya geliştirebileceği ve kolaylaştırabileceği konusunda araştırma yapmıştır. Çalışmada, teknolojilerin tedarik zincirleri ve lojistik açısından öneminden bahsedilmiştir. Dijital tedarik zinciri performansını destekleme konusundaki eğilimlerini ve zorluklarını incelemiştir.

Ageron vd. (2020:133), dijital tedarik zincirine ilişkin yeni ortaya çıkan teoriler ve yenilikçi teknolojiler değerlendirilmiştir. Dijital tedarik zincirinin yeni stratejik, organizasyonel ve insani taraflarının keşfedilmesi gerektiğinin önemi vurgulanmıştır. Ivanov ve Dolgui (2021:775), bilgisayarlı bir model olan dijital tedarik zinciri ikizi kavramını teorileştirmek ve tedarik zincirlerindeki kesinti risklerini yönetirken dijital ikizlerin tasarımını ve uygulanmasını çevreleyen koşulları araştırmıştır. Çalışma, dijital ikizlerin tedarik ağlarını haritalandırma ve görünürlük sağlama konusundaki acil ihtiyaçlara dair kanıtlar sunmuştur.

Mitra vd. (2023:4669), dijital tedarik zincirinde rekabet avantajı elde etmek için gereken yaklaşımı araştırmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde dijital tedarik zincirinde yıkıcı teknolojilerin benimsenmesindeki temel etkenleri incelemiştir. Oğuz ve Perçin (2022:837), tedarik zinciri entegrasyonu ve dijitalleşmenin performansa etkisinde tedarik zinciri risk yönetiminin aradaki rolü incelenmiştir. Araştırmada yapısal bir model oluşturulmuştur. Araştırmanın evreni ise Gaziantep organize sanayi bölgesinde faaliyet gösteren 246 üretim işletmesinden oluşmaktadır. Sonuç olarak alıcı-tedarikçi entegrasyonu, dijitalleşme ve alıcı-tedarikçi risk yönetimi faktörlerinin işletme performansı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu ve ayrıca alıcı-tedarikçi risk yönetiminin üzerinde de anlamlı etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Rasool vd. (2022:23), dijital tedarik zinciri performans ölçümüne ilişkin sistematik bir literatür taraması sunmuştur. Bigliardi vd. (2022:1806), tedarik zinciri dijitalleşmesiyle ilgili ana konuların hangileri olduğunu ve gelecek vaat eden araştırma yollarını göstermiştir. Boşgelmez ve Çengel (2023:912), dijital teknolojilerin uluslararası ticarete sunduğu yeni fırsatlara ve katkılara değinmişlerdir. Dijital ticaretten beklenen yarar ve ticareti kolaylaştırması ile ilgili tedarik zinciri üyelerinin görüşleri değerlendirilmiştir. Uluslararası ticaretin teknoloji ile olan yeni tasarımının daha güvenilir olduğu ifade edilmiştir. Ivanov (2023:1683), dijital teknolojiyi kullanan tedarik zinciri yöneticileri için öğretici olabilecek bir çerçeveden bahsedilmiştir. Aamer vd. (2023:713), tedarik zincirini dijitalleştirmedeki kritik etkenleri değerlendirmiştir.

Dijital tedarik zinciri uygulamaları birçok sektörde yaygın olarak kullanılmaktadır. Özellikle üretim, lojistik, perakende, otomotiv, gıda ve içecek, sağlık ve ilaç endüstrilerinde dijital tedarik zinciri çözümleri sıkça karşılaşılan örneklerdir. Bu sektörlerde dijital tedarik zinciri uygulamaları, süreçlerin optimize edilmesi, tedarikçi ilişkilerinin güçlendirilmesi, stok yönetiminin iyileştirilmesi ve müşteri memnuniyetinin artırılması gibi birçok alanda fayda sunmaktadır. Dijital tedarik zinciri, çok disiplinli bir konudur. Konunun gelecekteki eğilimi düşünüldüğünde, sunulan kapsamlı değerlendirme ile farklı disiplinlerdeki yaklaşımların sentezlenmesi, kavramsal çerçevenin geliştirilmesi ve gelecekteki araştırmaların yönünü belirlemesine yardımcı olunacağı umulmaktadır.

3. DİJİTAL TEDARİK ZİNCİRİ

Teknolojik çözümlerin ortaya çıkmasından beri, firmalar da ortaya çıkan yeniliklerden faydalanmak için dijital dönüşüme uyum sağlamaya çalışmaktadır (Büyüközkan ve Göçer, 2018:157). Çağımızda iş yapış biçiminin mutlak bir gereksinimi olan dijitalleşme esneklik ve verimlilik oluşturan yeni nesil tedarik zinciri ağlarının gelişimine büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır (Günel, 2015). Son yıllarda, tedarik zincirinde endüstri 4.0,

teknoloji, insan ve çevre boyutları arasındaki iş birliğini içeren ve ilerici bir dönüşümü getiren bir yönetim sürecini başlatmıştır (Dossou, 2018:452).

Dijital tedarik zinciri, geleneksel tedarik zinciri yönetimi prensiplerini dijital teknolojilerle birleştirerek işletmelere daha etkin ve esnek bir yönetim modeli sunmaktadır. Müşteri memnuniyetini en üst seviyeye çıkarmaya yardımcı olurken, tedarik zincirindeki üretim, finansal, tasarım, araştırma, gibi faaliyet alanları arasında gerekli iletişimi sağlamaktadır. Bunun yanı sıra tedarikçiler arasında operatif ve verimli bir bilgi alışverişine imkân sunmaktadır. Bu sayede şirketler arasında artan iş birliğiyle güven üzerine kurulu, uzun vadeli ilişkiler kurulabilmektedir. Bu yaklaşım, bilgi teknolojilerinin (BT) ve iletişim teknolojilerinin (İT) kullanımıyla tedarik zinciri süreçlerini optimize etmeyi amaçlamaktadır.

Dijital tedarik zinciri, tedarik zinciri süreçlerinde dijital teknolojilerin kullanılmasıyla işletmelere çeşitli avantajlar sunmaktadır. Bu teknolojiler arasında büyük veri analitiği, yapay zekâ, akıllı sensörler, bulut bilişim, blok zinciri ve internet ofis şeyler (IoT) gibi yenilikçi çözümler bulunmaktadır. Bu teknolojiler sayesinde tedarik zinciri süreçleri daha verimli hale gelir, maliyetler azalır, stok optimizasyonu sağlanır, lojistik operasyonlar daha verimli hale gelir, müşteri memnuniyeti artar ve rekabet avantajı elde edilebilmektedir. Dijital tedarik zinciri uygulamalarının faydalarını kısaca aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Agrawal ve Narain, 2018; Büyüközkan ve Göçer, 2018b);

- **Hızlı ve Esnek Yanıt:** Dijital tedarik zinciri, talep değişikliklerine hızlı bir şekilde yanıt verebilir ve esneklik sağlamaktadır.
- **Stok Optimizasyonu:** Büyük veri analitiği ve yapay zekâ gibi teknolojiler, stok seviyelerini optimize eder ve stok maliyetlerini azaltmaktadır.
- **Maliyet Azaltımı:** Dijital tedarik zinciri, operasyonel maliyetleri azaltır, verimliliği artırır ve işletmelere tasarruf sağlamaktadır.
- **Müşteri Memnuniyeti:** Daha hızlı teslimat, doğru ürün, daha iyi hizmet ve müşteri memnuniyetini artırır.
- **Sürdürülebilirlik:** Dijital tedarik zinciri, özellikle kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlayarak ve çevresel sürdürülebilirliği desteklemektedir.

Sunulan faydalar ve kullanılan teknolojilerden faydalanırken değişikliklere yanıt vermek ve operasyonları optimize etmek için tedarik zinciri yönetimi üzerindeki yönelimleri ve etkileri anlamak önemlidir. Dijital tedarik zinciri, işletmelere daha verimli, esnek ve rekabetçi bir tedarik zinciri yönetimi sunar. Bu nedenle birçok sektörde dijital tedarik zinciri çözümlerine olan talep giderek artmaktadır. Tedarik zinciri yöneticilerinin yapması gereken, şirketlerini sürdürülebilir yenilikçi rekabet ortamında önde tutmak ve dijitalleştirilmiş tedarik zincirleri hususunda yetenekler ve fırsatlar üzerine kurulan stratejiler oluşturmaktır.

3.1. Dijital Tedarik Zincirinde Bilgi Teknolojileri

Son yıllarda akıllı fabrikalar, akıllı depolar, akıllı lojistik, bulut tabanlı sistemleri ve dijital platformlara ek olarak, blok zincir, dijital ikiz, nesnelerin interneti ve 5G gibi dijital tedarik zinciri kapsamında ele alınan yeni nesil uygulamalar olduğu belirtilmektedir (MacCarthy ve Ivanov, 2022:3). Endüstri 4.0 kavramıyla aynı ilkeleri barındıran dijital tedarik zinciri; Büyük Veri (BD), Siber Fiziksel Sistemler (CPS), 3D Baskı, otomatik robotlar, Radyo Frekanslı Tanıma Sistemi (RFID), Artırılmış Gerçeklik (AR), Bulut Bilişim (CC), İnsansız Hava Aracı (dronlar vb.), Nesnelerin İnterneti (IoT), Yapay Zeka (AI) gibi çeşitli dijital teknolojileri de barındırmaktadır (Şekkeli ve Bakan, 2018). Bu teknolojiler Şekil 1'de gösterildiği gibi tedarik zinciri üzerinde dönüşümsel bir etki yaratarak zincirini dijital hale getirmektedir (Raj ve Sharma, 2014:1; Yıldız, 2018:416).

Şekil 1. Dijital Tedarik Zinciri Dönüşüm Süreci

Kaynak: Yıldız, 2018:416.

- **Nesnelerin İnterneti (IoT):** Tedarik zinciri ağlarında bilgi akışının rahat bir şekilde yapılmasını sağlayan internet tabanlı bilgi sistemidir. Ürünler otomatik olarak tanımlanır ve teslimat sürecindeki hareketi gerçek zamanlı olarak takip edilir. IoT teknolojileri veri oluştururken veri detaylarının ve veri kalitesinin üst seviyeye çıkarılmasına katkıda bulunurken, blok zincir, hizmetlerin interneti, bellek hesaplaması, veri havuzu kullanım açısından daha geniş veri kullanılabilirliğine fayda sağlayarak firmalar arasındaki bilgi sistemlerinin yatay entegrasyonu yani bütünleşmesi konusunda önem arz etmektedir (Pflaum vd., 2018:3924).
- **Yapay Zekâ (AI) ve Makine Öğrenimi (ML):** Sınırların üstündeki sevkiyatlarda büyük oranda veri ortaya çıktığından dolayı, yapay zekâ fazla miktarda veriyi anlamlandırma kabiliyetiyle kolaylık sağlamaktadır. Makine öğrenmesi süreçleri düzelten sistemler ortaya çıkarmayı hedefleyen yapay zekâ alt kümelerinden biridir.
- **Büyük Veri:** İnternet sunucularındaki kayıtlar, sosyal medya içerikleri ve akla gelebilecek her türlü kaynaktan elde edilen geniş hacimli veri ağı olarak tanımlanabilir. Üretimde ve tedarik zincirinde kullanılan sayısız veri gelişmiş tekniklerle incelendiğinde ve yorumlandığında işletmelerin alacakları kararlarda doğru bir strateji izlemelerine ve risk yönetiminde daha başarılı olmalarına imkân tanıyarak tedarik zinciri ağına büyük bir fayda sağlamaktadır. Veri bilimi, tedarik zinciri sorunlarını çözmek ve sonuçları tahmin etmek için, veri kalitesi ve kullanılabilirlik sorunlarını dikkate alarak çeşitli disiplinlerden faydalanarak nicel ve nitel yöntemlerin uygulanması olarak sağlamaktadır (Waller ve Fawcett, 2013:77).
- **Sanal ve Artırılmış Gerçeklik:** Dijitalleşme ortaya çıktığından beri varlığını gösteren en yeni olgulardandır. Sanal gerçeklik gerçekte olmayan kavramları akla getirirse de sanal dünyada meydana gelen bir gerçeklikten oluşmaktadır. Sanal gerçeklik, kişilerde gerçeklik algısı ortaya çıkarmak için donanım ve yazılımlar kullanılarak oluşturulan gerçek ya da hayal ürünü bileşenler, mekânlar şeklinde açıklanmaktadır. Dijital teknolojilerden ortaya çıkan güncel bir ürün, gerçek hayatta görülen çevrenin getirdiği koşulların bilgisayar yardımıyla meydana getirilen görüntü, ses ve benzeri bilgilerle harmanlanarak ortaya çıkarılan sanal görüntüler, artırılmış gerçekliği tanımlamaktadır (Künüçen ve Samur, 2021:38).
- **Bulut Bilişim:** Şirketlerin veri altyapılarına, depolama uygulamalarına, yazılım ve donanımlara büyük ölçüde yatırım yapmasındansa bu bilişim ağlarına buluttan veya internet yoluyla erişerek yatırım maliyetlerinin azaltulmasını sağlamaktadır. Dijital tedarik zinciri bulut bilişimle entegre edildiğinde görünürlük ve esneklik sağlayan hızlı, ölçeklenebilir ve akıllı bir sistem haline gelir. Bulut bilişim, şirketlerin daha az maliyetle bilgi teknolojileri işi yapmasını, çalışanların veriminin artırılmasını, zamanı tasarruflu kullanmayı ve üretim sürecinin hızlandırılmasını sağlayarak onları rekabette daha güçlü kılmaktadır (Akben ve Avşar, 2017:104).
- **Blok Zincir Teknolojisi:** Verilerin güvenli bir şekilde paylaşılmasını sağlar. Blok zincir teknolojisi görünürlüğün yükseltilmesi, finansal kapasitenin geliştirilmesi, tutarsızlığın sıfıra indirilmesi, ödeme sürecinin doğru ve güvenilir şekilde yapılması, uyumluluk problemlerinin minimuma düşürülmesi gibi birçok avantaj sağlamaktadır. Tedarik zincirinde blok zinciri teknolojilerinin sunduğu fırsatlardan en önemlileri; veri akışını etkin bir şekilde yöneterek yüksek miktardaki verilerin güvenliğini ve

değişmezliğini sağlaması ve aynı zamanda veri almada zaman ve maliyet üstünlükleri sağlamasıdır (Queiroz, vd., 2019:1761).

- **Siber-Fiziksel Sistemler:** Mühendislik sistemlerindeki hesaplama, kontrol ve iletişim teknolojilerinin bütünleşmesiyle dayanıklılık, verimlilik, yüksek performansa ulaşılması olarak tanımlanabilir. Siber fiziksel sistemler öbür teknolojilerle birlikte üretim sürecindeki radikal değişimlere hızlı yanıtlar verir. Akıllı fabrikalar içerisinde bu sistemler, fiziksel süreçleri gözlemleyerek gerçek dünyanın sanal bir taklidini meydana getirir ve çeşitli kararlar alır. Tedarik zincirinin dijitalleştirilmesinde önemli rol oynayan bileşenlerden biridir.

Bu bölümde değinilen teknolojilerin her biri tedarik zincirini dijitalleştirmek için gerekli yapı taşlarındandır.

4. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu çalışmanın amacı, dijital tedarik sürecinin gelişimini, işletmelerin tedarik zinciri yönetim sürecine etkisini ve bu sürecin uluslararası literatürdeki yansımalarını değerlendirmektir. Geleneksel tedarik zincirinden dijital tedarik zincirine geçiş ele alınarak son gelişmelere değinilmiştir. Yapılan bibliyometrik analiz ile dijital tedarik zinciri alanındaki makalelerin yıllara göre dağılımı, makalelerde öne çıkan ülkeler ve kurumlar, makalelerin indekslere ve yayımlandıkları dergilere göre dağılımı, en çok atıf alan makaleler ve makalelerde kullanılan anahtar kelimelerin dağılımı incelenerek elde edilen veriler çeşitli görseller ile desteklenmiştir. Dijital tedarik zinciri, dijital teknolojilerin entegrasyonu yoluyla tedarik zinciri süreçlerini optimize eder ve bu alanda yapılan araştırmalar, işletmelerin daha verimli, şeffaf ve esnek olmasına yardımcı olur. Bu bağlamda, çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı umulmaktadır. Çalışmanın geri kalanında sırasıyla literatür araştırması, dijital tedarik zinciri yönetimi ve bu alanda önem çıkan teknolojiler, metodoloji, bibliyometrik analiz bulguları, sonuç ve önerilere yer verilmiştir. WoS veri tabanında 2001-2023 yılları arasında yayınlanan 201 makale bibliyometrik analiz ile incelenmiştir. Dijital tedarik zinciri alanındaki makalelerin yıllara göre dağılımı, makalelerde öne çıkan ülkeler ve kurumlar, makalelerin indekslere ve yayımlandıkları dergilere göre dağılımı, en çok atıf alan makaleler ve makalelerde kullanılan anahtar kelimelerin dağılımı incelenerek elde edilen veriler çeşitli görseller ile desteklenmiştir.

Bibliyometrik analiz, bilimsel yayınların nicel analizi üzerine odaklanan bir araştırma yöntemidir. Bibliyometrik çalışmalar, belli bir alanın keşfedilmesi ve o alandaki araştırma dokusunun daha iyi anlaşılması ve yorumlanması adına büyük öneme sahiptir (Kokol vd., 2021:125). Aria ve Cuccurullo (2017:959), bibliyometrik analizin temelinde "*bilimsel faaliyetin yayınlar aracılığıyla temsil edilebileceği*" varsayımının yattığını vurgulamaktadır. Bu sayede atıflar, ortak atıflar ve anahtar kelime ağları gibi yayın özellikleri incelenerek araştırma alanındaki dinamikler hakkında önemli bilgiler edinilebilmektedir. Bu çalışmada, WoS veri tabanında 2001-2023 yılları arasında "*dijital tedarik zinciri*" alanında taranan makaleler bibliyometrik analiz ile incelenerek aşağıdaki soruların yanıtlanması amaçlanmaktadır;

- WoS veri tabanında yer alan makalelerin yıllara göre dağılımı nasıldır?
- WoS veri tabanında yer alan makalelerde hangi ülkeler ön plana çıkmaktadır?
- WoS veri tabanında yer alan makalelerde hangi yazarlar ön plana çıkmaktadır?
- WoS veri tabanında yer alan makalelerde hangi kurumlar ön plana çıkmaktadır?
- WoS veri tabanında yer alan makalelerin indekslere göre dağılımı nasıldır?
- WoS veri tabanında yer alan makalelerin kategorilere göre dağılımı nasıldır?
- WoS veri tabanında yer alan makalelerin yayımlandıkları dergilere göre dağılımı nasıldır?
- WoS veri tabanında en çok atıf alan makaleler hangileridir?
- WoS veri tabanındaki makalelerde kullanılan anahtar kelimelerin dağılımı nasıldır?

Dijital tedarik zincirinde bibliyometrik analiz ile incelenecek yayınların seçimi için WoS veri tabanında başlık , özet ve anahtar kelimeleri kapsayan aşağıdaki arama formülü kullanılarak arama yapılmış ve konu bazlı arama sonucunda 2023 yılının sonuna kadar yayınlanan 374 yayına ulaşılmıştır. İlgili çalışma 2024 yılı mayıs ayında yapıldığı için 2024 yılındaki makaleler analizlere dâhil edilmemiştir.

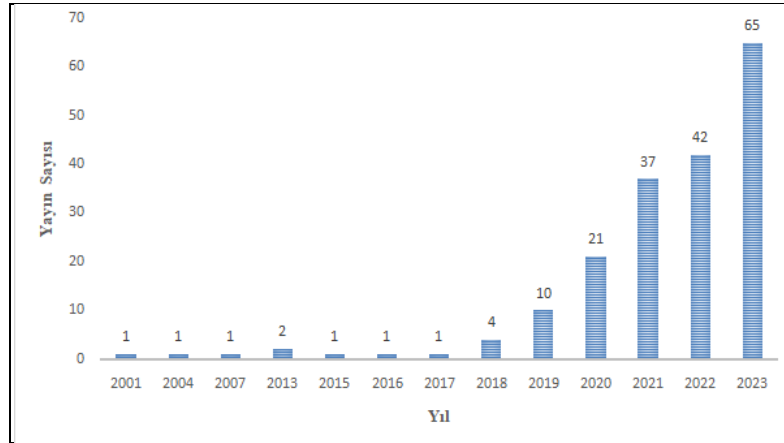
TS = ("digital supply chain" OR "digitalization of supply chain" OR "digitization of supply chain" OR "digital transformation of supply chain" OR "digital technologies in supply chain" OR "supply chain 4.0")

Arama sonuçlarında elde edilen veri setinde öncelikle tekrar eden herhangi bir yayın olup olmadığına bakılmıştır ve herhangi bir tekrara rastlanmamıştır. Ardından dili İngilizce olmayan 5 yayın veri setinden çıkarılarak toplam yayın sayısı 369'a düşürülmüştür. Çalışmamızda konu ile ilgili olan makalelerin analizi yapılacağından makale dışındaki 168 yayın da veri setinden çıkarılarak analiz edilmek üzere toplam 201 makaleye ulaşılmıştır. Arama sonuçlarında 2001 yılı öncesine dair herhangi bir kaynağa ulaşılamadığından çalışmamız 2001-2023 yılları arasında WoS veri tabanında yayınlanan 201 makaleyi kapsamaktadır.

5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

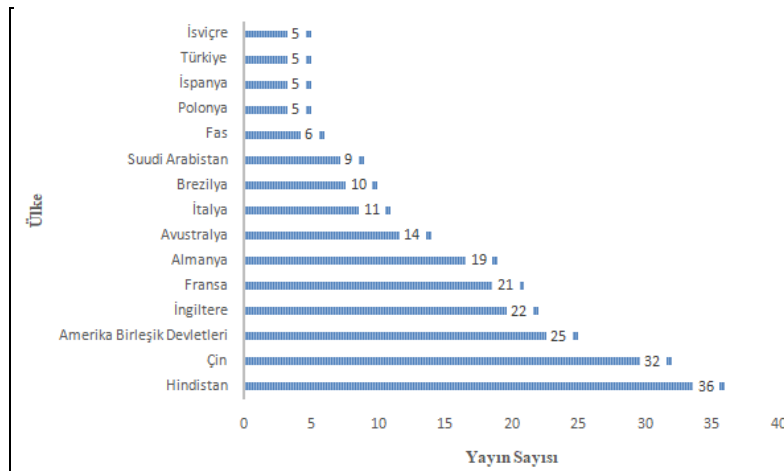
Araştırma kapsamında WoS veri tabanından elde edilen 201 makalenin VOSviewer kullanılarak bibliyometrik analiz çalışması gerçekleştirilmiştir. Konu ile ilgili makalelerin bibliyometrik analizi ile WoS veri tabanında dijital tedarik zinciri alanındaki makalelerin yıllara göre dağılımı, makalelerde öne çıkan ülkeler ve kurumlara ek olarak yayınlanan makalelerin indekslere, kategorilere ve yayımlandıkları dergilere göre dağılımı, en üretken yazarlar, en çok atıf alan makaleler ve makalelerde kullanılan anahtar kelimelerin dağılımı incelenerek elde edilen veriler çeşitli görseller ile desteklenmiştir. Şekil 2'de WoS veri tabanında dijital tedarik zinciri yönetimi alanında 2001-2023 yılları arasında yayınlanan makalelerin dağılımı gösterilmiştir. Dijital tedarik zinciri alanında makalelerin yükseliş eğiliminin 2018 yılında dört yayımla başlayıp her sene artan bir trend göstererek 2023 yılında 65 yayına ulaştığı görülmektedir.

Şekil 2. WoS Veri Tabanında Dijital Tedarik Zinciri Alanında 2001-2023 Yılları Arasında Yayınlanan Makalelerin Yıllara Göre Dağılımı

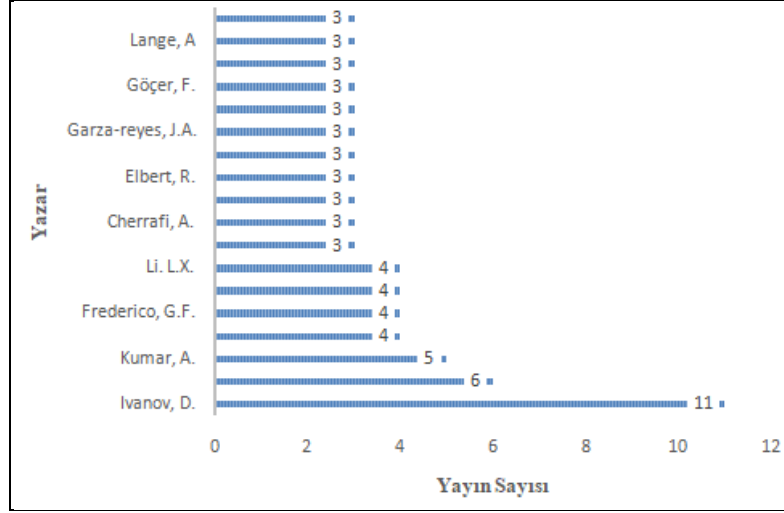
Şekil 3'te konu ile ilgili yayınların ülkelere göre dağılımına bakıldığında Hindistan'daki araştırma kurumlarının 36 yayın ile dijital tedarik zinciri yönetimi alanında en büyük katkıyı sağladığı görülmektedir. Hindistan'dan sonra bu alanda en çok yayın yapan ülkelerin sırasıyla Çin (32 yayın), Amerika Birleşik Devletleri (25 yayın) ve İngiltere (22 yayın) olduğu görülmektedir. Türkiye'nin ise 5 yayın ile katkı sağladığı görülmektedir.

Şekil 3. WoS Veri Tabanında Dijital Tedarik Zinciri Alanında Yayınlanan Makalelerinin Ülkelere Göre Dağılımı

Dijital tedarik zinciri alanındaki yazarlara bakıldığında, Şekil 4'te 11 yayın ile Ivanov, D.'nin bu alandaki en üretken yazar olduğu görülmektedir. Dolgui, A. ve Kumar, A.'nın ise sırasıyla 6 ve 5 yayın ile ikinci ve üçüncü en üretken yazarlar oldukları görülmektedir. Büyüközkan, G., Frederico, G. F. ve Gerlach, B. ise 4 yayın ile bu alana katkı sağlamış yazarlardır. Ivanov, D. ve Dolgui, A.'nın 4 ortak yayını ve Büyüközkan, G. ve Göçer, F.'nin de bu alanda 3 ortak yayına sahip olduğu görülmektedir. Grafikte 3 yayın sayısı ile yer alan yazarların yanı sıra yer kısıtı nedeniyle grafiğe ekleyemediğimiz diğer yazarlar da en fazla iki yayınla alana katkı sağlamaktadırlar.

Şekil 4. Dijital Tedarik Zinciri Alanındaki En Üretken 18 Yazar

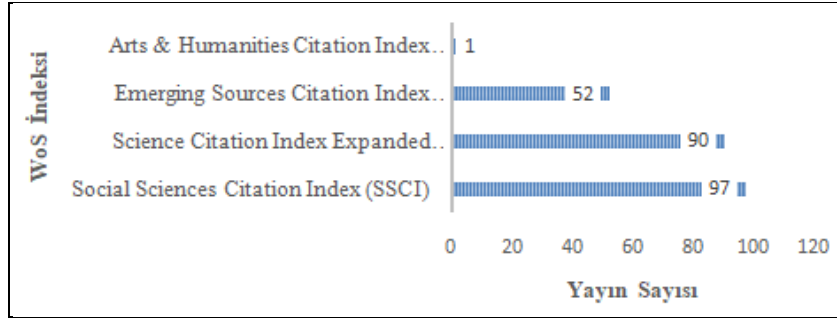

Tablo 1'de, dijital tedarik zinciri alanında yapılan yayınların kurumlara göre dağılımı verilmiştir. En yüksek yayın sayısına sahip ilk on kurumun gösterildiği tabloda ilk iki sırada sırasıyla 9 ve 8 yayın ile Almanya'dan "Berlin School of Economics and Law" ve Hindistan'dan "Indian Institutes of Technology (IITs)" olduğu görülmektedir. Bu konuda "Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS)" ise yayın sayısı bakımından üçüncü sırada yer almaktadır. Ülkemizden "Galatasaray Üniversitesi" ise 4 yayın ile bu alanda en çok yayın yapan kurumlar arasında yer almaktadır.

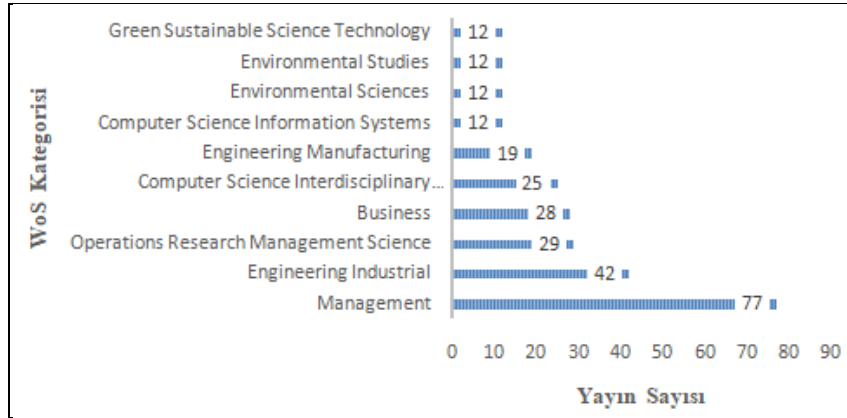
Tablo 1. WoS Veri Tabanında Dijital Tedarik Zinciri Alanında En Yüksek Makale Sayısına Sahip Yapan İlk On Kurum

Kurum	Ülke	Yayın Sayısı	Yüzdellik (%)
Berlin School of Economics and Law	Almanya	9	4,478
Indian Institutes of Technology (IITs)	Hindistan	8	3,980
Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS)	Fransa	6	2,985
IMT Atlantique	Fransa	6	2,985
Institut Mines-Télécom (IMT)	Fransa	6	2,985
National Institutes of Technology (NITs)	Hindistan	5	2,488
Galatasaray University	Türkiye	4	2,139
Indian Institute of Management (IIM)	Hindistan	4	1,990
O. P. Jindal Global University	Hindistan	4	1,990
South China University of Technology (SCUT)	Çin	4	1,990
Symbiosis International University	Hindistan	4	1,990
Technical University of Berlin	Almanya	4	1,990
University of Technology Sydney (UTS)	Avustralya	4	1,990
Xi'an University of Technology	Çin	4	1,990

Dijital tedarik zinciri yönetimi alanındaki yayınların endekslerdeki dağılımı Şekil 4'te gösterilmektedir. WoS veri tabanındaki makalelerin endekslere göre dağılımı; Social Sciences Citation Index (SSCI), 97 yayın; Science Citation Index Expanded (SCI-EXPANDED), 90 yayın; Emerging Sources Citation Index (ESCI), 52; Art & Humanities Citation Index (A&HCI), 1 yayın şeklindedir.

Şekil 4. WoS Veri Tabanında Dijital Tedarik Zinciri Alanındaki Yayınların İndekslere Göre Dağılımı

Analiz edilen 201 makalenin ait olduğu WoS kategorilerine bakıldığında, toplam yayınların %38,31'ini oluşturan 77 makalenin “*Management*” kategorisine ait olduğu görülmektedir (Şekil 5). “*Industrial Engineering*” ve “*Operations Research Management Science*” ise sırasıyla 42 ve 29 makale ile bu konuda en çok yayın sayısına sahip ikinci ve üçüncü kategoridir. Ayrıca bu alandaki çalışmaların “*Environmental Sciences*”, “*Environmental Studies*”, “*Green Sustainable Science Technology*” kategorilerinde de yer aldığı görülmektedir.

Şekil 5. WoS Veri Tabanında Dijital Tedarik Zinciri Yönetimi Alanındaki Yayınların İndekslere Göre Dağılımı

Tablo 2, WoS veri tabanında dijital tedarik zinciri yönetimi alanındaki çalışmaların en çok yayınlandığı ilk 10 dergiyi ve ilgili makale sayısını göstermektedir. İlk 10 dergide yayınlanan makale sayısı, yayınlanan toplam makale sayısının %35,32'sini oluşturmaktadır. “*Sustainability*”, toplam makale sayısının %4,48'ini oluşturan 9 makale ile bu alandaki çalışmaların en çok yayınlandığı dergidir. “*Computers & Industrial Engineering*” ve “*Supply Chain Forum*” sırasıyla toplam makale sayısının %3,98'ini ve %2,99'unu oluşturan ikinci ve üçüncü en yüksek makale sayısına sahip dergilerdir.

Tablo 2. WoS Veri Tabanında Dijital Tedarik Zinciri Alanındaki Makalelerin En Çok Yayınlandığı On Dergi

Dergi	Makale Sayısı	Yüzdeliği (%)
Sustainability	9	4,48
Computers & Industrial Engineering	8	3,98
Supply Chain Forum	6	2,99
Operations Management Research	6	2,99
International Journal of Production Economics	6	2,99
International Journal of Production Research	6	2,99
Technological Forecasting and Social Change	6	2,99
Benchmarking	4	1,99
International Journal of Productivity and Performance Manag.	4	1,99
Logistics	4	1,99
Supply Chain Management	4	1,99
Journal of Enterprise Information Management	4	1,99
Industrial Management & Data Systems	4	1,99

Tablo 3'te yer alan veriler incelendiğinde, WoS'da en çok atıf alan ilk on yayının 2013-2023 yılları arasında yayınlandığı görülmektedir. Ivanov ve Dolgui'nin 2021 yılında yayınladığı "A Digital Supply Chain Twin for Managing the Disruption Risks and Resilience in the Era of Industry 4.0" çalışmasının 528 atıf ile en çok atıf yapılan makale olduğu görülmektedir. Ayrıca Ivanov'un 2023 yılında yayınladığı "The Industry 5.0 Framework: Viability-Based Integration of the Resilience, Sustainability, and Human-Centricity Perspectives" adlı çalışma da WoS veri tabanında 125 atıf ile en çok atıf alan dokuzuncu yayındır.

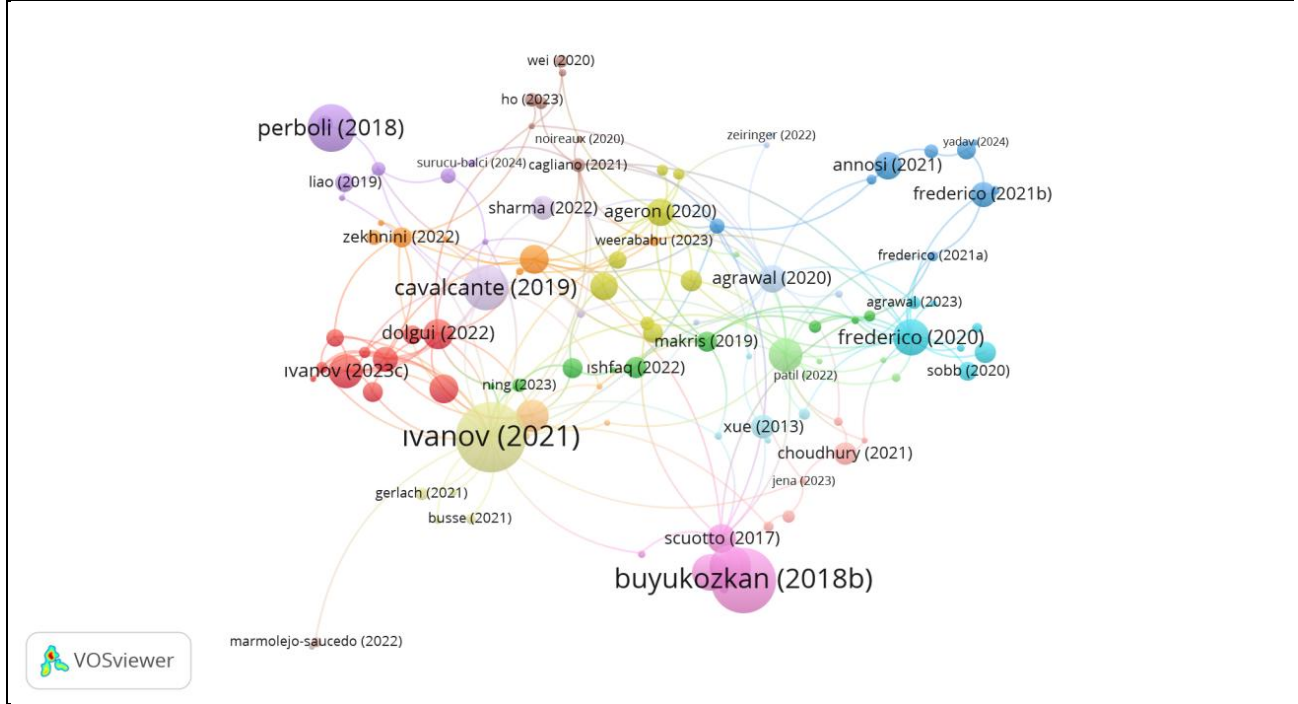
Büyüközkan ve Göçer tarafından 2018 yılında yapılan "Digital Supply Chain: Literature Review and a Proposed Framework for Future Research" başlıklı çalışma ise 459 atıf ile en çok atıf alan ikinci çalışma olmuştur. En üretken yazarların daha önce sunulan sonuçlarına uygun olarak, Büyüközkan ve Ivanov'un sadece en üretken yazarlar olmadığı, aynı zamanda en çok atıf alan ilk makalelerin yazarlarından olduğu da görülmektedir.

Tablo 3. Dijital Tedarik Zinciri Alanında WoS Veri Tabanında En Çok Atıf Alan İlk On Yayın

Yazar	Makale Başlığı	Makalenin Yayınlandığı Dergi	Yıl	Atıf Sayısı
Ivanov ve Dolgui	A Digital Supply Chain Twin for Managing the Disruption Risks and Resilience in the Era of Industry 4.0	Production Planning & Control	2021	528
Büyüközkan ve Göçer	Digital Supply Chain: Literature Review and a Proposed Framework for Future Research	Computers in Industry	2018	459
Li vd.	The Impact of Digital Technologies on Economic and Environmental Performance in The Context of Industry 4.0: A Moderated Mediation Model	International Journal of Production Economics	2020	357
Perboli vd.	Blockchain In Logistics and Supply Chain: A Lean Approach for Designing Real-World Use Cases	IEEE Access	2018	253
Cavalcante vd.	A Supervised Machine Learning Approach to Data-Driven Simulation of Resilient Supplier Selection in Digital Manufacturing	International Journal of Information Management	2019	225
Nasiri vd.	Managing the Digital Supply Chain: The Role of Smart Technologies	Technovation	2020	186
Frederico vd.	Supply Chain 4.0: Concepts, Maturity and Research Agenda	Supply Chain Management	2020	151
Garay-Rondero vd.	Digital Supply Chain Model in Industry 4.0	Journal of Manufacturing Technology Management	2020	144
Ivanov	The Industry 5.0 Framework: Viability-Based Integration of the Resilience, Sustainability, And Human-Centricity Perspectives	International Journal of Production Research	2023	125
Baumers vd.	Transparency Built-In Energy Consumption and Cost Estimation for Additive Manufacturing	Journal of Industrial Ecology	2013	123
Queiroz vd.	Industry 4.0 and Digital Supply Chain Capabilities a Framework for Understanding Digitalisation Challenges and Opportunities	Benchmarking	2019	123

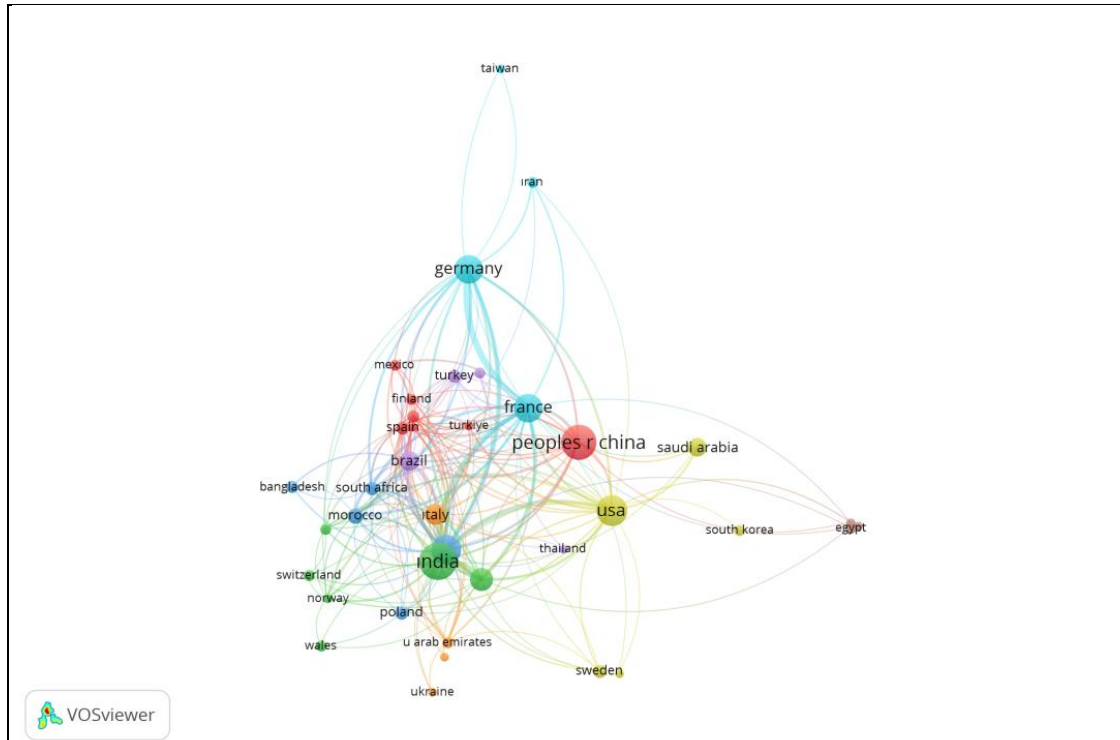
Şekil 6'da görüldüğü üzere Ivanov ve Dolgui tarafından 2021'de ve Büyüközkan ve Göçer tarafından 2018'de yayınlanan makalelerin en çok atıf alan çalışmalar olduğu ve iki çalışmanın da ayrı kümelerde bulunması dolayısıyla farklı araştırma içeriklerine sahip oldukları söylenebilir.

Şekil 6. WoS Veri Tabanında Dijital Tedarik Zinciri Yönetimi Alanındaki Makalelerin Atıf ve Döküman İlişkisinin Ağ Görselleştirmesi

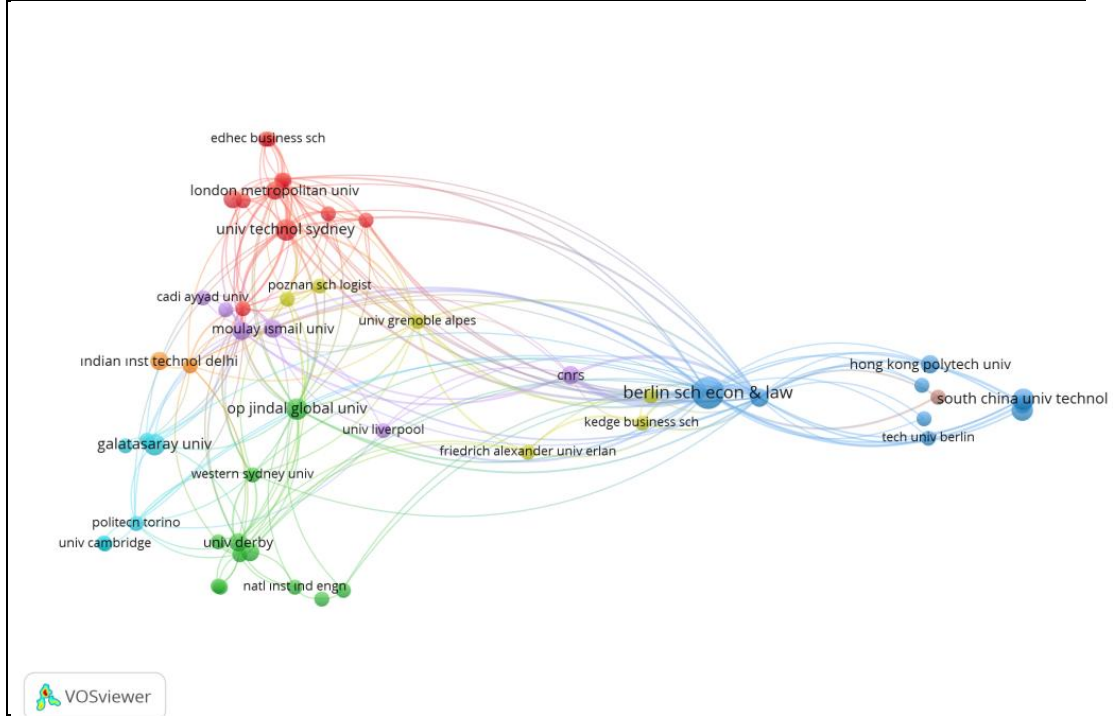
Makalelerin yayınlandıkları ülkelere göre aldıkları atıflara dair ağ haritası oluşturulmak üzere bir ülke tarafından en az 2 eser yayınlanması ve 1 atıf alınması kriteri kapsamında aralarında ilişki bulunan 46 gözlem birimi üzerinden analiz yapılmıştır. Analiz sonucunda 9 küme, 254 bağlantı ve 719 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir. En fazla atıf alan ülkeler Fransa (1518 atıf), Almanya (1333 atıf), Çin (933 atıf), İngiltere (844 atıf) ve Hindistan (754 atıf) olmuştur. Eser sayısı olarak ise sıralama Hindistan (36 yayın), Çin (32 yayın), Amerika (25 yayın) ve İngiltere (22 yayın), Almanya (21 yayın) şeklindedir. Toplam bağlantı gücüne bakıldığında ise ilk üç sırada sırasıyla Fransa, Hindistan, Almanya, İngiltere ve Amerika yer almaktadır. Şekil 7’de atıf ve ülke/bölge ilişkisinin ağ görselleştirmesi verilmiştir. Şekil 7’de de Fransa, Hindistan, Almanya, İngiltere ve Amerika’nın öne çıktığı görülmektedir.

Şekil 7. WoS Veri Tabanında Otomotiv Sektöründe Sürdürülebilir Tedarik Zinciri Yönetimi Alanındaki Makalelerin Atıf ve Ülke/Bölge İlişkisinin Ağ Görselleştirmesi

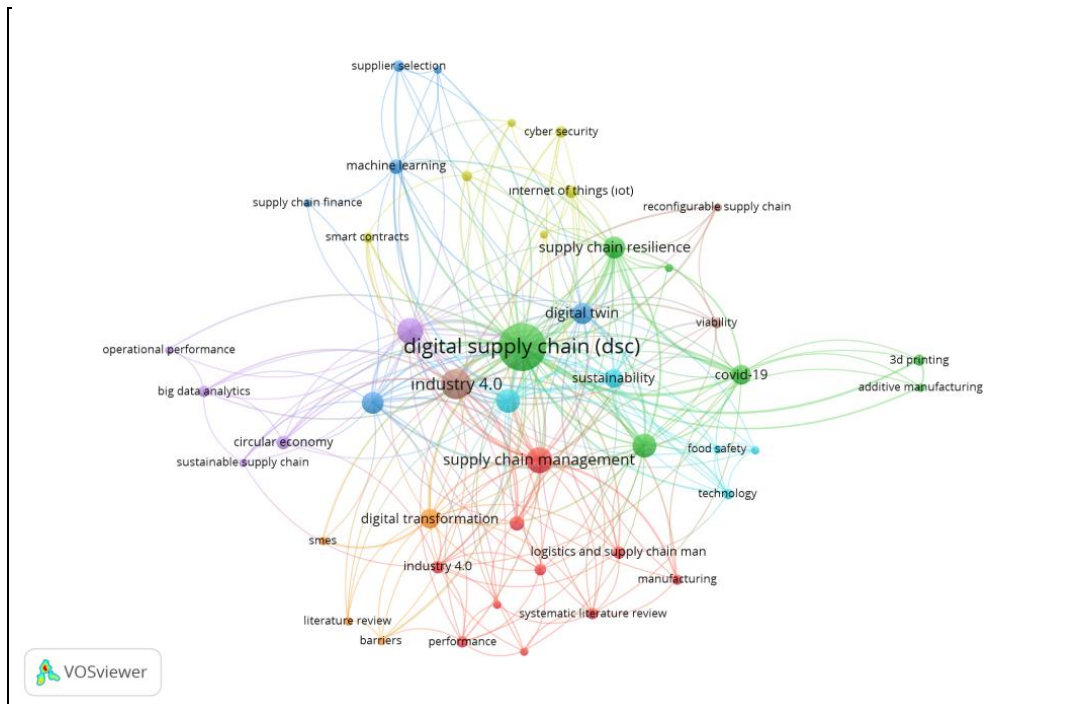
Makalelerin yayımlandıkları kurumlara göre aldıkları atıflara dair ağ haritası oluşturmak üzere bir kurum tarafından en az 2 eser yayınlanması ve 1 atıf alınması kriteri kapsamında aralarında ilişki bulunan 52 gözlem birimi üzerinden analiz yapılarak Şekil 8’de ki ağ görselleştirmesi elde edilmiştir.

Şekil 8. WoS Veri Tabanında Dijital Tedarik Zinciri Yönetimi Alanındaki Makalelerin Atıf ve Kurum İlişkisinin Ağ Görselleştirmesi

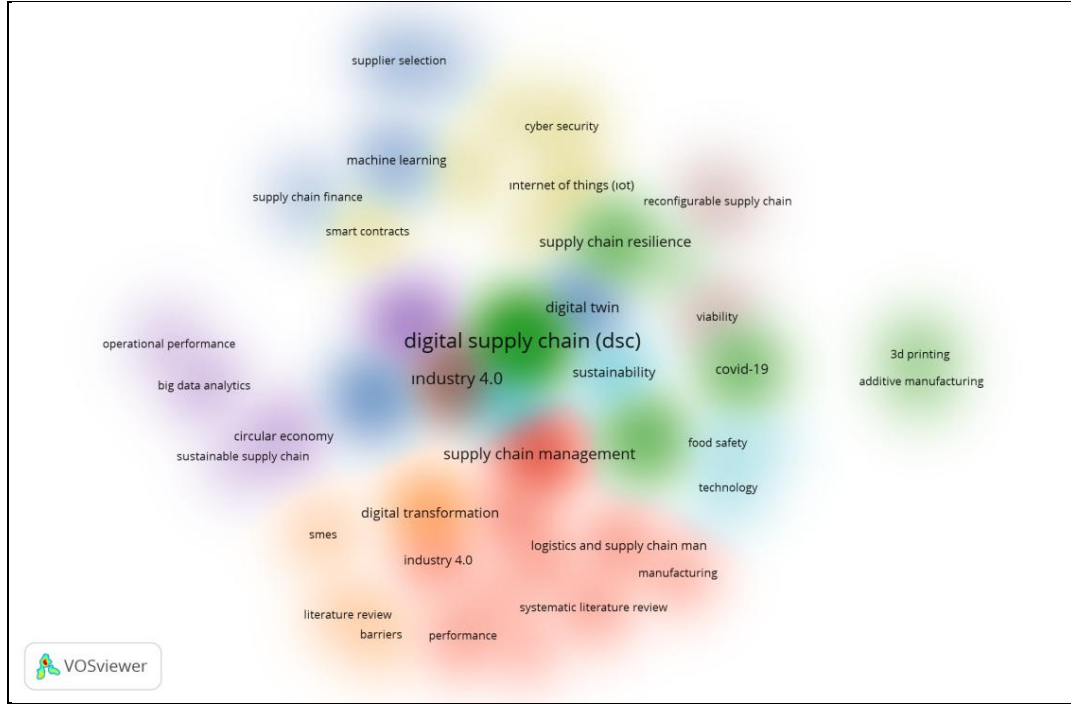
Toplamda 8 küme, 215 bağlantı ve 328 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir. “Berlin School of Economics and Law” 9 yayın ve 1179 atıf ile en yüksek bağlantı gücüne sahip kurumdur. Sırasıyla “IMT Atlantique” ve “Galatasaray Üniversitesi”nin 717 ve 621 atıf sayısı ile WoS veri tabanında en çok atıf alan kurumlar oldukları görülmektedir. WoS veri tabanında dijital tedarik zinciri yönetimi alanında yazarların en çok birlikte kullandıkları kelimelerin ağ ve yoğunluk görselleştirmeleri sırasıyla Şekil 9 ve Şekil 10’da sunulmuştur.

Şekil 9. WoS Veri Tabanında Dijital Tedarik Zinciri Yönetimi Alanında Yazarların En Çok Kullandıkları Kelimelerin Ağ Görselleştirmesi

Birbiri ile aynı anlama gelen kelimelerin kullanılan harflerden kaynaklanarak ayrı ayrı ele alındığı ya da bir kelimenin kısaltmasının ayrı bir şekilde ele alınarak varyantlarının oluşmasının önüne geçmek için analiz öncesinde eş anlamlılar sözlüğü “VOSviewer thesaurus file” dosyası hazırlanarak sisteme yüklenmiştir. En az 2 defa tekrarlanan ve aralarında ilişki bulunan 90 gözlem birimi ile yapılan analiz neticesinde toplam 8 küme, 260 bağlantı ve 449 toplam bağlantı gücü tespit edilmiştir. Şekil 10’da her bir küme ayrı renklerle gösterilmiş olup toplamda 8 kümenin olduğu görülmektedir.

Şekil 10. WoS Veri Tabanında Dijital Tedarik Zinciri Yönetimi Alanındaki Makalelerde En Çok Kullanılan Kelimelerin Yoğunluk Görselleştirmesi

Buna göre, en fazla "Dijital Tedarik Zinciri", "Endüstri 4.0", "Tedarik Zinciri 4.0", "Tedarik Zinciri Yönetimi", "Tedarik Zinciri Dayanıklılığı", "Blokzincir", "Dijital İkiz", "Tedarik Zinciri", "Dijitalleşme", "Sürdürülebilirlik", "COVID-19", "Dijital Dönüşüm", "Dijital Teknolojiler", "Makine Öğrenmesi", "Endüstri 4.0", "Döngüsel Ekonomi" ve "Büyük Veri Analitiği" anahtar kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir. Tablo-4'te, her bir küme içerisinde yer alan anahtar kelimeler listelenmiştir.

Tablo 4. Anahtar Kelimelerin Kümelere Göre Dağılımı

Kümelere	Anahtar Kelimeler
Küme 1 (10 öge)	"Bibliyometrik analiz", "Dijital tedarik zinciri yönetimi", "Dijital teknolojiler", "Dinamik yetenekler", "Endüstri 4.0", "Lojistik ve tedarik zinciri yönetimi", "İmalat", "Performans", "Tedarik zinciri yönetimi", "Sistemik literatür taraması"
Küme 2 (7 öge)	"Üç boyutlu baskı", Ekllemeli imalat", "COVID-19", "Dijital Tedarik Zinciri", "Tedarik zinciri", "Tedarik zinciri performansı", "Tedarik zinciri dayanıklılığı"
Küme 3 (6 öge)	"Dijital ikiz", "Dijitalleşme", "Makine öğrenmesi", "Simülasyon", "Tedarikçi seçimi", "Tedarik Zinciri Finansmanı"
Küme 4 (6 öge)	"Yapay zekâ", "Siber güvenlik", "Nesnelere interneti", "Risk yönetimi", "Akıllı sözleşmeler", "Tedarik zinciri entegrasyonu"
Küme 5 (5 öge)	"Büyük veri analitiği", "Blok zincir", "Döngüsel ekonomi", "Operasyonel performans", "Sürdürülebilir tedarik zinciri"
Küme 6 (5 öge)	"Gıda güvenliği", "Gıda tedarik zinciri", "Tedarik zinciri 4.0", "Sürdürülebilirlik", "Teknoloji"
Küme 7 (4 öge)	"Bariyerler", "Dijital dönüşüm", "Literatür taraması", "KOBİ'ler"
Küme 8 (3 öge)	"Endüstri 4.0", "Yeniden yapılandırılabilir tedarik zinciri", "Finansal kapasite"

6. SONUÇ

Endüstri 4.0 teknolojileri, kuruluşlara rekabet avantajı sağlamak, maliyetleri düşürmek ve yeni iş modelleri oluşturmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu teknolojiler artan operasyonel verimlilik, kısalan pazara sunma süreleri, süreç yönetiminde çeviklik ve daha iyi müşteri deneyimi gibi avantajlar sunmaktadır. Son beş yılda dünya genelinde devlet teşvikleriyle birlikte birçok kuruluş, teknoloji yatırımı ve dijital dönüşüm girişimlerine yönelmiştir. Küresel rekabet ve pandeminin neden olduğu belirsizlikler ve ani talep değişiklikleri, işletmeleri teknoloji odaklı fırsatlarla tedarik zincirlerini yeniden yapılandırmaya ve dönüşüm süreçlerini hızlandırmaya zorlamıştır.

Dijital tedarik zinciri tasarımı, geleneksel tedarik zinciri yönetimini dijital teknolojilerle entegre ederek iş süreçlerini daha verimli, esnek ve şeffaf hale getirmeyi amaçlayan bir stratejidir. Bu tasarım yaklaşımı, endüstrinin dinamiklerine hızlı bir şekilde adapte olmak ve rekabet avantajı sağlamak amacıyla tedarik zinciri süreçlerini dijitalleştirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca dijital tedarik zinciri tasarımı, işletmelere daha adaptif, maliyet etkin ve müşteri odaklı bir tedarik zinciri yönetimi sağlama potansiyeli sunmaktadır. Bu, tedarik zinciri süreçlerinin daha iyi yönetilmesini ve sürekli olarak iyileştirilmesini mümkün kılmaktadır. Ancak değişim ve dönüşüm sürecinde aşılması gereken bazı temel problemler bulunmaktadır. Organizasyon ve kurumsal kültür, sürekli değişime direnç gösterebilmekte ve yeni yetenekleri geliştirmekte zorlanabilmektedir. Ayrıca verinin etkili bir şekilde kullanılmaması ve iş süreçlerine entegre edilememesi de bir engel teşkil etmektedir. Müşteri için değer üretebilecek dijital yeteneklerin belirlenmesi ve bu yeteneklerin süreçlere entegrasyonu da önemli bir sorundur. Son olarak, dönüşümü yönlendiren bir strateji olmaması ve belirsizliklerle başa çıkma konusundaki zorluklar da dikkate alınmalıdır. Bu belirsizlik ve memnuniyetsizlikle başa çıkabilmek için işletmeler, iş stratejilerini ve operasyonlarını uyumlu hale getirmede rehberlik edecek ve dönüşüm sürecini etkili bir şekilde yönetmelerine yardımcı olacak yeni yöntemlere ve araçlara ihtiyaç duymaktadır. Dijital tedarik zinciri ve uygulamaları da bu süreçte kullanılabilir etkin araçlardan biridir.

Bu çalışmada, WoS veri tabanında 2001-2023 yılları dijital tedarik zinciri ile ilgili 201 makalenin bibliyometrik analizi yapılmıştır. Konu ile ilgili makalelerin bibliyometrik analizi ile WoS veri tabanında dijital tedarik zinciri alanındaki makalelerin yıllara göre dağılımı, makalelerde öne çıkan ülkeler ve kurumlar, en üretken yazarlar, makalelerin endekslere ve yayımlandıkları dergilere göre dağılımı, en çok atıf alan makaleler ve makalelerde kullanılan anahtar kelimelerin dağılımı incelenerek elde edilen veriler çeşitli görseller ile desteklenmiştir. Elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir;

- Dijital tedarik zinciri alanında makalelerin yükseliş eğiliminin 2018 yılında dört yayınla başlayıp her sene artan bir trend göstererek 2023 yılında 65 yayına ulaştığı görülmektedir.
- Hindistan'daki araştırma kurumlarının 36 yayın ile dijital tedarik zinciri yönetimi alanında en büyük katkıyı sağladığı görülmektedir. Hindistan'dan sonra bu alanda en çok yayın yapan ülkelerin sırasıyla Çin, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere olduğu görülmektedir. Türkiye'nin ise alana 5 yayın ile katkı sağladığı görülmektedir.
- En yüksek yayın sayısına sahip kurumların sırasıyla Almanya'dan "*Berlin School of Economics and Law*", Hindistan'dan "*Indian Institutes of Technology (IITs)*" ve Fransa'dan "*Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS)*" olduğu görülmektedir. Ülkemizden "*Galatasaray Üniversitesi*" ise 4 yayın ile bu alanda en çok yayın yapan ilk on kurum arasında yer almaktadır.
- Konu ile ilgili analiz edilen makalelerin ait olduğu kategorilere bakıldığında ilk üç sırada "*Management*", "*Industrial Engineering*" ve "*Operations Research Management Science*" görülmektedir.
- Toplam makale sayısına göre bu alandaki çalışmaların en çok yayınlandığı dergi "*Sustainability*" olmuştur. Bu alandaki çalışmaları ile en fazla atıf alan ülkelerin sırasıyla Fransa, Almanya, Çin, İngiltere ve Hindistan'dır. Büyüközkan ve Ivanov'un sadece en üretken yazarlar olmadığı, aynı zamanda en çok atıf alan makalelerin yazarları olduğu da görülmektedir.
- WoS veri tabanında otomotiv sektöründe sürdürülebilir tedarik zinciri yönetimi alanında yazarların en çok birlikte kullandıkları kelimelerin ağ ve yoğunluk görselleştirmeleri incelendiğinde en fazla "*Dijital Tedarik Zinciri*", "*Endüstri 4.0*", "*Tedarik Zinciri 4.0*", "*Tedarik Zinciri Yönetimi*", "*Tedarik Zinciri Dayanıklılığı*", "*Blokzincir*", "*Dijital İkiz*", "*Tedarik Zinciri*", "*Dijitalleşme*", "*Sürdürülebilirlik*", "*COVID-19*", "*Dijital Dönüşüm*", "*Dijital Teknolojiler*", "*Makine Öğrenmesi*", "*Endüstri 4.0*", "*Döngüsel Ekonomi*" ve "*Büyük Veri Analitiği*" kelimelerinin kullanıldığı görülmektedir.

Gelecekte, çalışmanın kapsamını genişleterek farklı sektörleri ve işletme profillerini daha ayrıntılı bir şekilde incelenebilir. Bu, dijital dönüşüm süreçlerinin sektörel özelliklere ve işletme büyüklüklerine nasıl etki ettiği hususunda, daha detaylı bir perspektifle anlamamıza olanak tanıyacaktır. Ayrıca dijital dönüşüm süreçlerinin uzun vadeli etkilerini değerlendirmek amacıyla uzun vadeli takip çalışmaları yapılabilir. Bu çalışmalar, işletmelerin dijital stratejilerini uygulamaya koymalarından sonra geçen uzun bir zaman diliminde ortaya çıkan değişiklikleri ve gelişmeleri izleyerek, dijital dönüşümün sürdürülebilirliği ve uzun vadeli başarı faktörlerinin belirlenmesine yardımcı olabilir. Dijital olgunluk modelleri kurularak kurumların dijital tedarik zinciri performansları ölçülebilir. Karar modelleri kurularak, geleneksel tedarik zincirinden dijital dönüşümde önem verilmesi gereken faktörler belirlenebilir. Bu analizler ile dijital dönüşüm konusundaki zorluklar tespit edilerek işletmelerin stratejik planlarını daha iyi şekillendirmelerine ve gelecekteki dijital dönüşüm projelerini daha etkili bir şekilde yönetmelerine yardımcı olacaktır. Bu, sadece mevcut durumu değil, aynı zamanda gelecekteki dijital dönüşüm trendlerini de daha iyi tahmin etmemize olanak sağlayacaktır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “en az iki dış hakem” ve “çift taraflı körleme” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “Telif Devir Formu” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “Etik İzine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu” gönderilmiştir. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – Y1 ve Y2, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – Y1 ve Y2, Nihai Onay ve Sorumluluk – Y1 ve Y2. / Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.

KAYNAKÇA

- AAMER, Ammar, SAHARA, Chelinka Rafiesta ve AL-AWLAQI, Mohammed A. (2023), “Digitalization of the Supply Chain: Transformation Factors”, **Journal of Science and Technology Policy Management**, S.14(4), ss.713-733.
- AGERON, Blandine, BENTAHAR, Omar ve GUNASEKARAN, Angappa (2020), “Digital Supply Chain: Challenges and Future Directions”, **Supply Chain Forum An International Journal**, S.21(3), ss.133-138.
- AGRAWAL, Prakash ve NARAIN, Rakesh (2018), “Digital Supply Chain Management: An Overview”, **IOP Conference Series: Materials Science and Engineering**, S.455(1), ss.012074(1-7).
- AKBEN, İbrahim ve AVŞAR, İlker İ. (2017), “Dijital Tedarik Zinciri ve Bulut Bilişim Digital Supply Chain and Cloud Computing”, **1. Uluslararası El Ruha Sosyal Bilimler Kongresi**, 8-12 Kasım 2017 – Şanlıurfa, ss.104-113.
- AKTER, Shahriar, WAMBA Samuel F., GUNASEKARAN, Angappa, DUBEY, Rameshwar ve CHILDE, Stephen J. (2016), “How to Improve Firm Performance Using Big Data Analytics Capability and Business Strategy Alignment?”, **International Journal of Production Economics**, S.182, ss.113-131.

- ARIA, Massimo ve CUCCURULLO, Corrado (2017), “*Bibliometrix: An R-Tool for Comprehensive Science Mapping Analysis*”, **Journal of Informetrics**, S.11(4), ss.959-975.
- ATTARAN, Mohsen (2020), “*Digital Technology Enablers and Their Implications for Supply Chain Management*”, **Supply Chain Forum: An International Journal**, S.21(3), ss.158-172.
- BAUMERS, Martin, TUCK, Chris, WILDMAN, Ricky, ASHCROFT, Ian, ROSAMOND, Emma ve HAGUE, Richard (2013), “*Transparency Built-in: Energy Consumption and Cost Estimation for Additive Manufacturing*”, **Journal of Industrial Ecology**, S.17(3), ss.418-431.
- BECHTSIS, Dimitrios, TSOLAKIS, Naoum, VLACHOS, Dimitrios ve SRAI, Jagjit S. (2018), “*Intelligent Autonomous Vehicles in Digital Supply Chains: A Framework for Integrating Innovations Towards Sustainable Value Networks*”, **Journal of Cleaner Production**, S.181, ss.60-71.
- BIGLIARDI, Barbara, FILIPPELLI, Serena, PETRONI, Alberto ve TAGLIENTE, Leonardo (2022), “*The Digitalization of Supply Chain: A Review*”, **Procedia Computer Science**, S.200, ss.1806-1815.
- BOŞGELMEZ, Günseli ve ÇENGEL, Özgür (2023), “*Uluslararası Ticaretin Teknolojik Dizayını: Uluslararası Dijital Tedarik Zinciri Örneği*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, S.14(39), ss.912-929.
- BÜYÜKÖZKAN, Gülçin ve GÖÇER, Fethullah (2018a), “*An Extension of ARAS Methodology Under Interval Valued Intuitionistic Fuzzy Environment for Digital Supply Chain*”, **Applied Soft Computing**, S.69, ss.634-654.
- BÜYÜKÖZKAN, Gülçin ve GÖÇER, Fethullah (2018b), “*Digital Supply Chain: Literature Review and a Proposed Framework for Future Research*”, **Computers in Industry**, S.97, ss.157-177.
- CAVALCANTE, Ian M., FRAZZON, Enzo M., FORCELLINI, Fernando A. ve IVANOV, Dmitry (2019), “*A Supervised Machine Learning Approach to Data-Driven Simulation of Resilient Supplier Selection in Digital Manufacturing*”, **International Journal of Information Management**, S.49, ss.86-97.
- DOSSOU, Paul-Eric (2018), “*Impact of Sustainability on the Supply Chain 4.0 Performance*”, **Procedia Manufacturing**, S.17, ss.452-459.
- FREDERICO, Guilherme F., GARZA-REYES, Jose A., ANOSIKE, Anthony ve KUMAR, Vikas (2020), “*Supply Chain 4.0: Concepts, Maturity and Research Agenda*”, **Supply Chain Management**, S.25(2), ss.262-282.
- GARAY-RONDERO, Claudia Lizette, MARTINEZ-FLORES, Jose L., SMITH, Neale R., MORALES, Santiago O. C. ve ALDRETTE-MALACARA, Alejandra (2020), “*Digital Supply Chain Model in Industry 4.0*”, **Journal of Manufacturing Technology Management**, S.31(5), ss.887-933.
- GÜNAL, Tuğrul (2015), “*Dijital Tedarik Zinciri ve Elektronik İhaleler*”, **Satınalma Dergisi**, S.3(28), <https://www.tedar.org.tr/uploads/12.pdf> (Erişim Tarihi: 03.08.2023).
- HUDDAR, Yogesh N., KUMATAGI, Prathmesh P. ve LATTE, Mahesh R. (2017), “*Digital Supply Chain Management-a Review*”, **IARJSET**, S.4(1), ss.34-37.
- IVANOV, Dmitry (2021), “*Digital Supply Chain Management and Technology to Enhance Resilience by Building and Using End-to-End Visibility During the COVID-19 Pandemic*”, **IEEE Transactions on Engineering Management**, S.68(6), ss.1-34
- IVANOV, Dmitry (2023), “*The Industry 5.0 Framework: Viability-Based Integration of the Resilience, Sustainability, and Human-Centricity Perspectives*”, **International Journal of Production Research**, S.61(5), ss.1683-1695.
- IVANOV, Dmitry ve DOLGUI, Alexandre (2021), “*A Digital Supply Chain Twin for Managing the Disruption Risks and Resilience in the Era of Industry 4.0*”, **Production Planning & Control**, S.32(9), ss.775-788.
- KORPELA, Kari, HALLIKAS, Jukka ve DAHLBERG, Tomi (2017), “*Digital Supply Chain Transformation Toward Blockchain Integration*”, **Proceedings of the 50th Hawaii International Conference on System Sciences**, 4-7 January 2017 – Hawaii (US), ss.4182-4191.

- KOKOL, Peter, VOŠNER, Helena Blažun ve ZAVRŠNIK, Jernej (2021), "Application of Bibliometrics in Medicine: A Historical Bibliometrics Analysis", **Health Information & Libraries Journal**, S.38(2), ss.125-138.
- KÜNÜÇEN, Hale ve SAMUR, Serpil (2021), "Dijital Çağın Gerçeklikleri: Sanal, Artırılmış, Karma ve Genişletilmiş Gerçeklikler Üzerine Bir Değerlendirme", **Yeni Medya**, S.11, ss.38-62.
- LI, Ying, DAI, Jing ve CUI, Li (2020), "The Impact of Digital Technologies on Economic and Environmental Performance in the Context of Industry 4.0: A Moderated Mediation Model", **International Journal of Production Economics**, S.229, ss.(107777).
- MACCARTHY, Bart L. ve IVANOV, Dmitry (2022), "The Digital Supply Chain—Emergence, Concepts, Definitions, and Technologies", **The Digital Supply Chain** (Ed. Bart L. MacCarthy, Dmitry Ivanov), Elsevier Publisher, Amsterdam (Netherlands), ss.3-24.
- MITRA, Tarit, KAPOOR, Rohit ve GUPTA, Narain (2023), "Studying Key Antecedents of Disruptive Technology Adoption in the Digital Supply Chain: An Indian Perspective", **International Journal of Emerging Markets**, S.18(10), ss.4669-4689.
- NASIRI, Mina, UKKO, Juhani, SAUNILA, Minna ve RANTALA, Tero (2020), "Managing the Digital Supply Chain: The role of Smart Technologies", **Technovation**, S.96(102121), ss.1-6.
- OBAL, Michael ve LANCIONI, Richard A. (2013), "Maximizing Buyer–Supplier Relationships in the Digital Era: Concept and Research Agenda", **Industrial Marketing Management**, S.42(6), ss.851-854.
- OĞUZ, Alparslan ve PERÇİN, Selçuk (2022), "Tedarik Zinciri Entegrasyonu ve Dijitalleşmenin Performansa Etkisi: Alıcı-Tedarikçi Risk Yönetiminin Aracılık Rolü", **Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.40(4), ss.837-860.
- ÖZTEMİZ, Handan (2023), "Dijital Tedarik Zinciri Yönetimi ve Tedarik Zincirinde Dijital Uygulamalar Konusundaki Yayınların Bibliyometrik Analizi (1995-2023) ve Gelecek Araştırmalar için Fırsatlar", **Journal of Research in Business**, S.8(2), ss.377-410.
- PERBOLI, Guido, MUSSO, Stefano ve ROSANO, Mariangela (2018), "Blockchain in Logistics and Supply Chain: A Lean Approach for Designing Real-World Use Cases", **IEEE Access**, S.6, ss.62018-62028.
- PFLAUM, Alexander, PROCKL, Günter, BODENDORF, Freimut ve CHEN, Haozhe (2018), "The Digital Supply Chain of the Future: From Drivers to Technologies and Applications", **The 51st Hawaii International Conference on System Sciences, HICSS 2018 Hawaii International Conference on System Sciences**, 3-6 January 2018 – Hawaii, ss.3924-3925.
- QUEIROZ, Maciel M., PEREIRA, Susana Carla Farias, TELLES, Renato ve MACHADO, Marcio C. (2019), "Industry 4.0 and Digital Supply Chain Capabilities: A Framework for Understanding Digitalisation Challenges and Opportunities", **Benchmarking**, S.28(5), ss.1761-1782.
- RAJ, Sundeep ve SHARMA, Abhay (2014), "Supply Chain Management in the Cloud", **Accenture Global Management Consulting**, 11-12 April 2014 – India, ss.1-12.
- RASOOL, Faisal, GRECO, Marco ve GRIMALDI, Michele (2022), "Digital Supply Chain Performance Metrics: A Literature Review", **Measuring Business Excellence**, S.26(1), ss.23-38.
- ŞEKKELİ, Zümrüt Hatice ve BAKAN, İsmail (2018), "Endüstri 4.0'in Etkisiyle Lojistik 4.0.", **Journal of Life Economics** S.5(2),ss. 17-36.
- WALLER, Matthew A. ve FAWCETT, Stanley E. (2013), "Data Science, Predictive Analytics, and Big Data: A Revolution that Will Transform Supply Chain Design and Management", **Journal of Business Logistics**, S.34(2), ss.77-84.
- YILDIZ, Aytaç, KARAKOYUN, Fatih ve PARLAK, İsmail Enes (2018), "Endüstri 4.0 Temelli Dijital Tedarik Zinciri", **Mühendislik Alanında Akademik Araştırmalar** (Ed. Aytaç Yıldız, Fatih Karakoyun, İsmail Enes Parlak), Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara, ss.416-426.

İşkoliklik ve İş - Aile Çatışması Yaşam Tatminini Etkiler Mi? Üniversite İdari Personeli Üzerinde Bir Araştırma

Do Workaholism and Work-Family Conflict Affect Life Satisfaction? A Research on University Administrative Staff

Mustafa ERBİR

Dr. Öğr. Gör., Kayseri Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO,
Yönetim ve Organizasyon Bölümü, mus.erbir@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-6887-1561>

Makale Başvuru Tarihi: 19.05.2024

Makale Kabul Tarihi: 29.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Bu araştırma üniversitelerde görevli idari personelin işkoliklik ve iş aile çatışması düzeylerinin yaşam tatminine etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır. Araştırma örneklemini Ankara ilinde bulunan üniversitelerde idari personel olarak çalışan bireyler oluşturmaktadır. Araştırmaya kamu üniversitelerinden 264 vakıf üniversitelerinden 202 olmak üzere toplam 466 kişi katılmıştır. Veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. Örneklem grubu belirlenirken “basit tesadüfi örnekleme” yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada toplanan veriler “nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama deseni” kullanılarak analiz edilmiştir. Veri analizleri SPSS paket programı kullanılarak yapılmıştır. Araştırma verileri normal dağılım sergilemektedir. Değişkenler arası ilişkinin belirlenebilmesi için “doğrusal korelasyon”, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkene etkisinin belirlenebilmesi için “çoklu regresyon analizleri” yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre yaşam tatmininin hem işkoliklik düzeyi ile hem de iş aile çatışması ile negatif ilişkiler içerisinde olduğu görülmektedir. Diğer bir sonuca göre iş aile çatışması yaşam tatminini olumsuz yönde etkilerken işkoliklik düzeyindeki artışın yaşam tatminine bir etkisi bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler:

İşkoliklik,
İş Aile Çatışması,
Yaşam Tatmini,
İdari Personel,

ABSTRACT

This research was conducted to determine the effect of workaholism and work-family conflict levels on the life satisfaction of administrative staff working at universities. The research sample consists of individuals working as administrative personnel at universities in Ankara. A total of 466 people, 264 from public universities and 202 from foundation universities, participated in the research. A survey was used as a data collection technique. “Simple random sampling method” was used when determining the sample group. The data collected in the study was analyzed using the relational survey pattern, one of the quantitative research methods. Data analyses were performed using the SPSS program. Research data exhibit normal distribution. “Linear correlation” was used to determine the relationship between variables, and “multiple regression analyses” were used to determine the effect of independent variables on the dependent variable. According to the results of the research, it is seen that life satisfaction has a negative relationship with both the level of workaholism and work-family conflict. Another result is that while work-family conflict negatively affects life satisfaction, the increase in workaholism level has no effect on life satisfaction.

Keywords:

Workaholism,
Work-Family Conflict,
Life Satisfaction,
Administrative
Personnel,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ERBİR, Mustafa (2024), “İşkoliklik ve İş - Aile Çatışması Yaşam Tatminini Etkiler Mi? Üniversite İdari Personeli Üzerinde Bir Araştırma”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.610-623, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1486457>

1. GİRİŞ

İnsanlar hayatlarının büyük bir kısmını çalıştıkları örgüt içerisinde geçirirler. Çalışanın hayatının bir parçası olan örgüt bünyesinde kişi ne kadar yüksek düzeyde yaşam tatmini sağlayabilirse o derece hayata ve işine bağlı kalır. Hayata ve işine bağlı olan bireyler de daha verimli çalışanlar haline gelirler. Çalışma hayatı kavramı günümüzdeki anlamını Sanayi Devrimi ile birlikte kazanmıştır. Sanayi Devriminden sonra yapılan çalışmalarda genelde çalışan verimliliğini ve karlılığı artırmak ön plandadır. Ancak sonraki dönemlerde, verimlilik ve karlılık kavramlarının çalışandan geçtiği yani mutlu çalışanın daha verimli olduğu ortaya konmuş ve insan merkezli araştırmalar yapılmıştır. Örgütsel davranış ile ilgili bilimsel araştırmaların sayısının artması da bu ihtiyaca binaen ortaya çıkmıştır.

Bu araştırmada bir çalışanın daha mutlu ve verimli olabilmesi için gerekli şartlardan biri olan yaşam tatmini kavramı ele alınmaktadır. Kişinin yaşam tatmininin yüksek olması pozitif bir durumdur. Zira yaşam tatmini sağlayan kişi hayatından bir bütün olarak memnundur (Haybron, 2007). Yaşam tatmini ile ilgili yapılan bilimsel araştırmalarda kavrama etki edebilecek farklı değişkenler ele alınmıştır (Lewis ve Borders, 1995; Maslach ve Leiter, 1997; Wiggings ve Bowman, 2000; Heller vd., 2002; Marques vd., 2007; Demirel, 2014). Bu araştırmada da yaşam tatminine etki edebilecek faktörlerden “işkoliklik” ve “iş aile çatışması” kavramları ele alınmaktadır. Yapılan literatür taramasında daha önce işkoliklik veya iş aile çatışması kavramlarının yaşam tatminine etkisini ayrı ayrı ele alan bilimsel çalışmalar mevcuttur (Erbaşaran, 2019; Fırat ve Cula, 2016; Özdevecioğlu ve Doruk, 2009). İşkoliklik ve iş aile çatışması değişkenlerinin bir arada yaşam tatminine etkisini ele alan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bundan dolayı çalışmanın alana katkı sağlayacak nitelikte olduğu düşünülmektedir.

İşkoliklik kavramı giderek yaygınlaşma ve bazı durumlarda tehlikeli bir hal almaya başlamaktadır. İşkoliklik davranışının ilerlemesi durumunda psikolojik, sosyal ve mesleki bazı olumsuz sonuçlara, hatta ölüme sebep olabileceği gerçeği unutulmamalıdır (Szpitalak, 2014). Öte yandan kişinin eksik olan iş güvenliği, aşırı iş yükü, kurum bünyesindeki kariyer imkânının kısıtlı olması, küçülme vb. etkenler işkoliklik eğilimini artırabilmektedirler (Özler, 2010). Araştırmada işkoliklik eğiliminin yaşam tatmini üzerindeki etkisi üniversite idari personeli örneğinde ele alınmaktadır.

Araştırmanın bir diğer değişkeni iş aile çatışması kavramıdır. İnsan hayatında iş ve aile kavramı merkezli olarak yaşar. İki değer de kişi için önemli ve uyumlu ilerlemesi istenen kavramlardır. Ancak bazen şartlara bağlı olarak içlerinden bir tanesi baskın olabilir (Özdevecioğlu ve Çakmak Doruk, 2009). Kişiler ailede bulunan görevleri ile iş yerindeki yükümlülükleri dengeleyemezler ve bundan dolayı birtakım sıkıntılar ortaya çıkar. Bu durumun devam etmesi çatışmaya sebep olur (Marchese vd., 2002). Çalışanların iş ile aile hayatını kusursuzca dengelemeleri çok zordur. Yaşamın içerisinde meydana gelebilen değişiklikler ve aile ve iş faaliyetlerini çatışma içerisinde karşılıklı olarak olumsuz etkileyebilir (Molina, 2020). Bu araştırmanın bir sorunsalı da iş aile çatışmasının yaşam tatminini etkileyip etkilemeyeceği durumudur.

Araştırma kapsamında bağımlı değişkeni olarak alınan yaşam tatmini ve bağımsız değişkenler işkoliklik ve iş aile çatışması kavramları teorik olarak ele alınmıştır. Değişkenlerle ilgili daha önce geliştirilen ölçüm araçları kullanılarak üniversite idari personelinin işkoliklik algılarının ve iş aile çatışmalarının yaşam tatminlerine olan etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. İşkoliklik

İşkoliklik (work addiction) terimi ilk defa Oates (1971) tarafından yazılan “*Confession of a Workaholic*” isimli kitapta yer almıştır. Oates’e göre, işkoliklik alkolikliğe benzer bir alışkanlıktır ve bireyin sağlığı, mutluluğu, bireylerarası ilişkiler ve sosyal faaliyetler üzerindeki tehlikedir (Douglas ve Morris, 2006). İşkoliklik Burke’ye (2000) göre çalışmaya olan akıl dışı ilgi olarak ifade edilir. İşkolik kişiler, işle meşgul olma ve çalışma dışında hiçbir şeyden zevk almazlar. Bunun yanında işe karşı aşırı bağlı onları sağlığa, mutluluğa ve sosyal ilişkilere yeteri kadar önem vermemelerine neden olabilmektedir.

İşkolik kişiler diğer çalışanlara göre çok daha fazla çaba göstermektedirler ve bu şekilde iş hayatı haricinde kişisel hayatlarını da çoğunlukla ihmal ettikleri görülmektedir. İşkolikliğe götüren çok çalışmanın nedenleri arasında daha çok maddi birtakım hedeflere ulaşmak gibi dışsal faktörlerden ziyade içsel gereksinimler bulunmaktadır (Schaufeli vd., 2008). İşkolikler, yaptıkları işin haricinde düşüncesi olmayan, zamanın çoğunu

çalıştığı ortamda geçiren, hayatlarının tek gayesi iş olan kişilerdir (McMillan vd., 2002; Harpaz ve Snir, 2003). İşkoliklik kavramıyla ilgili ortaya konulan çok fazla görüş vardır. Kavramı bazı görüşler olumlu (Machlowitz, 1980) bazı görüşler ise olumsuz görürler (Porter, 1996; Robinson, 1997; Snir vd., 2006; Özsoy vd., 2013). İşkolikliğini olumlu bir davranış olarak ele alan araştırmacılara göre işkolik kişiler enerji dolu ve sağlığı yerinde kişilerdir (Maslach, 1986). Bu kişiler aslında mutlu çalışanlardır ve yaptıkları işi sevdikleri için işyerinde bulunmaktan mutluluk duyarlar ve bundan dolayı çok çalışırlar (Snir ve Harpaz, 2004; Temel, 2006). Buna karşın işkoliklik davranışını olumsuz olarak ele alan araştırmacılar, işkoliklik kavramını diğer bağımlılıklarla eşit görmektedirler (Burke vd., 2006). Bu görüşte olan araştırmacılara göre işkolikler, işyerini ve yaptıkları işi kişisel problemlerden bir kaçış yolu olarak görür ve ölçüsüz olarak işe bağlanırlar (Cherrington, 1980; Snir ve Harpaz, 2004). Bazı kişiler bireysel nedenlerden, bazıları örgütsel nedenlerden dolayı işkolik olmaktadır (Çakır, 2001). Scott vd.'ne (1997) göre işkoliklerin üç temel özelliği bulunmaktadır;

- İşkolikler, çalışma aktivitelerine istekli olarak zaman harcarlar.
- İşkolikler çalışmadıkları zaman bile işlerini düşünürler.
- İşkolikler örgütsel ve ekonomik ihtiyaçların ötesinde çalışırlar.

İşkoliklik kavramı ile ilgili 7 kriter belirleyen Bergen Üniversitesi Psikoloji Bilimleri Bölümünde görevli araştırmacılar aşağıdaki maddeleri sıralamaktadırlar (Sözer, 2014);

- İş için daha fazla nasıl zaman ayıracıklarını düşünürler.
- İstenenden çok daha fazla çalışırlar.
- Suçluluk, endişe veya depresyon hissini bastırmak için çalışırlar.
- Başkaları sürekli olarak onlara çalışma saatlerini azaltmalarını söyler.
- İşten uzaklaştırıldıklarında stresli hissederler.
- Hobilerini, boş vakitlerini veya egzersiz faaliyetlerini işleri dolayısıyla sürekli azaltırlar.
- Aşırı çalışma sağlıklarını etkilemeye başlar.

Bazı araştırmacılara göre haftalık en düşük 50 saat çalışan bir kişi (Burke, 1999; Harpaz ve Snir, 2003) işkoliktir. Bazı araştırmacılara göre ise haftalık en az 60 saat çalışmak ve kendisinde aşağıda belirtilen maddelerden en az beş tanesi bulunan kişi işkoliklidir (Hewlett ve Luce, 2006);

- Sürekli çalışmak ve iş düşünmek
- Aynı anda birden fazla iş ve görev üstlenmek
- 7/24 ulaşılabilir olmak
- İş dışında da işle ilgilenmek ve düşünmek
- Sık iş seyahati yapmak
- Direkt rapor edilen çok fazla kişinin olması
- Günde en az 10 saat çalışmak
- İşleri süresinde tamamlayamamak
- Kazanç ve kaybın tüm sorumluluğunu taşımak

İşkoliklik kavramının sonuçlarına yönelik yapılan araştırmalara bakıldığında, farklı sonuçlar görülmektedir. Bir araştırmaya göre, işkoliklerle evli olan kadınların, boşanma oranlarının diğer gruba göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Robinson, 1996). Bir diğer araştırmaya göre işkoliklerin istekli ve rekabetçi özelliklere sahip işletmeleri tercih ettikleri görülmektedir (Burke, 2001). Bazı araştırmaların sonuçlarına göre (Sprankle ve Ebel, 1987) işkoliklik örgüt açısında olumlu bir durumdur. Ayrıca işkoliklerin iş tatmini düzeyleri yüksektir. Temel'e (2006) göre işkoliklik kişilerde sinirlilik, suçluluk, insanların yardımsever olmadığını düşünme, sabırsızlık, tahammülsüzlük ilaç bağımlılığı, sürekli eleştirme, karamsarlık gibi psikolojik etkiler bulunmaktadır.

İşkoliklik kavramı ile kavramın özel etkilerini ele alan çok sayıda araştırma da bulunmaktadır. Bir araştırmaya göre işkolikler evlilik yapmaya soğuk bakmaktadırlar (Robinson vd., 2001). Buna ek olarak işkolik kişilerde daha fazla iş yaşam çatışması görülmektedir (Bonebright vd., 2000). Bir başka çalışmaya göre işkolik olan bir

babanın çocukları yaşitlarına oranla yüksek oranda depresyona girmekte ve kaygı düzeyi yüksek düzeydedir (Robinson ve Kelley, 1998). İşkoliklik, ruhsal enerji kaynaklarını tükettiği için tükenmişlik sendromunun yaşanmasına neden olan kavramlardan biri olduğu varsayılmaktadır (Maslach, 1986; Porter, 1996). Yapılan bazı çalışmalarda, işkoliklik kavramının uyku problemine, iş aile çatışmasına, tükenmişliğe neden olması konuları üzerinde durulmuştur (Gillet vd., 2018). Hatta Sun'un (2016) çalışmasında işkolikliğin depresyonla da ilişkilendirildiği görülmektedir.

2.2. İş Aile Çatışması

Çatışma kelime anlamı olarak “iki veya daha fazla kişi ya da topluluk arasında çeşitli nedenlerden doğan anlaşmazlık” olarak tanımlanmaktadır (Koçel, 2015). Bir diğer tanıma göre iş aile çatışması, “iş hayatındaki ve aile yaşamındaki rollerin bazı durumlarda karşılıklı olarak uyumsuzluk yaratmasıdır” (Greenhaus ve Beutell, 1985). Parasuraman ve Simmers (2001) kavramı “iş yaşamındaki roller ile aile hayatındaki rollerin aynı zamanda ortaya çıkması sonucu meydana gelen uyumsuzluk” olarak tanımlamaktadır.

İş-aile çatışmasının ortaya çıkmasında, kişinin bir taraftan bir kurum, diğer taraftan bir aile üyesi olmasından dolayı iki farklı rolden kaynaklanan uyumsuzluklar rol oynamaktadır. İş aile çatışması genel olarak iki farklı durumu içermektedir. Bunlardan ilki aileye ait kaynakların iş unsurlarınca engellenmesi diğeri işe ayrılan kaynakların aile tarafından engellenmesidir (Taslak, 2007). İş aile çatışması kavramı ele alındığında işin aile ile çatışması, ikinci durumda ise ailenin iş ile çatışması işaret edilmektedir (Kinnunen vd. 2004). Fırat ve Cula'ya (2016) göre, aşırı düzeyde olan talepler bireyi zaman ve enerji bakımından sınırlamaktadır. Böylece çatışma ortaya çıkmaktadır. Kısaca hem iş hem aile alanlarında fazla yük üstlenilmesi durumunda ise çatışma kaçınılmazdır.

Greenhaus ve Beutell'a (1985) göre kişi işi ile ailesi arasında dengesizlik veya uyumsuzluk yaşadığında iş aile çatışması açığa çıkmaktadır. Dubrin'e (1997) göre ise iş aile çatışmasının temellerinden biri de çalışan bireylerin anne-baba veya eş gibi birden fazla görevi eş zamanlı olarak üstlenmeleri ve bu roller arasında çatışmaların meydana gelmesidir. Spector'e (1997) göre çalışanlar iş hayatlarındaki çeşitli değişiklikler sebebiyle sıkça rol belirsizliği yaşamaktadırlar. Yaşanan belirsizliğin nedeni, kişinin görevinin ve sorumluluğunun ne olduğu hakkında net bir bilgiye sahip olmamasıdır.

Yapılan bazı çalışmalarda (Netemeyer vd., 1996; Kinnunen vd., 2004; Özdevecioğlu ve Çakmak Doruk, 2009; Turgut, 2011) iş aile çatışmasının, aile iş çatışmasına göre fazlaca görüldüğü dile getirilmektedir. Bundan dolayı çalışmada iş aile çatışması durumu ele alınmaktadır. Madsen (2003) ve Ahuja vd.'ne (2007) göre, uzun ve düzensiz mesailer, özerklik ortamı, örgüt türü, düşük ücret üstlerin sergilediği olumsuz tavırlar, terfi, aile ilişkileri, sağlık durumu ve performans gibi özellikler iş aile çatışmasının nedenleri arasındadır. Kişinin yaşadığı iş aile veya aile iş çatışması iş tatminine negatif etki gösterecektir (Netemeyer vd., 1996).

İş aile çatışmasının nedenleri arasında sayılabilecek etkenlerden biri de ebeveynlerden ikisinin de çalışmasıdır (Elloy ve Smith, 2003). Her iki ebeveynin de çalışması yüksek bir stres düzeyine, rol belirsizliğine ve çatışmaya neden olabilmektedir. Bir çalışmaya göre iş aile çatışmasını etki eden faktörlerden biri evdeki çocuklardır (Kossek ve Ozeki, 1998). Bu çalışmaya göre çocuklar hangi yaşlarda olurlarsa olsunlar yaşanan çatışmayı arttırmaktadırlar. Bedeian vd.'nin (1988) görüşüne göre küçük çocuğa sahip çalışanlar çocuksuz çalışanlara göre daha yüksek düzeyde bir iş aile çatışması yaşamaktadırlar.

İş aile çatışması kavramına yönelik çok sayıda bilimsel kuram bulunmaktadır. Örneğin “taşma kuramı”, iş aile yaşamında meydana gelen problemlerin veya olumsuzlukların diğer alanlara taşması ile ilgilidir. “Telaflı kuramı”, iş ve aile görev alanlarında oluşan eksikliği başka bir alanda telafi etmeye çalışmaktır. “Kaynakların korunması kuramına” göre kişiler iş veya aile alanında değer verilen kavramları koruma çabasıındadırlar. “İş aile sınır teorisi” ise kişinin iş yaşam dengesini kurabilmek amacıyla her iki alandaki sınırları yönetme yeteneği hakkındadır (Deveci, 2017). Yaşanan iş aile çatışması, demografik bazı değişkenlere göre de farklılaşma gösterebilmektedir (Madsen, 2003). Örneğin cinsiyet kavramının iş aile çatışmasına etkisini ele alan çalışmalarda (Lo, 2003; Gutek vd., 1991) kadınların erkeklerden daha fazla çatışma yaşadıkları bilinmektedir.

Bilimsel araştırmaların bazılarında iş aile çatışmasına yönelik üç farklı durumdan söz edilmektedir (Greenhaus ve Beutell, 1985). Birincisi “zaman esaslı” çatışmadır. Bu çatışma türünde birey sahip olduğu zamanın yetersizliğinden kaynaklanan bir çatışma yaşar. Bu çatışma türünde kişi iş veya ailenin beklentilerini yerine getirmek için ihtiyaç duyduğu zamana sahip değildir. Örneğin hafta sonu çocuğu ile vakit geçirmeyi planlayan babanın hafta sonu da çalışmak durumunda kalması zaman esaslı çatışma olacaktır (Özdevecioğlu ve Çakmak Doruk, 2009). İkincisi “gerginlik esaslı” çatışmadır. Bu çatışma türünde bireyin bir rolde yaşamış olduğu

yorgunluk, gerilme veya sinirli olma durumunun diğer role olumsuz olarak yansımalarıdır (Greenhaus ve Beutell 1985). Kişinin işi ile ilgili yaşadığı olumsuzluklar sonucunda yorgun, gergin ve sinirli olması ve bu durumu ailesine yansıtmasıdır. Üçüncüsü “davranış esaslı” çatışmadır. Bu çatışma türünde ise bireyin bir rolde sahip olduğu davranış biçiminin diğer roldeki davranışlarla uyum sağlamadığı fark edilir (Kinnunen ve Mauno, 1998). Örnek olarak, işi özelinde soğuk görünümlü, sert karakterli bir Baba rolünün evde ailesine karşı aynı davranışı sergilemesi sonucunda aile ile sorun yaşaması gösterilebilir (Özdevecioğlu ve Çakmak Doruk, 2009).

İş aile çatışmasının beklenen sonuçları arasında iş tatmininin düşmesi, örgütsel bağlılığın azalması, yüksek işgücü devri, çalışan devir hızının neden olabileceği yüksek maliyetler, iş kazalarında meydana gelen artış, kalitede düşüş vb. çok sayıda faktör sayılabilir (Nohe ve Sonntag, 2014). Dolayısıyla iş aile çatışmasının azami oranda tutulması hem çalışan hem de işveren açısından önemli bir durumdur.

2.3. Yaşam Tatmini

Yaşam, genel anlamda kişinin iş hayatında ve özel hayatta geçirdiği zamanın bütünüdür. İlk defa 1961 yılında Neugarten tarafından dile getirilen yaşam tatmini ise bir insanın yaşamının tüm detaylarının dikkate alındığı bilişsel bir süreç olarak tanımlanmıştır (Özer ve Karabulut, 2003). Başka bir tanımda yaşam tatmini “kişinin kendi hayatının hoşlandığı ve hoşlanmadığı yönlerinin özet bir değerlendirmesi” olarak ifade edilmiştir (Heller vd., 2002). Bir diğer tanımda ise yaşam tatmini “bireyin yaşamını beğenmesi, onaylaması ve yaşamından memnun olması” şeklinde ifade edilmiştir (Haybron, 2007). Kavram çoğu kişi tarafından yaşamın temel amacı olarak da tanımlanmaktadır (Demirel, 2014).

Saldamlı (2008) yaşam tatminini kişinin hayatı bir bütün olarak ele alındığında ulaşılan olumlu ve olumsuz değer yargıları olarak tanımlamıştır. Özdevecioğlu ve Çakmak Doruk (2009) ise yaşam tatminini bireyin belirlediği hedeflere ulaşma derecesini olarak ifade etmektedir. Yaşam tatminine genel bir ifade ile bir bireyin yaşamdan duyduğu memnuniyet ile ilgili bir değerlendirme denilebilir.

Yaşam doyumu, bireylerin mutlu bir hayata sahip olabilmeleri ve yaşamlarının anlam kazanabilmesi açısından önemi bir kavramdır (Yiğit vd., 2011). Bireyin hayatındaki bir alanda oluşan tatmin düzeyi, hayatın diğer alanlarını da etkileyebilir (Dikmen, 1995). Normal olarak işine karşı olumlu tavırlara sahip çalışanların mutlu bir yaşam sürdürdükleri söylenebilir. Ancak tam tersi, yani işe karşı olumsuz tavırlar sergileyen çalışanların ruhsal ve duygusal olarak problemler yaşayabilecekleri söylenebilir (Maslach ve Leiter, 1997). Yaşam tatmini kavramının yaşam kalitesi göstergelerden etkenlerden biri olduğu açıktır. Yaşam tatmini bireyin mutlu olmasının kişisel bir biçimde değerlendirmesidir (Selim, 2012). Bir kişinin yaşam tatminini etkileyebilecek unsurlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Keser, 2004);

- Günlük hayatta mutlu olabilmek
- Yaşamı anlamlı bulmak
- Amaçlara ulaşma ile ilgili uyumluluk
- Pozitif bir bireysel kimlik
- Fiziksel olarak kişinin kendini iyi hissetmesi
- Ekonomik, güvenlik ve sosyal ilişkiler

Yaşam tatminini etkileyebilecek faktörlerin araştırıldığı çalışmalar mevcuttur. Örneğin gelir seviyesinin kişinin yaşam tatmin pozitif etkisinin ele alındığı bir çalışmada, mutluluğun para ile satın alınamayacağı sonucuna ulaşılmıştır (Lewis ve Borders, 1995; Wiggins ve Bowman, 2000). Diğer taraftan işsizliğin yaşam tatminini olumsuz etkilediği de bilimsel çalışmalarda ulaşılan sonuçlardır. Literatür incelendiğinde yaşam tatminine etki edebilecek en önemli faktörlerden birinin iş tatmini olduğu görülebilir (Chacko, 1983; Sekaran, 1985; Lewis ve Borders, 1995; Perrone vd., 2005). Yetişkinler açısından yüksek düzeyde yaşam tatmininin gerçekleşmesi için kişilerarası ilişkilerin, kişinin iç dünyasının, işinin, fiziksel ve psikolojik sağlığının ve eğitim durumundaki pozitif çıktılarının etkili olduğu belirtilmiştir (Marques vd., 2007).

Lavallee vd.’nin (2006) çalışmasında insanların istekleri ve mevcut durum arasında ortaya çıkan yüksek negatif fark, yaşam tatminlerinin düşük olduğunu göstermektedir. Bu araştırmaya benzer bazı çalışmalarda ulaşılan sonuçlara göre yaşam tatmini üzerinde iş aile çatışmasının (Rice vd., 1992; Kossek ve Ozeki, 1998; Özdevecioğlu ve Çakmak Doruk, 2009; Fırat ve Cula, 2016) negatif etkisi bulunmaktadır. Ayrıca Erbaşaran (2019) çalışmasında işkoliklik ve yaşam tatmini arasında anlamlı ilişki bulunmadığı görülmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1. Araştırmanın Konusu ve Metodu

Bu araştırma kapsamında üniversitelerin idari birimlerinde çalışan kişilerin işkoliklik ve iş aile çatışması düzeylerinin yaşam tatmini üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Araştırma Ankara ilinde bulunan kamu ve vakıf üniversitelerinde yapılan bir saha çalışmasıdır. Araştırmada birincil verilerden yararlanılmıştır. Anket tekniği ile toplanan veriler yüz yüze, telefon ile veya çevrimiçi form üzerinden elde edilmiştir. Veri toplama sürecinde gönüllülük esası dikkat alınmış ve etik kurul izni Kayseri Üniversitesi etik kurulundan 12.02.2024 tarih ve 13/2024 numaralı kararı ile alınmıştır.

Araştırmada “*nicel araştırma deseni*” ve “*ilişkisel tarama modeli*” kullanılmıştır. Toplanan veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. Verilerin “*geçerlilik ve güvenilirlik analizleri*” yapılmıştır. Sonuç olarak, mevcut örneklem için geçerli ve güvenilir veriler olduğu görülmüştür. Veriler normal dağılım sergilemektedir. Bu yüzden istatistikî analiz yöntemi olarak “*parametrik testler*” kullanılmıştır. Araştırma değişkenleri arasında bulunan ilişkilerin belirlenebilmesi için “*Pearson-Korelasyon Analizi*” bağımlı değişkenin bağımsız değişkene etkisinin belirlenebilmesi için “*Doğrusal Regresyon Analizi*” yapılmıştır.

3.2. Araştırma Örnekleme

Araştırma ana kütlelerini Ankara ilinde bulunan kamu ve vakıf üniversitelerinde görevli idari personeli kapsamaktadır. Seçilen örneklem grubu 466 kişidir. Örneklem grubu seçilirken basit tesadüfî örnekleme yöntemi kullanılmış ancak örneklem dağılımında denge sağlanmaya çalışılmıştır. Çalışanların cinsiyet, medeni durum, kıdem yılı, öğrenim durumu, çalıştığı kurum ve sendika üyeliği değişkenlerine göre dağılımı Tablo 1’de verilmiştir.

Araştırmaya katılan toplam 466 kişinin %54,08’i kadın (252 kişi) ve %45,92’si erkektir (214 kişi). Cinsiyete göre dağılımın dengeli olduğu görülmektedir. Medeni durum değişkenine göre evli bireylerin oranı (%61,16) bekâr bireylerin oranından (38,84) yüksektir. Ancak arada çok büyük bir oransal fark bulunmamaktadır. Kıdem yılı değişkenine göre ise en büyük grup %28,76’lık oranla 6-10 yıl arası mesleki kıdeme sahip olan bireylerdir. En küçük grup ise %18,88’lik oranla 21 ve üzeri mesleki kıdeme sahip gruptur. Kıdem yılına yönelik katılımcı dağılımında oranların birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Frekans ve Yüzde Dağılımı

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Öğrenim Durumu	Frekans	Yüzde
Kadın	252	54,08	Lise	30	6,44
Erkek	214	45,92	Ön Lisans	120	25,75
Medeni Durum	Frekans	Yüzde	Lisans	230	49,36
Evli	285	61,16	Lisansüstü	86	18,45
Bekâr	181	38,84	Kurum	Frekans	Yüzde
Kıdem	Frekans	Yüzde	Kamu	264	56,65
0-5 yıl	119	25,54	Vakıf	202	43,35
6-10 yıl	134	28,76	Sendika üyeliği	Frekans	Yüzde
11-20 yıl	125	26,82	Var	186	39,91
21 ve üzeri	88	18,88	Yok	280	60,09
Toplam	466	100	Toplam	466	100

Katılımcılar öğrenim durumuna göre sınıflandırıldığından neredeyse katılımcıların yarısının (%49,36) lisans mezunu olduğu görülmektedir. En küçük grubu ise %6,44’lük grupla lise mezunları oluşturmaktadır. Katılımcıların %56,65’i bir kamu üniversitesinde görevli iken %43,35’i vakıf üniversitelerinde görevlidir. Kurum değişkeni açısından da katılımcıların sayıları dengeli bir dağılım göstermektedir. Son olarak sendika üyeliği değişkenine göre dağılım yapılmış ve kişilerin büyük bir kısmının (%60,09) sendika üyeliğine sahip olmadığı buna karşın %39,91’lik bir oranda kişilerin herhangi bir sendikaya üye oldukları görülmektedir.

3.3. Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama tekniği olarak anket kullanılmıştır. Anket formu 4 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişisel bilgi formu, ikinci bölümde işkoliklik ölçeği, üçüncü bölümde iş aile çatışması ölçeği ve dördüncü bölümde ise yaşam tatmini ölçeği bulunmaktadır.

- **İşkoliklik Ölçeği:** İşkolikliğini ölçmede Schaufeli vd. (2006) tarafından geliştirilen 17 maddeli ve aşırı çalışma (8 soru), kompulsif çalışma (6 soru) şeklinde iki boyutu bulunan, Doğan ve Tel (2011) tarafından Türkçeye uyarlanan 14 maddelik "DUWAS" işkoliklik ölçeği kullanılmıştır.
- **İş Aile Çatışması Ölçeği:** Netemeyer vd. (1996) tarafından geliştirilen, tek boyut ve beş ifadeden oluşan ölçek kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe uyarlama çalışması Efeoğlu (2006) tarafından gerçekleştirilmiştir.
- **Yaşam Tatmini Ölçeği:** Yaşam tatminini belirlemek amacıyla Diener vd. (1985) tarafından geliştirilmiş olan 5 ifadeli yaşam tatmini ölçeği (The Satisfaction With Life Scale) kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması Dağlı ve Baysal (2016) tarafından yapılmıştır.

3.4. Araştırma Hipotezlerinin Kurulması

Araştırma hipotezlerini kurabilmek için benzer çalışmalara yönelik mevcut literatür taranmış ve daha önce yapılan araştırmalarda değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiş ve araştırmaların sonuçlarına bakılmıştır. Yapılan taramada işkoliklik ile iş aile çatışması arasında pozitif ilişkilerin olduğu görülmektedir (Buelens ve Poelmans, 2004; Russo ve Waters, 2006; Matuska, 2010; Shimazu vd., 2011). Ayrıca iş aile çatışması ile yaşam tatmini arasında negatif korelasyonlar olduğu ayrıca iş aile çatışmasının yaşam tatminini negatif yönde etkilediği (Özdevecioğlu ve Çakmak Doruk, 2009; Fırat ve Cula, 2016) görülmektedir. Diğer taraftan işkoliklik literatürde genel olarak olumsuz bir davranış olarak görüldüğünden (Porter, 1996; Robinson, 1997; Snir vd., 2006) yaşam tatmini ile arasında negatif korelasyon olduğu beklenmektedir. Buna ek olarak işkoliklik düzeyinin yaşam tatminini olumsuz olarak etkilediği düşünülmektedir. Literatür taraması ve değişkenler arasında bulunan ilişkiler bir bütün olarak düşünüldüğünde aşağıdaki hipotezlerin kurulabileceği görülmektedir.

H1: İşkoliklik ile iş aile çatışması arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır.

H2: İşkoliklik ile yaşam tatmini arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır.

H3: İş aile çatışması ile yaşam tatmini arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır.

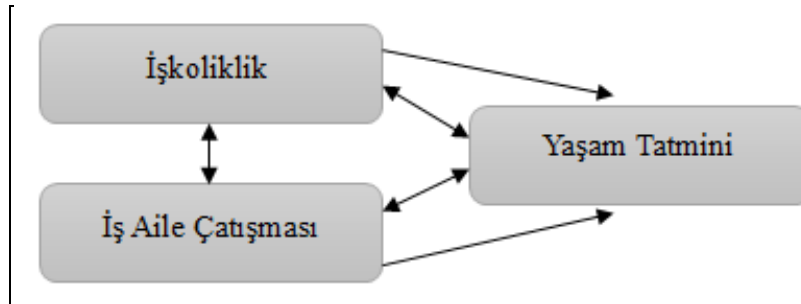
H4: İşkoliklik yaşam tatmininin negatif yönde etkilemektedir.

H5: İş aile çatışması yaşam tatminini negatif yönde etkilemektedir.

3.5. Araştırma Modeli

Çalışma kapsamında oluşturulan hipotezlerden yola çıkılarak araştırmanın modeli kurgulanmıştır. Bu kapsamda oluşturulan model Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

3.6. Normal Dağılım Analizi

Araştırmada hangi analiz yöntemlerinin kullanılacağına karar verebilmek için verilerin normal dağılım sergileyip sergilemediği bilinmelidir. Toplanan verilere yönelik “Kolmogorov-Smirnov” normal dağılım analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Normal Dağılım Analizi

Ölçekler	İstatistik	Anlamlılık (p)	Çarpıklık	Basıklık
İşkoliklik	0,066	0,000	-0,575 / 0,113	0,640 / 0,226
İş Aile Çatışması	0,092	0,000	-0,673 / 0,113	0,556 / 0,226
Yaşam Tatmini	0,085	0,000	-0,321 / 0,113	0,003 / 0,226

Tablo 2’ye göre her bir değişkene ait çarpıklık ve basıklık değerleri -1 ile +1 arasındadır dolayısıyla veriler normal dağılım sergilemektedir (Tabachnick ve Fidell, 2001). Bundan dolayı sonraki süreçte araştırmada parametrik analiz yöntemleri kullanılacaktır.

3.7. Güvenilirlik Analizi

Toplanan verilerin güvenilirlik analizleri yapılmış ve ölçek madde sayıları ile Cronbach alpha değerleri bulunarak Tablo 3 de verilmiştir. Bir ölçeğin “Cronbach Alpha” değerinin $\alpha > 0,6$ olması verileri güvenilirlik açısından yeterli olduğunu göstermektedir (Gürbüz ve Şahin, 2018). Bu durumda tüm ölçeklerin güvenilirliği sağlanmıştır.

Tablo 3. Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Ölçek Adı	Madde Sayısı	Güvenilirlik Düzeyi (α)
İşkoliklik	14	0,904
İş Aile Çatışması	5	0,816
Yaşam Tatmini	5	0,849

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırma kapsamında kurulan hipotezlerin sınanabilmesi için değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenebilmesi için doğrusal korelasyon analizi ve çoklu regresyon analizi yapılmıştır.

4.1. Korelasyon Analizi Sonuçları

Araştırma değişkenlerine yönelik yapılan korelasyon analizi sonuçları Tablo 4’te verilmiştir.

Tablo 4. Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3
1. işkoliklik	1		
2. iş aile çatışması	0,082	1	
3. yaşam tatmini	-0,091*	-0,665**	1

*Korelasyonlar * 0,01 ve ** 0,05 düzeyinde anlamlıdır

Tablo 4’e göre işkoliklik ile iş aile çatışması arasında pozitif bir korelasyon bulunmaktadır ancak bu ilişkinin istatistiki olarak anlamlı olmadığı görülmektedir. Her ne kadar mevcut literatürde iki değişken arasında anlamlı düzeyde pozitif bir ilişkinin olduğu çalışmalar olsa da (Matuska, 2010; Shimazu vd., 2011) bu araştırmada istatistiki olarak bir anlamlılık görülmektedir. İşkoliklik ile iş aile çatışması arasında anlamlı bir ilişki olmadığı için kurulan H1 doğrulanamamıştır.

Araştırma kapsamında kurulan bir diğer hipoteze göre işkoliklik ile yaşam tatmini arasında negatif korelasyon bulunmaktadır. Tablo 4’te görülebildiği gibi iki değişken arasında -0,091 düzeyinde negatif yönlü anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Bu sonuçla araştırmamızın H2 hipotezi doğrulanmaktadır.

Kurulan bir diğer hipoteze göre iş aile çatışması ile yaşam tatmini arasında negatif korelasyon bulunmaktadır. Tablo 4 de -0,665 düzeyinde negatif yönlü anlamlı bir ilişkinin bulunduğu görülmektedir. Bu sonuçla araştırmamızın H3 hipotezi kabul edilmiştir.

4.2. Regresyon Analizi Sonuçları

Araştırmamızın bağımlı değişkenleri olan işkoliklik ve iş aile çatışmasının yaşam tatminini etkileyip etkilemediğinin belirlenebilmesi için çoklu regresyon analizi yapılmış ve sonuçları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Katsayılar Tablosu					
Kavramlar	B	St. Hata	Beta	t	p
Sabit terim	6,424	0,213		30,107	0,000*
Bağımsız değişkenler					
<i>işkoliklik</i>	-0,047	0,044	-0,037	-1,063	0,289
<i>iş aile çatışması</i>	-0,673	0,035	-0,662	-19,030	0,000*
Model Özeti: R=0,666; R²=0,444; Adj.R²= 0,441; F= 184,547; p=0,000					
Bağımlı Değişken= Yaşam Tatmini / *p<0,05					

Tablo 5’e göre kurulan regresyon modelinin bir bütün olarak anlamlı ($p<0,05$; $F=184,547$) olduğu görülmektedir. Analiz sonuçlarına göre iş aile çatışmasının yaşam tatminine negatif yönlü ve anlamlı ($p=0,000$; $p<0,05$) bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle iş aile çatışmasında meydana gelebilecek bir artış kişinin yaşam tatminini azaltmaktadır. Elde edilen bu sonuç H4 hipotezini doğrulamıştır. Diğer taraftan her ne kadar işkoliklik ile yaşam tatmini arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olsa da işkoliklik yaşam tatmininin azalmasının bir sebebi değildir. Tablo 5’e göre işkoliklik düzeyinin yaşam tatmini üzerinde anlamlı bir etkisi görülmemektedir ($p=0,289$; $p>0,005$). Bu sonuçla kurulan H5 hipotezi doğrulanmamıştır.

5. SONUÇ

Bu araştırma kapsamında işkoliklik ve iş aile çatışması kavramlarının yaşam tatminine etkisi ele alınmıştır. Araştırma üniversite idari personeli üzerinde yapılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre işkoliklik ile iş aile çatışması arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur fakat bu ilişki anlamı bir ilişki değildir. Araştırmada elde edilen bu sonuç literatürde bulunan mevcut araştırmaların sonuçlarıyla örtüşmemektedir (Buelens ve Poelmans, 2004; Russo ve Waters, 2006; Matuska, 2010; Shimazu vd., 2011). Bu farklılığın örneklem grubundan kaynaklandığı düşünülmektedir.

Araştırmada elde edilen diğer bir sonuca göre işkoliklik ile yaşam tatmini arasında negatif bir korelasyon bulunmaktadır. İş aile çatışması ile yaşam tatmini değişkenleri arasında da negatif yönlü bir ilişkinin olduğu görülmektedir. Elde edilen bu sonuçlar literatürde bulunan benzer çalışmaların sonuçlarını destekler niteliktedir (Özdevecioğlu ve Çakmak Doruk; 2009; Fırat ve Cula, 2016). Hem işkolikliğin hem de iş aile çatışmasının negatif bir kavram olduğu varsayıldığında yaşam tatmini ile aralarında negatif ilişkilerin bulunması beklenen bir sonuçtur.

Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkisine bakıldığında iş aile çatışmasının yaşam tatminine negatif yönde etki ettiği görülmektedir. Yani iş aile çatışmasının artış göstermesi yaşam tatmininin azalmasının sebeplerinden birisidir. Elde edilen bu sonuç literatürde bulunan benzer çalışmaların sonuçlarını desteklemektedir (Özdevecioğlu ve Çakmak Doruk; 2009; Fırat ve Cula, 2016). Diğer yandan negatif bir kavram olarak değerlendirilen işkoliklik kavramının yaşam tatmini üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmektedir. Her ne kadar iki değişken arasında negatif korelasyon olsa da işkoliklik yaşam tatmininin azalmasına etki eden bir faktör değildir.

Araştırma sonuçlarına bir bütün olarak bakıldığında kişinin yaşam tatmininin azalmasını engellemek için yollarından birinin de iş aile çatışmasını engellemek olduğu görülmektedir. Çünkü yaşam tatminini azaltan

etkenlerden biri de iş aile çatışmasıdır. Ancak işkoliklik kişinin yaşam tatminini olumsuz yönde etkilememektedir. Bu sonuçlarla üniversite idari personelinin mümkün olduğu kadar iş aile çatışmasını engellemesi böylelikle daha yüksek düzeyde bir yaşam tatmini sağlaması beklenmektedir.

Üniversitelerde bulunan idari personel kritik görevlerde bulunmaktadır. Kurumsal hafızanın kullanılması ve kurumun işleyişinin aksamaması idari personelin verimli çalışmasına bağlıdır. Bu yüzden üniversite yönetiminin idari personelin yaşam tatminini artırmaya yönelik faaliyetlerde bulunması ve iş aile çatışmasını engellemek için çalışanların hayatını kolaylaştıracak düzenlemelerin yapılması büyük önem arz etmektedir. Diğer yandan idari personelin iş yoğunluğunun azaltılarak bir mecburiyet haline dönüşebilen işkoliklik durumunun ortaya çıkmaması için insan kaynakları yönetiminin etkin kullanılması tavsiye edilmektedir.

Bu araştırmanın kısıtı Ankara ilinde sınırlı sayıda kamu ve vakıf üniversitesinde yapılmış olmasıdır. Benzer çalışmaların daha geniş ve farklı örneklem gruplarında yapılması hatta yurtdışında bulunan üniversite ile ülkemizde bulunan bir üniversitenin karşılaştırılması daha geniş kapsamlı sonuçlar elde edebilmek açısından önemlidir. Araştırmacılara daha sonra yapılacak olan çalışmalarda yaşam tatminine etki edebilecek farklı değişkenleri modele dâhil ederek daha geniş kapsamlı araştırmalar yapmaları tavsiye edilmektedir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede kullanılan ölçek için yazar(lar) tarafından ölçeğin orjinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Bu araştırmanın yapılması ile ilgili olarak Kayseri Üniversitesi Etik Komisyonundan 12/02/2024 tarih ve 13/2024 (89302) sayılı “*Etik İzni Belgesi*” alınmıştır. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by “*at least two external referees*” and “*double blinding*” method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author(s) sent a signed “*Copyright Transfer Form*” to the journal. Regarding the conduct of this research, an “*Ethics Permission Certificate*” dated 12/02/2023 and numbered 13/2024 (89302) was obtained from the Ethics Committee of the University of Kayseri. The author contributed to all sections and stages of the study alone.

KAYNAKÇA

- AHUJA, Manju K., MCKNIGHT, Harrinson D., CHUDоба, Katherine M., GEORGE, Joey F. ve KACMAR, Charles J. (2007), “*It Road Warriors: Balancing Work-Family Conflict, Job Autonomy, and Work Overload to Mitigate Turnover Intentions*”, **MIS Quarterly**, S.31, ss.1-17.
- BEDEIAN, Arthur G., BURKE, Beverly G. ve Moffet, Richard G. (1988), “*Outcomes of Work- Family Conflict Among Married Male and Female Professionals*”, **Journal of Management**, S.14(3), ss.475-491.
- BONEBRIGHT, Cynthia A., CLAY, Daniel L. ve ANKENMANN, Robert D. (2000), “*The Relationship of Workaholism with Work-Life Conflict, Life Satisfaction, and Purpose in Life*”, **Journal of Counseling Psychology**, S.47, ss.469-477.
- BUELENS, Marc ve POELMANS, Steven (2004), “*Enriching the Spence and Robbins' Typology of Workaholism: Demographic, Motivational and Organizational Correlates*”, **Journal of Organizational Change Management**, S.17(5), ss.440-458.
- BURKE, Ronald J. (1999), “*It's Not How Hard You Work But How You Work Hard: Evaluating Workaholism Components*”, **International Journal of Stress Management**, S.6, ss.225-240.
- BURKE, Ronald J. (2000), “*Workaholism in Organizations: Concepts, Results and Future Research Directions*”, **International Journal of Management Reviews**, S.2(1), ss.351-355.

- BURKE, Ronald J. (2001), “*Workaholism in Organizations: The Role of Organizational Values*”, **Personnel Review**, S.30(6), ss.637-645.
- BURKE, Ronald J., MATTHIESEN, Stig B. ve PALLESEN, Stalle (2006), “*Workaholism, Organizational Life and Well-Being of Norwegian Nursing Staff*”, **Career Development International**, S.11(5), ss.463-477.
- CHACKO, Thomas I. (1983), “*Job & Life Satisfaction: A Casual Analysis of Their Relationships*”, **Academy of Management Journal**, S.26(1), ss.163-169.
- CHERRINGTON, David J. (1980), **The Work Ethic: Working Values and Values That Work**, American Management Association Publisher, New York (US).
- ÇAKIR, Özlem (2001), **İşe Bağlılık Olgusu ve Etkileyen Faktörler**, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- DAĞLI, Abidin ve BAYSAL, Nigah (2016), “*Yaşam Doyumu Ölçeğinin Türkçe’ye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması*”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, S.15(59), ss.1250-1262.
- DEMİREL, Hüsne (2014), “*An Investigation of the Relationship between Job and Life Satisfaction Among Teachers*”, **Procedia - Social and Behavioral Sciences**, S.116, ss.4925-4931.
- DEVECİ, Bilal (2017), “*İş-Aile ve Aile-İş Çatışması Düzeyleri ile Genel İş-Aile Çatışma Düzeyi Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Mutfak Çalışanları Üzerine Bir Araştırma*”, **Journal of Social and Humanities Sciences Research**, S.4(4), ss.541-553.
- DIENER, Ed, EMMONS, Robert, LARSEM, Randy J. ve GRIFFIN, Sharon (1985), “*The Satisfaction with Life Scale*”, **Journal of Personality Assessment**, S.49(1), ss.71-75.
- DİKMEN, Ahmet A. (1995), “*İş Doyumu ve Yaşam Doyumu İlişkisi*”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S.50(3-4), ss.115-140.
- DOĞAN, Tayfun ve TEL, Fatma D. (2011), “*Duvas İşkoliklik Ölçeği Türkçe Formunun (DUWASTR) Geçerlik ve Güvenirliğinin İncelenmesi*”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.11(1), ss.61-69.
- DOUGLAS, Evan ve MORRIS, Joy R. (2006), “*Workaholic or Just Hard Worker?*”, **Career Development International**, S.11(5), ss.394-417.
- DUBRIN, Andrew J. (1997), **Fundamentals of Organizational Behavior**, SouthWestern College Publishing, Cincinnati – Ohio (US).
- EFEÖĞLU, Efe İ. (2006), “*İş-Aile Yaşam Çatışmasının İş Stresi, İş Doyumu ve Örgütsel Bağlılık Üzerindeki Etkileri: İlaç Sektöründe Bir Araştırma*”, **Doktora Tezi**, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- ELLOY, David F. ve SMITH, Catherine R. (2003), “*Patterns of Stress, Work- Family Conflict, Role Ambiguity and Overload Among Dual- Career and Single Career Couples: An Australian Study*”, **Cross Cultural Management**, S.10, ss.55-66.
- ERBAŞARAN, Zeynel (2019), “*İşkoliklik ve Yaşam Tatmini Arasındaki İlişkiyi İncelemeye Yönelik Bir Araştırma*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü, Sakarya.
- FIRAT, Z. Mehmet ve CULA, Serpil (2016), “*İş-Aile Çatışması, Aile-İş Çatışması ve İş Doyumunun Öğretmenlerin Yaşam Doyumu Üzerindeki Etkisi*”, **Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.3(2), ss.146-155.
- GILLET, Nicoles, MORIN, Alexandra J. S., SANDRINA, Emilie ve HOULE, Simon (2018), “*Investigating the Combined Effects of Workaholism and Work Engagement: A Substantivemethodological Synergy of Variablecentered and Person-Centered Methodologies*”, **Journal of Vocational Behavior**, S.109, ss.54-72.
- GREENHAUS, Jeffrey ve BEUTELL, Nicholes J. (1985), “*Sources of Conflict between Work and Family Roles*”, **Academy of Management Review**, S.10(1), ss.76-88.
- GUTEK, Barbara A., SEARLE, Sabrine ve KLEPA, Lilian (1991), “*Rational Versus Gender Role Explanations for Work-Family Conflict*”, **Journal of Applied Psychology**, S.76(4), ss.560-568.

- HARPAZ, Itzhak ve SNIR, Raphael (2003), “*Workaholism: Its Definition and Nature*”, **Human Relations**, S.56(3), ss.291-319.
- HAYBRON, Daniel M. (2007), “*Life Satisfaction Ethical Reflection and The Science of Happiness*”, **Journal of Happiness Studies**, S.8, ss.99-138.
- HELLER, Daniel, JUDGE, Timothy A. ve WATSON, David (2002), “*The Confounding Role of Personality and Trait Affectivity in the Relationship between Job and Life Satisfaction*”, **Journal of Organizational Behavior**, S.23(7), ss.815-835.
- HEWLETT, Sylvia A. ve LUCE, Carolyn B. (2006), “*Extreme Jobs, Tehe Dangerous Allure of the 70- Hour Workweek*”, **Harvard Business Review**, S.12, ss.49-59.
- KESER, Aşkın (2004), **Çalışma Yaşamında Motivasyon**, Alfa Aktüel Yayınları, İstanbul.
- KINNUNEN, Ulla ve MAUNO, Saija (1998), “*Antecedents and Outcomes of Work-Family Conflict Among Employed Women and Men in Finland*”, **Human Relations**, S.51(2), ss.157-177.
- KINNUNEN, Ulla, GEURTS, Sabine ve MAUNO, Saija (2004), “*Work-to-Family Conflict and its Relationship with Satisfaction and Well-Being: A One-Year Longitudinal Study on Gender Differences*”, **Work & Stress**, S.18(1), ss.1-22.
- KOÇEL, Tamer (2015), **İşletme Yöneticiliği**, Beta Basım Yayın, İstanbul.
- KOSSEK, Ellen E. ve OZEKİ, Cynthia (1998), “*Work- Family Conflict, Policies, and Job-Life Satisfaction Relationship: A Review and Directions for Organizational Behavior - Human Resources Research*”, **Journal of Applied Psychology**, S.83(2), ss.139-150.
- LAVALLEE, Loraine, KAHLKE, P. Maurine, MICHALOS, Alex C. ve MCKINLEY, Tara (2006), “*Development of the Contentment with Life Assessment Scale (CLAS): Using Daily Life Experiences to Verify Levels of Self-Reported Life Satisfaction*”, **Social Indicators Research**, S.83, ss.201-244.
- LEWIS, Virginia G. ve BORDERS, L. Dianne (1995), “*Life Satisfaction of Single Middle-Aged Professional Women*”, **Journal of Counseling & Development**, S.74(1), ss.94-100.
- LO, Susanna (2003), “*Perceptions of Work-Family Conflict Among Married Female Professionals in Hong Kong*”, **Personnel Review**, S.32(3), ss.376-390.
- MACHLOWITZ, Marilyn (1980), **Workaholics: Living with Them, Working with Them**, Addison-Wesley Publisher, Boston (US).
- MADSEN Susan R. (2003), “*The Effects of Home-Based Teleworking on Work- Family Conflict*”, **Human Resource Development Quarterly**, S.14(1), ss.35-58.
- MARCHESE, Marc C., BASSHAM, Gregory ve RYAN, Jack (2002), “*Work-Family Conflict: A Virtue Ethics Analysis*”, **Journal of Business Ethics**, S.40(2), ss.145-146.
- MARQUES, Susane C., PAIS-RIBEIRO, Jose ve LOPEZ, Shane J. (2007), “*Validation of a Portuguese Version of the Students Life Satisfaction Scale*”, **Applied Research in Quality of Life**, S.2, ss.83-94.
- MASLACH, Christina (1986), “*Stress, Burnout and Workaholism*”, **Professionals in Distress: Issues, Syndromes and Solutions in Psychology** (Eds. Richard R. Killberg, Peter E. Nathan, Richard W. Thoreson), American Psychological Association Publisher, Washington D.C. (US), ss.53-73.
- MASLACH, Christina ve LEITER, Michael P. (1997), **The Truth About Burnout: How Organizations Cause Personal Stress and What to do About it**, JosseyBass Publisher, San Francisco – California.
- MATUSKA, Kathleen (2010), “*Workaholism, Life Balance, and Well-Being: A Comparative Analysis*”, **Journal of Occupational Science**, S.17(2), ss.104-111.
- McMILLAN, Lynley H. W. ve BRANDY, Elizabeth C. (2002), “*A Multifaceted Validation Study of Spence and Robbins’ (1992) Worhaholism Battery*”, **Journal of Occupational and Organizational Psychology**, S.7(5), ss.357-368.
- MOLINA, Jose A. (2020), “*The Work–Family Conflict: Evidence from the Recent Decade and Lines of Future Research*”, **Journal of Family and Economic**, S.42, ss.4-10.

- NETEMEYER, Richard G., BOLES, James ve McMURRIAN, Robert C. (1996), “*Development and Validation of Work-Family Conflict and Family-Work Conflict Scales*”, **Journal of Applied Psychology**, S.81(4), ss.400-410.
- NIE, Yingezhi ve SUN, Haitao (2016), “*Why do Workaholics Experience Depression? A Study with Chinese University Teachers*”, **Journal of Health Psychology**, S.21(10), ss.2339-2346.
- NOHE, Christoph ve SONNTAG, Karlheinz (2014), “*Work Family Conflict, Social Support and Turnover Intentions: A Longitudinal Study*”, **Journal of Vocational Behavior**, S.85, ss.1-12.
- OATES, Wayne (1971), **Confessions of a Workaholic: The Facts About Work Addiction**, World Publisher, New York (US).
- ÖZDEVECİOĞLU, Mahmut ve ÇAKMAK DORUK, Nihal (2009), “*Organizasyonlarda İş-Aile ve Aile-İş Çatışmalarının Çalışanların İş ve Yaşam Tatminleri Üzerindeki Etkisi*”, **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.33, ss.69-99.
- ÖZER, Melek ve KARABULUT, Özlem Ö. (2003), “*Yaşlılarda Yaşam Doyumu*”, **Turkish Journal of Geriatrics**, S.6(2), ss.72-74.
- ÖZLER, Derya E. (2010), **Örgütsel Davranışta Güncel Konular**, Ekin Basımevi, Bursa.
- ÖZSOY, Emrah, FİLİZ, Burcu ve SEMİZ, Tarık (2013), “*İşkoliklik ve Çalışmaya Tutkunluk Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Sağlık Sektöründe Bir Araştırma*”, **Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi**, S.5, ss.59-68.
- PARASURAMAN, Saroj ve SIMMERS, Claire A. (2001), “*Type of Employment, Work Family Conflict and Well-Being: A Comparative Study*”, **Journal of Organizational Behavior**, S.22(5), ss.551-568.
- PERRONE, Karstin M., WEBB, Kay L. ve BLALOCK, Rachel H. (2005), “*The Effects of Role Congruence and Role Conflict on Work, Marital and Life Satisfaction*”, **Journal of Career Development**, S.31(4), ss.225-238.
- PORTER, Gayle (1996), “*Organizational Impact of Workaholism: Suggestions for Researching The Negative Outcomes of Excessive Work*”, **Journal of Occupational Health Psychology**, S.1, ss.70-84.
- RICE, Robert W., FRONE, Michael R. ve McFARLIN, Dean B. (1992), “*Work Nonwork Conflict and the Perceived Quality of Life*”, **Journal of Organizational Behavior**, S.13, ss.155-168.
- ROBINSON, Bryan E. (1996), “*The Psychosocial and Familial Dimensions of Work Addiction: Preliminary Perspectives and Hypotheses*”, **Journal of Counseling and Development**, S.74, ss.447-452.
- ROBINSON, Bryan E. (1997), “*Work Addiction: Implications for EAP Counseling and Research*”, **Employee Assistance Quarterly**, S.12(4), ss.1-13.
- ROBINSON, Bryan E., FLOWERS, Claudia ve CARROLL, Jane (2001), “*Work Stress and Marriage: A Theoretical Model Examining the Relationship between Workaholism and Marital Cohesion*”, **International Journal of Stress Management**, S.8, ss.165-175.
- ROBINSON, Bryan E. ve KELLEY, Lisa (1998), “*Adult Children of Workaholics: Self Concept, Anxiety, Depression, and Locus of Control*”, **American Journal of Family Therapy**, S.26, ss.223-238.
- RUSSO, James ve WATERS, Lea E. (2006), “*Workaholic Worker Type Differences in Work-Family Conflict, the Moderating Role of Supervisor Support and Flexible Work Scheduling*”, **Career Development International**, S.11(5), ss.418-439.
- SALDAMLI, Asımlı (2008), “*Otel İşletmelerinde Bölüm Yöneticilerinin İş ve Yaşam Tatminini Belirlemeye Yönelik Bir Alan Araştırması*”, **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.25(2), ss.693-719.
- SCHAUFELI, Wilmar B., TARIS, Toon W. ve BAKKER, Arnold B. (2006), “*Dr. Jekyll and Mr. Hyde: On the Differences between Work Engagement and Workaholism*”, **Research Companion to Working Time and Work Addiction** (Ed. Ronald J. Burke), Edward Elgar Publisher, Northampton, ss.193-217.
- SCHAUFELI, Wilmar B., TARIS, Toon W. ve VAN RHENEN, Willem (2008), “*Workaholism, Burnout, and Work Engagement: Three of a Kind or Three Different Kinds of Employee Well-being?*”, **Applied Psychology**, S.57(2), ss.173-203.

- SCOTT, Kimberly S., MOORE, Keirsten S. ve MICELI, Marcia P. (1997), “*An Exploration of the Meaning and Consequences of Workaholism*”, **Human Relations**, S.50(3), ss.287-314.
- SEKARAN, Uma (1985), “*Enhancing the Mental Health of Indian Dual Career Family Couples*”, **Indian Journal of Applied Psychology**, S.22(1-2), ss.57-62.
- SELİM, Sibel (2012), **Avrupa Birliği Ülkeleri ve Türkiye’de Bireysel Yaşam Tatmini ve Mutluluk Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Karşılaştırmalı Analizi**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- SHIMAZU, Akihito, DEMEROUTI, Evangelia, BAKKER, Arnold B., SHIMADA, Kyoto ve KAWAKAMI, Norito (2011), “*Workaholism and Well-Being Among Japanese Dual-Earner Couples: A Spillover - Crossover Perspective*”, **Social Science & Medicine**, S.73, ss.399-409.
- SNIR, Raphael ve HARPAZ, Itzhak (2004), “*Attitudinal and Demographic Antecedents of Workaholism*”, **Journal of Organizational Change Management**, S.17(5), ss.520-536.
- SNIR, Raphael, HARPAZ, Itzhak ve BURKE, Ronald (2006), “*Workaholism in Organizations: New Research Directions*”, **Career Development International**, S.11(5), ss.369-373.
- SÖZER, Önay (2014), “*İşkolik Eşle Nasıl Başa Çıkılır*”, **Hürriyet Gazetesi** (İnsan Kaynakları Eki), S.997, ss.6.
- SPECTOR, Paul E. (1997), **Job Satisfaction: Application, Assessment, Cause, and Consequences**, Sage Publications, Thousand Oaks – California (US).
- SPRANKLE, Judith K. ve EBEL, Henry (1987), **The Workaholic Syndrome**, Walker Publishing, New York.
- SZPITALAK, Malvina (2014), “*Behavioral Approach to Workaholism*”, **Postępy Psychiatrii i Neurologii**, S.23(2), ss.82-89.
- TASLAK, Soner (2007), “*İş-Aile Çatışmalarının Bireysel ve Örgütsel Sonuçları Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma*”, **Yönetim**, S.18(58), ss.67-75.
- TEMEL, Ayşen (2006), “*Organizasyonlarda İşkolizm ve İşkolik Çalışanlar*”, **İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, S.8(2), ss.104-126.
- TURGUT, Tülay (2011), “*Çalışmaya Tutkunluk: İş Yükü, Esnek Çalışma Saatleri, Yönetici Desteği ve İş-Aile Çatışması ile İlişkileri*”, **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.25(3-4), ss.155-179.
- WIGGINS, Carla ve BOWMAN, Sarah Y. (2000), “*Career Success and Life Satisfaction for Female and Male Healthcare Managers*”, **Hospital Topics**, S.78(3), ss.5-10.
- YİĞİT, Ruhi, DİLMAÇ, Bülent ve DENİZ, Mehmet E. (2011), “*İş ve Yaşam Doyumu: Konya Emniyet Müdürlüğü Alan Araştırması*”, **Turkish Journal of Police Studies**, S.13(3), ss.1-18.

Solastalji Kavramı Perspektifinden Yeni Bir Milli Park Önerisi: Hasan Dağı (Aksaray) Örneği¹

A New National Park Proposal from the Perspective of the Solastalgia Concept: The Example of Mount Hasan (Aksaray)

Vildan ARMAĞAN

*Dr. Arş. Gör., Aksaray Üniversitesi, İİBF,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
yldrm.vildan@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-1702-6154>*

Makale Başvuru Tarihi: 06.06.2024

Makale Kabul Tarihi: 30.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Solastalji,
Milli Park,
Tabiat Parkı
Hasan Dağı,
Aksaray,

Çalışmanın konusu, solastaljinin halk sağlığı için önemini vurgulayarak; Türkiye’de doğa koruma mevzuatına göre koruma statüsüne sahip olmayan, yöre halkı için önemli, ormanlık bölgenin taşıdığı özelliklere göre koruma statüsünü tartışmaktadır. Çalışmanın amacı, rekreasyonel faaliyetler için kullanılan araştırma bölgesinin özelliklerini ortaya koyarak koruma statüsünü belirlemektir. Giderek doğal/yapay nedenlerle doğal çevreler bozulmakta veya yok olmaktadır. Bu durum solastaljiye neden olmaktadır. Dolayısıyla çalışmanın önemi solastaljiye dikkat çekmesi, doğa korumaya insan odaklı bir perspektif sunması, sadece gelecek kuşakların değil bugünün insanının da doğal çevreye ait olma duygusunun düzenlenmesi odaklarında birleşmektedir. Aksaray özelinde Hasan Dağı daha önce solastalji bakımından incelenmediği için çalışma orijinal ve önemlidir. Önceki çalışmalardan diğer farkı henüz tahrip olmamış bir bölgenin koruma statüsünün belirlenmiş olmasıdır. Literatür taraması, mevzuat inceleme ve yerinde inceleme çalışmaları yapılmıştır. Literatür ve mevzuat araştırmalarından elde edilen bilgiler bölgede fotoğraflar çekilerek görselleştirilmiş, rekreasyonel faaliyetler gözlemlenmiştir. Sonuçta araştırma bölgesi milli park ve tabiat parkı özellikleri taşımaktadır. İlgili idare bölgeye koruma statüsü vermelidir.

ABSTRACT

Keywords:

Solastalgia,
National Park,
Nature Park,
Hasan Mountain,
Aksaray,

The study aims to examine the protection status of a forested area that is significant to the local community but lacks protection under Turkey’s nature protection legislation, highlighting its significance for public health. The study aims to reveal the characteristics of the recreationally used research area to determine its protection status. Natural environments are gradually being deteriorated or destroyed due to natural/artificial reasons. This situation causes solastalgia. Therefore, The study’s importance lies in its focus on drawing attention to solastalgia, presenting a human-oriented perspective on nature protection, and regulating the sense of belonging to the natural environment not only for future generations but also for today’s people. The study is original and significant because it examines Hasan Mountain in terms of solastalgia for the first time in Aksaray. The study distinguishes itself from previous studies by determining the protection status of an area that has not yet undergone destruction. Literature review, legislation review and on-site inspection studies were conducted. The information obtained from literature and legislation research was visualized by taking photographs in the region, and recreational activities were observed. Consequently, the research area exhibits the characteristics of a national park and nature park. The relevant administration should grant the region protection status.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ARMAĞAN, Vildan (2024), “Solastalji Kavramı Perspektifinden Yeni Bir Milli Park Önerisi: Hasan Dağı (Aksaray) Örneği”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.624-644, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1496887>

1 Bu makale, yazar tarafından 30 Mayıs- 1 Haziran 2024 tarihlerinde Bursa’da düzenlenen 7. Uluslararası Tarım, Çevre ve Sağlık Kongresi’nde sunulan “Solastalji Kavramı Bakımından Milli Parkların Önemi ve Yeni Bir Milli Park Önerisi: Hasan Dağı Mesirelik Alanı (Aksaray)” adlı sözlü bildirisinin tam metnidir.

1. GİRİŞ

Alışılmış, pek çok kez deneyimlenmiş çevrenin yok olması, yok olma ihtimali veya bozulması kişilerde “çevreye bağlı kayıp duygusu” yaratmaktadır. Meydana gelen bu kayıp duygusunun neden olduğu acı ve sıkıntı “solastalji” kavramıyla tanımlanmaktadır. Doğal çevreler kişiye bir yerle bağ kurma olanağı sunan önemli yerler arasındadır. Solastalji, solace ve algia (İngilizce tıp literatüründe = acı) kelimelerinin kombinasyonudur. Solastalji kelimesinin kökü solace kelimesidir ve teselli, avuntu olarak çevrilmiştir. Solastalji psikolojik ve fiziksel bağlarla ilgilidir. Kişiler bir manzara veya yer varlığı dolayısıyla teselli olabiliyorken bundan yoksun olduğunda hissettiği acı solastaljidir. Kişinin çok sevdiği, bağ kurduğu bir yerden yoksunluğundan kaynaklanan acıyı ifade eder (Albrecht, 2006:34).

Solastalji, insan ve doğa arasındaki ilişkiyi, özellikle iklim ve çevresel değişimin insanın zihinsel, duygusal ve ruhsal sağlığı üzerindeki tüm etkilerini anlamak için kullanılan bir kavramdır. Doğal çevrelerin yapay ve/veya doğal yollarla yok olması, biyolojik çeşitlilik kaybı, kirlilik, ormansızlaşma ve diğer çevresel sorunlara neden olurken; insanların yaşam çevrelerindeki bu değişim, kişilerde yer, kimlik ve aidiyet duygularında karmaşa meydana getirir. İklim değişikliğinin hızı ve şiddeti göz önüne alındığında, gelecekte daha fazla insanın solastalji yaşayacağı tahmin edilmektedir (Yavuz vd., 2023:5). Bu nedenle kişilere aidiyet, huzur ve esenlik veren doğal çevrelerin korunması bir kez daha önem kazanmaktadır.

Milli parklar doğal, jeolojik, kültürel, arkeolojik ve tarihi değerleriyle geçmişten bugüne anlamlı bağlar taşımaktadır. İnsanlığın geçmiş ve geleceği için bozulmamış değerlerin muhafaza edilmesinde milli parkların fonksiyonu çok önemlidir (Yılmaz, 2023:637). Türkiye’de milli parklar korunan alan statülerinden biridir. 2873 Milli Parklar Kanunu ile esasları belirlenen milli parklar, tehdit altında olan alanların daha etkin korunması amacıyla oluşturulmuştur. Hendersen (1992:394), doğa korumanın amaçlarını tür ve çeşitliliğinin korunması, doğal alanların muhafaza edilmesi, doğal estetiğin korunması ve yaban hayatın korunması olarak özetlemiştir.

Bu çalışmanın konusu yer kaybı duygusunu ifade eden solastalji kavramına dikkat çekerek, korunan doğa alanları statüleri bağlamında, milli parklar, tabiat parkları, tabiat koruma alanları ve tabiat anıtlarının önemini Hasan Dağı’nın özellikleri kapsamında tartışmaktır. Hasan Dağı sahip olduğu pek çok özelliği sayesinde milli park, tabiat parkı veya tabiat anıtı statüsü kazanmaya aday bir doğa parçasıdır. Aynı zamanda yöre halkı, yerli ve yabancı turistlerin rekreasyonel faaliyetleri için kullandığı, Aksaray şehrinin ikonik doğa parçalarından biridir. Şehir merkezinin her yerinden, şehrin ilçelerinin bir kısmından görülen Hasan Dağı, yöre halkının manzaraya bağlı yer duygusunu beslemektedir. Bu çalışmada Hasan Dağı ve dağın kuzey yamacıyla birleşen Nora Antik Kent bölgesinin sahip olduğu, biyolojik, arkeolojik, tarihi, kültürel, jeolojik özelliklere göre 2873 Sayılı Kanun’da belirtilen koruma statülerinden hangilerine sahip olması gerektiği tartışılmıştır.

Çalışmada literatür taraması, mevzuat inceleme ve yerinde inceleme çalışması yapılmıştır. Solastalji kavramı ve araştırma bölgesinin sahip olduğu özellikler literatür taraması yapılarak; daha önceki çalışmalardan faydalanılmıştır. Araştırma bölgesinin hangi koruma statüsüne sahip olabileceği ise 2873 Sayılı kanunun mevzuat incelemesiyle tartışılmıştır. Elde edilen bu bilgilerin bölgede gözlemlenmesi, bölgenin deneyimlenmesi amacıyla araştırma bölgesine gidilerek fotoğraflar çekilmiştir. Daha önce Aksaray özelinde solastalji kavramı referans alınarak doğa koruma araştırmaları yapılmadığından bu çalışma literatüre katkı yapacak ve bundan sonraki çalışmalara yol gösterici olacaktır.

Bu çalışmaya benzer iki araştırmaya erişilmiş ve faydalanılmıştır. İlki Alaca (2023)’nın orman yangınlarını solastalji bakımından ele aldığı makalesi; diğeri Özberk (2023)’in baraj projeleri nedeniyle su altında kalan doğa alanlarına solastalji bakımından dikkat çektiği makaledir. Bu iki makale de artık bozulmuş/yok olmuş doğa alanlarını solastaljiye göre değerlendirmiştir. Bu çalışmanın farkı ise henüz yok olmamış ve bozulmamış bir doğal çevrenin, taşıdığı rekreasyonel kapasitenin yüksek olması nedeniyle, bozulma riskine karşı bir koruma statüsüne sahip olması gerektiği yönünde, solastaljiye dikkat çekerek araştırmasıdır.

2. SOLASTALJİ VE TÜRKİYE’DE MİLLİ PARKLAR

Bu ana başlık altında iki temel konu ele alınmıştır. İlki solastalji kavramıdır. Türkçe ve yabancı literatürden elde edilen bilgilerle solastalji kavramı genişçe tanımlanmıştır. Daha sonra Türkiye’de doğa alanlarının koruma statülerini belirleyen kanunlardan biri olan 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, milli parklar ve kanunda geçen diğer koruma statüleri açıklanmıştır.

2.1. Yer Kaybı Acısı: Solastalji (Solastalgia) Kavramı

Solastalji kavramı, nostalji kavramından esinlenerek oluşturulmuştur. Nostalji (nostalgia) kelimesi, nostos (home, ev) ve algia kelimelerinin birleşmesi ile oluşturulmuştur. Nostalji, eve dönmek isteyip dönememe, ev özlemi çekme durumunda hissedilen acıyı tanımlamak için kullanılmıştır ve psikolojik bir patoloji olabileceği ifade edilmiştir (Albrecht, 2006:34). Solastalji ile nostalji kelimeleri yakından ilişkili olsa da arasında net bir ayırım vardır. Nostalji, geçmişte kalmış bir yere duyulan özlemdir, ancak solastalji hem geçmişle hem de bugün ile ilgilidir (Wright, 2012:117).

Solastalji durumunun yaşanması için bir yerin yok olma tehlikesi taşıması da yeterli olabilmektedir. Diğer bir ifadeyle bir yerin yok olması ya da bozulması veya risk altında olması kişilerde o yer kaybına bağlı, yalnızlık, ıssızlık, izolasyon gibi hisler meydana getirmektedir. Kişilerin mekânsal deneyimlerinin bir sebepten son bulması veya gelecekte son bulma ihtimali kişileri solastaljiye sürükler. Solastalji, geçmiş güzel mekânsal deneyimlerin yoksunluğu karşısında şimdiki zamanda hissedilen acıdır (Albrecht, 2006:34-35). Bir kişinin değer verdiği yerlerde meydana gelen zarardan dolayı kişinin ruh sağlığının etkilenmesine solastalji denir. Biyolojik çeşitliliğin kaybı, iklim değişikliği ve belirli türlerin veya yerlerin kaybı eko-kaygıya (veya eko-anksiyete=eco-anxiety) neden olabilir (Pihkala, 2021:122).

Bugün yaşanan iklim krizi hiç kaçınılmaz ki büyük yer değişimlerini zorunlu kılacaktır. En başta, kutuplardaki buzullar eriyip ve okyanus seviyesi yükseldikçe bu durum alçak kıyılar, adalar ve deltalarda yaşayanlar için tam anlamıyla yaşamsal tehlike meydana getirecektir. Burada yaşayanlar iklim kaynaklı göçe mecbur kalacak, diğer yerel türler gibi yaşam alanlarını kaybedeceklerdir. Bu durum yer deneyiminin yok olmasının belki de en üst boyutu olabilir (Glassberg, 2014:28). Bu denli bir iklim krizinin taşıdığı riskler karşısında toplumsal olarak soğukkanlılığı korumak son derece zordur. Mevcut psikolojik yaklaşımlar ve tedaviler iklim değişikliği karşısında sahip olunan psikolojiyle baş etme konusunda yetersiz kalabilir. Burada psikoloji bilim dalının ekoloji ve iklim değişikliği uzmanlık alanlarıyla işbirliği yapmasına, iklim psikolojisi alt türünü geliştirmesine ihtiyaç vardır. Çünkü iklim değişikliği ve diğer çevresel felaketler kişilerin psikolojisini tehdit etmektedir. Bu durum anksiyete, yalnızlık hissi, kayıp hissine neden olmaktadır. İklim psikolojinin konusu bu duygu durumu ile mücadele etmektir ve iklim psikolojisi kişisel hayat ile sosyal ve kültürel çevrenin etkileşimi ile ilgilidir (Hoggett, 2019:8-9). Ekolojik krizin psikolojik etkileri tahmin edildiğinden daha fazla olabilir, kişiler hareket etme ve yaşamlarına devam etme motivasyonlarını yitirebilirler. Bu durum kişileri anksiyete ve depresyona sürükleyebilir. Anksiyetenin bu türü ekolojik anksiyete (eko-anksiyete) olarak ifade edilmektedir (Pihkala, 2021:120).

İklim krizinin doğrudan etkileri çoğunlukla aşırı hava olayları olarak tabir edilen, sel, kasırga, yangın, aşırı sıcaklık vb. gibi hava olaylarından sonra ortaya çıkar. Bu hava olaylarına maruz kalan kişilerde depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete, psikolojik stres gibi psikolojik rahatsızlıklar veya semptomlar görülmüştür. Daha uzun süren, aşamalı olarak artan küresel ısınma gibi hava olaylarında ise kişileri duygusal anlamda kontrollü olmasını zorlaştırmaktadır. Sıcak hava dalgalarının ve artan ortalama sıcaklıkların saldırganlık, fiziksel ve psikolojik yorgunluk oranlarında artışla ilişkili olduğu gösterilmiştir (Yavuz vd., 2023:2). Ekolojik felaketlerin olma ihtimali kişilerde eko-anksiyete sebeplerindedir. Bu kavram ekolojik yas kavramıyla da ifade edilmiştir. Birbirleriyle ayırt etmesi güç bir benzerlik taşıyan iki kavramdan ekolojik yas, çok sevilen iklim özelliklerinin kaybolması ile daha uyumludur. Örneğin dünyanın her mevsim kış olan ülkelerinde yaşayanlar, bir gün kar görememe ihtimalinden duyduğu derin üzüntü ekolojik yas kavramıyla; bu duruma bağlı olarak yaşam alanlarını terk etmek zorunda kalma fikri ise ekolojik anksiyete kavramıyla açıklanabilir. Bu noktada solastalji, ekolojik yas ve ekolojik anksiyetenin daha yerelleştirilmiş formu olduğu söylenebilir. Solastalji, kişinin evini kaybetme olasılığına karşı olumsuz hislerini düzenleyememesi durumudur (Erzurumluoğlu, 2022:1).

Kişilerin sahip olduğu bir yer kimliği vardır. Bir sebeple bu yer kimliğinde meydana gelen ya da gelebilecek değişim solastalji yaratma potansiyeline sahiptir. Salgın hastalıklar, teknolojik gelişmeler, doğal afetler gibi güçlü sebepler yaşam ortamlarını herkes için değiştirmektedir (Albrecht, 2006:35). Bu durumda solastalji, kişinin hâlâ yaşadığı bir ortam saldırı altında olduğunda ortaya çıkan “*yer kaybı patolojisi*” olarak tanımlanır. Solastalji kavramının esas noktası, yaşadığı yeri terk etmek zorunda olmayanların da iklim ve çevre sorunlarına bağlı gelişen yeni normale uyum sağlama fikrine verilen tepkidir. Örneğin yaşanan çevrenin daha sıcak ya da soğuk, nemli ya da kuru hale gelmesi, yapılaşmanın değişmesi gibi. Diğer bir ifadeyle deneyimlenen iklimlerin giderek değişmesi, bir yere alışmaya yardımcı olan geçmişteki hava durumu hikâyelerinin mevcut koşullarla ilişkilendirilmenin daha zor olması, kişilerin dünyadaki yerine dair anlayışlarını geliştiren ontolojik güvenlik

duygusunu sarsmaktadır (Glassberg, 2014:28). Solastalji, fiziksel çevrenin ıssızlaştırılması veya olumsuz dönüşümüne ilişkin doğrudan deneyimin olduğu her yerde kişisel ve toplumsal kimlik, aidiyet ve kontrol duygusunu zayıflatmaktadır (Albrecht, 2006:35).

Solastaljiye neden olan faktörler doğal ya da yapay olabilir. Kuraklık, yangın, iklim değişikliği ve sel gibi doğal afetlere bağlı yer kaybı solastaljiye nedendir. Savaş, terörizm, arazi açma, madencilik, hızlı kurumsal değişim ve şehirlerin eski bölümlerinin soylulaştırılması gibi insan kaynaklı değişimler ise solastaljinin yapay nedendir. (Albrecht, 2006:35). Çevrenin değişme nedenleri arasında insan müdahalesi yadsınamaz bir gerçektir ve tüm dünya halkları bundan az ya da çok sorumludur. Bu değişim deneyimi kişileri yeni bir yere alışmaya zorlar; yeni bir çevreye taşınmak ya da yaşadığımız yerde yeni bir çevrenin ortaya çıkması, geçmişteki ve artık bizim için sadece hafızamızda var olabilen yerlere dair farkındalığı artırır (Glassberg, 2014:29).

Solastalji meydana getiren iklim ve çevre felaketlerinin, dünyada belki de en sık rastlanan türü orman yangınlarıdır. Wright (2012:117-118) çalışmasında Avustralya'da bulunan Armidale Çam Ormanlarının önemli bir bölümünün yanması sonucu yerli halkta meydana gelen solastalji durumunu incelemiştir. Kültürel gelenekleri ve toprakları sürekli saldırı altında olan birçok Avustralya yerlisinin solastalji yaşadığını ifade etmiştir. Armidale Çam Ormanları yerli halk için sadece doğal çevre değil aynı zamanda inanç sistemleriyle bütünleşmiş, bireysel ve toplumsal hafızanın mekânıdır. Orman yangınları sonrası yaşanan travma çevresel formların kaybolması veya bozulması olayında somutlaşmış solastaljidir. Buna benzer bir çalışma Türkiye'de de yapılmıştır.

Alaca (2023) 2021 yılında Ege ve Akdeniz bölgelerinde çıkan orman yangınlarını solastalji kavramı ekseninde incelemiştir. Orman yangınlarının halk sağlığı ve bölge halkının geçim kaynağı bakımından olumsuz etkisi ile yer kaybı duygusu meydana getirmesine dikkat çeken Alaca'ya (2023) göre yaşanan felaketin özellikle Mersin, Antalya ve Muğla'da çevresel ve mekânsal bir değişim meydana getirmiştir. Belirtilen yerlerde geçimi arıcılıkla temin edenlerin geçim kaynağı yok olmuş, yer değişikliği yapmak zorunda kalmışlardır. Yıllardır yaşadıkları bağ kurdukları doğal çevrenin yok olması bölge insanın acı ve moral bozukluğuna neden olmuştur.

Su krizleri ve madencilik politikaları nedeniyle yaşadıkları yerlerden edilmeye ortaya çıkan solastaljiye dikkat çeken Özbek'e (2023:677) göre Türkiye'nin farklı bölgelerinde büyük barajların su toplama havzası içerisinde kalan pek çok yerleşim yeri yok olmuştur. Baraj projelerine bağlı yerleşim yerinin yok olmasının ilk örnekleri, Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında meydana gelmiştir. Samsat, Hasankeyf, Halfeti örnekler arasındadır. Maden ve baraj projeleri nedeniyle yer kaybı duygusu yaşayan bölge insanlarıyla mülakat yapılan bu çalışmada, kişilerin duygusal tepkileri incelenmiş ve solastaljinin yerel sözlü ve yazılı edebiyata yansısıyla perçinlenen solastalji ölçümü yapılmıştır. Yapay nedenlerle ortaya çıkan solastaljinin, bölge insanı tarafından duygusal bir üzüntü ve dirençle karşılaştığı ancak resmi beyanlar ve ÇED raporlarında, konunun psikolojik boyutlarına yer verilmemesinin bir eksiklik olduğu ifade edilmiştir.

Yer kaybı, iklim değişikliği ve çevresel felaketlerin psikolojik yansımaları çeşitli boyutlarıyla ifade eden tüm bu kavramlar halk sağlığını ilgilendirmektedir. Buna bağlı olarak ele alınan solastalji, kamusal esenliği tesis etmenin gerekçelerinden biridir ve toplumdaki bireylerin ruh ve sinir hastalıklarına sahip olmamasından daha geniş bir anlayışını karşılar. İklim ve çevreye bağlı kayıp ve sorunlar, günümüzde kamusal esenliği ve toplumsal ruh sağlığının doğrudan etkileyicisi olmaktadır.

2.2. Mevzuat İnceleme: 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu ve İlgili Diğer Mevzuat Hükümleri

Milli parklar, öncelikle 6831 sayılı Orman Kanunu 4. maddeye göre, vasıf ve karakter bakımından kategorize edilmiş ormanlardır. 09.08.1983 tarih ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, Türkiye'deki doğal çevreyi koruma statülerinden biri olan milli parklarla ilgili temel yasal kaynaktır. Kanununun 1. maddesi amacı anlatmakta ve milli parklarla birlikte, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesindeki esasları anlatacağını beyan etmektedir. Buradan milli parklarla birlikte farklı statülerin de bulunduğu anlaşılmaktadır.

2.2.1. Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiat Anıtı ve Tabiat Koruma Alanlarının Kullanım ve Korumasına Yönelik Hükümler

Milli parklar, bilimsel ve estetik özelliklerine göre milli ve uluslar arası, nadir, tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, turizm ve dinlenme alanlarına sahip tabiat parçalarıdır. Tabiat parkları; yaban hayatı ve bitki örtüsü özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın rekreasyonel faaliyetlerine uygun tabiat parçalarıdır. Tabiat anıtı; doğa ve doğa olaylarının meydana getirdiği özelliklere ve bilimsel değere sahip ve milli park esasları

dâhilinde korunan tabiat parçalarıdır. Son olarak tabiat koruma alanı; bilim ve eğitim bakımından önemli, ender, risk altına veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve doğal olayların oluşturduğu seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim maksatlı kullanılan tabiat parçalarıdır (2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, 2. madde).

12.12.1986 tarih ve 19309 no'lu Resmî Gazetede ilan edilen Milli Parklar Yönetmeliği, milli parklarla ilgili diğer yasal kaynaktır. Bu Yönetmeliğin amacı, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ile 6831 sayılı Orman Kanununun 25. maddesinin² uygulanmasını düzenlemektir. Yönetmeliğin 6. maddesi milli park ve tabiat parkı kriterlerini; 7. maddesi ise tabiat anıtı ve tabiat koruma alanı kriterlerini belirlemiştir.

Uluslararası otoritelerin korunan alanlar yaklaşımına bakıldığında, Birleşmiş Milletlere bağlı UNESCO girişimiyle 1948'de korunan alan sistemlerinin kriterlerini oluşturan başat otorite konumundaki Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources-IUCN) önemlidir. Türkiye'den üyelerin de yer aldığı IUCN, doğal kaynakların korunması amacıyla kurulmuş uluslararası bir örgüttür. IUCN örgütü, doğanın bütünlüğü, biyolojik çeşitliliğini korumak ve doğal kaynakların kullanımının ekolojik hassasiyetlerle sürdürülebilir olmasını sağlamak için ülkeleri, teşvik ve yardım etme amacına sahiptir (Yılmaz, 2023:638).

1972 yılında düzenlenen 2. Dünya Parklar Kongresi'nde, IUCN örgütünden, ekosistemi ve biyoçeşitliliği korumak için ayrılmış korunan alanlarla ilgili olarak standartlar ve terminolojiyi geliştirmesi için araştırma yapması istenmiş ve IUCN 1978'de hazırladığı rapor sonucunda 7 temel korunan alan kategorisi saptamıştır (Serter, 2020:244). IUCN korunan alanlar statüsünde toplam yedi alan belirlemiştir. Bunlar, mutlak doğa koruma alanı, vahşi yaşam alanı, milli park, tabiat anıtı, habitat tür yönetim alanı, korunan kara ve deniz alanları ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına sahip korunan alanlarıdır. Bunlardan milli park, büyük ölçekli ekolojik süreçleri koruyan, karakteristik tür ve ekosistemlere sahip, çevresel ve kültürel açıdan uyumlu manevi, bilimsel, eğitimsel, rekreasyon ve ziyaretçi olanaklarına sahip, büyük doğal veya doğala yakın alanları olarak tanımlanmıştır. Tabiat koruma alanı ise bir yer şekli, deniz tepesi, deniz mağarası, mağara gibi jeolojik özellik veya antik bir kuru gibi yaşayan bir özellik olabilen belirli bir doğal anıtı korumak için ayrılmış alanları olarak tanımlanmıştır (Dudley, 2013).

Türkiye'de bir yerin milli park ya da yukarıda belirtilen diğer statüleri elde edebilmesi için gereken süreç 2873 sayılı Kanunla belirlenmiştir. Milli park olma ve diğer tabiat parçası statülerinin kabul ve onay süreçleri farklıdır. Buna göre Tarım ve Orman Bakanlığınca milli park karakterine sahip olduğu tespit edilen alanlar, Cumhurbaşkanı kararı ile milli park olarak belirlenir. Orman ve orman rejimine tabi yerlerde tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanları Tarım ve Orman Bakanının onayı ile belirlenir (2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, madde 3).

Milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiat koruma alanlarının yönetimi, oralarda yürütülecek işler, hizmetler ve koruma sürecinin takibi Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı taşra kuruluşları olan 15 bölge müdürlüğünce yerine getirilir (Milli Parklar Yönetmeliği, madde 16). Milli parklar, tabiat parkları, tabiatı koruma alanlarının yönetimi uzun devreli gelişme planı ile yapılır. Uzun devreli gelişme planı, kaynak değerlerinin korunması, geliştirilmesi ve uzun dönemde sürdürülebilirliğini temin etmek için yönetim, sosyal, ekonomik, teknik eylem modellerinin belirlendiği, bölgelemeye dayalı ekosistem yaklaşımını planıdır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü). Görüldüğü gibi milli parklar ve adı geçen diğer tabiat parçalarıyla ilgili, tespit, tayin ve yönetim planlama süreçleri tamamen merkezi yönetim ve onun taşra kuruluşları yetki ve sorumluluğundadır. Yerel yönetimlerin herhangi bir görevi yoktur.

İlgili kanun maddelerinde belirtildiği üzere milli parklar, tabiat anıt ve parkları ile tabiat koruma alanları devlet mülkiyetinde olan doğa parçalarıdır. Aynı zamanda kullanıma ve ziyaretçiye açık alanlardır (*tabiat koruma alanı hariç*). Dolayısıyla bu alanların koruma ve kullanımının yönetilmesi, planlanması ve yürütülmesi merkezi yönetimin sorumluluk ve yetkileri arasındadır. Milli park, tabiat anıtı, tabiat parkı ve tabiat koruma alanlarının kullanımına dair hususlar şunlardır;

2 6831 Sayılı Orman Kanunu, VI. Milli parklar başlığını taşıyan Madde 25 – (Değişik : 23/9/1983 - 2896/15 md.): “Orman Genel Müdürlüğü; mevkii ve özelliği dolayısıyla lüzum göreceği ormanları ve orman rejimine giren sahaları; bilim ve fennin istifadesine tahsis etmek, tabiatı muhafaza etmek, yurdun güzelliğini sağlamak, toplumun çeşitli spor ve dinlenme ihtiyaçlarını karşılamak, turistik hareketlere imkan vermek maksadıyla, milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma sahaları ve orman mesire yerleri olarak ayırır, düzenler, yönetir ve gerektiğinde işletir veya işletirir”

- Uzun devreli gelişme planlarında yer alan faaliyet ve hizmetler ile yönetim, eğlenme, koruma, işletme, tanıtım, spor ve dinlenme hizmetlerine yönelik altyapı, üstyapı ve diğer tesisler Tarım ve Orman Bakanlığınca yapılır; yaptırılır; yönetilir veya işletilir (2873 Sayılı Kanun, Madde 12). Bu hizmet ve faaliyetlerin taşradaki uygulaması bölge müdürlüklerince yürütülür (Milli Parklar Yönetmeliği, madde 16).
- Milli parklarda iskân, yapılaşma, işletme ve bunların imar uygulama planların yürürlüğe girmesi Çevre ve Şehircilik Bakanlığının onayına tabidir. (2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, madde 4).
- Milli park veya tabiat parklarında, planlarına uygun olmak şartıyla, kamu kurum ve kuruluşları tarafından yapılacak her türlü plan, proje ve yatırımlara Tarım ve Orman Bakanlığınca izin verilebilir ve uygulamalar bu Kanun hükümlerine göre denetlenir (2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, madde 7). Burada izne söz konusu alanlar sadece milli parklar ve tabiat parklarıdır. Diğer bir ifadeyle tabiat anıtı ve tabiat koruma alanlarına kamu kurum ve kuruluşlarınca olsa da yapılacak faaliyetlere izin verilmemektedir.

Yukarıda sayılan hususlar milli parklar, tabiat anıtı, tabiat parkı ve tabiat koruma alanlarının nasıl kullanılacağını düzenleyen mevzuat hükümleri idi, Aşağıda ise bu doğa koruma alanlarının korunmasına dair hususlar sıralanmıştır (2873 Sayılı Kanun, madde 14);

- Ekolojik denge ve doğal ekosistem değeri, yaban hayatı tahrip edilemez,
- Bu sahaların özelliklerini yitirmesine veya değişmesine neden olabilecek her türlü müdahale yasaktır. Su, toprak ve hava kirlenmesi ve benzeri çevre sorunları yaratacak iş ve işlemler yapılamaz,
- Doğal dengeyi bozacak orman ürünleri üretimi, avlanma ve otlatma yapılamaz,
- Onaylanmış planlarda belirtilen yapı ve tesisler ve Genelkurmay Başkanlığınca ihtiyaç duyulacak savunma sistemi için gerekli tesisler dışında, kamu yararı açısından vazgeçilmez ve kesin bir zorunluluk bulunmadıkça kesinlikle hiçbir yapı ve tesis kurulamaz ve işletilemez veya bu alanlarda var olan yerleşim sahaları dışında iskân yapılamaz.

2873 Sayılı Kanun'da belirtilen koruma amaçlı bu yasakların, Milli Parklar Yönetmeliğinde uygulama esasları anlatılmıştır. İşletme ve tesisleri faaliyetlerini hava, su, toprak, hayvanlar ve bitki örtüsüne zarar vermeden donatması, yangınlara karşı önlemlerin alınması, gerekli ekipman ve personelin hazır bulundurulması, ziyaretçilerin belli izinler ölçüsünde kullanım hakkının olması bunlardan bazılarıdır. Ek olarak, koruma amacı ile yol, patika, haberleşme ağı; telsiz ve telefon gözetleme kule ve kulübeleri geliştirilir; deniz-hava ulaşım ve kontrol imkanları, ekipman ve araçlarıyla donatılır.

2.2.2. Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiat Anıtı ve Tabiat Koruma Alanı Statülerinin Taşıdığı Özellikler

2873 sayılı kanunda sayılan tabiatı koruma alanı, milli park, tabiat parkı ve tabiat anıtları, diğer korunan alan türleri ile kıyaslandığında yasal ve idari değişikliklerden en az etkilenmiş; doğal karakteri daha yüksek olan korunan alanlardır (Serter, 2020:244). Koruma statüsüne sahip doğa alanlarından biri olan milli parklar doğal, bilimsel ve ekolojik değerleri barındırdığından son derece önemlidir. Milli Parklar Yönetmeliği'ne göre bir yerin milli park olma kriterleri şunlardır (Milli Parklar Yönetmeliği, madde 6);

- Doğal ve kültürel kaynak değeri ile rekreasyonel potansiyeli, milli ve uluslararası seviyede nitelik ve önem taşımaktadır.
- Kaynak değerleri, gelecek nesillere miras bırakılabilecek ve sahip olmaktan gurur duyacakları seviyede önemli olmalıdır.
- Kaynak değerleri bozulmamış veya bozulan kısımların teknik ve idari müdahalelerle onarılabilir durumda olmalıdır.
- Saha büyüklüğü, kaynak değerleri kesafeti yönünden, özel haller ve adalar dışında, en az 1000 hektar olmalı ve bu alan bütünüyle koruma ağırlıklı zonlardan oluşmalıdır.
- Devlet mülkiyetinde bulunmalıdır.

Bu kriterler değerlendirildiğinde bir yerin milli park olması, bozulmamış doğal ve kültürel kaynaklarının uluslararası bakımdan da değer ve özellik taşıması, gelecek kuşaklara aktarmaya değer olması ve kapladığı

toprak sınırı bakımından kıstaslara sahip olmalıdır. Türkiye’de 49 adet milli park bulunmakta, en son milli park olan yer 17.01.2024 tarihli kabul ile Afyonkarahisar-Denizli arasında bulunan Akdağ ormanlık bölgesidir.

Milli parklar, ekolojik süreçleri ve biyolojik çeşitliliği koruma çabalarını sürdürmek için gerekli olan politika ve kamu hizmetlerinin hayati çekirdeği olarak düşünülebilir (Keiter, 2010:92). Milli parkların aynı zamanda doğrudan insani faydaları da vardır. Hem korunan alanların içinde ya da yakınında yaşayanlar hem de daha uzakta yaşayanlar, milli parklarda ve yabani alanlarda mevcut olan rekreasyon ve yenilenme fırsatlarından, yabani türlerin genetik potansiyelinden ve doğal ekosistemlerin sağladığı çevresel hizmetlerden yararlanmaktadır (Dudley, 2013:2). Korumayla perçinlenen bu yararlanma kişilerin doğal çevreye ait olma duygusunu beslemektedir.

Tabiat parkları 2873 sayılı kanun içerisinde sayılan korunan alan statüleri içerisinde; koruma hedefinin en alt seviyede tutulduğu korunan alan statüsü olarak yer almıştır (Serter, 2020:247). Bir yerin tabiat parkı olabilmesi için ilk olarak manzara bütünlüğü, rekreasyonel faaliyet çeşitliliği ile bu iki özelliği besleyecek; ülke veya bölge ölçeğinde üstün tabii fizyocğrafik yapıya, yaban hayatı özelliklerine, bitki örtüsüne sahip olmalıdır. Tabiat parkları birden fazla kaynak manzara bütünlüğü sunulacak büyüklükte olmalıdır. Bunlarla birlikte yerel örf ve adetlerin, kültürel manzaraların, geleneksel arazi kullanımın ilgi çekici yönlerine de sahip olmalıdır (Milli Parklar Yönetmeliği, madde 6).

Yönetmeliğe göre tabiat parkının manzara ve rekreasyon vasfı vurgulanmıştır. Rekreasyon kelimesi *recreatio* kelimesinden türemiştir ve yenilenme, yeniden yaratılma anlamına gelir. Rekreasyon kişilerin serbest zamanlarında iş stresi, yoğun şehir hayatı, monotonluk gibi olumsuz duygulardan kurtulmak, rahatlamak ve keyifli vakit geçirmek için yaptıkları belirli etkinlikleri kapsar (Kutlu ve Koç, 2021:22). Rekreasyonel faaliyetler, kişisel ve toplumsal olarak sağladığı faydalardan bakımından herkes için bir ihtiyaçtır. Halk sağlığının korunması bireysel olarak ruh sağlığının korunması, insanın sosyalleşmesi, toplumsal esenliğinin sağlanması katkı sağlaması, kişileri doğayla buluşturma gibi faydaları vardır. Ülkemizde en önemli rekreasyon alanlarından biri, tabiat parklarıdır (Özen Öztürk ve Gül, 2020:13).

Türkiye’de tabiat parklarının rekreasyonel faaliyetlerine yönelik yapılan bir araştırmada (Yener, 2021), 53 farklı rekreatif aktivitenin yapıldığı tespit edilmiştir. Yapılış sıklıklarına göre sıralanan aktivitelerden öne çıkan birkaç tanesi, doğa yürüyüşü, fotoğrafçılık, piknik, çadırli kampçılık, bisiklet sporu, yaban hayatı gözlemciliği olarak belirtilmiştir. Sık olmamakla birlikte, uçurtma festivali, köy pazarı, kaya- dağ tırmanışı gibi faaliyetlerde listede yer almaktadır. Başka benzer çalışmada (Özen Öztürk ve Gül, 2020), piknik, doğayı gözlem ve keşfetme, doğayla iç içe olma, spor, dinlenme, açık havada bulunma gibi tercihler, tabiat parkının rekreatif vasfını öne çıkarmaktadır.

Bir diğer koruma statüsü tabiat anıtıdır. Tabiat anıtı statüsü, diğer doğal tabiat parçalarından ayrılan yönü, tabiat olayları neticesinde farklı ve estetik doğal parçalar ihtiva etmesidir. Doğa ve doğa olaylarının meydana getirdiği tek veya ender olan, bir veya daha fazla jeolojik ve jeomorfolojik formasyon ve bitki türleri gibi değerleri barındıran, ilmi ve estetik yönden milli öneme sahip tabiat anıtlarının özellikle insan faaliyetlerinden hiç zarar görmemiş veya onarılabilir ölçüde zarar görmüş olması gerekir (Milli Parklar Yönetmeliği, madde 7).

Türkiye’de 110 adet tabiat parkı bulunmaktadır. Düzce’de bulunan Samandere Şelalesi 1988 yılında ilk tabiat parkı olarak kabul edilen doğa parçası iken son tabiat anıtı (2021 yılı) olarak kabul edilen doğa parçası Rize’de bulunan Gindeş Şelalesi’dir. Tabiat anıtları arasında, şelaleler, tepeler, ağaç türleri bulunmaktadır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2024).

Tabiat koruma alanı, bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tehlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların meydana getirdiği seçkin örnekleri ihtiva eden ve mutlak korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amaçlarıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçalarıdır. Bir yerin tabiatı koruma alanı olması için taşınması gereken kriterler (Milli Parklar Yönetmeliği, madde 7);

- Milli veya milletlerarası seviyede tipik, emsalsiz, nadir, kaybolmaya yüz tutmuş veya tehlikeye maruz ekosistemler, türler ve doğa olaylarının meydana getirdiği ve geleneksel arazi kullanım şekillerine ait örnekleri barındırmalıdır.
- Genellikle hassas ekosistemlere, habitatlara veya hayat şekillerine, biyolojik veya jeolojik önemli çeşitliliklere, zengin genetik kaynaklara sahip olmalıdır.
- Bu özellikleri ve farklılıkları; bilim, eğitim, araştırma kurumları veya ilgili kuruluşlar tarafından tesbit edilmiş olmalıdır.

- Alan büyüklüğü, korunması gerekli değerlerin hayatlarını uzun süreli olarak devam ettirmelerine yeterli olmalıdır.
- Devletin mülkiyetinde bulunmalıdır.

Tabiat koruma alanlarının hassas ve kaybolma tehlikesi arz eden ekosisteme sahip olması, eğitim ve araştırma sahası olması özellikleri vurgulanmıştır. Ayrıca mutlaka korunması gerekli alanlar olduğunun da altı çizilmiştir. Türkiye’de 1987- 2020 yılları arasında tabiat koruma alanı olduğu kabul edilen 31 adet tabiat koruma alanı mevcuttur. 1998’den 2020’ye kadar hiç tabiat koruma alanı ilan edilmemişken, 28.07.2020’de Denizli Çakıroluk ve 05.08.2020’de Uşak İtecik Lalesi tabiat koruma alanı olarak ilan edilmiştir (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü). Tabiat koruma alanları, tamamen koruma altında olup yalnızca bilim ve eğitim amaçlı kullanımına izin verilen tabiat parçalarını ifade eder (Kapluhan, 2019:270). IUCN’e göre de koruma önceliği en yüksek olan ve buna uygun olarak insan faaliyetlerinin en üst düzeyde kısıtlandığı alan tabiatı koruma alanıdır (Serter, 2020:248). Rekreatif faaliyetler amaçlı kullanılmamaktadır.

3. HASAN DAĞI MİLLİ PARK ÖNERİSİ

Bu ana başlık altında solastalji kavramı perspektifinde dikkat çekilen doğa koruma kapsamında örnek olarak incelenmiş olan doğal alan, Hasan Dağı’nın özellikleri anlatılmıştır. Topoğrafya, arkeoloji, endemik bitkiler, rekreatif gibi farklı açılardan özellikler taşıyan bölgenin hangi koruma statüsüne sahip olabileceğinin netleştirilmesi için literatürden bilgiler edinme ve mevzuat incelemenin yanında bölge, yerinde inceleme çalışmalarıyla da pek çok kez deneyimlenmiştir. Yapılan gözlem fotoğraflarla birlikte bu bölümün alt başlıklarında sunulmuştur.

3.1. Hasan Dağı ve Taşıdığı Temel Özellikler

Hasan Dağı, İç Anadolu’da bir yamacı Niğde ili sınırlarında diğer yamacı ise Aksaray ili sınırlarında bulunan, deniz seviyesinden 3268 m yükseklikte, stratovolkan dağdır. Hasan Dağı, Büyük ve Küçük Hasan Dağı olarak iki dağ formundadır ve dağlık alanıyla Melendiz Dağı’nın kuzey bölümünde Melendiz Çayı vadisini içinde kalır. Hasan Dağı, 3268 m’lik yüksekliğiyle İç Anadolu Bölgesi’nin ikinci en yüksek dağdır. Tipik volkan dağı formunu koruyan Hasan Dağı, Orta Anadolu’daki diğer sönmüş volkanlara göre daha yakın tarihte sönmüştür (Doğa Derneği, <https://dogaderneği.org/>).

Hasan Dağı’na ait en eski görüntü, Çatalhöyük VII. seviyede tespit edilen duvar resminde görülmüştür. İki zirvesi bulunan ve volkanik bir patlamayı resmeden bu dağ görüntüsü, o zamanın kazılarını yürüten J. Mellaart tarafından Hasan Dağı olarak ifade edilmiştir (Yaman ve Yıldız, 2020:220). Hasan Dağı Türkiye’nin en genç volkanlarından biridir ve Dünya Volkanoloji Birliği’ne göre aktif volkanlar arasındadır. Volkanın en son patlamasının M.Ö.-6600’da olduğu radyometrik tarihlendirme çalışmalarıyla tespit edilmiştir (Yılmaz, tarihsiz). Aşağıda Resim 1’de Çatalhöyük’te bulunan Hasan Dağı görüntüsüne yer verilmiştir.

Resim 1. Çatalhöyük’te Hasan Dağı Görüntüsü

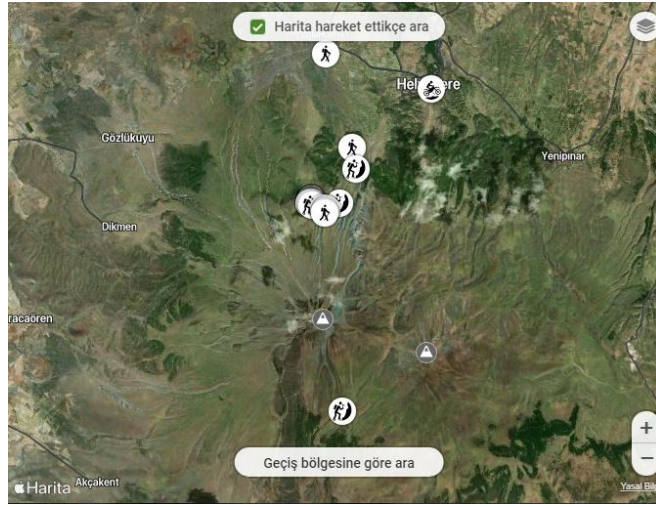

Kaynak: Yeşil Gazete, 2014.

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş ve on ili etkileyen deprem sonrasında Niğde’de yaşanan 5,3 şiddetinde deprem, tektonik ve volkanik hareketlerin birbirine etkisini yeniden gündeme getirmiştir. Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) 1001 Deprem Araştırmaları Çağrısı kapsamında desteklenmeye hak kazanan, Aksaray Üniversitesi, Aksaray İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü, Niğde İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğü,

Bu görselin uydu görüntüsü Resim 3'te sunulmuştur. Ortadaki üçgen işareti Büyük Hasan Dağı'nın diğer üçgen Küçük Hasan Dağı'nı gösterir. Dağın kuzeyi Helvadere'ye uzanmaktadır.

Resim 3. Hasan Dağı'nın Kuzey Yamaçları ve Helvadere ile Birleştiği Alan

Kaynak: <https://tr.wikiloc.com/> (08.05.2024).

Bu iki görselin gerçek görüntüsü ise Resim 4'te sunulmuştur. Burada Hasan Dağı, Helvadere Gölü, ormanlık alanı diğer bir ifadeyle bir manzara bütünlüğü içinde birden fazla doğa parçasını görmek mümkündür.

Resim 4. Hasan Dağı, Helvadere Gölü ve Manzara Bütünlüğü

Kaynak: Yazar tarafından çekilmiştir (19.05.2024).

3.1.1. Arkeolojik Özellikleri

Hasan Dağı'nın volkan kompleksi Büyük Hasan Dağı ve Küçük Hasan Dağı kraterlerine bağlı olarak şekillenmiş çift merkezli, bileşik bir strato volkan yapısıdır. Türkiye'nin en genç volkanizmalarından biri olan bölgede gözlenen düz veya az eğimli yüzeyler yörenin fiziki yapısını tamamlayan unsurlardır. Yöre jeomorfolojisi neovulkanizma dönemine uygun volkanizma olayları tarafından belirlenmiştir. Araştırma alanında yer alan volkanik şekillerin Orta Miyosen sonlarında başlayan ve tarihsel devirlere kadar süregelen ve beş ana volkanizma döneminde gelişmiştir. Hasan Dağı strato volkanında kuvaterner volkanizmasının yaklaşık 900.000 yıl önce başladığı çeşitli tarihsel devirlerde etkinlik gösterdiği ve günümüzde aktif faaliyet gösterebilecek nitelikte olduğu ifade edilmiştir (Emre, 1991:197).

Aksaray ve yakın çevresinde, 2015-2019 yıllarında, Paleolitik Çağ konulu yüzey araştırmalar yapılmış ve önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Bu önemli sonuçlardan bir tanesi Paleolitik Çağ yaşayışı hakkında bilgi veren ve yontmataş alet endüstrilerinin üretiminde kullanılan obsidiyen kaynağıdır (Yaman ve Yıldız, 2020:218). Obsidiyen çoğunlukla siyah bazen de gri, kırmızı, kahve ve yeşil renklerde, camsı parlaklıkta ve kırılma yüzeyi midye kabuğu şeklinde olan amorf bir volkanik camdır. Arkeolojik açıdan son derece önemli bir kayadır. Metalin ve metal aletlerin keşfi öncesinde, kolay şekil alabilen yapısı gereği kesici ve delici aletlerin yapımında

kullanılmıştır. Ayrıca takı ve süslenme aracı olarak kullanılmış ve bu aletlerin ticareti de yapılmıştır (Ercan, <https://services.tubitak.gov.tr/>).

Hasan Dağı obsidiyen ile ilgili daha önce yapılan çalışmalarda, kaynağın yontmataş alet yapımına uygun olmayan bir kaynak olduğu ifade edilmiştir. Çatalhöyük'te bulunan bu obsidiyen kaynağının bölgede bulunan diğer kaynaklara göre kalitesiz ve yontmataşa uygun olmadığı yönündeki tespiti Hasan Dağı'nın güneyinde yer alan "Karakapu" veya "Karakapı" obsidiyen kaynağı olarak geçmektedir. Ancak bu tespitten sonra devam eden çalışmalarda Hasan Dağı obsidiyenine Helvadere Kasabası'nın batısında yer alan Bozboyun Tepesi çevresinde rastlanılmıştır. Hasan Dağı Bozboyun Tepesi obsidiyen kaynağı, Hasan Dağı'nın kuzeyinde Bozboyun Tepesi'nin batı yamacında bulunmaktadır (Yaman ve Yıldız, 2020).

Obsidiyen kaynağı, Bozboyun Tepesi'nin batı yamacında küçük bir alanda, Dom akıntıları ve obsidiyen türü lavlardan meydana gelmiştir. Masif ve bantlı yapıda olan obsidiyenler genelde siyah renkli ve yer yer kahve renkli bantlar halinde gözlenmiştir. Obsidiyenlerin yaşının 0,7 milyon yıl olduğu göz önüne alındığında bu tarih aralığı, arkeolojik olarak Alt Paleolitik Dönem içindedir (Yaman ve Yıldız, 2020:222). Yapılan bu çalışma Hasan Dağı'nın arkeolojik bilimsel çalışmalar için önemli bir eğitim alanı olduğunu göstermektedir.

3.1.2. Tarihi ve Kültürel Açından Önem Taşıyan Özellikler

Aksaray ili pek çok tarihi ve kültürel değere sahiptir. Hasan Dağı ve dağın kuzey yamacında kalan Helvadere'de bulunan tarihi ve kültürel değerler araştırmanın konusu bakımından önemlidir. Bunlardan Nora Antik Kenti, Mokissos ve Viranşehir isimleriyle de anılmaktadır, Helvadere Beldesi içinde bulunmaktadır. Roma ve Bizans döneminden izler taşımaktadır. Nora Antik Kenti, Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 1998 yılında aldığı karar ile birinci derece arkeolojik sit alanı ilan edilmiştir (Arkeoloji ve Sanat Yayınlar, 2014).

Aksaray, Helvadere Beldesi sınırları içinde yer alan Mokissos, Geç Antik Dönem ve sonrasına ait günümüze ulaşmış, en yoğun arkeolojik kalıntılara sahiptir. Konstantinopolis Patrikhanesinin kayıtlarında *Mokissos* adı sıklıkla geçmektedir. M.Ö. 535 yılında Bizans'ın "kilise eyalet sistemi"nde yapılan değişiklikler nedeniyle Mokissos kentinin metropolis statüsünü bu yılda elde ettiği tahmin edilmektedir. Öyle ki söz konusu değişikliklerden biri de Hasan Dağı'nın kuzeyinde ve batısında, Kapadokya III adlı yeni bir kilise eyaleti kurulmuştur. İmparator Iustinianos tarafından, yeni kurulan Mokissos, piskoposluk merkezi/başkenti olarak konumunu tüm Orta ve Geç Bizans Dönemleri boyunca korumuştur (Erpek, 2020:651). Uzun yıllar herhangi bir araştırma yapılmayan bölgede arkeolojik çalışmalar 2020 yılında tekrar başlamıştır.

Resim 5. Nora Antik Kent Kalıntıları ve Hasan Dağı

Kaynak: T.C. Aksaray Valiliği Resmi Web Sitesi (<http://www.aksaray.gov.tr/>)

Mokissos kenti olarak bilinen Nora antik kenti belirtildiği gibi 6. ve 7. yüzyıllara ait kalıntılara sahiptir. Yörede Viranşehir ismiyle anılan antik kent kalıntılarının konumlandığı doğal çanak form aslında Hasan Dağı'nın etrafını kaplayan bir parazit volkan krateridir. Viranşehir kapladığı bu doğal çöküntü platosunu kuzeyde yoğun bir orman, güney ve batıdaysa sarp yamaçlar yer almaktadır. Dolayısıyla tarihi ve arkeolojik öneminin yanı sıra Aksaray ve civarının önemli jeolojik değerlerinden birini oluşturmaktadır (Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü, 2021). Ayrıca Hasan Dağı mesirelik alan mevkiinde, yürüyüş, dağcılık ve kamp yapılan alanda bulunan Sütlü Kilise kalıntılarının 5. yüzyıla ait olduğu tahmin edilmektedir. Bu rota sporcu ve ziyaretçilere doğa ve tarihi birlikte deneyimle fırsatı sunar.

Hasan Dağı'nda tarihi ve kültürel açıdan önem taşıyan, yörenin kimliğine katkı sağlayan tarihi su sarnıçları vardır. Hasan Dağı'nda iki tür sarnıç bulunmuştur. Bunlardan biri; Roma döneminde inşa edilmiş, Bizans

döneminde iskân görerek restore edilmiş ve daha sonra hasar görmüş olsa da günümüze kadar ulaşmış tarihi sarnıçlardır. İkincisi ise hayvancılık ve yaylacılık faaliyetleri kapsamında tesis edilmiş yakın dönem sarnıçlarıdır. Tarihi sarnıçların ağız kısmını kapatan, bir metre uzunluğundaki bloklar üzerine gamalı haç sembolü olduğu görülmüştür. Aynı sarnıcın iç duvarlarında da kazınmış gamalı haç sembolü görülmüştür. Sarnıcın diğer kısımları tahrip olmuştur (Kopar, 2011:176; Erdoğan, 2021:1068).

Su sarnıçları, sudan yararlanma yöntemi göstermesi bakımından kültürel önemi sahiptir. Hasan Dağı volkanik yereyin su tutma kapasitesinin düşük olmasından dolayı, kar suları ve yağmurun sızarak, temeli oluşturan geçirimsiz metamorfik zonda toplanmakta ve kuruluş yeri taban suyu derinliğine göre yüksek olan birçok yerleşme biriken faydalanmamaktadır. Bu amaçla yeraltına kazılan sarnıçlar ve kuyular meteorik sulardan daha fazla yararlanmak konusunda bir yöntem sunmaktadır. Sarnıçlar ve su kuyuları sızan suları karşılamakta ve kaynak alanıyla su tablası arasında suların bir süre biriktiği ara istasyon görevi görmektedir (Kopar, 2011:176). Bu yapılar günümüzde büyük sorunlardan biri olan su sıkıntısına çözüm olarak önerilen yağmur hasadına yol gösterici olmaktadır.

3.1.3. Hasan Dağı'nda Bulunan Endemik Bitki Türleri

Doğa Derneği'nin araştırmalarına göre Hasan Dağı ÖDA'sı içinde biyoçeşitlilik için önemli bitki ve hayvan türleri vardır. *Astragalus simonii*, *Astragalus victoriae* ve *Trigonella isthmocarpa* ÖDA'da bulunan ve nesli küresel ölçekte tehlike altında olan bitki türleridir. *Plecotus macrobullaris macrobullaris*, alandaki alpin bölgelerde yaşayan önemli bir yarasa türüdür. Alanda bulunan bir diğer yarasa türü ise büyük nalburunlu yarasadır (*Rhinolophus ferrumequinum*). Bunların yanında Melendiz Çayı, ülkemize endemik *Capoeta pestai* içsu balığı için küresel ölçekte önem taşır. Aynı zamanda Hasan Dağı, kızböceklerinden *Coenagrion ornatum* türüne de ev sahipliği yapmaktadır (Doğa Derneği, <https://dogaderneği.org/>).

Başköse ve Dural'ın (2011) Hasan Dağı'nın florasını incelediği çalışmasında, Hasan Dağı'nın çevresiyle birlikte dağın kuzey yamaçlarından da örnekler alınmıştır. Araştırma alanından toplanan bitkilerden en çok taksona sahip on cins belirlenmiştir. Buna göre; *Astragalus* % 2,2'lik oranla ilk sırayı almaktadır. Diğer bir ifadeyle *Astragalus* 8 türü ile en fazla taksona sahip türdür.

Resim 6. Taşpınar Geveni

Kaynak: Erkul, 2021.

Başer'in (2014) araştırmasına göre de *Astragalus* Hasan Dağı bölgesinde en fazla taksona sahip olan türlerden biridir. 8 türe sahiptir. Aynı zamanda Ülkemizde de *Astragalus* (Geveni) en fazla taksonla temsil edilen cinstir. Hasan Dağı'nın bulunan *Astragalus*'un 3 türü endemik özelliktedir (Başer, 2014). Bunlardan *Astragalus Victoriae* yani Taşpınar Geveni, IUCN Nesli Tükenme Tehlikesi Altında Olan Türlerin Kırmızı Listesi'ne göre "Kritik" yani doğada soyu tükenme tehlikesi aşırı derecede yüksek olan türler kategorisinde yer almaktadır (Karaman Erkul, 2021).

3.1.4. Hasan Dağı'nda Yapılan Rekreasyonel ve Sportif Faaliyetler

Hasan Dağı'nda pek çok sportif faaliyet yapılmaktadır. Kamp, dağcılık, yamaç paraşütü, doğa yürüyüşü, kayak ve bisiklet sporları için elverişli bir alandır. Örneğin yamaç paraşütü sporunun dünyada düzenlenen en büyük organizasyonu "Paragliding World Cup" Yamaç Paraşütü Dünya Kupası, 08-15 Eylül 2018 tarihleri arasında yaklaşık 30 ülkeden 200 milli takım pilotunun katılımı ile Aksaray Hasan Dağı'nda gerçekleştirildi (T.C. Aksaray Valiliği, 2018).

Aksaray, Türkiye’de ve dünyada ender bulunacak güzellikte yamaç paraşütü uçuş alanlarına sahiptir. Aksaray’da yamaç paraşütü uçuşlarının yoğunlaştığı bölge ise Hasan Dağı’dır. Hasan Dağı amatör ve profesyonel pilotlar için harika bir uçuş noktasıdır. Aksaray’da her yıl Eylül ayında Uluslararası Hasan Dağı Yamaç Paraşütü Şampiyonası düzenlenmektedir. Etkinliğe ülkemizden ve farklı ülkelere 100’lerce profesyonel sporcu iştirak etmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Aksaray İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 44. Yamaç Paraşütü).

Dağcılık da Hasan Dağı’nda yerli ve yabancı sporcuların tercih ettiği sportif faaliyetlerdendir. Güvenli 4 farklı rotaya sahiptir. Dağcılık sporuna kamp sporu eşlik etmektedir. Hasan Dağı’nda her yıl Temmuz ayı içerisinde Aksaray Valiliği tarafından Hasan Dağı Dağcılık Şenlikleri organize edilmektedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Aksaray İl Kültür Müdürlüğü, Aksaray Gezi). Hasan Dağı’nın özellikle yöre halkı için akla gelen ilk anlamı rekreasyonel faaliyetlerdir. Her yıl mevsimin uygun olduğu Nisan-Ekim arası piknik yapılabilir. Hasan Dağı doğal güzelliği, ormanları, temiz havası ve şehirden uzaklaşma imkânıyla yöre halkı için önemli dinleme alanıdır.

3.2. Hasan Dağı Milli Park Önerisi İçin Bulguların Değerlendirilmesi

Hasan Dağı yöre halkının rekreasyonel faaliyetler için tercih ettiği Aksaray’ın en önemli doğal mesirelik alanıdır. Mevcut haliyle en öne çıkan fonksiyonu rekreasyonel faaliyetlerdir. Bu amaçla, piknik ve dinlenme ile sportif etkinlikler sıklıkla gerçekleştirilmektedir. Hasan Dağı’nın bu özelliğinin yanında arkeoloji, jeoloji ve biyoloji bilim dalları bakımından önemli bir eğitim sahası olduğu yukarıda anlatılan özelliklere göre açıktır. Aynı zamanda Hasan Dağı kuzey yamacında endemik bitki türleri ve tarihi ve uluslararası bakımdan değer taşıyan kültürel öğeler bulunmaktadır. Bu bilgilere göre Hasan Dağı’nın 2873 Milli Parklar Kanunu ve Milli Parklar Yönetmeliği’nde sıralanan korunan alanlara uygun özellikler taşıdığını söylemek mümkündür.

En başta Milli Parklar Yönetmeliğinin, milli parkların taşınması gereken 4 özellikten ilkinde bakıldığında; “*Tabii ve kültürel kaynak değeri ile rekreasyonel potansiyeli, milli ve milletlerarası seviyede özellik ve önem taşımaktadır*”, şartı karşımıza çıkmaktadır. Buna göre Hasan Dağı’nın rekreasyonel potansiyeli, dağcılık ve yamaç paraşütü sporlarının uluslararası çapta turnuvalarla gerçekleştirilmesi gereğiyle kanun maddesini karşıladığını söylemek mümkündür.

İkinci özellik, söz konusu bölgenin kaynak değerlerinin, gelecek nesillerin miras olarak devralacakları ve sahip olmaktan gurur duyacakları seviyede olması şeklindedir. Hasan Dağı’nın en önemli kaynak değer ormanlık alan olmasıdır. Ormanın her millet ve kültür için dahası ekosistem için önemli olduğu şüphesiz bir gerçektir. Aşağıda Resim 7 ve Resim 8’de bölgenin ormanlık alanı ve mesirelik yerleri sunulmuştur.

Resim 7. Hasan Dağı Ormanlık ve Mesirelik Alanı

Kaynak: Yazar tarafından çekilmiştir (19.05.2024).

Hasan Dağı, Milli Parklar Yönetmeliği’nde geçen bir diğer koruma statüsü olan “*tabiat parkı*”nın tüm özelliklerini taşımaktadır. Hasan Dağı’nın volkanik özellikleri, obsidiyen kaynağı, endemik bitki türüne sahip olması ve spor etkinlikleri; ulusal ölçekte doğal fizyocoğrafik yapıya, bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliklerine ve manzara güzellikleri ile rekreasyon potansiyeli şartını karşılamaktadır.

Resim 8. Hasan Dağı Ormanlık ve Mesirelik Alanı

Kaynak: Yazar tarafından çekilmiştir (19.05.2024).

Hasan Dağı 3268m yüksekliğiyle kaynak ve manzara bakımından oldukça geniş bir alana sahiptir. Açık hava rekreasyonu bakımından ise kişilere ormanla iç içe olma imkânı sunmaktadır. Mahalli örf ve adetlerin, geleneksel arazi kullanma düzeninin ve kültürel manzaraların ilgi çeken örneklerini de ihtiva etmektedir. Bu özellik kapsamında özellikle Aksaray Belediyesi Hasan Dağı mesirelik alanının etkin ve zarar görmeden kullanılabilmesi için çalışmalar yapmaktadır.

Mesirelik alanlar, tabiat parkları ile karşılaştırıldığında, tek bir ekosistemin (orman) hâkim olduğu ve koruma amacından ziyade halkın dinlenme ve eğlence faaliyetlerine hizmet eden alanlardır. Buna karşı tabiat parkları, ziyaretçilerin kullanım ve algılayış biçimleri bakımından mesire yerlerinden farklı mekânsal kurguya sahiptir. Tabiat parkları, sadece ormanlık alanlar dâhilinde değil; denizel alanlar, kanyon yapıları, tarihi kalıntılar, göl vb. gibi farklı ekosistem parçaları da kapsar. Tabiat parkları bu nitelikleriyle mesire yerlerinde olduğu gibi sadece gününbirlik yeme içme ve dinlenme ihtiyacının karşılandığı alanlar değil, kanyoning, rafting, kuş gözlem, ekolojik gezi gibi doğa ile daha yakın ilişkinin kurulduğu alanlardır. Bu hali ile tabiat parkları daha çok doğayı içselleştirmeye ve deneyimlemeye yöneliktir (Serter, 248).

Bu deneyim ekoturizm kapsamında da değerlendirilebilir. Bu kapsamda Hasan Dağı, bir mesirelik alandan daha çok ekoturizm potansiyeline sahiptir. Hali hazırda Hasan Dağı orman içi dinlenme yeri il merkezine 35 km mesafede olup, 35 hektar büyüklüğünde B tipi mesire yeridir. Alanın tümü kapalı meşe ormanı içerisinde tesis edilmiştir. Hasan Dağı'nın turizm potansiyeline büyük katkısı olan biyolojik çeşitliliği bitki bilimi ile uğraşan botanikçiler ve ekologlar için zengin bir kaynak niteliğindedir. Hasan Dağı'nın özellikle tıbbi ve aromatik bitki varlığı ile birçoğu yıllık bitki olan endemik türlerin ekolojik turizm kapsamında değerlendirilebilir (Eskin vd., 2017:24). Bu bilgilere göre araştırma bölgesinin bir mesirelik alana göre daha fazla etkinliği ihtiva ettiğini anlatan fotoğraflar aşağıda sunulmuştur.

Resim 9. Hasan Dağı'nda Yamaç Paraşütü

Kaynak: Yazar tarafından çekilmiştir (19.05.2024).

Resim 10. Helvadere Gölü ve Yöresel Köy Pazarı

Kaynak: Yazar tarafından çekilmiştir (19.05.2024).

Koruma statülerinden bir diğeri olan “*tabiat anıtı*” statüsünün ilk şartı, “*Tabiat ve tabiat olaylarının meydana getirdiği tek veya nadir olmaları sebebiyle ilmi ve estetik yönden milli öneme sahip, bir veya bir kaç jeolojik ve jeomorfolojik formasyon ve bitki türleri gibi müstesna değerleri barındırmalıdır*”, şeklindedir.

Resim11. Helvadere Gölü, Hasan Dağı, Piknik Alanı ve Manzara Bütünlüğü

Kaynak: Yazar tarafından çekilmiştir (19.05.2024).

Hasan Dağı'nın doruk noktasının volkan konisi şeklinde olmasının dağa ikonik bir form kazandırmaktadır. Hasan Dağı Aksaray ilinin pek çok noktasından görülebilen heybetli, doğal şehir sembolüdür.

Resim 12. Hasan Dağı'nın ASÜ Kampüsten Görüntüsü

Kaynak: Yazar tarafından çekilmiştir (06.05.2024).

Hasan Dağı'nın volkanik konisi formunu yüzyıllar boyunca korumuş olması ve elbette doğal bir olayla meydana gelmiş olması Hasan Dağı'nın morfolojik yapısının tabiat anıtı niteliğinde olduğu noktasında değerlendirilebilir. Aksaray Üniversitesinin logosunda şehirde önemli bir yeri olan Hasan Dağı'nın morfolojisinden esinlenerek oluşturulmuştur.

Resim 13. ASÜ Logosu ve Hasan Dağı

Kaynak: <https://www.aksaray.edu.tr/logomuz--oykusu>

Milli Parklar Yönetmeliğinin son koruma statüsü “*tabiat koruma alanı*”dır. Koruma kriterleri en fazla olan statüdür. Tabiatı koruma alanı; bilim ve eğitim açısından önemli, ender, risk altında veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve doğa olaylarının oluşturduğu seçkin örnekleri içeren doğa parçalarıdır. Bu maddede belirtilen eğitim ve hassas ekosistem kriterini sağlamakla birlikte Hasan Dağı'nın tabiat koruma alanı olması halinde, mesirelik alan olma özelliğinin kaybedeceğinden yöre halkının arzu ettiği “*bir yere ait olma ve/veya manzaranın güzelliğinde huzur bulma*” ihtiyacını karşılamayacaktır. Bu açıdan Hasan Dağı'nın tabiat koruma alanı olması bu çalışmada önerilen konular arasında değildir.

Aksaray, T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın 8. Bölge Müdürlüğü kapsamındadır. 8. Bölge Müdürlüğü kapsamında 2 adet milli park bulunmaktadır. Beyşehir Gölü Milli Parkı ve Derebucak Çamlık Mağaraları Milli Parkı'dır. 6 adet tabiat parkı, 1 adet tabiat koruma alanı, 7 adet tabiat anıtı bulunmaktadır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı 8. Bölge Müdürlüğü). Hasan Dağı'nın kuzey yamacı ve Helvadere ile birleşen alan özellikle, bölgenin içinde bulunduğu 8. Bölge Müdürlüğü'nde yer alan korunan alanlarla pek çok ortak özelliğe sahiptir. Örneğin Konya/Seydişehir, Tarasçı Mahallesi'nde bulunan Kocakoru Ormanı Tabiat Parkı, sahip olduğu manzara bütünlüğü, sunduğu rekreasyonel imkânlar ve flora zenginliğine sahip olması nedeniyle 07.08.1998 tarih ve 594 sayılı Bakanlık Makamı Olur'u ile “*Kocakoru Ormanı Tabiat Parkı*” olarak ilan edilmiştir. Tarasçı Mahallesinin batısında yer alan Tabiat Parkının alanı 330,79 Ha'dır.

Hasan Dağı'nın Japonya'da bulunan Fuji Dağı'na benzetilmesi ilgi çekicidir. Sosyal medya kullanıcıları Hasan Dağı'na dikkat çekmek için Fuji Dağı ile kıyaslama yapmaktadır. Japonya'nın sembollerinden biri olan Fuji Dağı (Fujisan), ülkenin simetrik, karla kaplı en yüksek yanardağıdır. Yanardağ, bölge inanılan Şinto dinine göre kutsal bir değeri vardır. Fuji'nin yamaçlarına tırmanmak, Şinto dinine mensup kişiler için bir hac eylemi olarak kabul edilir. Fuji Dağı, 2013 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne girmiştir. Bir stratavolkan dağı olan Fuji'nin tüm Japon insanı için kutsal, ülke için sembolik bir anlamı vardır (Cartwright, 2017). Aksaray'da da fabrikalarından biri bulunan Türkiye'nin en büyük lastik şirketi Brisa yetkilileri, Hasan Dağı manzaralı Brisa Aksaray fabrikasında yeni yatırımlarında görev alan Japon mühendis ve çalışanların, bölgeyi yadırgamadığını, burayı ülkelerindeki Fuji Dağı'na benzettiklerini ve memleket hasreti çekmediklerini ifade etmiştir (Oto Ajanda, 2023, <https://www.otoajanda.com/aksarayda-hasan-dagini-fujiye-benzetip-kendilerini-memlekette-hissettiler/>).

Yeni yatırımlarının tanımını yaptıkları bu röportajda Brisa yetkililerinin, Japon çalışanların alışık oldukları bir doğa parçasının benzerine dikkat çekmeleri, kişilerin deneyimledikleri doğa parçalarına karşı duydukları bağlı bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Hasan Dağı'nın korunan alanlar statüsü içerisinde değerlendirilebilmesi için kanunen aranan şartlarda uluslararası değere sahip olması gerekliliği tekrarlandığı için, dünya da benzer olan doğal alanlarla kıyaslama yapılması, o yerin imajından faydalanarak dikkat çekmeye çalışması normal bir durumdur. Nitekim spor alanından da bu kıyaslama kullanılmıştır. Örneğin İstanbul Doğa Dağcılık Şubesi, Temmuz (2022) Programında İç Anadolu'nun sönmüş volkanik dağlarından Hasan Dağı Zirve denemesi gerçekleştirmiştir. Bu spor etkinliği tanıtılırken; “*Türkiye'nin en genç volkanları arasından yer alan Hasan Dağı, Japonya'nın Fuji Dağı'na benzerliği ve İç Anadolu seyahatlerinde Aksaray Niğde Adana güzergâhında kilometrelerce görsel şölen sunması ile ünlüdür*”, ifadeleri kullanılmıştır (İstanbul Doğa, https://www.istanbuldoga.net/Etkinlik_1760.py).

Resim 14. Fuji Dağı – Hasan Dağı

Kaynak: <https://m.facebook.com/aksarayedutr/photos/a.615011031913278/5344608765620124/?type=3>

Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği, doğa koruma politikalarının amaçlarından biri de güzel ve iyi gelen manzaraların özelliklerini muhafaza edilmesi ve bundan gelecek kuşakların da faydalanmasını sağlamaktadır. Özellikle milli park statüsündeki alanların orada yaşayan toplum için özel ve ilgi çekici bir yer olduğu, bu yerlerin gelecekte yok olması veya düzensiz gelişmesinin göze alınmaması gereken bir risk olduğu belirtilmiştir (Nature Conservation and Nature Reserves, 1944:4). Buna uygun olarak korunan alanlar, insan psikolojisi ve sağlığı üzerinde olumlu etkileri sayesinde günlük yaşamın gerginliğinin azaltılmasına, sosyal yaşamın sağlıklı sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Bu durumda ihtiyaç halinde korunan alanların sayısının ve yüzölçümlerinin artırılması gerekmektedir. Günümüzün ideal milli park anlayışı, doğal güzelliklerin mümkün olduğunca bozulmadan varlıklarını sürdürmelerine dayanan politikaların insan kullanımı sonucunda oluşacak toplumsal faydalarla bütünleştirilmesinden geçmektedir. Bu yönde geliştirilecek politikalar, koruma-kullanma dengesini kuracak uzun vadeli planlamaların gerekliliğini de ortaya koyacaktır. Böylelikle dünyada bir yandan iklim değişikliklerinin endişe verici boyutlara ulaşması diğer yandan insan tahribatları sonucu biyoçeşitliliğin her geçen gün azalması karşısında milli parklar, bu zorluklarla mücadelenin en kıymetli nişaneleri haline getirilebilir (Yılmaz, 2023:659).

Doğa koruma ve insanların tabiat manzaralarından faydalanma, tabiatta vakit geçirme ihtiyaçları birbirine zıt gibi duran iki eylemdir. Bu iki eylemin kesişim noktası doğa koruma politikalarını oluşturmaktadır. 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu ve Milli Parklar Yönetmeliği korunan doğa alanları politikalarının belirlenmesinde başvuran kanun kaynaklarından biridir. Bu kanunlarda milli park, tabiat parkı, tabiat koruma alanı ve tabiat anıtı statüleri sayılmıştır. Kamu otoritelerince doğa koruma otoriteleri, doğal alanların “sahipsizmiş” gibi kullanılmasına engel olurken, kişilerin tabiattan faydalanmasına da imkân tanımaktadır. Aynı zamanda, insanların yaşamlarını sürdürdüğü şehirlerde bulunan ve kişilerin bağ kurduğu doğa parçalarının korunması, kişilerde bağ kurdukları doğal yerin “yitip gitme” korkusundan kurtaracak diğer bir ifadeyle solastalji yaşamasına engel olacaktır.

Milli park, tabiat parkı gibi statüler, kullanıcılarına orada ne yapması gerektiği ve ne yapmaması gerektiği konusunda yönlendirici olmakta, doğal alanları nasıl kullanılmalı gerektiği konusunda kişiler bir tarz ve usul sunmaktadır. Örneğin, sportif faaliyetler ve ekoturizm etkinlikleri kişileri ait oldukları doğa parçasının özelliklerini tanıma ve etkin bir biçimde faydalanma yolu göstermektedir. Bazı tabiat parkları ve milli parklarda ateş yakılmasının yasak olması, yapılaşmanın yasak olması ise yanlış davranışlar konusunda yol gösterici olmaktadır. Solastalji ihmal edilmemesi gereken disiplinler arası bir araştırma alanıdır. Doğa parçaları ve bunların kullanımına elverişli bir biçimde korunması solastaljiyle mücadelede önemli ve kamusal adımlardan biridir.

4. SONUÇ

Doğal çevreler kişiye bir yerle bağ kurma olanağı sunan önemli yerler arasındadır. Bir yerin korunan alan statüsünde yer alması devlet korumasına dair çalışmaların olması, söz konusu doğa parçasının olası riskleri hakkında yöre halkını rahatlatacaktır. Aynı zamanda bu yeri kullanmanın kişilerde bir ihtiyaç olması halk sağlığına olumlu etkisinin olması o doğa parçasının kullanılabilir olmasını da gerektirmektedir. Dolayısıyla Hasan Dağı ziyaretçilerinin solastalji yaşamaması için bölgenin korunan alan statüsüne ihtiyacı vardır. Yukarıda sayılan özellikleri bakımından korunan alan olmaya değer bir doğa parçasıdır. Hâlihazırda devlet mülkiyetinde

mesirelik alan olarak kullanılan bölgenin “*sahipsiz*”miş duygusuyla kullanılması tahribe açık bir durum ortaya çıkarmaktadır.

2873 sayılı kanuna göre herhangi bir statüsü olmayan Hasan Dağı'nın yapay riskleriyle birlikte iklim değişikliğinin seyri nedeniyle doğal faktörlerle de belirsiz bir geleceğe sahiptir. Ormanlık alanları, endemik bitki türleri, ikonik volkan konisi yapısı, pek çok spor faaliyetinin yapıyor olması, dağın eteklerinin Nora antik kenti ile birleşmesi, dağın yüksekliğinin muazzam bir manzaraya sahip olması, arkeolojik ve jeolojik eğitim sahası olması bölgeyi özel kılmaktadır. Bu özellikler sayesinde Hasan Dağı tabiat parkı olamaya aday bir doğa parçasıdır. Araştırma bölgesi 1000 hektardan daha az bir alana sahip olduğu için milli parklar kriterlerinin yüz ölçümü şartını sağlamamaktadır. 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nda korunan alan süreçlerinin takibi konusunda sadece merkezi yönetim ve onun taşra kuruluşları yetkilendirilmiştir. Yerel yönetimlerin de bu sürece dâhil olması gerekmektedir. Bu halde korunan alan olmaya aday bölgeler daha hızlı tespit edilip, araştırılabilecektir. Solastalji bakımından milli park olma özelliği taşıyan alanların korunması sadece gelecek kuşaklara yaşanabilir çevre bırakma yükümlülüğünden değil aynı zamanda bu çağın insanların ruh sağlığı bakımından da çok önemlidir.

Yer kaybı acısı halk sağlığı ve toplum psikolojisi bakımından göz ardı edilmeyecek kadar önemli bir husustur. Deprem, sel, yangın gibi doğal afetler nedeniyle kişilerin yaşam alanları bir andan yok olabilmekte ya da hasar almaktadır. Bu nedenle bir doğal çevrenin mevzuat hükümlerince ve devlet otoritelerince korunmasına solastalji perspektifinden bakılması, koruma anlayışına doğa odaklı yaklaşımla birlikte insan odaklı yaklaşımın sıklıkla tartışılmayan bir boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Bundan sonraki çalışmaların solastalji kavramını ekolojik teoriler kapsamında insan odaklı yaklaşımlar çevrevesinde değerlendirmesi disipline farklı bir açılım kazandıracaktır. Öte yandan yüzyılın en büyük felaketlerinden biri olan 6 Şubat Kahramanmaraş ve on ili yıkıcı etkileyen depremde hayatta kalan pek çok kişi yaşam alanları kaybetmiştir. Bu kişilerin solastaljiye bağlı yer kaybı acısı yaşadığı şüphesizdir. Dolayısıyla depremedelere verilen psikolojik desteklerde onların yer kaybı acısı yaşadığı bilinciyle yaklaşılması faydalı olacaktır. Hasan Dağı özelinde yapılan bu çalışma ileri zamanlarda tekrarlanarak dönemsel farklılıklar ve değişimler karşılaştırılabilir. Yine bu çalışmalar farklı coğrafi alanlar için de uygulanabilir. Bu konuda yeni çalışmalar yapılması bir yandan literatüre katkı sağlayacakken diğer yandan da remi makamlar için bir öninceleme (rapor/talep) özelliği taşıyacaktır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.**

KAYNAKÇA

- AKSARAY ÜNİVERSİTESİ (tarihsiz), “*Logomuz & Öyküsü*”, **Aksaray Üniversitesi Kurumsal Web Sayfası**, (tarihsiz), <https://www.aksaray.edu.tr/logomuz--oykusu> (Erişim Tarihi: 21.05.2024).
- AKSARAY ÜNİVERSİTESİ (2022), “*Japonya – Aksaray Dağ Görselleri Paylaşımı*”, **Aksaray Üniversitesi Facebook Kurumsal Sosyal Medya Hesabı**, 30 Temmuz 2022, <https://m.facebook.com/aksarayedutr/photos/a.615011031913278/5344608765620124/?type=3> İSTANBULDOĞA (Erişim Tarihi: 21.05.2024).
- ALACA, Çiğdem (2023), “*Solastalji ve Orman Yangınları*”, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, S.15(3), ss.498-476.
- ALBRECHT, Glenn (2006), “*Solastalgia*”, **Alternatives Journal**, S.32(4/5), ss.34-36.
- ARKEOLOJİ VE SANAT YAYINLARI (2014), “*Nora Antik Kentindeki Tarihi Doku Gün Yüzüne Çıkarılıyor*”, **Arkeoloji ve Sanat Yayınları Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), 22 Eylül 2014, https://www.arkeolojisanat.com/shop/blog/nora-antik-kentindeki-tarihi-doku-gun-yuzune-cikariliyor_3_58950.html (Erişim Tarihi: 19.04.2024).
- BAŞER, Mustafa (2014), “*Elmacık, Koçpınar ve İncesu Köyleri ve Çevresinin Florası (Aksaray)*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Aksaray Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Aksaray.
- BAŞKÖSE, İsa ve DURAL, Hüseyin (2011), “*Hasan Dağı'nın (Aksaray Kesimi, Türkiye) Florası*”, **Biological Diversity and Conservation**, S.4(2), ss.125-148.
- BRITISH ECOLOGICAL SOCIETY (1944), “*Nature Conservation and Nature Reserves Source (Report)*”, **Journal of Animal Ecology**, S.13(1), ss.1-25.
- CARTWRIGHT, Mark (2017), “*Fuji Dağı*”, **World History Encyclopedia** (Çev. Ethem Göç), 12 Nisan 2017, <https://www.worldhistory.org/trans/tr/1-15911/fuji-dagi/> (Erişim Tarihi: 21.05.2024).
- DOĞA DERNEĞİ (tarihsiz), “*Hasan Dağı*”, **Doğa Derneği Resmi Web Sayfası** (E-Sunum), <https://dogadernegi.org/wp-content/uploads/2018/11/ort031-hasan-dagi-onemli-doga-alanlari-kitabi.pdf> (Erişim Tarihi 16.04.2024).
- DUDLEY, Nigel (2008), **Guidelines for Applying Protected Area Management Categories**, IUCN WCPA Publisher, Gland (Switzerland).
- EMRE, Ömer (1991), “*Hasandağı-Keçiboyduran Dağı Yöresi Volkanizmasının Jeomorfolojisi*”, **Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü, İstanbul.
- ERCAN, Tuncay (1993), “*Anadolu'daki Obsidyen Yataklarında Yapılan Arkeolojik Çalışmalar*”, **TÜBİTAK Bilim ve Teknik Dergisi**, S.1993(Ekim), ss.770-773, <https://services.tubitak.gov.tr/edergi/yazi.pdf;jsessionid=FuVQJi8bP8MkmuN3Q8YzzJjg?dergiKodu=4&cilt=26&sayi=311&sayfa=770&yaziid=7170> (Erişim Tarihi: 11.03.2024).
- ERDOĞAN, Orçun (2021), “*Water Cisterns of Rural Settlements in Southern Anatolia in Late Antiquity and the Byzantine Period*”, **Sanat Tarihi Dergisi**, S.30(2), ss.1039-1073.
- ERPEK, Can (2020), “*Geç Antik Dönem'de Kapadokya'da Kentler*”, **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.10(2), ss.642-657.
- ERZURUMLUOĞLU, Elif (2022), “*Ekolojik Yas, Ekolojik Anksiyete, Ekolojik Travma ve Solastalji*”, **Pentacle Topluluğu Web Sayfası**, 3 Nisan 2022, <https://thepentacle.org/2022/04/03/ekolojik-yas-ekolojik-anksiyete-ekolojik-travma-ve-solastalji/> (Erişim tarihi: 20.02.2024).
- ESKİN, Bülent, TUNCER, Mehmet ve DEMİRÇİVİ, B. Murat (2017), “*Alternatif Turizm Çeşidi Olarak Ekolojik Turizm: Hasan Dağı Örneği*”, **Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.9(3), ss.15-26.
- GLASSBERG, David (2014), “*Place, Memory, and Climate Change*”, **The Public Historian**, S.36(3), ss.17-30.
- HENDERSON, Norman (1992), “*Wilderness and the Nature Conservation Ideal: Britain, Canada, and the United States Contrasted*”, **Ambio**, S.21(6), ss.394-399.

- HOGGETT, Paul (2019), **Climate Psychology on Indifference to Disester** (Elektronik Kitap), Springer Publisher, <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-11741-2> (Erişim Tarihi: 20.02.2024).
- İSTANBUL DOĞA SPORLARI KULÜBÜ (2022), “*Hasan Dağı Zirve Turmanı*”, **İstanbul Doğa Sporları Kulübü Kurumsal Web Sayfası**, https://www.istanbuldoga.net/Etkinlik_1760.py (Erişim Tarihi: 18.05.2024).
- KAPLUHAN, Erol (2019), “*Tabiat Koruma Alanı*”, **Türkiye Turizm Ansiklopedisi** (Ed. Nazi Kozak, Metin Kozak), Cilt.13, Detay Yayıncılık, Ankara, ss.270.
- KARAMAN ERKUL, Seher (2021), “*Taşpınar Geveni*”, **E-Aksaray Ansiklopedisi**, <https://e-sehir.aksaray.edu.tr/2021/01/13/taspınar-geveni/> (Erişim Tarihi: 18.04.2024).
- KEITER, Robert B. (2010), “*The National Park System: Visions for Tomorrow*”, **Natural Resources Journal**, S.50(1), ss.71-110.
- KOPAR, İbrahim (2011), “*Hasan Dağı’nda (Aksaray-Niğde) Hâlâ Önemini Koruyan Basit Su Yapıları: Sarnıçlar ve Kuyular*”, **Doğu Coğrafya Dergisi**, S.13(19), ss.167-187.
- KUTLU, Burak ve KOÇ, M. Can (2021), “*Rekreasyonel Alanların İncelenmesi (Şanlıurfa İli Örneği)*”, **International Sport Sciences Student Studies Journal**, S.3(2), ss.21-31.
- LANGHAMMER, Penny F., BAKARR, Mohamed I., BENNUN, Leon A., BROOKS, Thomas M., CLAY, Rob P., DARWALL, Will, De SILVA, Naamal, EDGAR, Graham J., EKEN, Güven, FISHPOOL, Lincoln D.C., FONSECA, Gustavo A. B., FOSTER, Matthew N., KNOX, David H., MATIKU, Paul, RADFORD, Elizabeth A., RODRIGUES, Ana S. L., SALAMAN, Paul, SECHREST, Wes ve TORDOFF, Andrew W. (2007), **Identification and Gap Analysis of Key Biodiversity Areas: Targets for Comprehensive Protected Area Systems**, IUCN Best Practice Protected Area Guidelines Series, Gland (Switzerland).
- NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ (2021), “*Aksaray- Mokissos (Viranşehir) 2021 Kazı Çalışmaları Başlıyor*”, **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://sanattarihi.nevsehir.edu.tr/tr/27257> (Erişim Tarihi: 19.04.2024).
- NİĞDE ÖMER HALİS DEMİR ÜNİVERSİTESİ (2021), “*Üniversitemizin Paydaşı Olduğu ‘Hasan Dağı Volkanizmasının Tektonik ve Volkanik Açısından Jeodezik ve Fiziksel Sensörler İle İzlenmesi’ Başlıklı Projeye TÜBİTAK Desteği*”, **Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.ohu.edu.tr/haber/universitemizin-paydasi-oldugu-hasan-dagi-volkanizmasının-tektonik-ve-volkanik-acidan-jeodezik-ve-fiziksel-sensorler-ile-izlenmesi-baslikli-projeye-tubitak-destegi/21531> (Erişim Tarihi: 12.03.2024).
- OTO AJANDA (2023), “*Fuji’yi Andıran Hasandağı Manzaralı Brisa Aksaray, Japon Çalışana Ev Oldu*”, **Oto Ajanda Haber Sitesi**, <https://www.otoajanda.com/aksarayda-hasan-dagini-fujiye-benzetip-kendilerini-memlekette-hissettiler/> (Erişim Tarihi: 22.05.2024).
- ÖZBERK, Nejdet (2023), “*Hey Çoruh Kederim Derinden Derin: Çevresel Dönüşümün Duygusal Coğrafyaları Ekopsikoloji ve Solastalji*”, **Kent Akademisi Dergisi**, S.16(2), ss.676-701.
- ÖZEN ÖZTÜRK, Burcu ve GÜL, Atila (2020), “*Başpınar Tabiat Parkı’nın Rekreasyonel Planlama Açısından İrdelenmesi*”, **Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi**, S.5(1), ss.11-34.
- PIHKALA, Panu (2021), “*Eco-Anxiety*”, **Situating Sustainability** (Ed. C. Parker Krieg, Reetta Toivanen), Helsinki University Press, Helsinki, ss.119-133.
- SERTER, Gencay (2020), “*2002 Sonrası Milli Parklar Kanunu Kapsamında İlan Edilen Doğa Koruma Alanlarına Eleştirel Bir Bakış*”, **Planlama**, S.30(2) ss.242–256.
- T.C. AKSARAY VALİLİĞİ (2018), “*Yamaç Paraşütü*”, **Aksaray Valiliği Resmi Web Sitesi** (E-Haber), <http://aksaray.gov.tr/yamac-parasutu> (Erişim Tarihi: 20.05.2024).
- T.C. AKSARAY VALİLİĞİ (2020), “*Kapadokya’nın ‘Efes’i Olmaya Aday Antik Mokissos (Nora) Şehrinde 30 Yılın Ardından Çalışmalar Yeniden Başlıyor*”, **Aksaray Valiliği Resmi Web Sayfası** (E-Haber), <http://www.aksaray.gov.tr/kapadokyanin-efesi-olmaya-aday-antik-mokissos-nora-sehrinde-30-yilin-ardindan-calismalar-yeniden-basliyor> (Erişim Tarihi:20.05.2024).

- T. C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI (t.y.), “*Aksaray Gezi*”, **Aksaray Turizm Aktiviteleri** (E-Kitap), <https://aksaray.ktb.gov.tr/Eklenti/57083,aksaray-gezipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 19.04.2024).
- T. C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI (2022), “*44. Yamaç Paraşütü*”, **Kültür ve Turizm Bakanlığı Aksaray İl Kültür Müdürlüğü Kurumsal Web Sayfası**, <https://aksaray.ktb.gov.tr/TR-232545/44-yamac-parasutu.html> (Erişim Tarihi: 19.04.2024).
- T.C. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI (t.y.), “*Korunan Alanlar*”, **Tarım ve Orman Bakanlığı 8. Bölge Müdürlüğü Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), <https://bolge8.tarimorman.gov.tr> (Erişim Tarihi: 28.02.2024).
- T.C. TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI (t.y.), “*Korunan Alanlar*”, **Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Belgeler/Korunan%20Alanlar%20Listesi/Tabiat%20An%C4%B1t%C4%B1%20Listesi.pdf> (Erişim Tarihi: 04.03.2024).
- WIKILOG (t.y.), “*Helvadere Hasan Dağı*”, **Wikilog Dünyanın Rotaları Web Sitesi**, <https://tr.wikiloc.com/wikiloc/map.do?sw=38.12321381072632%2C34.12645339965821&ne=38.19272804334324%2C34.243698120117195&q=Helvadere%20Hasan%20Da%C4%9F%C4%B1&page=1> (Erişim Tarihi: 19.04.2024).
- WRIGHT, Katherina (2012), “*Pining for the Present: Ecological Remembrance and Healing in the Armidale State Forest*”, **Environmental Philosophy**, S.9(1), ss.109-126.
- YAMAN, İ. Deniz ve YILDIZ, Mustafa (2020), “*Aksaray Hasan Dağı Bozboyun Tepesi Obsidiyen Kaynağının Arkeolojik ve Jeolojik Değerlendirmesi*”, **Social Sciences Research Journal**, S.9(3), ss.217-226.
- YAVUZ, Melike, GÖVERTİ, Diğdem ve GAZEY, Hande (2023), **Ruhsal Sağlık ve İklim Değişikliği**, Çevre, İklim ve Sağlık için İşbirliği Projesi (ÇİSIP) Raporu, https://www.env-health.org/wp-content/uploads/2023/06/Mental_Health_Briefing_Final.pdf (Erişim Tarihi: 26.02.2024).
- YENER, Ş. Doğanay (2021), “*Türkiye’de Tabiat Parklarının Rekreasyonel Açısından Analizi*”, **Eurasian Journal of Forest Science (EJFS)**, S.9(3), ss.122-133.
- YILDIRIM, Zeliha (2014), “*Volkanik Patlamayı Gösteren En Eski Duvar Resmi*”, **Yeşil Gazete**, <https://yesilgazete.org/volkanik-patlamayi-gosteren-en-eski-duvar-resmi/> (Erişim Tarihi: 20.05.2024).
- YILMAZ, H. Murat (tarihsiz), “*Hasan Dağı Volkanizmasının Tektonik ve Volkanik Açısından Jeodezik ve Fiziksel Sensörler İle İzlenmesi*”, **TÜBİTAK 1001 Deprem Ataştırmaları Projesi Özet Sunumu**, https://deprem.tubitak.gov.tr/assets/pdf/06_Ogleden_Sonra_Oturumlar/OglenSalonB/OzetKontrolOglenB/06_Hac%C4%B1%20Murat%20Y%C4%B1lmaz_Ozet.pdf (Erişim Tarihi: 12.03.2024).
- YILMAZ, Harun (2023), “*Milli Parkların Planlanması: Uzun Devreli Gelişme Planlarının İşlevi ve Hukuki Niteliği Üzerine Bir İnceleme*”, **İstanbul Medeniyet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, S.8(2), ss.635-662.
- 2873 sayılı **Milli Parklar Kanunu** (11.08.1983 tarih ve 18132 sayılı Resmi Gazete).
- 6831 sayılı **Orman Kanunu** (08.09.1956 tarih ve 9402 sayılı Resmi Gazete).
- Milli Parklar Yönetmeliği** (12.12.1986 tarih ve 19309 sayılı Resmi Gazete).

Bibliometric Analysis of Studies on the Concept of Fear of Missing Out with VOSviewer

Fear of Missing Out Kavramı Üzerine Yapılan Çalışmaların VOSviewer ile Bibliyometrik Analizi

Esra AYZ

Dr., Bağımsız Araştırmacı

esraayaz92@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1641-2803>

Makale Başvuru Tarihi: 30.07.2024

Makale Kabul Tarihi: 30.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Gelişmeleri Kaçırma
Korkusu,

Anksiyete,

Sosyal Medya,

Bibliyometrik Analiz,

Bu çalışmada Fear of Missing Out kavramına dair yapılan çalışmaların haritasının çıkarılması hedeflenmiştir. Çalışmada nicel veriler kapsamında çağımızın başlıca problemlerinden biri haline gelmiş kavramlardan olan Fear of Missing Out (gelişmeleri kaçırma korkusu) kavramına ilişkin mevcut yazının bibliyometrik analiz kullanılarak incelenmesi amaçlanmıştır. Analiz birimi olarak Web of Science veri tabanında taranan, 2013-2023 yılları arasında yayınlanmış çeşitli türlerdeki çalışmaların bibliyometrik verileri baz alınmıştır. Fear of Missing Out ile ilgili 648 çalışmanın yayınlanma yıllarına göre dağılımlarına bakıldığında en fazla 2023 (148 çalışma) ve 2022 (134 çalışma) yıllarında yoğunlaşma olduğu, en fazla atıf alan araştırmacıların Andrew K. Przybylski, Kou Murayama, Cody R. DeHaan ve Valerie Gladwell olduğu, yayın türünün çoğunlukla dergi makalesi (563) olduğu, araştırma alanları bakımından psikoloji (264), işletme ekonomisi (88), bilgisayar bilimleri (51) ve sosyal bilimler (30) alanlarında çalışmalar yapıldığı, SSCI (468), SCI (185) ve ESCI (114) endekslerde taranan yayınların daha çok olduğu tespit edilmiştir.

ABSTRACT

Keywords:

Fear of Missing Out,

Anxiety,

Social Media,

Bibliometric Analysis,

This study aims to map the existing literature on the concept of fear of missing out. Within the scope of quantitative data in the study, it is aimed to examine the existing literature on the concept of fear of missing out, which has become one of the main problems of our age, using bibliometric analysis. The unit of analysis is based on the bibliometric data of various types of studies scanned in the Web of Science database and published between 2013 and 2023. When we look at the distribution of 648 studies on Fear of Missing Out according to the years of publication, we see that there is the highest concentration in 2023 (148 studies) and 2022 (134 studies), the most cited researchers are Andrew K. Przybylski, Kou Murayama, Cody R. DeHaan, and Valerie Gladwell. The type of publication is mostly journal articles (563), the fields of research are psychology (264), business economics (88), computer science (51) and social sciences (30), and there are more publications indexed in SSCI (468), SCI (185) and ESCI (114).

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): AYZ, Esra (2024), "Bibliometric Analysis of Studies on the Concept of Fear of Missing Out with VOSviewer", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.645-655, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1524970>

1. INTRODUCTION

With the widespread use of the internet, social media tools have made it easier for individuals to obtain information about social activities in which they can participate. While the fact that all these social resources offer many opportunities for interaction is seen as a positive aspect, the fact that they offer more options than can usually be pursued given limited time and practical constraints is seen as a negative aspect. This dual nature of social media has heightened interest in the concept of "*fear of missing out*". This concept, which can be defined as a widespread concern that others may be having rewarding experiences in one's absence, is associated with the desire to stay in touch with what others are doing (Przybylski et al., 2013).

Unlike systematic literature reviews, bibliometric analysis can be defined as an analytical method used to obtain quantitative data on the current status of any field, making it easy to track academic trends through some visualization software. Bibliometrics provides quantitative findings on authors, journals' productivity, countries', research strengths and weaknesses, universities', potential opportunities, gaps in the literature, and the widespread impact of outputs produced in any field. This method can also be used as a preliminary stage of a systematic literature review (Dirik et al., 2023).

This study discusses the fear of missing developments, a prevalent concept in today's world that can lead to severe physical and mental issues if left unresolved. In this study, a bibliometric analysis was conducted on the publications on the concept of fear of missing out, and the prominent trends in the studies on this concept were tried to be determined. The fact that the subject of fear of missing out has been examined by researchers in many different fields, especially psychology, business economics, computer science, and social sciences, with different aspects, it is thought that it would be useful to present holistic studies on the concept to the interest of researchers.

2. CONCEPTUAL FRAMEWORK

In this section, definitions related to the concept of fear of missing out and the symptoms and some possible consequences of this fear are discussed. This concept, which has been used as FoMO as a result of the abbreviation of the initials of the concept used in English as "*fear of missing out*", has been a concept that has been discussed in digital media for many years (Morford, 2010). Although the feelings caused by this concept, which enters our language as "*fear of missing out*", are known, it has been named precisely as a result of the increased visibility of individuals through digital tools. The concept, which is mostly powered by digital media, is called fear of missing out (FOM) in the world of continuous updating and monitoring behavior. Fear of missing out occurs as a result of individuals' fears of social exclusion and is seen in individuals who actively use social media. Even in romantic relationships, individuals constantly focus on what they do not experience, do not have, and miss (Przybylski et al., 2013; Blackwell et al., 2017).

At a basic level, fear of missing out is seen as a specific form of anxiety, and the source of this anxiety is the worry of experiences that may not be available (Riordan et al., 2015). Although it was first studied in the context of brands in the early 2000s, the widespread use of social media in society has taken the concept of fear of missing out to new dimensions. Some researchers argue that social media informs people that they are missing out on something, which may cause people to be more anxious about the experiences they have not had (Holte and Ferraro, 2020). Since people are less aware of the experiences they have missed before social media, they may be less inclined to feel that they have missed such experiences. In this sense, since individuals tend to share their enjoyable experiences on social media, they are more likely to learn about experiences they no longer have, compared to pre-social media, when such opportunities were not displayed in a way that could be seen after the event (Przybylski et al., 2013; Holte, 2023). As a result of the rapid inclusion of social media applications in human life, they have had serious effects on the lives of many people. Social media addiction, along with the continuously increasing number of posts, has caused users to worry about missing information or posts. In particular, this situation has led to the fear of missing developments in the users of the generation after the 90s (Wang et al., 2021).

Fear of missing out has recently become a concept studied in the field of social sciences. Fear of missing out can be expressed as individuals feeling the lack of something while thinking that other individuals have more useful pursuits. People who experience a high fear of missing out may believe that others have better jobs and spouses, and enjoy life more than they do. Therefore, this concept can also be expressed as the state of anxiety and worry caused by missing something (Alptekin and Özkara, 2019; Bailey et al., 2018; Hodkinson, 2019).

Social media resources today provide convenience in terms of rapid access to various activities. Social media users can perform most of their tasks from any location with just a small movement. Cell phones, which were initially used by individuals only for necessities, are now used as a leisure tool (Fox and Moreland, 2015:169; Öz and Tortop, 2018:18).

The fact that social media applications are increasing day by day and that people use them intensively makes it faster for those who use these applications to follow the shared content continuously and instantly. While this situation makes it easier for social media users to exchange information, it can also contribute to their continuous communication (Metin et al., 2017). Today, individuals spend almost all their time with digital devices and feel uncomfortable when they are not interested in their cell phones. Thanks to digital media tools, it has become easier for individuals to be aware of what is happening in their immediate surroundings and in the world and to obtain various information.

In a definition of the concept, it is stated that an individual sees the photos of his/her friends in social media applications but cannot see himself/herself in these photos and therefore feels negative emotions. Fear of missing out on developments, which can be expressed as a feeling of missing out on what other people share on social media applications and experiences worth seeing, is also stated to be related to unhealthy social media use (Riordan et al., 2021). This situation leads individuals to constantly visit social media applications such as Instagram, TikTok, Facebook, and X. As a result, people are spending more time and paying more attention to these social media applications than to real life.

It is seen that the fear of missing developments, which is common in societies today, can cause negative situations such as excessive eating and drinking, sleep disorders, lack of focus, anxiety, and an inability to keep up with the flow of life. At the same time, a study concluded that it can prevent students from fulfilling their responsibilities and that the need to be constantly informed about something can negatively affect students' success in school (Mccoy, 2016). In another study, it was suggested that students experience the fear of missing developments while performing an important task later in the day, and this state of fear has been shown to exhibit negative consequences such as stress, fatigue, physical symptoms, and insomnia (Milyavskaya et al., 2018). In this sense, individuals become addicted to social media applications with the fear of missing something that is happening online or no longer being a part of the online community and with the expectation that this situation can prevent negative emotions, and they feel obliged to use these applications (Wegmann et al., 2017).

It is stated that individuals make choices under the influence of the fear of missing out on developments in situations such as anxiety about being excluded by other people, the possibility that other people will buy or do better things than them, or the possibility of missing out on opportunities. At the same time, research has also shown that fear of missing out can cause negative effects such as anxiety, depressive symptoms, and loneliness in individuals. It is stated that when individuals are exposed to these negative effects, their level of fear of missing developments increases even more (Dossey, 2014; Baker et al., 2016; Blackwell et al., 2017).

Studies on the fear of missing out on developments indicate that individuals with this fear experience common situations, reactions, and feelings. Studies focusing on young people in general have concluded that this fear is more common in individuals who grew up during periods of increased technological developments (Tanhan et al., 2022). In a study, it is stated that there are some common symptoms that individuals who have fear of missing developments have. These are (Rodríguez, 2017);

- The individual feels bad when he/she is not informed about the activity or event organized by the friends he/she follows on social media applications or in the group he/she is in,
- The individual constantly checks social media applications,
- Individuals look at the lives and events on social media applications and think that they cannot catch up with people and that they are behind them,
- It can be shown as the individual's desire to do all the activities that appeal to him/her on social media applications.

Another study examined the common symptoms of individuals who fear missing developments (Modzelewski, 2020);

- The individual wants to check their e-mails continuously even when they go on vacation,

- The individual cannot take his/her eyes off his/her phone in a crowded environment or on social media accounts, even though there is nothing left to look at,
- The individual wants to take pictures of everything they see,
- Spending excessive amounts of money on expensive things that others own and experience, despite their limited financial resources, is a common practice,
- It is expressed as the individual's inability to say no to the activities to which he/she is invited.

In addition to all these symptoms, the fear of missing out on developments is also associated with social media applications that are used quite a lot. These applications have begun to assume a significant role in human life. Individuals who constantly follow these applications may feel happy as if they have taken some kind of drug, while they may feel bad if they stay away from these applications. With the development and spread of social media applications, individuals can reach hundreds of different places and people (Tarhan, 2021). Considering all these symptoms, it can be said that individuals' preference to communicate using social media applications, constantly following what other people are doing on these applications are the most common symptoms of fear of missing out on developments. Individuals may feel bad when they stay away from these applications for a certain period of time.

3. MATERIALS AND METHODS

In this section of the study, the purpose of the research, analysis, and the findings are presented. Ethics committee permission is not required for studies conducted with Vosviewer bibliometric map programming analysis (Arslan, 2022; Erer, 2023; Yeşiltaş, 2021). Since the research data were obtained as a result of examining the documents in a database already open to online access through a program, ethics committee permission was not obtained.

In this study, all rules specified in the "*Directive on Scientific Research and Publication Ethics of Higher Education Institutions*" were followed. None of the actions specified under the second section of the Directive, "*Actions Contrary to Scientific Research and Publication Ethics*", were carried out.

As a result of the bibliometric analysis of the concept of fear of missing out on developments as a result of quantitative data and numerical measurement indicators, it is aimed to examine the studies on this concept from a holistic perspective.

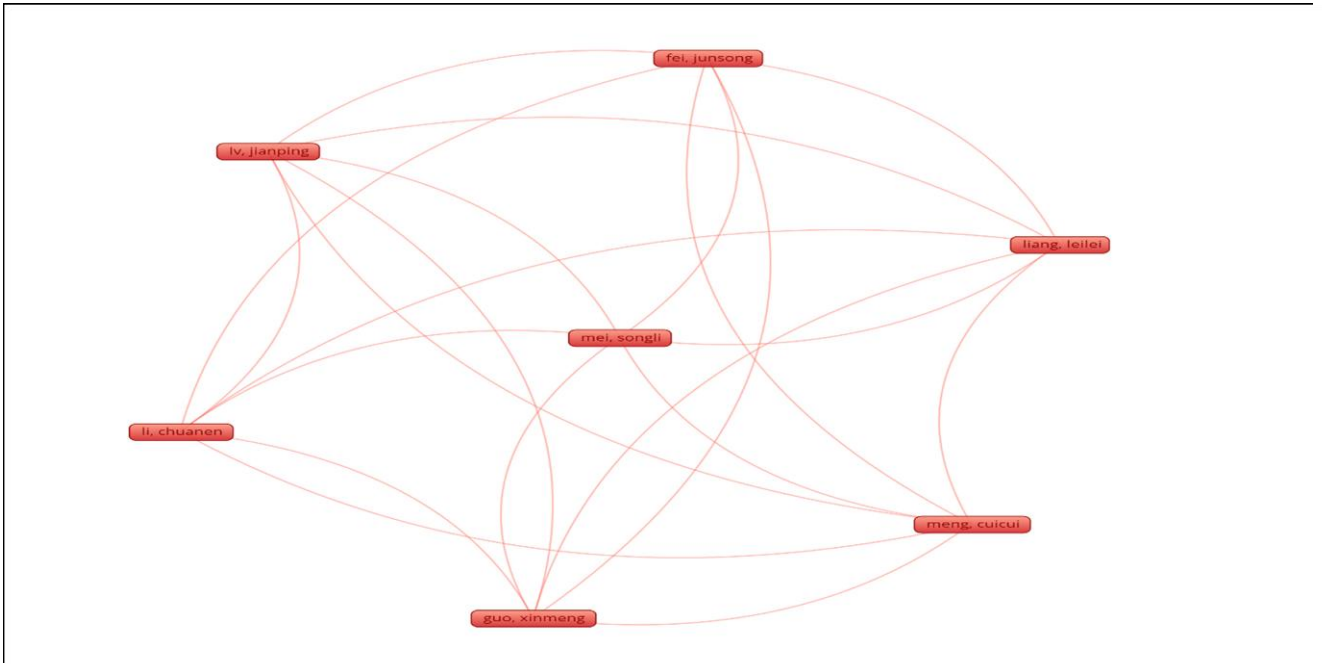
A review of the literature shows that there are various tools for bibliometric analysis. In this study, the VosViewer program was preferred as an analysis tool for mapping, visualization, and multidimensional analysis and to explore new concepts and relationships. Web of Science was used as a database in the study. This database was preferred because it contains reliable and qualified studies in terms of publication ethics and has advanced search indicators for advanced data analysis.

On 29.11.2023, 648 results were found in the search made by selecting "*all fields*" in Web of Science with the keyword "*fear of missing out*". According to the years, 563 articles, 48 early view studies, 30 papers, 27 article reviews and 21 meeting abstracts were found in various fields, with the oldest in 2013 and the most recent 2023. When we look at the fields of study, it is seen that the vast majority are in fields such as psychology (264), business economics (88), computer sciences (51), communication (44) and social sciences (30). The data were analyzed by authors, citations, journals, countries and keywords.

4. FINDINGS OF THE STUDY

This section presents the findings of the study. The co-authorship analysis conducted to identify the most collaborating and most connected authors was conducted by selecting at least 1 citation and at least 1 publication criterion, and a network map was created.

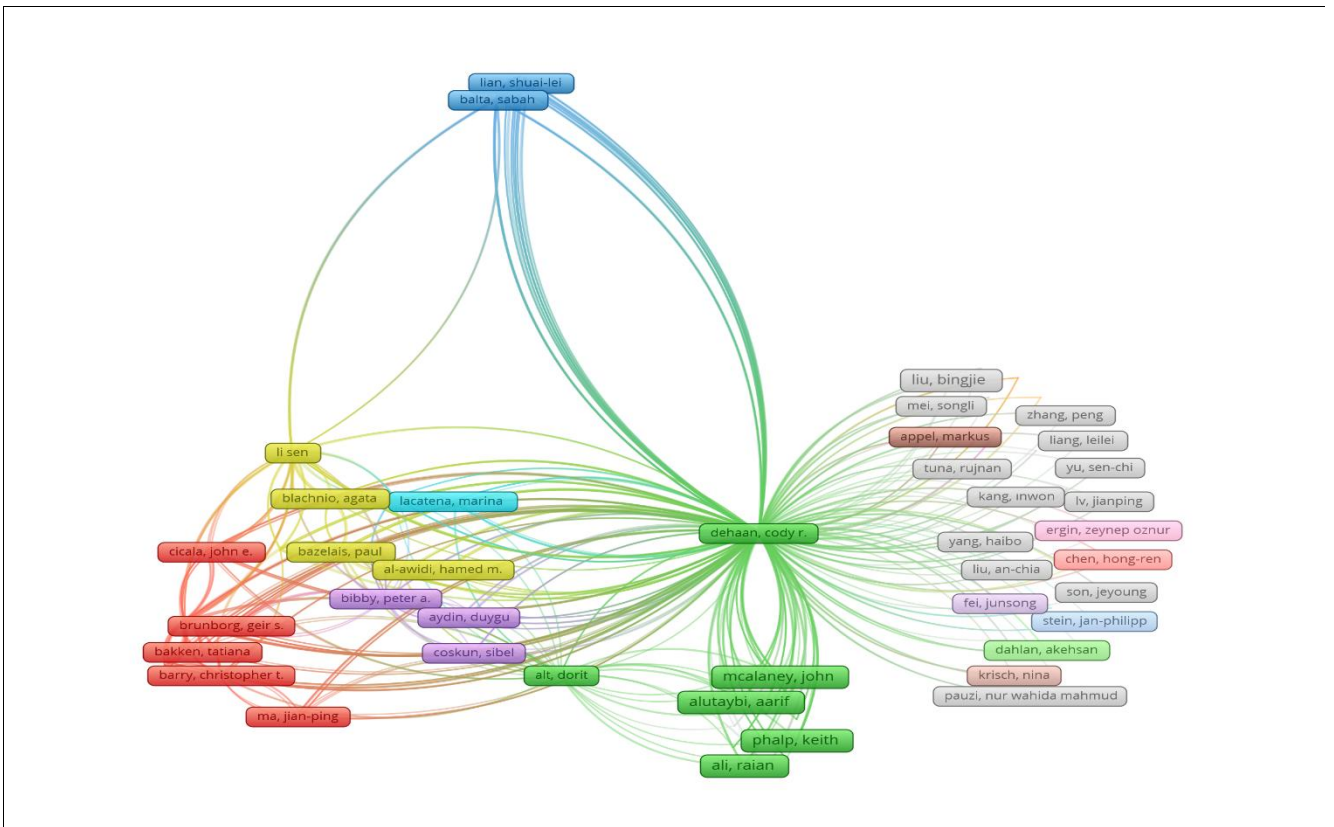
Figure 1. Co-author Links

When the analysis of the authors with the highest number of connections between them was analyzed, it was determined that there were 7 names merged in a single cluster and 21 connections in total. The most cited authors (*Andrew K. Przybylski, Kou Murayama, Cody R. DeHaan and Valerie Gladwell 1094 citations*) were not the most connected authors. Figure 1 shows the map resulting from the co-author analysis.

In order to determine the citation networks of the authors, a network map was created by selecting at least 1 citation and at least 1 publication criterion. Figure 2 shows the map resulting from the citation analysis of the authors.

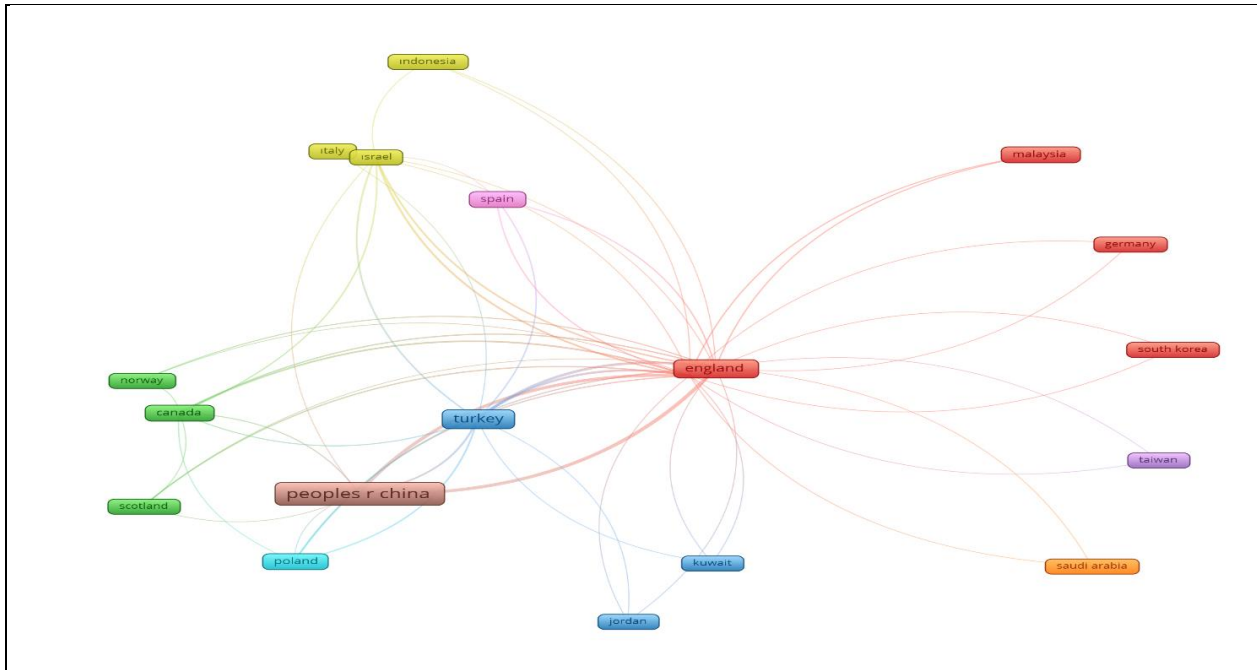
Figure 2. Authors' Citation Links

In the analysis of 115 units that were found to be connected to each other, a total of 41 clusters, 725 connections and a total connection strength of 759 were determined. The most cited authors were Andrew K. Przybylski with 1094 citations, Kou Murayama with 1094 citations, Cody R. DeHaan with 1094 citations and Valerie Gladwell with 1094 citations. These four authors also ranked among the four in terms of total link strength.

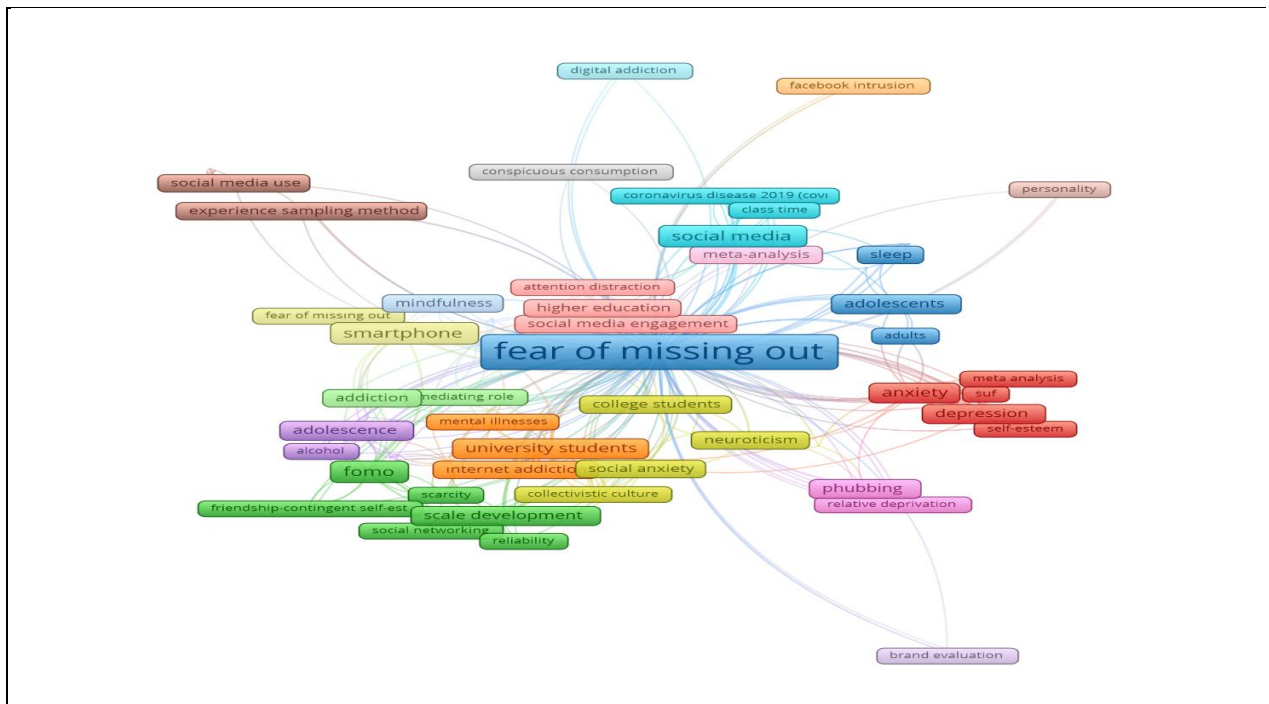
In order to create a network map for the citations received by the publications according to the countries, the criterion of having at least 1 citation and at least 1 publication by a country was selected and analyzed over 19 units with a relationship between them. Figure 3 shows the map resulting from the citation analysis of countries.

Figure 3. Citation Networks of Countries

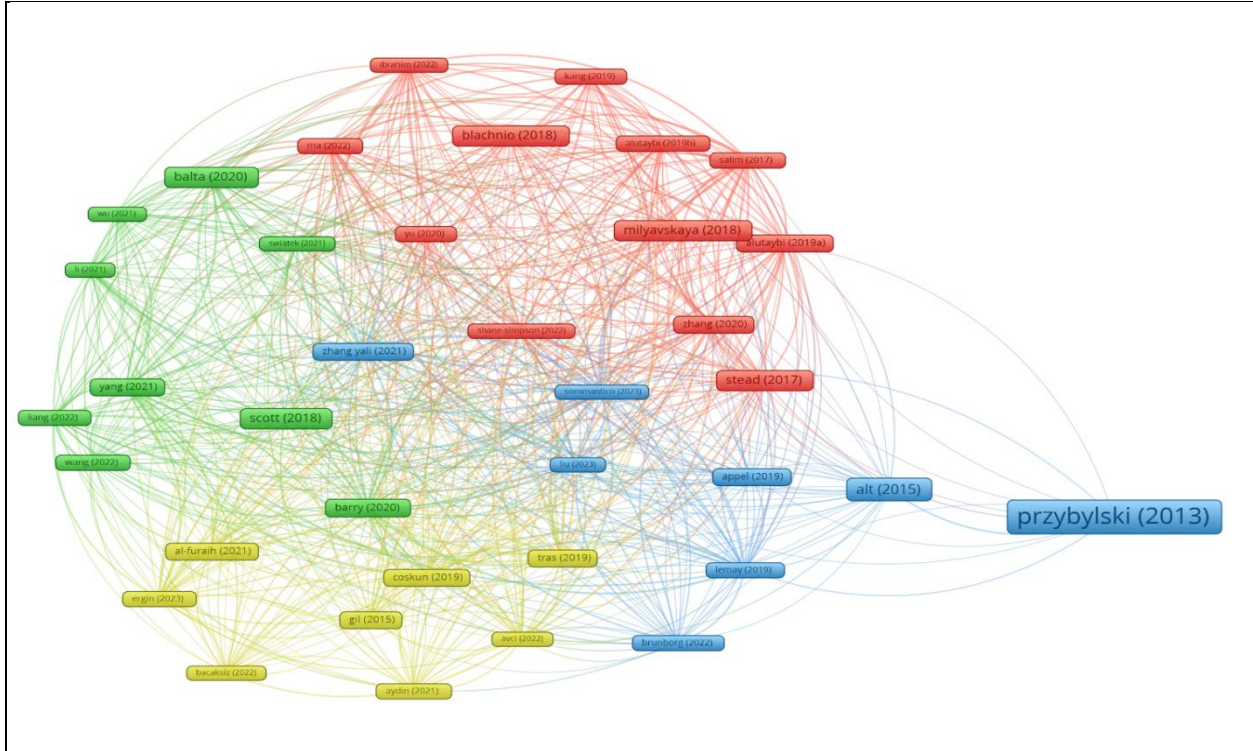
The most cited countries were the UK (1352 citations), the USA (1174 citations), Israel (219 citations), and Turkey (162 citations). In terms of total link strength, the ranking was determined as UK (65), USA (64), China (46) and Turkey (39). In terms of number of publications, the ranking was China (14 publications), Turkey (8 publications), the UK and the USA (5 publications).

Figure 4. Keyword links

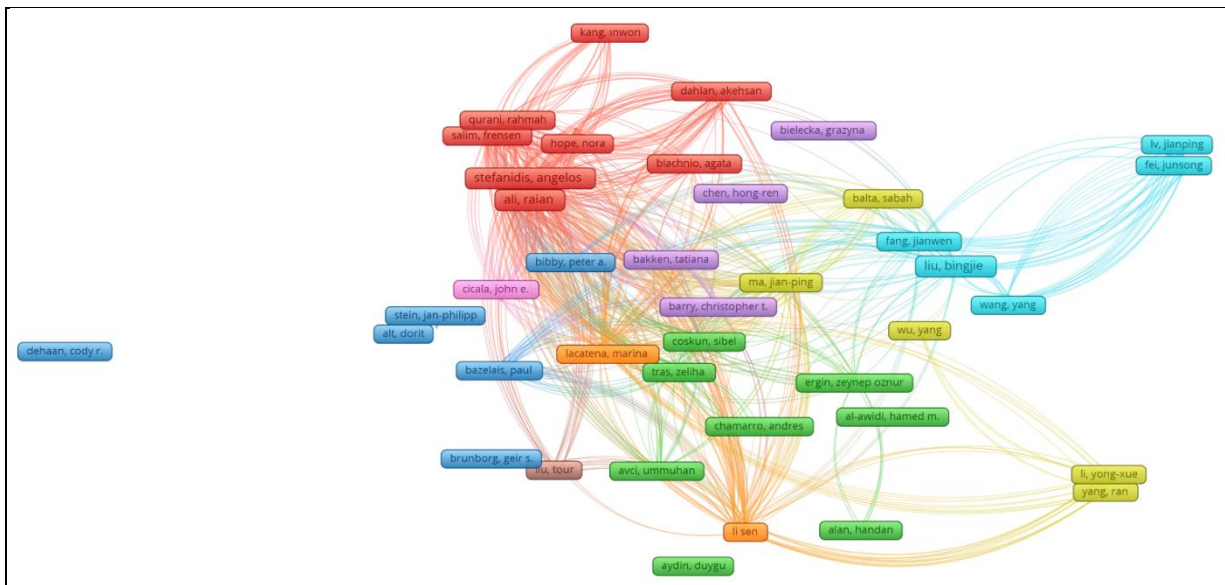
When we look at the most used keywords in the publications on Fear of missing out, it was found that the most common keywords were fear of missing out with 48 repetitions, loneliness with 6 repetitions, smartphones, with 6 repetitions, social media with 6 repetitions and university students with 5 repetitions. These words were also found to be the strongest in terms of total link strength. As a result of the analysis conducted with 134 units that were seen at least once and had a relationship between them, a total of 19 clusters, 426 links and 492 total link strengths were identified. Figure 4 shows the map resulting from the keyword analysis.

Figure 5. Bibliographic Match Links of Publications

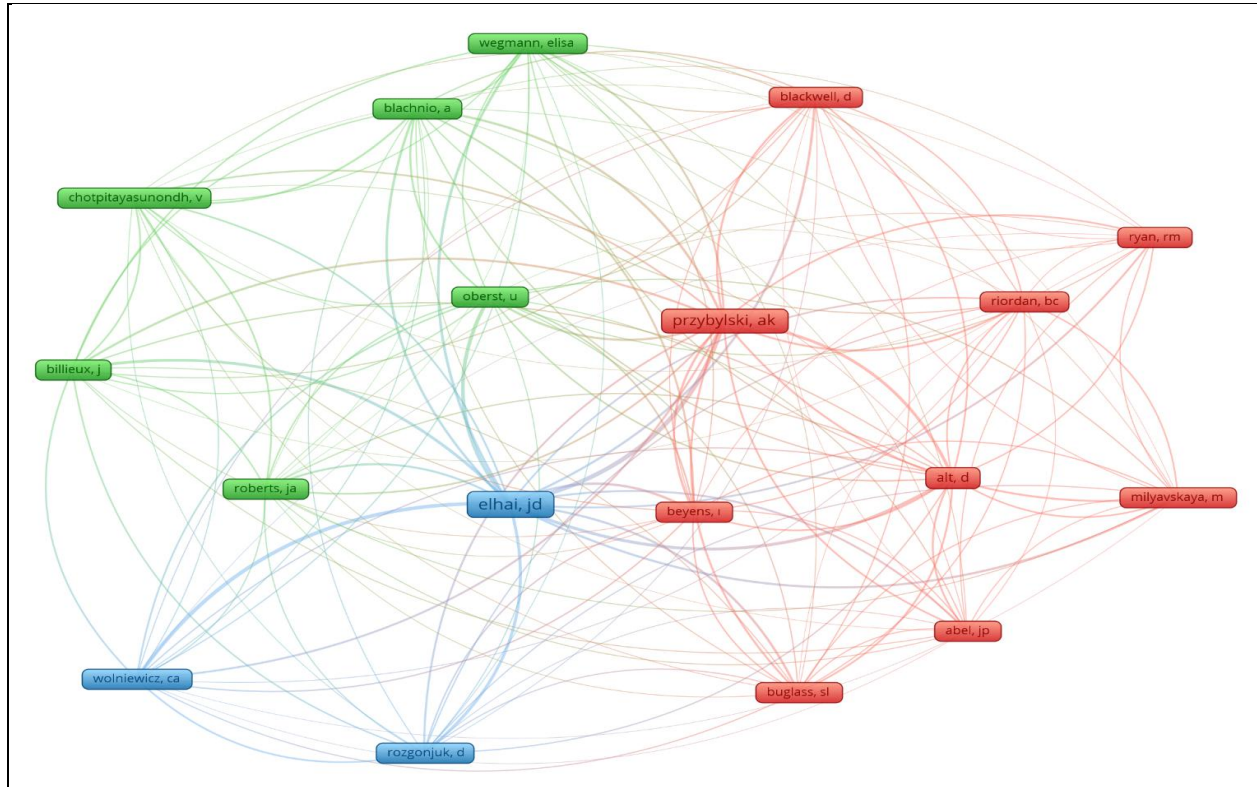
The citation of a common work cited by two independent sources is referred to as a bibliographic match (Dirik et al., 2023). By selecting the criterion of having at least 1 citation, 4 clusters, 641 links and 1579 total link strength were determined according to the analysis made with 37 units with links between them. The publications with the most bibliographic matches were Przybylski (2013) with 1094 citations, Alt (2015) with 219 citations, Milyavskaya (2018) with 126 citations and Stead (2017) with 123 citations. Figure 5 shows the map resulting from the bibliographic match analysis of the texts.

Figure 6. Authors' Bibliographic Match Links

According to the analysis conducted with 115 units with at least 1 citation and at least 1 publication, 9 clusters, 6259 links and 23940 total link strength were obtained. The authors with the highest number of bibliographic matches were Andrew K. Przybylski, Kou Murayama, Cody R. DeHaan and Valerie Gladwell with 1094 citations, while the authors with the highest link strength were Raian Ali, Aarif Alutaybi and Emily Arden-Close with 811 link strength. Figure 6 shows the map resulting from the bibliographic match analysis of the authors.

Figure 7. Links between co-cited authors

It is stated that different sources cited in a publication are called co-citation (Dirik et al., 2023). According to the analysis conducted over 18 units by selecting the criterion of at least 10 citations, it was determined that there were 148 links in 3 clusters and 1077 total link strength. The most co-cited authors are Jon D. Elhai (59) and Andrew K. Przybylski (51). Figure 7 shows the map resulting from the co-citation analysis of the authors.

5. DISCUSSION

Social media applications have made it easier than ever for people to find out what their family, friends or acquaintances are doing, what they are buying and what they are talking about. These social applications are seen as positive in many ways, such as highlighting opportunities and connecting people to each other. But time constraints mean that people must also miss out on an important subset of the potentially rewarding experiences that social media use facilitates. This dual aspect of social media use has sparked increased speculation and public interest in the nature of FOMO (Przybylski et al., 2013:1846).

The advancement of communication and information technologies has led to an increase in options for communicating, which is one of people's most basic needs. These social media applications have facilitated mutual and continuous interaction between people regardless of time and space. Psychological and social issues such as the intensive use of social media and the rapid increase digital devices have recently become quite common. From this point of view, in order to contribute to the rapidly growing literature in the field, a bibliometric analysis of the fear of missing out on developments was conducted in this study. In this sense, the study aims to map the studies on the concept of fear of missing out. Within the scope of quantitative data in the study, it was aimed to examine the existing literature on the concept of fear of missing out, which has become one of the main problems of our age, using bibliometric analysis. The unit of analysis is based on the bibliometric data of various types of studies scanned in the Web of Science database and published between 2013 and 2023. Looking at the distribution of 648 studies on fear of missing out according to the years of publication, it is seen that there is the highest concentration in 2023 (148 studies) and 2022 (134 studies), and

the researchers with the highest number of citations are Andrew K. Przybylski, Kou Murayama, Cody R. DeHaan and Valerie Gladwell. The type of publication is mostly journal articles (563), the fields of research are psychology (264), business economics (88), computer science (51) and social sciences (30), and there are more publications indexed in SSCI (468), SCI (185) and ESCI (114).

On 29.11.2023, 648 results were found in the search made by selecting "*all fields*" in Web of Science with the keyword "*fear of missing out*". According to the years, 563 articles, 48 early view studies, 30 papers, 27 article reviews, and 21 meeting abstracts were found in various fields, with the oldest being 2013 and the most recent being 2023. When we look at the fields of study, it is seen that the majority of the studies are in fields such as psychology (264), business economics (88), computer sciences (51), communication (44) and social sciences (30). The finding that the concept of fear of missing out is mostly examined in the field of psychology is an expected finding since the concept is related to psychological states such as anxiety, worry and fear of falling behind others. The most cited authors in the current study were Andrew K. Przybylski, Kou Murayama, Cody R. DeHaan and Valerie Gladwell. The countries with the highest number of citations are the UK (1352 citations), the USA (1174 citations), Israel (219 citations) and Turkey (162 citations). In terms of the number of publications, China (14 publications), Turkey (8 publications), the UK and the USA (5 publications) were ranked.

It can be stated that the fear of missing out on developments is mostly experienced through social media applications and internet use. Since these countries are among the countries where the internet and social media applications are used the most, it can be said that this finding is an expected situation. When we look at the most used keywords in the publications related to the concept, it was found that fear of missing out with 48 repetitions, loneliness with 6 repetitions, smartphones, with 6 repetitions, social media with 6 repetitions and university students with 5 repetitions were at the top. In parallel with the results of this keyword analysis, in the majority of the studies, it was determined that the fear of missing out on developments is more common in young people, and those with high levels of this fear spend a lot of time with smartphones and social media applications. It has also been observed that people who spend a lot of time on social media applications compare their own lives with the lives of people on these applications and constantly think that their own lives are worthless. This can cause people to experience more anxiety, unhappiness, and loneliness. These negative situations can negatively affect the relationships of university and high school students and can also harm societies. In order to recognize these negative situations, the concept was analyzed through VOSviewer, and the topography of the literature was discussed in detail. Detailed information on the countries where the most citations were received, the countries where the publications were made and the authors was given. As a result, the study was conducted to provide guidance to researchers. The limitation of the study is that only the Web of Science database was used in the study. It is thought that the use of different databases and different software tools in future studies may provide new perspectives to the literature.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, "*en az iki dış hakem*" ve "*çift taraflı körleme*" yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı "*Telif Devir Formu*" belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye "*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*" gönderilmiştir. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject. The author contributed to all sections and stages of the study alone.**

İTHAF / DEDICATION

Bu çalışma, 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş depreminde kaybettiğim sevgili çalışma arkadaşım Dr. Alican AFŞAR'a ithaf edilmiştir. / **This study is dedicated to my dear colleague Dr. Alican AFŞAR, whom I lost in the Kahramanmaraş earthquake on February 6, 2023.**

BIBLIOGRAPHY

- ALPTEKİN, Duman Hazal and ÖZKARA, Behçet (2021), “*The Impact of Social Identity on Online Game Addiction: The Mediating Role of the Fear of Missing Out (FoMO) and the Moderating Role of the Need to Belong*”, **Current Psychology**, S.40(1), ss.1-10.
- ARSLAN, Erdal (2022), “*Sosyal Bilim Araştırmalarında VOSviewer ile Bibliyometrik Haritalama ve Örnek Bir Uygulama*”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.22, ss.33-56.
- BAILEY, Ainsworth Anthony, BONIFIELD, Carolyn and ARIAS, Alejandro (2018), “*Social Media Use by Young Latin American Consumers: an Exploration*”, **Journal of Retailing and Consumer Services**, S.43, ss.10-19.
- BAKER, Zachary, KRIEGER, Heather and LEROY, Angie (2016), “*Fear of Missing Out: Relationships with Depression, Mindfulness, and Physical Symptoms*”, **Translational Issues in Psychological Science**, S.2(3), ss.275-282.
- BLACKWELL, David, LEAMAN, Carrie, TRAMPOSCH, Rose, OSBORNE, Ciera and LISS, Miriam (2017), “*Extraversion, Neuroticism, Attachment Style and Fear of Missing Out as Predictors of Social Media Use and Addiction*”, **Personality and Individual Differences**, S.116, ss.69-72.
- DİRİK, Deniz, ERYILMAZ, İnan and ERHAN, Tuğba (2023), “*Post-Truth Kavramı Üzerine Yapılan Çalışmaların Vosviewer ile Bibliyometrik Analizi*”, **Sosyal Mucit Academic Review**, S.4(2), ss.164-188.
- DOSSEY, Larry (2014), “*FOMO, Digital Dementia, and Our Dangerous Experiment*”, **Explore**, S.10(2), ss.69-73.
- ERER, Beyza (2023), “*Yönetim Alanında Duygusal Zekâ: Bibliyometrik Analiz*”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.6(3), ss.727-740.
- FOX, Jesse and MORELAND, Jennifer (2015), “*The Dark Side of Social Net-Working Sites: An Exploration of the Relational and Psychological Stressors Associated with Facebook Use and Affordances*”, **Computers in Human Behavior**, S.45, ss.168-176.
- HODKINSON, Chris (2019), “*Fear of Missing Out’ (FOMO) Marketing Appeals: A Conceptual Model*”, **Journal of Marketing Communications**, S.25(1), ss.65-88.
- HOLTE, Alex (2023), “*The State Fear of Missing Out Inventory: Development and validation*”, **Telematics and Informatics Reports**, S.10, ss.1-13.
- HOLTE, Alex and FERRARO, Richard (2020), “*Anxious, Bored, and (Maybe) Missing Out: Evaluation of Anxiety Attachment, Boredom Proneness, and Fear of Missing Out (FoMO)*”, **Computers in Human Behavior**, S.112, ss.1-12.
- MCCOY, Maxie (2016), “*3 Steps for Getting Rid of Fomo*”, **Carly Riordan Corporate Web Page** (E-Article), 3 Temmuz 2016, <https://carlytheprepster.com/2016/07/3-steps-for-getting-rid-of-fomo.html> (Access Date: 26.11.2023).
- METİN, Barış, PEHLİVAN, Ramazan and TARHAN, Nevzat (2017), “*Reliability and Validity of Uskudar Fear of Missing Out Scale*”, **The Journal of Neurobehavioral Sciences**, S.4(2), ss.43-46.
- MILYAVSKAYA, Marina, SAFFRAN, Mark, HOPE, Nora and KOESTNER, Richard (2018), “*Fear of Missing Out: Prevalence, Dynamics, and Consequences of Experiencing FOMO*”, **Motivation and Emotion**, S.42(5), ss.725-737.
- MODZELEWSKI, Piotr (2020), “*Fomo (Fear of Missing Out) An Educational and Behavioral Problem in Times of New Communication Forms*”, **Konteksty Pedagogiczne**, S.14, ss.215-232.
- MORFORD, Mark (2010), “*Oh My God You Are So Missing Out*”, **Sfgate Corporate Web Page** (A-Article), <https://www.sfgate.com/entertainment/morford/article/Oh-my-God-you-are-somissing-out-2536241.php> (Access Date: 26.11.2023).
- ÖZ, Hatice and TORTOP, Hasan Sait (2018), “*Üniversite Okuyan Genç Yetişkinlerin Mobil Telefon Yoksunluğu Korkusu (Nomofobi) ile Kişilik Tipleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*”, **E-Jurnal of New Media**, S.2(3), ss.146-159.

- PRZYBYLSKI, Andrew, MURAYAMA, Kou, DEHAAN, Cody R. and GLADWELL, Valerie (2013), “*Motivational, Emotional and Behavioral Correlates of Fear of Missing Out*”, **Computers in Human Behavior**, S.29, ss.1841-1848.
- RIORDAN, Benjamin, FLETT, Jayde, CODY, Louise, CONNER, Tamlin and SCARF, Damian (2021), “*The Fear of Missingout (Fomo) and Event-Specific Drinking: The Relationship between Fomo and Alcohol Use, Harm and Breath Alcohol Concentration During Orientation Week*”, **Curr Psychol**, S.40, ss.3691-3701.
- RIORDAN, Benjamin, FLETT, Jayde, HUNTER, John, SCARF, Damian and CONNER, Tamlin (2015), “*Fear of Missing Out (Fomo): The Relationship between Fomo, Alcohol Use and Alcohol-Related Consequences in College Students*”, **Annals of Neuroscience and Psychology**, S.2(7), ss.1-7.
- RODRIGUEZ, María Virginia (2017), “*7 Symptoms of Fomo You Need to Treat Now*”, **Patrick McGinnis Corporate Web Page** (E-Article), <http://patrickmcginnis.com/7-symptoms-of-fomo-you-need-to-treat-now> (Access Date: 26.11.2023).
- TANHAN, Fuat, ÖZOK, Halil İbrahim and TAYİZ, Volkan (2022), “*Gelişmeleri Kaçırma Korkusu (FoMO): Güncel Bir Derleme*”, **Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar**, S.14(1), ss.74-85.
- TARHAN, Nevzat (2021), **Sosyal Medya Psikolojisi**, Der Yayınları, İstanbul.
- WANG, Lin, JUNPING, Qiu, YAN, Su and LIU, Wei (2021), “*Does Mobile Social Media Undermine Our Romantic Relationships? The Influence of Fear of Missing Out (Fomo) on Young People’ Romantic Relationship*”, **Research Square**, ss.1-16.
- WEGMANN, Elisa, OBERST, Ursula, STODT, Benjamin and BRAND, Matthias (2017), “*Online-Specific Fear of Missing Out and Internetuse Expectancies Contribute to Symptoms of Internet-Communication Disorder*”, **Addictive Behaviors Reports**, S.5, ss.33-42.
- YEŞİLTAS, Aysun (2021), “*Defansif Tıbbın Bilimsel Haritalama Yöntemiyle Analizi*”, **Journal of Cumhuriyet University Health Sciences Institute**, S.6(1), ss.7-16.

Belediyelerde Akıllı Kent Uygulamaları: İzmir Büyükşehir Belediyesi

Smart City Applications in Municipalities: Izmir Metropolitan Municipality

Ahmet GÜNEY

*Yüksek Lisans Öğrencisi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi,
SBE, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi A.B.D.,
ahmetguney@protonmail.com
<https://orcid.org/0009-0005-4491-1118>*

Makale Başvuru Tarihi: 02.06.2024

Makale Kabul Tarihi: 30.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Enes YALÇIN

*Dr. Öğretim Üyesi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi,
İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
enes.yalcin@ikc.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-1086-6313>*

ÖZET

Kentler tarih boyunca insanlığın sosyal, ekonomik ve kültürel dokusunun merkezleri olmuştur. Ancak bu merkezler halihazırda, küresel büyüme ve teknolojik ilerlemenin etkisiyle dönüşümün eşiğinde bulunmaktadır. Artan nüfus, kentlerdeki yerleşim alanı sınırlarını zorlamakta ve bu zorluğun üstesinden gelmek için teknolojiye olan ihtiyacı arttırmaktadır. Bu noktada "akıllı kentler" önem kazanmaktadır. Teknolojinin sunduğu olanaklar sürdürülebilirliği ve verimliliği artırma potansiyeline sahiptir. Özellikle yapay zekâ tabanlı uygulamaların, kentlerin karmaşık yapısına entegre olurken kent içi toplumsal yaşama doğrudan etkide bulunduğu düşünülmektedir. Ancak teknolojinin bu hızlı ilerleyişi beraberinde belirsizlikleri ve endişeleri de getirmektedir. Özellikle kişisel hayatın gizliliği ve toplumsal denge açısından yapay zekânın getirdiği müdahaleler tartışma konusu olmaktadır. Bu çalışma, teknolojik uygulamalar vasıtasıyla akıllı kentlerin sürdürülebilirliğe ve verimliliğe nasıl katkı sağladığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin akıllı kent uygulamalarının araştırılması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak akıllı kent kavramının tanımına ilişkin literatür taraması gerçekleştirilmiş, ardından İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin ilgili uygulamaları içerik analizi metoduyla irdelenmiştir. Çalışmanın, teknolojinin kentleri dönüştürme gücünün tespitine ve yerel yönetimlerin gerçekleştirmekte olduğu uygulanabilir/sürdürülebilir kent pratiklerine şahitlik edilmesine katkı sunması umulmaktadır.

ABSTRACT

Cities have historically been the center of the social, economic, and cultural fabric of humanity. But these centers are on the verge of transformation, as a result of global growth and technological advances. The growing population is pushing the boundaries of urban settlements, thereby increasing the need for technology to address this challenge. At this point, the concept of "smart cities" is gaining importance. The possibilities offered by technology have the potential to increase sustainability and efficiency. Especially AI-based applications are thought to have a direct impact on urban social life while being integrated into the complex structure of cities. But this rapid development of technology brings with it uncertainties and concerns. Interference by artificial intelligence, in terms of privacy in personal life and social balance, is a subject of debate. The study aims to reveal how smart cities contribute to sustainability and efficiency through technological applications. In this context, the aim is to explore the smart city applications of the Metropolitan Municipality of Izmir. To reach this target, a literature scan was first conducted on the definition of the concept of smart cities, then the relevant practices of the Izmir Metropolitan Municipality were examined using the content analysis method. It is hoped that the study will contribute to detecting the power of technology to transform cities and to testifying to the applicable/sustainable urban practices that local governments are implementing.

Anahtar Kelimeler:

Akıllı Kent,

İzmir Büyükşehir
Belediyesi,

Teknoloji,

Sürdürülebilirlik,

Yapay Zekâ,

Keywords:

Smart City,

Izmir Metropolitan
Municipality,

Technology,

Sustainability,

Artificial Intelligence,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): GÜNEY, Ahmet ve YALÇIN, Enes (2024), "Belediyelerde Akıllı Kent Uygulamaları: İzmir Büyükşehir Belediyesi", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.656-669, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1494407>

1. GİRİŞ

Akıllı kent; kentleşme sahasında gerçekleşen, özellikle nüfus artışı, çevre sorunları, enerji tüketimi, ulaşım, güvenlik, eğitim ve sağlık kaynaklı sorunlara teknolojik çözümler sunmayı amaçlayan bir kentsel gelişim vizyonu olarak tanımlanmaktadır. Akıllı kentlerin geliştirilmesinin ana motivasyonu; yaşam standardını yükseltmek, sürdürülebilir bir gelecek oluşturmak, ekonomik rekabet yeteneğini arttırmak ve çevresel hasarı bertaraf etmek ya da en azından en düşük seviyede tutmaktır. Ayrıca akıllı kentler; kent yönetimi, kamu hizmetleri, özel sektör ve vatandaşlar arasında etkin bir iş birliği ve katılım sağlayarak kentlerin ihtiyaçlarını ve beklentilerini karşılamayı hedeflemektedir. Aynı zamanda akıllı kent olgusunun, kentlerin küresel sorunlara karşı dayanıklılıklarını ve uyum yeteneklerini arttırarak geleceğe hazırlanmalarına katkıda bulunduğu düşünülmektedir.

Akıllı kent uygulamaları, kentte yaşayan insanların fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik refahını etkileyen faktörlerin bütünü olarak değerlendirilen kentsel yaşam kalitesine katkı sunmaktadır. Söz konusu katkının çeşidi ve derecesi ise uygulama araçları ve uygulanan mekânlar bağlamında değişiklik göstermektedir. Bu çalışmada akıllı kent uygulamalarının kentsel yaşam kalitesi üzerindeki etkilerini ölçmek için bir çerçeve sunulması hedeflenmektedir. Çalışmanın İzmir kentinde mevcut olan akıllı kent uygulamalarını tespit etmesi, kentsel yaşam kalitesi ile ilişkili kriterleri ve göstergeleri belirleyerek akıllı kent uygulamalarının kentsel yaşam kalitesine katkısını ortaya koyması planlanmaktadır. İzmir kentinde akıllı kent uygulamalarının kapsamı, çeşitliliği ve dağılımı, İzmir Büyükşehir Belediyesi uygulamaları üzerinden ele alınmaktadır. Akıllı kent uygulamalarının kentsel yaşam kalitesine katkısı araştırılarak akıllı kent uygulamalarının geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve iyileştirilmesi için öneriler sunulmaktadır.

Bu çalışma, akıllı kent kavramını ve İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin bu kavram çerçevesinde gerçekleştirdiği uygulamaları incelemeyi amaçlayan nitel bir araştırmadır. Çalışmada öncelikle akıllı kent kavramının tanımlanması ve tarihsel gelişiminin incelenmesi amacıyla literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması kapsamında akıllı kent kavramının farklı tanımları, akıllı kentlerin özellikleri, bileşenleri, faydaları ve zorlukları gibi konular ele alınmıştır. Daha sonrasında İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin web sitesi ve T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın "*Akıllı Şehirler Portalı*" incelenerek İzmir'de hayata geçirilen akıllı kent uygulamaları tespit edilmiştir. Bu aşamada içerik analizi yöntemi kullanılarak İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin akıllı kent vizyonu, stratejileri, hedefleri, projeleri ve başarıları hakkında bilgi toplanmıştır. Toplanan veriler ışığında, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin akıllı kent uygulamaları, 3. kısımda detaylı bir şekilde açıklanan akıllı kent bileşenleri ile ilişkilendirilerek analiz edilmiştir. Bu analiz, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin hangi akıllı kent bileşenlerine daha fazla odaklandığını ve hangi alanlarda daha fazla gelişme kaydetmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu çalışma, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin akıllı kent uygulamalarının değerlendirilmesi ve geleceğe yönelik öneriler sunulması ile son bulmaktadır.

2. AKILLI KENT KAVRAMI VE TARİHSEL İZLEĞİ

Akıllı kent kavramı, kentlerin sosyal, ekonomik, çevresel, kültürel ve kurumsal açılardan sürdürülebilirliğini ve rekabet gücünü arttırmak için bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak kent yönetimi, hizmet sunumu ve katılımı iyileştiren uygulamalar olarak tanımlanmaktadır (Batty vd., 2012:481-518). Akıllı kent kavramının ortaya çıkışı 1960'lı yıllara kadar uzanmaktadır (Yimsek ve Yakar, 2023:49-56). Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kentlerde yaşanan hızlı nüfus artışı, sanayileşme, agresif kentleşme, çevre kirliliği, toplumsal eşitsizlik, yoksulluk, suç, ulaşım, enerji temini gibi sorun ve gereksinimler, kent yönetimlerini ve kent planlamacılarını yeni arayışlara yöneltmiştir. Bu arayışlar kentlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması, kent kaynaklarının verimli kullanılması ve kentlerin yaşam kalitesinin artırılmasında teknolojinin önemini vurgulayan yeni anlayışların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dikkat çeken kavramlardan bazıları "*bilgi kenti*", "*dijital kent*", "*sanal kent*", "*siber kent*", "*akıllı toplum*" gibi kavramlardır. Bu kavramlar kentlerin fiziksel, sosyal, ekonomik ve çevresel bileşenlerini teknolojiyle birleştirme fonksiyonu üstlenmektedir. Bahsi geçen jenerik kavramların ortak noktası kentlerin teknolojiyle birlikte geçirdiği evrime atıfta bulunmalarıdır.

Akıllı kent kavramının güncel anlamını ve uygulama alanını bulması 2000'li yıllardan sonraya tekabül etmektedir (Yimsek ve Yakar, 2023:49-56). Bu dönemde kentlerin karşılaştığı zorlukların karmaşıklığı ve çeşitliliği artmaktadır. Kentler küresel iklim değişikliği, doğal afetler, terörizm, salgın hastalıklar, göç ve sosyal çatışmalar gibi yeni kaygılarla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Kentler aynı zamanda kentsel nüfusun değişen beklentileri ve talepleri ile de yüzleşmektedir (Yılmaz ve Çitçi, 2011:252-267). Kent insanı daha yüksek

bir yaşam kalitesi, daha fazla katılım, daha fazla çeşitlilik, daha fazla yenilik istemektedir. Dolayısıyla bu dönemde akıllı kent kavramı teknolojinin yanı sıra kentlerin vizyonu, stratejisi, yönetimi, katılımı, iş birliği, yenilikçiliği ve sürdürülebilirliği gibi unsurları birleştiren bir kavram olarak değişmektedir. Akıllı kent konsepti kentleri sadece akıllı değil aynı zamanda yaşanabilir, kapsayıcı, dayanıklı, yeşil, yenilikçi ve yaşanılabilir hale getirmeye çalışmaktadır (Silva vd., 2018:697-713).

Akıllı kent kavramının evrimi 21. yüzyılda kentsel planlama ve teknoloji alanlarının birleşiminde başlamıştır. Akıllı kentler, insan merkezli bir yaklaşım benimsemekte ve kentsel yaşamın çevresel etkilerini minimize ederken kaynakları etkin bir şekilde kullanmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, akıllı kent teknolojileri, daha yaşanabilir bir çevre oluşturmak için bir araç olarak kullanılmaktadır (Yerel Akıllı Şehirler Stratejisi ve Yol Haritası, 2023:25-32). Akıllı kentler, bilişim teknolojilerini güvenli bir şekilde kullanarak kent varlıklarını ve kaynaklarını entegre etmekte ve bu, kentsel gelişim vizyonunun bir parçası olarak görülmektedir (Yimsek ve Yakar, 2023:49-56).

Akıllı kentler kavramı evrensel olarak kabul görmüş tek bir tanımı olmayan çok boyutlu bir bakış açısını benimsemektedir (Anthopoulos vd, 2019:77-93). Kimileri kentsel optimizasyonu sağlamada teknolojinin merkeziliğini vurgularken (Giffinger vd., 2007), diğerleri sürdürülebilirlik, vatandaş katılımı ve insan merkezli kalkınmaya odaklanan daha bütüncül bir bakış açısını vurgulamaktadır (Hollands, 2008:303-320). Akıllı kentlerin evrimi çeşitli tanımlamaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Örneğin, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın 2020-2023 Ulusal Akıllı Kentler Stratejisi ve Eylem Planı'nda akıllı kentler; paydaşlar arasında iş birliği ile oluşturulan, yeni teknolojiler ve yenilikçi yaklaşımların kullanıldığı, veri ve uzmanlıkla desteklenen ve gelecekteki sorunları ve ihtiyaçları öngören, hayata değer katan çözümler üreten daha yaşanabilir ve sürdürülebilir kentler olarak ifade edilmiştir (Ulusal Akıllı Kentler Stratejisi ve Eylem Planı, 2023:18-24). Bu tanım, akıllı kentlerin sadece teknolojiye dayalı olmadığını, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları da içerdiğini vurgulamaktadır.

Akıllı Kent kavramı ilk olarak IBM tarafından 2008 yılında “*Smarter Cities Challenge*” adı altında başlatılan bir proje ile ortaya atılmıştır. Bu projede IBM dünya genelindeki 100 kente kentlerin karşılaştığı sorunları çözmek için teknolojik çözümler sunmuştur. Bu projenin başarısı Akıllı Kent kavramının yaygınlaşmasına ve gelişmesine katkıda bulunmuştur. Dünya genelinde birçok kent akıllı kent yaklaşımını benimsemiş ve uygulamıştır. Örneğin, Barselona akıllı park sistemleri, akıllı enerji yönetimi, akıllı bina yönetimi, akıllı ulaşım sistemleri gibi birçok akıllı çözümü hayata geçirirken, Amsterdam akıllı sokak aydınlatma sistemleri, akıllı park sistemleri, akıllı ulaşım sistemleri gibi yaşam pratiklerini uygulamaktadır. Amsterdam ayrıca akıllı kent projelerini paydaşlar arasında iş birliği ile yürütmekte ve kentteki elektrikli araçların şarj istasyonlarını, bisiklet kullanımını, güneş enerjisi üretimini, atık yönetimini, su kalitesini ve hava kirliliğini izlemektedir (Örselli ve Dinçer, 2019:90-110; Gül ve Çobanoğlu, 2017:1543-1558).

Akıllı kentler akıllı şebekeler, akıllı ulaşım sistemleri ve yenilikçi atık yönetimi çözümlerinin uygulanması yoluyla operasyonel verimliliği arttırmayı ve kaynak tahsisini optimize etmeyi amaçlamaktadır (Batty vd., 2012:481-518). Türkiye'deki akıllı kent uygulamaları ise hala gelişmekte olan bir saha olmasına rağmen son zamanlarda bu alanda dikkate değer ilerlemeler kaydedilmiştir. Türkiye'de akıllı kent uygulamalarının öncüsü olan kentler arasında İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Konya, Antalya, Gaziantep, Eskişehir ve Kayseri sayılabilir. Bu kentler, akıllı kent teknolojilerini farklı alanlarda kullanarak kentsel yaşam kalitesini arttırmaya çalışmaktadır. Örneğin İstanbul Büyükşehir Belediyesi, akıllı ulaşım, akıllı çevre, akıllı yönetim, akıllı yaşam ve akıllı insan gibi kategoriler altında sınıflandırılan 25 farklı akıllı kent projesini başarıyla uygulamıştır. Bu projeler arasında trafik yoğunluğunu azaltmak için akıllı sinyalizasyon sistemi, hava kirliliğini izlemek için akıllı çevre sensörleri, kent güvenliğini sağlamak için akıllı kamera sistemi, vatandaşların belediye hizmetlerine kolay erişimini sağlamak için akıllı mobil uygulamalar, kent kültürünü ve kent turizmini geliştirmek için akıllı müze ve akıllı kütüphane gibi uygulamalar bulunmaktadır (Nohutçu ve Akpınar, 2022:1-21).

Akıllı kent, kentlerin karşılaştığı birçok soruna çözüm sunabilen, kentlerin sürdürülebilirliğini ve rekabet gücünü artıran, kent sakinlerinin yaşam kalitesini verimli hale getirerek sosyo-ekonomik faydalar sağlayan bir yaklaşımdır (Ekin ve Sarul, 2022:199). Ayrıca teknolojiyi bir amaç değil, bir araç olarak kullanarak kentlerin insan odaklı olmasını sağlamaktadır. Aynı zamanda kentlerin geleceğe hazırlanmasını ve gelecekteki problemleri öngörerek önlem almasını mümkün kılmaktadır. Akıllı kentlerin ilerlemesi, kent yönetimleri, akademik çevreler, sivil toplum örgütleri, özel sektör ve kent sakinleri arasında etkin bir iş birliği ve bilgi paylaşımını gerektirmektedir. Akıllı kentler, kentlerin potansiyellerini ortaya çıkaran ve kentlerin geleceğini şekillendiren bir kavram olarak önemini korumaktadır (Gracias vd., 2023).

3. AKILLI KENT BİLEŞENLERİ

Akıllı kent kavramı, teknolojinin ve inovasyonun kentsel yaşamı iyileştirmek ve sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için kullanıldığı bir vizyonu ifade etmektedir. Bu vizyonun hayata geçirilebilmesi için, farklı alanlarda geliştirilen akıllı çözümler bir araya gelerek bir ekosistem oluşturmaktadır. Bu ekosistemin yapı taşlarını ise "*akıllı kent bileşenleri*" oluşturmaktadır. Bu bileşenler, farklı disiplinlerin kesişiminde yer almakta ve entegre bir şekilde çalışarak kentlerin daha verimli, yaşanabilir ve sürdürülebilir olmasını sağlamaktadır (Akıllı Şehirler Portalı, 2023c).

1. **Akıllı Çevre:** Çevresel sürdürülebilirlik, akıllı kentlerin temel hedeflerinden biridir. Bu bağlamda hava ve su kalitesi izleme sistemleri, atık yönetimi çözümleri, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ve enerji verimliliği uygulamaları önem kazanmaktadır. Örneğin akıllı sensörler aracılığıyla hava kirliliği verileri toplanabilmekte ve analiz edilebilmektedir. Bu veriler, vatandaşları bilgilendirmek, trafik yönetimini optimize etmek ve çevre politikalarını geliştirmek için kullanılabilir (Hollands, 2008:307-310).
2. **Akıllı Güvenlik:** Akıllı kentler, vatandaşlarının güvenliğini sağlamak için gelişmiş teknolojileri kullanmaktadır. Güvenlik kameraları, acil durum uyarı sistemleri, suç analizi yazılımları ve akıllı aydınlatma sistemleri, suç oranlarını düşürmeye ve kamu güvenliğini arttırmaya yardımcı olmaktadır (Deakin ve Al Waer, 2011:133-139).
3. **Akıllı İnsan:** Akıllı kentlerin başarısı, vatandaşların katılımına ve dijital okuryazarlığına bağlıdır. Bu nedenle, eğitim ve beceri geliştirme programları, açık veri platformları, e-devlet hizmetleri ve dijital katılım araçları, akıllı kent bileşenleri arasında yer almaktadır. Amaç, vatandaşların kent hayatına aktif olarak katılmasını ve teknolojiyi etkin bir şekilde kullanmasını sağlamaktır (Nam ve Pardo, 2011:186-189).
4. **Akıllı Yapılar:** Akıllı yapılar, enerji verimliliği, otomasyon ve kullanıcı konforu odaklı teknolojileri entegre eden binaları ifade etmektedir (Akıllı Şehirler Portalı, 2021). Bu yapılar, akıllı sensörler, bina yönetim sistemleri ve nesnelerin interneti (IoT) gibi teknolojiler sayesinde enerji tüketimini optimize etmekte, iç mekân hava kalitesini arttırmakta ve güvenliği sağlamaktadır. Örneğin akıllı aydınlatma sistemleri, gün ışığı seviyelerine ve doluluk oranına göre otomatik olarak ayarlanarak enerji tasarrufu sağlamaktadır. Ayrıca, akıllı ısıtma ve soğutma sistemleri, kullanıcının tercihlerine göre sıcaklık ve nem seviyelerini optimize etmektedir (Akıllı Şehirler Portalı, 2020b).
5. **Akıllı Ekonomi:** Akıllı kentler, ekonomik büyümeyi ve rekabeti arttırmak için teknolojik altyapıya ve inovasyona yatırım yapmaktadır. Bu bağlamda girişimcilik ekosistemleri, inovasyon merkezleri, teknoloji parkları ve dijital ekonomik faaliyetler teşvik edilmektedir. Akıllı ekonomiler, yeni iş fırsatları yaratmayı, yatırımları çekmeyi ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı hedeflemektedir. Örneğin, kentler yeni iş modellerine destek olmak için hızlandırıcı programları oluşturabilmektedir. Ayrıca dijital platformlar aracılığıyla yerel işletmelerin büyümesini ve uluslararası pazarlara erişimini destekleyebilmektedir (Trindade vd., 2017:2-5; Deakin, 2015:7).
6. **Akıllı Mekân Yönetimi:** Akıllı kentler, arazi kullanımı, ulaşım planlaması ve altyapı geliştirme gibi konuları optimize etmek için coğrafi bilgi sistemleri (CBS) ve diğer teknolojileri kullanmaktadır. CBS, kent plancılarının ve yöneticilerinin veriye dayalı kararlar almasını sağlamakta ve kentsel alanların daha verimli kullanılmasını desteklemektedir (Batty vd., 2012:497-504). Örneğin CBS nüfus yoğunluğu, trafik akışı ve çevresel koşullar gibi faktörleri analiz ederek yeni konut alanlarının veya ulaşım projelerinin planlanmasında kullanılabilir.
7. **Akıllı Sağlık:** Akıllı sağlık teknolojileri, sağlık hizmetlerinin kalitesini artırmayı ve erişilebilirliğini genişletmeyi amaçlamaktadır. Tele-tıp uygulamaları, uzaktan hasta izleme sistemleri ve sağlık verilerinin analizi, sağlık hizmetlerinin daha etkili ve kişiselleştirilmesini sağlamaktadır. Örneğin kronik hastalığı olan hastalar giyilebilir cihazlar aracılığıyla sağlık verilerini doktorlarıyla paylaşabilmekte ve düzenli olarak uzaktan takip edilebilmektedir (Akıllı Şehirler Portalı, 2020a).
8. **Akıllı Yönetişim:** Akıllı kentler şeffaflığı, hesap verebilirliği ve vatandaş katılımını arttırmak için e-devlet hizmetleri ve dijital katılım platformları gibi teknolojileri kullanmaktadır. Akıllı yönetişim, vatandaşların kent yönetimine katılmasını kolaylaştırmakta ve karar alma süreçlerini daha demokratik hale getirmektedir (Giffinger vd., 2007:10-12). Örneğin kentler çevrimiçi platformlar aracılığıyla

vatandaşların belediye hizmetleri hakkında geri bildirimde bulunmasını veya yerel projeler için oy kullanmasını sağlayabilmektedir.

9. **Bilgi Teknolojileri:** Bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) akıllı kentlerin temel altyapısını oluşturmaktadır. Yüksek hızlı internet, nesnelerin interneti (IoT), bulut bilişim ve büyük veri analitiği gibi teknolojiler, akıllı kent uygulamalarının geliştirilmesi ve işletilmesi için gereklidir (Akıllı Şehirler Portalı, 2024a). Örneğin, IoT sensörleri, trafik akışı, hava kalitesi ve enerji tüketimi gibi verileri gerçek zamanlı olarak toplayabilmekte ve bu veriler, kent yönetimi ve hizmet sunumu için kullanılabilir (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2022).
10. **Akıllı Ulaşım:** Akıllı ulaşım sistemleri, trafik sıkışıklığını azaltmayı, toplu taşımayı iyileştirmeyi ve ulaşımın çevresel etkisini minimize etmeyi amaçlamaktadır. Akıllı trafik yönetimi sistemleri, trafik ışıklarını optimize ederek ve sürücülere gerçek zamanlı trafik bilgisi sağlayarak trafik akışını iyileştirmektedir (Akıllı Şehirler Portalı, 2023d). Ayrıca, akıllı toplu taşıma sistemleri, yolculara sefer saatleri ve rotalar hakkında bilgi sağlamakta ve bekleme sürelerini azaltmaktadır (Giffinger vd., 2007:10-12). Akıllı ulaşım sistemleri, bisiklet paylaşım sistemleri, elektrikli araç şarj istasyonları ve otonom araçlar gibi alternatif ulaşım seçeneklerini de desteklemektedir.
11. **Akıllı Enerji:** Akıllı enerji sistemleri, enerji üretimini, dağıtımını ve tüketimini optimize etmek için akıllı şebekeler, enerji depolama çözümleri ve yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanmaktadır. Akıllı şebekeler, enerji talebini ve arzını gerçek zamanlı olarak izlemekte ve yönetmektedir (Akıllı Şehirler Portalı, 2023b). Bu sayede, enerji verimliliği artmakta ve enerji kesintileri azalmaktadır (Neirotti vd., 2014:27-34). Ayrıca, akıllı enerji sistemleri, güneş enerjisi, rüzgar enerjisi ve hidroelektrik gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının entegrasyonunu desteklemektedir.
12. **İletişim Teknolojileri:** İletişim teknolojileri akıllı kentlerdeki cihazlar, sistemler ve insanlar arasında bağlantı kurulmasını sağlamaktadır. Yüksek hızlı internet altyapısı, kablosuz iletişim ağları ve uydu teknolojileri, akıllı kent uygulamaları için gerekli olan veri iletişimini sağlamaktadır (Zanella vd., 2014:23-25). Bu teknolojiler, akıllı ulaşım sistemleri, acil durum müdahale hizmetleri ve çevrimiçi eğitim platformları gibi birçok akıllı kent uygulamasının temelini oluşturmaktadır (Akıllı Şehirler Portalı, 2020b).
13. **Bilgi Güvenliği:** Akıllı kentler, büyük miktarda veri toplamakta ve işlemektedir. Bu nedenle siber güvenlik önlemleri ve veri gizliliği uygulamaları büyük önem taşımaktadır. Akıllı kentler, siber saldırılara karşı korunmak ve vatandaşların kişisel bilgilerinin güvenliğini sağlamak için güvenlik protokolleri, şifreleme teknolojileri ve erişim kontrol sistemleri kullanmaktadır (Akıllı Şehirler Portalı, 2020b).
14. **Akıllı Altyapı:** Bu araç akıllı sensörler, otomasyon sistemleri ve veri analitiği platformları gibi teknolojileri entegre eden fiziksel altyapıyı ifade etmektedir. Bu teknolojiler altyapı sistemlerinin performansını izlemek, bakım ihtiyaçlarını tahmin etmek ve sorunları önceden tespit etmek için kullanılmaktadır (Akıllı Şehirler Portalı, 2020b). Örneğin, akıllı su yönetim sistemleri su sızıntılarını tespit edebilmekte ve su kaybını önleyebilmektedir.
15. **Afet ve Acil Durum Yönetimi:** Akıllı kentler doğal afetlere ve diğer acil durumlara karşı hazırlıklı olmak için erken uyarı sistemleri, acil durum müdahale planları ve afet sonrası iyileştirme çalışmaları geliştirmektedir. Akıllı sensörler ve iletişim teknolojileri, afetlerin etkilerini azaltmak ve müdahale sürelerini kısaltmak için kullanılmaktadır (Akıllı Şehirler Portalı, 2023a).
16. **Coğrafi Bilgi Sistemleri:** Coğrafi bilgi sistemleri (CBS) mekânsal verilerin toplanması, analizi ve görselleştirilmesi için kullanılan bir araçtır. CBS, akıllı kent planlama, ulaşım yönetimi, çevre izleme ve afet müdahale gibi birçok alanda kullanılmaktadır (Batty vd., 2012:497-504). CBS, kent yöneticilerinin veriye dayalı kararlar almasını ve kentsel sorunları daha iyi anlamasını sağlamaktadır (Akıllı Şehirler Portalı, 2023e).

4. AKILLI KENT UYGULAMA ÖRNEĞİ: İZMİR AKILLI KENT PROJELERİ

Türkiye'nin nüfus ve ekonomik ölçekte önemli metropollerinden biri olan İzmir, akıllı kent vizyonunu benimseyerek kentsel sorunlara yenilikçi çözümler üretme hedefindedir. İzmir Büyükşehir Belediyesi, bu vizyon doğrultusunda dijital altyapıdan sürdürülebilir ulaşım çözümlerine, vatandaş katılım platformlarından akıllı atık yönetimine kadar geniş bir yelpazede akıllı kent uygulamaları hayata geçirmektedir (Yerel Akıllı

Şehirler Stratejisi ve Yol Haritası, 2023:12-15). Bu uygulamalar, İzmir'in hem daha yaşanabilir bir kent haline gelmesini hem de küresel ölçekte rekabet gücünü artırmasını hedeflemektedir. Bu bölümde, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından hayata geçirilen bazı akıllı kent projeleri ve uygulamaları detaylı bir şekilde incelenerek, akıllı kent bileşenleri bağlamında değerlendirilmektedir.

4.1. İzmirNet (İletişim Teknolojileri, Akıllı İnsan)

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin öncülüğünde hayata geçirilen İzmirNET projesi, kentin dijital dönüşümünü ve akıllı kent uygulamalarını desteklemek amacıyla geliştirilmiş bir fiber optik altyapı ağıdır. Bu ağ belediyenin kamu hizmetlerini daha verimli bir şekilde sunmasını, vatandaşlara hızlı ve güvenilir internet erişimi sağlamasını ve özel sektörün teknolojik gelişimini desteklemesini hedeflemektedir. İzmirNET projesi kapsamında, 500 km'lik fiber optik kablo döşenmiş olup bu altyapı üzerinden belediyenin farklı birimleri ve bağlı kuruluşları birbirine bağlanmıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2023)

İzmirNET altyapısı üzerine kurulan WizmirNET ise İzmir'de yaşayan vatandaşlara ücretsiz olarak sunulan bir kablosuz internet hizmetidir. Bu hizmet sayesinde İzmirli vatandaşlar belirli noktalarda ücretsiz olarak internete erişebilmekte ve dijital dünyanın olanaklarından faydalanabilmektedir. WizmirNET'in en önemli amaçlarından birisi dijital uçurumu azaltmak ve internet erişimini bir ayrıcalık olmaktan çıkararak temel bir hak haline getirmektir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2023).

İzmirNET ve WizmirNET projeleri, İzmir'in akıllı şehir olma yolunda attığı önemli adımları temsil etmektedir. Bu projeler sayesinde hem kamu hizmetlerinin kalitesi artmakta hem de vatandaşların yaşam standartları yükselmektedir. Ayrıca, bu altyapı sayesinde özel sektörde de teknolojik yatırımların artması ve İzmir'in bir teknoloji merkezi haline gelmesi beklenmektedir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2022).

4.2. Bizİzmir Platformu (Bilgi Teknolojileri)

Bizİzmir, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından geliştirilen ve vatandaşların kent yönetimine katılımını sağlamayı amaçlayan bir dijital platformdur. Bu platform vatandaşların talep, öneri ve şikâyetlerini iletebilecekleri, anketlere katılabilecekleri ve belediyenin projeleri hakkında bilgi alabilecekleri interaktif bir alan sunmaktadır. Ayrıca bünyesinde e-belediye işlemlerini barındırmakla birlikte akıllı otoparklar, dijital yardımlaşma programları, nöbetçi eczane bilgileri ve öğrencilere yardım platformlarını da içermektedir (Akıllı Şehirler Portalı, 2023f).

Bizİzmir platformu, vatandaşların kenti ilgilendiren konularda söz sahibi olmalarını ve karar alma süreçlerine katılmalarını kolaylaştırmaktadır. Bu sayede belediye yönetimi vatandaşların ihtiyaçlarını daha iyi anlayabilmekte ve hizmetlerini bu ihtiyaçlara göre şekillendirebilmektedir. Ayrıca Bizİzmir platformu şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim anlayışını destekleyerek, vatandaşların belediye çalışmalarını takip etmelerini ve denetlemelerini sağlamaktadır. Platformda yer alan bazı özellikler şunlardır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2024a);

- **Talep Oluşturma:** Vatandaşlar yol, park, çevre temizliği gibi konularda talep oluşturabilmekte ve bu taleplerin çözüm sürecini takip edebilmektedir.
- **Öneri Sunma:** Vatandaşlar kent ile ilgili her konuda öneri sunabilmekte ve bu önerilerin değerlendirilme sürecini takip edebilmektedir.
- **Anketlere Katılma:** Vatandaşlar belediye tarafından düzenlenen anketlere katılarak kent ile ilgili önemli konularda görüş bildirebilmektedir.
- **Projeler Hakkında Bilgi Alma:** Vatandaşlar belediyenin yürüttüğü projeler hakkında detaylı bilgi alabilmekte ve bu projelerin ilerleyişini takip edebilmektedir.

Bizİzmir platformu görüldüğü üzere, kent sakinlerini de karar alma süreçlerine dâhil ederek çok paydaşlı bir yönetim prensibi benimseyen yönetişim olgusunun güncel bir örneğini sunmaktadır. Böylelikle ilgili platform, bilgi iletişim teknolojilerine yönelik araçlarla desteklenerek bir “akıllı yönetişim” kanalı haline gelmektedir.

4.3. Akıllı Trafik Yönetim Sistemi (İZUM)

İzmir Büyükşehir Belediyesi artan trafik yoğunluğunu azaltmak ve daha güvenli bir trafik akışı sağlamak amacıyla İzmir Ulaşım Merkezi'ni (İZUM) hayata geçirmiştir. 61 milyon 500 bin TL'lik yatırımla kurulan İZUM, İzmir'in akıllı şehir dönüşümünde önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamlı akıllı ulaşım sistemi kentin tüm ana arterlerini 24 saat izleyen akıllı kameralar, sensörler ve yazılımlardan oluşmaktadır. İZUM gerçek zamanlı trafik yönetimi, trafik ışığı optimizasyonu, kaza tespiti ve müdahale, toplu taşıma yönetimi gibi alanlarda toplanan verileri kullanarak trafik sıkışıklıklarını önceden tespit etmeyi ve sürücülere alternatif güzergâhlara yönlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu sayede trafik yoğunluğunun azaltılması ve trafik akışının sağlanması hedeflenmektedir. İZUM ayrıca kırmızı ışık ihlalleri, hız limitleri ve diğer trafik kurallarına uyumsuzlukları tespit ederek trafik güvenliğini artırmayı amaçlamaktadır. Sistem, toplu taşıma araçlarının konumlarını takip ederek, sefer düzenlemelerini optimize ederek ve yolculara gerçek zamanlı bilgi sağlayarak toplu taşımayı teşvik etmektedir. Aynı zamanda kazaları ve diğer acil durumları hızlı bir şekilde tespit ederek ve ilgili birimlere bildirerek müdahale süresini kısaltmayı ve daha etkili bir acil durum yönetimi sağlamayı hedeflemektedir. Bu proje ile trafikte harcanan zamanın ve karbon emisyonunun azalması, ulaşım kaynaklı hava kirliliğinin önüne geçilmesi beklenmektedir. Ayrıca akıllı teknolojiler sayesinde kazaların önlenmesi ve trafik güvenliğinin artırılması hedeflenmektedir. İzmir Büyükşehir Belediyesi, projenin hayata geçmesiyle birlikte İzmir'in daha yaşanabilir ve sürdürülebilir bir kent haline geleceğini vurgulamaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2024c).

4.4. İzmirim Kart Akıllı Kent Uygulaması

İzmir Büyükşehir Belediyesi, "*Güzel İzmir'in Akıllı Kartı*" sloganıyla toplu taşıma sistemini dijitalleştirmektedir. Belediye, yolcuların İzmirim Kartlarını yanlarında taşımak zorunda kalmadan ücretsiz mobil uygulamayı telefonlarına indirerek toplu taşıma araçlarını kullanabileceği bir sistem geliştirmiştir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2022). Bu dijital dönüşüm sayesinde yolcular Dijital İzmirim Kart uygulamasını cihazlarına yükleyerek kare kodlarını okutarak toplu taşıma araçlarına binebilmektedirler. Uygulama dijital kartlara bakiye yükleme, geçmiş harcamaları görüntüleme, ulaşım araçlarını takip etme, yol tarifleri alma, hat bilgileri ve durak konumları hakkında bilgi edinme gibi çok sayıda kolaylık sunmaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2017).

Uygulama, İzmir Teknoloji ve İnovasyon Şirketi (İZTEK) ve ASİS Elektronik A.Ş. tarafından geliştirilmiştir. Bu uygulama çevre dostu bir ulaşım politikasının bir parçası olarak plastik kullanımı azaltmayı amaçlamaktadır. Ayrıca İzmir Vakfı tarafından yeniden yorumlanan 8.500 yıllık kadim İzmir desenleri geçmişi yaşatmak adına dijital kartlar üzerinde ve mobil uygulamada yer almaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2022).

4.5. Yapay Zekâ Destekli Çözüm Merkezi

İzmir Büyükşehir Belediyesi, vatandaşların belediye ile ilgili soru, şikâyet, öneri ve taleplerini 7/24 alabilmek ve cevaplayabilmek için Yapay Zekâ Destekli Çözüm Merkezi'ni kurmuştur. Bu çözüm merkezi hem telefon hem de web üzerinden hizmet vermektedir. Çözüm merkezinde bulunan ve yapay zekâ teknolojisi ile donatılmış olan sanal asistan, vatandaşların sesli veya yazılı olarak ilettiği mesajları anlamakta ve bu mesajları doğru birimlere yönlendirmekte veya doğrudan cevaplamaktadır. Çözüm merkezi, vatandaşların memnuniyetini ölçmek, geri bildirim almak ve sürekli iyileştirme yapmak için de çalışmalarını sürdürmektedir. Bu proje, belediyenin vatandaşlarla etkileşimini artırmak ve hizmet kalitesini yükseltmek için yapay zekâyı nasıl etkin bir şekilde kullanabileceğinin güzel bir örneğidir. Yapay zekâ destekli çözüm merkezi, vatandaşların belediye hizmetleri hakkındaki sorularına hızlı ve doğru yanıtlar vererek, belediyenin vatandaşlarına daha iyi hizmet vermesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, bu tür bir sistem, belediyenin vatandaşların geri bildirimlerini alarak hizmetlerini sürekli olarak iyileştirmesine olanak sağlamaktadır. Bu hem vatandaş memnuniyetini arttırmakta hem de belediyenin hizmetlerini daha etkin ve verimli bir şekilde sunmasına yardımcı olmaktadır. (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2019a)

4.6. Yapay Zekâ Destekli Atık Yönetimi

İzmir Büyükşehir Belediyesi atık yönetimini daha verimli, ekonomik ve çevreci bir hale getirmek amacıyla Yapay Zekâ Destekli Atık Yönetimi projesini başlatmıştır. Bu proje kent genelindeki çöp konteynerlerinin doluluk oranlarını, atık miktarlarını, atık türlerini ve atık ayrıştırma oranlarını izlemekte, ayrıca atık toplama araçlarının rotalarını, yakıt tüketimlerini ve karbon salınımını takip etmektedir. Bu parametreler sensörler,

kameralar, GPS ve yapay zekâ teknolojileri kullanılarak izlenmekte, analiz edilmekte ve optimize edilmektedir. Proje sayesinde atık toplama süreci daha planlı, hızlı, düzenli ve çevre dostu bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Ayrıca atık kaynaklarının geri dönüşümü ve değerlendirilmesi sağlanmaktadır. Bu sayede atık yönetiminde maliyet, zaman ve enerji tasarrufu elde edilmektedir. Bu proje, atık yönetiminde yapay zekânın etkin bir şekilde kullanılmasının önemini vurgulamaktadır. Yapay zekânın, atık yönetim süreçlerinin otomatikleştirilmesi ve optimizasyonu konusunda büyük bir potansiyele sahip olduğu düşünülmektedir. Bu hem çevresel sürdürülebilirliği desteklemekte hem de operasyonel verimliliği artırmaktadır. Ayrıca bu tür projeler, yerel yönetimlerin çevresel sorunları çözme ve sürdürülebilir bir kent yaşamı sağlama konusundaki çabalarını desteklemektedir (Akıllı Şehirler Portalı, 2024b).

4.7. Dijital Kent Tasarım ve Yönetim Sistemi

İzmir Büyükşehir Belediyesi "*Dirençli İzmir*" vizyonu doğrultusunda Akıllı Kentler Portalı üzerinden "*Dijital Kent Tasarım ve Yönetim Sistemi*" projesini duyurmaktadır. Bu proje, kentsel planlama ve yönetim süreçlerini dijitalleştirerek, veriye dayalı karar alma mekanizmaları oluşturmayı hedeflemektedir. Sistem sayesinde, imar planlarından çevresel etkilere, ulaşım verilerinden sosyal hizmetlere kadar birçok alanda veri toplanacak ve analiz edilecektir. Projenin temel amacı, İzmir'i doğal afetler, iklim değişikliği ve diğer risklere karşı daha dirençli hale getirmektir. Bu kapsamda sistemin sağlayacağı verilerle risk haritaları oluşturulacak, afet müdahale planları geliştirilecek ve erken uyarı sistemleri kurulacaktır. Ayrıca kentsel dönüşüm projeleri, altyapı yatırımları ve kaynak yönetimi gibi konularda da veriye dayalı kararlar alınarak kentin sürdürülebilirliği ve yaşanabilirliği arttırılacaktır. "*Dijital Kent Tasarım ve Yönetim Sistemi*", İzmir'in akıllı kent vizyonunun önemli bir parçası olarak öne çıkmaktadır. Bu proje, veriye dayalı kent yönetiminin ve dirençli kentlerin oluşturulması konusunda örnek bir model sunmaktadır (Akıllı Şehirler Portalı, 2021).

4.8. İzmir Tarımı Mobil Uygulaması

İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından geliştirilen "*İzmir Tarımı*" mobil uygulaması, akıllı kentler konsepti içerisinde tarımsal üretimi desteklemek ve verimliliği artırmak amacıyla önemli bir adım olarak öne çıkmaktadır. Uygulama çiftçilere ve tarımla ilgilenen herkese çeşitli konularda bilgi ve hizmet sunarak, geleneksel tarım uygulamalarının teknoloji ile entegrasyonunu hedeflemektedir. "*İzmir Tarımı*" uygulaması, kullanıcılara güncel hava durumu tahminleri, bitki hastalıkları ve zararlıları hakkında bilgiler, gübreleme ve ilaçlama önerileri gibi tarımsal faaliyetler için kritik verileri sunmaktadır. Bu sayede çiftçiler bilinçli kararlar alarak üretim süreçlerini optimize edebilmekte ve olası risklere karşı önlem alabilmektedirler. Ayrıca uygulama üzerinden tarımla ilgili güncel haberlere ve duyurulara erişim imkânı da bulunmaktadır. Uygulamanın sunduğu bir diğer önemli özellik ise tarım arazilerinin uydu görüntüleri aracılığıyla izlenmesi ve analiz edilmesidir. Bu özellik sayesinde, bitki sağlığı ve gelişim durumu uzaktan takip edilebilmekte, sulama ve gübreleme ihtiyaçları belirlenebilmektedir. Böylece kaynakların verimli kullanımı ve sürdürülebilir tarım uygulamalarının yaygınlaşması desteklenmektedir. "*İzmir Tarımı*" uygulaması, tarımsal üretimde teknoloji kullanımının potansiyelini gösteren önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bilgiye erişim ve veriye dayalı karar alma süreçlerini kolaylaştırarak hem çiftçilerin gelir seviyesini arttırmaya hem de tarımsal sürdürülebilirliğe katkı sağlaması beklenmektedir (Akıllı Şehirler Portalı, 2023g).

4.9. İzmir Sürdürülebilir Kentsel Ulaşım Planı (SUMP İzmir)

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Avrupa Birliği Ufuk 2020 Programı kapsamında yürüttüğü Sürdürülebilir Kentsel Ulaşım Planı (SUMP İzmir) projesi İzmir kentinin Akıllı Kent projeleri envanterinde yerini almıştır. SUMP İzmir'in envantere dâhil edilmesi projenin sürdürülebilir ulaşım alanındaki önemini ve örnek teşkil eden niteliğini göstermektedir. SUMP İzmir, ulaşım planlamasında veriye dayalı bir yaklaşım benimsemektedir. Proje kapsamında, ulaşım sistemine ilişkin geniş çaplı veri toplanarak analiz edilmektedir. Bu veriler mevcut durumun tespit edilmesi, ulaşım taleplerinin tahmin edilmesi ve etkili stratejilerin geliştirilmesi için kullanılmaktadır. Ayrıca projede paydaş katılımına da önem verilmektedir. Ulaşım planının hazırlanması ve uygulanması sürecinde vatandaşlar, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör temsilcileri ile iş birliği yapılmaktadır. SUMP İzmir projesi ulaşım sisteminin çevresel, sosyal ve ekonomik etkilerini dikkate alarak daha yaşanabilir bir kent hedeflemektedir. Projenin başarılı bir şekilde uygulanmasının İzmir'in ulaşım alanında sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmasına ve akıllı kent vizyonunu gerçekleştirmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir (Akıllı Şehirler Portalı, 2023h).

4.10. Visit İzmir Mobil Uygulaması – visitizmir.org

İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından geliştirilen Visit İzmir mobil uygulaması, kentin turizm potansiyelini artırmayı ve turistlere daha kolay bir seyahat deneyimi sunmayı hedeflemektedir. Uygulama, İzmir'in tarihi ve kültürel zenginliklerini, doğal güzelliklerini, etkinliklerini ve konaklama olanaklarını kapsamlı bir şekilde tanıtmaktadır. Turistler, uygulama üzerinden gezilecek yerler hakkında bilgi edinebilir, rotalar oluşturabilir, etkinlik takvimini takip edebilir ve konaklama rezervasyonu yapabilirler. Bu uygulama akıllı turizm uygulamalarına örnek teşkil etmektedir. Uygulama, turistlere kişiselleştirilmiş öneriler sunabilmekte ve konum tabanlı hizmetler sağlayabilmektedir. Örneğin, turistler uygulama üzerinden yakınlarındaki restoranları, müzeleri veya tarihi mekânları bulabilir, yol tarifi alabilir ve ulaşım seçeneklerini öğrenebilirler. Ayrıca uygulama turistlerin geri bildirimlerini toplamak ve hizmet kalitesini artırmak için de kullanılmaktadır. Visit İzmir mobil uygulaması, İzmir'in akıllı kent vizyonuna katkı sağlayan önemli bir proje olarak değerlendirilmektedir. Uygulama, turizm sektörünün gelişimini desteklemekte ve İzmir'in uluslararası alanda tanınırlığını artırmaktadır (Akıllı Şehirler Portalı, 2024b).

4.11. Telemetri Sistemi

ESHOT'un telemetri sistemi, toplu taşıma araçlarının yakıt tüketimi, karbon salınımı, arıza durumu, konum bilgisi ve yolcu sayısı gibi verilerini sensörler, GPS ve yapay zekâ teknolojileri ile izlemektedir. Bu izleme süreci, araçların verimliliğini, tasarrufunu ve çevre dostluğunu artırmayı hedeflemektedir. Toplu taşıma araçlarının performansını ve çevresel etkisini sürekli olarak ölçmektedir. Bu ölçüm araçların bakım, onarım ve yenileme ihtiyaçlarını belirlemekte ve bu sayede araçların ömrünü uzatmayı amaçlamaktadır. Ayrıca toplu taşıma araçlarının sefer planlamasını, rotasını ve frekansını optimize etmektedir. Bu optimizasyon seferlerin daha verimli hale gelmesini sağlamakta ve böylece toplu taşıma hizmetlerinin genel kalitesini artırmaktadır. Son olarak bu sistem toplu taşıma hizmetinin kalitesini, güvenliğini ve erişilebilirliğini artırmaktadır. Bu da kent ulaşımının sürdürülebilirliğine önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu özelliklerin tümü ESHOT'un telemetri sisteminin toplu taşıma hizmetlerini nasıl geliştirdiğini ve kent ulaşımının sürdürülebilirliğine nasıl katkıda bulunduğunu göstermektedir. Bu tür bir sistem toplu taşıma hizmetlerinin gelecekteki gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle böyle teknolojilerin kullanımı toplu taşıma hizmetlerinin daha verimli ve çevre dostu hale getirilmesinde kritik bir öneme sahip olmaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2029b).

4.12. Akıllı Otoparklar

İZELMAN tarafından işletilen 81 otoparkı kapsayan Akıllı Otoparklar Projesi otopark yönetimini ve kullanımını tamamen yeniden şekillendirmeyi hedeflemektedir. Bu proje otoparkların işleyişini daha verimli ve kullanıcı dostu hale getirmek için bir dizi yenilikçi teknoloji ve hizmeti bir araya getirmektedir. Projenin temel bileşenlerinden biri olan plaka tanıma teknolojisi kullanarak araçları otomatik olarak tanıyan bir akıllı otopark ve otomasyon sistemidir. Bu sistem araçların otoparka giriş ve çıkışlarını otomatikleştirerek kullanıcıların park sürelerini ve ücretlerini doğru bir şekilde hesaplamayı sağlamaktadır. Ayrıca bu sistem sayesinde otopark güvenliği de artırılmaktadır. Otoparklarda yer alan kamera ve sensörler otoparkın kapasite, doluluk, gelir, gider ve güvenlik gibi önemli parametrelerini izlemek için kullanılmaktadır. Bu veriler yapay zekâ teknolojisi ile işlenerek otopark yönetiminin işletme verimliliğini artırmak ve kullanıcı deneyimini iyileştirmek için bilgilendirici ve eyleme geçirilebilir içgörüler sağlamaktadır. Kullanıcılar için proje ayrıca otoparklara giriş-çıkış, ödeme ve rezervasyon işlemlerini kolaylaştıran bir mobil uygulama sunmaktadır. Bu uygulama kullanıcılara gerçek zamanlı dolu-boş bilgisi sağlayarak park yeri bulmayı kolaylaştırmaktadır. Son olarak bu proje otopark yönetimini ve kullanımını akıllı hale getirerek İzmir'deki trafik ve park sorunlarını azaltmayı hedeflemektedir. Bu hem sürücülerin park yeri bulma stresini azaltacak hem de kent trafiğini iyileştirecek bir çözüm sunmaktadır. Bu nedenle Akıllı Otoparklar Projesi kent yaşamını önemli ölçüde iyileştirecek bir adım olarak görülebilir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2023).

4.13. Akıllı İhbar Sistemi (AİS)

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin hayata geçirdiği Akıllı İhbar Sistemi (AİS), Birleşmiş Milletler Vakfı'nın Dijital Etki Birliği çalışması çerçevesinde bu yıl dünya çapında sunulan ilk projeler arasında yer almıştır. AİS, yangınlara başlangıç aşamasında müdahale edebilen yapay zekâ destekli bir sistemdir. Bu sistem yangınları

algılamakta, yerlerini ve koordinatlarını itfaiye ekipleri ve muhtarlar iletmekte ve yangınların yayılmasını önlemek için aktif olarak kullanılmaktadır. AİS, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin akıllı kent anlayışına olan bağlılığını ve dijital dönüşümünü göstermektedir. Dijital dönüşüm kent yönetimi, ulaşım, enerji, sağlık, eğitim, kültür ve çevre gibi alanları dijital teknolojilerle dönüştürmeyi ve iyileştirmeyi ifade etmektedir. Akıllı İhbar Sistemi, dijital algoritmaların kamu hizmetlerine entegrasyonu konusunda dünya çapında öncü olmayı amaçlayan bir proje olarak tanımlanmaktadır. Akıllı ihbar sistemi yapay zekâ, sensörler, kameralar, GPS gibi dijital teknolojileri kullanarak, yangınları algılamakta ve yerlerini belirlemektedir. Bu itfaiye ekiplerinin ve muhtarların, yangınları daha hızlı ve etkili bir şekilde kontrol altına almasını sağlamaktadır. Bu durum yangınların genişlemesini engellemekte, yaşam ve mülkiyet kayıplarını minimuma indirmektedir. Sonuç olarak akıllı ihbar sistemi İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin akıllı kent anlayışına ve dijital dönüşümüne önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu proje dijital teknolojilerin ve yapay zekânın kamu hizmetlerinde nasıl etkili bir şekilde kullanılabileceğine dair dünyaya bir örnek oluşturmaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2023).

4.14. Spor İzmir Projesi

İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından hayata geçirilen bu proje, akıllı kent uygulamalarının bir parçası olup İzmir'deki vatandaşların spor yapma alışkanlığını artırmayı hedeflemektedir. Spor tesislerine kolay erişim sağlamak, spor faaliyetlerini takip etmek ve değerlendirmek, spor kültürünü yaygınlaştırmak ve kentteki spor potansiyelini ortaya çıkarmak bu projenin temel amaçları arasında yer almaktadır. Proje kapsamında İzmir'deki spor tesisleri, spor kulüpleri, spor okulları, spor etkinlikleri, spor haberleri, spor rehberi gibi bilgiler bir web sitesi ve mobil uygulama üzerinden vatandaşlara sunulmaktadır. Vatandaşlar spor yapmak istedikleri tesisleri online olarak rezerve edebilmekte, spor okullarına kaydolabilmekte, spor etkinliklerine katılabilmekte, spor performanslarını takip edebilmekte ve sporla ilgili anketlere katılabilmektedir. Bu proje akıllı kent anlayışı ile uyumlu bir şekilde bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak kentteki spor hizmetlerini entegre etmekte, vatandaşların spor yapma olanaklarına eşit ve kolay şekilde erişebilmesini sağlamaktadır. Kentteki spor kültürünün ve yaşam kalitesinin artırılması da bu projenin hedefleri arasında bulunmaktadır. Ayrıca proje kentteki spor verilerini toplayarak spor politikalarının geliştirilmesine ve izlenmesine katkı sağlamaktadır. Bu proje akıllı kent bileşenlerinden biri olan akıllı yaşamın önemli bir boyutunu oluşturarak akıllı kent anlayışına önemli bir katkı sağlamaktadır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2019b).

5. SONUÇ

Günümüzde hızla artan nüfus, yoğunlaşan kentleşme ve beraberinde getirdiği ekonomik, sosyal ve çevresel sorunlar şehirlerin yönetimi ve geleceği konusunda yeni arayışlara yol açmıştır. Geleneksel yöntemlerle çözüm bulmanın giderek zorlaştığı bu sorunlar karşısında bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak daha verimli, yaşanabilir ve sürdürülebilir şehir yapısı oluşturmayı hedefleyen "*akıllı kent*" kavramı ön plana çıkmaktadır. Akıllı kentler vatandaşların yaşamlarını kolaylaştıran, çevreyi koruyan ve ekonomik büyümeyi destekleyen entegre bir yaklaşım sunarak geleceğin kentlerinin nasıl şekilleneceği konusunda önemli ipuçları vermektedir.

Bu çalışma akıllı kent kavramını çok yönlü bir perspektifle ele alarak İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin bu alandaki uygulamalarını derinlemesine incelemeyi amaçlamıştır. Çalışma kapsamında ilk olarak literatür taraması yapılarak akıllı kent kavramının farklı tanımları, tarihsel gelişimi, temel bileşenleri, potansiyel faydaları ve beraberinde getirdiği zorluklar detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu sayede akıllı kent olgusunun çok boyutlu ve dinamik yapısı ortaya konarak kavramsal çerçeve çizilmiştir.

İkinci aşamada ise İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin web sitesi ve T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı "*Akıllı Şehirler Portalı*" üzerinde yer alan güncel veriler incelenerek İzmir'de hayata geçirilen bazı akıllı kent projeleri tespit edilmiştir. Bu aşamada İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin akıllı kent vizyonunu, stratejilerini, hedeflerini ve somut projelerini ortaya koyan kapsamlı bir analiz gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler sonucunda İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin "*Akıllı Çevre*", "*Akıllı Ulaşım*", "*Akıllı Yönetişim*" ve "*Akıllı İnsan*" bileşenlerine öncelik verdiği görülmektedir. Bu durum İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin hem kentsel yaşam kalitesini artırmayı hem de sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmayı amaçladığını göstermektedir.

İzmir'in dijital dönüşümünü ve vatandaş katılımını güçlendirmeyi hedefleyen İzmirNET ve Bizİzmir platformu, bu çalışmada öne çıkan önemli projeler arasında yer almaktadır. İzmirNET projesi ile hayata geçirilen yaygın fiber optik altyapı ve ücretsiz internet erişimi (WizmirNET), dijital uçurumu azaltmayı ve tüm kent sakinlerine eşit fırsatlar sunmayı amaçlayan kapsayıcı bir vizyonu yansıtmaktadır. Benzer şekilde Bizİzmir platformu,

vatandaşların belediye hizmetlerine tek bir platform üzerinden kolayca erişebilmesini sağlayarak şeffaf, hesap verebilir ve katılımcı bir yönetim anlayışını desteklemektedir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin akıllı ulaşım alanında da önemli adımlar attığı görülmektedir. Akıllı Trafik Yönetim Sistemi (ATS), İzmirim Kart uygulaması ve Akıllı Otoparklar Projesi ile trafik sıkışıklığını azaltmak, toplu taşımayı daha cazip hale getirmek ve otopark sorununa yenilikçi çözümler üretmek hedeflenmektedir. Bu projeler vatandaşların günlük yaşamlarını kolaylaştırırken karbon ayak izi gibi ulaşım kaynaklı çevresel etkileri de minimize etmeyi amaçlaması açısından büyük önem taşımaktadır.

Çalışmada ayrıca İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin "*Akıllı İhbar Sistemi*", "*Yapay Zekâ Destekli Atık Yönetimi*", "*Telemetri Sistemi*" gibi projelerle de kentsel hizmetlerin verimliliğini ve etkinliğini artırmaya odaklandığı tespit edilmiştir. Bu projeler yangınla mücadele, atık yönetimi, toplu taşıma gibi kritik alanlarda akıllı teknolojilerin nasıl kullanılabileceğini göstermesi açısından önemli örnekler sunmaktadır. Özellikle Akıllı İhbar Sistemi yangınlara erken müdahale imkânı sunarak can ve mal kaybını en aza indirmeyi hedeflemesi açısından dikkat çekmektedir.

Bu çalışma İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin akıllı kent vizyonunu ve bu vizyon doğrultusunda hayata geçirdiği somut uygulamaları detaylı bir şekilde inceleyerek, Türkiye'de ve dünyada akıllı kent çalışmalarına dair önemli bir örnek sunmaktadır. Çalışmanın, yerel yönetimlerin akıllı kent uygulamalarını geliştirirken dikkate alabilecekleri öneriler sunması ve Türkiye'deki ve dünyadaki akıllı kent araştırmalarına katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca bu çalışma, akıllı kentlerin sadece teknolojik bir dönüşüm değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları olan bütüncül bir yaklaşım gerektirdiğini ortaya koyması açısından da önemlidir.

Bu çalışma kapsamında elde edilen bulgular doğrultusunda, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve benzeri diğer yerel yönetimlerin akıllı kent uygulamalarını daha da geliştirebilmeleri için bazı öneriler ortaya konulabilir. Öncelikle, vatandaş katılımını artırmak amacıyla daha fazla interaktif platformların oluşturulması, kent sakinlerinin süreçlere dâhil edilmesini ve geri bildirim sağlamasını mümkün hale getirebilir. Ayrıca akıllı kent projelerinin sürdürülebilirliği açısından kaynak kullanımı ve enerji verimliliği odaklı daha fazla pilot projeler hayata geçirilebilir. Bu sayede hem çevresel etkiler azaltılacak hem de uzun vadeli verimlilik sağlanacaktır. Teknolojik altyapının güçlendirilmesinin yanı sıra, bu altyapıyı destekleyecek eğitim programlarıyla vatandaşların dijital yetkinliklerinin artırılması, akıllı kent çözümlerinin toplum genelinde benimsenmesini kolaylaştıracaktır.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, "*en az iki dış hakem*" ve "*çift taraflı körleme*" yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar, dergiye imzalı "*Telif Devir Formu*" belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye "*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*" gönderilmiştir. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

KAYNAKÇA

- AKILLI ŞEHİRLER PORTALI (2020a), “*Akıllı Sağlık*”, **Akıllı Şehirler Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.akillisehirler.gov.tr/egitim-akilli-saglik/> (Erişim Tarihi: 04.05.2024).
- AKILLI ŞEHİRLER PORTALI (2020b), “*Akıllı Şehirler Kapasite Geliştirme ve Rehberlik Projesi*”, **Akıllı Şehirler Web Sayfası** (E-Haber), https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/KapasiteGelistirme/Egitim_Pdf/Nesnelerin_Interneti.pdf (Erişim Tarihi: 25.05.2024).
- AKILLI ŞEHİRLER PORTALI (2021), “*Dijital Kent Tasarım ve Yönetim Sistemi*”, **Akıllı Şehirler Web Sayfası** (E-Haber), <https://akillisehirler.gov.tr/izmir-direncli-izmir-dijital-kent-tasarim-ve-yonetim-sistemi/> (Erişim Tarihi: 23.04.2024).
- AKILLI ŞEHİRLER PORTALI (2023a), “*Afet ve Acil Durum Yönetimi*”, **Akıllı Şehirler Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.akillisehirler.gov.tr/afet-ve-acil-durum-yonetimi/> (Erişim Tarihi: 25.04.2024).
- AKILLI ŞEHİRLER PORTALI (2023b), “*Akıllı Enerji*”, **Akıllı Şehirler Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.akillisehirler.gov.tr/akilli-enerji/> (Erişim Tarihi: 25.04.2024).
- AKILLI ŞEHİRLER PORTALI (2023c), “*Akıllı Şehir Bileşenleri*”, **Akıllı Şehirler Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.akillisehirler.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 16 Kasım 2023).
- AKILLI ŞEHİRLER PORTALI (2023d), “*Akıllı Ulaşım*”, **Akıllı Şehirler Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.akillisehirler.gov.tr/akilli-ulasim/> (Erişim Tarihi: 25.04.2024).
- AKILLI ŞEHİRLER PORTALI (2023e), “*Bilgi Teknolojileri*”, **Akıllı Şehirler Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.akillisehirler.gov.tr/bilgi-teknolojileri/> (Erişim Tarihi: 25.04.2024).
- AKILLI ŞEHİRLER PORTALI (2023f), “*İzmir – Bizizmir*”, **Akıllı Şehirler Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.akillisehirler.gov.tr/proje-envanteri/izmir-bizizmir/> (Erişim Tarihi: 25.04.2024).
- AKILLI ŞEHİRLER PORTALI (2023g), “*İzmir – İzmir Tarımı Mobil Uygulaması*”, **Akıllı Şehirler Web Sayfası** (E-Haber), <https://akillisehirler.gov.tr/izmir-izmir-tarimi-mobil-uygulamasi/> (Erişim Tarihi: 23.04.2024).
- AKILLI ŞEHİRLER PORTALI (2023h), “*İzmir - Sustainable Urban Mobility Plan (SUMPİZMİR)*”, **Akıllı Şehirler Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.akillisehirler.gov.tr/proje-envanteri/izmir-sustainable-urban-mobility-plan-sumpizmir/> (Erişim Tarihi: 23.04.2024).
- AKILLI ŞEHİRLER PORTALI (2024a), “*Visit İzmir Mobil Uygulaması (visitizmir.org)*”, **Akıllı Şehirler Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.akillisehirler.gov.tr/proje-envanteri/visit-izmir-mobil-uygulamasi-visitizmir-org/> (Erişim Tarihi: 23.04.2024).
- AKILLI ŞEHİRLER PORTALI (2024b), “*Yapay Zekâ ve Akıllı Şehirler Müdürlüğü Kuruldu*”, **Akıllı Şehirler Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/yapay-zeka-ve-akilli-sehirler-mudurlugu-kuruldu/50288/156> (Erişim Tarihi: 23.04.2024).
- ANTHOPOULOS, Leonidas G., JANSSEN, Marjin ve WEERAKKODY, Vishanth (2019), “*A Unified Smart City Model (USCM) for Smart City Conceptualization and Benchmarking*”, **International Journal of Electronic Government Research (IJEGR)**, S.15(2), ss.77-93.
- BATTY, Michael, AXHAUSEN, Kay W., GIANNOTTI, Fosca, POZDOUKHOV, Alexei, BAZZANI, Armando, WACHOWICZ, Monica ve PORTUGALI, Yuval (2012), “*Smart Cities of the Future*”, **The European Physical Journal Special Topics**, S.214(1), ss.481–518.
- BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE İLETİŞİM KURUMU (2022), “*Nesnelerin İnterneti Tabanlı Akıllı Şehirler Araştırma Raporu*”, **BTK Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.btk.gov.tr/uploads/pages/arastirma-raporlari/nesnelerin-interneti-tabanlı-akilli-sehirler.pdf> (Erişim Tarihi: 25.04.2024).
- DEAKIN, Mark (2015), “*Smart Cities: Governing, Modelling and Analysing the Transition*”, **Journal of Urban Technology**, S.22(1), ss.1-17.
- DEAKIN, Mark ve AL WAER, Husam (2011), “*From Intelligent to Smart Cities*”, **Intelligent Buildings International**, S.3(3), ss.133-139.

- EKİN, Emre ve SARUL, Sinem (2022), “*Investigation of Smart City Components by AHP-BWM-FUCOM and DEMATEL Methods*”, **Alphanumeric Journal**, S.10(2), ss.197-222.
- GIFFINGER, Rudolf, FERTNER, Christian, KRAMAR, Hans, KALASEK, Robert, PICHLER-MILANOVIĆ, Natasa ve MEIJERS, Evert (2007), **Smart Cities: Ranking of European Medium-Sized Cities**, Vienna University of Technology Publisher, Vienna.
- GRACIAS, J. Sanches, PARNELL, Gregory S., SPECKING, Eric, POHL, Edward A. ve BUCHANAN, Randy (2023), “*Smart Cities: A Structured Literature Review*”, **MDPI**, S.6(4), ss.1719-1743.
- GÜL, Ayça ve ATAK ÇOBANOĞLU, Şermin (2017), “*Avrupa’da Akıllı Kent Uygulamalarının Değerlendirilmesi ve Çanakkale’nin Akıllı Kente Dönüşümünün Analizi*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.22(Kayfor15 Özel Sayısı), ss.1543-1565.
- HOLLANDS, Robert G. (2008), “*Will the Real Smart City Please Stand Up?*”, **City**, S.12(3), ss.303-320.
- İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2017), “*İzmir’in Akıllı Kent Hamlesi*”, **İzmirimKart Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), (tarihsiz), <https://www.izmirimkart.com.tr/tr/izmirim-kart-nedir/7/129> (Erişim Tarihi: 05.01.2024).
- İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2019a), “*İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin Akıllı Kent ve Yapay Zekâ Çalışmaları Sürüyor*”, **İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/izmir-buyuksehir-belediyesi-nin-akilli-kent-ve-yapay-zeka-calismalari-suruyor/47855/156> (Erişim Tarihi: 03.01.2024).
- İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2019b), “*Spor İzmir*”, **İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.akillisehirler.gov.tr/proje-envanteri/izmir-spor-izmir/> (Erişim Tarihi: 03.01.2024).
- İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2022), “*İzmirim Kartlar Cepte Kalsın!*”, **İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/izmirim-kartlar-cepte-kalsin/47364/156> (Erişim Tarihi: 05.01.2024).
- İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2023), “*Akıllı İhbar Sistemi Alanında Dünyaya Önerilen İlk Proje Oldu*”, **İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/akilli-ihbar-sistemi-alaninda-dunyaya-onerilen-ilk-proje-oldu/47761/156> (Erişim Tarihi: 07.01.2023).
- İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2024a), “*Bizİzmir Platformu*”, **İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/bizizmir/2607/4> (Erişim Tarihi: 22.04.2024).
- İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2024b), “*İzmirNet ve WizmirNET*”, **İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/izmirnet-ve-wizmirnet/2634/4> (Erişim Tarihi: 21.04.2024).
- İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ (2024c), “*Trafikte Akıllı Ulaşım Dönemi ve İZUM*”, **İzmir Büyükşehir Belediye Başkanlığı Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), <https://www.izmir.bel.tr/tr/Projeler/trafikte-akilli-ulasim-donemi-ve-izum/1280/4#> (Erişim Tarihi: 04.05.2024).
- NAM, Taewoo ve PARDO, Theresa A. (2011), “*Smart City as Urban Innovation: Focusing on Management, Policy, and Context*”, **Proceedings of the 5th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance**, 26-29 Eylül 2011 – Tallinn (Estonia), Association for Computing Machinery Publisher, New York (US), ss.185-194.
- NEIROTTI, Paolo, DE MARCO, Alberto, CAGLIANO, Anna Corinna, MANGANO, Giulio ve SCORRANO, Francesco (2014), “*Current Trends in Smart City Initiatives: Some Stylised Facts*”, **Cities**, S.38, ss.25-36.
- NOHUTÇU, Ahmet ve AKPINAR, Aydın (2022), “*Türkiye’de Yerel Yönetimler Akıllı Şehirler İçin Ne Kadar Hazır? Politika Belgeleri Üzerinden Bir İnceleme*”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.48(1), ss.1-21.
- ÖRSELLİ, Erhan ve DİNÇER, Selçuk (2019), “*Akıllı Kentleri Anlamak: Konya ve Barcelona Üzerinden Bir Değerlendirme*”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.2(1), ss.90-110.

- SILVA, Bhagya Nathali, KHAN, Murad ve HAN, Kijun (2018), “Towards Sustainable Smart Cities: A Review of Trends, Architectures, Components, and Open Challenges in Smart Cities”, **Sustainable Cities and Society**, S.38, ss.697-713.
- T.C. ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI (2023), “Ulusal Akıllı Kentler Stratejisi ve Eylem Planı”, **T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayını**, Ankara, <https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/EylemPlanı.pdf> (Erişim Tarihi: 12.05.2024).
- T.C. ÇEVRE VE ŞEHİRCİLİK BAKANLIĞI (2023), “Yerel Akıllı Şehirler Stratejisi ve Yol Haritası”, **T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Yayını**, Ankara, <https://www.akillisehirler.gov.tr/wp-content/uploads/2020/04/Yerel-Ak% C4% B111% C4% B1-% C5% 9Eehirler-Stratejisi-ve-Yol-Haritas% C4% B1-Haz% C4% B1rlama-Rehberi.pdf> (Erişim Tarihi: 12.05.2024).
- TRINDADE, Evelin Priscila, HINNIG, Marcus Phoebe Farias, DA COSTA, Eduardo Moreira, SABATINI-MARQUES, Jamile, BASTOS, Rogerio Cid ve YİĞİTCANLAR, Tan (2017), “Sustainable Development of Smart Cities: A Systematic Review of the Literatüre”, **Journal of Open Innovation**, S.3(3), ss.1-14.
- YILMAZ, Ensar ve ÇİFTÇİ, Salih (2011), “Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açından Türkiye’de Kentleşme Dönemleri”, **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, S.10(35), ss.252-267.
- YİMSEK, Ferhat Sadi ve YAKAR, Murat (2023), “Akıllı Kentlere Genel Bir Bakış”, **Türkiye Arazi Yönetimi Dergisi**, S.5(1), ss.49-56.
- ZANELLA, Andrea, BUI, Nicola, CASTELLANI, Angelo, VANGELISTA, Lorenzo ve ZORZI, Michele (2014), “Internet of Things for Smart Cities”, **IEEE Internet of Things Journal**, S.1(1), ss.22-32.

Marka İmajının Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Iğdır İli Z Kuşağı Tüketicileri Üzerine Bir Çalışma¹

The Effect of Brand Image on Purchase Intention: A Study on Generation Z Consumers in Iğdır Province

Seccad SOYUK

Bilim Uzmanı, Iğdır Üniversitesi, SBE,
İşletme A.B.D., seccadsoyuk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4907-4196>

Makale Başvuru Tarihi: 04.01.2024

Makale Kabul Tarihi: 19.09.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Z kuşağı bireylerinin marka imajı algılarının satın alma davranışı üzerindeki etkisini ölçmeye yöneliktir. Şimdiye kadar var olan kuşaklardan ayrı olarak iletişim, telekomünikasyon ve teknoloji dünyası ile birlikte doğan Z kuşağı, geleceğin tüketici adayları olmalarından dolayı alışveriş alışkanlıklarının ve satın alma karar tarzlarının incelenmesi marka ve firmalar açısından büyük önem taşımaktadır. Bu sebeple araştırmanın amacı, hazır giyim sektörünün önemli bir potansiyeli olan Z kuşağının tüketici davranışlarının incelenmesi şeklinde belirlenmiştir. Araştırma Iğdır ilinde Google form üzerinden çevrim içi anket yöntemi ile toplam 552 katılımcı üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında toplanan veriler SPSS 20 paket programı ile geçerlilik, güvenilirlik, farklılık analizleri ve YEM Amos 21 paket programı ile yapısal eşitlik modellemesi, korelasyon ve yol analizleri yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre bir markanın imaj düzeyi güçlendikçe tüketicilerin o markaya karşı satın alma davranışlarının pozitif yönlü artış gösterdiği tespit edilmiştir. Analiz sonuçları incelendiğinde bekâr ve kadın katılımcıların evli katılımcılara göre gider düzeylerinin daha düşük olması nedeniyle tercih ettikleri markaların imaj düzeylerinden etkilendikleri ve buna bağlı olarak satın alma düzeylerinin yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen bir başka sonuç ise bireylerin gelirleri arttıkça marka imajı eğilimleri yükselmekte ve markaya karşı olan eğilimleri artmaktadır. Ayrıca demografik değişkenler açısından bireylerin satın alma tutumlarının etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada elde edilen bir diğer sonuca göre ise katılımcıların (n=552, %79,5'i) marka tercihlerinde reklamların bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Ulaşılan bu sonuçlara dayanarak firmaların pazarlama operasyonlarında geleneksel pazarlama yöntemleri yerine modern pazarlama yöntemlerini uygulamaları önerilmektedir.

ABSTRACT

The aim of this study is to measure the impact of brand image perceptions of Generation Z individuals on purchasing behavior. Generation Z, which was born in the world of communication, telecommunication, and technology, unlike previous generations, is of great importance for brands and companies to examine their shopping habits and purchasing decision styles, as they are the consumer candidates of the future. For this reason, the aim of the research was to examine the consumer behavior of Generation Z, which has important potential in the ready-made clothing industry. The research was conducted on a total of 552 participants in Iğdır province with an online survey method via Google Form. The data collected within the scope of the research were analyzed for validity, reliability, difference, correlation and path analysis using SPSS 20 and YEM Amos 21 statistical analysis programs. According to the research results, it has been determined that as the image level of a brand strengthens, consumers' purchasing behavior towards that brand increases positively. At this point, it has been concluded that image perception consists of criteria such as quality, after-sales service, price compared to its counterparts and the appeal of the relevant brand to the fashion perception of the generation in question. When the analysis results were examined, it was determined that single and female participants were affected by the image levels of the brands they preferred and, accordingly, their purchasing levels were high. Another result obtained within the scope of the research is that as individuals' incomes increase, their brand image tendencies increase and their tendencies towards the brand increase. Additionally, it was concluded that individuals' purchasing attitudes are affected in terms of demographic variables. According to another result obtained in the research, participants (n=552, 79,5%) stated that advertisements had no effect on their brand preferences. Based on these results, it is recommended that companies apply modern marketing methods instead of traditional marketing methods in their marketing operations.

Anahtar Kelimeler:

Marka İmajı,

Satın Alma Niyeti,

Z Kuşağı,

Keywords:

Brand Image,

Purchase Intention,

Generation Z,

1 Bu makale, yazar tarafından 2023 yılında Iğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde sunulan ve kabul edilen "Hazır Giyim Sektöründe Marka İmajı ve Marka Sadakatinin Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Iğdır İli Z Kuşağı Tüketicileri Üzerine Bir Çalışma" adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): SOYUK, Seccad (2024), “*Marka İmajının Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi: İğdır İli Z Kuşağı Tüketicileri Üzerine Bir Çalışma*”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.670-684, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1415017>

1. GİRİŞ

Tüketici beklentilerinin, isteklerinin ve ihtiyaçlarının sert rekabet koşullarının hüküm sürdüğü günümüz işletme dünyası koşullarında, firmaların faaliyet gösterdiği sektörde rakipleri olan işletmelerin sayısı artmaktadır. Bu durum işletmeleri, marka konumlandırmasına ve markayı rakiplerinden ayırtılabilmek için imaj yaratma operasyonlarına yöneltmektedirler. İşletmelerin perspektifinde gelişen ve değişen pazar koşullarına ayak uydurabilme, tüketicilerin hizmetine sunulan ürün ve hizmet kalemlerinde satın alma duygusu uyandırmak, müşterin ihtiyaç ve arzuları doğrultusunda sunum yapabilmek, birbiriyle aynı ya da benzer fonksiyonel faydalara sahip ürünler arasında tercih edilen marka olabilmek büyük bir öneme sahiptir. Tüm bu durumsal şartlar içerisinde işletmeler açısından sadece ürünü kaliteli üretmek, kaliteli üretilen ürün ya da hizmeti tüketiciye uygun fiyatta sunmak yetmemektedir. Çünkü tüketicilerin satın alma davranışları dinamik bir özelliğe sahip olmakla birlikte tüketicinin içinde bulunduğu koşul ve şartlara göre değişkenlik göstermektedir. Tüm bunların yanı sıra tüketiciye hitap edecek bir imaj dünyası yaratmak, satış sonrası hizmetleri tüketici isteklerine göre şekillendirmek de büyük bir öneme sahiptir.

İşletmelerin ve üreticilerin ortaya çıkan yeni dünya düzeninde geleceği inşa etmek ve finansal faaliyetlerde öncü olabilmesi için buna uygun zemini sağlaması gerekmektedir. Bu zeminin getirdiği iletişim kanallarındaki değişim ve sert rekabet koşulları markalaşma faktörünü ön plana çıkarmaktadır. Üreten kesimin geleceğe dair operasyonlarında başarı elde etmesi misyon ve vizyonlarını net bir şekilde belirlemesine bağlıdır. Buradan hareketle işletmelerin imajları konusunda gelişim kaydetmeleri büyük bir önem arz etmektedir. Kendisinden önceki kuşakların aksine dijital ve sosyal medya platformlarının içine doğmuş olan Z kuşağı sosyal platformları çoğunlukla iletişimlerini sürdürmek, araştırma yapmak ve eğlence odaklı kullanmaktadır. Z kuşağı sosyal medya platformlarını eğlencenin yanında ürün ve hizmetler hakkında bilgi toplama, fiyat araştırma, aktif ilişkilerini sürdürme gibi konularda yoğun bir şekilde kullanmaktadır (Hidvegi ve Kelemen-Erdős, 2016:175; Sarıoğlu ve Özgen, 2018:1080). Z kuşağını, mobil iletişim cihazları, kablosuz internet ve çevrimiçi oyunlar aracılığı ile global dünya teknolojilerine kendi evlerinde erişim sağlayan ilk nesil olarak tanımlamak yerinde olacaktır (Bassiouni ve Hackley, 2014:120).

Dijital yerliler şeklinde de tanımlanan Z kuşağı önceki kuşaklara göre el, göz, kulak vb. motor becerileri senkronizasyonu en yüksek nesil olarak tatminsiz, kararsız, sonuç odaklı olarak görülmektedir (Taş vd., 2017:1037). Z Kuşağı tüketicilerin günlük rutinlerinin büyük bölümünü internetin ve dijital iletişim cihazların kapladığı göz önüne alındığında Z kuşağı için internetsiz veya teknolojisiz bir tüketim davranışını tanımlamak kolay olmayacaktır (Bayrakdaroğlu ve Özbek, 2018:10). Z kuşağı ayrıca ailelerinin ve çevrelerinin tüketim kararları üzerinde çok etkili olmaları nedeniyle, pazarlamacıların önem verdiği bir kuşaktır. Z kuşağı, her konuda kişisel, kendine özgü ve imaja dayalı bir tüketim davranışı göstererek, adeta pür tüketici olarak tanımlanabilecek bir profil çizmektedirler. Eğitim ve ekonomik açıdan önceki kuşaklara göre daha donanımlı olan Z kuşağı, arzuladıkları her ürünü hemen almak, anında tüketmek ve sonrasında yeni tüketim tecrübelerine yönelmek istemektedirler (Altuntuğ, 2012:209).

2025 yılına kadar dünya genelinde mevcut tüketicilerin yaklaşık %40'ını oluşturması ön görülen Z Kuşağı, içine doğdukları teknolojik ortamlarda, dünyanın herhangi bir noktasındaki bir kişiyle saniyeler içinde haberleşebilmektedir. Günün her anında internette bilgi alışverişine yatkın olan bu kuşak, etkenlere bağlı olarak gelişen sosyalliği de dijital platformlara aktararak, önceki kuşaklara kıyasla farklı bir iletişim şekli benimsemektedir (Perlstein, 2017).

Z kuşağına dâhil olan bireyler hali hazırda Türkiye nüfusunun %23'ünü oluştururken, bu durum Z kuşağını buldukları alanlarda etki gücü en yüksek tüketici topluluklarından biri haline getirmektedir (TÜİK, 2022). Bu önemin diğer bir sebebi de bahsi geçen bu kuşağın diğer kuşaklara göre gelenekselliği kenara itip yeniyi deneyimlemek istemesidir. Z kuşağı topluluğu markanın kendisinden ziyade tercih ettiği marka ile etkileşimine ve deneyimlere inanmaktadır. Z kuşağından önceki kuşaklar para harcama davranışlarında dürtülerine bağlı hareket ederken, Z kuşağına mensup bireyler harcama eğilimlerinde daha pragmatik davranmaktadır (Onurlubaş ve Altunışık, 2019:280).

Sosyal medyayı aktif biçimde kullanan Z kuşağı, markaların sosyal medyada yer almasına ve dijital platformlar ile alışveriş yapma imkânının sunulmasına büyük önem vermektedirler. Bu kuşağın üyeleri satın aldıkları, deneyimledikleri ürünlerin ve hizmetlerin mümkün olduğunca benzersiz olmasını beklemektedirler (Baldwin, 2018).

Yapılan tüm araştırmalara rağmen Z kuşağının davranışlarının sınırı net bir şekilde ortaya konamamaktadır. Zira bu belirsizliğin sebebi ise yeni bir kuşak olmaları şeklinde değerlendirilebilir. Literatürde yapılan araştırmalar sonucunda z kuşağı ve pazarlama alanlarında çalışmalar olmasına karşın, z kuşağı ve marka imajı ilişkisine dair bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu sebeple gerçekleştirilen bu araştırmanın ilgili literatüre birincil düzeyde katkı vermesi amaçlanmaktadır. Buradan hareketle çalışmanın moda ve tekstil sektörünün birincil müşterileri olarak görülen Z kuşağı bireylerinin imaj algılarının hangi kriterlere göre şekillendiği tespit edilerek satın alma tutumlarının hangi boyutlarda etkilendiğini ortaya koymak amaçlanmıştır.

2. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVESİ

Araştırmanın özünü oluşturan temel değişkenler hakkında ilgili literatürlerden yararlanılarak oluşturulan kavramsal ve kuramsal çerçeve “marka imajı”, “satın alma niyeti” ve “z kuşağı” alt başlıklarından oluşmaktadır.

2.1. Marka İmajı

Literatürde birçok tanımı bulunan marka, “*üretici ve satıcıların malını tanıtan, onu başkalarının mallarından ayırmaya yarayan isim, terim, sembol, şekil veya bütün bunların birleşimidir. Marka geniş kapsamlı bir terim olup, malı belirleyen birçok şey markanın kapsamına girer*”, şeklinde tanımlanmıştır (Deniz vd., 2011:79). Marka olgusu başka bir çalışmada ise “*tüketiciyi ve tüketicinin satın alma karar sürecini etkileyen ve şekillendiren, özellikle somut ürünleri birbirinden ayıran marka; pazarlama ve reklam faaliyetlerinin odak noktasıdır*”, şeklinde tanımlanmıştır (Turan ve Çolakoğlu, 2015:283).

Kavramsal olarak marka, genel hatlarıyla iki temel unsurdan meydana gelmektedir. Birinci unsur olan marka imajı olgusu, duyguların ve bağlantıların neticesinde markanın algılanışı ve tercih edilışıdır. İkinci unsur ise markanın bilinirliğidir. Marka imajı kavramı başlı başına markanın başarılı olabilmesi için yeterli olamamaktadır ve bu faktöre ek olarak marka bilinirliği olgusu da tamamlayıcı bir durumdur (Yüksel ve Mermod, 2005:101). Günümüzde büyük bir önem arz eden marka imajı, ürün ve hizmet üreten işletmelerin korumak ya da oluşturmak için büyük bir efor sarf ettiği bir kavramdır.

1950 yılından günümüze kadar pazarlama alanında tartışılan ve güncelliğini koruyan marka imajı kavramı, ürün, hizmet ve marka ile ilgili algılanan anlamlar ve mesajlar olarak açıklanmıştır. Araştırmalar sonucunda marka imajı kavramı; ürün özellikleri, ürün kullanımı gibi tüketici izlenimi olarak kavramsallaşmıştır (Cho vd., 2015:30). Buna göre imaj, tüketicilerin işletmeler hakkında izlenimlerinden meydana gelmektedir (Çavuşoğlu, 2019:2).

İmaj alanında yapılan çalışmalarda tüketicilerin bir markayı tercih etmelerinde sadece fonksiyonel ve fiziksel niteliklerin tek başına etkisinin olmadığı öne sürülmüştür. Araştırma bulgularına göre sebepler arasında tüketicilerin markaya yükledikleri anlamlardan dolayı satın alma davranışında buldukları gözlemlenmiştir (Levy ve Rook, 1999:19). Bu özelliklerin markanın imajını meydana getirmesi ve tüketiciler tarafından oluşturulması marka imajını yansıtmaktadır.

Bir başka çalışmada marka imajı kavramı “*tüketici hafızasında yer alan, markanın yarattığı çağrışımlar ve anlamlar bütünü*” olarak tanımlanmaktadır (Michaelidou vd., 2015:1659). Yapılan başka bir çalışmada ise tüketici marka imajı algısı “*bir markaya duyulan inanç*” şeklinde tanımlanırken, tüketicinin zihin dünyasında bir marka hakkında gözlemlenebilir gerçeklerden oluşmaktadır. İlaveten markaya ait olan semboller de marka imajını oluşturmaktadır. Özetlenecek olursa tüketiciler, marka ile alakalı elde ettikleri bilgi ve hatırladıkları çağrışımlar o markanın imajını meydana getirmektedir (Keller ve Swaminathan 2019:14).

Marka imajı “*tüketici hafızasındaki çağrışımlara yansıyan tüketici tarafından algılanan inançlar*” olarak tanımlanmaktadır (Kotler ve Garry, 1997:65). İlgili alan ile ilgili bir çalışmada marka imajı kavramı, tüketicinin aklında oluşan marka ile ilişkilendirmiştir (Dobni, 1990:10). Marka imajı, tüketicinin markayı algılayışını ifade ettiğinden işletmenin hedefi, tüketicilerin nezdinde güçlü bir marka imajı yaratmaktır. Marka imajı olgusu, marka oluşumları tarafından bir marka hakkında tüketicilerin zihinlerine yansıyan bir algı şeklinde tanımlanır.

Marka imajı kavramı, markanın çağrıştırdıklarına ve dış etkenlerin yarattığı algılara göre şekillenmektedir. Bu etkenler çoğunlukla marka yaratıcısının kontrolü dışındadır (Pich vd., 2015:365).

Marka imajı eşiği, pazarlama faaliyetlerinin aracı rolü ve planlanan marka kârı arzusu sayesinde meydana gelir. Bu zaferler, marka hakkındaki düşüncelerden, özelliklerden ve duygulardan oluşur. Mevcut olan bu kazanç arzusu ise tüketiciye ne şekilde sunulacağını göstermektedir (Percy ve Elliot, 2007:203).

Bu değerlendirmeler neticesinde marka imajı kavramının, tüketicilerin akılcı ve duygusal yorumları ile şekillendiği belirtilmektedir. Sonuç olarak marka imajı, tutundurma, sahiplendirme, iletişim ve rakip karşılaştırmalarından doğan bir kavram olarak özetlenmektedir. İmaj kavramının oluşumu beş adımda belirtilmektedir. Bunlar; nitelikler, görüşler, ürünün idrak edilmesi ve anlaşılması, marka benliği, inanç ve tutumlar ile marka niteliğinin tüketicinin duygu dünyası ile etkileşimi biçiminde sıralanmaktadır (Uztuğ, 2002:40).

2.2. Satın Alma Niyeti

Niyet, kavramsal olarak eylemlerin veya düşüncelerin önceden planlanması ve tasarlanması anlamına gelir ve bir eylemi gerçekleştirmeye yönelik gerçek niyetin kilit bir işareti olarak alınır. Literatürde niyet kavramı, eylemler ve tutumlar arasındaki ilişkide anahtar kavram olarak kabul edilmektedir (Bergeron ve Laroche, 2004:9). Bu sebeple tutumlar niyetleri, niyetler de davranışı meydana getirmektedir (Fishbein ve Ajzen, 1977:130). Satın alma niyeti, bireyin ya da tüketicinin, bir ürün veya hizmet satın almak için gösterdiği isteği, arzuyu veya çabayı ifade eden bir kavram olarak tanımlanmaktadır (Wang vd., 2013:361).

Ürün yahut hizmetler ve marka seçimi kararı, satın alınma vakti ile ilgili bilgiler tüketicilerin niyetinin temeli hakkında fikir sahibi olunmasını sağlar. İşletmeler için, tüketicilerin satın alma niyetini önceden bilmek, tüketicilerin neyi tercih edeceğini ve neyi seveceğini öğrenmenin temelini oluşturur. Bu nedenle, bir şirketin pazarlama departmanları genellikle tüketici davranışını ve niyetini belirleyebilmek için pazar araştırması yapar. Ayrıca, mevcut müşteriyi koruma maliyeti yeni müşteriler kazanmakla kıyaslandığında çok daha az maliyetli olduğundan, satın alma niyeti ve davranışı kavramı firma nezdinde eylemsel olarak önem verilen bir strateji haline gelmiştir (Spreng vd., 1995:19).

Tüketicilerin satın almaya yönelik niyet ve tutumları birçok faktörden etkilenmektedir. Bunlar hizmet ve ürün kalitesi, bireysel satış stratejileri, tüketicinin psikolojik ve ruhsal durumu, marka/müşteri arasındaki etkileşimdir (Morwitz vd., 1993:49). Tüketici satın alma niyeti, müşteri temsilcilerinin tüketicilerle kurmaya çalıştıkları iletişim kanallarından etkilenebilmektedir. Crosby vd. (1990), satış danışmanı ile müşteri arasında kurulan ilişkinin beceri ve kalitesinin tüketicilerin satın alma niyetlerini etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Tüketicilerin belirli bir ürün veya hizmet için pozitif yönlü bir satın alma niyeti olması, işletmelerin etkili bir pazarlama stratejisi ile birleştiğinde, satın alma niyetlerinin satın alma davranışına dönüşme olasılığını artırmaktadır (Mirabi vd., 2015).

2.3. Z Kuşağı

İnsan, diğer insanlarla beraber yaşama ihtiyacı bulunan bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Benzer yahut aynı dönemlerde yaşayan insanlar hemen hemen aynı dünya görüşüne sahip olmaktadır. Buna sebep olarak bireylerin aynı dönemin şartları içerisinde yaşamaları ve aynı olaylardan etkilenmeleridir. Bu sebepten dolayı araştırmacılar, bireyleri kategorize etmek ve niteliklerine göre ayırt etmek için “nesil” kavramını oluşturmuşlardır (Berkup, 2015:59).

Nesil kavramı ilk kez Alman sosyolog Karl Mannheim tarafından “*Generations’ Problem (Kuşaklar Sorunu)*” adlı makalede tanımlanmıştır. Mannheim’a göre kuşak kavramı; aynı yıllarda doğan, aynı yaş grubundan oluşan, çevresinde ya da içinde bulunduğu toplumda meydana gelen olayları aynı politik ve sosyal perspektiflerden değerlendiren gruplardır (Bilgili ve Çetin, 2020:140).

Kuşakları kategorize etme amacıyla araştırmacılar tarafından yaygın olarak kullanılan yöntem doğum tarihi bazlı yöntemdir. 1946- 1964 yılları arasında dünyaya gelen bireyler “*Baby Boomer*” olarak tanımlanırken, 1965-1979 dönemi X kuşağı, 1980-1998 dönemi Y kuşağı ve 1995-2009 dönemi Z kuşağı olarak tanımlanmaktadır (Goh ve Lee, 2018:24). Kuşak sıralamasında son sırada bulunan Z kuşağı, 2000 sonrası doğumluları kapsamakla birlikte, bu kuşağın 2025’e kadar devam etmesi beklenmektedir. Z Kuşağı kavramı, günümüzdeki gençleri ve erken ergen şeklinde tabir edilen grubu tanımlamaktadır. Bu kuşağa mensup olan bireylerin diğer kuşakların

aksine yeni olması, genel bir kanının oluşmamasına ve net bir şekilde özellik tasvirinin yapılamamasına neden olmaktadır (Şahin ve İçil, 2019:189).

Bu kuşağın üyeleri, dijitalleşme döneminde doğduğundan diğer kuşaklarla kıyaslandığında en teknolojik nesil olarak görülmektedir. Z Kuşağına mensup bireyler bilişim ve yüksek teknoloji devrinde büyümüş, internetsiz bir çevreyi hiç tecrübe etmemişlerdir. Z kuşağı üyeleri, planlı ve öz disiplini sağlamış bireyler olarak görülmektedir. Günün koşullarına göre trendleri yakalamak adına ebeveynlerine bağımlı kalmadan sermaye üretmeleri ile ön plana çıkmaktadırlar. Analizlere göre gelecek yılların tüketim oranları büyük oranda bu kuşak tarafından karşılanacağından işletmeler ve küresel şirketler oluşturacakları operasyon stratejileri ile bu kuşağa önderlik etmek istemektedir (Tekin, 2015:25).

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın yöntemi ve süreci açıklanmış sonrasında ise toplanan verilerin analizi ve ulaşılan bulguların tartışılmasına yer verilmiştir.

3.1. Değişkenler Arasındaki İlişkiler ve Hipotez

Tüketicilerin satın alma karar aşamasında marka imajının etkisi büyük bir öneme sahiptir. Bu aşamada markanın imajı tüketicinin istek ve beklentilerini yansıtıyorsa, tüketici ile marka arasında bir etkileşim meydana gelmektedir. Bununla birlikte markaya ait niteliklerin tüketici nezdinde etkili olması, markanın kurum imajı da markaya yönelik tercihleri etkilemektedir (Aktuğlu ve Temel, 2006:56). Alanyazında yapılan araştırmalar sonucunda;

- Hatay-Antakya il merkezinde ikamet eden 389 bilgisayar kullanıcısı ile yürütülen marka imajı ve satın alma tutumları araştırmasında bilgisayar sektöründe marka imajı ile satın alma tutumu arasında pozitif yönlü ilişki olduğu tespit edilmiştir (Ural ve Perk, 2012:21).
- 2018 yılında Antalya havalimanı iç hatlarda seyahat tercih eden 333 katılımcıyla gerçekleştirilen çalışmada tüketicilerin imaj algılarının satın alma niyetleri üzerindeki etkileri ölçümlenmiştir. Araştırma bulgularına göre, marka imajının tüketicilerin satın alma davranışlarını olumlu yönde etkilediği, buna karşın bireylerdeki etik algıların satın alma davranışları üzerinde olumsuz bir etki yarattığı sonucuna ulaşılmıştır (Tüm ve Özgener, 2018:157).
- Marka imajının satın alma niyeti üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla İstanbul'da 18 yaş ve üzeri 450 katılımcı ile yapılan araştırmada, işlenmiş gıda sektöründe markanın imajı ile tüketici satın alma davranışı arasında ilişki vardır sonucuna ulaşılmıştır (Onurlubaş ve Altunışık, 2019:301).
- Marka imajının yararları ile ilgili bir çalışmada bu yararlar işlevsel, şekilsel deneyimsel ve sosyal olgular altında incelenmiştir. Araştırmada, renkli kozmetik ürünlerini tercih eden müşterilerin memnuniyetleri araştırılmış, bahsi geçen olgular ile tercih edilen markanın imajı arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Sondoh vd., 2007:102).

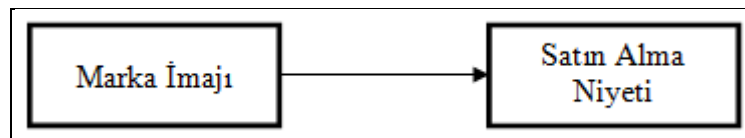
Yukarıda ifade edilen görüş ve araştırma sonuçlarına dayanılarak araştırma hipotezi oluşturulmuştur.

H1: Marka imajının tüketicilerin satın alma niyeti üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır.

3.2. Araştırmanın Amacı ve Modeli

Z kuşağı tüketicileri üzerinde marka imajı (imajı) 'nin satın alma tutumlarını ne yönlü etkilediği amacıyla oluşturulan model ve değişkenler arası ilişkiler belirlenerek araştırma modeli Şekil 1. de sunulmuştur.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

Araştırma modeline göre “marka sadakatı” bağımsız değişkendir. Araştırmada “satın alma niyeti”, bağımlı değişken olarak kurgulanmıştır.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmaya konu olan evren İğdir ili olup, örneklem ilde faaliyet gösteren, kurumsal hazır giyim markalarını tercih eden, 2000 ve sonrasında dünyaya gelen 18-23 yaş aralığındaki bireylerden oluşmaktadır. Sekaran ve Bougie (2016:6) çalışmalarında 1 milyon ve üzeri popülasyonlar için gerekli örneklem büyüklüğünün 384 olduğu belirtilmiştir. Araştırmada katılımcı sayısı 563 olup, bu sayı örneklem yeter sayısını sağlamaktadır. Toplanan verilerin incelenmesi sonucunda 11 anket hatalı ve eksik olduğu için 552 anketle veri çözümlemesi gerçekleştirilmiştir. Çalışma Ocak 2023 - Nisan 2023 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Veri Toplama Aracı

Araştırmada kullanılan anket formu 3 kısımdan oluşmaktadır. İlk bölümde, araştırma konusunun ismi, hedefi ve araştırmada bahsi geçen değişkenlere (*medeni durum, cinsiyet, eğitim, gelir seviyesi, en çok tercih edilen kurumsal giyim markası, aylık giyim harcaması*) yer verilmiştir. İkinci bölümde Dağ (2020) tarafından Türkçeye uyarlanan Marka İmajı ölçeği kullanılmıştır. 8 madde ile ifade edilen ölçek, 5'li Likert şablonunda hazırlanmıştır. Güvenirliklerin ölçümünde "*Cronbach's Alpha*" ve "*Yapısal Güvenirlik*" test analizleri uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre Marka İmajı ölçeği için güvenirlilik katsayısı 0,91 olarak bulunmuştur. Bu değer ilgili alanyazında belirtilen ve kritik değer olan 0,7'nin (George ve Mallery, 2019) üzerindedir. Bu sonuçlara dayanarak çalışmada başvuru Marka İmajı (Mİ) ölçeğinin güvenilir bir ölçek olduğu kabul edilmiştir. Son kısımda ise katılımcıların satın alma niyetlerini ölçmek amacıyla Chiu vd. (2009) tarafından geliştirilen Satın Alma Niyeti Ölçeği kullanılmıştır. 3 maddeden oluşan ölçek 5'li Likert şablonunda hazırlanmıştır. Güvenirliklerin ölçümünde "*Cronbach's Alpha*" ve "*Yapısal Güvenirlik*" test analizleri uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre Satın Alma Niyeti ölçeği güvenirlilik katsayısı 0,90 olarak bulunmuştur. Bu değer ilgili alanyazında belirtilen ve kritik değer olan 0,7'nin (George ve Mallery, 2019) üzerindedir. Bu sonuçlara dayanarak çalışmada kullanılan Satın Alma Niyeti (SAN) ölçeğinin güvenilir bir ölçek olduğu kabul edilmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular sırasıyla "*demografik değişkenlere ilişkin bulgular*", "*araştırmanın yöntemi, ölçeklerin geçerliliği ve güvenirliliğine ilişkin bulgular*", "*varyans analizleri ve hipotez testi analiz bulguları*" şeklinde gruplandırılarak ayrı ayrı sunulmuştur.

4.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma kapsamında kullanılan veri toplama araçları, ilgili alan literatüründe yapılan taramalar sonucunda güvenilirlik ve geçerlilik analizlerine tabi tutulmuş ve bu analizler sonucunda bilimsel olarak kabul görmüş ölçekler tercih edilmiştir. Bu nedenle, bahsi geçen değişkenlerin araştırılması açısından bu ölçeklerin tam yeterlilik sağladığı kabul edilmektedir.

Araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenilirliği ve geçerliği, doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Araştırmada kullanılan bu ölçekler yeni bir ölçek olmadığından ve yazar şahsında keşfedilmediğinden keşfedici faktör analizi uygulanmamıştır. Elde edilen veriler SPSS 20 paket programı ile geçerlilik, güvenirlilik, farklılık analizleri, ikili değişkenler için t-Testi, ikiden büyük değişkenler için Anova testi uygulanmıştır.

İstatistiksel açıdan varyansların eşit olmadığı gruplar arası anlamlılığın hangi gruplar arasında kaynaklandığını tespit etmek amacıyla Games-Howell testi uygulanmıştır. Test sonuçları doğrultusunda AMOS 21 paket programı ile yapısal eşitlik modellemesi, korelasyon, yol analizleri ve araştırma hipotezi test edilmiştir.

4.2. Ölçeklerin Geçerliliği ve Güvenirliliğine İlişkin Bulgular

Boyutlara ilişkin yapısal güvenilirlik analizi sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Boyutlara İlişkin Güvenilirlik Analizi Sonuçları

Faktörler	Cronbach's Alpha	Yapısal Güvenlik (Y.G)	AVE
Mİ (Marka İmajı)	0,918	0,916	0,73
SAN (Satın Alma Niyeti)	0,909	0,909	0,72

Güvenirliklerinin ölçümünde “Cronbach’s Alpha” ve “Yapısal Güvenirlik” test analizleri uygulanmıştır. Bu güvenilirlik değerleri Tablo 1’de görüldüğü üzere Mİ ve SAN boyutları için ilgili alanyazında belirtilen ve kritik sınır olan 0,7 değerinin üzerindedir (George ve Mallery, 2019:99). Bu sonuçlara dayanarak araştırmada kullanılan Marka İmajı (Mİ) ve Satın Alma Niyeti (SAN) ölçeklerinin güvenilir ölçekler olduğu değerlendirilmektedir.

Tablo 2’de marka imajı ve satın alma niyeti ölçeklerinin doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonuçları sunulmuştur.

Tablo 2. Mİ ve SAN DFA Model Uyum Değerleri

	Mükemmel Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Mİ	SAN
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd < 5$	2,852	2,186
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 \leq RMSEA \leq 0,10$	0,058	0,46
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0,05$	$0,05 \leq SRMR \leq 0,10$	0,023	0,0069
GFI	$0,95 \leq GFI \leq 1,00$	$0,90 \leq GFI \leq 0,95$	0,976	0,997
RFI	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	$0,90 \leq NFI \leq 0,95$	0,975	0,994
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1,00$	$0,95 \leq CFI \leq 0,97$	0,989	0,999

DFA ile ölçekte yer alan her bir maddenin uyum iyiliği değerleri incelenmiştir. Uyum iyiliği değerleri, alanyazında istenilen sınırlarda olmadığı için düzeltme indekslerinden yararlanılmıştır. Düzeltme indeksleri sonucunda bu çalışmada kullanılan her iki ölçeğin uyum iyiliği değerleri, ilgili alanda belirtilen değerler ile (Kline, 2005:164; Şimşek, 2007:66) uyum sağlamaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde model uyum değerleri çalışmada kullanılan ölçek modellerinin kullanılabilir olduğunu göstermektedir. Tablo 3’te normallik testi analiz sonuçları sunulmuştur.

Tablo 3. Normallik Testi Analiz Sonuçları

Faktörler	Madde Sayısı	Çarpıklık	Basıklık
Mİ (Marka İmajı)	8	-0,671	-0,358
SAN (Satın Alma Niyeti)	3	-0,674	-0,764

Verilerin normal dağılımı durumunda parametrik, normal dağılımın olmadığı durumlarda ise parametrik olmayan testlerden yararlanılmaktadır. Araştırmada toplanan verilerin normallik analizi sonuçlarında çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri dikkate alınmıştır.

Büyüköztürk’e göre (2002:475) basıklık ve çarpıklık bulgularının ± 3 aralığında olması, verilerin dağılımının normal olduğunu göstermektedir. Tablo 3’te görüldüğü gibi çalışmaya konu olan tüm değişkenler Büyüköztürk (2002:479)’ün belirttiği sınırlar içinde olduğundan ikili grup türü için t-testi, ikiden fazla değişkenli grupların analizleri için ANOVA parametrik testleri uygulanmıştır.

4.3. Demografik Değişkenlere İlişkin Bulgular

Tablo 4’te çalışmaya katılan Z Kuşağı bireylerin demografik değişkenler açısından frekans ve yüzdeleri sunulmuştur.

Tablo 4. Demografik ve Frekans Analizi Bulguları

DEĞİŞKEN		FREKANS	YÜZDE
Cinsiyet	Kadın	297	53,8
	Erkek	255	46,2
Medeni Durum	Bekar	503	91,1
	Evli	49	8,9
Eğitim Durumu	İlkokul	3	0,5
	Lise	18	3,3
	Ön lisans	56	10,1
	Lisans	465	84,2
	Lisansüstü	10	1,8
Aylık Gelir (TL)	0-6500	374	67,8
	6501-8000	106	19,2
	8001-10000	36	6,5
	10001 ve Üzeri	36	6,5
Marka Tercihiniz	LC Waikiki	146	26,4
	De Facto	124	22,5
	Mavi	151	27,4
	Koton	52	9,4
	Diğerleri	79	14,3
Giyim Harcamanız	0-1000	380	68,8
	1001-2000	133	24,1
	2001-3000	26	4,7
	3001-4000	10	1,8
	4001 ve Üzeri	3	0,5

Araştırmaya katılan bireylerin cinsiyet durumlarına bakıldığında; katılımcıların %53,8'inin (297 kişi) kadın, %46,2'sinin (255 kişi) erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların medeni durumuna bakıldığında %8,9'unun (49 kişi) evli, %91,1'inin (503 kişi) bekâr olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında %0,5'lik (3 kişi) ilkökul mezunu, %3,3'lük (18 kişi) lise mezunu, %10,1 (56 kişi) ön lisans mezunu, %84,2 (465 kişi) lisans mezunu ve %1,8 (10 kişi) lisansüstü mezunu olduğu görülmektedir.

Katılımcıların aylık gelir durumuna bakıldığında 0-6.500 TL %67,8 (374 kişi), 6.501-8.000 TL %19,2 (106 kişi), 8.001-10.000 TL %6,5 (36 kişi) ve 10.001 TL ve üzeri %6,5 (36 kişi) olduğu görülmektedir. Katılımcıların marka tercihi durumu incelendiğinde LCWaikiki markası %26,4 (146 kişi), De Facto markası %22,5 (124 kişi), Mavi markası %27,4 (151 kişi), Koton markası %9,4 (52 kişi) ve diğer markalar %14,3 (79 kişi) olarak tercih edildiği görülmektedir. Katılımcıların aylık giyim harcaması durumu incelendiğinde 0-1.000 TL %68,8 (380 kişi), 1.001-2.000 TL %24,1 (133 kişi), 2.001-3.000 TL %4,7 (26 kişi), 3.001-4.000 TL %1,8 (10 kişi) ve 4.001 TL ve üzeri %0,5 (3 kişi) olduğu görülmektedir. Tablo 5'te cinsiyet değişkenine göre uygulanan t-Testi varyans analizi sonuçları sunulmuştur.

Tablo 5. Cinsiyet Değişkenine Göre t-Testi Analiz Bulguları

	Grup	N	Ortalama	Standart sapma	t	df	p
Marka İmajı	Kadın	297	3,48	0,97908	-1,134	550	0,010
	Erkek	255	3,58	1,11627			
Satın Alma Niyeti	Kadın	297	3,52	1,14029	-2,103	550	0,000
	Erkek	255	3,30	1,37438			

Tablo 5'te sunulduğu üzere yapılan analiz sonucunda cinsiyet faktörüne göre marka imajı ve satın alma niyeti değişkeni üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer bir deyişle kadın ve erkek grupların marka imajı ve satın alma niyeti değerleri farklılık göstermektedir. Tablo 6'da medeni durum değişkenine göre uygulanan t-Testi varyans analizi sonuçları sunulmuştur.

Tablo 6. Medeni Durum Değişkenine Göre t-Testi Bulguları

	Grup	N	Ortalama	Standart sapma	t	df	p
Marka İmajı	Evli	49	3,69	0,66777	-1,208	550	0,000
	Bekar	503	3,51	1,07363			
Satın Alma Niyeti	Evli	49	3,58	1,07050	-0,929	550	0,023
	Bekar	503	3,41	1,27436			

Tablo 6’da değişkenlerin varyans analizleri test edilmiştir. Analiz sonucunda medeni durum faktörünün marka imajı ve satın alma niyeti değişkenleri üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle evli ve bekâr grupların marka imajı ve satın alma niyeti değerleri farklılık göstermektedir. Tablo 7’de katılımcıların eğitim durumu değişkenine göre marka imajı ve satın alma niyeti boyutlarına ilişkin varyans analizi sonuçları sunulmuştur.

Tablo 7. Eğitim Durumuna Göre ANOVA Testi Analiz Sonuçları

	Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	F	df	p
Marka İmajı	1- İlkokul	3	3,29	0,50518	0,724	4/551	0,576
	2- Lise	18	3,55	0,93465			
	3- Önlisans	56	3,31	0,87156			
	4- Lisans	465	3,55	1,07705			
	5-Lisansüstü	10	3,38	0,58467			
Satın Alma Niyeti	1- İlkokul	3	4,22	0,69389	0,567	4/551	0,687
	2- Lise	18	3,46	0,95067			
	3- Ön Lisans	56	3,27	1,17168			
	4- Lisans	465	3,44	1,28780			
	5- Lisansüstü	10	3,23	0,86138			

Tablo 7’de sunulan verilere göre marka imajı ve satın alma niyeti değişkenlerinin varyanslarında eğitim durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Tablo 8’de katılımcıların gelir durumu değişkenine ilişkin varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Tablo 8. Aylık Gelir Durumuna Göre Anova Testi Analiz Sonuçları

	Grup (TL)	N	Ortalama	Standart Sapma	F	df	p
Marka İmajı	0-6.500	374	3,36	1,09178	10,627	3/551	0,000
	6.501-8.000	106	3,88	0,94796			
	8.001-10.000	36	4,00	0,70264			
	10.001 ve üzeri	36	3,71	0,59340			
Satın Alma Niyeti	0-6.500	374	3,45	1,27997	0,511	3/551	0,675
	6.501-8.000	106	3,41	1,23961			
	8.001-10.000	36	3,22	1,20844			
	10.001 ve üzeri	36	3,30	1,14191			

Tablodaki verilere göre gelir durumunun değişkenlerin varyansında istatistikî olarak etkisinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır ($F_{2/551}=10,627$, $p=0,000$ ve $F_{2/551}= 6,430$, $p=0,000$ sırasıyla). İstatistiksel açıdan eşit dağılmayan gruplar arası anlamlılığın hangi gruplar arasında kaynaklandığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen Games-Howell testi bulguları Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Post Hoc Test: Games Howell

	Grup	Grup	Ortalama Farkı	p
Marka İmajı	1-0-6.500	2- 6.501-8.000	-0,51893*	0,000
	1- 0-6.500	3- 8.001-10.000	-0,64498*	0,000
	4-10.001 ve üzeri	1-0-6.500	-0,35678*	0,014

Tablo incelendiğinde marka imajı değişkeni için istatistikî açıdan birbirleriyle benzerlik göstermeyen grupların 0-6.500 - 6.501-8.000 arasında olduğu görülmektedir. 0-6.500 grubunun değer ortalaması 3,47, 6.501-8.000 grubunun değer ortalaması 4,06 seviyesindedir. Marka imajı ölçek varyansının istatistiksel açıdan farklılaştığı bir

diğer grup ise 0-6.500 ile 8.001-10000 arasındadır. 0-6.500 grubunun değer ortalaması 3,47, 8.001-10.000 grubunun değer ortalaması 4,24 seviyesindedir. Marka imajı ölçek varyansının istatistiksel açıdan farklılaştığı son grup ise 10.001 ve üzeri ile 0-6.500 grubu arasındadır. 10.001 ve üzeri grubunun değer ortalaması 3,91, 0-6.500 grubunun değer ortalaması 3,47 seviyesindedir. Tablo 10'da katılımcıların marka tercihi değişkenlerine göre marka imajı ve satın alma niyeti boyutlarına ilişkin varyans analizi sonuçları verilmiştir. Tablo 10'da katılımcıların marka tercihi durumuna göre marka imajı ve satın alma niyeti boyutlarına ilişkin varyans analizi sonuçları sunulmuştur.

Tablo 10. Marka Tercihi Durumuna Göre ANOVA Analizi Bulguları

	Grup	N	Ortalama	Standart Sapma	F	df	p
Marka İmajı	LC Waikiki	146	2,47	1,01118	89,3	434/551	0,000
	De Facto	124	3,77	0,75018			
	Mavi	151	4,15	0,61779			
	Koton	52	3,63	0,82836			
	Diğerleri	79	3,82	0,83340			
Satın Alma Niyeti	LC Waikiki	146	3,37	1,34551	1,466	4/551	0,211
	De Facto	124	3,71	0,87372			
	Mavi	151	3,36	1,18616			
	Koton	52	3,65	1,03362			
	Diğerleri	79	3,66	0,56656			

Tablodaki verilere göre marka imajı değişkenlerinin varyanslarında marka tercihi durumuna göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmektedir ($F_{3/551} = 89,343$, $p = 0,000$). İstatistiksel açıdan varyansların eşit olmadığı gruplar arası anlamlılığın hangi gruplar arasında kaynaklandığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen Games-Howell testi bulguları Tablo 11'de sunulmuştur.

Tablo 11. Marka Tercihi Games-Howell Post Hoc Analizi Test Sonuçları

Post Hoc Test: Games Howell					
	Grup		Grup	Ortalama Farkı	p
Marka İmajı	LC Waikiki	---	DeFacto	1-0,30214*	0,000
	LC Waikiki	---	Mavi	1-0,68559*	0,000
	LC Waikiki	---	Koton	1-0,16458	0,000
	De Facto	---	Mavi	0,38345	0,000
	Koton	---	Mavi	0,52101	0,001

Tablo 11 incelendiğinde marka imajı değişkeni için istatistikî açıdan birbirleriyle benzerlik göstermeyen grupların LC Waikiki- De Facto arasında olduğu görülmektedir. LC Waikiki grubunun değer ortalaması 2,63; De Facto grubunun ise değer ortalaması 3,90 seviyesindedir. Marka imajı ölçek varyansının istatistiksel açıdan farklılaştığı bir diğer grup ise LC Waikiki- Mavi arasında olduğu görülmektedir. LC Waikiki grubunun değer ortalaması 2,63, Mavi grubunun değer ortalaması ise 4,25 seviyesindedir. Marka imajı ölçek varyansının istatistiksel açıdan farklılaştığı bir diğer grup LC Waikiki - Koton arasındadır. LC Waikiki grubunun değer ortalaması 2,63; Koton grubunun değer ortalaması ise 3,86 seviyesindedir. Marka imajı ölçek varyansının istatistiksel açıdan farklılaştığı bir diğer grup De Facto- Mavi arasındadır. De Facto grubunun değer ortalaması 3,90; Mavi grubunun değer ortalaması ise 4,25 seviyesindedir. Marka imajı ölçek varyansının istatistiksel açıdan farklılaştığı bir diğer grup Koton - Mavi arasındadır. Koton grubunun değer ortalaması 3,86; Mavi grubunun değer ortalaması ise 4,25 seviyesindedir. Tablo 12'de katılımcıların aylık giyim harcaması değişkenine göre marka imajı ve satın alma niyeti boyutlarına ilişkin varyans analizi sonuçları sunulmuştur.

Tablo 12. Aylık Giyim Harcaması Durumuna Göre ANOVA Analizi Bulguları

	Grup (TL)	N	Ortalama	Standart Sapma	F	df	p
Marka İmajı	0-1.000	380	3,31	1,01118	15,418	4/551	0,000
	1.001-2.000	133	4,03	0,75018			
	2.001-3.000	26	4,09	0,61779			
	3.001-4.000	10	3,52	0,82836			
	4.001 ve üzeri	3	3,33	0,83340			
Satın Alma Niyeti	0-1.000	380	3,36	1,34551	3,286	4/551	0,011
	1.001-2.000	133	3,69	0,87372			
	2.001-3.000	26	3,25	1,18616			
	3.001-4.000	10	2,50	1,03362			
	4.001 ve üzeri	3	3,22	0,56656			

Aylık giyim harcaması değişkenine ilişkin veriler, aylık hazır giyim harcamalarına göre değişkenlerinin varyanslarında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar göstermektedir (F3/551=15,418 p=0,000, F3/551=3,286 p=0,011 sırasıyla). İstatistiksel açıdan varyansların eşit olmadığı gruplar arası anlamlılığın hangi gruplar arasında kaynaklandığını tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen Games-Howell testi bulguları Tablo 13'de sunulmuştur.

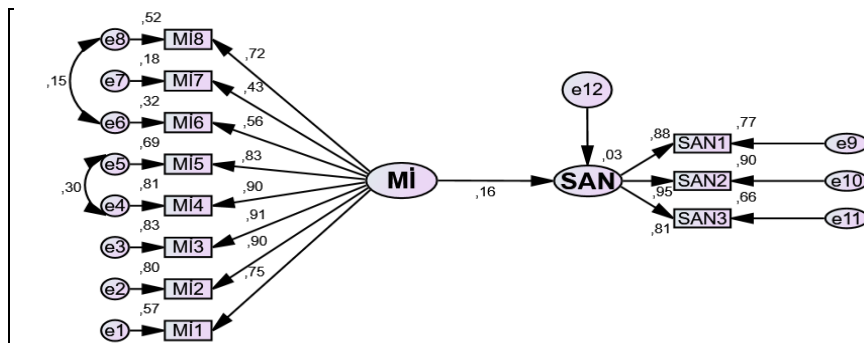
Tablo 13. Aylık Giyim Harcaması Games-Howell Post Hoc Analizi Test Sonuçları

	Grup	Grup	Ortalama Farkı	p
Marka İmajı	0-1.000	1.001-2.000	0,72674*	0,000
	0-1.000	2.001-3.000	0,78530*	0,000
Satın Alma Niyeti	0-1.000	1.001-2.000	0,32832*	0,048
	1.001-2.000	3.001-4.000	1,19674*	0,31

Tablo 13 incelendiğinde marka imajı değişkeni için istatistikî açıdan birbirleriyle benzerlik göstermeyen grupların 0-1.000 ve 1.001-2.000 arasında olduğu görülmektedir. 0-1.000 grubunun değer ortalaması 3,42 iken 1.001-2.000 grubunun değer ortalaması 4,16 seviyesindedir. Marka imajı ölçek varyansının istatistiksel açıdan farklılaştığı bir diğer grup 0-1.000- 2.001-3.000 arasındadır. 0-1.000 grubunun değer ortalaması 3,42 seviyesinde, 2.001-3.000 grubunun değer ortalaması ise 4,35 seviyesindedir. Satın alma niyeti ölçek varyansının istatistiksel açıdan farklılaştığı bir diğer grup 0-1.000 ile 1.001-2.000 arasındadır. 0-1.000 grubunun değer ortalaması 3,49 seviyesinde, 1.001-2.000 grubunun değer ortalaması ise 3,89 seviyesindedir. Satın alma niyeti ölçek varyansının istatistiksel açıdan farklılaştığı bir diğer grup 1.001-2.000 ile 3.001-4.000 arasındadır. 1.001-2.000 grubunun değer ortalaması 3,89 seviyesinde, 3.001-4.000 grubunun değer ortalaması ise 3,23 seviyesindedir.

4.4. Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) Analiz Bulguları

Şekil 2'de araştırmaya konu olan değişkenlere ilişkin oluşturulan yapısal eşitlik modeli üzerinden araştırma hipotezi test edilmiştir.

Şekil 2. Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) Hipotez Test Sonuçları

CMIN= 278,253; DF= 113; p= ,000; CMIN/DFA= 2,462; RMSEA= 0,38; CFI= ,974; GFI= ,945; NFI= ,957

Sunulan şekil ve YEM analiz değerleri incelendiğinde 18-23 yaş aralığındaki Z kuşağı bireylerinin marka imajı algılarının satın alma niyeti düzeylerini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde pozitif yönlü etkilediğini ve regresyon katsayısının 0,03 anlamlılık düzeyinde 0,16'sını açıkladığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre H1 hipotezi desteklenmiştir.

5. SONUÇ

Gerçekleştirilen bu araştırma kapsamında kurumsal hazır giyim markalarını tercih eden 18-23 yaş aralığındaki Z kuşağı tüketicilerinin marka imajı algılarının satın alma niyeti düzeyleri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Cinsiyet değişkeni incelendiğinde Mİ, MS ve SAN ölçekleri üzerinde anlamlı fark görülmektedir. Erkek katılımcıların marka imajına verdikleri tepki düzeyi daha yüksek seviyededir. Satın alma niyeti düzeyi kadın katılımcılarda daha yüksek seviyededir. Medeni durum değişkeni incelendiğinde Mİ ve SAN ölçekleri üzerinde anlamlı fark görülmektedir. Diğer bir deyişle bekâr grupların marka imajı ve satın alma niyeti değerleri evli olan gruplara göre daha yüksektir. Bunun nedeni bekârların evlilere göre maddi açıdan daha az sorumluluğunun olması olabilir.

Katılımcıların marka tercihi durumları incelendiğinde %26,4'ünün (146 kişi) LC Waikiki, %22,5'inin (124 kişi) De Facto, %27,4'ünün (151 kişi) Mavi, %9,4'ünün (52 kişi) Koton ve %14,3' ünün Diğerleri olduğu görülmektedir. Bu analiz sonucuna göre marka tercihi değişkeni incelendiğinde Mİ boyutu üzerinde anlamlı fark görülmektedir. Buna göre Mavi markasını tercih eden katılımcıların markanın imajına pozitif yönde karşılık verdikleri görülürken yine aynı markaya karşı eğilim gösterdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Analiz sonucu elde edilen bir diğer bulgu ise katılımcıların marka imajına en az tepki verdikleri değişken LC Waikiki grubudur. Analiz bulgularına göre bireylerin imaj olgusundan etkilendikleri markaya karşı satın alma davranışı gösterdikleri sonucuna ulaşılmaktadır. Aylık ortalama giyim harcaması değişkeni incelendiğinde Mİ ve SAN varyanslarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmektedir. Buna göre aylık giyim harcaması 1.001-3.000 TL aralığında olan bireylerin tercih ettikleri markaya karşı imaj eğilimleri daha yüksektir. Analiz sonucu elde edilen bir diğer bulgu ise aylık giyim harcaması 3.001-4.000 TL olan katılımcılar daha yüksek satın alma eğilimine sahiptirler. Bu sonuçta bireylerin gelir durumlarının etkili olduğu söylenebilir. Bireylerin gelir durumları arttıkça markaya karşı olan imaj etkisi artmakta, bu durumu takiben satın alma niyetleri pozitif yönlü etkilenmektedir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular, literatürdeki diğer araştırmalarla tutarlılık göstermektedir. Marka imajının satın alma niyeti üzerindeki olumlu etkileri, Ural ve Perk (2012), Tüm ve Özgener (2018), Onurlubaş ve Altunışık (2019), Sondoh vd. (2007) gibi çalışmalarla da desteklenmektedir. Ural ve Perk (2012) çalışmasında, güçlü bir marka imajı ile satın alma tutumu arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Onurlubaş ve Altunışık (2019) çalışmasında, kaliteli bir markanın imajının da güçlü olacağı, güçlü bir markanın ise tüketicilerde satın alma davranışını oluşturduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tüm ve Özgener (2018) tarafından havayolu şirketleri üzerinde gerçekleştirilen çalışmada, markaya hizmet eden çalışanların etkisine vurgu yapılmıştır. Buna göre çalışanlar, mensubu oldukları markanın imajına büyük etki etmektedir. Kaliteli çalışanlara sahip bir markanın imajının da güçlü olacağı ve tüketicilerin satın alma düzeylerini arttıracığı sonucuna ulaşılmıştır. Sondoh vd. (2007) gibi araştırmacılar ise, renk tercihlerinin marka imajını güçlendirdiğini, bu sayede güçlü bir imaj algısının oluştuğunu ve marka imajının satın alma davranışı üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşımlardır. Ortaya konan bu çalışmada demografik değişkenlerin (aylık gelir, cinsiyet, medeni durum) tüketicilerin marka tercihleri ile satın alma tutumları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığa sahip olduğu, marka imajının satın alma niyeti düzeylerini istatistiksel olarak anlamlı düzeyde pozitif yönlü etkilediğini ve regresyon katsayısının 0,03 anlamlılık düzeyinde 0,16'sını açıkladığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre H₁ hipotezi desteklenmiştir.

Araştırma sonucuna göre katılımcılar kaliteli oluşundan dolayı en çok Mavi isimli markayı tercih etmişlerdir. Araştırma sonucuna göre markaların kalite anlayışlarını gözden geçirmeleri ve tekstil sektörünün birincil müşterileri olarak görülen Z kuşağı bireylerin kaliteli ürün beklentilerine hitap etmeleri fayda sağlayacaktır. Araştırmada elde edilen anket verilerine göre katılımcılar (n=552, %79,5'i) marka tercihlerinde reklamların bir etkisinin olmadığını belirtmişlerdir. Bu noktada araştırmada yer alan firmaların pazarlama aşamalarında reklamlar yerine farklı bir pazarlama stratejisi uygulamaları yerinde olacaktır. Z kuşağının kendisinden önceki kuşaklara göre gelenekselciliği kenara itip yeni olanı deneyimleme arzuları, önceki kuşaklar tüketim davranışlarında dürtülerine bağlı kalarak hareket ederken Z kuşağının daha pragmatik davranmaları karşısında üreticilerin klasik üretim ve satış stratejilerini geleceğe göre inşa etmeleri önerilmektedir.

Z kuşağı markanın kendisinden ziyade tercih ettiği marka ile etkileşimine ve deneyimlere inanmaktadır. Bu sebeple işletmelerin kişiselleştirilmiş üretim ve pazarlama yöntemlerine, tüketicilerin arzuladıkları ve satın almak istedikleri ürünlere uygulayabilecekleri opsiyonel tasarım fırsatları sağlamalarının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu anlamda markaların özellikle e-ticaret uygulamalarında teknolojiye ayak uydurarak sanal gerçeklik tabanlı deneyim sunmaları ve buna bağlı olarak tüketicilerin kendi tasarımlarını yaparak kişiselleştirilmiş üretim ve pazarlama stratejileri uygulamaları önerilmektedir.

Tüm bunların yanı sıra, Z kuşağının dijital platformlarda çok vakit geçirmesi, pazarlamacılar için cazip fırsatlar sunmaktadır. İşletmelerin dijital ürün yerleştirme kampanyaları ve sosyal medya uygulamalarına sponsorlu reklamlar vermeleri, hitap ettikleri kuşağa karşı etkili bir satış stratejisi olacaktır. Araştırmanın en önemli kısıtı zaman ve mali sebeplerden dolayı bu çalışma sadece bir ilde yapılmıştır. Gelecekte diğer iller ve hatta bölgeler arasındaki Z kuşağı üyelerinin katılımı ile ulusal düzeyde çalışmalar daha geniş perspektifli sonuçlar ortaya koyabilir. Yerel markalar yerine global markalar ile Z kuşağı tüketici davranışları tespit edilerek ilgili literatüre daha fazla katkı sağlanabilir. Bu sayede haklarında yeterli verinin toplanamadığı Z kuşağı hakkında yeterli bir tüketici profili oluşturmanın mümkün olduğu düşünülmektedir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “en az iki dış hakem” ve “çift taraflı körleme” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede kullanılan ölçek için yazar(lar) tarafından ölçeğin orjinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Bu araştırmanın yapılması ile ilgili olarak İğdir Üniversitesi Etik Komisyonundan 26/01/2023 tarih ve 2023/2 sayılı “*Etik İzni Belgesi*” alınmıştır. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. Regarding the conduct of this research, an "Ethics Permission Certificate" dated 26/01/2023 and numbered 2023/2 was obtained from the Ethics Committee of the University of İğdir. The author contributed to all sections and stages of the study alone.**

KAYNAKÇA

- AKTUĞLU, Işıl Karpat ve TEMEL, Ayşen (2006), “*Tüketiciler Markaları Nasıl Tercih Ediyor? Kamu Sektörü Çalışanlarının Giysi Markalarını Tercihini Etkileyen Faktörlere Yönelik Bir Araştırma*”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.15(3), ss.43-59.
- ALTUNTUĞ, Nevriye (2012), “*Kuşaktan Kuşağa Tüketim Olgusu ve Geleceğin Tüketici Profil*”, **Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi**, S.4(1), ss.203-212.
- BASSIOUNI, Dina H. ve HACKLEY, Chris (2014), “*Generation Z'children's Adaptation to Digital Consumer Culture: A Critical Literature Review*”, **Journal of Customer Behaviour**, S.13(2), ss.113-133.
- BAYRAKDAROĞLU, Funda ve ÖZBEK, Çağlar (2018), “*Kadınların Tüketim Alışkanlıklarının Kuşaklararası Boyutu*”, **Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi**, S.19(42 Kadın Çalışmaları Özel Sayısı), ss.1-12.
- BALDWIN, Richard (2018), **The Great Convergence - Information Technology and the New Globalization: In the Great Convergence**, Harvard University Press, Massachusetts (US).
- BERGERON, Jasmin ve LAROCHE, Michel (2009), “*The Effects of Perceived Salesperson Listening Effectiveness in the Financial Industry*”, **Journal of Financial Services Marketing**, S.14(1), ss.6-25.
- BERKUP, Sezin B. (2015), “*Sosyal Ağlarda Bireysel Mahremiyet Paylaşımı: X Ve Y Kuşakları Arasında Karşılaştırmalı Bir Analiz*”, **Doktora Tezi**, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- BİLGİLİER, Hidayet ve ÇETİN, Büşra (2020), “*Siyasi Liderlerden Beklenen Liderlik Özellikleri: X ve Y Kuşağı Bağlamında Nitel Bir Araştırma*”, **LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, S.10(2), ss.135-151.

- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener (2002), “*Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı*”, **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, S.32(32), ss.470-483.
- CHIU, Chou K. (2009), “*Understanding Relationship Quality and Online Purchase Intention in E-Tourism: A Qualitative Application*”, **Quality & Quantity**, S.43(4), ss.669-675.
- CHO, Eunjoo, FIORE, Ann Marie ve RUSSELL, Daniel W. (2015), “*Validation of a Fashion Brand Image Scale Capturing Cognitive, Sensory, and Affective Associations: Testing its Role in an Extended Brand Equity Model*”, **Psychology & Marketing**, S.32(1), ss.28-48.
- CROSBY, Lawrence A., EVANS, Kenneth R. ve COWLES, Deborah (1990), “*Relationship Quality in Services Selling: An Interpersonal Influence Perspective*”, **Journal of Marketing**, S.54(3), ss.68-81.
- ÇAVUŞOĞLU, Sinan (2019), “*Müşteri Deneyimi, Deneyimsel Değer ve Yeşil Davranışlara Karşı Tutumun Tekrar Ziyaret Niyetine Etkisinin Belirlenmesi: Yeşil İmajın Düzenleyicilik ve Aracılık Rolü*”, **Doktora Tezi**, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- DAĞ, Kazım (2020), **Marka ve Marka Özgünlüğü (Uygulamalı)**, Hiperlink Eğitim Yayınları, İstanbul.
- DENİZ, Arzu, GÖDEKMERDAN, Leyla G. ve YÜCE, Alpaslan (2011), “*A Study on Determining the Lifestyles of Consumers Who Buy Global Branded Products*”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.12(2), ss.79-90.
- DOBNI, Dawn ve ZINKHAN, George M. (1990), “*In Search of Brand Image: A Foundation Analysis*”, **ACR North American Advances**, S.17, ss.110-119.
- FISHBEIN, Martin ve AJZEN, Icek (1977), “*Belief, Attitude, Intention, and Behavior: An Introduction to Theory and Research*”, **Philosophy and Rhetoric**, S.10(2), ss.130-132.
- GAMES, Paul A. (1971), “*Multiple Comparisons of Means*”, **American Educational Research Journal**, S.8(3), ss.531-565.
- GEORGE, Darren ve MALLERY, Paul (2019), **IBM SPSS Statistics 26 Step by Step: A Simple Guide and Reference**, Routledge Publisher, New York (US), 16. Baskı.
- GOH, Edmund ve LEE, Cindy (2018), “*A Workforce to be Reckoned With: The Emerging Pivotal Generation Z Hospitality Workforce*”, **International Journal of Hospitality Management**, S.73, ss.20-28.
- HIDVEGI, Anna ve KELEMEN-ERDOS, Aniko (2016), “*Assessing the Online Purchasing Decisions of Generation Z*”, **Proceedings of FIKUSZ Symposium for Young Researchers**, Óbuda University Keleti Károly Faculty of Economics Press, Budapest, ss.173-181.
- KELLER, Kevin Lane ve SWAMINATHAN, Vanitha (2019), **Strategic Brand Management: Building, Measuring, and Managing Brand Equity**, Pearson Publisher, London.
- KLINE, Rex B. (2005), **Principles and Practice of Structural Equation Modeling**, The Guilford Press, New York (US).
- KONYALILAR, Nil (2023), “*Marka İmajının Marka Satın Alma Niyetine Etkisi: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Havayolu İşletmeleri Üzerinde Bir İnceleme*”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.32(2), ss.745-755.
- KOTLER, Philip ve ARMSTRONG, Gary (1997), **Marketing an Introduction**, Pearson Education Limited, London (UK).
- LEVY, Sidney J. ve ROOK, Denis W. (1999), **Brands, Consumers, Symbols and Research**, Sage Publications, London (UK).
- MICHAELIDOU, Nina, MICEVSKI, Milena ve CADOGAN, John W. (2015), “*An Evaluation of Nonprofit Brand Image: Towards a Better Conceptualization and Measurement*”, **Journal of Business Research**, S.68(8), ss.1657-1666.
- MIRABI, Vahidreza, AKBARIYEH, Hamid ve TAHMASEBIFARD, Hamid (2015), “*A Study of Factors Affecting on Customers Purchase Intention*”, **Journal of Multidisciplinary Engineering Science and Technology (JMEST)**, S.2(1), ss.267-273.
- MORWITZ, Vicki G., JOHNSON, Eric ve SCHMITTLEIN, David (1993), “*Does Measuring Intent Change Behavior?*”, **Journal of Consumer Research**, S.20(1), ss.46-61.

- ONURLUBAŞ, Ebru ve ALTUNIŞIK, Remzi (2019), “*Tüketici Etnosentrizmi ve Marka İmajının Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Gıda Tüketicileri Üzerine Bir Uygulama*”, **OPUS International Journal of Society Researches**, S.10(17), ss.277-307.
- PERCY, Larry ve ELLIOT, Richard (2007), **Strategic Brand Management**, Oxford University Press, Oxford.
- PERLSTEIN, Rick (2017, “*I Thought I Understood the American Right - Trump Proved Me Wrong*”, **New York Times Magazine**, 19 April 2017, <https://www.nytimes.com/2017/04/11/magazine/i-thought-i-understood-the-american-right-trump-proved-me-wrong.html> (Erişim Tarihi: 03.05.2024)
- PICH, Cristopher, ARMANNSDOTTIR, Guja ve DEAN, Dianne (2015), “*The Elicitation Capabilities of Qualitative Projective Techniques in Political Brand Image Research*”, **International Journal of Market Research**, S.57(3), ss.357-394.
- SARIOĞLU, Elif Başak ve ÖZGEN, Ebru (2018), “*Z Kuşağının Sosyal Medya Kullanım Alışkanlıkları Üzerine Bir Çalışma*”, **Journal of International Social Research**, S.11(60), ss.967-980.
- SEKARAN, Uma ve BOUGIE, Roger (2016), **Research Methods for Business: A Skill Building Approach**, John Wiley and Sons The Atrium Publisher, London (UK).
- SONDOH JR, Stephen L., OMAR, Maznah Wan, WAHID, Nabsiah Abdul, ISMAIL, Ishak ve HARUN, Amran (2007), “*The Effect of Brand İmage on Overall Satisfaction and Loyalty Intention in the Context of Color Cosmetic*”, **Asian Academy of Management Journal**, S.12(1), ss.83-107.
- SPRENG, Richard A., HARRELL, Gilbert D. ve MACKOY, Robert D. (1995), “*Service Recovery: Impact on Satisfaction and Intentions*”, **Journal of Services Marketing**, S.9(1), ss.15-23.
- ŞAHİN, Esen ve İÇİL, Halime Büşra (2019), “*Sosyal Medya Uygulamalarının, Marka Bağlılığı ve Tüketici Davranışlarına Etkisi: Z Kuşağı Üzerine Bir Araştırma*”, **International Journal of Multidisciplinary Studies and Innovative Technologies**, S.3(2), ss.188-195.
- ŞİMŞEK, Ömer Faruk (2007), **Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş: Temel İlkeler ve LISREL Uygulamaları**, Ekinoks Yayınları, Ankara.
- TAŞ, H. Yunus, DEMİRDÖĞMEZ, Mehmet ve KÜÇÜKOĞLU, Mahmut (2017), “*Geleceğimiz Olan Z Kuşağının Çalışma Hayatına Muhtemel Etkileri*”, **Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi**, S.7(13), ss.1031-1048.
- TEKİN, Meryem (2015), “*Çalışma Yaşamında Kuşaklar ve İşe Yönelik Tutumlarının İncelenmesi*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- TÜİK - TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2022), “*İstatistiklerle Gençlik 2022*”, **TÜİK Kurumsal Web Sayfası** (E-İstatistik), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/index/?p=Youth-in-Statistics-2022-49670> (Erişim Tarihi: 19.01.2023).
- TURAN, Aykut H. ve ÇOLAKOĞLU, Bengü E. (2015), “*Yaşlı Tüketicilerde Algılanan Marka Değeri ve Satın Alma Niyeti*”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.11(1), ss.277-296.
- TÜM, Yeşim ve ÖZGENER, Şevki (2018), “*Havayolu Taşımacılığında Kurumsal İmaj ve Etik Algıların Yeniden Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkileri: İlişki Kalitesinin Düzenleyici Rolü*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- URAL, Tülin ve PERK, Gül H. (2012), “*Tüketici Temelli Marka Değerinin Kişisel Bilgisayar Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi: Antakya'da Bir Çalışma*”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.3(12), ss.11-25.
- UZTUĞ, Ferruh (2002), “*Spor Kulüplerinde İletişim Yönetimi: Türkiye Profesyonel Futbol Liglerinde Yer Alan Spor Kulüplerinin İletişim Uygulamalarına İlişkin Araştırma*”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.9(1), ss.149-168.
- WANG, Jau-Shyong, CHENG, Yen-Fen ve CHU, Yi-Ling (2013), “*Effect of Celebrity Endorsements on Consumer Purchase Intentions: Advertising Effect and Advertising Appeal as Mediators*”, **Human Factors and Ergonomics in Manufacturing & Service Industries**, S.23(5), ss.357-367.
- YÜKSEL, Ülkü ve MERMÖD, Aslı Yüksel (2005), **Marka Yönetimi ve Marka Değerinin Ölçülmesi**, Beta Yayınları, İstanbul.

Bankacılık Sektöründe Yetenek Yönetimi Anlayışı Kapsamında Yapılan İşe Alım ve Eğitim - Gelişim Faaliyetlerinin İncelenmesi

Examining the Recruitment and Training - Development Activities Carried Out within the Scope of Talent Management Approach in the Banking Sector

Cansu YILDIZ

Doktorant, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,
SBE, İşletme A.B.D., cansuyldz23@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-7720-6213>

Makale Başvuru Tarihi: 04.11.2023

Makale Kabul Tarihi: 27.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Son yıllarda yaşanan rekabet ortamı yetenek yönetimi anlayışının önemine vurgu yapmaktadır. Yetenek yönetimi anlayışına sahip olan bankalar diğer rakip bankalara kıyasla rekabet avantajı elde etmektedir ve bu anlayış, banka bünyesindeki çalışanların sürdürülebilir nitelikteki eğitim-gelişim süreçlerini destekleyici bir etkiye sahiptir. Bankalar bünyelerine yetenek sahibi bireyleri bulmayı, çekmeyi, elde tutmayı ve gelişmeyi hedefleyerek başarılı olmayı planlamaktadır. Yetenek yönetimi anlayışı ise bu düşüncenin gerçekleşmesini sağlayan bir anlayıştır. Bu nedenden dolayı, yetenek yönetimi anlayışının banka çalışanları ve bankalar üzerinde olumlu bir etkisi vardır. Araştırmanın temel amacı; bankalar bünyesinde uygulanan yetenek yönetimi anlayışı kapsamındaki işe alım ve eğitim- gelişim faaliyetlerinin çalışan motivasyonu ve performansı kavramlarına olan etkisini banka sektörü çalışanları açısından incelemektir. Veriler, derinlemesine mülakat yöntemiyle toplanmıştır, mülakatlar yüz-yüze ve internet ortamında gerçekleştirilmiştir. Araştırma, yapılandırılmış mülakat yöntemi tekliğine geri dönüş yapan bankalar çerçevesinde sınırlandırılmıştır. Bu doğrultuda, bankaların insan kaynakları yöneticileriyle iletişime geçilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgu ise yetenek yönetimi anlayışının, ülkemizde faaliyet gösteren devlet-özel bankalar tarafından uygulanan ve onların faaliyetlerine olumlu yönde etki eden bir anlayış olduğu çıkarımıdır.

ABSTRACT

The competitive environment experienced in recent years emphasizes the importance of talent management approach. Banks with talent management approach gain competitive advantage compared to other rival banks and this approach has a supportive effect on sustainable training and development processes of employees within the bank. Banks plan to be successful by aiming to find, attract, retain and develop talented individuals. Talent management approach is an approach that enables this idea to come true. For this reason, talent management approach has a positive effect on bank employees and banks. The main purpose of the research is to examine the effects of recruitment and training-development activities within the scope of talent management approach applied within banks on employee motivation and performance concepts from the perspective of bank sector employees. Data were collected by in-depth interview method and interviews were conducted face-to-face and in internet environment. The research was limited to the banks that responded to the structured interview method offer. In this direction, contact was made with the human resources managers of the banks. The finding obtained from the research is that talent management approach is an approach applied by state-private banks operating in our country and has a positive effect on their activities.

Keywords:

Talent Management,
Employee Motivation,
Employee Performance,,
Recruitment,
Training &
Development,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): YILDIZ, Cansu (2023), "Bankacılık Sektöründe Yetenek Yönetimi Anlayışı Kapsamında Yapılan İşe Alım ve Eğitim - Gelişim Faaliyetlerinin İncelenmesi", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.685-699, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1386172>

1. GİRİŞ

Doğru yetenekleri, doğru pozisyonlara yerleştirme düşüncesi insan kaynakları alanı açısından, çalışan verimliliğini arttırma beklentisini yaratmaktadır. İşletmelerin bünyesindeki çalışan bireylerden, beklenen istekler zaman içerisinde değişim göstermiştir. Çalışanlar, yeteneklerini kullanıp geliştirebilecekleri çalışma ortamını tercih etmektedir. İşletmelerin ise çalışanlarına bu olanakları sunmaları oldukça gereklidir. Klasik insan kaynakları anlayışının günümüz koşullarında yetersiz kaldığı görülmektedir. Yetenek yönetimi yaklaşımı; klasik insan kaynakları yaklaşımının yetersiz kalmasından dolayı daha modern, yüksek potansiyelli çalışan temelli bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. İnsan kaynakları alanında yaşanan bu değişimle birlikte yüksek potansiyel sahibi çalışanları işletmeye çekebilmek ve çalışanların yüksek performans sergilemelerini sağlayarak performans seviyelerini arttırmak son yıllarda önemli sayılabilecekler trend konular arasındadır. Bu trendi gündeme getiren konu, yetenek yönetimi anlayışıdır (Sayılar, 2013:50).

Yetenek yönetimi anlayışı, bireylerin ilgisini çekme, işe alma, geliştirme ve elde tutma gibi aşamalardan oluşan bir anlayıştır (Gülşen, 2020:38). Yetenekli çalışanların elde edilerek geliştirilmeye çalışılması işletmeler açısından son derece önemli bir konudur. Bu bağlamda, insan sermayesinin yönetimi işletmeler tarafından önemli bir alan olarak düşünülmelidir (Nothnagel, 2008:21). Yetenek yönetimi anlayışı; çalışanların işe alım, motivasyon, performans, eğitim-gelişim faaliyetlerine odaklanmaktadır (Betchoo ve Kumar, 2017:6).

Çalışma; Türkiye’de faaliyet gösteren 8 mevduat bankası bünyesinde uygulanan yetenek yönetimi anlayışı kapsamında yapılan işe alım ve eğitim- gelişim faaliyetlerinin çalışan motivasyon ve performans kavramlarına olan etkisini banka sektöründe çalışan bireyler açısından incelemeyi amaç edinmektedir. Bu yüzden, sekiz bankanın bünyesinde çalışan insan kaynakları yöneticileriyle görüşme sağlanmış ve yapılandırılmış mülakat yöntemiyle bilgiler toplanmıştır. Çalışmanın özgünlüğünü ise şu şekilde ifade edebilmemiz mümkündür. 2024 yılında yetenek yönetimi anlayışı trendleri çalışan odaklı yaklaşımlara doğru olumlu anlamda bir değişime işaret etmektedir. Çalışan odaklı yaklaşımlar; çalışan bağlılığı, eğitim- gelişim faaliyetleriyle yapılmış olan iş- yaşam dengesi ve kariyer gelişimi gibi çok çeşitli değişkenlerde kendini göstermektedir. Bankalar, en iyi yetenekleri çekerek elde tutmak ve işten ayrılma oranlarını azaltmak için eğitim-gelişim araçları vasıtasıyla çalışan deneyimini iyileştirmeye öncelik vermektedir. Özetle, bankaların bu trendlere uyum sağlayarak, güçlü ve çeşitli yetenek havuzu oluşturmaları ve bu potansiyel durumunu etkin bir şekilde yönetmeleri, başarılı bir gelecek için temel nitelikte bir strateji olacaktır.

2. KAVRAMSAL AÇIDAN YETENEK YÖNETİMİ

Yetenek yönetimi anlayışı çerçevesinde literatür araştırması yapıldığında yetenek kavramının pek çok farklı anlamlara gelen tanımlarının olduğu görülmektedir. Yetenek kavramıyla ilgili yapılmış olan ilk tanım, “*bir bireyin bir şeyi anlama veya yapabilme niteliği, kabiliyeti*” olarak açıklanırken; kavramla ilgili yapılan diğer bir tanım ise “*bir duruma uyma konusunda bireyde bulunan doğuştan gelen güç, kapasite*” olarak ifade edilmektedir. Yetenekli bir bireyi, diğer bireylerden ayıran en temel fark, yeteneğin bireyi “*ustalık*” seviyesine eriştirmesidir. Yetenek sahibi birey, yetenekli olduğunu düşündüğü alanda, yaşlarına veya diğer bireylere göre farklı performans ve başarı gösterebilmektedir. Yetenek kavramı, performans ve başarı gibi kavramlarla ilişkili olan bir kavramdır (Akar, 2015:17-21).

Yetenek yönetimi kavramı, 1950 ve 1960’lı yıllara gelindiğinde ABD, Japonya ve Batı Avrupa ülkeleri gibi gelişmişlik seviyesi yüksek olarak ifade edilen ülkelerde ortaya çıkmıştır. 1980’li yıllara gelindiğinde ise kavramın yaşanan ‘*Bilgi Çağı*’na paralel olarak daha fazla kendinden bahseder olduğu görülmüştür. Yetenek yönetimi kavramının hızlı bir şekilde yayılmasına neden olan gelişmelerden biri, bilgi ve bilgi teknoloji alanlarının sanayi ve tarım gibi faaliyet alanlarının dışında sağlık, eğitim ve iletişim gibi birçok alanlarda kullanım alanları olarak kendisine yer bulmuş olmasıdır (Altınöz, 2009:11).

Yetenek yönetimi kavramının ortaya çıkmasıyla beraber iş hayatında çalışanların değeri artmış ve insan unsuru değerli sermaye olarak görülmeye başlanmıştır (Altınöz, 2009:15). Son yıllarda işletmelerin üzerinde kafa yordığı konulardan biri, işletmenin bünyesinde barındırdığı çalışanlarına ait bakış açısı ve çalışanlarına uyguladıkları politikalar olmaktadır. İşletmeler, çalışanlarını duygu, düşünce ve psikolojiden yoksun robot olarak gördüğü anlayıştan vazgeçmiştir ve çalışanlarını çok yönlü biçimde değerlendirdiği modern düzeydeki uygulamalara işletmelerin geçtiği görülmüştür. İşletme içerisinde uygulanan modern düzeydeki uygulamaların ilk örneklerinden biri ise yetenek yönetimi uygulamalarıdır (Akar, 2015:13-15).

Yetenek yönetimi uygulamalarının temel amacı, işletmenin stratejik hedeflerine ulaşabilmesi için doğru zamanda, doğru kişileri, doğru pozisyonlarda görevlendirme yaparak işletmeler açısından istenilen yetenekli çalışanlara ulaşılmasını sağlamaktır. İşletmelerin yetenekli çalışanları bünyesinde bulundurması önemli bir husustur. Fakat daha da önemli olarak belirtilen husus ise çalışanların, sahip olduğu yetenekleri en iyi biçimde kullanabileceği birimlerde istihdam edilmesinin sağlanmasıdır (Hartmann vd., 2010:171). “*Neyin*” başarılı olduğundan ziyade “*nasıl*” bir işin uygulamaya geçirildiğiyle yetenek yönetimi anlayışının ilgilenmesi geleneksel bir iş analizinden tamamen farklı bir anlayıştır (Atlı, 2017).

İşletmenin, en iyi seviyede yeteneğe sahip çalışanını bünyesinde bulundurması rekabetçi başarıyı garantilemesi için yeterli değildir (Cheese vd., 2008:9). Yetenek yönetimi anlayışının başarılı bir şekilde uygulanmasını sağlamak için işletmeler yeniden değerlendirme, denetleme ve sorgulama gibi eylemlere başvurmak zorundadır. Yetenek yönetimi anlayışı aynı zamanda destekleyici bir unsurdur. Çünkü yönetici konumunda bulunan karar alıcılar için bilgiler bilimsel değerleri itibarıyla değerlendirilmektedir (Berger, 2004:431).

2.1. Yetenek Yönetimi Uygulamaları Süreci

Mucha (2004:99) yetenek yönetimi sürecini, “*işletmenin hedeflerine ulaşabilmesi için işgörenlerin doğru zamanda, doğru işleri ve doğru uygulamaları yapabilmelerinin sağlanması sürecidir*”, şeklinde belirtmiştir. Creelman’a (2004:3) göre, yetenek yönetimi kavramı “*çalışanların gruplandırılarak kümeleştirilmesi eylemi değildir. Aksine yetenek kavramına bir bakış açısı veya anlayıştır*”, şeklinde tanımlanmaktadır. Collings ve Mellahi (2009:305) ise yetenek yönetimini genel olarak şöyle tanımlamışlardır;

“İşletmelerin sürdürülebilir nitelikteki rekabet avantajına katkı sağlayarak işletme bünyesindeki kilit öneme sahip pozisyonların tanımlanması, yüksek potansiyele sahip olan bireylerin bu pozisyonlara konumlandırılması, işletme bünyesinde açılan pozisyonlar içinse bir yetenek havuzunun geliştirilmeye çalışılması ve ihtiyaç halinde açılan bu yetenek havuzundan yararlanılmasıdır”

Yetenek yönetimi yaklaşımında “*insanlar*”, işletmeler açısından “*kaynak*” olarak nitelendirilmektedir ve bu yaklaşımda, insan unsurundan en iyi şekilde yararlanılmaktadır. Bir işletmenin hedeflerine ulaşabilmesini sağlayabilmek amacıyla yetenek edinme, geliştirme ve yerleştirme süreçlerinden yararlanılmaktadır. Böylelikle, katılım ve kapasite unsurları oluşturulmak istenmektedir. Daha sonrasında ise yetenek yönetimi anlayışının uygulanmasıyla kısa ve uzun vadeli sonuçlar elde edilmektedir. Elde edilmiş olan sonuçlar, yetenek yönetimi yaklaşımının aşamalarıyla gerçekleştirilen bir durumdur. Dolayısıyla yetenek yönetimi süreci; işletme içerisindeki yetenek boşluklarını tespit ederek kendi işletme bünyesindeki boş pozisyonları belirlemeyi, pozisyonlara uygun nitelikteki adayları işe alarak bu nitelikleri organizasyon yapısı içerisinde büyütmeyi, adaylarda mevcut olan gerekli becerileri geliştirmeyi, onların geleceğe odaklanmalarını sağlayarak uzmanlık için eğitim almalarına yardımcı olmayı ve uzun vadede etkili bir biçimde onları işletme içerisinde muhafaza ve motive etme durumlarını içermektedir (Alayoğlu, 2010:74-75).

2.2. Yetenek Yönetimi Uygulamaları Kapsamında Yapılan İşe Alım Süreci

İşletme yöneticileri, yetenekli olarak görmüş oldukları bireyleri kendi bünyelerinde olması için çaba göstermektedir. Ek olarak, işletmelerde işgücü devrine sebep olan çeşitli faktörler mevcuttur. Fakat ana neden olarak gösterilecek sebep işletme içerisinde doğru işe doğru çalışan alımının yapılmamasından kaynaklı olmaktadır (Şahin, 2017:33). Doğru niteliklere sahip çalışanların doğru işlerde veya pozisyonlarda görevlendirilmediği bir işletmede çalışanlardan istenilen performans beklemek doğru bir yaklaşım değildir. Bir başka ifadeyle belirtmek gerekirse yanlış çalışanların işe alınmasının işletme bünyesinde sorunlara yol açacağı belli bir durumdur. Bu doğrultuda ise işe alım süreçlerinin sistematik bir şekilde yönetilmesi son derece önemli bir husus olmaktadır (Mucha, 2004:99).

İnsan kaynakları alanı açısından yapılan işe alım eylemi “*işletmelerin yeni çalışan kazanımını sağlamaları için yürütmüş oldukları süreç*” şeklinde tanımlanmaktadır (Dağdeviren, 2017:26). Yetenek yönetimi uygulamaları kapsamında gerçekleştirilmiş olan işe alım eylemleri ise Çelik ve Zaim (2011:34) tarafından “*yüksek potansiyel sahibi ve yetenekli olarak nitelendirilen bireyleri işletme bünyesinde doğru iş ve doğru pozisyonlarda görevlendirmek*” şeklinde açıklanmaktadır. Bu doğrultuda ise, işletmelerin işe alım stratejilerini gözden geçirmeleri gerekmektedir. Tablo 1’de klasik anlayış olarak nitelendirilen uygulamaların yerini rekabet unsuruna dayalı yeni stratejilere bıraktığı görülmektedir.

Tablo 1. Yetenek Yönetimi Uygulamaları Doğrultusunda Anlayışlar Çerçevesinde Değişen İşe Alım Faaliyetleri

Eski Biçimde Yapılan İşe Alım Faaliyetleri	Yeni Biçimde Yapılan İşe Alım Faaliyetleri
İşletme bünyesinde olan kendi çalışanlarının yeteneklerini geliştirmek	Yetenekli görülen kişileri dış kaynaklardan almayı tercih etmek
İlan edilen açık pozisyonlar için alım gerçekleştirmek	Sürekli olarak işletme bünyesinde çalışabilecek yetenekli çalışan arayışı içinde olmak
Eski olarak nitelendirilen çalışan kaynaklarından faydalanmak	Yetenek havuzu unsurunu oluşturmayı tercih etmek
Danışman niteliğindeki kuruluşlardan yararlanmak	Adaylara bizzat erişim sağlamayı tercih etmek
İşletmenin uygulamış olduğu işe alım stratejileri “izleme stratejisi” üzerine kuruludur	İşletmenin uygulamış olduğu işe alım stratejileri ‘izleme stratejisi’ ve ‘kendi reklamını yapma stratejisi’ üzerine kuruludur
Uzun dönemli planlama süreci oluşturmadan işe alım faaliyetlerini gerçekleştirmek	Farklı nitelik ve yetkinliklere sahip yetenekler için farklı stratejiler oluşturmak

Kaynak: Özdemir, 2017:265.

İşletmelerin, yetenekli olarak görülen çalışanları bünyelerine katabilmesi son derece önemli bir husustur. İşletmeler gözünden yetenekli çalışanlar, işletmenin benimsemiş olduğu amaçları gerçekleştirecek üstün nitelikli çalışanlardır. Yetenekleri cezbetmek adına işletmeler; yetenek sahibi çalışanlara müşteri gibi davranmayı seçmektedir. Bu yüzden, işletmelerin bünyelerinde ödüllendirme sistemleri mevcuttur. Ek olarak işletmeler, çevrelerinde esnek bir iş çevresi yaratmaya özen göstermektedir (Atlı, 2017).

Ek olarak, yetenekli olarak nitelendirilen çalışanları işletmeler kendi bünyelerine çekebilmek için kurumsal itibar ve iç marka imajı oluşturma çabalarına önem vermeyi tercih etmektedirler (Atlı, 2017:93). Erdemir (2006:33)’e göre yetenekli çalışanlara ulaşmak için uygulanan yeni yöntemlere örnek olarak; seminer, kongre, sektörle ilgili yapılan toplantılar gibi örnekler verilmektedir. İşletmelerin iç ve dış kaynaklardan yararlandığı zamanlarda ise yetenek havuzu, kariyer sistemi ve değerlendirme merkezi uygulamaları gibi yaklaşımlar kullanılmaktadır.

2.3.Yetenekli Çalışanların Eğitimi ve Gelişimi

Yaşadığımız dünya için küresel bir köy benzetmesi yapılmaktadır. Bu nedenden dolayı, işletmelerin diğer rakip işletmelere karşı ayakta kalıp rekabet edebilmesi yaratıcı düşüncelere sahip yetenekli olarak görülen çalışanları bünyelerinde istihdam edebilmesine bağlı olmaktadır. Günümüzde, insan unsuru işletmeler için en değerli varlık olarak görülmektedir. Bu yüzden işletmeler, düzenlemiş oldukları eğitim ve gelişim faaliyetlerine yatırım aracı gözüyle bakmaktadır. Eğitim ve gelişim faaliyetlerine yatırım aracı olarak bakan işletmeler bünyesinde çalışanlar daha bilgili ve etkin bir şekilde davranmaktadır. Fakat bazı işletmeler çalışanın işletmeye olan bağlılık düzeyinin zayıflaması ve iş değiştirmelerinin artması gibi durumlardan dolayı eğitim faaliyetlerine yapılan yatırım faaliyetlerinin etkisizliğinden bahsetmektedir (Luecke, 2008:116-117). Fakat, bu tarzda yapılan itirazlar genel olarak kısa süreli düşünerek eğitim ve gelişim faaliyetlerine yatırım yapmayı küçümseyen işletmelerin tercihi olmaktadır. Yenilik ve yetenek odaklı anlayışı benimseyen işletmelerde çalışanların kendilerini yetiştirebilecekleri iş olanakları sunularak çalışanlarına eğitim verilmektedir. Ek olarak, işletme bünyesindeki çalışanlara özel bireysel gelişim programları düzenlenmektedir (Doğan ve Demirel, 2008:155).

İşletmeler tarafından düzenlenip yürütülen gelişim programları, çalışanların kariyer yaşamlarına etkisi bakımından kariyer geliştirme konusu kapsamında ele alınıp incelenmektedir. Kariyer geliştirme kapsamında çalışanların eğitim, yetiştirme ve iş tecrübesi gibi sahip olduğu nitelikler ile ilgili kariyer planlamaları yapılarak kariyer yaşamlarına yönelik planlar geliştirilmektedir (Fındıkçı, 2001: 6).

Yetenek yönetimi anlayışı çerçevesinde yapılan kişisel gelişim planları veya uzun vadeli gelişim programları temel başlıklar altında koçluk, mentorluk, üst yönetim çalışanlarına ait bakış açısını görmeyi amaç edinen üst yöneticiler tarafından saptanmış özel görev olarak tanımlanmış deneyimler için (*farklı proje bünyesinde yer alma, rotasyon, sınıf içi yapılan eğitimler gibi çeşitli gelişim faaliyetlerinin*) kullanıldığı görülmektedir (Luecke, 2008:116-117). Son zamanlarda, yetenek yönetimi anlayışında görülen gelişim faaliyetlerinin işletmeler tarafından kullanım dağılımları incelendiğinde:

- %70 iş başı öğrenme kapsamında gerçekleşen özel nitelik olarak tanımlanmış görev ve projeler,
- %20 çalışanın kişisel farkındalığını artırma düşüncesiyle yapılan koçluk ve mentorluk uygulamaları,

- %10 çalışanın sahip olduğu bilgi, beceri ve yetkinlik düzeylerini arttırma amacıyla gerçekleşen sınıf içi eğitimler biçimde bir dağılım söz konusudur (Dell Presentation, 2006).

2.3.1. Yetenek Yönetimi Anlayışında Kullanılan Gelişim Araçları

Yetenek yönetimi anlayışında yaygın olarak tercih edilen eğitim ve gelişim araçlarına aşağıdaki paragraflarda yer verilmektedir.

2.3.1.1. Yedekleme ve Lider Geliştirme Programları

Sosyal, ekonomik ve teknik çevrelerde yaşanan değişimler işletmelerin çevresel şartlara uyumunu gerekli kılmaktadır. İşletmeler, değişen çevre koşullarına göre yeni stratejiler geliştirerek vizyonlarını belirlemekte ve yeni liderlerini tespit etmeye çalışmaktadır (Tripsas vd., 2000:1147-1161). Bu nedenden dolayı, işletmeler üst düzey nitelikte liderlik rollerini üstlenebilecek potansiyel yeteneğe sahip yöneticilerin seçim ve gelişim süreçlerine önem vermektedir. Önem verilerek yapılan gelişim programları “*yedekleme programı*” adıyla ifade edilmektedir. Yedekleme programları sayesinde geleceğin stratejik nitelikteki işletme bünyesinde mevcut olan kadrolarının yedeklenmesi durumunu oluşturarak işletmeleri gelecek nesillere taşımayı amaç edinmiş bireylerin bireysel ve kariyer gelişim süreçleriyle ilgili çözümler sunulmaktadır (Rothwell ve Kazanas, 2003:32).

Yetenek yönetimi anlayışında gelişim araçlarından bir diğeri olan lider geliştirme programları ise işletme bünyesinde etkili yönetici olunması ve bu durumun sürekli olabilmesini sağlayabilmek için gerekli olan davranış, deneyim, tutum ve becerilerin geliştirilmesiyle ilgili süreci kapsamaktadır (Gök, 2006:96).

Yetenek yönetimi anlayışını başarıyla uygulayan işletmelerden biri Turkcell’dir. Turkcell’ in lider geliştirme programları aracılığıyla elde etmeyi istediği kazanımlar maddeler halinde şu şekilde açıklanmaktadır (Ceylan, 2007: 106):

- İşletme bünyesinde yüksek nitelikli potansiyele sahip çalışanları tespit ederek gelişim süreçlerine katkıda bulunmak.
- Yönetici havuzunu oluşturmak.
- Yönetim bölümü için yapılan yedekleme programlarının süreklilik arz etmesini sağlamak.
- Kişilere bağımlı bir sistem oluşturmak yerine yedekleme planlarını yaygınlaştırmak.

Yetenek yönetimi anlayışında kullanılan gelişim araçları şu şekilde örneklendirilmektedir. Koçluk, mentorluk ve elektronik öğrenme gibi program örnekleridir. Ön planda olan programlardan bazılarını bir sonraki paragraflarda değinilecektir.

2.3.1.2. Koçluk

Koçluk uygulamaları, işletmeler açısından son yıllarda önemli hale gelen bir konudur. İşletme içerisinde işlerin karmaşıklığı sebebiyle çalışanlardan istenilen beklentiler artmaktadır. Bu durum ise yetenekleri yönetmeyi zorlaştırmaktadır. İşletmelerin hızlı değişim dönemlerinde liderlik vasfının önem kazandığı durumlarda yetenekli olarak görülen çalışanların istedikleri geri bildirimleri alma konusunda zorlandıkları görülmektedir. Yaşanan bu gelişmeler neticesinde, koçluk uygulamaları işletmeler tarafından faydalı bir yatırım aracı olarak düşünülmektedir (Bugay, 2016:26). Koçluk uygulamaları sayesinde, çalışanların göstermiş olduğu bireysel performans seviyesi artış göstermektedir. Ek olarak, çalışanların performans seviyelerinin artması işletme içerisindeki verimlilik seviyesinin artmasını da sağlamaktadır (Berger ve Berger, 2004:309). Koçluk uygulaması, deneyim sahibi yol gösterici birey eşliğinde, çalışanın sahip olduğu güçlü ve zayıf yanlarının fark edilip keşfedilmesine, edinmiş olduğu beceri ve yetkinliklerin geliştirilmesine destek olan bir öğrenme modeli olarak açıklanmaktadır (Siminovitch, 2013:36-39).

Koçluk uygulamasıyla uğraşan birey, çalışanları geliştirerek belirlenmiş olan hedefler doğrultusunda onları cesaretlendiren kişidir (Skiffington ve Zeus, 2004:63-68). Uluslararası koçluk federasyonları tarafından yapılmış olan koçluk tanımı, genel olarak tarafsız bir şekilde yapılan tarafsız olarak dinleme ve soru sorarak bireyleri yönlendirme biçimi olarak ifade edilmektedir. Koçluk ve mentorluk uygulaması, iki uygulama da yol gösterici uygulamalar olarak nitelenmektedir. Fakat iki uygulama arasında anlam farklılıkları mevcuttur. Koçluk kavramı, çalışan performans seviyesi ve çalışanın sahip olduğu belirli becerilerin gelişimiyle ilgili olan bir kavramdır.

Böylelikle, belirli süre içerisinde çalışanlar nezdinde özel hedeflere ulaşılmak istenmektedir. Koçluk süreci, soru sorarak çalışanlara yol gösterme düşüncesiyle ilerlemektedir. İşletmenin içinden veya dışından koçluk uygulamalarını yapan bireyler bu süreç için seçilmektedir (Neden Koçluk, 2019).

Mentorluk uygulaması ise geniş kapsamlı hedefleri içeren belirsiz bir sürece dayalı olan faaliyetleri kapsamaktadır. Mentorluk yapan birey, süreçleri öğreterek çalışanlara yol göstermektedir. Ek olarak, gelişim odaklı olmayı mentorluk yapan birey tercih etmektedir. Mentorluk yapan bireyler, işletmenin veya işletme bünyesindeki ilgili birimin içinden gelen bireylerdir (Yaşargil, 2005:229).

Örneğin; Turkcell, Garanti Bankası, Ernst & Young gibi işletmeler yetenek yönetimi anlayışını benimseyen işletmelerdir. Bu işletmeler, işletme bünyesi dışından görevlendirilen koçlar veya işletme bünyesinde olan mentorler ile çalışmaktadır. Çalışanlarına koçluk desteği sağlayan işletmeler çalışanlarının gelişim süreçlerini desteklemektedir. İşletmeler tarafından gelişim süreçleri desteklenmiş çalışanlar vasıtasıyla işletme verimlilik ve performans unsurları olumlu yönde artış gösterecektir (Groysberg vd., 2004:5).

2.3.1.3. Mentorluk

Mentorluk uygulaması, çalışanların iş yaşamlarında daha başarılı olabilmelerini sağlamak amacıyla gerekli nitelik ve vasıflara sahip olan bireylerin yol gösterici biçimde çalışanlara destek olma süreçlerini içermektedir. Mentorluk uygulamasında, çalışanların birbirlerinden bir şeyler öğrendiğine inanılmaktadır (Yaşargil, 2005:229).

2.3.1.4. Elektronik Öğrenme

Son yıllarda yaşanan gelişmeler neticesinde zaman ve yer kavramlarının öneminin yitirdiği görülmektedir. Bu durum, elektronik öğrenme adı verilen yeni bir öğretim yönteminin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Elektronik öğrenme yöntemi, işletmeler açısından çalışan odaklı eğitim modeli olarak bilinmektedir (Berger ve Berger, 2004:40). Elektronik öğrenme yöntemi, maliyet tasarruflu olma özelliğinden dolayı kolay ve hızlı erişim imkânı sağlamaktadır. Değişiklik gösteren işletme yapılarına göre elektronik öğrenme yöntemi, her yerde ve her zamanda eğitim hizmeti verebilmektedir. Bu bağlamda, işletmelerin sağlamış olduğu eğitim imkânlarında genişletici bir etki yaratması nedeniyle yaşanan rekabet ortamında elektronik öğrenme yöntemi işletmelerin güçlü kalmasına destek olmaktadır (Can ve Kavuncubaşı, 2009: 62).

Etkin ve kalıcı nitelikte verilen bir eğitim ve çalışma arkadaşlarıyla kurulan kişisel nitelikteki ilişkiler vasıtasıyla desteklenmelidir. Örneğin; Ernst&Young firması, Amerika'nın kurumsal eğitim hususunda önde gelen kuruluşlarından biridir. Bu kuruluşun, oldukça ayrıntı içeren bilgisayar unsuru destekli eğitim programları mevcuttur. Fakat kuruluş, yapmış olduğu bütün eğitimleri geleneksel niteliğe sahip sınıf eğitimleriyle eşgüdümlü olarak gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda ise en iyi çözüm yönteminin geleneksel niteliğe sahip eğitim yöntemlerinin uzaktan eğitim yöntemiyle entegre hale getirilmesi başarı hususu için olumlu bir durum olması kaçınılmaz olacaktır (Luecke, 2008:121).

2.3.1.5. Kurum Üniversiteleri

Üniversite sıralarında sınırlı bilgi olarak öğretilip gösterilen düzen günümüzde geride kalmış olup yaşanan hızlı değişimler sayesinde adapte olma amacı taşıyan öğrenen organizasyonlar gündeme gelmeye başlamıştır. İşletmeler, sürekli öğrenme hususunu dikkate alarak kurum üniversiteleri kavramını hayata geçirmek için uğraşmaktadır (Gazze, 2002: 290-295). Kurum üniversiteleri, bünyesinde sınıf içi eğitimler uygulanmaktadır. Özellikle, uygulanan eğitimlerde internet unsurları üzerinden yapılan eğitim ön plana çıkmaktadır. Bu durum, eğitimlerin daha esnek ve az maliyetli olmasına neden olup yaygın hale gelmesini sağlamıştır. Çoğu üniversitelerde uygulanan eğitim programlarının içeriği teorik bilgilere dayanıp uygulamadan uzaktır. Kurum üniversiteleri kavramı ise uygulamaya yönelik yapılan eğitimlere önem vermektedir. İfade edilen iki farklı düşünce yapısı teori ve pratik unsurlarının birleşimi anlamında ortak nitelikteki eğitim programlarının tasarlanmasının mümkün olduğunu göstermiştir (Gazze, 2002:290-295).

Örneğin; Amerika Birleşik Devletlerinde kurum üniversitelerinin yaklaşık %40'ı yüksek eğitim kurumlarıyla işbirliği içinde olmaktadır. Kurum üniversiteleri kurulma hususunda ülkemizde gösterilen çaba yeterli seviyede

değildir. Bu hususta yapılmış olan çalışmalar daha çok şirket akademileri çatısı altında yürütülmektedir (Gazze, 2002:290-295). Oysa bugün sadece ABD’de 1600 kurum üniversitesi mevcuttur (Luecke, 2008:119).

2.4. Yetenekli Çalışanları Cezbetmek

İşletmeler için önemli rekabet avantajlarından biri, taklit edilmesi mümkün olmayan yetenekli olarak görülen çalışanları bünyelerinde barındırmakla olmaktadır. İşletmelerin, belirlemiş olduğu hedeflerine başarılı bir şekilde ulaşması bünyelerindeki yeteneklerin doğru işlerde ve doğru zamanlarda çalışmasına bağlıdır. Bu nedenden dolayı, yetenekli olarak görülen çalışanları cezbetmek hususu son derece önemli bir durum olduğu kadar işletme kültürüne uyan yetenekleri de işletme bünyesine katmak da bir o kadar önemlidir (Akar, 2015:83-84).

İşletmeleri, yetenekli olarak görülen çalışanlar için çekici hale getirebilmek işletme yapısına uyan istenilen yeteneklere doğru mesajı vermekle mümkün olmaktadır (Krauss, 2007:66-67). Bu süreç zarfında, işletmeler açısından yetenekli çalışanları cezbetmek için aranılan çalışan kitlesinin analizinin iyi yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda, istenilen özelliklerin net biçimde belirtilmesi çok önemlidir. Ek olarak, günümüzde önemli bir hale gelen sosyal medya yönetiminin iyi biçimde yapılması önemlilik arz eden diğer bir husustur (Akar, 2015: 83-84).

Rekabet konusunda piyasaya hâkim olan işletmeler; esnek çalışma düzeni, uzaktan çalışma fırsatları, ayrıntılı olarak düzenlenmiş sağlık paketleri ve çalışan kariyer planlaması gibi çalışanlara sunmuş oldukları olanaklarla piyasada bulunan yetenekli çalışanlar için cazip bir işletme hale gelmeyi hedeflemektedir (Krauss, 2007: 66-67). Yetenekli çalışanları cezbetme hususunda kullanabilecek değişik yöntemler mevcuttur. Bu yöntemler aşağıda maddeler halinde sıralanmaktadır;

- Yetenekli olarak görülen çalışanlara müşteri gözüyle davranarak ilgilenmek
- Yetenek yönetimi anlayışına sahip olmak
- Esnek nitelikte bir iş çevresi yaratmak
- İşletme içi pozitif bir kültür ortamı yaratmak
- Ödüllendirme ve teşvik sistemi gibi araçlardan yararlanmak
- Performans değerlendirme ve yedekleme sistemini başarılı bir şekilde yönetmek
- Yeterli düzeyin üstünde çalışanlara iş güvenliği unsurunun unutulmadığı çalışma ortamını sağlamak
- İş ve yaşam dengesini yakalamış olan bir çalışma imkânı oluşturmak
- İşverenlerin yetenekli olarak görülen bireyleri kendi işletmelerin bünyelerine katma çabaları günümüzde çok sayıda kurumsal olarak nitelendirilebilecek işletmelerde gözlemlenen bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yetenekli bireyleri, işletme bünyesine çekme eylemleri belirli bir süreci içermektedir. Bu süreçte; organizasyonel yeteneklerin niteliksel ve niceliksel biçimde analizinin yapılması, işletme için hangi pozisyonların ne tür yeterlilikleri taşıması gerektiği gibi faktörler incelenmektedir (Akar, 2015:83-84).

İşletmelerin güçlü bir işveren markasına sahip olmaları, yetenekler gözünden çok önemli bir husustur. Yetenekleri etkileyerek işletmeye kazandırmak ve yeteneklere ulaşmak günümüz dünyasında işveren markası unsuruyla ilişkili olduğu söylenebilmektedir. Yetenekleri, işletme bünyesine çekmenin yolu güçlü bir işveren markasına sahip olmaktan geçmektedir (Köse, 2018:831). İyi bir işveren markasına, çalışan değerine sahip olmak, itibar değerine önem vermek yetenekler tarafından tercih edilen bir işletme olmak için vazgeçilmez olan unsurlardandır.

2.4.1. İşveren Markası

İnsanlar, bir ürün veya hizmet unsurlarını satın almayı düşündüklerinde eylem olarak kendilerini yakın hissettikleri markalara yönelmektedir. Çünkü markalar, bir şekilde insanlar tarafından iyi veya kötü algısı oluşturacak biçimde deneyimlenmiştir. Oluşan algı sayesinde ise markalar, ürünlerine veya sunmuş olduğu hizmetlere kimlik ve farklılık unsurlarını katmak için uğraşmaktadır (Barrow ve Mosley, 2012:59). İşveren markası unsurunun kapsam alanı son derece geniştir. Bu kapsam; işletmenin sahip olduğu itibar, kültür, vizyon,

işletmeyle ilgili basında çıkan olumlu ve olumsuz haberler, web sitelerinde yer alan e-posta adresleri üzerinden yapılmış tüm iş başvuruları ve iş başvuruları sırasında yapılmış olan mülakatlar gibi çok sayıda unsurdan oluşmaktadır (Atlı, 2017:94-95).

Özellikle, son 5-6 yıllık bir süreç incelendiğinde işveren markası unsurunun gündeme gelmesine neden olan faktörlerin en başında “*yetenek kıtlığı*” faktörünün olduğu anlaşılmıştır. İşletmeler, en iyi ürünü üretip veya en iyi hizmeti sunmuş olsalar dahi küresel rekabet unsuru işletmelerin ürün yaşam eğrilerini etkilemektedir. Yaşanan teknoloji devrimi, iş yaşamına yeni giren ve beklentileri bir önceki kuşaklara göre farklılıklar içeren bir kuşağın istihdam edilerek elde tutulmasının kolay olmaması gibi örneklendirilen sorunlar için farklı çözüm yollarının bulunmasını gerektirmektedir. İş hayatındaki büyümeyi sağlayıp büyüme eylemini devam ettiren kuşak bugün hâlâ yerini korumaktadır (Ambler ve Barrow, 1996: 187). Belirtilen bu kuşağın marka bilinci yüksek seviyededir ve onlardan yeni neslin ihtiyaçlarını göz önünde bulundurarak bağlı olduğu işletmelerini çekici kılabilmelerini sağlayacak eylemlerde bulunmaları istenmektedir. Bu noktada ise işveren markası unsuru devreye girmektedir (Atlı 2017:94-95).

İşveren markası kavramı, yetenekli olarak görülen çalışan adaylarını cezbetmede başarılı bir şekilde uygulanan bir unsurdur. ABD’de 2007 yılında Fortune 500’de yer alan işletmelerin sadece %20’lik kısmını oluşturan işletmeler işveren markası çalışmalarını yürütmektedir. Günümüzde ise bu rakam, %70 gibi bir oranın üzerine çıkmış durumdadır. İşveren markaları en güçlü olan işletmelere örnek olarak; Apple, Starbucks, McDonald’s gibi markalar verilmektedir. Aynı zamanda, bu markalar herkese güçlü bir marka vaadi sunmaktadır. Böylelikle bu markaların, insanların gözünde farklı algılanmaları sağlanmaktadır (Atlı, 2017:94-95).

Üniversitelerde gerçekleşen kariyer günleri, kariyer fırsatları gibi etkinliklerde işletmeler sahip oldukları işveren markalarını farklı iletişim yolları vasıtasıyla hedef kitleye ulaştırmayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda ise işletmeler; Facebook, LinkedIn gibi sıklıkla kullanılan sosyal medya araçlarını tercih etmektedir. Başarılı şekilde uygulanan işveren markası örnekleri maddeler halinde aşağıda açıklanmıştır (Men, 2014:254-255):

- İşletmenin ilân etmiş olduğu açık pozisyonlarda iş ilanlarında belirtilen görev tanımlarının net bir şekilde yapılmış olması
- Olumlu veya olumsuz biçimdeki geri dönüşlerin tüm adaylara belirtilen süre içinde yapılması
- Sosyal sorumluluk amacı taşıyan projelerin desteklenmesi
- Görüşme sağlanan adaylara işletmenin pazarlama faaliyetinin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi
- Yetenekli çalışanları işletme bünyesine çekme hususunda özel istihdam bürolarının desteğinin alınması
- İşletme tarafından yapılan maaş ödemelerinin zamanında gerçekleştirilmesi
- İşletme içinde kayıt dışı nitelikteki çalışmaların yapılmamasına dikkat edilmesi
- Resmi ve sivil toplum kuruluşlarıyla iyi ilişkilerin kurulmasına özen gösterilmesi
- İşletmenin, kendi bünyesinde kendini geliştirmek isteyen çalışanlarına staj olanağı sunması

2.4.2. İtibar Yönetimi

İtibar kavramı, işletmelerin müşteriler ve çalışanlar gözünden nasıl algılandığını göstermektedir. Bu yüzden, itibar kavramı soyut bir kavram olarak ifade edilmektedir. Kamuoyunun işletmeyle ilgili olumlu ve olumsuz izlenimleri itibar kavramıyla açıklanmaktadır (Hutton ve diğ., 2001:261). İşletme iyi yönetildiğinde organizasyon yapısı çalışanlarına bu durumu olumlu bir şekilde temsil etmektedir. Bu durum, itibar kavramının göstergesi niteliğindedir ve bu durum, işletmenin sahip olduğu veya olabileceği müşteri kitlesi için çok değerli olabilmektedir. İtibar kavramı, bu özelliğiyle karmaşık bir olgu olarak düşünülmektedir. Fakat, iyi yönetildiği takdirde işletmeler açısından değerli bir olgu haline gelmektedir (Davies ve Miles, 1998:16). Bu nedenden dolayı; itibar kaybetmenin işletme açısından para kaybetmekten çok daha büyük bir kayıp olacağı açıktır (Hutton ve diğ., 2001: 261). Özetle, işletmelerin iyi bir itibara sahip olması yetenekli çalışanları etkilemekte ve o işletmede çalışmak için onları motive ederek teşvik etmektedir.

3. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bankacılık sektörü, hizmet odaklı çalışan bir sektördür. Bu yüzden, çalışanların sahip olduğu yetenekler oldukça önemlidir. Bu doğrultuda ise bankalar, insan kaynağına sürekli olarak yatırım yapmayı tercih etmektedir. Özellikle motivasyon ve performans düzeyleri yüksek olan yetenekli çalışanların çalışmış olduğu bankada uzun vadeli istihdamının sağlanması amaçlanmaktadır. Bu nedenden dolayı, yetenekli olarak görülen çalışanları işletme bünyesine çekerek onların sahip olduğu niteliklerine uygun bir göreve yerleştirerek bağlılık duygusu yaratmak, performans ve motivasyon seviyesi yüksek olan çalışanları istihdam etmek bankalar için önemli düzeyde sahip olmaları gereken yönetim becerileri arasında sayılmaktadır.

Çalışmanın amacı, Türkiye’de faaliyet gösteren 8 mevduat bankası bünyesinde yapılan yetenek yönetimi anlayışı kapsamında yapılan işe alım ve eğitim-gelişim faaliyetlerinin çalışan motivasyonu ve performansı kavramlarına olan etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Türkiye Bankalar Birliği’nin Mayıs 2023 tarihli raporuna göre mevduat, katılım, kalkınma ve yatırım bankaları olmak üzere Türkiye’de 51 banka faaliyet göstermektedir. İfade edilen bankalardan 33 tanesi mevduat bankası, 13 tanesi kalkınma ve yatırım bankası, 5 tanesi ise katılım bankasıdır. Toplam 51 bankanın 33 tanesiyle mail, telefon ve bankaların kendi internet sitelerinde mevcut olan iletişim formu doldurularak kendileriyle iletişime geçilmesi tercih edilmiştir. 8 bankadan ise olumlu yanıt alınamamıştır. Kalan 10 bankanın ise az sayıda şubesi mevcut olduğu için, çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

Bu çalışma, 2023 yılı itibariyle Türkiye’de bankacılık alanında faaliyet gösteren çeşitli bankalarının gerçekleştirmiş olduğu işe alım ve eğitim gelişim faaliyetlerini incelemeyi amaç edinmektedir. İki büyük ölçekli (1 ve 2 numaralı banka), bir orta ölçekli (3 numaralı banka) ve beş küçük ölçekli (4,5,6,7,8 numaralı bankalar) toplam olarak sekiz adet mevduat bankasının insan kaynakları bölümü bünyesinde çalışan insan kaynakları yöneticileriyle görüşme sağlanmıştır. Görüşme sağlanan çalışanların unvanları; insan kaynakları yöneticisi, direktör, müdür, müdür yardımcısı ve yönetici şeklindedir. Her bankanın kendi yapılanmasına bağlı olarak çalışanların unvanları farklılık içermektedir. Bu çalışmada, veriler derinlemesine mülakat yöntemiyle toplanmıştır (Sert vd., 2012:353).

Araştırma kapsamında 7 bankanın yöneticisi ile yapılan mülakatlar yüz yüze, 1 banka yöneticisi ile yapılan mülakat telefon vasıtasıyla internet ortamında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, yaklaşık olarak 1 ay sürmüş olup 10 insan kaynakları yöneticisiyle görüşme sağlanmıştır. Yapılan görüşmelerde 11 açık uçlu soru sorulmuş olup, görüşmenin gidişatına göre insan kaynakları yöneticilerine ek sorular yöneltilmiştir. Etik kuralların varlığı nedeniyle de görüşme sağlanan banka ve banka yöneticilerinin isimleri saklı tutulmuştur. Bu yüzden, görüşme sağlanan banka isimleri numaralandırma yöntemiyle ifade edilmiştir. Görüşmelerde sorulan sorular araştırmacı tarafından hazırlanmış olup, “*Bankanızda uygulanan yetenek yönetimi uygulamalarının düzeyi nedir?*”, “*Uyguladığınız işe alım yöntemlerinin düzeyi nedir?*”, “*Yetenek yönetimi uygulamalarının işe alım süreçlerine etkisi nedir?*”, “*Yetenek yönetimi uygulamalarının potansiyel olarak görülen yetenekleri banka bünyesine çekebilme düzeyi nedir?*”, gibi sorulara yanıtlar aranmıştır. Derinlemesine mülakat vasıtasıyla elde edilmiş olan bilgiler ışığında bankalar tarafından yapılan işe alım süreçlerinde uygulanan yetenek yönetimi uygulamaları karşılaştırılmıştır ve bu uygulamaların çalışan motivasyon ve performans seviyelerine olan etkisi ortaya konulmak istenilmiştir.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Görüşme sağlanan 8 bankanın uygulamış olduğu yetenek yönetimi uygulamalarının düzeyini analiz etmek için görüşmeyi yapan insan kaynakları yetkililerine sorular sorulmuştur. “*Bankanızda uygulanan yetenek yönetimi uygulamalarının düzeyi nedir?*” sorusunun cevabı aranmıştır. Elde edilmiş olan bulgular ise aşağıda açıklanmıştır;

- *1 numaralı banka*; belirli unvanlar için bankanın yeni işe alım süreçlerinde ve mevcut olan kadrolarında geleceğin yöneticilerini yetiştirmek amacıyla yetenek yönetimi uygulamalarını uygulamakta olduğunu belirtmiştir.
- *2 numaralı banka*; şube ve bölge pozisyonları için farklı; genel müdürlük pozisyonları için farklı uygulanan yetenek yönetimi uygulamaları mevcuttur. Uygulanan yetenek yönetimi uygulamalarıyla amaçlanan bünyelerindeki yöneticilerini destekleme ve geliştirme düşüncesidir.

- *3 numaralı banka;* genel müdürlük yönetici kadroları, şube satış kadroları ve teftiş kadroları için yapılan yeni işe alım süreçlerinde geleceğin yöneticilerini yetiştirmek amacıyla yetenek yönetimi uygulamaları uygulanmaktadır.
- *4 numaralı banka;* yetenek yönetimi uygulamaları sadece bankanın şube pozisyonlarında uygulanmaktadır.
- *5 numaralı banka;* yetenek yönetimi uygulamaları gişe, operasyon ve bireysel satış kadrolarında uygulanmamaktadır. Sadece gelecekteki şube yöneticilerini yetiştirmek amacıyla planlanmış satış kadroları programlarında yetenek yönetimi uygulamaları mevcuttur.
- *6 numaralı banka;* şu anda sadece gelecekteki şube yöneticilerini yetiştirme amacını taşıyan şube satış kadrolarında yetenek yönetimi uygulamaları mevcuttur. Fakat yakın bir süreçte bölge ve genel müdürlük kadroları için yetenek yönetimi uygulamalarının yapılabileceği belirtilmektedir.
- *7 numaralı banka;* şube satış kadroları, genel müdürlük yönetici aday kadroları, yeni mezun alım programları ve geleceğin yöneticilerini yetiştirme programlarında yetenek yönetimi uygulamaları yapılmaktadır. İlerleyen süreçlerde ise bankanın tüm pozisyonları için yetenek yönetimi anlayışını uygulamayı planladıklarını belirtmiştir.
- *8 numaralı banka;* ise yetenek yönetimi anlayışlarının olmadığını ifade etmiştir. Fakat böyle bir çalışmayı hayata geçirme durumu planlanmaktadır.

Özetle, görüşme sağlanan bankalar içerisinde yetenek yönetimi uygulamaları, üç bankada belirli unvanlar için yapılan yeni işe alım süreçlerinde bazı unvanlar hariç tutularak mevcut olan kadrolarda, üç bankada geleceğin şube yöneticilerini yetiştirmek amacıyla şube satış kadrolarında, bir bankada ise yönetici aday yetiştirme programlarında uygulanmaktadır.

İkinci soru olarak görüşmecilere; yetenek yönetimi uygulamaları doğrultusunda yapılan “*Uyguladığımız işe alım yöntemlerinin düzeyi nedir?*” sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen bulgular aşağıda yer almaktadır;

- *1 numaralı banka;* her unvan ve pozisyon için yapılan işe alım, süreç, kriter ve yöntemler farklılıklar içermektedir. Bu süreç sonunda, başarılı olup görevine başlayan aday potansiyel bir yetenek olarak görülmektedir. Farklılaşma süreci ise, aday işe alındıktan sonra başlamaktadır. Dış kaynaklardan yetenek alımı gibi yöntemlere başvurulmamaktadır.
- *2 numaralı banka;* genel müdürlük, şube, teftiş kurulu gibi kadrolar dâhilinde yapılan tüm yeni mezun alım programları sonucundaki tüm süreçler potansiyel yetenek alımı düşüncesi çerçevesinde planlanmaktadır. Genel müdürlük kadrosu için yapılan yönetici aday işe alım süreçlerinin ilk aşaması klasik sınav yöntemlerinin uygulandığı aşamadır. İkinci aşamayı ise yaklaşık olarak üç gün süren etkinlikler oluşturmaktadır. Şube satış kadroları ve yönetici aday yetiştirme programı için yapılan işe alım süreçlerinde ek olarak stajyer alım programları da mevcuttur. Ayrıca tüm işe alım programlarında online olarak yapılan görüşmelere ve video kayıt yöntemlerine yer verilmektedir.
- *3 numaralı banka;* üniversitelerin kariyer günlerinde düzenlenen etkinlikler vasıtasıyla potansiyel sahibi öğrenciler belirlenmektedir. Bu etkinlikler sonucunda başarılı olan adaylar ve aynı zamanda 3. sınıfta öğrenim gören öğrenciler bankanın düzenlemiş olduğu başka uygulamalara da katılmaya hak kazanmaktadır. Adaylara bu uygulamalara katılmadan önce online biçimde yapılan sözel - sayısal yetenek testi, İngilizce testi ve kişilik envanteri yöneltilmektedir. Bu uygulamalarda, başarı gösteren adaylara bankalarında staj yapma olanağı sağlanmaktadır. Staj sürecinde değer yaratan ve 4. sınıfa geçen öğrencilere yarı zamanlı çalışma fırsatı verilmektedir. Ayrıca bu öğrenciler mezun olduktan sonra bankaların yönetici aday pozisyonunda göreve başlamaktadır.
- *4 numaralı banka;* belirli üniversitelerin ilgili bölümlerinden mezun olan bireyler bu pozisyona başvurmaktadır. Bireyler, bu pozisyonlarda çalışmadan önce ise özel bir eğitim programından geçmekte olup daha sonra göreve başlamaktadır.
- *5 numaralı banka;* yetenek yönetimi uygulamaları bünyesinde yapılan işe alım programları mevcut değildir.
- *6 numaralı banka;* yeni mezun alımları ve deneyimli çalışan alımları olmak üzere işe alım uygulamaları iki seçeneğe ayrılmaktadır. Yetkinlik unsuru, deneyimli çalışan alımlarında önemlidir. Yeni mezun alım

süreçlerinde ise değerlendirme merkezi uygulamaları son derece önemlidir. Yeni mezun alım programının sonunda başarılı olan adaylar direkt olarak göreve başlamaktadır.

- *7 numaralı banka;* değerlendirme merkezi uygulamaları, yönetici aday alımlarında tercih edilmektedir. Bunun dışında, üniversitelerin stand açma faaliyetlerine katılım sağlanmaktadır.
- *8 numaralı banka;* yetenek yönetimi uygulamaları kapsamında uygulanan işe alım yöntemleri yoktur.

Özet bir şekilde ifade etmek gerekirse; bankanın işe alım stratejileri yeni mezun ve deneyimli çalışan alımları olmak üzere iki seçeneğe ayrılmaktadır. Bankanın yeni mezun alım süreçlerinde, yetenek yönetimi stratejilerinin işe alım süreçlerini etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda, uygulanan işe alım stratejisi işe alım stratejisi aktif işe alım stratejisidir.

Yetenek yönetimi uygulamalarının bankaların uyguladığı işe alım süreçlerine dair etkisini saptamak amacıyla görüşmecilere sorulan sorulardan elde edilen veriler aşağıda yer almaktadır; “*Yetenek yönetimi uygulamalarının işe alım süreçlerine etkisi nedir?*” sorusunun cevabı aranmıştır.

- *1 numaralı banka;* yetenek yönetimi uygulamaları kapsamında üniversite öğrencilerinin yoğun katılım gösterdiği üniversitelerin düzenlemiş olduğu kariyer günleri etkinliklerinde yer almanın işe alım süreçlerini olumlu yönde etkilediği belirtilmektedir. Yapılan bu faaliyetler, öğrenciler tarafından banka bilinirlik durumunun artmasına yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda bu etkinlikler, öğrenciler açısından hangi gelişim olanaklarının sağlanacağını öğrenilmesini de desteklemektedir.
- *2 ve 5 numaralı banka;* uygulamış oldukları işe alım stratejilerinde yetenek yönetimi uygulamalarının olumlu bir etkisi yoktur.
- *3 numaralı banka;* uygulanan işe alım süreçlerinde yetenek yönetimi uygulamalarının olumlu bir etkisi mevcuttur. Yetenek yönetimi uygulamaları, işveren markası unsurunu etkileyen bir uygulamadır. Marka bilinirliğini artırma çalışmaları sayesinde genç yetenekleri ve daha fazla deneyim sahibi olan bankacıları bankalarına çekebilmişlerdir. Ek olarak, potansiyel nitelikteki adayları bulmak ve onları bankaya çekebilmek adına da farklı yöntemler denenmektedir.
- *4 numaralı banka;* uygulanan işe alım süreçlerinde yetenek yönetimi uygulamalarının olumlu bir etkisi mevcuttur. Banka, her yeni işe alım yaptığında en yetenek sahibi çalışanları bünyesine katmayı özen göstermektedir.
- *6 numaralı banka;* uygulanan işe alım süreçlerinde yetenek yönetimi uygulamalarının olumlu bir etkisi mevcuttur. Bünyelerine yetenekleri çekmek adına işveren bilinirliği unsurunun etkisi son derece büyüktür.
- *7 numaralı banka;* uygulanan işe alım süreçlerinde yetenek yönetimi uygulamalarının olumlu bir etkisi mevcuttur. Banka, önem vermiş olduğu yönetici aday kadrolarına özel tanıtım programı düzenlemektedir. Ek olarak banka, birçok üniversitenin kariyer merkezleri ile işbirliği halinde çalışmaktadır.
- *8 numaralı banka;* yetenek yönetimi uygulamaları bankanın işe alım süreçlerinde uygulanmamaktadır.

Yetenek yönetimi uygulamalarının yetenekleri işletme bünyesine çekebilme düzeyiyle ilgili görüşmecilere sorular sorulmuştur. Elde edilen verilerle ilgili bulgulara aşağıda yer verilmektedir; “*Yetenek yönetimi uygulamalarının potansiyel olarak görülen yetenekleri işletme bünyesine çekebilme düzeyi nedir?*” sorusunun cevabı aranmıştır.

- *1 numaralı banka;* uygulanmış olan yetenek yönetimi uygulamalarının başka yetenekleri işletme bünyesine çekebilme düzeyi bulunmaktadır. Bu düzeyi ise, bu bankada çalışmayı düşünen yeteneğin bankada yüksek kademede çalışan başka bir yetenekli çalışanı araştırdığında, o yetenekli çalışanın banka bünyesinde nerede başlayıp nereye geleceğini gördüğü durumda, bankanın yetenek unsuruna önem vererek değerlendirdiğini anlayıp bankayla çalışmak isteyeceğini belirtmiştir.
- *2 numaralı banka;* yetenek yönetimi uygulamalarının genç yetenekleri işletme bünyesine çekmesinin etkisinin belirtilemeyeceği ifade edilmiştir.
- *3 numaralı banka;* yetenek yönetimi uygulamalarının başka yetenekli çalışanları işletme bünyesine çekmesinde olumlu etkisi vardır. Adaylarla yapılan iş görüşmelerinde adaylara “*Neden bankada çalışmak istiyorsun?*” sorusu yöneltildiğinde “*Bankanız çalışanına değer veriyormuş. Yöneticiler, çalışanınızı*

dinliyormuş”, tarzında adaylardan cevaplar alınmıştır. Bu nedenle yetenek yönetimi uygulamaları adayı işletmeye çeken en önemli unsur olarak görülmektedir.

- *4 numaralı banka*; yetenek yönetimi uygulamalarının başka yetenekli çalışanları işletme bünyesine çekmesinde olumlu etkisi vardır. Banka olarak, işveren markası oluşturmanın yetenekli çalışanlara ulaşmadaki etkisine dikkat çekilmiştir.
- *5 numaralı banka*; yetenek yönetimi uygulamalarının başka yetenekli çalışanları işletme bünyesine çekmesinde olumlu etkisi vardır. Banka içerisinde çalışan, bir çalışanın referansı ile bankaya görüşme amacıyla gelen adayın uygulanan yetenek yönetimi uygulamalarını bilerek geldiğini, dışarıdan gelen adaylarla ise görüşme yapıldığı esnada sorular yönelterek yetenek yönetimi uygulamalarının etkisiyle gelip gelmediğini anlamaya çalıştıkları belirtilmiştir.
- *6 numaralı banka*; uygulanan yetenek yönetimi uygulamalarının başka yeteneklerin işletme bünyesine çekilmesinde olumlu etkisi mevcuttur. Yetenek yönetimi uygulamaları, çalışanlara çeşitli kariyer fırsatları sunmaktadır. Bu durum ise genç yeteneklerin işe girerken sorgulamış oldukları bir konu olmaktadır.
- *7 numaralı banka*; uygulanan yetenek yönetimi uygulamalarının başka yeteneklerin işletme bünyesine çekilmesinde olumlu etkisi mevcuttur. Fakat uygulamanın doğru konumlandırılmasının yapılmaması durumunda olumlu etkisi olmamaktadır. Çalışanların elde tutulmasının mümkün olduğu durumlarda, dışarıdan yeteneklerin çekileceği belirtilmiştir.
- *8 numaralı banka*; yetenek yönetimi uygulamalarının olması durumunda başka yeteneklerin işletme bünyesine çekilmesinde olumlu etkisinin olacağı beyan edilmektedir. Bu durumu da, bankalarında çalışmak isteyen yetenekli çalışan adaylarının banka bünyesindeki bir yeteneği duyduklarında o yetenekli çalışanın kariyerine nereden başlayıp nereye geleceklerini gördüklerinde, kariyer yolları açık bir banka olarak düşünecekleri belirtilmektedir.

Yetenek yönetimi uygulamalarının başka yetenekleri işletme bünyesine çekmesinde olumlu etkisi mevcuttur. Uygulamalar dâhilinde, çalışanlara çeşitli kariyer olanakları sunulmaktadır. Sunulan kariyer olanakları; eğitim ve gelişim araçlarıyla desteklenmektedir. Bu durum ise çalışanların motivasyon ve performans seviyelerini arttırıcı bir etkiye sahiptir (Altınöz, 2009: 67).

5. SONUÇ

İşletmeler, değişim gösteren çalışma koşulları ve yoğun biçimde yaşanan rekabet ortamında varlıklarını sürdürmek için çabalamaktadır. Bu bağlamda ise, rekabet avantajı elde etmek adına, insan faktörünün önemli bir faktör olduğunu işletmeler fark etmektedir. Stratejik amaç olarak potansiyel nitelikteki yeteneklere yönelmek, işletmeler açısından önemli bir durumdur (Yılmaz, 2009:11).

Yetenek yönetimi anlayışı, işletmeler açısından giderek daha fazla gündem haline gelen bir anlayıştır. Yetenek yönetimi anlayışı, çalışma yaşamının önemli unsuru olan insan unsuruna odaklanmaktadır. Bu nedenden dolayı, yetenek yönetimi uygulamalarını uygulamak; diğer bir ifadeyle yetenekleri seçmek, yerleştirmek, geliştirmek ve elde etmek gibi adımları gerçekleştirmek rekabet unsurunun yoğun biçimde yaşandığı bankacılık sektörü açısından da önem arz etmektedir (Krauss, 2007: 66-67).

İşe alım sürecinin ilk adımı olan yetenekli çalışanları banka bünyesine çekme aşaması için bankaların işveren markası unsuruyla ilgili çalışmalar yaptıkları görülmektedir. İşveren markası oluşturmak adına bankalar üniversitelerin düzenlemiş olduğu kariyer günlerine katılım sağlayarak tanıtım etkinlikleri yapmaktadır. Hatta, yetenekli çalışanları etkilemek adına gitmiş oldukları üniversitelerde aynı üniversiteden mezun olmuş yeteneklerin de katılımlarını sağlayarak potansiyel yetenekleri etkilemeye çalışmaktadır (Köse, 2018: 831).

Çalışmaya konu olan bankaların yetenek yönetimi uygulama düzeyleri arasında şube ve genel müdürlük çalışanları olarak ayrı başlıklar altında uygulamalar yapıldığı tespit edilmiştir. Çalışma sonucunda, yetenek yönetimi uygulamalarının başarılı bir şekilde uygulanması durumunda başka yetenekleri işletme bünyesine çekmesinde olumlu etkilerinin olduğu görülmektedir. Yetenek yönetimi uygulamaları aracılığıyla çalışanlara çeşitli kariyer olanakları sunulmaktadır. Ek olarak, çalışanlar eğitim ve gelişim araçlarıyla da desteklenmektedir. Bu durum ise çalışanların motivasyon ve performans düzeylerinin artmasına sebep olmaktadır. Bankaların bünyesinde uygulamış oldukları yetenek yönetimi uygulamalarını unvan, bölüm, şube, bölge ve genel müdürlük kadroları fark etmeksizin tüm banka genelinde uygulamaları durumunda bankalar açısından daha olumlu etkiler

olabileceği çalışmanın diğer önemli bir sonucudur. Çünkü bu çıkarım, banka bünyesindeki tüm kadrolarda çalışanlara özel ayrı ayrı eğitim ve gelişim araçları sunularak çalışanların kariyer yaşamları desteklenmektedir. Ek olarak, araştırmacılara yetenek yönetimi uygulamalarının şube pozisyonları için değil genel müdürlük kadrosu çalışanlarını veya diğer unvanlara sahip çalışanları nasıl etkileyeceğinin ölçülmesi yapılacak olan diğer çalışmalar için önerilecek bir husus olmaktadır.

Altunoğlu'nun (2015:67) yapmış olduğu çalışmasına konu olan bankalar işe alım faaliyetlerinde özellikle yeni mezun olmuş bireyleri tercih etmektedir ve onları geleceğin yöneticileri olabilmeleri için yetiştirmeyi planlamaktadır. Böylelikle, yedekleme planlarının oluşturulması hedeflenmektedir. Banka bünyesindeki tüm çalışanlar, yetenek unsuru olarak görülmekte ve çeşitli kariyer fırsatlarıyla gelişim süreçleri desteklenmek istenmektedir. Bu sayede; çalışanların bankaya olan aidiyet duyguları, motivasyon ve performans seviyeleri olumlu yönde etkilenmektedir (Altunoğlu vd., 2015:67). Yapılan bu çalışmada da benzeri bir bulgu elde edilmiştir.

Her banka; yapısı, bünyesindeki çalışan profili, yönetim anlayışı itibarıyla kendine özgü şartlara sahiptir. Bu nedenden dolayı her banka için evrensel nitelikte yetenek yönetimi anlayışı bulunmamaktadır. Bankalar, kendi hassasiyet algılarına uygun bir yetenek yönetimi anlayışını benimsemektedir. Yetenek yönetimi anlayışının bankalar arasında yaygınlaşması, işe alım süreçlerinde yetenekli çalışanı bulmaya yönelik rekabet anlayışının gelişmesini sağlamıştır. Artık, bankaların yaratıcı ve proaktif nitelikteki stratejileri geliştirmesi gerekmektedir. Yetenek yarışının farkında olan bankalar; işe alım süreçlerinde kullanmış oldukları stratejileri pazarlama stratejilerine benzer şekilde oluşturmaya dikkat etmiştir. Bu düşünce kapsamında ‘‘Neden yetenekli bir birey bu bankayı tercih etmeli?’’ sorusunun yanıtını araması ve uygulamalarını bu açıdan şekillendirmesi yetenek yarışında avantaj yaratacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın kurumsal katkısı; bankaların yetenek yönetimi anlayışında ‘‘yeteneği çekme’’ aşamasına odaklanarak inceleme olanağının sağlanmış olmasıdır. Araştırmanın kısıtı; yetenek yönetimi uygulamalarından birinci derecede sorumlu olan insan kaynakları yetkilileriyle görüşülmüş olmasıdır. Bu nedenden dolayı; diğer çalışanlardan geri bildirim alınamamıştır. Bu durumda, genelleme yapılması söz konusu değildir. Ancak, araştırmacılar; çeşitli ölçekteki diğer bankalarda yapacakları çalışmalarla ilgili genel bir yargıya ulaşabilecektir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, ‘‘en az iki dış hakem’’ ve ‘‘çift taraflı körleme’’ yöntemi ile değerlendirilmiştir. Makalede kullanılan ölçek için yazar(lar) tarafından ölçeğin orjinal sahibinden izin alındığı beyan edilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı ‘‘Telif Devir Formu’’ belgesi göndermişlerdir. Bu araştırmanın yapılması ile ilgili olarak Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Etik Komisyonundan 23/11/2023 tarih ve 14/17 sayılı ‘‘Etik İzni Belgesi’’ alınmıştır. Yazar, çalışmanın tüm bölümlerine ve aşamalarına tek başına katkıda bulunmuştur. / This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by ‘‘at least two external referees’’ and ‘‘double blinding’’ method. For the scale used in the article, it is declared by the authors that permission was obtained from the original owner of the scale. The author sent a signed ‘‘Copyright Transfer Form’’ to the journal. Regarding the conduct of this research, an ‘‘Ethics Permission Certificate’’ dated 23/11/2023 and numbered 14/17 was obtained from the Ethics Committee of the University of Çanakkale Onsekiz Mart.. The author contributed to all sections and stages of the study alone.

KAYNAKÇA

AKAR, Filiz (2015), **Yetenek Yönetimi**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

ALAYOĞLU, Nihat (2010), ‘‘İnsan Kaynakları Yönetiminde Yeni Dönem: Yetenek Yönetimi’’, **Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.2010(1), ss.68-97.

ALTINÖZ, Meltem (2009), **Yetenek Yönetimi**, Nobel Yayınları, Ankara.

ALTUNOĞLU, Ali ENDER, ATAY, Hakan ve TERLEMEZ, Bahriye (2015), ‘‘İnsan Kaynakları Bakış Açısından Yetenek Yönetimi: Bankacılık Sektörü Uygulama Örneği’’, **Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.37(1), ss.47-70.

- AMBLER, Tim ve BARROW, Simon (1996), “*The Employer Brand*”, **Journal of Brand Management**, S.4(3), ss.185-206.
- ATLI, Dinçer (2017a), **İnsan Kaynakları Yönetiminin Yeni Vizyonu Yetenek Yönetimi**, Abaküs Yayınları, İstanbul.
- ATLI, Dinçer (2017b), **Yetenek Yönetimi (Talent Management): İnsan Kaynakları Yönetiminin Yeni Vizyonu**, Abaküs Kitap Yayıncılık, İstanbul.
- BARROW, Simon ve MOSLEY, Richard (2012), **Bringing The Best of Brand Management to People at Work**, John Wiley & Sons Publisher, New York (US).
- BERGER, Craig M. (2004), “*Developing a Talent Management Information Strategy*”, **The Talent Management Handbook USA** (Eds. Lance A. Berger, Dorothy R. Berger), McGraw-Hill Publisher, New York (US), ss.428-437.
- BETCHOO, N. Kumar (2017), **People and Talent Management - A Consise Approach**, Panart Publications, Bern (Switzerland).
- BUGAY, Sami (2016), **Bütünsel Takım Koçluğu**, Optimist Yayınları, İstanbul.
- CAN, Halil ve KAVUNCUBAŞI, Şahin (2009), **Kamu ve Özel Kesimde Personel Yönetimi**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- CEYLAN, Nevin (2007), “*İnsan Kaynakları Yönetiminde Yetenek Yönetimi ve Bir Uygulama*”, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- CHEESE, Peter, THOMAS, Robert J. ve CRAIG, Elizabeth (2008), **The Talent Powered Organization: Strategies for Globalization - Talent Management and High Performance**, Kogan Page Publisher, London (UK).
- COLLINGS, David G. ve MELLAHI, Kamel (2009), “*Strategic Talent Management: A Review and Research Agenda*”, **Human Reseource Management Review**, S.19(4), ss.304-313.
- CREELMAN, Douglas (2004), **Return on Investment in Talent Management: Measures You Can Put to Work Right Now**, Human Capital Institute Publisher, Washington DC (US).
- ÇELİK, Murat ve ZAİM, Abdülhalim (2011), “*Yetenek Yönetimi Yaklaşımı*”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi**, S.20, ss.33-38.
- DAĞDEVİREN, Osman (2017), **Yetenek Kâşifi**, Elma Yayınevi, Ankara.
- DAVIES, Gary ve MILES, Louella (1998), “*Reputation Management: Theory Versus Practice*”, **Corporate Reputation Review**, S.2(1), ss.16-27.
- DELL PRESENTATION 820069, **Getting Right People on Right Time at Right Places**, Linkage Inc Publications, Boston – MA (US).
- DOĞAN, Selen ve DEMİRAL, Özge (2008), “*İnsan Kaynakları Yönetiminde Çalışanların Kendilerine Doğru Yolculuk Yöntemi: Yetenek Yönetimi*”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.17(3), ss.145-166.
- ERDEMİR, Erkan (2006), “*Bilgi Toplumunda İnsan Kaynakları Yönetiminin Yeni Rolü: Yetenek Savaşları Olgusu ve Türkiye’deki Yansımaları*”, **5. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, 3-5 Kasım 2006 – Kocaeli, Kocaeli Üniversitesi İİBF Yayını, Kocaeli, ss.29-38.
- FINDIKÇI, İlhami (2001), **İnsan Kaynakları Yönetimi**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- GÖK, Sibel (2006), **21. Yüzyılda İnsan Kaynakları Yönetimi**, Beta Yayınları, İstanbul.
- GROYSBERG, Boris, NANDA, Ashish ve NOHRIA, Nitin (2004), “*The Risky, Business of Hiring Stars*”, **Harward Business Review**, S.85(5), ss.92-100.
- GÜLŞEN, Batıkan Yunus Can (2020), “*Akademisyenlerde Yetenek Yönetimi İş Motivasyonu ve İş Performansı İlişkisinin İncelenmesi*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- HARTMANN, Evi, FEISEL, Edda ve SCHOBBER, Holger (2010), “*Talent Management of Western MNCS in China: Balancing Global Integration and Local Responsiveness*”, **Journal of World Business**, S.45, ss.169-178.
- HELM, Sabrina (2011), “*Employees Awareness of Their Impact on Corporate Reputation*”, **Journal of Business Research**, S.64(7), ss.657-663.
- HUTTON, Marcus Tehranian (2001), “*Reputation Management: The New Face of Corporate Public Relations?*”, **Public Relations Review**, S.27(3), ss.247-261.
- ICF TURKEY (tarihsiz), “*Neden Koçluk*”, **ICF Turkey Kurumsal Web Sayfası**, <https://www.icfturkey.org/neden-kocluk/> (Erişim Tarihi: 22.02.2019).
- KARAKÖSE, Turgut (2007), “*Örgütlerde İtibar Yönetimi*”, **Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-dergisi**, S.11(9), ss.1-12.
- KÖSE, Gonca (2018), “*İnsan Kaynakları Yönetiminin Derin İçgörüsü: Yetenek Yönetimi ve İşveren Markası İlişkisi*”, **Journal of International Social Research**, S.11(56), ss.821-833.
- KRAUSS, Janet A. (2007), “*Succession Planning and Talent Management Recommendations to Reduce Workforce Attrition and Prepare for an Aging Population*”, **Doctoral Thesis**, Wilmington University, Delaware – North Carolina (US).
- LUECKE, Richart (2008), **İş Dünyasında Yenilik ve Yaratıcılık** (Çev. Turan Parlak), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- MEN, Linjuan Rita (2014), “*Internal Reputation Management: The Impact of Authentic Leadership and Transparent Communication*”, **Corporate Reputation Review**, S.17(4), ss.254-272.
- MUCHA, Rochelle Turoff (2004), “*The Art and Science of Talent Management*”, **Organization Development Journal**, S.22(4), ss.96-100.
- NOTHNAGEL, Kerstin (2008), **Empirical Research within Resource - Based Theory, A Meta - Analysis of the Central Propositions**, Gabler Edition Publisher, Wissenschaft.
- ÖZDEMİR, Yusuf (2017), “*Okumadan Önce, Okuma Esnasında, Okumadan Sonra Düşün’ Stratejisinin Okuduğunu Anlama Becerisine Etkisi*”, **Doktora Tezi**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- PATRICIA, Gazze (2002), “*Kurum Üniversiteleri*”, **Düşünceden Sonuca İnsan Kaynakları** (Ed. Figen Tahiroğlu), Hayat Yayıncılık, İstanbul, ss.290-295.
- ROTHWELL, William ve KAZANAS, Hercules C. (2003), **The Strategic Development of Talent**, HRD Press, Massachusetts (US), 2nd Edition.
- SAYILAR, Yücel (2013), **Kaynak Bağımlılığı Kuramı İçinde Örgüt Kuramı**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss.48-83.
- SERT, Gülşen, KURTOĞLU ERDEN, Meltem, AKINCI, Ahmet ve SEFEROĞLU, S. Sadi (2012), “*Öğretmenlerin Teknoloji Kullanma Durumlarını İnceleyen Araştırmalara Bir Bakış: Bir İçerik Analizi Çalışması*”, **Akademik Bilişim’12 - XIV. Akademik Bilişim Konferansı Bildiriler Kitabı** (Ed. Mustafa Akgül, Ufuk Çağlayan, Ethem Derman, Attila Özgüt, Şahser Güven, Kemal Karaman), 1-3 Şubat 2012 – Uşak, Uşak Üniversitesi Yayını, Uşak, ss.351-357.
- SIMINOVITCH, Dorothy (2013), **Practicing Gestalt**, Coaching World Publisher, August.
- SKIFFINGTON, Suzanne ve ZEUS, Perry (2004), **The Complete Guide to Coaching at Work**, McGraw-Hill Inc Publisher, New York (US).
- ŞAHİN, Feyzullah (2017), **Yetenek Yönetimi**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- TRIPSAS, Mary ve GAVETTI, Giovanni (2000), “*Capabilities, Cognition, and Inertia: Evidence from Digital Imaging*”, **Strategic Management Journal**, S.21, ss.1147-1161.
- YAŞARGİL, Hande (2005), “*Liderlik Gelişine Yönelik Yönetici Koçluğu*”, **İnsan Kaynaklarında Yeni Eğilimler** (Ed. Deniz Yalım), Hayat Yayıncılık, İstanbul, ss.229-235.

Türkiye’de Konut Politikaları ve TOKİ’nin Bu Kapsamdaki Rolü

Housing Policies in Türkiye and the Role of TOKI in This Scope

Ali TOSUN

Dr., Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,
Sağlık Bilimleri Fakültesi, atosun@kmu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0001-7908-964X>

Makale Başvuru Tarihi: 06.07.2024

Makale Kabul Tarihi: 30.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

İnsanların temel ihtiyaçları arasında önemli bir yer edinen barınmanın, gerek kırsal alanda gerekse de kentsel alanda önemli bir boyuta evrildiği görülmektedir. İnsanların konut edinmede değişik faktörlere maruz kaldıkları ve bunun konut edinme noktasında etkili olduğu görülmektedir. Bu durumun son yıllarda ortaya konan konut politikalarının değerlendirilmesini ön plana çıkardığı görülmektedir. Konut politikalarının ortaya konması ve buna yönelik çalışmaların yapılmasının ülkelerin her ülkeye göre şekillendiği görülmektedir. Türkiye’de konut politikalarının kısa bir tarihi bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan ve kentsel alandaki insanların barınma ihtiyaçlarının giderilmesine ilişkin ortaya konan kamusal konut politikalarının süreç içinde değişim ve dönüşüme uğradığı görülmektedir. Bu durumun Türkiye açısından konut politikalarında resmi aktörlerin ön plana çıkmasına ve sürecin bu kurumların politikalarına göre şekillenmesine neden olduğu savunulabilir. Savaşın ortaya çıkan plansız kentleşmenin, çarpık yapıyı ortaya çıkardığı ve kentsel alanlarda barınma sorunu ile toplumsal sorunları yarattığı savunulabilir. Kent mekanlarının plansız bir şekilde kullanılması ve konut ihtiyacının karşılanmasından ziyade rant temelli bir alanın yaratılmasının, gelir düzeyi düşük insanlar açısından barınma sorununun büyümesine neden olduğu görülmektedir. Bunun, kentte kamu politikalarının barınma temelli olarak öne çıkmasını sağladığı söylenebilir. Bu çalışmada politika çerçevesinde konut politikaları ve gelişim seyri ele alınmıştır. Çalışmada konut politikalarının Türkiye’deki son yıllardaki durumunun analiz edilmesi amaçlanmıştır. Konut politikalarında/sorununda TOKİ’nin misyonu, çalışmanın önemini ifade etmektedir. Konut kavramının ele alınması, dünyada konut politikalarının gelişim/dönüşüm seyri, Türkiye’de konut politikaları ve TOKİ’nin rolünün çalışmanın metodolojisini ortaya koyduğu görülmektedir. Çalışmada, istenilen politika çıktılarına/sonuçlara tam olarak ulaşamadığı ve bu kapsamda kamu politikalarının sonuç verici bir seviyeye gelmesi için toplumsal sorunların öncelendiği/önemsendiği devlet politikalarının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

ABSTRACT

It is seen that housing, which has an important place among the basic needs of people, has evolved to an important dimension both in rural and urban areas. It is seen that people are exposed to different factors in obtaining housing, and this is effective at the point of obtaining housing. This situation has highlighted the need to evaluate the housing policies that have been proposed in recent years. It is seen that the formulation of housing policies and the implementation of studies for this purpose are shaped according to each country. Housing policies in Türkiye have a short history. It is seen that public housing policies, which emerged after the Second World War and were put forward to meet the housing needs of people in urban areas, have undergone change and transformation in the process. It can be argued that this situation has caused official actors to come to the forefront in housing policies in Türkiye and the process to be shaped according to the policies of these institutions. It can be argued that the unplanned urbanization that emerged after the war revealed a distorted structure and created housing and social problems in urban areas. It is seen that the unplanned use of urban spaces and the creation of a rent-based area rather than meeting the housing need have caused the housing problem to grow for people with low income levels. It can be said that this has led public policies in the city to come to the forefront on the basis of housing. In this study, housing policies and the course of development are discussed within the framework of policy. The study aims to analyze the situation of housing policies Türkiye in recent years. The mission of TOKI in housing policies/problems expresses the importance of the study. It is seen that the concept of housing, the development/transformation course of housing policies in the world, housing policies in Türkiye and the role of TOKI reveal the methodology of the study. The study reveals that the desired policy outputs/results have not been fully achieved, and in this context, the necessity of state policies that prioritize/emphasize social problems has emerged in order for public policies to reach a result-oriented level.

Anahtar Kelimeler:

TOKİ,

Konut Politikaları,

Sosyal Adalet,

Kamu Politikaları,

Keywords:

TOKİ,

Housing Policies,

Social Justice,

Public Policies,

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): TOSUN, Ali (2024), “Türkiye’de Konut Politikaları ve TOKİ’nin Bu Kapsamdaki Rolü”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, S.7(2), ss.700-710, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1511583>

1. GİRİŞ

İnsanların doğada yaşayabilmek adına temel bir ihtiyacı olarak ortaya çıkan barınma hakkı, bireylerin korunmalarına yönelik çabalarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Barınma hakkının, içinde bulunulan döneme göre biçimlendiği ve bu kapsamda yaşanabilir mekânların tasarlandığı görülmektedir. İlkel şartlarda yaşamaya çalışan insanların barınma çerçevesinde insanlık tarihi boyunca, günümüze doğru değişikliklere maruz kaldığı ve bundan etkilendiği görülmektedir (Yılmaz, 2023: 207-228).

İlkçağlarda mağara ve korunaklı yapıların barınma için önemli alanlar olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Yerleşik hayat şartlarının ön plana çıktığı zamanlarda ise çeşitli yapı malzemelerinin barınma amacıyla kullanıldığı ifade edilebilir. Daha sonraki dönemlerde evlerin yapılması ve a kabinde güvenli hale getirilen bu evlerin farklı bir şekilde dönüşüm geçirdiği söylenebilir. Modernleşme sürecinin başlaması ve teknolojik imkânların önemli bir seviye gelmesinin, bireyin barınma hakkı kapsamında içinde yaşadığı alanların güvenliğine önem vermesine neden olduğu savunulabilir.

Özellikle barınma kavramının sanayinin gelişimi ve devamındaki gelişmelere göre şekillendiği ifade dileyebilir. İş imkânlarının artması ve kırsaldan kentlere doğru yoğun göçlerin yaşanmasının barınma hakkının kentsel alanda farklı bir boyutu meydana getirdiği söylenebilir. Kentsel alanlarda ortaya çıkan olumsuzlukların barınma hakkının ön plana çıkmasına ve uluslararası kuruluşların buna eğilmelerine etki ettiği, kent hakkı kavramının da bu bağlamda önemsendiği ileri sürülebilir. Kent hakkına dikkat çeken ve önem veren uluslararası belgelerin, devletlerin barınma hakkına eğilmelerine katkı sağladığı görülürken, aynı zamanda kentsel alanların sağlıklılaştırılması ile insan hak ve hürriyetlerinin kullanılmasına uygun hale getirilmesi de söz konusu olmuştur.

Türkiye'nin kentsel alanlarda ortaya çıkan sorunlarla özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası baş etmeye çalıştığı görülmektedir. Kentlere büyük göçlerin olması ve kent alanlarının bu kalabalıklar karşısında planlı bir şekilde dönüştürülememesinin, kent mekânlarında birçok sorunu ortaya çıkardığı söylenebilir. Bu durumun en önemli sonuçlarından biri de kentte ortaya çıkan konut sorunu olarak ifade edilebilir. Çarpık kentleşmeye de neden olan barınma sorununun, konut politikalarının gündeme gelmesine ve refah devleti anlayışının ön plana çıkmasına neden olduğu savunulabilir.

Türkiye'de bu kapsamda konut sorununu çözmeye ilişkin dönemlerin olduğu ve günümüze doğru her dönemin kendi dinamikleri içerisinde incelenmesinin söz konusu olduğu görülmektedir. Toplu Konut İdaresinin kamusal konut politikalarının şekillenmesinde ve buna yönelik kamu otoritesine dayanan çalışmaların yapılmasında önemli bir kurum olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Son yıllarda sosyal konut projesi bağlamında da ön plana çıkan kurumun buna yönelik barınma sorununa yaklaştığı görülmektedir. Özellikle uygun ve ödenebilir konut politikaları ile dar ve orta gelirli gruplara yönelik faaliyetlerinin bu kapsamda ortaya çıktığı söylenebilir.

Kentsel alanlarda barınma hakkının sağlanması ve sağlıklılaştırılmasının, çeşitli nedenlerle istenilen seviyeye gelmediği ve bunun kentsel alanlardaki ekonomik kaygıların bir sonucu olarak görüldüğü ileri sürülebilir. Kentsel Günümüzde TOKİ'nin barınma ihtiyacının karşılanmasına yönelik faaliyetlerinin, birçok bakımdan ortaya konan hedef ve stratejiler bağlamında istenilen seviyeye gelmediği ifade edilebilir. Kent alanlarındaki farklı siyasal, toplumsal ve kentsel dinamiklerin buna neden olduğu ileri sürülebilir. Bu da TOKİ'nin sosyal fayda ile kamu yararı çerçevesinde iş ve işlemlerinin sorgulanır hale gelmesine neden olmaktadır.

2. KONUT HAKKI KAVRAMI VE DÜNYADA KONUT POLİTİKALARI GELİŞİMİNİN SEYRİ

Konut hakkı kavramının insanların barınma hakkı kapsamında önemli bir işleve sahip olduğu görülmektedir. Konut hakkının bireyin çevresi ile ilgili sosyal bir durumu ifade ettiği gibi ekonomik şartlara göre şekillenen bir yapıyı da barındırdığı söylenebilir. Bireylerin özel bir alanının ifade den konutun çeşitli bireysel ihtiyacın karşılandığı bir alan olarak tanımlandığı görülmektedir (Boyacıoğlu, 2010:1-2). Konut hakkının, insanların önemli bir alanını ifade etmesi ve buna göre yaşamın sürdürülebilirliği açısından ön plana çıkması, hem bireysel açıdan hem de toplumsal açıdan konut kavramını ön plana çıkarmıştır. Fiziksel, psikolojik, sosyal ve kültürel çevrede ele alınabilen konut, bireylerin sosyal/ekonomik hayatlarındaki durumlarını ele alan ve siyasal boyutta değerlendirilen bir olgu olarak tanımlanabilir (Ateş ve Karacaoğlu Yıldız, 2022:49).

Konut hakkının çeşitli bileşenlere sahip olduğu ve bu durumundan dolayı sektörel sonuçları olduğu söylenebilir. Özellikle inşaat sektörünün konut kavramı ile doğrudan bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Konut ile ilgili ortaya çıkan durumların konut politikalarını biçimlenmesine ve ekonomik alanda değişimlerin yaşanmasına etki ettiği ileri sürülebilir (Andrew vd., 2011:10-208). Bireylerin konut politikaları ile ilgili planlamalar yapmasının da bu

bağlamda ekonomik amaçlara paralel bir şekilde ortaya çıktığı söylenebilir. Konut hakkının hem ulusal politikada hem de uluslararası politika ve metinlerde yer aldığı ve buna göre planlamaların yapıldığı görülmektedir. Kentsel alanda bireylerin sağlıklı bir şekilde yaşamalarını bir önemli faktörü olarak barınma hakkının ön plana çıktığı görülebilmektedir (Avrupa Sosyal Şartı, 1961:1-40). Barınmaya yönelik konut ve konut alanları birçok ülkede farklı ihtiyaçlara göre düzenlenmiştir (Güleç Solak ve Oktay, 2017:378-397). Bu durum Türkiye’de bu çerçevede ala alınmıştır.

Konut politikaların, bireylerin sağlıklı bir çevrede yaşamlarını sürdürmek, kentsel alanda ihtiyaçlarını sağlamalarına yönelik bir alan oluşturmak ve kamu yararına uygun bir alanın yaratılmasında önemli etkilerde bulunduğu ileri sürülebilir. Ekonomik ve sosyal sorunlardan dolayı bireylerin konut hakkına ulaşmalarının bu bakımdan ulusal konut politikaları ile sağlanmaya çalışıldığı ve her dönem buna yönelik faaliyetlerin farklı yöntemlerle uygulanmaya çalışıldığı söylenebilir. Konutun çeşitli yönlerden diğer sektörlerle ilişkileri olmasının ekonomik etkilerde bulunduğu ve buna göre politikaların biçimlendiği ifade edilebilir (Usta ve Ulusoy, 2023:264-288). Konut politikalarının kentsel alanda yoğunlaştığı (Çoban, 2012:75-108) ve bu kapsamda konut hakkına yönelik çalışmaların kamu politikalarına yön verdiği görülebilmektedir.

Konut politikalarının dünyada yaşanan döneme göre geliştiği ve buna yönelik olarak devlet politikalarının ortaya çıktığı görülmektedir. Dünyadaki konut politikalarının İkinci Dünya Savaşı öncesindeki dönem, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem ve 1970’li yıllardan günümüze olan dönem şeklinde üç farklı şekilde ortaya konulduğu söylenebilir (Beyazıt ve Yarım, 2020:3611-3614).

İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde liberal bir kapitalist düzenin olduğu ve mülkiyet ilişkilerinde bu durumun siyasal ve sosyal bir çerçevede tartışıldığı görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası refah devleti anlayışının ön planda olduğu dönemde devlet eliyle çeşitli insan ihtiyaçlarının -konut, eğitim, sağlık gibi- karşılanma durumu olduğu savunulabilir (Şengül, 2003:183-220).

Savaşın ortaya çıkardığı sonuçların insan odaklı politikaların planlanıp uygulanmasına neden olduğu ileri sürülebilir. Bu durumun 1970’li yılların başına kadar birçok ülkede kentsel alandaki tahribatin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak konut politikaları yoluyla uygulanmaya çalışıldığı söylenebilir. 1970’li yıllardan başlayan günümüze kadar gelen süreçte ise neoliberal politikaların ve küreselleşme etkilerinin konut politikalarını şekillendirdiği görülmektedir.

Birçok ülkede kamu konut harcamaların azaltılması ve ticaret serbestisinin yaygınlaşmasının (Taşar ve Çevik, 2009:133-162), refah devleti ilkesinin ortadan kalkmasına etki ettiği savunulabilir. Konut politikalarının dünyadaki seyrinin hem toplumsal hem de ekonomik bir boyuta göre şekillendiği görülmektedir. Ekonominin ön plana çıktığı ve toplumsal alanda devlet müdahalesinin azaldığı dönemde konut politikalarının refah devleti anlayışına uzak bir şekilde biçimlendiği savunulabilir. Bu durumun konut politikasındaki paradigma değişimini ifade ettiği görülmektedir. Her dönemin şartlarının konut politikalarının içeriğini oluşturduğu ve buna yön verdiği ifade edilebilir.

3. TÜRKİYE’DE KONUT POLİTİKALARI

Türkiye’de konut sorununun halledilmesine yönelik çeşitli dönemlerde kamu politikalarının ortaya çıktığı söylenebilir. Konut politikasının; gerekli olan konut sayısının belirlenmesi ile buna yönelik düzenleme ve stratejileri ifade eden bir durumu tanımladığı savunulabilir (Beyazıt ve Yarım, 2020:3604-3623). Kentleşme dinamikleri bağlamında konut politikalarının şekillenme sürecinin olduğu ve buna ilişkin planlamaların söz konusu olduğu görülmektedir. Bu çerçevede Türkiye’de konut politikalarının 1923 ile 1950 yılları arasındaki dönem, 1950 ile 1980 arasındaki dönem, 1980 ile 2002 arasındaki dönem ile 2002 sonrası dönem şeklinde ele alındığı söylenebilir (Akalin, 2016:107-123).

1923-1950 yılları arasındaki konut politikalarının cumhuriyetin kurulması ve çeşitli alanlarda yapılan düzenlemelerden etkilendiği söylenebilir. Özellikle büyük şehirlerin yapılanmalarına yönelik ortaya çıkan gelişmelerin konut politikalarına da etkileri olduğu ileri sürülebilir. Özellikle devletin çeşitli alanlardaki yapılanma çalışmalarının kentsel alanlardaki iyileştirmeleri ve düzenlemeleri geri planda bıraktığı ve bu sebeple kent alanlarının istenilen seviyelere gelmediği savunulabilir (Şengül, 2009:183-220).

Devletin önceliklerinin cumhuriyet değerlerini sağlamlaştırmak ve ekonomik gelişmeyi ön plana tutma politikaları içerdiği için kent alanlarının istenilen düzeye gelmediği ve bunun da konut politikalarının istenilen seviyeye gelmemesine etki ettiği ileri sürülebilir. Özellikle kentsel alanların nüfus yoğunluğunun kırsal kesime göre az olmasının da (TÜİK, 2024) bu kapsamda değerlendirilebileceği savunulabilmektedir. Bu dönemde

özellikle devlet memurları için konut politikalarının ön plana çıktığı çeşitli çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Konut kooperatifleri için aylık verilmesi, konut tazminatı verilmesi, memur konutları yapılması (Öztürk, 2008:26-28) gibi düzenleme ve çalışmaların konut politikaları kapsamında ortaya çıktığı görülmektedir. 1950'li yıllarda da kent nüfus oranlarının kırsal alanlara göre geride kaldığı (Sağlam, 2016:257-274) ve kentsel alanlarda konut politikalarının bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasına politikaların yoğun olmadığı söylenebilmektedir.

1950 ile 1980 arasındaki dönemde konut kapsamında planlı bir dönemin ortaya çıktığı görülmektedir. Özellikle dış yardımların tarımsal alanda önemli ilerlemeler etki ettiği ve sanayileşme bakımından sonuç verdiği söylenebilmektedir (Akalin, 2016:113). Kentsel alanlarda bu dönemde ortaya çıkan sorunların düzensiz göçler nedeniyle söz konusu olduğu savunulabilir. Şehirlerde savaşın da sona ermesi ile birlikte büyük bir yoğunluğun ortaya çıktığı ve bu durumun kentsel alanda olumsuz durumlara neden olduğu ileri sürülebilir (Usta ve Ulusoy, 2023:264-288).

Bu durumun çarpık kentleşme ve nüfus yoğunluğu sorununa bağlı kentsel sorunların ortaya çıkmasına etki ettiği söylenebilir. Gecekondulaşmanın yükselmesi, siyasi amaçlarla kent alanlarının korunmasına özen gösterilmemesi, sermaye sahipler için kent alanında uygun bir alanın yaratılmasının kent alanlarında barınma hakkının sağlanabilmesi açısından sıkıntılı bir süreci ortaya çıkardığı ileri sürülebilir (Çoban, 2012: 75-108).

Türkiye'de konut kavramı, geçmişten günümüze sosyal, ekonomik, siyasal ve çevresel birçok faktörle iç içe olmuş ve bu çerçevede değişimler söz konusu olmuştur (Aköz Çevrimli vd., 2024:44-58). Kırsal bölgelerden kente doğru göçlerin özellikle bu kapsamda konut hakkının değişmesinde ve birçok sorunun ortaya çıkmasında ekili olduğu söylenebilir.

Kentsel alanda ortaya çıkan sorunlar ve bunların meydana getirdiği baskı ortamının insanları çeşitli yönlerden etkilediği vurgulanabilir (Alodalı vd., 2014:273-303). Bu dönemin emekçilerin barınma sorununun had safhaya çıktığı bir dönem olarak da tanımlandığı ileri sürülebilir (Çoban, 2012:83-84). Kentsel alanlarda nüfus yoğunluğuna bağlı olarak çevre sorunlarının ön plana çıktığı (Keleş, 2010:1-507) ve bu durumun kaynakların kullanılması kapsamında olumsuz bir sonuç ortaya çıkardığı savunulabilir.

Kentsel alanlarda nüfusun artmasına bağlı olarak kent oranının 1950'den 1980'e kadar üç kata yakın arttığı ve bunu da kentsel alanlarda, bireysel ihtiyaçların karşılanması bakımından çeşitli sorunlara neden olduğu savunulabilir (Yazıcı, 2019:38-40). Kent alanlarının plansız yapılan bu göçler nedeniyle sağlıksız bir hale geldiği ve gerek konut ihtiyacının karşılanamaması sorunu gerekse de buna bağlı sorunların kent mekânlarının gelişimine ket vurduğu ileri sürülebilir. Özellikle bu dönemde konut sıkıntısı yaşayan insanların sorunlarını halledebilmesi adına çeşitli düzenlemelerin yapıldığı ve buna göre konut politikalarını yürütüldüğü görülmektedir. Kentsel alandaki gecekondulaşmanın arttığı bu dönemde buna yönelik yasaların düzenlendiği ifade edilebilir (Çakır, 2011:209-222).

1980 ile 2002 yılları arasındaki dönemin serbest piyasa koşullarına uyumlu bir yapıyı içerdiği görülmektedir. Özellikle 1980 kararlarının bu kapsamda liberal bir alan yarattığı (Çoban, 2012:75-108) ve konut kavramının da bundan etkilendiği söylenebilmektedir. Toplu Konut İdaresinin kurulması, konutlara finansal desteğin sağlanması ve daha sonraki dönemlerde krediyle verilen konut sayısının artmasının bu dönemdeki gelişmeler olarak ortaya çıktığı söylenebilir (Akalin, 2016:107-123).

Konut ihtiyacının fazla olmasının bu alana yönelik yapılan çalışmaları belirli sebeplerle istenilen düzeye çıkartmadığı savunulabilir (Bahçeci, 2018:135-150). Özellikle bankerlik uygulamalarının konut politikalarının bireylerin ihtiyaçlarını karşılanmasına olumsuz bir etki yaptığı ileri sürülebilir. Konut yapımında maliyetlerin de artmasına neden olan bu durumun kentsel alanda sosyal anlayıştan ziyade ekonomik temelli bir alanın yaratılmasına etki ettiği söylenebilir.

2002 sonrası dönemi ifade eden ve Ak Parti'nin yönetime gelmesiyle başlayan sürecin konut açısından önemli gelişmeleri beraberinde getirdiği savunulabilir. 2004 yılında TOKİ'ni Başbakanlığa bağlanması, hazine arazilerinin haklarının TOKİ'ye devredilmesi, Gecekondu Kanunundaki değişikliklerle TOKİ'ye yetki devri yapılması gibi değişikliklerin bu dönemde gerçekleştiği görülmektedir (Akalin, 2016:117).

Yapılan yasal değişikliklerle TOKİ'ye arazi elde etme hakkının verilmesinin de konut politikaları ile kentleşme politikaları çerçevesinde kurma önemli imkânlar verdiği savunulabilir (TOKİ, 2024). 2002 sonrasının neoliberal politikaların konut politikalarında etkisini gösterdiği (Öktem, 2011:23-40) ve bu kapsamda konut ihtiyacının karşılanması bağlamında çeşitli sorunların ortaya çıktığı ileri sürülebilir.

Konut politikalarının Türkiye’de çeşitli dönemlerde hükümet politikalarında önemli bir edindiği görülmektedir. Bu durumun hükümetlerin ve dönemin özelliklerini görmek açısından da önemli olduğu savunulabilir. 1983-2002 yılları arasındaki hükümet programlarında konut politikalarının önemli bir şekilde yer aldığı görülmektedir. 45. Hükümet Programı (1983-1987), 46. Hükümet Programı (1987-1989), 47. Hükümet Programı (1989-1991), 48. ve 49. Hükümet Programı (1991-1993, 50-51-52. Hükümet Programları (1993-1996), 53. Hükümet Programı (1996), 54. Hükümet Programı (1996-1997) ve 55-56-57. Hükümet Programının (1997-2002) gerek barınma hakkı gerekse de toplu konut kapsamında çeşitli politika ile bunlara yönelik ekonomik tedbirleri içerdiği söylenebilir (Usta ve Ulusoy, 2023:264-288).

2002 sonrası hükümet programlarında konut politikalarının TOKİ’nin etkinliğinin artırılması ile beraber önemli bir yer edindiği savunulabilir. Bu kapsamda kentsel alanda konut hakkı ile beraber sağlıklı bir kent ortamının gerçekleştirilmesine yönelik politika ve faaliyetlerde ön plana çıkmakta ve buna göre faaliyetler yürütülmektedir.

4. TOKİ (TOPLU KONUT İDARESİ) VE KONUT POLİTİKALARINDAKİ ROLÜ

Türkiye’de konut politikasının kurumsal bir yapıya kavuşmasında ve buna yönelik kamu politikalarının ortaya çıkmasında Toplu Konut İdaresinin önemli bir figür olarak ortaya çıktığı görülmektedir. 1984 yılında kurulan Toplu Konut İdaresinin (Çalışkan, 2017:104-105; Paç, 2023:4518-4528) günümüze değin konut politikasına yön veren bir kamu otoritesi haline geldiği ileri sürülebilir.

TOKİ’nin tahvil ve diğer menkul kıymetleri çıkarmak, harcamalarda kullanılmak üzere kredi almaya yetkili olmak, konut inşaat alanlarında yetkili kurum olarak destekleyici çalışmalarda bulunmak, konut projelerini yapmak veya yaptırmak ile konut finansmanı kapsamında kredi vermek ve buna yönelik iş ve işlemleri takip etmek şeklinde görevleri olduğu söylenebilmektedir (Toplu Konut Kanunu, 2024).Yapılaşmanın kötü bir duruma evrilmesi ve konut ihtiyacının artması, kent içi ulaşım göstergelerinin sorunlu hale gelmesi, altyapı imkânlarının yeterli düzeyde olmaması, denetim yetersizliğinin söz konusu olması, kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasının yapılaşmanın kötü bir duruma gelmesinde etkili olduğu savunulabilir (Ulusoy, 2023:1-277).

TOKİ’nin 1990’lı yıllardaki çalışmalarının kurum fonlarının genel bütçe kapsamına alınması sebebiyle istenilen sonuçları vermediği savunulabilir (Özkan ve Akyol, 2017:630-636). Bu durumun kurumun varlık sebebi bağlamında sosyal konut (Tutal ve Koç, 2023:15-40) ilkesinin gerçekleştirilmesi açısından olumsuz bir durumu yansıttığı ileri sürülebilir. Toplu Konut İdaresinin özellikle 2000’li yıllardan sonra kentleşme politikalarına yön veren bir yapıya kavuştuğu söylenebilir. 2000’li yılların başında Arsa Ofisi Genel Müdürlüğü ile Mesken Daire Başkanlığının TOKİ’ye bağlandığı (Yaylı ve Avan, 2017:358-385) ve etki gücünü arttığı görülmektedir. TOKİ’nin etki gücünü artması ile beraber konut politikalarında tek bir güç haline geldiği ve bunun da kentsel alanlarda yapılacak olan konut yapımı faaliyetlerinde öncü bir güç olmasına etki ettiği söylenebilir.

TOKİ’nin ilk baştaki yapısının zaman içinde farklılaştığı ve finansör bir kurumdan konut yapımının doğrudan üstelene bir statüye kavuştuğu görülmektedir. Hızlı bir kentleşme sürecinin yaşandığı 2000 sonrası dönemde (Akın, 2015:1-221) TOKİ’nin eşitli kurum ve kuruluşlarca işbirliğine giderek planlama faaliyetlerinde bulunduğu görülmektedir. TOKİ’nin konut uygulamaları ile kentsel dönüşüm projeleri bağlamında bulunduğu faaliyetlerin gerek yaşanabilir çevre ve kaynakların verimli bir şekilde kullanılması gerekse de katılımcı ve stratejik yapılanmaları içeren bir yapıya sahip olduğu ileri sürülebilir (kentges.csb.gov.tr). Bu kapsamda mekânsal planlamayı sitemini sağlama, kaliteli bir hayat alanı sağlamak, sürdürülebilir kent mekânları oluşturmak ile sosyal yapıyı güçlendirici bir yapılanmanın bu kapsamda ön plana çıktığı savunulabilir (Akın, 2015:1-221).

Konut üreten bir yapıdan gerek kentsel dönüşüm gerekse de konut sorununun halledilmesinde önemli bir figür olarak tanımlanabilen TOKİ’nin (Kara ve Palabıyık, 2009:1541-1558) kentsel alanların planlanmasında ve değişik gelir gruplarına yönelik konut politikalarının uygulanmasında etkili bir konuma yükseldiği savunulabilir. TOKİ’nin çalışma prensiplerinin hızlı bir şekilde konut planlamaları yaparak sonuç almaya yönelik olduğu ve buna göre yasal çerçevede düzenlemelerin yapıldığı söylenebilir. Bu kapsamda çeşitli konut projelerinde TOKİ’nin çalışmaları söz konusudur (Arslan vd., 2024:21-39; Köse ve Akkaya, 2022: 163-179).

Bürokrasiyi azaltmak, etkinliği sağlamak, pratik ve basit çözümlü olma, kaynak kullanımını uygun hale getirme, insan kaynakları anlayışına uygun politika belirleme, kurumlar arası işbirliğini geliştirme, problem çözme becerileri kazanma ile kamu yararı sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulunmanın Toplu Konut İdaresinin ön plana çıkan ilkeleri olduğu savunulabilir (Bayraktar, 2007:15-168).

Afet riski taşıyan yerlerin yenilenmesi ve korunması, alt gelir gruplarına yönelik konut üretimini sağlamak (Candan vd., 2018:869-879), kentsel dönüşüm projeleri ile kent mekânlarının dönüştürülmesi, sosyal devlet ilkesine göre hareket etmek, konut ihtiyacını hızlı bir şekilde sağlamak, göç hareketlerini düzenlemek, gecekondu bölgelerini tasfiye etmek ile can ve mal kayıplarının önüne geçilmesinin TOKİ'nin konut politikaları kapsamındaki görevleri olduğu ifade edilebilir (Çardak, 2011:1-82). Son yıllarda konut ihtiyacının karşılanması açısından ortaya çıkan konut politikalarının sosyal faydasının arka planda kaldığı (UN, 2024) ve bu kapsamda devlet destekli konut politikalarının daha da önemli hale geldiği söylenebilmektedir.

Toplu Konut İdaresinin çeşitli çalışmalarının ortaya çıkardığı yararların söz konusu olduğu ve buna göre kentsel alanların sağlıklılaştırıldığı savunulabilmektedir (Ahsan ve Helvacıoğlu, 2022:121-143). Yaşam biçimini iyileştirme, ekonomik bir şekilde konut ihtiyacını sağlama, teknolojiden yararlanmayı olanaklı hale getirme, belirli bir standartlaşmayı sağlama, bakım kolaylığı ile aynı projelerin uygulanmasını sağlamanın bu kapsamda olumlu sonuçlar olarak ortaya çıktığı söylenebilmektedir (Orhan, 2008:1-84).

TOKİ'nin konut politikası bağlamında neoliberal politikaların ortaya çıkardığı ve bireylerin konut sahibi olmasını engelleyen durumların ortadan kaldırılmasına yönelik iş ve işlemleri içerdiği söylenebilir. TOKİ'ni konut sorunlarının giderilmesi ile beraber kentleşme alanında çeşitli misyonları olmasının farklı sonuçlar doğurduğu görülmektedir. TOKİ, kurulduğu günden bu yana en fazla dar ve orta gelir grubuna yönelik konut çalışmalarında bulunmuş, alt gelir kesimi ile yoksullar ve gecekondu dönüşümlerinin diğer çalışmalarını ifade etmiştir (Akın, 2015:143-145).

TOKİ'ni uygulamalarının çeşitli amaçlara uygun olduğu ve buna göre politikaların uygulandığı görülmektedir. Sosyal konut üretiminin önemli bir oranda olduğu TOKİ çalışmalarında (Demir, 2019) yapımı için süreci başlatılan diğer çalışmalarında olduğu savunulabilir.

Türkiye'de konut politikalarının uygulanmasında TOKİ'nin önemli bir güç olduğu, bunun dışında çeşitli yapıların da konut piyasasında etkili olduğu söylenebilmektedir. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Yerel yönetim birimleri, Türkiye Emlak Kredi Bankası, Sosyal Güvenlik Kurumu, Ordu Yardımlaşma Kurumu, Konut yapımına yönelik çalışan kooperatiflerin bu çerçevede önemli yapı ve kurumlar olarak ön plana çıktığı görülmektedir (Ulusoy, 2020:87-123).

Konut yapımında gerek idari işlemler gerekse de mali imkânların, çeşitli kurumların ön plana çıkmasına neden olduğu savunulabilir. Konut ile ilgili şirketler kurmak, konut kredileri vermek, kar amaçlı projelerde bulunmak ile mimarinin gelişimini sağlamak amacıyla TOKİ'nin çeşitli görevlere haiz olduğu da ifade edilebilir (TOKİ, 2024).

TOKİ'nin kentsel alanlarda yaptığı iş ve işlemlerin çeşitli dayanakları olduğu söylenebilir. Bu dayanakların yasal bir zeminde ortaya çıktığı görülmektedir. 2985 Sayılı Toplu Konut Kanunu, 6306 Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, 3194 sayılı İmar Kanunu, 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu, 775 sayılı Gecekondu Kanunu, Arsa Üretilmesi ve Değerlendirilmesi Hakkında Kanun, Tabii Afet Nedeniyle Meydana Gelen Hasar ve Tahribata İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesine Dair Kanun, 5366 Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, 2872 sayılı Çevre Kanunu, 6292 sayılı Orman Köylülerinin Kalkınmalarının Desteklenmesi ve Hazine Adına Orman Sınırları Dışına Çıkarılan Yerlerin Değerlendirilmesi İle Hazineye Ait Tarım Arazilerinin Satışı Hakkında Kanun (Acar, 2021:69-70) gibi yasal çerçevelerin bu kapsamda ele alındığı savunulabilir.

Toplu Konut İdaresinin 2000'li yıllardan sonra ön plana çıkması ve yetkin bir kurum haline gelmesinin, konut politikalarında öncü ve tek bir kurum haline gelmesine katkı sağladığı savunulabilir. Alt gelir grubuna yönelik konut çalışmalarının bu kapsamda kurumun önemli politika sonucu olarak yorumlanabildiği ve 2014 yılına kadar beş yüz binden fazla sosyal konut uygulamalarının söz konusu olduğu görülmektedir (TOKİ, 2024).

Uydu kent uygulamaları, afet konutları, tarımköy uygulamaları, göçmen konutları, kaynak geliştirme ve gelir paylaşımı projeleri, konut programı kapsamında yapılan sosyal donatı ve kamuya yönelik uygulamaların (Alodalı vd., 2014:273-303) kurumun konut politikalarının sonuçları olarak yorumlanabildiği ileri sürülebilir. Okul, üniversite ve çeşitli kamu yararına yönelik konut programlarının sosyal konut politikası kapsamında TOKİ'nin faaliyetleri ile gerçekleştirildiği ve kentsel alanda ihtiyaçları karşılama ile sağlıklılaştırma kapsamında önemli bir oranın yakalandığı ifade edilebilmektedir.

TOKİ'nin; Afet konutu (361 adet), Alt gelir grubu (101 adet), altyapı ve sosyal donatı (966 adet), bakım ve onarım (17), diğer çalışmalar (51), idare konut uygulaması (923), ikmal ihalesi (151), kamu hizmet binası (174), gelir paylaşımli proje (39), kentsel dönüşüm ve gelişim projesi (273), konut/sosyal donatı (579), restorasyon, (15), tarımköy (46), stadyum (20), talep organizasyon (314), protokol ve MEB (74) ve millet bahçesi (175)

olmak üzere tamamlanan veya devam eden birçok projeyi yürüttüğü görülmektedir (TOKİ, 2024). Bu durumun kentsel alanlarda konut faaliyetleri ile birlikte kentin tasarlanmasına yönelik birçok çalışmanın kurumun inisiyatifinde olduğunu gösterdiği söylenebilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan sosyal refah devleti anlayışına uygun konut politikalarının (Beyazıt ve Yarım, 2020:3604-3623) günümüzde küreselleşme etkileri ve neoliberal politikaların ön plana çıkması ile farklı bir boyuta geldiği ve bunun da konut yapımında sosyal değişim ve dönüşüme neden olduğu savunulabilir. Bu kapsamda konut politikalarının ortaya konması ve sürdürülür olmasında kamu otoritelerinin ön planda olmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Kentlerin dinamik bir yapıda olması ve toplumun büyük bir kesimini ilgilendirmesinin (Bulut ve Kurt, 2020:22-30) konut politikalarını önemli bir hale getirdiği söylenebilir. Özellikle Türkiye açısından TOKİ’nin durumun bu çerçevede sosyal konut projeleri bağlamında sonuç verdiği söylenebilir. Ekonomik açıdan dezavantajlı grupların barınma sorunlarının halledilmesinde TOKİ’nin kamu yararının gerçekleştirilmesine yönelik ortaya koyduğu ilkelerin ve çalışmaların zaman zaman aksamalar ve gecikmeler olsa da sosyal fayda sağladığı ve konut sorununun önemli bir oranda halledilmesinde etkili olduğu ifade edilebilir.

5. SONUÇ

Kentsel alanda bireylerin temel hakları arasında yer alan barınma hakkının tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de farklı dönemlere göre şekillendiği ve kamu politikalarında yer aldığı söylenebilir. Kent hakkının bir yansıması olarak tanımlanan konut hakkının bireylerin sosyal ve bireysel gelişimleri açısından önemli olduğu görülmektedir. Türkiye’de konut politikaları ile ilgili cumhuriyetin kuruluşundan bu yana kamusal politikaların olduğu söylenebilmektedir. Cumhuriyet döneminde sanayi yatırımlarına olan rağbetin kentsel alanların düzenlenmesi noktasında ön planda olmadığı ve bunun da kent dokusunun sürdürülebilirliği açısından olumsuz bir sonuç doğurduğu savunulabilir.

İkinci Dünya Savaşından sonra tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de şehirlere yoğun göçlerin olduğu ve bunun da kentsel alanlarda çeşitli sorunların ortaya çıkmasına neden olduğu ileri sürülebilir. Özellikle plansız bir şekilde büyük şehirlere yapılan göçlerin çarpık kentleşme ile gecekondulaşmaya neden olduğu ve bu konuda merkezi hükümetin çeşitli amaçlarla buna izin verdiği savunulmaktadır. 1980’li yıllardan sonra ortaya çıkan ve dar ve orta gelirli grupların konut ihtiyacının karşılanmasında önemli bir figür olarak yer alan Toplu Konut İdaresi’nin konut politikalarında günümüzde değin önemli bir yapılaşmayı ifade ettiği söylenebilir. Kamu politikasının, kamu yararı ilkesi ile kaynak dağılımında sosyal faydanın gözetilmesi çerçevesinde sonuç alıcı belirli politika süreçlerini içerdiği görülmektedir. Bu durumun mevcut konut durumunun analiz edilmesinde ve ortaya çıkan sorunların çözüme kavuşturulmasında etkili olduğu söylenebilir.

Türkiye’nin farklı dönemlerinde kentsel alanda bireylerin konut ihtiyacının giderilmesinde kamusal politikaların ön plana çıktığı görülmektedir. Mevcut hükümetlerin bu açıdan hükümet programlarında konut ihtiyacı ile kentsel alanların sağlıklılaştırılması ve afet alanlarının korunmasına yönelik politikalar oluşturdukları görülmektedir. Bu politikaların çeşitli nedenlerle istenilen sonuçları doğurmadığı ileri sürülebilir. Özellikle TOKİ’nin kurulma amacının da konut politikalarında ihtiyacı karşılayıp kent alanlarının bu kapsamda sürdürülebilir bir yapıya kavuşması olduğu savunulabilir.

Çeşitli kurum ve kuruluşların konut politikasına yön veren yapılarının kentsel alanlarda konut ihtiyacının giderilmesinde istenilen sonuçları ortaya çıkarmadığı savunulabilir. Bu durumun, kurumların TOKİ ile uyumlu bir şekilde çalışmaları gerektiğini ortaya koyduğu söylenebilir. TOKİ’nin bu kapsamda 1980’li yıllardan itibaren önemli bir kurum olarak kamu gücüne haiz bir şekilde faaliyetlerde bulunduğu söylenebilir. TOKİ’nin en başta tanımlanan faaliyetlerinin zamanla farklılaştığı ve son yıllarda konut yapımında tek el otorite haline gelmesine etki ettiği görülmektedir. Sosyal konut faaliyetleri, afet alanlarının korunmasına yönelik çalışmalar, tarihi kent alanlarını korunması ve kentlerin sürdürülebilirliğini sağlamaya yönelik kentsel dönüşüm planlamalarının TOKİ’nin misyonunu ifade etmede önemli çalışmalar olduğu savunulabilir.

TOKİ’nin Türkiye’nin çeşitli il ve bölgelerinde; afet konutu, alt gelir grubu, altyapı/sosyal donatı, bakım ve onarım, diğer faaliyetler, emlak konut GYO AŞ projesi, hizmet alımı, idare konut uygulaması, ikmal ihalesi, kamu hizmeti binası, gelir paylaşımı proje, kentsel dönüşüm ve gelişim projesi, konut/sosyal donatı, danışmanlık hizmetleri, restorasyon, tarımköy, stadyum, talep organizasyon, protokol ve millet bahçesi kapsamında kentsel alanda çeşitli faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir (TOKİ, 2024). Bu durumun kurumun etkinliğini görmek açısından önemli unsurlar içerdiği ileri sürülebilir.

TOKİ'nin konut politikalarının sosyal adalet ilkesine uygun faaliyetleri içerdiği ancak zaman zaman yapılan çalışmaların bu kapsamda eleştirildiği ileri sürülebilir. Özellikle neoliberal politikaların kentsel alanda etkili olduğu günümüzde, kurumun sosyal konut ilkesi bakımından sonuç verici faaliyetlerde bulunduğu savunulabilir. Afet alanlarının iyileştirilmesi, kentsel dönüşüm çalışmaları ve tarihi mekânların korunmasına yönelik çalışmaların da TOKİ'nin görev tanımı içerisinde yer aldığı ileri sürülebilir.

Kentsel alanların çeşitli nedenlerle rant alanları olarak tanımlanmasının kurumun çalışmalarının da bu sebeple eleştiriler almasına ve sosyal fayda ilkesinin göz ardı edilmesine neden olduğu savunulabilir. Özellikle sosyal dışlanmaya fırsat vermeyecek şekilde konut politikalarının TOKİ eliyle uygulanmasının beklendiği de öne sürülen bir başka eleştiri olarak değerlendirilebilir.

Ekonomik açıdan dezavantajlı gruplar için, belirli ölçülerde konut yapan TOKİ'nin sosyal adalet bağlamında da sonuç verici etkileri olduğu söylenebilir. Yapılan konutların bireylerin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanmasına olanak verecek şekilde yapılmasının gerekliliği tartışılmakta ve bu noktada TOKİ'nin kamu politikalarını gerçekleştirmesinin beklendiği vurgulanabilir. TOKİ'nin faaliyetlerinin kamu yararı sağlayacak şekilde yaşam alanı bulmasının, kentsel alandaki sorunların gerçekçi bir yaklaşımla ele alınmasına ve buna göre kamu politikalarının oluşturulmasına bağlı olduğu savunulabilir.

Özellikle TOKİ'nin konut yapımında tekel bir niteliğe sahip olmasının konut hakkının karşılanmasında kuruma önemli bir nitelik kazandırdığı söylenebilir. Bu durumun konut politikalarında kamusal nitelikli faaliyetlerin kurum aracılığı ile ön plana çıkmasına ve farklı grupların konut ihtiyacının karşılanmasında kamu otoritesi olarak konumlanmasına neden olduğu ifade edilebilir. Özellikle çeşitli amaçlarla konut faaliyetlerinde ve inşaat sektöründe bulunan TOKİ'nin kentsel alanda barınma konusunda sorun yaşayan gruplar için daha fazla etkin olmasının bireylerce beklenen bir durum olduğu ileri sürülebilir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “en az iki dış hakem” ve “çift taraflı körleme” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1, data collection, methodology, formal analysis – Y1, Final Approval and Accountability – Y1.**

KAYNAKÇA

- ACAR, Fırat (2021), “*Kentleşme Süreçleri ve Konut Politikaları: Gaziantep Karataş Alt-Kentinde İnşaat Sektörü*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Gaziantep Üniversitesi Göç Enstitüsü, Gaziantep.
- AHSAN, Md Moynul ve HELVACIOĞLU, Cansu (2022), “*Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Projelerine Paydaşların Katılımı: Aktaş ve Yatıkmuşluk TOKİ Konutları Proje Örneği*”, **Journal of Political Administrative and Local Studies (JPAL)**, S.5(2), ss.121-143.
- AKALIN, Mehmet (2016), “*Sosyal Konutların Türkiye’nin Konut Politikaları İçerisindeki Yeri ve TOKİ’nin Sosyal Konut Uygulamaları*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.(26)1, ss.107-123.

- AKIN, Rahman (2017), “*Türkiye’de Sosyal Politika ve Sosyal Konut Politikası*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- AKÖZ ÇEVİRİMLİ, Begüm, ÇEVİRİMLİ, Süleyman Cevat ve ULUSOY, Mine (2024), “*Konut ve Çevresinde Fiziksel Erişilebilirliğin Değerlendirilmesi: Isparta Akkent TOKİ Toplu Konutları Örneği*”, **Artium**, S.12(1), ss.44-58.
- ALODALI, Mehmet Fatih Bilal, TUNCER, Aziz ve USTA, Sefa (2014), “*Kamu Politikası Örneği Olarak Türkiye’de Konut Politikalarının Şekillenmesinde TOKİ’nin Rolü*”, **Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi**, S.5(10), ss.273-303.
- ANDREW, Beer, FAULKUNER, Debbie, PARIS, Chris ve CLOWER, Terry (2011), **Housing Transitions Through the Life Course Aspiration Needs and Policy**, The Policy Press, Bristol.
- ARSLAN, Hatice Derya, ACAR BİLGİLİ, Sümeyye Merve ve DOĞAN, Sercan (2024), “*Farklı İklim Bölgelerinde TOKİ Tip Konutlarının Doğal Havalandırma Analizi*”, **Necmettin Erbakan Üniversitesi Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi**, S.6(1), ss.21-39.
- ATEŞ, Hamza ve KARACAOĞLU YILDIZ, Naime Merve (2022), “*Kentin Yeni Gettoları: Kapalı Konut Sitelerinin Yönetmel ve Sosyal Sorunlar*”, **Medeniyet Araştırmaları Dergisi**, S.7(1), ss.48-60.
- BAHÇECİ, Hazal Ilgın (2018), “*TOKİ’nin Kent Mekânının Kullanımına İlişkin Kamusal Yetkilerinin Yerel Demokrasi Kavramı Çerçevesinde İncelenmesi*”, **Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi**, S.1(1), ss.135-150.
- BAYRAKTAR, Erdoğan (2007), **Bir İnsanlık Hakkı Konut TOKİ’nin Planlı Kentleşme ve Konut Üretim Seferberliği**, Boyut Yayın Grubu, İstanbul, ss.1-168.
- BEYAZIT, Eylem ve YARIM, Umut Seren (2020), “*Farklı Refah Devleti Modellerinde Konut Politikaları*”, **Journal of History School**, S.48, ss.3604-3623.
- BOYACIOĞLU, Esin (2010), “*Kent ve Konut*”, **TMMOB Dosya Dergisi**, S.10, ss.1-2.
- BULUT, Yakup ve KURT, Zehra (2020), “*Kentsel Katılım: Kentsel Politikaların Oluşumunda Dezavantajlı Grupların Konumu*”, **Journal of Politics, Economy and Management**, S.3(1), ss.21-33.
- CANDAN, Hakan, OKTAY, Ercan ve SÜRMEİLİ, İpek (2018), “*Sanayileşme ve Göç Olgusunun Kent Planları Üzerine Etkisi: Karaman Örneği*”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S.11(60), ss.869-879.
- ÇAKIR, Sabri (2011), “*Türkiye’de Göç, Kentleşme/Gecekondu Sorunu ve Üretilen Politikalar*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S.23, ss.209-222.
- ÇALIŞKAN, Özlem (2017), “*Mekânsal Planlamada Sosyal Adaletin Yeri ve Sosyal Konutla İlişkisi: Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Konut Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- ÇARDAK, Fatma Seda (2011), “*Kentsel Dönüşüm Bağlamında TOKİ Konutlarının İncelenmesi: Yüreğir Sinan Paşa Kentsel Dönüşüm Projesi ve Aksantaş TOKİ Örneği*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- ÇOBAN, Aykut Namık (2012), “*Cumhuriyetin İlanından Günümüze Konut Politikası*”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S.67(3), ss.75-108.
- DEMİR, Oğuzhan Mehmet (2019), “*Konut Sorununa Yönelik Kamu Politikaları ve TOKİ Projelerinin Gelir Dağılımı İle İlişkisi: İzmir İli Örneği*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- GÜLEÇ SOLAK, Sevcan ve OKTAY, Ercan (2017), “*“Konut”tan Öte “Konut”tan Ziyade: Yaratılan Yeni Kentsel Ütopyaların Konut Reklamları Aracılığıyla İnşası*”, **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.14(40), ss.378-397.
- KARA, Mustafa ve PALABIYIK, Hamit (2009), “*1980 Sonrası Türkiye’de Konut Politikaları: Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ)*”, **Uluslararası Davraz Kongresi Bildiriler Kitabı**, 24-27 Eylül 2009 – Isparta, ss.1541-1555.
- KELEŞ, Ruşen (2010), **Kentleşme Politikası**, İmge Yayınları, Ankara.

- KÖSE, Fatma Nur ve AKKAYA, Mehmet Ali (2022), “*Türkiye’de Toplu Konut İdaresi (TOKİ) Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Kütüphanelerin Yeri*”, **Bilgi Yönetimi Dergisi**, S.5(1), ss.163-179.
- ORHAN, Vildan (2008), “*Toplu Konutlarda Kullanım Aşamaları, Kalite Değerlendirmesi Eryaman 7. Etap Toplu Konut Uygulaması*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- ÖKTEM ÜNSAL, Binnur (2011), “*İstanbul’da Neoliberal Kentleşme Modelinin Sosyo-mekansal İzdüşümleri*”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.44, ss.23-40.
- ÖZKAN, Doruk Görken ve AKYOL, Duygu (2017), “*Yeni Yasal Düzenlemeler Ekseninde Yerele Müdahalenin En Güçlü Aktörlerinden Birisi Olarak TOKİ*”, **Turan: Stratejik Araştırmalar Merkezi**, S.9(36), ss.630-636.
- ÖZTÜRK, Bilge L. (2008), “*Türkiye’de Konut Sorunu ve Konut Finansman Sistemi (Mortgage)*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- PAÇ, Dilara Gökçen (2023), “*Anonim Kullanıcının Barınma Mekânı: TOKİ Konutları*”, **International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal**, S.9(75), ss.4518-4528.
- SAĞLAM, Serdar (2016), “*1923-1950 Yılları Arasında Türkiye’de Kent ve Kentleşme Olgusu*”, **Sosyoloji Konferansları**, S.53, ss.257-274.
- ŞENGÜL, Tarık (2003), “*Yerel Devlet Sorunu ve Yerel Devletin Dönüşümünde Yerel Eğilimler*”, **Praksis**, S.9, ss.183-220.
- ŞENGÜL, Tarık (2009), **Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçlerinin Eleştirisi, Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar**, İmge Kitabevi, Ankara.
- T.C. ÇEVRE ŞEHİRCİLİK VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAKANLIĞI (2017), “*Kentges*”, **T.C. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı Kurumsal Web Sitesi**, <https://kentges.csb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- T.C. TOPLU KONUT İDARESİ BAŞKANLIĞI (2024), “*Kuruluş ve Tarihçe*”, **T. C. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı Kurumsal Web Sayfası**, <http://www.toki.gov.tr/kurulus-ve-tarihce> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- TAŞAR, M. Okan ve ÇEVİK, Savaş (2009), “*Sosyal Konut ve Konut Sektörüne Devlet Müdahalesi: Avrupa Ülkeleri ve Türkiye*”, **Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.1(2), ss.133-162.
- TUTAL, Gül Şebnem ve KOÇ, Canan (2023), “*Sosyal Konut Çalışmalarında Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ’nin Yerini İncelemede Bir Yöntem Denemesi*”, **İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.15(1), ss.15-40.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, (2024), <https://www.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- ULUSOY, Ali Ender (2020), “*Türkiye’de Konut Politikaları: Tarihsel Süreç ve Aktörlerin Rolü*”, **Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi**, S.1(3), ss.87-123.
- ULUSOY, Ali Ender (2023), “*Türkiye’de Konut Politikaları ve TOKİ’nin Rolü: İstanbul İlinde Vatandaş Algısını ve Memnuniyetini Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma*”, **Doktora Tezi**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- UN-UNITED NATIONS (2024), “*Report of the United Nations Special Rapporteur on Adequate Housing as a Component of the Right to an Adequate Standard of Living, an on the Right to Non-Discrimination in This Context*”, **UN Human Rights Council**, www.ohchr.org/en/issues/housing/pages/housingindex.aspx (Erişim Tarihi: 20.06.2024).
- USTA, Sefa ve ULUSOY, Ali Ender (2023), “*1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de Konut Politikaları: Hükümet Programları Üzerinden Bir İnceleme*”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.6(2), ss.264-288.
- YAYLI, Hasan ve AVAN, Sinan (2017), “*Türkiye’de Konut Politikalarının Konut Kooperatifçiliği Üzerine Etkileri ve Konut Kooperatiflerinin Konut Üretimindeki Rolü Üzerine Bir İnceleme*”, **Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi**, S.52(4), ss.358-385.

YAZICI, Selin (2019), “Konut Politikası Konut Reklamları İlişkisi: 1990 Yılından Günümüze Değişen Konut Politikasını Reklamlar Üzerinden Okumak”, **Yüksek Lisans Tezi**, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

YILMAZ, Orhan (2023), “TOKİ ve Tasarrufla Dayalı Finansman Şirketlerindeki Konut Finansmanının Fikhî Boyutu”, **Kilitbahir**, S.(22), ss.207-228.

Avrupa Sosyal Şartı (3 Mayıs 1996 tarih ve 35 numaralı Avrupa Şartı Anlaşması), <https://www.anayasa.gov.tr/media/3680/avrupasosyalsarti.pdf> (Erişim Tarihi: 18.06.2024).

2985 sayılı **Toplu Konut Kanunu** (17.03.1984 tarih ve 18344 sayılı Resmi Gazete).

Elit Teoriler Kapsamında Belediye Başkanlarının Demografik Analizleri: 1980 Sonrası Elazığ İli Örneği

Demographic Analysis of Mayors within the Scope of Elite Theories: The Case of Elazığ Province After 1980

Göktuğ ŞEKER

Öğr. Gör., Munzur Üniversitesi, Tunceli MYO,
Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü,
goktugseker@munzur.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-1798-5240>

Makale Başvuru Tarihi: 07.09.2024

Makale Kabul Tarihi: 29.10.2024

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Senem ORHAN

Y.L. Öğr., Fırat Üniversitesi, SBE,
Sosyoloji A.B.D., snmrhnn@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0008-8362-4105>

ÖZET

Çalışmanın konusu Elazığ merkez ilçe belediye başkanlarının sosyolojik profilinin analizidir. Çalışmanın amacını ise Elazığ seçmeninin yerel seçimlerde, hangi aktörlere temsil yetkisi verdiğini ele almak ile seçilen belediye başkanlarının sosyolojik açıdan değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Siyaset kurumu içinde yerel düzeyde önemli bir konuma sahip olan belediye başkanları, buldukları ilin etkili idari aktörlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda 1980 Darbesi'nden 2024'e kadar toplamda dokuz yerel seçimde Elazığ merkez ilçe belediye başkanı seçilen kişilerin sosyolojik incelemesi yapılmıştır. Bu çalışma Elazığ'da yerel siyasetin oluşum ve dönüşüm dinamiklerinin açıklanmasına katkıda bulunmak amacıyla yapılmıştır. Bir diğer amaç ise yerel politika ile toplumsal yapı arasındaki ilişkinin ortaya konması açısından önemli bulgular sunmaktır. Daha önce bu konuyla ilgili olarak yapılmış araştırmaların eksikliğinin giderilmesi ve siyaset bilimi literatürüne katkı sağlaması açısından çalışma önem arz etmektedir. Çalışmada cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, meslek, doğum bölgesi, medeni hal ve önceki dönemlerde belediye başkanlarının kaç kez seçildiği gibi çeşitli faktörler dikkate alınarak değerlendirme yapılmıştır. Araştırmanın ana veri kaynağı Yüksek Seçim Kurulu verileri olup, bu alanda yayınlanan kitap, makale ve internet verileri de kullanılmıştır. Araştırma çeşitli araştırma sorularına dayanmaktadır. Çalışmada öncelikle siyaset kurumu, yerel siyaset konusu açıklanmış ardından elit teorileri açıklanmış bir sonraki bölümde ise Elazığ ili ile ilgili genel bilgiler verilerek çalışmanın ana konusu olan Elazığ Merkez İlçe belediye başkanlarının sosyolojik analizleri yapılmıştır ayrıca Elazığ'daki belediye başkanlarının sosyolojik profilleri üzerinden yerel siyasetin dinamiklerini ve seçmen tercihlerinin toplumsal yapıya nasıl yansıtıldığı belirli açılardan analiz edilmiştir. Sonuç olarak da Elazığ ili merkez ilçe'de ki başkan profilinin daha çok Demokratik Elit Teorisi'nin ana emenleriyle uyduğu görülmüştür.

ABSTRACT

The subject of the study is the analysis of the sociological profile of the mayors of the central district of Elazığ. The aim of the study is to address which actors the Elazığ voters give representation authority to in the local elections and to evaluate the elected mayors from a sociological perspective. Mayors, who have an important position at the local level within the political institution, stand out as one of the effective administrative actors of the province they are located in. In this context, a sociological examination of the persons elected as the mayors of the central district of Elazığ in a total of nine local elections from the 1980 Coup to 2024 was conducted. This study was conducted to contribute to the explanation of the formation and transformation dynamics of local politics in Elazığ. Another aim is to present important findings in terms of revealing the relationship between local politics and social structure. The study is important in terms of eliminating the lack of research conducted on this subject before and contributing to the political science literature. In the study, various factors such as gender, age, education level, occupation, region of birth, marital status and the number of times the mayors were elected in the previous periods were taken into

Anahtar Kelimeler:

Elazığ,
Yerel Seçim,
Sosyolojik Analiz,
Belediye Başkanı,

Keywords:

Elazığ,
Local Election,
Sociological Analysis,
Mayor,

consideration and evaluated. The main data source of the study is the Supreme Election Board data, and books, articles and internet data published in this field have also been used. The study is based on various research questions. In the study, firstly the political institution and local politics are explained, then the elite theories are explained, and in the next section, general information about Elazığ province is given and the sociological analysis of the mayors of Elazığ Central District, which is the main subject of the study, is made. In addition, the dynamics of local politics and how voter preferences are reflected in the social structure are analyzed from certain perspectives through the sociological profiles of the mayors in Elazığ. As a result, it has been seen that the mayor profile in the central district of Elazığ province mostly matches the main factors of the Democratic Elite Theory.

Önerilen Alıntı (Suggested Citation): ŞEKER, Göktuğ ve ORHAN, Senem (2024), “Elit Teoriler Kapsamında Belediye Başkanlarının Demografik Analizleri: 1980 Sonrası Elazığ İli Örneği”, **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.7(2), ss.711-738, Doi: <https://doi.org/10.33712/mana.1545099>

1.GİRİŞ

Elazığ, Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir şehirdir. Günümüzde Elazığ'ın mahallesi konumunda olan Harput, Elazığ'ın ilk yerleşim yeri olduğundan ötürü bu iki bölgenin tarihi bir arada ele alınacaktır. Tarihsel serüveni milattan önceye dayanan Harput birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu bölgedeki yerleşimlerin tarih öncesi çağlara dayandığı bilinmektedir. Bu durum, bölgenin sosyo-kültürel, siyasal ve demografik anlamda zenginleşmesine önemli katkılar sunmuştur.

Kentlerin sosyo-kültürel yapılarının incelenmesi, ortaya çıkan değişim ve dönüşümlerinin değerlendirilmesi kentlerin geleceği konusunda oldukça önemlidir. Bu çalışmada yapılacak olan değerlendirmeler siyaset ve yönetim anlayışları üzerine yapılmıştır. Yine bu anlayışların önemli bir faktörü olan yöneticiler/siyasetçiler de bu bağlamda önemli inceleme araçlarından birisi olabilmektedir.

Bir toplumun sosyo-kültürel yapısını anlamak ve yorumlamak için en önemli unsurlardan biri de siyasettir. Toplum ve siyaset arasında sürekli bir ilişki vardır. Çünkü siyaset toplumun en temel kurumlarından birini oluşturur. Diğer yandan toplum siyaseti, siyaset te toplumu şekillendirerek bir diyalektik oluştururlar. Dolayısıyla siyaset ve toplumsal dönüşümler arasında bir bağ kurulabilmekte, birisi üzerinden diğeri ile ilgili önemli çıkarımlar elde edilebilmektedir. Bu kapsamda siyaset paradigmasına bağlı olarak siyasetin aktörleri, araçları ve alt unsurlarının da toplumsal yapı ile olan ilişkileri ve etkileşimlerinin incelenmesi bütüne yönelik önemli katkılar sunacaktır.

Araştırma, siyaset paradigmasının aktörlerinden birisi olan belediye başkanlarını konu edinmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Elazığ seçmeninin, belediye başkan adaylarına hangi özelliklerinden dolayı temsil yetkisi verdiğini araştırmak ve bu seçilmiş kişilerin sosyolojik özelliklerini incelemektir. Elazığ'ın yerel siyaset sahnesinde seçmenlerin tercihlerini şekillendiren faktörler hem siyasi hem de sosyolojik açıdan derinlemesine değerlendirilmektedir. Ayrıca bu konuda daha önce yapılmış çalışmaların bulunmaması da dikkate alınarak literatüre katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Yerel siyasetin baş aktörlerinden olan belediye başkanları, şehrin yönetiminde kilit rol oynamaktadırlar. Doğrudan halk tarafından seçilen belediye başkanları, aynı usulle seçilen belediye meclisi vasıtasıyla temsil kabiliyeti bağlamında önemli bir fonksiyonu ifa etmektedirler (Güler, 2023:163). Diğer yandan bu kişiler, yerel seçkinler arasında önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda çalışma ile Elazığ örneğinde 1980 askeri darbesinden sonra yaşanan demokratik sürecin devamında 2024 yılına kadar yapılan dokuz yerel seçim sonucunda seçilen merkez ilçe belediye başkanlarının sosyolojik olarak incelenmesi amaçlanmaktadır. Belediye başkanları bir yandan seçildikleri dönemin sosyo-politik yapısını yansıtırken, diğer yandan seçildikleri dönemin halkının beklentilerini ve yerel yönetim anlayışını temsil ederler.

Bu çalışmada halkın iradesi ile göreve gelen belediye başkanları; cinsiyet, yaş, eğitim durumu, meslek, doğum yeri, medeni durum, siyasi deneyim ve kaç kez seçildikleri gibi çeşitli demografik ve mesleki faktörler temelinde incelenmiştir. Böylece Elazığ'da yerel siyasetin temel dinamikleri, belediye başkanlarının demografik özellikleri temelinde ele alınmıştır ve ortaya çıkan sonuçlar sosyolojik ve politik faktörler açısından değerlendirilmiştir. Bu araştırma Elazığ'da yerel siyasetin tarihsel gelişiminin ve bu sürecin toplumsal yapı üzerindeki etkilerinin anlaşılmasına önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Aynı zamanda Elazığ'da siyasi aktörlerin toplumsal kökenleri ve yerel siyasetin oluşumu ve dönüşümü açısından kapsamlı bir bakış açısı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, yerel siyasetin kente özgü dinamiklerini ve belediye başkanlarının

temsil ettiği siyasi yapıyı derinlemesine analiz ederek yerel siyaset literatürüne yeni veriler kazandırmayı amaçlamaktadır. Yine yerel siyaset açısından belediye başkanları profilinin yerel ve genel siyasal atmosfer ile ilişkisine belirli açılardan ışık tutulmaya çalışılacaktır. Elbette ki belediye başkanlarının seçiminde birçok etken aynı anda ve farklı ağırlıklarda kendisini göstermektedir. Bunların tüm kentler için bir standardını oluşturmak da oldukça zordur. Çünkü her kendin dinamik yapısı, sosyo-kültürel özellikleri, demografik yapısı, ekonomik unsurları, siyasi atmosferi, jeo-politik özellikleri vd. belirleyici unsurları birbirinden farklıdır. Ancak kentler bazında ve belirli tarihsel süreçler üzerinden farklı dinamiklerin analizi, diğer kentlerin benzer dinamiklerinin incelenmesine de önemli katkılar sunacaktır.

2. KAVRAMSAL AÇIDAN YEREL SİYASET

Belediye başkanları ile ilgili araştırmaya ve veri analizine başlamadan önce bir parçası oldukları yerel siyaset hakkında bilgi vermek konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda öncelikle siyaset kavramı kısaca açıklanacaktır. Sonrasında ise yerel siyaset kavramına yer verilecektir.

2.1. Siyaset Kavramı

Siyaset, bireylerin ve toplumun yaşamını derinden etkileyen geniş kapsamlı bir toplumsal olgudur. Siyasetin temelinde yatan en önemli unsur güçtür. Güç, siyasetin temelini oluşturur ve bu güç, karar alma süreçlerinde etkili olmayı sağlar. Siyasi güç, yöneten grup ya da bireylerin, diğer bireyleri etkileme ve kontrol etme yeteneğini ifade eder. Siyaset kelimesi, Arapça "seysis" kelimesinden türemiştir; Arapça'da at terbiyecisi anlamına gelirken, İngilizce'de "politics" terimiyle karşlanır. "Politika" kavramı ise eski Yunanca'da şehir anlamına gelen "polis" kelimesinden gelmektedir. Günümüzde siyaset ve politika kelimeleri genellikle eş anlamlı kullanılsa da aslında politika, yönetme sanatı; siyaset ise terbiye etme sanatı anlamına gelmektedir (Arslan, 2017:8).

Siyaset bilimi literatüründe en çok referans verilen tanımlardan biri H. Laswell'e aittir. Laswell'e göre siyaset, "kimin, nerede, ne zaman, ne elde edeceğinin otorite aracılığıyla belirlenmesi"dir. Ayrıca siyaset, "kaynakların ve değerlerin otorite yoluyla dağıtımı" şeklinde de tanımlanır (Yayla, 2004:3). En geniş anlamıyla siyaset, toplumu ilgilendiren konularda karar alma süreçlerini etkilemek amacıyla mücadele edilen, bazen işbirliği bazen de çatışma içeren bir sosyal ilişkiler bütünüdür (Özkul, 1997:69; Turan, 2023:881). İnsanların başkalarını etkileme ve yönetme arzuları, onları ortak hedeflere yönlendirmiş, bu da siyasetin hem işbirliği hem de mücadele doğuran bir süreç olarak görülmesine neden olmuştur (Tatar, 1997:24).

Siyaset, çatışma ve işbirliği kavramlarıyla yakından ilişkilidir. Farklı fikirler, ihtiyaçlar ve çıkarlar arasında kaçınılmaz anlaşmazlıklar ortaya çıkar; bu, siyasetin temel bir unsuru olan çatışmayı doğurur. Aynı zamanda, insanlar bu anlaşmazlıkları aşmak veya düzeni korumak için işbirliğine ihtiyaç duyarlar (Heywood, 2018:25). Farklı düşünürler tarafından zamanla yapılan çeşitli tanımlar, siyasetin ne kadar geniş bir bilim olduğunu gösterir. Siyaset konusunda evrensel bir tanım üzerinde uzlaşma sağlanamasa da bu tanımlar birbirini tamamlayıcı niteliktedir. Siyaset veya siyaset kurumu söz konusu olduğunda, akla ilk gelen kavram şüphesiz demokrasidir. Dolayısıyla demokrasi kavramını incelemek bu konuda oldukça faydalı olacaktır.

Demokrasi kavramı, modern dünya düzeninde bir yaşam tarzı olarak öne çıkan, sosyal ve siyasal bilimler için hâlâ önemini koruyan ve üzerinde önemle durulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrasi kısaca, halkın yönetimine karşılık gelmektedir. Kimileri demokrasiyi daha bireyci bir yaklaşımla ele almaya çalışırken, kimileri de bunu toplumcu bir yaklaşımla açıklamaya çalışmaktadır. Demokrasinin temelini insana saygı oluşturmaktadır. Demokrasi bireylere kişiliklerini geliştirebilecekleri en uygun toplumsal ortamları sağlamaktadır. Hoşgörü, eşitlik, özgürlük, güçlerin ayrılması, bağımsız yargı ve seçimler demokrasinin temel unsurlarını oluşturmaktadır (Çiçek, 2023:27). Büyük bir geçmişe sahip olan demokrasinin kavramsal tartışmaları günümüze kadar ulaşmış üretilen makro düzeydeki teoriler çevresinde müşterek fikirler oluşturulmaya çalışılmıştır.

Demokrasi kavramının kelime özü eski Yunan dilinde halk anlamına gelen "demos" ve iktidar anlamında kullanılan "kratos" kelimelerinin birleşiminden oluşmaktadır. Sonuç itibarıyla halkın yönetimi manasında kullanılan demokrasi, geçen zaman diliminde kendisine farklı kavram ve değerler katmıştır. İlk olarak demokrasi kavramını kullanan Herodot'a göre ise demokrasi, bir halkın kendini idare etmesidir. Herodot bu şekilde demokrasi kavramını bir yandan tek bir kişinin hükümeti anlamına gelen monarşiye, diğer yandan bir sınıf veya grubun hükümeti anlamına gelen oligarşiye eşitlemiştir (Başer, 2011:3).

Abraham Lincoln'ün "*halkın hükümeti, halk tarafından, halk için*" olarak bilinen tanım, demokrasinin en bilinen tanımlarından biridir. Demokrasi, her düzeyde ve her sosyal birimde kimin yöneteceğini belirlemenin bir yolundan öte, geniş toplumda ve siyasi alanda geçerli bir yöntemdir (Yayla, 2004:30). Demokrasi, halkın desteğini aldığı ve halkın katılımıyla şekillendiği sürece istenen bir sistem olabilir. Demokrasi bir idealdir ve günümüzde tam anlamıyla uygulanmamaktadır. Anayasalarında demokrasiye sıkça atıfta bulunan ve demokrasiyle yönetildiklerini iddia eden ülkeler olsa da seçimler ve katılım açısından getirilen sınırlamalar, demokrasinin ideali önünde engel teşkil etmektedir. Demokrasinin oluşum ve gelişim sürecinde önem arz eden belirli araçlar bulunmaktadır. Devletlerin demokratik bir çerçevede yönetilmesi için anayasa, parlamento, sivil toplum örgütleri ve siyasi partilere ihtiyaç duyulduğu söylenebilir (Karadağ, 2018:6).

2.2. Yerel Siyaset

Değişen dünya düzeni ile beraber giderek önem kazanan yerel siyaset, yereldeki yurttaşların refahı, huzuru ve mutlu bir yaşam sürmesi için üzerinde durulması gereken bir konudur. Yerel siyaset kavramının tıpkı siyaset kavramı gibi birden fazla tanımı bulunmaktadır. Bunlardan bahsetmek gerekirse; yerel siyaset ulusal ve genel siyasetin zıt anlamlısıdır. Eğer herhangi bir yerde yapılan siyasal etkinlik yerel boyutta yapılıyorsa bu doğrudan bizlere yerel siyaset yapıldığını göstermektedir (Aydın, 2008:313). Geniş anlamda yerel siyaset, kent ve kentleşmeyle ilgili tüm konuları kapsamaktadır.

Yerel siyasetin temel aktörleri; merkezi yönetimin yerel (taşra) temsilcilikleri (iller-valilik, ilçeler-kaymakamlık) ve yerel yönetim birimleri (il özel idaresi, belediyeler, köy muhtarlıkları), yerel düzeyde etkinliği bulunan sivil toplum kuruluşları, siyasi parti temsilcilikleri, meslek odaları, sendika temsilcilikleri, kanaat önderleri, medya kuruluşları vd. sosyo-ekonomik grupların temsilcilikleridir (Akdoğan, 2008:10).

Yerel siyaseti etkileyen temel faktörler ise genellikle siyasi unsurlardır. Demokrasi ve siyasi katılım bu faktörler arasında en öne çıkanlardır. Hem demokrasinin işleyişini destekleyen hem de siyasi katılıma önem veren yerel yönetimlerin yerel siyasetle yakın bir ilişkisi vardır. Demokratik değerlerin korunması veya bu değerlerin kazanılması yerel yönetimler aracılığıyla mümkündür. Bu nedenle yerel yönetimlerin varlığı, yerel siyaset için büyük önem taşımaktadır.

Demokrasinin işlemediği, demokratik değerlerin ciddiye alınmadığı toplumlarda sağlıklı bir yerel siyasetin varlığından söz etmek zordur. Bununla birlikte yöneticilerin topluma karşı sorumluluklarının farkında oldukları ve toplumun taleplerine cevap aradıkları durumlarda yerel politika sağlıklı bir şekilde işlevini yerine getirebilir. 1945 sonrası çok partili hayata geçişle birlikte kentleşmenin hızlanması ve 1963 yılından itibaren belediye başkanlarının doğrudan halk tarafından seçilmeye başlanması Türkiye de yerel siyasetin değişiminde ve dönüşümünde etkisi büyük olan olaylardır (Savaşkan, 2020:67).

Yerel siyasetin konuları, ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Her ülkenin tarihsel, ekonomik ve kültürel özellikleri farklı olduğundan, bu durum siyaseti, ülke içindeki merkezi ve yerel yönetim yapıları, siyaset anlayışları ve siyasetteki konuları da etkilemektedir. Batılı kapitalist ülkeler, ABD, Fransa, İngiltere ve Japonya gibi ülkelerde yerel siyasetin konuları arasında yerel yönetimlerin mali krizleri, tüketiciler, kiracılar ve işçi sendikalarının yürüttüğü toplumsal hareketler ile yerel - merkezi güç odakları arasındaki ilişkiler ve çevreyle ilgili sorunlar çeşitli açılardan incelenmektedir. Ayrıca kentlerin planlı gelişimi ve yenilenmesiyle ilgili siyasal sorunlar da bu bağlamda ele alınmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde ise yerel siyasetin konuları içinde; hızlı, sağlıksız ve dengesiz kentleşme, gecekondu gibi yerleşim birimlerinin artışı ve bu durumun getirdiği sorunlar, kentlerdeki geniş nüfusun siyasal katılıma olan isteğinin artması, toprak sahipliğiyle ilgili ortaya çıkan problemler, marjinal grupların yarattığı istikrarsızlıklar ve kentsel dönüşüm sürecinde meydana gelen rant paylaşım sorunları yer almaktadır (Keleş, 2016:133).

Türkiye'de yerel siyasetin gelişmesi 1980'li yıllardan itibaren daha da hız kazanmıştır. Esasen köklü bir tarih içerisinde ülkedeki merkezi yönetimin taşra teşkilatmaları ve bu teşkilatlar üzerinden de yerelin yönetilmesi çok eskilere dayanan bir uygulamadır. Ancak merkezi idarenin taşra birimlerinin yanı sıra yerel yönetim birimlerinin de var olması yakın zamanlı uygulamalardır. Türkiye'de en eski yerel yönetim birimi köyler olmakla birlikte köyler her zaman bir yerel yönetim birimi olmamışlardır. Kimi zaman merkezi idarenin en küçük taşra birimi şeklinde varlığını sürdürürken, kimi zaman da bir yerel yönetim birimi olarak varlığını devam ettirmiştir. Ancak yeterli bir mali ve insan kaynağına sahip olmaması, yönetsel kültürün belirli bir olgunluk düzeyine ulaşamaması, dışa kapalılık vd. olumsuzluklar nedeniyle günümüzde bile etkin bir yerel yönetim birimi olmadığı hâkim bir görüştür. Bu nedenle Türkiye'de yerel siyaset denilince akla gelen yerel yönetim birimi belediyelerdir (Mecek ve Atmaca, 2020:2070-2074; Mecek ve Atmaca, 2023:1259-1262).

Türkiye’de belediye teşkilatı ilk olarak 1854 yılında “*İstanbul Şehremaneti*” olarak kurulmuştur. Sonraki yıllarda ise ülke genelinde yaygınlaşmaya başlamıştır. Ancak Osmanlı dönemindeki bu gelişmeler önemli olmakla birlikte günümüz modern belediyeçilik (yerel yönetim) anlayışını tam olarak yansıttığını iddia etmek oldukça güçtür. 1930 tarihli Belediye Kanunu itibarıyla önemi daha da çok artmaya başladığı görülmektedir. Günümüzde ise yerel siyasetin en önemli aracı haline gelmiştir.

Özelde belediyelerin, genelde ise yerel yönetimlerin 1980 ve öncesindeki dönemdeki gelişmesini, yerel siyasetin kurumsal uygulayıcıları olan yerel yönetimler bağlamında üç farklı dönemde ele alınabilir (Şengül, 2009:160). Birinci dönem, cumhuriyetin kuruluşundan 1970’lerin başına kadar süren dönemdir. Bu süreçte, yerel yönetimler merkezi yönetimin bir uzantısı olarak değerlendirilmiştir. İkinci dönem ise 1970’lerden 1980’lere kadar olan süreci kapsar. Bu dönemde yerel yönetimler özerklik arayışına girmiş ve 1973 seçimlerinden itibaren kent yaşamı ve siyasal alanda daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bu dönemde, belediye yönetimlerinin ilk kez iktidardaki partiden sol eğilimli bir partiye geçmesi, kent yönetiminde bir söylem değişimi getirirken, belediyelerin etkinliğinde de bir artış sağlamıştır (Şengül, 2009:160; Cerit Mazlum, 2008:64). Kaynak sıkıntısı yaşayan belediye yönetimleri, kendi kaynaklarını oluşturmak için çeşitli yöntemler geliştirmişlerdir. Üçüncü dönem ise 1980’li yıllarda başlayan süreçle ilgilidir. Bu dönemde yetkileri ve kaynakları artan belediyeler, siyasal yaşamda daha etkin bir rol oynamaya başlamışlardır (Cerit Mazlum, 2008:64).

Türkiye’de yerel siyaset ve yerel yönetimlerde 1960’lardan itibaren yaşanan değişimler, kentsel grupları çeşitlendirmiş, taleplerin doğasını değiştirmiş ve sonuç olarak yerel siyasete ilgi duyan grupların artmasına yol açmıştır (Erder ve İncioğlu, 2008:5). 1980’li yıllara kadar yerel yönetimler, “*kentsel altyapı gereksinimlerini karşılayacak yetki ve kaynağa sahip olmadıkları için sadece kentlerin ‘geleneksel belediyeçilik’ diye adlandırılacak çöp toplama, tarife düzenleme, işyeri ruhsatı düzenleme gibi günlük işlerini yürütmüştür*” (Erder ve İncioğlu, 2008:5). Bu tür bir yerel siyaset yapısı, 1950’lerin sonuna kadar büyük sorunlar yaratmamış olsa da 1960’lardan itibaren kırdan kente gerçekleşen göç nedeniyle hızla artan kentleşme, kentsel sorunların hızla çoğalmasına yol açmıştır. Ancak bu dönemde uygulanan politikalar, kaynakları ulusal ölçüğe yönlendirmiş, ithal ikameci sanayileşmeye öncelik verilmiş ve bu nedenle de kentleşmeye ayrılan kaynaklar sınırlı kalmıştır. Şengül’e (2009:169) göre;

“Ulusal düzeyde kaynak kullanımının sermaye birikim sürecindeki etkisi devam ederken, emeğin yeniden üretiminde devlet müdahalesi sınırlı kalmış ve bu süreç yerel düzeyde gerçekleşmiştir. Ancak emeğin yeniden üretim sürecinin yerel düzeye devredilmesi, yerel yönetimlerin bu alanda aktif rol üstlenmesi anlamına gelmemiştir. Bu sürecin taşıyıcıları genellikle yerel topluluklar ve aile olmuştur”

Yerel siyasetin önemli unsuru olan yerel yönetimler demokrasinin sağlanması açısından ülkeler için önemi çok büyüktür. Vatandaşların siyasal katılımını sağlayan yerel siyaset ülkelerin gelişmişlik seviyelerini tespit etmede dikkat edilen ve kullanılan bir unsur haline gelmiştir (Doğan ve Kalkışım, 2015:122). Bu açıdan değerlendirildiğinde yerel toplulukların, yerel yönetimlerin aldığı kararlara doğrudan katılması küresel politikalara da olumlu bir etki sağlamaktadır (Yaylı ve Gönültaş, 2018:277-278). Yerel topluluklar, genel toplumu oluşturduğundan, yerel siyaset dendiğinde yalnızca yerel toplumları düşünmemek gerekir. Çünkü her toplumda ortaya çıkan sorunlar zamanla toplumun geneline yayılabilir.

Yerelleşmenin popüler hale gelmesiyle birlikte, yerel siyasette yerel aktörlerin daha aktif olması gerektiği düşüncesi öne çıkmıştır. Ancak merkezîyetçilik düzeyi yüksek olan devletlerde, yerel aktörlerin çok fazla aktif rol üstlenmesi fikri endişeyle de karşılanabilmektedir. Buradaki temel düşünce, sahip olunan gücün bölünmesi ile ilgili kaygı ve endişelerdir. Bununla birlikte bazı devletlerde de yerel siyasetin kargaşa ve çatışmalara yol açabileceği endişe bulunmaktadır. Bu durum yerel siyasetin ön plana daha çok çıkmasına ve desteklenmesine mesafeli yaklaşılmasına da neden olabilmektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda ve karşıt yaklaşımda muhtelif görüşler ortaya çıkmaktadır.

Şentürk’e (2008:334-335) göre her ne kadar bazı ülkelerde yerel siyasetin ayrılıkçı hareketleri tetikleyebileceği yönündeki düşünceler hâkim olsa da gerekli hukuki/politik tedbirlerin alınması durumunda bu durum, ayrılıkçı hareketlerin azalmasına da katkı sağlayabilecektir. Çünkü merkezi yönetim uygulamalarının yoğun olduğu ülkelerde, yerel halkın talepleri ve ihtiyaçlarının karşılanmasında gecikmeler başta olmak üzere bazı sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Bu durum, ayrılıkçı hareketlerin fikrîsel zeminine bir katkı unsuru oluşturarak güçlenmesine neden olabilecektir.

Akademik yazında genel olarak yerel siyasetin güçlenmesi, yerel halkın yine kendi seçtiği yerel idareciler tarafından yerel ihtiyaçlarının karşılanması, bu kapsamda yerel yönetim birimlerinin mali ve insan kaynakları açısından güçlendirilmesi genel kabul görmüş yaygın görüşlerdir. Ancak başta terör olaylarının yaşandığı ve

ayrılıkçı hareketlerin olduğu ülkelerde yetki/görev ve güç unsurlarının merkezden yerele aktarılmasında çekincemeler hâkim olmaktadır. Buradaki temel neden, ayrılıkçı/terör guruplarının yerel yönetim birimleri üzerinden meşruiyet kazanarak güç devşirmesinin engellenmesi ihtiyacıdır. Yine yerel kamu hizmetlerinin sunumu esnasında mevzuat dışına çıkılarak kamu kaynaklarının bu bölücü/terör faaliyetleri için kullanılmasının engellenmesidir. Kısacası güvenlik kaygısı ile yerel yönetim/siyaset için merkezi idarenin güç aktarma düşüncesi sınırlanabilmektedir.

Şentürk'e (2008:335-336) göre merkezi idarelerin (devletlerin) yerel aktörlerin siyasette daha çok aktif olma düşüncesinin kaygı ve şüphe ile karşılanmaması gerekmektedir. Yazara göre yerel aktörlerin merkezden yönetim için tehlikeli olmadığı en büyük kanıtı çok etnik yapıya sahip olan Osmanlı İmparatorluğu'nun, yerel aktörlerin katılımıyla merkezden yönetim yapısı içerisinde 600 yıl boyunca ayakta kalmayı başaran devletlerden biri olmasıdır. Yine yazara göre yerel aktörlerin yerel halkın ekonomik, sosyal, kültürel, coğrafi yapısını bilip sorunları bu faktörler ışığında çözüme kavuşturması hem yöre halkını mutlu edecek hem de verimliliği arttıracaktır. Ancak bu noktada yerel aktörlerin karar ve uygulamalarda yerel halkın görüşleri doğrultusunda hareket etmesi gerekir (Şentürk, 2008:335-336).

Yazarın yerel demokrasinin güçlenmesi ve gelişmesi, bu kapsamda yerel katılımın artması ve demokrasi kültürünün daha alt sosyal gruplara kadar içselleştirilmesi için ortaya koyduğu düşünceler son derece önemlidir. Yine yerel taleplerin ve ihtiyaçların daha hızlı ve etkin karşılabilmesi açısından yerel yönetimlerin varlığı ve etkinliği de gereklidir. Bununla birlikte her ülkenin sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal yapısı merkez-yerel arasındaki görev/yetki devri konusundaki gelişmeler açısından farklılaşmaların yaşanmasını ortaya koymaktadır. Daha yalın bir ifade ile ülkelerin iç dinamikleri yerel yönetimlere aktarılan görev ve yetkilerin boyutunu, türlerini ve içeriklerini şekillendirmektedir. Bu kapsamda da ayrılıkçı/terör faaliyetlerinin olduğu ülkelerde yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı bu görev/yetki aktarımında daha kontrollü ve mesafeli bir yaklaşım hâkim olmaktadır. Ayrıca ülkenin genel yüzölçümü, jeopolitik yapısı vd. unsurlar da yetki paylaşımına etki edebilmektedir. Ayrılıkçı/terör faaliyetlerinin sona ermesi güvenlik tehdidini ortadan kaldıracığı ya da minimize edeceği için bu tür ülkelerde yerel siyasetin gelişimi daha da hız kazanacaktır.

Dünya genelinde ve özelde Türkiye'de tarihsel süreç içerisinde merkezden yerele aktarılan görev ve yetkilerin sayı ve türlerinde önemli bir artışın olduğu görülmektedir. Uluslararası kuruluşlar ve imzalanan uluslararası antlaşmalar bu konuda önemli bir katalizör görevi görmektedir. Örneğin Avrupa Konseyi'nde 1981 ve 1984 yılları arasında hazırlanan pek çok karar tasarısında yerel özerklik ilkesinin yer alması teklif edilmiştir. Şayet yasayla açıkça belirtilmemiş veya başka bir kuruluşa verilmemiş nitelikteki yerel hizmetlerin orada bulunan yerel yönetimler tarafından sağlanması esası benimsenmiştir (Yılmaz ve Telsaç, 2021:244). Elbette ki her ülkenin yaklaşım ve uygulama seviyesi aynı olmamakla birlikte genel anlamda yerelliğin küresel etkiler ile daha ön plana çıktığı ve geliştiği görülmektedir.

Yerel siyaset, günümüzde yaşanan küreselleşme süreci ve olgusunun ortaya çıkarmış olduğu yerelleşme tartışmaları ile giderek önem kazanmıştır (Aslanoğlu, 2021:62). Yerel düzeyde ortaya çıkan mikro-politik uygulamalar sadece yöre düzeyinde değil aynı zamanda ulus-üstü girişimlere de konu olabilmektedir. Bunun yanında yerel birimlerin birçok alanda yürüttüğü çalışma, merkezi yönetimlerin de uluslararası alanda kullanabilecekleri argümanlar halini almıştır (Gönültaş ve Yaylı, 2024: 96). Yerel siyaset bu açıdan hem yerel aktörlerden hem de ulusal ve hatta küresel aktörlerden de etkilenebilmektedir. Kendisini etkileyen sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik, demografik vd. gelişmelere göre değişim ve dönüşümler yaşayabilmektedir. Bu aktör ve unsurların şiddeti kentten kente farklılıklar göstermektedir.

Toplumsal yapıda meydana gelen değişim ve dönüşümle birlikte şehirlerde ekonomik açıdan güçlü olan şirket veya kurumların yerel siyasette güçlü aktörler haline geldikleri görülmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere ekonomik faktörlerin yerel siyasetteki etkisi oldukça fazladır. Örneğin 1996 yılında Siirt'te kurulan JetPa Otomotiv şirketi Siirt siyaseti üzerinde etkisi olmuştur. Ekonominin yanı sıra siyaset üzerinde etkisini gösteren başka bir etken de mezhepler ve diğer dini faktörlerdir. Bunun örneğini Tunceli'de gerçekleşen yerel seçimlerde görmek mümkündür. Kısaca Doğu ve Güneydoğunun toplumsal yapısında ağalık ve şeyhlik gibi olguların yerel siyasetteki etkinliği her seçimde açık bir şekilde görülmektedir (Akdoğan, 2008:13).

Sonuç olarak yerel siyaset, sosyo-ekonomik özellikler, coğrafi faktörler, sosyal farklılaşmalar ve çıkar gruplarının siyaset sürecine olan etkilerini inceleyen geniş kapsamlı bir kavramdır. Aynı zamanda yerel ve ulusal düzeydeki otoriteleri belirleme ve kararlarını etkileme çabalarını, bu otoritelerle kurulan etkileşimlerin siyasetin genel yapısı üzerindeki etkilerini de değerlendirir. Yerel siyasetin amacı, yerel halkın ekonomik, kültürel, siyasal ve sosyal yaşam kalitesini artırmaktır. Bu, toplumun mutluluğuyla doğrudan ilişkilidir ve yerel yönetimlerin etkin çalışması bu kaliteyi artırmada önemli bir rol oynar. Küreselleşme ve yerelleşme üzerine

artan tartışmalar, yerel siyasetin dünya genelinde daha fazla önem kazanmasına yol açmıştır. Merkezi yönetimlerdeki sorunlar, genellikle merkezin devleti siyasetin temel aktörü olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Bu noktada, yerel siyaset daha katılımcı ve demokratik bir yapının kurumsallaşmasını sağlama amacıyla devreye girer. Ancak bu hedeflenen yapının çoğu zaman sadece teoride kalıp, uygulamada tam anlamıyla gerçekleştirilememesi, yerel siyasetin en büyük zorluklarından biri olarak öne çıkmaktadır.

3. ELİT TEORİLERİ

Elit teorisi, iktidar yapısını ve ilişkilerini analiz etmek ve açıklamak amacıyla geliştirilmiştir. Bu teori güç ve kontrol konularını inceler. Elit ile elit olmayan (kitle veya kamu) arasındaki farklılıkları analiz etmeye odaklanır. Elit teorisyenleri, büyük ölçüde güç veya güç eksikliğinden kaynaklanan eşitsizliklere odaklanır. Akademik yazında farklı elit kuramları mevcuttur. Elit tanımlarında olduğu gibi bu kuramlar hakkında kesin bir sonuca ulaşmak zordur. Zamanla değişen değerler ve görüşler, elit kuramlarının evrim geçirmesine ve gelişmesine neden olmuştur. Genel olarak elit kavramını tanımlayacak olursak, toplumdaki baskın kesimlerin liderleri veya diğer sosyal gruplara göre sayıları daha az olan baskın güç kesimi, elit olarak adlandırılabilir (Şeker, 2022:133).

Elit (seçkin) kavramı hiç bir değer yükü taşımamaktadır. Daha farklı bir ifade ile elit, tamamen nötr bir kavram olup, olumlu ya da olumsuz hiç bir değer yükü taşımamaktadır. Yani sosyolojik anlamda elit ya da seçkin demek hiçbir zaman en zeki, en akıllı, en donanımlı, en becerikli, en yetenekli, en ahlaklı vd. insani nitelikler bakımından en üstün demek değildir. Elit olarak ifade edilen bir kişi, sözü edilen bu nitelikleri taşıyor olabileceği gibi, bu niteliklerin bir kısmını hatta hiç birini taşımayıp da olabilir (Arslan, 2005:167).

Elit kuramları literatüre sistematik olarak girmeden önce, güçlü bir düşünce olarak Platon'un eserlerinde yer almıştır. Platon'un elitizme kapı aralayan yaklaşımı, devleti meslek gruplarına ayırması ve her grubun kendine özgü alanlara sahip olduğunu belirtmesidir. Bu olgu, toplumdaki iş bölümüne işaret etmektedir. Platon'a göre bu meslek gruplarındaki bireyler, mesleklerinde en iyisi oldukları zaman hak ettikleri konumu elde ederler (Platon, 2001:10-12). Herkes yetenekli olduğu işi yaptığında, bu işi en iyi şekilde yerine getirir. Bu kapsamda devleti yöneten kişinin de tek görevi bu olmalıdır. Eğer bir kişiye birden fazla iş verilirse, iyi bir devlet ortaya çıkmayacaktır. Esas amaç, toplumun genelinde mutluluğun hâkim olmasıdır. Bu da ancak iyi bir devlet ile mümkün olur (Erol, 2023:37). Dolayısıyla Platon'un elit teori ile ilgili yaklaşımı, herkes kendi yeteneklerine uygun bir mesleğe sahip olmalı, sadece o meslek üzerine yoğunlaşmalı, dikkatini başka uğraşlar ile dağıtmamalıdır şeklinde özetlenebilir.

Platon'dan sonra, günümüz elitizmine önemli katkılar sağlayan bir diğer filozof ise Farabi'dir. Farabi, mükemmellik ve en iyinin ulaşılacağı yer olarak kentleri işaret eder. Gerçek iyilik, irade ve seçim sonucunda ortaya çıkar. Bireylerin birbirlerine yardım etmeleri, onları mutluluğa ulaştırır. Bu da erdemli bir kent yaratmaktadır. Bu doğrultuda erdemli bir kent, erdemli bir toplum meydana getirmektedir. Bu kenti yöneten lider, kendine has nitelikleriyle otorite sahibidir; mükemmelliğin en iyi örneğini temsil eder ve en iyiyi elde etmektedir. Yönetici, akıllı ve mükemmel niteliklere sahip olmalıdır. Başka birinin yönetimi altında olamayacak kadar yetkin olmalıdır. Erdemli bir kenti yönetecek kişi, sıradan biri olamaz. Çünkü bireylerin yetkin oldukları sanatlar her zaman yönetim için uygun değildir. Sanatlar, hizmet etmek ve yönetmek üzere birbirinden ayrılmalıdır (Farabi, 2011:98-104).

Farabi için de Platon gibi toplumun iş bölümü ve iş birliği büyük bir önem taşımaktadır. En mükemmel birey bile, eğer içinde bulunduğu toplumda iş birliği ve örgütlenme yoksa mutluluğa ulaşamaz. En iyiyi elde etmek isteyen biri, öncelikle bir topluma ve kente ihtiyaç duymaktadır. Her iki düşünür de kent yönetimini elit bir meslek olarak görmektedir. Bu açıdan kent yöneticiliği bir meslek, uzmanlık alanı olarak kabul edilmektedir (Çiçek ve Arslan, 2023:582).

Farabi'ye (2011:238) göre ideal bir devletin var olabilmesi için bilge ve erdemli bir kişinin yönetimde olması şarttır. Yönetim, tek bir kişinin elinde olabileceği gibi, filozof-hükümdar gibi yöneticilik niteliklerine sahip bir grup (oligarşi) tarafından da yürütülebilir. Bu durum, devleti ideal bir devlet olmaktan uzaklaştırmaz. Bu kapsamda Farabi için yönetme eyleminin tek bir kişi ya da grup tarafından yapılması çok belirleyici bir unsur değildir. Önemli olan yöneten(ler)in "yönetme" konusunda bilgi sahibi ve erdemli olmasıdır.

Farabi'ye ait düşünceler incelendiğinde Platon'un görüşleri ile bazı benzerliklerin olduğu gözlemlenmektedir. Buradan hareketle Farabi'nin eserlerinde, Platon'un görüşlerinden esinlendiği ya da onlardan yola çıktığı izlenimini ortaya koyan pek çok unsura rastlamak mümkündür. Bununla birlikte elit teori açısından bazı yeni düşünceler ortaya koyarak kuramın gelişmesine katkı sağladığı da görülmektedir. Yönetimde "elit yaklaşımı"

tarihsel süreçte önemli bir gelişme göstermiştir. Bu kapsamda ortaya çıkan bazı formları “*elit teorileri/kuramları*” olarak kısaca ele alınabilir.

3.1. Klasik (Seçkin) Elit Teorileri ve Temsilcileri

Klasik elitizm teorileri çerçevesinde Vilfredo Pareto, Gaetano Mosca ve Roberto Michels ele alınmaktadır. Literatürde bu kuram, seçkin elit teorisi olarak da bilinir. Bu düşünürler, siyasi iktidarın gücünü doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen ve siyasi kararları yani elit veya elit topluluğu etkileyecek konumda olan kişi veya grupları incelemektedir. Yöntem farklılıkları olsa da tarih boyunca farklı toplumlardaki yönetim yaklaşımlarını, yönetim biçimlerini ve idari sistemleri incelediklerinde idari otoritenin genellikle belirli bir azınlık grubunun elinde yoğunlaştığını vurgulamışlardır. Klasik elitizm kuramına göre, elit sınıf toplum içinde azınlıkta olan en güçlü bireylerden oluşmaktadır. Bu elit grup, elindeki gücü yoğunlaştırıp merkezileştirmiştir. Elit sınıfı, topluma baskın bir şekilde hükmederek bilinmeyi bilen, yapılmayanı yapabilen bir güç olarak tanımlanmaktadır (Arslan, 2007:30-31).

Klasik elit teorisine göre toplum iki gruba ayrılır: “*az*” ve “*çok*”; İktidarı elinde tutan “*az*”, her zaman “*çok*”u yönetir. Bu bağlamda “*az*” olarak ifade edilenler seçkinler, “*çok*” olarak ifade edilenler ise halk (kitle) olarak tanımlanır (Arslan, 2006:369). Elitist doktrinin temeli, her toplumdaki küçük bir azınlığın en etkili ve kapsamlı kararları veren bir mekanizma oluşturduğu anlayışıdır. Bu nedenle elitist teorisyenler açısından bakıldığında, siyasi rejimlerinin adı ne olursa olsun, tüm toplumlar aslında oligarşik bir yapıya sahiptir. Daha doğrusu bu toplumlar yasal veya resmi olarak oligarşik olmaktan çok oligarşiye meyilli bir yapıya sahiptir (Kapani, 2001:123).

Günümüzde gerçek oligarşik rejimler nadir görülmekle birlikte, oligarşiye yatkın devlet ve rejim biçimlerine sıkça rastlanılmaktadır. Ayrıca seçkin düşünürler, toplumsal yapıyı “*yönetici*” ve “*yönetilenler*” olarak iki ana gruba ayırdıkları için çoğulcu görüşten çok uzaktadırlar. Bu kapsamda Marksist düşünceye daha yakın bir anlayışa sahiptir (Buran, 2009:75).

Klasik elitizm teorisinin öncülerinden Pareto, elit kavramını siyaset bilimine tanıttı ve bu kavramın yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Pareto'ya göre seçkinler, hiyerarşik yapıda en üst sıralarda yer alan veya kendi alanlarında en iyi ve en etkili olanlardır. Elit sınıf, toplumsal bir sınıf olup, bu sınıf alanlarında en yüksek düzeydeki kişileri kapsar (Arslan, 2007:3). Roberto Michels ise elit kavramını örgütsel bir perspektiften değerlendirir. Michels'e göre elit olmak, bireyin organizasyon içindeki konumuna göre belirlenir (Turhan, 1991:32).

3.2. Demokratik Elit Teorileri ve Temsilcileri

Demokratik elit teorisinin öncüleri arasında, özellikle Gaetano Mosca, Max Weber, Joseph Schumpeter ve Raymond Aron gibi isimler yer almaktadır. Eva Etzioni (1993) ise “*demo-elit yaklaşımı*” ile bu teoriye önemli katkılarda bulunmuştur. Bu yaklaşım, elitlerin hükümetten ve diğer elit gruplardan bağımsız olmasına vurgu yapar. Ancak bu bağımsızlık mutlak değil, görece bir bağımsızlıktır. Elitlerin bağımsızlığı, ifade ve örgütlenme özgürlüğü ile özgür seçimler gibi temel demokratik ilkelerle yakından bağlantılıdır. Özgür seçimler, örgütlenme ve ifade özgürlüğü, yalnızca demokrasinin en temel unsurları olmakla kalmaz, aynı zamanda elit bağımsızlığının oluşmasında ve sürdürülmesinde kritik bir rol oynamaktadır (Oyen, 1990:114).

Demokratik elit teorisi, görece elit özgürlüğünü demokrasinin temel ilkelerinden biri olarak görmektedir. Bu teoriye göre gücün elit gruplar arasında dengeli bir şekilde dağılması ve bu elitlerin bağımsız olmaları, sadece demokrasiyi korumak ve sürdürmek için değil, aynı zamanda despotik yönetimlerin ortaya çıkmasını engellemek için de gereklidir. Bu anlayış liberal düşüncenin “*bireysel hak ve özgürlükler için devlet gücünün sınırlandırılması*” ilkesinden köken almaktadır (Arslan, 2003:120).

Demokratik elit teorisi, “*eşitlik*” kavramına da vurgu yapar. Ancak bu teori; demokrasinin, gücün toplumun farklı kesimleri arasında eşit dağılımı ilkesinden farklı ve daha gerçekçi bir eşitlik anlayışına sahiptir. Bu teoriye göre asıl önemli olan, gücün eşit dağıtılması değil, güçlü bir pozisyona ulaşmada fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır (Bachrach, 1967:97-98). Demokrasinin sürdürülebilirliği ve sağlığı açısından elitler için diğer elit grupları ve geniş halk kitleleri büyük önem taşır. Halkın desteği olmadan, hak ve özgürlükleri koruyarak demokrasiyi totaliter tehditlerden korumak mümkün değildir (Arslan, 2005:166).

Mosca'ya göre, demokratik bir devletin varlığı, bireysel hak ve özgürlüklerin korunmasına, kuvvetler ayrılığına ve halkın seçimler yoluyla tercih hakkını kullanmasına bağlıdır. Eğer güç denetlenmezse, seçilmiş parlamenterlerin zamanla diktatörlük riski ortaya çıkabilmektedir (Arslan, 2003:124). Demokratik elit teorisine göre seçkinlerin bağımsızlığı, teorisinin temel unsurudur. Ancak, bu bağımsızlık mutlak değil, nispi yani görecelidir. Seçkinlerin bağımsızlığı, ifade ve örgütlenme özgürlüğü ve özgür seçimler gibi temel demokratik ilkelerle yakından bağlantılıdır. Bu ilkeler hem demokrasinin hem de seçkinlerin bağımsızlığının en önemli unsurlarıdır.

Schumpeter, 1942'de yayınlanan "*Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi*" adlı eserinde demokrasiyi bir halk yönetimi olarak değil, yöneticiler arasındaki bir rekabet olarak tanımlamıştır. Ona göre demokrasi, halkın onayını alan ve bir amaçtan ziyade bir araç olan bir hükümet biçimidir (Kapani, 2001:120).

Demokrasiyi bir yönetim sistemi olarak gören Sartori, liderlik eksikliğinin çözüm olmadığını vurgulamıştır. Ona göre demokratik değerlere bağlı liderlerin varlığı demokratik sistemin temel güvencelerinden biridir (Güngör, 1995:9). Demokrasi, siyasi otoriteyi aşırı derecede zayıflatığında, sadece otorite değil, demokratik otorite de ortadan kalkar. Dengeden yoksun bir demokrasi, demokratik meşruiyeti zayıflatır. Çünkü demokrasinin fazlalığı, zulme yol açan siyasi yolsuzluğa yol açabilir (Öztürk, 2012:137-138).

Sartori demokrasinin işleminin çok zor olduğu düşüncesindedir. Sartori'ye göre demokrasinin demagojiye dönüşmesi ve çoğunluğun egemenliği ancak seçkin liderlerin ve yetenekli siyasi seçkin grupların ortaya çıkmasıyla önlenir (Kapani, 2001:120). Demokrasinin sürdürülebilirliği için hükümetin gücünü diğer seçkin gruplar tarafından dengelemek yeterli değildir. Halkın karar alma sürecine aktif katılımı, siyasi yolsuzluğu önlemek, baskıcı eğilimleri önlemek ve seçilmiş yetkililerin diktatörlüğe kaymasını önlemek için büyük bir önem taşımaktadır.

Raymond Aron seçkinler teorisini, Marksist görüşlere karşı geliştirmiştir. Marksizm, ekonomik güce sahip sınıfın siyasi gücü de kontrol ettiğini savunmaktadır. Aron, bu düşüncenin sanayileşmenin ilk dönemlerinde geçerli olduğunu, ancak çoğu durumda yanlış olduğunu ifade eder (Kışlalı, 1994:275). Ona göre isimleri ne olursa olsun tüm rejimler temelde oligarşiktir. Bu, Batı tarzı liberal demokrasiler veya Marksist halk demokrasileri için geçerlidir; her ikisi de oligarşik yapılarıdır. Batı demokrasilerinde, halk egemenliği genellikle bir yanılsamadır. Çünkü güç küçük bir azınlık tarafından kontrol edilir. Sonuç olarak her iki rejim de seçkin hükümet biçimleridir. Bununla birlikte Marksist sistemlerde seçkinler daha merkezi bir yapıya sahipken, Batı demokrasilerinde elit gruplar daha çok sayıda ve dağılmış vaziyettedir (Kapani, 2001:122).

Yapılan açıklamalar doğrultusunda demokratik elit teorisinde "*eşitlik*" kavramının önemli bir konu olduğu görülmektedir. Ancak bu eşitlik anlayışı, demokrasi teorisinin toplumdaki güç dağılımının eşit olduğu ilkesinden farklıdır. Burada eşitlik, güçlü bir konuma erişmek için "*fırsat eşitliği*" olarak anlaşılmalıdır. Fırsat eşitliği de "*ifade özgürlüğü*", "*örgütlenme özgürlüğü*", "*özgür seçimler*" gibi temel demokratik ilkeler ve araçların varlığı ile ilişkilendirilmiştir. Yine halkın karar alma süreçlerine aktif katılımı da bu teorisinin etkinliği açısından oldukça önemlidir. Bununla birlikte bu teoride yöneten (elit) kişiler kendilerine özgü toplumsal bir sınıf içerisinde ortaya çıkmaktadırlar.

3.3. Neoklasik Elit Teorileri ve Temsilcileri

Neo-klasik elitizm teorisi, klasik elitizm teorisi ile tam olarak aynı olmasa da, çağdaş toplumların elit sorunlarını inceleyerek benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Neoklasik elit teorisi, zamansal olarak klasik elitizm teorisinden sonra ortaya çıkmıştır. Bu nedenle de klasik elit teorileri içerisine dâhil edilmemiştir. Ayrıca teorisinin tek bir öncüsü olması ve bu öncünün teorisini Amerika'dan örneklerle geliştirmiş olması, neo-klasik elitizm teorisinin modern elitizm kapsamında değerlendirilmesini sağlamaktadır. Neo-klasik elitizmin öncüsü Amerikalı sosyolog Wright Mills'dir (Erol, 2023:50).

Mills'in, klasik elit teorisyenlerinden ayrıldığı nokta; klasik düşünürlerde mevcut olan "*toplumların tümünde dikkate değer özelliğin yönetici tabakada bulunduğu*" görüşünden farklı olarak "*toplumlarda zaman dilimleri içinde birbirinden farklı güç yapısının olduğunu*" görüşünü savunmasıdır (Parry, 1993:34). Mills'e göre toplumdaki bireyler, gündelik hayatlarının dışına çıkamazlar. Sadece iktidardaki elitler gündelik hayatlarının dışına çıkabilir (Tolan, 1983:90). Bu nedenle de Mills'e göre elitler, hem toplumsal yapıdaki kuralları hem de bireylerin toplumsal hayattaki rollerini belirlemektedirler (Arslan, 2007:4). Bu açıdan elitler, toplumun diğer kesiminden ayrılmaktadırlar.

Mills'e göre yönetilenler, güçsüz ve pasiftir. Toplum, birlik halinde ve dayanışma içinde hareket etmemektedir. Bu durumda olan toplumun, iktidar elitlerini denetleyebilmesi de söz konusu değildir. Mills'e göre demokratik düzenin sağlanması mümkün değildir. Demokrasi, elitlerin gücünün sınırlanabileceği mekanizmayı tesis etmemektedir. İktidar elitlerine göre belirlenen toplumda, iktidar paylaşımı söz konusu değildir. Bu nedenle de iktidar, iktidar elitlerinin elinde merkezileşmektedir (Kapani, 2015:136-137).

Mills, ABD siyasetinde yapmış olduğu araştırmalar sonucunda çeşitli elit (seçkin) tipleri ortaya koymuştur. Mills, iktidar yapısındaki en etkili üç elit grubu "*siyasi elitler*", "*ekonomik (iş) elitler*" ve "*askeri elitler*" olarak tanımlar. Bu üç seçkin grup, benzer sosyal geçmişlere sahip olmanın yanı sıra, sosyal bağlantıları, ortak çıkarları ve ilişkileri ile de birbirleri ile bağlantılıdır. Bu kombinasyon, en önemli politika konularını belirleyen ve makro düzeyde sosyal, ekonomik ve politik kararlar alan güç elitlerini ortaya çıkarmaktadır (Arslan, 2003:29-32).

Mills'e göre elit olanlar, toplumdaki egemen kurumlarda ve o kurumların üst düzey konumlarda yer alan kişilerden oluşmaktadır. Bu nedenle de ülkedeki (ABD) önemli mevkilerde bulunan elit bireyler, siyasi sistemin birbirini belirleyip, denetlenmesinde toplumdaki diğer gruplara göre daha çok etki sahibidir. Mills, bu kişileri "*iktidar seçkinleri*" olarak ifade etmektedir (Mills, 1974:17). Mills, "*egemen sınıf*" yerine "*iktidar seçkinleri*" terimini kullanmayı tercih etmişlerdir. Çünkü bu terim, siyasi düzenin özerkliğini vurgulamadığı için daha olumsuz bir çağrışım taşır. Marksist bakış açısına göre, egemen kapitalist sınıf yalnızca toplumun zenginliğine sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda toplumun politik politikalarını da belirlemektedir (Mills, 1956:277). Bu bağlamda Mills, "*sınıf*" kavramını "*ekonomik*", "*yönetici*" kavramını da "*siyasi*" bulmaktadır. Bu yüzden de "*yönetici sınıf*" kavramını kullanmamaktadır (Tolan, 1983:90). Mills'in elit kavramında iki değişken bulunmaktadır. Bu doğrultuda bir taraftan elit olanlar, egemen olanları elinde tutmaktadır. Bir tarafta da toplumun üstün olan kademelerinde yer almaktadır. Bunlardan biri "*siyasal elitleri*" işaret ederken, bir diğeri de "*iktidardaki elitleri*" işaret etmektedir. Siyasi elit, iktidardaki elitin altında yer almaktadır. Toplum hayatındaki normal kimselerin iletişim kurabildiği elit; siyasi elitlerdir (Karadaş, 2018:62). İktidardaki elitler, söz sahibi kimselerdir ve üst konumda, stratejik yerlerde bulunmaktadır. Yine iktidardaki elitler, toplumun iletişim kuramadığı yerde konumlanmaktadır (Erol, 2023:50).

Mills, askeriye'nin de siyaset içerisinde yerinin olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle de bu sosyal grubu elit (seçkin) olarak ifade etmiştir. Mills, demokratik sistemlerde bile ordunun siyaset üstündeki etkisinin daima olduğunu ifade etmiştir. Militarist (askeri) elitlerin ellerinde bulunan rol, toplumdaki topluma farklılık göstermektedir (Mills, 1974:237-246).

Mills'e göre üçüncü grup olan ekonomik elitler, gelir düzeyi yüksek olan kişilerden oluşmaktadır. Bu kişiler iktidarda bizzat bulunmasalar da, siyasetin içerisinde bir şekilde etki sahibi olmaktadır. İktidarı elinde bulunduranların arka plana atamayacağı ekonomik seçkinler, iktidarını devam ettirmek isteyen kimselerin maddi anlamda desteğine ihtiyaç duyduğu kesimdir (Mills, 1974:304-308).

Bu üç elit grubun oluşturduğu iktidar elitleri, toplumdaki iktidarın tamamını zamanla elinde toplamaktadır. İktidar elitleri dışındaki kimselerin ve toplulukların, siyasal kararlara etki etmesi ya da siyasal katılımı gerçekleştirmesi zamanla imkansız hale gelmektedir (Turhan, 1991:33). İktidar seçkinleri, Mills için mevkileri ele geçirmiş, zapt etmiş kimselerdir. Amerikan toplumundaki iktidar elitleri; büyük şirketlerin yöneticileri, siyasal liderler ve askeri liderlerden oluşmaktadır. Amerikan toplumunda bu grupların karşılığı Mills'e göre "*Capitol*", siyasal liderleri; "*Pentagon*", askeri liderleri; "*Wall Street*", büyük şirketlerin yöneticilerini simgelemektedir. Amerikan toplumuna egemen olan, bu grupların elinde tuttuğu güç ile oluşmaktadır (Kapani, 2015:136).

Toplumsal yaşamın içerisinde iktidarı tek başına ve tamamen elinde tutan bir elit grubu yoktur. Siyasetteki elitlerin dışında iktidarı yönlendirebilecek farklı elitler bulunmaktadır. Modern toplumlarda ise elitler arasında birbirlerine bağımlılıkları söz konusudur. Bağımlılık düzeyleri bakımından da elitler "*tek tip elitler*" ve "*dayanımcı elitler*" olarak ikiye ayrılmaktadır. Askeri ve ekonomik elitler kendi menfaatleri için siyasi elitlere destek olurken, siyasi elitler de meşruiyetlerini sağlamak için ekonomik ve askeri elitler ile etkileşim içerisindeyler. Bu üç elit grubu arasındaki karşılıklı çıkarların sona ermesi durumunda yeni elit grupların oluşması için bir zemin oluşacaktır (Mills, 1974:304-308).

Mills, gücün, üretim araçlarına sahip olanlardan ziyade, üst düzey politikacılar gibi Amerikan toplumunun ana kurumlarının liderlerine kaydığını savunmaktadır. Bu nedenle iktidar elitleri, ulusal ve uluslararası sonuçları olan kararlar alabilen "*modern toplumun başlıca hiyerarşilerinin ve örgütlerinin yöneticileri*" olarak tanımlanmaktadır. Ek olarak Mills, Amerikan güç yapısını üç düzeyde incelemektedir. İkinci seviyedeki

yöneticiler genellikle üst seviyeden üçüncü seviyedeki halka emir iletmektedir. Bu seviyeler şöyle sıralanmaktadır (Korom, 2015:393);

1. Üst düzey askeri, kurumsal ve siyasi liderler arasındaki sıkı ittifak
2. Yerel seçkinler, yani Kongre üyeleri, yargıçlar, baskı grupları ve diğer örgütlü gruplar
3. Neredeyse güçsüz, ekonomik olarak bağımlı ve örgütlenmemiş halk kitleleri.

3.4. Pluralist (Çoğulcu) Elit Teorisi ve Temsilcileri

1950'lerden bu yana dikkatleri üzerine çeken plüralist teori, kökenini liberal düşünceden almaktadır. Plüralist elitizm kuramı, Robert Dahl ile popülerlik kazanmakta, Giovanni Sartori ile de sofistike bir hale bürünmektedir (Arslan, 2007:27). Bu teori Dahl ve Sartori'nin yanı sıra Lindblom, Riesman ve Galbraith gibi isimlerle de yaygınlaşmıştır. Çoğulcu teori olarak da adlandırılan pluralist elit teorisi, diğer teorilerden farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Çoğulcu elitist teori, demokrasiyi çoğunluğun yönetimine öncelik vererek değerlendirilmiştir. İlk bakışta teori, elitizmin temellerini içermiyor gibi görünebilir. Ancak çoğulcular, çoğunluk yönetimine yüzeysel davranmazlar. Plüralist elitizm teorisine göre, çoğunluk tarafından yönetim seçkinlerin, kendisini yönetmesi için seçen toplum olarak tanımlanmaktadır (Turhan, 1991:33).

Çoğulcu teoriye göre, sosyal ve politik güç birçok grup arasında dağıtılır ve paylaşılır. Her grubun, karar alma süreçlerinde az ya da çok etkisi vardır. Bu bağlamda siyasi ve toplumsal alanda var olan güçlerin, karar verme sürecine olan etkileri farklı büyüklüktedir. İktidarın gücü ve iktidarın kararları farklı elit gruplarının gücü tarafından sınırlandırılmaktadır. Çünkü bu kurama göre güç sahibi olan her grubun az veya çok sürece etkisi bulunmaktadır (Arslan, 2007:28). Örneğin hükümetin karar alma yetkisi, ekonomik elitler, bürokratik elitler, beyaz yakalı elitler, sendikal elitler ve muhalif siyasi elitler gibi çeşitli elit gruplar ile sınırlıdır. Çoğulcular, elitlerin "*halkın görüşlerinin yönetici grup tarafından kontrol edilebileceği ve yönetilebileceği*" iddiasına karşı çıkarak, "*yöneticilerin gücünün diğer elit gruplar ve halk tarafından sınırlandırılabilceğini ve kontrol edilebileceğini*" savunurlar (Arslan, 2003:116).

Bu teoride daha önce de belirtildiği üzere tek belirleyici grup yoktur. Belirleme gücü farklı gruplar arasında dağılmaktadır. Toplumun etki etme gücünün var olması, bu dağılım sayesinde. Elinde gücü bulunan gruplar, birbirleri ile yarış halindedir. Bu yarış, demokratik toplumlarda iktidarı sınırlandırmaktadır (Etzioni-Halevy, 1993:76).

Çoğulcu teori, gücün diğer güçler tarafından kontrol edilmesini ve dengelenmesini vurgular. Ancak "*seçkinler (elitler)*" ile "*kilit seçkinler (elitler)*" arasında ayırım yapmamaktadır (Arslan, 2003:116). Anahtar elitler kavramı, elitlerden daha elit olan grupları ifade etmek için kullanılmaktadır. Anahtar elitler, plüralistlere göre değişmeyen bir grubu nitelermemektedir. Zamana, kimi zaman da mekâna (ortaya çıktıkları yere) göre elit grupları değişmektedir. Bu sebeple anahtar elitlerin nitelikleri de sürekli değişim içindedir (Etzioni-Halevy, 1993:77). Bununla birlikte, güç yapısı içinde bazı elit gruplar diğerlerinden daha güçlüdür. Bu gruplara "*güç elitleri/seçkinleri*" denir. Kilit elitler zaman ve mekân içinde niteliksel ve niceliksel olarak farklılık gösterirler. Bazı elit gruplar belli bir dönemde ve toplumda kilit elitler olarak öne çıkabilirken, başka bir dönemde ve toplumda farklı elit gruplar bu konumda olabilirler. Aynı toplum içinde bile, çeşitli elit gruplar farklı zamanlarda kilit elit/seçkin pozisyonlarda bulunabilirler (Arslan, 2003:116).

Klasik elitizm kuramını eleştiren Dahl; klasik elitizmin, toplumu yetersiz görmesine ve yalnızca elit kimselerin üstünlüklerine yoğunlaşmalarına karşı çıkmaktadır (Dahl, 2010:82). Dahl, çoğulcu elit anlayışını, siyasi güç kaynaklarının eşit olmayan dağılımına dayandırmaktadır. Bu eşitsiz dağılım, elitler ile halk arasındaki ayrımı ortadan kaldırmaktadır. Çünkü Dahl'a göre hiçbir grup tüm kaynaklara ve dolayısıyla da tam bir güç tekeline sahip olamaz. Toplumda tek bir elit yerine, farklı kaynaklardan beslenen ve birbirleriyle rekabet eden birçok elit grup vardır (Turhan, 1991:36).

Dahl, tek bir elit grubun toplumdaki tüm gücü kontrol edemeyeceğini savunmaktadır. Ona göre mevcut elit gruplar arasında farklılıklar ve hatta çelişkiler vardır. Bu çelişkiler ile rekabet demokrasinin işleyişini sağlamaktadır (Kışlalı, 1994:274). Hiçbir elit grup tek başına toplumu yönetemez. Bu nedenle de ilgili grupların toplumsal yapıda etkili olabilmeleri için kendi aralarında geçici koalisyonlar kurmaları gerekmektedir (Ateş, 2010:100).

Dahl, seçimlerde erdemli ve yetenekli kimselerin bulunmasının önemli olduğunu ifade etmektedir. Kavramsal olarak "*elitlerin dolaşımı*" ifadesini kullanmamış olsa da, kişilerin sonradan elde ettiği güç ile konumlarının

değişebileceğini kabul etmektedir. Ekonomik alanda yetenekli olan kimseler Dahl'a göre geriye kalan kesimden daha fazla katılım göstermektedir. Katılımda etkin olanlar, elitleri oluşturmakta ve politikaları belirlemede söz sahibi kimselerdir (Küçüktüğü, 2010:29).

Sartori'nin modelinde; sürekli olarak yeni elitler oluşmaktadır. Bu elitler, toplumun ihtiyaçlarına göre amaçlarını belirlemektedir. Toplumun ihtiyaçlarını önceleyen elitler, toplumun seçimlerde oy kullanacağı gerçeğine dikkat etmektedir. Sartori'nin elit tanımını, demokrasi temellendirmektedir. Bu kapsamda en iyi demokrasinin ortaya çıkmasında yardımcı olan kimseler elitlerdir (Sartori, 1977:86). Sartori, toplumun rızası ile yönetimin gerçekleşmesini savunmaktadır. Yönetim, iktidardan ziyade bir otoriteye karşılık gelmektedir. Çünkü iktidar tanımı, Sartori için baskıyı akla getirmektedir. Otorite kavramını kullanmasının sebebi ise rızayı öncelemesidir. Tekelleşmeyen iktidar ve bu kapsamda dağıtılan güç, Sartori'nin amaçladığı demokrasi anlayışını oluşturmaktadır (Özyürek, 2018:82).

4. ELAZIĞ VE ELAZIĞ BELEDİYE BAŞKANLARININ DEMOGRAFİK ANALİZİ

Çalışmanın bu bölümünde Elazığ'da son dokuz yerel seçim sonucunda görev yapmış belediye başkanlarının demografik özellikleri analiz edilerek siyasal ve sosyolojik açıdan değerlendirilmiştir. Bu kapsamda konunun daha iyi anlaşılması açısından öncelikle Elazığ İli hakkında genel bir bilginin verilmesi konunun daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

4.1. Elazığ İlinin Tarihsel Gelişimi ve Konumu

Elazığ, Türkiye sınırları içerisinde bulunan yedi coğrafi bölgeden birisi olan Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan bir şehirdir. Coğrafi koordinat olarak da 40° 21' ile 38° 30' doğu boylamı, 38° 17' ile 39° 11' kuzey enlemi arasındadır. Bu bölgenin “*Yukarı Fırat*” bölümünde yer almaktadır. Elazığ, 2024 yılındaki verilere göre on ilçe ve bir merkez ilçe olmak üzere toplamda on bir ilçeye sahiptir. Ayrıca 152 mahalle ve 550 tane de Elazığ'a bağlı köy vardır. İlin batısında Baskil, Keban ve Ağın ilçeleri yer alırken, güney kısmında Sivrice ve Maden ilçeleri bulunmaktadır. Doğu kısmında ise Kovancılar, Palu ve Karakoçan ilçeleri vardır. İl bazında komşuları ise batı da Malatya, kuzey de Tunceli, güneyde Diyarbakır ve doğusunda Bingöl yer almaktadır. Bununla beraber Elazığ ilinin sınırlarını kuşatan Keban ve Karakaya barajları da bulunmaktadır. Elazığ il sınırlarının yarısı çayır ve meralarla kaplıyken, yüzde yirmi sekizlik kısmı tarım arazisidir, yine yüzde onluk bir kısmı ormanlık alan geriye kalan yüzde on da sudur (Karakaş, 1999:134-136; Akdemir vd., 2015:54-57; Özdemir ve Can, 2024:2; İçişleri Bakanlığı, 2024).

Elazığ ilinin, önceki ismi Harput olarak bilinmektedir ve 2024 yılında Elazığ'ın eski ismi olan Harput, Elazığ sınırları içerisinde merkeze beş kilometre uzaklıkta bir mahalle olarak varlığını sürdürmektedir. Harput'un önceki ismi ise “*Carchiocerta*”dır. Bu kelime, “*şehir kale*” manasına gelmektedir. Yaklaşık dört bin yıllık bir geçmişe sahip olan Harput'u Elazığ'ın menşei olarak nitelemek mümkündür. Bu bölgenin geçmiş dönemlerde değerli olmasının en büyük sebebi önemli ticaret yollarının geçiş güzergâhı olmasından kaynaklanmaktadır. Bundan ötürü de Elazığ milattan önceki dönemden, Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar ki süreçte birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Bu ilin yazılı tarihçesi ile ilgili bilgiler ilk olarak Hitit tabletlerinde bulunmaktadır. Milattan önce 12 ile 7. Yüzyıllar arasında bu bölgeye hâkim olan Urartu Krallığı'dır. Urartular'a karşı düzenlenen İskit ve Asur müdahaleleri güçlerinin azalmasına sebep olmuş, bu durumda bölgedeki hâkimiyetlerini bitirmiştir. Bu süreçten sonra sırasıyla Med Krallığı, Persler, Safen Krallığının egemenliğine girmiştir. Sonraki süreçte Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinin ardından Harput ve etrafı Sasaniler'in hâkimiyet alanında kalmıştır. Çaldıran Savaşı'nın ardından da 1515 senesinde Osmanlı egemenliğine girmiştir. Osmanlı İmparatorluğuna dâhil olduktan sonra 19. asrın son dönemlerine dek kültür ve bayındırlık gibi çeşitli alanlarda Osmanlı'nın en popüler vilayetlerinden birisi olmuştur. Sonraki süreçte ise değişen sosyolojik dinamiklerle birlikte Harput bölgesi, daha çok ovada yer alan ve o dönemdeki ismi Agavat Mezrası olan günümüzdeki Elazığ'ın yerleşmiş olduğu yere taşınma sürecine girmiştir. Osmanlı İmparatorluğu padişahı Abdulaziz devrinde dönemin valisi İsmail Paşa'nın önermesiyle bölgenin ismi “*Mamurat-al Aziz*” olarak değiştirilmiştir. Osmanlı'nın son dönemlerinde Tunceli ile Malatya sancakları da 1921 yılına kadar Elazığ'a katılmıştır. Mustafa Kemal, 1937 senesinde gerçekleştirmiş olduğu Elazığ ziyaretinde bu ile “*El-azık*” ismini uygun görmüştür. Bu ismin anlamı “*azığı bol il*” manasındadır. Bu isim ilerleyen dönemlerde meclis kararıyla günümüzdeki isme yani Elazığ'a dönüştürülmüştür. Buradan da anlaşılacağı üzere bu şehrin, günümüzde de geçerliliğini sürdüren ismi Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk tarafından değiştirilmiştir (Erinç, 1953:118; Ardiçoğlu, 1964:6-12; Karakaş, 1999:134-136).

Demografik özellikleri bakımından Elazığ, doğu ile batı bölgeleri arasında bir geçiş güzergâhında bulunması, Fırat Üniversitesi'ne sahip olması, sunduğu çeşitli imkânlar ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde terör tehlikesine karşı güvenli bir il olması gibi faktörler sayesinde artan bir nüfus yapısına sahiptir. Elazığ'da 24 Ocak 2020 tarihinde yaşanan 6,8 şiddetli depremin ardından şehir bir süre göç vermeye başlasa da bu durum, TÜİK (2024) verilerine göre günümüzde geçerliliğini yitirdiği görünmektedir.

Sonraki süreçlerde küresel ölçekte yaşanan pandemi Elazığ dışında metropollerde yaşayan insanları Elazığ'a tekrardan yöneltmeye sebep olmuştur. Ayrıca 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş merkezli depremin on bir çevre ili etkilemesi ve bu etkilenen illerde bina stoğunun azalması yine Elazığ'ın çevre illerden göç almasına sebep olmuştur. Bu durumlar aslında Elazığ'da çok kültürlü bir yapının olduğu göstergesidir. Türkiye İstatistik Kurumu'na göre Elazığ'ın nüfusu 2020 yılında 2019 yılına göre 3 bin 138 azalarak, 587 bin 960 olmuştur. Bu durumda yukarıda bahsettiğimiz gibi depremin etkisi büyüktür. 2021 yılında ise Elazığ'ın nüfusu 588 bin 88, 2022 yılında 591 bin 497 seviyesindedir. 2023 yılına gelindiğinde ise 12 bin 914 artarak, 604 bin 411'dir. Bu ilin nüfus sayısı bazında en büyük ilçeleri de Merkez ilçe, Kovancılar ve Karakoçan'dır. Türkiye genelinde olduğu gibi Elazığ özelinde de gerek Suriyeli gerekse başka milletlere ait yabancı uyruklu bireylerde ikamet etmektedir. Bunların sayısı ise yine aynı kurumun istatistiklerine göre 2022 yılında Elazığ'da yaşayan yabancı uyruklu vatandaşların sayısı 4 bin 238 iken bu rakam 2023 yılında 197 azalarak, 4 bin 041 olmuştur. Bu nüfus içerisinde erkeklerin sayısı kadınlara göre fazladır (TÜİK, 2024).

Elazığ yöresinin iktisadi koşullarıyla alakalı olarak yapılan çalışmaya göre ilk veriler orta çağ sürecine kadar uzanmaktadır. Özellikle Artuklu dönemlerinde bu ilin en mühim ekonomik kalkınma biçimi hizmet ve mal üretip bu yörenin ticaret yollarını kapsamaması sebebiyle ürettiklerini geniş bir yelpazeye pazarlıyor olmasıdır. Bunun yanı sıra tarım da şehrin ekonomisinde o süreçte önemlidir (Ünal, 1989). Günümüzde ise Elazığ, Türkiye'nin kalkınma konusunda öncelikli illeri kapsamında olan bir yöredir. Genel olarak Elazığ'da verimli maden yatakları bulunmaktadır. Bu madenler arasında bakır, demir, mangan, krom ve altın vardır. Alacakaya bölgesinde çıkarılan Elazığ'a özgü vişneçürüğü rengindeki mermer dünya geneline ihraç edilmektedir. Bu yerlere İslam dünyasının merkezi Mekke'de bulunan Kâbe bölgesinde ve Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan Beyaz Saray'da rastlanmaktadır (Fırat Kalkınma Ajansı, 2024). Ayrıca şehrin ekonomik kalkınması konusunda tarımsal faaliyetlerin, hizmet sektörünün, kısmen de olsa sanayi sektörünün etkisi vardır. Bu ilin iktisadi gelişmesine pozitif etkisi olan tarım ürünleri arasında ilk sırada tarla bitkileri gelmektedir. Özellikle son yıllarda ılıman bir iklim yapısı olduğundan dolayı bağ ve bahçe üretimi de önem kazanmıştır (Ünsaldı, 2005:88-89; Elazığ İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2024).

Ticaret gayesiyle yapılan yetiştiricilik genel olarak Elazığ'ın ova bölgesindeki Uluova ve Kuzuova kesimindedir. Ayrıca Keban Barajı elektrik üretimi konusunda önemli bir yere sahip olduğundan Elazığ'a fayda sağlamaktadır ve bu yörede balıkçılık faaliyetleri de yapılmaktadır. Bir diğer husus ise Elazığ bölgesinde yetiştirilen öküzgözü üzümünün şarap üretiminde kullanılmasıdır. Bu açıklamalardan görüldüğü üzere Elazığ doğal yapısı olarak zengin bir ildir. Elazığ gerek geçmişten günümüze birçok medeniyete ev sahipliği yaptığından ötürü gerekse de coğrafi özelliklerinden ötürü kültürel ve turizm anlamında ilgi çeken bir ildir. Elazığ'ın Sivrice ilçesinde bulunan Hazar Baba Dağı'nda yapılan kayak sporu kış turizmi açısından şehri olumlu etkilemektedir. Yaz turizmi açısından ise yine aynı ilçede yer alan Hazar gölü vatandaşların ilgisini çekmektedir. Harput yöresinde yer alan süt kalesi, medreseler, Pisa Kulesi'nden daha eğri bir minareye sahip olan Eğri Minareli Cami ve Elazığ'ın folklorik yapısı yine merak uyandıran özelliklerinden olduğu için yılın her döneminde farklı yörelerden misafir çekmektedir (Ünsaldı, 2005:88-89; Elazığ İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2024).

4.2. Elazığ Belediye Başkanlarının Demografik ve Sosyolojik Analizi

Yerel yönetimler, merkezi iktidardan bağımsız bir şekilde ve merkezi yönetimin organlarından ayrı bir kapsamda, kendine özgü görev tanımları olan, bağımsızlığa sahip olan, belirli sayıda personeli bulunan ve belirli bir bölgede yaşayan bireyleri alakadar eden hizmetleri ifa eden, yöneticisi halkın iradesiyle seçilen ve özerk bir yapıya sahip demokratik kurumlardır. Yerel yönetimler kurumlarının kanunlar çerçevesinde belirlenen yetkileri bulunmaktadır. Kendilerine has bütçeleri vardır. Bağlı buldukları yöreyle ilgili karar alma sürecinde en etkili siyasi elit grubunu yerel yöneticiler oluşturmaktadır. Demokrasinin egemen olduğu diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de yerel yönetimlerin sosyal ve politik yaşamdaki konumu anayasa da belirtilmiştir. 1961 Anayasası'nın 112. maddesinde ve 1980 darbesinden sonra oluşturulan 1982 Anayasası'nın 123. maddesinde Türkiye'de yönetimin merkezi ve yerinden yönetim esaslarına göre yönetildiği açık bir şekilde belirtilmektedir.

Demokrasinin en önemli unsurları arasında seçimler gelmektedir. Seçimler halkın iradesinin tecelli ettiği bir uygulama olduğundan ötürü katılım oranları da önem arz etmektedir. Türkiye’de 1980 yılından 2024 yılına kadar yapılmış dokuz yerel seçim 1984, 1989, 1994, 1999, 2004, 2009, 2014, 2019, 2024 yıllarında yapılmıştır. YSK (2024) verilerine göre bu dokuz yerel seçimde Türkiye geneli katılım oranı ortalaması %83,52’dir. En yüksek katılımı gerçekleştiren seçim 1994 yılında yapılmış olan yerel seçimlerdir. Bu seçimde katılım oranı %90,5 oranındadır. En düşük katılımı gerçekleştiren seçim ise 1989 ve 2024 yerel seçimleridir. Bu seçimlerde katılım oranı %78 olmuştur. Elazığ özelinde ise yerel seçimlere katılım oranı ortalama %79,57’dir. En düşük katılım oranıyla gerçekleşen seçim 2004 yerel seçimleridir. Bu seçimde katılım oranı %65 seviyesindedir. En yüksek katılımı yerel seçim de %90,2 oranıyla 27 Mart 1994 seçimleridir.

Tablo 1. 1980-2024 yılı Arası Yapılan Yerel Seçim Sonuçları ve Seçilen Kişiler

Seçim Tarihleri	Kazanan Parti	Aldığı Oy Oranı	Seçilen Belediye Başkanı
25 Mart 1984	Anavatan Partisi	50,4	Mustafa Temizer
26 Mart 1989	Milliyetçi Çalışma Partisi	21,7	Behçet Susmaz
27 Mart 1994	Refah Partisi	30,5	Hamza Yanılmaz
18 Nisan 1999	Fazilet Partisi	42,9	Hamza Yanılmaz
28 Mart 2004	Doğru Yol Partisi	33	Süleyman Selmanoğlu
29 Mart 2009	Adalet ve Kalkınma Partisi	47,8	Süleyman Selmanoğlu
30 Mart 2014	Adalet ve Kalkınma Partisi	55,81	Mücahit Yanılmaz
31 Mart 2019	Adalet ve Kalkınma Partisi	40,56	Şahin Şerifoğulları
31 Mart 2024	Adalet ve Kalkınma Partisi	38,18	Şahin Şerifoğulları

Kaynak: YSK (2024) Kaynağı Taranarak Yazarlarca Hazırlanmıştır.

Tablo 1’de ilgili yerel seçimleri kazanan parti ve belediye başkanı ile alınan oy oranı bilgileri yer almaktadır. Tablodaki verilere göre yerel seçimlerde seçilen belediye başkanlarından en yüksek oy oranını alarak seçimi kazanan kişi 2014 seçimlerinde %55,81 oy oranıyla Mücahit Yanılmaz’dır. En düşük oy oranıyla seçimi kazanan kişi ise 1989 seçimlerinde %21,7 oy oranıyla Behçet Susmaz’dır. Bu düşük oy oranıyla Susmaz’ın seçilmesinin sebebi, seçime katılan diğer adayların oy oranlarının birbirine yakın olmasından kaynaklandığı görülmektedir. Seçim sonuçlarına göre sandıktan ilk sırada çıkan kişilerin oy ortalamasına bakıldığında, bu oran %40 düzeyindedir.

Mevcut tabloya göre dokuz seçimde altı farklı kişi belediye başkanı seçilmiştir. Hamza Yanılmaz, Süleyman Selmanoğlu ve Şahin Şerifoğulları üst üste iki dönem belediye başkanlığı seçimini kazandığı görülmektedir. Tabloda da görüldüğü üzere Süleyman Selmanoğlu ile Hamza Yanılmaz’ın kazanmış olduğu iki ayrı seçimde farklı partilerin çatısı altında seçime girmişlerdir. Ancak Şahin Şerifoğulları iki seçimde de aynı partiden (Adalet ve Kalkınma Partisi) seçimi kazanmıştır.

Yaklaşık 40 yıllık süre zarfında yapılan yerel seçimlerin sekizi mart ayının son gününde yapılmıştır. Sadece bir seçim (1999) nisan ayında yapılmıştır. 1980 ile 2024 yılları arasında yapılan yerel seçimlerde Anavatan Partisi, Milliyetçi Çalışma Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Doğru Yol Partisi birer defa sandıktan birinci sıradaki siyasi parti olarak çıkmıştır. 2002 yılı ile birlikte seçim serüveni başlayan Adalet ve Kalkınma Partisi girmiş olduğu beş yerel seçimin dördünü Elazığ özelinde kazanmıştır. YSK (2024) verileri esas alındığında 2019 yerel seçimleri hariç diğer sekiz yerel seçimde Elazığ merkezde seçilen belediye başkanları mensubu olduğu partisinin Türkiye geneli ortalama oy oranından daha fazla bir oy oranıyla seçilmişlerdir.

Elazığ merkez ilçe (il) belediye başkanları seçim sonuçları incelendiğinde ortaya çıkan genel tablo yukarıda açıklanmıştır. Çalışma ile kazanan belediye başkanlarının demografik analizleri yapılacaktır. Başka bir ifade ile kazanan adayların yani halk tarafından en çok tercih edilen adayların demografik özellikleri elit teoriler kapsamında değerlendirilecektir. Bununla birlikte araştırma kazanan adaylar ile sınırlı olduğu unutulmamalıdır. Her ne kadar kazanan belediye başkanları halkın çoğunluğunun oy vermesi (seçmesi) ile göreve gelmiş olsalar da bu kimselerin aday gösterilmeleri doğrudan halk tarafından belirlenmemektedir. Bazı siyasi partiler yerel seçimlerde anket, parti üyelerince/delegelerince önseçim yapma vd. araçlar ile temayül yoklamaları yapıyor olsalar da aday gösterilen kişilerin yerel halk ya da en azından ilgili partinin seçmenleri tarafından en çok istenen aday olduklarını iddia etmek oldukça güçtür. Ayrıca adaydan bağımsız olarak doğrudan partiye oy veren seçmenlerin varlıkları da unutulmamalıdır. Bununla birlikte yerel seçimlerde sonuca etki eden birçok yerel, ulusal ve hatta küresel etkenler olabilmektedir. Bunlardan sadece bir ya da birkaç tanesini ele alarak (diğerlerini yok sayarak) seçim sonucu analizi yapmak yeterli olmayacaktır. Çünkü sonuca etki eden birçok faktör bulunmakta ve bunların oransal dağılımlarının da net olarak tespit edilebilmesi pek mümkün olmamaktadır. Bu

açından yapılan çalışma yerel seçim sonuçlarının tüm yönleri ile analiz edilmesi şeklinde yorumlanmamalıdır. Söz konusu çalışma seçim süreci ve sonuçlarını analiz etme üzerine değil, seçimler sonucu kazanan belediye başkanlarının elit teoriler kapsamında demografik olarak karşılaştırılmasını esas almaktadır. Dolayısıyla yapılan çalışma seçim sürecini ve etkenlerini kapsamamaktadır. Yine seçim sonuçlarına etki eden faktörler de çalışmanın inceleme konusunda yer almamaktadır. Bu kapsamda bir çalışma bir makale sınırını aşacak büyüklükte olacaktır. Bu nedenle de çalışmanın sınırlılıkları içine bu süreç ve unsurlar dâhil edilmemiştir.

Yerel seçimleri etkileyen çok fazla faktör bulunmaktadır. Bu nedenle de seçim sürecini ve bu süreç sonunda ortaya çıkan tablonun nedenlerini analiz etmek için dönemin koşullarını da değerlendirmek gerekmektedir. Çünkü her dönemin kendine has dinamikleri bulunmaktadır. Bu durum da gerek aday belirleme sürecini, gerek seçmen davranışını, gerekse de aday gösterilecek kişiyi etkilemektedir. Örneğin 1984 yerel seçiminde Muhalefet cephesi seçimin 3 Haziran tarihinde yapılmasının uygun olacağını tartışırken, dönemin iktidar partisi (ANAP) meclisteki oylamada verdiği oylarla seçimin mart ayında yapılmasını sağlamıştır. Ayrıca bu seçim yine ANAP'ın oyuyla kabul edilen 2972 sayılı yerel yönetimlere ilişkin yasanın geçerli olduğu bir seçimdir. İktidar tarafında seçimin erken yapılmasının arzu edilmesinin asıl amacı, bir önceki merkezi hükümet seçiminde aldığı yüksek oy oranıdır. Bu seçim sonucuna göre iktidarın hamlesi Elazığ özelinde başarı getirdiği görülmektedir. Anavatan Partisi listesinden seçime giren Mustafa Temizer birinci sıradan sandıktan çıkmıştır. Bu seçimde Elazığ seçmeni Türkiye geneliyle aynı doğrultuda bir irade sergilemiştir. Elbette ki seçim sonucunu etkileyen tek faktör seçim tarihi olarak kabul edilemez. Ancak bu etkenlerin/faktörlerin incelenmesi çalışmamızın kapsamı içinde yer almadığı için çalışma kapsamında ele alınmayacaktır. Ancak konunun ve kapsamının daha iyi anlaşılması açısından çalışma içerisinde Elazığ özelinde ilgisine göre bazı etken ve faktörlere örnek olarak değinilmiştir.

Tablo 2. Belediye Başkanı Mustafa Temizer'in Demografik Bilgileri

Belediye Başkanı: Mustafa TEMİZER	
Doğum Tarihi	1923
Belediye Başkanı Seçildiği Yaş	61
Doğum Yeri	Harput (Elazığ)
Mesleği	Veteriner Hekim, Akademisyen
Eğitim Düzeyi	Doktora
Medeni Hali	Evli
Yöneticilik Deneyimi	Üniversitede Dekanlık ve Rektörlük
Kazandığı Yerel Seçim(ler)	1984

Mustafa Temizer 1923 yılında doğmuş, 61 yaşında belediye başkanı seçilmiştir. Elazığ'ın Harput mahallesinden olan başkan, doktora düzeyinde eğitim seviyesine sahiptir. Temizer, veterinerlik fakültesi mezunudur. Meslek hayatına ilk olarak veteriner hekim olarak başlamıştır. Sonraki süreçte ise akademisyen olarak mesleğini devam ettirmiştir. Elazığ'da kurulan Fırat Üniversitesi'nin kuruluş sürecine de destek olan Temizer, üniversitenin kurulmasından sonra veteriner fakültesi dekanlığı yapmıştır. Sonraki süreçte de üniversitenin rektörlük görevini yürütmüştür. 1984 ile 1989 yılları arasında Belediye başkanlığı görevini de ifa etmiştir. Evlidir ve 1998 senesinde vefat etmiştir.

Klasik (seçkinci) elit teorisi açısından Mustafa Temizer incelendiği zaman, belediye başkanının ilgili kuramla ilişkisi sınırlı olarak kurulabilmektedir. Çünkü belediye başkanı olmadan önce fakültede dekanlık ve yine üniversitede rektörlük yaptığı görülmektedir. Dolayısıyla yöneticilik konusunda önemli deneyimlere sahiptir. Statü açısından bir ilişki kurulmakla birlikte üniversite kurulmasındaki katkıları da yönetim süreci ve eylemleri konusunda ilişkilendirilmesine katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte Temizer, yöneticilik alanında değil, hayvan sağlığı (veteriner hekimlik) alanında bir eğitim geçmişine sahiptir. Bu durum klasik teori ile örtüşmemektedir. Yöneticilik mesleğine/görevine olan ilgisi aldığı eğitim ile ilgili olmadığı görülmektedir. Yöneticiliğe olan bu ilginin kaynağını birçok etken (aile, sosyal grup, diğer çevresel etkenler vs.) oluşturabilir. Belediye başkanının bu verilerine bütüncül olarak ulaşıma şansı olmadığı için bu konuda kesin sonuçlar elde edilememektedir. Ayrıca kent sürekli olarak belirli bir sosyal gruba mensup kişilerce yönetilmediği için bu durum, bu yönü ile belediye başkanının bu teori ile ilişkilendirilmemesine neden olarak gösterilebilmektedir.

Demokratik elit teorisi açısından yöneticilerin göreve gelmesinde “*fırsat eşitliği*” unsurunun, bu kapsamda da “*ifade özgürlüğü*”, “*örgütlenme özgürlüğü*” ve “*özgür seçimler*” gibi temel demokratik ilkelerin/araçların olması gerekmektedir. Araştırmaya konu olan yerel seçim ele alındığında genelde Türkiye, özelde de Elazığ açısından bu unsurların varlığı “*nispi olarak*” mevcuttur. Daha açıklayıcı bir ifadeyle ülkede ve Elazığ ilinde özgür

seçimler yapılmakta, siyasi partiler özgürce örgütlenebilmekte, düşüncelerini ve politikalarını özgürce ifade edebilmektedir. Bu kapsamda seçimi kazanan ilgili belediye başkanı ile demokratik elit teorisi arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Bununla birlikte belediye başkanı aday adaylarının ortaya çıkması ve yarışmasında yerel halkın öntercihleri kadar (hatta bazen daha fazla) parti il teşkilatlarının ve/veya merkez yönetimlerinin de etkisi olmaktadır. Bu durum, kurulan ilişkinin bağıni azaltmaktadır. Ancak söz konusu etkenlerin gerçek ve objektif veriler ile tam olarak ölçülmesi mümkün olmadığı için araştırma kapsamında göz ardı edilmiştir. Her aday adayının bu faktörleri kendi lehine çevirebilmesi için nispeten eşit imkânlarla sahip olduğu kabul edilmektedir. Yine demokratik elit teorisi içerisinde yer alan yöneticilerin (örnekte belediye başkanının) “*kendilerine özgü toplumsal bir sınıf içerisinde ortaya çıktığı*” düşüncesi belirli açılardan (eğitim, idari görev, statü vs.) örtüşmektedir. Ancak belediye başkanının ailevi geçmişi, başkan seçilmeden önce etkileşimde bulunduğu sosyal yapılar ve çevresel faktörler bir bütün olarak incelenmesi mümkün olmadığı için bu konuda kesin bir genelleme yapmak ve diğer adaylar ile bu kapsamda doğrudan karşılaştırma yapmak bilimsel açıdan çok isabetli olmayacaktır.

Neoklasik elit teorisinde iktidar elitleri “*siyasi elitler*”, “*ekonomik (iş) elitler*” ve “*askeri elitler*” olarak üç ana gruba ayrılmaktadır. Dolayısıyla kentin yönetimini gerçekleştiren siyasi elitlerin toplumdaki egemen kurumlarda ve o kurumların üst düzey konumlarda yer alan kişilerden oluşması beklenmektedir. Bu kapsamda ilgili belediye başkanının seçilmeden önce kentin önemli kurumlarından birisi olan üniversitede dekanlık ve rektörlük yapması nedeniyle neoklasik elit teorisi ile belediye başkanı arasında bir ilişki kurulabilmektedir.

Pluralist (çoğulcu) elit teorisine göre yönetimde tek bir belirleyici grup yoktur. Bu nedenle de hiçbir grup tüm kaynaklara tek başına sahip değildir. Dolayısıyla da hiçbir grup tek başına tam bir güç tekeline sahip olamaz. Bu kurama göre güç sahibi olan her grubun az veya çok yönetsel sürece etkisi bulunmaktadır. Buradan hareketle Elazığ kent yönetiminde (seçilen belediye başkanlarında) ortak olan bir sosyal grup tespit edilememiştir. Bu da farklı sosyal gruba mensup kişilerin belediye başkanı olduğunu göstermektedir. Bu durumda analiz edilen belediye başkanı ile pluralist (çoğulcu) elit teorisi arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Mevcut belediye başkanı tek dönem belediye başkanlığı yaptıktan sonra 1989 yerel seçimlerinde tekrardan aday olmamıştır. Daha sonraki seçim dönemi gelmeden de vefat etmiştir.

1989 yılında gerçekleştirilmiş olan seçim sürecinde, iktidar partisi, muhalefet partilerinin seçim propagandası yapmasına müsaade etmemiştir. Özellikle TRT’yi kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmiştir. Ayrıca muhalefet partilerinin teşkilatlanma sürecini zorlaştırma girişiminde bulunmuştur. Ancak seçimler, iktidarın istediği şekilde sonuçlanmamıştır. 1989 yılı sandık sonuçlarından çıkarılacak bir başka sonuç da merkezi hükümet seçimi ile yerel yönetim seçiminin birbirinden farklılık gösterebileceğidir. Bu seçimden önceki süreçte Turgut Özal seçimi bir güvenoyu oluşturmak olarak görmüş ve yeteri kadar oy alamadığı takdirde göreve devam etmeyeceğini belirtmiştir (Tanör, 2000:77). Seçimin ardından oy oranında önemli ölçüde düşüş yaşamıştır. Buna rağmen istifa etmeyerek görevine devam etmiştir.

Elazığ’ın seçim sonucuna göre iktidarda bulunan parti, bir önceki dönemde yakaladığı başarıyı yakalayamayıp, Elazığ belediyesini kaybetmiştir. Ayrıca Elazığ’ın ilçelerinin tamamında sandıktan ilk sıradaki parti olarak çıkamamıştır. Türkiye geneli seçmeni ile Elazığ seçmeni bu seçimde aynı doğrultuda karar vermemiştir. Türkiye genelinde Sosyal Demokrat Halkçı Parti birinci sıradan sandıktan çıkmıştır. Elazığ’da birinci parti çıkan Milliyetçi Çalışma Partisinin Türkiye geneli oy oranı %3 seviyesindedir. Bu seçimde Elazığ ili Belediye Başkanı, Milliyetçi Çalışma Partisi listesinden seçime giren Behçet Susmaz’dır.

Tablo 3. Belediye Başkanı Behçet Susmaz’ın Demografik Bilgileri

Belediye Başkanı: Behçet SUSMAZ	
Doğum Tarihi	1948
Belediye Başkanı Seçildiği Yaş	41 (ilkinde 29)
Doğum Yeri	Harput (Elazığ)
Mesleği	İnşaat Mühendisi
Eğitim Düzeyi	Lisans
Medeni Hali	Evli
Yöneticilik Deneyimi	Kamuda personel olarak çalışmıştır (DSİ – MEB)
Kazandığı Yerel Seçim(ler)	1989 (öncesinde 1977)

Behçet Susmaz, 1989 ile 1994 yılları arasında belediye başkanlığı yapmıştır. Ayrıca Susmaz, 1977 ile 1980 yılları arasında yine Elazığ Belediye Başkanı’dır. 1980 darbe sürecinde darbe yönetimi kendisini görevden almıştır. Susmaz, 1948 yılında Harput’ta (Elazığ) doğmuştur. İlk belediye başkanı seçildiği dönemde 29

yaşında, ikinci belediye başkanı seçildiğinde ise 41 yaşındadır. Sonraki süreçte Elazığ Belediyesi Meclis üyeliği yapmıştır. 2024 yerel seçimlerinde Milliyetçi Hareket Partisi Elazığ Seçim Koordinasyon Merkezi Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Bu açıdan Susmaz, halen daha aktif siyasetle ilgilenmektedir. Susmaz, evlidir ve inşaat mühendisliği (lisans) bölümü mezundur. Belediye başkanlığı süreci öncesinde Elazığ'da devlet su işleri ve milli eğitim müdürlüklerinde çalışmıştır.

Klasik (seçkinci) elit kuramına göre, elit sınıf toplum içinde azınlıkta olan en güçlü bireylerden oluşmaktadır. Bu elit grup, elindeki gücü yoğunlaştırıp merkezileştirmiştir. Elit sınıfı, topluma baskın bir şekilde hükmederek bilinmeyen bilen, yapılmayanı yapabilen bir güç olarak tanımlanmaktadır. Klasik (seçkinci) elit teorisi açısından Behçet Susmaz incelendiği zaman, belediye başkanının ilgili kuramla doğrudan ilişkisi kurulamamaktadır. Çünkü kenti sürekli olarak yöneten bir sosyal grup bulunmamaktadır. Ayrıca belediye başkanının eğitim ve mesleki geçmişi de yöneticilik ile doğrudan ilişkili değildir. Bununla birlikte belediye başkanının inceleme konusu dönemde bir kez belediye başkanı seçilmesi ile birlikte 1980 öncesinde de belediye başkanı olduğu görülmektedir. Yine belediye başkanlığı sona erse de aktif siyasetin içinde yer almaya devam etmektedir. Bu da yöneticilik ile ilgili ciddi bir motivasyonun olduğunu ve yöneticiliğe ilgi duyduğunu göstermektedir. Bu ilgi, birçok etkenden (aile, sosyal grup, diğer çevresel etkenler vs.) kaynaklanabilir. Belediye başkanının etken olabilecek bu verilerine bütüncül olarak ulaşıma şansı olmadığı için bu konuda kesin sonuçlar elde edilememektedir.

Demokratik elit teorisi açısından yöneticilerin göreve gelmesinde “*fırsat eşitliği*” unsurunun, bu kapsamda da “*ifade özgürlüğü*”, “*örgütlenme özgürlüğü*” ve “*özgür seçimler*” gibi temel demokratik ilkelerin/araçların olması gerekmektedir. Araştırmaya konu olan yerel seçim ele alındığında genelde Türkiye, özelde de Elazığ açısından bu unsurların varlığı “*nispi olarak*” mevcuttur. Daha açıklayıcı bir ifadeyle ülkede ve Elazığ ilinde özgür seçimler yapılmakta, siyasi partiler özgürce örgütlenebilmekte, düşüncelerini ve politikalarını özgürce ifade edebilmektedir. Bu kapsamda seçimi kazanan ilgili belediye başkanı ile demokratik elit teorisi arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Bununla birlikte belediye başkanı aday adaylarının ortaya çıkması ve yarışmasında yerel halkın öntercihleri kadar (hatta bazen daha fazla) parti il teşkilatlarının ve/veya merkez yönetimlerinin de etkisi olmaktadır. Bu durum, kurulan ilişkinin bağımlı azaltılmaktadır. Ancak söz konusu etkenlerin gerçek ve objektif veriler ile tam olarak ölçülmesi mümkün olmadığı için araştırma kapsamında göz ardı edilmiştir. Her aday adayının bu faktörleri kendi lehine çevirebilmesi için nispeten eşit imkânlarla sahip olduğu kabul edilmektedir. Yine demokratik elit teorisi içerisinde yer alan yöneticilerin (örnekte belediye başkanının) “*kendilerine özgü toplumsal bir sınıf içerisinde ortaya çıktığı*” düşüncesi belirli eğitim açısından düşük düzeyde örtüşmektedir. Başkan, yönetim ile ilgili olmasa da yükseköğrenim yapmıştır. Ancak, bu durum tek başına makul bir sonuç ortaya koymaktan uzaktır. Belediye başkanının ailevi geçmişi, başkan seçilmeden önce etkileşimde bulunduğu sosyal yapılar ve çevresel faktörler bir bütün olarak incelenmesi mümkün olmadığı için bu konuda kesin bir genelleme yapmak ve diğer adaylar ile bu kapsamda doğrudan karşılaştırma yapmak bilimsel açıdan çok isabetli olmayacaktır.

Neoklasik elit teorisinde iktidar elitleri “*siyasi elitler*”, “*ekonomik (iş) elitler*” ve “*askeri elitler*” olarak üç ana gruba ayrılmaktadır. Dolayısıyla kentin yönetimini gerçekleştiren siyasi elitlerin toplumdaki egemen kurumlarda ve o kurumların üst düzey konumlarda yer alan kişilerden oluşması beklenmektedir. Bu kapsamda ilgili belediye başkanının seçilmeden önce de belediye başkanı olması nedeniyle neoklasik elit teorisi ile belediye başkanı arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Bununla birlikte ilk başkanlık dönemi öncesi açısından bir kıyaslamaya gidildiğinde bu pratik durum ortadan kalkarak ilgili teori ile belediye başkanı arasında bir ilişki kurulamamaktadır.

Pluralist (çoğulcu) elit teorisine göre yönetimde tek bir belirleyici grup yoktur. Bu nedenle de hiçbir grup tüm kaynaklara tek başına sahip değildir. Dolayısıyla da hiçbir grup tek başına tam bir güç tekeline sahip olamaz. Bu kurama göre güç sahibi olan her grubun az veya çok yönetsel sürece etkisi bulunmaktadır. Buradan hareketle Elazığ kent yönetiminde (seçilen belediye başkanlarında) ortak olan bir sosyal grup tespit edilememiştir. Bu da farklı sosyal gruba mensup kişilerin belediye başkanı olduğunu göstermektedir. Bu durumda analiz edilen belediye başkanı ile pluralist (çoğulcu) elit teorisi arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Mevcut belediye başkanı farklı zaman dilimlerinde iki dönem belediye başkanlığı yaptıktan sonra yeniden belediye başkanlığı yapmamıştır.

1994 yılı seçimlerine giden süreçte ülkemizde bir takım değişimler meydana gelmiştir. Turgut Özal'ın vefat etmesinden sonraki süreçte Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı olmuştur. ANAP, CHP ve Sosyal Demokrat Halkçı Parti'nin genel başkanlık koltuklarında değişim meydana gelmiştir. Ayrıca bu dönem de Türkiye'de terör eylemleri artmıştır. Seçime gidilmeden evvel seçim mevzuatında bir takım değişimler olmuştur. Bu değişimle milletvekilleri istifasını sunmadan mahalli idareler seçiminde aday olabilecektir. Adaylarda aranan ikamet

koşulu da kaldırılmıştır. Seçimin takip eden zaman diliminde alınmış olan 5 Nisan Kararları da Türkiye açısından önemlidir. Bu seçimin kazananı Elazığ özelinde Hamza Yanılmaz'dır.

Tablo 4. Belediye Başkanı Hamza Yanılmaz'ın Demografik Bilgileri

Belediye Başkanı: Hamza YANILMAZ	
Doğum Tarihi	1963
Belediye Başkanı Seçildiği Yaş	31
Doğum Yeri	Palu (Elazığ)
Mesleği	Makine Mühendisi
Eğitim Düzeyi	Lisans
Medeni Hali	Evli
Yöneticilik Deneyimi	Spor kulübü başkanlığı ve milletvekilliği
Kazandığı Yerel Seçim(ler)	1994 ve 1999

Hamza Yanılmaz, Refah Partisi adayı olarak seçimi kazanmıştır. Bu seçimde Türkiye genelinde en fazla oy alan siyasi parti Anavatan Partisi iken, Elazığ'da durum Refah Partisi lehine olmuştur. İkinci belediye başkanlığında Refah Partisinin kapatılması ile yerine kurulan Fazilet Partisinden belediye başkanı olmuştur. 1963 yılında Elazığ'ın Palu ilçesinde doğan Yanılmaz, 31 yaşında belediye başkanı seçilmiştir. Eğitim düzeyi lisansdır. Meslek olarak makine mühendisidir. Ayrıca Yanılmaz, Elazığ'da belediye başkanlığı dışında milletvekilliği ve Elazığspor kulüp başkanlığı görevlerini de ifa etmiştir. Medeni durumu evli olan Hamza Yanılmaz 2011 yılında vefat etmiştir. Yanılmaz, İki dönem üst üste belediye başkanlığı yapmıştır. İkinci döneminde seçilirken aldığı oy oranını bir önceki seçime göre yükseltmiştir. Sonraki süreçte değineceğimiz Elazığ Belediye Başkanı Mücahit Yanılmaz ile akrabalık bağları bulunmaktadır.

Klasik (seçkinci) elit teorisi açısından Yanılmaz incelendiği zaman, belediye başkanının ilgili kuramla doğrudan ilişkisi kurulamamaktadır. Çünkü kenti sürekli olarak yöneten bir sosyal grup bulunmamaktadır. Bu nedenle de ilgili başkanın böyle bir elit grup ile doğrudan ilişkilendirilmesi söz konusu değildir. Ayrıca belediye başkanının eğitim ve mesleki geçmişi de yöneticilik ile doğrudan ilişkili değildir. Bununla birlikte belediye başkanının inceleme konusu dönemde iki kez belediye başkanı seçilmesi, milletvekili olması ve spor kulübü başkanı olması yöneticilik ile ilgili ciddi bir motivasyonunun olduğunu ve yöneticiliğe ilgi duyduğunu göstermektedir. Bu ilgi, birçok etkenden (aile, sosyal grup, diğer çevresel etkenler vs.) kaynaklanabilir. Belediye başkanının etken olabilecek bu verilerine bütüncül olarak ulaşılma şansı olmadığı için bu konuda kesin sonuçlar elde edilememektedir. Bununla birlikte aynı aileden daha sonra yeniden bir belediye başkanının daha çıkması belediye başkanı ile klasik (seçkinci) teori arasında sınırlı da olsa bir bağ kurulabilmesine katkı sağlamaktadır.

Demokratik elit teorisi açısından yöneticilerin göreve gelmesinde “*fırsat eşitliği*” unsurunun, bu kapsamda da “*ifade özgürlüğü*”, “*örgütlenme özgürlüğü*” ve “*özgür seçimler*” gibi temel demokratik ilkelerin/araçların olması gerekmektedir. Araştırmaya konu olan yerel seçim ele alındığında genelde Türkiye, özelde de Elazığ açısından bu unsurların varlığı “*nispi olarak*” mevcuttur. Daha açıklayıcı bir ifadeyle ülkede ve Elazığ ilinde özgür seçimler yapılmakta, siyasi partiler özgürce örgütlenebilmekte, düşüncelerini ve politikalarını özgürce ifade edebilmektedir. Bu kapsamda seçimi kazanan ilgili belediye başkanı ile demokratik elit teorisi arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Bununla birlikte belediye başkanı aday adaylarının ortaya çıkması ve yarışmasında yerel halkın öntercihleri kadar (hatta bazen daha fazla) parti il teşkilatlarının ve/veya merkez yönetimlerinin de etkisi olmaktadır. Bu durum, kurulan ilişkinin bağımlı azaltılmaktadır. Ancak söz konusu etkenlerin gerçek ve objektif veriler ile tam olarak ölçülmesi mümkün olmadığı için araştırma kapsamında göz ardı edilmiştir. Her aday adayının bu faktörleri kendi lehine çevirebilmesi için nispeten eşit imkânlarla sahip olduğu kabul edilmektedir. Yine demokratik elit teorisi içerisinde yer alan yöneticilerin (örnekte belediye başkanının) “*kendilerine özgü toplumsal bir sınıf içerisinde ortaya çıktığı*” düşüncesi belirli eğitim açısından düşük düzeyde örtüşmektedir. Başkan, yönetim ile ilgili olmasa da yükseköğrenim yapmıştır. Ancak, bu durum tek başına makul bir sonuç ortaya koymaktan uzaktır. Belediye başkanının ailevi geçmişi, başkan seçilmeden önce etkileşimde bulunduğu sosyal yapılar ve çevresel faktörler bir bütün olarak incelenmesi mümkün olmadığı için bu konuda kesin bir genelleme yapmak ve diğer adaylar ile bu kapsamda doğrudan karşılaştırma yapmak bilimsel açıdan çok isabetli olmayacaktır.

Neoklasik elit teorisinde iktidar elitleri bilindiği üzere “*siyasi elitler*”, “*ekonomik (iş) elitler*” ve “*askeri elitler*” arasından ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kentin yönetimini gerçekleştiren siyasi elitlerin toplumdaki egemen kurumlarda ve o kurumların üst düzey konumlarda yer alan kişilerden oluşması beklenmektedir. Bu kapsamda ilgili belediye başkanının üstlendiği milletvekilliği, spor kulübü başkanlığı ve birden çok belediye başkanlığı

nedeniyle neoklasik elit teorisi ile belediye başkanı arasında sınırlı bir ilişki kurulabilmektedir. Bununla birlikte ailesinin tarihsel süreçte kent içerisindeki somut konumu ve etkinliği ile ilgili resmi verilere ulaşamadığı için bu hususta kesin bir çıkarımda bulunmak ve diğer başkanlar ile bir kıyaslamaya gitmek bilimsel açıdan çok isabetli olmayacaktır.

Pluralist (çoğulcu) elit teorisine göre yönetimde tek bir belirleyici grup yoktur ve hiçbir grup tüm kaynaklara tek başına sahip değildir. Dolayısıyla da hiçbir grup tek başına tam bir güç tekeline sahip olamaz. Bu kurama göre güç sahibi olan her grubun az veya çok yönetsel sürece etkisi bulunmaktadır. Buradan hareketle Elazığ kent yönetiminde (seçilen belediye başkanlarında) ortak olan bir sosyal grup tespit edilememiştir. Bu da farklı sosyal gruplara mensup kişilerin belediye başkanı olabildiğini göstermektedir. Bu durumda analiz edilen belediye başkanı ile pluralist (çoğulcu) elit teorisi arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Mevcut belediye başkanı iki dönem belediye başkanlığı yaptıktan sonra yeniden belediye başkanlığı yapmamıştır. Ancak milletvekilliği ve kulüp başkanlığı yaptığı için ve yine daha sonra ailesinden bir belediye başkanı daha çıktığı için diğer adaylara nispeten bu teori ile aralarında kurulan bağ çok daha zayıftır.

2004 yılı Türkiye de uzun süredir devam eden koalisyon hükümetlerinin 2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tek başına iktidara gelmesiyle sona ermiş olduğu sürecin ardından gerçekleştirilen bir mahalli idareler seçimidir. Bu seçimde Türkiye geneli birinci çıkan parti Adalet ve Kalkınma Partisi iken, Elazığ'da birinci olan parti Doğru Yol Partisi'dir. Bu partinin Elazığ özelinde seçimi kazanmasının sebeplerinden bir tanesi, partinin o dönemki genel başkanının Mehmet Açar olmasıdır. Bu dönemde Elazığ'da belediye başkanı seçilen isim Süleyman Selmanoğlu'dur.

Tablo 5. Belediye Başkanı Süleyman Selmanoğlu'nun Demografik Bilgileri

Belediye Başkanı: Süleyman SELMANOĞLU	
Doğum Tarihi	1953
Belediye Başkanı Seçildiği Yaş	51
Doğum Yeri	Elazığ
Mesleği	Matematik Öğretmeni
Eğitim Düzeyi	Lisans
Medeni Hali	Evli
Yöneticilik Deneyimi	Üst düzey bir yöneticilik deneyimi yoktur
Kazandığı Yerel Seçim(ler)	2004 ve 2009

2004 seçiminde Doğru Yol Partisi'nden seçilen Selmanoğlu, 2009 yerel seçimlerine iktidar partisi (Ak Parti) listesinden tekrardan girerek seçimi kazanmıştır. İkinci döneminde oy oranını ilk girdiği seçime nazaran arttırmıştır. Siyasal elitlerin seçim dönemlerinde oy oranlarında görülen artışta kendi bireysel etkileri olduğu gibi bağlı oldukları partinin de etkisi bulunmaktadır. Selmanoğlu, 1953 yılı Elazığ doğumludur. Lisans düzeyinde eğitime sahiptir. Alanı matematik olup, meslek olarak öğretmenlik yapmıştır. Belediye başkanlığı görevine ilk geldiği dönem 51 yaşındadır. Selmanoğlu, evlidir.

Klasik (seçkinci) elit teorisi açısından Selmanoğlu incelendiği zaman, belediye başkanının ilgili kuramla doğrudan ilişkisi kurulamamaktadır. Çünkü kenti sürekli olarak yöneten bir sosyal grup bulunmamaktadır. Bu nedenle de ilgili başkanın böyle bir elit grup ile doğrudan ilişkilendirilmesi söz konusu değildir. Ayrıca belediye başkanının eğitim ve mesleki geçmişi de yöneticilik ile doğrudan ilişkili değildir. Bununla birlikte belediye başkanının inceleme konusu dönemde iki kez belediye başkanı seçilmesi yöneticilik ile ilgili bir motivasyonunun olduğunu ve yöneticiliğe ilgi duyduğunu göstermektedir. Bu ilgi, birçok etkenden (aile, sosyal grup, diğer çevresel etkenler vs.) kaynaklanabilir. Belediye başkanının etken olabilecek bu verilerine bütüncül olarak ulaşıma şansı olmadığı için bu konuda kesin sonuçlar elde edilememektedir.

Demokratik elit teorisi açısından yöneticilerin göreve gelmesinde “*fırsat eşitliği*” unsurunun, bu kapsamda da “*ifade özgürlüğü*”, “*örgütlenme özgürlüğü*” ve “*özgür seçimler*” gibi temel demokratik ilkelerin/araçların olması genelde Türkiye, özelde de Elazığ açısından söz konusudur. Bu kapsamda seçimi kazanan ilgili belediye başkanı ile demokratik elit teorisi arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Bununla birlikte belediye başkanı aday adaylarının ortaya çıkması ve yarışmasında yerel halkın öntercihleri kadar (hatta bazen daha fazla) parti il teşkilatlarının ve/veya merkez yönetimlerinin de etkisi olmaktadır. Bu durum, kurulan ilişkinin bağımlı azaltılmaktadır. Ancak söz konusu etkenlerin gerçek ve objektif veriler ile tam olarak ölçülmesi mümkün olmadığı için araştırma kapsamında göz ardı edilmiştir. Her aday adayının bu faktörleri kendi lehine çevirebilmesi için nispeten eşit imkânlarla sahip olduğu kabul edilmektedir. Yine demokratik elit teorisi içerisinde yer alan yöneticilerin (örnekte belediye başkanının) “*kendilerine özgü toplumsal bir sınıf içerisinde*

ortaya çıktığı” düşüncesi belirli eğitim açısından düşük düzeyde örtüşmektedir. Başkan, yönetim ile ilgili olmasa da yükseköğrenim yapmıştır. Ancak, bu durum tek başına makul bir sonuç ortaya koymaktan uzaktır. Belediye başkanının ailevi geçmişi, başkan seçilmeden önce etkileşimde bulunduğu sosyal yapılar ve çevresel faktörler bir bütün olarak incelenmesi mümkün olmadığı için bu konuda kesin bir genelleme yapmak ve diğer adaylar ile bu kapsamda doğrudan karşılaştırma yapmak bilimsel açıdan çok isabetli olmayacaktır.

Neoklasik elit teorisinde iktidar elitleri bilindiği üzere “siyasi elitler”, “ekonomik (iş) elitler” ve “askeri elitler” arasından ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kentin yönetimini gerçekleştiren siyasi elitlerin toplumdaki egemen kurumlarda ve o kurumların üst düzey konumlarda yer alan kişilerden oluşması beklenmektedir. Bu kapsamda ilgili belediye başkanının üstlendiği birden çok belediye başkanlığı nedeniyle neoklasik elit teorisi ile belediye başkanı arasında sınırlı bir ilişki kurulabilmektedir. Bununla birlikte ailesinin tarihsel süreçte kent içerisindeki somut konumu ve etkinliği ile ilgili resmi verilere ulaşamadığı için bu hususta kesin bir çıkarımda bulunmak ve diğer başkanlar ile bir kıyaslamaya gitmek bilimsel açıdan çok isabetli olmayacaktır.

Pluralist (çoğulcu) elit teorisine göre yönetimde tek bir belirleyici grup yoktur ve hiçbir grup tüm kaynaklara tek başına sahip değildir. Dolayısıyla da hiçbir grup tek başına tam bir güç tekeline sahip olamaz. Bu kurama göre güç sahibi olan her grubun az veya çok yönetsel sürece etkisi bulunmaktadır. Buradan hareketle Elazığ kent yönetiminde (seçilen belediye başkanlarında) ortak olan bir sosyal grup tespit edilememiştir. Bu da farklı sosyal gruplara mensup kişilerin belediye başkanı olabildiğini göstermektedir. Bu durumda analiz edilen belediye başkanı ile pluralist (çoğulcu) elit teorisi arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Mevcut belediye başkanı iki dönem belediye başkanlığı yaptıktan sonra yeniden belediye başkanlığı yapmamıştır.

2014 yerel seçimlerinin hem Türkiye genelinde, hem de Elazığ özelinde kazananı Adalet ve Kalkınma Partisi’dir. Elazığ özelinde iktidar partisinin aldığı oy oranı, Türkiye genelinde aldığı oy oranından fazladır. Bu seçimde seçimi kazanan aday daha önceki süreçlerde gerek Elazığ Belediye Başkanlığı, gerekse de Elazığ milletvekilliği yapan Hamza Yanılmaz’ın abisi Mücahit Yanılmaz olmuştur.

Tablo 6. Belediye Başkanı Mücahit Yanılmaz’ın Demografik Bilgileri

Belediye Başkanı: Mücahit YANILMAZ	
Doğum Tarihi	1961
Belediye Başkanı Seçildiği Yaş	53
Doğum Yeri	Palu (Elazığ)
Mesleği	Makine Mühendisi
Eğitim Düzeyi	Lisans
Medeni Hali	Evli
Yöneticilik Deneyimi	Milletvekli Danışmanlığı, Ankara BB’nde Yöneticilik
Kazandığı Yerel Seçim(ler)	2014

Mücahit Yanılmaz, 1961 yılı Elazığ (Palu) doğumludur. Göreve geldiğinde 53 yaşındadır. Eğitim düzeyi lisanslıdır. Meslek olarak ise makine mühendisidir. Belediye başkanı seçilmeden önceki dönemde (1991 – 1994) Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde danışmanlık yapmıştır. Belediye tecrübesi başkanlık yapmadan önceki süreçte de bulunmaktadır. Bir süre Ankara Büyükşehir Belediyesi’nde görev yapmıştır. Mücahit Yanılmaz’ın medeni durumu evlidir. Belediye Başkanlığı görevinden sonra milletvekilliği adayı olmuştur. 2024 yılı itibarıyla de Adalet ve Kalkınma Partisi içerisinde aktif siyasete devam etmektedir.

Klasik (seçkin) elit teorisi açısından Yanılmaz incelendiği zaman, belediye başkanının ilgili kuramla doğrudan ilişkisi kurulamamaktadır. Çünkü kenti sürekli olarak yöneten bir sosyal grup bulunmamaktadır. Bu nedenle de ilgili başkanın böyle bir elit grup ile doğrudan ilişkilendirilmesi söz konusu değildir. Ayrıca belediye başkanının eğitim geçmişi de yöneticilik ile doğrudan ilişkili değildir. Ancak mesleki geçmiş olarak TBMM de iki dönem danışmanlık yapması ve yine Ankara Büyükşehir Belediyesinde yöneticilik deneyimine sahip olması bu konuda sınırlı da olsa bir bağ kurulmasına katkı sağlamaktadır. Bu unsurlar belediye başkanının yöneticilik ile ilgili bir motivasyonunun olduğunu ve yöneticiliğe ilgi duyduğunu göstermektedir. Bu ilgi, birçok etkenden (aile, sosyal grup, diğer çevresel etkenler vs.) kaynaklanabilir. Belediye başkanının etken olabilecek bu verilerine bütüncül olarak ulaşımla şansı olmadığı için bu konuda kesin sonuçlar elde edilememektedir. Bununla birlikte belediye başkanının daha önceki süreçlerde gerek Elazığ Belediye Başkanlığı, gerekse de Elazığ milletvekilliği yapan Hamza Yanılmaz’ın abisi olduğu unutulmamalıdır. Bu durum da çok sınırlı da olsa başkanın bu teori ile ilişkilendirilmesine katkı sağlamaktadır.

Demokratik elit teorisi açısından yöneticilerin göreve gelmesinde “*fırsat eşitliği*” unsurunun, bu kapsamda da “*ifade özgürlüğü*”, “*örgütlenme özgürlüğü*” ve “*özgür seçimler*” gibi temel demokratik ilkelerin/araçların olması genelde Türkiye, özelde de Elazığ açısından söz konusudur. Bu kapsamda seçimi kazanan ilgili belediye başkanı ile demokratik elit teorisi arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Bununla birlikte belediye başkanı aday adaylarının ortaya çıkması ve yarışmasında yerel halkın öntercihleri kadar (hatta bazen daha fazla) parti il teşkilatlarının ve/veya merkez yönetimlerinin de etkisi olmaktadır. Bu durum, kurulan ilişkinin bağımlı azaltılmaktadır. Ancak söz konusu etkenlerin gerçek ve objektif veriler ile tam olarak ölçülmesi mümkün olmadığı için araştırma kapsamında göz ardı edilmiştir. Her aday adayının bu faktörleri kendi lehine çevirebilmesi için nispeten eşit imkânlarla sahip olduğu kabul edilmektedir. Yine demokratik elit teorisi içerisinde yer alan yöneticilerin (örnekte belediye başkanının) “*kendilerine özgü toplumsal bir sınıf içerisinde ortaya çıktığı*” düşüncesi eğitim açısından ve ailedeki diğer yönetici elitler açısından düşük düzeyde örtüşmektedir. Başkan, yönetim ile ilgili olmasa da yükseköğrenim yapmıştır. Ancak, bu durum tek başına makul bir sonuç ortaya koymaktan uzaktır. Başkanlık öncesinde mesleki geçmişi ise az daha bağ kurulmasına katkı sağlamaktadır. Belediye başkanının ailevi geçmişi, başkan seçilmeden önce etkileşimde bulunduğu sosyal yapılar ve çevresel faktörler bir bütün olarak incelenmesi mümkün olmadığı için bu konuda kesin bir genelleme yapmak ve diğer adaylar ile bu kapsamda doğrudan karşılaştırma yapmak bilimsel açıdan çok isabetli olmayacaktır.

Neoklasik elit teorisinde iktidar elitleri bilindiği üzere “*siyasi elitler*”, “*ekonomik (iş) elitler*” ve “*askeri elitler*” arasından ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kentin yönetimini gerçekleştiren siyasi elitlerin toplumdaki egemen kurumlarda ve o kurumların üst düzey konumlarında yer alan kişilerden oluşması beklenmektedir. Bu kapsamda ilgili belediye başkanının üstlendiği yönetsel görevler ve ailesinde yönetici elitlerinin bulunması neoklasik elit teorisi ile belediye başkanı arasında sınırlı bir ilişki kurulabilmektedir. Bununla birlikte ailesinin tarihsel süreçte kent içerisindeki somut konumu ve etkinliği ile ilgili resmi verilere ulaşamadığı için bu hususta kesin bir çıkarımda bulunmak ve diğer başkanlar ile bir kıyaslamaya gitmek bilimsel açıdan çok isabetli olmayacaktır.

Pluralist (çoğulcu) elit teorisine göre yönetimde tek bir belirleyici grup yoktur ve hiçbir grup tüm kaynaklara tek başına sahip değildir. Dolayısıyla da hiçbir grup tek başına tam bir güç tekeline sahip olamaz. Bu kurama göre güç sahibi olan her grubun az veya çok yönetsel sürece etkisi bulunmaktadır. Buradan hareketle Elazığ kent yönetiminde (seçilen belediye başkanlarında) ortak olan bir sosyal grup tespit edilememiştir. Bu da farklı sosyal gruplara mensup kişilerin belediye başkanı olabildiğini göstermektedir. Bu durumda analiz edilen belediye başkanı ile pluralist (çoğulcu) elit teorisi arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Belediye başkanı, mevcut belediye başkanlığı sonrasında yeniden belediye başkanlığı yapmamıştır.

Son olarak ele alınacak olan mahalli idareler seçimleri 2019 ve 2024 yerel seçimleridir. Bu yerel seçim dönemlerinde, genel seçimlerde olduğu gibi seçim ittifakları ile karşılaşılacaktır. Bu ittifaklardan birisi Cumhur İttifakı, diğeri ise Millet ittifakı olarak ortaya çıkmaktadır. Cumhur İttifakı'nın en yüksek oy oranına sahip üyesi iktidarda bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi'dir. Millet İttifakı'nın ise ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi'dir. Cumhur İttifakı cephesinde seçim propagandası genel olarak bekâ vurgusu üzerinden yürütülmüştür. Oy oranı bağlamında hem Türkiye genelinde, hem de Elazığ ilinde sandıktan ilk sırada çıkmış olan siyasi parti Adalet ve Kalkınma Partisi'dir. Bu süreçte Elazığ'da Şahin Şerifoğulları aday olarak gösterilmiş ve seçimi kazanmıştır. Şerifoğulları, bir önceki dönemde de aynı partiden milletvekili adayı gösterilmiştir.

Tablo 7. Belediye Başkanı Şahin Şerifoğulları'nın Demografik Bilgileri

Belediye Başkanı: Şahin ŞERİFOĞULLARI	
Doğum Tarihi	1980
Belediye Başkanı Seçildiği Yaş	39
Doğum Yeri	Sürsürü (Elazığ)
Mesleği	Tarih Öğretmeni - Ticaret
Eğitim Düzeyi	Yüksek Lisans
Medeni Hali	Evli
Yöneticilik Deneyimi	-
Kazandığı Yerel Seçim(ler)	2019 ve 2024

Elazığ'da hem 2019 seçimlerinde hem de 2024 seçimlerinde başkan seçilip hali hazırda belediye başkanlığı görevini sürdüren Şahin Şerifoğulları, 1980 yılı Elazığ (Sürsürü) doğumludur. Şerifoğulları, 39 yaşında göreve gelmiştir. Medeni durumu evli olan başkan, ilk, orta ve lisans eğitimini Elazığ'da, yüksek lisans eğitimini de

Kazakistan'da yapmıştır. Lisans düzeyinde tarih, yüksek lisans düzeyinde ise yerel yönetimler alanında eğitim görmüştür. Belediye başkanı seçilmeden önceki süreçte bir dönem öğretmenlik yapan Şerifoğulları, genel olarak ticaret ile uğraşmıştır. Şerifoğulları'nın girmiş olduğu seçimler arasında mukayese yapılacak olursa, 2018 genel seçimlerinde partisinin beşinci yani son sıra milletvekili adayı olduğu için seçilecek kadar oy oranına sahip olamamıştır. 2019 seçimlerinde aldığı oy oranı ise 2024 yerel seçimlerinde aldığı oy oranından yüksektir. Farklı dönemlerde adaylar aynı olsa dahi oy oranlarının bu seçimde de değiştiği ve seçmenlerin sandıkta aynı oranda destek vermediği görülmektedir. Ülkenin genel yapısı, şehrin yapısı ve aday faktörünün bir sonraki seçime kadar yaptıkları gibi birçok faktör bu noktadaki seçmen davranışını etkilemektedir.

Klasik (seçkinci) elit teorisi açısından Şerifoğulları incelendiği zaman, belediye başkanının ilgili kuramla doğrudan ilişkisi kurulamamaktadır. Çünkü kenti sürekli olarak yöneten bir sosyal grup bulunmamaktadır. Bu nedenle de ilgili başkanın böyle bir elit grup ile doğrudan ilişkilendirilmesi söz konusu değildir. Ayrıca belediye başkanının eğitim geçmişi (temel eğitim ve lisans) de yöneticilik ile doğrudan ilişkili değildir. Sadece yüksek lisans eğitimi yerel yönetimler alanındadır ve belediye başkanlığı ile doğrudan ilişkilidir. Ancak bu eğitim lisans eğitimi ya da doktora eğitimi ile desteklenmediği görülmektedir. Yine başkanın mesleki geçmişi de yöneticilik mesleği ile doğrudan ilişkili değildir. Yerel yönetimler eğitimi alması ve aktif olarak siyasetin içerisinde yer alması (milletvekili adaylığı, iki dönem belediye başkanı seçilme) belediye başkanının yöneticilik ile ilgili bir motivasyonunun olduğunu ve yöneticiliğe ilgi duyduğunu göstermektedir. Bu ilgi, birçok etkenden (aile, sosyal grup, diğer çevresel etkenler vs.) kaynaklanabilir. Belediye başkanının etken olabilecek bu verilerine bütüncül olarak ulaşıma şansı olmadığı için bu konuda kesin sonuçlar elde edilememektedir.

Demokratik elit teorisi açısından yöneticilerin göreve gelmesinde “*fırsat eşitliği*” unsurunun, bu kapsamda da “*ifade özgürlüğü*”, “*örgütlenme özgürlüğü*” ve “*özgür seçimler*” gibi temel demokratik ilkelerin/araçların olması genelde Türkiye, özelde de Elazığ açısından söz konusudur. Bu kapsamda seçimi kazanan ilgili belediye başkanı ile demokratik elit teorisi arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Bununla birlikte belediye başkanı aday adaylarının ortaya çıkması ve yarışmasında yerel halkın öntercihleri kadar (hatta bazen daha fazla) parti il teşkilatlarının ve/veya merkez yönetimlerinin de etkisi olmaktadır. Bu durum, kurulan ilişkinin bağımlı azaltılmaktadır. Ancak söz konusu etkenlerin gerçek ve objektif veriler ile tam olarak ölçülmesi mümkün olmadığı için araştırma kapsamında göz ardı edilmiştir. Her aday adayının bu faktörleri kendi lehine çevirebilmesi için nispeten eşit imkânlarla sahip olduğu kabul edilmektedir. Yine demokratik elit teorisi içerisinde yer alan yöneticilerin (örnekte belediye başkanının) “*kendilerine özgü toplumsal bir sınıf içerisinde ortaya çıktığı*” düşüncesi eğitim açısından ve iki kez seçilebilmesi açısından düşük düzeyde örtüşmektedir. Başkan, birisi yerel yönetim olmak üzere lisans ve yüksek lisans düzeyinde yükseköğrenim yapmıştır. Ancak, bu durum tek başına makul bir sonuç ortaya koymaktan uzaktır. Belediye başkanının ailevi geçmişi, başkan seçilmeden önce etkileşimde bulunduğu sosyal yapılar ve çevresel faktörler bir bütün olarak incelenmesi mümkün olmadığı için bu konuda kesin bir genelleme yapmak ve diğer adaylar ile bu kapsamda doğrudan karşılaştırma yapmak bilimsel açıdan çok isabetli olmayacaktır.

Neoklasik elit teorisinde iktidar elitleri bilindiği üzere “*siyasi elitler*”, “*ekonomik (iş) elitler*” ve “*askeri elitler*” arasından ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla kentin yönetimini gerçekleştiren siyasi elitlerin toplumdaki egemen kurumlarda ve o kurumların üst düzey konumlarda yer alan kişilerden oluşması beklenmektedir. Bu kapsamda ilgili belediye başkanının üstlendiği yönetsel görevler ve ailesinde yönetici elitlerinin bulunması neoklasik elit teorisi ile belediye başkanı arasında sınırlı bir ilişki kurulabilmektedir. Bununla birlikte ailesinin tarihsel süreçte kent içerisindeki somut konumu ve etkinliği ile ilgili resmi verilere ulaşılamadığı için bu hususta kesin bir çıkarımda bulunmak ve diğer başkanlar ile bir kıyaslamaya gitmek bilimsel açıdan çok isabetli olmayacaktır.

Pluralist (çoğulcu) elit teorisine göre yönetimde tek bir belirleyici grup yoktur ve hiçbir grup tüm kaynaklara tek başına sahip değildir. Dolayısıyla da hiçbir grup tek başına tam bir güç tekeline sahip olamaz. Bu kurama göre güç sahibi olan her grubun az veya çok yönetsel sürece etkisi bulunmaktadır. Buradan hareketle Elazığ kent yönetiminde (seçilen belediye başkanlarında) ortak olan bir sosyal grup tespit edilememiştir. Bu da farklı sosyal gruplara mensup kişilerin belediye başkanı olabildiğini göstermektedir. Bu durumda analiz edilen belediye başkanı ile pluralist (çoğulcu) elit teorisi arasında bir ilişki kurulabilmektedir. Belediye başkanı, mevcut belediye başkanlığı görevine devam etmektedir.

Tablo 8 Belediye Başkanlarının Eit Teoriler İlişkisi Özet Tablosu

Belediye Başkanı	Klasik (Seçkinci) Elit Teoriyle İlişkisi	Demokratik Elit Teoriyle İlişkisi	Neoklasik Elit Teoriyle İlişkisi	Pluralist (Çoğulcu) Elit Teoriyle İlişkisi
Mustafa Temizer	Sınırlı İlişkili	Sınırlı İlişkili	İlişkili	İlişkili
Behçet Susmaz	Sınırlı İlişkili	Sınırlı İlişkili	Sınırlı İlişkili	İlişkili
Hamza Yanılmaz	İlişki Yok	Sınırlı İlişkili	Sınırlı İlişkili	İlişkili (daha az)
Süleyman Selmanoğlu	İlişki Yok	Sınırlı İlişkili	Sınırlı İlişkili	İlişkili
Mücahit Yanılmaz	Sınırlı İlişkili	Sınırlı İlişkili	Sınırlı İlişkili	İlişkili
Şahin Şerifoğulları	İlişki Yok	Sınırlı İlişkili	Sınırlı İlişkili	İlişkili

1980-2024 yılları arası yapılan yerel seçim sonuçlarına göre Elazığ Belediye Başkanlığı yerel seçimlerini kazanan belediye başkanlarının elit teorileri ile olan pratik ilişkisi özet olarak Tablo 8’de gösterilmiştir. İlgili tabloya göre belediye başkanlarının tamamının demokratik elit teoriyle “*sınırlı ilişkili*”; pluralist (çoğulcu) teoriyle de “*ilişkili*” olduğu tespit edilmiştir. Muzaffer Temizer başkan dışındaki tüm belediye başkanlarının neoklasik elit teorisiyle “*sınırlı ilişkili*” olduğu görülmektedir. Belediye başkanları ile klasik (seçkinci) elit teori arasında ya ilişki kurulamamış ya da çok düşük düzeyde bir ilişki kurulabilmiştir.

5. SONUÇ

Tarihin kimi zamanında yöneten olan siyasi elit bazen filozof olarak, bazen belediye başkanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik elit teorisinde belirtildiği üzere tarihi oluşturan itici kuvvet elitler olmuştur. Bu elit kesimin içerisinde siyasetçilerde bulunmaktadır. Yöneten kısımda olan elitlerden yerel yöneticilerin Elazığ özelinde hangi kriterlere sahip olduğu bu çalışmanın sonucunu oluşturmaktadır.

Elazığ ilinde 1980 ile 2024 yılına kadar yapılmış olan dokuz mahalli idareler seçiminde kazanan adaylar bağlamında değerlendirme yapıldığı Elazığ il merkezinde siyasi yelpazede sağ siyaset geleneğine sahip adayların dokuz seçimi de kazandığı görülmektedir. Bu dokuz seçimde en fazla kazanan parti (Ak Parti) 4 defa kazanmıştır. Diğer seçimlerde ise bir defaya mahsus olmak üzere Anavatan Partisi, Milliyetçi Çalışma Partisi, Refah Partisi, Fazilet Partisi ve Doğru Yol Partisi olmuştur. Refah Partisi ve Fazilet Partisi birbirinin devamı kabul edilen parti olduğu için Ak Parti sonrasında en çok seçim kazanan partinin milli görüş geleneği olduğu görülmektedir. Kaldı ki Ak Parti içerisinde önemli bir Milli Görüş geleneği de bulunmaktadır. Bu durum siyasi ideoloji olarak incelenen dönemde en öne çıkmış siyasi ideolojinin milli görüş olduğu söylenebilir. En yüksek oy oranıyla seçilen kişi 2014 yerel seçimlerinde %55 ile Adalet ve Kalkınma Partisi Adayı Mücahit Yanılmaz’dır. En düşük oy oranıyla seçilen belediye başkanı ise 1989 seçim sonuçlarına göre Milliyetçi Çalışma Partisi’nden %21,7 oy ile Behçet Susmaz’dır. Adayların çeşitli dönemlerde gerek aynı siyasi partiden gerekse de farklı siyasi partiden tekrardan aday oldukları görülmüştür.

Ele aldığımız süreç dâhilinde Elazığ’da seçilen bütün belediye başkanlarının tamamı erkektir. Dahası seçilme şansı olan siyasi parti adaylarının tamamının da erkek olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet açısından kadınların kent yönetiminde üst düzey bir etkinliğe sahip olmadığı görülmektedir. Belediye başkanlarının tamamının medeni durumunun “*evli*” olduğu tespit edilmiştir. Ülke ve kent genelinde kişilerin evlilik tercihinin hakim durum olması ya da evli erkeklere olan göreceli güvenin daha çok olduğu yönündeki genel kabulün bu duruma etkisinin olduğu düşünülmektedir. Seçimlerde bekâr olan kişiler adaylar arasında olsa da seçilme şansı bulamamışlardır. Bununla birlikte medeni durumun tek başında belirleyici bir etken olduğunu ileri sürmek mümkün değildir.

Belediye başkanlığı için aday gösterilen ve sandıktan birinci sırada çıkarak seçilen bütün belediye başkanları Elazığ kökenlidir. Yani dışarıdan bir başka isim parti listelerinden aday gösterilmemiştir. Seçim döneminde bazı partiler tarafından Elazığ kökenli olmayan kişiler aday gösterilse de bu kişiler seçimi kazanacak düzeyde oy oranı almayı başaramamışlardır. Belediye başkanlığı, yerel bir yöneticiliktir. Yerel sorunların hızlıca tespit edilebilmesi ve bunlara hızlı ve etkili çözümler üretebilmesi çok önemlidir. Bu nedenlerle belediye başkanı adayının o yörede doğmuş, büyümüş ve o yöre insanı içinde büyüyerek kentin sorunlarına şahit kişiler olması önemli bir avantajdır. Seçimlerde herhangi bir adayın bu özelliğe sahip olmaması, karşı adaylar için önemli bir eleştiri konusu yapılması ve bu bağlamda ağır eleştirile maruz bırakılması seçim atmosferlerinde sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bu nedenle başkan adaylarının seçim bölgeleri ile fiili bağları önemli bir avantaj

olarak değerlendirilmektedir. Elazığ bölgesinden seçilen başkanlar genel olarak Harput, Palu ve Merkez ilçe nüfusuna kayıtlıdır.

Elazığ belediyesi seçimlerinde en genç yaşta belediye başkanı seçilen kişi Behçet Susmaz'dır. Susmaz, 29 yaşında belediye başkanı olmayı başarmıştır. En yüksek yaşta belediye başkanı seçilen kişi ise Mustafa Temizer'dir. Temizer, 61 yaşında belediye başkanı seçilmiştir. Adayların ilk seçildiği dönemler göz önüne alınarak yaş ortalaması hesaplandığında ortalama belediye başkanı seçilme yaşı 44 olarak tespit edilmiştir.

Seçilen belediye başkanlarından bir kısmı görevi bittikten sonra da aktif siyasetle uğraşmaya devam etmiştir. Adayların meslek gruplarına baktığımız zaman; öğretmen, akademisyen, ticaretle uğraşan, mühendis gibi meslekler ön plana çıkmaktadır. Ayrıca bu kişilerin eğitim düzeyi minimum lisans düzeyindedir. En yüksek eğitim düzeyi ise 1984 yerel seçimlerinde seçilmiş olan Mustafa Temizer'dir. Temizer, doktora düzeyinde eğitim almıştır. Belediye başkanlarının eğitim alanları ile yerel yönetimlere olan ilgileri doğrudan ilişkili değildir. Sadece mevcut belediye başkanı Şahin Şerifoğulları tarih eğitiminin yanı sıra yerel yönetimler alanında yüksek lisans eğitimi almıştır. Bununla birlikte geçmişte milletvekili danışmanlığı, milletvekilliği, belediye tecrübesi ve spor kulübü yöneticiliği gibi deneyimleri olan başkanlar da bulunmaktadır. Sınırlı da olsa bu durum belediye başkanlığı ile ilişkilidir.

Bu seçimler bir bütün olarak incelediğinde seçim sonuçlarına göre siyasi elitleri seçen, yönetilen kesim yani seçmen farklı dinamikleri göz önünde bulundurarak sandığa gittiği görülmektedir. Bu dinamikler kimi dönem bir partinin genel başkanının Elazığ'lı olması iken, kimi dönem adayın başarılı işler yapmış olması, kimi zaman da ülkenin genel siyaseti ile aynı doğrultuda karar vermek içindir. Çalışmadan çıkarılacak bir diğer sonuç ise belediye başkanları arasında olan akrabalık ilişkisidir. Mücahit Yanılmaz ile Hamza Yanılmaz farklı dönemlerde belediye başkanı seçilmişlerdir. Bu kimseler aynı aileye mensup (abi – kardeş) kişilerdir. Ancak diğer belediye başkanları arasında bir akrabalık ilişkisi bulunmamaktadır.

Elde edilen verilerden de anlaşılacağı üzere belediye başkanı seçilen kişilerin demografik özellikleri büyük ölçüde birbirlerine benzerlik göstermektedir. Medeni hal, yükseköğrenim yapma, Elazığ doğumlu olma gibi genel durumların yanı sıra yöneticilik dışı meslekler ile uğraşma, yaş dağılımları, en fazla iki dönem seçilebilme gibi birbirine yakın özellikler bulunmaktadır. Bu durum seçilen belediye başkanlarının bazı ortak standartlara sahip olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, seçimin kazanılması için asgari koşullar olarak kabul edilemez. Çünkü daha önce de belirtildiği üzere seçimlerde aday adaylığı olma, adaylığı elde etme ve seçimi kazanma noktasında bir çok etken bulunmaktadır. Dolayısıyla seçim sonuçları tek başına demografik özelliklere indirgenemez. Ancak halkın tercihleri ve geleceğin belediye başkanı adayları için demografik bir gösterge oluşturduğu da göz ardı edilemez.

İktidardaki kişileri ve bu kişiler arasındaki ilişki yapısını değerlendirme sürecinde etkili olan elit teorileri yerel yönetimlerin önemli bir unsuru olan belediye başkanlarının analizi sürecinde de önemli bir yer tutmaktadır. Çalışma elit teorileriyle ilişkilendirilecek olursa, yerel yöneticilerin seçimlerle iş başına gelmesi demokratik elit teorilerinin bir özelliği olarak görülmektedir. Bunun amacı ise halkın desteği olmadan ortaya çıkabilecek bir totaliter yönetimin önüne geçebilmektedir. Otorite genel olarak bir azınlık grubun elinde gibi görünse de aslında bu otoritenin kaynağında millet vardır. Çünkü bu otorite etkisini seçilecek siyasi elite vatandaşlar kullandıkları oylar neticesinde vermektedir. Ayrıca yine demokratik elit teorilerinin özelliklerinden biri olan elitlerin ifade özgürlüğü ve bağımsızlığı da günümüzde yerel yöneticilerin sahip olduğu özelliklerdendir.

Günümüzde yerel yönetimlerde yönetici olabilmek için belirli şartları taşıyan her bireye eşit hak tanınmaktadır. Bu durum da demokrasi açısından önem arz etmektedir. Vatandaşların buldukları illerle ilgili olarak karar alma süreçlerinde kimi zaman aktif olarak rol alması, yine siyasi elitlerin diktatörce yönetiminin önüne geçen en büyük unsurlardandır. Elazığ Belediyesi üzerinde de halk çeşitli yöntemlerle o ilin sorunlarında ve yapılacak olan yatırımlarında etki sahibidir. Bu durum da yine demokrasi açısından önemlidir. Bir ilin siyasi elitleri arasında yer alan yerel yöneticilerin iktidarı etkileme gücü de bulunmaktadır. Pluralist teorisinin de bir özelliği olan çoğunluk tarafından, o seçim bölgesini yönetebilmesi için siyasi elitlerin seçilmesi, Türkiye'deki yerel yöneticilerin seçiminde geçerli bir unsurdur.

Araştırmanın sınırlılıkları açısından Elazığ ile ilgili ileri zamanlarda yine benzer çalışmalar yapılarak mevcut çalışma ile kıyaslamalar yapılabilir. Yine Elazığ'ın diğer ilçeleri üzerinden de benzer çalışmalar yapılarak coğrafya bir bütün olarak daha geniş ölçekte analiz edilebilir. Elazığ dışındaki diğer yerel coğrafi alanlar üzerinde de benzer çalışmaların yapılması literatüre zenginlik katacaktır. Yapılacak yeni çalışmalarda farklı kıstaslar da eklenerek analizler daha da çok zenginleştirilebilir. Yine demografik özellikler ile diğer unsurlar arasındaki ilişkiler ve etkiler de araştırılabilir.

YAZAR BEYANI / AUTHORS' DECLARATION:

Bu makale Araştırma ve Yayın Etiğine uygundur. Beyan edilecek herhangi bir çıkar çatışması yoktur. Araştırmanın ortaya konulmasında herhangi bir mali destek alınmamıştır. Makale yazım ve intihal/benzerlik açısından kontrol edilmiştir. Makale, “*en az iki dış hakem*” ve “*çift taraflı körleme*” yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yazar(lar), dergiye imzalı “*Telif Devir Formu*” belgesi göndermişlerdir. Mevcut çalışma için mevzuat gereği etik izni alınmaya ihtiyaç yoktur. Bu konuda yazarlar tarafından dergiye “*Etik İznine Gerek Olmadığına Dair Beyan Formu*” gönderilmiştir. / **This paper complies with Research and Publication Ethics, has no conflict of interest to declare, and has received no financial support. The article has been checked for spelling and plagiarism/similarity. The article was evaluated by "at least two external referees" and "double blinding" method. The author(s) sent a signed "Copyright Transfer Form" to the journal. There is no need to obtain ethical permission for the current study as per the legislation. The "Declaration Form Regarding No Ethics Permission Required" was sent to the journal by the authors on this subject.**

YAZAR KATKILARI / AUTHORS' CONTRIBUTIONS:

Kavramsallaştırma, orijinal taslak yazma, düzenleme – **Y1 ve Y2**, veri toplama, metodoloji, resmi analiz – **Y1 ve Y2**, Nihai Onay ve Sorumluluk – **Y1 ve Y2**. / **Conceptualization, writing-original draft, editing – Y1 and Y2, data collection, methodology, formal analysis – Y1 and Y2, Final Approval and Accountability – Y1 and Y2.**

KAYNAKÇA

- AKDEMİR, İlhan Oğuz, ÇAĞLIYAN, Ayşe ve DAĞLI, Dündar (2015), “*Kentsel Planlamada Coğrafi Bilgi: Elazığ Uygulaması*”, **Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi**, S.2(1), ss.53-76.
- AKDOĞAN, Yalçın (2008), **Yerel Siyaset**, Okutan Yayıncılık, İstanbul.
- ARDIÇOĞLU, Nureddin (1964), **Harput Tarihi**, Harput Turizm Derneği Yayınları, İstanbul.
- ARSLAN, Ali (2005), “*Tek Partili Dönem ve Çok Partili Dönem Türk Siyasi Elitlerinin Toplumsal Profillerinin Karşılaştırmalı İncelemesi*”, **İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi**, S.7(1), ss.160-178.
- ARSLAN, Ali (2006), “*Sınıf Teorisinin Açmazları ve İktidar Analizinde Bir Alternatif Olarak Elit Teorisi*”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.16(1), ss.364-381.
- ARSLAN, Ali Durmuş (2003), “*Eşitsizliğin Teorik Temelleri: Elit Teorisi*”, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.2(6) ss.115-135.
- ARSLAN, Ali Durmuş (2007), **Elit Sosyolojisi**, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- ATEŞ, Yasemin (2010), “*Sosyal Tabakalaşma ve Siyaset İlişkisi: Türkiye Örneği*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- AYDIN, Ahmet Hamdi (2008), **Toplumsal Güvenlik ve Yerel Siyaset**, Okutan Yayıncılık, İstanbul.
- BACHRACH, Peter ve BARATZ, Morton S. (1962), “*Two Faces of Power*”, **The American Political Science Review**, S.56(4), ss.947-952.
- BURAN, Hasan (2009), “*Siyasal Rejim Sınıflamalarının Yeniden Gözden Geçirilmesi Üzerine*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.1(14), ss.69-97.
- CERİT MAZLUM, Semra (2008), **Önce Yerel Siyaset**, KA-DER Yayınları, İstanbul.
- ÇAĞRICI, Ahmet (2017), “*Elit Teorisi Perspektifinden Demokrat Parti Milletvekillerinin Sosyolojik Analizi*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- ÇİÇEK, Ali (2023), “*Demokrasi, Yerel Yönetimler ve Siyasal Katılma*”, **Türk Yerel Yönetimleri: Yönetişim, Siyaset ve Kurumlar** (Ed. Konur Alp Demir, Ali Çiçek), Detay Yayınları, Ankara, ss.27-45.

- ÇİÇEK, Ali ve ARSLAN, Ebuzer (2023), “Cumhurbaşkanı’nda Bulunması Gereken Özelliklere Dair Bir Araştırma”, **İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.34, ss.575-591.
- DAHL, Robert (2010), **Demokrasi Üzerine**, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- DOĞAN, Kadir Caner ve KALKIŞIM, Hasan Mahmut (2015), “Türkiye’de Yerel Siyasete Katılım Açısından Kent Konseyleri: Gümüşhane Kent Konseyi Örneği”, **Paradoks Ekonomi Sosyoloji Politika Dergisi**, S.11(2), ss.118-136.
- ELAZIĞ İL TARIM VE ORMAN MÜDÜRLÜĞÜ (2024), “Faaliyetlerimiz”, **Elazığ İl Tarım ve Orman Müdürlüğü Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), (tarihsiz), <https://elazig.tarimorman.gov.tr/Menu/71/Faaliyetlerimiz> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- ERDER, Sema ve İNCİOĞLU, Nihal (2008), **Türkiye’de Yerel Politika’nın Yükselişi**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- ERİNÇ, Sırrı (1953), **Doğu Anadolu Coğrafyası**, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- EROL, Şevval (2023), “Yerel Yönetimlerin Elitist Yaklaşım Kapsamında Değerlendirilmesi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- ETZIONI-HALEVY, Eva (1993), **The Elite Connection**, Polity Press, Cambridge (UK).
- FARABİ (2011), **İdeal Devlet: EL-Medinetü’l Fazıla**, Divan Kitap, Ankara.
- FIRAT KALKINMA AJANSI (2024), “Dünyaca Ünlü Elazığ Vişne Mermeri Tescillendi”, **Fırat Kalkınma Ajansı Kurumsal Web Sayfası** (E-Haber), (tarihsiz), <https://fka.gov.tr/dunyaca-unlu-elazig-visnermermeri-tescillendi-detayi-17054750661419> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- GÖNÜLTAŞ, Yasin Can ve YAYLI, Hasan (2023), “Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Türk Dış Politikasının Paradiplomatik Etkileri”, **BAUNSOBED**, S.27(51), ss.89-108.
- GÖYMEN, Korel (2007), **Korel Göymen ile Yerel Siyaset Kavramı Üzerine: Yerel Siyaset Üzerine Röportajlar-1**, Plato Danışmanlık Yayıncılık, İstanbul.
- GÜLER, Fatih (2023), “Büyükşehir Belediye Meclisi Üyeliği Seçim Sisteminin Sebep Olduğu Sorunlar”, **Akademik İzdüşüm Dergisi**, S.8(1), ss.155-184.
- GÜNGÖR, Süleyman (1995), “Türkiye Cumhuriyeti’nin Kurulması ve Kurumsallaşması Sürecinde Siyasal Elit-Aydın Elit İlişkisi: Ahmet Ağaoğlu Örneği”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- HEYWOOD, Andrew (2018), **Siyaset**, BB101 Yayınları, Ankara.
- İÇİŞLERİ BAKANLIĞI (2024), “Türkiye Mülki İdare Bölümleri Envanteri”, **İçişleri Bakanlığı Kurumsal Web Sayfası** (E-Döküman), (tarihsiz), <https://www.e-icisleri.gov.tr/Anasayfa/MulkiIdariBolumleri.aspx> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- KAPANİ, Münci (2001), **Politika Bilimine Giriş**, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- KAPANİ, Münci (2015), **Politika Bilimine Giriş**, BB101 Yayınları, Ankara.
- KARADAĞ, Mustafa (2018), “Türk Siyasal Hayatında Milliyetçi Hareket Partisi Milletvekillerinin Sosyolojik Analizi”, **Yüksek Lisans Tezi**, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- KARADAŞ, Cemre (2018), “Siyasal Elitizm Teorileri ve Güçlü Demokratik Elitizm Modeli Üzerine Bir İnceleme”, **Yüksek Lisans Tezi**, Ardahan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan.
- KARAKAŞ, Erdal (1999), “Elazığ Şehrinin Gelişmesi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.9(1), ss.129-154.
- KELEŞ, Ruşen (2016), **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, İstanbul.
- KIŞLALI, Ahmet Taner (1994), **Siyaset Bilimi**, İmge Yayınları, Ankara.
- KOROM, Philipp (2015), “Elites: History of the Concept”, **International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences**, S.61(7), ss.390-395.

- KÜÇÜKTIĞLI, Mücahit Sami (2010), "*Siyasal Elitler ve Yerel Siyasal Hayat: Konya'da 1980 Sonrası Yerel Siyasal Elitler Üzerine Bir İnceleme*", **Doktora Tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- MECEK, Mehmet ve ATMACA, Yıldız (2020), "*Yerel Yönetimlerin İdari Yapısına İlişkin Mevzuat Analizi*", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, S.19(76), ss.2068-2087.
- MECEK, Mehmet ve ATMACA, Yıldız (2023), "*Yerel Yönetimlerin Devlet Tüzel Kişiliğindeki Temsilinin Cumhuriyet Dönemi İçerisindeki Genel Görünümü*", **Uluslararası Akademik Birikim Dergisi**, S.6(5), ss.1254-1275.
- MILLS, Wright (1956), **The Power Elite**, Oxford University Press, New York (US).
- MILLS, Wright (1974), **İktidar Seçkinleri** (Çev. Ünsal Oskay), Bilgi Yayınevi, Ankara.
- OYEN, Else (1990), **Comparative Methodology: Theory and Practice in International Social Research**, Sage Publication, London (UK).
- ÖZDEMİR, Abdulkadir ve CAN, Sibel (2024), "*Yeni Araştırmalar Işığında Elazığ Arkeolojisi ve Eski Çağ Tarihi*", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.34(1), ss.1-15.
- ÖZKUL, Metin ve TATAR, Taner (1997), **Kurumlar Sosyolojisi**, Ders Notları, Malatya.
- ÖZTÜRK, Armağan (2012), "*Schumpeter, Sartori ve Dahl Özelinde Demokratik Elit Teorileri Perspektifi Üzerine Düşünceler*", **Düşünen Siyaset Düşünce Dergisi**, S.28, ss.135-158.
- ÖZYÜREK, Alperen (2018), "*Klasik Elitist Teorinin Demokrasi Eleştirisi*", **Yüksek Lisans Tezi**, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- PARRY, Geraint (1993), "*Elite Theory and Democracy*", **Introducing Government: A Reader** (Ed. Ralph Young, Chris Binns), Manchester University Publisher, New York (US).
- PINARCIOĞLU, Nihal Şirin (2013), "*Yerel Siyaset ve Yerel Yönetimlerde Cinsiyetçi Örüntüler: İstanbul Örneği*", **Sosyal Bilimler Dergisi**, S.8, ss.64-80.
- PLATON (2001), **Timaios**, Sosyal Yayınları, İstanbul.
- SARTORI, Giovanni (1977), **Demokrasi Kuramı** (Çev. Deniz Baykal), Siyasi İlimler Türk Derneği Yayını, Ankara.
- SAVAŞKAN, Osman (2020), "*Türkiye'de Belediye Başkanı Olmak: Sınırlar, Stratejiler ve Meşruiyet*", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, S.29(2), ss.57-83.
- ŞEKER, Göktuğ (2022), "*TBMM 27. Dönem Kadın Milletvekillerinin Sosyolojik Analizi*", **International Journal of Arts and Social Studies**, S.5(9), ss.128-148.
- ŞENGÜL, Taner (2009), **Kentsel Çelişki ve Siyaset**, İmge Yayınları, Ankara.
- ŞENTÜRK, Hulisi (2008), **Toplumsal Barış İçin Yerel Siyaset**, Okutan Yayıncılık, İstanbul.
- TANÖR, Bülent (2000), "*Siyasal Tarih (1980-1995)*", **Türkiye Tarihi 5: Bugünkü Türkiye Tarihi 1980-1995** (Ed. Sina Akşin), Cem Yayınevi, İstanbul.
- TOLAN, Barlas (1983), **Toplum Bilimlerine Giriş**, Savaş Yayınları, Ankara.
- TURAN, Abdullah (2023), "*Üniversite Öğrencilerinin Siyasete Olan İlgi ve Yaklaşımlarını Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma*", **Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi**, S.6(3), ss.880-909.
- TURHAN, Mehmet (1991), **Siyasi Elitler**, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- TÜİK – TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2024), "*Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları*", **TÜİK Kurumsal Web Sayfası** (E-İstatistik), (tarihsiz), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2022-49685> (Erişim Tarihi: 03.08.2024).
- ÜNAL, Mehmet Ali (1989), "*XVI. Yüzyılda Palu Hükümeti*", **Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S.7(1), ss.246-270.

- ÜNSALDI, Mehmet (2005), “*Elazığ’da Ekonomik Faaliyetler ve Sonuçları*”, **Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları**, S.3(2), ss.88-91.
- YAYLA, Atilla (2004), **Siyaset Teorisine Giriş**, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- YAYLI, Hasan ve GÖNÜLTAŞ, Yasin Can (2018), “*Uluslararasılaşan Yerel Yönetimler: Yerel Dış Politika (Paradiplomasi) Kavramına Teorik Bir Bakış*”, **Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.20(2), ss.271-288.
- YILMAZ, Vedat ve TELSAÇ, Cüneyt (2021), “*Yerel Yönetimler ve Katılım*”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.40, ss.235-254.
- YSK – YÜKSEK SEÇİM KURULU (2024), “*Mahalli İdareler Genel Seçimleri Arşivi*”, **YSK Kurumsal Web Sayfası** (E-Dökümanlar), (muhtelif tarihli), <https://www.ysk.gov.tr/tr/mahalli-idareler-genel-secimleri-arsivi/2650> (Erişim Tarihi: 03.08.2021).

ISSN: 2636-8048

Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi

International Journal of Management Academy

Uluslararası
Yönetim Akademisi Dergisi